
3 1761 05912286 1

DR. HORVÁTH MIHÁLY

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.

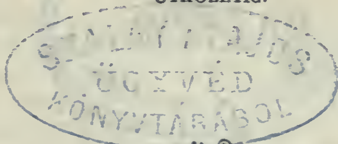
UJONNAN ÁTDOLGOZTA

DR. HATVANI MIHÁLY.

MÁSODIK KIADÁS.

MÁSODIK KÖTET.

AZ ÁRPÁDHÁZ KIHALTÁTÓL A MOHÁCSI ÜTKÖZETIG.

PESTEN, 1860.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

Pest, 1860. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

HETEDIK KÖNYV.

Az Anjou nemzetségbeli királyok s az olasz befolyás kora.

ELSŐ FEJEZET.

Robert Károly, Venczel és Otto ellenkirályok 1301 — 1308.

I.

A pápai hatalom a XIII-ik században tetőpontját érte el a keresztény világban. Harczaiban a világi hatalommal nemcsak az egyházi elem függetlenségét teljesen kivívta már; hanem, e függetlenség általános elismerésének folytában s annak következményeként, a világi hatalom felett lassanként egy uj nemét alapította meg a felsőségnek, melynél fogva az országok belügyeiben is csaknem mindenható tekintélyt kezdett gyakorolni. Elvvé vált, legalább a római curiánál, — s voltak a fejedelmek közt számosan, kik azt elismerték: hogy „a római pápa istentől rendeltetett a királyok és az országok fölébe.“ És miután egy angol király a maga országát hűbér gyanánt vette át a pápától; miután egy aragoniai király a magáét a szent széknek ajánlotta fel; miután a Két-Sicilia királyságát a pápa szent széki hűbérül egy idegen nemzetségre ruházta át: csodálhatjuk-e látván, hogy a pápa Magyarország belügyeibe is oly befolyást gyakorolhatott, miszerint Imre király országlásától kezdve alig történt az országban valamely fontosabb dolog, mely nem ezen befolyástól vette volna irányát vagy eldöntetését? A pápa volt a békebiró a királyi család viszálykodó tagjai közt; a pápa engedelmével s rendeletéből koronáztatta meg a király a maga kis-koru fiát; a pártok harczaiba avatkozva, a pápa adott

irányt az országos intézkedéseknek; ő szoritá hatalomszavával, s ha ez elégtelen volt, egyházi nyilaival a makacs alattvalókat engedelmességre, a királyt a törvények megtartására; ő menté fel ezt, ha a tekintély érdeke ugy kivánta, az alkotmányos törvények kötelezése alól: szóval, ő gyakorolta a legfőbb hatalmat az országban a nemzet és királya fölött. És miután e hatalmat egy századon keresztül majdnem ellentmondás nélkül gyakorolta, mi volt természetesb, mint hogy, midőn III Endre s vele együtt Árpád nemzetségének férfi ága sírba szállott, a fejetlen nemzetnek szinte a pápa akart királyt adni, hűbéresének, a nápolyi királyfinak, Robert Károlynak személyében?

Mint fentebb láttuk, már a külföldön született s e miatt többektől külföldinek tartott utósó árpádfinak is küzdenie kellett koronájáért a pápa pártfogoltjával. Robert Károly, mint tudjuk, pártjától már III Endre életében Horvátországba hozatott s magyar királylyá koronáztatott. Bonzano Péter, Endre királynak a szent székhez küldött követe, azt irta ugyanaz 1300-i oct. 25-én küldőjéhez, hogy ez a pápa akaratán kivül történt; — mit nehéz elhinni, meggondolván, hogy VIII Bonifácz Endrét sem életében sem halála után nem ismerte el, nem czimezte soha királynak; — de ha ez való is, a pápa III Endre halála után teljesen el volt határozva, Robert Károlyt emelni fel a magyar trónra, melyről, mint hirdeté, csak neki van joga rendelkezni.

Értesülvén Endre haláláról, az 1301-ki május 13-án a bíbornoki testület legtekintélyesebb tagját, Miklós osztiai püspököt nevezte ki követévé Károly igényeinek támogatására; irt egyszersmind a magyar egyházi s világi urakhoz is, hogy a követ parancsainak engedelmeskedjenek [1]).

VIII Bonifácz, midőn ekként, elődeinek példáit követve, az általok megállapitott elvek szerint intézkedett, teljesen meg lehetett győződve, hogy a pápai tekintély irányában eddigelé oly engedelmes magyar nemzetben most már annál kevesebb ellenzésre találand, minthogy a fejedelmi ház férfi ága kihalt, s maga oly egyént kiván a trónra emelni, ki a fejedelmi házzal nagyanyja, Mária, V István király leánya után különben is rokonságban áll.

---

[1]) Raynald: Annal. Eccl. IV. k. 1301. évhez n. 4—6. Fejér: Cod. Dipl. R. Hung. VIII, 1, 54 kövv.

Azonban, a világesemények nagy folyamában, épen VIII-dik Bonifácz pápasága, a XIV-dik század eleje, jelöli azon korszakot, melyben az egyházi hatalom mindenhatósága hanyatlásnak kezdett indulni. A nemzetek az egyházi hatalom járszalagát nem érzék többé oly szükségesnek, mint elébb: önérzetök már ébredezett, s ama hatalom befolyását mindinkább megszorítani kezdték belső, polgári életökben. Épen VIII Bonifácznak, ki magát mindenhatósága tetőpontján képzelé, kellett ezt éreznie, szelidebben ugyan a magyar nemzet részéről, mely csak pártfogoltját nem akarta elismerni a maga királyának; de keményebben a francziák részéről, kik a Fülöp király ellen kibocsátott átokbullának ellentálltak, s ez őt még foglyává is tette.

Fölötte sajnálandó e tekintetben, mind világ-, mind nemzet-történelmi szempontból, hogy emlékeink nem adnak bővebb tudósitást azon érdekes tusáról, mely egy-részről a pápai hatalom s annak ügynökei, más-részről a nemzet közt lefolyt III Endre halála után; mert ezekből alig tudunk egyebet a helyzetek körvonalainál s a puszta eredménynél.

De látjuk ebből is, hogy a pápa igényteljes fellépésének, melynél fogva, az országot szent széki hűbérnek nyilatkoztatván, annak királyt adni szándékozott, az önérzetére ébredező nemzet számos éven át heves ellenzéket vetett ellenébe. A nemzet ős szerződése, melyet az még 886 táján Etelközben kötött a fejedelemmé választott Árpáddal, — hogy, mig ennek nemzetsége él, a fejedelem mindig az ő veréből választassék, — Árpád nemzetsége férfi ágának kihaltával végkép elenyészett. A nőágnak nemzetünk, mely a nőnemnek ekkoron még nem tulajdonított jogképességet, öröködési jogát nem ismerte el, mint miképen ez másutt, például Spanyolországban, rég szokásban vala. Maga az utósó árpádfi leánya, Erzsébet, sem igényelt tehát semmi jogot a koronára, s atyja eltakarittatása után mostoha anyjával, az osztrák Agnessel együtt kivándorolt az országból. A nemzet érzé, hogy a király választásának joga egész terjedelmében vissza esett reá, miszerint honit vagy idegent egyaránt emelhet trónjára. Érzé, hogy e joggyakorlatról lemondani annyit tenne, mint lemondani nemzeti függetlenségéről s hűbérurat ismerni el maga fölött; kivált miután már IV Miklós pápa is azon elvből nevezte ki Kun Lász-

ló halála után Martell Károlyt magyar királylyá, hogy ugymond „ezen ország sokféleképp az apostoli-székhez tartozónak ismertetik“ [1]); és most VIII Bonifácz pápa is ezen elvből indult ki, midőn amannak fiát, Robert Károlyt, akarta beültetni a magyar trónba. Ő ugyan említi bulláiban, hogy Robert Károlyt, nagyanyjáról az Árpád-nemzetséggel rokont, örökösödési jogon is illeti Magyarország koronája; sőt annyira megy, miszerint állítaná, hogy egyátaljában nem választás, hanem csak öröködési uton tölthető be az ország megürült trónja. De minthogy a nők örökösődése akkoron még vita tárgyául sem szolgálhatott az országban, mindenki látta, hogy a pápa ezt csak ürügyül használja fel arra, hogy a szent szék felsőségi jogánál fogva annál könnyebben adhasson királyt az országnak.

Az ellenzék ennélfogva nagy és heves lett a pápa ezen jogigénye ellen az ország rendei közt. S bár Károlynak nem hiányzott némely pártolója, a nemzet nagy többségét ama kérdés foglalkodtatá Endre eltakaritása után: „Kit válaszszon a nemzet a maga kiralyává?“ A nagy nemzeti párt feje, mely a király szabad választásának jogát, s evvel együtt a nemzeti függetlenséget minden áron megőrizni kivánta, maga az ország nádora volt, a hatalmas Csák Máté. Körülötte csoportoztak a nemzet legtöbb nagyjai; és, miben a magyar clerus hazafiui érzelmeinek fényes bizonyságát láthatjuk, maga a püspökök nagy többsége is el volt határozva, védelmezni a nemzet jogait a pápa igényei ellen. János kalocsai érsek, Endre egri, Imre nagyváradi, Haab váczi, Antal csanádi, Benedek veszprémi, Jakab szepesi (ki élete folytában a maga személyére nézve kivételesen hordá a püspöki ezimet), Apor Péter erdélyi, és Miklós bosnyai püspökök oly heves védőivé lőnnek a nemzet szabad választási jogának, hogy János kalocsai érsekben, Csák Máté mellett, másik fejét láthatta a nemzeti párt.

Sajnálandó, hogy ezen egyházi s világi urak tanácskozmányairól, s az indokokról, melyek által a királyválasztásban vezéreltettek, nincs tudósitásunk. Az eredmény mindazáltal azt látszik mutatni, hogy a pápának azon érve, mely szerint Robert Károly örökösödési jogát hirdette, nem maradt

---

[1]) IV Miklós levelei Fejérnél: Cod. Dipl. VI, I, 81 és 82.

hatás nélkül ezen urakra. S épen azért, hogy a pápa ezen érvét minden erejétől megfoszszák, maguk is oly egyént akartak a trónra emelni, ki anyai ágon Árpád nemzetségéből származott. És valószinűleg ez fő oka annak, hogy a különben nagyravágyó oligarchák közől egy sem lépett fel trónkövetelő gyanánt, s mindnyájan egy értelemmel a külfejedelmek közől kivántak királyt választani.

E külfejedelmek közt Robert Károlyon kivül még kettő volt anyai ágon rokonságban az Árpád-nemzetséggel: Ottó, bajor herczeg, IV Béla Erzsébet leányának fia, és Venczel cseh s nem rég óta egyszersmind lengyel király, kit bár amannál távolabbi, de hármas kapocs kötött a magyar királyi házhoz: először, mert Constantiát III Béla leányát, I Ottokár nejét, ükanyjának, másodszor mivel Kunegundát, IV Bélának unokáját, anyjának nevezte Venczel király; és végre, mi őt tán még leginkább ajánlhatta a rendek előtt, hogy hasonnevü egyetlen fia s örököse, a tizenhárom éves Venczel, jegyese volt Erzsébetnek, III Endre leányának. És valóban, ha a leányági örökösödés, melyre a pápa Robert Károly érdekében hivatkozott, birt némi érvénynyel az ország rendeinek vitatkozásaiban: a választás senkire méltányosabban nem eshetett, mint az ifju Venczelre, kivel együtt az utósó árpádfi leányát is trónra emelhették.

A vitatkozások azonban, melyek tán a felett folytak, hogy maga a cseh király-e vagy fia hivassék meg, hosszura nyultak. Némelyek szerint a nemzeti párt Németujvári Ivánt küldé előlegesen Csehországba, a választás némely feltételeiről Venczellel egyezkedni. Ha ez való, ugy kétséget sem szenved, hogy már ekkor lett elvégezve, miképen ne maga a két ország gondjával tulterhelt s különben is beteges apa, hanem fia jöjön át a magyar trón elfoglalására, mi egyébiránt a dolgok állásával is egyezőbbnek látszik [1]). De bármi volt is oka a késedelemnek, Károly pártja sietett azt a maga érdekében felhasználni. E párt körülbelül most is a-

---

[1]) Erre mutatnak Csák Máté adománylevelében is a következő szavak: „Idem Matthaeus palatinus, dum adhuc essemus in Bohemia primus et praecipuus inter omnes regni Hung. nobiles suo consilio et auxilio nos promovit et solicite procuravit ut eligeremur.“ A féktelenségre hajlandó, erős kormányt nem kedvelő magyar urak kétségkivül maguk is inkább óhajták a 13 éves fiut, mint atyját királyokul, hogy alatta aztán maguk annál korlátlanabbul uralkodhassanak.

zokból állt, kik már Endre életében is támogatták Károly ügyét. Az egyházi rendből csak Gergely választott esztergami érseket, Mihály zágrábi, és János nyitrai püspököt, — a világi urak közől a Brebiri grófokat, Ujlaky Ugrint, Loránt, Csesznecky s néhány más urakat találjuk közöttök. Ezek tehát most Károlyt Horvátországból Esztergamba vitték s Gergely érsek által másodszor is, de szinte nem a sz. István koronájával, mely a nemzeti párt kezében volt, megkoronáztatták [1]).

E tény sietésre inté a nemzeti pártot. Végre tehát juliusban, hat hónappal Endre halála után, János kalocsai érsek, Endre egri, Imre váradi, Haab váczi, Antal csanádi, Miklós bosnyai és Jakab szepesi püspökök, Domonkos fő-tárnok-mester, Németujvári Henrik és Dömötör urak ünnepélyes követségben küldettek Venczelhez, hogy fiát tőle általvegyék. Az egyházi rendből hihetőleg csak azért választattak ennyien a követséghez, hogy a pápának ez által is tudtára adják, miképen felsőségi igényeit még a clerus többsége sem hajlandó elismerni. A cseh király Gődingben a Morva folyam mellett, mely e város és Holics közt szigetet képez, fogadta a magyar követeket, s miután az illető okmányok elkészíttettek s mind a két részről esküvel is megerősíttettek, azoknak nagy ajándékok mellett átadta tizenhárom éves Venczel fiát [2]).

Ugyanazon időben, midőn a követség Venczelhez indult, Németujvári Iván Esztergam alá sereget vezetett, s onnan Károlyt s az érseket Ausztriába, Rudolf herczeghez szalasztotta. A város rövid ellentállás után megadta magát [3]).

---

[1]) Carolus .... in Strigoniensi Ecclesia iuxta ritum antiquum Ungariae per personam idoneam regale susceperat diadema. VIII Bonifácz bullája, Pray: Annal. I, 374. Fehér: 8, 1, 121.

[2]) Dlugoss (Hist. Polon. Lib. IX. 898) szerint a követek még ekkor is az öregebb Venczelt hivták volna meg, ez pedig nyavalyásságával, halálának közelségével menté magát, s maga helyett fiát ajánlá. Ez, ha történt is akkor, mit Dlugossnak, sokszor kétes hitelére nem merünk állítani, ugy hiszszük, csak mint már kicsinált dolog említtetett az ünnepélyes követség előtt. A tényt magát említik még Turóczi: II. Cap. 84. Anonym. Menckennél: III, 1739. Pulkava Dobnernél III, 258. Károly utóbb arról vádolta Venczelt, hogy vesztegetések által szerzett pártot fiának ld. Károly levelét Cod. Diplom. VIII, 1, 433.

[3]) Tamás érsek átokhirdetménye Iván ellen. Katona: VIII, 99. Fejér: Cod. Dipl. VIII, 1, 183.

Ide érkezett a követek s egy cseh hadkiséretében nemsokára Venczel is, ki miután a várat Iván urtól nagy öszveg pénzért átvette, a rendektől Székesfehérvárra vitetett, s János kalocsai érsek által, augusztus 27-kén, Sz. István koronájával megkoronáztatott. Az ifju király, hogy a magyarok kedvét még inkább megnyerje, idegen hangzásu nevét a nemzettől kedvelt László névre változtatta. E néven adta ki ő ezentul minden okmányait; minthogy azonban rövid ideig viselte a magyar koronát s evvel együtt a magyar nevet, a történelem őt azután is folyton Venczel néven jegyezte fel lapjaira. Az ifju király az ujbudai királyi palotában foglalt lakást, melyet az országból távozó Ágnes özvegy királyné István sopronyi főispán gondjaira bizott volt [1]). Itt adományozta Venczel septemb. 26-dikán János kalocsai érseknek Palocsa várát a hozzátartozó uradalommal [2]).

VIII Bonifácz, mihelyt a történtekről értesült, nem késett követének, az időközben Bécsbe érkezett osztiai cardinal-püspöknek uj utasitást küldeni octob. 16-kán kelt bullájában. „A római pápa — igy kezdődik a bulla — Istentől a királyok s országok fölébe rendeltetvén, legfőbb a harczoló egyházban (mi egyértelmű evvel: az élők között), és minden halandók fölött felsőséggel birván, az itélet trónján ülve, csöndesen itél s minden gonoszt szétoszlat tekintetével.“ Meghagyja aztán a követnek, hogy János kalocsai érseket, ki „azon esztelenségre vetemedett“, hogy Venczelt megkoronázza, s ezáltal mind az esztergomi érsek, mind a szent szék jogait megsértette, négy hónap alatt a szent szék előtt személyesen megjelenni hivatal vesztés alatt kényszerítse, hogy e tettéért számot adjon. „Magyarország — ugymond — sz. Istvántól minden jogaival s hatalmával a római egyháznak lévén felajánlva, csak ennek van joga arról intézkedni [3]).

Azonban János érseket e parancs nem érte életben. Ő a koronázás után nemsokára meghalt.

Egy nappal később Venczelnek, a cseh királynak is irt

---

[1]) Cod. Dipl. VIII, 1, 53. Turóczi: II. Cap. 84. Koller: De s. R. Hung. Coron. Comment. 122.

[2]) Fejér: Cod. Dipl. VIII, 1, 67.

[3]) „Romanus pontifex super reges et regna constitutus a Deo in Ecclesia militanti summus existit, et super omnes mortales obtinens principatum, sedensque in solio iudicii, cum tranquilitate iudicat et suo intuitu dissipat omne malum.“ U. o. 59.

a pápa. Csodálja, ugymond, hogy fiát magyar királylyá megkoronáztatni engedte, holott tudhatá, hogy az ország koronájáról, melyet sz. István a római széktől nyert, csak ennek van joga rendelkezni. Inti őt, engedelmeskedjék követének, Miklós cardinálnak. Ha pedig a koronához jogot tartana, bocsássa ügyét pápai biróság elébe, mi végett követeit el is várja [1]).

A pápai követ, vévén az utasitást, 1301 őszén Budára utazott. Általa meghivatva, oda gyült a püspökök nagy része is. A cardinál azt vélte tapasztalni, hogy a püspökök jobbára az ügyet erőszakoló Gergely vál. eszter. érsek gyűlölt személye miatt idegenkednek leginkább Károlytól; s ha alkalmas egyénekkel töltetnének be az esztergami és kalocsai érsekségek, könnyebben lehetne az ügyön fordítani; mert, ugymond, már Venczel cseh király is igen megbánta eddig tett lépéseit s még csak szégyenkedésből nem akar felhagyni fia magyar királyságával. A pápa ennek következtében meghagyta követének, nézzen szorgalmasan körül, kiket lehetne a két érsekségre kinevezni, a cseh királyt pedig birná reá, bizza az ügy eldöntését az apostoli székre. Ő, a pápa, egyátaljában nem szándékozik megsérteni a király jogait, s csak a vérontástól iszonyodik, mely az ellenkirályok közt támadhatna [2]). De a világi urakban, kiket Budán lelt, valamint a budai polgárokban sem talált a követ oly hajlékonyságra, mint a főpapságban. A budai polgárok eleitől fogva ellenzették Károly királyságát, miért is Gergely vál. eszter. érsektől még Venczel megérkezte előtt átokkal sujtattak. Az e miatt boszus polgárok nem késtek most a cardinállal is sulyosabban éreztetni haragjokat, mire hihetőleg még a Venczel körül lévő urak által is ösztönöztettek. A többféle személyes sértést szenvedett cardinál a nép boszujától annyira megijedt, hogy a várost titkon elhagyván, Pozsonyba menekült s a budaiakat egyházi tilalom alá vetette. A városi papság nem mert ellentállni a kemény itéletnek; de Tóth Márton, a város pénztárnoka, talált oly papokat, kik az egyházi szolgálatot a tilalom daczára is folytatták, sőt, a népet összegyüjtvén, magát a pápát, annak követét s a magyar püspökök közől is mindazo-

---

[1]) U. o. 63.

[2]) VIII. Bonifácz lev. Miklós osztiai püspökhöz 1301. nov. 8. Magyar Történelmi Tár: II, 181.

kat viszont ünnepélyesen egyházi átokkal sujtották, kik Robert Károlyt pártolják [1]). A budai polgárok kilencz évig maradtak ezen szakadásban az egyházzal.

Azonban a Károly-párti urak sem akarták boszulatlan tűrni a pápán és követén ejtett ezen gyalázatot. Fegyvert fogván, hol csak szerét tehették, kegyetlenül pusztíták Venczel híveinek jószágait. A dunántuli és dráva-melléki vidék pusztító polgárháborunak lett szinhelyévé [2]). Cseszneki Miklós és Lőrincz testvérek egy csapat Károly-pártival egészen Budáig hatottak, ott magát Venczelt is meglepni szándékozván; és miután ebben Csák Domokos, Bucsu Pál, Bencse Máté, Bethlen Oliver s Rátholt István fegyveresei által meggátoltattak, a polgárok házait és szőleit dulták fel. Hasonló módon látogatta meg Fehérvármegyét Károly egy más híve, Loránt ur, czinkos társaival [3]).

Időközben Venczel cseh király Tebanics Ulrik törvénytudort s prágai kanonokot utasitotta volt Agnaniba a pápához, levelet is küldvén hozzá általa, melyben fia jogait a magyar koronára a nemzet nagy többségének választásával igazolta. De, miként előre látható vala, ezen ok a pápát ki nem elégité. „Tekintvén — ugymond Bonifácz 1302-ki jun. 10-én irt válaszában [4]) — hogy az apostoli méltóság trónja Istentől azért rendeltetett az országok és királyok fölébe, hogy az igazság vesszejével osztogassa mindenkinek a magáét“; bár atyai indulattal viseltetik a cseh király és fia iránt: de, mivel Mária siciliai királyné s unokája Károly, már Kun László halála óta jogot tartanak ezen országhoz, Venczel felhozott okainak részrehajlás nélkül nem adhat nyomatékot. Mindazáltal, mivel ő, a pápa, csak igazságot kiván szolgáltatni, mind Venczelt és fiát, mind a siciliai királynét és unokáját ujrá törvényszéke elébe idézi, hogy ott jogaik bővebben meghányassanak.

Nem csekély gyöngitésére vált Venczel ügyének, hogy a főpapok közől, kik a nemzeti jog érdekében őt elébb támogatták, többen elhaltak. János kalocsai érseket már említet-

---

[1]) Turóczi: II, Cap. 86. Chron. Austr. Peznél: I, 724. hibásan az 1302. évhez. Az udvardi zsinat határozata Pray: Hierar. I, 167. Spondanus: Contin. Annal. Baronii 1301. évhez.

[2]) Hist. Austral. pars plenior az 1301. évhez. Frehernél: I, 486.

[3]) Venczel okmánya 1302-ből Fejér: Cod. Dipl. VIII. 1, 89, 115.

[4]) Cod. Dipl. U. o. 86. —

tük; helyébe a káptalan István prépostot választá, ki megerősíttetése végett személyesen a pápához utazott. Meghalt Jakab szepesi püspök is; és minthogy ő a czimet csak személyére nyerte volt, a Szepesség püspök nélkül maradt. Péter uj pécsi püspök, ki a szinte nem rég meghalt Pál helyébe választatott, hasonlókép Károlyt támogatta. De az életben maradtak közől is többeket megfélemlített a pápa kemény itélete s követének fenyegetése: ezek közé tartozott Tivadar győri püspök. Az egyház fejei közől alig maradt még egy pár Venczel pártján, s ezeket is inkább a nemzeti érdek, mint a király személyéhez való ragaszkodás tette állhatatosakká kitartásukban; mert a kicsapongó életre, dorbézolásra, részegségre hajló ifjut ezek sem kedvelhették. A püspökök közől többen buzgón kérték Albert római királyt, jőne segedelmére Károlynak, és a rablók által zaklatott magyar egyháznak, mert ők, a püspökök ezen állapotban, melybe jutottak, már halálukat is inkább kivánják az életnél[1]). A királynak semmi jót nem igérő erkölcsei tőle a világi urak közől is mind többeket elidegenitének, kik aztán, mivel a nemzeti érdekek miatt Károlyhoz sem akartak csatlakozni, közönyösen nézték a pártversenygést, és a közzavarban saját személyes érdekeik gyarapitására törekedtek. Ugylátszik, maga a hatalmas Csák Máté is meghűlt buzgalmában Venczel iránt, kit is aztán Venczel az által ügyekezett szorosabban pártjához kapcsolni, hogy Trencsén várát s vármegyét minden hozzá tartozó földekkel és jövedelmekkel neki adományozta [2]). E hatalmas uron s nemzetsége több tagjain kivül Németujvári Henrik főtárnokot s testvérét Ivánt, Ráthold Gál fölovászmestert, Kompolth Pétert s még néhány más urat találunk csak följegyezve Venczel okmányaiban, mint királyságának oszlopait.

De a következő 1303-ki évben még ezek közől is többeket elesni látott Venczel maga mellől. A pápa május havában több consistoriumot tartott az ellenkirályok ügyében. Károly részéről Gergely esztergami érseken kivül még István, az uj kalocsai érsek, Mihály zágrábi, Tivadar győri püspökök, s több prépost és főesperes jelent meg, kik természetesen egyelőre is megnyugvásukat nyilvánitották a pápa itéletében. Venczel cseh király a kiszabott időre két budai ka-

---

[1]) Cod. Dipl. VIII. 7, vol. suppl. 375.
[2]) U. o. 89.

nonokot s János törvénytudóst küldé a pápa elébe; de, mivel eleve is tudhatá, mely részre hajóland az itélet, általuk csak azon kijelentést tétette ő szentsége előtt: „hogy neki, a cseh királynak, soha sem volt szándokában pörlekedni Magyarország fölött“, mely a nemzet választásából van fia birtokában. E kijelentést nem kevés boszusággal hallá Bonifácz, s azt „gonosz makacsságnak“ jellemezvén, az 1303-ki május 31-én oly itéletet mondott az ügy felett, hogy miután Venczel mindeddig semmi más érvet nem hozott fel joga védelmére, mint a nemzet választását; ezt pedig, tekintvén „hogy a magyar királyság örökös, és nem választás alá tartozó“, figyelembe venni nem lehet; ellenben Robert Károlynak, kinek már atyját is magyar királynak nevezé s tartá a szent szék, öröködési joga kétségtelen: ennélfogva meghagyja az ország minden egyházi s világi nagyainak s az egész nemzetnek, hogy Károlyt egyházi átok büntetése alatt királyuknak ismerjék s mint ilyent támogassák s védelmezzék, fölmentvén őket minden eskü kötelezése alól Venczel iránt, s megtiltván ezt tovább magyar királynak nevezni s mint ilyent bármi módon gyámolítani [1]). Néhány nap mulva (junius-11-dikén) Albert római királyt is felszólitá, hogy necsak Venczelnek ne adjon segedelmet, hanem ellenben Károlyt segítse az ország birtokába [2]). A tőle hazatérő magyar püspököknek pedig meghagyta, hogy a fentebbi itéletet Magyarországban és minden mellék-tartományaiban kihirdessék. A főpapok készséggel engedelmeskedtek: a pápai bulla, hol csak Venczel híveitől lehetett, mind Magyarországban, mind Erdélyben, s Horvát- és Dalmátországban kihirdettetett [3]).

Azonban VIII Bonifácz napjai, midőn Károly uralmáról ekként intézkedett, már meg voltak számlálva a végzet könyvében. Fülep franczia király, melléknevén a Szép, őt september 7-kén a Colonnák által Agnaniban elfogatta s őrizet alá tétette. A pápa megszabadíttatott s Rómába küldetett ugyan az agnani polgárok által; de ő a rajta ejtett gyalázatot annyira szivére vette, hogy már october 11-én megszűnt élni. A zavarban, mely a pápa elfogatása alkalmával lefolyt, Ger-

---

[1]) Cod. Dipl. VIII, 1, 121.
[2]) U. o. 120.
[3]) U. o. 132. 133. kövv.

gely eszterg. érsek is megöletett egy Colonna által. Károly azonban semmit sem vesztett a két főpapban. Bonifácznak Miklós osztiai püspök-cardinal, ugyanaz ki Magyarországban járt volt követségben, lett october 22-kén XI Benedek név alatt utódává; Gergelyt pedig Mihály zágrábi püspök váltotta fel az esztergami érseki széken: Károlynak mind a ketten pártolói.

A pápai bulla, melyet most már majdnem az egész papság elfogadott s kihirdetett, oly annyira megcsökkentette Venczel híveinek számát, és szaporítá Károlyéit, hogy emezek vérszemet kapva, újabban is háborgatni kezdék Budán a korhelykedései miatt is mind gyöngébben álló Venczelt. Az ország két ellenséges pártra oszlott a két vetélytárs között, de nem annyira azok hatalmát támogatták, mint inkább saját érdekeiket űzték az eláradt köz zavarban. Mert bár egyik párt Venczelt, a másik Károlyt nevezte királyának: a királyi várakat és jogokat ezek egyike szintoly kevéssé birta mint másika: a királyságnak csak a neve volt az övék, annak hatalma nélkül, ugymond krónikásunk[1]). Venczel már Budán sem érezhette magát biztosságban, mert annak uj birája Vernher László is Károlyhoz csatlakozott.

A cseh király mindezekről értesülvén, 1304 nyarán sereggel jött fiáért az országba. Mindenek előtt boszut akart állni a papságon, melynek elpártolásától származtathatta fia ügyének hanyatlását; boszut kivált az esztergami érseken és káptalanbelieken, kik legmunkásabbak voltak Károly mellett. A kakuti révnél tehát, melyet ma Párkánynak nevezünk, a Dunán átkelvén, Mihály érseket Esztergomból megszalasztotta, és szent Adalbert templomának ajtaját feltöretvén, behatott a sekrestyébe, hol a templom edényei s a káptalan levéltára őriztettek. Itt a kincsek egy részét lefoglalván, az okmányokról az arany pecséteket leszakgatta, magukat eltépte, megrontotta, a várost pedig serege által prédáltatta[2]). Innen Budára menvén, miután annak biráját Vernher Lászlót foglyává tette, kivánságát fejezte ki az oda gyűlt urak előtt, fiát megkoronázva s egyéb királyi diszjeleiben láthatni; és midőn a gyanutalan urak kivánságát teljesitették, a koronás

---

[1]) Turóczy, II. Cap. 85.
[2]) Cod. Dipl. VIII. 1, 169.

ifjut fegyveresei által körülfogatta, s koronájával és a fogolybiróval együtt kivitte az országból[1]).

A korona s egyéb királyi jelvények elrablása átalános ingerültséget ébresztett Venczel s fia ellen az országban. Károly elébb alig rendelkezhetett pár ezernyi fegyveressel: most rövid idő alatt husz ezer magyar és kún gyűlt zászlai alá, a korona visszavételeéért harczolandók. Ugyanezen czélból Károly maga, s külön a két érsek, négy püspök s tizenkét előkelő ur szövetséget kötöttek Rudolf osztrák herczeggel[2]); ennek atyja, Albert római király, kinek a maga részéről is voltak követelései Venczelen, szinte tetemes haderőt igért. A magyar had már september elején kegyetlenűl pusztított Morvában s a cseh széleken. A kunokról, kiket egy évkönyv még pogányoknak nevez, iszonyu dolgokat beszélnek az osztrák krónikák. Ők a martalékkal meg nem elégedvén, foglyokat is szedtek, s ha e krónikáknak hihetünk, azokat átlyukgatott tenyereiken füzték kötélre, a gyermekeket nyeregkápáikhoz kötötték[3]). September közepén Albert római király ismegé rkezett a bajor Otto társaságában hadaival, ugy hogy az összes sereg száma, mely Venczel tartományait fenyegette, ötven ezerre szaporodott. Más részről Omode fölös hadakkal Lengyelországba tört, s Lokietek Wladiszlávval egyesűlve Venczelnek ottani uralmát támadta meg. Venczel szerencséjére Kuttenberg, melyet Albert király ostromolni kezdett, erélyesen ellentállott; a kunok pedig, miután magukat zsákmánynyal megszedték, haza siettek. Végre még a bajor Ottót is sikerült Venczelnek a maga pártjára vonnia, hihetőlegmár ekkor megegyezvén vele a magyar korona felett. A nagy sereg a tél közeledtével minden eredmény nélkül széjjel oszlott[4]).

A hadjáratot békekisérletek váltották fel, melyek azonban czélra nem vezettek. A következő évben Otto már nemcsak szövetségese, hanem hadvezére is lett Venczelnek, s a felek mind a két részről ujabb háborúra készültek, midőn a cseh királynak a nyár elején közbejött halála a dolgoknak

---

[1]) Turóczy: II. Cap. 84. de hibásan az évre nézve. Chron. Austr. Peznél: I, 724. Pulkava Dobnernél III. 258.

[2]) Cod. Dipl. i. h. 158. 160.

[3]) Sigfridus, Pistoriusnál: I, 1053. Annal. Altah. Frehernél I.585.

[4]) Chron. Claustro-Neoburg Peznél: I, 475. Chron. Zwetlens. U. o. 534. Dlugoss: Hist. Pol. Lib. IX. 902.

más fordulatot adott. Az ifju Venczel, ki magában a dorbézolásra nagyobb hajlamot érzett, mint a kormány gondjaira és munkáira, Alberttel békét kötött; Otto javára pedig a magyar koronáról is lemondott. Sőt, hogy a magyar birodalommal minden összeköttetését megszakítsa, a hét év előtt Erzsébettel, III Endre leányával kötött eljegyzési szerződését is felbontotta, s Violát, Micisláv tescheni herczeg leányát vette nőül. A királyleány Schweitzba, a katalinvölgyi apácza klastromba vonult, s ott végezte be életét 1338-ban.

II.

Az egyházi s világi urak, kik, akár mivel a nemzet függetlenségének védelme miatt, akár más okokból idegenkedtek Károlytól, már akkoron uj királyról kezdének gondolkodni, midőn Venczel az országból való távozásával lemondását jelentette. Ezek nagyobb része még mindig azon elvből indulván ki, hogy a pápától az országra tolt Károlynak csak az Árpad-nemzetséggel rokon fejedelmet lehet sükeresen ellenébe helyezni, a bajor Ottóra, IV Bélának Erzsébet leánya után unokájára vetették szemeiket. És ha e tekintetből elébb Venczelt az ajánlhatta leginkább, hogy rokonsága mellett az utósó Árpádfi leányának jegyese: Otto mellett most azt lehete felhozni, hogy anyai részről legközelebb áll a kihalt királyi házzal. Otto kétségkivül maga is ügyekezett adományai, igéretei által mennél több pártolót szerezni, miben az is elősegíthette, hogy a koronát a többi ékszerekkel ő vette át a királyságról lemondott Venczeltől. A világi urak közől leghevesebb pártolói lettek a Németujvári grófok; az egyháziak közől Antal csanádi és Benedek veszprémi püspökök csatlakoztak hozzá. Az országban lakó németség, kivált a szepesi és erdélyi szászok, magukra nézve boldog időket jóslának a német király kormánya alatt s tömegesen hozzácsatlakoztak[1]).

Otto, hogy Rudolf osztrák herczeg és Robert Károly cseleit kikerűlhesse, csak kevesed magával s kereskedőnek átöltözködve, kelt utra Prágából; a koronát fatokba zárva rejté el poggyászai közzé. Utja szerencsésen folyt le Fischamendig; midőn azonban itt a Dunán átkelni akar, elréműlve látja, hogy legbecsesebb kincse, a korona hiányzik árui kö-

[1]) Cod. Dipl. VIII. 7, 48.

ből. Kisérőinek egyike nyomban visszasiet, ki az elvesztett kincset egy mfőldnyi távolban egy pocsolyában meg is lelte ugyan; de az eset rosz előjel vala. Ez nem jelenthet mást, mond krónikásunk [1]), mint hogy Otto a koronát nem birandja haláláig, de a szent ereklye megmaradand az ország birtokában. Otto Sopronyban a Németujváriaktól s más híveitől fogadtatván, Székesfehérvárra ment, s magát az említett csanádi és veszprémi püspököktől december 6-kán megkoronáztatta. Ezután ünnepélyes bemenetelt tartott Buda városába: fején a koronával, vállain sz. István palástjával lovagolt végig, nagy tömegtől kisértetve, a város utczáin, hogy magát a nemzet királyául bemutassa[2]). Valószinüleg innen vette eredetét a szokás, melynél fogva utóbb ujdon koronázott királyaink a város utczáit ünnepélyesen belovagolták.

De mind ennek daczára Otto csak árnyékkirály maradt hatalmára nézve. Néhányan épen a leghatalmasabb urak közől mitsem gondoltak már a királylyal, s függetlenül kezdének uralkodni az ország külön vidékein. Trencsényi Csák Máté a Vág vidékén a Kárpátoktól egészen Komáromig, Apor László vajda Erdélyben, mások egyébütt bitorolták a főhatalmat. Szinleg ők is Ottót vallották ugyan királynak; de a királyi hatalmat tartományaikban a maguk kénye-kedve szerint gyakorolták. Apor Erdélyben a királyi jövedelmek nagyobb részét magához ragadta. Lefoglalta egyebek közt a radnai ezüst, a deési s kolosi sóbányákat, a székely és szász ispánságot a szászok adójával s más javakkal egyetemben[3]). Más részről Károly s pártja és szövetségese, az osztrák Rudolf, sem nézte tétlenül az uj versenytárs trónra emeltetését. Rudolf, szövetségese érdekében, és személyes boszuból is a Németujváriak ellen, az országba tört, s a Lajta és a Rába közti vidéket, jobbára az említett grófok jószágait, pusztította. A Németujváriak viszont Ausztria prédálásával szereztek maguknak kárpótlást. E kölcsönös pusztítások mindaddig meg sem szűntek, mignem Rudolf herczeg Venczelnek meggyilkoltatása után seregeit 1306 második felében Csehország

---

[1]) Turóczy: II, Cap. 88.

[2]) U. a. C. 87. Chron. Salisburg. Peznél I, 402. Claustro-Neoburg. u. o. 478. Compil. Chron. rer. Boicar. Oefelénél: I, 340. de az év hibásan tétetik 1306-ra.

[3]) Eder: Observat. Crit. ad Hist. Transilv. 27.

elfoglalására vezette, melyet atyja, Albert király, birodalmi hűbér gyanánt ruházott reá. A segedelmétől megfosztott Károly ezután kénytelen lőn ismét Horvátországba vonulni vissza, oly nagy volt tőle a nemzeti jog sérelme miatt az idegenség.

De Otto hatalma mind e mellett sem nyerhetett nagyobb gyarapodást, mert az ország leghatalmasabb nagyai csak önérdekeikről gondoskodtak, s a német ur, ugy látszik, nem értette a magyar szivek megnyerésének mesterségét. 1307-ben két oldalról is borulni kezdett Otto ege: V Kelemen pápa, a hamar elhunyt XI Benedek utóda, ennél buzgóbb támogatást igért Károlynak; s Albert római királyt is ujabban maga ellen haragítá Otto az által, hogy Rudolf ellen a karantán Henrik igényeit pártolta Csehországban, s némi segedelmet is nyujtatott neki Bajorországból a maga öcscse, István herczeg által. Albert király e miatt Magyarországban fenyegette Ottót háboruval; sőt némelyek szerint már sereget is küldött a határszélekre[1]). E borus kilátások közt a magyar urak buzgóbb pártolására lőn szüksége. Tanácslák neki, ügyekeznék megnyerni kivált az erdélyi vajdát, ki tisztsége, gazdagsága, pártfeleinek száma által egyaránt nagy erő fölött rendelkezik. Otto követte a tanácsot: még nőtlen lévén, Apor leányának kezét kérette meg; ez által, gondolá, nemcsak a hatalmas urat, hanem sok mást is buzgó híveivé teend. Nem valószinűtlen, hogy a tanács magának Apornak valamely meghitt emberétől származott; mert Albert római királytól megnyerve lévén, ekkoron már áruláson törte fejét a ravasz vajda. Hogy tehát őt kelepczébe keríthesse, leányát neki nagy örömmel oda igérte; midőn pedig a gyanutlan király 1307 tavaszán mátkájáért Erdélybe ment, őt elfogta, koronájától, melyet Otto mindenfelé magával hordott, megfosztotta, s magát Gyulafehérvárba záratta[2]).

Mig Otto a fogságban ült, a pártviszályok iszonyuan zaklatták a fejetlen országot. Tamás esztergami érsek, ki a hamar elhunyt Mihály helyét foglalta el, s ki a Németujváriakat az egyházában tett károk miatt, melyeket ötszáz ezer ezüst gírára, akkoron tömérdek összegre, számított, már

---

[1]) Sigfridus Pistoriнál: I, 1055.

[2]) Compil. Chron. rer. Boicar. Oefelénél II, 341. — Henrik praeposit. Ottingan. U. o. I, 694.

1305-ben egyházi átokkal sujtotta [1]), most az engedetlen budaiakra is lecsapni szándékozott. Az udvardi zsinatból, melyet Károly elismertetése s a felbomlott egyházi fegyelem helyreállitása végett tartott [2]), negyvennapi búcsút hirdetett mindazoknak, kik az engedetlen budai papokat és más néplázitókat s rendbontókat kézrekeríttenék. Épen ekkor szabadult meg prágai börtönéből a még Venczel által fogságra vitt Vernher László, egykori budai biró; s most ő, a különben is boszuszomjas, lőn a boszú eszközévé. Vernher Csák Jánostól némi haderőt nyervén, a vele egyetértő budai polgárok segedelmével, junius 1-nek éjjelén a városba hatott, s régi ellenségeinek házára tört. Peterman biró még nyert annyi időt, hogy ágyából csaknem meztelen megszökhessék; de Herman Mark és Tóth Márton tanácsosok elfogattak, s más nap lófarkon hurczoltattak halálra a város utczáin, s miután nyomoru lelköket kiadták, tetemeik megégettetvén, hamvaik szélnek bocsáttattak, javaik pedig elkoboztattak. Az engedetlen papok, kik által Peterman a pápát kiátkoztatta, elfogatván, bilincsben küldettek Tamás érsekhez, ki őket börtönükben a halál kínos nemével ölette meg [3]).

Az erőszak, magán boszu egyébütt is mindenütt széltében hosszában napi rendre kerűlt az országban, hol a hosszas fejetlenség s pártviszályok alatt a hatalmasabb önkénye s anyagi ereje foglalta el a jog és törvény helyét. A jobb hazafiak elszörnyedtek az ország szomoru állapotán, s módokról tanakodtak, melyek által azon segithetnének. E kivánságtól indíttatva, Csáky Ugrin, Rátholth Domokos, Omode nádor az Aba nemzetségből, Kopasz nádor a Borsa nemzetségből, Ernyei István az Ákos nemzetségből, Loránt ur, László bán, Kakas és Dezső urak a'Ratholth nemzetségből, Miklós vajda, a Pukiak nemzetségéből, s több más egyházi s világi urak 1307-ki octob. 10-kén a'Rákos mezején nagy számmal s oly szándékkal gyűltek össze, hogy valahára véget vessenek a hazát mindinkább emésztő fejetlenségnek. Otto, fogsága óta

[1]) Cod. Dipl. VIII, 1, 183.

[2]) Cod. Dipl. U. o. 326 kövv. de hibásan tétetik 1309. év alá, miután az udvardi zsinat, mint az okmány tartalma kétségtelenné teszi, nem 1309-ben, hanem 1307-ben tartatott, mielőtt még Vernher László Budára visszament.

[3]) „In eodem (carcere) tristem spiritum emiserunt", u. m. Turóczy: II, Cap. 88.

a közmegvetés tárgyává lett, az ő királyságáról tehát szót sem lehetett többé tenni. A reményteljesen serdülő Robert Károly tekintetében, ki a gyülésre személyesen megjelent, alig lehetett felhozni más ellenvetést, mint hogy a pápa azon helytelen igénylet által, melynél fogva őt a maga hatalmából akarta feltolni az országra, a nemzet jogait megsértette; az ifju személye ellen különben nem volt kifogás. Ugy vélekedének tehát az urak, hogy mind ama jogsérelemnek elejét vehetik, mind a fejetlenséget az ország becsületének csorbája nélkül megszüntethetik, ha most, mielőtt az uj pápa beavatkoznék, önszántokból, egyező akarattal választják meg Károlyt királyuknak. A végzés ezen értelemben lőn meghozva. A jelen volt urak és nemesek Tamás érsek kezeibe esküt tőnnek, hogy az ország java miatt „az igazságot az indulatoskodásnak elejébe tévén,“ Károlyt és maradékait, miként a törvényes örökösödés kivánja, uroknak, királyuknak elismerik, neki a kellő engedelmességet s tiszteletet megadják. Rendelték e fölött, hogy ki mit a királyi javakból s jogokból elfoglalva tart, neki minden ellentmondás nélkül visszaadja. Hasonlókép visszaadassanak igaz birtokosaiknak az egyházak és nemesek lefoglalt javai; a nemességet szabadsága jogaiban elnyomni ezentul senki se bátorkodjék. Ki a királynak nem engedelmeskedik, s e rendeleteket megszegi, hűtlennek, az ország nyilvános ellenségének tekintessék, az egyházból pedig átkoztassék ki, s javaitól fosztassék meg [1]).

E határozatra az ország rendeit a dolgok állása szerint kétségkivül az is indíthatta, hogy megelözzék V Kelemen pápának ujabb avatkozását a királyválasztás ügyébe; mert hihetőleg már tudomásukra jutott, hogy a pápa fellépni szándékozik Károly mellett; sőt tán már meg is érkezett az országba V Kelemen augusztus 10-kén kelt bullája, melyben VIII Bonifácznak Károly javára hozott itéletét megerősítvén, Ottót a maga jogainak előadására az év végéig maga elébe idézte [2]). E bulla, korántsem oly igényteljes, mint a VIII Bonifáczéi, Károly jogait az örökösödés alapján fejtegetvén, a nemzet érzelmeit szemlátomást kiméli; miért is az, ha tán köztudomásra jutott is a rákosi gyűlés előtt, ingerültséget nem

[1]) Katonánál VIII, 116. Cod. Dipl. VIII, 1, 221. Az okmány, mely a bécsi csász. levéltárban őriztetik, gondosabb leirást kivánna.

[2]). Fejér: Cod. Dipl. i. h. 207.

ébresztett. Majd értésére esett a rendeknek az is, hogy a pápa Gentilis bíbornokot julius 31-kén kelt bullájában követévé nevezte ki Magyarországba Károly ügyeinek támogatására.

Még nagyobb lendületet nyert Károly ügye 1308 elején, midőn Albert római királynak Schweitzban történt erőszakos halála következtében valahára Otto is megszabadult fogságából. Albert halála után Apor vajdának nem volt többé érdekében, hogy tovább is börtönőre legyen a fogoly királynak. Az őrizet szigora ekként meglágyulván, Otto Serényi Imre által megszabadult[1]); s már nem többé királyságát, hanem csak személyének biztosságát hordván szivén, Lengyelországon keresztül hazájába menekült. A királyi czimről ugyan mind haláláig, mely 1312-ben történt, nem mondott le; de Magyarországban senki sem tartá őt többé királyának.

MÁSODIK FEJEZET.

Robert Károly 1308 — 1342.

I.

Otto megszabadulta s távozta után Gentilis bíbornok s pápai követ nemsokára, a tavasz végén megérkezett Dalmátiában. A követ, ugy látszik, Károly egyházi s világi híveinek tanácsára, az egész nyáron át e tartományban s Horvátországban időzött. Otto távoztával Károly ügye igen jó haladásnak indult, s hívei tán attól tartottak, hogy a követ megjelenése s netalán a római szék igényeinek fölmelegitése, az ország függetlenségére és szabad királyválasztási jogára féltékeny urakban ismét ellenzéket ébreszthetne. Maguk ügyekeztek tehát elébb Károly felé hajlítani Csák Mátét, Apor vajdát, a Németujváriakat s a többi hatalmasabb urakat, kik még mindig sérelmét látták a nemzeti jogoknak Károly királyságában. Ügyekezetök, támogatva Károly igéretei s adományaitól, nem is maradt sükeretlen. Németujvári Henriket tótországi bánná való kineveztetése oly buzgó hívévé tette az ifju királynak, hogy Gentilis megérkezte után a dalmát ten-

[1]) Palma: Notitia rer. Hung. II, 16.

ger partokon, mindjárt hozzá sietett s annak jelenlétében hűségesküvel kötelezte magát Károly iránt [1]). Apor Lászlót is sikerült legalább arra rávenniök, hogy maga helyett követet küldjön a Sz. Márton-nap nyolczadára (nov. 18) kihirdetett királyválasztó országgyülésre. Miután a dolog ennyire haladt, az ősz kezdetén végre Gentilis is Budára jött s a prédikátori szerzet várbeli klastromában foglalt szállást.

Mig az országgyülés határnapja megérkeznék, azon törte fejét a pápai követ, miként kapcsolhatná Károly ügyéhez szorosabban Csák Mátét, kit leghatalmasabbnak, de egyszersmind legbüszkébbnek is hallott hirdettetni az ország nagyai között. E végett személyesen óhajtott találkozni Máté urral, s midőn ez, Budát magára nézve biztosnak nem látván, Veszprém megyének egy eremitoriumát (Keykusnak nevezi az olasz jegyző) tűzte volna ki találkozási helyül, oda is örömest elment a bibornok. Máté ur a találkozásnál eleinte habozni látszék; de utóbb, megnyeretvén Gentilis igéretei által, híveinek s egyebek közt Zács Feliciánnak is tanácsából, Tamás érsek és János nyitrai püspök jelenlétében, november 11-én a bíbornokkal kezet fogva, hűséget igért Károly iránt [2]). Hihetőleg már e találkozáson végeztetett el, hogy Károly főtárnokává nevezze a hatalmas urat; mi néhány napra meg is történt. De még evvel sem elégedett meg a pápai követ, hanem hogy mintegy személyes érdekévé tegye a hatalmas urnak megszilárdítani Károly uralmát, Budára visszatérvén, a körülötte összegyűlt egyházi s világi urak előtt azon gondolatát fejezte ki, miszerint hasznos lenne a hatalmas urat gyámjává tenni az ifju királynak s országának. Az uraknak nem tetszék a bíbornok szándéka: Csákot igen változékony hitűnek, állhatatlannak, ravasz kényurnak ábrázolták, ki előtt sem eskű, sem becsület nem szent, ki mindenben csak önérdekét keresi. De a követ ugy vélekedett, hogy épen e magas méltóság, mit neki szánt, elégítheti ki az önző ur érdekeit, mik ha kielégitést nem nyernének, épen ezen jelleménél fogva soha sem lehetne számolni hűségére, s nagy hatalma által ujabban lángra gyujthatná a belviszályok hamvadozó tüzét. És ezen okokból, nem hajtva az urak ellenzésére, Csákot minden más országnagyok fölébe emelvén, az „országnak mintegy

---

[1]) Fejér: Cod. Dipl. VIII, 1, 310.
[2]) U. o. VIII, 7, 60 kövv.

gyámjává" nevezte ki. E nagy kitüntetés megvette a zordon úr szivét: Máté Károlynak hűséget esküdött [1]).

E közben a gyűlés ideje megérkezett. Néhány nappal túl az eleve kitűzött határnapon, november 27-kén, a „békéért epedő" egyházi s világi urak, nemesek és polgároknak roppant sokasága gyűlt össze Pest városában. A számos fegyveresek kiséretében megjelent urak s a tömérdek nép a várban, hol a követ szállásolt, nem férvén, ez ment át Pestre Károly s néhány egyházi s világi ur kiséretében. A gyülés szabad ég alatt, a predikátori szerzet dunaparti klastroma mellett tartatott. A pápai követ jobbján az érsekek és püspökök, balján Németujvári Henrik bán, s unokaöcscse Miklós, Omode nádor, Kakas Domokos, Rátholth László bán, Kopasz nádor s öcscse Beke, Kompolth Péter urak személyesen és Csák Máté, Apor László, Ugrin volt tárnokmester követei foglaltak helyet; a nemesség és a nép mind a két oldalt sürü csoportban állta körül. A pápai követ megnyitó beszédében e bibliai mondatból indult ki: „Uram, nemde jó magot vetettél földedbe". Egy ideig a közönség nagy tetszésére szónokolt a cardinál, elszámlálván, mily szent és jeles királyokat engedett Isten felmagzani Magyarország földén. De midőn, szándékosan-e vagy hevétől elragadtatva, szive teljéből öntudatlanul,— nem tudjuk, oly értelemben szólana beszéde árjában, hogy valamint Sz. István a római pápától nyerte az ország koronáját; ugy illő, hogy most is, midőn sz. István nemzetsége kihalt, a római pápa jelölje ki azt, kinek fejére a szent korona tétessék, minden oldalról hangos zaj szakasztá félbe a szónokot. Majd szavak emelkedének, miképen egyátalában nem azon szándékkal gyűltek egybe, hogy a római pápától, vagy annak nevében a követ urtól vegyék királyukat; hanem azt régi törvényes szokás szerint maguk akarják maguknak megválasztani: ám aztán nem bánják, erősítse meg a követ ur az egyház nevében a választottat. Nem akarják kétségbe vonni a római egyház jogát, a király megerősítésére és megkoronázására; de a választási jogot maguknak fentartani elhatározott akaratuk. És hogy minden további vitának véget vessenek, e jogot nyomban gyakorlatba is véve, Robert

---

[1]) U. o VIII, 5, 52. Ezen okmány nem 1309. hanem az 1311-ki év alá sorozandó, miként tartalma (l. 57, hol a korona Lászlótól már visszavettnek mondatik) bizonyítja.

Károlyt, kit már a mult évben is önszántukból választottak meg, ujra egyértelműleg királynak kiáltották. A követ sem akarta a már most fölöslegessé lett elvkérdés miatt a dolgot ujabban élére állítani, s a választásra teljes örömmel kimondta megerősítését. Az urak és nemesek ezután minden pártkülönbség nélkül egyenként s tömegesen uroknak, királyuknak kiáltozták Károlyt, a pápai követtel kezet csaptak, az ujdon választottat megölelték, megcsókolták, neki hűséget s engedelmességet fogadván. Majd ezen igéretöket a bíbornok előtt letett esküjökkel is megerősítvén, ősi szokás szerint vállaikra emelték az ifju királyt [1]).

A nemesség szétoszlása után a király s a pápai követ még hosszasabban tanácskozott Budán az egyházi s világi urakkal. E tanácskozások eredménye egy hét mulva, decemb. 3-kán, a következő végzésekbe foglaltatott: Károlynak közakarattal történt megválasztatása az országban mindenütt kihirdettessék. Ki őt netalán urának elismerni vonakodnék, maga és társai egyházi átokkal sujtassanak; népök, mely nekik engedelmeskednék, egyházi tilalom alá vettessék, s még a halottak is fosztassanak meg az egyházi eltemetéstől. Kik a királyt személyében megtámadnák, mint felségsértők, a köz törvény szerint halállal lakoljanak, javaiktól még családjaik is megfosztassanak. Mivel szent István koronája még Apor László vajda kezében létezik, ha azt a koronázásra határozott napig tőle visszavenni nem sikerűlne, uj korona készíttessék, melyet a pápai követ megáldand. A végzésben hosszan indokolja a bíbornok, hogy ezen uj korona, általa megáldatván, csak oly erejű leend, mint a régi; sőt ezt, ha visszaszerezni nem lehetne, minden erejétől megfosztja. Továbbá végeztetett, hogy a törvénytelenűl lefoglalt királyi s királynéi javak három hónap lefolyta alatt egyházi átok büntetése alatt visszaeresztessenek [2]).

A bíbornok maga is érezte, hogy a végzés, melyet a régi s a készitendő uj koronáról hozatott, nem fogja megváltoztatni a nemzet hitét, érzelmét, melylyel szent ereklyéje iránt viseltetik; s azért a gyülés után minden módon rajta volt, hogy azt László vajdától kiszabadíthassa. Több izben

---

[1]) Fejér: Cod. Dipl. VIII, 1, 264. — Péterfy: Concil. S. Hung. I, 150.

[2]) Cod. Dipl. u. o. 270. — Péterfy: u. o. 154.

meginté őt e miatt [1]); de László oly feltételeket szabott, melyeket amaz sem maga nem teljesíthetett, sem a királynak nem volt kedve teljesíteni. Az uj korona tehát a végzés szerint elkészíttetett s megáldatott; s Károly evvel 1309-ki junius 15-kén Budán harmadszor is megkoronáztatott Tamás esztergami érsek által. Az ünnepélyen számos ur volt jelen; többen, s köztök Csák Máté is csak követeket küldöttek. Az eskü formában, mely a szokottól sokban eltérő, s melynél fogva a király az egyház védelmén, a királyi jogok s javak csorbíttatlan megőrzésén, a nemesség jogainak megtartásán, az igazság szigoru kiszolgáltatásán kivül még arra is kötelezte magát, hogy törvényes házasságban fog élni s nejével megelégedni. Az eskü formát az érsek, miután latinul elolvasta, nemzeti nyelven is megmagyarázta Károlynak, ki a magyar nyelvet már sajátjává tette [2]),

De bár mennyire ügyekezett is Gentilis a nemzetet a felől meggyőzni, hogy az általa megszentelt uj koronával végrehajtott koronázás épen oly érvényes, mint ha az Szent István koronájával történt volna, a nemzetnek más volt ez iránt a hite. Károly, sem e harmadik koronázás, sem a mult év végén Budán alkotott határozatok által, melyek csak a koronázás után jul. 13-kán hirdettettek ki, nem gyarapodott tekintélyében s hatalmában. Az oligarchák, kik a királyi javakat s jövedelmeket bitorolták, azokat ezentul sem valának hajlandók kezeikből kibocsátani. Ez volt a panasz a korona visszatartásán kivül különösen Apor László vajdára, kit e miatt több izben, de sikeretlenül megintett a pápai követ. Még nagyobb csapás volt Károly uralmára nézve, hogy Csák Máté, ugy látszik, azon rendelet miatt, mely az egyház, a király és királyné javainak bitorlóira kihirdettetett, 1309 folytában szinte meghasonlott a királylyal s a pápai követtel. Máté ur, a koronázásra még elküldé ugyan követét, de a jogtalanul kezén lévő javak visszaadásáról mitsem akart hallani. Gentilis, látván hogy a hatalmas ur, ha ellenséggé válik, még Károly uralmát is megrendítheti, igen csinyán bánt vele. Követei s levelei által több izben meginté őt, hogy a ki minden más urak felébe emeltetett, ne adna ezeknek rosz példát a maga részéről. Igéreteket tett neki, hogy egyebekben még

[1]) A bibornok átokrendelete László ellen. Cod. Dipl. VIII. 5, 64.
[2]) Instrum. Coronation. Caroli in reg. hung. U. o. VIII, 1, 333.

bőségesebben fogja tapasztalni a király s egyház kegyét, ha ebben engedelmeskedik, az ő példája mulhatatlanul szükséges lévén arra, hogy a lefoglalt javak igaz birtokosaiknak visszaadassanak, s a rend és jog uralma helyreállhasson az országban. De a féktelen ur mind erre mitsem hajtott. Idő folytával Gentilis egy ujabb ajánlatot tőn Máté urnak. Megigérte neki, hogy a kezén lévő királyi javak nagyobb részét örökbirtokul eszközli neki s maradékainak, ha viszont ő az egyházi javakat visszaadja, a nemesek törvényes szabadságait sértetlenül hagyja s őket, a kinek akarnak, szabadon szolgálniok engedi, s végre a Buda melletti királyi várat, mely ideiglen gondjaira bízatott, (ugy látszik Visegrádot, mely 1315-ig Máté kezében volt), némely más, csekélyebb javakkal a király kezébe visszaereszti. De ezen lépés is süker nélkül maradt: Máté ur még csak válaszra sem méltatta a bibornok levelét [1]).

A pápai követ azonban még mind nem mert keményebben fellépni a hatalmas ur ellen; hanem, hogy mind ezen mind egyéb ügyek elintézésére módot találjon, az egyház fejeit 1309-ki nov. Pozsonyba zsinatra gyüjté össze maga körül. A zsinat végzései részint az egyházi, részint az országos állapotokra vonatkoztak. Amazok tekintetében, némely fegyelmi szabályokon kivül, — minők például, melyek szerint az igaz hitűeknek a szerbországi patarenusokkal való házassága, s a papoknak a hosszas zavargások alatt szinte szokássá válni kezdett nősűlése szigorúan eltiltatott, — rendeltetett még az egyház felsősége szilárditására az is, hogy ezentúl egy pap se bátorkodjék világi kezekből venni javadalmat; különben hivatalát veszítse. Emezekre nézve az egyházi átok a mult évi budai rendelet szerint a pártosok s az egyházi s királyi javak bitorlói ellen újabban is, pedig azon sulyosbitással hirdettetett ki, hogy a ki attól egy év alatt megszabadulni nem ügyekszik, mint eretnek, nyomozás alá vétessék [2]).

De maguk a főpapok sem bíztak már sokat ezen rendelet hatásában s úgy vélekedtek, hogy a közbajokon mind addig nem leend segítve, mig sz. István koronája nem tétetik a király fejére. Minthogy azonban Apor a koronáért nagy ál-

---

[1]) A Csák Máté ellen kiadott átokrendeletben Cod. D.VIII. 5, 52.
[2]) Péterfy: Concil. S. Hung. I. 137.

dozatot kivánt a királytól, Gentilis bíbornok az egyház fegyvereivel akart még egy kisérletet tenni a hatalmas urnál, ugy vélekedvén, hogy ha őt személyesen sujtja átokkal, a makacs ur végre megszelídül. Ő tehát az átkot Pozsonyban 1309-ki december 25-kén kelt okmányában kihirdette, a korona s királyi javak visszatartásán kivül, még avval is indokolván az egyházi büntetést, hogy a vajda az egyházzal szakadásban lévő István szerb fejedelem fiának jegyezte el a maga leányát [1]). Jobb módhoz folyamodott ennél Tamás esztergami érsek, és Omode nádor: ők a tavasz kezdetén személyesen felkeresték Apor vajdát, s april 8-án 1310-ben sikerült végre őt oly szerződésre birniok, mely szerint esküvel igérte, hogy Károlyt urául ismeri, őt egész hatalmával gyámolítja, a koronát julius első napjáig, sőt ha a király Erdélybe menne, neki elébb is kézbesíti; továbbá, hogy a radnai ezüst-, a dézsi és molostori sóbányákat, a székely és szász ispánságokat viszszaadja; kikötvén mindazáltal, hogy a mely napon a koronát átadja, a király is teljesítse akkoron benyujtandó kérelmeit, s átalában ugy jutalmazza meg őt, mint királyhoz illik [2]). A korona ekként valahára visszakerülvén, Omode nádor sz. István napra országgyülést hirdetett a Rákos mezejére. És miután itt Károly az ország rendeinek nagy számu gyülekezetében ujra királylyá kiáltatott, mindnyájan átmentek Székesfehérvárra, s őt aug. 27-kén negyedszer is megkoronázták [3]).

Most már ki lőn elégitve a közvélemény, a koronázás a szokott helyen az ősi formák szerint, a szent koronával levén végrehajtva: az ünnepélyen jelen volt nép azon reménynyel távozott haza, hogy annyi zaklattatás után valahára állandó békének s rendnek örvendhet. De a béke s a rend még sokáig nem tért meg a hazába. A pápai követ, ki, ugy látszik, e koronázásnál nem volt jelen, megintette Csák Mátét is, hogy mint az ország első zászlósa az ünnepélynél megjelenni ő se késnék. De a hatalmas oligarcha már mitsem akart tudni a királyról, s kénye kedve szerint fosztogatta, zsarolta az országot. Különösen az egyháziakra nehezedett sulyosan féktelensége. Az esztergami, nyitrai, váczi s részben a veszprémi egyházak és számos monostor egyaránt méltán panasz-

[1]) Ld. az okmányt. Cod. Diplom. VIII, 5, 64.
[2]) Katonánál: Hist. Crit. VIII, 203.
[3]) Turóczy: II, Cap. 89.

kodhattak, hogy jogaikat s javaikat megcsorbítja, lefoglalja; az egyházi jobbágyokra kénye szerint sulyos adókat vet, azokat sokféleképp megkárosítja. A király a koronázás után a felső vidéket, mely régóta Máté urtól vette parancsait, látogatá meg, hogy ott megjelenése által szinte nagyobb engedelmességet szerezzen a királyi tekintély iránt. A pápai követ, kinek tanácsa szerint sokak ellenzése daczára magasztaltatott fel a többi urak fölébe az oligarcha, ugy vélekedvén, hogy most már a kötelesség is őt illeti, hű és engedelmes alattvalóvá tenni a büszke urat, eleve meginté őt, hogy mig a király azon részeken időzik, ne mulasztaná el kiséretéhez csatlakozni. Máté ur megígérte ugyan, mit a cardinál tőle kivánt; de nem csak nem ment üdvezlésére a királynak, hanem ezen időben sem szűnt meg a király és híveinek javait fosztogatni. Mind a király mind a pápai követ szemrehányásokat tett neki e miatt, de ő azokkal mitsem gondolt. Sőt miután a király a felvidékről Budára visszatért, Csák a maga fegyvereseivel azon egész vidéket bejáratta s fosztogatta, mely Vácz és a Tisza között fekszik. A pápai követ ezután fenyegetéseket intézett a féktelen urhoz; de ezeknek sem volt több sikerök, mint elébb a barátságos intéseknek [1]).

Az ifju király mind ezt kénytelen volt tűrni, mert bár most már mindenkitől királynak tartatott, hatalma hiányzott, melylyel a Kun László átkos kormánya óta elényeszett királyi tekintélyt fentarthatta volna. Fentebb láttuk, hogy már III Endre alatt is égető szükségnek érezték a jobb indulatú rendek törvényt alkotni, melyben rendeltetett, hogy a királynak az illő tiszteletet mindenki megadja, lefoglalt javait s jövedelmeit visszaereszsze, hogy méltóságához illőleg élhessen. Ezen állapotok pedig a lefolyt tiz évi fejetlenség s pártviszályok közt még sokkal inkább elsúlyosodtak. A királyi jövedelmek annyira megcsökkentek, hogy alig volt miből illően fentartani udvarát. A várkatonaságnak, mely által a király a maga tekintélyét a féktelen urak ellenében fentarthatná, alig volt még itt ott némi maradványa: a várjobbágyok átalában mindenütt vagy az urak jobbágyaivá lőnnek, vagy hol nagyobb tömegekben együtt laktak, szabad nemesekké tették önmagukat, a mennyiben e kiváltságot nem a királyoktól

---

[1]) A Csák ellen kihirdetett átokrendelet. Cod. Dipl. VIII, 5, 57. kövv.

nyerték. Ezekhez járult, hogy még azon urak közől is többen, kik egyébiránt Károly buzgó híveinek valłák magukat, körülbelül szintoly zsarnokságot gyakoroltak a maguk vidékein, mint Máté ur a Vág-völgyében. Ilyen volt a többi közt például Omode nádor. Ez is bár különben azoknak egyike, kiknek Károly királyságát köszönhette, ellenség módjára zaklatá a felvidéket: több magános birtokain kivül [1]) Gölniczbányát, Lublyót, Munkácsot, sőt majdnem egész Zemplén és Abauj vármegyéket elfoglalta s fölöttök kényurként uralkodott, mig nem Kassánál, melyet szinte hatalma alá hajtani szándékozott, 1310-ben életét vesztette. Halála után számos fiai, bár a következő évben egy időre kibékültek, midőn a király Kassát zaklatásaik ellen védeni kezdette, nyilván Csák Mátéhoz szövetkeztek s vele egyesűlve majdnem az egész felvidéken büntetlenűl űzték zsarnoki hatalmukat [2]).

Károly e körülmények közt saját haderővel nem rendelkezhetvén, a hatalmas urakat pedig maga körül egyesítenie még nem birván, kénytelen vala tűrni Máté ur kényuralmát. Gentilis bíbornok többször kisérletet tőn, őt a királylyal teljesen kibékíteni, de síkeretlenül. Sőt 1311-ben annyira elbizottá lőn a zsarnok ur, hogy junius 25-kén hadaival még Budát is háborgatá, mialatt a király nejével együtt a városban időzött. Ez végre kimerítette a pápai követ türelmét is. Ő tehát ki, hogy követségi munkálatainak gazdag diját a magyar püspököktől beszedhesse [3]), ez idő alatt folyton Pozsonyban tartózkodék, 1311-ki jul. 6-án végre egyházi átkot hirdetett a féktelen ur s minden pártfelei ellen, az egész földet pedig, mely parancsainak engedelmeskedett, egyházi tilalom alá vetette, miszerint még a holtak is temetés nélkül maradjanak, — s miként a pápai követ magát kifejezi, a vadállatok hulláival együtt rothadjanak el az ég alatt" [4]).

---

[1]) Ld. ennek példáját egyebek közt Cod. Dipl. VIII, 1, 382.

[2]) Szirmay: Notit. Comit. Zemplén. 11. Ungrisch. Magaz. IV, 465. Pray: Hierar. II, 169. Katona: Hist, Crit. VIII, 214, kövv.

[3]) Benedek erdélyi püspököt még egyházi átokkal is sujtotta, mig a hátralék 938 girát meg nem fizette. Cod. Dipl. VIII, 1, 402, 403, 412.

[4]) Cod. Dipl. VIII, 5, 52. Az okmányt Fejér gróf Batthyáni után (Leg. Eccl. II, 131.) az 1309-dik éviekhez sorozza, de hibásan. Az okmány, mint tartalma mutatja, Károlynak a sz. koronával való megkoronáztatása után (mi 1310-i aug. 27-én történt) kelt Péter-Pál-nap nyolczadán (jul. 6.) V. Kelemen pápaságának hatodik évében; miknél fogva az okmány csak az 1311-dik évben kelhetett.

A bíbornok azt hitte e kemény egyházi büntetés visszarettenti ösvényéről a kényurat, s hogy a netalán megtérni akarónak kaput nyisson, nem mulasztá el rendeletéhez hozzáadni: miképen, ha engedelmességre visszatérne, nem csak fölmentendi őt a kihirdetett büntetés alól, hanem mindazon kedvezéseket is megadja vagy kieszközli neki, melyekkel eleitől fogva édesgette a király iránti engedelmességre. De csalatkozott: a hatalmas kényur, szintoly keveset gondolt az egyházi átokkal, mi, gyakorisága miatt, a közönségben már el is vesztette hatását, mint elébb a szelídebb intésekkel és igéretekkel. Csák Máté, kinek fellépése akkoron, midőn VIII Bonifácz a nemzeti jogok sérelmével, a szent szék fennen hirdetett felsőségénél fogva akart a nemzetre királyt tolni, e jogok tekintetében csak dicséretet érdemel, gőgjétől elragadtatva, most már egyátaljában nem akart urat ismerni maga fölött. Megvetve Károlynak még igen csekély hatalmát, független fejedelmi hatalmat gyakorolt a Vágvölgyön s Komáromtól egészen a Szepességig. Számos váraiban több ezernyi serege volt fegyverben; királyi módra nádorral, kincstartóval s más főtisztekkel környezteté magát. A lefoglalt egyházi s királyi javakból, s a népre önkényesen vetett adókból roppant kincseket gyűjtvén össze, trencsényvári udvarában, valóban királyi fényt űzött, mely Károly udvarának fényét messze túlhaladta. Trencsényt uj erőditésekkel vétette körül, költséges vízvezetésekkel ajándékozta meg. Vidékén terjedelmes vadaskertek s ültetvények hirdették az utazónak a fejedelmi fényt és bőséget, mely a vár belsejében uralkodott. A tartomány nemessége akarva nem akarva őt tartá egyedüli urának, részint zsoldjában állván, részint félelemből hódolván a kényurnak [1]).

Károly látta, hogy mindaddig árnyékkirály marad, mig a hatalmas kényurat meg nem alázza. Az ő kivánságára hirdette ki a pápai követ is az átokrendeletet; s ez arra mutat, hogy Károly már 1311-ben készült megtörni a pártost. Ereje azonban még csekély levén, hogy őt a Vágvölgyén támadja meg, mindenekelőtt Sárosmegyei birtokait akarta tőle elszedni és szövetségeseit, az Omode fiait megtörni, kikkel most már Kassa városa is egy húron pendült. A király e vidéken a jános-vitézektől és a szepesi szászoktól, kiket Dömötör,

[1]) Ld. ennek példáját. Cod. Dipl. VIII, 1, 394.

Csák Máté sárosi várnagya egyaránt háborgatott, várt tetemesebb segélyt. És nem is csalatkozott reményében. Miután hadaival a vidéken megjelent, a jánosvitézek, és Görgey István szepesi gróf s testvérei Arnold és Jordán, oly szép erőt hoztak zászlai alá, hogy a király egyszerre ostrom alá vélte foghatni Kassát és Sáros várát. Maga tehát emez alá ment, a szepesieket pedig Kassa vivására küldé. De Csák Máté, szövetségesei, az Omode testvérek által, a veszélyről korán értesíttetvén, egy erős hadat, mely egyebek közt ezer hétszáz pánczélos lovast számlált soraiban, küldött Nagy másként Szép Aba vezérlete alatt a szorongatott vár segedelmére. A lázadók hada az Omodék csapataival oly erőre nőtt, hogy a király azt nem merte bevárni a vár alatt; s Kassa felé vonulván vissza, onnan a szepesieket is magához kapcsolta, s a Tarcza völgyében Rozgony mellett egy hegy lejtőjén, mely ütközet helyéül alkalmasnak látszék, ütött tábort. Ott termettek néhány nap mulva, egyesített hadaikkal Máté vezérei, Dömötör és Aba s az Omode testvérek, s a királyt junius 15-kén ütközetre kényszeríték. Makacs volt ez sokáig és öldöklő. A király egymásután látta elhúllani maga mellett Görgey Jordánt, Kakas urat, Porcs István fiát, László, István, Jakab, Mihály urakat fegyvereseik élén; elesett utóbb Péter, beregi várnagy is. A lázadók egészen a királyi zászlóig hatottak, s annak vivőit, Gyürke és Mihály testvéreket szintén megölvén, a zászlót is kezökre kerítették. De a szepesiek s a jános-vitézek zászlóalja a csata sorsát végre még is a király részére döntötte el. Csák két vezére, Aba és Dömötör, s az Omode testvérek ketteje elesvén, a vezéreit vesztett had, bár egyébiránt a királyénál kevesebbet szenvedett, megfutamlott; Károly győzedelme tökéletes volt. Utóbb Sáros és Lublyó várak, majd Kassa is megnyitá kapuit a királynak [1]).

Omode várát, mely Göncz közelében állott, hogy a még életben maradt két testvér rabló fészkét megrontsa, Károly földig romboltatta. A romokat még századok mulva is Omode várának nevezte a nép vidéke. A Szepességnek Károly még azon évben egy nevezetes szabadságlevéllel jutalmazta hasznos szolgálatait. E levél szerint a szepessiek királyi adó fejében

[1]) Turóczy: II. Cap. 90. Wagner: Analect. Scepus. I, 118. III. 206 és u. o. Dipl. Sáros. 318. Ungr. Magaz. IV, 353.

évenkint 1400 ezüst girát tartoztak fizetni; de minden más adózástól és tehertől felszabadíttattak. Haderőt is csak saját tartományuk védelmére köteleztettek kiállítani, minden más hadjárattól fölmentetvén. Itéletet fölöttök csak saját grófjok s biráik mondhattak [1]).

Azonban Máté csak meggyőzetett, de nem töretett meg e csatában. Még ezen vidéken is számos szövetségese, pártostársa volt a kényurnak. Károly ezek ellen a következő 1313-dik évben is szerencsésen folytatta a háborút, mígnem őket több apró csatában megvervén, s különösen az Omodékat, Cserepieket, Csobánkákat s Feketéket Zemplén, Abauj és Sáros vármegyékből kiűzvén, javaikat lefoglalván, a békét e vidéken helyreállította.

Most magára Máté urra került volna a sor; de Károly ezt alkalmasb időre kényteleníttetett elhalasztani. Mert azon felül, hogy a tatárok az ország észak-keleti határszéleit háborgatták s pusztították [2]), a déli részeken is ujabb ellensége támadt. Velenczével Károly e belzavarok alatt már csak azért is jó viszonyban kivánt maradni, nehogy a birtokait szaporítani vágyó köztársaság, mely Zára városát s a vele szomszéd szigeteket IV Béla ideje óta háborítatlanul birta, a dalmát s horvát tengerpartokon tovább terjeszkedjék. Kétségkivül az ő utasitása szerint történt, hogy István, tótországi bán, 1310-ki augusztusban tudtára adta a velenczei herczegnek, hogy a velenczei kereskedők az ő kormánya alatt lévő tartományban vizen és szárazon bátorságosan közlekedhetnek, mert őket minden ügyeikben védeni fogja [3]). Azonban Zára, mely azon okból, hogy a maga grófját szabadon nem választhatá s érseke a velenczei patriarcha felsőbbségét elismerni kényszeríttetett, mindig sajnosan türé Velencze uralmát, Károly trónra jutása óta még többször megemlékezett azon szabadságról, melyet hajdan a magyar királyok alatt élvezett; s reménylени is kezdé, hogy most Károly alatt, ki szükség esetében rokonának, a siciliai királynak hajóhadát is segélyül nyerheti, sükeresebben fogna, mint elődei, ellentállhatni Velenczének. E városra a magyar korona soha sem vesztette

---

[1]) Cod. Dipl. VIII, 1, 435.

[2]) V. Kelemen pápa levele Praynál: Annal. II. 11.

[3]) A csász,. bécsi levéltárban őrzött velenczei Cop. di Commemoriali I, 369.

el minden jogát; még az utósó szerződésben is, melynél fogva azt IV Béla mindjárt a tatárjárás után kénytelen volt átengedni Velenczének, nyilván kiköttetett, hogy a város kapuinál szedett vámnak kétharmada a magyar királyé maradjon, s e végett folytonosan tartson ott tisztviselőket. E tisztviselők most Brebiri Pál bán alatt álltak, ki még III Endrétől családjára nézve örökbirtokul nyerte a tengermelléki bánságot. A hatalmas ur, ki Károlytól jutalmul ügyének gyámolításáért, még Bosnya egy részét is adományul vette, ugy hogy magát „Bosnya urának" nevezheté, nem nézte jó szemmel Velencze uralmát a tartomány fővárosában s a legjelentékenyebb szigeteken; s most valószinűleg ama vámszedő hivatalnokok által arra birta a Velencze uralmával különben is elégedetlen zárai polgárokat, hogy 1311-iki márcziusban Velencze ellen föllázadván, az ő s általa a magyar király uralma alá hajóljanak [1]. Károly a polgárok kérelmére mind azon jogokba visszahelyezte a várost, melyeket az már elébb is élvezett a magyar királyok alatt [2] De Velencze régi birtokára hivatkozott, s míg egy részről Károlynak tudtára adta, hogy a magyar király jogait a városi adó két harmadára fentartani kivánja, a város birtokát azonban régi jogánál fogva magának követeli, s azt fegyverrel kivívni is el van határozva [3]; más részről valóban küldött is hajóhadat annak ostromára. De most már Károly sem akart lemondani a jelentékeny város birtokáról s october 10-kén (1311) kelt levelében arra kérte V Kelemen pápát, hogy miután Zára, mely Magyarországhoz tartozik, s melyet Velencze csak erőszakkal foglalt el, a magyar király hűségére visszatért, s most e miatt Velenczétől háborgattatik: ő szentsége tiltsa meg ezt Velenczének, sőt adassa vissza a szigeteket, melyeket az már is elfoglalt [4]. Szárazföldi hadakkal Brebiri Pál bán jól ellátta ugyan a várost, mindjárt annak hódolása után fiát Mladint, bosnyai bánt küldvén védelmére; de mivel hajóhada neki sem volt, melylyel a velenczei gályáknak ellentállhatna, ő szintén, még a királyt megelőzve, hasonló kérelemmel járult a pápához [5]), kivel elébb Károly királyságának ügyében gyakrabban váltott

[1]) Madius, Schwandtnernál: Script. rer. Hung. III, 639.
[2]) Fejér: Cod. Dipl. VIII, 1, 397,
[3]) U. o. 417. 419.
[4]) A bécsi csász. levéltárban levő velenczei Cop. de Comm. I,417.
[5]) U. o. 418.

volt levelet. Azonban Velencze követei által, kiket 1311-ki novemberben küldött Károlyhoz, ujabban is sürgette a város visszaadatását [1]), s midőn abban czélt nem ért, a következő év tavaszán nagyobb hajóhadat küldött a város ostromára.

A sükerre most annál nagyobb reménye volt a velenczei herczegnek, mivel Brebiri Pál tengermelléki bán május havában meghalálozott [2]). Reménye azonban nem egyhamar teljesedett; mert Pál gróf fia s a tengermelléki bánságban utóda, Mladin, egy ideig szintén erélyesen állott ellent Velencze ostromkisérleteinek. A zárai polgárok, Velencze bosszujától félvén, maguk is buzgók valának városuk védelmében, s minden alkalmat megragadtak, melyben volt uraiknak ártalmára lehetének. Egy napon, a dalmát partokon gyakori szélvész, egymástól messze szét szórta a velenczei gályákat, s ezeknek csak ketteje maradt a város közelében: egyik magának a vezérnek, Beletto Justiniánnak admiral-hajója, ki ez időben épen beteg vala. A vállalkozó polgárok ezen körülményt azonnal felhasználni határozták. Az éj beálltával néhány bárkát; mely kikötőjökben létezett, fegyveresekkel megrakván, csöndesen az admirali hajóhoz eveznek. Ennek legénysége, a sötét éjen mély álomba lévén merűlve, csak akkor vette észre az ellenséget, mikor a zárai fegyveresek már a hajó fedezetén léteztek, kik aztán a vezért s legénységét azonnal fogolylyá tették. Hasonló merénylet még a másik gályán is sikerült. S igy a záraiak a két gályát s legénységét a vezérrel együtt előbb bevitték kikötőjökbe, mint sem a többi távollévő hajók segedelmökre jöhettek volna. A beteg vezér nemsokára meghalt fogságában [3]).

A velenczei herczeg, Georgio Marinus fegyverrel nem boldogulván, más eszközhöz nyult, mely őt rövid időn czélra vezette: Brebiri Mladin bánt nagy összeg pénzzel és a patriciusi méltósággal vesztegette meg. Azonban Zára, mely Mladintól reábiratva, már a nyár folytában hajlamát jelenté ki Velenczének a békére, tán mivel a királytól a rozgonyi völgyben nem rég nyert diadala után bővebb segélyezést reménylett, a béke megkötését egyre halasztgatta. 1313-dik évben végre Mladin kieszközölte Velenczétől a városnak,

---

1)Cod. Dipl. VIII, 1, 422

2)Madius Schwandtnernál : III, 639.

3)Lucius Lib. IV. Cap. 12. szinte Schwandtner gyüjteményében.

hogy a grófot, miként a magyar királyok alatt, maguk választhassák ugyan, de mégis a velenczei tanácsból. Zára tehát miután reményét Károlynak egyre késő segedelmében végkép elveszté, s egyrészről a velenczei hajóhad által fenyegettették, másrészről pedig Mladin bántól ösztönözteték, Velenczének ujra meghódolt, s a béke-szerződvényt sept. 23-án megkötötte [1]),

Mladin és testvérei Velencze barátságában bizakodván, ezentul kegyetlen zsarnokai lettek a dalmát és horvát tengeri városoknak. Azokat kényök kedvök szerint igazgatván,

---

[1]) Madius Schwandtnernél: III, 319, 639. kövv. A békeszerződvénynek, mely eddig világot nem látott, s a bécsi levéltárban őrzött velenczei Libri pactorum II. 100. lapján áll, méltó itt kivonatát közleni. Zára alájaveti magát a velenczei herczeg és község kegyelmének s pártfogásának, — ut sic per humililatem mereantur debito exaltari. A velenczei hatalom ellenben a várost „kegyes atya módjára" veszi át. A zárai polgárok hüséget igérnek s viszont bántatlanságot kötnek ki személyeik s birtokaikra nézve. Ideiglenes grófjokul Delphino Balduin, Vitali Mihály és Dandulo Mihály velenczei urak közől választják valamelyiket. Ünnepélyes követeket küldenek a herczeg üdvözlésére, a kik hajóljanak meg előtte „cum mantelis levatis"... a legnagyobb tisztelettel kérvén tőle kegyelmet s bocsánatot. Grófjokat ezentul maguk, de a velenczei tanács tagjai közől választják minden két évben. Ezen grófnak díjául évenkint 2000 fontot fizetnek; hat lovának és 12 cselédjének kitartást adnak. De a gróf ne elegyedjék a város irományaiba; és ez azokat saját cancellára által kezeltesse. A gróf a várost ennek törvényei szerint igazgassa. A gyilkosság, rablás, gyujtogatás, nőkön elkövetett erőszak fölött a gróf szabadon itélhet; az orzást a birák a velenczei törvények szerint büntessék. A foglyok kölcsönösen szabadon bocsáttassanak, az elkobzott javak visszaadassanak. A lefoglalt javak ügyét a herczeg egy velenczei s egy zárai biróval egyetemben iteli meg. A zárai papság évenkint kétszer, karácson és husvét ünnepén könyörgést tart a herczegért s a grófért. A városnak a jelen kötménynyel ellenkező minden szerződései megsemmisíttetnek, kivéve a magán szerződéseket, „et salvo pacto Domini Regis Ungariae et .. domini bani Mladini et fratrum suorum factis tempore praesentis guerrae. Mladin bán lemond Zára grófi cziméről...Item dabunt Jadertini omni anno Communi Venetiarum 150 perpera in cal. Marcij in perpetuum, aut tria millia bonarum pellium cunicularum ..., Minden zárai férfiú a 14 évestől kezdve hüséget fog esküdni a herczegnek s utódainak. Ezen eskü minden tiz évben megujíttatik. Valahányszor Velencze Raguzáig vagy azon alul sereget küld, Zára abba 500 fegyverest állít, hajóhadába pedig egy gályát. A szigetek a város birtokában maradnak, kivéve Pagot, hova a herczeg nevez grófot két évig, ezek eltelte után a sziget grófját Zára választja. A pagoi gróf a záraiak alatta leend ... A herczeg engedelme nélkül semmiféle eröditést nem szabad épiteni, stb.

szokatlan adókkal terhelték; Traw és Sibenico városokat, mivel törvénytelen parancsaikat teljesíteni nem akarták, haddal támadták meg. Traw csak tiz ezer font lefizetése által távolítható el falai alól a zsiványokat. Mladin testvére György, még az almissai kalózokkal is szövetségben állott [1].

Károly ezt haderő hiánya miatt szintugy kénytelen volt tűrni, mint Csák Máté zsarnokságát az ország észak-nyugati vidékein. A rozgonyi ütközet, bár győzedelemmel végződött, annyi áldozatába került Károlynak, hogy azóta nem merte őt sajátképeni fészkében háborgatni, s tűrni szándékozott, mig őt a halál meg nem menti a már különben is vén s gyermektelen kényurtól. De Csák is óvakodott magát a királyt megbántani, s inkább csak az egyházi javak fosztogatására szorítkozott. A váradi, nyitrai, zágrábi, veszprémi, győri és szerémi püspökök 1313-ki november 1-sején egy folyamodványt küldtek át V-dik Kelemen pápának, kérvén őt találna valahára módot, a zsarnok kényurtól felmenteni az esztergami egyházat, melynek javait részint végkép megrontotta, részint elfoglalta; különösen szorítaná reá Károly királyt, adjon az érseknek, ki miatta szenved annyit, valahára némi kárpótlást [2]. Károly azt, ugy látszik, magától is örömmel cselekszi vala, ha tehetségében állott volna; mert ez időben egyátalában nem lehetett őt hálátlannak mondani a clerus iránt, melynek királyságát nagy részben köszönhette. Igy, olvassuk az okmányokban, hogy 1313 folytában Nyitra vármegyét ujonnan a nyitrai püspöknek adományozta [3]. Hogy a püspök, mig Csák Máté élt, annak birtokába nem léphetett, nem Károlyon mult. Nagyobb javára vált a veszprémi püspöknek Veszprém vármegye birtoka, melyet neki Károly szintez évben engedett át a csallóközi dézsmáért, mit Csák zsarnoksága miatt ugy is ritkán szedhetett be [4]. Hasonlókép megerősítette az esztergami érseket is Rosnyóbánya birtokában, melyet az még III Endre király adományából birt [5].

Mind ezen, javaik élvezetében meggátolt főpapoknak, mind Károlynak magának is nem csekély örömére válhatott

---

1) Lucius Lib. IV, Cap. 13. Farlat. Illyr. Sacr. IV. 371. V, 406.
2) Cod. Dipl. VIII, 1, 504.
3) U. o. 511.
4) U. o. 512.
5) Katona: Hist. Crit. VIII, 271, kövv.

1314-ben az, hogy Henrik német király halála után a császári koronára vágyó osztrák Fridrik a királynak kölcsönösen védő s támadó szövetséget ajánlott. Fridrik, ki a német királyságot szintén óhajtó Lajos bajor fejedelem ellen kivánt segedelmet Károly részéről, hogy ezt a szövetség megkötésére reábirja, Pozsonyt is visszaereszté kezére, mely mint Agnes királynénak, III Endre özvegyének hitbére, folyton ennek birtokában létezett [1]). Történetiróink egynémelyike azt állitja, hogy Fridrik egy erős, válogatott haddal jött volna utóbb e szövetség erejénél fogva Károly segedelmére Csák Máté ellen, s Károly e segélynek köszönheté, hogy 1315-ben Komáromot és Visegrádot valahára visszavehette a zsarnok ur kezéből [2]). Annyi bizonyos, hogy Komárom ez évben már Károly hatalmában vala, s azt szenvedett kárainak pótlásául még ez évben az esztergami érseknek adományozta [3]). Fridrik ilyféle hadi segedelmének nyomát azonban sehol sem találjnk az emlékekben; és valószinűbb, hogy az említett várakat Károly saját erejével azon időben vette vissza, midőn Csák Máté, János cseh királylyal bonyolódván háborúba, 1315 folytában ezen ellenétől keményebben szorongattatott. Máté ur e háborut határszéli villongások miatt az év tavaszán aligha nem magának Károly királynak helybenhagyasával is kezdette; mert János cseh király leghatalmasabb támasza volt a római királyság ügyében a bajor Lajosnak Fridrik ellen, ki mint említők, ismét Károlylyal volt szövetségben. Máténak eleinte kedvezett a hadi szerencse: a morva határszéleken több apró várat elfoglalt s a tartományt egész Brünnig zsákmányolta. A cseh király azonban nemsokára nagy erővel indult meg Máté ellen s Holics várát körültáborolta. A várbeliek azonban vitézül védték magukat, s az ostromlókat több izben visszaverték. Majd Máté ur maga is haddal jött a város segedelmére. Az ütközet elején neki kezdett szolgálni a szerencse: a cseh hadak már megfutottak könnyű lovasságának heves rohanása alatt; de utóbb Lipa Henrik, a király hadnagya megfordította a maga futamló hadait s velök együtt a hadi szerencsét, és Máténak sokkal csekélyebb hada az ütköze-

[1]) Cod. Dipl. VIII, 1, 541. — 7, 108, Contin. Martini. Polon. Eccárdnál: I, 1443. ezen évhez.

[2]) Pray: Annal. II, 11.

[3]) Pray: Hierar. I, 106. Katona: VIII, 297.

tet vesztette el[1]). Máté ur e veszélyben Károlyhoz folyamodott segedelemért; kitől aztán azon választ nyerte volna, hogy ő a cseh király ellen, kivel barátságban van, nem foghat fegyvert; legfölebb azt teheti, hogy békét eszközöl ki számára János királytól[2]). A békétől a cseh király sem volt idegen, miután Holicsot minden erőködése daczára sem birta megvenni. És nem valószinűtlen, hogy az csakugyan Károly közbeszólása következtében köttetett meg. De bármi legyen is ebben a valóság, mit kisütni, emlékek hiányában nincs módunkban, annyi igaz, hogy Komáromot s Visegrádot Károly ez időtájban s pedig fegyverrel vette vissza Csák Mátétól[3]).

A béke ezentul nem lőn megzavarva Máté ur s a király között, bár ez amazt haláláiglan „hűtlennek" nevezi okmányaiban. Károly ki, — miután a régi vármegyei hadrendszer végkép felbomlott, uj pedig helyébe még nem állíttatott, királyi hatalmát még mindig gyöngének érezé, Komárom és Visegrád visszavétele után nem háborgatta többé a halálához különben is közelgő hatalmas kényurat; ez pedig óvakodott magát a királyt sérteni. Annál többet kellett tőle szenvednie az egyháznak, különösen pedig a nyitrai püspöknek. A Gentilis bíbornok által kihirdetett egyházi átok csak daczosabbá és dühösebbé tette a püspök ellen Máté urat. Az egyháziakat, kik, az átokrendeletnek engedelmeskedvén, az isteni szolgálatot felfüggesztették, javadalmaikból elűzte s más kóbor, kiátkozott papokat tett helyökbe. A püspök trencsényi curiáját elvette s kutyapeczéreinek adta lakásul; javait, tizedeit majdnem mindenütt lefoglalta; az ő jobbágyai által épitette fel Trencsény és Tapolcsány várait s vadas kerteit, néha két hétig sem bocsátván haza a munkától a szegény embereket. Midőn pedig ezen s ezerféle más zaklatások miatt a püspök türelmét vesztvén, az átkot ellene 1317-ben ujra kihirdette, Máté annak székhelyét, Nyitra várát is fegyverhatalommal vívta meg, a püspök s kanonokok lakjait felégette s javaik maradványait lefoglalta, ugy hogy a püspök kibujdosni kényteleníttetett

---

[1]) Contin. Dalimil. Peznél II. Palacky: Gesch. von Böhmen II, 2, 115.

[2]) Chron. Benessii, Dobnernél: Monumenta IV, 24.

[3]) Károly adománylevele Otmár mester részére. Specialiter revocatis in memoriam servitiis eiusdem Othmari, quae idem nobis in expugnatione castrorum Vysegrad et Camarum vocatorum . . . exhibuerunt. Fejér: Cod. Dipl. VIII, 2, 71.

megyejéből. A püspöki kar, mely az 1318-i márcziusban Kalocsán egyházi zsinatot tartott, János nyitrai püspök sürgetéseire ezek miatt ujra egyházi átkot hirdetett a kényur ellen [1], ki azt hihetőleg szintoly kevésbe vette, mint az elébbi ilyféle hirdetményeket. Ezen okmány mindazáltal azért érdemli különösen figyelmünket, mivel utósó emlékünk ez a hatalmas kényur életéből, ki annyi évek alatt volt ostora vidékének. Csák Máté ezentúl nyomtalanul tünik le a történet szinpadáról; 1318 után már csak mint meghaltról van róla emlités néhány okmányban. A hagyomány szerint egy iszonyu nyavalya, — ugyanaz, mely egykoron Arnulf császárt, a testéből támadt tetvek serege, ölte meg a népzsarnokot [2]. Az egyházi s világi urak; kiknek javait lefoglalva tartá, még életében óvást tettek, hogy halála után javaik másoknak ne adományoztassanak [3]. Halála után híveinek nagyobb része, s ezek közt Zách Felicián, Máté nádora is, hűséget esküdött a királynak. Néhányan azonban még azután is rablásokat űztek sziklaváraikból s ostorai voltak a népnek s iparának. Csak 1324-ben sikerült végre Károlynak őket kikergetni fészkeikből [4].

Csák Máté halálán aligha örvendett inkább valaki, mint némely főpapok, kiknek ő valóságos ostoruk volt életében. De az említett 1318-diki kalocsai zsinat végzéseiből azt látjuk, hogy mások ellen is volt okuk panaszkodni a püspököknek. E gyűlésen a püspökök egymással forma szerint szövetséget kötöttek, és esküvel kötelezték magukat, hogy egymást segíteni fogják az egyházi javak s jövedelmek minden megkárositói ellen; s ha valamelyikök sérelmet szenvedend, ügyét mindnyájan magukévá teszik, e végett egymással követeik s leveleik által folytonos összeköttetésben maradnak; testületök azon tagját pedig, ki ezen esküjét megsértve, a közös ügyet elárulná, s a többiektől visszavonulván, akár félelemből akár jutalom reményéből az ellenféllel tartana, eleve is esküszegőnek, becstelennek bélyegezték [5].

Ezen szövetség, bár, ha szavait tekintjük, egyedül az

---

[1]) Cod. Dipl. VIII, 2, 92, 169. kövv.

[2]) Turóczy: II, Cap. 91. Corp. Juris Hung. Robert Károly törvényei előtt.

[3]) Cod. Dipl. VIII, 2, 69, 94. stb.

[4]) U. o. 504.

[5]) Fejér: Cod. Dipl. VIII, 2, 144. kövv.

egyház fosztogatói s elnyomói ellen látszik irányozva lenni, némi részben aligha nem volt maga a király ellen is intézve; ezt mutatja legalább azon aggodalmas gond, melylyel összetartásukat minden, bár honnan jöhető kedvezések ellenében biztosítani ügyekeztek. A püspökök egy idő óta nem voltak megelégedve Károlylyal. Első neje Mária, vagy mint némelyek nevezik, Katalin, Kázmér lengyel herczeg leánya, 1317-ben meghalálozván[1]), Károly Temesvárott, hol ez időben legörömestebb lakik vala, egy Csallóközből eredt ágyassal élt, kitől 1318-ban Kálmán nevü fia is született[2]). A püspökök attól tartottak, hogy e botrány rosz hatásu lesz a Kun-László ideje óta különben is elszilajult köz erkölcsiségre s meggyöngült hitéletre. Még inkább bántá őket, hogy Károly, ki elkedvetlenedve a még mindig tartó zavargások és saját tehetetlensége miatt azokon segíteni, ez években, ugylátszik, hanyaggá lett a kormány ügyeiben, őket a kényurak ellen eléggé nem védelmezte. A város erőditésével, lovagi játékokkal [3]), szerelmi kalandokkal töltvén idejét, nem sokat gondolt az ország ügyeivel; s különösen tétlenül nézte, miként fosztogatják, csonkitják a féktelen urak az egyház jogait és javait. S ezt annál érzékenyebben vehették a főpapok, minthogy eddig szokatlan teher is rakatott vállaikra. Már V Kelemen pápa gyüjtetett némi pénzeket a pogányok s eretnekek elleni háborúra[4]); a Gentilis bíbornok követi díja fejében, bár maga már meghalt, még egyre szedettek a hátralékok; és mi a clerusra nézve legterhesebb volt, XXII János pápa 1317 óta a megürűlt javadalmak jövedelmeinek, mik elébb a clerus javára estek, felét a maga számára kezdé behajtatni, s e végett Szebeni Rufinust, volt tolnai főesperest az országba küldé[5]). Károly nemcsak hálából a pápai szék iránt, melynek segedelme által jutott az ország trónjára, hanem azon okból is ö-

---

[1]) Turóczy: II, Cap. 91. de hibásan teszi az évet 1315-re: ezt 1317-re igazitja a budai krónika.

[2]) Chron. Ms. Praynál: Hierarch. II, 712. Kálmán herczegről egy 1328-ki okmányban is van emlités. Cod. Dipl. VIII, 3, 324.

[3]) Egy ily lovagi játék alkalmával Hunt-Pázmán Istvánnak három fogát kiütvén, fájdalom csilapitó csöppekül a bihar megyei Posa földét adta neki örökbirtokul. Cod. Dipl. VIII, 2, 210. kövv.

[4]) Raynald. Annal. Eccl. 1309. évhez. n. 24.

[5]) Mily nagy összeget szedett ez össze mutatja számadása Cod. Dipl. VIII, 2, 101 — 137.

römest megengedte s elősegítette e pénzek gyüjtését, mivel azok egy része királyi kincstárába folyt. A püspökök e collecták ellen nem mertek ugyan egyenesen felszólalni; de annál jogosabban hitték kivánhatni a királytól, hogy őket javadalmaik élvezetében védje; a közrend helyreállitására több gondot s buzgalmat fordítson. Ezeknél fogva tehát ama szövetségök a kalocsai zsinatban nagy részben maga Károly ellen volt intézve. Egyebek közt végzést alkottak, hogy a királyt egyházaik védelmére s e végett országgyülés tartására, mi már nyolcz év óta elmulasztatott, egyházi átok fenyegetésével kényszerítsék; s e végzésöket tudtára vinni két püspököt küldtek hozzá a maguk kebeléből. E fölött Ágoston zágrábi püspököt Avignonba a pápához küldötték, hogy evvel is tudassák panaszaikat a király ellen ugy javadalmaik sérelmének, mint a király ledér életének tárgyában.

A királyhoz László pécsi, és Iványka váradi püspökök mentek a zsinatból követekül [1]). Károly készséggel engedelmeskedett intésöknek s azonnal két rendeletet bocsátott ki az országba: egyiket a királyi tisztviselőkhöz, másikat az ország rendeihez. Amabban meghagyja a főispánoknak, várnagyoknak és biráknak, hogy a hatóságuk körében lévő egyházi javakat, a mennyiben idegen kézen volnának, az illető püspök felszólitására azonnal visszaadassák; a jogtalanul ellentmondókat lázadók gyanánt büntessék; a hol pedig az ellentmondást méltányosnak látják, az illető feleket a tartandó országgyülésre utasítsák [2]). Emebben tudtul adja az ország rendeinek, hogy még a folyó (1318) évi julius 1-re Rákosra országgyülést hirdetett, melyre önmaga is múlhatatlanul meg fog jelenni [3]). A két követ Kalocsára visszatérvén, a püspöki kar azt határozta, hogy az országgyülés megnyitása előtt mindnyájan Apostagon, a Duna mellett találkozzanak, az ország s az egyház ügyeiről ott eleve tanácskozandók [4]). Az országgyülés, mint látszik, valóban megtartatott; de végzéseinek semmi nyomát sem találjuk emlékeinkben.

Nem kevésbé sükeres volt Ágoston zágrábi püspök el-

---

[1]) László kalocsai érsek levele Benedek erdélyi püspökhöz Cod. Dipl. VIII, 2, 168.

[2]) Károly rendelete u. o. 165.

[3]) U. o. 164.

[4]) Ld. az [1]) alatti okmányt.

járása is a pápánál. Mert bár Ágoston püspököt az e miatt boszus Károly avval büntette is meg, hogy őt székétől megfosztván, rokona, a siciliai király által Apuliában a nucerii csekély püspökségbe helyeztette át [1]: XXII János pápa azonban mind az egyházi javadalmak védelmének, mind magán életének tárgyában nemsokára atyai feddést intézett Károlyhoz[2]; mi, legalább az utóbbira nézve, nem is maradt süker nélkül. A király még az országgyülés előtt Csehországba küldé Tamás aradi, barsi és szerémi föispánt s a kunok biráját, Simon gróffal s egy fényes kisérettel, hogy János cseh királytól leánytestvérei egyikének kezét kérné meg számára. János király két fiatal hugát, az elhalt luxemburgi Henrik német király árváit a követnek bemutatván, közőlök neki választást engedett. Tamás ur az ifjabbikat, Beatrixet szemelte ki; s őt az eljegyzési szertartás után urának karjai közé vezette. Károly ifju nejét még azon évi novemberben megkoronáztatta[3].

A menyekzői s koronázási ünnepélyek után Károly a déli részekre forditá figyelmét. Velenczével ő Zára elvesztésének daczára is jó barátságban ügyekezett maradni, tán mivel egykoron még szövetségére s hajóhadának segedelmére számitott nápolyi rokonai ellen, kik őt Sicilia birtokából, bár arra, mint Martel Károly elsőszülötte legtöbb jogot tarthatott, egészen kizárták, s kiktől süker nélkül követelte 1317-ben a salernói herczegséget[4]. E barátságos viszonynak világos tanuja egy okmány, mely egyéb, kivált a kereskedelmi viszonyok ismerete miatt is annál méltóbb emlitésre, minthogy eddigelé nem látott napvilágot. Mivel Miani Vitalis Vernher László volt budai birótól, némely más velenczei kereskedők pedig más magyar alattvalóktól megkárosittattak; Velencze visszatorlásul az odautazó magyar kereskedőket a károsultak javára önkénye szerint adóztatta meg; miből számtalan panasz támadt. Károly tehát ezt 1318. aug. 29-én kiadott rendeletében oly intézkedéssel szüntette meg, hogy minden Velenczébe menő magyar kereskedő oda vitt áruitól tiz év folyta alatt másfél százalékot fizessen, egyet Miani, felet a

[1]) Madius Cap. 26. Schwandtner gyüjteményében. III.

[2]) Raynald: Annal. Eccl. ezen évhez n. 13.

[3]) Károly adománylevele Tamás ur részére. Cod. Dipl. i. h. 202. Madius i. h. Anonymus, Belnél: Notit. Hung. III. 473. Praynál: Annal. II, 12.

[4]) Cod. Dipl. VIII, 2, 41.

többiek kárának pótlására; hozzáadván, hogy ha a kereskedők ezen adót Velenczébe érkeztök után hat nap alatt önként le nem fizetik, a másfél százalék helyett büntetésül ötöt fizessenek. Superantio János velenczei herczeg nagy örömét s megelégedését fejezte ki ezért a királynak, igérvén, hogy valamint ez pártfogolja a velenczei polgárokat, ő is hasonlókép védelmezendi a magyar alattvalókat. Ama királyi rendeletet azonban akként módosította, hogy ezen adó ne csak más áruktól, hanem a Velenczébe vitt arany s ezüsttől is fizettessék mindaddig, míg a megkárosultak teljes elégtételt nem nyernek [1]).

Ellenségesebb volt Károly viszonya Milutin Uroz szerb fejedelemmel, ki a fölött hogy fenhatóságát elismerni nem akarta, még a magyar alattvalókat is háborgatta a határszéleken. Hasonló panaszai voltak Uroz kártételei miatt a király rokonának, tarentói Fülöp albaniai fejedelemnek is; Károly tehát evvel szövetséget kötvén, a nyugtalan szomszédot 1319-ben, Mladin tengermelléki bán társaságában, megtámadta, megverte, Macsó várát és kerületét tőle elvette, s az országhoz visszakapcsolta; magát Urozt a magyar korona felsőségének elismerésére kényszerítette [2]). Károlynak e szerencsés hadmunkálatait azonban még ez év folytában két felől kitört lázongás szakasztotta félbe, melyek miatt seregét visszavezetni kényszeríttetett. Az egyik lázadásnak bizonyos Endre ur volt okozója, ki, több osztrák ur segedelmével az ország határain pusztitásokat űzött, sőt már Soprony és Győr városokat is fenyegette. Károly a lázongó urat Miklós, sopronyi főispán és Osli Pál és Lőrincz testvérek vezérlete alatt ellene küldött hadaival szerencsésen rendre igazította [3]). Veszélyesebbek voltak a felvidéken Pető Péter, Moys és néhány más urak, kik egykoron Csák Máté társai, a királylyal még sem engesztelődtek ki, s mig ő Szerbországban működött, a halicsi fejedelmet ügyekeztek azon igéret mellett, hogy őt a magyar trónra segítendik, az országba hozni. És bár e tervök nem sikerült, a király távolléte alatt még is föllázadtak. De

---

[1]) A bécsi csász. levéltárban létező velenczei államkönyvek. Cop. de Commemor. II, 136.

[2]) Károlynak a Pál és Lőrincz urak számára kelt adománylevele Cod. Dipl. VIII. 2, 200. A pápa lev. Fridrik római királyhoz u. o. 257. Timon Imago Nov. Hung. 220.

[3]) Cod. Dipl. i. h. 200, 410, 549. és VIII, 3, 226, v. ö. Katonát VIII, 503.

ezen rendbontóknak sem kedvezett a szerencse. Dózsa, erdélyi vajda és szolnoki főispán, kit a király ellenök küldött, a lázadókat megverte s javaikat lefoglalta [1]). Hihetőleg e belzavarok teljes lecsöndesitésc végett tartott Károly az 1320-i novemberben Fejérvárott országgyülést, melynek végzéseit azonban némi magán ügyekben hozott itéleteken kivül nem ismerjük [2]).

XXII-dik János, megértvén Károly győzelmét Uroz szerb fejedelmen, 1320-ban Fridrik római királyt is felszólitá, lenne Károlynak segedelmére, hogy az eretnekeket azon részeken még inkább megalázhassa. De Fridriknek nem az eretnekek, hanem saját királysága függött szivén, melyért a bajor Lajos ellenkirálylyal már számos év óta küzdött. A helyett tehát, hogy ő adna segitséget Károlynak, mire ennek az Urozzal kötött béke után szüksége sem volt többé, maga kért tőle segélyhadakat vetélytársa ellen, kit 1322-ben nagyobb erővel szándékozott megtámadni. Károly, bár, mint alább elbeszélendjük, ez évben maga is hadjáratot intézett Dalmátországba, tetemes segedelmet — némelyek szerint négy ezer magyart és 22 ezer kunt — küldött régi szövetségesének. De a szerencse ennek nem kedvezett: Fridrik september 28-kán Mühldorfnál nemcsak ütközetet vesztett, hanem testvérével, Henrik herczeggel együtt foglyává is lett vetélytársának [3]).

Midőn Fridriket s a magyar hadat e szerencsétlenség érte, Károly egy más had élén Dalmátiában lobogtatta zászlait. E hadjárat oka Brebiri Mladin tengermelléki s bosnyai bán vala. Már fentebb említők, mily súlyosan zsarolta a féktelen ur a dalmát városokat. 1322-ben Traw és Sebenico városok általa ismét fenyegettetvén, a bán és testvérei ellen egymással szoros szövetséget kötöttek; sőt mivel saját erejökben nem bíztak, Károlytól pedig segedelmet rögtön nem nyerhettek, a velenczei herczeg pártfogásához folyamodtak. Superantio János herczeg márczius 1-én védelmébe fogadta a két várost, mind a hozzájok, mind a Károly királyhoz intézett levelében világosan kijelentvén, hogy ez által legkisebb

---

[1]) Károly adománylevele László és Dones urak részére. Cod. Dipl. u. o. 292.

[2]) U. o. VIII, 7, 126.

[3]) A kunok a külíróktól mégis pogányoknak neveztetnek s nagy kegyetlenségről vádoltatnak. Chron. Claustro-Neob. Peznél, I, 484. Pray: Annal. II, 13.

sérelmére sem kiván lenni a magyar koronának [1]). Károly aug. 5-kén kelt válaszában köszönetét jelenté ezért a herczegnek, tudtára adván egyszersmind, hogy a béke helyreállitása végett rövid idő mulva fegyveresen menend a tartományba [2]). A háborut Mladin ekkoron már megkezdte a két város ellen, de szerencsétlenül: a polgárok Velencze gályái által is támogattatván, őt falaik alól elűzték; sőt Almissát és Scardonát is megvették s kifosztották. Mladin most a horvátországi urakat szólítá segedelmére; de ezek a zsarnokot már rég óta gyűlölők, midőn értesültek, hogy Károly király sereggel készül menni tartományukba, nemcsak segedelmére nem, sőt ellene fogtak fegyvert. Követte példájokat még maga Brebiri Pál is, Mladin egyik testvére; s mindezek most a Frangepánok alatt egyesűlve, örömmel ragadták meg az alkalmat a rettegett zsarnok megbuktatására. Mladin magát legtöbb híveitől is elhagyatva látván, másik testvérét Györgyöt, Károlyhoz küldé, segedelméért könyörögni; maga hadának maradványaival Bliszkáig futott. De sarkában volt mindenütt Baboneg János bán, s őt egy kemény csatában megvervén, Klissza sziklavárába futamítá. Pár hét mulva visszatért hozzá György öcscse, hírül hozó Károly megérkeztét a tartományba. Mladin a Knin mellett táborba szállott király elejébe menvén, nagy becsü ajándékokkal ügyekezett megnyerni kegyelmét. De hasztalan: a kényur, ki annyi éven keresztül ostora volt a tartománynak, a király által nyomban őrizet alá tétetett. Károly hihetőleg huzamosabban szándékozott időzni a tartományban, hogy annak zavart ügyeit rendezze. De még knini táborában hirét vévén a mühlhauseni szerencsétlen ütközetnek, october második felében haza sietett, magával vivén Mladint is, ki aztán valamely magyarországi várban fogolyként végezte be életét [3]).

II.

Károly, miként az elbeszélt eseményekből is látjuk, 1319 óta mind nagyobb tevékenységet kezdett kifejteni kor-

[1]) A többször említett velenczei Cop. de Commemor. II, 387. Lucius. Lib. IV, Cap. 14. Cod. Dipl. VIII, 2, 376.

[2]) Cop. de Commem. u. o.

[3]) Madius, Schwandtnernél III. 646. követ. Traw, város szövetsége Frangepán Pállal: Cod. Dipl. VIII. 2, 381.

mányában. Eddigi tapasztalataiból meggyőződött, hogy a rendet, a törvények uralmát az oly rég óta eláradt zavargás, féktelenség ellenében csak erély és szigor által lehet helyreállítani: és szerencse volt az országra nézve, hogy a hol kellett, tudott is lenni erélyes, sőt szigoru; a hol kellett, tudott lenni eszélyes és tűrelmes; mind ezek felett pedig rendező tehetséggel is megáldotta őt az ég. A jobb hazafiak közől is mind többen gyűltek a derék király körül és segítették elő törekvéseit a rend helyreállitására, a haza felvirágoztatására.

Mindenek előtt a zavargás, féktelenség megszüntetése feküdt Károly szivén. E tekintetben nagy nyereség volt az országra, hogy a két leghatalmasabb kényurtól megszabadult, Csák Mátéban a halál, Brebiri Mladinban a fogság által. De voltak ezeken kivül kisebb kényurak is, kiknek zaklatásaitól az egyes vidékeket meg kelle szabadítani, s kik nem valának hajlandók könnyeden lemondani oly rég óta büntetlenül űzött féktelenségeikről. E tekintetben Károly már 1320-ban, valószinűleg az ezen évi novemberben, Székesfehérvárott tartott országgyülésből [1]), az ország külön vidékeire különösen megbizott birákat küldött szét, kik a rendetlenségeket megszűntetnék, a birtokviszonyokat rendeznék, kivált pedig az elfoglalt királyi jószágokat kinyomoznák s visszavennék [2]). Többeket, kiknek bűne világos, hűtlensége kétségtelen volt, maga fosztott meg javaiktól; így vetett véget például a Cserepiek, Csobánkák és mások garázdálkodásainak Heves, Nógrád, Zemplén, Abauj s több megyékben [3]). Mindezek javait saját híveinek adományozta, kik aztán az alatta hatalomra emelkedett Homonnay, Kanizsay, Kompolth stb. nemzetségek virágzásának vetették meg alapjait. Több baja volt Horvátországgal, hol Brebiri Mladin elzáratása után Baboneg Ivánt, nevezte ki bánná. Ezt azonban Brebiri György, Mladin öcscse, nemsokára a maga részére vonta, s mind a ketten egyesűlve lázadtak fel a király ellen. Károly 1323-ban Miklós sopronyi és komáromi főispánt Tótország bánjává nevezvén, egy erős haddal küldé a tartomány lecsöndesitésére. Miklós ur a lázadókat megverte ugyan; de a békét csak színleg állitotta helyre. Mihelyt a sereggel távozott, Brebiri György

[1]) Cod. Dipl. VIII. 7, 126.

[2]) Példa erre egyebek közt Dózsa küldetése Erdélybe Cod. Dipl. VIII, 2, 309, 394, 511 stb.

[3]) Ld. Cod. Dipl. u. o. 397, 504 stb.

ismét nyugtalankodni kezdett. A horvátok nem örömest tűrték maguk felett a magyar bánt; s e körülmény sok társat szerzett Györgynek, ki már oda törekedett, hogy Dalmátiát s a horvát tenger partokat a velenczeiekhez pártoltassa. Még Frangepán Fridrik is vele tartott, bár ezt Zeng birtokában nem rég erősitette meg a király. De 1324-ben sikerült végre Brebiri Györgyöt is ártalmatlanná tenni. Nilipics, czettini főispán, őt egy csatában megverte és fogságba vetette. A következő évben a király Mihály, vagy miként akkoron általában neveztetett, Mikch, vagy Mikecz urat, a királyné főtárnokát, sárosi és zempléni főispánt nevezte ki bánná Miklós helyébe, ki aztán a Frangepánokat is részére nyervén, a békét legalább némileg helyreállitotta [1]). Az uj bán nemsokára értesité a királyt, miképen a zavargásoknak egyik főforrása abban rejlik, hogy miután jószágaira nézve majdnem minden nemes kiváltsággal bir a báni hatóság és törvényszékek alól, a bán tekintélye s hatalma felette meg van korlátolva. Károly örömmel fogadta a jó tanácsot, s az 1325-ki jul. 8-kán kelt rendeletében, az ország tanácsának hozzájárultával, minden ilyféle kiváltságot megszüntetett, s minden bármi rangu nemest a báni hatóság és törvényszék alá vetett [2]).

Magyarországban ez alatt lassankint mindinkább megerősödött a rend s törvényesség. Csak Erdélyben találunk még nyomára egy zavargásnak 1323-ban; de nem féktelen urak, hanem a különben békés, szorgalmas szászok részéről, kik valószinűleg a kamarai nyereség czíme alatt ismeretes adó, vagy más hasonló kormány-rendelet miatt lázadtak fel. Tamás vajda mindaddig nem birta őket megfékezni, mig Károly kún hadakat nem küldött segedelmére. E haderővel szaporodván, a vajda seregöket megverte; az ütközetben maga a szász gróf Henning is elesett, kinek javait aztán Károly a vajdának adományozta. A nép elégületlensége azonban, melyet a győztes vajda zsarnoksággal határos szigora is táplált, mindaddig nem szűnt meg, mig Károly 1324-ben a szászok régi szabadságait helyre nem állitotta. Még Tamás vajda is szelídebb módon bánt aztán velök; sőt Henning árváinak is visszaadta két száz ezüst gíra váltságért atyjok javait [3]).

---

[1]) Madius Schwandtnernél: III. 649. kövv.
[2]) Cod. Dipl. VIII, 629,
[3]) U. o. 648.

Hogy Károly ezen évek alatt a zavargó kényurakat megfékezni, a királyi tekintélyt s evvel együtt a rendet, jog és törvény uralmát helyreállítani képessé vált, már önmagában is föltételezi s értésünkre adhatja, hogy az eszközöknek, melyek nélkül ilyféle eredmények ki nem vívhatók, a pénz- és haderőnek, birtokában kellett lennie. És valóban munkássága eleitől fogva leginkább a hatalom e két eszközének előteremtésére volt irányozva.

Első finánczmunkálatai nem oly neműek voltak ugyan, melyek az itészetet kiállhatnák. E tekintetben ő csak hosszas tapasztalások után, kormányának végén, nyult jobb rendszabályokhoz s alapított meg helyesebb rendszert a financzügy egész terjedelmében; némely szabályai azonban, eleitől fogva helyesek, szerencsés státusgazdászati tapintatára mutatnak; amazokról pedig, melyeket e kényes tudomány, mai fejlettsége fokán nem helyeselhet, legalább azt lehet elmondani, hogy pillanatnyilag, ha tán zaklatásokkal is, kincstárán segítettek. Azon fináncziforrást, mely kivált II Endre óta jött divatba, miszerint a pénz évenkint újjal, folyó értékénél valamivel kevesebbért váltatott be, s mely műtétel akkoron kamaranyereség — lucrum camerae — elnevezés alatt volt ismeretes, számos évig Károly is fentartotta. E közvetett adó azonban mind sulyosbbá s károsabbá vált az ország lakosaira nézve, nemcsak a beváltásnál gyakorlatban lévő zaklatások, hanem a miatt is, hogy az uj pénz mind roszabb érczvegyitékből veretett. Károly ennél fogva örömmel fogadta s erősitette meg 1323-ban az ország rendeinek inditványát, miszerint az ország népe a kamara-nyereség helyett ezentul közvetlen, egyenes adót s pedig évenkint minden jobbágy félfertót, (azaz egy gíra 24-ed) részét fizessen, ugy mindazáltal, hogy a jövőben veretendő jobb pénz állandóan forgásban maradjon. Károly aztán mind ezen egyenes évi adót, mind a pénzverést haszonbérbe adván, oly értékű pénzt veretett, mint Béla király idejében divatozott, s melyből három denár tőn egy cseh garast[1]).

Még helyesebb volt ennél azon intézkedése, melynél fogva a bányákat elejétől fogva szorgalmasabban kezdé műveltetni. Sőt gondja volt arra is, hogy hol a nemes érczneк nyomára akadnak, uj bányák a magánosok javain is nyittas-

---

[1]) Károly rendelete 1323-ból. Fejér: Cod. Dipl. VIII, 7, 153.

sanak. Eddigelé, ha magánosok birtokain arany és ezüst érez találtatott, a birtokos kénytelen volt némi váltságért az egész földet átengedni a királyi kamarának; minek az lőn következménye, hogy a birtokosok nagy gonddal titkolták az ilyféle fölfedezést. Károly, hogy ennek elejét vegye, s „hogy, ugymond, az istentől az emberek hasznára rendelt kincsek napvilágra jöjenek," 1327-ben az ország tanácsából akként rendelkezett, hogy a föld, melyen nemes érczek találtatnak, azontul is a birtokos sajátja maradjon, sőt ez a megnyitandó bánya jövedelmeinek harmadára is megtartsa a maga jogát[1]).

Nem kevesebb gondot fordított Károly a kereskedés előmozditására, helyesen következtetvén, hogy mennél élénkebb ez, annál magosabbra rúgnak harminczad-jövedelmei. A velenczei kereskedőket már 1310-ben biztosíttatá István tótországi bán által, hogy a kormánya alatt lévő tartományokban szárazon és vizen szabadon közlekedhetnek s minden bántalom s károsodás ellen védetni fognak[2]). Ugyanezt maga Károly is ujabban kihirdetteté 1316-ban minden délvidéki kereskedők tekintetében[3]). S föntebb láttuk, hogy midőn a velenczeieknek e tekintetben alapos panasza volt, Károly teljes készséggel szolgáltatott kárpótlást. Hasonló módon ügyekezett ő mennél nagyobb számmal beédesgetni a bécsi s más németországi kereskedőket is, kiket egyébiránt már maga az ország helyreállitott belső békéjében visszatért közbátorság is ösztönözött sürűbben látogatni az ország nyereséges piaczait. Részben a kereskedés előmozditása volt szeme előtt akkor is, midőn a belföldi városokat ujabb kiváltságokkal, határaik nagyobbitásával stb. megadományozta[4]); részben, mondám, mert a városokkal mind ezen adományok s kedvezések, mind a táborozási kötelesség alól való fölmentés fejében évenként rendes adót is fizettetett. Szintezen politikát követte a szepesi és erdélyi szászok irányában, midőn amazo-

---

[1]) Cod. Dipl. VIII. 3. 198.

[2]) Bécsi csász. levéltár Copia de Commemor. I, 369.

[3]) A rendelet veleje következő: „quatenus per universum nostrum Regnum venientes cum rebus et mercimoniis, debitis tributis persolutis, iuxta antiquam . . consuetudinem, ac soluto tricesimo sub nostro Castro quod aedificari facimus in portu Zarae, libere et secure procedatis. Cop. de Commem. I, 618.

[4]) Ez iránt nagy számu okmányok tanuskodnak, p. o. Cod. Dipl. VIII, 3, 279. 295. 297, 353, 416, 531. stb.

kat évenkint 1400, emezeket 1200 gíra királyi adó fizetésére kötelezte [1]). Végre még a papságtól is beszedni ügyekezett kamatát azon adományainak s kedvezéseinek, melyekkel az egyházat gazdagította. Fentebb említők, hogy Károly megegyeztével XXII-ik János pápa 1317-ben a megürűlt javadalmak jövedelmeinek felét a pápai kincstár számára kezdé szedetni. Midőn Károly erre megegyezését adta, kikötötte egyszersmind, hogy a begyűlendő pénz egy része az ő kincstárába folyjon. Ugyanazon pápa az 1322-ben tartott zsinatban a papság összes jövedelmeinek tizedét a pápai kamarába rendelte szállittatni. Károly ennek beszedését Magyarországban egész készséggel megengedte, de az összes gyüjtelék harmadát magának tartá fen [2]). Ezenkivül még némi ajándékokat is kötelesek voltak neki adni a főpapok az év nagyobb ünnepei, kivált ujév alkalmával. Ezen ajándékok öszvege eleinte változott; utóbb azt Károly akként állandósította, hogy minden érsek kétszáz, minden püspök ötven ezüst gírát fizessen évenkint kincstárába. A püspököknek a káptalanok által történt választása nem volt inyére Károlynak: ő már 1315 óta jobbára maga jelölte ki az új püspököt, s többnyire még elődének életében. Az elhaló püspökök javait pedig a kincstár számára szokta lefoglaltatni [3]). Adjuk még ezekhez, hogy az elidegenített királyi várjószágok visszavételére is nagy gondot fordított a király [4]).

Mialatt királyi kincstárát ily módon jobb karba állitotta, hatalomgyakorlatának másik főeszközét, a haderőt sem feledé el növeszteni. Eleinte erre nézve az egy század óta sülyédésnek indult s már csak romjaiban létező régi honvédelmi-rendszert akarta s ügyekezett is helyreállítani. Ez volt egyik oka annak is, miérthogy a várjószágokat, hol csak lehetett, visszavette jogtalan birtokosaiktól. Az elszéledt vagy az urak szolgálatába állott várjobbágyokat, azaz várkatonákat újakkal pótolta, a várszolgákból idő folytával sokakat várjobbágyokká emelvén [5]). E fölött az elébb hadi szolgálatra kötelezett népeket, a mennyiben a hosszu belzavargás alatt a

---

[1]) Cod. Dipl. VIII, 1, 435. — 2. 57, 161.

[2]) Pray: Hierar. II, 172. Katona: IX, 36, 136, 237. Cod. Dipl. VIII, 6, 172.

[3]) Cod. Dipl. VIII, 4, 321.

[4]) Ld. ennek példáját Cod. Dipl. VIII, 3. 270.

[5]) Például Jersei Bod fiait 1311-ben. Cod. Dipl. VIII, 1, 396.

hatalmasabb uraktól elnyomattak, felszabadította, s régi kötelességeik teljesitésére képesítette. Igy tőn például 1323-ban a jászokkal, kiket ismét szabad királyi katonákká tévén, egyszersmind arra is felhatalmazott, hogy hadnagyukat, birájokat maguk választhassák, annak csak megerősitését tartván fen magának [1]). Igy tőn az Ujvár és Borostyán közt lakó határőrökkel is, kik a belzavargások alatt elszéledének [2]). Azonban idő folytával meggyőződött Károly, hogy a régi vármegyei intézetet s honvédelmi rendszert teljes erejében helyreállítani több oknál fogva lehetetlen; más eszközöket kelle tehát megkisérlenie, hogy haderejét növeszsze. E végett mindenek előtt élénk lovagi szellemet, a fegyverszolgálatban vetélkedést ügyekezett Károly ébreszteni a büszkeségre, pazar fényüzésre szintugy, mint bajnoki munkára különben is hajlandó főnemességben. Olasz módra fényes czímereket, mik nálunk eddig kevesbbé voltak szokásban [3]) kezdett osztogatni [4]); lovagi játékokat rendezett, s hogy azok iránt még nagyobb érdeket gerjeszszen, ő maga is vívott a nemesekkel [5]); e végett alkotta az aranysarkantyús vitézek s a sz. György lovagok rendét s társulatát is [6]). Mióta a várkatonaság meggyérült, az urak zászlóaljai szaporodtak: Károly, hogy ezeket mennél nagyobb számu fegyveresek tartására ösztönözze, azoknak kik nagyobb csapatokat, vagy miként e korban neveztetni kezdének, banderiumot állitának, megengedte, hogy azokat saját czímereikkel ékesített zászlaik alatt, a vármegyei zászlóaljaktól külön válva, vezethessék a táborba; ezek közől egyszersmind számosokat a megyei hatóság alól is kiváltságolt [7]). Hogy pedig e kiváltságot annál becsesebbé tegye, s a nemességgel éreztesse, hogy az csak jelentékenyebb zászlóalj kivezetésének jutalmául nyerhető: a többi nemességet, mely még II Endre alatt csak tized- és

---

1) Cod. Dipl. VIII, 2, 472.

2) U. o. VIII, 3, 178.

3) Hogy némileg divatozott, mutatja egyebek közt Kun László egy 1274-ki okmánya, melyben Csák Péterről ez áll: „Ut leo fortissimus cuius et indicia gessit in vexillo." Cod. Dipl. V, 2, 175.

4) Cod. Dipl. VIII, 3, 63.

5) U. o. VIII, 2, 210.

6) U. o. VIII, 3, 163.

7) Igy menté föl a megyei hatóság alól (a judicio, judicatu et jurisdictione Comitum Parochialium et Judicum nobilium) például Rikolf urat 1325-ben. Wagner: Analecta Scep. I, 122.

pénzügyekben tartozott a főispánok hatósága alá, mind személyeikre, mind jószágaikra nézve annál inkább alája vetette a főispánok hatalmának. Hogy a királyi tisztségeket, melyeknek viselői a királyt zászlóaljaikkal az ország határain kivül is szokták követni, még keresettebbekké tegye, a királyi tanácsosok, főispánok s udvari főtisztek hatósági körét tágitotta[1]), ugyanazon személyre több tisztséget ruházott[2]). És ekként a főnemesség hiuságát s magán hasznát, elsőség- és tisztség-vágyát egyaránt felizgatta, hogy őket mennél nagyobb banderiumok kiállitására birja. Mi több, még a főpapokat is kötelezte, hogy javaiknak s tizedeiknek arányában egy-egy fegyveres csapattal jelenjenek meg a királyi zászlók alatt[3]). E módok által Károly néhány év mulva oly jelentékeny haderőt lőn képes kiállítani, hogy mindinkább feltételező hatalommá lőn közép Európában[4]).

III.

Károlynak második neje, a luxemburgi Beatrix, János cseh király huga, alig egy éves házassága után már 1319-ben meghalálozván, a következő évben harmadik házasságra kelt Erzsébettel Lokietek Vladisláv, lengyel király leányával. E házasság által vettetett meg alapja Magyar- és Lengyelország egykori egyesitésének, mit Károly korán nagy ügyességgel kezdett előkészíteni. Miután ugyanis Károly a belzavarokat országában lassankint lecsilapította, a rendet, a maga tekintélyét s hatalmát az előadott módokon mindinkább megszilárditotta; elkezdé szőni egyes fonalait azon hálónak, mely által a maga befolyását idővel a szomszéd országokra is kiterjesztvén, egyikévé lőn Európa leghatalmasabb fejedelmeinek. Az árpádiak korszaka Magyarországban a nemzeti

[1]) A tanácsosok tekintélyét igen öregbítette az, hogy Károly, országgyüléseket nem igen tartván, mindent az országtanácsban végzett s rendelt. A főispánok hatósága is ezen korban terjedt ki minden ügyekre nézve a nemességre.

[2]) Igy, Homonnai Drugeth János nádorispán s kunkapitány egyszersmind Somogy, Tolna, Bács, Fehér, Ung és Zemplén vármegyék főispánja volt.

[3]) Cod. Dipl. VIII, 4, 321.

[4]) Károlynak a honvédelemre vonatkozó intézkedéseit ld. bővebben Horváth Mihály „A honvédelem történetének vázolata" czimű munkájában. a magyar academia évkönyveiben.

meghonosulás és fejlődés korszaka volt, melyben az egy századig kalandor nép a szilajság kérgét magáról lassankint lehánlitá, s az ázsiai törzsbe az európai keresztény polgáriság elemeit oltotta be. Nemzetünk története e korszak alatt, mióta rabló hadjárataival felhagyott, jobbára a belállapotok körül forog, s a politikai viszonyok, melyek által a külfölddel érintkezésbe jött, alig egy párszor váltak európai érdekűekké: a belső küzdés, melynek czélja elébb a kereszténység meghonositása, utóbb az alkotmány kifejtése s megszilárditása, és a keletről több izben beköltözött új ázsiai rajoknak a nemzeti testbe beolvasztása volt, eleinknek nem igen engedett időt, beavatkozniok ama zajos ügyekbe, melyek Európa piaczán megfordultak. A királyok politicája egyedül nemzeti érdekekre volt irányozva, mert ezek a fejedelmi család érdekeivel azonosak voltak: a nemzet és fejedelme együtt emelkedett, együtt hanyatlott az idők viszontagságai szerint; s valamint egymással érdekben egygyé olvadtak, ugy történetök is elválaszthatlanul szoros összefüggésben áll.

E tekintetben jelentékeny változás állott be a viszonyokban. Károlylyal a fejedelmi ház története több pontra nézve külön kezd válni a nemzetétől, mi természetesen az ország mind bel, mind külviszonyaiban nagy fordulatot hozott elő. Bent a nemzet s az uralkodó érdekei megszüntek lenni mindenben azonosak; mert külpolitikájában Károly inkább a termékeny nejétől szaporodó családjának emelését, mint az ország természetes érdekeit tüzte ki czélpontjaivá: ő az elébbi visszavonultság s az egykedvü közönyösség helyett mind az iránt, mi az országot közvetlen nem érdeklé, egy mindenbe avatkozó, gyakran tolakodó politicát kezdett meg, melynél fogva minden alkalmat megragadott, minden eszközt, pénz- és fegyvererőt mozgásba tett családja hatalmának megalapitására; s meg kell vallani, nagy ügyességgel készité s intézé azon emeltyűket, melyek házát utóbb annyira felmagasztalták, hogy fia birodalmának, mint a költő mondja, három tenger vize mosta virányait.

Említők, hogy Károly a császári koronára törekvő osztrák Fridrikkel kölcsönös védelmi szövetséget kötött, s 1322-ben neki vetélytársa, a bajor Lajos ellen tetemes segélyt nyujtott; de Fridrik Mühlhausennél ütközetet vesztvén, testvérével, Henrikkel együtt fogságba jutott. Károly a szerencsétlenségben sem hagyta el frigyesét. Mindenekelőtt szövetsé-

gét az osztrák herczegekkel 1323-ban megújitván [1]), János cseh királyt, volt sógorát Lajos pártjáról elvonni, a fogoly herczegeket pedig megszabadítani ügyekezett; mi végett vele 1323-ban személyesen is találkozott. Henrik herczeget, ki János foglya volt, sikerült is neki számos osztrák urral egyetemben megszabadítani fogságából [2]); de Fridrikért még sokáig kellett folytatnia közbenjárását, s ebben végre csak 1325-ben érhetett czélt, midőn Fridrik és Lajos ellenkirályok közt békét eszközlött. Ugyanezen alkalommal szövetséget is kötött Károly a maga és László elsőszülött fia nevében János cseh királylyal s annak fiaival, Károly morva és János karantán herczegekkel, oly módon, hogy támadó háborúikban egymást kellő erővel, védő háborúban pedig összes hatalmukkal gyámolítsák. Megigérte e fölött Károly, hogy ha valaha Albert és Otto Ausztria és Stiria herczegeivel háborúba keverednék, velök János király megegyezte nélkül nem köti meg a békét [3]). E szövetséget még szorosabbá ügyekezett tenni pár év mulva egy házassági kötés által, melynél fogva az 1327-ki február 13-kán a maga öt éves elsőszülött fiának, László herczegnek János király Anna leányát jegyezte el oly módon, hogy mihelyt a herczegné tizenkettedik életévét betölti, atyja őt tizezer ezüst gíra jegyajándokkal (minden gírára 56 prágai garast számítva) Magyarországba küldje a menyekző megülésére. Károly a maga fiának tizenötezer gíra ajándokot kötött ki; egyszersmind pedig biztositá János királyt, hogy a maga halála után Lászlóra szálland a magyar korona. S mindezek fölött a két évvel elébb kötött szövetség is megujittatott [4]). E házasság azonban nem jöhetett létre: László herczeg nem sokára meghalálozott. A barátság mindazáltal ezentul is fenmaradt egy ideig a két fejedelem közt. Károly azon levelében is, melyben fia halálát Erzsébet cseh királynénak tudtára adta, biztositá erről a prágai udvart, kérvén a királynét, ügyekeznék ő is megerősiteni ezen érzelmekben távol lévő férjét [5]). E szövetség erejénél fogva 1328-ban is

---

[1]) Cod. Dipl. VIII, 7, 142, 145.

[2]) Chron. Claustro-Neoburg. Peznél: I, 485. Chron. Austr. u. o. 727. Cod. Dipl. VIII, 7, 148.

[3]) Fejér: Cod. Dipl. VIII, 2, 601.

[4]) U. o. VIII, 3, 192. A rokonsági kötelékben a pápa 1328-ki septemberben dispensált. Ld. Történelmi Tár: IV, 253.

[5]) Katonánál: Hist. Crit. VIII, 603.

együtt harczolt a két király az osztrák Fridrik ellen, segedelmet nyujtva Otto osztrák herczegnek, bátyja ellen, ki őt örökségéből kizárni akarta. A szövetségesek több osztrák várat megvévén, Fridriket testvére igazságos követeléseinek kielégitésére kényszerítették, minek következtében septemb. 21-kén a béke is megköttetett [1]).

Nem kevesebb gondja volt Károlynak arra, hogy ipát Lokietek Vladisláv lengyel királyt s országát maga iránt mennél inkább lekötelezze. Ez volt oka, hogy 1324-ben a lengyeleknek segedelmet küldött a lithvánok ellen, kik Lengyelországot gyakori betöréseikkel háborgatták. E segélyhadnak Károly Rikolf urat nevezte vezérévé, ki oly jelesen, miként az okmány mondja, „oly férfiasan s erélyesen harczolt", hogy főtényezője lett a győzedelemnek, melyet Vladiszláv ellenségei fölött nyert, a magyar nemzet hírnevét pedig a külföldön terjesztette [2]). Vladiszláv nemsokára egészen kiengesztelődött a lithvánokkal, ezek fejedelmének, Gediminnek, leányát a maga fiának, Kázmér herczègnek, nőül szerezvén meg. Még veszélyesebb ellenségei támadtak Vladiszlávnak a sléziai herczegekben, kik neki rosz néven vévén, hogy megegyeztök nélkül királyi czimet vett fel, János cseh királyhoz pártoltak, s őt Vladiszláv megtámadására ösztönözték. A cseh király ezóta szintén lengyel királynak kezdé magát nevezni és seregeit meg is indította Vladiszláv ellen. Most azonban Károly is közbeszólott s követei által tiltakozott ipának megtámadása ellen; s hogy e tiltakozás következtében János király ellenséges szándokaival valóban fel is hagyott, világos bizonysága annak, miképen Károly befolyása s tekintélye már tulnyomó lett Európa e részében.

IV.

Ezen avatkozó politikáját a külföldön, s a tekintélyt s hatalmat, melyet magának ügyes kormánya által a még csak imént oly zavargó ország belsejében biztosított, külső fény által sem mulasztá el támogatni Károly király. Ő a maga

---

[1]) Chron. Austr. s Claustro-Neoburg és Anonymi leobiens. Peznél: I, 486, 727, 929. v. ö. Károly oklevelét Fejérnél: Cod. Dipl. VIII, 3, 515. — 7, 204.

[2]) U. o. VIII, 2, 627.

udvarát egyikévé tette Európa legfényesebb udvarainak. Árpád-nemzetségbeli első királyaink, midőn törvénylátás, igazságszolgáltatás végett úton nem valának, rendesen az esztergami várban létező királyi palotában székeltek. Utóbb Uj-Budán is épült királyi palota; s azontul ez amavval váltva szolgált királyaink lakhelyéül. III. Endre már rendesen itt időzött; s az esztergami palotát az érseknek adományozta. Robert Károly azonban Budát, tán mivel polgárai elébb oly makacsul ragaszkodtak volt vetélytársaihoz, Venczelhez s Ottohoz, nem kedvelte, s egy ideig Temesvárra tette át udvarát, hol várat s királyi palotát épitett. Azonban sok oldalu összeköttetései a nyugati s éjszaki fejedelmekkel kivánatossá tették, hogy Temesvárról az ország észak-nyugati határaihoz közelebb vonuljon. S igy történt, hogy nemsokára harmadik házasságának megkötése után a lengyel Erzsébettel Visegrádon a várhegy tövében épitett fényes palotát, melynek némi kevés romjai, az ötszáz év s annyi viszontagság daczára, maiglan is láthatók. Itt tartá ezentul Károly pazar fényű udvarát. A királyi udvar fénye nemsokára az ország főurai közől is mind többeket csalt Visegrádra; s az elébb tekintélytelen helység, mely a várhegy alján elterült, miként egy régi rájz tanusítja, palotákkal ékes várossá emelkedett.

A fényes királyi lak az 1330-ki april 17-én egy iszonyu jelenetnek lőn szinhelyévé, mely a királyi családot végveszélylyel fenyegette. Egyéb urak közt Visegrádon lakott Zács Feliczián is, elébb Csák Máté híve s nádora, mióta ez meghalt, Károlynak bizodalmas tanácsosa; leánya, a szép Klára, Erzsébet királyné udvarhölgyeinek dísze vala. Történt, hogy Kázmér, lengyel herczeg, ez év tavaszán látogatására jött nénjének, s az udvarban megpillantván a szép Klárát, mindaddig nem nyugodott, mig őt buja gerjedelmének áldozatává nem tette, s pedig, ha a krónikának [1]) hihetünk, magának a királynénak bűnös hozzájárultával. Ezt hitte

---

[1]) Dlugoss: Hist.Polon. 1711-ki lipcsei kiad. Lib. IX. 1003. kövv. A királyné részvétét Klára meggyalázásában honi kutfőink nem említik; de az Istvánffy-Codexben ennek saját kezétől följegyezve áll, hogy e részvétet a hagyomány s a lantosok énekei igazolják. Ezek szerint a királyné egy izben korán reggel templomba menvén, Klárát szobájába visszaküldé, hogy hozná el ott feledett imakönyvét vagy olvasóját; a szobában pedig Kázmér már epedve várta áldozatát. Ld. Cod. Diplom. VIII, 3, 427 a jegyzetben. Eltérő ettől Dlugoss versiója. Szerinte Káz-

legalább a leggyöngédebb érzelmeiben iszonyúan megsértett atya, ki, mihelyt a tényről értesült, mivel a már eltávozott Kázmér herczegen boszút nem állhatott, dühében a királyné s gyermekei vérével kivánta lemosni kedves gyermekének gyalázatát. Az említett napon, midőn a királyi család ebédelt, a palotába megy s kivont karddal az ebédlőbe rohan. Boszuja mindenekelőtt a királynét szemelte ki: kardjával dühösen csap feléje; de Erzsébet a tán halálos csapást kezével fogja fel, s élete helyett csak négy ujját veszté. A dühében eszevesztett ur ezután a királyi gyermekek Lajos és Endre felé csapkod; de maga Károly, s a herczegek nevelői, Kenesics Gyula és Miklós őket saját testökkel fedik be; Károly jobb karján könnyű sebet vesz, de a nevelők halálosan megsebesittetnek. Cselényi János, a királyné altálnokmestere, a rémülettől mintegy elképedt szolgák közt első nyeri vissza eszméletét, csákányt ragad s oly erővel vágja nyakszirten a dühöngőt, hogy az nyomban összerogyott; a zajra előfutott testőrség aztán darabokra vagdalta a haldoklót; kinek feje utóbb Budára, egyéb tagjai más városokba küldettek, hogy nyilvánosan kifüggesztessenek másoknak rettentő példájára. A merénylet szörnyű módon bünhesztetett a szerencsétlen atya nemzetségében. A szánandó, ártatlan Klára, lemetszett orral s ajkakkal, megcsonkított kezekkel lóra köttetett s félholtan hurczoltatott körűl a városban; Feliczián egyetlen fia, kit egy hű szolga a veszély hallattára megszöktetni akart, elfogatott, s evvel együtt lófarkon végezte életét; tetemeiket, ebek szakgatták szét a városon kivül. Idősb leánya Sebe, Kopay ur hitvese, Becsey Imre barsi főispán által Léva vára előtt lefejeztetett; maga Kopay börtönben végezte be életét; fiai pedig a kereszturaktól Málta szigetére vitettek, hazájukat soha többé nem látandók. Még tán szörnyebb volt az itélet, melyet a király hívei, az ország csaknem valamennyi hivatalnokai, Sz. György napján, a merénylet után egy hétre kimondottak a szerencsétlen nemzetségre. Zács férfi nemzetsége harmad iziglen s még nővéreinek gyermekei is bakó kezei alatt vesztek el; s mind azok, kik a családdal sógorságban álltak, a királyi udvarból örökre kizárattak; a nemzetségnek a harmad izen tul lévő tagjai örök szolgaságra kár-

mér magát betegnek tételé s ágyban maradt. A királyné látogatására megy Klárával, s távozván ennek ottmaradást parancsolt. Van egy harmadik versió is. Cod. Dipl. u. o. 428.

hoztattak; javaik, valamint az elitéltekéi is a királyra szállíttattak[1]). Ezen itélet alá estek egyebek közt Zács Noe és Mihály fiai, Csyga, másként Csuda fiai, Feliczian, Kázmér fia, Keszi Folkus Pál fiai, Kemény a Luka fia, Péter a Berend fia, István, Domonkos, mindnyájan a Zács nemzetségből; kiknek javait Károly 1336-ban családja megszabaditójának, Cselényi Jánosnak adományozta[2]).

„Károly — ugymond Thuróczy névtelen krónikása — eddigelé kedvező szelekkel hajózott, s a zajlongó hullámokat óhajtása szerint szeldelte szerencséje hajójával. De az állhatatlan szerencse most hátat fordított neki. Hada legyőzetett; magát köszvényes kéz és lábfájdalmak kínozták.“ Alighogy a veszélyből, melybe őt Zács részéről a megsértett atyai sziv dühe ejté, megszabadult, ugyanazon évben még nagyobba esett. Tamás erdélyi vajdától és Szécsy Dénestől reábeszéltetvén, Bazarad Mihály, havasalföldi fejedelem ellen 1330-ban sereget vezérlett. Nem tudjuk, mily érvekkel ingerelték fel a nevezett urak Károlyt Bazarád ellen; de a hadjáratot igazolhatónak nem találjuk. Igaz, hogy Oláhország azon zavarteljes időkben, melyek Kun László kormánya óta a magyar birodalomra nehezedtek, a magyar koronától való függését számos éven át megtagadta, sőt Szörény várát s kerületét is magához ragadta; de miután Károly a belrenddel együtt a korona fényét s hatalmát helyreállitotta, Bazarád is sietett magát alávetni s évi adóját megfizetni. Még csak Szörény várának letartása lehetett az egyedűli panasz ellene; mit azonban, mint a körülmények mutatják, puszta fenyegetéssel ki lehetett volna kezéből szabadítani. Károly hadaival september havában Temesvárról kiindulván, mindenekelőtt Szörény várát táborolta körül, s azt megvévén, Szécsy Dénesnek adta át a báni méltósággal egyetemben. Ekkor érkeztek hozzá Bazarád követei, oly üzenetet hozván uroktól, hogy a királyt Szörény birtokában nem fogja háborgatni, a hadjárat költségeit kész két ezer gíra lefizetésével megtériteni, évi adóját rendesen megfizetni, sőt fiai közől egyet tuszul a király udvarába küldeni, csak kimélje meg tartományát a háboru

---

[1]) Turóczy: II, Cap. 96. Cod. Dipl. VIII. 3, 417. 419. Kovachich Suppl. ad Vest. Comit. I, 268. Muglen: Cap. 70. Kovachichnál: Sammlung kleiner hist. Schriften 91.

[2]) Katonánál: IX, 85. Cod. Dipl. VIII, 4, 151.

nyomán járó nyomortól; ha kérelme meg nem hallgattatnék, tudja meg, hogy kemény ellentállásra találand. Domokos ur, Zólyom és Liptó megyék főispánja tanácsolta a királynak, hallgatná meg kegyelmesen a vajda alázatos kérelmét. De Károly, tán a követ végső szavaitól sértve büszkeségében, kevélyen válaszolt, hogy „majd szakálán fogva huzza ki a vajdát rejtekéből“; s nem hallgatván a bölcs tanácsra, seregét a tartományba vezette. Bazarád járatlan, hegyes, erdős vidékre vonult hadaival: Károly őt oda is követte. Majd azonban éhség támadt táborában, s hogy a tömkelegből, melybe vakon rohant, megszabaduljon, maga kényteleníttetett békét ajánlani Bazarádnak. A vajda ezt elfogadja, alárendeltséget igér, s a király kivánatára vezetőket ad a sereg mellé, kik az éhező hadat legrövidebb uton vezetnék el a magyar határszélekre. De most már csak színlelt vala a vajda meghunyászkodása. Parancsára a kalauzok egy hosszú, tekervényes, mély utra vezették be a magyar hadat, melynek nyilása időközben eltorlaszoltatott, s melyet egész hosszában meredek sziklafalak környeztek: a magyar had farkas verembe jutott. És e pillanatban a mély utat környező tetőkön az oláhok ezerjei tünnek elő, részök nyilazva, részök köveket hajigálva a csel által rémitő zavarba ejtett magyar hadra. Harczra, ütközetre gondolni sem lehetett, mert az ellenség elérhetetlen volt magas meredek tetőin. A tolongásban, melyet a szabadulni törekvés mind nagyobbá tett, az ellenség nyilai s kövei alatt számtalan vitéz férfiu hullott el; „mert oly állapotba jutottak, ugymond egykoru krónikásunk, mint a hálóba zárt halak.“ Ez iszonyu helyzetben négy egész napig tolongott, zajlott s öldököltetett a magyar sereg, míg végre maradványai utat törhettek a szabadulásra. A király, kinek oldala mellett számos ur és vitéz férfiu s ezek közt Endre székesfehérvári prépost s alcancellár s több más egyháziak is halálukat lelték, hogy szabadulhasson, Szécsy Dezsővel, Dénes bán fiával cserélt fegyvert s ruházatot; s igy aztán fedve Domokos főispán s fia, László, Berendi Márton s más udvari lovagjaitól, kik a nyilak s kövek záporát saját testeikkel fogták fel, valahára megszabadult. A nemes önfeláldozásu Szécsy Dezső életével fizette meg a fegyvercserét. Az oláhok őt vélvén királynak, kegyetlenül agyonverték. A szerencsétlenek, kik vagy sebeik miatt, vagy különben is az utóhadba szorúltak, elfogatván, a halál különféle kegyetlen

nemeivel ölettek le; sokaknak faékeket vertek be agyukba. „A számtalan elesettek hullái ott a csatamezőn várják a feltámadás napját," ugymond krónikásunk; mert azokat még kiváltani sem lehetett a ravasz, dühös ellenségtől. A király csak kevesekkel érkezett Temesvárra, s onnan Visegrádra sietett [1]). Bazarád ezentul Lajos trónra léptéig függetlenül birta tartományát.

Mialatt Károly e szerencsétlen hadjáratot intézte Bazarád ellen, ipának Vladiszláv lengyel királynak segedelmére is küldött egy hadosztályt, ha igaz, mit Dlugoss ir [2]), Vilmos osztrák herczeg vezérlete alatt, a német lovag rend ellen. Vladiszláv e segélylyel megerősödve, a porosz föld egy részét tüzzel vassal pusztította. A német lovagok azonban erejöket gyöngébbnek látván fegyverszünetet kötöttek s a viszály kiegyenlitését a maguk részéről János cseh király, Vladiszlávéról Károly közbenjárása s békebirósága által kivánták megkisértetni. Vladiszláv az ajánlatot elfogadta, s a magyar segélyhadat hazaeresztette [3]). Midőn e had Halicson keresztül hazájába visszatért, épen egy tatárcsapat tört volt be, tán Bazarád izgatásáira, az ország észak-keleti részein, s pusztitá a határszéleket; miről a had vezére értesűlvén, nyomban az ellenségre sietett s azt nagy vereséggel űzte ki az országból [4]).

V.

A havasalföldi vereséget Károly nemsokára elfeledte diplomatiai munkásságában, melyet aztán családja érdekében egész hévvel s ügyes tapintattal folytatott, s hol kellett, fegyverrel is támogatott. A hat éves László herczegnek, Károly fiának, kinek az apa, mint említők, János cseh király Anna leányát jegyezte volt el 1329-ben történt halála következtében a két fejedelem közt meghült a barátság. A kalandor szellemű János, ki idejének nagy részét országától távol, Párisban tölté, ki csupa szeszélyből, Lombardiára hadat veze-

---

[1]) Turóczy: II, Cap. 96, 97. Chron. Budense. Dlugoss: Lib. IX. 1005. Cod. Dipl. VIII, 3, 623, 679.

[2]) Lib. IX. 1000.

[3]) U. o. IX. 1002.

[4]) A pápa levele Károlyhoz Cod. Dipl. VIII, 3, 537.

tett, s ott Károly nápolyi rokonainak birtokait is megsérté, s ki mind ezek felett a Vladiszláv lengyel királytól elpártolt sléziai herczegeket pártfogásába vette, s magát lengyel királynak czimezte, egyátalában nem azon szövetséges volt, kire a családja érdekeit szeme elől soha sem tévesztő Károly szükség idején támaszkodhatnék. E tekintetben sokkal hasznosabbnak látszott neki a szövetség Albert és Otto osztrák herczegekkel, kivált mióta ezek, Fridrik testvéröknek halála után a bajor Lajos császárral kibékülvén, János ellen a birodalom érdekei mellett szövetségre léptek, s háborura készültek. Károly avatkozó politicája mellett egyik vagy másik részre hajólni kénytelen, az osztrák herczegeknek adott elsőbbséget, s velök az 1331-ki sept. 2-án oly módon újította meg régi szövetségét, hogy ha a szükség ugy kivánja, János ellen is nyujtand nekik segedelmet[1]). E szövetségre a fentebb előadott okokon felül még az is vezethette Károlyt, hogy Lengyelországban alig látta kikerülhetőnek az összeütközést János királylyal. Ama viszályban, mely Vladiszláv lengyel király s a német rend közt Pomerania birtoka miatt támadt, mint mondók, egyrészről Károly, másról János választattak békebirákul. Az egyeztetés azonban nem sikerült; s mig a támadandó háborúban Károly ipáját vala segítendő, János szövetségénél fogva a német rendnek köteleztetett adni segedelmet. 1331 őszén, midőn Károly szövetségét az osztrák herczegekkel megújította, ugy állottak az ügyek, hogy a következő évben mind a két részről meg fog kezdetni a háboru.

János nem ok nélkül tartott ennek bal kimenetelétől, s minden módon rajta volt, hogy Károlyt az osztrák herczegek szövetségétől elvonja. E végett a határszéleken személyes összejövetelt kért Károlytól. Ez azt megadta ugyan neki s november 11-kén a morva széleken találkozott vele; de ama szövetségtől nem hagyta magát elcsábíttatni[2]). A fegyverek nemsokára mind a két részről megcsördültek. Otto herczeg Károly hadaitól gyámolítva, még 1331 őszén megszalasztotta János királyt s Morvában Laa városát fogta ostrom alá. De a beállott nagy hideg hazatérésre kényszerité a szövetséges hadakat[3]). A következő tavaszon ujra megkezdetett a harcz;

[1]) A pápa levele Károlyhoz. Cod. Dipl. VIII, 515. 518.

[2]) Palaczky Gesch. v. Böhmen II, 2, 190 kövv.

[3]) Chron. Zwetlense Peznél I, 537. de hibázik abban, hogy Károlyt János szövetségesének mondja.

melynek folytában a Párisban mulató királyuktól elhagyott csehek megverettek, s julius 13-kán békét kötöttek. Károly segedelme díjául Ujvár és Berencs várakat vette vissza, melyek még 1315-ben Csák Máté kezéből jutottak János birtokába [1]).

E közben Lengyelországban is több ezer fegyveresből álló magyar had küzdött Vladiszláv seregeivel a német rend ellen. A szerencse itt is kedvezett a szövetségeseknek. A német rend lovagjai, János királytól segedelmet nem nyervén, megverettek s egy évre fegyverszünetet kértek oly feltétel alatt, hogy annak folytában a béke méltányos egyezség utján állandólag köttessék meg. Vladiszláv most, midőn János király más oldalról is keményen szorongattatott, megérkezettnek látta az időt, megbüntetni a sléziai herczegeket, kik elébb a cseh királyhoz pártoltak. Győztes hadait tehát a magyar zászlóaljakkal együtt Kázmér herczeg vezérlete alatt Sléziába küldé. E hadjáratot is szerencse kisérte. Az egyesült sereg mintegy ötven erős helyet megvévén, s a herczegek birtokait pusztítván, ezeket engedelmességre kényszeritette [2]).

Vladiszláv néhány hónapra e győzedelmei után, 1333-i márczius 2-kán meghalálozván, Lengyelországot a királyválasztási pártzajlongások töltötték be. Az ország rendei, mivel a német renddel kötött fegyverszünet határideje közelgett, siettek Krakóban összegyűlni. Megjelentek ott Károly király követei is, sógorának, Kázmér herczegnek ügyét támogatandók. Ezek a gyülekezetbe bocsáttatván, kérék a rendeket, hogy az elhalt fiát, Kázmér herczeget, minden tétova nélkül emeljék atyja megürűlt trónjára. Ezt javasolják a herczeg erényei, az örökösödés jogai, a haldokló atyának végkivánatai. Ha Kázmér királylyá választatik, a magyar király őt minden ügyeiben és szükségeiben tanácscsal és fegyverrel egyaránt gyámolítandja. Tetszett a beszéd a lengyel uraknak, s Kázmér april 25-én királylyá választatott [3]).

Nem kevesbbé szerencsés süker koronázta Károly diplomatiai munkásságát Nápolyban. Ugyanazon kéz, melytől egykor a magyar trónra segíttetett, megfosztá őt atyai örök-

---

[1]) Cod. Dipl. i. h. 627. Palaczky i. h. Chron. Claustro-Neoburg Peznél I, 487. Károlynak a békét megerősitő levele Cod. Dipl. VIII, 3. 575.

[2]) Dlugoss. Lib. IX, 1022. kövv.

[3]) U. o. 1029.

ségétől, Nápolytól és Salernótól. Károly, mióta a magyar trónra jutott, nem szűnt meg követelni a salernói herczegséget. István visegrádi várnagy 1326-ig kilenczszer járt követségben Nápolyba[1]). A pápánál is számtalanszor megújitá Károly a maga igényeit; de 1328-ig mind hasztalan. Ez év óta mindazáltal fordulat állott be ezen örökösödési ügyben. Ez évben halt meg ugyanis Károly, calabriai herczeg, Robert király egyetlen fia; és bár az agg király a pápa helybenhagyásával unokáját, Johanna herczegnét nevezte ki örökösévé, XXII János mindazáltal ezóta jobban látszék hajlani Károlyunk követelésének meghallgatására; sőt midőn Károly a havasalföldi hadjárat után a maga igényeit előtte János, a minoriták szerzetének főnöke által megújitotta, az 1331-i január 26-kán kelt levelében meginté Robert királyt, ne tartsa tovább vissza Salernót a magyar királytól, kinek arra teljes örökségi joga van [2]). Mindemellett is azonban a pápa nem örömest látta volna, hogy megoszolják, vagy a leányörökösök által más családra szálljon a nápolyi királyság, melynek hűbéruri felsősége a szent szék birtoka: ugyanakkor tehát midőn Roberttel említett akaratát tudatta, irt egyszersmind Sancia királynénak, Robert nejének is, kérvén őt, működjék oda, hogy Johanna, Nápoly örököse és Endre herczeg, a magyar király fia közt házassági szövetség létesüljön, s ekként az ifju pár Robert halála után egyenlő joggal örökölvén az országot, a királyság visszaszálljon Martell Károly ágára, melyet az egyenes örökösödés utján illet [3]). A királynénak nem nagy fáradságába került férjét reábirni a pápa kivánatára; Károly pedig annál nagyobb örömmel fogadta a közvetitést, minthogy 1332-ki aug. 20-kán családja ismét megszaporodott egy István nevü fiuval. Károly a siciliai királytól fiának átküldése végett felszólíttatván, már az 1332-i december elején megindult hat éves Endre fiával. De ez alkalommal csak Székesfehérvárig jutott. A köszvényfájdalmak itt annyira elérték, hogy jónak látta követni a vele lévő urak tanácsait, s elhalasztani a hosszu utat a jövő tavaszig; mihelyt tehát egészsége engedte, vissza is tért Visegrádra [4]). A tavaszon

[1]) Cod. Dipl. VIII, 3, 109.
[2]) U. o. 538.
[3]) Raynald: Annal. Eccl: 1331 évhez. n. 26.
[4]) Frangepán Fridrik 1332-ki decemb. 16-án kelt levele a velenczei herczeghez, ki neki meghagyta volt, hogy tudósítsa őt, a király

azonban ujább akadályok gördültek utja elébe: mint említők, meghalt Vladiszláv lengyel király; fiának, Kázmér herczegnek, trónra emeltetése pedig különösen szivén feküdt Károlynak. Látván, hogy sógorának, Kázmérnak, több évi házassága után sincs gyermeke, az előrelátó Károly már ekkoron is foglalkodott ama tervvel, hogy Kázmér halála után a lengyel koronát szintén a maga családjára szállítsa. Mindaddig nem akart tehát távozni, mig követei, kiket Kázmér igényeinek támogatása végett a királyválasztásra Krakóba küldött, onnan vissza nem térendenek. Tudjuk már, hogy Kázmér királylyá megválasztatván, ezen óhajtása is teljesedett Károlynak. Még egy dolgot kivánt ezután elintézni, mielőtt a hosszu útra kelne, mely alatt őt, a már gyakran szenvedőt, természetes halál, vagy valamely tengeri szerencsétlenség érhetné. Megemlékezvén, mennyi bajába került neki a trón békés birtokába jutnia, Lajos fiát minden hasonló nehézségektől meg akarta menteni. Megkérte ennélfogva a pápát, intézkednék, hogy azon esetre, ha az esztergami érsek akár netalán vonakodnék, akár távollét, betegség, vagy a szék üressége miatt akadályoztatnék megkoronázni Lajos fiát, a koronázást rajta a kalocsai érsek, vagy a váradi és zágrábi püspök szintén érvényesen végrehajthassa. A pápa egész készséggel teljesité kivánságát, s parancsát ez iránt az 1333-i jul. 31-én adta ki az említett érsek és püspököknek [1]).

E pápai levél azonban már nem érte hon Károly királyt. Ő julius elején indult meg Nápoly felé, Endre fiát Tamás urral már elébb Zengbe küldvén. Utjának társaiul csatlakoztak hozzá Telegdi Csanadin esztergami érsek, gúthkeledi Báthory Endre váradi püspök, Jakab, a király orvosa, kit a pozsonyi prépostságról a csanádi püspökségre emelt, Péter, bácsi prépost, a kir. kápolna főnöke s cancellariájának titkára, Henico herczeg, Károly első nejének öcsese, Domokos zólyomi s liptai főispán, Drugeth Miklós, fia Villerm nádornak, ki bátyjával, a már meghalt Füleppel együtt még 1300-ban jött volt be Salernóból, Károly kiséretében az országba [2]), és szá-

---

megérkeztéről a tengerpartra. Dominus rex una cum filio suo pervenit usque ad Albam Regalem, et ibi infirmitate podagrae occupatus de consilio suorum Baronum . . . redit Visegradum. A bécsi cs. levéltárban őrzött Copia di Commemor. III, 235.

[1]) Cod. Dipl. VIII. 3, 697.

[2]) Bocatius Katonánál: VIII. 463.

mos más urak és nemesek. Zengben hajóra szállván, julius utósó napján érkezett Apuliának egy kikötőjébe, honnan ünnepélyesen vezettetett be János durazzói herczeg, Robert király öcscse által Nápolyba. A gyermekpár Endre és Johanna eljegyzése, septemb. 27-kén történt. Károly óhajtá vala, hogy az ifju pár azonnal meg is koronáztassék. Robert eleinte nem látszék ettől idegennek; de az udvari fondorlatok, melyeknek első szálai az agg király háta mögött már szövetni kezdettek, meghiúsitották Károly óhajtását: Endre csak trónörökösnek s calabriai herczegnek lőn kinevezve. Miután a kis herczeget a mellette hagyott Drugeth Miklósra bízta, s némely csak most átvett családi kincsekkel Henico herczeget és Tamás urat előre küldötte, Károly hosszabb mulatás után végre távozott Nápolyból; Visegrádra csak a következő 1334-ki év tavaszán tért vissza, hihetőleg, mivel a telet köszvényes bajai miatt a dalmát tengerpartok szelíd ege alatt óhajtá tölteni [1]).

Károly Visegrádra megérkezvén, azon hálónak kezdé fonogatni egyes szálait, mely által a lengyel koronát végre is sikerült megszereznie Lajos fiának. E tervében legtöbb akadályt tehet vala neki János cseh király, ki a sléziai herczegekre támaszkodva, már Vladiszláv életében is bitorlá a lengyel király czimét. Ezt kelle tehát megnyernie mindenek előtt. Az 1331-ki és következő évi események, midőn Károly János király ellen az osztrák herczegek részén állott, megszakasztották volt a régi barátságot. De már a békekötés alkalmával, mely az 1332-ki juliusban jött létre, ügyekezett Károly minden keserűséget eloszlatni János szivében [2]); még inkább működött pedig e czél elérésében nápolyi utja után.

Az események maguk is nemsokára kezére szolgáltak Károlynak ezen törekvéseiben. Az osztrák herczegek a cseh király másodszülöttét, János herczeget megfosztották karan-

---

[1]) Turóczy. III. Cap. 97. Lucius: Lib. IV. Cap. 15. Schwandtnernál: III, 351. Cod. Dipl. VIII. 4, 58. kövv.

[2]) Tanuja ennek ama két oklevél, melyek egyikében Károly a békét a maga részéről is megerősíti, másikában Jánost Berencs és Ujvár, vagyis Holics átadása iránt megnyugtatja; mindegyikben már kedves rokonának nevezi János királyt. Cod. Dipl. VIII, 3. 576, 627.

táni s tiroli birtokaitól[1]); minek következtében a háboru alig látszék mellőzhetőnek a cseh király s az osztrák herczegek közt. Károly viszonyainál és szövetségeinél fogva, egyik vagy másik részre hajólni kénytelen, egy perczig sem habozott a maga terveinek érdekében, most a csehkirálynak kelni pártjára, kivel ennél fogva az 1335-i sept. 3-án védő s támadó szövetséget kötött, a nápolyi s lengyel királyokat kivéve, minden más, tehát az osztrák herczegek ellen is[2]). Ezáltal azonban csak jó indulatát ügyekezett Károly megnyerni János királynak, mert feltett szándéka volt egyébiránt minden lehető módon elejét venni a háborúnak. E fölött még több pörös ügyek is forogtak fen a szomszéd fejedelmek között. Henrik sléziai herczeg meghálálozván, birtokai viszály tárgyává lőnnek a lengyel és cseh királyok közt, kivált miután azokat Károly morva herczeg, a cseh király fia, mint cseh hűbért, azonnal elfoglalta. A lengyel királyi czím miattis, melyet János folyton használt, régóta versenygett egymással a két király; s hogy János arról lemondjon, Károly királynak is fölötte érdekében állott. Mind ezek fölött valahára véget kelle vetni azon viszálynak is, mely a lengyel király s a német rend között folyt Pomerania birtoka miatt, s melyben békebirákul már rég a magyar és a cseh királyok voltak felkérve a felek által. Mindezen pörös ügyek elintézése s általában Európa e része viszonyainak szabályozása végett Károly az illető fejedelmeket egy ünnepélyes összejövetelre hivta meg visegrádi udvarába.

A fejedelmek összejövetele fényes volt, minő még alig láttatott Magyarországban. A cseh és a lengyel király sz. Márton-nap táján, november második hetében érkeztek Visegrádra. Néhány nappal utánok jött Károly, morva herczeg, János cseh király fia. A német rendből három főrangu lovag, már János király társaságában megérkezett. Jelen voltak ezekenkivül a szász, a ligniczi s a luzsiczai herczegek, számos egyéb egyházi s világi urakkal. Az urak és kiséretök számának nagyságáról elég világos fogalmunk lehet abból, mit egykoru krónikásunk feljegyzett, miszerint tudniillik, a cseh király s vele lévő főrangu urak s kiséretök élelmére

---

[1]) Ld. erről Károly hg. életét Epitome Rer. Bohem. Lib. III, Cap. 18. l. 338.

[2]) Cod. Dipl. VIII, 4, 66.

naponkint kétezer ötszáz kenyér, a lengyel király udvara ellátására ezer ötszáz kenyér kivántatott; bor naponkint száznyolczvan átalag fogyott el.

Mi a tárgyalásokat illeti, a szemes Károly hamar átlátta, hogy János királynál, kit kalandos kedvtöltései s nem kevésbbé kalandos vállalatai örökös pénzzavarba ejtettek, pénz által mindenben czélt lehet érnie. Akként intézte el tehát a cseh-lengyel ügyet, hogy Kázmér Jánosnak fizessen 20 ezer ezüst gírát, s engedje át neki a sléziai herczegségeket, melyek tényleg már is birtokában vannak; János viszont mondjon le minden igényeiről Lengyelországra, különösen a gneszeni és kalisi tartományokra, a lengyel királyi czimmel egyetemben. A cseh király lemondó-levelét oly feltétel alatt adta át Károlynak, hogy Kázmér hat ezer gírát a legközelebbi husvétig fizessen le; mit ha ez elmulasztana, Károly vagy a lemondólevelet adja vissza, vagy maga fizesse le a mondott összeget Jánosnak. Szónak kellett ez alkalommal lenni Károly s Lajos fia örökösödéséről is Kázmér halála után Lengyelországban. A kútfők szerint Károly a Kázmér által Jánosnak fizetendő öszveget a maga részéről még ötszáz tiszta arany gírával, azaz negyvenezer arany forinttal toldotta meg. Turóczi krónikása azt állítja ugyan, hogy ezt azon adó váltsága fejében fizette le Károly, melylyel a lengyel király a cseh királynak tartozott: a jövendő eseményeket tekintve mindazáltal kételkednünk nem lehet, hogy Károly ezen öszveget Jánosnak lefizetvén, egyszersmind azt is kikötötte, hogy János és fiai semmi módon ne gátolják Károly fiának, Lajosnak, egykori örökösödését Lengyelországban. — A lengyel királynak és a német rendnek viszálya akként lőn kiegyenlítve, hogy a lovag-rend keleti Pomeraniát, a khulmi és thorni kerületeket, a lengyel király viszont Kujaviát és Dobrozinát birja békében. Mindezek után, a tárgyalások valamennyiök megelégedésére be lévén fejezve, a fejedelmek egymással szövetségeiket is megujították. Károly a távozó Jánosnak és fiának jó indulatát még gazdag ajándékokkal is ügyekezett magának biztositani; a krónikák ezek közt kétszáz gírát érő mosdó-edényt, aranynyal s drága gyöngyökkel kirakott ötven billikomot, két tegezt és ugyanannyi kardövet, egy csodálatos szépségű sakktáblát, két nagybecsü nyerget, egy csákányt, mely kétszáz gírát ért, egy remekmüvű gyöngykagylót, drágán felszerszámozott nemes lovakat említenek. Kázmér mi-

után a cseh királyt Prágába kisérte, még visszatért Visegrádra, s a karácsonyi ünnepeket sógorával és nénjével töltötte [1]).

A szövetség, mely Károly és János közt Visegrádon megujíttatott, különösen az osztrák herczegek ellen volt irányozva, kiket János király Karinthia miatt 1336-ban megtámadni szándékozott [2]). E tartományra János, a maga másod szülöttének neje, Margit után tartott jogot, ki leánya volt Henrik karantán herczegnek. Az osztrák herczegek ellenben igényeiket régi szerződésekre alapiták, melyeket még ősük I Rudolf kötött volt Meinhard herczeggel. A háboru mindjárt tavasz nyiltával megkezdetett. Károly abban nemcsak mint János szövetségese vett részt: magának is voltak a panaszra okai az osztrák herczegek ellen. Ezek értesülvén a Visegrádon történtekről Lajos császárral kötöttek szövetséget, ki sajnosan vévén mellőztetését a visegrádi összejövetelnél elintézett fontos ügyekben, az által akarta Károlyt boszantani, hogy némely magyarországi javak felett, melyeket birodalmi hűbéreknek nyilatkoztatott, teljes hatalmat adott intézkedni a herczegeknek [3]). Ezek e felhatalmaztatásuknál fogva a Németujváriakat, kik Ausztriában is több javakat birtak, a maguk részére vonták, s magukat és birtokaikat birodalmi hűbér gyanánt pártfogásuk alá vették. János nagy számu magyar segélyhadaktól gyámolítva, Otto herczeget april 25-kén ütközet nélkül megfutamította. Majd azonban Lajos császár is megjelent a herczegek segedelmére. János ennek következtében egy újabb összejövetelt tartott az ország határain Károlylyal, s ez újabb segélyhadakat küldött szövetségesének. Ütközetre mindazáltal most sem volt nagy kedve a feleknek s még kevesebb az osztrák herczegeknek folytatni a háborut a császár segedelmével, ki ezért több várat kivánt tőlök. Október 9-én ennélfogva fegyverszünet köttetett, a jövő pünkösdig tartandó. Befoglaltattak ebbe azon magyar alattvalók is, kik elébb az osztrák herczegekhez futottak s most bűnbánva tértek vissza Károlyhoz, ki nekik nem is késett bocsá-

---

[1]) Turóczi : II, Cap. 97. — Anonym. Chron. Dobnernél: Monum. III, 55. — Dubravius Lib. XXI,175. — Fejér: Cod. Dipl. VIII, 4, 62, 70, 73. Dogiel. Cod. Dipl. I, 2. Epitom. Rer. Bohem. Lib. III, Cap. 18, l. 338. Dlugoss: Hist. Pol. Lib. IX, 1031.

[2]) Epitom. Rer. Bohem. i. h.

[3]) Pray: Annal. II, 38. a [3]) jegyzet alatt. Cod. Dipl. VIII. 4, 189.

natot adni. A fegyverszünetet nyomban uj szövetség váltotta fel János király s a herczegek közt, melyet utóbb, az 1337-ki sept. 11-kén ünnepélyes okmánynyal Károly is elfogadott s megerősített [1]).

A béke helyreállván, Károlyt ismét azon tervén találjuk munkálkodva, mely által Lajos fiának Lengyelország örökségét megszerezni tüzte volt ki czéljává. E tekintetben sem János és fiai irányában, kik őt czéljában meggátolhatnák, sem Kázmér irányában, ki az ügyet tényleg elősegítheté, semmit sem mulasztott el a szemes Károly, mi őt óhajtásainak czéljához közelebb vezetheté. 1337-ben Károly morva herczeg, Tirolba Magyarországon keresztül utaztában ismét vendége volt Károly királynak Visegrádon. Ez az alkalmat megragadva, a herczegnek Margit nevü leányát Lajos fiának jegyzette el. Midőn a herczeg a következő év tavaszán Tirolból visszatért, a házassági szerződés márczius 1-jén ünnepélyesen megköttetett. Megujíttattak egyszersmind a régi szövetségek is a két királyi család között; s ezek fölött a morva herczeg még egy külön okmányban is kötelezte magát, hogy Kázmér magtalan halála esetében segedelmére lesz a magyar királynak a lengyel korona megnyerésében; ez viszont biztosítá a herczeget, hogy Kázmért, ha netalán őt a sléziai herczegségekben az 1335-diki kiegyenlítés ellenére háborgatná, nem segítendi; valamint, hogy maga s örököse sem fogja a herczeget azokban soha háborgatni, ha egykoron Lengyelország birtokába jutand [2]). A házassági szerződés szerint a kis Margit herczegnő, hogy a magyar udvar szokásai s erkölcseiben neveltessék, s a magyar nyelvet megtanulja, nemsokára Visegrádra hozatott [3]).

E szerződések által a legnagyobb akadály elhárittatott Károly vágyai elől a lengyel koronára; mert maga Kázmér, ugy látszik, rég megigérte neki, vagy inkább Lajos fiának az örökösödés kieszközlését. A különben még élete javában lévő férfiu, ki beteges neje mellett ágyasokkal osztá meg szerelmét, maga sem reménylett többé törvényes fiu gyermek atyjává lehetni, s indítva tán az által is, hogy ő volt egykoron

---

[1]) Chron. Salisburg. Peznél: I, 411. Zwetlense u. o. 539. Anonymi leobiens. u. o. 944. Diplom. Stir. I, 274. Fejér: Cod. Dipl. VIII, 4, 175, 234, 236, 241.

[2]) Cod. Dipl. VIII, 4, 295. Katona: IX, 143.

[3]) Cod. Dipl. IX, 1, 47.

oka azon veszélynek, mely a magyar királyi családot fenyegette, régóta hajlott Károly vágyainak előmozditására. 1335-ben a fejedelmek visegrádi összejövetele alkalmával, a királyt kisérő egyházi s világi urakat sem mulasztá el Károly kegyeivel, ajándékaival maga iránt lekötelezni. Károly ujabb sürgetéseire Kázmér az 1339-ki májusban tartott országgyülésen végre a rendek elejébe terjeszté az örökösödés ügyét. Neki, mondá, sem gyermeke, sem reménye azt nyerhetni: gondoskodnának tehát eleve a rendek, nehogy halála után, az ellenségek zsákmányává legyen az ország. A vélemények eleinte meg voltak oszolva; némelyek Szemovith maszovi, — mások János szinte maszovi herczegeket, ismét mások Vládiszláv oppelni herczeget, kik mindnyájan a lengyel királyi házból származtak, kivánták megválasztani. De miután mind maga Kázmér, mind tanácsosai, kik Károlytól megnyerve valának, a maszovi herczeget gyöngébbnek mondák, mintsem a haza java kivánná, a sléziai herczegek ellen pedig kemény szavakban keltek ki s álliták, hogy méltatlanságot követne el az ország önmagán, ha azokból választana magának királyt, kik a cseh királynak hódolva, hazájukat elárulták, annak épségét egy jelentékeny tartománynyal megcsorbíttották; — és miután Kázmér megnevezte Lajos herczeget, a magyar király fiát, kit mind sokat igérő egyénisége, mind az, hogy nővérének fia, egyaránt s minden mások felett ajánl: tanácsában a rendek összesége is megnyugodott, s Lajost trónörökössé kiáltotta. Az örvendetes hírrel julius elején maga Kázmér jött át számos egyházi s világi urak kiséretében Visegrádra, hol az ifju herczeget jövendő királyukul üdvözölvén, az illető okmányokat azonnal elkészítették [1]). Erzsébet királyné, fiának e felmagasztaltatását egy dicső művel kivánta megülni. Ez évben kezdé fölépittetni szent Erzsébet kassai templomát, melynek alapjait V István király 1260 táján Villard de Honnecourt, franczia épitész által vettette meg, s mely máiglan nemcsak hazánknak legszebb temploma, hanem az izlés szépségét, a formák s modorok tisztaságát tekintve, egész Europában is egyike a középkori épitészet legszebb remekjeinek [2]).

---

[1]) Turóczi: II, Cap. 98. Dlugoss: Lib. IX, 1055. Cramer: Lib. XII.

[2]) Ld, derék Henszelmannunk ezen templomról irt s a magyar academiától 1858-ban megkoszorúzott monographiáját, s levelét az 1858-i Uj Magy. Muzeum. VI. füz. 297 l.

VI.

Károly valahára czélját érte annyi évi fáradhatlan diplomatiai munkálkodásainak. Ezentul csak-is arra fordítá gondjait, hogy a kivívott nagyszerű eredményt biztosítsa; a barátságos viszonyokat maga s a szomszéd fejedelmek közt fentartsa, s minden támadható viszálynak elejét vegye. Az osztrák herczegeknek némi követelései voltak Károlyon azon károkért, melyeket még 1337-ben a cseh király zászlai alá küldött segélyhadai követtek el Ausztriában. Károly még e panaszokat is megszüntetni óhajtá. 1341-ben tehát felszólítá a herczegeket, küldenének a maguk részéről három urat Hainburgba, ő is ugyanannyi magyar urat küldend Pozsonyba, kik aztán találkozván, legjobb belátásuk szerint Károly morva herczeg békebirósága mellett szűntetnének meg minden panaszt; és midőn a morva herczeg itélete oda hajlott, hogy a magyar király köteles a károkat megtériteni, Károly nem is vonakodott lefizetni a meghatározott összeget [1]).

Végső éveit Károly, miután külviszonyai a legjobb rendben voltak, leginkább a belügyek rendezésére forditotta. A papságnak régóta sulyos panaszai voltak Károly ellen. Ő az egyház iránt mindenkor bőkezűnek mutatta ugyan magát; de aztán adományainak kamatját is busásan meg szokta tőle venni. Az egyházi javakat ő oly tőke gyanánt tekintette, melynek gyümölcsei egy részéhez, mint főkegyurnak teljes joga van; s midőn kincstára kiürűlt, gyakran folyamodott e financz-forráshoz. A megürűlt püspökségeket több izben a canonok által előszabott törvényes időn tul sem töltötte be vagy engedte betöltetni, s azoknak jövedelmeit, sőt a meghalt püspökök hagyományait is lefoglalta. Igy tett, például, 1336-ban a bosnyai püspök javaival; s ámbár a káptalan a megürült széket Lorándy Lőrincz megválasztása által mindjárt betölteni kivánta, Károly őt több ideig nem bocsátotta be püspökségébe [2]). Hasonlókép cselekedett az 1337-ben meghalt kalocsai érsek javaival. Hogy a káptalanok választásait meggátolja, gyakran már a püspökök életében kijelölte

[1]) Cod. Dipl. VIII, 4, 495. kövv.
[2]) Farlat. Illyr. S. IV. 59. Katona: IX. 90.

utódaikat, kik, ha elődeik halála után mindjárt elfoglalni ohajták székeiket, bizonyos öszveggel kényteleníttettek megváltani azok jövedelmeinek élvezetét. Mind ezek felett a pápák által az egyházi javakból szedett tized harmad részét is kincstárába kivánta szolgáltatni; és ujévi ajándékok fejében az érsekeket két-két száz, a püspököket külön ötven ezüst gíra lefizetésére kényszeríté. Efféle pénz-zsarlásait Károly 1335 óta, hogy sokféle háborús és diplomatiai költségeit viselhesse, ugylátszik, még szigorubban űzte, mint annak előtte. Az egyháziak ezek miatt annyira elkeseredtek, hogy Károlyt XII Benedek pápánál 1338 nyarán bevádolták. A fölötte keserű hangon irt vád-levélben a már említetteken kivül még számos egyéb polgári s egyházi sérelmeket is felhordottak a főpapok. Különösen az egyházi ügyekre nézve, hogy ellenök a törvényszékek előtt harmincz év is elégnek tartatik az elévülésre, ha csak okmányokat nem tudnak előmutatni; ezek pedig a tatárjárás, a hosszas belviszályok és más balesetek által nagy részben megsemmíttettek; és ez annál sérelmesebb volna reájok nézve, minthogy a világiak jogai az egyháziak ellenében száz év mulva sem esnek elévülés alá. Továbbá, hogy mind a világi, mind a szerzetes főpapok a király által táborozásra kényszeríttetnek, holott ez a canonok által csak pogányok s eretnekek ellen van megengedve. Végre, hogy az egyházi személyek világi törvényszékek elé vonatnak, melyek néha, midőn az ügy másként el nem dönthető, párviadalt rendelnek, s minthogy ezt a papok el nem fogadhatják, nem ritkán legigazabb jogaiktól is elesnek. A világi ügyekre nézve még sulyosabbak voltak az egyháziak panaszai a király ellen. Mióta, ugymondának, a király trónra jutott, megtiltá az ország rendeinek közönséges gyülekezetét, melyben az ország ügyei közös tanácskozással intéztetnének; megsértve, elnyomva lévén pedig a nemzet e fő alkotmányos joga, a közjó minden egyéb ágaiban is meglankadott; a nemesek minden törvényszéki itélet nélkül, egyedül a király önkénye szerint, fosztatnak meg hivatalaiktól; a Sz. István, Sz. László s más királyok által magalapított nemzeti szabadság nagy részben eltörűltetett, holott a király esküvel kötelezte magát annak fentartására, s a mennyiben megsértve volna, helyreállitására. Ezek miatt, ugymondának, oly nagy sokaknak elkeseredése, hogy méltán félhető, miképen az végre is nyilvános lázadásba fog kitörni. Kérik ezeknél fogva ő

szentségét, hozzon legfelsőbb tekintélye által orvoslatot e sérelmekre [1]).

A püspökök keserüségökben, ugylátszik, nagyon is sötét szinben adták elő Károly kormányának sérelmes voltát s ép azért hitelre sem találták a pápánál. De volt ennek még más oka is.

A király épen ez időben engedett a pápának jogot ismét újabb hat évre collectát szedni az egyházi jövedelmekből [2]); s tán ennek tulajdonítható, hogy a pápa nagyon szelíd hangu intést intézett a püspökök panaszának következtében a királyhoz, abban is egyedül az egyházi ügyekre szorítkozva [3]). A magyar püspökök azonban e semmi következést maga után nem vont szelíd intéssel nem lőnnek megelégedve; s minthogy a király a még 1337-ben megürült kalocsai érsekséget még mindig nem engedte betöltetni, a főpapok 1339-ben elébbi panaszaikat megújítván, különösen kiemelték, hogy Károly az érsekség javait emberei által lefoglalva tartja. Ennek következtében újabb intés érkezett a pápától Károlyhoz. A király, ugylátszik, nagyon megunta e gyakori vádaskodást, s kijelenté a pápához irt válaszában, miként nem csak jogában, de kötelességében is áll a magyar királynak főkegyurságánál fogva a megürült püspöki székeket védelmébe venni; s az érseki javakat csak az egyház java miatt tartja ideiglen elfoglalva, s azért rendelt azokba nagyobb fegyveres erőt nehogy, az ország határszélein lévén, az eretnek szerb és bosnya fejedelmektől elpusztíttassanak. Ezen érvekkel le volt fegyerezve a pápa; s Károly mind haláláiglan nem töltötte be a kalocsai széket [4]).

Élete végső évében a pénzügy szabályozásával találjuk Károlyt foglalkodva. Az ugynevezett kamarai nyereséget, mely évenkint az uj pénz beváltásakor szedetett, — miként már fentebb említettük, ő az ország rendeinek megegyeztével

---

[1]) Raynald: Annal. Eccl. 1338. évhez n. 22. kövv. Fejér: Cod. Dipl. VIII, 4, 321.

[2]) Cod. Dipl. u. o. 319.

[3]) U. o. 324. A következő évben pedig már igen nyájas levelet irt Károlynak, melyben annak fogadott imádságait, mik annyira meggyültek, hogy némely napra 200 „Mi Atyánk" s angyali üdvözlet esett, s általa királyi kötelességei teljesitésében gátoltatott, más jó cselekedetekre változtatta. U. o. 389.

[4]) Raynaldus: Annal. Eccl. 1339. évhez n. 83. Palma: Not. R. H. II, 66.

egyenes adóra változtatta, oly módon, hogy a kamarai nyereség fejében minden jobbágy fél fertót (azaz egy gíra huszonnegyed részét) fizessen. Ez-által sok kellemetlenség és kár hárittatott el ugyan az ország lakosairól, melyet ezek a pénzváltók kapzsiságától szenvedtek; de minden baj a pénzügy tekintetében korántsem volt elmellőzve. Károly a pénzkamarákat, — mert több ily kamara volt az országban,— melyek a pénzverést, beváltást kezelték, haszonbérbe szokta volt adni. E haszonbérlők, ugynevezett kamara-grófok pedig, minden felügyelés és ellenőrködés daczára is, melyet az esztergami érsek és a tárnok-mester, embereik által a pénzverésnél gyakoroltak[1]), gyakran roszabb vegyitékü érczből verették a denárokat, mik folyó pénz gyanánt szolgáltak. Ebből az keletkezett, hogy a közönség nagy kárára különféle értékü denárok jöttek folyamatba. Nevelte a zavart s az egyes adóvevő magános emberek kárát az is, hogy a külön pénzkamarák által vert pénzek is különböztek egymástól értékben; valamint az is, hogy a kereskedés utján a szomszéd országokból többféle ezüst pénz szivárgott be az országba, s mindeniknek más-más volt az értéke. A vásárokon, piaczokon tartattak ugyan pénzmérlegek az adók-vevők biztositására; de minthogy ezek csak a sulyt igazolták, nem pedig egyszersmind a pénzek érczvegyitéket is: ennek különfélesége miatt az adók-vevők gyakran megkárosodtak. Mind e bajok lehető orvoslása végett Károly az 1342-ki febr. 2-án egy részletes, szabályozó rendeletet bocsátott ki a pénzügyben. A kamarai nyereség fejében fizetendő adó ebben tizennyolcz denárra határoztatott minden jobbágykaputól; a városok ezt évenkint egy átalános öszveggel váltották meg. A kamara-grófoknak szigoru büntetés alatt meghagyatott, hogy az érczet akként vegyítsék, hogy három uj denár egy értékű legyen a régi négy denárral; minden forgalomban lévő pénz, mely ezen értéket meg nem üti, váltassék be, s ujjal pótoltassék. Az ezüst pénzen kivül veretett Károly, királyaink közt első, aranypénzt is, a florenczi aranyok alakjára s értékében; miért azok

---

[1]) Ezen ellenőrködés végett az ország részéről: az esztergami érsek, a királyéról a főtárnokmester a pénzkamaráknál külön tiszteket tartottak. Az érsek tisztviselője minden kivert ezüst girától egy pesetto-t (olasz pénznem), a tárnoké egy nyolczad pesetto-t kapott a haszonbérlőtől. Innen ered az ugynevezett pisetum. Ld. erről Luczenbacher János értekezését. Tudománytár. Uj folyam, 3-dik év, V, 89.

átalában forintoknak neveztettek, ugy hogy ezen név alatt e korban mindig csak aranypénz értetett. Egy ily arany forint 90 jó ezüst denár értékü volt, s négy forint tőn egy ezüst gírát [1]).

Ez volt Károlynak utósó fontosabb intézkedése. Bár még csak 54 éves, de az utósó években gyakran szenvedő, 1342-ki julius 16-dikán megszűnt élni. Holt tetemeit Visegrádról az eltakaritására összegyült nagyszámu egyházi s világi urak nagy pompával elébb Budára, innen Székesfehérvárra vitték. Halála hirére Kázmér lengyel király s Károly morva herczeg is Székesfehérvárra siettek, részt veendők a gyász-szertartásban, mely tetemei fölött tartatott. Gyermekei közől hárman, Lajos, Endre és István maradtak életben.

Károly, kétségkivül jeles kormányzói tehetségű egyéniség, egyike volt kitünőbb fejedelmeinknek. Az ország, mely pártokra szakadva, a fejetlenség zavargásaiban elpusztulva, elszegényedve jutott kormánya alá, gazdag, békés, nagy nyomatéku lőn halálakor Európa politicai mérlegében. Kormányának részletesebb eredményeit azonban az ország kifejlése s alakulása tekintetében, a mennyiben fentebb elő nem adtuk, nagyobb összefüggés végett, alább, Lajos kormánylatának méltánylásával kapcsolatban, találja az olvasó.

HARMADIK FEJEZET.

I Lajos (Nagy) kormányának első fele 1342 — 1370.

I.

Hat nappal Károly halála, kettővel eltakaríttatása után legidősb fia, a 17-dik esztendejét élő Lajos 1342-diki julius 21-kén Telegdy Csanadin esztergami érsek által nagyszámu

---

[1]) Az ezüst gíra, a mennyiben már rézzel vegyítve s pénzzé volt kiverve, épen e vegyiték különfélesége szerint különféle értékü volt. — Budai garas egy gírában volt 56, pécsi 48, cseh 60 és 70. Egy garasban volt hat denár; a bécsi pénzekből 10, s egy másnemből 14 tőn egy garast. Egy gíra — mely a mi 24 frtkkal egy értékü, többnyire 6, néha 5 penzából állott; egy penza tőn 8 budai garast, vagy 48 denárt; s e szerint egy gírában volt 336 budai ujabb, jó értékü denár. Egyébiránt a denárok száma a gírában a külön időkben nagyon különböző volt az érczvegyiték s a denárok nagyságának különfélesége szerint.

egyházi s világi urak, s ezek közt Kázmér lengyel király s Károly morva herczeg jelenlétében ünnepélyesen megkoronáztatott. Mintha azon nagyságnak és dicsőségnek, melyre utóbb az országot negyven évig tartott kormánya által emelte, előérzete szállta volna meg a magyarokat, oly nagy volt az öröm s lelkesedés az ifju király koronáztatásán. De volt is oka a nemzetnek minden jót várnia uj fejedelmétől. Lajos nagy fiatalsága daczára már is oly szellemi érettséget, oly lovagias jellemet s magasztos hivatása iránt, mely őt egy nagy birodalom sorsának intézésére szólitá, annyi öntudatot s lelkesedést tanusított, hogy a nemzetnek benne helyezett reményei már koronáztatásakor teljesen igazoltak valának. Mihelyt fejedelmi vendégei tőle bucsút vőnnek, Lajos a koronáztatásnál még egy bensőbb, szellemibb felavattatás után sóvárogva, Sz. Lászlónak, — a nemzet legnépszerűbb kirárályának, kit ő magának példányul s védszentűl választott, — sírjához kivánt zarándokolni. E végett az egyházi s világi urak fényes kiséretében Nagyváradra utazván, ott e lovagias, szent és nagy király hamvainál tett ő fogadalmat: követni az ő s mind azok példáját, kik a hazáért véröket is ontani készek, s az utódoknál dicsőségben állnak; mindenha a jog, igazság és dicsőség ösvényén járnia; országának jogait s épségét isten segedelmével minden részeiben kivívnia s megvédnie [1]). E tette által kétségkivül azoknak is, kik őt személyesen nem ismerték, az egész nemzetnek megnyerte rokonszenvét, szeretetét.

Közelgett a határidő, melyben Lajosnak a szülői által öt év előtt kötött szerződés szerint, ezen esztendei sz. Mihály napkor végrehajtania kell vala házasságát Margittal, Károly morva herczeg leányával, ki folyton a magyar udvarban növekedett. A jegyes azonban házasságra még nagyon fiatalnak s éretlennek találtatván, Lajos aug. 3-án kelt levelében, a házasságot, Károly herczeg megegyeztével, négy évvel későbbre helyezte át [2]). A jegyes éretlensége Lajos ezen határozatát eléggé indokolja ugyan; de, ugylátszik, vonzalmat sem érzett ő magában a tudtán kivül szerzett jegyes iránt, s inkább a nápolyi Máriát, Johanna hugát óhajtá nőül venni.

---

[1]) Turóczi: Chron. III, Cap. 1. Lajos adomány-levele a nagyváradi egyház javára, melynél fogva Bihar, Zaránd és Békés megyék vásáradóját neki ajándékozza. Fejér : Cod. Dipl. IX. 1, 58, 168.

[2]) Cod. Dipl. U. o. 47.

E vágya, mint látni fogjuk, nem teljesedett; de Margittal sem hajtá végre házasságát.

E családi ügy elintézése után első kormánytette volt Lajosnak — mit a Károly sokféle külviszonyai által nagyon igénybe vett kincstár jó karba állitása is igényelt, — az atyja által nem sokkal halála előtt alkotott financz-intézkedések életbe-léptetése, s az idegen kezeknél lévő királyi jövedelmek visszavétele; mi végett a vármegyékben közönséges gyüléseket tartatott. Mig e munka Magyarországban folyt, Tamás vajda Erdélyben a kamarai nyereség fejében kivetett uj adózásra a szászokat is reá akarta kényszeríteni. A szabadságait féltékenyen őrző szász nép, mely kiváltságai szerint a kamarai nyereség fizetésétől ment, annak fejében a királynak évenkint ezer két száz gírát fizetett, a vajda e törvénytelen tette miatt most másod izben is föllázadt. Lajos ennek hirére azonnal Erdélyben termett néhány zászlóaljjal, s a lázadást minden vérontás nélkül lecsöndesítette. Mig itt mulatott, Oláhországba is híre futott az ifju király nagyra termett egyéniségének, s az atyja alatt Magyarországtól elszakadt Bazarád Mihály fia, Sándor vajda is sietett őt követei által megtisztelni; majd személyesen is megjelenvén, alattvalói hüséget esküdött a királynak[1]).

1343 elejétől fogva több éven át kiváltképen a nápolyi ügyek s Endre testvérének sorsa foglalkodtatá Lajos királyt. Robert siciliai király ez év elején meghalt, s az elébbi szerződés ellenére oly végrendeletet hagyott maga után, hogy Johanna s férje Endre, kik most mind a ketten csak 16 évesek valának, a kormányt csak 22 éves korukban vegyék át, addig az Sancia özvegy királyné, gróf Artus Károly és még két más ur kezében hagyatván. Endre addiglan a salernói herczegséget birja; de ha Johanna örökös nélkül halna el, az ország ne Endrére, hanem Máriára, Johanna hugára, szálljon.

Alig hunyta be szemeit az öreg király, Valois Katalin a tarenti Fülep és Lajos herczegek anyja, kit a krónika konstantinápolyi császárnénak nevez, nagy hévvel kezde munkálódni ama gonosz fondorlaton, melynek egyes szálait már az öreg király végső éveiben is fonogatá. Czélja nem kevesebb volt, mint a házasságot, Johanna és Endre közt, ennek rom-

[1]) Turóczi : III, Cap. 2.

lásával felbontani, Johanna kezét s vele együtt a koronát idősb fiának, Fülepnek, birtokába játszani. A gonosz tervben buzgó segéde lőn a királyi családdal rokonságban álló Sancha, Johannának fajtalan életű főudvarmesternője. Ezek a nápolyi urak leghatalmasabbjait nagy részben pártjokra nyerték, úgy, hogy Monte Scaglioso grófon, és Pipin János altamurai palatinuson kivül alig volt Endrének több őszinte, buzgó híve; s még ezek egyike is, Pipin, Endrének csak ellenségeit szaporítá kevélysége által, melyet ura kegyeiben elbizakodva az ellenpárt iránt tanusított. Durazzói Károly herczeg csak annyiban hajlott Endre felé, a mennyiben Mária herczegnének kezére s vele együtt a calabriai herczegségre vágyván, ellensége volt Katalinnak, ki viszont ifjabb fiának, Lajosnak óhajtá Máriát nőül szerezni.

Katalin a maga pártjával oda vitte az ügyet, hogy Johanna röviddel nagyatyja halála után [1]) királynénak koronáztatott, de férje nélkül. A gonosz asszony még gonoszabb czinkosával, Sancha főudvarmesternővel, ezután végkép elidegeníteni törekvék Johanna szivét Endrétől. Fondorlataik sükerítése végett nem rettegtek a bujaság maszlagát is becsepegtetni a könnyelmüségénél fogva mindenre hajlandó Johanna szivébe. Közhír szerint Sancha, egyebek közt, tiltott viszonyba hozta őt az ifju Bertrand gróffal, Artus Károly fiával; s örök czivódásra szerzett okot s alkalmat Endre és Johanna között. Sancia özvegy királyné az udvari élet förtelmeit s veszekedéseit tovább nem nézhetvén, rövid idő mulva klastromba vonult vissza, hol még 1343 folytában meg is halt. Mind ez csak Katalin herczegné hatalmát nevelte, kinek nem szűnő ingerlései Endrét mind gyűlöltebbé, Johannát mind féktelenebbé tették. Tanácsai szerint a királyné mind szűkebb korlátok közé szorítá férjét; s néhány hónap mulva az öreg király halála után oda ment a dolog, hogy Endre, Johanna engedelme nélkül, miként a krónika mondja, még egy ruhát sem birt magának csináltatni. Johanna az egész kormánytanácsot a maga részén látta [2]).

Azonban VI Kelemen pápa, ki abban, hogy Robert ki-

[1]) Dominic. de Gravina Chron. de reb. in Apulia gestis, Muratorinál XII, 549. Ipso eodem die (Robert halála napját érti), coronata fuit Johanna et ab omnibus regina vocata. Lucius Lib. IV. Cap. 16. Schwandtnernél: III, 365.

[2]) Dominic. de Gravina. i. h. 554.

rály az elébbi szerződéseket végrendeletében megmásitotta, a szent szék jogait sértve látá és maga kivánt rendelkezni Nápoly kormányáról, annak igazgatására, mig az örökösök nagykoruságra jutnának, Aymerik bibornokot küldé át Nápolyba.

A magyar udvar sem nézte tétlenül a Nápolyban történteket. Lajos király s anyja értesülvén Robert végrendeletéről s a női cselszövényekről, melyek Endrét körülhálozták, Károly morva herczeg által sürgették a pápánál, ki neki egykoron nevelője volt, Endre herczeg mennél elébbi megkoronáztatását. S mivel a hírek, melyek az Endre mellett lévő magyar uraktól érkezének, mind veszélyesebbnek ábrázolták a herczeg helyzetét, Erzsébet anyakirályné személyesen kivánt fia látogatására Nápolyba utazni. Lajos már az 1343-i május 15-dikén kelt levelében megkérte Zára hatóságát küldene mennél elébb Zengbe két gályát a királyné és kisérete számára [1]). Erzsébet junius 8-kán, fényes kisérettel indult meg Visegrádról; vele voltak egyebek közt Gilet Miklós nádor, Nagymártoni Pál országbiró, Vitus nyitrai püspök. Az anyját gyöngéden szerető király egész kincstárát kiürítette, csakhogy mennél fényesebben léphessen fel, s ha kell, pénzzel is intézhesse el Endre ügyét; az egykoru János küküllői főesperes állitása szerint [2]), Erzsébet huszonhét ezer tiszta ezüst, és tizenhét ezer arany girát vitt magával, mit utóbb Lajos még négy ezer arany girával toldott meg, mi összesen mai pénzben körülbelül harmadfél millió forintot tesz.

Erzsébet julius 25-kén megérkezvén, mintegy két hónapig időzött Nápolyban. De bár ottléte alatt mindenki színleléssel ügyekezett előtte a valót elfedni, Erzsébet még is eleget hallott fiától, s a mellette lévő magyaroktól, kivált Izoldától, Endre dajkájától; eleget tapasztalt s látott saját szemeivel is, hogy megitélhesse, miképen ennyi fondorlatok közt fia nincsen többé biztosságban: kijelenté tehát, hogy haza térendő, őt is magával szándékozik vinni. Erzsébet e nyilatkozata mindenkit nagy zavarba ejtett. Valois Katalin, a tarentiek anyja ezáltal végkép megrontva látta a maga terveit; mert nem kételkedhetett hogy, ha Erzsébet e szándokát végrehajtja, Lajos király sereg élén fogja Endrét visszahozni országába. Ugyanettől félt a durazzói herczegné, ki minden áron Károly fiának ügyekezett megszerezni Máriának, Jo-

[1]) Cod. Dipl. IX, 1. 106.
[2]) Turóczi: III. Cap. 4.

hanna hugának kezét; tudta pedig, hogy Lajos király, miként már az öreg Robert is óhajtá vala, Máriát magának kivánta nejévé tenni. Maguk azok is, kik Endrének őszinte hívei valának, mint a Monte Scaglioso gróf és az altamurai Pipin, megdöbbenve hallák a királyné e szándokát. Amazok tehát ravasz szivvel, ezek jó indulattal mindent elkövetének, hogy Erzsébetet e szándokáról lebeszéljék. Igy tőn maga Johanna is, ki inkább könnyelmű, mint romlott szivű, Erzsébet jelenléte alatt kevesbbé lévén kitéve Katalin csábitásainak, Endréhez inkább látszék simúlni; s hizelgéseivel most minden módon megváltoztatni ügyekezett napának szándokát. Erzsébet végre engedett. S most a kiséretében lévő magyar urak a nápolyiakkal tanácskozván, elhatározták, hogy azonnal követség menjen Avignonba a pápához, tőle oly értelmű rendeletet kieszközleni, hogy Endre megkoronáztatván, azonnal az ország birtokába helyeztessék. A követségben a magyarok közől a nádor, az országbiró s a nyitrai püspök vettek részt. Mig ezek visszatérnének, Erzsébet Rómába utazott s ott nagy fénynyel fogadtatván, az egyházakat királyi bőkezüséggel ajándékozta meg [1]).

Egy hónap mulva, octob. közepén már ismét Nápolyban volt Erzsébet, várva a követek visszatértét. De ezek nagy nehézségekre találtak a pápánál, ki az országot megbizotta által maga szándékozott igazgatni az örökösök nagykoruságáig, s kinél egyébiránt a tarenti herczegek s azok anyja és Endre egyéb ellenei mindent elkövettek, hogy a követek ügyekezetét meghiúsítsák. A követek látván, hogy érvekkel semmire sem mennek, pénzzel kezdték az ügyet megindítani. Ez iránt Lajostól felhatalmazást sem kérvén, negyven négy ezer gírányi roppant öszveget igértek a pápának, ha rendeletét Endre koronázása iránt kiadja. Ez hatott végre: VI Kelemen az 1344-ki január 19-kén tartott consistoriumból Endrének febr. 2-án tudtára adatá, hogy őt királyi czímmel ruházta fel, s ha némi föltételeket teljesit, s különösen, ha a Nápoly kormányára küldött Aymerik cardinálnak engedelmeskedni igérkezik, Johanna örökösnélküli halála után pedig az országot Máriának engedi át, neki a koronáztatási engedély is meg fog adatni [2]).

---

[1]) Turóczi: III, Cap. 4. és Anonym. Muratorinál: III, 316. Adományozásainak egy példáját közli a magy. Történ. Tár. IV. 235.

[2]) Cod. Dipl. IX, 1, 220.

E pápai végzés Nápolyba megérkezvén, Erzsébet végre haza készült. A gyöngéd anya, mintha előérzette volna fia veszedelmét, meghittebb embereinek, kivált Monte Scaglioso grófnak, az ország főbirájának megvallá, hogy még e pápai határozat után is örömestebb magával vinné Endre fiát. De a gróf őt minden módon ügyekezett megnyugtatni, s miként maga is óhajtá, a legjobb kimenet reményeivel lecsöndesíteni az anyai sziv bal sejtelmeit. Kezet fogott vele most ebben Johanna is, igérvén, hogy Endre iránt szives női szeretettel fog mindenha viseltetni. Erzsébet tehát, miután fiát Monte Scaglioso gróf gondjaiba ajánlotta, 1344-diki február végén Nápolyt odahagyta, s mint jött, a tengeren, szerencsésen visszatért a dalmát tengerpartokra, honnan az eléje jött Lajos és István fiai által Visegrádra kisértetett [1]).

Lajos a pápai határozatról visszatért követei által már elébb értesűlvén, bár azt, hogy a világos jogot csak oly roppant öszvegen lehetett a pápától megnyernie, nehéz szívvel vette [2]): azon volt mégis, hogy a szent széki határozat végrehajtása késedelmet miatta ne szenvedjen. A királyi kincstár anyjának utazása által ki lévén ürűlve, hogy a negyvennégy ezer girát mennél elébb összegyüjthesse, rendkivüli adót vetett az országra. De bár a pénzt azután nem is késett Avignonba megküldeni, a pápa parancsa Endre megkoronáztatását illetőleg nem volt könnyen kinyerhető. Ezt akadályozni egyebek közt most Durazzói Károlynak is érdekében állott. Ő kijátszván Valois Katalint, ki Máriát Lajos fiának vágyott nőül szerezni, s megnyervén Mária hajlamát, őt kastélyába szöktette; s miután a pápa engedelmét s a rokonsági akadály megszűntetését egy cardinál nagybátyja által kieszközlötte, vele házasságra lépett [3]). Durazzói Károly, bár ezután is barátságot színlelt Endre iránt, ugy hogy ez minden herczegek közől vele szeretett leginkább társalogni, kéz alatt még is minden módon oda dolgozott cardinál nagybátyja által a pápánál, hogy a koronázási engedély mennél továbbra halasztassék; talán mert attól tartott, hogy Johanna halála esetében Endre

[1]) Gravina i. h. 555.

[2]) Bonfin. Dec. II, Lib. 10. Küküllei János is mondja, hogy Lajos és anyja e hirt vévén: „non modicum turbabantur; quia ius regni, quod ad ipsos secundum Deum et justiciam pertinebat sibi per pecuniam vendicarent.“ Turóczi: III, Cap. 4.

[3]) Gravina u. o. 557.

nem lenne hajlandó az országot Máriának átengedni. Bár különböző indokokból, de ugyanezen czélra dolgozott a pápánál Valois Katalin s maga Johanna is, ki mindinkább amannakbefolyása alá került. Sőt fondorlataik által még azt is megnyerték a pápától, hogy Aymerik cardinál a kormánytól november 18-dikán visszahivatván, az teljesen Johannára bízatott [1]).

Most már megvalósult, mit az egykoru krónikás irt Endréről, hogy Erzsébet távozta óta oly helyzetben vala, mint a bárány a farkasok közt. Johanna, mindig Katalin befolyása alatt, az udvari főhivatalokat mind oly egyénekkel töltötte be, kik Endrének legdühösebb ellenségei voltak; a főkamarasi hivatal egyebek közt Artus Károly grófra ruháztatott, ki az altemurai Pipin, Endrének kegyencze ellen, oly gyülölettel viseltetett, hogy azt, ha másként nem lehet, magával Endrével együtt elveszteni határozta. Ebben teljesen egyet értett vele Katalin, ki hogy Johanna kezét s vele az országot a maga fiának, a tarenti herczegnek szerezze meg, már egyenesen vesztére tört Endrének. Mig őt Johannával ezerféle fondorlatok által számtalan kellemetlenségekbe, czivódásokba keverte, más részről a gonosz Sancha főudvarmesternő által a könnyelmű királynét is rendszeresen csábítgátá. Katalin eleinte idősb fiának, Fülep tarenti herczegnek ohajtá ugyan megszerezni Johannát; de csak hogy családjára szálljon az ország, most azt sem bánta többé, hogy amannak távollétében ifjabb fia, Lajos udvarol a királynénak és űzi vele szerelmi kalandjait. Az udvar mind féktelenebbé lőn erkölcseiben; a dinom-dánomnak hossza vége nem volt; a királyné s környezete alig vergődött ki valaha az élvek, kedvtöltések mámorából. „Oly élet folyt a királyné kastélyában, hogy a kincstár évi jövedelme fél évre sem volt elég, s a Robert idejében félretett kincsekhez kelle nyulni az esztelen költségek fedezésére; . . „a kastély, mint valamely nyilvános korcsma, közmegvetés tárgyává lett“ — ugymond az olasz krónikás.

Endre, számtalan sértéseknek czélpontja, bár sajnosan, de néhány hű emberének tanácsa szerint, békével tűrte mind ezt, mig a koronázás, őt a hatalom birtokába juttatván, meghozza azt az időt, midőn sérelmeit megboszulhatja, s más irányt adhat az ügyeknek. Mérsékletre inté őt mindég Du-

[1]) A pápa lev. Praynál: Annal. II, 58.

razzói Károly is, ki bár a koronáztatást kéz alatt maga is gátolta, mint a tarentiek ellensége, Endre iránt nem szűnő barátságot szinlelt. 1345 nyarán végre biztos hírt vévén Endre, hogy a pápai parancs koronáztatása iránt nemsokára ki fog adatni, megfeledkezett eddigi mérsékletéről, s egy torna alkalmával eszélytelenül oly zászlóval jelent meg, melyen czímere alatt egy bárd és hurok volt ábrázolva [1]).

Ez vesztére lőn a boldogtalan ifjúnak. Ellenségei, Valois Katalin, Artus Károly, ennek fia Bertrand, Sanseverinoi Roger, Terlici gróf s többen mások megértették a fenyegetést, és miután a koronázás napja a pápától valahára csakugyan kitűzetett, megelőzni határozták a rájok mérendő csapást. Endre vesztét elvégezvén, mivel gonosz tervöket Nápolyban az Endre iránt barátságot szinlelő Durazzói Károly miatt háboríttatlanul végrehajthatni nem remélték, őt sept. 18-kán vadászatra Aversába csalták. A mulatságban Johanna egész udvarával részt vett; kiment még Izolda is, Endrének magyar dajkája, kineveltjét anyai gonddal ápolva, őt minden utjaiban aggodalmasan kisérte. A vigan töltött nap után a nagy számu társaság a város falain kivül eső szent Péter klastromában, melynek egy szárnya királyi szállodául szolgált, gyűlt össze éjjeli szállásra; mert a vadászat, terv szerint más nap is folytatandó vala. Zajos estebéd után a vígadók éjfélkor távoztak. Endre Johannával szintén a hálóterembe vonult; s mitsem sejtve, a fáradalmas nap után álomba merült. De alig mult el egy óra, Endrét álmából kopogás ébreszti fel; kérdésére, ismerős hangok sürgetős ügy végett a mellékterembe hívják őt. A gyanutlan ifju, felkelvén neje mellől, pongyolát ölt, s kimegy. De alig lépett át a küszöbön, jegyzője, Milazzo, az ajtóhoz sompolyog s azt bezárja; ekkoron a gyilkosok mindnyájan reárohannak; s mivel azon monda terjedt el róla, hogy távozó anyja egy bűvös gyűrűt adott neki, mely őt vas és méreg ellen ótalmazza; őt fojtogatva törekednek kivégezni. De Endre, bár fegyvertelen, férfiasan védte magát; a halál félelme felfokozza erejét s különben is fürge s izmos levén, nem sokára kibontakozik kezeik közől, aranyszinű hajának egy

[1]) Praeter arma sua regalia depingi fecit quamdam Manaram et Cippum, quod omnibus publice demonstravit, et simpliciter egit. Gravina. i. h. Du Cange a „manara" szót securis, a „Cippus" szót laqueus szavakkal értelmezi.

fürtjét hagyván csak gyilkosai egyikének markában. Magát szabadnak érezvén, háló-tereme ajtajához ugrik, hogy onnan fegyvert hozzon; de az ajtót csukva találja; majd a teremnek másik ajtajához fut: de csukva ez is; segélyért kezd tehát kiáltozni: de gondja volt rá a gyilkosoknak, hogy segély ne érkezzék. Johanna a hálóteremben jól hallá a küzdelmet, hallá a vészkiáltást, de mélyen hallgatott. Az ismételt kiáltozás, a küzdelem zaja fölverte végre álmából Izoldát is távolabb szobájában. A vészkiáltásban Endre hangjára ismervén, remegve fut ablakához és szinte egész erejéből kezd segélyért kiáltozni. De mind hasztalan, segély nem érkezik. E közben a gyilkosok, kiket Endre kétségbeesett önvédelme megdöbbentett, a kiáltozás egy pillanatra elbátortalanított, ismét áldozatukra rohannak. Bertrand, gróf Artus Károly fia, őt ujra megragadja s a többiek segedelmével egy kertre nyiló erkélyre hurczolja. A boldogtalan itt hurokkal megfojtatik, s hullája a kertbe vettetik. A zaj megszűnvén, Izolda, kit eddig a félelem szobájába lánczolt, a királyi hálóterem ajtajához siet; Endrét kiáltozza; de bár Johanna benn volt, semmi választ nem vesz. Befutja a melléktermeket: sehol nincs nyoma is urának. Majd fölveri az egész cselédséget, s az épület másik szárnyában lakó szerzeteseket, s velök urának keresésére indul. A kertben végre megtalálták a hullát, melynek nyakát még akkor is hurok szoritá össze. Izolda azt a szerzetesek segedelmével a templomba helyezvén, tudatja Johannával a szörnyű esetet; de ő mind reggelig nem hagyta el ágyát, s akkor is anélkül, hogy férje hült tetemeit megtekintené, mint a krónika mondja, könytelenül távozott a klastromból.

A bűn már korán reggel hírűl ment Nápolyba. A Durazzói és Tarenti herczegek több más urakkal fegyveresen sietnek ki Aversába. Durazzói Károly a hullát Nápolyba vitette s egy templomba tétette le; de azontul sem ő, sem más nem gondoskodott többé az eltakaritásról; mit látván Ursillo Minutulo kanonok, azt két nap mulva végre tisztességesen eltemettette. Altamurai Pipin a szörnyü hír hallattára, most már saját életét is féltvén, azonnal megszökött, s Magyarországba utazott. Durazzói Károly hasonlóképen követet küldött a szörnyü hírrel Lajos királyhoz s most általa hatalomra, vagy legalább a calabriai herczegségre remélvén juthatni, őt az országba hívta; addig is pedig, hogy kegyeit magának an-

nál inkább biztositsa, s mivel a nép maga is lázongva halált kiáltozott a gyilkosok fejére, Monte Scaglioso gróf az ország főbirójához csatlakozva, több gyanusakat elfogatott s kínos vallatás után kivégeztetett. Ezek között első volt Thomasio de Pace, Endrének egykor meghitt embere és Milazzo Miklós jegyző. Terlici gróf, Thomasionak, midőn a kinpadról a birák elébe vitetett, hogy ne vallhasson, nyelvét metszette el; de a jegyző rávallott, hogy ő és Sancha udvarmesterné voltak a gyilkosság közbenjárói. A nép ezekre is halált kiáltozván, Durazzói Károly mind a kettőt elfogatta. De ezekért Johanna is közbeveté magát, s Cataniai Raymondot követül küldé a herczeghez kibocsáttatásukat követelni; a birák azonban a szintén gyanus követet is elfogatták s kínos vallatás alá vették. Vallomása szerint De Cabannis Robert, az udvar nagy seneschallja, volt a gyilkosság fő okozója. Ez is elfogatott tehát, és Raymonddal s a Terlici gróffal együtt iszonyu kínzások után megégettetett. Sancha, mivel gyermeket hordott méhében, szülésig börtönbe záratott[1]).

II.

Mialatt Nápoly e véres drámának volt színhelye, Lajost Magyarországban többféle háború gondjai foglalták el. Atyja, Károly király, gondjait leginkább észak és nyugat felé fordítván, Horvát- s Dalmátországot kormánya utósó éveiben végkép elhanyagolta; minek következése lőn, hogy a tengerparti városok nagyrészben, Velencze csábitásaira hajólván, annak uralma alá jutottak; a két tartomány egyéb részeit pedig más hatalmas urak, kivált Nilipics knini, Cziriák és Gergely corbaviai, Banics Pál osztroviczai és Mladin klisszai, nemzetségök szerint Brebiri grófok foglalták el, az engedelmességet pedig a magyar korona iránt megtagadták. Mind ezek most az ifju Lajos boszujától tartván, az 1343-i septemberben Velenczével szövetséget kötöttek kölcsönös védelmökre[2]). Lajos, e tartományokat István öcscsének szánván, mindenekelőtt engedelmességre kivánta szorítani, s e végett 1344-ben Miklós tótországi bánt négy ezernyi haddal Hor-

[1]) Dominic. de Gravina. i. h. 558. kövv. Chron. Estense Muratorinál: XV. — Anonymus de Obsid. Jadrae Schwandtnernél: III, 680. Turóczi. III, Cap. 4. kövv. Albert M. Chron. Urstisiusnál II, 130.
[2]) Lucius: Lib. IV. Cap. 14. Cod. Dipl. IX, 1. 189.

vátországba küldötte. A bán Kninig nyomult seregével, s azt ostromolni kezdé. De látván, hogy a magas sziklavárnak mit sem árthat, a tartomány pusztítása által szándékozott az időközben meghalt Nilipics özvegyét s János fiát engedelmességre kényszeríteni. Az özvegy megfélemlett s Visegrádra küldött követe által engedelmességet igért a királynak. De midőn ennek válaszából értesűlt, hogy Lajos a várat saját fegyverescivel kivánja megrakni, s érette máshol adni kárpótlást az özvegynek: ez a corbaviai és brebiri grófok tanácsára az engedelmességet ismét megtagadta [1]).

Lajos egy kissé elhalasztani kényteleníttetett a lázadók megbüntetését, mert 1345 elején ipjával Károly morva herczeggel s ennek atyjával, János királylyal, a lengyel király érdekében a pogány lithvánok ellen intézett hadjáratot. De ennek eredménye csekély volt: a lithvánok, erdeikbe vonulván, nem adtak harczot, s a szövetséges fejedelmek a tartomány egy részének pusztítása után, midőn a beállott tavaszi lágy idő az utakat járhatatlanokká tette, hazatértek [2]). A béke azonban rövid időn felbomlott a lengyelek és csehek között. János cseh király magát Krakó városát is körültáborolta. Lajos a szerződések értelmében jelentékeny segélyhadat küldött Szécsy Miklós és Poháros Péter vezérlete alatt Kázmér királynak, ki aztán ezekkel megerősödve, ellenségét ki is űzte országából [3]).

E közben Lajos maga huszezernyi sereggel ment le julius havában Horvátországba, hogy a lázongó urakat megfékezze, s a Velenczétől elfoglalt városokat visszavegye. Miután Bihácsnál tábort ütött, István, Boszniának hűbéres fejedelme is hozzácsatlakozott feles hadaival. A vérontást lehetőleg mellőzni óhajtván, mintegy három hétig ki sem mozdult táborából, remélve, hogy maga a félelem hódolatra hozandja az engedetleneket. És nem is csalatkozott várakozásában: Nilipics özvegye s fia Knint önként átadta, melyért Lajos nekik Czettin mellett adott birtokot. Eljövének hódolni számos más horvát urakkal együtt a corbaviai grófok is, ugy hogy a lázongók közől csak Pál osztroviczai és Mladin klissai és scardonai grófok maradtak el, bizva tengerparti váraikban

[1]) Anonym. de Obsid. Jadrae. Schwandtnernél: III, 667.

[2]) Turóczi : III, Cap. 4. Dlugoss: Lib. IX, 1070. de az évre nézve hibásan.

[3]) Turóczi : Cap. V. Dlugoss: 1073.

és Velencze segélyében. A dalmát városok valamennyien követeik által mutatták be hódolatukat; még Zára is kiküldé a király üdvözletére követeit, kész, ha segíttetik, elszakadni Velenczétől. De az igen lassan utazó követek már nem találták Bihácsnál Lajost; ő, nem tudjuk mi okból, hirtelen visszatért hadával Magyarországba [1]). A hűségében már elébb is gyanus Zárát Dandulo Endre, velenczei herczeg, e miatt példásan megbüntetni, s különösen azon jogától megfosztani határozta, melynél fogva utólsó hódolati szerződése szerint önmaga választhatá magának grófjait; s hajóhadát már aug. közepén a város elébe küldötte. Hasztalan ügyekezett a város magát kimenteni Canali Péter, velenczei vezér előtt: ez azt követelte, hogy a város, hűsége biztositásául, minden erőditéseit rontsa le; mi egyértelmű volt a háboru üzenetével. A polgárok azonnal Lajoshoz folyamodtak segítségért; s kedvező válasza által felbátorodva, sept. 6-kán a velenczei hadat megverték. De Velencze néhány nap mulva még nagyobb erővel tért vissza. A szorongatott polgárok ujabban is sürgették Lajosnál a segedelmet, minek következtében ez a bosnyai bánt inditá meg gyámolításukra. Sőt még Nápolyba, Endréhez is küldött Zára követet, ki azonban épen azon napokban érkezett meg oda, midőn a szerencsétlen ifju király oly szomorú véget ért. De bár e gyászos esemény következtében Lajos is másfelé fordítá gondjait, a város segedelmére küldött bosnyai és tótországi bánok pedig, velenczei arany által megvesztegetve, a segélylyel sokáig késtek, s utóbb minden ütközet nélkül távoztak, Zára ez évben saját erejével is vitézűl védte magát a velenczei hadak ellen [2]).

A nápolyi gyászhír, mely e közben Visegrádra érkezett, villámcsapásként sujtotta a királyi családot: a testvérét forróan szerető, lovagias büszkeségű Lajos, fájdalmában boszut esküdött Johanna s pártja ellen; mert nem kételkedhetett, hogy bár mások követték el a gyilkosságot, annak főoka maga Johanna s a királyi herczegek. Keserűségében a pápát is vádolá nem ugyan részvétről a gaz tettben, de a miatt, hogy a koronázás halogatása által, ha akaratlanul is, arra alkalmat nyujtott. Néhány napra a szörnyű hír vétele után Bécsbe sietett s az ott időző Lajos császárral és Albert herczeggel

---

[1]) Turóczi : III, Cap. 7. Anonym. de Obsidione Jadrae. i. h. 669.
[2]) Anonym. Schwandtnernél: III, 674. kövv. Lucius i. h.

szövetséget kötött, melynek czélja boszuló hadmenet volt Olaszországba. A szövetség szilárdítása végett Lajos még a császár leányát, Margitot is eljegyezte István öcsesének. A császárral kötött szövetségnek ama körülmény, hogy őt a pápa az egyházból kiátkozta volt azon színt kölcsönzé, mintha az egyszersmind a pápa ellen is volna irányozva. Igy látszott azt venni maga Kelemen pápa is; mert alighogy a szövetségről értesűlt, oct. 29-én kelt levelében azonnal meginté őt, óvakodnék a kiátkozottal bár mi végre is szövetkezni [1].

De Lajos, ki keserűségében a szörnyű hír megvitele s részvétök kieszközlése végett Európa valamennyi udvaraihoz követeket küldött [2], nem sokat hajtott a pápa levelére, s válaszában érzékeny szemrehányásokat tévén neki, öcsese koronáztatásának oly sokáig elhalasztása miatt, követelte tőle, hogy Johannát, mint férjgyilkost országától foszsza meg; fölötte s a gyilkosság többi részesei fölött szigoru itéletet tartson; a csecsemő Martell Károlyt Johannának e közben született fiát adassa ki, s ennek nagykoruságáig magára s öcsesére, István herczegre bizza Nápoly kormányát [3]. Mind ezt annál jogosabban vélte követelhetni Lajos király, minthogy a közvélemény mindenfelől példás büntetést kivánt a gyilkosokra és czinkosaikra. E végett még a Nápoly alatt lévő Marseille városa is felszólitá a pápát [4]. Edvard angol király pedig, részvétét meleg szavakban tanusítván, maga is boszuállásra ösztönözte levele s követe által Lajos királyt [5].

A pápa Lajosnak elhatározott, szilárd viseletétől megdöbbenve, a gyilkosság részeseire átkot mondott, és egy bizelgő hangu levélben igazolta magát Lajosnál és anyjánál, hogy Endre koronáztatását nem szándékosan hátráltatta, hanem a fenforgott nehézségek miatt kénytelenittetett halasztani; sajnálkozását fejezte ki a miatt, hogy Johannától, mig bűnös volta be nem bizonyul, az országot, melyet joggal bir, el nem veheti; de igéré, hogy fölötte vizsgálatot tartatni el nem mulasztand, „miszerint az ártatlan király vére, az egyház

---

[1] Pray: Annal. II, 68. Cod. Dipl. IX, 1, 275. 285. 305. Chron. Zwetlens. Peznél: I, 540. de hibásan az évre nézve.

[2] Követ ment még Angliába is, Szigfrid, sz. benedeki apát. Cod. Dipl. IX, 1, 368.

[3] Lucius. Lib. IV. Cap. 16. s a pápa utóbbi válaszai.

[4] Cod. Dipl. IX, 1. 288.

[5] U. o. 368.

hanyagsága miatt boszulatlan ne maradjon" [1]). A birói nyomozást a pápa valóban meg is kezdette; de bár senki sem kételkedett, hogy a gyilkosságban Johanna szintugy, mint a királyi herczegek is részesek, igazságos elégtételt a fenforgó viszonyok közt várni sem lehetett az egyházi hatóságtól: mindenki eleve tudta, hogy valamint a tett elkövetése után leginkább csak azok végeztettek ki, a kiknek vallomásaitól a bűn főintézői félhettek, ugy a nagyobbak mellőzésével ezután is csak a kisebbeket sujtandja az igazság szigora.

Lajosnak ama pápai levelek vétele után semmi reménye sem maradt ugyan, hogy kellő elégtételt nyerjen szeretett öcscse haláláért, és szilárdan el volt határozva, hogy azt maga szerzend magának: de nehogy csak a szenvedély szavát, s a boszu ösztönét látszassék követni, illőnek látta, bevárni a pápa itéletét. Egyébiránt is még mindig elfoglalva tartá őt Zára ügye, melynek kétszeri követsége által felszólítva már elébb szavát adta, hogy nem hagyja segély nélkül. Zára, ez igéretben bizakodva, emberül védé magát a velenczeiek ellen, kik a várost harmincz gályával és számos más, apróbb hajóval s tizenhat ezernyi zsoldos haddal ostromolták. Ily keményen szorongattatván, 1345 végén harmad izben is követséget küldének Visegrádra a megigért segélyt sürgetni. Lajos az év utósó napján ismét oly válaszszal bocsátá el őket, hogy mihelyt az idő engedi, személyesen s egész erejével sietend a város védelmére. Miután pedig ezen igéretét s gyors megjelenését márczius 3-kán kelt levelében ismételve megújitotta [2]), a tavasz nyiltával roppant sereggel, melynek számát százezerre teszik, indult meg Dalmatia felé. Junius végén a város alatt állott hadaival. De a szerencse itt nem kedvezett a 20 éves Lajos fegyverének. Velencze, a király szándokairól korán értesülvén, a város közelében fekvő várdát, mely birtokában volt, a tél folytában keményen megerősitteté; ehhez járult, hogy, mint a város ostromának történetirója állitja, a velenczeiek, miutan követeik a király elébe jutni hasztalan törekedtek, István bosnyai bánt és Laczfy vajdát megvesztegetvén, általok a királyra is kedvetlenitőleg hatottak; majd surlódások is támadtak a sereg s a zárai polgárok közt, kik a

---

[1]) A pápa levelei Lajoshoz és anyjához. Cod. Dipl. IX, 1, 370.374.
[2]) Anonym. de Obsid. Jadrae. i. h. 698. Cod, Dipl. u. o. 348. követ.

szükségletekért aránytalan árakat követeltek a vásárló katonáktól. De mindezeknél sulyosabb körülmény volt az, hogy a király táborában teljesen hiányoztak az ostromszerek, a velenczeiek erős várdáját pedig azok nélkül megvenni egyátalában nem lehetett. Világosan bebizonyult ez julius 1-jén, midőn Lajos a várda ellen ostromot intézett. A velenczeiek magas falaik mögött daczoltak a sükeretlen erőködéssel, s harmincznégy tornyuk s bástyájukról oly erélylyel müködtették vetgépeiket az ostromlókra, hogy ezek érzékeny veszteség után hátrálni kényszerültek. István bán és Laczfy vajda, most az árulás minden gyanúja nélkül képesek lőnnek rábeszélni a királyt, hagyna fel oly vállalattal, mely, mint láthatja, a szükséges gépek s hajóhad hiányában eredményre nem vezethet. Lajos engedett; s Velencze megalázását alkalmasb időre halasztván, már harmadnap visszaindult seregével. A most kétségbeesett város nov. 21-kén kegyelemre hódolt Velenczének [1]).

Bár az említett okok is elégségesek voltak arra, hogy Lajost Dalmátországból oly gyorsan visszaindítsák, kételkednünk nem lehet, hogy ezen elhatározására a nápolyi ügy is, s pedig tán mindenek felett birt befolyással. Mint mondók, a pápa megrendelte ugyan a gyilkosság feletti vizsgálatot, s e végett Vilmos carnosi püspököt küldötte Nápolyba. De Johanna s a tarenti herczegek annyi akadályt vetettek a püspök nyomozásainak elébe, hogy ez rövid idő mulva, mitsem végezhetve távozott Nápolyból. Mind erről kétségkivül azonnal tudósíttatott Lajos király; mi őt eléggé meggyőzheté, hogy a pápától hasztalan vár elégtételt. Még sajnosabban eshetett a boszuvágytól égő ifju királynak ama hír, hogy a pápa, —ki csak imént írta Erzsébet királynénak: hogy bár Johanna Endre király halála idején s halála után nem oly módon viselte magát, melyet helybenhagyni lehetne" [2]), — még is engedelmet adott a házasságra Johanna és Tarenti Lajos között, kik aztán pár hónap mulva, aug. 20-kán meg is ülték menyekzőjöket. Lajosunk előtt ezeknél fogva fontosabb dolog volt most legyilkolt testvérének megboszulása, mint Zára meg-

---

[1]) Turóczi: III, Cap. 8. Anonym. de Obsid. Jad. i. h. 703. kövv. Lucius: Lib. IV, Cap. 15, 363. Contin. Chron. Andreae Danduli. Ex Cod. Ambros. Muratorinál XII, 418.

[2]) A pápa lev. Erzsébethez Cod. Dipl. IX, 1, 374.

tartása. Elhatározva levén, haddal menni Nápolyba, tán még a szükséges hajókat is megnyerhetni reménylte Veleneczétől, ha Zárát sorsára hagyja; alkudozott is ezirant Velenczével, de süker nélkül[1]). Nem több szerencsével kisérlé meg a szükséges hajók kibérlését Genuában. Végre még Sicilia kormányzójához is folyamodott, ki e szigetországot az aragoni király képében igazgatta; de evvel sem lehetett megegyezni, mert Nápoly egy részét kérte segedelme jutalmául[2]). Lajos ezekután elhatározta magát, hogy szárazföldön intézendi boszuló hadjáratát.

Az erre vonatkozó készületek 1347 nagy részét igénybe vették. Miután az ország rendeinek készséges segedelméről biztosíttatott, s a szükséges költségeket beszerezte, Miklós nyitrai püspököt, Kont Miklós, Sós László főispánokat néhány más urral Ferrarába küldötte, részint hogy az olasz urakkal, kiknek földein seregével átmenendő vala, egyezségre lépjenek, részint hogy e tartományokban zsoldosokat gyüjtsenek. Sikerült mind a kettő. Az olasz urak a nápolyi gaz tett megboszulását helyeselve, nem csak engedelmet az átmenetre, de többen közőlök segélyt is igértek a király biztosainak; a zsoldosok pedig szép számmal gyültek a magyar zászlók alá; Werner, német kalandor, egy egész csapattal, melylyel az előtt hol egyik, hol másik olasz ur zsoldjában állot a guelfek és gibellinek pártvillongásaiban, felajánlá szolgálatát; még nagyobb nyereség volt Wolffart, hasonlókép német kapitány a maga csapatával. Még több nápolyi alattvaló is Lajoshoz pártolt, és sürgette segedelmét Johannának kormánya ellen; Lalli gróf Aquila város kormányzója a polgárokkal együtt hűséget esküdött a király iránt[3]).

Ezeknek híre remegésbe ejté Nápolyban Johannát; s nehogy tőle még Durazzói Károly is elpártoljon, őt mire rég vágyott, mit eddig hasztalan sürgetett, calabriai herczeggé nevezte. Károly ez által megnyeretvén, a királyné rendeletéből egy had élén Aquila alá ment s azt ostromolni kezdé. De nemsokára ott termett olasz és német zsoldosaival és önkénteseivel Miklós püspök, valamint Kont Miklós is a magyar előhaddal, s Durazzói Károly már jötténck hirére is vissza-

---

[1]) Ut exercitum per Adriaticum breviori itinere transfretaret, cum Venetis . . componere aliquo modo tentavit. Lucius: Lib. IV, Cap. 16.

[2]) U. o.

[3]) U. o. Túróczi: III, Cap. 9.

vonult; minek következtében több város Lajos király pártjára állott [1]).

E szerencsés kezdet után, november közepe táján maga Lajos is megindult derék hadával, mely jó részében az őt önként és saját költségeiken követő magyar urak fegyveres csapataiból állott. Merre csak ment az országban s a külföldön, serege, mint a havasok tetejéről legörgedező hógomoly, mindenfelé több és több önkéntessel szaporodott, kik lovagias dicsőségnek tarták résztvenni a boszu müvében; a nép, hol csak keresztülhaladt, az áhitat egy nemével tekintett a sereg élén lengedező nagy fekete zászlóra, melyen a megfojtott Endre király halovány arczképe volt festve; s miként elébb megbotránkozva hallá az iszonyu bűntettet, ugy most a lelkesedés rivalgásával üdvözlé a boszut állni menő királyi testvért. A városok tisztelgő követségeket küldének elébe; de ő tetőtől talpig pánczélban, nem fogadta el a számára intézett tisztelgést [2]). Utja Stirián vezetett keresztül, hol számosan csatlakoztak zászlai alá. Friaulon át Padua földére jutván, Carrara Jakabtól fényesen fogadtatott; Vicenzában decemb. 4-kén Della Scala Albert egy zászlóaljjal csatlakozott hozzá; másnap Veronába vonult be, hol seregét december 8-ig pihentette. Majd a Pón átkelvén, Obizzo márkgróf, ki 5 mérföldnyire jött elébe, vezette be őt Mutina városába s három nemes ménnel ajándékozta meg őt, egygyel a veszprémi püspököt. December 13-kán Forliba érkezett, hol annak urát Ordelaffot, fiával együtt lovaggá ütötte, kik aztán számos más ide érkezett olasz urral együtt szolgálatukat is felajánlák. Utóbb Riminiben a Malatesták által nagy ünnepélylyel fogadtatván, Urbinon keresztül Fulignoba érkezett. Itt Bertrand cardinal s pápai követ jött elébe, kiküldve a végre, hogy haragját megengesztelje. A követ egyebek közt XXII-ik János pápa azon bullájára figyelmeztette őt, melyben mindazok átokkal sujtatnak, kik Nápolyt, a sz. szék hűbéres országát megtámadni merészlik. Lajos hidegen és röviden válaszolt, miképen gondja lesz reá, hogy megjelenése által az egyház semmiféle kárt ne szenvedjen; de, miután meggyőződött, hogy elégtételt más uton nem nyerhet, el van

---

[1]) Chron. Estense Muratorinál: XV, 442. Turóczy: III. Cap. 9.

[2]) Joh. Villanus: Lib. XII, Capit. 106. s utána Spondanus az 1348. évhez.

határozva, Isten segedelmével, fegyver által védeni igaz ügyét. Mondják, hogy itt egy püspök Johannától is nyujtott át neki egy levelet, melyben magát mentegetve, egyebek közt mondá, „miképen meg nem foghatja, hogy őt az elkövetett gyilkosság részesének tartják, őt, ki Endre királyt, legjobb férjét veszett módon szerette, kivel ő mindég egyezségben élt vala.“ Mire Lajos e rövid választ írta volna: „szemtelen életed, melyet régóta folytatsz, az ország bitorlása, a boszu elmulasztása, a második férj, s maga mentséged bizonyitják, hogy bűnös vagy férjed halálában; de él még az Isten, a gonoszok boszulója!“ [1]) Fulignóból utra kelvén, végre nápolyi földre érkezett s december 23-kán vonult be Aquilába [2]). Értesűlvén itt, hogy Tarenti Lajos, Johanna férje sereggel áll Capuánál, hadai egy részét, vegyesen magyart, németet, olaszt, a hozzá állott Cajetani Miklós, fundii gróf vezérlete alatt ellene küldötte; s miután ez az ellenséget megverte s Capuát elfoglalta, pár nap mulva a király is utána ment többi hadaival. A visszavert Tarenti Lajos rémülést vitt magával Johanna udvarába, s pár nap mulva vele együtt hajóra kelt s Provencebe szökött, mely szintén a nápolyi korona alá tartozott. Január 18-kán végre Aversába érkezett a magyar sereg [3]).

Durazzói Károly és Tarenti Fülep több urral a város előtt fogadta őt. A durazzói herczeg abban bizott, hogy azon színlelt barátság, melylyel Endre iránt viseltetett, s melynél fogva a többi herczegektől elhagyott ifju leginkább is vele társalgott, — hogy az iszonyu kínzások, melyekkel Endre halálának némely részeseit kivégeztette, — hogy végre a követség, mely által önmaga izente meg Lajosnak a szomoru eseményt, önmaga hívta fel őt boszu-hadjáratra, tisztának fogják őt feltűntetni a király szemei előtt; mert nem is sejté, hogy ez alattomos fondorlatai titkát birja. Lajos, a találkozáskor boszuindulatán erőt véve, nyájasan fogadta őket, s a városon kivül, ugyanazon klastromban foglalt szállást, melyben „kedves öcscse, az ártatlan bárány, az Isten és emberek

---

[1]) Aligha nem helyes azonban Fejér György észrevétele, (Cod. Dipl. IX. 1. 288.), hogy e két levél, mely több olasz munkában le van nyomtatva, csak irálygyakorlat. Hasonlót mondott már Pray is: Annal. II, 74. [10]) alatt.

[2]) Chron. Estense Muratorinál i. h. 444. kövv.

[3]) U. o. 446. és Gravina szintén Muratorinál: XII, 576. kövv.

előtt kedves ifju" — mint őt maga nevezé [1]), — megöletett. A klastromba érkezvén, mindenek előtt megmutattatá magának a helyet, hol Endre megöletett, hová lelketlen hullája vettetett. „És a többi herczegek miért nem jöttek el?" kérdi aztán Lajos, Durazzói Károlyhoz és Tarenti Fülephez fordulva. „Nápolyban készítik elő fényes fogadtatását", lőn a válasz. De Lajos kivánságát fejezé ki, őket már itt láthatni. A herczegek nyomban hirnököt küldenek testvéreikért. Durazzói Lajos sejtve a veszélyt, nem akart menni s a többit is lebeszéli. Uj hírnök megy értök: csak jőjenek, teljesen bízhatnak a király kegyében. Végre elmentek; s mind az öten: Durazzói Károly, Lajos és Robert, Tarenti Fülep és Robert ujra együtt tisztelkedtek a királynál. Ez őket ismét nyájasan fogadja s vacsorára hívja.

Cajetani Miklós fundii és Lalli aquilai grófok a vacsora előtt titkon meginték Durazzói Károlyt, ne menne a vendégségre; mert őt veszély várja. De a herczeg, nehogy a királynak eddig tapasztalt kegyét elmaradásával gyanúra változtassa, testvéreivel s rokonaival együtt az intés daczára is megjelent. Időközben a király néhány meghitt tanácsosát kamarájába szólittatá, hogy velök utoljára tanácskozzék a teendők felett. Egyebek közt fölfedezi nekik, miképen a nápolyi érsektől tudja, hogy mig Károly életben, a többiek szabadságban lesznek, Nápoly birtokára nem számolhat. Tudtára esett talán egy más fondorlat is, mely szerint, Durazzói Károly a nápolyi polgárokkal a király élete ellen esküdt öszsze [2]). De bár mennyi legyen a valóság ezen összeesküvésben, egyébként is elég sulyos vádak terhelték a herczeget; s a tanács itélete lőn: halál Durazzói Károlyra, fogság a többi herczegekre.

A lakománál Lajos maga ült egy kisebb asztalnál. A vig étkezés után, mely késő éjig huzódott, a király a herczegeket magához inti, s ekkor elvetvén eddigi nyájasságának álarczát, zordon tekintettel fordul Durazzói Károlyhoz: „Gonosz herczeg, — ugymond a tovább el nem fojthatott boszuindulat hangján — tudd meg, hogy meg kell halnod, áruló tetteid miatt. De mielőtt halálba mennél, valld meg magad

---

[1]) Lajos levele István vajda részére. Cod. Dipl. IX, 1, 483.
[2]) Chron. Estense i. h. 447. és Lajos utasitása a pápához küldött követei részére, a pápának egy levelében Cod. Dipl. IX, 1, 663.

árulásaidat. Mondd, miért halasztattad nagybátyád, a perigordi cardinál által mind továbbra Endre testvérünk koronáztatását, mi fő okává lett halálának? Tagadni akarod? De ime saját kezeddel irt s pecsétedet hordó leveleid ellened tanusítanak. — Jól tudád, hogy Robert király végrendelete szerint nekünk volt Mária nőül szánva, s te mégis ármányosan megszöktetéd s nőddé tetted. S aztán, igaz, hogy megbüntetted Endre gyilkosait, igaz, hogy tenmagad hivtál fel bennünket boszura; de miért ostromlád mégis Johanna parancsából híveinket Aquilában? Ez megfejti többi áruló szándékidat: behivtál, hogy Johannát és férjét a mi hatalmunkkal összezúzasd, s aztán ha szerét teheted, bennünket is megölj, vagy hazatértünk után kiűzhesd itt hagyandó kormányzónkat, s magad lehess ura az országnak. De hiúk voltak terveid; nem csalhattál meg bennünket!" A rémülettől elfogult herczeg, midőn egy kissé magába tért, mentegetni kezdé magát, hogy őszinte szándokkal hivta meg a királyt Nápolyba, s a ravaszságról ebben őt csak gonosz tanácsosok vádolják; hogy Aquila ostromára Johanna által kényszeríttetett; de mihelyt a király jöttéről értesűlt, avval tüstént felhagyott. Reményli, hogy kegyelmet s irgalmat talál a királynál. De számára nem volt kegyelem. Lajos őt a többi herczegekkel együtt Apor, más nevén Laczfy István erdélyi vajda őrizetére bízta, s más nap, miután fejére a tanács még egyszer halált mondott, ugyanazon helyen, hol Endre megöletett, lefejeztette. Hullája is ugyanazon helyre vettetett, melyen Endréé találtatott. A herczeget még néhány meghitt embere, fondorlatainak részesei követték a halálban. A nápolyi nép, haláláról értesűlvén, palotáját kirablotta. Mária herczegné csak bajjal futhatott gyermekével a casertani püspökhöz, ki őt aztán a tengeren Provenceba szöktette [1]).

Lajos január 24-kén seregének élén Nápolyba ment; hol, miután a város hódolatát fogadta, Endre halálának két fő részesét, kik eddig az igazság kezét elkerűlték, Sanchát, Johanna udvarmesternéjét, és Catanzano Konrádot, amazt máglyán, emezt a halál kínos nemével végeztette ki, a többiek kinyomozását a törvényszékekre bizván. Majd Endre árváját, a kis Martell Károlyt, kit megszökött anyja Nápoly-

---

[1]) Dominic. de Gravina. Muratorinál: XII, 579. követ. — Chron. Estense MuratorinálXV. 445. követ. Turóczi: III, Cap. 10.

ban hagyott, calabriai herczeggé, s mint ilyent, trónörökössé nevezvén, a négy fogoly herczeggel együtt, kiket még Aversából Ortonába kisértetett, Magyorországba küldötte: Károlyt, hogy nagyanyja gondjai alatt neveltessék, a négy herczeget, hogy Visegrádon tiszteséges fogságban tartassanak[1].

Lajos azonnal fölvette ugyan Sicilia királyának czímét, s hódoltatott is magának az ország nagyjai által[2]; de a szent szék hűbéruri jogait sérteni nem akarván, eziránt a pápa megegyezését is kikérendőnek vélte. Mig tehát maga az ország több városát meglátogatá, a Nápolyban lévő pápai követ, Bertrand cardinál által az ügyet a szent szék elébe kivánta terjesztetni. VI Kelemen ugyanazon cardinál által válaszolt a királynak. Johannát — igy hangzék a válasz — ki felett már a nevezett bíbornok által Nápolyban s utóbb, mióta Provenceban tartózkodik, ismét három bíbornok által vizsgálatot tartatott, de a kire a részességet Endre király halálában kisütni nem lehetett, s kit ennélfogva el nem itélhet, országától sem foszthatja meg. Annak megitélése, ki birhatja jogosan az országot, egyedül a szent széket illeti. A magyar király tettét nem helyeselheti, hogy magát az ország birtokába helyezte: ha hozzá jogot tart, a pápa itéletét kell vala kikérnie, ki a kérdésben nem késett volna kimondani itéletét[3]. A cardinál még Durazzói Károly megöletése s a többi herczegek elfogatása miatt is neheztelést nyilvánított a pápa részéről Lajos előtt.

Ugylátszik, csak azért akarta Lajos e kérdés eldöntését elébb a pápai követ által terjesztetni a szent szék elébe, hogy a nyerendő válaszból is érvényeket vonhasson ki a nápolyi királyság ügyének nyomatékosabb sürgetésére. Mert megértvén a cardináltól a pápa válaszát, Miklós nyitrai püspököt és György hevesi főispánt nyomban a következő utasitással küldé Avignonba: 1. Csodálkozik a felett, hogy ő szentsége rosz néven veszi pápai engedelem nélkül való megjelenését Nápolyban, holott ezt neki eleve nem tiltá, s ő nem is az egyház sérelmére, hanem csak a miatt jött, hogy öcscseért boszut álljon. Elismeri ugyan, hogy ő szentsége Monte Scaglioso gróf által nyomozást intéztetett a bűnösök ellen;

---

[1]) Turóczy: III, Cap. 11.
[2]) Gravina i. h. 585.
[3]) Fleury Hist. Eccl. XXIII, 612.

de Johannát, kit mégis az egész világ férjgyilkosnak vall, s a királyi herczegeket a nevezett gróf hatósága alól kivette. 2. Csodálja, hogy ő szentsége neheztel reá Durazzói Károly kivégeztetése miatt, holott mindenki őt is részesnek mondá a gyilkosságban, s mi több, őt magát, a királyt is meggyilkoltatni szándékozott Nápolyba bevonultakor. 3. Nem győz eléggé csodálkozni s panaszkodni, hogy oly tisztességesen fogadta ő szentsége Johannát, kit az aversai bűn miatt kivégzettek valamennyien főbűnösnek, férjgyilkosnak vallották. 4. Ezek után kérjék a követek ő szentségét, ruházza Sicilia királyságát Lajos királyra. Ha pedig ebben megegyezni egyátalában nem akarna, jelentsék ki neki: hogy a magyar király kész lemondani minden jogáról Nápolyra s azt mindjárt visszaereszteni a pápa kezére, hogy fölötte tetszése szerint rendelkezhessék, de csak azon feltétel alatt, hogy azt Johannától elvegye, s őt mint bebizonyult férjgyilkost megbüntesse[1]).

Ezen utósó pont nyilván tanusítja, hogy bár testvére halála után ohajtá is Lajos Nápoly királyságát visszaszállítani a maga ágára, melyet az egyenes örökösödés utján s az 1265-i alapszerződés szerint teljes joggal illetett; de még sem családi hatalmának gyarapitása, hanem a kedves testvére főgyilkosának, Johannának megbüntetése volt a legerősebb indok, mely Nápolyba vitte a lovagias érzelmű királyt. De épen ebben találta pápánál legnagyobb ellenzésre. VI Kelemen jól tudta, hogy, ha Nápolyt Johannától elveszi, azt a létező szerződéseknél fogva alig szállíthatná másra, mint Lajosra, vagy István öcscsére; mert ha tán még nem volt is bizonyos tudomása, legalább gyaníthatá, hogy Lajos Nápoly elnyerése kedvéért kész volna az özvegygyé lett Durazzói herczegnét, Johanna hugát is nőül venni, lemondva a maga jegyeséről, Margitról, kivel, noha már rég kilépett a gyermek korból, s az 1342-i nyilatkozata szerint már 1346-ban meg kellett volna ülnie menyekzőjét, még mindig, s pedig tán épen a nápolyi ügyek tekintetéből nem kelt össze. Jól látta a pápa, hogy ily házasság esetében Lajos vagy öcscse és az özvegy Mária közt, lehetetlen volna a Johannától elveendő Nápolyt megtagadni a magyar királyi háztól; ezt pedig sokkal hatalmasabbnak tudta, mintsemhogy attól ne félt volna, hogy ez eset-

[1]) A pápa levele Guido cardinálhoz 1349. marczius 23-kán. Raynalduál 1349 év alatt. Cod Dipl. IX, 1, 663.

ben Nápoly elébb utóbb kisíklik a pápai hűbéruralom alól. Ez okoknál fogva, nehogy Johannát országától meg kelljen fosztania, annak részes voltát Endre halálában, bár azt az egész világ bizonyosnak tartá, s minden kivégezett bevallotta, elismerni egyátalában nem akarta. Hozzá adhatjuk még, hogy Johanna, kit az egykoru irók igen eszes, csábító erejü asszonynak ábrázolnak, a maga részéről sem mulasztott el semmit, mi által a pápa kegyét, pártfogását magának biztosíthatá. E tekintetben elég csak azt említenünk, hogy Avignont a pápának nyolczvanezer forintnyi csekély öszvegen eladta [1]).

Mind ezen okokból a pápa azon válaszban, melyet Lajos követeinek adott, azon pontból indult ki, hogy Johannát, kire a vizsgálatokból a bűn be nem bizonyult, országától nem foszthatja meg; ha Lajos ellene meggyőző próbákat küldene, azt szivesen látná; s végre, hogy ügyekezni fog Johannát a lemondásra birni, minek közbejötte nélkül az országot tőle igazságosan el nem veheti. Ismétlé rosszalását is a felett, hogy Lajos Nápolyt elfoglalván, saját ügyében erőhatalommal biróvá tette magát, Durazzói Károlyt pedig elégséges próbák nélkül ölette meg [2]).

Volt a pápa válaszában egy pont, melyet Lajos felhasználhatni vélt nápolyi ügyének előmozdítására. E pont akként hangzott, hogy ha Johanna bűnös voltának bebizonyulta esetében országától megfosztatnék is, azt VIII Bonifácz pápa intézkedése szerint nem a magyar királyra, hanem Johanna legközelebbi rokonára, tehát az özvegy Máriára kellene szállitani. Lajos, ugylátszik, ezen pápai kijelentés után komolyabban kezdett gondolkodni nősüléséről Máriával; minden esetre pedig, mig ezt az idő megérlelné, elhatározta magát, hogy Nápolyt fegyvererővel tartsa elfoglalva. E végett, minthogy további személyes jelenléte szükségtelenné vált, s tavasz óta a mirígyhalál is rémitő módon kezdett uralkodni, miután seregeinek fővezérletét s az ország kormányát Apor, más nevén Laczfy István vajdára bízta, s Miczbánt, Csuzy Jánost és a Wolffart testvéreket, Ulrikot és Konrádot több más urral segélyére, mellé rendelte, május második felében

[1]) Fleury Hist. Eccl. XXVIII, Lib. 95. Cap. 44. Gravina i. h. 587.
[2]) A pápa említett levele Guido cardinálhoz i. h.

Nápolyból csekély kisérettel a barlettai kikötőbe ment, s ott hajóra szállván, sebesen a dalmát tengerpartokra hajózott [1]).

E sietést a mirígyhalálon kivül velenczei viszonyai is javalhatták. Ő ugyanis Dandulo Endre velenczei herczeg kérelmére, a hozzá küldendő követeknek febr. 15-dikén május végéig érvényes menetvédet adott [2]), minek következtében a herczeg Justiniano Mark, Mauroceno Endre és Gradonico Miklós nobiliket márczius 12-dikén teljesen felhatalmazá a magyar királylyal minden lehető módon békét kötni [3]). Olvassuk ugyan [4]), hogy Lajos a követeket, ha csak Dalmatia visszaadásával megbízva nem volnának, meghallgatni sem akarta volna; azonban Lajos szándékai Velencze iránt ez időben korántsem voltak annyira ellenségesek. Mit válaszolt a követeknek, nem tudjuk; annyi mindazáltal bizonyos, hogy ő Budára érkezvén, julius elején teljes felhatalmazást adott Miklós nyitrai püspöknek „legtitkosabb tanácsosának“ és Sándorfy János csongrádi főispánnak és szegedi várnagynak, hogy Velenczébe menvén, Dandulo herczeggel békét és szövetséget kössenek [5]). Midőn ezek augusztus első napjaiban Velenczében megérkeztek, a herczeg e hónap 3-án a maga részéről is nevezett ki biztosokat — köztök Volpe Miklóst, Sanuto Jánost, Justiniano Pongráczot stb. — kik a béke felett a magyar követekkel értekeznének. Az egyezség hamar megtörtént, mert Lajos, látván, hogy nápolyi ügyei miatt hajókra van szüksége, Dalmatia visszaadatását nem igen sürgette; de mivel e tartományról lemondani egyik fél sem akart, az értekezés csakis fegyverszünetet eredményezett, melynek okmánya már augusztus 5-dikén elkészült. A fegyverszünet nyolcz évre köttetett, ugy hogy azok folytában a két fél alattvalói egymással szabadon közlekedhessenek. Befoglaltatott a békébe a Velencze részére hajlott Brebiri Pál is, Klissza, Scardona és Almizia váraival. A béke megsértésének bűndíja száz arany gírára határoztatott. A királyon

---

[1]) Gravina i. h. 586. Turóczy: III. Cap. 12.

[2]) Dat. Neapoli in nostro regio castro novo die 15. febr. 1348. A csász. titkos levéltárban őrzött Cop. dei Commemor. IV, 2, 324.

[3]) Eredetiről, mely a bécsi csász. levéltárban két példányban létezik.

[4]) Lucius: Lib. IV, Cap. 16. Contin. Andr. Danduli. Cod. Ambros. Muratorinál: XII, 419.

[5]) Cop. dei Commemor. IV, 2, 339. Bécsi levéltár.

és a herczegen kivül husz-husz előkelő férfiu köteleztetett megesküdni annak megtartására. A velenczei herczeg Nicoletto jegyzőt küldé át a király s a kezesek esküjének átvételére, mi aztán september 8-kán Budán meg is történt. Ellenben a herczeg és a kezesek esküjét a Velenczébe küldött Tamás milkovi választott püspök vette át. Az ünnepélyes okmányok mind a két részről octob. 4-kén adattak ki [1]).

Johanna s férje Tarenti Lajos, alighogy a magyar király távoztáról értesűlt, a Provenceban szedett hadakkal haladék nélkül visszatért Nápolyba. A magyarok helyzete itt rövid időn mind rosszabbra változott. Az olasz urak és a városok nagyobb része nem örömest tűrte az idegen magyar kormányt s a visszatért Johannához csatlakoztak. István vajda kénytelennek látta magát a mirígy-halál miatt is tetemesen megfogyott seregével a királyné visszatértének hirére lázongni kezdett fővárosból kivonulni. Tarenti Lajos nagy erélylyel gyüjté seregeit s egyéb kalandor kapitányok közt szolgálatába fogadta a Lajosunk által fegyelmetlensége miatt rég elbocsátott Wernert is. Laczfy vajda attól tarthatott, hogy rövid időn annyi sereg gyűlend a herczeg zászlai alá, hogy csekély hadaival annak többé nem lesz képes ellentállni. E miatt mennél elébb ütközni óhajtván, a városokban elhelyezett őrségeket összegyüjté, s Nápoly előtt tábort ütött. Azonban, bár itt a számra már is nagyobb olasz sereget egy véres csatában megverte, s Nápoly falai mögé kergette, a győzedelem által nem fordítható jobbra a magyar ügyet; mert a közel városok, melyekből a hadakat magához vonta volt, mindnyájan Johannához csatlakoztak, minélfogva Laczfy attól tarthatott, hogy elszigetelt tábora eleségben hiányt fog szenvedni. Látta a vajda, hogy a városoknak átalában ellenséges indulatát csak nagyobb erő, mint minővel ő rendelkezhetett, tarthatja féken; seregével tehát visszavonulván, s azt a hűségben maradt Manfredonia, Trivento, Ortone, Monte S. Angelo, Guillionisi városokban s néhány más calabriai erősségben elhelyezvén, s azok parancsnokságát a Wolfhard testvérekre, Csuzy és Miczbán urakra bizván, Magyarországba sietett, hogy Lajos királyt a körülményekről értesítse s tőle több hadat hozzon magával. Mig ő távol vala, a nevezett vezérek diadalmasan ellentálltak Tarenti Lajos támadásainak.

[1]) Cop. dei Commem. u. o. 340—347. és Libri Pactor. V, 212—220.

Ez Lucera városát több hónapi ostrom után sem volt képes megvenni s végre is szégyennel vonult el alóla. Manfredonia őrsége hasonlóképp visszaverte támadását. Még inkább kedvezett a szerencse, miután István vajda háromszáz magyar ur s nemes és ezek fegyveresei élén tért vissza Magyarországból. Wolfhard hadaival egyesülvén, nemsokára megvette Cerneto városát s Wernert ötszáz legényével együtt elfogta. Majd Aversa is kénytelen lőn feladni magát; Tarenti Lajos pedig ujabb vereséget szenvedett Nápoly mellett.

A szerencse ekként kedvezvén Lajos király zászlainak, az olaszok közől is mind több önkéntesek gyűltek azok alá, ugy hogy István vajda az őrségeken kivül tiz ezernyi haddal rendelkezhetett. Johanna már ismét remegni kezdett Nápolyban; most azonban segedelmére jött a német zsoldosoknak 3 hónap óta nem fizetett bérök miatt történt lázadása, melynek élén az elfogatása után kegyelmet nyert s ismét magyar szolgálatba állott kalandor Werner condottieri állott. A lázadók, miután a vajda által várakozásra utaltattak, a fogoly olaszoktól kinzás által zsaroltak pénzt. A vajda e kegyetlenséget, mely a magyar ügynek nagy ártalmára szolgált, méltán roszalván, a foglyokat szabadon bocsáttatta. De a pénzszerzés ezen embertelen módjától elesett condottierik most maga István ur ellen is összeesküdtek. Céljok az volt, hogy őt elfogják s jó öszvegért Tarenti Lajos kezébe szolgáltassák. Szerencsére az összeesküvés idején elárultatott, s István vajda, miután a magyar zászlóaljakat Manfredoniába szállitotta, s Tarenti Lajossal jul. 26-kán fegyverszünetet kötött[1]), ismét visszajött Magyarországba, hogy a királyt a dolgok állapotáról tudósítsa[2]).

E közben a diplomatia is folyton működött a viszályos ügyben. A pápa nem csak maga sürgette Lajosnál s a királyi család többi tagjainál, és az ország főbb embereinél, hanem még Fülep franczia király s a Bourbon herczegek által is sürgetteté a fogoly Tarenti és Durazzói herczegek szabadon bocsáttatását[3]). De Johanna elitélese s Nápoly birtoka iránt semmiben sem változtatta elébbi nyilatkozatát. Guido cardi-

[1]) Ld. a szerződést Fejérnél : Cod. Dipl. IX. 1, 739.

[2]) Dominic. de Gravina i. h. 601. kövv. Turóczy: III. Cap. 13. kövv. Lajos adománylevele István vajda részére Cod. Dipl. IX, 1, 756. és több más oklevél.

[3]) Ld. az illető okmányokat Cod. Dipl. IX, 1, 676. kövv.

nálnak, kit 1349 elején Lajoshoz követül küldött, utasitásul ugyanazon választ adta, melylyel à nyitrai püspököt és György főispánt bocsátotta volt vissza Lajoshoz. A tárgyalások, melyek Lajos és Guido cardinal közt részint Magyarországban [1]), részint Ausztriában [2]) folytak, semmi egyéb eredményre sem vezettek, mint hogy a pápa kijelentette, miképen a házasságot István herczeg, a király öcscse és Mária herczegné közt nem ellenzi [3]). Lajos ezt soha sem sürgette, mert, kivált miután jegyese, Margit, az atyja halála után cseh királylyá s utóbb császárrá is lett morva Károly leánya, ez év folytán pártában meghalt, Lajos Máriát maga óhajtá nőül venni. A kis Martell Károlynak, Endre fiának halála sem hozott az ügybe semmi változást. Lajos tehát, miután Laczfy Istvántól a nápolyi ügyek állásáról értesült s meggyőződött arról is, hogy a pápát jó szerével más véleményre nem birhatja, ujabb hadjáratra készült Nápolyba.

Most az ország legelső, leghatalmasabb nagyjai, a Giletek, Széesyek, Aporok, Kanizsaiak, Konthok, Drugethek stb. s a püspökök közől is többen önként ajánlkozának zászlóaljaikkal kisérni a lovagias királyt. Ő tehát ezekkel, miután némi hadakat István vajda vezérlete alatt előre küldött, 1350 tavaszán hajóra szállt, s május elején Manfredoniába érkezett. Még utána is számos magyar fegyveres hajózott át a nápolyi partokra, ugy hogy a magyar vitézek száma ott tizenöt ezerre szaporodott. Az olaszok közől is mintegy négy ezren álltak zászlai alá. Még számosabban voltak a németek, kiket martalékvágy vitt táborába. De Lajos szigoru fegyelmet kivánt hadaitól: s midőn egy német csapat e miatt föllázadt, azt magyar hadai által szétverette. Nehogy pedig hasonló jelenetek ismételtessenek, Wolfhard Konrád által szigoru szemlét tartatott a német zsoldosok fölött, s a nyugtalanabbakat el is bocsátotta; az ujra zsoldba fogadott németek száma nyolcz ezret tőn [4]).

Lajos jelenléte rövid idő alatt nagy fordulatot hozott elő Nápoly ügyeiben. Mindenek előtt Canosa városát fogta

---

[1]) Itt mulatásának tanuja egy okmány, mely tőle Pozsonyban kelt Cod. Dipl. Katona: IX, 569.

[2]) A Chron. Zwetlense (Peznél, I, 542) szerint Ausztriában is találkozott Lajos a cardinállal.

[3]) Raynald. 1349. évhez. n. 7.

[4]) Turóczy III. Cap. 17. kövv.

ostrom alá. A város kapitánya, Monte Scagliosoi Raymund gróf egy ideig makacsul védte magát, s egy rohamnál a résen feltörekedő Lajos maga is sulyosan megsebesült egy vetgép kövétől; de látván, hogy segélyre nem számolhat, végre megadta magát. Canosa eleste után számos város önként hódolt a királynak. Seregét ezután három részre osztván, azok egyikét Gilet Miklós nádor és Wolfhard Konrád alatt Aversa másikát Tamás ur alatt Otrantó ostromára küldötte; a harmadikat maga Melfi alá vezette. Itt vette Tarenti Lajos levelét, melyben általa párviadalra hívatott fel, ugy hogy az vagy Párisban a franczia király előtt, vagy Perugiában, vagy Avignonban, vagy végre Nápolyban történnék. Lajosnak tetszett a párbaj, de nem tetszhettek a kitüzött helyek. „A franczia király — ugymond válaszában — nagybátyátok. Avignon, bár a pápáé, a ti tartományotok fővárosa. Perugia gyanus hely, felétek hajlik. Nápolyt említeni sem kell, ti uralkodtok benne. De, ha valóban tetszik nektek a párbaj, ám legyen az a német császár előtt, ki magasabb ur, vagy az angol király előtt, ki közös barát, vagy végre az aquilejai patriárcha előtt, ki közönyös. Ha e helyek nem tetszenek, s azt hiszitek, hogy csak nem-akarás miatt említettek, ám rövid időn nálatok leszünk hadainkkal, s azok előtt megvívhatunk.“ Melfi alól Conturso alá küldé előre hadait; melyek a várost megvévén, mivel ellentállott, felprédálták.

Midőn innen Serrába akarván nyomulni, a város melletti folyamot vizsgálná, át lehet-e rajta gázolni? — egy magyar ifjút, kinek neve Szereday, lát a parton, lovát itatva. „Menj be fiú, mond a király, hadd lássam a folyam mélységét.“ — „Félek, uram király, hogy elragad az örvény.“ — „Ne félj semmit; válaszol Lajos, csak menj be.“ Az ifjú, szégyenkedve a tett mentség miatt, azonnal beugrat; de sejtelme valósult: az ár lesodorta őt lováról, s az örvényben fuldoklani kezd. A király látván a veszélyt, nyomban utána ugrat; s bár az örvény nyergéből őt is kiemelte, bő köpönyege által a viz szinén tartatván, a fuldokló ifjut üstökén ragadja és szerencsésen megmenti.

Néhány nap mulva értesűlvén, hogy Salerno polgárai pártokra oszoltak, melyek egyike hozzá, másika Johannához szít, s ha gyors segély nem érkezik, a város elvesz, mert Johanna egy gályán fegyvereseket küldött annak elfoglalására: Lajos a sereget azonnal megindítá a város felé; de mivel az

oly sebesen amint kelle, nem haladhatott, száz válogatott vitézzel lóhalálában előre vágtatott. Midőn a város közelébe érkezett már a hajó is közelgett a kikötőhöz; a király azonban mégis elébb behat a városba, s a kikötőt elfoglalja; minek láttára a hajó is megfordult s visszavitorlázott. A polgárok a városban erre mindnyájan meghódoltak, a várat pedig kapitányától, nehogy alatta időt veszítsen, ezer forinton vette meg a király. Itt Lajos István vajdának és Csuzy Jánosnak, kik az első hadjárat óta maguknak annyi érdemet szerzének, több javakat adományozott. Majd Saffatit is megvévén, Surrento alá készült, midőn az aversai ostromhad vezéreitől, Miklós nádortól és Wolfhard Konrádtól hirnök érkezett, segélyt sürgető. A többször hűtlen Surrento megbüntetését tehát egy hadosztályra bízván, maga háromszáz lovassal Aversa alá siet, a sereg többi részeit is odarendelvén István vajda alatt. Ez Summa város mellett haladván seregével, a városbeliek által megtámadtatott; a vajda e miatt haragra gyúlva, bár sietnie kell vala, megállapodik, s kihirdeti táborában, hogy szabad prédára bocsátja a várost, ha azt rohammal megveszik. A feladat nem volt könnyű, mert minden ostromszer, még hágcsó is hiányzott. De ez nem rettenté vissza a vitézeket: még a lovasok is nyomban leszálltak s a falak felé rohantak. Laczfy Dénesé, a vajda fiáé lőn valamenynyi közt a babér. Ő egy Hebinger nevű izmos német vállaira hág, s daczára a kőzápornak, egy a falból kiálló gerendába kapaszkodik. „Száz lándzsát s kardot láttam ellene villogni, — ugymond a krónikás [1]) — és ő még sem tágít; sőt magát a gerenda segélyével a falra vetvén, bámulandó vitézséggel ellentáll valamennyinek, mig utána sietett bajtársai által megsegíttetett.“ A város megvétetvén, köz prédává lőn. Aversát ezután egyesített hadaival keményebben ostromlá a király; s bár egy nyiltól maga is sebet vőn, mindaddig nem tágított, mig az őrség szabad elköltözés föltétele alatt, kapuit három hónapi ostrom után megnyitotta.

Aversa után Nápolyra került a sor. A város követséget küldött a király elébe s kegyelemért esedezett; mert Tarenti Lajos, kinek a hetvenkedés után semmi kedve sem volt a párbajra, s vele együtt Johanna, Gaëtába távoztak. A király zordon szavakkal fogadta a követeket; minek következtében a

---

[1]) Gravina i. h. 715.

város védelemre készült. Azonban Konth Miklós, kit a király még Aversa alatt fővezérré nevezett, a — nem tudjuk miért? kegyelmet vesztett Laczfy István helyébe, nemsokára urává lett a városnak. Lajos e közben, Laczfy Endrét az ország kormányzójává nevezvén, Capuába ment, s onnan, mint mondják, az özvegy Máriával, kit nőül venni óhajtott, ügyekezék érintkezésbe lépni. De Johanna erről értesülvén, hugát Provenceba szállíttatta [1]).

Miként fentebb láttuk, a pápa nem mervén szembeszállni a közvélemény hangulatával, mely nyilván férjgyilkosnak kiáltá Johannát, Lajos első hadjáratának semmi akadályt nem vetett ellenébe. E második hadjáratot azonban már nem vélte oly tétlenül nézendőnek. Midőn Lajos Melfinél táborozott, Annibaldi bíbornok nála megjelenvén, a pápa nevében őt visszatérésre intette, s mivel őt erre hajlandónak nem találá, egyházi átokkal sujtotta. Nápoly megvétele után ujabban két pápai követ jelent meg nála, sürgetvén őt, bizná az ügy eldöntését a pápa itéletére, mely nélkül az ország békés birtokában ugy sem maradhat meg. Lajos, ki mint az egyháznak hű és buzgó fia, a pápával viszályban s az egyházi átok sulya alatt maradni egyátalában nem akart, mióta a nápolyi nép részéről oly makacs ellenszenvet tapasztalt, önmaga is hajlandóbb kezdett lenni a békére. Meggyőződött, hogy egy állandó erős had itt tartása nélkül, mi aránytalan áldozatokba kerűlne, s hajóhad hiányában Nápoly birtokát egyátalában lehetetlen magának biztosítania. És ha győzne is még, a magyar nemzet rokonszenve mellett, ezen áldozatokat egy ideig, a felett hogy azokat kivánt eredmény aligha jutalmazná, királyi tisztét, s Magyarországnak szintugy mint családjának egyéb érdekeit lenne kénytelen elhanyagolni. A dalmát városok már is leginkább a nápolyi háború miatt vesztek el. A lithvánoktól háborgatott Lengyelország is, melynek már trónörököse volt, mindinkább igénylé segedelmét. Mind ezen okok arra birták Lajost, hogy a pápai követek sürgetéseire hajólva, a következő évi aprilig fegyverszünetet kössön oly feltétel alatt, hogy a pápa időközben újabb vizsgálatot tartson Johanna felett: ha ez bűnösnek találtatik, Sicilia királysága Lajosra ruháztassék; ha a bűnben el nem marasztaltatik,

---

[1]) Gravina i h. 715. és János kükülei főesperes Turóczinál: III, Cap. 18. kövv. és több okmány Fejér gyüjteményében.

a király az elfoglalt helyeket adja vissza és hadait vezesse ki, a fogoly herczegeket pedig bocsássa szabadon; Johanna viszont neki hadi költségei fejében háromszázezer aranyat fizessen. Az itélet meghozataláig maradjon minden jelen állapotában; de az országból mind Lajos mind Johanna távozzék [1]). Lajos ezután nem sokáig időzött Nápolyban. Miután hadait a kezében lévő várak és városokban elhelyezte, a kormányt pedig Laczfy Endrére bízta, utnak indult, s Román keresztül, hol a város „urának" czímével, de mit el nem fogadott, kináltaték meg, a pápa biztosaitól pedig az egyházi átok alól feloldoztatott, novemberben Budára visszatért. Vele jött a két Wolfhard testvér is, a még Veronában elbocsátott német zsoldosok vezérei, kiket aztán hűséges szolgálataik jutalmául magyar nemesekké nevezett, javakkal s méltóságokkal adományozott meg [2]).

A fegyverszünet letelt, a nélkül, hogy a pápa Endre halálának ügyében itéletet mondott volna. Nehogy Lajos ennek következtében a háborut ujra megkezdje, 1351 folytában követet küldött hozzá, ki őt minden további ellenséges szándokról lebeszélné. Lajos, ugylátszik, már a fegyverszünet megkötésekor el volt határozva, lemondani Nápolyról, s most a maga és öcsese István erdélyi herczeg nevében János veszprémi püspököt és Wolfhard Ulrikot, már vasi főispánt, azon utasitással küldé a pápához, hogy Nápolyt s a kezén lévő többi várakat s városokat neki visszaadják, s Endre halálának ügyét is egészen a pápa kezébe tegyék le. „Remélvén, — ugymond, — hogy a szent szék igazságot fog szolgáltatni, az egész ügyet a pápa ur lelkiismeretére s elhatározására bízzuk" [3]). Az itélet végre kihirdettetett. Szerinte Johanna, ki férje megöletését azért nem akadályozta meg, mivel akkoron meg volt bűvölve s e bűverő miatt nem létezett szabadságának birtokában, teljesen fölmentetett. Lajos megvetéssel hallá az itéletet, melyről, hogy ily formán fog kimondatni, eleve is tudta; s megvető nagylelkűséggel engedte el, még a kárpótlásul fizetendő 300,000 aranyat is, nehogy azt talán, öcsese vérdíjának tartsa a világ. A fogoly herczegek már eléбb szabadon bocsáttattak Visegrádról; Laczfy Endre pedig

---

[1]) Raynaldnál ezen évhez és Matth. Villanus : Hist. Neapol. Lib I. Cap. 94.

[2]) János főesperes Turóczinál : III, Cap. 18. kövv. 23. kövv.

[3]) Lajos megbizó levele. Fejérnél : Cod. Dipl. IX, 2, 47.

és Drugeth Miklós a sereggel Nápolyból haza rendeltettek[1]). És igy végződik ezen nyolcz éves viszály és háboru, mely regényes kalandként szövődött be a nemzet életébe minden jelentékenyebb következés nélkül, ha talán azon egyet kiveszszük, hogy az ipar s müvészet teremtményeiben előhaladottabb Olaszországban sokat tapasztalt urak haza térvén, a társadalmi élet szépitésére hatni maguk is ügyekeztek.

III.

Még Nápolyban volt Lajos király, midőn a lithvánok, távollétét fölhasználván, Halicsot elfoglalták s Lengyelországot pusztítva s rabolva bekalandozták. Lajos, mihelyt Nápolyból hazatért, Kázmér lengyel királylyal közösen, hadjáratot készitett ellenök, s 1351 tavaszán a Kárpátokon áthatván, Keistut vezéröket egy véres csatában megverte s elfogta, Halicsot és Lodomeriát pedig visszafoglalta. A fogoly vezér azon igéretet tévén, hogy a kereszténységet családjával együtt felveszi, szabadon bocsáttatott. De mint látandjuk, igeretét nem tartá meg[2]). A két tartományt Lajos utóbb száz ezer aranyért s oly feltétel alatt engedte át Kázmérnak, hogy ha ennek netalán még fiörököse születnék, a két tartomány, az említett összeg visszafizetése után, Magyarországhoz ismét visszakapcsoltassék; ha pedig Kázmér örökös nélkül hal meg, a régi örökösödési szerződés szerint Lengyelországgal együtt ez is Lajosra szálljon[3]).

A lithván háború után, még 1351-ben, egy nevezetes dolog történt. Bár Lajos az igazságszolgáltatást, a vármegyei gyüléseken szigorúan kezeltette, gyakori s hosszas távolléte alatt az országból a kisebb nemesség mégis egynémiben sértve érzé jogait a hatalmasabb urak által. Most tehát midőn a béke mindenfelől helyreálla, a sérelmek orvoslatát, jogai megújitását óhajtva, valahára országgyülést kivánt tartatni, mi oly rég óta elmulasztatott. Lajosnak eddigi kormánya

---

[1]) Turóczi : III, Cap. 25. A pápa levele Johannához. Cod. Dipl. e. h. 168.

[2]) U. o. Cap. 29. Dlugoss Lib. IX, 1091.

[3]) Cod. Dipl. IX, 2, 137.

alatt elég oka volt megelégedni a nemesség ragaszkodásával: urak s nemesek közől számosan saját költségeiken is kisérték őt nápolyi hadjárataira [1]). Kivánságukat ennélfogva annál nagyobb készséggel teljesítette, minthogy különben is szándékozott a kincstár s hadrendszer tekintetében alkotni egynémely ujabb törvényt. Az országgyűlés helyéről nincs tudomásunk, — hihetőleg Budán tartatott; végzései december 11-kén keltek. E gyülés végzései a nemzet életére oly nagy befolyást gyakoroltak, eredményei öt századon keresztül egészen 1848-ig a birtokra s ezzel kapcsolatban levő egyéb alkotmányos és társadalmi viszonyokra oly hatékonyak valának, hogy méltó azokról kissé bővebben szólanunk.

Az urak s nemesek kérelmére a király, tekintvén ama hűséges szolgálatokat, és őszinte kedvezéseket, melyekkel a nemesség országa minden egyéb ügyeiben is, de kivált a nápolyi hadjáratban iránta viseltetett, hogy őket hasonló hűségre a jövőben is ösztönözze, mindenekelőtt megerősítette II Endre szabadságlevelét, az ugynevezett arany bullát, kivéve mindazáltal annak 4-dik pontját, mely igy hangzik: „Ha valamely nemes fiörökös nélkül hal meg, birtokának negyede leányáé legyen: a többiről tetszése szerint rendelkezhetik“ stb.

Már a Károly országlása alatt kelt oklevelekből s történt eseményekből is észrevehető, miképen a királynak sokféle összeköttetései s érintkezései a külfölddel nem kevéssé hatottak a nemzet szellemére, s eszméiben oly fordulatot készítettek elő, mely a birtokot illetőleg alkotmánya elveivel ellentétben állott: a birtokára nézve teljesen szabad nemzet a hűbéri elvekkel nem csak megismerkedett, de némileg meg is barátkozott. Lajos alatt a nápolyi háboru, a számos urak s nemeseknek hosszas időzése Olaszországban ezen elveket köztök még inkább terjesztette. Az ugynevezett allodialis szabadság rendszere, mely szerint minden országos nemes teljesen szabad ura volt jószágainak, az arany bulla idézett pontja szerint még ugyan fenállott, s a nemesség ezen ősi birtokjogához Károly sem nyult, a javaknak csere, eladás, örökítés általi elidegenítését nem ellenzette; azonban a hűbéri

[1]) Igy mondja Lajos maga egy okmányában a Nagymartoniakról: „ex sua propria facultate illuc lactanter accesserunt.“ Cod. Dipl. IX, 2. 139.

eszmék e körül mégis annyira elterjedtek a nemzetben, hogy számos esetben többen önként is lemondtak szabad birtokjoguk gyakorlatáról, és jószágaikat elidegeníteni akarván, a királyhoz folyamodtak engedelemért [1]). Ezt kétségkivül csak azért tették, hogy adományaikat, szerződéseiket a jövőre annál inkább biztosítsák; de e gyakorlat lassanként magán a birtokjog teljes szabadságán is csorbát ejtett, s mindinkább meghonosult azon hűbéri elv, hogy a jószág másraszállitásának esetében a király engedelmét kell kikérni.

Lajos, ki a régi honvédelmi rendszert, az ugynevezett várszerkezetet, teljes felbomlásban találta, atyjának kezdeményezése után, az úgynevezett banderialis hadszerkezetet, — melyet alább bővebben megismertetünk, — bár törvények által meg nem alapította, az életben még is egészen gyakorlatba tette. Ö ezen birtokjog körüli uj eszméket igen alkalmas eszköznek látta e banderialis hadrendszer bővebb kifejtésére. Mert ugy gondolkodott, hogy mennél korlátoltabb a jószágok elidegenítésének szabadsága, annál inkább meggátoltatik a nemesség elszegényedése, s következőleg annál számosabb fegyvereseket vezethet a királyi zászlók alá. Mind ezen okból tehát, s mind azért is, hogy a szabad végintézkedés megszűntetése által az elődeitől elpazarlott királyi várjószágokért a magvaszakadt nemzetségek jószágaiból szerezzen a kincstárnak némi kárpótlást, midőn az arany bullát megerősíté annak a birtokjogról szóló 4-dik pontját lényegesen megváltoztatta. „Megerősítjük — ugymond, — az egész arany bullát minden szabadságokkal, melyek abban foglaltatnak, kivéve mégis azon czikelyt, mely szerint az örökös nélkűl kimuló nemes emberek jószágaikat életökben vagy halálukban egyházaknak vagy másoknak, a kiknek akarják eladományozhatják, eladhatják, vagy bármi más módon elidegeníthetik. Sőt erre ezentul semmi joguk se legyen; hanem jószágaik testvéreikre s nemzetségeik egyéb tagjaira törvényszerűleg s minden ellentmondás nélkül szálljanak át."

És ez volt hazánkban eredete az ugynevezett ősiségnek. Azonban, mivel a hűbéri elvet egész szigorúságában Lajos e törvényben nem alkalmazta, a czélt sem érte el egészen, melyet általa megközelíteni akart, a nemesi családok elszegé-

[1]) Ld. ennek példáit. Cod, Dipl. VIII. 3, 66. — 4, 223. s több más okmányban.

nyedésének meggátlását. E végre még a jószágok oszthatlansága s az első szülötti örökösödés volt volna szükséges, miként mind a kettő valóban fenállott hűbéries szerkezetű országokban. De ezt ellenzették a magyarok fogalmai a szabadságról s a gyermekek jogegyenlőségéről, mely szerint a javak ezen új törvény mellett is felosztattak a gyermekek között. E vegyes alakban állott fen egészen 1848-ig az ősi javak birtokjoga, korlátolva a szabadságot, és újabb időkben nagy akadályára a státusgazdászat, s az ipar s kereskedelem fejlésének. De e mellett alig eredményezett egyéb hasznot, mint hogy a nemzetségek kihaltának esetében a királyi kincstárt gazdagította.

Ugyanazon ok, a banderialis hadszerkezet megszilárditása, birta Lajost ezen országgyülésen még egy más szintoly hűbéri szellemű intézmény megalapítására, mint minő az ősiség. Nehogy az urak s nemesek, kiknek hiuságát, czím s hatalomvágyát, mint elébb Károly, ugy Lajos is egyaránt fölizgatta, hogy őket mennél számosabb fegyveresek kiállitására birja, ez ellen a költségek hiánya miatt kifogást tehessenek; egyszersmind pedig hogy a kincstár jövedelmeit gyarapítsa: a parasztságot a felett, hogy az egyháznak minden termesztményeiből tizedet adott, a kilenczed adózására is kötelezte, kijelentvén, hogy valamint a király ezentul a királyi s királynéi javakon (kivéve a kulcsos városokat), minden földmivelő jobbágyától termesztményeinek kilenczed részét kincstára számára beszedendi, ugy az urak s nemesek is hasonló kilenczedet szedjenek a maguk jobbágyaitól; a birtokos papok végre a tized megvétele után, hasonlókép még kilenczedet is szedjenek jobbágyaik termesztményeiből.

A többi törvények közől, melyek még ezen gyülésen alkottattak, a következők méltóbbak említésre. A paraszt jobbágyok szabad költözködési joga megerősíttetett. A kamarai nyereség neve alatt ismeretes adó, mely minden egész jobbágyi házhelytől fizetendő vala, újabban is három máriás garasra, vagyis 18 denárra szabatott. Az ártatlan gyermekek és rokonok a szülék és rokonok bűneért — miként Zács Feliczián nemzetségével történt, — soha se bűnhesztessenek. A nemesek mentessége a vámfizetéstől megerősíttetett. A nemesek elleni törvényes vizsgálat, csak a megyei gyülésekre szoríttatott. A nemesek egymás közti pöreire béketörvényszék rendeltetett. Az egyháziaknak megtiltatott, azokat kik-

kel pörlekednek, a király tudta s megegyezte nélkül egyházi átokkal sujtaniok [1]). A birák és tisztviselők számára egy iszonyu esküforma szabatott stb. [2]).

Az országgyülés után egy ideig ismét az észak-kelet foglalkodtatá Lajos királyt. Keistut lithván fejedelem, miután az elmult évben szabadságát visszanyerte, nemcsak igéretét, hogy a keresztény vallásra térend, nem teljesítette, hanem még a tatárokat is, kik a Neszter és Don folyamok körül tanyáztak, fölingerlé Lajos és Kázmér királyok ellen. A tatárok 1352 tavaszán Podoliába és Erdélybe csapkodtak, itt is amott is raboltak, pusztítottak. Megbüntetésöket Lajos Laczfy Endre erdélyi vajdára bízta. Endre ur emberül megfelelt a király bizodalmának. Őket egy erős sereggel saját földjeiken fölkeresvén, három nap egymás után keményen megverte; vezéröket Athlamost elfogta s lefejeztette, a rabló népet a Neszteren átkergette; s fényes győzedelme jeléül számos tatár foglyot és zászlót küldött át a királynak [3]).

De ezen vereségek sem a lithvánokat, sem a tatárokat nem ijesztették el az utóbbi becsapkodásoktól. Sőt amazok Ladomért ismét elfoglalták Kázmértól, s Halicsot is birtokukba ügyekeztek ejteni. Kázmér egyedül ellentállni képtelen, ismét Lajosnál sürgetett segedelmet. De ez most nem felelhetett meg mindjárt kérelmének, mert 1353 egy részében házassági ügyek tarták elfoglalva. A magyar királyi udvar oly fényessé s híressé lett Károly ideje óta, hogy külfejedelmek is nyereségnek tartották leányaikat a tekintélyes,köztiszteletben álló Erzsébet anyakirályné mellett neveltetni. Ez időben egyebek közt két fejedelmi leány nevekedett a budai udvarban: Anna, a schweidnitzi herczeg közel rokona, és a szép Erzsébet, István, Bosznia hűbéres fejedelmének leánya. Amavval a nem rég özvegygyé lett IV Károly császár, tartotta meg Budán, május 27-kén, menyekzőjét. Emezt a már 28-dik évébe lépett s még mindig nőtlen — mert Margit csak

---

[1]) Az egyházi s világi hatóság körét Lajos már 1344-ben szabályozta egy okmányában (Cod. Dipl. IX, 1, 193). Az egyházi hatóság alá vetette a papok és nők megverése, a jegyajándok, a nőkön elkövetett erőszak, házasságtörés és a végrendeletek miatt támadt pöröket. De a házasságtörés esetében a panaszló szabadságában hagyatott, világi birót keresnie.

[2]) Corpus. Juris. Hung. I, 164. Cod. Dipl. IX, 2, 37.

[3]) János főesperes. Turóczi: III, Cap. 26. Dlugoss: Lib. IX, 1096. kövv.

mint jegyese halt meg néhány év előtt, — Lajos vette nőül, junius 20-dikán [1]. E házasságkötések alkalmával Károly császár lemondott jogairól Ploczk és Maszov lengyel tartományokra; Lajos ellenben a maga, mint korona-örökös és Kázmér király nevében Beuten és Kreutzburg városokat adta át a császárnak [2]. Pár hónap mulva (sept. 15-kén) még egy más szerződést is kötöttek egymással e fejedelmek. A szerződés abból állott, hogy születendő gyermekeiket egymás tudta nélkül másokkal el ne jegyezzék [3]. Ezen szerződés következtében lett aztán utóbb Károly fia, Zsigmond, férjévé Máriának, Lajos leányának, kinek keze őt aztán a magyar trónra is felsegítette.

Még mézes heteit élte Lajos, midőn genuai követek jelentek meg udvarában, őt Velencze ellen háborúra szólítók. Még nem telt ugyan le a Velenczével 1348-ban nyolcz évre kötött fegyverszünet ideje, Lajos mindazáltal hasznára kivánta fordítani a jó alkalmat; s követei által kijelenté Velenczének, hogy elfogadja a genuai szövetséget, ha neki Zárát s a többi dalmát városokat vissza nem adja. Velencze tagadó, de — mint a krónika megjegyzi [4], eszélyes válaszszal bocsátá vissza a követeket. Lajos ennek következtében már-már hajlandó volt megkötni Genuával a lagunák királynéja ellen a szövetséget: de Károly császár, kit Velencze ajándékai által nyert meg, végre mégis kieszközlé Lajosnál, hogy várná be legalább a fegyverszünet határidejének eltelését [5].

A császár közbeszólásánál tán még inkább hatott Lajos ezen elhatározására az, hogy Kázmér király ujra segedelmet sürgetett a becsapásaikat ismétlő lithvánok és tatárok ellen. Lajos ennélfogva 1354 tavaszára egy nagy hadjáratot készített a nyugtalan szomszédok ellen. Erre a pápa is rég ösztönözé őt a keresztény vallás terjesztése érdekében, mind azon földeket, melyeket a pogányoktól elfoglalandó lészen, neki adományozván [6]. Hadjáratának híre mindenfelől oly nagy

---

[1]) Dlugoss: Lib. IX, 1097.
[2]) Cod. Dipl. IX, 2, 215. Hasonlókép lemondott a schweidniczi és jaureni herczegségek jogáról. U. o. 230.
[3]) Cod. Dipl. IX, 2, 233.
[4]) Matth. Villanus. Lib. III, Cap. 54. Muratorinál: XIV. köt.
[5]) U. o. és Lucius Lib. IV, Cap. 17. — Laurent. de Monacis: Lib. VI, 110.
[6]) Cod. Dipl. IX, 2, 169.

számu önkénteseket hozott a lovagias király zászlai alá, hogy fegyvereseinek számát, tán egy kissé még is túlozva, 200 ezerre teszik az egykoru irók [1]). Kázmérral Halicsban egyesűlvén, a lithvánokat Ladomérban megverte s tőlök mind ezen, mind az egyéb általok elfoglalt lengyel tartományokat visszavette. Majd a Bug folyamon is átkelt s a tatárokra vezette hadait. De ezek nem mertek vele megütközni. Ifju fejedelmök, hogy a veszélyt magától elhárítsa, követei által menvédet kivánt s azt megnyervén, személyesen Lajos elébe jött, s tőle békét kért. Lajost ezt csak azon feltétel alatt volt hajlandó megadni, hogy a fejedelem népével együtt keresztényny é legyen, a magyar korona felsőségét megismerje s ennek fejében évenkint adót fizessen. A tatár mindent megigért, s a beküldendő téritőket jó fogadtatásról biztosítá; minek következtében Lajos is hazatért seregével.

De Kázmér még azon év végén újra követeket küldött Budára Lajoshoz, hírül hozni, miképen a lithvánok ismét mozognak, és segedelmet kérni, ha azok, mint látszik, a háborút a jövő évben megújítani szándékoznának. Lajos ekkoron már más tervekkel foglalkozott, melyek személyes segélynyujtását lehetetlenné tették, megigérte mindazáltal Kázmérnak, hogy szükség esetében nem fog késni némi hadakat küldeni segedelmére [2]). Ugyanezen alkalommal engedte el ama 100 ezer arany lefizetését is, melylyel neki Kázmér Halics és Ladomér átengedéseért tartozott [3]). Kázmér a magyar király e barátságos indulatát avval visszonozta, hogy az örökösödést országa rendei által a maga halálának esetére nem csak a régibb szerződések szerint Lajos személyére megerősíttette, hanem utódaira, — és mivel magának gyermeke még nem volt, Jánosra, a nem rég meghalt testvérének, István horvátországi herczegnek fiára is kiterjesztette. Az ezt hírül hozó követeknek Lajos viszont egy okmányt adott által, melyben Lengyelország szabadságait mind a maga mind János herczeg személyében megerősitette [4]).

Az elmult 1354-ik évben, — az alatt, mig maga a lith-

---

[1]) Matth. Villanus. Lib. IV, Cap. 5. i. h.

[2]) Cod. Dipl. IX, 2. 363.

[3]) U. o. Mind a két levél kelt 1351-ki jan. 24-kén.

[4]) Dat. Budae 25. mens. junii a. d. 1355. Cod. Dipl. IX, 2, 405. Dlugoss : Lib. IX, 1101. Lengyelország szabadságai megtartásáért az ország rendei is kezességet vállaltak. Cod. Dipl. u. o. 412.

vánok és tatárok ellen táborozott, Lajos a macsói bán, Osli Domokos vezérlete alatt Dusán István szerb fejedelem ellen is viselt háborút [1]), mire háromféle oka is volt a királynak. Dusán, miután Macedoniát is maga alá vetette, czári czímet vőn fel s a magyar korona felsőségét elismerni nem akarta; továbbá, mivel e miatt háborút várt magára, Lajos ellen Velenczével szövetséget kötött, sőt még a pápa közbenjárását is kikérte, igérvén, hogy népével a római egyház kebelébe térend; midőn pedig a pápa e végett hozzá követet küldött, belőle, mivel a háború ellen semmi biztosítást nem hozott, csúfot űzött [2]). A háború kimenetéről nincs elég bizonyos tudósitásunk. Csak azt tudjuk, hogy Lajos 1356-ban nagy hadjáratot készített Dusán ellen.

Miután, hogy itthon minden biztosítva legyen, szövetségét az osztrák Alberttel megujította [3]), a nagy bőjt közepe táján Zágrábba utazott, annak vidékét tüzvén ki hadainak gyűlhelyéül. A hadjárat keresztes háború szinét viselvén, a pápai tekintélyt meggyalázott schismaticus Dusán ellen mindenfelől számos külföldi önkénytes is jött a dicskoszorús király zászlai alá, ugy hogy serege a száz ezret jóval meghaladta. Zágrábi táborából junius 4-dikén fennen hirdette a világnak, hogy nem kevesbbé a római egyház tiszteletének öregbitése, terjedelmének gyarapítása, mint saját koronája jogainak megszilárdítása végett, készül hadaival megtámadni Ráczországot [4]). A pápa öröme oly nagy volt e fölött, hogy Lajost a bíbornokok gyülekezetében az egyház zászlótartójának nevezte, s az egész keresztény világban, nyilvános könyörgéseket tartatott, hogy Isten a buzgó fejedelem fegyvereit megsegítse, s magát valahára egy örökössel boldogítsa.

Lajosnak szótartó, egyenes, magát semmiben megnem hazudtoló lovagias jelleme nem hágy kételkednünk, hogy midőn az említett okmányt hadi munkálatainak czélja iránt István budai prépost által a pápához küldötte, szándékai a szerb háború tekintetében öszinték voltak légyen. Mennél ismertebb volt a nápolyi hadjárat óta Lajos jellemének e szép

---

[1]) Kükülei János Turóczinál: III, Cap. 29. Ld. erről Katonát is: 10, 100.

[2]) Fleury: Hist. Eccl. XXIV. 147.

[3]) Cod. Dipl. IX, 2. 484.

[4]) U. o. 471.

tulajdonsága, annál nagyobb lett a világ csodálkozása, midőn elhirült, hogy a rácz háboru velenczei háborúvá változott. S ennek okát Lajos igazolása végett a történelem is köteles kifejteni.

Lajos a fegyverszünetet nyolcz évre őszintén kötötte meg 1348-ban. Midőn ennek megtartására sept. 8-dikán — mint fentebb elbeszéltük — Budán esküt mondott, még azon óhajtása is volt, hogy e fegyverszünet alatt állandó békét köthessen Velenczével. Akkoron lelkének minden törekvését testvére halálának megboszulása, s a siciliai királyságnak családjára szállitása vévén igénybe, e czélra Velenczében, mely neki seregek szállitására hajóhadat adhat, hasznos szövetségest kivánt nyerni. E vágytól indíttatva, már 1349 elején kivánságát fejezte ki Dandulo Endre velenczei herczeghez irt levelében, küldene hozzá felhatalmazott követeket, kikkel az állandó békéről értekezhessék. És midőn a herczegtől erre azon választ vette, hogy ez ugyan neki is egyik főbb ohajtása; de a Magyarországban uralkodó mirígyhalál miatt a követek, kiket e végett küldeni akar, félnek megindulni. Lajos julius 11-dikén tudósítá a herczeget, miképen a ragály isten segedelmével már megszűnvén, követei minden félelem nélkül eljöhetnek. Most azonban Erdélybe szándékozik utazni, hol már rég nem volt, s hová őt a lakosok meghivták; de mihelyt onnan megtér, azonnal értesitendi a herczeget, mikor és hová jöjjenek követei az állandó béke tárgyalása végett[1]). A követek Lajos utóbbi híradása folytában, még az 1349-ki decemberben valóban eljöttek Budára; de a béke tárgyalása eredményre nem vezetett. Lajos, ugylátszik — mert a tárgyalások még a velenczei levéltárban rejlenek, — még némely

[1]) Inter caetera comperimus in serie earumdem (literarum V. Serenitatis) — irja Lajos a herczegnek — haberi manifeste, quod alias literas nostras Serenitas V. recepisset, continentes, ut treuga annorum octo ad hoc inter nos et V. Serenitatem ordinata exstisisset et firmata, ut in ipso tempore ipsius treugae pax perpetua possit firmari et ordinari hincinde, et quod pro tunc instanti tempore ad praesentiam nostram vestros Ambaxatores mittere possetis, et etiam nos ad v. Excellentiam possemus destinare; et nisi epidemia seu mortalitas gentium . . . in partibus regni nostri Hungariae viguisset, qua ratione cives vestri timuissent venire ad istas partes, solempnes Ambaxatores vestros admisissetis: . . . .et quod per nostras literas responsivas tempus et locum in quo, et ad quem Ambaxatores vestri sunt accessuri vestrae declararemus Sereintati. stb. Datum Pokus, loco Venationis nostrae 11-a die m. julii a. d. 1349. Bécsi csász. levélt. Cop. dei Commemor. IV, 2, 410.

dalmát városokat is kész volt örökre átengedni Velenczének, ha ez a királynak a már határozatban levő ujabb nápolyi hadjáratára hajóhadát kölcsön adni hajlandó volna. De a velenczei követek erre semmi módon nem voltak reábirhatók, okul adván, hogy most, midőn Genuával viszályba keveredtek, maguk sem nélkülözhetik hajóikat. A mentség színleg nem volt alaptalan, s Lajos kénytelen volt avval megelégedni. Midőn aztán a követeket elbocsátá, sajnálkozását fejezte ki dec. 17-kén a herczegnek irt levelében, hogy az állandó békét megkötni nem sikerült: „miazt — ugymond — őszinte lélekkel akartuk"; biztosítja mindazáltal a herczeget, hogy a fegyverszünetet mindamellett is megtartani kivánja [1]. Mondók, hogy a mentség csak színleg nem volt alaptalan; mert, bár a viszály létezett ugyan már a két köztársaság között, az még akkoron nem volt annyira elmérgesedve, hogy a háboru rögtön kitörésétől kellett volna tartani, s Velencze néhány hajót pár hétre ne adhatott volna Lajosnak. Valóbb oka ennek az volt, hogy Velencze titkon szövetségben állott Johannával; s Dandulo Endre, követeinek visszatérte után, nem is mulasztá el ennek tudtára adni, hogy hajóhadát Lajostól megtagadta, s egyéb engedélyt minden sürgetések daczára sem tett irányában, mint, hogy alattvalói élelemszereket szállíthassanak neki; mit, ugymond, megtagadnia egyátalában nem lehetett, s mit ezért a királyné se vegyen neki rosz néven [2]. Azt tán mondanunk sem szükség, hogy Velenczét e politicájában, melynél fogva Johannát Lajos ellen támogatta, főleg ama félelem vezérlé, hogy ha a hatalmas magyar király még Nápolynak s evvel együtt némi hajóhadnak is birtokába jutna, Dalmátiát lehetetlen volna ellene sokáig megvédnie, habár azt most átengedné is neki a magyar király.

Lajos, maga őszinte s nyilt minden viszonyaiban, annak tartá Velenczét is, s bár a hajóhad tőle megtagadtatott, an-

---

[1]) ... Si praedicta pax perpetua inter nos fieri et ordinari potuisset, nos libenti animo voluissemus .... Et licet ... nequiverit ordinari, tamen treugas inter nos ordinatas usque ad tempus deputatum volumus observare ... Datum Budae 17. die m. decemb. a. 1349. U. o. 454.

[2]) ... Habemus amicitiae vestrae gratias immensas — irja Johanna a herczegnek — quod Galearum petitum per eum (Lajost érti kiről fentebb beszélt) a vobis navigium in offensam nostram ... recusastis; quamquam victualia per vestros subditos sibi exhibenda concesseritis, quae non poterant ei commode denegari .. Datum Neapoli 10-a April. 1350. U. o. 477.

nak valódi okát akkoron még nem is gyanítván, nem szűnt meg méltányos lenni az ármányos köztársaság irányában. Még april 10-kén is, 1350-ben, kevéssel elébb, mint a jánoslovagoktól bérlett hajókon Nápolyba vitorlázott, némi határszéli villongások eligazitása végett igen barátságos levelet irt Dandulo Endre herczegnek [1]). De, ugylátszik, Nápolyban időzése alatt, hallotta Lajos némi neszét azon szövetségnek, mely Johanna s Velencze közt létezik, s 1353-ban — mint fentebb is említők, nem volt már idegen, daczára a fegyverszünetnek, szövetségre lépni Genuával a fondor Velencze ellen. A signoria erről értesűlvén, Cornaro Markot és Marius Faletrot azonnal követségben küldé Lajoshoz, hogy vele Dalmátia birtoka felett valamikép megegyezzenek. A király erre most is hajlandónak látszék, s történt is köztök némi megállapodás. De akár, mivel ebben István herczeg, a király öcscse, megegyezni nem akart, akár mivel Genua már a dalmát partokra küldte hajóhadát, Lajos april 26-kán értésére adta a követeknek, hogy ne fáradjanak itt tovább, mivel öcscse az egyesség tervében megegyezni nem hajlandó, s őt arra nem kényszerítheti, miután Horvát- és Dalmátországot neki teljes hatalommal átengedte. Igéri mindazáltal, hogy Velencze ellen háborút nem kezd a nélkül, hogy azt vele három héttel elébb ne tudatná [2]). Már fentebb emlitettük, hogy Velencze most Károly császárhoz folyamodott, s ennek sikerült Lajost reábirni, hogy a fegyverszünet idejének leteltéig, mind azon előnyök daczára se kezdjen háborút, melyeket Genua hajóhadának segedelme igért.

---

[1]) Datum Budae d. 10-a april a. 1350. Hasonló levelet irt Dandulónak Erzsébet anyakirályné és István herczeg. Dat. Budae in Octava festi bb. Petri et Pauli apost. 1350. A viszály abból állott, hogy az osztroviczai magyar őrség a sibenicói polgároknak s más velenczei alattvalóknak némi kárt okoztak. Lajos bizonyítja, hogy ez az ő és István herczeg tudta nélkül történt; s hogy lássa Velencze, mennyire óhajtják a békét vele megtartani, jelenti neki, hogy a dolog megvizsgálására s a károk helyrepótlására Ugali Pál bánt, István herczeg helytartóját a hely szinére küldötte; s felszólítja a herczeget, küldene oda ő is biztost, ki az ügyet a bánnal elintézze. Cop. dei Commemor. IV, 2, 479, 485.

[2]) Mivel, ugymond, „ordinationi, quae inter nos et D.Ducem Venetiarum et eius commune super facto Dalmatiae fieri debebat, D. Stephanus Dux totius Slavoniae, Croatiae seu Dalmatiae, frater noster carissimus consensum adhibere noluit : ideo ordinationem praedictam effectui mancipare non potuimus,... quia dominium praedicti ducatus eius dominio perpetuo subjugavimus, sicut vobis et aliis notum est ... Datum Strigonij, VI Cal. Maij. 1353. Cop. dei Comm. u. o. 675.

Ezen előzmények után nem lehetett többé kétsége Velenczének, hogy a fegyverszünet leteltével háborút várhat magára Lajos részéről. A fegyverszünetnek 1356-i aug. 5-én szakadt vége. Velenczének időközben új herczege lett, Gradonico János; s ez már az év elején menvédet kért küldendő követei számára a királytól. Lajos február 26-án válaszolta, hogy a követek, bár mikor jőnek, sértetlenül járhatnak birodalmában [1]. Pár nap mulva a levél elküldése után Bernardo Pál velenczei jegyző jelent meg a király előtt, hírűl hozó, hogy a herczeg követeket szándékozik küldeni a királyhoz, kéri őt ennélfogva, határozzon nekik időt s helyet, hol s mikor találkozhassanak vele. Lajos épen a Dusán István szerb czár ellen intézendő hadjárattal foglalkodván, azon választ adta, hogy a nagybőjt közepe táján Zágrábban leend, s ott kész elfogadni a herczeg követeit [2]. Mint láttuk, innen adta ki Lajos junius 4-dikén nyilatkozványát a ráczok ellen intézendő hadjárata tárgyában.

Küldött-e Velencze ide követeket, nem tudjuk; azt mindazáltal maguk a velenczei irók is bizonyítják, hogy hazájok, ép ez időben, Dusánnak, kivel szövetséget kötött volt, Dalmátián keresztül minden nélkülözhető hadait segedelmére küldötte [3]. A pápa, VI Incze, e szövetségről és segélyhadakról korán értesűlvén, nem késett irni Gradonico herczegnek, fennen roszalván e szövetségét az eretnek rácz királylyal, kivált most, midőn a magyar király az eretnekségnek azon részeken elfojtása végett Dusán ellen már táborban áll. Aggodalmát fejezi ki, hogy e miatt viszály támadhat Velencze és Lajos közt, mely ezt az eretnekek elleni háborútól elvonhatja. Inti tehát a herczeget, mondjon le e szövetségről, melynek kötelezése alól őt ezennel fel is oldja, sőt azt egyenesen megsemmisíti [4]. S hogy a herczeget ezekre reábirja, Bonioannes firmani püspököt követül küldé hozzá, meghagyván ennek, hogy Velenczéből Lajoshoz térjen be, s őt szándokaiban a szerbek elleni hadjárat iránt, ezen közbejött esemény ellenére is megerősíteni ügyekezzék.

De, ha tán lett volna is szándéka Velenczének, enge-

---

[1]) Datum Budae 26-a febr. 1356. Cop. dei Comm. V, 113.

[2]) Datum Budae die I-a Martij 1356. u. o.

[3]) Hist. Cortusiorum Lib. XI, Cap. VIII. Muratorinál: SS. XII.

[4]) Datum apud Villam nov. Avinionis Dioecesis 16-a Cal. Aug. pontificat. n. a. 4-o = 1356. jul. 17. Cop. dei Commem. V, 169.

delmeskedni a pápa ezen intésének, mi felette kétséges, a bűnbánat későn jött volna. Lajos, értesülvén, hogy Velencze tetemes segélyhadat küldött Dusánnak, nagy haragra gerjedt a fondor köztársaság ellen, mely iránt eddigelé oly kimélettel viseltetett, s hadi terveit rögtön megváltoztatá. A háborúról Dusán ellen egy időre egészen lemondván, az ármányos Velenczét kivánta megbüntetni. Hadai készen álltak, hogy azokkal eláraszsza Dalmátiát. De már tapasztalta volt 1345-ben Zára alatt, hogy hajóhad segedelme nélkül nem könnyű feladat megvívni a tengeri városokat, ezek pedig azóta még keményebben megerősíttettek. Azon tervet sugallta tehát geniusa, hogy saját földjén sujtsa az álnok ellenséget. Nyomban követeket küldött az aquileai patriarchához, a görczi grófokhoz, s Carrarai Ferencz, Padua urához, tőlök hadainak szabad átmenetet kieszközleni határaikon, s velök, kiknek Velencze ellen ugy is sok volt a panaszuk, szövetséget kötni. Mihelyt pedig ebben czélt ért, hadainak egy osztályát Csuzy János horvát bán vezérlete alatt Dalmátiába küldvén, maga a derék haddal Istrián és Friaulon át a trevisói tartományban, Velencze birtokában termett, s Coneglianot néhány más kisebb várossal megvevén, Trevisot szállotta meg.

A pápa ennek hírét, mint előre látható volt, igen sajnosan fogadta; s bár jól tudá is okát Lajos e tettének, neki mégis érzékeny szemrehányásokat tett, hogy felhagyott tervével „meggyujtani Ráczországban a hit világát,“ „megtörni s megalázni a hitetlenek kevély nyakait“ [1]). Lajos most is lovagiasan s ugy viselte magát, mint csak kivánhatta a pápa az egyház oly buzgó fiától. Sajnálkozását jelenté a pápának, hogy őt Velencze álnoksága a maga előtt is kedves tervtől elterelte; bizonyossá tevé mindazáltal a pápát, hogy ő még most is kész méltányos feltételek alatt megbékülni Velenczével, s az egész viszályos kérdést a pápa igazságos itéletére bízni. A pápa ennek következtében aug. 10-kén Péter pacei püspököt utasítá követéül Velenczébe, intvén egyszersmind levelében a herczeget: hogy miután a magyar király az említett módon hajlandó a békére, a herczeg siessen azt a maga részéről szintén lehetővé tenni[2]). Irt a megelőző napon Lajosnak is, őt Velencze iránt békére hajlítani ügyekezvén; a

---

[1]) Raynald : Annal. Eccl. ezen évhez. Fejér: Cod. D. IX, 2. 502.
[2]) Datum apud Villam novam 4-a idus Aug. pontific. n. a. 4-o =

pacei püspök által pedig kereszttel jelelt zászlót s többféle egyházi kegyelmeket küldött neki, hogy őt az eretnekek elleni hadjáratára visszatérítse [1]).

Midőn Lajos a pápának készségét jelentette Velenczével méltányos feltételek alatt megbékülni, e feltételek alatt nem érthetett mást, mint hogy Velencze Dalmátiát, melyet jogtalanul foglalt el a magyar birodalomtól ennek zavaros állapotában, visszaadja. De Velencze még nem vesztette el bizodalmát fegyverei szerencséjében; és bár a colaltói és vonicoi grófok is Lajoshoz pártoltak, Trevisót fegyveresekkel idején ellátván, Delfino János, Justiniano Mark s más nobilik vezérlete alatt erősen védte magát Trevisóban Lajos ellen. A király még az ellenséggel szemben sem tagadhatta meg lovagias jellemét. Nemsokára azután, hogy Trevisót körültáborolta, meghalt Gradonico herczeg; s a signoriától követek jöttek Lajoshoz, könyörögvén, engedné hogy Delfino János, a város kormányzója, ki az elhalt helyébe herczegűl választatott, onnan bántatlanul átmehessen Velenczébe. Lajos azonnal teljesité kérelmöket, Delfinot a maga táborán keresztül bocsátván. Ez alkalommal egyszersmind békeajánlatokat is tettek a követek Lajosnak. Az ajánlatok röviden abból álltak, hogy Zára szabad várossá legyen, sem a királytól, sem Velenczétől nem függő; a dalmát városok néhányait készek a király kezére visszaereszteni, a többiekért pedig neki évi adót fizetni, s e felett még hadi költségeit is megtériteni. A föltételeket némely tanácsosok elfogadhatóknak találták; de Lajos egész Dalmátia föltétlen visszaadásától függeszté föl a békét. A követek távozván, az ostrom ujra megkezdetett. Nemsokára azonban a magyar és zsoldos német fegyveresek közt az élelem szűke miatt némi viszály támadt a táborban, mi Lajost arra birta, hogy a zsoldosok egy részét elbocsássa. Látván egyébiránt, hogy az erős város megvétele nem sikerűlhet egyhamar, s czélja különben is, nem a város birtoka, hanem Dalmátia megnyerése lévén, az ostromsereg vezérletét Monoszlai Tamásra, az esztergami érsek testvérére bizta s maga augusztus végén Budára visszatért. A fővezér kevéssel a király távozta után értesűlvén, hogy egy német had, melyet

1356-i aug. 10. Cop. dei Comm. V, 170. Lajoshoz már megelőző napon írt, őt ezen békés érzelemben megerősíteni törekedve. Cod. Diplom. IX, 2, 503.

[1]) Acta Sanctor. Katonánál : 10. 178.

Velencze zsoldjába fogadott, a Brenta folyamnál táborozik, seregének egy osztályával ellene sietett s azt széjjelverte.

A pápai követ Péter, paccei püspök, miután küldetését Velenczében elvégezte, utasitása szerint Lajoshoz is eljött Budára. De bár mennyire megkedvelte is a buzgóan vallásos király a jámbor férfiút, kit utóbb az egyház szentei közé igtatott, közbenjárásának nem lett más sükere, mint hogy a tél folytában öt hónapi fegyverszünetet engedett Velenczének; az eretnekek és hitetlenek elleni háborúra nézve pedig esküvel igérte a szent embernek, hogy azt tiz év lefolyása alatt végrehajtja.

A következő 1357-dik év tavaszán, a fegyverszünet letelvén, minthogy a békealku eredményre nem vezetett, mind Treviso tartományában, mind Dalmátiában újult erővel megkezdődött a háború. Amott Kont Miklós, kit a király némi segélyhadakkal külde Monoszlai támogatására, Seravallet s Musestret megvévén, Castelfrankot fogta ostrom alá, melyhez Carrarai Ferencz kölcsönzé az ostromgépeket; a vár azonban csak hosszas vívás után kiéheztetés által jutott a magyarok kezére. E közben a trevisói tábor is három diadalt nyert: egyet a várból kitört őrség, másikat a város segedelmére jött bár nem nagy, de válogatott sereg ellen Nervesia mellett; a harmadikat a Brentánál egy zsoldos német had ellen. Még fényesebb volt a dalmátiai hadjárat, melynél ez évben maga Lajos is jelen volt. Spalato, Sibenico és Traw a velenczeiek ellen fellázadván, önként hódoltak. Nonát Justiniano János makacsul védte; de éhség támadván benne, azt végre feladni kényszeríttetett. Egy ügyes német hadnagy, kit krónikánk Elderbachnak nevez, végre a sokáig sikeretlenül ostromlott Zárába is utat tört Lajos hadainak. Elébb Velencze zsoldjában, a zárai őrség tagja lévén, jól ismerte a vár gyöngébb helyeit, s egy zárai apát által is segíttetvén, társaival sept. 17-dike éjén a falakra hágott, s a kaput feltörte; a betódult magyar had pár óra alatt urává lett a városnak. De a várda még mindég az ellenség kezében maradt [1]).

---

[1]) E két évi velenczei háborúra főforrásokul szolgálnak: a különben igen részrehajló velenczei Laurencius de Monacis : Chron. Lib. VI, 110. kövv. Matth. Villanus, Muratorinál : XIV. Hist. Cortusior. Lib. XI, Cap. 8. kövv. szintén Muratorinál XII. köt. Lucius : Lib. IV, Cap. 17. Turóczi : Chron. III. Cap. 26. Dalmát irók Schwandtnernél : III, 657. És számos oklevél : Cod. Dipl. IX, 2, 647, 649. stb.

Zárával, némely szigeteken kivül egész Dalmátia Lajos birtokába jutott. A büszke Velencze, bár Treviso még szilárd kitartással védte magát, hogy ezt az ostrom alól, s a Terra-Fermán elfoglalt városokat a király kezeiből kiszabadítsa, végre megalázta magát. Követei, Trevisói Péter, Gradonico János és Beneintendi cancellár 1357-ki nov. 28-kán Zárában Lajos előtt megjelenvén, békéért könyörögtek. Lajos sem kivánt egyebet, mióta Dalmátiát ismét visszakapcsolta birodalmához. A béke által, mely a következő évi február 18-dikán köttetett meg ünnepélyesen, Lajos teljesedve látta régi óhajtását: Velencze lemondott egész Dalmátországról, a quarnerói öböl közepétől egészen Durazzó határáig; lemondott minden városról, várról, kikötőről és szigetről, s minden jogairól azokat illetőleg; lemondott különösen Nona, Zára, Spalato, Scardona, Sibenico, Traw és Ragusa városokról a száraz földön, nem különben Cherson, Vegla, Arbo, Pago, Brachiano, Lesna és Corsula városokról a szigeteken; lemondott Horvát és Dalmátország czíméről, melylyel a velenczei herczegek eddigelé éltek. Kiköttetett továbbá, hogy Dalmátia és Horvátország ügyeibe soha semmi módon nem avatkozik; a mi a mondottakból még kezén van, 27 nap lefolyta alatt a királynak átadja, s minden tisztviselőit visszahívja. Lajos viszont „örök barátságban óhajtván maradni a velenczei herczeggel és községgel", visszaadja nekik mind azt, mit a trevisoi, cenetei és isztriai földön elfoglalt, ugy mindazáltal, hogy ezek lakosai, mivel hozzá hajóltak, Velencze boszuját ne érezzék; a multakat a feledés fátyola fedje. A tengeri kalózokat egyik fél sem tűrendi alattvalói közt; a két fél alattvalói egymás birodalmában szabadon közlekedhetnek s ótalmat nyernek. Ha valamelyik fél e szerződést megsértené, a másik az ügyet a szent szék elébe vigye, mely azt egy hónap alatt fogja eldönteni s a sértő felet egyházi átokkal is kényszeríteni a szerződés megtartására; mire egyébiránt a felek magukat esküvel is kötelezik [1]). Befoglaltattak a békébe Miklós aquilejai patriárcha, Carrarai Ferencz paduai herczeg, Albert és Meynhard görczi grófok, Gáspár ceneti püspök, a Colaltó grófok, a caninoi, vonicoi, porcilii

---

[1]) Dat. Jadrae in Monast. S. Francisci Ord. FF. Min. in Sacristia Ecclae suae a. d. 1358-o indict. XI, die dom. 18-o m. febr. A velenczei Libri Pactor. V, köt. 396. kövv. ll.

urak, s mind azok, kik Lajos pártján voltak, igy Feltri és Belluno városok is [1]).

Egy külön szerződésben még azt is kikötötte Lajos, hogy Velencze neki az ő költségeire, midőn kivánni fogja, 24 gályát szereltessen fel arsenáljában.

A békeokmányok kicserélve, a főbb föltételek végrehajtva lévén, Lajos nem sokáig időzött Dalmátiában. Csak két okmányt ismerünk, melyet még ott mulatása alatt bocsátott ki: azokat, melyek egyikében Zára, másikában Sibenico szabadságait erősíti meg [2]). A tartomány rendezése és szorosabb kapcsolata az anyaországgal hosszasb működést igényelt, mintsem azt maga végrehajthatta volna. E végett utóbb Erzsébet anyakirálynét, ki iránt mindig a leglovagiasabb kegyelettel viseltetett, küldé le Horvát- és Dalmátországba [3]), melléje rendelvén e müködésre Csuzy János bánon kivül Miklós kalocsai érseket, István nyitrai püspököt és Szécsy Miklós országbirót [4]). De alig érkezett Budára a király, már is azon kellemetlen eseményekről értesült, hogy a boszuszomjas Velencze saját alattvalói közől azokat, kik a háboru alatt a magyarok iránt némi rokonszenvet árultak el, a békeokmány világos kikötésének ellenére, kegyetlenül üldözi [5]). Nehogy tehát hű szövetségese, Carrarai Ferencz szintén valamely kellemetlenséget tapasztaljon a boszus szomszédtól, május 5-kén Budáról kelt levelében biztosítá a herczeget, hogy őt minden

---

[1]) Erről Lajos ugyanazon keletről egy külön okmányt adott ki, melyben a fentebbi föltételekhez toldatik, hogy minden viszály elhárítása végett azon velenczeiek, kik Zárában és Nonában házakat, javakat birnak, kötelesek azokat a meghatározandó becsáron a királynak átengedni. — Egy harmadik okmányban (Dat. Jadrae 20-a febr. 1358.) Lajos István zágrábi püspököt és Drugeth Miklós országbirót küldi ki a béke hiteles okmányát a velenczei herczegnek átvinni, esküjét átvenni, s az elfoglaltakat a Terra-Fermán visszaadni. A velenczei herczeg okmánya, melyet e követeknek kézbesített, kelt 1358-ki febr. 25-kén. Lib. Pact. u. o. Megvannak ezen okmányok részben Luciusnál is: Lib. IV. C. 17. Cod. Dipl. IX, 2, 654.

[2]) Cod. Dipl. IX, 2, 661, 685.

[3]) Cum nos Serenissimam Principissam D. Elisabeth, Reginam Hung. genitricem nostram carissimam, pro reformatione status regnorum Dalmatiae et Croatiae in Jadram destinassemus. Cod. Diplom. IX, 3, 157.

[4]) Lucius: De regnis Dalm. et Croat. Lib. IV, Cap, 17. és Memor. istor. di Tragur. 271.

[5]) Joan. Archid. Turóczinál; III, Cap. 28.

megtámadás ellen, melyet Velenczétől szenvedne, összes erejével sükeresen megvédendi [1]).

És most, miután Velencze tekintetében régi óhajtása teljesedett, ismét a felsőségét elismerni nem akaró szerbek elleni hadjárat, melyet a velenczei háboru miatt félbeszakasztott, de melynek tiz év alatti végrehajtására esküvel kötelezte magát Péter pacei püspök s pápai követnek, kezdé foglalkodtatni Lajos gondolatait. Dusán István szerb fejedelem még 1356 végén meghalt ugyan; de utóda, Uroz, szintén elmulasztá megtenni hódolatát a magyar koronának. Lajos a tengeren már 1358 őszén küldött egy hajóhadat, melyet a dalmát városokból gyüjtetett volt össze, a szerbek némely macedoniai kikötői ellen [2]), melynek működéséről azonban nincs bővebb tudósitásunk. A következő 1359-ki év nyarán pedig a száraz földön maga személyesen vezette hadait Szerbiába [3]). A Száván átkelvén, mig maga Szerborszäg belsejébe hatott, egy hadosztályt Konth Miklós nádor és Miklós esztergami érsek vezérlete alatt Bosnyába küldött némely lázongó urak megfékezésére. István örökös bán, Lajos ipa, 1357-ben fimagzat nélkül halálozván meg, Lajos a tartomány birtokát Tvartkóra, az elhunytnak öcscse fiára ruházta volt, s ez ellen időközben néhány ur fellázadt. Az érsek és a nádor hadaitól megsegíttetvén, Tvartkó, ki egyébiránt István nevet is viselt,

---

[1]) Cod. Dipl. IX, 2, 666.

[2]) Datum Tinini 6-a Octobr. 1358. Csuzy János Dalmát- s Horvátország bánja kéri Velenczét, hogy miután a rácz király ellen (contra regem sive Imperatorem Raxiae seu Serviae) hajóhadat küldeni szándékozik, ennek a maga hajói által semmi akadályt ne engedjen tétetni. Copia dei Commemor. VI, 56. Bécsi császz. levéltár.

[3]) Eddigelé e hadjáratnak idejéről nem volt bizonyos tudomásunk. Küküllei János főesperes, ki csak a bosnyai kirándulást említi (Turóczinál: III, Cap. 33.), idejéről nem tudósit. Szintén kétségben hágy bennünket Lajosnak azon 1364-ki okmánya, (Cod. Dipl. IX, 3, 411 kövv). melyben a Miklós érsek által Zvornik alatt elvesztett kir. pecsétről intézkedik; bár egyébiránt ebből kétségtelenül láthatjuk, hogy e hadjáratot a király személyesen vezette. Mind a király személyes jelenléte, mind az idő iránt kétségtelen tudósitást nyujt Lajosnak egy általam fölfedezett levele, melyben meghagyja a Csuzy helyett bánná lett Szécsy Miklósnak, hogy a velenczei polgároknak Zárában és Nonában lévő birtokaik becsárát, a békeszerződés szerint vagy a nevezett városok, vagy a kir. jövedelmek pénztárából azonnal fizesse ki. Datum in descensu exercituali in Servia die 6-a Julij 1359. Bécsi császz. levéltár. Cop. dei Commem. VI, 218.

a lázongók néhányait legyőzte [1]); mások azonban az erős Zvornik várába zárkozván, daczoltak az ostromlókkal, s a magyar had végre is tetemes veszteséggel kénytelenittetett távozni a vár alól [2]). A király maga e közben szerencsésen végezte be hadjáratát: Uroz fejedelem kénytelen lőn elismerni a magyar korona felsőségét. Ezentul a Zvornikba zárkozott bosnya urak sem mertek tovább daczolni a király hatalmával, s hogy azt magukról elfordítsák, önként engedelmességre tértek. Lajos e részeken mulatván, a pápa kivánsága szerint többféle intézkedéseket tőn a római egyház érdekében; de a kényszerítő eszközök czélra nem vezettek: mihelyt hadai e tartományokból kitakarodtak, az ősei vallásához buzgón ragaszkodó nép is azonnal megszegte igéreteit, melyeket a hatalom nyomása s a félelem csikart volt ki tőlök; s a helytelen szabályoknak csak is az lett eredménye, hogy a magyar uralom e tartományokban soha sem birt népszerűségre vergődni: a vallását féltő nép, midőn csak szerét tehette, azonnal fellázadt az anyaország ellen [3]).

Lajosnak, a másként hivők lelkiismereti szabadságát nem kimélő tulságos buzgalma, melyért a pápától „az egyház zászlótartójának" czimével ruháztatott fel, az anyaországban is elégületlenséget ébresztett az ó-hitűekben. A marmarosi oláhok, kik e vármegyébe még 1284-ben Kun-László által telepíttettek le, a szerb hadjárat alatt-e, vagy még a velenczei háboru folytában, bizonytalan, a király távollétét felhasználván, vallási sérelmeik miatt egy bizonyos Bogdán vezérlete alatt felkerekedtek, s a tatárok pusztitásai miatt néptelenné lett Moldvába vándoroltak; egyszersmind az engedelmességet is megtagadván Lajos iránt. A király, hihetőleg belátván hibáját, jószerével ügyekezett őket engedelmességre hajtani: mielőtt velök fegyverhatalmát éreztetné, és egy marmarosi Gyula nevű oláh hivének fiát, Dragost, küldé hozzájok közbenjáróul. A követ sükkerrel járt el: a kivándorlottak újra hódoltak, s évi adót igértek fizetni a királynak [4]). A néptelenné lett Marmarosba s némely szomszéd megyékbe, Koriatovich

---

[1]) Du Fresne: Illyr. Vet. et Nov. I20.
[2]) Küküllei János. Turóczinál: III. Cap. 33.
[3]) Farlatus: Illyr. S. IV, 61.
[4]) Lajos adománylevele Dragos részére. Cod. Dipl. IX, 3, 159. Joan. Archid. Turóczinál: III, Cap. 49.

Tódor a lithvánok által birtokaiból elűzött orosz herczeg, kit Lajos befogadván, Munkács urává nevezett, rusznyák népet telepített le [1]).

IV.

A barátságos viszony, mely Lajos és IV Károly császár és cseh király közt eddigelé létezett, 1359 óta mindinkább felbomlott. A viszály kezdetét bajos kinyomozni, mert nem tényekből, hanem részint mendemondából, részint hiúságból eredt. Lajosnak nagyszerű, lovagias egyénisége, kormányának fénye, hadjáratainak szerencséje, oly hírt nevet szerzett neki Európában, minővel akkoron egy fejedelem sem dicsekedhetett. Dicsősége minden szájról hangzott; kivált a papság nem győzte eléggé magasztalni erényeit, buzgalmát az egyház terjesztésében, fiui ragaszkodását annak feje iránt. Említők már, hogy a pápa őt „az egyház zászlótartójának" czímével tisztelte meg; mások sajnálkozásukat fejezték ki; hogy nem e dicső király fején van a császári korona. E magasztalások, ugylátszik, irígységet ébresztének Károly császár kedélyében, ki a poharazásra több hajlamot mutatott, mint nagy tettekre; s környezetében néha-néha tán hallatta is neheztelését. Lajos a szerb hadjáratról julius vége felé hazatérvén, augusztus elején Pozsonyba ment, hogy Rudolf osztrák herczeggel megerősítse a szövetséget, melyet ennek nem rég meghalálozott atyjával a mult években kötött [2]).

Itt, ugylátszik, szóba jött ama feszültség is, mely Lajos és a császár közt kifejlett, valamint azon kósza hírek is, miszerint a birodalmi papság Lajost óhajtaná inkább, mint Károlyt, a maga császárjának. De bár miként legyen is: annyi való, hogy Károly hinni kezdé, miképen Lajos a császári koronára törekedik, s e végett a pápával s a birodalom egyházi-választóival fondorkodik; s e miatt Vilmos kölni érseknek s választó fejedelemnek szemrehányásokat is tett.

Mennél idegenebb volt Lajos lovagias jelleme ilyféle

---

[1]) Koriatovich 1360-ban már mint dux de Munkács tesz alapitványt rusznyák szerzetesek részére. Cod. Dipl. u. o. 196. Szirmay : Not. Comit. Zempl. 52, 251, 355.

[2]) Ld. a szövetség okmányát (Datum et actum in Posonio, 2-da aug. 1359). Cod. Dipl. u. o. 37. kövv.

fondorlatoktól, annál nagyobb csodálkozást ébreszthetett benne a kölni érsek nov. 11-ről kelt levele, melyben őt tudósítá, hogy a császár előtt gyanuba jött, mintha ő, az érsék, a pápa tudtával s megegyeztével azon működnék, a többi egyházi választó fejedelmekkel együtt Lajosnál, hogy Károlyt letévén, ő lépjen a birodalmi trónra. Kéri ennélfogva a királyt, legyen ő maga e tárgyban a csaszár előtt ártatlanságának tanuja[1]). Mi lett e dolog vége, nincs tudósításunk. Csak azt tudjuk, hogy a most már kölcsönös neheztelések még inkább öregbedtek 1360-ban, midőn Lajos felhivatván Egyed sabinói püspök s pápai követ által, a Bolognát ostromló s általában a pápai birtokot háborgató Visconti Bernabo ellen Laczfy Miklós alatt segélyhadat küldött[2]). Lajosnak ezen, egyedül a pápa iránti ragaszkodásából származó tette még inkább megerősíté Károly császárt ama hitében, hogy Lajos a papság által valóban a birodalmi koronára törekedik. De Lajos lovagias lelke nem türhette e gyanusitást, s udvari papját, Vilmos egri prépostot Károlyhoz küldé, hogy őt felvilágosítsa. A prépost ügyesen járt el a dologban[3]); s Károly, gyanujának alaptalanságát megismervén, személyes találkozást kért Lajostól. A fejedelmek május végén (1360) Nagy-Szombatban találkoztak s miután Károly esküvel igérte, hogy kósza híreknek és sugdosásoknak hitelt többé nem ad[4]), megengesztelődve váltak el egymástól.

De az ekképen megrendült szives barátság nem ujúlt meg többé Károly kedélyében; a hiu s irígy ember a szinlett kiengesztelődés daczára annál keserűbb érzelmekkel távozott, mennél inkább meg kellett győződnie a gyanusitás alaptalanságáról. A következő (1361)évben követek jelentek meg Lajostól Károly előtt bepanaszlani némely határszéli cseh urak rablásait s elégtételt követelni a kárvallott magyar alattvalók számára. Lajos követelése alapos, igazságos volt, s az elébbi jó viszony korában az elégtétel megadásának legnagyobb készségére talált volna Károlynál; most azonban csak elfoj-

---

[1]) Cod. Dipl. IX, 3, 82.

[2]) Joan. Archiduc. de Küküllő Turóczinál: III, Cap. 31. Cod. Dipl. u. o. 166. A magyar had Treviso tartományon menvén keresztül, a velenczei alattvalóknak némi károkat tett. Lajos lev. Delfino János herczeghez. Dat. Zágráb. 17-a nov. 1360. Cop. dei Commem. VI, 313.

[3]) Ld. Károly adománylevelét Vilmos részére. Cod. D. u. o. 164.

[4]) Károly levele u. o. 162.

tott keserűségét izgatta föl. Károly haragra gyuladt, s az értekezés hevében vádolá Lajost, hogy igen is nagy befolyást enged anyjának magára, a királynét egyszersmind oly becstelen szóval illetvén, mely a fiura nézve legsértőbb. A követek erre fennhangon kijelentik, hogy a császár becsületébe gázolt királyuknak s királynéjoknak, mit türni nem fognak. Készeknek nyilatkoznak a király s anyja becsületéért akár a császárral, akár ki mással párbajt vívni, s a szenvedett sérelemért a császárnak ezennel háborút jelentenek. A császár nem csak tűrte a követek kemény beszédét, de az elkövetett igazságtalan sérelem érzetében mentegetni kezdé szavait, hogy azokat nem komolyan, hanem csak tréfából mondotta. De a követek szilárdul válaszoltak, hogy ily sérelmet csak vér moshat le, s azonnal távoztak Prágából. Az anyja iránt oly gyöngéd szeretettel s határtalan tisztelettel viseltető Lajos teljesen helybenhagyta követei eljárását; nyomban egy gyalázó levelet irt Károlynak, mondván egyebek közt benne, hogy nem csodálja e királyhoz nem illő magaviseletét, tudván, hogy midőn magát megiszsza, sem eszének sem nyelvének nem ura többé [1]).

Lajos nagy készületeket tőn a háborúra. Követeket küldött azonnal Kázmér királyhoz, tudatá vele a történteket, s felhivá őt, hogy nővérének becsületéért ő is fogjon fegyvert. Kázmér egész készséggel fogadta a felszólitást, s a magyar követek mellé a maga részéről is nevezett követeket, kik amazokkal együtt a dán királyhoz mennének, őt is szövetségre szólítandók [2]). E közben Lajos maga 1361 vég napjaiban összejövetelt tartott Pozsonyban Rudolf, Fridrik, Albert és Leopold osztrák herczegekkel, kik aztán mind a maguk, mind a kiskoru Meynhard bajor herczeg s tiroli gróf nevében szövetségüket Lajossal minden, bármi rangu ellenség ellen megújittották. Az okmányt a herczegeken kivül ezeknek tiz egyházi s 43 világi főbb alattvalója is megerősíttette a maga pecsétjével [3]). Rudolf herczeg bár a császárnak veje volt, hét

---

[1]) Dlugoss : Lib. IX, 1134. Palacky : Gesch. v. Böhmen. II, 2-ik rész.

[2]) Dlugoss. i. h.

[3]) Az okmány Fejérnél (Cod. Dipl. IX, 3. 292 kövv.) 1362-ki december utósó napjának keletidejét viseli; de az 1361-re teendő vissza azon okból, hogy az uj évet akkoron karácsontól kezdték számítani, miszerint a december utósó hét napja már az uj évbe számíttatott.

nap mulva a maga és testvérei nevében egy ujabb okmányt adott ki Bécsben, melyben kötelezte magát, hogy Lajost, mihelyt általa felszólíttatik, összes hadi erejével segítendi Károly császár s király és testvére János, morva határgróf ellen, kivéve egyedül azon tizenkét fegyverest, kiket a régi szerződések szerint kötelesek adni egy hónapra és saját költségeiken a császárnak, valahányszor ez Magyarország ellen visel háborut [1]. Márczius elején 1362-ben Rudolf ismét vendége volt Budán Lajosnak, ki hogy a herczeget maga iránt még inkább lekötelezze, fogadta neki, hogy a háborúban teendő nyeremények, köztök egyenlő részekben fognak feloszttatni. E fölött elengedé neki azon öszveget is, melylyel a herczeg elődei neki tartoztak, s visszaadta Schwartzenbach várát, mely ezen öszveg fejében régóta kezén volt [2].

Ezen előzmények után Lajos az 1362-ki nyár derekán egy nagy hadat indított meg, a morva szélek felé. A kunokból álló előhadat a tartomány pusztitására küldvén, maga Trencsénnél ütött tábort, hihetőleg ott szándékozván bevárni Kázmér s az osztrák herczegek segélyhadait. A császárt komoly veszély fenyegette; mert a birodalmi rendek, kiket a maga segedelmére felszólitott, nem nagy hajlamot mutattak támogatására; saját erejével pedig nem volt képes megfelelni Lajos hatalmának. E körülmények közt csak Lajos kiengesztelésében látott módot a szabadulásra. Felkérte tehát a pápát, vetné magát közbe a magyar királynál. V Orbán pápa, ki a keresztény hadi erőt inkább a török ellen óhajtá fordíttatni, örömmel elvállalta a közbenjárást s követet küldött a viszályos felekhez. Ugylátszik, az ő műve volt már az is, hogy Rudolf herczeg — kinek Meynhard unokaöcscse miatt időközben ugy is uj viszálya támadt a bajor herczeggel, az igért segélyhad helyett csak maga jött Lajoshoz Trencsénybe, s őt békére ösztönözte. Majd Károly maga is elküldé hozzá Bolkó schweidniczi herczeget, hogy őt valamely módon békére birja, késznek nyilatkozván bocsánatot kérni az elkövetett sértésért. Maga Kázmér is, kit mint Erzsébet testvérét a császár gyalázó szava Lajos után leginkább sérthetett, a békére hajlott. Lajos ennyi felől ostromoltatván, Bolkó herczegnek végre

[1] Fejér ezen okmányt (Cod. Dipl. u. o. 229) Steyerer után 1361-re teszi. Ez tévedés; a csász. titk. levéltárban létező eredetiben, melynek másolatát vettem, 1362-dik év áll.

[2] Cod. Dipl. u. o. 388.

kijelenté, hogy nem idegen a békétől; s fegyverszünetet kötvén, a visszatérővel Konth Miklós nádort több más urral Bródba küldé Károlyhoz, a békéről értekezni. A békét ekkoron még nem sikerült ugyan megkötni; de a tél beállván, a háború sem kezdetett meg; a következő 1363-ik évben pedig a pápa, Kázmér és Rudolf közös működéseinek sikerült oda vinni az ügyet, hogy miután Kázmér király és Bolkó herczeg mint békebirák a háboru ellen mondták ki itéletöket[1]), Károly és Lajos személyesen találkozzanak. Ez 1364 elején Brünnben meg is történt; holott miután Károly az Erzsébet anyakirálynéról mondott szaváért bocsánatot kért, s azt nem komolyan, rosz szándékkal, hanem csak megondolatlan tréfából kiejtettnek nyilvánitotta, a béke a felek közt megköttetett. Itt aztán némi örökösödési szerződés is jött létre a fejedelmek között, mely szerint határoztatott, hogy Cseh- és Morvaország a luxemburgi ház kihalta után az osztrák házra szálljon; ha pedig ez halna ki elébb, az osztrák tartományok a már létező szerződések szerint előbb a magyar királyi házra, s ennek is magvaszakadtával a luxemgurgi házra essenek [2]).

A hosszu viszály ekként ki lévén egyenlítve, Lajos időt nyert valahára figyelmét komolyabban dél, különösen az Al-Duna felé fordítani. Bazarád Sándor oláh vajda, hasznára fordítván a királynak másfelé elfoglaltságát, ellenére hűségi esküjének, ellenére a szerződéseknek, az évi adót s engedelmességet megtagadta és Szörényt elfoglalta. Sándor vajda még a brünni békekötés előtt meghalt ugyan, de példáját fia s utóda, László, vagy miként honosai nevezték, Vlajko vajda is követte; sőt még avval is nevelte hűtlenségét, hogy Lajos, mint hűbérur, tudta nélkül királyi czímet vett fel[3]).

De ennél még nagyobb, fontosabb események is fejlődtek ki a mult évek alatt a déli részeken. A keleti császárság mindinkább enyészetnek indúlt birodalmában egy uj hatalom, az ozmán-török kezdett feltűnni, veszélylyel fenyegetve a magyar birodalom déli tartományait is. Miután III Alaeddin, a szeldsuk törökök szultánja, erőszakos halállal kimult, a

---

[1]) Cod. Dipl. u. o. 353.

[2]) Joan. Archid. Turóczinál : III, Cap. 35. Dlugoss . Lib, IX, 1136. kövv. Fejér : Cod. Dipl. IX. 3. 360, 452.

[3]) Lajos levele 1365 elejéről. Közzé tette Wenczel Gusztáv a leleszi konvent eredetijéről. Magy. Történelmi Tár. II, 186.

szeldsukok birodalma tiz részre oszlott, melyek mindegyike fölött egy független főnök uralkodott. Ezek egyike volt Ozmán, származására nézve különböző a szeldsukoktól. Nagyapja, Szulejmán, a XIII-dik század elején Dzsingisz khán tatárjai elől vándorolt át néhány száz családból álló törzsével Turkesztánból Syriába. Szulejmán legifjabb fia, Ertogrul, magát a szeldsukok szolgálatában kitűntetvén, vitézsége jutalmául Bythiniában, a görög birodalom határszélein, hűbért nyert s végkapitánynyá neveztetett. Még inkább kedvezett a szerencse Ertogrul fiának, Ozmánnak, ki a görögökön több diadalt nyervén, az Olympos hegység körül fekvő tartományt egészen meghódoltatta. E tartomány, melynek fővárosa Brusza, szolgált az emir székhelyéül, III Alaeddin halála után, mint mondók, független birtokává lett Ozmánnak, s bölcsejévé a róla elnevezett Ozmán-törökök nemsokára oly hatalmassá lett birodalmának. Ozmán fia, Urkhán, mindig szerencsés csatáiban, rövid idő alatt urává lőn egész Kis-Ázsiának, s azóta minduntalan átcsapkodott a Hellesponton Európába, eleinte csak zsákmány, majd állandó foglalások végett. Görögország belviszályai, s kivált a szakadás, melynél fogva a birodalom Cantacuzenus János és Palaeologus János ellencsászárok közt megoszlott, jó alkalmul szolgált a vallási fanatismusokban megtörhetlen vitézségű törököknek foglalásaikat szaporítaniok. Cantacuzenus János Urkhánnak ipává lévén, maga hívta meg őt vetélytársa ellen. 1356-ban foglalta el Urkhán idősb fia, Szulejmán az első thraciai várat Czympét, a tengerparton; s második fia, Murad, 1361-ben már urává lett a görög birodalom legnagyobb, legerősebb várának, Drinápolynak, mely aztán alapjául szolgált további foglalásainak. A következő évben Filippopoly is birtokába jutott; 1364-ben pedig Szizmán bolgár fejedelmet, ki Ternova városában magát császárnak szerette nevezni, szorította ki birtokainak egy részéből [1]).

Lajos ezen események által felhivatva érzé magát Bolgárországra is megujítani a magyar koronának jogait, hogy azáltal is nagyobb gátakat vessen a hódoltató török hatalom terjedésének elébe. Mind e czélból tehát, mind Vlajko oláh vajdának engedelmességre szoritása végett, mihelyt Ká-

[1]) Hammer: Gesch. d. osmanisch. Reichs., Pest, 1840. Elszórva az öt első könyvben.

roly császárral a békét Brünnben megkötötte, hadjáratot határozott intézni az Al-Dunához. Már az 1365-ki január 5-én felszólitá a megyéket, hogykik hadjáratra kötelesek, mindnyájan azonnal oly módon készüljenek fel, hogy február 24-kén Temesváron zászlai alá állhassanak. Nehogy azonban Bolgárország iránti szándokai idő előtt közhirré váljanak, a hadjáratot csak a hűtlen oláh vajda ellen hirdette intézendőnek[1]). Azonban Vlajko vajda nem mert szembeszállni Lajos hatalmával, s ugylátszik, ennek még Temesváron időzése alatt visszatért a hűségre s engedelmességre, mert ez évről sehol sem olvassuk, hogy Lajos ellene harczolt volna [2]); a következő években pedig a vajda Lajos hivének vallja magát okmányaiban [3]).

Lajos a vajdát kegyelmébe fogadván, haladék nélkül bolgárországi hadjáratára kelt. Sz.-György-nap táján a Dunán Szalánkeménnél átkelvén [4]), seregét Bodon (Widdin) alá vezette s azt körültáborolta. Straszcimir, Szizmánnak vezére, egy ideig vitézül védte a reábizott várat; de ez pünkösd táján minden ellentállás daczára is Lajos hatalmába esett, maga Straszcimir is foglyává lett, s Horvátországba, Gomnech várába vitetett tisztességes fogságba [5]). Bodon eleste után Bolgárország egy része is meghódolt a magyar királynak, ki aztán abból külön bolgár bánságot alkotott [6]).

Még hihetőleg ezen újdon szerzett tartományában időzött Lajos, midőn követek érkeztek hozzá Palaeologus János

---

[1]) Dat. in Wissegrad in vig. festi epiphan. Dom. a e 1365. Történelmi Tár II, 186.

[2]) Az oláhországi hadjárat, melyről a kűküllei főesperes emlékezik, (Turóczi : III, Cap. 38.) nem ezen, hanem az 1368-dik évre esik, mert ezen utóbbik évben volt Laczfy Miklós, erdélyi vajda, ki a harczban elesett. 1365-ben s a két következő évben Dénest olvassuk vajdának.

[3]) A következő 1366-ik évről alább lesz szó; 1368-ban híve volt Lajosnak. Cod. Dipl. IX, 4, 148.

[4]) Itt kelt egy levele, melyben a harminczadot szabályozza. Dat. in Zalonkemen sabb. prox, post. fest. S. Georgij a. d. 1365. Cod. Dipl. IX, 3, 489. kövv.

[5]) Joan. Archid. de Küküllő. Turóczinál : III, Cap. 34. És egy lev. Dat. ante Civitatem nostram Bodiniensem in Bulgaria feria 6-a prox. ante fest. pentecost. a. d. 1365. Cod. Dipl. IX, 3, 492.

[6]) Egy 1368-ki okmány szerint (Cod. Dipl. IX, 4, 120) ezen évig László mester, utána pedig Hem Benedek volt bolgár bán. Küküllei János szerint Straszcimir is kibocsáttatván fogságából, Bodonyba bánná neveztetett s mind végig hűségben maradt Lajos iránt. Cap. 34.

görög császártól, segedelmet kérni a török ellen. A mindinkább növekedő veszély ugyan már egyességet eszközlött ki Görögországban: Cantacuzenus a bíborról lemondván, Palaelogus maga lőn ur birodalmában; de már gyöngének érzé magát, az Ázsiából s még inkább a foglyokká tett s törökökké nevelt keresztény gyermekekből kiapadhatlan erőszaporodást nyerő ellenséggel szembeszállni. Mit végzett Lajos a görög követtel, bizonytalan; csak azt tudjuk, hogy Palaeologus ez idő tájban irt a római pápának is, s hogy általa a nyugati keresztények segedelmét annál biztosabban megnyerhesse, igéretet tőn neki népével együtt a római egyház kebelébe térni. Palaeologusnak legtöbb bizodalma volt Lajosban, kinek szövetségét neki a pápa is különösen ajánlotta[1]). Hogy őt gyorsabb segélyezésre indítsa, 1366-ban személyesen is meglátogattá őt Budán. A hír, melyet a császár magával hozott, — miképen t. i. Szizmán, bolgár fejedelem a törökkel szövetségbe lépett, nemkülönben, mint a császárnak esküvel tett igérete, hogy segélyt nyervén, azonnal áttér a római egyházba, megnyerték számára a vallás és egyház iránt lángbuzgalmu Lajost. A császár egy főembere azonnal Avignonba küldetett a pápához, megvinni hozzá küldőjének a király előtt esküvel is fogadott ujabb igéretét áttérése iránt. A görög követet Lajos a nyitrai püspök által kisértette a pápához, kitől egyszersmind bucsut is kéretett mindazok számára, kik őt a hitetlenek elleni hadjáratában kisérendik.

Palaeologus császár, ugylátszik, felbiztatta Lajost, hogy Péter cyprusi király is közreműködendik vele oly módon, hogy mig Lajos a szárazföldön nyomul előre, Péter a Hellespontra fogja küldeni hajóhadát. De Lajos csak ugy remélhetett teljes sükert hadjáratától, ha maga is elegendő tengeri erővel rendelkezhetik a Hellesponton. Különben is ezen hadjárat legjobb alkalmul kinálkozott arra, hogy régi terve szerint egy magyar hajóhadat állitson fel az Ádrián. Követet küldött tehát Cornarino Mark velenczei herczeghez s kivánta tőle, készíttesse föl számára s az ő költségein az 1358-diki szerződésben kikötött huszonnégy hadi hajót. De Velencze, bár akkoron háborutól nyomatva, magát erre világosan kötelezte, egyátalában nem volt hajlandó hozzájárulni, hogy a magyar királynak az Ádrián hajóhada legyen; s most azon

[1]) Cod. Dipl. IX, 3, 592.

ajánlattal mellőzte Lajos kivánatát, hogy a köztársaság a maga költségein fog neki öt gályát a többi, ezekhez tartozó hajókkal együtt hat hónapra kölcsönadni a török elleni hadjáratra. Lajos a velenczei herczeg e válaszát Görgényben vette, a Székelyföldön, hol, ugylátszik, már hadjárata elökészitésével foglalkodott. Velenczének kitérő válasza, kétségkivül, igen bánthatta őt; de mivel a tervezett hadjárattal e miatt fölhagyni még sem akart: mig e miatt Velenczével számolnia alkalma nyílik, tanácsosnak tartá elrejteni boszuságát. A herczegnek tehát junius 20-kán kelt válaszában hideg köszönetet mondván, csak azt irta meg, hogy az időről s helyről, mikor és hova kellend küldenie a gályákat, őt annak idejében tudósítandja [1]).

Nemsokára ezután, mi alatt a király még mindig az erdélyi részeken időzött, a nyitrai püspök is megtért a pápától, választ hozván tőle mind a királynak, mind a görög császárnak. Az emehhez intézett levélben örömét fejezte ki V Orbán, hogy a római egyházzal egyesűlni szándékozik, s e végett Lajos királyt személyesen meglátogatta; s jelenti neki, hogy követeket küld a magyar királyhoz, kikkel ez az ó-hitű nép megtérését jó végre hajtsa [2]). Lajos számára két levelet hozott tőle a nyitrai püspök. Egyikben a kért bucsut adja meg azoknak, kik a királylyal hadjáratba menni fognak [3]); a másikban mindazáltal inté őt, hogy miután a császár mind eddig késett végrehajtani az egyházi egyesülést, ne siessen Lajos igen nagyon a hadjárattal. A görögök, ugymond, midőn sulyos körülmények közt léteztek, már többször is igérték, de kenyérszegésre kerülvén a dolog, soha sem hajtották végre az egyházi egyesülést. Óvatosan járjon el tehát ezen ügyben, nehogy a római egyház most is megcsalattassék a görögöktől. Ha küld is talán neki némi segedelmet, bővebb segélyezését, akkorra halaszsza, midőn a görögök valóban egyesűltek a római egyházzal [4]).

A pápának ezen óvatossága, az egyház iránt feltétlen engedelmességű Lajos buzgalmát annyira lehangolta a török elleni hadjárat tekintetében, hogy azt maga is mindaddig el-

[1]) Datum sub Castro Gurgin in terra siculorum nostr. 20-a junij 1366. Ugyanazon tárgyról, hasonló értelemben Lippáról is irt Lajos a herczeghez jul. 24-kén. Csász. levéltár. Cop dei Commem. VII, I, 248.
[2]) Cod. Dipl. IX, 3, 595.
[3]) Katonánál : Hist. Crit. X, 391 kövv.
[4]) Cod. Dipl. IX, 3, 594.

halasztandónak vélné, mig a görög császár az egyházzal való egyesülését tényleg végre nem hajtja. E halasztást javaslá az is, mivel Lajos a velenczei herczegnek minapi válasza után sem szűnt meg reményleni, hogy őt a török elleni hadjárat tekintetéből utóbb mégis reábírhatja, hogy számára, mint kivánta volt, és sürgetni ezután is szándékozott, egy hajóhadat szereljen fel. A jelen évben tehát, minthogy némi hada már készen állott, csak annyi erőt szándékozott küldeni az Al-Dunához, mennyi arra szükséges volt, hogy a törökökkel szövetkezett Szizmánt, ki, ugylátszik, a bolgár bánságot háborgatá, visszanyomhassa, s azon vidéken az ó-hitű népnek a római egyházba való térését megkönnyítse.

Némely történetirók, s köztök maga a nagyérdemű Pray is, kétségbe vonták, hogy Lajos a török ellen valaha intézett volna hadjáratot; mások ellenben azt állitták, hogy seregei 1366 őszén személyes vezérlete alatt harczoltak a törökkel [1]). Véleményem szerint egyik állitás sem állja ki egészen a próbakövet: mert bár Lajos 1366-ban, legalább személyesen, nem vezetett is hadat a török ellen, kételkednünk még sem lehet, hogy ezen évek valamelyikén magyar hadak valóban harczoltak s pedig győzedelmesen a törökökkel [2]).

---

[1]) Igy Katona: X, 393., Igy legujabban Szalay: II, 221. s mások.

[2]) A mellett, hogy magyar hadak s pedig gyözedelmesen harczoltak ez időtájban a törökökkel, következő érvek szólnak :

a) A Mária-czelli templom Stiriában, melyet Lajos hálából e gyözedelméért építtetett, s mely, bár azóta ujabb alakot nyert, máiglan e fölirást hordja homlokán : „Ludovicus Rex Hungariae, per Matrem Misericordiae victoriam Turcorum gloriose obtinuit.“ E templomban máiglan léteznek — s azokat magam is láttam — Lajosnak több adományai : drága miseruhák, melyeken liliomos királyi czímere aranynyal van hímezve, arany kehely, szentségtartó s több más efféle drága ékszerek.

b) Menesdorfer János, bécsi törvénytudor egy 1407-ben — tehát Lajos halálánál csak 25 évvel később irt jegyzékében (ld. Cod. Dipl. IX, 3, 577.) bizonyítja, hogy Lajos e templomot azért építtette, s ezen ruhákat s ékszereket annak azért adományozta, mert egy ütközetben 20 ezernyi hadával egy 80 ezernyi török hadat megvert. Már futni akart, ugymond, de álmában megjelent neki a bold. szüz, s mellére tévén a maga arczképét, melyet aztán Lajos szintén a templomnak ajándékozott, — parancsolta neki, hogy ütközzék meg.

c) Leggyöngébb azon érv, mely Hammer után a török irókból hozatik fel. Beszéli ugyanis Hammer (Gesch. d. osman. Reich. I, 150) Seadeddin után, miképen az ellenség — a keresztény had — Drinápolytól két napi járatra a Maricza folyamig nyomult elöre, s azt, bár

De bár Lajos elhalasztotta is nagyobb, személyes hadjáratát a török ellen, mig a görög császár, igérete szerint, valóban végrehajtja egyesülését a római egyházzal: szándokával koránt sem hagyott fel teljesen. Mind az 1366-diki, mind a

---

20 ezer fegyveresből állott, Hadzsi Ilbeki, török vezér, tiz ezernyi hadával annyira megverte, hogy a csatamező máiglan „szirf szindüghi" azaz: a szerbek veszedelme helyének neveztetik. Ámde, mint ezen elnevezés is mutatja, a török iró a szerbeken, nem pedig Lajoson vagy a magyarokon nyert győzedelemről beszél, mint ezt Hammer szokása szerint könnyeden oda veti; — hogy ne is említsük azt, miképen ezen csatát maga Hammer is 1363-ra teszi, midőn pedig Lajos király nem a törökkel, hanem, mint tudjuk, Károly császárral háboruskodott. Egyébiránt ezen, a török irók által 1363-ra följegyzett mariczai csatával aligha nem ugyanegy az, melyet a mi forrásaink (Tabulae Acutheanae, Schwandtnernél: (III, 659) 1371-re helyeznek. E két elbeszélés legalább, az ütközetnek mind helyére, mind kimenetelére nézve nagyon megegyez; de egyik is, másik is a szerbeket, s nem a magyarokat állitja a törökök ellenébe. E török forrásnál, s Hammer alaptalan elbeszélésénél sokkal erősebb s általában kétségbe vonhatlan érv arra, hogy ezen évek valamelyikén magyarok is csatáztak a törökkel:

d) László oláh vajdának egy 1372-ki levele, melyben a török ellen vele küzdő Dobokai Lászlót megadományozza. „Exercitum — mondja egyebek közt — validum contra Thurcos proclamari fecimus (tehát a vajda, nem Lajos király). Ipse magister Ladislaus de Doboka .... nobiscum et cum exercitu nostro viriliter contra saevissimos et infideles Thorcos et imperatorem de Tyrna (Ternova, Szizmán székhelye), ipsosque invadendo perpetravit stb. Cod. Dipl. IX, 4, 477.

Mindössze csak ennyi adatunk van e török elleni hadjáratról. Ezekből kétségtelen ugyan, hogy a magyarok már harczoltak a törökkel; de nem tünik ki, hogy Lajos is személyesen jelen volt volna a csatában. Az idézett 1372-ki oklevélből elég világos, hogy ama hadjáratot nem Lajos, hanem László vajda vezette. Annak pedig, a ki állítaná, hogy ez történhetett más valamely évben, de azon győzedelmes hadjáratot, melynek emlékére Lajos a Mária-czelli templomot épittette, ő maga 1366-ban vezette, azt válaszoljuk, hogy ily hadjáratra az egész év folytában nem találunk időt. Ugyanis Lajos junius 20-dikán Görgényben időzött, mint a velenczei herczeghez irt, s fentebb idézett levele tanusítja. Julius 20-kán s 24-kén Lippán volt (Cod. Dipl. IX, 3, 544. és Cop. dei Commemor. VII, 1, 248); julius 22-dikén és 23-kán Gyulafehérvárott (Cod. Dipl. i. k. 549, 552, 569). Augusztus 17-kén Tordán gyülést tartott (Cod. Dipl. i. k. 570); september 20-dikán pedig már ismét Budáról irt a velenczei herczeghez (Cop. dei Commemor. VII, 1, 261). November elején hasonlóképp Budán időzött (Cod. Dipl. i. k. 621). S igy az egész évben nem találunk hadjáratra elég időt; ha csak azt nem mondjuk, hogy azt egy hónap alatt végezte be, mit én nem látok hihetőnek.

következő évből több levele létezik a velenczei herczeghez a kiállítandó gályák tárgyában [1]), mi kétségtelenné teszi, hogy még 1367-ben is egyre foglalkodott a török elleni hadjárat tervével. Időközben mindazáltal arra forditotta fő ügyekezetét, hogy az ó-hitű népet mind az 1365-ben elfoglalt bolgár bánságban, mind Oláhországban a római egyházba térítse. A bolgár bánságba e végett mindjárt elfoglalása után küldött néhány sz. Ferencz-rendi szerzetest. A bolgárok, részint a hódoltató király hatalmától félvén, részint általa remélvén

[1]) Ezen, eddigelé ismeretlen levelek, egyéb érdekességök mellett azért is megérdemlik itt a megismertetést, mert, mind Lajosnak török hadjárata kérdésére, mind a Velenczével létező viszonyaira világot vetnek. Ime tehát azok:

a) Datum Budae die 20-a mens. Septembr. 1366. Lajos, Cornarino Mark velenczei herczeghez. Quamvis alias nobis contra Turchos, duas, tres, usque quinque galeas armatas omnibus (omnes) vestris expensis pro tempore sex mensium obtuleritis; de qua quidem etiam oblatione vobis . . . . multiplices referimus gratiarum actiones. Tamen nos considerantes labores et expensarum onera quae cum Turchis habetis, nolumus vos in tantis expensis agitari, nec quicquam contra ipsa pacta operari . . . Hanem arra kéri újólag a herczeget, hogy az ő költségére szereltessen fel öt gályát a többi azokhoz tartozó hajókkal. A fegyveres népet majd maga helyezi beléjök. Ez ügyben Lucanus de Grimaldis és Petrus de Medio zágrábi polgárokat küldi hozzájok. Copia dei Commemoriali VII, 1, 261. A bécsi csász. levélt. — E levéllel egyezőleg Lucius is állitja (Lib. V, Cap. 1, 385), hogy Lajos oda törekedett, miszerint magának is legyen hajóhada az Adrián.

b) Datum in Werthus, loco venationis nostrae, sub annulo nostro secreto, 6-a decembr. a. 1366-o. Jelenti a velenczei herczegnek, hogy miután szándékát a gályák ügyében követétől, Ursio Bertalantól megértette, a maga kivánatait Ligij Péter zágrábi polgár által adandja tudtára. U. o. 277.

c) Datum in Werthus loco venationis nostrae 6-a decemb. 1366. A király elébbi követei, Lucanus de Grimaldis és de Medio Péter, hasonló választ hoztak, mint a velenczei követ, Ursio. Az ezek által hozott levélre is ugyanazt válaszolja, mit az Ursio által hozottra. Köszönetét mondván a herczegnek, készségéért, a gályák bérbenadására, kéri őt, hogy a hozzáküldött Ligij Péter által végválaszt küldjön neki.

d) Fölhatalmazó levél Ligij Péter mester számára. Kelt ugyanott, december 7-kén 1366.

e) Datum Wisegrad die 5-a Martij a. 1367. Köszöni a herczegnek, hogy „nobis duo corpora galearum cum suis corredis et opportunis armis . . . . liberaliter obtulistis . . . . pro quibus armandis et conducendis nuncios nostros ad vestri praesentiam, cum de ipsis indiguerimus transmittemus.“ U. o.— Tehát Velencze végre sem volt hajlandó az 1358-ki szerződés szerint teljesíteni kötelezettségét. Utóbb pedig, mint alább látandjuk, e pár gálya bérbeadását is megtagadta tőle.

menekülhetni a még inkább rettegett töröktől, engedtek a szükségnek, s rövid idő alatt mintegy 200 ezeren tértek a római hitre. Lajos e fölött annyira megörült, hogy ezen áttérteket névszerint följegyeztette; s mivel még csak nyolcz szerzetes működött Bolgárországban, két ezret kivánt oda küldetni a szerzet főnöke által [1]). A magyarországi ó-hitü népek iránt is hasonló volt téritési buzgalma. A Keve és Krassó vármegyékben lakó szláv és oláh néphez már elébb küldött volt katholikus vallásu szerzeteseket; mivel azonban a vallásához ragaszkodó nép a maga kitiltott papjait titkon ismét visszahívta [2]): a király 1366-ban, midőn Lippán időzött, meghagyta a hatóságoknak, hogy a kebelökben lakó ó-hitü papokat nejeikkel, gyermekeikkel s minden vagyonukkal együtt vitessék át Benedek urhoz, a nevezett vármegyék főispánjához [3]).

Alig lehet kételkednünk, hogy a minoriták szerzetének főnöke, kitől Lajos két ezer szerzetest kivánt, számos egyént nem helyezett volna rendelkezése alá. A király ezeknek egy részét Vlajkó vajda tartományába, más részét Szerb és Bosnyaországba küldötte; mert a pápa által erre folyton ösztönöztetvén [4]), mind ezen ó-hitü népeket beterelgetni kivánta a római egyház aklába. Vlajkó eleinte csak tűrte a téritőket; de 1368-ban miattok nyiltan fellázadt, a szerzeteseket részint megölte, részint kiűzte.

Lajos e lázadásról értesülvén, azonnal hadjáratot inditott Vlajko ellen. Mig egyrészről maga, Garay Miklós macsói bánnal Bodon felől készült betörni Oláhországba, másrészről Laczfy Miklós erdélyi vajdát tartománya dandáraival a Karpátok szorosain keresztül küldé a lázongókra; mert ugy értesült, hogy ezek vallásuk sérelme miatt nagyon föl lévén ingerűlve, elszántan akarják magukat védelmezni. Laczfy eleinte szerencsésen harczolt: az Ilonesa folyamnál több erődöt megvévén, Dragomért, Vlajkónak alvezérét is megverte; de midőn a futamló ellenséget vigyázatlanul űzné, a hegyek szorosaiban, a megfordult ellenségtől s az össze-

---

[1]) Marcus Viterbinus minorita szerzetes főnök levele Cod. Dipl. IX, 3, 602.

[2]) Joann. Archid. de Küküllő Turóczinál III. Cap. 48. Districtus de Lipna alatt Lippa értendő. ld. Chron. Budense.

[3]) Cod. Dipl. IX, 3, 543.

[4]) Ld. a pápának egy levelét ez iránt Farlatusnál: Illyr. s. IV, 62.

csoportosult föld népe által mindenfelől körűlfogatott és seregének nagy részével agyonveretett. Miklós vajdával együtt, kinek holttestét katonái még is megmentették, elestek még Péter alvajda, Vörös Péter, küküllei várnagy, Vass Dezső és sokan mások az erdélyi nemességből. Ez alatt Vlajko a Dunánál is nagy számu hadat gyűjtött, hogy a királyt átkelésében meggátolja. De Garay Miklós, a nyilzápor daczára is átkelt a folyamon, mi annyira megrettenté az oláhokat, hogy hanyatt-homlok futásnak eredtek. Vlajkó ezután a király kegyelméhez folyamodott, mit Lajos, miután hűségeskűjét s azon igéretét vette, hogy a római egyházhoz csatlakozik, nem is tagadott meg tőle. Hogy azonban a kétes hűségű fejedelmet jobban féken tarthassa, Szörény várát azonnal újonnan megerősitteté; utóbb pedig Erdély és Havasalföld határszélein egy erős várat épite, mely Törcsvárnak neveztetett [1]). Vlajko ezentul hű maradt; miért utóbb Fogarast is, hova ekkoron uj telep szállittatott, adományul nyerte a királytól [2]).

Azonban Lajos erőködései, az ó-hitü népet a római egyházba téríteni, mind Oláhországban, mind Szerbiában és Boszniában [3]) nem csak sükeretlenek maradtak, hanem fő okaivá lettek annak is, hogy a magyar uralom e tartományokban soha sem verhetett erősebb gyökeret. A vallásához híven ragaszkodó nép, mivel azt üldöztetni érzé, mihelyt a körülményeket kedvezőknek látta, minduntalan föllázadt; utóbb pedig mint látni fogjuk, inkább a hóditó törökkel szerződött, ki, ha egyebekben zsarnokilag viselte is magát irányában, vallását szabadon engedte gyakoroltatni.

Az ó-hitű nép e téritgetésénél sokkal nagyobb érdemet szerzett Lajos magának azáltal, hogy az országban a mult század folytán megtelepedett kunokat és nogáji tatárokat, kiknek egy része még mindig a pogány valláson maradt volt,

---

1) Joann. Archid. Turóczinál III, Cap. 38.

2) Egy 1372-iki levelében Vlajko magát a fogarasi uj telepitvény vezérének czímezi. Cod. Dipl. IX, 4; 477.

3) István bán halála után a lázongó bosnyákok, annak özvegyét, Ilonát s Ubert fiát elüzték. De bár Lajos őket, mint a római hithez híveket visszahelyezte, Ubert még 1366-ban is igy ir a velenczei herczeghez: „. . . Ipsi nobiles regni nostri . . . . Deo et nobis infideles, nos miserabiliter de nostro regno . . . . ejecerant; nosque per . . . gratiam D. Ludovici . . . regis Hungariae . . . simus iterum in nostrum regnum recepti . . . licet non in toto stb. Cop. dei Commemor. VII, 1, 245. Ld. erről Farlatust: IV, 61.

a keresztény hitre térítvén, a magyar néppel jobban összeolvasztotta. Hihetőleg alatta tüntek el utólsó maradványai a mohammed vallásnak is, mely az egy század előtt még oly nagy befolyásu bolgárok közt széltében uralkodó vala.

Ezen időtájban gyérültek meg nálunk a zsidók is. E néposztály egy idő óta európaszerte nagy üldözéseket szenvedett, s nálunk sem maradt teljesen békében. Lajos azokat, kik közőlök, legalább színleg, keresztényekké nem lettek, az országból szintén kiűzette [1]. Az üldözött nép jobbára Lengyelországba költözött. Lajosnak e térítői buzgalmába egyébiránt nem vegyült a türelmetlenségnek azon kegyetlensége, mely a térítőket közönségesen jellemzi, s mely a különböző vallással együtt magát a kitérni nem akaró egyént is megrontja. Franczia- és Németországban iszonyu dolgokat követtek el a zsidókon: számtalanok felfokozott kegyetlenséggel, válogatott kinzásokkal ölettek meg, javaik közprédává lőnnek; ugy hogy az üldözés inkább kincseik, mint vallásuk miatt látszék történtnek. Lajosról ellenben mind okmányok emberségesebb bánásmódot bizonyítanak [2], mind titkára, János, küküllei főesperes tanusítja, hogy midőn a hitökben makacsokat kiűzette, uzsorával gyűjtött kincseiket, mint a sarat megvetvén, nem foglalta le [3]. Lajos e térítési buzgalma inkább azon középkori lovagiasság bélyegét viselte magán, melynek jelleméhez tartozott az ábrándos buzgalom vallás és egyház iránt.

A királynak e jellemsajátsága folyton újabb táplálatot nyert a pápának ama leveleiben, melyekkel érdemeit az egyház terjesztésében nem szűnt meg magasztalni [4]. A király e hő ragaszkodásának az egyházhoz, volt ujabb bizonyitványa azon szövetség is, melyet 1367-ben Bernabo Visconti s más nyugtalan olasz urak ellen kötött a pápával, midőn ez Avignonból Rómába szándékozott visszahelyezni a maga székelését [5].

Mihelyt a pápa Viterboba érkezett, Lajos követei által üdvezlé őt, kivel egyébiránt két más ügyben is

---

[1]) Joann. Archid. Turóczinál: III, Cap. 41.
[2]) Egy érdekes okmányt közöl erről az Uj Magy. Muzeum 1855-ki foly. 3-ik füzete 191. l.
[3]) Cap. 41.
[4]) Ilyen, például egy 1368-ki levele. Cod. Dipl. IX, 4, 141.
[5]) Raynald: Annal. Eccl. 1367. évhez.

kivánt végezni. Ezek egyike az ország tudományos müveltségét, másika családját érdeklé közelebbről. Mi emezt illeti: Johannának harmadik férjétől, aragoni Jakabtól sem voltak gyermekei, s országának örökségét Anjou Lajos, a franczia király öcscse, nem csak igényelte, hanem Provence egy részét el is foglalta Johannától. Lajos király tehát a maga családjának jogait biztosittatni kivánta a szent szék által. Mi pedig amazt illeti: miután az egykoron virágzatban létezett veszprémi főiskola már Lajos kormányra lépte előtt sülyedésnek indult, s az ország szellemi szükségeit szűkebb szervezete mellett, különben sem elégitheté ki: a király, Vilmos pécsi püspök s cancellár ösztönzéseire néhány év óta Pécsett tervezett egy szélesebb alapu főiskolát felállítani. A követek mind a két tárgyban kedvező választ nyertek. A siciliai örökösödést illetőleg azt válaszolta ő szentsége, „hogy az igazság kiszolgáltatásában, midőn a rendelkezés ideje megjövend, nem lesz hiány a szent széknél, valamint a király iránti kedvezésben sem a mennyire a lelkiismeret s más joga engedi [1])." A főiskolára nézve pedig teljes jogot adott Lajosnak Pécsett egy generale studium-ot felállítani, melyben a theologián kivűl minden egyéb tudomány tanittassék, kikötvén, hogy a tanárok ellátásáról mind ő, mind utódai bőkezűleg gondoskodjanak [2]).

NEGYEDIK FEJEZET.

I. Lajos kormányának második fele. 1370.—1382.

I.

Kázmér lengyel király, Albert és István bajor herczegek, Rupert és Adolf pfaltzi grófok 1369-ben vendégei voltak Pozsonyban Lajos királynak, s vele szövetséget kötötték a családja hatalmát mások kárára nagyon is mohón nevelni törekvő Károly császár ellen [3]). Kázmér ez alkalommal megúji-

---

[1]) Raynald : Annal. Eccl. 1368 évhez. n. 18.

[2]) Cod. Dipl. IX. 4, 65, és 69. V. ö. Toldy Ferencz: A magy. nemzeti irodalom története I, 132.

[3]) A szövetséget Kázmérral ld. Cod. Dipl. IX, 4, 157, a pfaltzi grófokkal és a bajor herczegekkel Történelmi Tár II, 187 kövv. A pfaltzi grófokhoz már 1367-ben követül küldötte volt a király Vilmos pécsi pöspököt. U. o. 58. S hogy ezek 1369-ben a bajor herczegekkel együtt Budán voltak, tanusítja a Chron. Salisburg. Peznél I. 1369 évhez.

totta Lajossal a lengyel korona örökösödését illető szerződéseket is, mintha érezte volna, hogy attól nemsokára meg kell válnia. A következő év őszén Kázmér vadászat alkalmával lováról lebukván, oly sulyosan megsérült, hogy többé fel sem kelt beteg-ágyából s november 5-ke végnapja lett életének.

A miért már atyja, Robert Károly s utóbb maga Lajos is annyi szerződéseket kötöttek, a lengyel korona valahára reá szállott Lajos fejére. De ki hitte volna, Lajos, — tán mivel fimagzattal eddigelé nem volt megáldva, abban már nem találta nagy örömét. A krakói püspöknek és a lengyel cancellárnak, kik őt a lengyel urak nevében a megürült trón elfoglalására meghívták, eleinte azon választ adá: miképen attól fél, hogy gondjait a két ország közt megosztván, egyik javának sem fog eléggé megfelelhetni; s a követek és magyar urak csak huzamos reá beszélésekkel indithatták őt arra, hogy velök utnak eredjen Lengyelországba [1]) Erzsébet anyakirályné rokona, László opolyi herczeg s nádorispán kiséretében már elébb Krakóba utazott volt haldokló testvére látogatására. Az ország rendei Uj-Szandeczben fogadták Lajost, s nagy pompával kisérték be Krakóba, hol őt aztán november 17-én a gnesznai érsek által meg is koronáztatták. A hódolat elfogadása után Lajos meglátogatta Nagy-Lengyelország fővárosát, Gnesznát is; s ott Sz. Adalbertnek, a Poroszországban vértanuságot szenvedett magyar apostolnak sirjánál ájtatosságát végezvén, rövid mulatás után visszatért Krakóba. Ugy vélekedvén, hogy senkire jobban nem bizhatja az ország kormányát, mint anyjára, Erzsébetre, a meghalt király testvérére, bár a lengyel urak óhajták, hogy tovább időzzék közöttök, már december második felében visszatért Magyarországba [2]).

Az ok, miérthogy Lajos oly sietve hagyta el az ujdon nyert országot, melynek birtoka által birodalma három tenger partra szolgált, — azon viszályokban feküdt, melyek közte s egyrészről Károly császár, másrészről Velencze közt egy idő óta kifejlettek.

Mi a velenczei ügyet illeti: a köztársasággal már az elébbi években többféle izetlenségei voltak a királynak ama kölcsönös kárositások miatt, melyeket majd az ő dalmát alattvalói

---

[1]) Dlugoss: Lib. IX. 4.
[2]) U. o. 12. köv. Joann. Archidiac. Turóczinál III. Cap. 37,

a velenczeiektől, majd ezek amazoktól szenvedtek kereskedésökben a tengeren [1]). Lajos ezekben mindig a legszigorúbb igazságot szolgáltatta ki Velenczének [2]). Még tán mindig remélte Lajos, hogy Velencze végre is meg fogja engedni, hogy hajógyárában néhány gályát készittessen és szereltessen fel, mit azon okból sürgetett, hogy a török növekedő hatalmának tengeri erővel is szükség ellentállnia. De miként a fentebb elbeszéltek szerint, 1366-ban, ugy később is folyton ellenzé ezt a tengeri uralmára féltékeny Velencze. Sőt 1370-ben, azon ürügy alatt, mintha Lajos a Velenczével szövetségben lévő görög császár s a szerb fejedelem macedoniai birtoka ellen akarna háborut intézni, Velencze még azon néhány gálya kölcsönadását is megtagadta, melyeket elébb a török ellen megigért volt [3]). Lajos ezt az által boszulta meg, hogy nem csak ama magyar hadakat, melyek Budai Imre kapitány alatt Velencze zsoldjában álltak, visszaparancsolta [4]), hanem Carrarai Ferencz paduai fejedelemnek, kinek birtokait Velencze nem szünt meg háborgatni, 1371-ben egy dandár fegyverest küldött segedelmére [5]). Ez volt oka annak is, miérthogy Lajos 1371 tavaszán nejével együtt, kinek nem rég egy harmadik leánya Hedvig született, a dalmát partokra utazott, melyeknek most Durazzói Károly, a Visegrádon egykor fogságban volt Lajos fia, kit a király mint mondók, még 1362-ben magához hivott, vala kormányzója. Lajos itt tán körültekinteni akart, valjon nem volna-e lehetséges a dalmát városokban gyüjteni, s felszerelni annyi hajót, hogy Velencze ellen a tengeren is megkezdhesse a há-

[1]) Ennek több példái fordulnak elé a Cop. dei Commemoriali czimü velenczei államkönyvek VI d. kötetében 89, 123, 149, 167, 204, 207: köv. 499. stb.

[2]) Egyebek közt egy rendeletében, melyről a kelet ideje s helye hiányzik, de mely kétségkivül ezen időkre vonatkozik, meghagyja a dalmát városoknak, különösen Zárának és Nonának, „quatenus illa, quae contra nostrum honorem praemisso modo comisistis, taliter debeatis reformare, ut dux et commune praenotati (Venetiarum) . . non habeant ulterius de vobis causam quaerellandi nobis Cop. dei Commem. VI, 499.

[3]) Lucius: Lib. V. Cap. 1. Schwandtnernél III, 385.

[4]) Datum 1370. die 26. april . . . Aimericus Ungarus, filius Andreae de Buda Capitaneus et Connestabilis omnium Hungarorum existentium ad soldum ducalis dominij supradicti in Istria . . nyugtatványozza Velenczét, hogy a fentirt napig járó zsoldot 500 aranyban fölvette. Cop. die commem. VIII. 2. 487.

[5]) Contin. Andreae Dandulo. Muratorinál XII, 435.

borút. De ellenséges szándokai nem maradtak titokban a szemes Velencze előtt, s ez haladék nélkül egy hajóhadat bocsátott a tengerre, mely aztán a horvát s dalmát partok közelében czirkálva kémlelgeté a király szándokait [1]). Lajos, ugylátszik, meggyőződött, hogy e részről nem árthat Velenczének, s végre is az előbbihez hasonló szárazföldi munkálatait kellend ismételnie, hogy a büszke köztársaságot megalázza. Dalmátiából tehát visszatérvén, 1372-iki marcziusban Bécsbe utazott, s Albert és Leopold osztrák herczegekkel és Carrarai Ferenczczel oly szövetséget kötött, hogy alattvalóiknak minden kereskedelmi összeköttetést tiltsanak meg Velenczével. Lajos különösen kötelezte magát, hogy zárai és zengi polgárainak, kik legsürűbb közlekedésben álltak Velenczével, végkép megtiltja, ennek kikötőibe járniok [2]).

Velencze e rendszabályokról értesülvén, eleve is tudta, hogy azokat még ellenségesebb intézkedések követendik a király részéről, s most ismét kérelemhez folyamodott. Köveleket küldött Lajoshoz, kik őt megengesztelni ügyekeznének, de hasztalan: már ekkor utban volt Olaszország felé három ezernyi dandárral Laczfy István, kit Lajos Carrarai Ferencz segélyére küldött [3]). Maga most más ügyekkel lévén elfoglalva, a nagyobb háborut, melyet saját neve alatt szándékozott viselni Velencze ellen, más időre halasztván, jelenleg csak szövetségesét kivánta megsegíteni. Laczfy István ezer osztrák fegyveressel szaporodván, s Carrára hadaival egyesülvén, a Piave folyam felé nyomult, hol Giustiniani vezérlete alatt egy elsánczolt velenczei tábor állott. A szövetséges hadak véletlenül lepték meg a tábort, s egy dühös csata után a velenczei zsoldosokat megfutamitván, magát a vezért, Giustinianit is több előkelő olaszszal fogolylyá tették. A megrettent Velencze hirtelen egy ujabb zsoldos hadat fogadott szolgálatába, s azt Dandulo Lénárt a herczeg fia alatt a féltett Treviso védelmére küldé. Nem rég érkezett egy török csapat is, melyet szövetségesétől Murad szultántól fogadott fel a köztársaság. Dandulo Lénárt Piave di Sacco mellett,

[1]) Lucius i. h. 386. és Cont. Andr. Dandulo e. h. Quia praefatus rex Ungariae tam per terram, quam per mare multa minabatur, destinatium fuit a ducali dominio Extoleum galearum ad partes Slavoniae.

[2]) Fejér : Cod. Dipl. IX, 4, 483.

[3]) A bécsi csász. levéltárban lévő velenczei Libri Pactor V, 6. —

honnan a várost alkalmasan védheté, keményen elsánczolt táborba szállott; mert Laczfy, miután a paduai földet az azt fosztogató velenczei csapatoktól megtisztította, Treviso felé közeledett. A magyar vezér hasztalan ügyekezvén őt kicsalni erős táborából, türelmét vesztve, jul. 1-én rohammal akarta megvenni sánczait. Lovasságát leszállitván, maga állott a rohamcsapat élére. De íme, alig hatott be a sánczok közé, a török dandár, mely a magyar s paduai sereg háta mögött cselben állott, vágtatva rohan az ostromlókra, s mielőtt ezek visszatérhettek s lovaikra ülhettek volna, nyakukon termett; más részről sánczai mögül Dandulo Lénárt is támadást intézett ellenök. Egy dühös csata után, melyben két száz magyar veszté el életét, Laczfy több előkelő magyar s paduai urral fogolylyá lett, a vezére vesztett had pedig futásban kereste menekültét. A szövetséges magyar olasz hadból mintegy háromszáz fegyveres és hatszáz ló esett a velenczeiek kezébe [1]). A paduai földre visszavonult magyarok fenhangon követelték Carrarai Ferencztől, váltaná ki vezéröket a fogságból, kijelentvén, hogy addig többé kardot sem emelnek. A paduai urak közől is többen, s még maga öcsese, Miklós is föllázadt a fejedelem ellen. Az ármány, mely szerint őt fiával együtt meggyilkolni szándékoztak, idején fölfedeztetett s meghiusittatott ugyan; de Carrarai Ferencz, miután a más felé elfoglalt Lajostól rögtön ujabb segélyt nem nyerhetett, september 21-ikén igen sulyos feltételek alatt kénytelenittetett megkötni a békét. Lajos ezt most maga is javasolta neki, alkalmasabb időre halasztván boszuját a fondor Signoria ellen; miért is magát a békébe nem engedte bele foglaltatni [2]).

Az ok, miérthogy Lajos a háborut Velencze ellen nagyobb erővel nem intézte, és szövetségesének megaláztatását tűrte, ama régi viszályai voltak Károly császárral, melyek miatt ellene, mint fentebb láttuk, már 1369-ben szövetséget kötött. E viszályokhoz pedig még Lengyelországban is sulyos zavarok járultak.

Károly császár Brandenburgot, vejének Otto herczegnek birtokát, minden módon a cseh koronához akarta kap-

[1]) A bécsi csász. levéltárban levő velenczei Libri Pactor. V. 6.

[2]) U. o. és Cont. Andr. Danduli. Muratorinál XII. 438. kövv. — Caresinus: Chron. Venet. Muratori szintazon kötetében. Andr. de Redusio: Chron. Tarvis. Muratorinál XIX köt.

csolni, ellenére magának vejének is, ki magtalan halála esetére, rokonát Fridrik bajor herczeget tűzte ki örökösévé. Ennek igényeit az 1369-ben Budán kötött szövetség szerint Lajos király is támogatta; és midőn a császár 1371 nyarán brandenburgi Ottót haddal támadta meg [1]), Lajos viszont László opolyi herczeg s nádorispán s Péter bán vezérlete alatt Morvába küldött egy magyar hadat, mely azt egy ideig tűzzel vassal pusztitotta [2]). A császár erősebbnek érzé magát a diplomatai téren, mint a harczmezőn. Hogy tehát a magyar hadat Morvából kitakarodásra birja, maga is visszahivta seregeit Brandenburgból, és XI. Gergely pápát kérte meg, vetné magát közbe, s küldene követet, ki közte s Lajos közt békét eszközöljön[3]). Mielőtt a pápai követ, János alexandriai patriarcha, megérkezett, a császár kivánsága szerint fegyverszünet köttetett; majd a két fél biztosai is találkoztak Boroszlóban, a császár részéről Przemiszl tescheni, — Lajoséról László opolyi herczeg s magyar nádor. Károly császár követe, kijelenté küldője nevében, hogy ez kész megbékülni a bajor herczegekkel s Brandenburg ügyét a választó fejedelmek többségének elhatározására bizni. E fölött házasságot hozott szóba a császár legifjabb fia Zsigmond és Lajos valamelyik leánya közt. Az inditvány fölötte megtetszék László nádornak, s annak elfogadását a királynál is sürgette. Vévén pedig Lajos biztositását, hogy a házasságot ő sem ellenzi: a pápa s a császár követei 1372-ben pünkösd táján Budára jöttek, folytatni a tárgyalásokat. Ezek folytában Lajos kijelenté, hogy leányai közől kész a legifjabbikat, Hedviget, sőt, ha még fia születnék, vagy Hedvig életben nem maradna, az idősebb Máriát is eljegyezni a császár fiának. Okmánynyal biztosítá a császárt arról is, hogy őt joggal birt tartományaiban háborgatni nem fogja, Károlytól is hasonlót kivánván mind a magyar mind a lengyel tartományokra. Békés szándokait ez által eléggé tanusitá Lajos; de a bajor herczegekkel való szövetségéről, kik közől István herczeg ez időben szintén Budán volt, — mind addig nem akart lemondani a lovagias király, mig Károly velök meg nem békűl. A pápa s a császár követei Károlyt ennél fogva arra

---

[1]) Dobner: Monum. IV, 57.
[2]) Joann. Archid. Turóczinál: III, Cap. 36.
[3]) Ld. A követ egy okmányát Fejérnél: Cod. Dipl. IX, 4, 343.

sürgették, találkozzék személyesen a királylyal: neki magának talán sikerülend elvonni őt szövetségeseitől. A találkozás utóbb Trencsényben meg is történt; de Lajos igazságosnak látván a bajor herczegek ügyét, őket most sem hagyta cserben. A hosszu viszálynak a következő évben avval szakadt valahára vége, hogy Károly Brandenburgért 200 ezer magy. forintot fizetett le vejének s a többi bajor herczegeknek. A pápai követ, bár, utasitása szerint is, a császár ügyét támogatta, Lajos nagyszerü személyességétől megnyeretve, kénytelen volt egy levelében a császárnak megvallani, „hogy soha sem látott fejedelmet, ki oly hatalommal, minővel Lajos bír, annyi szerénységet s alázatosságot, annyi mérsékletet s békeszeretetet párosítana magában.“ „Én e fejedelemben, — mondja egy más levelében — semmi egyebet nem tudtam fölfedezni, mint csupán jót“ [1]).

Még folyt a velenczei háboru s folytak az alkudozások Károly császárral, midőn Lengyelországból is mind kellemetlenebb hírek érkezének Lajoshoz. A lengyel urak igen rosz néven vették Lajosnak, hogy megkoronáztatása után oly rövid ideig mulatott közöttök, hogy László opolyi herczeget s magyar nádort vieluni herczeggé nevezte, s Magyarországba visszatért a nélkül, hogy velök az ország ügyeiről bővebben értekezett volna [2]). Az elégületlenséget még inkább nevelte Erzsébet anyakirályné kormánya, ki a közügyekben megőszült férfiak közől hivatalaikból többeket elmozditván, helyeiket olyanoknak adá, kik az udvariassághoz, hizelgéshez jobban értettek, mint a kormány ügyeihez. A zavarok kivált nagy Lengyelországban hatalmasodtak el. E tartomány urai már azt is rosz néven vették volt Lajosnak, hogy magát nem nálok, Gnesznában, hanem Krakóban koronáztatta meg; miért nagy részök meg sem jelent a koronázási ünnepélyre. Midőn aztán Lajos, mint mondók, Sz. Adalbert sirjához Gnesznába zarándokolt, a székesegyházban egy fényes trónt készitettek számára, hogy abba ünnepélyesen beülvén, a Krakóban végrehajtott koronázás mintegy érvényesittessék. De Lajos nem akarta magát szeszélyök játékává alacsonyítani, s a trónbaülést egészen mellőzte. Az e miatt elégületlen urakat még inkább sérté az, hogy utóbb Erzsébet a tar-

[1]) Okmányok Fejérnél : IX. 4, 389 — 409. 418 kövv. 452. 485. kövv. Benessius, Dobnernél : Monum. IV, 55. kövv. és II, 400 köv.
[2]) Dlugoss. Lib. X, 13. l.

tomány kormányzójává Pilczai Ottot nevezte ki. Ennek csak az volt a hibája, hogy kis-lengyelországi ur levén, a gnesznai tartományban nem volt birtoka; s a zavargó urak sértéseikkel mindaddig zaklatták a különben derék férfiut, míg hivataláról le nem mondott. Erzsébet, hogy az urakat békére birja, testületök egyik tagját, Szandigovot nevezte ki kormányzóvá. A csend azonban ez alatt sem állott helyre; sőt azután még nagyobb féktelenség háborgatta a tartományt. Hasonló állapotban voltak pedig Lengyelország egyéb tartományai is. [1]) Lajosnak minduntalan annyi panaszt kellett hallania új királyságából, hogy ha már elnyerésében sem telt nagy öröme, birtokával még több oka volt elégületlennek lennie.

Ha tán volt is alapja az urak ama panaszainak, hogy a kormányzó királyné a maga mellé vett uj emberekkel önkénye szerint igazgatja az országot: még jogosabban vádolhatá őket Erzsébet arról, hogy féktelenségeik, igazságtalan követeléseik által lehetlenné teszik a kormányzást. Az egyházi és világi urak panaszainak egyik főbb tárgyát az adók tették. Lengyelországban régóta minden telek után hat schok széles garas egy mérő rozs és ugyanannyi zab járt közadóul a kir. kincstárba. Kázmér és atyja ezen felül több ízben rendkívüli adókat is szedettek; és midőn Lajos 1355-ben koronaörökössé neveztetett, a lengyel urak kérelmére igéretet tőn akkoron kiadott okmányában, hogy ha majd az ország birtokába jutand, minden szokatlan adót, mely elődeitől szedetett, el fog törűlni. Most azonban ezen igéretet arra magyarázták az urak, „kik minden adózást — mond a lengyel iró — mint a pestist, ugy gyűlölének,“ mintha Kázmér, midőn általok Lajost trónörökössé megválasztatta, azt igérte volna nekik, hogy ő a kormányra jutván, földeiket, jobbágyaikat minden adózástól fölmentendi. És ezt most több izben sürgették is nála követeik által.

Anyjának s némely híveinek tudósitásaiból teljesen meggyőződött Lajos, hogy az elégületlenségnek és zavargásoknak az adózásban fekszik legfőbb oka, s míg ezt megnem szünteti, békés kormányra mindaddig számot sem tarthat. Ő tehát elhatározta magát, teljesíteni a lengyelek kivánságát, de csak azon feltétel alatt, hogy az örökösödést,

---

[1]) Dlugoss. Lib. X. 14. l.

mely 1355-ben csak a férfiágra állapittatott meg, ez pedig magán kivűl már egészen kihalt, s magának is csak leány gyermekei vannak, ezekre is kiterjeszszék. E végett Lajos 1374-iki septemberben a lengyel urakkal Kassán gyűlést tartott, hol miután az említett termesztményi adót egészen eltörűlte, a pénzadót pedig két schok széles garasra szállította le, a lengyelek is hajlottak kívánságára, s az örökösödést, ha fiai nem születnének, leányaira is kiterjesztették, [1]) Galicziát és Lodomeriát Lajos, melynek birtokát haláláig engedte volt át Kázmérnak, az anyaországgal szorosabban összekapcsolandó, még a mult évben visszavette Lengyelországtól s László opolyi s vieluni herczeg kormányára bízta. A herczeget akkoron Bubek Imre, eddig erdélyi vajda, váltá fel a nádori méltóságban.

II.

Mialatt a békealkudozások Lajos és Károly császár közt folytak, a törökök egy ujabb győzedelmet vívtak ki a szerbek fölött. A pápa ezen eseményt ujabb érvül használta fel arra, hogy Lajost ösztönözze: békülne ki mennél elébb a császárral s fordítaná hatalmas fegyvereit a törökök ellen, kik ezen ujabb győzedelmeik után az ő birodalmának szomszédaivá lettek s már az adriai tenger kikötőit is fenyegetik. „A dühös hitetleneket csak az ő fegyvereinek hatalma képes megfékezni, miután, kivált most, midőn a világ napról napra inkább elmerűl a roszban, egy közönséges hadjárat létesitésére gondolni sem lehet. Azért adta az isten neki a nagy hatalmat, hogy avval védje a keresztény népet; ezt tévén, dicsőségének öregbedése fölött, még az örökkévaló jutalomra is számolhat. [2])

Lajos, a pápa figyelmeztetése nélkül is eléggé átlátta a veszélyt, melylyel koronájának hűbéres tartományait a törökök hovatovább mindinkább fenyegetik; sőt tartott még attól is, netalán a Feketetenger mellékén tanyázó tatárokkal szö-

---

[1]) Dlugoss: Lib. X. 21. köv. Ld erről Lajos okmányát. Fejér: Cod. Dipl. IX, 4. 572.

[2]) XI Benedek levele a királyhoz. 1372-ki máj. 15-ről Cod. Dipl. U. o. 426.

vetkezzenek, s egyenesen Magyarországot tűzzék ki támadásaik czéljává; s e fölötti aggodalmaiban maga is mennél elébb óhajtott nagyobbszerű hadjáratot intézni a török ellen. Mihelyt tehát a Károly császárral folytatott alkudozások biztosabb reményt nyujtottak a békére, Lajos 1373 elején László gyulafehérvári prépostot és Miklós ungi főispánt ez ügyben követekül küldé a pápához. A király kötelezé magát általok a pápa előtt, hogy májustól kezdve egy év alatt kész egész hatalmával megtámadni a törököt azon feltétel alatt, hogy ő szentsége Magyar- s Lengyelországban s egyebütt is parancsolja meg a keresztes háboru kihirdetését, s azoknak kik vele hadba mennek, adjon teljes búcsut; továbbá, hogy a magyar egyházi jövedelmek tizedét, melyet a szent szék húz, engedje át a háboru költségeire; s végre, hogy a pápa hozzon létre oly szövetséget, melynél fogva, mig maga a száraz földön működendik, a tengeri hatalmak ugyanazon időben hajóhaddal támadják meg az ellenséget. XI Benedek az első s utolsó pontot teljes készséggel elfogadta; s a keresztes hadjárat kihirdetése iránt ki is adta febr. 23-án kelt levelében rendeletét Tamás esztergami érseknek [1]; tett lépéseket az iránt is, hogy Genua, a siciliai és cyprusi királyok s a jános-vitézek a kiküldendő hajóhad iránt szövetségre lépjenek a szent székkel; de a magyar clerus jövedelmei tizedének átengedéséről mit sem akart hallani. És bár ekkint nem teljesítette Lajosnak minden kivánatát, egy más levelében meghagyta az érseknek, hogy mielőtt a keresztes hadjáratot kihirdetné, esküvel kötelezze a királyt, hogy a hadjáratot egy év leforgása alatt valóban végrehajtandja.

De Lajos a tizedek átengedése nélkül egyátalában nem volt hajlandó a hadjáratra. Akként vélekedvén, hogy valamely egyes, kisebbszerű hadjárat által csak ingerlené inkább a törököt: ő csak oly kilátással volt volna hajlandó megkezdeni a háborút, hogy a törököt megtörje, s minden európai foglalmányaitól megfosztván, Ázsiába visszaszorítsa. Előre is látta pedig, hogy ily háboru hosszu időre terjedhet s roppant költségekbe fog kerülni. Minthogy tehát a pápa e költségekhez járulni vonakodott, ő is lemondott a hadjárat

---

[1]) A pápa lev. az eszterg. érsekhez Raynaldnál: Annal. Eccl. 1373 évhez. E levélben csak a keresztes hadról van ugyan szó, a mint hogy a többi pont nem is illette az érseket; de hogy a két másik pontról is tétetett szót a király, egyebekből eléggé kitünik.

tervéről, mely csak teljesen végrehajtva válhatandott birodalmának javára: a pápától kivánt esküt le nem tette, minek következtében a keresztes hadjárat sem lőn kihirdetve. A pápa ezután Paleologus Jánosnak hozzáérkezett követét, Lascaris Jánost küldé át Lajoshoz, hogy őt legalább azon szövetségben való részvétre birja, melynek czélja lenne, folyton egy hajóhadat tartani a Hellesponton a török ellen. Ezt azonban csak fél szabálynak látta Lajos; s miután dúsabb eredménynyel biztató hadjáratot nem intézhetett, ilyféle szövetséghez sem kivánt járulni, melyből több kárt, mint hasznot vélt háramlani a kereszténységre. Hiában sürgette őt a pápa ez iránt még egy ujabb levelében; hiában izent neki szóval is István zágrábi püspök és Czudar Péter tótországi bán, a király követei által, kik 1374 őszén nála jártak [1]: Lajos állhatatos maradt a maga elve mellett, miszerint vagy nagyobbszerű, élethalál harczot kell kezdeni a törökkel, vagy nem ingerleni őt czélra nem vezető félszabályok által. Ezen elvtől a következő évben sem állott el Lajos, midőn a görögök egyházi csatlakozásának újabb igérete által kecsegtetett pápa ismételve felszólitá őt a segély nyujtására. Ezen levelei másodikában, tudósitá a királyt, hogy nem csak a jánosvitézek s mások igértek neki gályákat s hadakat, hanem ő maga is kész a szent szék költségein némi tengeri erőt kiállítani; s kérte a királyt, teljesítse ő is régibb igéretét a török elleni hadjárat iránt; vagy ha maga ezt tenni nem akarná, legalább csak némi hadakat küldjön Rumeliába, míg a hajóhad a tengeren működendik, hogy így két részről egyszerre lehessen a hit ellenségeit megtámadni [2]).

Mily érvekkel indokolta Lajos tagadó válaszát a pápa előtt, nem tudjuk; de hogy ő, az egyház iránt különben oly buzgó, oly vallásos király, ki elébb önként is szándékozott harczra kelni a keresztény hit ellenségeivel, most a pápa ennyi sürgetéseire sem hajólt, ezt nem szeszélyből, mi idegen volt jellemétől, hanem fontos okokból cselekedte, kétséget nem szenved. Fájhatott neki, hogy a pápa, ki a török elleni háborúra mindig a vallás, s az egyház javának szempontjából ösztönözte őt, maga még azon áldozatot sem akarja tenni,

[1]) Raynaldnál 1374 évhez. Fejérnél: Cod. Dipl IX, 4, 583.
[2]) Fejér: Cod. Dipl. IX, 5, 52. 54.

hogy a magyar egyház jövedelmeinek tizedét e szent háborúra engedje át. És miután erre nézve oly kevés áldozatkészséget tapasztalt benne, hogyan hihetett volna azon igéretének, hogy ő a szükséges hajóhad egy részét a szent szék költségein fogja kiállítani? A genuaiakról tán fel lehetett tenni, hogy igéretök szerint néhány gályát adnak; de egyébiránt bízni bennök sem lehetett: kereskedésök érdekében, ők szintúgy mint Velencze, mindig kettős szerepet játszottak, s kéz alatt még akkor is alkudoztak, szerződtek, közlekedtek a törökökkel, midőn hajóik nyilván ellenök szolgáltak. A jánosvitézeket saját érdekök nem kevesbbé ösztönözte ugyan a török hatalom megtörésére, mint a vallás érdeke, s bennök lehetett volna is bízni; de hatalmok aránylag igen csekély volt. A nyugati hatalmaktól maga a pápa sem várt segedelmet. Igy állván pedig a körülmények, Lajos eleve is láthatá, hogy a háboru egész sulya, mihelyt azt megkezdené, egyedűl az ő vállaira fogna háramlani; s igy semmi kedve sem lehetett ingerleni oly ellenséget, ki az ő birodalmát még nem háborgatta.

De ezen s hasonló statusokokon kivűl — melyekhez hozzáadhatjuk még azt is, hogy sokkal közelebb feküdt Lajos szivéhez a mindig fondor, s Dalmatia tekintetében veszedelmes Velencze, mint a török elleni háború, — kételkednünk alig lehet, hogy azon állhatatosságban, melylyel Lajos a pápa ösztönzéseit a török háborúra elutasitotta, némi személyes érzelemnek és családi érdeknek is volt része. A nápolyi ügyekben Johannát illetőleg kimondott szent széki itéletet ugyan már rég elfeledhette Lajos; de fris emlékezetében volt a Curia legújabb magatartása Nápoly ügyében. Lajos annyi évek után sem mondott le végkép Nápoly birtokáról, mely a gyermektelen Johanna halálának esetére őt és családját illette legjogosabban. Hogy ezt családjának annál könnyebben biztosíthassa, leányai egyikét V. Károly franczia király másod szülöttének, Lajos orleansi herczegnek kivánta eljegyezni, ugy hogy a fiatal pár Johanna halála után Nápolyt minden hozzátartozó részeivel együtt örökölje. E végett 1374-iki aprilban István zágrábi püspököt, Czudar Péter tótországi bánt és de Padio Simont teljes felhatalmazással küldötte Francziaországba [1]). S egy velenczei iró

---

[1]) Lajos megbizó s felhatalmazó levele Cod. Dipl. IX, 4, 558.

szerint, a franczia herczegnek Katalin, a király legidősb leánya valóban el is jegyeztetett [1]). A szerződés megkötése után a követek, utasitásuk szerint, Avignonba a pápához utaztak, egyrészről, hogy megujitassák Lajos király jogait a salernói herczegségre, s azon egyéb tartományokra, melyek őt atyja után VIII Bonifácz pápa intézkedése szerint illették; másrészről, hogy eszközöljék ki a pápától, miszerint Nápoly öröksége Johanna halála esetében Lajosra és családjára irassék át. De bár a követek nem mulasztották el, utasitásuk szerint, tudatni a pápával a megkötött házassági szerződést, s értésére adni azt is, hogy ha Johanna ily örökösödési okmányt kiadni vonakodnék, a magyar és franczia király el van határozva, fegyverrel is fellépni ellene: a szent széktől még sem nyerhettek egyebet, mint hogy az Johannát megtámadott birtokjogának védelmére Avignonba idézte, s Lajosnak 1351-ben Johannával végbement egyezkedését kihirdettette. Avignonból a követek Nápolyba Johannához mentek; s tudatván vele is a két király házassági szerződését, kérték őt, ismerné el örökösének a fiatal párt, a két király barátságát igérvén, ha kivánságukat teljesiti, de értésére advián a következményeket is, melyeket tagadó válasza vonhatna maga után [2]). Mi volt Johanna válasza, nem tudjuk. A házasság ügyét illetőleg azonban bizonyos, hogy 1374-ki novemberben franczia követek is jártak Lajosnál; minek következtében a házassági szerződés megkötéséről nem lehet kétségünk [3]). De bár Katalinnak nemsokára történt halála az egész ügyet megsemmisítette is, Lajosnak a történtek után méltán fájhatott az, hogy a szent szék ugy most, mint a multban oly rendszeres ellenzést fejtett ki családjának világos jogai ellenében.

A gyermekének halála miatt bús apa, látván a szent széknek is nem szünő ellenzését, családját illetőleg végkép lemondott Nápolyról s ezentúl csak azt óhajtá, hogy az Johanna halála után Durazzói Károlyra szálljon, kit mint mondók, még 1362-ben Magyarországba hivott, s két év mulva Margittal, Johanna testvérének, Máriának, leányával összeházasitván, Horvát s Dalmátország bánjává nevezett volt.

---

[1]) Laurentius de Monacis : Chron. Lib. VI. 116.
[2]) Raynald: 1374. évhez num. 16. —
[3]) Ld. Erről Wenczel G. közleményeit az Uj magy. Muzeum $185^1/_2$-ki 1-ső füz.

Lajos őt utóbb nejével s gyermekeivel együtt Nápolyba küldé, hogy mind Johannát, mind az ország nagyjait megnyerni s az utat a trónra magának kiegyengetni törekedjék [1]).

Lajos maga ezután Velenczére függeszté szemeit, mert a sérelmeket, melyeket a büszke s fondor signoriától mind maga, mind szövetségesei szenvedtek, egyátalában nem akarta boszulatlanul hagyni. E végre az 1376-ki juniusban az ország egyházi s világi urainak hozzájárultával ötven évre szövetséget kötött a maga s utódai nevében az aquilejai patriarchával, Carrarai Ferenczczel, a görczi grófokkal s a friauli urakkal, Velenczének természetes ellenségeivel. A szövetségi okmány betüje a szerződő felek minden ellenségeiről szólott ugyan, a pápát, a császárt s az osztrák herczegeket kivéve; de hogy a szövetség egyenesen Velencze ellen volt irányozva, bár az világosan nem volt is kitéve, kétségtelenné teszi a szerződés azon pontja, mely szerint még a szerződő felek közől is ellenség gyanánt tekintendőnek mondatott az, ki a friauli hegyszorosokat a szövetséges had előtt elzárni akarná: a friauli szorosok egyenesen Velencze birtokaiba vezettek [2]). E tervei tekintetéből tehette Lajos azt is, hogy neje után rokonát, Tvartkó bosnyai bánt, nehogy tán a fondor Velenczétől elcsábitassék, a hála kötelékeivel is szorosabban magához kapcsolandó, Boszniának és Szerbiának, melynek egy részét a bán nem rég vetette volt maga alá, királyi czímével adományozta meg [3]). De az idő még nem látszék alkalmasnak, megkezdeni a háborut Velenczével; miért is, nehogy szövetségesei, erejöket idő előtt kétséges kimenetelü csatározásokban vesztegessék, azon háborut is megakadályozta, melyet a Carrarai Ferencz által felizgatott osztrák Leopold már ez évben megkezdeni akart, s két évi fegyverszünetet eszközlött ki a viszályos felek között [4]).

A velenczei háboru ezen elhalasztását Lengyelország zavargó állapota tette szükségessé. Az 1374-ki kassai lengyel országgyűlés nem szerzett állandó békét az országban. Néhány nagy-lengyelországi nyugtalan ur a királyság iránt még 1373-ban fondorkodni kezdett Wladiszláv egykori gni-

[1]) Lucius: De Regno Dalmat. etc. Schvandtnernél III, 396. Fejér Cod. Dipl. IX, 5, 101. Farlatus: V, 99.

[2]) A szövetség okmánya olvasható Praynál. Annal. II, 141, Cod. Dipl, IX, 5, 90.

[3]) Lucius: Lib. V. Cap. 3. Schwandtnernél III, 414.

[4]) Caresini Chron. Muratorinál XII. köt.

evkovi herczeggel, a kihalt lengyel királyi ház egyik rokonával. A herczeg, kit a lengyel irók Fehér Wladiszlávnak neveznek, 1365-ben nejét elvesztvén, bújában végkép lemondani szándékozott a világról, s herczegségét Kázmérnak eladván, Francziaországban szerzetessé lett. A zavargó nagy-lengyelországi urak hozzá még 1373-ban titkon követeket küldöttek, s őt az ország elfoglalására hivták, mindennémü segedelmöket igérvén neki, mihelyt az országban megjelen. A herczeg-szerzetes, a fényes igéretektől elcsábitva, örömmel fogadta a meghivást; de elébb Avignonba kivánt utazni, hogy magát a pápa által szerzetesi fogadalmaitól föloldoztassa. De XI Benedek szigorral utasitá el a nyugtalan herczeget. Wladiszláv ezután valódi szándokait magába rejtvén, Magyarországba jött s rokona, Erzsébet királyné által oda működött Lajosnál, hogy gnievkovi herczegségébe visszahelyeztessék. Egy évnél tovább tartózkodott már a magyar udvarnál, midőn Lajos a királyné kérelmei által reábiratva, végre teljesíteni igérte kivánságát, de csak azon feltétel alatt, ha elébb szerzetesi fogadalmaitól a pápa által felmentetik. Visszaküldé tehát őt Avignonba, s magyar követeket is adott melléje, kik kérelmét támogatnák: de a pápa most is kérlelhetlen maradt. Wladiszláv, Magyarországba visszatérvén, 1375-ben, hihetőleg a zavargó nagy-lengyelországi urak ismételt ösztönzéseire, titkon Lengyelországba távozott, s pártos társai segedelmével a gnievkovi herczegségben rövid idő alatt több várat részint csellel, részint erőszakkal elfoglalván, magát királynak nevezteté. Urasága azonban nem sokáig tartott. Szandigov a gnesznai tartomány kapitánya, Lajos által felszólitva, hadjáratot intézett ellene; mire a megijedt s pártfeleitől elhagyott herczeg, midőn látná, hogy a várat, melybe zárkozott, az ostromhad ellen sokáig nem védheti, kérelemhez, alkudozáshoz folyamodott. Lajos kegyesen bánt a lázongó rokonnal: ősi birtokáért tiz ezer forintot adott neki, s e felett Magyarországban egy gazdag apátságra, ugy látszik a pannonhegyire emelte őt [1]).

Erzsébet anyakirályné e zavargásokat megunván, 1375-ben visszatért Magyarországba. Lajos, ugylátszik kedvesen fogadta anyjának ezen elhatározását, erősebb férfi kormány alatt jobban fentartani remélvén a békét Lengyel-

---

[1]) Dlugoss. Lib. X. 17. kövv. 23. kövv. v. ö. Katonát: X. 588.

országban. De Erzsébet, volt udvaronczainak kérelmei által rábiratván, nemsokára ismét vissza kivánkozott Krakóba. Ha a lengyel irónak hihetünk, Lajos látván, hogy anyja az urak többsége által nem kedveltetik, eleinte nem akarta volna visszabocsátani s Horvát és Dalmátország kormányával kinálta meg őt; de miután anyja hevesen kifakadt, a király tovább nem ellenkezett akaratában, s Erzsébet számosabb magyar kiserettel tért vissza Krakóba. De ezen alkalommal nem volt hosszu Erzsébet tartózkodása Lengyelországban. Történt, hogy 1376-ban, Miklós nap táján néhány, a királyné kiséretében lévő magyar katona veszekedésbe keveredett a lengyelekkel. A dolog tettlegességekre került, s mind a magyarok, mind a lengyelek közől mind többen csoportozván össze, a verekedés annyira elmérgesedett, hogy Lasko krakói kapitány is kénytelennek látta magát fegyveres erővel közbelépni, de szerencsétlenségére: egy magyar katona nyila nyakába furódván, lováról lebukott és szörnyet halt. A magas rangu ur halála által dühösségre ingerlett lengyelek most az egész városban üldözni kezdték a magyarokat, s többen közőlök bűnösök s ártatlanok különbség nélkül, a halál különféle nemeivel ölettek le; 160 magyar vérzett igy el, s tán egy sem maradt volna közőlök életben, ha Erzsébet a királyi vár kapuit be nem záratja. Az iszonyu jelenet mindigre elvette kedvét Erzsébetnek tovább is Lengyelországban maradnia. Néhány nap mulva, mihelyt kiséretére nézve biztosan teheté, visszasietett Budára [1]).

De ennél még nagyobb baj is volt Lengyelországban. Kevéssel e lázongás előtt Keistut, lithván fejedelem, Szandomir tartományba törvén, több várat megvett s az országot tüzzel vassal pusztitotta. Lajos a történtekről értesülvén, mindenek előtt három helytartót nevezett az ország külön részeiben, s a rendeket értesitvén, hogy köztök nemsokára maga is megjelenend, hadjáratra szólitá fel őket a lithvánok ellen. Majd 1377-ben hadaival Szandomirban megérkezvén, a hozzácsatlakozott lengyel urak dandáraival együtt az ellenségre sietett. De közeledtének hírére a lithvánok visszavonultak, csak az elfoglalt várakban hagyván őrségeket; Lajos tehát mindenek előtt ezeket határozá visszavenni. Négy csekélyebb erősségü vár hamar megadta magát; de Belcz Keistut egy

---

[1]) Dlugoss: Lib. X, 31.

rokona alatt hosszabban ellentállott. Mialatt azonban Lajos ennek ostromát intézé, Keistut biztositó menlevél mellett a király táborába jövén, ellenségből közbenjáróvá lett, s vele aztán a békét meg is kötötte. E háboru folytában Kázmér, stettini herczeg, vett sebében magtalanul meghalálozván, birtokai a koronára szálltak vissza. Lajos ezt jó alkalomnak látta, Halicsot, mely eddig László opolyi herczeg alatt félig Magyar- félig Lengyelországhoz számittatott, egészen visszakapcsolni Magyarországhoz, melyet az a szerződések szerint illetett. Lászlót tehát a meghalt stettini herczeg kujaviai birtokaival s a gnievkovi herczegséggel adományozván meg, Halicsból elmozditotta, s ezt Czudar Péter vajda kormányára bizta. Ez ugyan nemsokára meghalt; de Galiczia és Lodomeria azontul is számos évig a magyar király nevében magyar urak által igazgattatott. Péter urat testvérei, elébb Imre egri püspök, majd György, főpohárnok-mester, utóbb Bubek Imre, végre Kapolyi János váltották fel a halicsi vajdaságban [1]) Lengyelország most a három helytartó kormánya alatt maradt; de a következő évben az egyéb gondokkal elfoglalt király László opolyi herczeget nevezte ki széles hatalommal az egész ország kormányzójává. A nép örült e derék férfiu kineveztetésének, de a büszke urak az idegent egyátalában nem akarták tűrni; s Lajos részint zavargásaik, részint kérelmeik által reábiratva, még azon évben az elébbi helytartókat tette vissza hivatalaikba [2]).

Lajos Lengyelországból visszatérvén, IV Károly császár nejével találkozott Nagyszombatban. A király már az 1372-iki békealkudozások alatt megegyezését jelentette ki abban, hogy leányainak egyike Zsigmondnak, a császár fiának eljegyeztessék. Az eljegyzés akkoron a császárnak háborus szándékai miatt a bajor herczegek, Lajos szövetségesei ellen, meg nem történhetvén, csak most hajtatott végre, Zsigmond s a király idősb leánya, Mária között. Zsigmond, kinek atyja a nem rég szerzett Brandenburgot rendelte osztályrészül, ekkoron még alig tiz éves, azontul a magyar udvarban növekedett. Ifjabb leányát, a még csak hét éves Hedviget, Lajos már két évvel elébb eljegyezte volt Vilmos osztrák herczeg-

---

[1]) Dlugoss : Lib. X, 35. Joann. Arch. de Küküllő. Turóczinál : III. Cap. 30.V ö. Engel. Gesch. von Halitsch. 609. köv.

[2]) Dlugoss, u. o. 39.

nek. E házassági szerződésből, mely szerint Hedvignek kétszázezer aranyon felül semmit sem kötött ki jegyajándokul[1]), nyilván kitűnik, hogy Lajos mind Magyar- mind Lengyelországot idősb leányára, Máriára szándékozott örökíteni. A lengyel rendek igéretét ez iránt már 1374ben, a kassai gyülésen vette Lajos; hasonlót remény lett pedig a magyaroktól is, kik lovagias királyuk iránt folyton hódoló tisztelettel és szeretettel viseltettek.

III.

Azon okok közé, melyek miatt Lajos a pápa minden sürgetései daczára sem kezdett háborút a törökkel, első sorba helyezendő Velencze fondor politicája, melynél fogva Lajos benne nagyobb, veszélyesebb ellenségét látta birodalmának, mint a még távol törökben. Velencze nem tudta elfeledni, hogy időnkint néhány évig birta volt Dalmatiát; s bár Lajos szárazföldi hatalmától félvén, nem mert egyenes támadást és nyilt harczot intézni Dalmatia ellen, azt még is minden alkalommal elárulta, hogy politicájának egyik főelve: gyöngíteni Dalmatiában a magyar uralmat. Már fentebb emlitők, mennyire ügyekezett meggátolni, ellenére a szerződéseknek, hogy a magyar király tengeri haderőre vergődhessék az Adrián. Szintén e czél rejlett ama szünetlen, ezerféle fondorlatok alatt is, melyek által a dalmát városok kereskedelmét gátolni, gyöngítni törekedett, ugy vélekedvén, hogy mennél súlyosabban érezteti azokkal erre nézve a maga hatalmát, e városok annál hajlandóbbak lesznek kedvező körülmények közt elpártolni Magyarországtól. Ez volt czélja névszerint abban is, hogy a tengeri sót a dalmát városokból nem engedte bevitetni Olaszországba. Mindezeknél fogva a magyar statuspoliticának szinte az lőn természetes feladata, hogy Velencze hatalmát lehetőleg gyöngítse: mennél inkább sikerülendett ez, annál biztosabbá lett a magyar korona uralma Dalmatiában. Mennyire átlátta Lajos, hogy e politicát a viszonyok hatalma állandó czéljává, semmi esetlegességek közt nem változható feladatává tűzte ki birodalmának, eléggé mutatja az, hogy mint fentebb láttuk, ama kisebb olasz államokkal, melyek Velenczét természetes ellenségöknek tekint-

[1]) Ld. a jegyajándokot illető szerződést Katonánál: X, 643. kövv.

hették, ötven évre kötött volt néhány év előtt szövetséget. Mintegy értésére akarta ez által adni még utódainak is, hogy e czélt soha sem kellend elveszteni szemök elől.

Igy állván a viszonyok, alig történhetett volna e politicája érdekében valami előnyösebb, mint hogy Velenczének versenytársa, Genua, mely a Tenedosz sziget birtoka s többféle kereskedelmi érdekek miatt a Levanteban, az Azovi tengeren, a Don folyamon, Velenczével rég óta viszálkodott, 1378-ban ujabban is szövetségre hivta fel Lajost Velencze ellen. Carrarai Ferencznek, Lajos szövetségesének is ujabb panaszai voltak a signoria ellen: egy angol condottieri-kapitány átküldé hozzá a levelet, melyben felszólittatott, állna Velencze zsoldjába Padua ellen. Carrara ennél fogva felhivá szövetségeseit, és Genuát, küldenének követeket hozzá, hogy a teendő lépések iránt közösen végezzenek. A magyar király Bálint pécsi püspököt küldé Paduába. De a tanácskozás, melyre Velencze is küldött követet, még csak inkább elmérgesité a kedélyeket; a velenczei követ csaknem hadüzenettel távozott. Lajos, hogy a háborut, ha az el nem kerülhető, a világ és saját lelkiismerete előtt igazolhassa, még egy kisérletet kivánt tenni az iránt, hogy Velencze békés uton szolgáltasson elégtételt szövetségesének. Utasitá tehát a pécsi püspököt, menne át Paduából Velenczébe; de mivel a békére nem nagy volt a reménye, egyszersmind Horváthy Jánost Friaulba küldé egy, öt ezernyi lovas dandárral. A pécsi püspököt Carrara követe is elkisérte Velenczébe. De Contarini doge, kivel a követek jun. 14-én találkoztak, büszkén válaszolt: „látja, ugymond, miképen Padua ura minden áron háborut akar; ám legyen tehát kivánsága szerint. A magyar királylyal semmi viszálya Velenczének, s vele nem is kiván háboruba elegyedni.

Tiz nap mulva e találkozás után, Horváthy János már egyesité a maga dandárát Carrara hadaival, melyek, hogy meggátolják az élelmi szerek bevitelét, mikben Velencze köztudomás szerint szűkölködött, egyrészről a Marghera csatornát zárták el, másrészről Trevisó tartományát pusztitották. Ugyanazon időben Genua is megindítá a maga hajóhadát. Velencze Pisani Viktor vezérlete alatt harminczhat gályából és számos apróbb hajóból álló roppant hadat küldött a tengerre, s ott a cyprusi királylyal, a száraz földön pedig a lombardi urak leghatalmasbikával, Visconti Bernaboval

lépett szövetségre. De ezt nemsokára saját tartományában oly keményen szorongatta Horváthy, hogy kénytelen lőn három hónapra fegyverszünetet kötni. A háboru azontul itt csak a trevisói tartomány pusztitására s az élelmi szerek bevitelének meggátlására szorítkozott; mert Velencze Trevisónak s néhány más várának erős falain kivül sehol sem tudott ellentállni, minden erejét a genuai hajóhad ellen forditván. De annál szerencsésebb volt Velencze eleinte a tengeren. Pisani Viktor, a genuai hajóhadat, mely Fiesco Lajos alatt Dalmatia felé evezett, a tyrrheni tengeren julius 30-kán megvervén s öt gályáját elvevén, Zára alatt termett s azt a maga megadására szólitá fel. Széchy Miklós, Horvát- s Dalmátország bánja, a veszélyről értesülvén, sietve minden erejét, még a többi városi őrségek nagyobb részét is Zára és Traw, legfontosabb kikötők, védelmére vonta össze. Értesülvén erről Pisani, Zára alól, hol a polgároktól gúnyos választ nyert, elhajózván, aug. 14-kén Cattarot, majd octob. 24-kén Szibenicot is vitéz ellentállás után megvette. Mig azonban ő e két várossal foglalkodott, és Zárát ismét, de hasztalan háborgatá, Doria Lucián, a genuai hajóhad uj admirálja, szerencsésen belopódzott 17 gályából álló hajóhadával a trawi kikötőbe. Pisani későn vette észre az ellenség e mozdulatát, nyomban Traw elé vitorlázott tehát, s a genuai hajóhadat s a várost egyszerre keményen megtámadta; de Dória a tengeren, Széchy a szárazon minden erőködéseit meghiusitotta, s Pisani élelemben is szükséget szenvedvén, visszavonultában Arbe szigetére vetette magát s azt elfoglalta. Itt vette nemsokára a signoria parancsát, hogy intézzen ujabb támadást Traw ellen s Genua hajóhadát minden áron ügyekezzék megsemmíteni. A vezér szót fogadott, de nem több szerencsével mint az első izben. Nagy veszteséggel visszaveretvén, hogy hajóit ujabb legénységgel, s eleséggel elláthassa, november végén Polába vonult [1]).

Mi alatt az első évi hadjáratnak ekként vége szakadt, egy nagy esemény merűlt fel a keresztény világban, mely utóbb e háboru kimenetelére is eldöntő befolyást gyakorlott. XI Benedek pápa, 1378-iki marczius 27-ikén Rómában, hova a mult évben tette vissza székelését, meghalálozván, mig a

Caresini: Chron. Venet. Muratorinál XII. köt. Contin. Chron. Andr. Dandulo u. o. De Redusio Chron. u. o. XIX. köt. Lucius: Lib. V. Cap. 1. Schwandtnernél. III. 386 kövv.

conclave együtt ült, a római nép hevesen kivánta, hogy valahára már római, vagy legalább olasz, ki azontul Romában lakjék, választassék pápává. A szavazatok többsége e befolyás alatt a nápolyi származásu Bertalan, bari érsekre esett, ki magát april 18-án VI Orbán neve alatt meg is koronáztatta. Orbán pápa szigoru, zordon férfiu volt, s mindjárt az első consistoriumokban keményen kikelt a megromlott erkölcsök ellen. A franczia cardinálok e miatt a római lég egészségtelen voltának ürügye alatt már junius végén Anagniba, onnan Fundiba távoztak, és közűlök tizenöten a pápa ellen összeesküvén, sept. 20-án Orbán megválasztatását a nép által erőszakoltnak, a pápai széket ennélfogva üresnek nyilatkoztatván, a genfi grófoktól eredt Robert cambrayi püspököt választották pápává, ki aztán VII Kelemen nevet vőn fel. A keresztény világ két részre szakadt az ellenpápák között: Franczia és Spanyolország Kelement, a többi országok s velök együtt Magyarország is Orbánt vallák pápájoknak. Johanna eleinte szintén Orbánhoz csatlakozott, őt hirdetteté ki országában, s midőn ez a nyár folytában Tivoliba utazott, ünnepélyes követséget küldött üdvözletére. De Orbán a királynénak elébb alattvalója, rég gyűlölte a laza erkölcsü Johannát, s követeit, utóbb magát annak negyedik férjét, braunschweigi Ottot is kevélyen fogadva, korán elárulta ellenséges szándokait; minek következtében Johanna is Kelemen pártjához szegődött.

Orbán ez által még inkább felingereltetvén Johanna ellen, 1379 elején Colonna cardinált Paduába s Velenczébe küldé s békét sürgetett a háborgó felek között. Ugyanazon időben követe ment Lajos királyhoz is, ki őt szintén békekötésre intené, egyszersmind pedig felhivná, jőne Nápoly elfoglalására, melyet Johannától elvenni határozott; ha az neki magának nem kellene, adjon segedelmet Durazzói Károlynak, kinek ez esetben azt hűbérül adni szándékozik. Lajos, bár még csak 53 éves, de fáradalmas hadviselései, s kormánya érdekében tett örökös utazásai miatt igen törődött, gyakran gyöngélkedő egészségü, most már nagyobb kedvét találta, midőn kormány gondjai engedték, a contemplativ életben [1]),

---

[1]) „Contemplativam vitam, a tumultu multitudinis hominum segregatus, ut piis operibus insistere et orationibus vacare studiosius et devotius valeret, elegit, et in his perseveravit — mond titkára János küküllei főesperes Turóczinál: III. Cap. 54.

mint újabb országok szerzésében. Három tengerpartra terjedő birodalmának gondjai már is oly súlyosan nyomták vállait, hogy azok egy idő óta mind többször s mind huzamosabban készték őt el-elvonulni a diósgyőri pálos remeték kedvelt magányába [1]). De annál nagyobb erővel ragadta meg a pápa ajánlata a nagyravágyó Durazzói Károly keblét, ki nejét, gyermekeit Nápolyban hagyván, a háboru kezdetével tért vissza Magyarországba. Lajos, miként már fentebb elbeszéltük, Katalin leányának halála óta maga is neki óhajtá megszerezni Nápoly örökségét, s épen e végett küldötte volt őt 1376-ban Nápolyba. Elébb Johanna sem látszék idegennek pártolásától; most azonban előre látható vala, hogy a királyné, magát Orbán pápa ellen védendő, inkább egy franczia herczeget, ki után segélyt várhat, fog kinevezni örökösének. Károly tehát teljes készséggel fogadta a pápa ajánlatát; Lajos pedig, miután őt megesküdtette, hogy leányainak magyar és lengyelországi örökségét soha semmi szín alatt kivánni s háborgatni nem fogja, segedelmet igért neki [2]).

Durazzói Károly, mióta a pápai ajánlat vágyait s reményeit a királyságra oly élénken felizgatta, semmit inkább nem óhajtott, mint hogy a velenczei háboru mennél elébb bevégeztessék; mert ettől függesztette fel Lajos a neki adandó fegyveres segedelmet. Kérelmei, sürgetései következtében, maga Lajos is hajlandó lőn mennél elébb megkötni a békét, s hogy Velenczét arra kényszerítse, az ellene küzdő haderőt mind a Terra-Fermán, mind Dalmátiában megszaporította: amoda magát Durazzói Károlyt küldé tiz ezer fegyveressel, emitt Doria Lucian tizenhét gályából álló hajóhadát a dalmát városokból hat gályával nagyobbította. A harcz tehát az 1379-ki tavasz nyiltával mind a két téren újult erővel megkezdetett.

Durazzói Károly május elején a trevisói földre érkezvén, haladék nélkül Visconti Bernabo, Velencze szövetségese ellen indult, s hadait Cremona táján megvervén, ezerhétszáz fegyveresét foglyává tette, s őt békére kényszerítette lépni a Scalákkal, kiknek birtokait elébb pusztítgatá. Ezután a trevisói földre visszatérvén, több erődöt elfoglalt, ugy hogy

---

[1]) Utósó életéveinek nagy részét ott tölté Lajos, miként ott kelt számos okmánya mutatja.

[2]) Theod. de Niem: Hist. Schismat. Cap. 21. Leibnitznél: Script. rer. Brunsv. II, 52. Lucius: Lib. V, Cap. 1. Schwandtnernél: III, 396.

Trevisón kivül s ez is éhség és fegyver által szorongatva, alig maradt egyéb Velencze birtokában [1]).

Ez alatt a híres Doria Lucian is megkezdte tengeri hadjáratát. Gályáinak egy részét egy fok mögé rejtvén, más részével Póla elébe evezett s az ott állomásozó Pisani velenczei tengernagyot maj. 7-kén ütközetre csalta. Pisani, hadától is sürgetve, végre elhatározta, megtámadni a sokkal csekélyebb ereju, ingerkedő ellenséget. De ez, mihelyt a velenczei hajókat közeledni látá, visszavonult mindaddig, mig nem elrejtett gályái az ellenséget oldalba foghatták; ekkor pedig két felől dühösen támadta meg azt. A vakmerő Lucián maga mindjárt az ütközet elején elesett ugyan; de rokona, Doria Ambrus teljes győzedelmet vőn a velenczei hajóhadon: tizenöt gálya és harmadfél ezer fogoly lett a győzedelem jutalma. Pisani maga csak néhány hajóval futott el, s vereségeért utóbb börtönre itéltetett.

A győzedelmes genuaiak, miután az uj tengernagy, Doria Péter, tetemes segélylyel megérkezett, most magát a büszke Velenczét óhajták megvenni. Carrarával a közös működés végett összebeszélvén, mindenekelőtt Chiogia szigetét s városát fogták ostrom alá. Velencze minden erejét megfeszité, hogy a győzedelmet kicsikarja ellenei kezéből; de hasztalan : a szerencse elpártolt zászlai alól. Chiogia, aug. 16-kán, ostrommal megvétetett. Falain mintegy ezer velenczei vérzett el; négy ezren fogságba estek. A város terén Velencze zászlai eltépettek, helyökbe Magyarország, Genua és Padua zászlai tűzettek fel. Velencze még soha sem volt nagyobb veszélyben ; e veszély pedig kereskedelmének irígy vetélytársától, Genuától származott, mi azt következményeiben még többszörösen felfokozta. A félelem és remegés Contarini herczeget s a signoriát egyaránt lehangolta, ernyedésbe sülyesztette, mert lehetetlennek látszott a főváros megmentése. A büszke signoria megtörve, megalázva, békéért könyörgött. Giustiniani Péter egy üres lappal ment Doriához és Carrarához, s kéré őket irnák arra békeföltételeiket, kijelentvén, hogy mindent kész elfogadni, mi Velencze szabadságával megférhet. De bár Carrara mérsékletet javasolt, Doria Péter eme választ adá : „elébb meg fogjuk fékezni a Sz. Mark kapuján álló szilaj lovakat (lószobrokat), s aztán hajlandók

---

[1]) Stella Annal. Genuens. Muratorinál : XVII. köt.

leszünk nagylelkűleg határozni sorsotok felett"[1]). E válasz dühösségre ingerlé a velenczei tanácsot; a dühösség visszaadá erélyét. Pisani börtönéből kibocsáttatván, megkéretett, venné át a végveszélyben még egyszer a fővezérletet; s kihirdették, hogy mindenki nobili czimet nyer, ki magát hazája védelmében kitünteti. De mielőtt az élet-halál harczot megkezdenék, Treviso alá, Durazzói Károly táborába is követeket küldének, hogy tőle s a vele levő magyar uraktól Lajos király békeföltételeit is meghallják. De ezek ilyfélére felhatalmazva nem levén, a követeket magához a királyhoz utasíták.

Durazzói Károly látta, hogy a signoria inkább a tanácsház romjai közé temetkezik, mintsem gyalázó föltételeket fogadjon el; látta, hogy a kétségbeesett város ujabb erővel kezdi meg a harczot, s ez még sokáig tarthat. Öt pedig annál türelmetlenebb vágy készté Nápoly felé, minthogy neje s gyermekei ott Johanna hatalmában léteztek. Ö tehát gyorsabban véget kivánt vetni a háborunak. E végett nem szűnt meg Lajost hajlandóbbá tenni a békére; és hogy a már élelemben is hiányt szenvedett Velencze ügyét némileg felsegítse s képesebbé tegye magának elfogadható békét kieszközleni, egyszersmind pedig nápolyi hadjáratára pénzt is szerezzen: Velenczének az élelmi szállitást is megengedte, magának minden darab szarvasmarháért, minden mázsa olajért, husért, sajtért két aranyat, minden mérő gabonáért 30 soldit fizettetvén. Ferencz, a paduai herczeg fia emiatt boszusan hagyta el a tábort; atyja pedig Károlyt a királynál bevádolta[2]).

E közben a kétségbeesés uj erélyre ébreszté Velenczét. Szerencséjére Chiogiában is viszály támadt Doria Péter tengernagy és Carrara közt, minek következtében azok az ostromot Velencze ellen hanyagabban intézték, Pisani pedig időt nyert erejét némileg rendezni. Azonban, bár néhány kitörését siker jutalmazta, Chiogiát ismételt roham által sem volt képes visszavenni; egy harmadik rohamot maga a doge, Contarini kisértett meg, de hasonlóképp sikeretlenül. Ez alatt Lajos királytól is visszatértek a követek; de a békére semmi reményt sem nyujtottak a hozott föltételek. Lajos, Carrarai Ferencztől egyre izgatva, nem kevesebbet kivánt, mint hogy

---

[1]) Stella. Annal. Genuens. Caresinus XII. Sanuto u.o. XXII. köt.
[2]) Lucius i. h. 396.

a magyar zászló minden ünnepen kitüzessék Sz. Márk piaczán; minden ujdon választott herczeg megerősítést kérjen a magyar királytól; a háború költségeinek megtéritésén felül Velencze évi adót fizessen [1]).

Velencze, látván, hogy mindaddig nem tarthat számot méltányosabb föltételekre, mig Genua hadserege kapui előtt áll, hogy minden erejét ez ellen fordíthassa, Zeno Károlyt, kinek feladata volt, egy hajóhaddal a keleten, Genuának kereskedelmi telepeit megrontani, visszahívta. Mihelyt ez 1380 elején megérkezett, az ügyek egészen más fordulatot vettek. A velenczeiek, most már számra nézve erősebbek, Doriának a clugiai kikötőben lévő hajóhadát megtámadták, s miután a kikötőt néhány elsülyesztett hajóval elzárniok sikerült, azt keményen ostromlák. Doria egy ledőlt torony romjai alá temettetett, hadi ereje pedig mind Clugiában, mind Chiogiában minden közlekedéstől elzáratván, rémitő éhséget kezdett szenvedni. Most már ezekre s Carrarai Ferenczre került a sor, békét sürgetni Velenczében; de ez a mintegy fogva tartott genuai hajóhadat és sereget egyátalában nem akarta szabadon bocsátani. A szövetségesek minden reményöket ama genuai hajóhadba helyezték, melyet a Doria helyébe kinevezett uj tengernagy hozott magával. De bár ez nyert is némi előnyt az eleségért járó velenczei hajók felett: Zeno és Pisani velenczei admirálok őt az elzártakhoz jutnia nem engedték: s ezek az éhséget tovább nem türhetvén, jun. 22-dikén kénytelenek lőnnek magukat Velenczének kegyelemre megadniok. Tizenhét genuai gálya számos más kisebb, nagyobb hajóval, s ötezer fegyveres jutott Velencze hatalmába. Pisani ezután ismét a dalmát partokra evezett hajóhadával; s bár az ostromlott Zárát nem vehette meg, s maga is meghalt a nyár folytában, hajóhada mégis sok kárt tőn a városoknak, számos hajóikat elfogván, házaikat felégetvén. Egyebek közt Zeng egészen a lángok martalékává lett.

A velenczeiek most már a tengeren mindenütt győztesek levén, egyátalában nem akarták elfogadni a sulyosabb feltételeket, melyeket Carrarai Ferencz 1381 elején a szövetségesek nevében ismételve előadatott; és miután e miatt a magyar és paduai hadak Trevisot oly keményen szorongatták,

---

[1]) Paul. Maurocenus Luciusnál : Lib. V. Cap. 1. Schwandtnernél: III, 396. köv.

hogy azt megtartania lehetetlenné vált, Velencze készebb volt e várat az osztrák herczegnek adományozni, mint sulyos békét elfogadni. Leopold herczeg, Lajos király megegyeztével május 2-kán vette át a várat, és helyezte be abba saját őrseregét [1].

A körülmény, miszerint sem a tengeren győztes Velencze, sem a Terra-Fermán előnyben lévő szövetségesek nem akarták megtenni az első lépést a békére, bár azt már mindenki ohajtá, külavatkozást s közbenjárást tőn szükségessé. E szerepet VI Amadé, Savoyának közönségesen tisztelt grófja vállalta magára. Ő a hadakozó feleknél követei által mindent megkisérlett, vetnének valahára véget a már negyed évben dúló háborúnak, s küldenék e végett követeiket Turinba, kik az ő békebirósága alatt a feltételekről tanácskoznának. A felszólitás mindenfelöl készséggel fogadtatott; a magyar király részéről Bálint pécsi, Horváthy Pál zágrábi püspökök és Pásztoch János Domokos küldetett Turinba [2], hol aztán a béke augusztus 8-dikán, a mennyiben az Magyarországot illeté, a következő feltételekben köttetett meg:

1. A foglyok mind a két részről szabadon bocsáttassanak.

2. Velencze a magyar királynak évenkint, Sz. István király napján (kezdvén azt a legközelebbivel) fizetend hét ezer jó mértékű, tiszta aranyat Zára városában. Ha Velencze valamely esztendőben adós maradna, büntetésül tiz ezer aranyat fog fizetni, hét helyett; ha pedig három évig mulasztaná el a fizetést, bár annak megtételére felszólíttatott, a béke megszakad.

3. Mind a magyar király s örökösei, mind a velenczei herczeg s utódai esküt mondjanak a békére.

4. A két fél kereskedői szabadon közlekedhetnek, a velenczeiek a magyar birodalomban, a magyar alattvalók (a záraiak különösen megemlíttetvén) Velencze birtokaiban. De felfegyverzett hajókkal a velenczeiek nem mehetnek a magyar király kikötőibe.

5. A magyar király visszaadja Velenczének a Terra-

---

[1] Caresini Chron. Muratorinál: XII. Dandulo, Chron. u. o. Sanuto: Istor. Venet. u. o. XXII. Gatari: Istor. di Padova u. o. XVII. Lucius: Lib. V, Cap. 1. Schwandtnernél: III.

[2] Lajosnak a követeket felhatalmazó levele Dat. Budae 13-a feb. 1381. Eredetije a bécsi csász. levéltárban.

Fermán elfoglalt minden birtokát; Velencze viszont a kezére jutott Cattarót [1]). Velencze ezeken kivül, hihetőleg magának

[1]) Dat. Turini 8-a és 24-a Augusti 1381. Eredetije u. o. E békekötést illetőleg még a következő, eddig ismeretlen okmányok léteznek a bécsi csász. levéltárban :

a) Lajos király megerősitése 1381-iki novemb. 26. Eredeti. — Továbbá : (Dat. in Dyosgeur, in fest. b. Nicolai 1381). Lajos inti Pál püspököt és társát, hogy miután szándékait jól ismerik, értekezvén a főrendekkel, concludatis facto in eodem, secundum quod conspicietis cedere nostro honori (Cop. dei Comm. VIII, 113).

b) Megegyezés Lajos és Velencze közt, hogy mig az egyházi szakadás tart, a pápát semminemű felmerülhető esetben nem választják békebirónak.

c) Lajos bizonyítványa, hogy a szerződvény szerint Cattaro neki visszaadatott.

d) Kölcsönös egyesség, hogy a békét minden uj király s uj doge esküvel erősítse.

e) Lajos nyugtatványa az első évre 1381. aug. 20-kán lefizetett hét ezer aranyról.

f) Velencze kérelme 1382-ben a fizetési határnap elhalasztása végett.

g) A magyar biztosok a határnapot az 1382-diki augusztus 30-dikára szabják.

h) Mária és Erzsébet királynők a békeszerződvényt Danduló velenczei követ előtt esküvel erősítik. Budán, 1383. sept. 5. (Mind ezen okmány létezik : Lib. Pactor. VI, 1 kövv.)

i) Lajos király Czicher István titkárt s itélőmestert Velenczébe küldi (a felhatalmazás: Dat. Dyosgeur penult. m. decemb. 1381. — a hitlevél : Dat. Dyosgeur 2-a Januarij 1382). A király üdvözlete után adja elő a követ, hogy küldője, bizván az uj szerződvényben, hiszi, quod ipsi Veneti, amici sui, ad complacentias eidem D. regi exhibendas benivolos et gratos se offerent, tőle is viszont azt remélhetvén. Adja tehát elő, hogy a király adósa a paduai urnak, közös barátjoknak mintegy 50,000 forinttal, melyeket le akarna fizetni. És minthogy a paduai viszont Velenczének adósa; Velencze pedig a magyar királynak évenkint Sz. Istvánnapkor 7000 aranyat köteles fizetni : ideo petit ipse D. Rex, quatenus Dux Consilium et Commune Venetiarum septem annorum solutionem in antea fiendam, quae summa faceret 49,000 ducatorum nomine huiusmodi solutionis debendae Paduae in solutione Venetis fienda defalcare velint. — A velenczei tanács erre hajlandóságát jelenté ugyan; de, — így hangzék a válasz — mivel Carrara adóssága egy harmadát már lefizette, s a második részletfizetés határnapja is ki van tűzve, min változtatni nem lehet, azért csak a harmadik részletfizetésbe vehetik be a magyar királynak járó adóból a hátralévő 16,666 ²/₃ aranyat. Ezt tehát készek a Lajosnak járó 7000-nyi adóba betudni, s azt a paduainak a harmadik részletfizetés fejében nyugtatványozni. — Lajos követe ebben megnyugodott, csak azt kötvén ki, hogy mi ama 16,666 aranyból a 3. évi adóra fenmarad, azt is most fizesse le Velencze, s igy ő az adót 3 év-

Lajosnak kérelmére, Sz. Pál első remete ereklyéjével kedveskedett [1]).

Mi alatt a négy éves velenczei háboru ily véget ért, Durazzói Károly is közelebb jutott Nápoly birtokához. VI Orbán pápa az 1380-ki april 21-kén kelt bullájában, Johannát mint eretneket, s hűbérura iránt mint felségsértőt, Nápolytól megfosztottnak, alattvalóit a hűségeskü kötelezése alól feloldottaknak hirdette[2]). Johanna védelemért V Károly franczia királyhoz folyamodott, s annak öcscsét, Anjou Lajost fiul fogadván, jun. 29-kén örökösévé nevezte.

Orbán pápa ennek következtében családi érdekektől is ösztönöztetve, Durazzói Károlyt Rómába hívta, s miután ez neki igéretet tőn, hogy trónra jutván, Pregnano Ferenczet, a pápa unokáját, Capua és Amalfi birtokával megadományozza, az 1381-ki jun. 3-kán őt ünnepélyesen nápolyi királylyá koronázta. Károly ezután egy magyar és egy zsoldoshad élén Nápolyba hatott, s braunschweigi Ottót, Johanna férjét megvervén, mind kettejöket foglyává tette, utóbb pedig — az 1382-ki május 22-kén — Johannát, mivel a királyságról az ő javára lemondani egyátalában nem akart, megfojtatta [3]). Igy boszulta meg a végzet Johannán férjének, az ártatlan Endrének meggyilkoltatását. Károlynak, bár Lajostól ujabb

---

re fogja nyugtatványozni. Velencze megegyezett; s Lajos kiadta a nyugtát 21 ezer aranyról 1382 — 1384 évekre. Budán 1382-ki april 1.

k) Dat. Budae 21-a Martij 1382. Lajos írja Velenczéhez, hogy ama hírt, miszerint Mudatio János Tenedosz kapitánya a várat, (mely vitatárgy volt Velencze és Genua közt, s a szerződés szerint Amadé grófnak kezébe vala adandó, mig felette meg nem egyeznek) Amadénak át nem adta, hanem magának tartotta meg, — boszusan hallá, de hiszi, hogy ez nem Velencze, hanem Mudatio rosz akaratából történt.

l) Több levele Lajosnak, melyekben a velenczei és dalmát polgárok békés közlekedéséről s kölcsönös káraik megtérítéséről intézkedik, Mind ez: Cop. dei Commem. VIII, 112. kövv.

[1]) A követség eljárásának leirásában e tárgyról egyebek közt e pontot olvassuk: Petit D. Rex, quatenus velint ipsum per litteras eorum certificare de integritate corporis S. Pauli primi heremitae. Nam in una manu dicti corporis tres digiti non habentur. Cop. dei Commem VIII, 139. Ld. ezen ereklyéről bővebben Toldy Ferencz: A magy. irodalom története 1852-ki 2-dik kiad. II, 168.

[2]) Raynaldnál: Annal. Eccl. 1380. évhez n. 2. Fleury: Hist. Eccl. XXIV, 351.

[3]) Theod. de Niem. Cap. 21—24. Leibnitz: Script. rer. Brunsw. II, 53. kövv. Fleury: Hist. Eccl. XXIV, 354.

segedelmet is nyert [1]), még sokáig kelle országáért küzdenie az ellene nagy erővel harczoló Anjou Lajossal, mignem őt a halál az 1384-i octoberben ettől is megszabadította. De, miként utóbb látni fogjuk, Károlyt is elérte a Lajos előtt mondott esküje megszegésének büntetése.

VII Kelemen ellenpápa értesűlvén, hogy Durazzói Károly a magyar király segedelmével támadta meg Nápolyt, a miatti boszuból is Lajos ellen, hogy nem őt ismeri el pápának, Vladiszláv, volt gnievkovi herczeget, ki, mint emlitők, néhány évvel elébb tiz ezer forintért s egy magyar apátságért minden igényeiről lemondott volt, az 1381-ki octob. 1-jén szerzetesi fogadalmaitól feloldván, felszabadítá, hogy Lengyelországot magáévá tegye [2]). Ez, nem kevesbbé, mint ama zavarok, melyeket néhány féktelen ur nem szűnt meg ápolni azon országban, arra inték Lajost, ki erejét naponkint fogyni érezé, hogy határozottabban intézkedjék lengyelországi utódjáról. Az 1374-i kassai gyülésnek csak az volt végzése, hogy a lengyelek az örökösödést Lajos leányaira is kiterjesztik; de hogy Mária-e vagy az ifjabb Hedvig legyen ott örököse, az iránt sem akkor, sem 1381-ben, midőn Lajos a lengyeleket némi közigazgatási ügyek elintézése végett Budára hívta volt, semmi sem határoztatott. Lajos azt óhajtván, hogy mind a két ország idősb leányára s ennek jegyesére, Zsigmond herczegre szálljon, e dolog elintézése végett a lengyel rendeket az 1382-diki julius 25-dikére Zólyomba országgyülésre hívta. A lengyelek nagy számmal jelentek meg, s megértvén a király kivánatát, teljes készséggel hódoltak a tizenöt éves Zsigmondnak. Lajos őt ezután a lengyel urakkal s egy magyar had kiséretében mindjárt átküldé Lengyelországba, hogy a királyi várakat kezéhez vegye, és az engedetlen Szemovit, maszovi herczeget megfenyítse [3]).

És ez volt Lajosnak utósó kormányműködése. A gyülés után mindinkább gyöngélkedvén, Nagyszombatba vonult, mintegy a magányban készülendő közeledni érzett halálára. Előérzete valósult : a dicső király sept. 11-én megszűnt élni. Tetemei Székesfehérvárott a nép őszinte könyei közt tétettek le a székes egyház mellé általa épített kápolna sírboltjába [4]). Anyja, Erzsébet őt csak két évvel előzte meg a halálban.

---

[1]) Ld. okmányait Luciusnál : i. h. 400 kövv.

[2]) VII Kelemen bullája Cod. Dipl. IX, 5, 493.

[3]) Dlugoss : Lib. X, 67.

[4]) Joan. Arch. Kiküll. Turóczinál : III, Cap. 55.

IV.

Lajost az utókor **Nagy** melléknévvel tisztelte meg, és ő azt teljes mértékben megérdemlette. Ő, korának fejedelmei közt kétségkivül legkitünőbb, magas egyéniségének tiszteletére egyaránt kényszerített barátot és ellenséget, — szintugy alattvalóit, kik magán és nyilván életének szemmel látó tanui valának, mint a külföldet, hova jellemének s tetteinek híre, vagy a hova nyomatékos befolyása elhatott. Ama szeretetteljes hódolatot, melyet alattvalóitól s általában mindazoktól, kik vele érintkezésbe jutottak, s ama dicsőitést, mely nevéhez európaszerte csatlakozott, leginkább azon jellemsajátság szerezte meg neki, melyet lovagiasságnak szoktunk nevezni. Ő lovagias király volt a szó teljes értelmében, a vallásosság hő buzgalmával, a vitézség regényességével, a nőnem iránti tisztelet egész bensőségével. Egynémi vonás ebből már atyjában, Károlyban is létezett; de Lajosban mind ez sokkal mélyebb alapokon nyugvék. Vallásosságát, nem, mint Károlyban, a külső, lélektelen áhitatossági gyakorlatokban való tulzás, hanem a szív jámborsága, emelkedettsége bélyegzi, s azon csüggedetlen buzgalom az egyház terjesztésében, melyért őt a pápa „az egyház zászlótartójának“ czimével tisztelte meg, és azon korával együtt növekedő hajlam a contemplativ életre, melynek élvezése végett, mikor csak kormánygondjai engedék, a magányba óhajtott vonulni. Buzgalmát az egyház iránt még azon igazságtalan itélet sem volt képes meghűteni, melyet a szent szék a nápolyi ügyben mondott. Vitézségét ő nem lovagi játékokban, hanem komoly viadalban, a hareztéren tűntette ki; és népe szintugy magasztalta őt a Canosa és Aversa falai alatt elkövetett fényes tetteiért, mint tisztelte és csodálta emberszeretettel párosult bátorságát a hullámborította ifju megmentésében. Erkölcseiben feddhetetlen, a nőnem iránti gyöngéd tiszteletét ő anyja s neje iránti határtalan szeretete s engedékenysége által tanusítá. E szeretetreméltó, kedélyes jellemvonásait, melyek által, mint ember mindenki szivét megnyerte, az uralkodónak önzetlen, szigorú igazságszeretete, királyi kötelességeinek teljesítésében népe javát szomjazó lelkiismeretes, fáradhatatlan buzgalma, a hatalom gyakorlatában példás szerénysége és mérsékeltsége egészítik ki.

„Soha sem láttam — ugymond az ő magas egyéniségének bámulására ragadtatott pápai követ 1372-ben a császárhoz irt levelében — soha sem láttam fejedelmet, ki annyi nagysággal és hatalommal ennyi szerénységet s alázatosságot párosítana“; és — mond egy más levelében — „én e királyban a jónál, az erénynél egyebet nem tudtam észrevenni.“

E magasztos egyéniségnek szükségkép nagy hatást kellett gyakorolnia az országra is, melyet negyven évig igazgatott, a szomszéd tartományokra is, melyek befolyását érezték. Ő nem volt ugyan egyike azon egyéniségeknek, melyek nagyravágyásukban a félvilágot lángba boritva, a létező állapotokat halomra döntve, lángszellemök rendkivűli hatalmával uj irányba terelték a világ történetét; de hatástalan még sem maradt kormánya, kivált a belügyekre. Szerény, mérsékelt, önzéstelen, ő inkább a szív jósága, mint a lángelme hatalma, inkább a kormányára bizott népek zajtalan boldogitása, mint a létező viszonyok felforgatása s egy uj korszak teremtése által érdemlé ki magának a nagy melléknevet. Bár az adriai, a balti s a fekete tenger hullámai vetettek határt roppant birodalmának: ő e nagy hatalommal nem gyakorlott önzőleg igazságtalan nyomást a szomszéd népekre. Külviszonyaiban, mint kormánytörténetéből láttuk, inkább egyeztető, békéltető szerepet játszva, háborút csak akkor kezdett s addig viselt, midőn s meddig azt birodalmának érdeke vagy fejedelmi becsületének tekintete mulhatatlanná tette. S midőn ily eseteken kivül vont fegyvert, például a Viscontiak, vagy Károly császár ellen, azt is csak igazságszereteténél fogva cselekedte, hogy az ártatlant a rabló ellen, a gyöngébbet a hatalmasabb önzése, igazságtalan nyomása ellen védelmezze.

Kormányának összes viszonyait s hatását tekintve, alig találunk politicájában egyéb gáncsolandót, mint az aldunai melléktartományok iránt való magatartását kormányélete első felében. Ő, miután e tartományokat, melyek az utósó árpádfiak zavarteljes kormánya, s az azok kihalta után beállott anarchia alatt az országtól elszakadtak, ismét meghódoltatta, inkább csak azok vajdáit, fejedelmeit ügyekezett kedvezései, vagy ha ezek hatás nélkül maradtak, fenyegetései által személye iránt hűségre, ragaszkodásra birni; de elmulasztá magukat a tartományokat egynémi intézmények által szorosabban az anyaországhoz kapcsolni, azoknak érdekét ezével egygyé olvasztani s magukban ama népekben gerjeszteni ro-

konszenvet a magyar korona uralma iránt. Sőt e tekintetben kelletinél többet hallgatva a pápa ösztönzéseire, térítő buzgalma által, mely néha erőszakos eszközökhöz is nyult, e tartományok ó-hitű, ősi vallásukhoz féltékenyen ragaszkodó népeiben oly idegenséget támasztott a magyar uralom ellen, hogy azok már az ő életében is többször lázongtak, halála után pedig egyenkint elszakadoztak az anyaországtól. De, ha igazságosak akarunk lenni, még erre nézve is nem annyira az ő személyes nézeteiben, mint a kor elveiben, türelmetlen szellemében találjuk a hiba okát.

Minden tekintetben jótékonyabb maradandóbb volt Lajos hatása az ország belső állapotára. A királyságnak, mely tekintélyét az utósó árpádfiak alatt oly nagyon elvesztette, hogy III Endre alatt már törvényt kellett alkotni, miszerint a királyt mindenki tisztelni köteles, — s mely csak Károly alatt kezdett ismét erősödni, Lajos a maga egyéniségének tiszteletre s csodálatra ragadó nagysága által nálunk eddig alig ismert fényt és erőt kölcsönözött. Lovagias, szép jelleme, igazságszeretete, bőkezű adakozása által oly népszerűséget szerzett magának a nemzetben, minővel Sz. László óta egy királyunk sem dicsekedhetett. A nemzet, mely őt jóságáért szerette, szigorú igazságszeretetéért tisztelte, s teljesen meggyőződött, hogy törekvése főleg a közjóra czéloz, még azt is szótlanul tűrte, hogy hosszu kormánya alatt kettőnél több országgyülést nem tartott s reformjait legfölebb az országtanács hozzájárultával hajtotta végre. Néhányszor még rendkivüli adót is szedetett a nélkül, hogy e végett országgyülést hirdetett volna, egyedül az országtanácsból adván ki rendeletét. De, bár kormánya e tekintetben nem ment is minden önkénytől, annak nyomára sem találunk, hogy a nemzet ez ellen valaha felszólalt volna. A nemzet büszke volt a maga lovagias, nagy királyára, bizodalomteljes annak jó szándokaiban, s annyira meggyőződve a maga érdekeinek összhangzásáról királya érdekeivel, hogy ezen önkényt semmi tekintetben nem látta sulyosnak, vagy károsnak magára nézve. Sőt annyira azonosította magát szeretett királyával, hogy ennek követei egykor, mint tudjuk, minden előleges jelentés nélkül, önmaguktól háborút üzentek Károly császárnak, mivel a király becsületét megsértette. Más időkben, más királyok országgyülést kényteleníttettek összehívni, midőn derék hadat akartak vezetni a külföldre. Lajosnak egyszerű

rendeletére is engedelmeskedett a nemesség; mert ám ő rendeletét avval indokolhatta „hogy hiszen tudjátok, s nyilván való dolog, hogy mi eddigelé minden kivánságtokat teljesíttettük, és isten segedelmével ezután is akarjuk teljesíteni.“ A mennyire különválasztani látszott Károly avatkozó külpolitikája által a nemzet érdekeit a királyi család érdekeitől, szintannyira egygyé olvasztotta azokat viszont Lajos, ki még a szerződésileg reászállott lengyel koronát is vonakodott elfogadni, mivel félt, hogy gondjait megosztva, magyar királyi tisztének azontul nem fog eléggé megfelelhetni. Ily királynak nem vehette rosz néven a nemzet, ha a zajos országgyüléseket mellőzve, némi tekintetben önkényesen kormányzott, s egyedül királyi hatalmánál fogva rendelkezett.

Ha Lajos kormányát az ujabb államtudomány alkotmányos elveihez mérve akarnók birálat alá venni, kétségkivül egynémi gáncsolandót fognánk abban feltalálni. Hibául jelölhetnénk ki, például, hogy ő mellőzve, az akkoron még az ősnépgyülések bélyegét viselt, közönségesen zajos országgyüléseket, csak az urakból szerkeztett s könnyebben vezethető országtanács hozzájárultával szokta volt az ország legfontosabb ügyeit is elintézni. Mondhatnánk, hogy midőn ekként a nemesség tömegét, az akkori legalis nemzetet, a trón ezen legerősebb támaszát, mellőzte, s a főnemesség hatalomkörének tágitása által az oligarchiát erősödni engedte, tulajdonképen a királyi hatalom alapját gyöngítette. Mondhatnánk, hogy hiba volt, a fönemesekben mind meg annyi kis királyokat teremteni a trón körül, kiktől tartania lehet vala, hogy ha majd az ő erélyes karja, tiszteletet parancsoló egyénisége nem lesz többé a kormányrudnál, ezen kis királyok könnyen visszaélhetnek hatalmukkal szintugy a trón tekintélyének, mint a nemzet javának kárára; — hogy tehát országgyülések sürűbb tartása, a helyhatósági intézmények bővebb kifejtése által inkább megszorítania kellett volna az oligarchiát, stb. De nem kell felednünk, hogy ezen ujabbkori államtudományi theoriák akkoron még egészen ismeretlenek voltak, s hogy Lajos nem talált kormányra léptekor egy tabula rasa-t, hogy ő csak a létező elemekből, a körülmények mutatkozó szükségletei szerint, a viszonyok által kimutatott irányban, fejthette tovább a kormányára jutott nemzet állapotait. S e tekintetben kétségkivül nagy eredményeket tűntet elé Lajos kormánylata.

A legégetőbb szükség gyanánt merűlt fel a nemzet köz-

életében Lajos kormánya elején a honvédelem ujjá alakitása, vagy inkább, mivel az átalakulás már folyamatban volt, annak gyorsitása. Az elbeszéltekből tudjuk, hogy a régi honvédelmi rendszer két fő elemből állott : a nemzeti derékhadból, melyet az összes nemesség alkotott, s a királyi hadból, mely a várkatonaságot foglalta magában. Tudjuk azt is, hogy e két elem utóbbika, a várszerkezet, II Endre kora óta mindinkább enyészetnek indult, s az Árpád-ház kihaltakor alig volt annak még némi maradványa. E rendszer régi alapjai, a várjószágok nagyobb részben az urak birtokába jutván, a hon védelmének ezen része a királyról szükségkép az urakra háramlott. De az önző urak, a hatalmat, mely földbirtokuk s jobbágyaik számának megszaporodása által kezökbe jutott, nem annyira a király támogatására s az ország védelmére, mint féktelenkedésre,belháborgásokra fordították,s a királyok, midőn külháborút kelle viselniök, bajosan tudták őket egyesíteni zászlaik alatt. E tekintetben, a királyi haderő szaporítására, mint láttuk, már Károly is tett egynémit: kedvezéseket, kiváltságokat osztogatván az uraknak, hogy őket haderejökkel szükség idején maga körül összegyüjthesse. E csapatok, e zászlóaljak, melyeket ekként az egyes urak a királyi zászlók alá hoztak, az olasz bandiera szóról mindinkább banderiumoknak kezdének neveztetni. Még Lajos kormányából sem találunk törvényeket, sőt még erre vonatkozó királyi rendeletek sem igen jöttek eddigelé napvilágra: kétségtelen mindazáltal, hogy ezen banderialis szerkezetet már a háboruiban annyi dicsőséget aratott Lajos fejlesztette azzá, minőnek azt a Zsigmond alatt kelt okmányokban találjuk. E fejlemény, röviden szólva, abból állott, hogy minden királyi főtisztviselő, bizonyos mennyiségű sót—salariumot—kapott a királyi kamarából, annak árulási szabadalmával; s e jövedelemből aztán egy vagy két zászlóaljat tartozott kiállítani a király rendelkezésére; e zászlóaljak tiszti banderiumoknak, maguk e főtisztviselők azontul az ország zászlósainak neveztettek. Egy banderium rendesen 400 vitézből állott. E tiszti banderiumok mellett álltak a főpapok és a magános urak banderiumai. A főpapok mindenike tized jövedelmeinek arányában köteleztetett vagy egész vagy fél vagy még kisebb rész-banderiumot kiállítani. A magános urak közől az lett zászlós urrá, ki legalább egynyolczad banderiumot, tehát 50 vitézt állított ki saját költségein. Ezek egyebek közt ama kiváltságban részesültek, hogy csapa-

taikat saját zászlaik alatt vezethették a táborba, s tagjaivá lettek a kir. tanácsnak, mely most, midőn országgyülések nem tartattak, oly fontos szerepet játszott az ország kormányában. Sokan ezen urak közől, kiket barones, magnates czímen neveznek emlékeink, javaikra is kiváltságot nyertek a főispán s a vármegye hatósága alól. A főpapok és magános urak e hadállitási kötelességének könnyebb teljesitése végett alapította meg Lajos a kilenczedadót, melyről fentebb szóltunk. — A honvédelem másik eleme, a tulajdonképen ugynevezett nemzeti derékhad, ezentul vármegyei banderiumokra oszlott, azaz, megyénként, a vármegye zászlói alatt ment, de ezentul is egyedül védőháborúban, a táborba. E vármegyei banderiumok alkotórészét tették a kisebb birtoku nemesek, s azoknak bizonyos számu jobbágyai, legtöbbször 20 jobbágy után egy, kiknek fölszerelésére a nemesség jobbágyai számának arányában, vagy tulajdonképen e jobbágyok adóztak a vármegyének. A vármegyei banderiumoknak a főispán lett közvetlen vezére.

Miként már a mondottakból is gyaníthatni, a vármegyék szerkezete e banderialis rendszer megalapitása következtében lényegesen megváltozott. A főispán hatósága az előtt csak a várkatonaságra s a várnépre terjedt ki; a nemesség, kivéve egyedül a tized- s pénzváltási ügyeket, mikben a főispántól függött, egyenesen a király s ennek főtisztviselői a nádor és az országbiró hatósága alá tartozott; csekélyebb ügyekben pedig a saját kebeléből maga által választott megyei biráktól vette az itéletet. A banderialis szerkezet kifejlése következtében a nemesség is függővé lett a főispántól, eleinte ugyan csak a hadügyben, utóbb lassankint az egész igazgatás tekintetében. De ezóta a főispán mellett nemcsak ama szabadon választott megyei birák is helyet foglaltak, hanem kifejlettek lassankint a vármegyei gyülések is; mert a főispán minden fontosabb ügyben köteles lőn előleg tanácskozni a vármegye nemességével. És igy fejlett a vármegye, mely eredetileg honvédelmi intézmény volt, lassankint municipalis, helyhatósági intézménynyé. Mi volt tulajdonképen Lajos alatt a főispán hatósági köre, ekként olvassuk egy 1352-diki levélben, melynélfogva a király Szirmay Miklóst Ugocsa vármegye főispánjává nevezte. „Ő egyebek közt a következőkre lesz köteles: hogy jogaitokban, szabadságaitokban mindnyájatokat megtartson s megvédjen; szorgalma-

san őrködjék, hogy fiscusunk és kamaránk jövedelmei a vármegyéből nekünk hűségesen beszolgáltassanak; és hogy rendeleteinket s parancsainkat a vármegyében létezők által megtartassa, és aztán, hogy a só- és pénzügynek és tisztviselőinknek javát, előmenetelét védelmezze.“ A vármegyei gyülések Károly alatt még ritkábban, s csak az ő különös engedelméből tartathattak. Lajos alatt azokat a főispán minden szükség alkalmából, saját hatalmánál fogva is kihirdethette; mig végre lassankint időszakiakká fejlődtek. E gyakoribb vármegyei gyülések elevenséget hoztak a nemzeti nyilvános életbe s némi kárpótlásul szolgálhattak az elmulasztott országgyülésekért.

Az idézett okmányból látjuk, hogy a főispán hatósága némileg még a királyi városokra is kiterjedt. De ezen községek, melyek növekedő iparuk s kereskedelmök által nagyobb jólétre jutván, mind bőségesebb forrásaivá lőnnek a királyi jövedelmeknek, kiválólag érezték Károly s még inkább Lajos kedvezéseit azon szabadalmakban, melyekkel felruháztattak, s melyeknél fogva egyenesen a főtárnokmester hatósága alá rendeltetvén, mindinkább az ország negyedik rendévé lőnnek. Számos város e két királynak köszönheté szabadalmait, Bártfa pedig még alapitását is Lajosnak. Nevezetes a városok történetében az, hogy a czéhintézetek, miket kivált a nyugattal sürűbb közlekedésben lévő szepesi és erdélyi szászok honositának meg, e korban terjedtek el és szabályoztattak czélszerűbben. Lajos 1376-ban több ideig Erdélyben időzvén, a hét szász-szék követeiből s a községek elöljáróiból bizottmányt alakított, mely az erdélyi püspök s egy királyi képviselő elnöklete alatt a czéheket szabályozta. E czéhintézetek nagy hatást gyakoroltak a városok kifejlésére mind a polgári szabadság, mind az ipar tekintetében: azon municipalis, önigazgatási elem, mely a czéhekből kifejlődött, s azon politicai jelentősség, melyre e testületek a városok kormányában emelkedtek, a józan és szigoru erkölcsösség, melyet az intézet szabályai tagjaitól követeltek, a vetélkedés végre, mit az intézet szelleme elősegített, nem kevesbbé emelte az ipart, mint magukat a városokat.

Lajos hosszu kormányát minden egyéb érdemei mellett kiváltképen az igazságszolgáltatás szigoru törvényszerűsége s a közigazgatásban tanusított lelkiismeretes buzgalma tette nagygyá, dicsővé, áldásdussá. Az igazságszolgáltatásban

atyja nyomdokain indulván, az általa eltörlött ordaliák, isten-ítéletek helyébe állított helyesebb törvénykezési formákat Lajos több tekintetben tökéletesítette, az igazság kiszolgálgáltatását gyorsította. Polgári pörökben még a papságot is a főispán s a vármegye —, birtokpörökben pedig a nádor törvényszéke alá vetette. Az egyházak menedékjogát, mely sokszorta több esetben védte méltatlanul a bünöst az igazságos büntetés ellen, mint az ártatlant igazságtalan üldözés ellen, teljesen megszüntette; s mint már fentebb említettük, a papságnak megtiltotta átokkal sujtani azokat, kikkel pörlekednek. Az uraknak patrimonialis hatóságát jobbágyaik felett Lajos is meghagyta ugyan, miként kormánya elején találta volt, de a szabad költözködési jog fentartása által őket még is lehetőleg védte uraik önkénye ellen. A magánjog rendszerbe állitásáról — kivéve némely várost, melyekben a lőcsei törvénykönyv lőn divatossá, — még ugyan nem volt szó ezen korban, s az országgyülések törvényein kivül az ősi törvényes szokások szolgáltak jobbára zsinormértékül; voltak azonban már férfiak, egy neme az ügyvédeknek, kik a joggal, törvényekkel foglalkodtak („viri literati . . . sapientes tam in iure, quam in facto et regni consvetudinibus“ ugymond egy 1372-ki okmány). A pécsi egyetem felállása óta a római jog is divatba kezdett hozatni, miként az akkor szerkesztett „Formulae solennes Styli“ bizonyítják. Méltó megemlíteni a törvénykezési eskü alakját a határkérdéseknél: a papi tanuk kezeiket mellökre téve papi hitökre, lelkiismeretökre —, a világi tanuk, fegyvereiket letévén, saruikat levetvén, egy marok földet emeltek fejeik fölébe, s igy esküvének a földre.

A közigazgatás rendesebb kezelése végett Lajos a királyi cancelláriát czélszerűbben szabályozta. Az igazgatás jogszerűsége mindig egyike volt legfőbb gondjainak. Ő e végett az ország külön részein majd conventeket, majd egyes személyeket bizott meg, kik őt rendeleteinek, miként történt végrehajtásáról értesítenék [1]). Sőt, nehogy a nép törvénytelen adókkal terheltessék, igazságtalan itéletekkel zaklattassék, vagy a kényuraktól megkárosíttassék, gyakran álruhába rejtezve látogatá meg a községeket, tudakozódék a tisztviselők felől s lepte meg azokat tiszti foglalkodásaik között.

[1]) Ld. ennek példáit Cod. Diplom. IX, 2, 67. kövv. Kovachich: Suppl. ad Vest. Comit. I, 280.

Ilyenkor néha még a király felől való véleményeikről is kikérdezé az őt nem ismerő alattvalókat, s „az együgyűek feleleteiből javítgatá aztán kormánya hiányait.“

Hol a király ily buzgón, ily lelkiismeretesen teljesíti népboldogító tisztét, ott igazságtalanság, erőszak, féktelenség, önkény nem talál tért a nép zaklatására; ott a rend, a jog és törvény uralma nagyra, kicsinyre egyaránt kiterjed; sértetlen a közbátorság, virágzik az ipar s kereskedés; ott a béke s jóllét áldásai közt él és gyarapodik a boldog nép. És ilyféle társadalmi aranykor terjedt el Lajos negyven éves kormánya alatt Magyarország virányain. Az ipar s kereskedelem e korban nálunk eddigelé még soha sem ismert virágzásnak indult, minek nemcsak az volt oka, hogy Lajos az igazságot szigorúan s gyorsan kiszolgáltatta, hogy az utakat rablóktól, fosztogató kényuraktól mindenfelé bátorságba helyezte; nagy gondja volt Lajosnak arra is, miképen fogadtatnak külföldön a honi kereskedők, s viszont birodalmában a külföldiek. Ő mind a szomszéd hatalmakkal, mind több egyes, külföldi nagyobb kereskedő városokkal többféle kereskedelmi szerződéseket kötött, melyek által kedvezéseket biztosított birodalmában a külföldieknek, kedvezéseket nyert a külföldön a maga alattvalóinak. Igy lőn, hogy mind honi kereskedőink sürűn kezdék látogatni a távoliabb külföldet is, mind a külföldiek nagy számmal jártak be Magyarországba; sőt számos német s olasz iparos család állandólag is megtelepült a hazában. Több városaink, kivált Brassó, Szeben, Beszterczе, mind meg annyi rakhelyei lőnnek a levantei kereskedésnek, mely ez időben ismét nagyrészben Magyarországon keresztül vette utját stb. [1]).

A király őszinte, buzgó vallásossága a hitéletnek is több elevenséget és benséget kölcsönözött. Mi egyéniségét oly vonzóvá, oly szeretreméltóvá tette, a lovagiasság, vallásos irányában is teljesen ki volt Lajosban fejlődve. És példája e tekintetben annál hatékonyabb volt népére is, minthogy benne a vallásosság külső nyilatkozataival a szív tisztasága is összhangzásban létezett. Az urak s nemesek, kik szeretve tisztelt királyukban a lovagiasság példányát vetélkedve utá-

---

[1]) Az ipar s kereskéd. történetét e korból ld. bővebben Horváth Mihály: Az ipar és kereske. tört. Magyarországban a XVI-dik század elejéig. Történettud. pályamunkák. II, 246. kövv.

nozták, ebben is követőivé lőnnek, s vallásosságukról, a hit és egyház iránti ragaszkodásuk és adakozásuk számos nyilatkozatairól eléggé tanuskodnak e kor emlékei. Az urak, s jobb birtoku nemesek udvaraikban papokat, szerzeteseket kezdének tartani, kik nekik tanácsadókul, titkárokul szolgáltak, őket utjaikban követték, ételöket s italukat megáldották, fegyvereiket, ruháikat, egész környezetöket megszentelték; lelkiismeretök szavának ébredésekor őket meggyóntatták, velök a canonica horakat elmondották.

Lajosnak dicső, fényes, áldásdús kormánya a mellett hogy alattvalóiban a nemzeti érzetet fölmagasztalta, a társadalmi erkölcsök és szokásokra is nemesitőleg hatott. A magyarnak még mindig keleties erkölcseibe a finomabb olasz miveltségnek is beoltattak némely virágai, s e vegyület csak előnyére lehetett a nemzeti erkölcsöknek. A királynak csodált lovagias egyénisége, a Visegrádról Uj-Buda hegyére áttett királyi udvar csillogó fénye s miveltsége, — melynek oly hire volt a külföldön is, hogy több szomszéd fejedelem nyereségnek tartá leányait ott neveltetni, s melybe a mindkétnemű legelőkelőbb honi ifjuság nagy számmal fölvétetett, — továbbá, a számos hadjáratok kivált Olaszországba, a gyakori fényes követségek Európa különféle udvaraihoz stb. kétségen kivül nagy befolyást gyakoroltak az erkölcsök, szokások nemesitésére, a társadalmi élet finomitására. Ezt pedig nagy mértékben előmozditotta az is, hogy a külfölddel való gyakori érintkezésben fölébresztett kényelemvágyat s az udvar pompája által fölingerlett fényüzést a felvirágzott ipar s kereskedés bőségesen kielégithette.

ÖTÖDIK FEJEZET.

I Mária, II Károly pártkirály és Zsigmond országlata 1382—1397.

I.

Nagy-Lajos halála után idősb leányának, Máriának trónöröködési joga közönségesen elismertetett [1]). Az or-

---

[1]) Nobisque iure successorio et ordine geniturae coronam et solium dicti regni Ungariae, ac sceptra regiminis ipsius Genitoris nostri feliciter adeptis . . . mond Mária egy 1383. levelében Katonánál XI, 27.

ság rendei, kik a dicsőült tetemeinek eltakarítására Székesfehérvárott nagy számmal gyűltek össze, hálából is az elhunyt atya iránt, mindjárt a temetés utáni napon, september 17-kén, hűséget esküvének Máriának, s őt egyező akarattal királyuknak koronázták: jelenteni akarván ez által, hogy az egész királyi hatalmat s felséget reáruházták. Minthogy azonban Mária még csak tizenkét éves volt, nagykoruságáig az ország kormánya anyjára, Erzsébet királynéra, bízatott, ki már a beteges királynak utósó életévében is osztozott a közügyek igazgatásában. Az ország nagyjai közt tisztségére, személyes tulajdonaira nézve legkitünőbb volt Garay Miklós nádorispán, kit Lajos 1354-ben még mint fiatal embert alacsonyabb helyzetből emelt volt macsói bánná, 1376-ban pedig nádorrá. Bátorsága, ügyessége, jellemszilárdsága s hű ragaszkodása a királyi családhoz őt legkedveltebb emberévé, mindenható tanácsosává tették a kormányzó királynénak; de büszkesége, határtalan nagyravágyása, melynél fogva vetélytársat maga mellett nem tűrt, s a többi zászlós urakat befolyásuktól kevés idő alatt megfosztotta, számos urat nemcsak ellene, hanem a neki maga mellett oly nagy hatalmat engedő anyakirályné ellen is fölingerlett.

Alighogy híre futott Lajos halálának s Mária megkoronáztatásának, a birodalom déli részein, különösen Horvát- és Bosnyákországban már is borongani kezdett. Emitt Tvartkó, az elhunyt Lajos kegyelméből Bosnyák- és Ráczország királya, Erzsébet anyakirálynénak közel rokona, a khulmi tartományt magához ragadta [1]). Horvát- és Dalmátország állapota is aggályokra adott okot; mert bár Zára már octob. 8-dikán hűséget fogadott a királynéknak, de, talán épen e követek előadása után, Erzsébet szükségesnek látta, Bessenyei János veszprémi főispánt kormánybiztosként Horvát- s Dalmátországba küldeni, hogy e tartományok hűségét s belbékéjét biztosítani ügyekezzék [2]). A zavargás azonban egy ideig még nem tört ki nyilvánosan.

Mig a déli tartományokban ekként csak lappangva terjedt a lázadás tüze, északon, különösen Halicsban és Lengyelországban még aggasztóbb jelenetek merültek fel.

---

[1]) Pray : H. R. Hung. II, 139.

[2]) Paulus de Paulo : Memoriale Schwandtnernél : III, 724, Lucius : Lib. V. Cap. 2. U. o. 404. kövv.

Haliesban öt magyar várnagy a hűségökre bizott várakat kevéssel Lajos halála után Lubart lithván fejedelemnek nagy öszveg pénzért gyalázatosan elárulta. A királyné nagy szigorral büntette a vétkeseket, minden javaikat elfoglalván, s Lajos törvényei ellenére minden nemzetségeiket becstelenekenek nyilvánítván [1]. E szigor kétségkivül Garay nádortól származott; de a harag és gyülölet, mely e miatt a bűnhödtek rokonainak s barátainak szivében boszut forralt, nem csak Garayra, hanem Erzsébet királynéra is kiterjedt.

E belbajokhoz járult, hogy a lengyelek, az ifju Zsigmonddal mindinkább elégületlenek, szinte lázongani kezdének. A nyugtalanság most is a nagy-lengyelországi uraktól származott; kik miután Zsigmondtól többszöri kérelmeik után sem nyerhették meg, hogy a gyülölt Domaratát, tartományuk főkapitányát, mással váltassa fel, a többi lengyel urakat is reávették, hogy közügyeik elintézésére sz. Katalin napján egy nagy gyülést tartsanak.Sokan azt kivánták, választassék királylyá Szemovit, maszovi herczeg, s ennek jegyeztessék el Hedvig, Lajos ifjabb leánya. Ezeknek kivánsága szerint oly végzést alkotott a gyülés, hogy fen akarják ugyan tartani a Lajossal kötött szerződést; de leányai közől csak azt ismerendik el királyokul, ki férjével együtt benn fog lakni országukban. E határozattal követek küldettek Erzsébethez, kik őt megkérnék, hogy válaszát ne mulasztaná el tudatni a rendekkel, kik Sz. Miklós napján Viszliczán közönséges országgyülést tartandanak. Erzsébetet e hirek, említett egyéb bajai közt igen kellemetlenül lepték meg. De más részről e tényt jó alkalomnak látta, Mária leányának kezéről másként rendelkezni. Az anyakirályné, ha nem ellenkezett is Lajos akaratával, midőn ez Máriát 1380-ban, Zsigmondnak eljegyezte, nem örömest látta e házasságot, kivált miután azóta a magyar udvarban nevekedett Zsigmondot ismerni tanulta. A Lengyelországban történtekből látván, hogy a rendek ott Zsigmondot nem fogják elismerni királyuknak; más részről pedig azt sem akarván türni, hogy Lengyelország Magyarországtól elszakasztassék: arról kezdett gondolkodni, hogy Mária leányának más férjet szerezzen, kit a lengyelek is örömestebb lássanak Zsigmondnál. Ennélfogva Imre egri és János csanádi püspököket két világi urral Viszliczára küldvén,

---

[1]) Dlugoss: Lib. X. 69.

megizente általok a lengyeleknek, hogy Zsigmondot nem akarja rájok tolni; de mást se ismerjenek el addig királyuknak, mig leányairól végleg nem határozand. A lengyelek, a fölötti örömükben, hogy a könnyelmű s fiatalsága daczára már is ledér Zsigmondtól megmenekültek, ideiglen megnyugodtak a királyné üzenetében, Zsigmond ezután magyar kiséretével együtt odahagyta Lengyelországot [1].

A béke azonban nem sokáig tartott Lengyelországban. Néhányan még mindig pártolták Szemovit herczeget; mások Domaratát a gnesznai főkapitányságban tűrni nem akarván, ellene fegyvert fogtak. Mig ekként a belháború kitört, a többi urak gyakori követségekkel sürgették Erzsébetet, küldené át nekik valamelyik leányát, hogy őt valamely, az ország előtt kedves fejedelemmel házasítván össze s emelvén a trónra, a belzavaroknak véget vethessenek; mert a trónt a belviszályok miatt tovább nem hagyhatják üresen. Erzsébet mind sulyosbodó körülményei közt nem vélte tovább mellőzhetni a lengyelek e kérelmeit. Benedek veszprémi püspök és két világi ur által tehát megizente nekik az 1383-ki február végén Sziradiában tartott gyülésökre, hogy őket a Máriának és Zsigmondnak tett hódolat kötelezése alól feloldozza, ugy mindazáltal, hogy fiatalabb leányát Hedviget s ennek jegyesét Vilmos osztrák herczeget ismerjék el királyuknak. Igérte egyszersmind, hogy Hedviget megkoronázása végett husvét táján hozzájok küldendi; de azután őt ismét visszaküldetni kivánja, hogy a gyönge gyermek három évig még anyai gond alatt neveltessék.

De az osztrák Vilmos nem tetszett a lengyeleknek; s a követek hosszú, zajos viták után oly válaszszal eresztettek vissza: hogy a rendek készek ugyan a szerződések szerint Lajos király leányai egyikét elfogadni; de hazájukat a nőttön növő zavarokban elveszni nem engedhetik. Ha tehát Hedvig herczegné a jövő pünkösdig hozzájok jő s a számára általok választandó férjjel bennmarad, s e mellett Lengyelországhoz még Galiczia is visszakapcsoltatik: készek őt megkoronázni; különben mást választanak királyukká. E határozott válasz megdöbbenté Erzsébetet; visszaüzen tehát, legyenek békével, még az év folytában maga viendi el hozzájok Hedviget. Az anyakirályné pünkösd táján valóban utnak indult leányával,

[1]) Dlugoss : Lib. X, 69 kövv.

de csak Kassára. Innen átüzen a lengyeleknek, hogy szivesen menne hozzájok; de a vízáradások miatt utját nem folytathatja: küldenének hozzá tehát felesebb számu urakat, kikkel Kassán végezhessen. A lengyelek engedtek kivánatának; s a Kassára átküldött hat lengyel ur oly szerződést kötött a királynéval, hogy Hedvig a jövő Szent-Márton napra Krakóba vitessék, s egy a nemzet által választandó férjjel keljen egybe. Ha Hedvig örökös nélkül halna meg, Lengyelország Máriára s örököseire —, ha viszont ez halna meg elébb, Magyarország szálljon Hedvigre s örököseire; s ekként a két ország közti kapocs továbbra is fenmaradjon. Azonban e szerződés nem elégítette ki az egész nemzetet, és Szemovit, maszovi herczeg, magát pártja által királylyá kiáltatta. Erzsébet e miatt a rendek előtt panaszt emelt, s Hedvig helyett Zsigmondot és Dömötör esztergami érseket 12 ezernyi sereggel küldötte Lengyelországba, hogy leányai örökségét Szemovit ellen védelmezzék. Zsigmond s az érsek a királyi ház híveit jó érzelemben találták és segedelmökkel Szemovitot megvervén, igényeiről a koronára lemondani kényszerítették [1]).

E közben a horvátországi mozgalmak is mindinkább nyilt lázadássá fejlődének, melynek a Horváthy testvérek, János tengermelléki bán, Pál zágrábi püspök s László, és anyai nagybátyjok, Palisnay János vránai pörjel álltak élén. Mi ingerlé ezen urakat arra hogy, bár Lajos által emeltettek szegény sorsból magas állásukra, most örököse ellen fellázadjanak? — emlékeinkben följegyezve nem találván, egész bizonyossággal nem mondhatjuk; a körülmények s utóbb bekövetkezett események mindazáltal arra mutatnak, hogy megsértett hiuság, önzés, nagyravágyás, szóval, egyedül szenvedélyek, személyes indokok voltak a mozgató erők. A nevezett urak, ugylátszik, már rég ellenségei valának a még kegyeltebb és szerencsésebb vetélytársnak, a büszke, hatalomszomjas, maga mellett más befolyást, más tekintélyt nem tűrő Garay nádornak, és midőn ez most az anyakirályné mindenható tanácsosává emelkedett, egynémi okuk lehetett félniök hatalmától. Sérthette őket az is, hogy ők mellőztetvén, a mult évben Bessenyei János, veszprémi főispán küldetett le átvenni a hűségesküt a városoktól. Ezen s más hasonló ese-

[1]) Dlugoss: Lib. X, 77. kövv.

mények és körülményekből, — melyeket följegyezni elmulasztának emlékeink, — láthatták az önző s nagyravágyó emberek, hogy mig Garay az ügyek főintézője a királynék mellett, ők a királyi kegy mosolyait, a hatalom, befolyás ingereit nem fogják élvezhetni; a király pedig gyönge leány, a kormányzó könnyen vezethető asszony volt: a körülmények szerint tehát változást egy hamar nem lehetett reménlniök. És mig e viszonyok irígységök, gyülöletek s boszuvágyoknak Garay irányában több mint elég táplálatot adhatának, más részről a hatalom, méltóságok és gazdagság csábingerei is ösztönözhették kebleiket. Durazzói, vagy mint őt történetiróink nevezik, Kis-Károlynak, mig Horvát- és Dalmátországot kormányozá, ezen urak, ugylátszik, nagy kegyeivel dicsekedhettek, tán épen általa emelkedtek méltóságaikra: Horváthy János kétségkivűl meghitt embere volt, ő vezérlé azon sereget is, melyet még Lajos király 1382 elején küldött segedelméreN ápolyba; Palisnay pedig szintén fegyvertársa volt a velenczei háboruban. Kis-Károly által tehát, ha őt Mária megbuktatásával a trónra juttatniok sükerülne, minden vágyaikat, minden szenvedélyeiket kielégittetni remélhették. És, ki tudja, nem magától Kis-Károlytól származott-e az egész terv? Ő elég szivtelenséget, elég nagyravágyást árult el utóbb, hogy hihessük, miképen talán már Horvátországban időzése alatt, vagy midőn a nápolyi trón elfoglalására ment, kezdett ezen urakkal fondorkodni az iránt, hogy jótévőjének, Lajos királynak, halála után önmagának egyengessen utat a magyar trónra. Tudhatá ugyan, hogy a nemzet hálával fog viseltetni a nagy király emléke, ragaszkodással örököse iránt; de gondolhatá azt is, hogy a büszke, harczias nemzetben lesznek többen, kiknek az országban eddig példátlan női kormány nem lesz inyök szerint. Feltünő mindenesetre, hogy a lázadás első mozgalmai oly hamar, s épen azok részéről mutatkoztak, kik Kis-Károlylyal legbizodalmasabb viszonyban állhattak. Feltünő az is, hogy már Lajos is gyanakodott ellene, midőn őt Nápolyba küldvén, elébb megesküdtette, hogy leányai örökségét nem fogja háborgatni.

De bár hol és kikben rejlett is a lázadás főindoka, annyi bizonyos, hogy az már 1383 elején aggasztónak mutatkozott. Erzsébet királyné nem elégelvén Bessenyei János körutazását, a dalmátországi városoktól Miklós pozsegai prépost és Bubek Detre által újabban, és pedig nem csak Mária,

hanem Hedvíg iránt is hűségesküt vétetett [1]. De bár ezek azt készséggel tették is meg, az urak s nemesek részéről mind világosabb jelenségei mutatkoztak a lázadásnak. Midőn a királyné Kassáról Budára visszatért, Palisnay János mind nyiltabban tüzte ki a lázadás zászlait. E körülmények közt miután Bubek Imre bán Halics kormányára tétetett át, mindenekelőtt egy erélyes bán kinevezését látta mind a királyné mind a nádor szükségesnek; és ilyennek látszék nekik Apor, más nevén Laczfy István, erdélyi vajda, kit a horvátok Laczkovicsnak neveztek. Ez azonban balfogás volt, mely a lázadás kitörését még inkább sietteté. Laczfy is alattomos irígye, ellensége volt Garaynak, kitől tulszárnyaltatott; ő is azok sorába tartozott, kiknek nem tetszék a nő-király. Midőn tehát a nyár derekán Horvát- s Dalmátország bánságát átvette, a helyett, hogy a mozgalmak elfojtásáról intézkedett volna, titkon szövetségbe lépett a Horváthyakkal és Palisnayval. A lázadás ennél fogva gátra nem találván, mindinkább terjedezett [2].

Erzsébet királyné Garay tanácsára 1383 őszén Máriával s Hedviggel együtt a nádor s számos egyházi s világi urak kiséretében személyesen leutazott a forrongó tartományba. A tanács helyesnek bizonyult be: színre minden hódolt a királynéknak. A Horváthyak, kik eddigelé nyiltan föl nem keltek, most hasonlókép színlelték a hűséget. Palisnay, ki már tovább ment volt, mintsem magát kimenthetné, pörjelségétől megfosztatott; mire aztán maga Boszniába Tvartkóhoz menekülvén, vára, a vranai erősség is megadta magát. A királynék, kik octob. 24-én Zárában ünnepélyesen fogadtattak, november 4-dikén Vránát is meglátogatták [3]. Ugylátszék, hogy a lázongás gyökerében el van fojtva.

Azonban az örömet, melyet az ügyek e szerencsés folyama keltett Erzsébetben, nemsokára ujabb kellemetlenségek háboríták. Még Zárában időztek a királynék, midőn Szandigov, krakói főkapitány, a rendek megbizásából a lengyel ifjuság virágával előttök megjelenvén, komolyan előadta, mennyire veszélyezteti az anyakirályné mind Lengyelországot, melyet már a lithvánok is háborgatnak, mind családjának jövendőjét, ha még tovább is késnék végrehajtani a kas-

---

[1] Luciusnál : Lib. V. Cap. 2. Schwandtner gyüjt. III, 405.
[2] Paulus de Paulo u. o. III, 724.
[3] U. o.

sai szerződést. Kéré tehát őt, küldené mennél elébb Krakóba Hedviget, hogy ott megkoronáztatván, a trónváltozási zavaroknak valahára végeszakadjon. A lengyel rendek, mint mondá, nem ellenzik, hogy királynéjok azután mindjárt viszszatérjen s egy ideig még anyai gond alatt növekedjék. Hogy Erzsébetet a kérelemre annál hajlandóbbá tegye, készségét nyilvánítá, a kiséretében levő előkelő ifjakat tuszokul Magyarországban hagyni, mig Hedvig visszahozatnék.

De Erzsébet, kit csak a dalmátországi forrongás indított volt a kassai szerződésre, most, midőn itt minden nyugtalanságot elfojtottnak hitt, ismét elébbi kivánatára tért vissza, hogy t. i. Lengyelország Magyarországgal ezentul is kapcsolatban maradván, megdicsőült férjének rendelete szerint, evvel együtt Máriára szálljon. Ezt annál inkább óhajtá, mivel tudta, hogy a lengyelek mellőzve az osztrák Vilmost, kit Erzsébet kedvelt, más férjet akarnak adni Hedvignek. Erzsébet ennélfogva tétovázó, határozatlan választ adott Szandigovnak, s midőn értesűlt, hogy ez boszuságában azonnal távozni akar, nehogy a hatalmában lévő Krakóval tőle elpártoljon, őt letartóztatni és a feltétlen hüségű Tarnovszky, szandomiri főkapitányt határozta oly meghagyással visszaküldeni, hogy Krakót hatalmába ejtse s az utóbb oda rendelendő magyaroknak adja által. De a fondorlat idején tudtára esett Szandigovnak. Ő tehát azonnal gyors futárt indít Krakóba, s a várnagyot meginteti, hogy a várat senkinek át ne adja. Majd néhány emberével Zárából maga is megszökött, s váltott lovakon oly sebesen nyargala vissza, hogy naponkint 60 mérföldet hagyott hátra s a futárt is megelőzte. Erzsébet, távoztáról értesűlvén, a nemes ifjakat, Szandigovnak jobbára rokonait, foglyokká tétété, s még a tél folytában visszatért Magyarországba.

A lengyel rendek ennek folytában márczius 2-dikán radomszki gyülésökből egyszerű hirnök által azt üzenték Erzsébetnek, ha Hedviget május 8-dikára Krakóba nem küldi, több követséget tőlök ne várjon; mert ők esküvel kötelezték magukat, hogy a mondott napon más királyt fognak választani. A királyné azonban Garay tanácsa szerint e fenyegetésre avval válaszolt, hogy Zsigmondot Lengyelország kormányzójává nevezte s egy sereg élén Krakó felé inditotta. De e dacz még inkább fölingerlé a lengyeleket s már azok is elszakadozni kezdének a királynéktól, kiket eddigelé leg-

hívebb embereik közé számitának. Büszkeségök föllázadt, hogy a magyarok s ezek által tanácsolt gyönge nők kénye, szeszélye akar nekik törvényt szabni, s megint a gyűlölt Zsigmond küldetik nyakokra. Azonnal sereget gyüjtének tehát, és Szandecznél tábort ütvén, megüzenték Zsigmondnak, ki már Lubovláig halada, ne folytatná tovább utját, mert őt sem királynak sem kormányzónak nem hajlandók befogadni; ha szavokra nem ügyel, ellenséget találand bennök. Zsigmond nem merészelt daczolni a haragos urakkal, s azt kivánta, küldetnének hozzá követek, kikkel végezhessen. És midőn ennek folytában Szandigov két más urral táborában megjelent, hosszu viták után, ugylátszik, Erzsébet tudta nélkül, azt végezte velök, hogy Hedvig az 1384-ki pünkösdre mulhatatlanul Krakóba küldessék, a fogoly ifjak pedig azonnal szabadon bocsáttassanak. Ezen ifjak ügyében Szandigov, krakói főkapitány nemsokára Budára jövén, komolyan előterjeszté a királynénak, hogy elveszettnek tekintheti családjára nézve Lengyelországot, ha Hedviget annyi halogatás után sem küldené a szabott időre Krakóba [1]. Erzsébet mindinkább sulyosbodó körülményei közt végre engedett; s miután a házassági szerződést Vilmos herczeg és Hedvig közt julius utósó hetében megujitotta [2], Hedviget Dömötör bíbornok s esztergami érsek, János csanádi püspök és számos világi ur kiséretében valahára átküldé Krakóba. Hedvig aztán a következő évi october 15-ikén ünnepélyesen megkoronáztatván, daczára annak, hogy a Vilmossal kötött házassági szerződés ez évben újabban is megerősíttetett [3]; daczára Hedvig vonakodásának is elválni szeretett jegyesétől, az 1386-ki februárban a kereszténynyé lett Jagyelló lithván herczeghez adatott nőül a rendek által [4]. S ekként szakadt vége a Robert Károly és Lajos királyok által annyi gonddal, fáradsággal létrehozott kapcsolatnak Magyar- és Lengyelország között.

E közben Horvát- s Dalmátországban is nőttön nőttek a zavarok, gyarapodott Kis-Károly pártja. Alig hagyták el 1384 elején Zárát a királynék, Laczfy bán is levetette álarczát, és Simontornyai Istvánnal s több másokkal együtt a lázongást ujra megkezdett Horváthiakhoz csatlakozott. Az

[1]) Dlugoss : Lib. X, 91. kövv.
[2]) Fejér : Cod. Dipl. X, 1, 141.
[3]) U. o. 228.
[4]) Dlugoss : Lib. X, 95.

urak és nemesek példáját pedig már a városi polgárok közől is mind többen kezdték követni; mert a mint nőtt Kis-Károly szerencséje és hatalma Anjou Lajos vetélytársa ellen Nápolyban, oly mértékben gyarapodott pártja is Horvát- és Dalmátországban. Erzsébet Laczfy elpártolásáról értesülvén, az 1384-ki májusban Szent-Györgyi Tamást nevezte ki bánná [1]). Ez erélylyel lépett fel ugyan a városokban, s a pártos polgárok közől többeket kivégeztetett; de a hatalmas urakat megfékezni ő sem bírta, a lázadást elfojtani nem volt elég ereje. Laczfy fennen híresztelvén, hogy Mária, koronáztatásakor a nemzet szabadságait nem erősítette meg, s hogy ő, valamint az anyakirályné is, a királyságnak csak nevét viseli, hatalmát pedig Garay, a gőgös szerencsefi bitorolja, már Magyarországban is támasztott némi mozgalmakat. Nehogy ezek tovább terjedjenek, a királyné juniusban országgyülést tartott, s a rendek kérelmére az arany bullának Lajos által kiadott megerősitését Mária nevében megújitotta [2]), utóbb pedig az ország gyanúsabb nagyjait körlevelek által is inté a leánya iránti hűségre [3]). De a lázadás már mélyebb gyökereket vert, mintsemhogy ily eszközök elégségesek voltak volna elfojtására.

Zsigmondnak a lengyelek iránt tanusított erélytelen magaviselete, s a heves gyűlölet, melyet a lengyelek iránta újabban is bizonyítottak, mind aggasztóbb színben tűntette fel Erzsébet lelke előtt a birodalom jövendőjét. Látta, hogy dicsőült férjének akarata, mely szerint a két ország egymással kapcsolatban, a jövőre is egy fő alatt volt volna fentartandó, leginkább Zsigmond személye miatt nem mehetett teljesedésbe. Látta, hogy a magyarok közől is sokan idegenek a könnyelmű, szenvedélyes ifjutól; s tán még a horvátok lázadását is az ő személyétől való idegenségből hitte származtni. Ugylátszik, Garay Miklós, kinek szava legtöbb nyomatékkal birt Erzsébet előtt, szintén nem volt barátja a herczegnek, kire Mária keze után az ország kormánya vala szállandó, s oda működött, hogy a házassági szerződést az ifju pár közt felbontassa. Erzsébet, ki különben sem viseltetett kitüzött veje iránt rokonszenvvel, ezektől indíttatva, mindinkább megbarátkozott ama gondolattal, hogy az eljegyzési szerződés Mária és Zsig-

[1]) Paulus de Paulo, Schwandtnernél : III, 725.
[2]) Cod. Dipl. X, 1, 148.
[3]) Katonánál : XI, 77.

mond közt felbontatván, ama házassági szerződés újíttassék meg, melyet Lajos király még 1374-ben kötött volt V Károly franczia királylyal az iránt, hogy leányai valamelyikét Károly öcscsének, Lajos orleansi herczegnek adja nőül. E gondolat, ugylátszik már akkor határozattá érett Erzsébet lelkében, midőn Zsigmond az oly roszul végzett lengyel hadjáratból Budára visszatért; mert itt ő oly hidegen fogadtatott, hogy röviddel utóbb brandenburgi herczegségébe távozott. Erzsébet, leendő veje által remélvén szabadulni mindinkább bonyolodó helyzetéből, Mária házassága tekintetében nemsokára újabban alkudozásba ereszkedett a franczia udvarral. Kit és mikor küldött e végett Francziaországba? — bizonytalan; csak azt tudjuk, hogy 1385 tavaszán franczia követek jöttek e tárgyban Budára [1]), s a házasság Mária és orleansi Lajos között, kit az esküvőnél követei képviseltek, valóban meg is köttetett; minek következtében azután a vőlegény is átjönni szándékozott Magyarországba [2]).

Mennyire más fordulatot vett volna Magyarország története, ha ezen egyébiránt valósággal megkötött házasság tényleg is végrehajtatik, és a ledér, önkényre hajló, szenve-

---

[1]) A bécsi csász. levéltárban őrzött statuskönyvek szerint a velenczei tanács az 1385-ki april 16-kán végzést alkotott, hogy az odaérkezett s Magyarországba menendő franczia követek a köztársaság hajóján s költségein szállíttassanak Zengbe.

[2]) Ugyanazon könyvekben az 1385-ki julius 10-dike alatt ez áll: Ambaxiatores Sereniss. et Excellentissimi D. Regis Franciae comparuerunt coram nostro Dominio cum placibilibus verbis annunciantes nobis, quod tractatus nuptiarum celebratarum inter Sereniss. et Excell. regem Ludovicum, fratrem D. regis Franciae et Serenissimam Dominam Reginam Hungariae erat ductus ad effectum per verba de praesenti; et quod D. rex Ludovicus erat venturus ad istas partes pro eundo ad Regnum Hungariae. Et eapropter rogabant nostrum Dominium, quod veniendo dehinc, posset naulisare et soldare de nostris navigiis pro transitu suo ad suas partes. Közli Wenczel Gusztáv, Uj Magy. Muzeum 185½-diki folyamának 1-ő vagy octoberi füzetében. Említi ezt, bár némi tévedéssel Dlugoss is: Lib. X, 99. Ugyanezt bizonyítja verseiben az egykoru Laurentius de Monacis, midőn írja:

Postquam animos procerum insolita dulcedine captos
Imperii blandi affectus tenuere superbi,
Inveniunt sceleri causas, armisque nefandis,
Proque Sigismundo hi vulgant pugnare marito
Reginae; Hungariam negat hic parere Bohemo,
Francigenamque vocat; se spondet utrique puella.
Carm. de Carolo Par. 327.

délyes, könnyelmű Zsigmond helyett a nemes jellemű, a szellem és szív kitünőleg jelés tulajdonságaival felruházott orleansi Lajos ül Mária mellé az ország kormányára! De e házasságot s avval együtt az ország szebb jövőjét meghiusította a mind erősebb lábra kapott lázadás. A Horváthyak és czinkos társaik, kik Kis-Károlylyal 1384 eleje óta folytonos összeköttetésben álltak, értesűlvén Mária királynénak uj házassági tervéről, s méltán attól tartván, hogy az minden szándokaikat meghiusíthatja, ezek végrehajtását siettetni kezdték. Fölötte kedvező esemény volt rájok nézve az, hogy Károly vetélytársa, Anjou Lajos, az 1384-ki septemb. 20-kán Bariban meghalálozván, Károly Sicilia birtokában többé nem háborgattatott. Horváthy Pál, zágrábi püspök tehát, szent zarándoklat szine alatt, Rómába, onnan Nápolyba utazott s Károlyt pártja nevében ünnepélyesen meghívta a királyi szék elfoglalására [1]). És Károly, nem hallgatva az őt marasztó neje kérelmeire, mitsem hajtva az esküre, melylyel Lajosnak fogadta volt, hogy leányait örökségökben nem háborgatandja, a meghivást elfogadta, hajóra szállt, s az 1385-ki sept. 12-én Zengbe, onnan Zágrábba érkezett [2]).

A zavart, melybe ennek híre az udvart s az országot ejtette, nem kevéssé nevelte az is, hogy Zsigmond szintén nem volt hajlandó oly könnyeden lemondani jogairól Mária kezére, s pártja által, melynek, ugylátszik, maga Dömötör cardinál és esztergami érsek is tagja volt [3]), a házasság végrehajtását sürgette, és Sz. Mihály-nap táján e végett maga is Budára jött. Az orleansi herczegnek, nem tudjuk, mi okból történt késedelmeskedése, s a nyilt lázadás, melybe Kis-Károly megérkezte Horvát- s Dalmátországot, sőt az anyaország egy részét is ejtette, szerencséjére szolgált Zsigmondnak. Erzsébet, tán azért is, hogy sulyos körülményei közt általa Csehországból segedelmet nyerjen, s kétségkivül párthívei által is sürgettetvén, végre megegyezett, hogy az orleansi herczeggel kötött szerződés megsemmíttetvén, Zsigmond a házasságot Máriával végrehajtsa [4]). A menyekző után

---

[1]) Turóczi: De Carolo Parvo. Cap. II. Schwandtnernél: I, 202. kövv.

[2]) Kerchelich: Hist. Eccl. Zagrab. 140.

[3]) E miatt támadhatott egy ideig meghasonlás közte és a királynék közt, mely aztán a menyekzővel meg is szűnt. Ld. C.D. X,1, 221.

[4]) Turóczi i. h.

a királynék és Garay nádor, hogy a rendek hűségét maguk iránt biztosítsák, Mindszent-nap nyolczadára országgyülést hirdettek Budára, oly módon, hogy minden vármegyéből négy főbb nemes jelenjen meg a többiek nevében. A királyné itt a nemességet hűségében megtartandó, annak az elébbi királyoktól nyert minden szabadalmait megerősítette[1]). A követek viszont hűséget igértek Mária és Zsigmond iránt, kit „az ország gyámja" czímével ékesítettek fel. Zsigmond ezután Csehországba távozott, testvéreitől Kis-Károly ellen segedelmet eszközlendő.

A házasság végrehajtása Mária és Zsigmond közt nem kevés aggodalmat okozott Kis-Károlynak; ez lehetett oka, hogy három egész hónapig időzött Zágrábban, mig végre elhatározta magát, hogy párthívei kiséretében az év vége felé meginduljon Buda felé. Nagy hasznára vált Károlynak az, hogy Zsigmond testvérét Venczelt s rokonait, Józsa és Prokop morva herczegeket segélynyujtásra birandó, az országnak a Duna és Vág közti részét, az ország híre, engedelme nélkül nekik elzálogosította. Mihelyt ennek híre futott, oly nagy ingerűltség támadt a királynék és Zsigmond ellen az országban, hogy Károly minden veszély nélkül bemehetni remélt a fővárosba. Erzsébet királyné és Garay nádor, látván, hogy az urak s nemesek mind többen csatlakoznak Károlyhoz, s az ellentállás ennélfogva sükerre nem vezetne, ravaszsághoz, színleléshez folyamodtak. Követet küldenek Károly elébe, s mintha szándékait nem is gyanítanák, kérdést intéznek hozzája: mint vendég jön-e, vagy mint ellenség? Károly hasonló színleléssel válaszol, hogy csak a zavargást lecsöndesíteni, a királynékat a nemzettel kibékeltetni jött az országba. A királynék ezután, midőn őt a városhoz közeledni értesűltek, aranyos kocsiban menének elébe, s abba őt felvévén, hálálkodások közt rokoni szeretetéért, melytől indíttatva oly messzeföldről segedelmökre jött, ünnepélyesen bevitték a fővárosba [2]).

II.

Károly ezentul nem sokáig viselé az álarczot. Pártja által elébb kormányzónak, majd királynak kiáltatván ki magát, a

[1]) Vestig. Comit. az előszóban LX s kövv. ll. Cod. D. i. k. 216.
[2]) Turóczi : De Carolo P. Cap. 6. Schwandtnernél : I, 207. köv.

királynéktól kivánta, hogy mondjanak le a koronáról. Az ellenszegülés hasztalan, sőt veszélyes volt volna. Károlytól, ki Johannát, mivel hasonló körülmények közt a nápolyi koronáról az ő javára lemondani nem akart, megfojtatni nem irtózott, magukra nézve sem várhattak több kiméletet a királynék. Erzsébet tehát és Garay nádor még tovább is folytatandónak vélték a színlelést, mig a körülmények a kedvező pillanatot meghoznák boszujokra. Erzsébet tehát tudtára adja Károlynak, hogy leánya a neki különben is igen sulyos kormányról önkényt lemond, s férjéhez kivánja magát küldetni. Károly ennek következtében az év utósó napjára koronázási ünnepélyt hirdetett Székesfehérvárra. Meghivattak erre a királynék is, hogy jelenlétök által bizonyítsák a lemondásnak szabad akaratból történtét. Erzsébet, nehogy boszutervét idő előtt elárulja, kénytelen volt elfogadni a meghivást s Máriával együtt Károly kiséretéhez csatlakozott. Már utközben is nem egy ur és nemes megszánta volt a szeretett, nagy király szerencsétlen leányát, ki fogolyként látszék kisérni koronája rablóját. De még inkább nőtt a szánakodók serege, erősebbé lett az önszemrehányás az urak és nemesek keblében a koronázási ünnepély alatt, midőn a királynék a a templomban Lajos sírjára borulván, hangos zokogásra fakadtak. Minden szem rájok fordult, minden elme csak velök foglalkodott. És midőn a koronázási szertartást végző érsek szokás szerint háromszor kérdezné: akarjátok-e Károlyt királyotokká elfogadni? — az örvendező, hangos felkiáltások helyett csak gyönge, érthetetlen zugás lőn a válasz. A gyülekezetben számosan, kik elébb a Mária önkéntes lemondásáról szándékosan terjesztett hírnek hitelt adának, a királynék könyártól áztatott, bánatos arczáról olvasták le a hír czáfolatát, s kevésben mult, hogy megindulásukban már a szertartás folytában zavart nem támasztottak [1]).

A koronázás után mind Károly, mind a királynék Budára tértek vissza, mind a hárman a királyi palotába. Károly bizván olasz őrségében, melylyel a palotát megrakta, s bízván párthívei erejében, folyton ugy viselte magát a királynék irányában, mintha valóban önként mondtak volna le: minden órában szabadon fogadhatták híveik látogatását. De Erzsébet, bár önmegadást szinlelt, nem nézte munkátlanul a maga

[1]) Turóczi: De Carolo P. Cap. 7, l. 209.

és leánya megaláztatását; még kevesbbé maradt közönyös Garay, kit a vesztett hatalom ingerein kivül a királynék iránti őszinte ragaszkodás is ösztönzött a boszura. És a boszuterv hamar elkészült. Végrehajtójául Forgách Balázs, főpohárnokmester ajánlkozott. Február 7-dikén Károly koronáztatásának 39-ik napján, Garay Miklós azon ürügy alatt, hogy leányának menyekzőjére szerémi jószágaira indul, s elébb a királynéktól bucsúzni óhajt, délután nagy kisérettel jelent meg a várszerű királyi palotában. Erzsébet, a vele folytatott hosszu tanácskozás után, estenden, Károlyt magához kéreté, színleg, hogy vele a Zsigmondtól érkezett fontos irományokat közölje. A gyanutlan Károly, kevés olasztól kisértetve jelent meg, s ezek is elszéledtek, midőn Erzsébet a nagy szivességgel fogadott Károlylyal Garay nádor, Forgách Balázs, Bubek Imre halicsi, Sz.-Györgyi Tamás horvátországi bánok s a pécsi püspök jelenlétében az országügyeiről tanácskozni kezdett. Azonban Garay, mihelyt az olaszok elszéledését észrevette, int Forgáchnak, s ez csákányával többször lesujtván Károly fejére, koponyáját betörte s félszemét kiütötte; azután pedig a zajra összefutott olaszokon keresztül vergődvén, Garaynak a kapukat elállott fegyvereseihez rohan, a palotát velök elfoglalja, az olaszokat részint leöli, részint megszalasztja. Alberico, az olasz őrnagy, urát holtnak vélvén, életben maradt csapatával a városba vonult s Horváthy Jánosnál és többi pártfeleinél keresett segedelmet. De hasztalan; mialatt a palotában ezek történtek, a királynénak számos elrejtett, fegyveres híve a várost is elfoglalta, s maga Horváthy és társai is csak fegyverrel nyithattak maguknak utat horvát katonáik élén a szabadulásra. Károly, ki sebe daczára, önerejéből tért vissza szobáiba, a beállott éjjel hálóteremébő1 kiragadtatván, a palota egy tornyába, más nap pedig, midőn hívei Buda környékét már elhagyták volt, Visegrádra vitetvén, börtönbe záratott, hol aztán február 24-dikén, mivel sebei gyógyúlni látszának, megfojtatott, mások szerint méreggel öletett meg. Mivel VI Orbán pápától a mult évben egyházi átokkal sujtatott, tetemei a börtönben temettetlenül hagyattak, s csak 1390-ben temettettek el végre IX Bonifácz pápa rendeletéből egy visegrádi klastrom sírboltjában [1]).

---

[1]) Laurentius de Monacis Carmen de Carolo P. és ki elbeszélését

Károly halála korántsem adta vissza a békét az országnak. A fölött, hogy Károly pártfelei Horvátországban boszut forraltak, Zsigmonddal és miatta másokkal is meggyűlt a királynék baja. Sem ezek sem az ország rendei nem akarták elismerni a Duna és Vág közti országrész elzálogositását a morva herczegeknek; sőt mivel e miatt az ország rendei Zsigmond ellen igen fel voltak ingerűlve, Erzsébet neki sem az együttlakást nem akarta megengedni Máriával, sem ellátásáról nem akart gondoskodni, mit ismét Zsigmond, ki Brandenburg herczegségét még a mult nyáron elzálogosította, fölötte ösztönzött. Hivei is többféle üldözéseket szenvedtek a királynék híveitől. Az e miatt haragra gyult s pártfelei által is ösztönzött ifju a Morvában szedett vagy rokonaitól nyert hadakkal az országba jöve s aprilban Győrnél táborba ütött. A királynék, hogy gondjaikat az egyre terjedő horvát lázadás elfojtására fordíthassák, mindenekelőtt Zsigmonddal kivántak megbékülni, s május 1-jén kelt okmányukban megegyeztöket jelentették, hogy a viszályt Zsigmond testvére, Venczel római és cseh király, mint békebiró egyenlítse ki közöttök [1]. A béke pontjai szerint, mely aztán megköttetett, Zsigmondnak a morva és osztrák határszéleken azon javak adattak ellátásul, melyeket egykoron István herczeg, Lajos testvére birt volt; Mária kötelezte magát, hogy a morva Józsának az elzálogosított Duna és Vág közti országrészért 200,000 aranyat fizetend váltságul [2]. De a békeokmány csak a háboruságot szűntette meg; a szives egyetértést nem volt képes helyreállítani a királynék és Zsigmond között, ki, bár az okmány szerint férji jogaiba visszahelyeztetett, az udvarhoz nem tért vissza [3].

Erzsébet királyné és Garay nádor főgondjokat ezentul a Horváthyak és pártfeleik elfojtására fordították. Az ország pártokra lévén szakadva, minélfogva az urak s nemesek fegy-

---

jobbára ebből merítette. Turóczi: De Carolo P. Cap. 8. Schwandtnernél: I, 210. Máriának Forgáchot jutalmazó okmánya Cod. Dipl. X, 1, 279. Chron. Estense Muratorinál: XV, 512. Lucius: Lib. V, Cap. 2. Bonfinius: Dec. III, Lib. I.

[1]) Cod. Diplom. X, 1, 283. Zsigmond erröli kötelezvénye május 11-dikéről u. o. 305. Pray: Annal. II, 178.

[2]) Pelczel: Lebensgeschichte des Königs Wenzeslaus. Urkundenbuch L.

[3]) A béke megkötése után Csehországba ment: de sept. közepe óta a dunántuli részeken időzött. Cod. Dipl. u. o. 297. kövv.

verre szólitása, a fölött hogy nem nagy eredménynyel biztatott, a fenforgó körülmények közt még az anyaország békéjére nézve is veszélyessé is válhatott volna, Garay nádor nem talált jobb módot, a horvátországi forrongás lecsilapitására, mint a mit egy izben már, legalább ideiglen, foganatosnak tapasztalt. Rábeszélte a királynékat, utaznának ismét személyesen Horvátországba. Erzsébet s Mária, szerencsétlenségökre, elfogadták a tanácsot s Garay, Forgách és néhány más ur kiséretében, csekély fegyveres csapattól fedve, julius végén (1386) utra indulának. Utjokat, helyenkint időzve, s lassan haladva ugyan, de egyenesen Horvátország felé irányozták. September elején Kapronczán mulattak [1]). Itt azonban a vett hírekből meggyőződtek, hogy a lázadás már komolyabb színt öltött, mintsemhogy azt puszta jelenlétökkel lecsilapíthatnák; a kedélyek pedig ingerültebbek, mintsemhogy tanácsos volna, jelentékenyebb hadi erő nélkül mélyebben lehatni a tartományba; sőt, miután néhány tengeri város és vár is a lázadók hatalmában létezik, tengeri haderő nélkül nagyobb szárazföldi sereggel sem lehetne már egy könnyen megfékezni a lázadókat. E körülmény az ut tervének megváltoztatására birta a királynékat és a nádort. Elhatározták tehát, hogy követ menjen Velenczébe, megkérni a herczeget s a signoriát, küldene segedelmökre hajóhadat; maguk pedig addig a Szerémségbe, Garay birtokaiba vonuljanak, s onnan intézzék egy nagyobb sereg összegyüjtését. Miután tehát a követet Velenczébe utnak eresztették, s Losonczy Lászlót, az erélytelen, vagy kétes hűségű Szentgyörgyi Tamás helyébe Horvát- s Dalmátország bánjává s főkapitányává nevezték, a királynék ugyanazon kisérettel Gara vár, a nádor főbirtoka felé, melyet ma a szerb lakosság Gorjánnak nevez, ismét utra keltek.

Azonban a lázadók a királynékat őrszemmel kisérték, s újabb határozatukról valamely módon értesülvén, Horváthy János egy erős dandárral sebes utakban utánok kelt, hogy őket utközben hatalmába ejtse. Már csak egy órányira voltak az utazó hölgyek Garavártól, midőn Horváthy János őket utólérvén, kiséretöket megtámadta. Az egyenetlen harcz

---

[1]) Datum Kapronche die 4-a Sept. 1386. Mária és Erzsébet nyugtatványozzák Velenczét a 7000 arany évi adó fölvételéről. Bécsi császár. levéltár Lib. Pactorum VI. 280.

nem tartott sokáig: Forgách Balázs, a királynék kiséretének élén bátran szembeszáll a lázadókkal, tán, hogy mig ő velök küzd, a királynék Garayval ennek várába juthassanak. De a támadók számosabban voltak, mintsemhogy Forgách a királynékat önfeláldozásával is megmenthette volna. Az egész utazó csapat körülfogatván, Forgách rövid küzdelem után lováról leüttetett s a királynék szeme láttára lefejeztetett. Garay, lováról leszállván s hátát a királynék kocsijának vetvén, a kétségbeesés dühével védte magát s a királyi hölgyeket. Több nyil furódott már testébe, de ő azokat nádszálként törte sebeibe; s mindaddig nem is férhettek hozzá a támadók, mignem azok egyike a kocsi alá bujván, a hősileg vivót lábairól lerántotta. A bátor férfiú ekként lenyomatván, szintén lefejeztetett. A fegyveres kiséret többi tagjai ekkoron már részint leölve, részint elfogva lévén, a királynék is könyörűlet nélkül ragadtattak ki kocsijokból s kifosztatván és többféle méltatlanságokkal illettetvén, a zágrábi püspök Gomnech nevű várába vitettek; a többi foglyok Pozsega, Csáktornya s más várakba zárattak. E szörnyü bosszuállás után Garay és Forgách fejei, engesztelő áldozatul Nápolyba, Margit királynéhoz Kis-Károly özvegyéhez küldettek azon kérelemmel, szállítaná mennél elébb László fiát Magyarországba s nyujtana segélyt, hogy őt trónra emelhessék [1]).

A boszútól égő özvegy, leánya a Lajos által egykor Aversában megöletett Durazzói Károlynak, teljesíteni igérte kérelmöket, mihelyt a fogoly királynékat is kezébe adják. A lázadók, ugylátszik, akarták is teljesíteni kivánságát, s tán épen e miatt szállitották a királynékat Gomnech várából a tengerparti Novigradba. Itt azonban Erzsébet királyné, a kiállott félelem és szenvedések után a lázadók által már az 1387-diki január elején, mint némelyek állitják, saját leányának, Máriának szeme láttára, megfojtatott börtönében [2]).

---

[1]) Mária levele 1387-ből Cod. Dipl. X, 1. 343. Zsigmondnak több rendbeli levelei, legrészletesbben egy 1408-ki Cod. Dipl. X, 4, 663. Turóczi: IV, Cap. 1. Schwandtnernél: I, 214. Caresini, Muratorinál: XII, 475.

[2]) Az egykoru Paulus de Paulo, ki Máriával, megszabadulta után személyesen is beszélt, csak azt mondja: Anno 1387-o 16-a Januarii applicuit novum, quod D. Regina senior obiit in Castro Novigrad in captivitate. Schwandtnernél: III. 726. Ellenben szintén az egykoru velenczei Caresinus állitja: Regina Elisabeth, exstitit in carcere proh dolor, interfecta. Muratorinál: XII, 476. Erőszakos halálról szól Zsig-

Holt tetemei február 9-kén nagy titokban Zárába vitetvén, egy monostor sírboltjába temettettek [1]).

A királynék elfogatása, valamint utóbb ama hír is, hogy őket a lázadók Nápolyba akarják szállítani, nagy lehangoltságot szült mind az ő híveikben mind Zsigmond pártfeleiben. Ezek, hogy a foglyok kiszabadítása mennél elébb lehetővé váljék, azon munkálkodtak, hogy Zsigmond vagy királylyá neveztessék, vagy legalább az eddiginél nagyobb hatalommal ruháztassék fel. Zsigmond, ki september közepe óta a dunántúli részeken időzött [2]), maga is minden ügyekezetét erre fordította. És végre sikerült is neki reávenni az urak egy részét, hogy az ország „főkapitányának és urának" neveztessék. De az uj czim sem adott sokkal nagyobb hatalmat a különben sem kedvelt ifjunak a pártokra szakadt országban; s ez lehetett oka, miérthogy még november végén is Veszprémben kényteleníttetett vesztegelni [3]). Valahára az év vége felé mindazáltal még is sikerült neki, a Garay, Kanizsay, Maróthy, Losonczy és Frangepán családokat szorosabban magához kapcsolnia, s azok és néhány más urak zászlóaljaival megindulni Horvátország felé. Január közepén Kapronczán találjuk őt [4]). A háborút azonban még ezután sem kezdte meg erélyesebben a lázadók ellen; sőt februárban már

---

mond is a Kanizsayak javára kiadott 1397-ki okmányában Cod. Dipl. X, 2, 415 s egy más okmány u. o, 411. De bár e szerint megöletésén kételkedni nem lehet, azt, mit közönségesen állítanak, s e munka 1-ső kiadásában, mások után magam is állitottam, hogy Erzsébet megöletvén, teste az ostromló velenczeiekre dobatott keresztül a várfalon, annál kevesbbé kételkedem Dlugoss-féle mesének bélyegezni, minthogy, miként a mondandókból kitünik, a velenczeiek januárban, midőn Erzsébet meghalt, még nem is ostromolták Novigrádot.

[1]) Hogy ez nagy titokban történt, kitünik abból, hogy még Paulus de Paulo is, csak mint hírről tudosít róla. „1387. Die Sabbathi 9-a febr., fertur, quod Corpus praedictae D. Reginae fuit portatum Jadram et repositum in monasterio S. Crisogoni." Schwandtner : III, 726.

[2]) Óvárott volt sept. 16-kán Cod. Dipl. X, 1, 299. Fehérvárott oct. 27-kén. U. o 298. Veszprémben nov. 22-kén. Cop. dei Commem. VIII, 278.

[3]) Dat. in Vespremio 22-a nov. 1386. Kéri a velenczei herczeget, hogy miután sokan áhitoznak a 7000 arany évi adó fölvételére, azt az ő s a királyné tudta nélkül senkinek se fizesse le. Cop. dei Comm. VIII, 278. Oly kevés hitele volt e zavarokban a kincses Magyarországnak, hogy mindenki ezen adóból óhajtá biztosítani követeléseit.

[4]) Itt kelt egy okmánya Kapolyai János javára az 1387-ki január 19-kén. Praynál : Dissert. VII, 1, 131.

ismét visszatért Magyarországba. Emlékeink hézagossága nem engedi e zavargások folyamát teljes világban tűntetni az olvasó szeme elé, s kénytelenek vagyunk a körülményekből merített valószinűségekkel megelégedni.

Zsigmond Horvátországban időzése alatt, sőt még pár hónappal később sem tudott semmi bizonyost Erzsébet királyné haláláról, mit a lázadók, nem tudjuk miért? — nagy titokban tartottak. S ugylátszik, mig ő Kapronczán időzött, a lázadók szándékosan terjesztgették a hírt, hogy, ha Zsigmond seregei által a szárazon szorongattatnának, a királynékat tengeren Nápolyba fogják szállítani; mi által aztán Zsigmond, nehogy azok veszedelmét siettesse, arra indíttatott, hogy a nevezett urak zászlóaljait Tótországban hagyván, maga visszatérjen Magyarországba, itt királylyá választatását sürgetendő. Másrészről azonban már itt, Kapronczán, megjelentek nála Barbó Pantaleon és de Monacis Lőrincz, kiket Venerio Antal, velenczei herczeg, még a királynék kivánatára küldött volt követekül. Emlitők, miként a királynék, elfogatásuk előtt, a végett léptek alkudozásba Velenczével, hogy tőle a lázadók ellen tengeri segélyt nyerjenek, mi nélkül őket tengermelléki váraikban legyőzhetni nem remélték. Velenczének, valamint nem lehetett kedve szerint, hogy a hajóhaddal rendelkező Nápoly egy király kormánya alá kerüljön Magyarországgal: úgy viszont többféle érdekek javaslák fentartatni jó barátságát a magyar királyi házzal. Hogy számos keresdelmi érdekeit mellőzzük, — mi pedig fölötte fontos tárgy volt Velencze szemében [1]), rövidség okáért csak azon egyet említjük, hogy Zsigmond testvére volt Venczel római királynak, kinek jóakaratát birnia, nagyon érdekében

---

[1]) Épen pár évvel elébb (az 1385-ki april 3-án) kötött Velencze egy igen nevezetes szerződést a magyar bányák haszonbérlőivel, kiknek nevei Portinarius János florenczi polgár és kereskedő s testvére Gualterus, továbbá Verus de Medicis, Jacobus de Francisco, Antonius de Sanctis, Hugo, Thomasius stb. mindnyájan „participes Montanearum a Ramine (aes, aeramen = ércz, réz) Hungariae. A szerződők kötelezik magukat, hogy minden magyar érczöket, kivéve azt, melyet szárazon Flandriába szoktak szállítani, Velenczébe fogják vinni s ott eladni. Továbbá, hogy Magyarországban nem finomítanak — non facient affinari — évenkint többet mint „milliarium ducentorum, in ducentis quinquaginta (2000 — 2500 mázsa?). Et quod de omnibus rami(ni)bus praedictis ... tam de Ramine ab R. quam de secunda sorte, quam etiam de affinato in Hungaria defalchentur ex omnibus oneribus, quae habent ad

állott Velenczének. Még tán Dalmátiában is reménylett Velencze némi előnyöket nyerni a magyar királyi háztól, ha azt mostani szükségében megsegíti. Ezen okok birhatták reá Venerio herczeget, hogy még a tél folytában néhány hajót küldjön a dalmát partokhoz, melyek aztán Novigrád táján czirkálva, a lázadók mozgalmait szemmel tartsák. Megemlítendő végre még az is, hogy Horváthy Pál zágrábi püspök, Palisnay Tamással, a Novigrádban lévő pörjel öcscsével s néhány zárai nemessel február 22-dikén Nápolyba hajózott, Horváthy János pedig Zárából, hol amazokkal tanácskozott, Horvátország belsejébe távozott[1]). Ideig-óráig meg lehetett tehát Zsigmond nyugtatva a felől, hogy a foglyok nem fognak elszállíttatni. Most tehát mindenek felett az feküdt szivén, hogy magát királylyá választassa, mit az ország jelen fejetlenségében könnyebben elérhetni is remélt, mint Mária megszabadulta után.

Mind ezen okoknál fogva Zsigmond február végén arra határozta magát, hogy gyorsan visszatérjen Magyarországba. Ezt javasláк neki a velenczei követek is, kik bár, minthogy felhatalmaztatásuk Máriához szólott, nem köthettek Zsigmonddal a segélynyújtás iránt szövetséget, nem mulasztták el őt biztosítani az iránt, hogy Venerio herczeg minden lehetőt megteend a királyné kiszabaditására. Zsigmond, midőn Buda felé visszaindult, az ország rendeit is felszólitá, hogy szintén oda gyülekezzenek.

III.

Midőn az ország néhány nagyjai az 1387-diki márczius folytában Budán összegyűltek, az elébbinél még aggasztóbb volt az ország állapota. Horváthy János, miután február végén Zárából távozott, a birodalom egyéb részeire is kiterjeszté pártfelei által a lázongást. Ő maga a Szerémségben szaporítá hadait; a temesi részeken Dánfy László és Mihály testvérek és Janky László lázongának [2]). A hosszu fejetlen-

praesens, librae 7½ ad grossos tantum pro quolibet milliario de affinatura. Végre kötelezik magukat, hogy a Magyarországban finomított ércz szintoly tiszta lesz, mint a mely Velenczében finomíttatik. A szerződés két évre köttetett. Copia dei Commemoriali VIII, 233.

[1]) Paulus de Paulo. Schwandtnernél : III, 726.

[2]) Zsigmond a Garayak javára kiadott 1408-diki adománylevele. Cod. Dipl. X, 4, 660.

ség alatt a melléktartományok hűsége is mind kétesebb lőn: Lázár szerb fejedelem a macsói bánságot háborgatá; az oláh és moldván vajdák szintén függetlenekké tették magukat; Halicsot a lengyelek törekedtek elszakasztani az országtól. Ezen állapotok, s a meggyőződés, hogy addig a királynét sem lehetend megszabadítani, mig törvényes feje, királya nem lesz az országnak, mind hajlandóbbá tették a rendeket, hogy Zsigmondot Mária mellett egyenlő joggal ismerjék el királyokul. Nagy segedelmére volt neki e tekintetben Barbo Pantaleon, velenczei követ is, ki vele együtt jött Budára, s most nem szűnt mellette izgatni a rendek között[1]). S igy lőn, hogy Zsigmond a jelenlevő s egymással szövetséget kötött urak által egynémi feltételek alatt[2]) végre király-

[1]) Caresinus Muratorinál: XII, 476.

[2]) E föltételek főbbjeit, — minthogy eddigelé világot nem láttak, ím ide igtatjuk: Primo, quod omnes et singulos Praelatos, Barones, Proceres, nobiles et alterius cuiuscunque status homines ... in omnibus eorum libertatibus ... salvos conservabit.

Item promisit, quod antiqui consiliarii sui esse debeant Praelati, Barones eorumque successores Baronum haeredes, et quos alias Ungariae reges pro eorum consiliariis habuerunt, et non alias nationes in suis consiliis et pro suis consiliariis teneret ... Item, quod nec ... viris ecclesiasticis, seu etiam personis secularibus quibuscunque alienis et extraneis ... aliquas dignitates, beneficia vel officia, possessiones ... donationis titulo dare valeat ... Item quod omnes conceptus et rancores quos hactenus contra ... Praelatos, Barones et nobiles ... qualitercunque gesserit, de intimis sui cordis penitus evellet, eisdemque indulget ... praesertim his, qui suae personae, dominabusque reginis ... fidelitatem observant ... Item, quod omnes ... donationes in Regno Ungariae quibuscunque personis hactenus per litteras suas ... factas simul cum litteris suis exinde confectis cassabit ... Item quod nec amore, favore, consilio, aut quacunque inductione mala personam vel personas, ... quam vel quas in praesentem ligam recipit aut recipiet, eas vel aliquam earum relinquet seu deseret, nec eis... nocumenta faciet, seu de ipsa liga ... excludet, nisi omnes unanimiter talem vel tales duxerint excludendum .. Item, quod si praemissa , .. omnia in parte vel in toto dictus D. Marchio non observabit et in his ... persistere nollet, extunc nos Praelati, Barones et alii, quorum sigilla praesentibus sunt appensa, simul vel divisim, absque omni nota infidelitatis ipsum D. Marchionem facere non admittemus, sed ad observandum praemissa, viis quibus possumus, ipsum tenebimus. Item, quod omnem ... ligam ... quam fortassis contra s. coronam dicti Regni Ungariae, aut contra aliquos regnicolas ... cum aliquo vel aliquibus huius regni Ungariae regnicolis iniisset, et fecisset, de voluntate ipsorum colligatorum ipsam et ipsas frivolas fore vult et nullius ... firmitatis ... Item, quod omnes captivos per

lyá kiáltatván, márczius 31-dikén, virágvasárnapon Székesfehérvárott, — az esztergami szék üres volta miatt — Benedek veszpr. püspök által ünnepélyesen megkoronáztatott [1]).

Mint király, első dolgává tette Zsigmond, tengeri segedelmet eszközleni Velenczétől. Mihelyt Budára visszatért, s Horvát- és Dalmátország rendeit hüségre és engedelmességre intette [2]), april első napjaiban ez iránt többször értekezett a velenczei követtel. Ez teljes reményt nyujtott ugyan az iránt Zsigmondnak; utasitása szerint mindazáltal azt kivánta, hogy köttessék meg elébb forma szerint a szerződés a király és küldői közt : eleve is biztosítván őt, hogy mihelyt ez meglesz, Velencze minden kivánságát fogja teljesiteni. Ugylátszik, a követ némi előnyöket kivánt elébb a szerződés által biztosítani Velenczének. A király s a mellette lévő egyházi s világi urak maguk is óhajtották ugyan a szerződés megkötését; de minthogy a követ felhatalmazása még Mária királynéhoz szólott, s annak elébb Zsigmondra is megkellett ujittatnia, hogy a szerződés érvényes legyen : azt kivánták, hogy Velencze a hosszan huzódható alkudozások befejezte előtt időközben is nyujtson segedelmet. Epen e napokban vett Zsigmond levelet Frangepán János veglai gróftól, melyben jelenté neki, hogy még Erzsébet királynét is életben hiszi lenni; de Mária életéről teljesen meg van győződve. És ha a király őt mind szárazon, mind tengeren elég erővel gyámolítja, kész megkisérleni kiszabadítását. A király ennélfogva april 9-kén kijelenté Barbo követnek, hogy pünkösd után minden erejével megindul a Horváthyak és Palisnayak ellen; mivel azonban attól tart, nehogy ezek a szárazon szorongattatván, a tengeren más részekre szállítsák a királynékat : felszólítá a követet, küldené de Monacis Lőrincz jegyzőt rögtön vissza Ve-

---

ipsum D. Marchionem et alios quoscunque Boemos tempore suae pristinae guerrae factos . . . liberos faciet remitti . . . . . ; aliaque agere, facere et complere . . . quae felicem statum ipsius Coronae respiciunt. stb.

[1]) A fentebb közlött okmányból világos, hogy Zsigmondot csak egy párt választá el királynak. Ezt bizonyitja Windek is (Menckennél: Scriptt. German. I, 1074) mondván : Do wart K. Sigmund zum ungrischen König gekronet von etlichen Landesherren, die von seinem Teile waren. E tanuságok ellen semmit sem bizonyit, hogy Zsigmond magát egy 1388-diki adományleveleben (Cod. Dipl. X, 1, 455) az ország minden rendeitől közakarattal mondja választottnak.

[2]) Dat. Budae in die Coenae Dom. 1387. Lucius : Lib. V. Cap.2. Schwandtnernél: III, 410.

lenczébe, s kérné az ő nevében a herczeget, hogy haladék nélkül küldjön hajóhadat a tengerre, nehogy a lázadók a királynékat Novigrádból máshová szállítsák. „Ez most, ugymond a legszükségesebb; mert mig a szövetség forma szerint megköttetnék, felette sok idő veszne el.“ A jegyző tehát azonnal visszatért Velenczébe.

Venerio Antal herczeg méltányosnak találván kivánságát, a szerződés megkötése előtt is, már aprilban szövetséges gyanánt lépett fel Dalmátiában, és miután a tengeri városokat, Spalatot, Trawt, Sibenicot stb. a magyar király iránt hűségre intette [1]), Barbadico János vezérlete alatt tetemes erőt küldött Novigrad elébe, s azt, miután Frangepán János némi királyi hadakkal Barbadicohoz csatlakozott, keményen kezdé vívatni [2]). Időközben Zsigmond is összeszedte minden

[1]) Spalato már april 30-kán válaszol neki, hogy bár sokat kell is szenvednie a lázadóktól, hűségét, mire a herczeg által intetik, nem fogja megszegni. Hasonló módon válaszolt Traw május 2-dikán, Sibenico május 3-kán stb. Találtatnak e levelek Copia dei Commem. VIII, 299. kövv.

[2]) Ezen, az eddigiektől eltérő elbeszélésünk igazolásaúl, bárkissé hosszu, egész terjedelmében ide igtatjuk a velenczei statuskönyvek egy okmányát, mely több más tekintetben is nagy világot vet e bonyodalmas ügyekre :

„Forma Relationis factae per providum virum Laurentium de Monacis notarium Curiae (tehát nem maga a jelentés, hanem, mint különben szerkezetéből is látszik, annak elég zavart kivonata) pro parte nob. viri Ser. Pantaleonis Barbo Ambaxiatoris ad partes Hungariae in quantum tangit et spectat ad facta unionis et subsidij postulati.

Serenissimus D. Sigismundus rex Ung. dixit in die Pascae (april 7.) in viridario suo D. Ambaxiatori, praesentibus Baronibus et Praelatis: Domine Ambaxiator. Nos sumus contenti, et requirimus habere ligam cum D. Duce et Communi Venetiarum, sicut voluerunt et requisiverunt mater nostra et uxor nostra; et ideo rogamus vos, ut mittatis notarium Dominationis Venetias propter hoc, et vos remaneatis. Et postea dixit idem D. Rex: Domine Cardinalis Quinqueecclesiensis, nescio bene loqui literaliter, dicatis vos. Tunc D. Cardinalis dixit D. Ambaxiatori : Dne Ambaxiator, plus valet unum verbum Dni nostri Regis, quam decem omnium nostrum. Vos bene audivistis D. Regem, qui dixit, quod est contentus, et requirit habere ligam cum Dominatione vestra (t. i. Velenczével), sicut voluit et requisivit Sereniss. mater sua et Sereniss. Domina sua, et quod remaneatis et mittatis Cancellarium Venetias. Respondit D. Ambaxiator Dno Regi : Sereniss. D. Rex, Serenissimae Dnae, mater et uxor vestra, requisiverunt Dominationem meam (Venetiarum) de liga in mari. D. Stephanus Voyvoda respondit: ita, ita, de liga in mari dicimus. Tunc D. Ambaxiator dixit, quod quia missus fuerat ad requisitio-

erejét s Garay Miklós macsói bán, a megölt nádor fia, Losonczy László és István testvérek, a Kanizsayak és Maróthyak vezérlete alatt több oldalról szorongattatá a lázadókat. A szerencse mindenütt kedvezett Zsigmond és szövetségesei fegyvereinek. Garay Miklós, miután a Dánfy testvéreket és Janky Lászlót a temesi tartományban megverte, a Dunán átkelvén, Horváthy Jánost a Szerémségből kiűzte, Ujlak várát

---

nem Sereniss. DD. Reginarum, tempore, quo regnabant syndicatus dicebat in personam earum; sed iuxta requisitionem ipsius D. Regis mitteret notarium Venetias ad Dominationem et ipse remaneret.

D. Rex statim post verba illa praedicta traxit in partem D. Ambaxiatorem et D. Stephanum Voyvodam, magnum Comitem, et dixit; Comes Joannes de Vegla scripsit nobis, quod per ea, quae senserat, sperabat Dnam matrem nostram adhuc vivere, sed quod de certo uxor nostra vivebat et quod si mitteremus sibi gentem, et haberet subsidium a mari, recuperaret ipsas. Et ideo rogo vos, ut committatis notario, quod roget Dominationem, ut dignetur sibi praebere subsidium a mari, et ego mittam sibi gentes in terra, ita quod uno eodem tempore concurrat subsidium a terra et a mari. D. Ambaxiator respondit: Sereniss. Rex. si placebit Deo et Dominationi meae, quod haec liga in mari fiat, postea Serenitas V. habebit a Dominatione illa, quae erunt vobis grata et placibilia secundum formam ligae. D. Stephanus magnus comes respondit: D. Ambaxiator dixit verum: melius est, quod primo fiat liga, si placet Dominationi.

Per ea, quae D. Ambaxiator comprendere potuit ex verbis D. Regis et Baronum, qui volent, quod liga extendatur contra terras Dalmatiae a mari, rebelles et inobedientes Regno.

Die 9-a aprilis in Regia Capella, dum missa celebraretur. D. Rex dixit Ambaxiatori soli: D. Ambaxiator, hoc vobis sit secretum: Ego cum Baronibus et Praelatis meis deliberavi, per duas hebdomadas ultra festum Pentecosten, esse in campo contra Joannem Bannum et Priorem, rebelles nostros, et destruere eos iuxta posse nostrum, et ire usque ad locum, ubi sunt Dnae mater et uxor nostra. Et quia dubitamus, quod rebelles ipsas transportabunt per mare ad alias partes, rogamus vos, quantum possumus, ut per notarium rogetis Dominationem, quatenus sibi placeat habere galeas in mari ad custodiam, ne transportentur; quia hoc esset summe necessarium fieri pro praesenti, nam si expectaretur primo ligam firmari, nimium temporis debescretur. D. Ambaxiator respondit: quod diceret notario, ut referat ista Dominationi. In fine D. Stephanus Voyvoda, et D. Eppus Agriensis dixerunt D. Ambaxiatori, quod ille miles qui veniebat ex parte D. Regis ad Ducale Dominium *) habebat tantum tria in mandatis, videlicet annunciandi coronationem, faciendi renovari iuramentum pacis, et pro facto 7000 florenorum; et quod (ad) factum ligae et galearum pertinebat, quod D. Ambaxiator Venetiarum exponi faceret per notarium." Cop. dei Commer. VIII. 297.

*) Ezen követ az 1387-ki april 23-kán vette Zsigmond felhatalmazását. Lib. Pactor. VI, 283.

rohammal megvette, Laczfy Imrét számos más pártosokkal elfogta, s Horváthy Jánost ismét Pozsegavárban táborolta körül. A lázadó főnök eleségben hiányt szenvedvén, nem sokáig tarthatta magát és szerződésre lépett. Ennek pontjai szerint igérte, hogy Mária királynét azonnal kibocsáttatja Novigrádból, s mig ez megtörténnék, maga kezesül marad, azután bántatlanul hagyatandó. Garay értesűlvén, hogy Horváthy szövetségesei, a ráczok, macsói bánságába törtek s ott tűzzel vassal pusztítanak, nyomban ellenök indult, a fogoly őrizetét a már elébb megtérést színlelt Simontornyai Istvánra bizván. Mialatt azonban ő a ráczokat megverte s kiűzte, a ravasz Simontornyai a fogoly Horváthy Jánost Bosnyiába szöktette [1]).

E közben Zsigmond egyéb hívei, kivált a Losonczyak, Frangepán János és Nagymihályi Albert, az uj vránai pörjel, is oly sükeresen működtek közre Barbadico János velenczei kapitánynyal a lázadók ellen, kivált Novigrád ostromában, hogy Palisnay János és pártos társai azon feltétel alatt, hogy bántatlanul Bosnyába mehessenek, a várat s vele együtt Mária királynét, Barbadiconak jun. 4-kén átadták. A velenczei kapitány Máriát elébb Nonába, s innen junius 15-dikén Zengbe szállitotta [2]), hol neki egy fényes velenczei követség nyilvánitá a köztársaság szerencsekivánatait. Zengből irta Mária jun. 30-kán hálateljes levelét is Venerio Antal velenczei herczegnek, sükeres segedelmeért, őt „barátai legbensőbbikének" czimezvén. „Szolgálatait — ugymond egyebek közt — melyeket kiszabadításában tett, s azokérti hálháját emberi nyelv nem képes kifejezni; mert igazán mondhatja, hogy megszabadulása körül tőle jött a legtöbb segély. Ezt ő, mig él, nem fogja elfeledni, s nem is mulasztja el neki meghálálni. Kéri őt, legyen kegyes Barbadico iránt, ki magát oly dicséretesen viselte" [3]). A herczeg azonban már rég tudta Bar-

---

[1]) Garaynak és Zsigmond többi híveinek harczai a pártosokkal azon 1387-ki, 1397-ki, 1404-ki, 1408-ki okmányokban foglaltatnak, melyekben Zsigmond a Garayakat, Kanizsayakat, Maróthyakat, Frangepánokat stb. jutalmazza.

[2]) Nonában üdvözlé őt Zára részéről Paulus de Paulo jun. 7-kén. Schwandtnernél. III, 726.

[3]) Datum Segniae 30-a junii 1387. Cop. dei Commem. VIII, 306. — Egy későbbi levelében (Dat. Budae 22-a januarij 1388). Mária kéri a herczeget, küldje hozzá Barbadicot, kit szolgálataiért .. aere et alijs jocalibus .. kiván megjutalmazni. U. o. 384.

badicotól az örvendetes eseményt; sőt azt a Luccában időző VI Orbán pápának is tüstént megüzente. Az öröm a külföldön is közönséges volt a királyné megszabadultán; a pápa már jun. 14-éről irt Máriának és Zsigmondnak, szivökre kötvén, adjanak Istennek hálát e kegyelemért, melyet minden emberi reménység fölött az egyház könyörgéseire nyertek; s legyenek hálásak Velencze iránt is sikerdus segedelmeért [1]. A nyolcz hónapi börtön szenvedései által kipróbált Máriát egyébiránt nem kellett ösztönözni a hálára, ő utóbb nem csak Barbadico iránt tényleg tanusította háláját, hanem értesűlvén hogy a kiszabadításában munkálkodott velenczei követség egyik tagja, de Monacis Lőrincz, — kit tanuságul is többször idéztünk, korának eseményeit költeményben énekli meg, — „ne feledd aztán, mondá neki, munkádba igtatni, hogy én a velenczeiek segedelme által szabadultam meg a fogság jármából, s az enyéim közt elvesztett szabadságot váratlanul a velenczeiek közt nyertem vissza; csak az ő hajóhadokon hagyta el lelkemet a félelem és szállta meg a remény jövendőm iránt, hogy feledhessem a kiállott szenvedéseket" [2].

Mária Zengből julius 1-jén távozván, negyed nap mulva találkozott Zágráb vidékén Zsigmonddal, ki csak most gondolta reá valahára magát elejébe utazni, s kivel itt aztán még egy hónapnál tovább időzött [3]. De a királyné megszabadultával korántsem volt elfojtva a lázadás. Még több vár volt a lázadók kezén mind a Szerémségben, mind Horvátországban, s ugy ez, mint a következő év nem szűnő harczban folyt le ezen tartományokban. Garay Miklós a Szerémségben, Kanizsay István, Frangepán János és Maróthy János Horvátországban több várat megvettek ugyan, s a lázadók közől is többeket fogtak el, s küldöttek a királyhoz, kik aztán válogatott kinzások közt ölettek meg [4]; de elegendő erőt a királytól, kit a nemzet nem szeretett, s azért nem is gyámolított, a lázadás teljes elfojtására nem nyerhetvén, minduntalan

---

[1]) Datum Lucae XVIII-a Cal. julij. pontif. n. anno III-o. Ugyan e napról irt a velenczei herczegnek is, intvén öt, folytassa barátságát a magyar királyi pár iránt, ez mind a két félnek javára válandván. Copia dei Commemor. u. o. 304. kövv.

[2]) Praefatio Carm. de Carolo Parvo.

[3]) Itt, Zágráb vidékén, kelt két oklevelök a velenczei 7000 ft. felvételéről jul. 21. és aug. 3-kán. Lib. Pactor. VI, 299.

[4]) Zsigmondnak említett 1397-ki, 1404-ki és 1408-ki okmányai. És Kerchelich Hist. Eccl. Zagrab. 337.

megújuló, apró harczokban emészték föl erejöket. Győzedelmeik eredményét leginkább az hiusította meg, hogy a megvert lázadók nem csak biztos menhelyre találtak Bosnyában, de tényleges segedelmet is nyertek Tvartkó királytól; s az ő birtokaiban egyesűlve, általa pénzzel, fegyverrel segítve minduntalan megújitották támadásaikat. Sőt maga Tvartko is, daczára rokonságának a királyi házzal, önhasznára fordítá a lázongást, s a mult év óta Cattarónak s a Horváthy Jánostól átvett Klisszának ura [1]), önmaga a tenger felöl, czimborái a szárazföldön oly annyira háborgaták a dalmát tengeri városokat, hogy ezek kénytelenek voltak követeik által aug. 10-kén megüzenni Zsigmondnak, miképen ha tőle védelmet nem nyerhetnek, azt Velencze pártfogásában fogják keresni[2]). Zsigmond, ki esztelen pazarlása miatt örökös pénzzavarban volt, szerencsére, épen ez időben vette át Józsa és Prokop rokonaitól ama huszezer hatvanad cseh garast — mintegy 84 ezer aranyat, — melyért nekik minden jogait eladta Brandenburgra; most tehát elhatározó csapást szándékozván intézni a lázadók ellen, 1388 őszén egy erős haddal ment az alvidékre [3]), hol aztán még Garay Miklós, Laczfy György, Alsányi Pál és Kóroghy István is hozzá csatlakoztak. Az egyesült had Valkó felé tartott, mert Horváthy János Bosnyából átcsapván, ezen vármegyében zavargott. A hadjárat annyiban szerencsés volt ugyan, hogy a lázadók megverettek, több várok a Szávánál megvétetett s néhányan közőlök elfogattak s kivégeztettek [4]); de a Horváthyak, a lázadás többi fejeivel ismét Bosnyába menekűltek.

A következő 1389-dik év valamennyivel békésebben folyt le a Dráva és Száva vidékein, mert a lázadók Tvartkotól ekkoron nem nyerhettek segedelmet. Már fentebb említők, hogy Szizmán bolgár s Lázár szerb fejedelem, tartományaikat Murad szultán becsapásaitól csak azáltal menthették meg, hogy felsőségét elismerték, neki évi adót, hadjárataira bizonyos számu fegyvereseket adtak. De hamar átlátták e fejedelmek, hogy csak önvesztökre gyarapítják segélyökkel a hódító török hatalmát, s ha annak közös erővel idején gátot nem vetnek, általa előbb utóbb maguk is elnyeletnek.

---

[1]) Lucius : Lib. V, Cap. 3. Schwandtnernél : III, 415.
[2]) Farlatus : Illyr. S. III, 331.
[3]) Zsigmond levele Cod. Dipl. X, 1, 433.
[4]) A Garayak javára 1408-ban kelt okmányban. C. D. X, 4, 665.

E tekintetek közelebb hozták egymáshoz az elébb ellenséges fejedelmeket, s miután még Tvartko is hozzájok csatlakozott, 1387-ben egy husz ezernyi török hadat annyira megvertek, hogy abból csak öt ezren tudtak megszabadulni [1]). Murad 1389-ben bosszu hadjáratot intézett ellenök; s mig hadainak egy részét Szizmán megalázására küldé, maga a szerb Lázár ellen vezette hadait. Tvartko, nem kételkedvén, hogy ha Lázár legyőzetik, a sor reá kerülend, minden erejével segedelmére ment szomszédjának. Lázár, mióta a török ellen felkelt, Garay Miklós közbevetésére — kinek leányát birta nőül, — ismét visszatért a magyar felsőség alá, és most Garay is segedelmére ment macsói bánságának dandárával. Az ütközet, mely junius 20-kán a Rigómezőn vívatott, mind Muradra, mind Lázárra halált hozott: amaz Kobilovics Milos gyilkától orozva halálos sebet vett; emez, vejétől, Brankovics Vuktól elárultatván, elfogatott s a haldokló Murad előtt megfojtatott. Lázár fia s utóda, István, hódalattal s évi adóval vásárlott magának békét Murad utódától, Bajezidtől [2]).

Tvartko, a hadjáratról hazatérvén, fennen hirdette győzedelmét a dalmát városoknak, kétségkivül, hogy ezeket maga iránt valahára hódolatra birja. Spalato, Traw, Sibenico a lázadók által gyakran háborgattatván, több izben sürgettek Zsigmondnál segedelmet, s követeik által kijelentették neki, hogy különben kénytelenek lesznek Tvartko alá hajólni. Zsigmond részint e városok kérelmeitől, részint azon újabb veszélytől indíttatván, melylyel tartományait István, az uj szerb fejedelem háborgatta, még ezen év (1389) őszén valóban intézett is hadjáratot. Maga, Kóroghy Fülep kevei főispánnal s több más urral a szerbek által elfoglalt Borics és Csesznek várak visszavétele végett a Dunán átkelvén [3]), Bubek Detre tótországi bánt és Nagymihályi Albert vránai pörjelt Dalmátiába küldötte [4]). Ezek mindenekelőtt Vránát fogták ostrom alá, melyet Palisnay János még mindig hatalmában tartott. De nem sokára segedelmére ment Palisnaynak Tvartko és Horváthy János; és Zsigmond vezéreit megvervén, Nonába kényszerítették visszavonulni hadaikkal. A győzedelmes láza-

---

[1]) Hammer: I, 171.
[2]) Hammer: I, 174. kövv. Zsigmondnak a Garayak javára adott 1408-ki okmánya.
[3]) Ld. Zsigmond levelét Katonánál: XI, 276.
[4]) Cod. Dipl. X, 1, 517.

dók ezután seregöket megosztván, Tvartko Klisszát, Horváthy János pedig Osztroviczát kényszerítette a maga megadására. A dalmát városok ezentul segedelmet Zsigmondtól nem remélvén, hogy magukat a további zaklattatástól megmentsék, az egy Zára kivételével, mindnyájan Tvartkonak hódoltak, ki ezentul a tengervidék királyának is czímezte magát [1]).

Zsigmond maga, miután az említett két várat megvette, a tél beálltával Temesvárra vezette vissza hadait; s azután is kénytelen volt tűrni Dalmátia elvesztét, mert más felöl is meggyűltek bajai. Mircse havasalföldi és István moldvai vajdák, Jagyelló lengyel királytól, Hedvig férjétől izgattatván, s különben is látván, hogy a maga lázadóit legyőzni sem biró Zsigmondtól a mind hatalmasbbá váló török ellen segélyt nem igen várhatnak, 1390 elején, a lengyel királylyal léptek szövetségre [2]). Más részről, a lengyelek sem tudták elfeledni, hogy Halics, Lajos utósó kormányéveiben, végkép elszakasztatott országuktól. Már akkor is, midőn Hedviget a szirádiai gyülésen királynéjokká fogadták, feltételül tüzték ki, hogy Vörös-Russiát visszakapcsolja Lengyelországhoz; most pedig nem szűntek meg ösztönözni királyukat, hogy hasznára fordítván a magy. birodalom zavaros állapotát, e tartományt, mint neje örökségét, foglalja el. Hedvig ezt a sok sürgetésre 1390-ben önmaga hajtotta végre. Egy sereg élén a tartományban megjelenvén, miután Kapolyi János főkapitány, a csekély magyar őrségekkel ellentállás nélkül kivonult, azt elfoglalta, minek következtében Galiczia és Lodomeria, mely Magyar- és Lengyelország közt pár századig Eris almája volt, Lengyelországgal egybekapcsoltatott, azontul ennek 1773-ban történt felosztásáig a lengyel korona alatt maradandó [3]).

Zsigmond, ezt türni kénytelen, legalább az oláh és moldvai vajdákat óhajtá megbüntetni elpártolásuk miatt. Az ország rendei 1390-ben e végett nagy számmal gyűltek zászlai alá. A király megindultának hirére Mircse, oláh vajda,

---

[1]) Paulus de Paulo i. h. 726. Lucius : Lib. V. Cap. 3. i. h. 415. kövv. Horváthy János tehát nem fogatott el s öletett meg a mult évben Zsigmond által, mint némelyeknél olvassuk.

[2]) A szövetség okmányát ld. Fejérnél : Cod. Dipl. X, 1, 652. A moldvai vajda már régebben szövetkezett a lengyelekkel; e miatt 1388-ban is támadt viszály Zsigmond és Jagyelló között, mi azonban akkor az aug. 2-kán megkötött fegyverszünet által egy időre lecsillapíttatott. Sommersberg : Script. rer. Siles. II. 81.

[3]) Dlugoss : Lib. X, 116.

magát megalázván, mentségei s hűségi esküjének megujitása által idején megengesztelte Zsigmondot. De István, moldvai vajda ellentállásra készült, s a szorosokat, melyek Erdélyből Moldvába vezetnek, keményen eltorlaszoltatta. Zsigmond a székelyek ispánját, Kanizsay Istvánt küldé előre dandárával az ellenség fekvésének kikémlelésére, s miután ez a torlaszokat széjjelhányta s az oláhokat a szorosokból kiüzte, Kanizsay esztergami érsek s más egyházi s világi urak kiséretében a király is utána nyomult a derék haddal. A vajda több szerencsétlen csata után, miután a magyar hadak székhelyét, Szucsavát is elfoglalták, a király lábaihoz borulva könyörgött bocsánatért, mit Zsigmond nem is tagadott meg tőle[1]). Még Moldvában járt hadával a király, midőn Horváthy János Osztroviczából, melyet a mult év végén vett meg, ujabban háborgatta a macsói bánságot. De a mindig résen álló Garay Miklós bán őt ez alkalommal is visszaűzte [2]).

A hűbéres fejedelmek s a nyugodni még mindig nem akaró pártosok zajlongásainál sokkal komolyabb veszély kezdé a birodalmat fenyegetni a magát Európában mind erősebben megfészkelő török részéről. Bajezid, Murad fia s utóda, miután 1390-ben Bolgárország meghódoltatását befejezte, a magyar birodalom délszaki tartományait tűzte ki foglalásai czéljául. Egy török had már 1390-ben betört a szörényi bánsággal határos szerb földre. Perényi Miklós, szörényi bán, hogy tartományát becsapásaiktól megóvja, dandárával a szerb földön rájok ütött, s őket egy heves csatában megverte, több zászlójokat hozván vissza diadala bizonyságául [3]).

Nem lehetett kételkedni, hogy a török Bolgárországból ezután gyakrabban becsapkod a magyar birodalomba, kivált miután István szerb fejedelem is adózójává lett. A veszélyt mintegy ösztönszerűleg érezte a nemzet. Híveinek tanácsára Zsigmond a hadszolgálatra kötelezetteket már 1391 elején fegyverre szólítá, maga pedig a felkelés siettetése végett februárban Erdélybe utazott [4]).

---

[1]) Zsigmond okmányai a Kanizsayak javára 1393, 1395 és 1397 évekből. Praynál : Diss. Hist. Crit. 143. Fejér : Cod. Dipl. X, 2, 274. 444. Turóczi : Chron. IV, Cap. 5.

[2]) Zsigmondnak a Garayak számára kiadott 1408-ki oklev. Cod. Dipl. X, 4, 665.

[3]) Zsigmond adománylevele Perényi Miklós javára 1390-ben. Cod. Dipl. X, 1, 611.

[4]) Feb. 24. Gyulafehérvárott kelt egy okmánya. C. D. X, 1, 686. k.

A gondoskodás nem volt fölösleges. Még mielőtt a sereg felkészült, a törökök a Száván átkelvén, a Szerémségbe törtek. Ez volt első megjelenésök a tulajdonképeni magyar földön. Garay Miklós, ki eddig a határszéleken oly erélyesen őrködött, ekkoron már nem volt macsói bán; a hadviselésben tapasztalt, vitéz férfiut a király, ugylátszik, saját oldala mellé hívta meg az intézendő hadjárat rendezésére. A veszély tekintetéből Zsigmond két bánt nevezett ki utódául, Maróthy Jánost és Losonczy Istvánt. És ezek is emberül megfeleltek kötelességöknek. A törökök becsapásának hirére dandárukat rögtön összeszedték s a pusztitó ellenséget Nagyolaszinál megtámadván, visszaűzték; Maróthy Dénes, a bán testvére azonban a török fogságába került [1]).

E közben Zsigmond is felkészitette s a Duna mellé, Kevevár vidékére vitte seregét, hol egy török-szerb had táborozott. De az ellenség nem várta be a magyarokat; minek következtében Zsigmond az elpártolt szerbeket megbüntetendő, tartományukban Izdril vára felé nyomult előre [2]). Mig azonban ő itt tűzzel, vassal pusztított, a nélkül hogy akár a szerbeket, akár a törököket ütközetre birhatta volna, egy más törökhad, Bosnya keleti szélein keresztül ismét a Szerémségbe tört; minek hírére ő is visszatért czéltalan hadjáratából. De mire a Szerémségbe érkezett, ez már ismét megszabadult az ellenségtől: Maróthy János azt Nagy-Zengnél ujra megverte s kiűzte az országból [3]). A magyar sereg ezután széjjeloszlott; Zsigmond azonban, mielőtt e részekről a felvidékre távozott [4]), Garay Miklóst egy erős dandárral a szerb határszéleken hagyta hátra az ország védelmére. S ugylátszik, nem is volt fölösleg a gondoskodás; mert némely emlékek szerint a törökök harmadszor is becsaptak volna a macsói bánságba.

Bajezid ez évben fogta először Konstantinápolyt ostrom alá, s e végett minden hadait áthozta Ázsiából. E körülmény s annak híre, hogy már Mircse vajda is nyilván a törökhöz szövetkezett, a jövő évre még gondosabb őrködést igényelt a

---

[1]) A Maróthyak javára kelt 1404-ki adománylevele. Cod. Dipl. X, 4, 295.

[2]) A Czillyek javára kelt 1397-ki okmány. Cod. D. X, 2, 418. k.

[3]) Az idézett 1404-ki okmány. u. o.

[4]) Julius végén már Zólyomban adott ki egy okmányt Kószeg város számára.

magyar kormány részéről. Zsigmond, ugylátszik, e végett már az 1392-ki február elején tanácskozott Kismartonban az ország főrendeivel[1]). E város az ország nyugati szélén tán azért választatott a tanácskozmány helyéül, mert abban hihetőleg több külföldi urak is résztvettek. Annyi bizonyos, hogy a hadjáratban, mely ez évben intéztetett, az ország derék hada mellett, Zsigmond rokonai, Józsa és Procop morva határgrófok, Cilley Vilmos, a cseh Sternberg s Bolko oppelni herczeg is jelen voltak. Junius végén a sereg Grebencz vára körül táborozott, honnan aztán Bolgárországba nyomulván, a Bodon vidékén táborozó török-oláh haddal szerencsésen megütközött [2]). De részletesb tudósitásunk nincs e hadjáratról.

Mialatt Zsigmond 1391 s a következő év folytában, — mint egy levelében maga mondja, — négyszer harczolt a török ellen: Bosnyában s a magyar pártosok ügyében is nagy változás történt. Palisnay János még 1390-diki februárban meghalálozott; egy év mulva, 1391-diki márczius 23-kán követte őt a halálban Tvartko király is. Amabban szellemi vezetőjét, emebben anyagi segitőjét vesztette el a lázadó párt; mert ez Tvartko utódától, Dabissától, ki egy ideig a maga pártosaival volt elfoglalva, nem igen nyerhetett támogatást.

De mig a párt ekként színleg csökenni látszott, újabb nem csak erkölcsi, hanem anyagi támaszt is nyert az, az ifju nápolyi Lászlóban, ki a pártosokkal folytonosan összeköttetésben maradt, most pedig általuk sürgetve, már arról is gondolkodott, hogy sereggel jöjön Dalmátországba. Hogy e szándék benne már 1392-ben megért volt, kétségtelenné teszi egy, ezen évi november 8-dikán a velenczei herczeghez irt levele, melyben őt kéri, hogy hajóinak, melyekkel Apuliából Zengbe indulni készül, szabad menetet engedjen az adriai tengeren [3]). Lászlónak e szándoka, bizonytalan miért, nem ment ugyan teljesedésbe; de azért titokban bizonyosan nem maradt a király előtt, s hihetőleg nagy befolyása is lett ennek ezutáni magaviseletére.

Zsigmond, miként a mult években, ugy 1393-ban is összegyüjté hadait az alvidéken, hogy a törököket, ha biro-

---

[1]) Fejér: Cod. Dipl. X, 2, 44.

[2]) Okmányok, Dobnernél: Monum. IV, 382. Katonánál: Epitome chron. II, 173. Fejérnél: Cod. Dipl. X, 2, 48, 64.

[3]) A bécsi csász. titkos levéltár eredetijéről.

dalmát ismét háborgatnák, készen fogadhassa. De Bajezid ez évben minden erejét a már harmad évben sikeretlenül ostromlott Konstantinápoly körül egyesíté, s igy a magyar birodalom ment maradt betöréseitől. Zsigmond tehát, seregei készen állván, jónak látta az alkalmat, valahára egy elhatározó csapást intézni a lázadók ellen, kik Osztrovicza és Dobor váraikból különben is gyakran háborgatták a vidéket. Ezen elhatározásra a mondottakon kivül részben tán az is birta Zsigmondot, hogy a pártosok Dabissával meghasonolván, tőle most nem csak segedelmet nem várhattak, hanem annak horvátországi bánja, Vasics Vuk, ez évi februárban a pártosok egyik fejét, Palisnay Miklóst, Osztrovicza urát, s testvérét, ki nagybátyjok, János halála után a pörjelséget bitorlá, elfogta volt [1]). Zsigmond tehát, Garay Miklós tanácsára, kit ép ez időben nevezett ki Horvát- s Dalmátország bánjává, Dobor ostromára vezette hadait [2]). A vár nemsokáig állhatott ellent a Garay testvérek és Maróthy János jól intézett ostromának, s megvétetvén, fölgyujtatott s végkép elrontatott. A lázadók néhány főbbjei azonban, kik a várban voltak, még a körültáborlás előtt elillantak. Ezek közt volt Horváthy János, az egykori bán is; ő mindazáltal bujdosása közben nemsokára kézre került, s a többi foglyokkal együtt Pécsre vitetett. Horváthy ott utóbb tüzes fogókkal csipdestetett s lófarkon hurczoltatott halálra, s hullája négy részre vágatván, a város kapuira függesztetett; a többiek lefejeztettek. — A pártosokon nyert győzedelem Dabissát is megfélemlítette : a király táborába jött s hűséget esküdött, egyszersmind Dalmátiát is visszaereszteni igérvén. A tartomány visszavételére Garay Miklós, uj horvát bán, egy dandárral mindjárt utnak eredt a táborból, s miután Vasics Vukot, Dabissa bánját, ki a tartományt átadni nem akarta, Kninnél

[1]) Páulus de Paulo, Schwandtnernél: III, 730. de az évet hibásan teszi 1392-re; v. ö. Katonát: 11, 336.

[2]) Dobor ostromát többen 1392-re teszik, véleményem szerint hibásan. A mondott évben horvát s dalmát bán Zsigmond részéről Frangepán János, Garay Miklós pedig a szerb határszélekre kiküldött kapitány volt (Per nos ibidem adversus dictos scismaticos in custodia regni nostri deputatus (Cod. Dipl. X, 4, 666). Garay Miklós csak 1393-ban lett horvát s dalmát bánná, az ekkor már beteg s még ez évben meg is halt Frangepán helyett. Már pedig nyiltan mondja okmányában Zsigmond, hogy Dobor ostroma alatt Garay Miklós már horvát bán volt. Cod. Dipl. X, 4. 666.

megverte, egész Horvát- és Dalmátországot visszaszerezte a magyar koronának [1]).

Zsigmond, midőn az alvidékről Budára visszatért, az ügyes, ravasz Vajdafy Györgynek meghagyta volt, ügyekezzék ugy a Doborból elillant, mint a többi pártosokat is kézre keríteni; mert, kivált e vidéken még sokan voltak az urak és nemesek közől, kik Zsigmondot királyuknak elismerni nem akarták. Ezek közé tartozott Hedervári Kont István is a Lajos király alatt nagy nevü Miklós nádornak, vitézségéről híres fija, ki mióta Osztrovicza és Dobor a király kezére jutott, nem bizván többé a csekélyebb erősségü kastélyok falaiban, harminczkettedmagával a Száva vidékén, a Szerémség rengeteg erdeiben bujdosott. A furfangos Vajdafy nemsokára nyomukra akadt, s őket egy hajnalon, számra nézve sokkal nagyobb csapatával álmukban meglepte. A bujdosók felriasztatván, fegyvert ragadtak; s elszánt, vitéz férfiak lévén, tán még megis szalasztották volna háborgatóikat. De a ravasz Vajdafy nem akarta fegyverszerencsére bizni feladatának sükerét, s cselhez folyamodott : esküdözve igéri nekik, hogy számukra bocsánatot eszközlend ki Zsigmondtól, ha őt jószerével követik. A bujdosók, szerencsétlenségökre hittek szavában, s vele utra kelnek Buda felé. De midőn Karom helységébe érkeztek, Vajdafy fegyvereiket elszedette, magukat bilincsre verette, s igy vitte őket Budára. A méltatlanságtól felbőszült foglyok utközben összebeszéltek, hogy ha a király elébe vezettetnek, senki se tisztelkedjék neki; s ugy is történt. „Midőn őket Zsigmond, híveitől környezve maga elébe vitette, senki közőlök — ugymond a krónika, nem nyitá meg száját üdvözletére, sem fejhajtással, sem térdgörbitéssel nem adták meg neki a tiszteletet.“ A néma, kihívó dacz oly dühösségre ingerlé Zsigmondot, hogy őket rendes törvénylátás nélkül azonnal a sz. György terére hurczoltatá, s valamennyiöket lefejezteté. Midőn a sor Konth Istvánra került, hanyat fekve hajtá fejét a vérpadra, hogy bakójának szemébe nézhessen. „Száz halálnak néztem én már szemébe, ugymond, s ettől sem rettegek.“ Mialatt Konthot kivégezték, apródja Csóka oly keserves sirásra fakadt, hogy még Zsigmond szivét is meghatotta. „Ne sirj fiu, ezután én leszek urad, neked többet

[1]) Zsigmond okmányai Cod. Dipl. X, 2. 442. — X, 4. 666. Turóczi : IV, Cap. 4. Schwandtnernél : I, 216.

adható mind az, kit lefejeztek" mondá neki. De most a keservet a gyülölet dühe váltá fel Csóka szivében. „Én neked, cseh disznó, soha sem fogok szolgálni" — válaszol mérgében a királynak. Zsigmond intésére, pár percz mulva, Csóka feje is a többieké közé gördült. „Ezek valának ama nemesek, — ugymond a krónika, kiket a mi korunk a harminczkét vitéz nevén emlit. . . . ők ugyan esztelenül makacsok voltak, inkább kivánók meghalni, mint a kelletlen király alatt élni; . . . de korunk róluk nem csak beszél, hanem népdalokban is halhatlanítja emléköket [1]).

Zsigmond e mozgalmas, tevékeny élete által sem tudta mind eddig megnyerni a nemzet szeretetét. Könnyelmüsége, ledér erkölcsei, hirtelen felforró indulatossága, mely által törvényt, jogot, mérsékletet egyaránt sértett s nem ritkán zsarnokká vált, oly tulajdonságok valának, melyek, kivált egy Nagy Lajos utódában, kétszeresen sértették a nemzet érzületét. Ezen idegenséget nem kevéssé felfokozta a harminczkét vitéz törvénytelen kivégeztetése. A nemzet, mely más bűnt nem ismert bennök, mint hogy Zsigmondot, kinek elválasztásához nem járultak, királyokul elismerni vonakodtak, vitézségök miatt szerette, becsűlte, s haláluk után ugy tekinté őket, mint a zsarnoki önkény áldozatait. A kivégzettek számos hatalmas családdal álltak rokonságban, és mind e családok, mind mások, kiknek megegyezte nélkül lett királylyá Zsigmond, e kegyetlen kivégeztetések után még inkább gyűlölték őt, még inkább óhajtottak megszabadulni tőle Máriának halála után, mit mindenki, a ki e szenvedések által meg tört, mindinkább gyöngélkedő nőt látta, nemsokára megtörténendőnek hitt. Voltak, kik szemeiket ezen esetre az élénk, eszes, szeretetreméltó Hedvigre függesztették, ki női erényei mellett minap Galiczia elfoglalása által még férfias erélyt is tanusitott. Mások, kiknek sem nőkirály, sem Zsigmond nem tetszék, László nápolyi királyt, Kis-Károly fiját, óhajtották egykor látni a magyar királyi trónon; mert e párt, habár elhallgatott is a Horváthyak, Konthok, Korpádiak és társaik halála után, még korántsem volt elfojtva azoknak vérében; sőt Laczfy István egykori horvát bánban és Simontornyay Istvánban, kik eddig, bár a lázadókhoz szítottak, de nyilván mégsem léptek föl, uj főnöküket nyert. Most ezek szintugy

[1]) Turóczy : IV, Cap. 7. Schwandtnernél : I, 219. köv.

mint elébb a Horváthyak, folytonos összeköttetésben léteztek Nápolylyal [1]). S ugylátszik, Zsigmond, ki előtt a nemzet idegensége maga iránt nem maradt titok, önmaga is ingadozni érzé lábai alatt a trónt Mária halálának esetére. Működése legalább az 1394-dik év folytában, a mennyire azt emlékeinkből hézagosan ismerjük, kiváltképen arra volt intézve, hogy magát mind Hedvig, mind a nápolyi László ellen biztosítsa.

Az ország rendei virágvasárnapján gyűlést tartának Budán, hogy az országnak a török elleni védelméről idején tanácskozzanak. A rendek minden két jobbágy-kapura egy-egy arany forintnyi adót vetettek, és az ekként begyülendő összegeket nem a pénzt becsülni nem tudó, pazar király kincstárába, hanem az e végett megbizott esztergomi és pécsi főpapok, Ilsvay Leusták nádor és István zagoriai gróf kezébe rendelték szolgáltatni [2]).

E gyűlés után, junius első hetében a Szerémségben, Diakováron találjuk Zsigmondot, hol Dabissa bosnya királylyal, ki még a mult évben visszahajolt a magyar korona fenhatósága alá, szorosabb barátságot kivánt kötni. Zsigmond, ugylátszik, némi híreket vett arról, hogy Horvát- és Dalmátország, bár még csak titkon, nagy rokonszenvet ápol a nápolyi László iránt, kit Mária halála után a maga királyává tenni ohajtana. Nehogy tehát e párt egykoron Bozsniában támaszra találjon, Zsigmond oly szerződésre birta Dabissát, hogy halála után fejedelemsége egyenesen ő reá, Zsigmondra szálljon. Ez esetre több bosnyák ur már eleve, ezen találkozás alkalmával hüséget esküdött Zsigmondnak [3]).

Itt czélját érvén, minthogy a törökök birodalmát most nem háborgatták, az éjszaki részekre utazott Zsigmond, hogy Hedvig királynéval is rendbe hozza a maga ügyeit. Kivánsága szerint sikerült-e ez neki, bizonytalan: csak azt tudjuk, hogy julius 24-kén Szandeczben vele személyesen találkozván, több napig tanácskozott, s az ország békés állapotára vonatkozó szerződést kötött [4]).

---

[1]) Kétségtelenné teszi e folytonos összeköttetést egyebek közt Lászlónak 1392-ki november 8-dikán a velenczei herczeghez irt levele, melyben őt kéri, hogy hajóinak, melyekkel Apuliából Zengbe indul, szabad menetet engedjen. A bécsi csász. levéltár eredetijéről.

[2]) Ld a rendek levelét Ung, Bereg és Ugocsa megyékhez. Cod. Dipl. X, 2, 256. kövv.

[3]) Lucius : Lib. V, Cap. 3. Schwandtnernél : III, 416.

[4]) Dlugoss : Lib. X, 141 kövv.

Mialatt Zsigmond Lengyelországban időzött, onnan pedig Csehországba utazott, hol testvérét, Venczel római és cseh királyt az ország rendei, őrültséggel határos magaviselete miatt elfogtak, a törökök is ujabban mozogni kezdének. Bolgárország nagyobb része már a mult évben hatalmokba esvén, 1394 folytában Bodont, Nikápolyt és Szilisztriát is elfoglalták. E városokra s vidékökre, mióta Nagy-Lajos azokat meghóditotta volt, a magyar korona tartott igényt. Zsigmond tehát, miután utazásaiból beteges neje mellé Budára visszatért, követséget intézett Bajezid szultánhoz, s e városokat visszaadatni követelte. Tán csak kémleltetés volt tulajdonképeni czélja; mert különben is tudhatá, hogy egy hódoltató fiatal hatalom nem szokott önkényt lemondani foglalmányairól; s ennélfogva midőn látná, hogy pár év óta a nyugati Európában is mind nagyobb ellenszenv támad a már Konstantinápolyt is egyre fenyegető török ellen, már ekkoron egy nagyobb hadjárat tervével foglalkodott. A követséget Bajezid Bruszában oly teremben fogadá, mely a bolgároktól elfoglalt fegyverekkel és zászlókkal volt felékesitve; és midőn neki a követ Zsigmond követelését, ama városok visszaeresztése iránt előadta, válaszul a falon függő fegyverekre mutatván, mint Bolgárország birtokának jogczimeire, „menjetek vissza, igy szólott, s mondjátok meg királytoknak, hogy a mint látjátok, nekem is elég jogom van ama földhöz“ [1]).

A követség hazatérte után, mely Konstantinápolyt utjába ejtvén, II. Mánuel császárral szövetséget kötött, Zsigmond komolyabban kezdett foglalkodni egy nagyobb hadjárat tervével. Hogy erre nyugat népeitől is segedelmet nyerjen, az ügyes Kanizsay Miklós főtárnok mestert nevezte ki követévé, hogy bejárván Francziaországot, Burgundot, Német és Olaszországot, azoknak fejedelmeit segélynyujtásra ösztönözze [2]). Addig is azonban, mig onnan segélyhadak érkeznének, az elfoglalt városokat, mielőtt a török magát azokban erősebben megfészkelné, kivánta visszavenni. E végett már az 1395-ki február közepén Erdélyben volt Zsigmond, hogy a hadjáratot előkészitse, s Mircse oláh vajdával, kinek tartományán akarta seregét átvezetni, előleg értekezzék. A

[1]) Thuroczi : Cap. 8. Schwandtnernél : I, 221. köv.

[2]) . . . Magistri Tavernicorum. . . tunc ad regem Franciae et cetera loca Italiae in arduis nostris et regni nostri agendis et legationibus per nos destinati . . . Cod. Dipl. X, 2, 445.

vajda Brassóban találkozott Zsigmonddal, s általa Fogaras herczegévé, és szörényi bánná neveztetvén, a márczius 7-én kiadott okmányában bojáraival együtt kötelezte magát, hogy valahányszor a király személyesen vezérlend hadat a török ellen, ő is összes erejével személyesen táborához csatlakozik; hadainak, ha más által vezettetnének is, tartományán nemcsak szabad átmenetet enged, hanem minden lehető segélyt is nyujtand munkálataik s élelmezésök tekintetében [1]).

Miután a magyar sereg Erdélyben összegyűlt, s még gróf d' Eu, franczia connétable is hatszáz lovaggal megérkezett [2]), Zsigmond Kanizsay János esztergami érsek, s nemrég óta pápai követ, és legjelesb hadvezérei, a Garayak, Maróthyak s számos más ur kiséretében, seregét Oláhországon keresztül Kis-Nikápoly alá vezette. A törökök vitézül ellentállottak; de a vár végre mégis Zsigmond kezébe került, ki abba aztán magyar kapitány alatt magyar őrséget helyezett.

Még a vár megvétele előtt érkezett Zsigmondhoz a gyász hír, hogy Mária királyné kiköltözött ez életből, melyben neki a kiállott szenvedések után sem nyilt sok örömvirág férje oldalán. Zsigmond tudván, mily kevés a rokonszenv iránta az országban, s mily sokan ellenséges szándékot ápolnak irányában egy idő óta, Mária halálának esetére, nem tartá tanácsosnak, ez alkalommal hosszabban távol lenni az országból; különben is a nyugatról jó híreket vevén, hogy a következő évben onnan tetemes segedelme érkezendik, ezt bevárni ohajtá, mielőtt a háboruba komolyabban bele ereszkednék. Mihelyt tehát Kis-Nikápolyt eléggé biztositva látta, maga is haza felé indult hadaival Kanizsay János esztergami érsek után, kit a királyné eltakaritása s az ország békéjére való őrködés végett, a gyászhír vétele után azonnal visszaküldött.

Mircse vajdának azonban nagyon ellenére volt a király ezen elhatározása. Attól tartott, hogy a török e rövid, csekély eredményű hadjárat által, melynek ő is társa volt, fölingerelve, most egész erejével őt fogja megtámadni. Hogy tehát Bajezid előtt magának mentséget szerezzen, Zsigmondtól titkon elpártolván, a szorosokat, hol a király átvonulandó vala, eltorlaszoltatta s a szomszéd magaslatokat fegyveresek-

---

[1]) Cod. Dipl. X, 2, 270, köv.

[2]) Chron. Mellicense Peczнél I. Pertznél IX. az 1395-dik évhez. Memoires de Madame de Lussac III. 5.

kel rakatta meg. A veszély, melyben Zsigmond forgott nem csekély vala; mert midőn ama szorosokba érkezett, az oláhok méregbe mártott nyilakkal lövöldöztek reá s kiséretére. Zsigmondot a franczia lovagok s Garay Miklós paizsaikkal födték be, s emennek dandára ez alatt a lesben álló oláhokat széjjel verte [1]).

Az esztergami érsek, Kanizsay János, Mária meghült tetemeit időközben Nagyváradon, Sz. László lábai mellé temettette el; azután pedig dandárával Kassa vidékére sietett, hogy Ulászló lengyel királyt, Hedvig férjét, ki vagy maga is betörni szándékozott, vagy kit csak Zsigmond ellenei óhajtottak volna behozni s királylyá tenni, e szándokban megakadályozza. A szintoly ügyes, mint Zsigmond iránt hű érseknek sikerült is minden lázongást meggátolni a felvidéken [2]).

---

[1]) Zsigmondnak a Garayak javára kelt 1408-ki oklevele. Cod. Dipl. X, 4, 667. A Kanizsayak javára kelt 1397-ki levele. u. o. X, 2, 445 s több más okmány.

[2]) Dlugoss (Lib. X. 147,) csak azt mondja: „Qua (Maria) absumpta, Hungarorum primates ad sufficiendum sibi novum regem, quasi Sigismundus, conjuge mortua, rex eorum esse desierit, animos intenderant. Zsigmond ellenben a Kanizsayaknak adott s már többször idézett okmányban állitja, hogy az érsek elejébe ment Ulászlónak, s utját elállván, utóbb ügyes közbenjárása által akadályozta meg a zavarokat s háborút. Ugyanezt állitja Turóczi krónikása is Cap. 6. Schwandtnernél I, 219.

NYOLCZADIK KÖNYV.

A luxemburgi, habsburgi és a jagyelló nemzetségből származott királyok. Német- szláv befolyás.

ELSŐ FEJEZET.

Zsigmond egyedüli országlata 1395—1437.

I.

Midőn Mária tetemei a nagyváradi sírboltban eltakarittattak, Zsigmond nem ok nélkül sietett haza már julius hónap folytában Kis-Nikápoly alól : érzette, hogy a trón ingadozik lábai alatt. Az uraknak csak egy felekezetétől lévén királylyá választva, bár tűretett is eddig Mária tekintetéből, a köz becsülést, köz szeretetet nem tudta magának megszerezni; s Mária halála után némelyek Hedviget s derék férjét, Jagyelló lengyel királyt, mások a nápolyi Lászlót, Kis-Károly fiját kivánták látni az ország trónján. És hogy e pártok, s általában mindazok, kik Zsigmond királylyá választásában részt nem vettek, s tőle könnyelmü, ledér erkölcsei, pazarlása s önkényes, nem ritkán zsarnoki kormánya miatt idegenkedtek, szavokat már ekkor nem hallatták ellene hangosabban, csak annak köszönhette, hogy egyrészről a török háboru volt a nemzet nyakán, másrészről e háborura a külföldről is számos segély hadat várt, melyekkel szükség esetében a pártosok ellen is működhetett volna. Kanizsay Miklós tárnokmester ugyanis, kit Zsigmond, mint emlitők, a franczia, burgundi s több más küludvarhoz küldött volt, hogy azokat a török ellen egy közönséges hadjáratra birja, szerencsésen járt el küldetésében : a következő évre több fejedelem jelentékeny haddal igérkezett jőni Zsigmond segedelmére.

Zsigmond ezáltal a belzavarok kitörése ellen is biztosittatván, 1396 elején Prágába utazott, hogy Venczel bátyját a zsarnoksága miatt lázongó urakkal kibékitse. Ez alkalommal szerződést kötött császári bátyjával, miszerint, ha egyik kö-

zőlök örökös nélkül hal meg, annak birtokait a másik örökölje. A kedélyek forrongása Magyarországban nem lehetett, nem volt titok Zsigmond előtt, s ő még sem tartózkodott szaporítani a sérelmeket az által, hogy az országról annak tudta nélkül rendelkezett. Venczel őt hálából a cseh urak kiengeszteléseért, a német birodalomban is a maga helytartójává nevezte ki [1]).

Innen hazatérvén, Zsigmond a török hadjárat előkészületeivel kezdett foglalkodni; mert ekkoron már nemcsak a pénzsegedelmet megadta volt egy némely ország [2]), hanem a külfejedelmek, burgundok, francziák s németek, kik neki segedelmet igértek volt, már közeledtek is Magyarország felé. A franczia keresztes had, számszerint 10—12 ezer fegyveres, 1396-ki april 30-kán indult meg Dijonból Fülep burgundi herczeg elsőszülöttének, János (Jean- Sans- Peur) neversi grófnak, Fülep és Henrik bari herczegeknek és Jakab lamarchei grófnak vezérlete alatt. Velök volt a connétable, Fülep eui gróf, ugyanaz, ki már a mult évben is hozott Zsigmondnak némi segélyt; velök Baucicault tábornok, Viennei János tengernagy, De Coucy és Guy de la Tremouille herczeg. A francziákhoz utjokban, Ruprecht pfaltzgróf, és a nürnbergi Fridrik gróf alatt több ezer sváb és bajor fegyveres, a Sz. János- és Német-rend vitézei közül azok mestereivel, Hohenzollern Fridrikkel és Naillac Filiberttel, szintén számos lovag csatlakozott. Ezeken kivül még angol, olasz, lengyel és cseh vitézek is számosan felajánlák karjaikat a kereszténység ügyének. Zsigmond Prágából visszatérvén, Dalmátiába sietett, értekeződni Velenczével, hogy a franczia hajók mellé ez is adjon néhány gályát, melyek a Fekete-tengeren s a Dunán támogassák a szárazföldi sereg munkálatait. Mire a segélyhadak megérkeztek, a magyar fegyveres erő is zászlók alatt állott, s a nyár végén Zsigmond mintegy hetven-nyolczvan ezernyi haddal állott az Al-Dunánál.

---

[1]) Pelzel : K. Venczel II, 320 és Urkundenbuch 124-dik számu darab. Fejér : Cod. Dipl. X, 3, 181.

[2]) Fülep (Le- Hardi) burgundi fejedelem már 1394-ben is 65 ezer aranyat (nobles; 1 noble teszen mintegy 18 frankot) szedett e végre Flandern grófságból. Ezen kivül Antwerpen és Mecheln városok 4000, a flanderni papság 5265 nobles-t adott e czélra. Az 1397-ki hadjáratra pedig 100,000 nobles-t adott Flandern. Brüsseli országos levéltár. Invent. des Archives des Chambres des Comptes III, 97.

A király Orsovát és Bodont a törököktől visszavevén, és magyar őrséggel megrakván, a szövetséges hadat september harmadik tizedében Nagy-Nikápoly alá vezette s azt szárazon és vizen ostromlani kezdé. De a török várnagy, Bajezid szultán jöttéről idején értesűlve lévén, vitézül védte magát, mig a keresztény seregben sem fegyelem, sem rend, de annál nagyobb elbizottság uralkodott. A francziа urak megvetéssel szóltak az ellenségről, s hinni sem akarták, hogy a török velök szembeszállni merészeljen. Krónikásunk szerint még maga Zsigmond is e szavakra fakadt volna, midőn a roppant tábort áttekinté : „ily sereggel nincs mitől tartani, mert a lándzsaerdő még a leroskadó eget is fel fogná tarthatni.“ Egy hétig ostromlá, de sikertelnül a szövetséges had Nikápolyt, midőn a kémek hírül hozták, hogy a szultán egy napi járatra van seregével. A franczia urak elbizottságukban hitelt sem akartak adni a tudósitásnak és Baucicault tábornok a hírhozónak fülét akarta levágatni, mint álhírek terjesztőjének. Midőn pedig a hírt nemsokára megvalósulva tapasztalák, János neversi gróf, bár a törökkel való hadakozásban járatlan, makacsul kivánta, hogy a franczia hadé legyen az első támadás dicsősége. Hasztalan fejtegeté neki Zsigmond, hogy a török előhad söpredék népből áll, melynek visszaüzésére az oláh és szerb csapatok is elegendők, s hogy a franczia hadnak a jancsárokkal és spáhikkal illik megmérkőznie. János herczeg kívánatát más franczia urak is támogatták; vitézeik pedig tombolva nyilvániták tetszésöket vezéreik kivánsága fölött, s tüzöktől annyira elhagyták ragadtatni magukat, hogy azon néhány száz török foglyot, kik Bodon, Orsova s más kisebb erődök megvételénél kerültek hatalmokba, kegyetlenűl felkonczolták. E szerint a francziák s a velök jött angolok, olaszok az előhadat képezték; a szárnyakra Zsigmond részben az oláhokat, részben a könnyű magyar lovasságot rendelte; a középet magyar s német gyalogsággal s nehéz lovasokkal Czilley Hermann társaságában maga Zsigmond foglalta el; az utóhadat végre, mely csehekből, lengyelekből, szerbek s bosnyákokból állott, Garay Miklós horvát bán vezérletére bizta.

Mig a keresztény had september 28-án ily módon rendezkedett, Bajezid kétszázezernyi fegyveressel jött az ütközetre; egyedűl a jancsárok, spáhik, a sereg magva, körülbelül oly számmal voltak, mint az egész keresztény had. Seregé-

nek fő erejét, mintegy negyvenezer vitézt, egy domb mögé rejtvén, a többiekkel haladék nélkül támadást intéze a keresztényekre. A francziák alighogy megpillantották a török előcsapatokat, rögtön nagy tüzzel csapnak rájok s azokat megszalasztván, a derék hadat is ellentállhatatlan erővel rohanják meg. Csapásaik alatt rövid idő mulva tizezer jancsár terült el a csatamezőn; a többiek a spáhik mögé vonulnak vissza. De ezek sem birják sokáig kiállani a francziák heves rohanását, s miután közőlök is mintegy ötezeren estek el, a törökök egész közép hadteste rendetlen futásnak eredt a dombok mögé. Viennei János és Coucy urak ekkoron megállítani szándékoztak a győzedelmes francziákat, hogy bevárván a messze hátrahagyott magyar hadat, evvel együtt intézzék a végső rohamot a törökökre. Ha véleményök elfogadtatott volna, dicső győzedelmet nyerend vala a keresztény had, s a török hatalmának nagy időre gát vettethetik Európában. De a diadalittas francziák nem hallgattak az eszélyesség szavára s a futamló törököknek a dombokon keresztül is nyakrafőre utána robognak. A válság hamar beállt. A francziák, a a tetőkre jutván, megdöbbenve látják, hogy az ellenség negyvenezernyi tartalékserege a futamló spáhikat, jancsárokat magába felvévén, a legjobb rendben siet ellenökbe; s a mily vakmerő volt elébb diadalmámoruk, szintoly nagygyá vált most lehangoltságuk. A futás sora reájok került, de az már nem adhatott nekik menekülést; mert mig ők a futamlókat a tetőkre meggondolatlanul űzék, ezeknek alján a szultán mind a két oldalról erős lovas csapatokat küldött volt hátuk mögé; a tartalékhadakat pedig szemközt rohamra vezette. A két tűz közé fogott francziák, mielőtt segedelmet nyerhettek volna, részben elhulltak, részben fogságba estek: amazok közt találtatott Viennei János tengernagy; emezek közt volt János neversi gróf, a bari herczeg, Coucy és de la Tremouille. E közben Zsigmond meginditotta volt ugyan már a messze hátrahagyott derék hadat, de a győzedelmet nem ragadhatta ki többé a törökök kezéből. A megfordult spáhik rohanásai szárnyait megzavarták s futamlásra kényszeriték; a közép pedig, a francziák veszedelme által lehangoltatván, bár egy ideig makacsul harczolt, szintén visszanyomatott.

Zsigmond a csatát veszve látván, a Kanizsayak, Garay Miklós, Cilley Hermann, a jánosvitézek nagy mestere s néhány más ur kiséretében a csata tolongásából nagy bajjal megszaba-

dult s egy hajóra menekülve a Dunán a Fekete-tenger felé evezett le. A megvert keresztény hadban mintegy huszezren estek el a csatamezőn, köztök a magyar urakból Maróthy Dénes, Kapolyi János, egy Semsey, egy Rozgonyi s többen mások; számos ezeren fogságba kerültek, kiket aztán Bajezid, mint mondják, 60 ezer vitézének elveszte miatt dühös, másnap jobbára felkonczoltatott. Csak a húsz évnél fiatalabbak, s a burgundi herczeg fia, János neversi gróf, nyert huszonnegyed magával, kiket szabadon választhatott, kegyelmet a felbőszült szultántól; amazok, hogy mozlemekké tétessenek; emezek, mivel értök gazdag váltságbért lehetett remélni [1]). Váltságdijokhoz utóbb Zsigmond is hozzájárult százezer aranynyal, melyekért a velenczeiek hétezer aranyból álló évi adóját adta zálogba a Rampondi kereskedő háznak [2]). A győzedelmes török egész a Dráváig felkalandozott s Tótországot tüzzel, vassal pusztitotta [3]).

---

[1]) E hadjárat történetére forrásokul szolgálnak: Zsigmondnak a Kanizsayak, Maróthyak, Garayak javára kiadott s már többször idézett adománylevelein kivül: Turóczi Chron. IV, Cap. 8, Chron. Salisb. Peznél I, 432. Chalcocondilas s Dukas. Petrus de Reva, Schwandtnernél: II, 652. Bonfinius: Rer. Ung. Dec. III. Lib. II. 377. A fogolylyá lett s utóbb megszabadult Schiltberger szemtanu elbeszélése. Histoire de Jean Baucicault. Paris 1620. Vertot: Histoire des Chevaliers Hospit. de S. Jean de Jerusal. II, 6 kövv. stb.

[2]) Zsigmond levele Datum in Civitate nostra Passaganam (Pozsega) anno 1398. die 13 mens. Jun. Copia dei Commemor. (bécsi csász. levélt.) IX, 288. Ugyanerről János neversi gróf két levele Fejérnél Cod. Dipl. X, II, 478. kövv. Zsigmond azon velenczei hajó kapitányának, mely őt Konstantinápolyba vitte, Mocenico Tamásnak 1000 arany évdijat rendelt, miről több okmány létezik a Cop. dei Comm. IX, 325. kövv.

[3]) Albert királynak egy, Budán 1439-i ker. sz. János napja elötti pénteken kelt levele szerint, midőn a török Valpó mellett táborozott, Prodaviczi Ewrdeg István vele szövetkezvén s versenyt rabolván, hazaárulóvá lett. Még iszonyubb dolgokat beszél az okmány fijáról, Ördög Miklósról . . . Inter alios multiplices nefarios actus . . . oculos cujusdam nobilis Dominae Elisabeth, consortis Ladislai filii Mathiae de Temerije, filiae videlicet Benedicti Castellani de Malikowcz, et alterius Dominae, consanquineae et servitricis eiusdem, per ferrum ignitum, nullis earum culpis exigentibus, effodi, ac insuper quendam Urielem filium, Georgii de Chapalowcz, et nobilem Dominam, Sibellam sororem eiusdem . . tunc praegnantem, . . . igne comburi . . . fecisse, ex cuius quidem Dominae Sibellae ventre, propter vehementiam flammae. . . disrupto abortivus seu infans 9 mensium evolutus fuisse perhibetur. Czilley Hermann akkori bán öt azért fej- és jószágvesztésre itélte. A csázmai káptalan eredeti átiratáról, mely a cs. titkos levéltárban létezik.

A szerencsétlen ütközet után Zsigmondnak nem volt bátorsága azonnal visszatérni országába és szembeszállni a nemzetnek iránta különben sem kedvező közvéleményével. Miután a törökök üldözésétől megszababult, Bubek Detrét, Garay Jánost s néhány más vele együtt megmenekült urat az ország védelmére s ideiglenes kormányára visszaküldvén, Kanizsay János esztergami érsek s testvére, István, Garay Miklós horvátországi bán s néhány más ur kiséretében Konstantinápolyba hajózott. De a nemzetben a király elvesztének híre kapott hitelre; mert esztelenségnek tartották, hogy midőn ily nagy csatavesztés után jelenléte az országban fölötte szükséges, ő sétautat tegyen Konstantinápolyba. E bizonytalanság a király élete iránt, s a boszuság és gyülölet, mely a csatavesztés miatt nevéhez csatlakozott, jó alkalmul szolgált a vele rég óta elégedetlen uraknak, nyilván kitűzniök a lázadás zászlóját Horvát- és Dalmátországban. Élükön Apor, más nevén Laczkovics István és Simontornyay István Osztojával, ki Dabissa halála után Bosnya nagy részét magához ragadta, összeszövetkezvén, nápolyi Lászlót, Kis-Károly fiát, azonnal meghivták a magyar trón elfoglalására; másrészről pedig követeket küldének Bajezid szultánhoz is, kik ennek leányát László részére nőül kérnék. De László saját országa zavargásával sokkal inkább el volt foglalva, mintsem azt a bizonytalan koronáért, mely atyjára is oly gyászos véget hozott, tüstént elhagyhatta volna; a pártos urak követeit mindazáltal kegyesen fogadta, s az általok küldött válaszában, mig maga bejőne, Laczkovicsot és Simontornyait nenevezte ki helytartóivá az országban [1]).

Zsigmond e közben decemb. 21-dikén Raguzába, az 1397-ki év első napjaiban pedig Spalatóba érkezett [2]). Értesülvén a pártosok mozgalmairól, ellenök eleinte szigorral akart föllépni; Kninbe utazván, a dalmát városokat felszólitá küldenének hozzá biztosokat, kik Lénárt zengi püspök elnök-

---

[1]) Zsigmondnak többször említett adománylevelei kivált a Kanizsay- féle Fejérnél X, 2, 415; és a Chornay László számára 1397-ben kiadott levele. Fejérnél : X , 2, 557. kövv. Turóczi : IV. Cap. 9. Schwandtnernél I, 223.

[2]) Itt, Spalatóban, január 4-én kelt azon levele, melyben tudtára adja Venerio Antal velenczei hgnek, hogy Mocenico Tamás hajós kapitánynak, ki őt a tengeren átszállitá, a 7000 arany adóból ezer arany évdíjat adományozott. Copia dei Commemor. IX. 325.

lete alatt mind azon zavargások okozói ellen nyomozást, vizsgálatot tartanának, kik Lajos király halála óta felmerültek [1]). Néhány ismeretesb lázongók s ezek közt Péter zárai érsek, Laczkovics, Simontornyai s Urdungh vagy is Ördög István, Prodavicz fija javait pedig azonnal lefoglaltatni rendelte[2]). Utóbb azonban, hihetőleg mivel hivei által Magyarországból is értesittetett, hogy az ingerültség ellene ott szintoly nagy s oly szélesen el van terjedve, miszerint most a szigor melyet erőhatalommal nem igen támogathat, felette időn kivüli s csak buktát fogná siettetni : más módokat látott szükségeseknek, melyek által a kedélyek ingerültségét némileg lecsilapitsa. Miután tehát az Ördög Istvántól Sz. György várából élete ellen hányt cseleket szerencsésen elkerülvén az országba viszatért, szigor helyett kegyelemosztásokhoz folyamodott, s nem csak több hivét, kiknek állandó ragaszkodását tapasztalta, ugy mint a Kanizsayakat, Csornayakat, Semseyeket, Cilleyeket stb. jelentékeny adományokkal jutalmazta meg[3]); hanem azoknak is, kik közte s legheveseb ellenségei közt békéltető közbenjárókul ajánlkoztak, s maguknak e lázongók főbbjeinek is javakat adományozott [4]).

De a közvéleményt ilyféle egyes adományok s más kegyelemosztásokkal már nem lehetett megengesztelni. A nemzet nagy többsége biztositásokat várt tőle az iránt, hogy kormánya ezentul törvényszerübb lesz a multnál; biztositást kivánt különösen ama veszély elháritására nézve is, melylyel a török a nikápolyi csatavesztés után már magát az anyaországot is fenyegette. E körülmények közt s a kedélyek e hangulatában Zsigmond, híveinek tanácsa szerint, végre egy

[1]) Paulus de Paulo Schwandtnernél III. 735.

[2]) U. o. és Fejér : X. 2, 557.

[3]) Lásd az ezek számára kelt adománysleveleket Fejér : Cod. Dip. X, 2 Köt. az 1397-dik év alatt.

[4]) Barones, Proceres ac nobiles regni nostri . . . . duxerunt ordinandum, quod omnia castra, tenutas, posessesiones et civitates, quae vel quas quibusdam eo tempore, quo iidem adversus nos animo indurato et manu potenti insurrexissent, prae timore insurrectionis hujusmodi ipsis tradidissemus et donassemus, simul cum talibus donationibus, quas his, qui inter nostram Maiestatem et praedictos rebellitantes nobis pro fienda pace pro tunc laborassent, fecissemus ... auferre valeremus. A Kanizsay-féle 1397-ki okmány Fejérnél : Cod. Dipl. X, 2, 440. Megegyeznek evvel az 1397-ki temesvári gyülésnek Knauz Nándor által fölfedezett végzései. Magyar Történelmi Tár III, 228.

közönséges országgyűlés tartására határozta el magát s azt még az 1397-ki september 29-ére Temesvárra ki is hirdette.

Az országgyülésre a főrendűeken kivül meghivatott a nemesség is oly módon, hogy minden vármegyéből négy képviselőt küldjön; sőt még a városok is követek küldésére szólittattak fel [1]. Az alkotott törvények közől néhány nemcsak fölötte nagy fontosságu, hanem az ország belviszonyaira is nagy világot vet. Zsigmond azt óhajtá vala, hogy az ország rendei főleg a belbéke helyreállitására s a határoknak a török elleni biztositására forditsák figyelmöket; ezt tűzte ki tárgyává is tanácskozásaiknak [2]. A rendek mindazáltal, bár e tárgyat sem akarták mellőzni, mindenekelőtt a nemzeti alkotmány biztositását s a kormány önkényének, mely ellen panaszkodniok a mult években Zsigmond bőséges okot adott, korlátozását vették szemügyre; s e végett az arany bullának és Nagy-Lajos erre vonatkozó törvényeinek megerősitését követelték a királytól. És miután ebben Zsigmond megegyezett, további kivánságuk oda járult, hogy azon idegen nemzetbelieket, kiket az országba hozott, s a honfiak mellőztével különféle hivatalokra emelt, három hónap lefolyta alatt a jövő karácsonynapig bocsássa el s küldje ki az országból, s ezentul ugy egyházi mint világi hivatalokra s tisztségekre egyedül honiakat nevezzen ki s engedjen mások által is kineveztetni. Zsigmond ebben is megegyezett: a kiküldendő idegenek közől egyedül a mult év óta Erdély vajdaságára emelt Stibort, Eberhard zágrábi és Macarius erdélyi püspököt óhajtván, érdemeik és szolgálataik miatt, kivétetni e törvény kötelezése alól, miben a rendeket engedékenyeknek találta. Végeztetett továbbá, hogy mindazon adományok, melyeket a király a lázongók lecsilapitása végett félelemből tett, megsemmisittessenek, az ily indokból eladott vagy elzálogosított királyi javak minden kárpótlás nélkül visszavétessenek, csak a való érdemekért tett adományok maradván épségben. A hatalmaskodásokat vagy más vétségeket elkövető urakat a király ne vegye pártfogása alá, hanem fölöttök az illető birák által szigoruan törvényt láttasson.

A hon védelmének tekintetében végeztetett, hogy midőn az ország külellenség által megtámadtatik, s a határokon

[1] Zsigmond levele Traw városához Fejér : Cod. Dipl. X. 2, 453.
[2] Lásd az okmány elejét Magyar Történelmi Tár III. 213.

hivatalkodó zászlós ur azt visszaverni elégtelen, a zászlós urak a királylyal, vagy ha ő maga gátolva volna, a nádorral valamennyien kötelesek személyesen fegyverre kelni. Közönséges felkelés idején a nemesség is személyesen tartozik táborozni oly módon, hogy az egy udvaron osztatlanul lakó testvérek maguk közől egyet küldjenek; mások, kik már megosztozkodva saját udvaraikban laknak, mindnyájan fejenkint felkeljenek; a ki betegség által gátoltatik, jobbágyait fegyverezze fel. A ki a táborozástól elmarad, annyi arany forintot fizessen, a mennyi jobbágya van; a jobbágytalan három gíra denárban marasztassék el. A főrendüek és birtokos nemesek, mig a törökök becsapásai tartanak, minden husz jobbágy után egyet kötelesek fölfegyverezni s magukkal vinni saját költségeiken; a ki utközben rabol, mint hatalmaskodó lakoljon. Végeztetett továbbá, hogy mig e török háboruk meg nem szűnnek, az egyházi személyek összes jövedelmeik felét kötelesek a határszélek védelmére kiszolgáltatni; s ennélfogva a birtokosok jobbágyaik tizedének felét ne a papoknak, hanem azoknak adják át, a kiket a király s a rendek e fél papi jövedelmek kezelésére ki fognak küldeni. Az egyháziak ezen adójából begyűlendő összegek mindazáltal kizárólag a hon védelmére fordíttassanak. A papság, ugy látszik, a rendek e végzésének ellentmondott; miért aztán még az is végeztetett, hogy azon egyháziak, kik ezen megadóztatásuk miatt valakit egyházi átokkal sujtanának, vagy a pápánál panaszt emelnének, a királynak s a főrendeknek e tárgyban kibocsátott más rendelete szerint marasztassanak el. Hogy pedig az egyháziak ezen adójának behajtása s kezelése megkönnyittessék, Nagy Lajos törvényének ellenére végeztetett, hogy a tized s az egyháziak egyéb jövedelmei, melyek ama törvény szerint csak termesztményben szedethettek be, mig a török elleni hadjáratok tartanak, pénzül is behajtathassanak. Végül emlitésre méltó még az is, hogy a jobbágyok szabad költözködési joga ez alkalommal is megerősittetett [1]).

---

[1]) E gyülés végzéseit legújabban fölfedezte s a Magyar Történelmi Tár III-dik kötetében nagy pontossággal és helyes criticával közölte Knauz Nándor. A jobbágyok szabad költözködéséről Zsigmond még egy más rendeletet is adott ki ezen évben. Fejér : Cod. Dipl. X, 3, 192.

Bár e gyűlés sz. Mihály naptól kezdve körülbelől 1 hónapig tartott, a dalmát városok, melyek arra szintén hivatalosok valának, akár azon részek zavargó állapota miatt, akár mivel a meghivó leveleket későn vették, idején meg nem jelenhettek. Zsigmond tehát octob. 26-kán még Temesvárról kelt levelében e városokat egy ujabb gyűlésre hivta meg Zengbe nov. 25-kére [1]), hihetőleg, hogy azok hűségét a nápolyi László pártjának fondorlatai ellen magának biztositsa. Megtartatott-e ezen gyűlés, bizonytalan; csak annyit tudunk, hogy midőn a béke Garay Miklós bán s a nem rég Varasddal megadományozott Cilley Hermann működései következtében a tótországi részeken némileg, színre legalább helyreállott, Zsigmond az 1398-ki február végére Tót- és Horvátország rendeit Körös-Udvarhelyre ujabban is összehivta. Kegyelmet színlelve, s miként krónikásunk mondja, „a színlelt jóakarat édességének csábjaival az ország lakosait hálóba kerítve," a gyülésre Laczkovicsot és társait is meghívta a király. Laczkovics és Simontornyai nem kevesbbé bízva a királynak szabad jövet- s menetet biztosító levelében, mint a magukkal vitt fegyveres erőben, megjelentek, de vesztökre. Zsigmond őket, miután színlelt nyájassága s kegyelmessége által biztosságba ringatta, miszerint a gyülekezetre már fegyveres kiséret nélkül is bátorkodtak megjelenni, egy napon a tanácskozásnak közepette elfogatta s lefejeztette, vagy, miként az egykoru Paulus irja, jelenvolt néhány hű zászlósai által magában a királyi lakban megölette. A szerencsétlenek emberei értesűlvén, hogy uraik veszélyben forognak, rögtön összegyültek s az elzárt tanácsteremet ostromolni kezdték; de midőn uraik holt tetemei közéjök vettettek, rémülettől elfogulva szétfutottak, s utóbb Bosnyában, volt uraik barátjánál és szövetséges társánál, Osztója vajdánál kerestek menekülést [2]).

E törvénytelen kivégeztetések után Zsigmond még több hónapig időzött Tótországban és a Szerémségben, hadjáratot készítvén Bosnya ellen, hol Ördög István s a többi pártosok menedéket kerestek, s hol mig Dabissa halála következtében, ennek törvénytelen fia Tvartko Szura és Osztója a tartomány fejedelemsége fölött viszálkodtak, Hervója vajda elébb Zsig-

---

[1]) Fejérnél : Cod. Dipl. X, 2, 453.

[2]) Turóczi : IV. Cap. 12. Paulus de Paulo, Schwandtnernél : III, 736.

mond híve, a törökök pártfogásába adta magát. Minthogy azonban a dalmát városoktól kért ostromszereket, nem tudjuk, mi okból, meg nem kaphatta, s az időközben kifejlett más érdekek őt északra szólították, a hadjárat nem ment végbe [1]).

Zsigmondot fontos ügy hivta vissza az alvidékről. Venczel német és cseh király, a franczia kormánynyal kezet fogva, véget akart valahára vetni az 1378-ban támadt egyházszakadásnak, miszerint Romában is, Avignonban is egy-egy pápa székelt. A fejedelmek e végett az 1398-diki aprilban Rheimsban gyülést tartván, mind a két pápát lemondásra szólíták fel, hogy helyettök egy törvényes pápa választassék. A felhivásnak azonban sem a római IX Bonifácz, sem az avignoni XIII Benedek nem akart engedni; miért is emezt a franczia király leköszönni kényszerítette, ugyanezt várván Venczeltől Bonifáczra nézve. De Venczelnek erre nem volt bátorsága, mig a magyar, lengyel és német fejedelmek, kik Bonifáczot elismerték volt, eziránt nem nyilatkoznak. Venczel ezt Lengyelországban öcscse, Zsigmond által óhajtá végrehajtani, s e végett ment most Zsigmond Krakóba [2]). Czélt azonban nem ért Zsigmond a feladatban: Ulászló király, a kegyes Hedvig tanácsára hallgatva, Bonifácz ellen semmiféle ellenséges lépésre nem volt hajlandó. Bonifácz a lengyel s néhány német fejedelem ragaszkodása által felbátorítva, megforditá az ügyet s most viszont ő kezdett Venczel letételén munkálódni. Venczel ellen különben is számos volt a panasz, s a pápának végre sikerült is oda vinni az ügyet, hogy a választó fejedelmek közől négyen az 1400-ki augusztusban Venczelt letették s Ruprecht pfaltzgrófot választották római királylyá.

A trónján fenyegetett Venczel öcscséhez, Zsigmondhoz folyamodott segítségért, minek következtében ez 1400 őszén Csehországba utazott [3]). Mig azonban ő, bátyja s a birodalom ügyeivel foglalkodva, kint időzött, saját trónja fölött is mind-

---

[1]) Zsigmond levele Traw városához Luciusnál: Lib. V. Cap. 3. Schwandtnernél: III, 417.

[2]) Dlugoss: Lib. X, 154.

[3]) Windeck, Menkennél: I, Cap. XI. De Roo: Hist. Austr. Lib. IV, 138. Fejér 1399 és a következő évre több okmányt közöl (Cod. D. X, 2, 735, 760.), melyek szerint Zsigmond haddal ment volna Morva ellen; de ezekben, mint fájdalom, sok más ezen kori okmányokban is, hibásan áll az év följegyezve.

inkább feltornyosodtak a vészföllegek. Az országnak számos alapos panasza volt Zsigmond ellen. A Horváthyak, Konth István s a harminczkét bujdosónak, legujabban pedig Laczfy és Simontornyai Istvánnak a törvényes formák mellőztével történt kivégeztetését ezeknek számos barátai s rokonai még mindig nem tudták elfeledni. Gyűlöletök- s boszuvágyukban pedig, melyet e miatt szíveikben ápolának, a nemzet nagy része osztozott, melynépdalaiban a meggyilkoltaknak, mint a nemzeti szabadság vértanuinak tartotta fenn s dicsőitette emlékezetét. Az önkény ezen zsarnoki tetteinél nem kevesbbé s nem kevesebbekben sérté a nemzet erkölcsi érzetét a király botrányos ledérsége, melynek számtalan női erény s ártatlanság esett áldozatává. Másokat ismét azon menthetetlen könnyelműség bántott, melylyel a kincstár jövedelmeit a legmeggondolatlanabb módon szokta volt elpazarlani, nagy számu idegen nemzetbeli udvaronczainak, szolgáinak, kedveseinek odavetni; minélfogva gyakran az ország legfontosabb ügyeinek ellátására is hiányozott a szükséges költség. Ilyenkor aztán hasonló könnyelműséggel nyult ő, hogy a pillanat szükségén segítsen, az országos jövedelmek alaptőkéihez: daczára a törvényeknek zálogosította vagy adta el a királyi várakat s egyéb jövedelmek forrásait.

Az 1397-ki temesvári törvények ezekre nézve szigoru rendet szabtak Zsigmond elébe: megtiltották neki a királyi javak elidegenitését, s határidőt tűztek ki a meddig az ok- s alaptanul elidegenített javakat visszavegye, s a külföldiek seregét, melylyel magát környezteté, elbocsássa. Azóta három év folyt le, és Zsigmond nemcsak hogy e törvények kötelezésének nem tett eleget, hanem e tekintetben mind újabb és újabb törvényszegéseket is követett el, mind önkényesebbé lett kormányzatában. A külföldi szerencsevadászok tán még nagyobb számmal környezték őt, mint azelőtt; a királyi javak elidegenitését azontúl is hasonló könnyelműséggel folytatta. Hogy csak néhány példát említsünk: 1398-ban Ozol várát s urodalmát Tótországban Frangepán Miklós, veglai és modrusi grófnak tizenhétezer aranyért zálogosította el, királyi önkénynyel iratván be a záloglevélbe, hogy e zálogot érvényben akarja tartatni, daczára a temesvári gyülés végzésének [1]). Varasd városát és Orbach és Vinicha várait, me-

[1]) Fejér: Cod. Dipl. X, 2, 546.

lyekhez összesen ötvenhárom helység tartozott, 1398-ban újonnan, — a következő évben pedig az egész zagorai kerületet, melyben nyolcz vár létezett, minden hozzá tartozó uradalmakkal együtt Czilley Hermannak s férfi maradékának adományozta [1]. Medve várát, bár az különben teljes joggal a zágrábi egyház és káptalan birtoka volt, Eberhard zágrábi püspök kérelmére, 1399-ben a püspök unokáinak, Hermann és Pétermannak adományozta; mi ellen a zágrábi káptalan nem is késett megtenni törvényes óvását [2]. Midőn 1400-ban Venczel ügyei miatt Csehországba ment, utközben költsége elfogyván, Zaszár és Tótfalu birtokot ezer aranyért zálogositá el Kusál György és István testvéreknek [3]. Midőn pedig 1401 tavaszán Csehországból visszatért, ismét pénzre lévén szüksége, Sztanisnak várát Tótországban, mely tiz ezer aranyért több év óta Frangepán Istvánnak volt elzálogosítva, újabb 8500 arany fejében örökösen Katalin grófnénak, István ur özvegyének engedte át [4].

De igen hosszak lennénk, ha Zsigmondnak e tárgyban elkövetett minden törvényszegéseit fel akarnók hordani. Mind ezen önkény, törvényszegés, botrányos ledérség annál érzékenyebben szúrta a nemzet szemét, minthogy Zsigmond e hibákat s bűnöket még a hadi dicsőség fénye által sem volt képes elfedezni, elfeledtetni; sőt mióta a hadi hírére méltán oly büszke nemzet a nikápolyi vereség által nemzeti dicsőségét is elhomályosítva fájlalta, mind ezen hibák és bűnök még inkább feltűntek a királyon, kinek a csatavesztés szinte hibájául rovatott fel.

De mind ezeken felül még egy más oka is volt annak, hogy a királytól most legrégibb, legbuzgóbb híveit is, minők a Kanizsayak, Bubekek, Garayak és a főpapok nagy része, jobbára elidegenedve találjuk. Venczel ama tervében, mely szerint IX Bonifácz helyett új pápa volt volna választandó, Zsigmond is teljesen osztozott. A pápa azonban több ragaszkodással birt az országban, mind az egyházi mind a világi urak részéről, mintsemhogy ily szándok kárára ne vált volna oly királynak, ki a nemzet szeretetére s becsülésére oly kevéssé

---

[1]) Fejér: Cod. Dipl. X, 2, 549, 581, 633, 692.
[2]) U. o. 697.
[3]) U. o. 767.
[4]) Eredeti a bécsi csász. levéltárban.

volt érdemes. És Bonifácz, ki a Németbirodalomban oda tudta vinni a dolgot, hogy Venczel négy választó fejedelmet látott maga ellen, bizonyosan Zsigmond ellen sem mulasztá el fölbujtani a magyar egyházi s világi urakat; — mert bár a pápa e fondorlatairól nincs tényleges tanuságunk, aziránt mindazáltal nem lehet kétségünk, ha meggondoljuk, hogy a nápolyi László is az ő helybenhagyásával jött be utóbb az országba.

Igy álltak a dolgok, midőn Zsigmond az 1401-diki tél végén, vagy a tavasz elején Csehországból hazatért, s megérkeztének hirével, mint némelyek állitják, annak nesze is elterjedt, hogy ő Józsa rokonának újabban is megigérte az örökösödést Magyarországon [1]). E hírek, a gyűlölet vagy idegenség többi okaihoz járulva, oly átalános ingerültséget keltettek fel a könnyelmű, önkényében javíthatatlan király ellen az ország rendeiben, hogy ezek, a közpanaszoknak orvoslatot szerzendők, april 28-án fegyveresen gyűltek fel Budára, s a királyi palotába menvén, Zsigmondot maguk elébe idéztették. A közakaratnak a király változhatatlan hívei, a Garayak sem mertek ellentállni, mert Bubek Detre nádoron, s testvérén, a tekintélyes Imrén kivül — ki miután mint horvát bán, galicziai kormányzó, országbiró s erdélyi vajda szolgálta volt a hazát, nejének halála óta vránai pörjellé neveztette ki magát — még Kanizsay János esztergami érsek is, Ludányi Tamás egri püspökkel s más főpapokkal együtt élére állott a király ellen támadt ellenzéknek. Nehogy tehát ellentállásukkal a király sorsát még rosszabbá tegyék s tán életét is veszélybe ejtsék, a Garayak s a többi királypártiak is kénytelenek voltak megnyugodni a nagy többség akaratában [2]). Zsigmondnak, miután köztök megjelent, meg kellett hallgatnia bűneinek, törvényszegéseinek hosszu sorát, melyekkel a nemzet türelmét immár kimeríttette; meg kellett

---

[1]) Ezt mondja az egykoru Windeck is Zsigmond életében Menkennél: I, 1078. De Roo: Hist, Austr. Lib. IV, 138.

[2]) In quo quidem tempore . . . propter generalem universorum regnicolarum nostrorum . . . in unam voluntatem factam confoederationem ab eis, etiam si maluissent commode se retrahere nequeuntes cum ceteris processissent . . . mondja egy oklevelében maga Zsigmond némely híveiről. Fejér, Cod. Dipl. X, 2, 751. Az okmány azonban itt hibásan tétetik 1400-ra, mit egyebek közt már az is mutat, hogy benne Zsigmond Borbálát már nejének mondja.

hajólnia a végzés előtt is, hogy, mint fogoly, várja sorsának eldöntését. Midőn aztán ő Visegrádon elzáratott, lengyel, cseh, német és franczia udvaronczainak nagy serege is kiűzetett az országból [1]).

Az urak közt, kik Zsigmondot fogolylyá tették, arra nézve egy volt ugyan az értelem, hogy őt a királyságtól végképen megfoszszák; de ama további kérdésekben: mi történjék Zsigmonddal? És kit emeljenek a trónra helyébe? — nem tudtak megegyezni. Nehogy személyét veszély érje, a Garayak és Zsigmondnak ezekkel tartó titkos hívei mindent elkövettek, hogy az ő őrizetök alá adassék; és miután Garay Miklós a maga öcsét Jánost és fiát Miklóst a többieknek túszokul adván, őket biztosította, hogy megegyeztök nélkül őt nem fogja szabadon bocsátani, sikerült is kieszközölnie, hogy Visegrádról Siklósra, a Garayak várába vitessék át fogságba [2]). Zsigmond ügye e változással félig nyerve lőn, nemcsak mivel személye a siklósi várban minden erőszak s hevesebb ellenségeinek boszutervei ellen biztosságba helyeztetett, hanem azért is, mivel itt híveivel folytonos összeköttetésben maradhatott, minélfogva ezek sikeresebben előkészíthették kiengesztelődését az ország rendeivel s visszahelyeztetését a királyságba.

Nem kevesbbé szerencséjére vált Zsigmondnak az, hogy az ország rendei közől még azok is, kik őt megbuktatni teljesen el voltak határozva, utódának megválasztásában egyátaljában nem tudtak megegyezni, s az ország külön vidékei szerint különfelé vonzódtak. Az északi megyék nemessége, jun. 11-kén Tapolcsányban gyülést tartván, bár Hedvig lengyel királyné már 1399-ben meghalt, mégis annak derék férjét

---

[1]) Windeck i. h. hibásan teszi az eseményt 1399-re. Turóczi krónikása (IV. Cap. IX.) bár a körülmények elbeszélésében egynémi hibát követ el, midőn p. o. a Garayakat teszi a mozgalom élére, az időt helyesen jegyzi föl, miként ezt minden kétségen felül emeli Zsigmondnak az 1401-ki decemb. 12-kén Nagy-Szombatból Steno Mihály velenczei herczeghez irt levele, hol egyebek közt olvassuk . . . de liberatione Mattis nostrae quam post dirae captivitatis sortem divino munere feliciter adepti sumus, contracta nova pro singulari gaudio vestrae amicitiae reservamus. Bécsi levéltár. Cop. dei Commem. IX, 452. Ez bizonyitja továbbá még a Pápán kelt levél is, melyben Zsigmond a multakra nézve feledést biztosit az 1401-ki october 27-kén. Fejér : X, 4, 75.

[2]) A Garay-féle adománylevél. Fejér : X, 4, 668. és Windeck : Cap. 4.

Jagyelló Ulászlót hivták meg követeik által az ország trónjára, tán mivel a két ország ujabb kapcsolatát azon veszély könnyebb elháritására is hasznosnak vélték, melylyel az emelkedő török hatalom, az ország déli határait mindinkább fenyegette. Ha Dlugossnak hihetünk, Ulászló válasz nélkül bocsátá vissza a magyar követséget, majd Uj-Szandeczbe menvén, onnan komolyan intette volna az ország rendeit miképen sem az ő, sem a nemzet méltóságához nem illenék, trónjától megfosztani a törvényes királyt; bocsátanák tehát őt szabadon, ezáltal az ország javát legjobban fogván eszközölhetni [1]. Ellenben Zsigmond állitása szerint, valóban ellenséges szándoka volt volna Ulászlónak [2].

Az ország nyugoti része viszont az osztrák Vilmost kivánta királyává emelni, s ez nem is késett néhány várat Ausztria és Stiria határain elfoglalni. Hervoja bosnya bán, néhány horvát urral és Zárával összeszövetkezvén, a nápolyi Lászlót, Kis-Károly fiát, hívta meg az ország trónjára [3]. Végre még Józsa, morva herczeg, Zsigmond rokona is, hasznára kivánta fordítani a zavarokat s fegyveres erővel törvén az országra, Pozsonyt és Nagy-Szombatot elfoglalta [4].

Mig a külön pártok, ennyifelé húzva, egymás törekvéseit meghiusították, Zsigmond hívei minden lehetőt megtettek a király megszabadítására, Stibor vajda Trencsény és Nyitra váraiból a felvidéken kivált a betört Józsa ellen [5]—, Maróthy János, macsói bán az alvidéken egyes pártos urak ellen fegyverrel működének [6]. Czilley Herman, ki Zsigmond adományai által Tótországban egyike lőn a leggazdagabb s hatalmasabb uraknak, kivált pénzzel, adományokkal hatott, hogy azon részeken a nápolyi László pártját megoszsza és meggyöngítse [7]. Legtöbbet tett a fogoly érdekében Garay László, ki fáradhatlan működései, az ország na-

---

[1]) Dlugoss: Lib. X, 170, 173.

[2]) Garayféle 1408-ki adománylevélben. Fejér: X. 4, 668.

[3]) Lucius: Lib. V, Schwandtnernél: III, 418. kövv.

[4]) Windeck: Cap. IV. Menkennél: I. Erre vonatkozik Zsigmondnak Szakolczán, december 6-kán kelt levele is, mely Fejérnél (X, 2, 760.) hibásan soroztatik az 1400-dikiak közé.

[5]) Dlugoss: Lib. X, 170. Diplomatar. Stiborian. Majláthnál: Geschichte der Magyaren II, 147.

[6]) Zsigmondnak 1404-diki adománylevele. Cod. Dipl. X, 4, 297.

[7]) Windeck: Cap. XIX. i. h.

gyaival folytatott értekezései, egyeztetései, szerződései által végre oda vitte az ügyet, hogy azok többsége megegyezett a király szabadon bocsáttatásában és visszahelyeztetésében az ország trónjára [1]. Zsigmond már augusztus második felében jelentheté futára által Venczel bátyjának a maga megszabadultát; minek következtében Venczel a maga ügyeiben is jobb fordulatot remélvén, Garay Miklósnak érdemei jutalmául ezer arany évdíjat adományozott[2]. Némelyek szerint [3] a szabadon bocsátott Zsigmond Siklósról azonnal Czilibe rándult, s hogy a kósza szerelmei miatt ellene emelt vádaknak mindjárt megszabadulta után elejét vegye, Hermann gróf Borbála leányát hitveséül jegyezte el. Majd a Pápán összegyülekezett urakkal találkozott, s velök kibékülvén, october 27-dikén kelt okmányában esküvel fogadta, hogy fogsága s az elmult zavarok miatt soha senkin boszut nem áll, neheztelését velök s utódaikkal soha még csak szóval sem fogja éreztetni [4]. Bubek Detrét azonban, ugylátszik, még ez évben letette a nádorságból, a szabadsága kieszközlésében legmunkásabb Garay Miklósra ruházván e fő méltóságot.

II.

A fogság, melyet egyébiránt, ha Turóczi krónikásának hihetünk, kevés méltósággal tűrt, nem maradt egészen hatástalan Zsigmond kedélyére. Önkényre való hajlamából a börtön magányában sem vetkőzött ki egészen, s hogy a törvény és alkotmány tisztelete mélyebben meggyökerezzék lelkében, még egynémi viszontagságból és veszélyből kellett tanuságot merítnie: de még is komolyabbnak, gondosabbnak, eszélyesebbnek találjuk őt ezentul mind magános, mind nyilvános életében.

A pápai kibékülés után Zsigmond az ország észak-nyugati részeiben töltött néhány hetet, hogy a morva és osztrák herczegek által a határakon előidézett zavart megszűntesse. Vilmos osztrák herczeg ellen a Kanizsay testvéreket küldötte

---

[1] A Garay-féle 1408-ki adománylevél.
[2] Pelzel : K. Wenczeslaus 460. l.
[3] Chron. Cillejense. Praynál : Annal. II, 203.
[4] Cod. Dipl. X, 4. 75. Kovachich : Vestig. Com. 194.

ki Soprony s a szomszéd megyék dandáraival, hogy az országot a herczeg ellen megvédjék, s a mit elfoglalt, visszavegyék [1]). Maga a közben, mig a Józsától elfoglaltakat viszszavette, követei által érintkezésbe tette magát bátyjával is, Venczel római királylyal, kitől fogsága előtt boszuságban vált el. Venczel akkoron Ruprecht ellenkirály ellen segedelmet kért volt Zsigmondtól, mit azonban ez csak azon feltétel alatt igért neki, ha bátyja őt Csehország örökségéről biztosítja s annak kormányát azonnal kezébe adja, Sléziát és Luzsiczát hadi költségeinek biztositásául leköti, s végre a birodalomban a maga helyettesévé nevezi. Venczel akkoron anynyira megboszankodott reá e föltételek miatt, hogy tőle el sem bucsuzva távozott Kuttenbergből, hol vele ez ügy végett találkozott. Az év folytában, mialatt Zsigmond fogságban volt, még rosszabb fordulatot vőnnek Venczel ügyei a birodalomban s Ruprecht a pápától támogatva, már Rómába készült, hogy magát császárrá koronáztassa. Ez végre Venczelt is, a magától tehetetlent, hajlandóbbá tette elfogadni Zsigmond föltételeit, melyek alatt neki segedelmét igérte volt. Még az északi részeken időzött Zsigmond, midőn Venczel őt a birodalomban császári helytartóvá kinevezte, s a többi feltételek elfogadására is reményt nyujtván, őt Kuttenbergbe újabb találkozóra meghívta.

Zsigmond ezóta komolyabban kezdett foglalkodni bátyja s a birodalom ügyeivel. Értesűlvén, hogy Ruprecht Velenczével alkudozik néhány hajó kibérlése iránt, melyeken Rómába utazhassék, december 12-kén (1401) Nagyszombatból azonnal irt Steno Mihály velenczei herczeghez. Tudatván vele a maga megszabadultát s visszahelyeztetését az ország kormányára, igéri neki, hogy ezután is jó barátságot tartand Velenczével, ha ez okot nem ad ellenkezőre. Ezt, ugymond, azért jegyzi meg, mivel tudja, hogy Rupert herczeg, ki a római király méltósága ellen törekszik, hajókat akar bérleni Velenczétől, melyeken koronáztatása végett Rómába menjen. Kéri ennélfogva Steno herczeget, ne pártolja Rupert herczeget. Ő, Zsigmond, már birodalmi helytartóvá neveztetett bátyja által, s annak ügyeiben rövid időn megkezdendi működését [2]).

---

[1]) Katona : Hist. Crit. XI. 526.

[2]) Datum Trinaviae (Tirnaviae) die 12-a decemb. a. 1401. Steno

Nem is késett ezután Zsigmond a bátyjától vett pénzen gyűjtötte mintegy harmadfél ezernyi sereggel az 1502. év első napjaiban megindulni Csehországba. Venezel végre megegyezett, hogy, mint királyi helyettes Csehországban is öcscse vigye a kormányt, mit aztán Gyertyaszentelő után való szombaton ünnepélyes okmánynyal is megerősített [1]). Zsigmond ellenben, igéretet tőn neki, hogy őt sereg élén kisérendi Rómába, hogy ott császárrá koronáztassék. De Ruprecht ellenkirály sem nézte tétlenül Zsigmond működését, mely által ez már mind Albert és Vilmos osztrák herczegeket, mind Galeazzo János milanói herczeget reábirta, hogy birtokaikon keresztül szabad átmenetet engedjenek Rómába: s magában a luxemburgi házban ügyekezett ellenségeket támasztani Venczelnek és Zsigmondnak. Józsa és Prokop, morva herczegek, mellőztetésök miatt a csehországi öröködésben, különben is boszusak, most Ruprecht által felbujtva, fegyvert emeltek Zsigmond, s kit ez Prágában fél fogolyként tartott, Venczel ellen. De Zsigmond őket megverte s több váraikat megvévén, Prokopot el is fogta. Most már semmi sem látszott többé gátolni a római utat, és Zsigmond junius végén valóban utra is kelt Venczellel s a fogoly Prokoppal.

Azonban, mire Ausztriába érkezett s itt a herczegek jóakaratát tapasztalta, nagyon megváltoztak Zsigmond nézetei és szándokai. Nyugtalan s tevékeny szelleme azon eszmével kezdett foglalkodni, hogy a tehetetlen Venczelt sorsára hagyja s a maga kezében egyesítse a luxemburgi ház minden tartományait, mi ha sikerül, a római királyságot is könnyebben magához ragadhatja. E czél elérésére mindenek előtt az osztrák herczegek segedelmét látván szükségesnek, utját Bécs felé intézte, s lemondván római utjáról, Venczelt, ki e miatt ellene igen keményen kifakadt, Bécsben fogolyként az osztrák herczegek őrizetére bízta [2]). Albert osztrák herczeget azon igérettel, hogy őt, ha maga fiörökös nélkül halna el,

---

herczeg 1402-diki január 27-dikén vette Zsigmond levelét, s azonnal kedvezőleg válaszolt neki. Bécsi levéltár. Copia dei Commem. IX, 452. A herczeg e levelére Zsigmond 1402-ki april 16-kán válaszolt Prágából, örömét jelentvén, hogy a herczeg a szárnyaló hírek ellenére barátságban akar vele maradni, miért is neki mindenben kedvezéseit igéri. U.o. 462.

[1]) Cod. Dipl. X, 4, 99 kövv.

[2]) Chron. Benessii, Dobnernél: Monum. IV, 165. Prokopot utóbb Pozsonyban záratta el s tartotta fél évig fogságban. Windeck Cap. 16.

Magyarországban örökösévé teendi, nem volt nehéz egészen megnyerni czéljaira. A szerződést ez iránt azonnal meg is kötötte Alberttel [1]. Majd vele együtt Pozsonyba ment, hova időközben az ország rendeit is egybe gyüjtötte. Mily fogásokkal élt, mily eszközöket tett légyen itt mozgásba Zsigmond, e gyülés története még egészen ismeretlen lévén, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy a király september 14-kén egy oklevelet bocsátott ki, melyben kijelenté, hogy a rendek megegyeztével Albertet Magyarországban örökösének óhajtja [2]; bizonyos az is, hogy ennek folytában a rendek, különféle módon reábiratva [3], september 21-dikén száz tiz ur s nemes és Pozsony és Soprony városok aláirásával ellátott okmányt adtak ki, melyben bizonyítják, hogy Zsigmond az ő tudtokkal, megegyeztökkel s akaratukkal Magyarországot Albert herczegnek adományozta oly módon, hogy ha maga fiörökös nélkül mulna ki, annak öröksége a nevezett herczegre szálljon; minélfogva azon szerződés, melyet az ország öröksége iránt elébb Józsa morva herczeggel kötött, minden erejétől megfosztatik [4]. Mivel pedig e gyülés után Zsigmond a birodalmi ügyek miatt az országból ismét távozni szándékozott, s részben azértis, hogy Albertet még inkább lekötelezze maga iránt, még három más okmányt bocsátott ki, melyek egyikében őt a maga távolléte alatt az ország kormányzójává, s netalán születendő gyermekeinek gyámjává nevezi [5]; másikában neki, mint kormányzónak, tizenkét ezer aranynyi évdíjat s illendő lakást rendel [6]; harmadikában végre az ország rendeinek s hatóságainak az uj kormányzó iránt engedelmességet parancsol [7]. — Miután még Neu-Markot a németrend lovagainak 63 ezer aranyon eladván [8] s a budai pénzverdét Wolfart Ulriknak elzálogosítván [9], magának pénzt szerzett, Bécsen keresztül, hol Venczelt minden hata-

[1] Fejérnél : Cod. Dipl. X, 4, 130.
[2] Pray : Hist. R. Hung. II, 184.
[3] Az egykoru Windeck bizonyitása szerint (Cap. 16.) részint igéretekkel, részint kényszerítéssel
[4] Cod. Dipl. X, 4, 134. kövv. Józsát egy külön okmányban is megfosztá a neki elébb biztosított örökségtől. U. o. 132.
[5] U. o. 140.
[6] U. o. 144.
[7] U. o. 142.
[8] U. o. 149.
[9] U. o. 152.

lomról lemondani kényszerítette, kunokból s jászokból álló mintegy tizezernyi hadával ismét Csehországba távozott.

De Zsigmond öröme szándokainak eddigi jó sikerültén nem lehetett tartós. Dalmátiából s Magyarország külön vidékeiről egymást érték a rosz hírek. Nápolyi László a maga országában valahára békét szerezvén, s dalmát híveitől nem kevesbbé, mint IX Bonifácz pápától ösztönöztetvén, elvégre elhatározta magát, érvényt szerezni igényeinek Magyarországban. Aldemariscus tengernagy, kit a maga megérkeztéig helytartójává nevezett, az 1402-ki augusztus utólsó tizedében hat hajóval Zára alatt állott, s miután Hervója bosnya bánnal s más urakkal Szemelnichben tanácskozott, a dalmát városokat Lászlóhoz pártolniok szólitotta. Zára e felhivásra september 3-dikán fogadott hűséget László iránt; october 11-dikén Vrána, utóbb Traw, Sibenico és Spalato is meghódolt a pártkirálynak, s december 27-dikén a dalmát városok részéről követség indult meg Zárából Lászlóhoz, őt ünnepélyesen az országba hívandó [1]).

Zsigmond a pártütésről érkezett első hírek vétele után eleget vélt tenni a tartomány lecsöndesítésére avval, hogy annak bánjaivá Bessenyei Pál és Pécsi Pál híveit nevezte ki; és ismét a birodalmi és cseh ügyekbe merült, tán azon reményt is táplálva magában, hogy ha egyszer a cseh királyi s a német birodalmi koronát, fejére teendette, a magyarországi pártosokat is könnyebben meg fogja törhetni. És valóban nem rajta mult, hogy mig a külföldön uj koronákat keresett, a birtat is el nem vesztette. Ha Lászlóban több vállalkozási szellem van, ha atyja szerencsétlen kimultának emlékezete bátorságát meg nem lankasztja, Zsigmond aligha utóljára nem látta volna Magyarországot, mint annak királya, midőn Csehországba távozott.

Mert alig hagyta el az országot, az elégületlenség a nemzetre rátolt öröködési szerződés miatt már is mindenfelől kitört. Az urak közől sokan nem voltak jelen a pozsonyi gyűlésen, s ezek valamenyien —, azok közől pedig, kik az említett szerződést meglepetésökben s talán kényszerítve is aláirták, igen sokan, hangosan ellentmondtak Zsigmond önkényes intézkedésének; ezek közt volt maga az esztergami

---

[1]) Lucius : Lib. V. Cap. 4. Paulus de Paulo, Schwandtnernél : III, 746. kövv. Farlatus : III, 357.

érsek is Kanizsay János, Ludányi Tamás egri püspök, Bubek Imre, vránai pörjel, ennek testvére, Detre a volt nádor és sokan mások [1]). Az elégedetlenek a nemzet szabad királyválasztási jogát s evvel együtt szabadságát megsértve, alkotmányát eltapodva látván, több helyt gyülekezeteket tartottak s az öröködési szerződést érvénytelennek, Zsigmondot tronvesztettnek nyilatkoztatták s a nápolyi Lászlót kiáltották királyukká. A pápa bulláját, melyben László a nemzetnek királyul ajánltaték, az esztergami érsek példájára megyéjében több püspök kihirdetteté. A dunántuli vidéken László zászlaja nyilvánosan körülhordoztaték [2]), s a pápai levelekkel ellátott bujtogatók (bullások) által feltüzelt papság egyházi menetekben keresztekkel, ereklyékkel vezette a népet annak elébe [3]). Már majdnem az egész dunántuli vidék s maga Ó-Buda is, melyet Makra Benedek foglalt el, Lászlónak hódolt; a zavargás, pártoskodás az egész országban eláradt; Zsigmond híveinek jószágai elpusztíttattak [4]). A pártosok, hogy a rendet némileg helyreállitsák, egy kormánytanácsot állitottak fel, mely László megérkeztéig, kihez 1403 tavaszán ismét meghivó levelek küldettek, a közügyeket kormányozná. E tanács működésének több nyomaira akadunk, olvasván, hogy adót vetett ki, pénzt veretett, tisztségeket osztogatott, jószágokat adományozott, Lengyelországgal szövetséget s kereskedelmi szerződést kötött [5]).

Zsigmond ügyét, e veszélyes helyzetében a Garayak, Maróthyak, Pethők, Perényiek s Bessenyei Pál horvátországi bán a föllázadtak ellen csak gyöngén támogathatták. Bessenyei Bihácsnál Hervója és Bebek Imre által megveretvén, maga is fogságba került [6]). Még veszélyesb fordulatot vőnnek Zsigmond ügyei, miután IX Bonifácz Acciajoli An-

---

[1]) Zsigmondnak a Rozgonyiak javára kiadott levele. Cod. Dipl. X, 5, 466. kövv. Ezt fejér 1400 alatt is, hibásan, közli X, 2, 748. A többször említett Maróthi-féle okmány. Cod. Dipl. X, 4, 298.

[2]) Albert király adománylevele a Garayak számára. Kaprinay: Hung. Diplom. II, 363.

[3]) Zsigmond levele a Pethők javára. Katonánál: Hist. Crit. XI, 565.

[4]) Theodorus de Niem. Lib. II. Cap. 18.

[5]) Okmányok Katonánál: Hist. Crit. XI, 583. Dogiel: Cod. Dipl. I, 41. V. ö. Kovachichot: Suppl. ad Vestig. Comit. I. 301.

[6]) Paulus de Paulo Schwandtnernél III, 749 s a Maróthy-féle okmány Fejérnél Cod. Dipl. X, 4, 298.

gelus bíbornokot az 1403-ki junius 1-jén követévé nevezvén Magyarországba küldötte, „hogy László siciliai királynak Magyarország elfoglalására, mely őt jogosan illeti, mind egyházi, mind világi segélyt s támaszt nyujtson“ [1]. László ezután végre maga is átjött Dalmátiába, s magát nagyszámu egyházi s világi urak jelenlétében Kanizsay János esztergami érsek által Zárában, augusztus 5-kén, meg is koronáztatta. Levelében, melyben ezt Steno Mihály velenczei herczegnek még ugyanazon napon tudtára adá, mondja egyebek közt László, hogy Magyarország, melynek most birtokába jutott, nemzetségeé: ezért adták neki szülei a magyar László nevet is. Mióta felnőtt, folytonos óhajtása s törekvése volt, mihelyt háborúit, melyekbe keveredett, bevégzi, a terjedelmes magyar tartományokat, mint örökségét, birtokába venni. Megérkeztének hírére, ugymond tovább, az egyházi s világi uraknak s más alattvalóinak oly nagy sokasága gyűlt pár nap alatt Zárába, hogy helyet is alig találhattak a városban. A pártkirály a koronázási ünnepély után a dalmát városok szabadalmait megerősítvén [2], september elején, híveinek fegyveres kiséretében Magyarországba jött és seregével Győr felé tartott, mely szintugy mint Esztergom, Ó-Buda, Eger, s néhány más püspöki város őt ismerte el urának. A papjaitól vezetett nép őt, merre csak ment, mindenütt lelkesedéssel üdvezelte. De szerencséje nem sokáig tartott Lászlónak.

Zsigmond az ország veszélyes forrongásáról a hozzá személyesen kiment Garay Miklós nádor által értesíttetvén, Józsával Csehországban fegyverszünetet kötött, s augusztus elején seregével együtt visszajött Magyarországba. Mi-

---

[1] Raynald : Annal. Eccl. 1403 évhez n. 13.

[2] Datum Jadrae sub parvo nostro sigillo 5-a augusti 11-a Indit. 1403. A koronázásról ekként ir: Coronationi, assumptionique nostrae hic dictus est dies, qui licet avidis populis annus visus sit, mox cum affuit summo omnium assensu et alacritate quam maxima sacrum capiti diadema, sceptrum dextra, levaque pomum . . . ceteraque insignia et regalia iuxta morem regni Hungar. suscepimus stb. Bécsi csász. levéltár. Copia dei Commem. IX, 568. Hogy a koronázást Kanizsay érsek vitte végbe tanusitja Sozomenus, Muratorinál XVI, 1177. Ab episcopo Strigoniae, ad quem pertinebat de jure, fuit coronatus. Majdnem ugyanazon szavakkal találjuk ezt Bonincontri évkönyveiben is Muratorinál. XXI, 89. De, mint Zsigmond a Maróthy-féle adománylevélben maga mondja, nem a sz. koronával, hanem quodam serto fictitio koronáztatott meg. Cod. Dipl. X, 4, 299.

helyt pedig hívei dandáraikkal Pozsony táján összegyűltek, három irányban intézte László s pártja ellen a támadást. Mig maga Esztergomot fogta ostrom alá, Stibor a maga hadosztályával a Dunán Győr alá ereszkedett, s ott a Garayakkal egyesülvén, a várost rövid ostrom után hatalmába ejtette. A győzedelmes vezérek innen egyenesen a Pápa-Pinkócz mellett táborozó Lászlóra vezették hadaikat, s őt megvervén s megszalasztván, minden tábori poggyászát elvették. Mig aztán a Garayak a futamló pártosokat vették űzőbe, Stibor Ó-Budát szállotta meg, s azt Makraytól visszavévén, magát e pártos hadnagyot is elfogta[1]). Zsigmond maga ez alatt nem igen boldogult Esztergom ostromával, melyet Lábos és Siebenhüter, az érsek hadnagyai, vitézül védelmezték. Majd azonban Stibor is hozzá csatlakozott, s bátor rohamainak aztán nem sokáig állhattak ellen a várbeliek. Kanizsay érsek magai is bűnbánva jött a király táborába, ki neki megbocsátott ugyan, de a főcancellárságot tőle elvévén; Eberhard zágrábi püspökre ruházta át [2]).

E közben Perényi Péter és Rozgonyi Simon a Tisza vidékén is szerencsésen lobogtatták Zsigmond zászlait. Amaz Debrőy Istvánt, Károly pártjának Abauj megyében s a Fel-Tiszánál főtámaszát Nagypatak mellett megtámadván, bár fején maga is veszélyesen megsebesíttetett, megverte 's Erdélybe szalasztotta, hol aztán Debrőy nemsokára meg is halálozott. Emez Eger várát, melyet Ludányi Tamás püspök szinte Károlynak hódoltatott, négyszáz lovassal megszállván, inkább rábeszélésének mint csekély hadának erejével, szerencsésen visszatéritette Zsigmond alá. A pártos püspök a várból már elébb távozott Erdélybe, majd onnan is kiszoríttatván, Lengyelországban keresett menedéket. Eger megvétele s Debrőy István megszökte után még csak Tályа állott ellen egy ideig, melybe István ur rokonai menekűltek; de utóbb ez is megvétetvén, a Tisza egész vidéke megtisztult a pártosoktól [3]).

---

[1]) Mednyánszky : Diplomatarium Stiborianum Majláthnál : Gesch. der Magyaren II, 150.

[2]) Windeck i. h. Cap. 17. Mednyánszky : Diplomatar. Stibor. Majláthnál. i. h.

[3]) Zsigmondnak a Perényiek és Rozgonyiak számára 1411-ben és 1414-ben kiadott levelei Cod. Dipl. X, 5, 162. kövv. és 466. kövv.

Ugyanezen időben Maróthy János, macsói bán Tótországban is megtámadta a Károly-pártiakat, s azoknak fejét, Bebek Imre vránai pörjelt, egy ütközetben megvervén, Bosnyába szalasztotta, s Thorva nevű várát megvette. A különben is zordon természetű bán most annál kegyetlenebbűl zaklatá a pártosokat, mivel a nevezett vár alatt egy nyil fúródott testébe, melynek vasát csak négy év mulva lehetett abból kivenni [1]). A pártosok, ekként minden felől megveretvén, már csak a dalmát városokban találtak menedéket. De itt is napról napra ritkította soraikat a kegyelemlevél, melyet Zsigmond, nyert győzedelmei után, híveinek tanácsára, Budáról, october 8-kán kihirdetett, mind azoknak, kik a jövő karácsonyig megtérnek, mind személyeikre, mind birtokaikra nézve teljes bocsánatot biztositván [2]). Az alkalmas időben nyujtott kegyelemnek oly nagy lett hatása, hogy László, midőn magát mind többektől elhagyatni tapasztalná, nehogy atyjának sorsára jusson, Hervóját spalatói herczegnek s Horvát- és Dalmátországban a maga helytartójának nevezvén, november elején visszavitorlázott Apuliába. A pártkirály, hogy legalább költségeit térítse meg, melyekbe megbukott vállalata kerűlt, a dalmát városok eladása iránt már ekkoron alkuba ereszkedett Velenczével. Korán értésére jutott e dolog Zsigmondnak is, ki aztán december 2-kán kelt levelében komolyan megintette Steno Mihály herczeget tartózkodjék a békeszerződések ilynemű megszegésétől [3]). S ugylátszik, e levélnek tulajdonítandó, hogy Velencze egyideig fel is függesztette ezen alkudozásait. A következő évben Maróthy János bán, Zsigmond meghagyása szerint Bosnyába vezette hadait s a Tvartko Szurától elűzött és a király

---

[1]) A Maróthy-féle 1404-ki adománylevél Cod. Dipl. X, 4, 298. köv.

[2]) Corp. Juris. Hung. I. Cod. Dipl. X, 4, 225. A Kanizsayaknak és a két Bebeknek külön is biztosított bűnbocsánatot. U. o. 230.

[3]) Datum in Visegrad die 2-a decemb. 1403. Velencze e zavarok alatt a 7000 arany adót is már a 4-dik évben elmulasztá megfizetni. Ennek sürgetése végett Zsigmond Lorberer budai polgárt küldé Esztergomból nov. 22-kén kelt levelével Velenczébe. De Steno herczeg erre is kétségesen válaszolt, miért Zsigmond az 1404-ki april 9-kén újabban irt a herczegnek, felszólítván őt, jelentse ki világosan, akarja-e Velencze vagy nem folytatni azon adófizetést. Bécsi csász. levélt. Velenczei Státuskönyvek. Copia dei Commemor. IX, 566. kövv.

segélyéért folyamodott Osztóját fejedelemségébe visszahelyezvén, e tartományban is helyreállitotta a magyar korona fenhatóságát.

III.

Zsigmond eléggé tapasztalta eddigi kormányéletéből, hogy a ki sok koronát keres, a birtat is könnyen elvesztheti; s ugylátszik, e tapasztaláson okúlva, ezentul több gondot fordított az ország kormányára, s rövid megszakasztással 1404-ben, midőn újra haddal ment Csehországba, pár évig jobbára a magyar közügyek rendezésével foglalkodott. Legelébb is a hosszu zajlongások alatt megzavart birtokviszonyokat rendezte, a Budán 1404-ben feb. 18-án kibocsátott s a törvénykönyvbe is fölvett rendeletében [1]). Majd a római curián kivánt boszut állani azon fondorlatokért, melyekkel IX Bonifácz a nápolyi László ügyét támogatta, s melyek nélkül ennek pártja bizonyosan nem volt volna képes annyi zavart támasztani az országban. Értesűlvén, hogy a pápai levelekkel ellátott bujtogatók titkon még most sem szűnnek izgatni a népet, april 6-kán oly rendeletet bocsátott ki Pozsonyból, hogy ezentul sem egyházi sem világi urak, kik kegyuri joggal birnak, ne merészeljenek a király különös engedelme nélkül bármily egyházi javadalmat adni azoknak, kik a római curia leveivel vannak ellátva, sem ily levelek erejénél fogva javadalmat senki el ne fogadjon; továbbá, hogy senki se merjen az apostoli széktől, a cardinalisoktól s más pápai tisztviselőktől bármi ügyben kiadott leveleket s iratokat elfogadni, kihirdetni s végrehajtani, mig arra a király engedelme ki nem adatott. A ki e rendeletet megszegi, mint felségsértő fog lakolni [2]). E rendelet fölötte sulyos csapás lőn a római curiára, „mert azóta — miként egy azon kori iróban olvassuk, — Zsigmond a püspökségeket, apátságokat s minden más javadalmakat Magyarországban azoknak adta, a kiknek akarta. És ezt nyerte Bonifácz és bibornokainak gyülekezete avval, hogy László királyt akarták Magyarországon felmagasztalni [3]).

---

[1]) Corpus Juris Hungar. I, 176.
[2]) Pray : Hierarch. I, 92. Katona XI, 614.
[3]) Theodoric. de Niem : Lib. II, Cap. 18.

E rendelet kibocsátása után Zsigmond, Albert osztrák herczeggel egyesűlve, junius végén [1]) ismét Morvába vezette hadait a fogságából kiszabadult rokona Prokop ellen. De Znaim ostroma alatt mind Zsigmond, mind Albert megbetegedett, némelyek szerint, mivel Prokop borukba mérget kevertetett, mások szerint, mivel a táborukban uralkodó vérhas rájok is elragadt. A betegség, melynek következtében a háborunak vége szakadt, Albertet meg is ölte; Zsigmond fellábadt ugyan, de miután Vilmos osztrák herczeg Venczellel s a morva herczegekkel kötött szövetséget s örökösödési szerződést: reményeiben, a cseh korona örökségét illetőleg, kijátszatván, a háborut tovább nem folytatta [2]). Élénk, vállalkozó szellemének azon politicai avatkozás he-

[1]) Még Budán Vida és Modest napján, jun. 15-kén (1404), kelt egy nevezetes oklevele, melyben Kassa város árumegállitó jogát szabályozza, hüsége jutalmául gyarapítja. Rendeli egyebek közt, hogy idegen kereskedők, áruikkal jövén, azokat utközben el nem adhatják, hanem a városban kötelesek áruba bocsátani; ott is a következő mennyiségnél kevesebbet nem adhatnak el áruikból más szinte idegen kereskedőknek: lengyel posztóból hat, finomból két véget, nadrágot, föveget egy tuczatot, bársonyból két véget, gyapot-szövetből négy véget, ágynemüből 30 darabot, borsból egy, sáfrányból s más füszerekből fél fontot; bőrből minden száz darab után huszonötöt; prémből száz darabot . . apróbb árukból egy forint értéküt. A kassai polgárok azonban tetszésük szerint kevesebbet is többet is vehetnek. A külkereskedők boltjaikban nem tarthatnak sem réfeket sem sulymérlegeket, hanem a városét kötelesek használni, kivéve a pénzmérleget, melylyel a denárok méretnek, miket szabadon tarthatnak. stb. Relatio Marci de Nuremberga. Kassa város levéltárából.

[2]) E hadjárat alatt keltek egyebek közt következő okmányai: 1. Sz. Péterfalva, Ivánfölde, másként Saar - Mihályfalva vagy Sárlak nevű birtokot Gyöngyös folyam mellett Vas megyében, a Szentpéterfalviak magvaszakadta után Gersei Pethő János és Tamás testvéreknek adományozza. Datum in descensu nostro campestri praedictae terrae Moraviae prope oppidum Podyvyn aliter Kostel nuncupatum feria 3-a prox. ante fest. Assumpt. Virg. gloriosae a. d. 1404. — Relatio Piponis de Ozora Comitis Camerar. Salium Regal. — 2. Ugyanazoknak adományozza a nápolyi László ellen tett szolgálataikért Szentpéterfalvi István és Bertalan javait. Figyelemre méltók az okmány végén e szavak: tali conditione, quod iidem Joannes et Thomas de universarum sessionum, jobbagionumque . . . . numero ad fidem eorum Deo debitam fidelitatemque nobis et s. n. regio diademati observandam teneantur nos certius informare. Datum in descensu nostro campestri terrae Moraviae iuxta Oppid. Ruchovan, feria 6-a prox. p. fest. b. Laurenty Mart. a. d. 1404. Találtatik mind a két okmány a bécsi csász. könyvtár kéziratai közt.

lyett, mely őt eddig hatalmának a nyugaton terjesztése s az igénylett császári s csehországi koronának elnyerése végett künn foglalkodtatá, egy időre ezután itthon országgyűlések tartásában s a sokáig elhanyagolt közügyek rendezésében keresett kielégitést. Alighogy hadjáratából visszatért, már is a maga körébe gyűjté az egyházi s világi urakat és főbb nemeseket s velök tanácskozván, több törvényt alkotott, melyek a hatalmaskodások meggátlására, az egyházi s világi hatóságok körének meghatározására, a pénz-, bánya- s harminczad-ügy rendezésére, a mértékek s mérlegek egyenlősitésére vonatkoznak. Különösen méltó az említésre az, hogy a parasztság költözése, terhei, adózásai is újonnan szabályoztattak [1]).

E törvények azonban korántsem valának elegendők a házában eláradt bajok s felmerült hiányok pótlására s orvoslatára. E bajoknak tán legbővebb forrása volt az, hogy az oligarchia, melynek kifejlését, az újabb banderialis honvédelmi rendszer megerősitése végett, az Anjou-házból származott királyok szándékosan elősegítették, a Lajos halála után beállott pártoskodások alatt oly félelmes, a királyságra s a nemzetre nézve egyaránt ártalmas hatalommá emelkedett. Zsigmond ennek sulyát már többször sajnosan érezte; belátta azt is, hogy azon zajlongások, melyek királyi székét megingatták, az országra pedig nyomort árasztottak, részben ugyan saját önkényes kormánylatából — mely által a nemzeti jogokat megsértette, — részben pedig onnan eredtek, hogy a néposztályok közti egyensuly felbomlott. Ugylátszik, e baj orvoslatát tűzte ki most Zsigmond a maga feladatává. Az elsőre nézve, örömmel látjuk emlékeinkből, hogy ő, okulva sajnos tapasztalatain, az önkényességtől ezentul gondosabban óvakodott kormányában. Nehezebb, de annál dicsőbb feladat volt a bajok másik forrásának elfojtása, az oligarchia hatalmának korlátozása. Tett ő, nem tagadhatni, e részben is egynémit, de nem elég következetességgel. A mit egy kézzel épített, az események hatalmától, melyen uralkodni erőtlen volt, elsodortatván, vagy személyes hajlamaitól elragadtatván, azt más kézzel nagy részben önmaga rontotta le.

A nagy feladatot, ugylátszik, ő avval gondolta legjob-

---

[1]) Praynál : Historia R. H. II, 192.

ban megoldhatni, ha az elődei és saját kormánya alatt is ritkábban tartott országgyüléseket többször egybehívja, s egy részről az ország ügyeinek rendezéséből majdnem egészen kizárt nagy számu alsóbb aristocratiának befolyását gyarapítja; másrészről, ha a nemesség mellett a gazdagságnak és műveltségnek jelentékeny fokára vergődött városi polgárságból egy erőteljes alkotmányos rendet képez, mely befolyása által az oligarchia tulságos hatalmát mérsékelje, s politicai sulya, pénzereje s hű ragaszkodása által a királyi széket szilárdítsa. És nem tagadhatni, az eszközöket Zsigmond ügyesen tudta megválasztani, s hihetőleg czélt is ér általok, ha a felállított két elvet egész terjedelmében s minden részleteivel életbelépteti.

E czél lebegett Zsigmond szeme előtt, midőn az 1405-ki april 15-kére, Budára országgyülést hirdetett, melyre az egyházi s világi urakon s a vármegyék követein kivül a királyi városok követeit is meghívta, s mind ezeknek közös tanácskozásaiból oly törvénykönyvet alkotott, mely majdnem kizárólag a városok rendi állásának és hatóságának szabályozásával foglalkodik. A nevezetes törvénykönyv főbb pontjai következők. Az előszóban megemlíttetvén, hogy miután a tatárok s törökök betöréseikor a városok erőditései a népnek oly nagy védelmére szolgálnak, s e végett minden királyi város falakkal öveztetni rendeltetett, több szabad helység pedig a városok sorába igtattatott, végzéssé lőn: 1. Hogy a városok birái s tanácsai ezentul hasonló polgári s büntető hatósággal birjanak, minővel a nádor, a zászlos urak s főispánok birnak a közönséges gyüléseken, s némely kiváltságos nemesek a király különös kegyéből az uri székeken. (V. cz.) 2. Minden pörös esetben, mely valamely város kebelében akár annak polgárai, akár mások közt fölmerül, első biróságilag ugyanazon város birája s esküttjei itéljenek. (VIII. cz.) 3. Ha a felek ezeknek itéletével meg nem elégednek, a föleb bezést vagy azon város elébe vigyék, melynek szabadságaiban osztozott saját városuk, vagy a királyi főtárnokmester, s innen, ha szükség, a király elébe. (IV. és XII. cz.) 4. A pápai jegyzők világi ügyekben ezentul semmi hatósággal se birjanak. (III. cz.) 5. Itélet előtt, polgári ügyben, valamint nemest, ugy polgárt sem szabad elfogni. (VII. cz.) 6. A városok minden lakosa egyaránt osztozzék a terhekben; s ha a király vagy utódai közőlök valakinek kiváltságot adnak,

ennek adóját a kir. kincstár viselje. (X. cz.) 7. A kamarai nyereség czimű közadón kivül évenkint minden város annyit köteles fizetni a királynak, mennyi minden város szabadságlevelében van meghatározva. E fölött köteles a város a királynak s királynénak, midőn nálok megszáll, egy ebédet s vacsorát kiszolgáltatni; a czéhek pedig a királyi főlovászmesternek készitményeikből egy-egy darabot, a szűcsök bundát, a szíjgyártók kantárt stb. de csak egyszer az évben ajándékozni. (XIII cz.) Továbbá a városok népességének szaporodása végett minden ott letelepedni kiváno jobbágynak szabad költözés engedtetett. Az ipar és kereskedelem érdekében Budának árumegállitó joga egyedül a külföldi kereskedőkre szoríttatott. A koholatlan arany s ezüst kivitele megtiltatott; a harminczadról s a mérlegek egyenlőségéről a mult évben alkotott törvények megújittattak [1]).

A városoknak adott ezen új jogokat oly fontosaknak látta a király és tanácsa, miképen nem elégedtek meg avval hogy az országgyűlésen jelenlévő vagy követeik által képviselt rendek egyértelemmel fogadták el a törvénykönyvet, hanem azt még az összes nemesség által is elfogadtatni s megerősíttetni kivánták. E végett a király mindjárt az országgyülés után a vármegyékben is rendelt tartatni közönséges gyüléseket, melyeken az alkotott törvények az összes nemesség előtt felolvastatnának, s ez azokat a maga hozzájárulásával megerősítené. Pest és Pilis megyékről egy fenmaradt okmány világosan tanusítja, hogy a Garay Miklós nádor által e végett kihirdetett közgyülését már april 26-kán megtartotta, s e megyék nemessége ama törvényeket, mint „melyek az ország dicsőségére, lakosainak javára s gyarapodásra szolgálnak“, minden ellenmondás nélkül s örömmel megerősitette [2]). Hasonló volt, hihetőleg, a többi vármegyék végzése is, minek következtében a király ugyanazon 1405-dik évi augusztusban még egy országgyülést tartott, melyen az elébbi törvények is megerősíttettek s újabbakkal is megtoldattak. E törvények, melyek törvénytárunkban Zsigmond harmadik törvénykönyvét képezik, leginkább az oligarchiának a többi néposztályok kárára szokásba jött erőszaktételei s visszaélései ellen vannak irányozva.

---

[1]) Zsigmond II-ik törvénykönyve, a Corpus Juris-ban.
[2]) Kovachich: Suppl. ad Vestig. Comitiorum I, 310.

Megtiltatik az uraknak, midőn zászlóaljaikat táborba vezetik, a földnépét fosztogatni, maguknak önkényesen szerezni elégtételt, váraikból rablást űzni s a gyöngébbeket bármi módon elnyomni. Az elébbi rendeletek közől néhány csaknem szóról szóra ismételtetik; különösen a törvény védelmébe vétetnek a parasztok is, rendeltetvén, hogy az illető urak, ha jobbágyaiknak uriszékeiken igazságot nem szolgáltatnak, a megye törvényszéke elébe idéztessenek, hol aztán a jobbágyok ügye rövid uton s igazságosan döntessék el. S nehogy az urak a szabad költözési jogból a parasztságra áradó áldásokat jobbágyaik törvénytelen letartóztatása által meghiusítsák, rendeltetett, hogy minden oly jobbágyi tartozás, mely egy hónap alatt be nem hajtatott, megszüntnek tekintessék stb. [1])

Látjuk e törvénykönyvekből, hogy Zsigmondban nem hiányzott a szükséges rendszabályok ismerete s a tapintat eszközeinek megválasztásában, melyek őt czélra vezethessék. Hogy azonban a czélt, melyet magának az oligarchia korlátolásában s a városi polgárságnak egy nyomatékos országos renddé emelésében kitűzött, egészen elérje, szükséges volt volna, hogy a dologban nagyobb következetességgel járjon el, s a felállított elvet egész terjedelmében alkalmazza. A városi polgárság nagy részben német eredetü volt, s községi belszerkezetét jobbára a külföldtől kölcsönözte. Hogy tehát e polgárság a nemzeti testtel egészen összeforrjon, s annak a közélet minden nyilatkozataiban nyomatékos tagját képezze, az országrendiségen s azon jogon kivül, mely szerint az a nemzet törvényalkotásában helyet foglalt, szükséges volt volna még az is, hogy kebelében a nemzeti nyelv is terjesztessék, községi szerkezete a nemzeti alkotmányos intézményekkel egyenlőbbé idomíttassék. E mulasztásnak lett aztán következménye, hogy a városok a nemzettől azontul is különvált testületek maradtak, s ennélfogva a nemzeti életben sem vergődhettek fel oly politicai jelentősségre, minő azokat megillette volna, s minőre minden más országban fel is jutottak, hol azok a nemzeti nagy testtel egyenlőbb elemekből álltak, vagy avval időfolytával egybeolvadtak. Egyébiránt, az oligarchia tulságos hatalmának korlátozására nézve Zsigmond, miként említők, gyakran maga is elrontotta egyik

[1]) Zsigmond III-dik törvénykönyve.

kézzel, a mit a másikkal épített. Ő a főnemesek iránt, kik szorongattatásai idején hozzá hívek maradának, maga is egészen a pazarlásig adakozó lett; mi által az oligarchiát, mely a királyság hatalmának s tekintélyének már is oly veszélyes ellensége volt, erősödni oly annyira segítette, hogy az általa újabban is gazdag uradalmakkal megajándékozott s a megyei hatóság alól kiváltságolt Garayak, Cilleyek, Stiborok, Frangepánok, Kanizsayak stb. mind meg annyi kis királyok lőnnek, ha kedvök tartja, elég erősek daczolni, az alkotmányos intézmények fejletlensége mellett, a törvényekkel s a királyi, épen ezen adományozások által is megcsökkent hatalommal.

Zsigmond már ezen országgyülések idejében kezdett volt foglalkodni egy hadjárat tervével Bosnya ellen, hol, bár Maróthy János macsói bán a király segélyéért folyamodott Osztóját birtokaiba visszaállitotta, a tartomány más részének fejedelme, Tvartko Szura és Hervója bán, kit, mint mondók, a haza távozó nápolyi László spalatói herczeggé s Dalmátországban a maga helytartójává nevezett, nem szűntek meg Osztóját s a magyar király más alattvalóit háborgatni. E hadjárat költségeinek fedezésére pénzt szerzendő, nem csak a városokra adót vetett [1]), hanem a Dráva- Muraközt Csáktornya és Strigo várakkal és a bednyai uradalommal együtt, mik Laczkovics István kivégeztetése után a koronára szálltak, az 1405-ki aug. 21-kén Cilley Hermannak és Frigyes, Hermann és Lajos fiainak negyvennyolcz ezer aranyon örökösen eladta [2]).

A hadjárattól mindazáltal az 1405-ki év folytában egynémi más ügyek tartoztatták őt el. Ulászló lengyel királylyal némi határszéli villongások s egyéb okok miatt is feszűltebbek voltak egy idő óta Zsigmond viszonyai, mintsem hogy azokat, mielőtt a déli részeken háborut kezdene, szükségesnek ne látta volna kiegyenlíteni. E végett tehát Sz.

---

[1]) Ezt adja okául azon, az 1405-ki pünkösd utáni szerdán kelt rendeletének, melyben Eperjes városát 500 arany lefizetésére kötelezi. Fejér : Cod. Dipl. X, 4- 377.

[2]) Datum Budae, die dom. prox. p. festum b. Elenae Reginae a. d. 1405. A bécsi csász. levélt. eredetijéről. — Özvegy Frangepan Katalin grófnétól is ujra két ezer ftot vett fel Sztanisnyák várára, mely neki már elébb 8500 ftért volt elzálogosítva. Datum Byhigy fer 2-a prox. p. fest. b. Michaelis Archang. a. d. 1405. A csász..levélt. eredetijéről.

Mihály utáni vasárnapon Cilley Hermann, Garay Miklós nádor, Szécheny Frank országbiró, Bubek Ferencz, Stibor, Kónya Simon és Rozgonyi Simon urakat nevezte ki biztosaivá, felhatalmazván őket, hogy Ulászló királylyal s a lengyel rendekkel mind a határszéleket, „mind a maga személyét“ illető ügyekben érvényesen végezhessenek, ugy mindazáltal hogy, ha a nevezett urak közől egyik vagy másik gátoltatnék is, Garay nádor múlhatatlanul részt vegyen az alkotandó végzésekben [1]).

Hosszabban elfoglalta Zsigmondot a Vilmos osztrák herczeggel kifejlett viszálya, mely kevésben mult, hogy háborúvá nem mérgesedett el. Mióta Vilmos az említett örökösödési szerződést Venczellel megkötötte, Zsigmond azóta őt mindig a maga ellenségének tekintette [2]). Igy történt aztán, hogy Albert herczeg özvegyének panaszai sógora, Vilmos ellen és némi csekély határszéli villongás is, mely egy részről a mosonyi és sopronyi polgárok, másról az osztrák alattvalók közt kifejlett, elég volt Zsigmond haragját annyira felingerelni Vilmos ellen, hogy 1406 tavaszán Albert özvegyét és hassonnevű hét éves fiát védelmébe fogadja [3]) s fegyveresen jelenjen meg az osztrák határokon. A megrettent Vilmos herczeg békeköveteket küldött a király elébe [4]), ki bár őket eleinte meghallgatni sem akarta, utóbb mégis lecsöndesedett. Vilmosnak néhány héttel utóbb történt halála következtében az ügy békés véget ért.

És ezután semmisem gátolta többé Zsigmondot megkezdeni hadjáratát Tvartko ellen, ki a törökkel is szövetségben, a nápolyi Lászlóval is folyton összeköttetésben ál-

---

[1]) Datum Byhigy die dom. prox. p. fest. b. Michael. Arch. a. d. 1405. A császz. levélt. eredetijéről.

[2]) Annak nevezi öt azon 1405-ki okmányában is, mely által Leopold osztrák herczeggel szövetséget kötött. Fejérnél : Cod. Dipl. X, 4, 363.

[3]) Ekkor kötelezett Zsigmond Johanna herczegasszonynak, Albert özvegyének, élete folyamára 4400 font bécsi denárt évdíjul, s adta neki át ennek fejében Szentmártonhegyet (Sentmertynsperk, mit allen Marktn, dörfern stb.) ugy hogy, ha ezen birtok jövedelme a kikötött öszveget meg nem ütné, a hiányt vagy kész pénzzel, vagy más jószággal pótlandja. Geben zu Ofen am Eritag nach S. Stanczlawstag 1406. A bécsi császz. levélt. eredetijéről.

[4]) Ld. követeinek felhatalmazását Fejér : Cod. Dipl. X, 4, 547. Chron. Austr. Peznél : I, 729, és Gerard. de Roo : Hist. Austr. Lib. IV.

lott. A háborunak azonban sem kezdetéről, sem részleteiről nincs bővebb tudósitásunk. Csak azt tudjuk, hogy Zsigmond a pécsi püspök s bíbornok és a spalatói érsek által XIII Benedek pápát is felszólította, hirdetne keresztes hadjáratot a törökök és eretnekek ellen, mely felhivásra ez készséggel hajlott is [1]. Tudjuk még azt is, hogy Zsigmond, ki 60 ezer fegyverest vezetett e háborura, annak folytában István szerb fejedelemnek is küldött a törökök ellen segedelmet; s végre hogy a háboru 1408-ban szerencsésen végződött be. Tvartkónak több vára megvétetett, ő maga fogságba került s Budára vitetett, és Dobor várával együtt hívei közől százhuszonhatan jutottak a győzedelmes király kezébe, ki aztán őket mind egy szálig lenyakaztatván, a Bosnya vizébe vettette [2].

A kivívott győzedelmek s a rendkivüli szigor legalább egy időre békét szerzett a birodalom déli határain. Bosnya ismét egészen a magyar korona felsősége alá került. Zsigmond a megigázott tartományt részben Maróthy János macsói bán igazgatására bizta, részben Horvátországhoz kapcsolta, Osztójának régi birtokai azután is meghagyatván. Hervója, s a dalmát városok sem merték tovább daczolni a király hatalmával s hűséget esküdtek. Hervóját Zsigmond azután is meghagyta a Lászlótól nyert spalatói herczegségben [3]. Még csak az egy Zára, melyben folyvást nápolyi őrség létezett, maradt László birtokában, ki aztán, hogy legalább költségeit lássa megtéritve, a következő 1409-ki esztendőben százezer aranyért azt is átengedte Velenczének [4]. Az eladási szerződésben, mely julius 9-kén köttetett meg, László a várost a laureani földdel és várral, Pagó s a többi szigetekkel, Novigrád várával s egész Dalmatia birtokjogával együtt átadni igérte egy hónap leforgása alatt Velenczének, bár sem Pagó sem Novigrád nem volt ekkor

---

[1] Ld. a pápa levelét Cod. Dipl. X, 4, 616. követ.

[2] Windek Cap. XVIII. Menkennél: Script. Germ. I. Dlugoss. Lib. X. 194.

[3] Lucius Lib. V. Cap. 4. Schwandtnernél: III, 423.

[4] László felhatalmazása e végett Bartholomeo De Duce de Napoli, más nevén Ziggi és Malanotte Pantaleon részére. Datum in Castris regiis in Ursaria prope Cortonam positis 15-a Maji 1409. A bécsi levélt. eredetijéről.

kezén [1]). Pár héttel utóbb pedig kötelezte magát, hogy az e szerződésnek netalán ellentállni akaró dalmát városokat semmi módon sem fogja segíteni [2]).

A bosnya háboru szerencsés bevégeztének köszöni eredetét a Sárkány-rend is, melyet Zsigmond 1408-ki decemberben, Cilley Borbálával, Hermann gróf leányával kötött házassága után, fiatal nejével egyetemben alkotott. A lovagrend legközelebbi czélja volt azon országnagyok megjutalmazása, kik magukat buzgalmok, hűségök és szolgálataik által a király iránt különösen kitűntették. A rend tagjai egyébiránt, kiknek élén maga a király s a királyné álltak, a keresztény vallásnak a törökök és eretnekek elleni védelmére, a birodalom egységének s békéjének fentartására s javának gyarapitására, s a királyi család és egymás ótalmára kötelezték magukat. Szabályul tűzetett ki egyebek közt, hogy ha a király s a tagok valamelyike, vagy maguk a tagok közt valaha viszály támadna, az ügy mindig a társulat tanácsában itéltessék meg s végeztessék el. A tagok száma a királylyal és a királynéval együtt huszonnégyre szabatott; és Zsigmond kötelezte magát oda hatni, hogy a társulatot utódai is megerősítsék és szabályainak megtartására esküt mondjanak koronáztatásuk alkalmával. Első tagokul István szerb fejedelem, Cilley Hermann s fia Frigyes, Garay Miklós nádor és testvére János, Stibor, Tamásy János és Laczfy Jakab erdélyi vajdák, Maróthy János macsói, Ozoray Pipo szörényi bánok, Széchy Miklós főtárnokmester, Corbaviai Károly főkincstartó, és testvére János főétekfogó-, Szécsenyi Kónya Simon, főajtónálló-, Alsány János főpohárnok-, Cseh Péter főlovász-mesterek, Csáky Miklós, Bessenyey Pál, Péchy Pál, Nádasdy Mihály, székelygróf, Perényi Péter és testvére Imre királyi titoknok, a király legbuzgóbb hívei neveztettek ki [3]).

---

[1]) Az iróhártyán készült okmány hossza 1½ öl, szélessége 1½ láb. A bécsi császár. levéltárban.

[2]) Datum in Castro Ovi extra Neapolim a. d. 1409. die 15-a Mens. july. Eredeti u. o. — A vételárt Veleneze részenként s végre, miként az eredeti nyugta és a Copia dei Commem. X, 290 l. bizonyitja, 1411-ki jul. 18-kán egészen lefizette.

[3]) A rend jelét vörös kereszt s arany sárkány képezi, mely farkát kör alakban nyakára tekerte. Cod. Dipl. X, 4, 682.

IV.

A bosnya háboru bevégzése után pár évig ismét leginkább külügyek foglalkodtatták a nyugtalan kedélyü, tevékenységi ösztönénél fogva a szomszédok ügyeibe is avatkozni szerető Zsigmondot. 1409-ben Leopold és Erneszt osztrák herczegek, a kiskoru Albert gyámjai egymással viszálkodván, a magyar határszéleket is háborgatták. E tény jó alkalmat nyujtott Zsigmondnak ügyeikbe avatkozni. Soprony táján hadat gyűjtvén, a herczegeket betörési fenyegetései által békebiróságának elfogadására kényszerítette, melynél fogva aztán nem csak viszályaikban itéletet hozott, hanem a Csehország és Ausztria közt létező örökösödési szerződést is oly módon ujította meg, hogy ha Venczel és Józsa halála után még maga is fiörökös nélkül halna meg, Cseh- és Morvaország az osztrák herczegekre szálljon. Zsigmond a helyreállott barátságot maga s Erneszt herczeg és az osztrák rendek közt még szorosabbra fűzendő, a herczeggel együtt ezek néhányát is feldiszesítette a sárkány-rend kisebb díszjelével [1]).

Alig végezte be az osztrák ügyet Zsigmond, már ismét azon viszályok kiegyenlitésében lépett fel békebiróul, melyek Ulászló lengyel király s a német rend közt léteztek. A német rendtől jelentékeny pénzöszveggel annak érdekeibe vonatván, 1410 tavaszán Késmárkra utazott, hogy ott Ulászló királylyal találkozzék. De ez maga Szandeczben maradván, csak rokonát Sándort, más nevén Vitold lithván herczeget küldé át Zsigmondhoz. Az egyeztetési kisérlet nem vezetett czélra; s midőn a háboru a felek közt kitört, Zsigmond a németrend érdekeinek támogatása végett Stibor alatt némi hadat küldött a lengyel végek háborgatására. Ulászló azonban ellenségét egy elhatározó ütközetben legyőzte, minek következtében Stibor is visszavonulni kényteleníttetett a lengyel földről [2]),

E közben meghalálozott Ruprecht, kit a német választó fejedelmek többsége Venczel ellenében választott volt német királynak. Ezen esemény Zsigmond figyelmét s munkásságát a lengyel ügytől elvonván, egészen a birodalmi ügyekre s az

---

[1]) Cod. Dipl. X. 4. 764.

[2]) Dlugoss, Lib. X. 214. kövv. 230. kövv. Windeck Cap. 22. Cod. Diplom. X, 5, 78.

oly rég óhajtott római királyság megszerzésére forditotta. Venczel azon volt ugyan, hogy a hatalomgyakorlat ismét reá szálljon vissza; de a választók többsége most is idegen volt visszahelyezni a gyakran őrültségig indulatos, mindig esztelen cseh királyt. Zsigmond mellett ki, mi meglepő, mint magyar király kereste a római királyságot [1]), — Józsa őrgróf is trónkövetelőül lépett fel'; de bár boszuságában még Venczel is emerre adta szavazatát, Zsigmondnak mégis sikerült végre fondorlataival maga körül egyesíteni a többséget, mely által aztán septemb. 20-dikán meg is választatott római királylyá. A következő 1411-ki évben Józsa meghalálozván, a többi választó isZsigmondra adta szavát; minek következtében újra, egyező akarattal megválasztatván, valahára teljesedve látta rég ápolt vágyait. De a magyar uraknak is tetszett királyuknak ezen, magyar fejedelemtől még nem birt méltósága, s azt mintegy új adalékot az ország dicsőségéhez, azon szivességgel viszonozták, hogy midőn őket Zsigmond ugyanazon évi octoberben, az adó újabb szabályozása végett [2]) Pozsonyba összegyűjtötte, szavukat adták, hogy ha figyermeke nem születnék, a még 1409-ben született Erzsébet leányát fogják a korona örököséül elismerni [3]). Ugyanezen alkalommal Zsigmond Erzsébetet a tizennegyedik évében lévő Albert osztrák herczegnek el is jegyzette [4]).

E közben a lengyel ügyet is ujra szőnyegre hozták Ulászló királynak az év elején tanusított ellenséges szándokai [5]). Mielőtt azonban ismét háborúra került volna a dolog, Zaviczky lengyel urnak, ki mind a két király bizodalmát bírta, sikerült kieszközölnie, hogy a viszály elintézése békés módon kisértessék meg. Kanizsay János érsek, Garay nádor s még néhány más ur ennek folytában a lengyel urakkal Iglóban tanácskozván, abban állapodtak meg, hogy a jövő sz. Márton-napra, teljes hatalommal felruházott néhány magyar

---

[1]) Érdekes adatokat közöl e tárgyról Wenczel Gusztáv a m. academia 1851-ki nov. 22-kén tartott gyülésében. Ld. az 185½-ki Uj Magyar Muzeum VII. füz.-vel közlött Ertesítő 237-dik lapját.

[2]) A kamarai adó, melyet még Robert Károly hozott volt divatba, s Lajos 18 denárban alapított meg minden kaputól, akként módosíttatott, hogy ezentul a nagyobb kapuktól 30-, a kisebbektől 15 denár fizettessék. Ld. a Törvénytárban álló IV-dik Decretumot.

[3]) Az okmányt közli Pray: Hist. R. H. II. 207.

[4]) Cod. Dipl. X, 5, 171. Dlugoss. Lib. XI, 312.

[5]) Cod. Dipl. e. h. 115.

ur jelenjen meg az ország határain Ó-Faluban, s ugyanannyi lengyel ur Schramoviczban, kik aztán a viszályokat békésen intézzék el [1]. A találkozás valóban meg is történt, ; s a két fél meghatalmazott biztosai azt végezték, hogy a jövő évi augusztus 15-kéig a fejedelmek közt fegyverszünet legyen, s a tavaszon maguk személyesen találkozzanak a határszéleken a béke állandó megkötése végett [2].

Zsigmond és Ulászló e kikötés szerint az 1412-ki márczius 10-én találkoztak Lublyóban. Az egyesség hamar megtörtént, s a királyok már öt nap mulva kiadták felőle ünnepélyes okmányukat. E szerint a két ország közt nem csak béke, hanem minden védő s támadó háborúik esetére szövetség is köttetett. Galiczia tekintetében, mely még egyre viszály tárgya volt, határoztatott, hogy az jelenleg Ulászló birtokában maradjon; de a fejedelmek valamelyikének halála után öt évre a két ország nagyjai ujra intézkedjenek e tartomány birtokjogáról. Ugyanez végeztetett Moldva tekintetében is, melynek fejedelme, Mircse Sándor, vajda, még csak a mult évben kötött Ulászlóval dacz- és véd-szövetséget a magyar király ellen [3]. E tartományra nézve mindazáltal még az is határoztatott, hogy valahányszor a törökök Magyarországot megtámadnák, vagy Zsigmond akarna a törökök ellen intézni hadjáratot, a moldvai vajda mindannyiszor egész hadcrejével köteles zászlai alá állani; mit ha tenni elmulasztana, a tartomány a két király közt osztassék fel [4].

E szerződések a két ország nagyjainak hozzájárulta által megerősíttetvén, a királyok ezeknek kiséretében Lublyóról márczius 21-kén Kassára, onnan pedig a husvéti ünnepek után Tokajon és Debreczen keresztül Nagy-Váradra utazának. És miután itt mintegy két hetet, jobbára a vidék erdeiben vadászva töltöttek, Diósgyőrön és Egeren át, hol a Mennybemenetel napját ünnepelték, pünkösdre Buda várába érkezének. A fővárosban már számos főrangu vendég várta a két királyt s nejeiket. A bécsi császz. levéltárnak egy kézirata [5]) hosszu sorban számlálja el a jelenvolt urakat; köztök találjuk

[1]) U. o. 116 és 153.
[2]) U. o. 120.
[3]) Ld. ezt u. o. 130.
[4]) U. o. 272. 279. 283.
[5]) Hie stend nach ain ander di Herren di ze Ofen pey dem Hof gebeten sind anno etc. duodecimo.

Tvartko bosnya királyt, István szerb vajdát, Erneszt és Albert osztrák herczegeket, Hervója spalatói s más kilencz, jobbára német és sléziai herczeget [1]), a két Czilley s más hét grófot; a pápai követet s vele a krakói, trieri, passaui s több más püspököt; a porosz marschalt s a keresztúrak öt főnökét; három berni s két paduai urat; az angol, franczia s más királyok, fejedelmek követeit; a lengyel, magyar és osztrák egyházi s világi urakat nagy számmal. Egy más forrás [2]) még két bajor fejedelmet, különféle nemzetekből tizenkilencz herczeget, ötvenhárom főnemest és ezer négyszáz lovagot említ a lengyeleken és magyarokon kivül. A nagyszerű ünnepélyek, lovagi játékok és párbajok, vadászatok s kirándulások május 22-ikétől egy egész hónapig váltogatták egymást. Midőn aztán a magát beteggé mulatott Ulászló haza készült, Zsigmond visszaadta neki Lengyelország koronáját és egyéb királyi ékszereit, melyek még Nagy-Lajos idejében hozattak Magyarországba. Ulászló ellenben drága nyest és más szőrmékkel, paripákkal és solymokkal ajándékozta meg gazdáját [3]).

A fárasztó mulatságokat időnkint komolyabb tárgyalások is váltogatták. Egyebek közt Zsigmond a lengyel király békebiróságára bizta az ellene Velenczével fondorkodó Fridrik és Erneszt osztrák herczegekkel lévő viszályait [4]); ellenben maga az Ulászló és a német rend közt fenforgó kérdéseket ügyekezett jó végre vezetni. Ezekben Zsigmond a vendégek nagyobb részének távozta után, augusztus 24-dikén mondotta ki itéletét [5]), melynek végrehajtására s a felektől netalán ujabban is előadandók meghallgatására stb. Makra Benedeket küldé ki Lengyel- és Poroszországba [6]).

---

[1]) E herczegek közt egyet igy emlit : Ain Herczog von Turkey.

[2]) Windek Cap. 27. Fejér Cod. Dipl. X. 5, 246 a frankfurti levéltár egy kéziratát közli, mely szerint 13 herczeg, 21 gróf, 26 főur, a magyarokon kivül, 1500 lovag 3000 apróddal volt jelen; a lovak száma pedig 40,000 tétetik.

[3]) Dlugoss. Lib. XI, 320 kövv. Az összejövetelt illetőleg több okmányt közöl Fejér : Cod. Dipl. X, 5, 230 kövv.

[4]) Fejér : Cod. Dipl. X, 5, 293. 239.

[5]) U. o. 288. kövv.

[6]) Küldetése czélját maga Makra igy adja elő tudósitásában : pro executione sententiarum per vos (Zsigmond) inter ipsos tamquam arbitrum latarum, item ad audiendum probationes propositorum remissorum ac denuo proponendorum, necnon ad videndum nova opera ac ad respiciendum granicias... Datum in Lubicza in domin. Ramispalmarum in a. d. 1413. Eredetiről, mely a bécsi csász. levéltárban létezik.

V.

Mióta László, nápolyi király, Zárát és Dalmátia birtokjogát Velenczének eladta, ez nem szűnt meg azon fondorkodni, hogy a tartományt tényleg a maga kezére kerítse. És e végre szőtt ármányai, s elköltött öszvegei nem is maradtak egészen sükeretlenek. Azóta esett egyebek közt Sibenico egy utóbb visszavett tornya, Missich János és mások árulása következtében Velencze birtokába [1]. Azóta adta el Szandal Hranics bosnya bán is a signoriának Osztrovicza várát öt ezer aranyon [2]. Traw s a többi városok is, hogy a magyar királytól hozzá pártoljanak, örökös háborgatást szenvedtek a velenczei hajóktól kereskedésökben [3]. Méltó panasza volt Zsigmondnak Velencze ellen a miatt is, hogy mióta a nápolyi László Dalmátiába jött, Steno Mihály herczeg, ki vele szövetségre lépett, a hét ezer aranyból álló évi adót minden sürgetések daczára sem fizette meg többé [4]. E sérelmek sorát Zsigmond, mióta római királylyá lett, még avval is szaporodni látta, hogy Velencze Friaulban és egyébütt is a német birodalom alattvalóit sokféleként megkárosította, Lombardiát pedig majdnem egészen elfoglalta [5].

Zsigmond mind ezen sérelmeket megtorlandó s az elfoglaltakat visszaveendő, az 1411-iki novemberben Ozorai Pipo temesi főispánt tizezernyi sereggel Velencze ellen küldötte. Az ügyes hadvezér rövid idő alatt érzékeny csapásokat mért Velenczére; az év végéig Friaulban és a trevisói tartományban hetvenkét várost és várdát vett el tőle, seregét pedig Conegliano és Sacile közt megverte. A győzedelem tizenkilencz velenczei zászlót ejtett Pipo kezébe, melyek az 1412-ki január 5-dikén már Budán hirdették a magyar fegyver dicsőségét [6]. Pipo ezután Trevisót is körültáborolta; s már-már

---

[1]) Cod. Dipl. X, 5, 87.

[2]) Lucius Lib. V. Schwandtnernél III, 425.

[3]) Cod. Dipl. X, 5, 227.

[4]) E miatt már 1403-ban s 1404-ben is több levelet irt, de sikeretlenül Zsigmond Steno Mih. herczeghez. Bécsi levélt. Cop. dei Commem. IX, 566. 569.

[5]) Lucius : Lib. V. Cap. 5 Schwandtnernél III, 425.

[6]) Zsigmond levele a német birodalom rendeihez. Cod. Dipl. X, 5, 230 kövv. Az elfoglalt városok nevei u. o. 248.

e fontos vár is hatalmába került, midőn a megrettent Velencze által megvesztegettetvén, Friaulba vonult vissza. Velencze ennek következtében Malatesta Károly vezérlete alatt az elvesztett várak s városok közől többeket visszavett s Friaulba nyomult. De Marczaly Miklós erdélyi vajda, Blagay László és Nagymihályi Albert, kiket Zsigmond, mielőtt Ulászló lengyel király elébe Iglóba utazott, Pipónak segedelmére küldött, Mottánál egy újabb véres ütközben megverték a velenczei hadat [1]. Kilencz ezer velenczei zsoldos maradt halva a csatamezőn; de a magyarokra is gyászt hozott a hős Marczaly eleste, kinek halálát azonban Ozorai Pipo egy ujabb győzedelemmel, melyet Belluno táján nyert, boszulta meg a velenczeieken.

A megrettent Velencze most egyrészről XXIII János pápa, másról a Zsigmond látogatására jött Ulászló lengyel király közbenjárása által ügyekezett békét nyerni, mi végett juniusban követeket is küldött Budára. Ezekkel csaknem egy időben érkeztek hozzá ama zászlók is, melyeket Pipo említett újabb győzedelmében nyert; ekkor vette hirét annak is, hogy Mikás, Jakab és János brebiri grófok Osztroviczát Velenczétől visszavették [2]. Zsigmond ennélfogva sulyos feltételeket szabott a követeknek, kivánván, hogy Velencze adja vissza Zárát, mondjon le bitorlott jogáról Dalmatiára, hadi költség fejében fizessen hatszáz ezer aranyat, a Scálákat és Carrarákat, kik szinte Budán voltak, helyezze vissza birtokaikba s magának, midőn koronáztatása végett Rómába menend, szabad átmenetet engedjen birtokain. De a követek semmi módon sem akartak lemondani Záráról, s csak azt igérték, hogy Velencze a magyar korona jogainak elismeréseül, évenkint egy bíborral befedett fehér lovat küldend a magyar királynak. Zsigmond azonban ezen ajánlatot gúnynak vévén, annyira felboszankodott, hogy a nemrég nyert velenczei zászlókat a követek szeme láttára Buda utczáin körülhordoztatván, a követek lakása előtt összetapostatta [3].

Az ily érzékenyen megsértett büszke signoria boszut esküdött s újult erővel kezdé meg a háborút; hadait a trevisói tartományban megszaporította, melyek aztán Malatesta

[1]) Zsigmond idézett levele, s két más okmány u. o. 245 köv.
[2]) Zsigmond adománylevele a brebiri grófok javára u. o. 334.
[3]) Dlugoss : Lib. XI. 329.

Károly vezérlete alatt ismét Friaulba nyomultak s Ozorait, ki őket Motta ostrománál meglepni akarta, megverték [1]); másrészről Steno Mihály herczeg Dalmátiában is mind fegyverrel, mind fondorlattal oda vitte dolgát, hogy Sibenico polgárai a várdában lévő magyar őrség ellen föllázadván, azt kiűzték, városukat Velencze hatalmába adták [2]).

Zsigmond e veszteségek után személyesen készült vezetni a háborut; s miután a fényes budai ünnepélyek által kimerített kincstárának megtöltése végett Lublyót, Podolinczot, a hozzájok tartozó várakkal s helységekkel, s még más tizenhárom szepesi várost Ulászló lengyel királynak harminczhét ezer hatvanad széles prágai garasért — mintegy 185, mások szerint 155 ezer forintért — elzálogosította [3]), negyven ezernyi fegyveres néppel Zágrábba indult. Mindenek előtt intézkedett, nehogy Traw és a többi dalmát városok Sibenico példáját kövessék: e végett egyebek közt a segedelmére érkezett genuai Doria Ugolint a dalmát városok tengeri ereje fölött is tengernagygyá s Traw parancsnokává nevezte [4]); s aztán december közepén váratlanul Friaulban termett. Jelenléte Pipót is, ki elébb a serravalli tartományban zsákmányolt [5]), nagyobb munkásságra ösztönözte. Az Udinében táborozó Zsigmondtól némi erősítést nyervén, Pipó Paduáig előre nyomult s Malatesta Pandulfot, ki az elébb megsebesűlt Károly helyett fővezérré neveztetett, megtámadta; de egy heves csata után visszavonulni kényteleníttetett. Nemsokára Carrarai Marsilio és Della Scala Brunorio is hozzá csatlakoztak s azzal biztatták őt, hogy Vicenza, hol a polgárokat kéz alatt lázadásra ösztönözték volt, minden ellentállás nélkül megnyitandja kapuit. Pipó tehát e város felé vezette ha-

---

[1]) Az eseményekben személyesen résztvett Redusius: Chron. Tarvisinum. Muratorinál: Script. Rer. Ital. XIX, 836 köv.

[2]) Lucius Schwandtnernél III, 426 köv. Steno Mihály levele a városhoz Cod. Dipl. X, 5, 388.

[3]) Katona Hist. Crit. XII, 127. Az elzálogosított s 360 évig lengyel kézen maradt városok nevei következők: Lublyo, Podolincz, Gnezda, Béla, Leibicz, Poprád, Menyhárd, Strázsa, Iglo, Olaszi, Ruszkinócz, Váralja, Felka, Durand és Szombathely. A 37 ezer hatvanad prágai garas értékéről ld. Prayt: Annal: II, 237.

[4]) Zsigmond levelei Traw városához Cod. Dipl. X, 5, 305, kövv. és Lucius, Schwandtnernél: III, 435.

[5]) Redusius szerint egyedül a tizedből, mit hadai zsákmányából kivett, 60 ezer arany frtot szerzett magának i. h. 834.

dait. De Malatesta Pandulf jöttéről értesülvén, cselbe állott s őt egy oly helyen, hol a magyar lovasság ki nem fejlődhetett, megtámadván, visszanyomta. Brunorio és Marsilio urak ösztönzéseire ezután Bassano, majd Verona alatt is szerencsét próbált Ozorai, de hasonlókép sükeretlenül: a velenczei hadakkal jól megrakott városok polgárai vagy nem akarták vagy nem merték megnyitni kapuikat; s Pipó e szerencsétlen kisérletek után a kemény hideg miatt sokat szenvedett s betegségek által megtizedelt hadait visszavezette; maga pedig az Isztriában táborozó királyhoz ment [1]).

Zsigmond, miután a szerencsét fegyvereinek kedvezni nem tapasztalta, szívesen békét kötött volna már Velenczével, ha ez is visszaadja Zárát és Sibenicot. Ez iránt tétetett is némi lépéseket XXIII János pápa által; mivel azonban e közbenjárás sükeretlen maradt, Garay Miklós és Czilley Hermann által, az 1413-i apr. 17-kén, fegyverszünetet kötött a signoriával, következő feltételek alatt: öt év alatt minden azon állapotban maradjon, melyben a szerződés megkötése napján volt; a két fél alattvalói egymással szabadon kereskedhessenek; a fegyverszünetbe mind a két fél szövetségesei befoglaltassanak; a fegyverszünet alatt az állandó béke XXIII János pápa közbenjárása mellett tárgyaltassék; és végre Zsigmond, midőn koronáztatása végett Rómába utazni szándékozik, szabadon átmehessen Velencze birtokain [2]).

Annak oka, miérthogy Zsigmond ily kevéssé előnyös föltételek alatt is hajlandó lett a fegyverszünet megkötésére, részint azon fontos egyházi s birodalmi ügyekben,— melyek őt ezentul több éven át foglalkodtaták, — részint a törökök megújult mozgalmaiban feküdt.

A Nikápoly mellett vívott szerencsétlen ütközet után Magyarország és melléktartományai több évig mentek maradának a török becsapásaitól. Bajezid szultánnak ekkoron veszélyes ellensége támadt a mongol Timurban, ki miután Közép-Ázsiát meghódoltatta, Kis-Ázsiába a törökök ellen vezette győzedelmes hadait. Hatalmának Bajezid sem állhatott

---

[1]) Redusius: Chron. Tarvisin. Muratorinál XIX, 836 kövv. és Annal. Bonincontrii szinte Muratorinál: XXI, 105.

[2]) Az okmány kelte: Datum in campestri descensu Foro Juliae apud Castelletum a. d. 1413-o die 17-a april. Bécsi csász. levélt. Copia dei Commem. X, 225. kövv.

ellent; sőt az 1402-ki juliusban Ancyránál vívott véres ütközetben serege megsemmíttetett s maga is fogságba esett, melyben néhány hónap mulva bújában el is halt. Timurnak 1404-ben történt halála a törököket megszabaditá ugyan a hatalmas ellenségtől; de most meg hosszas viszályok törtek ki Bajezid három fia, Szulejman, Mohammed és Muza között. Az elsőnek halála után Muza, valamint már elébb Szulejman, úgy 1410 óta Mohammed ellen is fentartá magát Mircse moldvai és István szerb vajdák szövetsége által Európában, mig végre három év mulva egy ütközetben bátyja ellen kezét, majd életét is elvesztette, s Mohammed, e néven az első, lett az egész török birodalom szultánjává [1]). A testvérek e viszályaiban, mint említők, a moldvai és szerb vajdák is résztvettek. Ezek hódolata után, hogy magát a budai fogságából megszabadult Tvartko Szura ellen fentarthassa, Osztója is török pártfogás alá adta magát [2]), minek következtében a törökök, kiknek jó akaratát alattomban Tvartko is pénzzel ügyekezett megvásárolni, mindinkább befolyást nyertek Bosznia ügyeire.

Mohammed épen akkor készült végcsapást intézni Muza testvérére, midőn Zsigmond Friaulban táborozott; s nem ok nélkül lehetett tartani, hogy ha testvérét teljesen legyőzi, mi nyert előnyei után már csaknem bizonyosnak látszott, egymaga jutván a hatalom birtokába, ismét ellenségesen lépend fel a magyar birodalom ellen. E körülmény kétségkivül nagy befolyással lehetett Zsigmondra, hogy a fegyverszünetet megkösse.

Azonban ennél sokkal inkább szívén feküdt Zsigmondnak s hatékonyabb is volt tetteire ama kivánság, hogy magát valahára német királylyá koronáztassa, s az egyházi szakadás megszűntetését, miként megválasztatásakor is igérte volt, munkába vegye. A sulyos feladat, — eleve is láthatá, — huzamosabb ideig távol tartandja őt az országtól, miért is annak kormányára a fegyverszünet megkötése után Borbála nejét, ki eddig szinte a táborban vala [3]) visszaküldé, s

---

[1]) Ld. Hammer Gesch. d. Osman.-R. Achtes Buch. I, 252 kövv.
[2]) Hervója levele. Cod. Dipl. X, 5, 184.
[3]) Bonincontrii évkönyveiben (Muratori XXI, 105.) olvassuk: Imperator cum uxore castra metatur apud Udinum.

Garay Miklós nádort s Kanizsay János esztergami érseket rendelte melléje királyi helytartókul [1]). Minthogy pedig Genua követei őt a veszélyre, mely az országot a töröktől érhetné, május 9-dikén újabban is figyelmeztették [2]), haza bocsátott seregeinek egy részét az alvidékre rendelte.

És volt is szükség őrködésre az ország határain. Muza teljesen legyőzetvén, s megbukta után nemsokára meg is öletvén, Mohammed kezeiben egyesült az egész török hatalom. István szerb fejedelem már elébb szövetségre lépett volt vele. Osztója és Tvartko, hogy kegye által egész Boszniának uraivá legyenek, vetélkedtek egymással évi adójok megszaporításában. És most Hervója is megfeledkezett a kegyelmekről, melyekben őt Zsigmond részeltette, midőn őt nemcsak a sárkányrend tagjává kinevezte, hanem még Erzsébet leányának is keresztapjává választotta. Elfogott leveleiből világosan kitűnt, hogy ő is a törökkel czimboráskodik, s azt, tán hogy Osztóját, ki régi ellensége volt, megbuktassa, maga hívta be Boszniába; Hranics Szandal bosnya bánt pedig maga támadta meg. A magyar kormányzók e hűtlenséget nem hagyhatták boszulatlanul. Borbála királyné már junius elején több megye nemeseit fegyverre szólítá ellene[3]); Csupor Pál tótországi bán azután Garay Jánossal egyesülvén, Pozsegavárat s minden egyéb javait, melyeket a végekben birt, elfoglalta; Zsigmond pedig őt utóbb, a spalatói herczegségtől s a sárkány-rendtől, minden mentségei daczára megfosztottnak nyilatkoztatta [4]).

---

[1]) Az érsek több okmányban e czimmel találtatik aláirva : Aulae Regis Romanorum Summus Cancellarius in Regnis Hungariae, Croatiae Vicarius Generalis. Zsigmond ez iránti rendelete 1414-ki Vizkeresztkor kelt. Ld. Katonát. XII, 179.

[2]) Raynald : Annal. Eccl. 1413. év alatt.

[3]) Dat. Budae in festo Ascension. dom. a. e. 1413-o. Quia nos ab emulorum nostrorum et regni nostri insultibus confinia regni nostri invadere proponentium ex omni parte intendimus tueri..Volumusque ut vestra universitas pro eorum regnorum nostrorum tuicione exercitualiter se conservet . . . meghagyja Soprony megye nemességének, hogy készüljenek fel , hogy mihelyt felszólíttatnak , oda siethessenek, hova a későbbi parancs által küldetni fognak. A Soprony városi levéltárból.

[4]) Zsigmond itélete 1413-ki aug. 1-ről Luciusnál Lib. V. Cap. 5. Schwandtner III, 432, Hervója mentségei : Ugyanannál : Memor. istor. di Trau 392.

VI.

Zsigmond, miután a magyar kormány ideiglenes vezetéséről gondoskodott, azon nyugtalan tevékenységgel, mely természetében volt s kormányéletének főérdemét teszi, többféle birodalmi ügyekkel foglalkodott, miktől azonban, minthogy hazánk történelmét legkevesbbé sem illetik, szólani nem lehet feladatunk. Sokkal inkább érdeklé ezeknél hazánkat a király munkásságának másik tárgya, az egyházi szakadás megszüntetését czélzó törekvése; mit ennélfogva nem hagyhatunk említetlenűl.

Már harminczöt év óta zavarta, nyugtalanította az egyházat e szakadás, melynek eredetét fentebb érintettük. Az egyházi hatalom önmagában nem talált eszközt annak megszüntetésére : a kisérletek, melyek e végre eddigelé az egyház kebelében tétettek, csak nagyobbították a szakadást, azt eredményezvén, hogy az egység helyreállítása helyett három pápa között oszlott meg a keresztény világ. XII Gergely, ki 1406-ban választatott meg a római cardinaloktól, igéretet tőn lemondani a pápaságról, ha arra XIII Benedek, avignoni ellenpápa is hajlandónak nyilatkoznék. De minthogy ez nem történt, s igy mindaketten gyakorolták az egyházi hatalmat, a cardinálok többsége 1409-ben mind a két részről egyesülvén, mind kettejöket letetté, s helyettök V Sándort, ennek halála után pedig a következő évben XXIII Jánost választotta meg pápává. A keresztény világ nagyobb része ezt tartá ugyan az egyház törvényes fejének; de XII Gergelynek ki, miután László nápolyi királytól Gaëtából elűzetett, Malatesta Károly pártfogása alatt Riminibe menekült, — nem különben XIII Benedeknek is, — ki Valenciában tartózkodott, volt egy-egy pártja.

Az egyházi hatalom maga elégtelen lévén, a világi hatalomnak kellett tehát közbelépni, hogy a botrányos szakadás valahára végét érje. Zsigmond e czélra már friauli táborozása alatt kezdett működni János pápánál, őt arra birni ügyekezvén, hogy egy közönséges zsinatot hirdessen ki. A pápa, ki, miután nápolyi László Rómát is elfoglalta, Florenczbe menekűlt [1]), szorult körülményei közt végre marczius

---

[1]) Annal. Bonincontrii, Muratorinál XXI, 106.

13-kán kelt levelében a zsinat egybehivására késznek nyilatkozott. Zsigmond ezután azon meggyőződésből, hogy a zsinat helyisége a sükernek egyik fő feltétele, kivánta a pápától, hogy az csak az ő hozzájárultával határoztassék meg. János pápa, bár nem örömest, [1]) végre ebben is megegyezett, s az ügy elintézése végett követet küldött Zsigmondhoz, ki aztán 1413-ki octob. 30-kán kelt nyilatkozványában a zsinat helyét Constancz városába, idejét a jövő évi november 1-jére tűzte ki [2]). A pápa ennek következtében a tél elején Piacenzában találkozott Zsigmonddal, s a zsinatot december 9-kén (1413) ki is hirdette Laudumban, hol aztán a karácsonyi ünnepeket is együtt töltötték [3]). Zsigmond itt a pápával teljesen megegyezvén, oda fordítá gondjait, hogy a másik két pápát is meg jelenésre, a többi keresztény fejedelmeket pedig egyességre birja a zsinaton. Irt e végett egyebek közt VII Károly franczia királynak is, kivel aztán 1414-ben junius 25-kén Tridentben szövetséget is kötött [4]). XIII Benedek hajlandónak látszék magát a zsinat határozatainak alája vetnie, s ezt követe által is igéré az utóbb Lodiban időző királynak. XII Gergelyért, ki személyes megjelenésre egyátalában nem volt reábirható, pártfogója, Malatesta Károly állott jót, hogy szintén küldend Constanczba követeket.

Zsigmond a zsinat sükerét ekként némileg biztosítván, hogy azon annál nagyobb tekintélylyel léphessen fel, odafordítá törekvését, hogy magát Aachenben római királylyá koronáztassa. De e tekintetben többféle akadálylyal kellett megvívnia: a német rendek sem a speyeri sem a coblenczi gyülésre nem jelentek meg oly számmal, hogy velök a fontos ügyben kellőleg végezhetett volna. Boszuságában már vissza készűlt Magyarországba, midőn végre Hohenzollerni Frigyes nürnbergi várgrófnak, a porosz fejedelmi ház alapitójának, — ki régóta szolgálatában állott s tőle 4000 ft évdíjat nyert [5]), — valamint már királylyá választatásakor, ugy most

[1]) Pontifex asserebat non fidendum loco in quo Sigismundus plus se posset. Annales Bonincontrii Muratorinál XXI, 106.

[2]) Praynál: Annal. II, 248.

[3]) Annal. Bonincontrii i. h. 107.

[4]) Praynál: Annal. II, 252.

[5]) Lásd Fridrik várgróf viszonyait Magyarországban előadva Wenczel Gusztáv által a magyar Academia 1851-ki nov. 22-kén tartott gyülésén. Uj Magy. Muz. 185½-ki aprili füzetében.

is sikerült legyőzni a nehézségeket. A koronázási ünnepély november 8-kán ment végbe Aachenben. Jelen volt azon Borbála királyné is számos magyar egyházi s világi urak és nemesek fényes kiséretében.

E közben János pápa Constanczban a zsinatot is megnyitotta november 5-kén. Zsigmond hat héttel később, deczember 24-kén tartá ott bemenetét Borbála királynéval. Magyarországot a zsinaton az esztergami s kalocsai érseken s több más főpapokon kivül számos világi ur is, mindenik fényes kisérettel, képviselte. Jelen volt egyebek közt Garay Miklós nádor 300 —, a Czilleyek ugyanannyi —, Ozoray Fülep 150 —, Stibor 110 —, Szécsy Miklós [1]) 80 lóval stb. Jelen voltak a Zsigmond által alapított budai egyetem képviselői, számszerint hatan, Buda, Posony, Soprony, Nagyszombat, Kassa, Kolosvár, Gyulafehérvár és Brassó városok képviselői.

Zsigmond s a többi fejedelmek meg voltak győződve, hogy a szakadást csak ugy sükerűlhet megszűntetni, ha mind a három pápa lemond méltóságáról: eleitől fogva oda működtek tehát, hogy a jelenlévők ne fejenként, hanem nemzetenként szavazzanak; mert különben attól lehet vala tartani, hogy János pápa az általa épen e végett egybegyűjtött nagyszámu olasz papokkal mindent a maga kénye szerint fog intézni. A nemzetek száma négyben állapíttatott meg oly módon, hogy az olasz, franczia s angol nemzetek mellett a negyediket a németek, magyarok, lengyelek és a scandinavok együtt alkossák; minden nemzet előleges gyüléseken hozzon végzést a szőnyegre kerülendő kérdések fölött s egy-egy szavazattal birjon a közös gyülésben, melyre csak képviselőket küldjön a maga kebeléből. E szabálynak, mely az 1415-ki febr. 7-kén alkottatott, eldöntő befolyása lett a zsinat határozataira s a jó siker általa eleve is biztosíttatott. A marczius 1-jén tar-

[1]) A szepesi káptalan levéltárának egy okmánya szerint (Dat. Constantiae in dom. Ramispalmarum a. d. 1415-o) Zsigmond, a Pest és Nógrád megyékben fekvő Nőténcs, Göd, Sződ és Kező birtokokat viszszaadja Széchy Miklós egykori tárnokmesternek, azon érdeméért, quod ipse hac vice ad singularem nostram requisitionem, relictis in ipso R. H. conthorali, haeredibusque et fratribus... in has satis remotas... Alemanniae partes se pulcro et decenti familiae et apparatuum ornatu fulciendo ad nostram veniens Maiestatem, pro tituli nostri regii... exaltatione... studuit nostrae sublimitati complacere.

tott közös gyülésben inditvány tétetett, hogy mind a három pápa mondjon le méltóságáról. XXIII János más napon engedett is a közhatározatnak. Zsigmondnak, ki nagyobb nehézségektől, hosszabb vonakodástól tartott, oly nagy lőn öröme e fölött, hogy a lemondott pápának a végső tiszteletet megadandó, lábaihoz borult s azokat megcsókolta. De János hamar elárulta, hogy nem minden utógondolat nélkül tette e lépést : arra semmi módon nem volt rábirható, hogy miután leköszönését egyszerűleg felolvasta, arról szokott formákkal ellátott bullát is adjon ki; és miután utóbb határozattá lett, hogy uj pápa választassék, ő, látván, hogy semmi reménye nem lehet többé méltóságában megmaradnia, marczius 20-kán éjjel az osztrák Fridrik birtokában lévő Schaffhausenbe szökött. Fridrikkel ő ez iránt a gyaníthatott esemény beálltára, ugylátszik, már eleve megegyezett volt, mert midőn a zsinatra jött, a mult octob. 15-kén Meranban némi szerződésre lépett vele, miszerint őt 6000 arany fton szolgálatába fogadta és hadainak vezérévé nevezte ki. Miután a zsinat Jánost hasztalan szólítá fel a visszatérésre, Zsigmond Fridriket törvényszéke elébe idézte, és Schaffhausen felé hadakat küldött. János ennek következtében a Rajna tulpartjára, Lauffenburgba menekült, s egy nyilatkozványt bocsátott ki, melyben állitá, hogy leköszönése kierőszakolt s azt most, szabadságba helyeztetvén, visszavonja. Majd azonban, midőn a schweitziaktól is elhagyott Fridriket mindinkább szorongattatni látná, Lauffenburgban sem érzé magát biztosságban s a breisgaui Freiburgba menekűlt. A megrettent osztrák herczeg azonban nem mert tovább daczolni a királylyal : bűnbánva jelent meg előtte, s kötelezte magát, hogy Jánost is a zsinat hatalmába szolgáltatja. Ő aztán csakugyan el is fogatott s méltóságától a zsinat határozata által megfosztatván, Manheimban őrizet alá tétetett, honnan csak három év mulva nyerte vissza szabadságát. Ezek után a Riminiben tartózkodó XII Gergely még kevesebb kiméletet várhatott maga iránt, s a letételt megelőzve, önként leköszönt s magát a zsinat határozatainak alávetette. Még tehát csak XIII Benedek viselte a pápai czimet, támaszkodván a spanyolok ragaszkodására, kik eddigelé a zsinatra sem küldöttek képviselőket. Ezeket a zsinattal egyetértésre, Benedeket leköszönésre birandó, Zsigmond személyesen kivánt Spanyolországba utazni.

Még Constanczban volt Zsigmond, midőn a zsinat a magyar egyház tized-ügyeit vette tanácskozása alá. János pápa mielőtt a zsinatra Constanczba ment, több magyar ur s nemes kérelmére a tizedügyben oly rendeleteket bocsátott ki, miszerint a főpapok tized-jövedelmeik negyedét ezentul a lelkészek ellátására engedjék át; továbbá, hogy azon szegényebb nemesek, kiknek jobbágyaik nincsenek, ezentul szintugy ne fizessenek tizedet, miként e nem-fizetés a jobbágyokkal biró nemesekre nézve már több idő óta tényleg szokásban volt. A magyar főpapok tehát, mihelyt János pápa letételéről értesűltek, folyamodást nyujtottak be a zsinathoz, törűlné el annak ezen rájok nézve oly sérelmes rendeleteit [1]). A zsinat azonban föltétlenül nem hajlott a püspökök kérelmére, s csak azt határozta, hogy addig, miglen János rendeleteinek szövege is elejébe terjesztetik, s azt megvizsgálván, a tárgy felett véglegesen határozna, az említett rendeletek s azokból keletkezett minden pörök függesztessenek föl. A zsinat e végzését Zsigmond julius 19-kén küldötte át Kanizsay János esztergami érsekhez. Minthogy azonban a zsinat e kérdésben utóbb nem intézkedett, a főpapság e tizedjogát helyre többé nem állíthatta; sőt egy későbbi országos törvény a jobbágytalan nemességet teljesen fölmentette a tized-fizetés alól.

Zsigmond ezután Borbála királynét Magyarországba visszaküldvén, maga a zsinatnak melléje adott követei s több magyar ur és mintegy négy ezer magyar lovas kiséretében Spanyolországba utazott. September 18-án Perpignanba érkezvén, az onnan Valenciaba távozott Benedeket maga elébe idézte. A 78 éves aggastyán sokáig vonakodott megjelenni; és miután Ferdinand aragoni király ösztönzésére valahára megjelent is, a spanyol nép ragaszkodásában bizván, makacsul ragaszkodott a pápai méltósághoz, s leköszönni még akkor sem akart, midőn az aragoni király és rendek, s ezek példája után Castilia, és Navarra királyai és papsága is felmondák neki az engedelmességet, azontul a zsinatban is résztveendők s ott az ötödik nemzetet képezendők. Miután a királyok e határozata a zsinatnak tudtára adatott, Zsig-

---

[1]) Sőt némely főpapok tényleg is visszafoglalták tizedeiket, mint, például az egri káptalan Lubenyén; mitől azt azonban Zsigmond letiltotta. Datum Constantiae in Dominica Esto mihi a. d. 1415. Eredetije a Kassa-városi levéltárban.

mond is megszünt tovább vesztegetni idejét Benedek ellenzésének legyőzésére, s hogy a franczia és angol királyok közt kitört háborut közbenjárása által békésen intézze el, s a tervezett egyházi reformok keresztülvitelére ezen királyokat is megnyerje, Savoyán keresztül, melynek grófját Amadét herczegi méltóságra emelte, az 1416-ki februárban Párisba [1]) s onnan april második felében Londonba utazott. A két király eleinte hajlandónak látszott a békére; de annak feltételei fölött megint annyira felzudultak egymás ellen, hogy maga a békeltető Zsigmond is veszélyben forgott Angolországban s onnan csak auguszt. végen menekülhetett át Hollandba.

Az egyházi szakadás a három pápa mellőztével meg lé-

---

[1]) Itt kelt (Datum Parisijs in dominica Judica a. d. 1416) Zsigmondnak egy levele Soprony városához, mely még kiadatlan lévén, méltó, hogy belőle egynémit idézzünk. Inter ceteras nostras — ugymond — felicium nostrorum successuum prosperitates, incolumitatem nostri regij corporis, qua... perfruimur, vobis ad singularem vestram consolationem dignum duximus nunciandum..... Sarcinosis s. universalis Ecclesiae unionem et salutem respicientibus nostris laboribus..... ad optatae felicitatis portum devenimus, et nunc non censetur restare aliud, nisi quod... treugis, inter... Karolum Francorum et Ericum Angliae reges.... ordinatis,... ad unius veri et indubitati electionem sumpmi pontificis... procedamus.... Ezt bevégezvén, még ez év folytában visszakiván jőni Magyarországba. De ama sulyos feladat nem csak sok fáradságába, hanem költségébe is került, minél fogva már asztali edényeit is kénytelen volt eladni... eam substanciam, qua nostrae regiae Celsitudinis regia mensa aureis et argenteis splendebat clenodijs.... exposuerimus, voluimusque pro novo nostrae Mattis mensae splendore, principumque plurimorum nobiscum accessurorum honore.... per vestram fidelitatem certis pecuniarum quantitatibus, quibus mediantibus praemissa aurea et argentea clenodia per fidelem nostrum Piponem de Ozora, Comitem Themesiensem parari facere commisimus, nostram honorare Maiestatem. Inti tehát őket, hogy e pénzt vagy Pelsőczy János tárnokmesternek, vagy Ozorai Pipónak, vagy Rozgonyi János kincstartónak vonakodás nélkül fizessék le, különben arra kényszeríttetni fognak. Soprony városi levéltár.

Az elmult 1415-ki évben engedte át Zsigmond zálogképen a reá Józsa őrgrófnak 1411-ben történt halála után visszaesett Brandenburgot is 150 ezer magyar frt fejében Hohenzollerni Fridrik nürnbergi várgrófnak, az uralkodó porosz dynastia alapítójának, kitől már elébb is nevezetes öszvegeket vett fel, melyekért neki a Csallóközt és számos más jószágotel zálogosította. Ld. erről Wenczel Gusztáv értekezését a magy. Academ. Értesítőjében. Uj Magy. Muz. 185½-ki VII-dik füzet. 233. kövv.

vén szűntetve, Zsigmond leginkább arra törekedett, hogy mielőtt az uj pápa megválasztatnék, a zsinat azon reformokat is megalkossa, melyek az egyháznak mind fejére, mind tagjaira nézve égető szükség gyanánt mutatkoztak, hogy ama mozgalmak is szerencsésen elintéztethessenek, melyeket az egyház kebelében az angol Wycliff nyomain indult Husz Jánosnak, a prágai egyetem rectorának, tanai támasztottak. E tanok, melyek főleg a pápa felsőbbségére, a képek tiszteletére, bucsukra s kivált az ur vacsorájának a világiak által is mind a két szín alatti vételére vonatkoztak, Venczel cseh király pártfogása alatt mély gyökereket vertek a cseh népben. A máglya tüze, melyen Husz János és társa, Prágai Jeromos, a Zsigmond menlevelének daczára Constanczban, mint eretnekek megégettettek, nemcsak hogy el nem fojtotta, hanem még szélesebben elterjesztette e tanokat, a vértanuk fényárjában tűntetvén fel azoknak hirdetőit. De e huszitai mozgalmak körén tul is számtalan jámbor óhajtás emelkedett és szózat hangzott mindenfelé, a megromlott, elkorcsult egyházi kormány és fegyelem javitását sürgető. Zsigmond nem csak Magyar- és Német-, hanem Angolországból is egynémely jó tanácsot vett az iránt, ügyekeznék e javitást még az uj pápa megválasztása előtt keresztülvinni, nehogy az utóbb még nagyobb akadályokra találjon; és nem is rajta mult, hogy a jámbor óhajtások e tekintetben teljesületlenűl maradtak. Miután az 1417-ki jul. 26-kán tartott 37-dik ülésben a még mindig makacs Benedek a pápaságról mind az öt nemzet egyező szavazata által letétetett, még két fő tárgy maradt elintézendő : az egyház javitása „fejében és tagjaiban,“ s az uj pápa megválasztása. Mi vétessék a két tárgy közől elébb tárgyalás alá, már régóta, s több izben szőnyegre hozatott a zsinat gyülésein. Zsigmond a német és angol nemzettel együtt állhatatosan az egyház javitására szolgáló törvények megalkotásának kivánt adni elsőséget; s Benedek letétele után is majdnem három hónapig küzdött e mellett, de süker nélkül. A cardinálok azt vitatván, hogy az egyház fejét illeti az egyházi javitás, egyátalában nem akartak elállani véleményöktől; és ennek támogatására az olasz, franczia és spanyol nemzetet is megnyerték. September 9-kén a cardinálok egy emlékiratot olvastattak fel a zsinatban, melyben fejtegették, hogy a pápaválasztás továbbra halasztása ujabb szakadás veszélyével fenyegeti az egyházat. Az irat annyira felbo-

szantá a királyt, hogy a gyülésből még az irat felolvasása alatt eltávozott. De miután a pápaválasztás elsőbbsége szavazattöbbséggel határozattá lett, végre ő is kénytelennek látta magát arra megegyeztét kijelenteni. Ezt tévén mindazáltal kivánta, hogy az uj pápa még megkoronáztatása előtt hozzá lásson a reform ügyéhez, s annak bevégezte előtt el se távozzék Constanczból. Pápául Colonna Otto választatott meg az 1417-ki novemb. 11-kén, ki aztán V Márton nevet vőn fel. Hasztalan sürgette ezután Zsigmond az egyházjavitás tárgyalását: a pápa azon ürügy alatt, hogy állodalma jövedelmeit fosztogatják, rabolják, Rómát éhség s a polgárok viszálkodása háborgatja, mennél elébb visszatérni kivánt az örök városba. Zsigmond ellenzését utóbb azon határozattal ügyekezett elnémitani, hogy költségei pótlására minden országai s tartományai egyházainak egy évi jövedelmét neki adományozta. Az egyházjavitást aztán egy későbbi zsinatra halasztá, melynek helyéül Pavia városát tűzte ki. S addig is, mig ez megtartatnék, a nemzetekkel külön-külön kötött concordatumok által akarta pótolni a legégetőbb szükségeket. — Mint mondók a magyar szavazatok is a német nemzethez számláltattak; a concordatum mindazáltal, mely a német nemzettel köttetett, Magyarországban soha sem birt érvénynyel, s ennek egyházi ügyei — miként Verbőczy Hármas könyve (I. r. 9. cz.) bizonyítja, — külön bullában szabályoztattak, melynek erejénél fogva egyebek közt a királyok is visszanyerték a javadalmak betöltésében kegyuri jogaikat. Az utósó, 45-dik ülés az 1418-ki april 22-kén tartatott; a pápa május 16-kán távozott Constanczból [1]).

Zsigmond a gyülés után azonnal hazajőni szándékozott, hogy itt az ország rendeivel tanácskozván, seregét felkészítse, melylyel a francziák ellen Henrik angol királynak segedelmére menni szándékozott. E végett, ugy látszik, meg is hivta Nagyszombatba az ország rendeit [2]). De utóbb, a kö-

[1]) A zsinat történetéből felhozottak igazolásául ld. Von der Hardt: Magnum Oecumoenicum Constantiense Concilium, s utána Fleury egyházi történetének folytatója. XIV s a kövv. két kötet. Annal. Bonincontrii, Muratorinál XXI, 107 kövv. Oklevelek, Fejérnél : Cod. Dipl. X, 5, 416. kövv. 503. 596. 603. 605. 616. kövv. 652. 669. 683. kövv. 748. 821.

[2]) Dat. Constantiae in festo b. Petri apost. ad Kathedram (az év hiányzik, de 1418-ba sorozandó, miután igy folytatja): Regnorum nostr. anno Hungar. stb. 31-o Romanorum vero octavo. Irja Zsigmond Thu-

rülmények változván, e hadjáratáról lemondott, s aztán még az egész 1418-dik évet kün a német birodalomban töltötte, s csak az 1419-ki januárban érkezett vissza Magyarországba, miután utközben Bécsett Albert herczeggel, Erzsébet leánya jegyesével oly szerződést kötött, hogy a házasság köztök 1422-ben, husvét után két héttel köttessék meg.

VII.

A király e hosszu távolléte alatt egynémi baj, zavar és rendetlenség támadt az országban. Már 1414-ben panaszok érkeztek az akkoron Cremonában időző királyhoz, hogy a bánok és főispánok a törvények ellenére saját ügyeikben is, melyekben érdekelt fél gyanánt állnak, törvényszékök elébe idézik a másik félt [1]). Kanizsay János esztergami érsek erélytelen gyönge kormánya alatt — mert Garay nádor jobbára a király oldalánál maradván [2]), többnyire ő maga kormányozta az 1418-ki május 30-kán bekövetkezett haláláig, Borbála királynéval az országot, — a rablások s hatalmaskodások is annyira eláradtak, hogy, például, még azok is kifosztattak, kik a királyné részére ékszereket vásárolni indultak Velenczébe [3]). Borbála királyné maga nem sokat

---

róczy Pálhoz... Cum nos SS. Rom. Ecclesiae et S. Imperij... negocijs... iam ad gloriam (altissimi) in bono statu existentibus et relictis, in praesenti... propria nostra in persona in Civitate nostra Tirnaviensi cum Praelatis et Baronibus nostris, ceterisque dicti Regni nostri Hung. Proceribus et nobilibus, quos ibidem erga nostram Mattem constitui mandamus, super hijs, quae eiusdem regni nostri.. defensionem.. respicere.. videbuntur, mature tractatum constitui intendamus, hujusmodi tractatibus finaliter conclusis... propria nostra in persona cum gentibus nostris more exercituantium iter nostrum versus Franciam in subsidium Seren. Princip. Henrici R. Angliae... tam celeriter dirigere intendamus, quod per totum mensem maij proxime affuturum in dicta Francia constitui valeamus. Meghagyja tehát Thuróczy Pálnak, hogy mennél több ijászokat készitsen föl... pro conductione dictarum gentium ad singulos quatuor sagittarios 120 flnos per centum parata in pecunia indubie recepturi. A Körmöcz városi levéltárban lévő eredetiről.

[1]) Cod. Dipl. X, 5, 520.

[2]) Ld. Zsigmond 1416-ban kelt levelét, mely által a Garay nemzetségnek czímerét megtoldja. Cod. Dipl. X, 5, 741. kövv.

[3]) Dat. Budae fer. 2-a prox. ante fest. Ascensionis dom. a. e. 1417. Borbála királyné körlevele, mely által a rablókat üzőbe véteti, kik az

törődött az ország kormányával; több gondja volt neki arra, hogy szalma-özvegységében tilos szerelmi kalandok által szerezzen magának szórakozást. A közbotrány híre elhatott Zsigmondhez is, ki aztán, mielőtt Budára tért, a szép bűnöst Nagyváradon, utóbb pedig Holicsban el is záratta s három évnegyedig mindenféle nélkülözésekkel lakoltatta börtönében. Az anyával e sanyaruságokban az ártatlan Erzsébet is részt vett [1]).

E szivét sebző viszonyokon kivül más sulyos ügyek is várták a hazatérő királyt, melyek azontul minden gondját s tevékenységét igénybe vették. Ilyen volt, hogy csak a fontosabbakat említsük, — a haza védelme a török ellen, ilyen a lengyel király s a német rend közt létező viszályok kiegyenlitése, ilyen a megújult velenczei háboru.

A török ügyet illetőleg, a mult évekről is meg kell még egynémit említenünk. Hervója, miután kegyelmet 1413-ban minden kérelmei daczára sem nyerhetett a királytól, egészen a török karjaiba vetette volt magát. Az elvesztett magyarországi javakért s a spalatói herczegségért Boszniában ügyekezvén magának kárpótlást szerezni, e tartományt török szövetségeseivel minduntalan háborgatta. 1415-ben Maróthy János, Garay János és monoszlai Csupor Pál, dandáraikat egyesítvén, a nyugtalan Hervója és török bajtársai ellen indulának. Az ütközet igen heves és öldöklő volt; a győzedelem mármár a magyarok részére hajlott, midőn azt kezökből Hervója s a törökök egy esel által meg kicsikarták. Hervója, látván harczrendjei hanyatlását, azon szárnyon, melyen leginkább szorongattaték, a közel dombokra némi csapatokat küld embereiből, kik aztán nagy ujjongással kiáltozzák a völgyben mind lankadtabban harczoló törökök s bosnyákoknak, lennének kitüréssel: a magyar had — igy kiáltozának — a másik szárnyon már megveretett s megfutamlott, s onnan tetemes segély jő támogatásukra. A esel sikerült, a magyarok e hírt társaik veszedelméről valónak tartván, nehogy körülfogassanak, hátrálni kezdenek, mi, veszedelmökre, futamlással végződött. E balfordulat az ellenség kezébe adá a győzedelmet. Maga a három vezér is fog-

---

ékszereket vásárolni menő küldöttől a Balaton mellett 1300 aranyat elraboltak. Soprony városi levéltár.

[1]) Windeck Cap. 86. Praynál: Annal. II, 270.

ságba esett. Garay ugyan szökéssel, Maróthy pedig négy ezer arany váltságdíjjal megszabadították magukat; de a boldogtalan Csupor Hervója gyűlöletének áldozatává lett. Csupor őt, midőn még mint a király híve, az udvarhoz járt, egy ízben, dévaj gúnyból ökörbőgéssel üdvözölte. A gúny anynyira megsebzette a hiu ember keblét, hogy azt évek mulva sem tudta elfeledni, s most kegyetlen boszut állott a fogolylyá lett úron. Öt ökörbőrbe varratván, „bőghetsz most eleget, — ugy monda neki, — alakod is ökör lévén“. A boldogtalant aztán e hüvelyében vizbe fojtatta [1]).

Hervójától a következő évben történt halála megszabadította ugyan a magyar birodalmat; de az általa behivott törökök állandólag megfészkelték magukat Boszniában, honnan aztán minduntalan háborgatták rabló becsapásaikkal a többi magyar tartományokat, s Krajnát és Stajerföldet. Ez történt már 1416-ban is, midőn a törökök egyrészről a Száván s Dráván keresztül Stajerországba törtek s ott Radkersburgot körültáborolták, másrészről a Dunán átkelvén, a Temesközt dúlták és zsákmányolták. De ez alkalommal egyik részen sem szolgált nekik a szerencse. Amott Frangepán Miklós, egy Auersperg s Ehrenfels karantáni főkapitány, Albert és Erneszt osztrák főherczegekkel egyesűlvén, az ostromlott várnak segedelmére siettek, s a törököt egy véres ütközetben megverték. Emitt Macedoniai Péterfy Miklós, megértvén, hogy Ikács bosnyai beg a Temesközt pusztítja, őt aránylag kisebb haddal megtámadja, s a csata hevében magát a béget fölkeresvén, lándzsájával lováról leszúrja, majd maga is leugrik nyergéből, s-lábát nyakára tévén, megöli; megfutamlott seregét pedig az országból kiűzi [2]). Péterfy nemsokára még egy második izben is megverte a Dunán át bekalandozott török csapatokat [3]).

Zsigmond e tájban, arab irók szerint, követeket küldött volna Mohammed szultánhoz [4]); eljárások sikeréről azonban nincs tudomásunk. A betöréseket, ugylátszik, habár kisebb mértékben, a törökök ezentul is folytatták; mert Zsigmond, midőn 1419 elején az országba valahára visszajött, első

---

[1]) Turóczi : Chron IV. Cap. 16. Schwandtnernél I, 229.
[2]) Turóczi : IV, Cap. 18. i. h. 232.
[3]) Bonfinius : Rer. Hung. Dec. III. Lib. 3, 399. köv.
[4]) Hammer : IX. B. I, 291.

gondjai közé számitá, hadjáratot késziteni ellenök. Hihetőleg az e hadjáratra szükséges költségek beszerzése volt czélja azon gyülésnek is, melyre a városok követeit Zólyomból már február 2-kán összehívta Buda városába [1]. És valószinűleg ezen évben történt az is, mit egy később kelt okmányban olvasunk, hogy t. i. a király Szerecsen Miklóst, ki a nikápolyi ütközet után 12 évig sanyargott a török rabságában s a török származásu, de kereszténynyé lett Török Józsát Mesopotámia fejedelméhez s a karacsai tatárokhoz küldötte légyen, hogy őket, a török ellen háborúra, magával szövetségre szólítsa fel [2]. Annyi kétségtelen, hogy Zsigmond, miután a lengyel királylyal találkozott, mire alább visszatérendünk, september végén Nagyváradra sietett, honnan aztán az országnak időközben egybegyűlt haderejét a Vaskapun keresztül Bolgárországba a török ellen vezette [3]. Az ütközet kimeneteléről nincsenek tudósitásaink; ugylátszik azonban, kedvezett a szerencse a magyar fegyvernek; mert midőn Zsigmond a hadjáratról hazatért, Nagyváradon török követek békeajánlattal jelentek meg előtte; minek következtében a béke öt évre valóban meg is köttetett [4].

E közben már Velenczével is keményen folyt a háboru. A béke, melyet Zsigmond a köztársasággal 1413-ban kötött volt, már 1418-ban letelt, midőn Zsigmond még Constanczban időzött. Kevéssel annak letelte előtt követek érkeztek hozzá Velenczéből, vele a béke megújitásáról értekezendők. De minthogy Velencze a dalmát városok visszaadására most sem akart ráállani, az értekeződésnek nem lett eredménye. Velencze meg sem várta követei visszatértét; hanem mihelyt a fegyverszünet határnapja elmult, mind Friaulban, mind Dalmatiában megújitotta a háborut; emitt Trawt fogván ostrom alá. Zsigmond többfelé elfoglalva lévén, mind a két hareztéren csak védelemre szorítkozott. Midőn

[1]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Comit. I, 326.
[2]) Zsigm. levele. Katonánál : XII, 503. kövv.
[3]) Innen kelt egy német levele octob. 26-kán. Cod. Dipl. X, 6, 208.
[4]) Windeck Cap. 86. de hibásan teszi az évet 1421-re, miután a török békét Borbála elzáratásával egy évben állítja történtnek. Dlugoss szerint (Lib. XI, 408.) a király Nándorfehérvárhoz vezette volna hadait; de a török ellentállása miatt a Dunán át nem kelhetvén, siker nélkül tért vissza. De Zsigmond, saját levele szerint, nem Szerviában, hanem Bulgariában táborozott.

azonban értesűlt, hogy az ellenség Friaulban néhány erősséget megvett, oly módokról kezdett gondolkodni, melyek által e kereskedelmi államnak, miként magát kifejezte — „kevély s terjedelmes szarvait megalázza.“ E czélt legalkalmasabban gondolta elérhetni az által, ha Velencze hatalmának fő forrását, kereskedelmét, támadja meg. E végett a zárai Venturini Jánosnak, a trawi Chapsi Jakabnak s másoknak kalóz-leveleket, azaz, szabadalmat adott az Adrián hajókat fölfegyverzeni, s azokkal háborút kezdeni mind azon hájók ellen, melyek Sz. Mark zászlója alatt űzik kereskedésöket; meghagyván minden tengeri város elöljáróinak, hogy e szabadalmas kalózokat necsak akadálytalanul, minden vám s harminczad fizetése nélkül, bocsássák be kikötőikbe, hanem adandó alkalommal gyámolítsak is minden módon. E mellett a száraz földön is parancsot bocsátott ki, mely által a magyar és németországi kereskedőknék minden közlekedést megtiltott Velenczével, meghagyván egyszersmind, hogy Németország azon árukat, melyeket eddig Velenczétől vett vagy cserélt, például, a keleti fűszereket, selyemszöveteket stb. ezentul Genuától, vagy evvel összeszövetkezvén, egyenesen a keletről vegye, s az eddig Velenczében létezett kereskedelmi ügynökségeket Genuába helyezze át; Magyarország és az osztrák tartományok pedig Bizancz és Kaffa által lépjenek ezen árukért a kelettel összeköttetésbe. E szabályok azonban, melyek nyilván mutatják, hogy Zsigmond még nem tudta, miképen a kereskedelemnek fejedelmi hatalomszó nem képes uj irányt adni, inkább csak boszontották Velenczét, mint ártottak neki. A signoria ezentul még törököket is fogadott zsoldjába, s mind Dalmatiában, mind Friaulban oly keményen folytatta a háborut, hogy emitt Sacile, Belluno s több más erős város, amott pedig a következő évben valamennyi sziget, Traw, Cattaro, Spalato városok, szóval, az egy Raguzán és Vegla szigetén kivül az egész tartomány hatalmába esett; és Zsigmond, kinek időközben a cseh huszitákkal mindinkább meggyűlt a baja, végre is kénytelen volt e tartományt Velencze birtokában hagyni [1]).

Említők, hogy a török hadjárat előtt Zsigmond szemé-

---

[1]) Continuat. Fleury : XXVI, 395. Oklevelek Fejér : Cod. Dipl. X, 6, 192. 194. Lucius Lib. V. Cap. V. i. h. 435. köv. és Memor. istor. di Trau 425. kövy.

lyesen találkozott Ulászló lengyel királylyal, s pedig ha a lengyel irónak [1]) hihetünk, két izben, május és september hónapokban. Midőn a király a zsinat bezárása után V Márton pápától megvált, igéretet tőn neki, hogy ügyekezni fog valahára kiegyenlíteni a német-rend és a lengyelek közt fenforgó viszályokat. Az ügyet eleinte a pápa és Zsigmond követei közösen tárgyalták a lengyelekkel. De minthogy a végzés a kereszteseknek kedvezett, Ulászló abban megnyugodni nem volt hajlandó, s Kassára jövén, azt a szinte oda érkezett Zsigmond eldöntésére bizta. Most meg azonban a keresztesek vonakodtak ujabb itélet alá bocsátani ügyöket, s tudván, hogy Zsigmond azért is boszus reájok, mivel a rend egy tagja, Walerod lovag, szinte Borbála királyné udvarlói közé tartozott, békebiróságát elfogadni nem akarták. Zsigmond e miatt annyira felboszankodott, hogy Ulászlóval a szerzet ellen titkon szövetséget kötött, mely szerint a lovagok birtokaikból kiüzetvén, Pomerania Lengyelországhoz kapcsoltatnék; Borussia pedig a szerződők közt osztatnék fel. Utóbb mindazáltal Zsigmond akként módositá ezen egyességet, hogy a német rendnek újabb határnapot szabott a megjelenésre birósága előtt. A német lovagok e határnapot sem tartották ugyan meg, s Ulászló már haddal készült őket megtámadni; Zsigmond azonban, nehogy a német birodalom rendeinek, kik közé tartoztak a lovagok is, panaszra adjon okot: elébb az esztergami érsekség helytartója, gróf Hohenlohe György, utóbb a milánói érsek által még is csak megengesztelte Ulászlót, hogy egy ujabb találkozásra halaszsza az ügy békés elintézését.

Nemsokára hirét vette Zsigmond, hogy testvére, Venczel cseh király augusztus 16-kán meghalálozott; és most még inkább érdekében feküdt Ulászlót barátjává tennie, hogy viszont a cseh bonyodalmakban számolhasson segedelmére. Most tehát Zsigmond kereste fel Ulászlót, sept. közepén Szandeczben, s vele nemcsak a német-rend ügyéről, — melynek elintézését a jövő évi Vizkeresztre tűzte ki, hanem a csehországi viszonyokról is bővebben értekezett. Ulászló tanácslá neki, menne azonnal Csehországba s venné azt birtokába, mielőtt a husszitàk lázadása megerősödnék. De ekkoron már el volt határozva a fentebb említett török hadjá-

[1]) Dlugoss. Lib. XI, 398. kövv.

rat, s a magyar sereg jobbára együtt is volt a nagyváradi táborban; minélfogva Zsigmond kénytelen volt elhalasztani utazását Csehországba, s mint mondók, Szandeczből visszajövén, Bolgárországba sietett hadaival. Mihelyt azonban e hadjáratot bevégezte, s a törökkel öt évre békét kötött, gondjait főleg a cseh ügyekre fordította.

A viszonyok Csehországban mind veszélyesebb színt öltöttek. V Márton pápa a konstanczi zsinat végével egy bibornokot küldött követül Prágába, hogy Hussz eretnek tanait a cseh nép kebléből kiirtsa. De a máglya tüze, mely Konstanczban Husst és Jeromost porrá égette, a vértanuság fényében tűntette fel a kivégzetteket, s heves szenvedélyeket keltett föl a cseh nemzet nagy részében, melyek ezt éveken keresztűl vérbe fürösztötték. A vallási fanatismus szédítő hatalmától ittas nép kész volt életét feláldozni Huss tanaiért és a kehelyért, melyet az ur vacsorájának mind a két szín alatti vételére használt. A pápai követet Prágából megszalasztotta; és midőn a mozgalom iránt eddig közönyös Venczel is kényszeritőleg kezdett föllépni a pápai követ mellett, a kelyhesek táborba gyülvén, Ziska János vezérlete alatt Prágára rohantak, s a Venczeltől behelyezett katholikus városi tanács több tagjait kegyetlenül felmészárolták.

Ez 1419-ben julius 30-kán történt, s két héttel utóbb Venczel megszünt élni, szélhüdésben, mint némelyek —, a husszitáktól megfojtva, mint mások mondják. A cseh korona örökségképen testvérére Zsigmondra szállott; de a husszitàk neki tulajdonítván leginkább apostoluk halálát, mivelhogy őt, miután menevéddel biztosította volt, királyi szavának sérelmére, a zsinat itélete ellen, meg nem védte, — a hussziták őt egyátalában nem akarták elismerni királyuknak. Zsigmond a török hadjárat után a cseh és morva rendeknek — mivel Prága a hussziták hatalmában volt, — Brünnbe országgyülést hirdetett, ott az ország kormányát átvenni szándékozó. De midőn ott a börtönéből nem rég magához vett nejével, számos magyar egyházi s világi urak kiséretében az év végén megjelent, a polgári háború már kegyetlenül dühöngött Csehországban. Minthogy a cseh urak számosabb része hódolatot s hűséget színlelt, Zsigmond azt hitte, a háborgó alsóbb osztályokat keményebb parancsszóval is sikerűlend engedelmességre s rendre indítani : 1420 elején tehát Boroszlóba utazott, hogy az elmult évi határozat szerint a

lengyelek és a német-lovagok viszályaiban végitéletet mondjon. A német fejedelmek, s a pápai követ sürgetéseinek tulajdonítandó-e, vagy annak, mivel Ulászló segedelmét már mellőzhetni vélte a cseh ügyekben? — a király itélete most a lovagoknak kedvezett; mi a lengyel királyt heves ellenségévé változtatta.

A cseh nemzet irányában Zsigmond ugyanazon hibát követte el mindjárt országlata kezdetén, melyért egykoron Magyarországban már oly érzékenyen lakolt: mérséklet helyett, melylyel a nemzet nagyobb részét még megnyerhette volna, zsarnokias szigorral akart elnémítani minden ellenzést, s erőszakkal kényszeríteni engedelmességre a felingerűlt kedélyeket. Ennek az lőn következése, hogy ott is hasonló bajokba keverte magát, minőkkel Magyarországban kellett küzdenie országlata első szakában. Mialatt Boroszlóban Magyar- s Morvaországból és Sleziából seregeket gyűjtött, huszonhárom városi polgárt, kik pár évvel elébb a városi tanács ellen beligazgatási okok miatt föllázadtak, kivégeztetett; a pápai követnek pedig megengedte, hogy egy prágai husszitát, ki a városban tartózkodott, máglyára vitessen, s a csehek ellen keresztháborút hirdessen. E szigor és kegyetlenség híre Prágába érkezvén, egyátalában nem lőn alkalmas eszköz a hasonló kivégeztetéseket magára is várható polgárság szivét megnyerni. Ehhez járult, hogy midőn aztán a tavasz elején majdnem nyolczvanezerre menő hatalmas seregével Boroszlóból megindult, győzedelmét a nép fölött bizonyosnak tartván, minden engedményt megtagadott, melyet a nemzet mérsékeltebb része hódolata föltételéül kért tőle: ő föltétlen csatlakozást kivánt a római egyház tanaihoz, s engedelmességet maga iránt.

A cseh nemzetben már igen nagy terjedelemre vergődtek, s mélyen meggyökereztek az új vallástanok. A nemesség, s a polgárság nagyobb része még ugyan csak mérsékeltebb reformokat kivánt, s megelégedett volna, ha az ur vacsorájának vétele mind a két szín alatt megengedtetik, a szentségek díj nélkül szolgáltatnak ki, a bucsúk pénzen való osztogatása megtiltatik, az egyháziak, s a világiak a törvényszékek előtt egyenlőekké tétetnek, s a felesleges egyházi javadalmak más hasznos czélokra fordíttatnak. De a nép alsóbb osztályaiban már több felekezet támadt (táboriták, orebiták, adamiták), melyek sokkal tovább mentek követe-

léseikben; — igy, például, az adamiták egyebek közt nő- és jószágközösséget is kivántak. Az eszélyesség parancsolta volna, engedni a mérsékelt többség kivánatainak, hogy velök egyesűlve, a túlzóbbak fanatismusát legyőzni lehessen. De Zsigmond egyik felekezettel sem akart megalkudni, s miután serege a megérkezett birodalmi hadakkal 125 ezernyire szaporodott, Prágát julius közepén ostromolni kezdte. A polgárok azonban, szintugy, mint a nemesség nagy része, miután minden kivánataikra tagadó választ nyertek, időközben a többi felekezetekkel egyesültek, melyeknek Ziska és Krussina volt vezérök, s a királyt, bár ő a királyi várnak, s a Morva túlsó részén fekvő kisvárosnak birtokában volt, visszaverték. A cseh urak, kik eddig táborában maradtak, most azt tanácslák neki, vezetné el seregét a város alól, igy talán még sikerülhet a mérsékeltebb polgárokat elválasztani Ziska táborita felekezetétől. Zsigmond a tanácsra annál inkább hajlott, minthogy egy véletlenül kitört gyuladás ostromszereit jobbára fölemésztette, s azok híjában még kevesebb reménye maradt a várost megfékezhetni. Miután tehát magát a királyi várban julius 28-kán megkoronáztatta, a város alól csakugyan elszállott, s a német birodalmi sereget haza bocsátván, egy időre maga is visszavonult. De a kérelmeikkel elébb elutasított polgárok már nem bíztak benne, s magát a király hadaival megrakott Visehradot is ostrom alá fogták. Zsigmond látván, hogy a késő engedékenység a várt gyümölcsöt meg nem termi, october végén ismét Prága alatt termett. Most azonban még kevesbbé szolgált neki a szerencse; mert nemcsak hogy a roham, melyet nov. 1-jén a város ellen intézett, nem sikerült, hanem a sánczaik mögől kitört polgároktól a város alól is elűzetett; minek következtében Visehrád is a polgárok kezébe esett. És most a főurak közől is mind többen elvetették álarczukat, s a husszitákhoz csatlakozván, nov. 24-kén Prágában tartott gyülésükön Zsigmondot trónvesztettnek nyilatkoztatták. Ziska pedig őt 1421 elején Csehországból egészen kivonulni kényszerítette. A győzedelmes husszíták ezután Czaslauban ismét gyülést tartának, s a prágai végzéseket megerősítvén, Lengyelországba követeket küldenek vala, kik Ulászlót, vagy ha ő nem akarna, rokonát, Sándor, más nevén, Vitold lithván herczeget hivnák meg a cseh trónra. Ulászló, mint már elébb, midőn egy párttól meghivatott, ugy most sem volt hajlandó elfogadni az

ajánlatot. Vitold örömest látta volna fején a koronát; de mivel háborúja a német renddel folyvást tartott, míg személyesen átmehetne, rokonát, Koributot herczeget, küldé be a maga helytartójául [1]).

Zsigmond szerencsétlen hadjáratai után 1421 tavaszán Magyarországba visszatérvén, már szivesen az engedélyek terére lépett volna, s meg is kezdé alkudozásait a husszitákkal; és bár ezek válaszul 17 pontban adták neki elő sérelmeiket, melyeket tőle szenvedtek, s az okokat, melyeknél fogva határozataik mellett állhatatosan megmaradni kivánnak [2]): Zsigmond néhány hozzá ragaszkodó cseh úr biztatásainak hitelt adván, még sem mondott le minden reményéről, hogy az alkudozások folytatása által végre czélhoz juthat. Miután tehát az 1421-ki sept. végén Erzsébet leányát a szerződések szerint Albert osztrák herczegnek nőül adta, s országainak örökségét neki azon esetre, ha figyermeke nem születnék, ujonnan is biztosította, Brünnbe ujabban is országgyülést hirdetett. Minthogy azonban ide egy erős sereggel jött volt, s ebben bizva, a helyett hogy a husszitákat kiengesztelni ügyekezett volna, működését inkább oda irányozta, hogy az összegyűlt urak a prágai és czaslaui gyülések határozatai ellen nyilatkozzanak: a gyülésnek semmi hatása nem lehetett a husszitták lefegyverzésére.

A gyülés után Zsigmond Kuttenbergbe vezette seregét, melynek jobbára kathol. lakosai hadainak közeledtére a köztök tartózkodó husszitákat leölték. De nemsokára ott termett a husszitákkal Ziska is, ki, régóta félszemű, bár a mult nyáron egy csatában a másik szemét is elvesztvén, teljesen vakká lett, jelenléte s tanácsai által annyira föllelkesítette a kehely fanaticus híveit, hogy a királyi hadak ismét veszteséggel kényteleníttettek előttök hátrálni. Zsigmond még tábori pogyászát is elvesztvén, 1422 elején Német-Bródba —, s mivel az ellenség itt is nyakán volt, Magyarországba futott vissza megvert hadaival [3]).

---

[1]) Chron. Benessii és Continuat. Pulkavae Dobnernél : Monum. IV, 68 és 158. kövv. Chron. Bartossii u. o. I, 144. Chron: Austr. Peznél I, 732. Aeneas Sylvius : Hist. Boh. Cap. 42. Windeck Cap. 71. kövv. Dlugoss. Lib. XI. V. ö. Pray : Annal. II, 272. kövv.

[2]) Ld. ezeket Praynál : Annal. II, 277. kövv.

[3]) Chron. Benessi Dobnernél i. h. 71. Dlugoss. Lib. XI, 443.

Ennyi vereség után alig lehetett már többé kétsége Zsigmondnak, hogy Csehországot végkép elvesztendi, mihelyt az annak trónjával megkinált Vithold lithván herczeg, kit háborúja a német renddel, szerencsére, még mindig elfoglalva tartott, az országban személyesen megjelenend. Nehogy tehát ez valóban megtörténjék, Zsigmond minden módon kiengesztelni ohajtá a lengyel királyi házat. E végett az 1422-ki augusztusban Széchy Péter corbaviai püspököt követségben küldé Ulászlóhoz [1]). A püspök azonban nem a legjobb sükerrel végzé feladatát, s a háború már-már kitörő félben volt a fejedelmek között [2]), midőn a főrendeknek mégis sikerült ismét a békés tárgyalások ösvényére vezetni az ügyet. A két fél biztosai novemb. utósó napján találkoztak Késmárk mellett. De mindjárt kezdetben átlátták, hogy a királyok személyes jelenléte nélkül nem sokra mehetnek, azon végzést alkották tehát, hogy a két király a jövő 1423-ki marcziusban Ó-falun személyesen találkozzék, mi aztán meg is történt [3]). Zsigmond az ország számos nagyjainak s köztök István szerb fejedelem, Czilley Hermann, Garay nádor, Csáky Miklós erdélyi vajda s mások fényes kiséretében jelent meg Ó-falun, honnan aztán Ulászlóval együtt Késmárkra átmenvén, vele nemcsak a régi barátságot, hanem a német rendre nézve oly ellenséges lublyói szerződést is megújitotta [4]). Ulászló viszont Koributh herczeget Csehországból azonnal visszahivta, sőt harminczezernyi segélyhaddal igérte támogatni Zsigmondot a husszíták ellen intézendő hadjáratában.

De annyi balszerencse után, Zsigmondnak nem volt többé kedve személyesen intézni a hadjáratot, s annak vezérletét egészen vejére, Albert osztrák herczegre ruházta. Hogy a derék ifju herczeget ebben még buzgóbbá tegye, october 4-kén Budán kelt levelében Morvát is neki adta hűbérül [5]). De Albert minden ügyekezete mellett sem birt jelentéke-

---

[1]) Dlugoss Lib. XI, 458.

[2]) Ld. Zsigmond levelét Bártfa városához Cod. Dipl. X, 6, 480.

[3]) Dlugoss : Lib. XI, 466.

[4]) Cod. Dipl. X, 6, 533. Dlugoss : Lib. XI, 470. Ezen utjában adott ki a király egy szabadságlevelet a czigánynép számára is, mely pár évvel elébb költözött be Magyarországba. Ld. e levelet s a véleményeket e nép eredetéről Katonánál XII, 413.

[5]) Dobner : Monum. IV, 414.

nyebb hadat összeszerkeszteni a hatalmas husszíták ellen, miután sem Ulászló, sem a német birodalom nem tartotta szavát a megigért seregekre nézve. 1424 tavaszán Zsigmond Ulászlónak negyedik házassági ünnepélyére Krakóba menvén, a segélyhadak kiállitását újra is sürgette szövetségesénél; s ez most szentül fogadta, hogy ha nem is harmincz, legalább öt ezernyi hadat rövid idő mulva küldend Morvába Albert herczeg zászlai alá [1]). Szavát ekkoron be is váltotta ugyan a lengyel király: az öt ezernyi had nemsokára megjelent Olmücz alatt, hol Albert herczeg magyar s német seregekkel táborozott. De ugyanezen időben, — bár Ulászló akarata ellenére, — Koribut herczeg is, ki már maga vágyott a cseh koronára, bement ismét egy csőcselék haddal a husszíták támogatására. Albert herczeg erről értesülvén, be sem bocsátá Olmüczbe a lengyeleket; minek következtében ezek néhány nap mulva ismét hazatértek [2]). Nagyobb segedelmére lőnnek Albertnek azon magyar hadak, melyek hozzá a két Rozgonyi, István és György vezérlete alatt csatlakoztak, Deviczka várost megvették s lerontották, és több más várat s várost is elfoglaltak a husszitáktól [3]). Azonban Zsigmond többszöri sükeretlen sürgetése után látván, hogy a német birodalomból nem várhat segedelmet, a hosszu hadakozásnak valahára véget vetendő, kéz alatt Ziskával kezdett alkudozni. Ez 1424 őszén valóban át is jött Morvába; de ott a táborában kitört ragályban october 12-kén maga is elhalt [4]). Pártfelei közt, kik ezóta magukat árváknak nevezték, felbomlott az egység. A különféle husszita felekezetek egymást kezdték irtani. És ámbár mikor külső ellenségtől fenyegettetének, egy-egy időre felhagytak is belső viszályaikkal, — s ilyenkor aztán, mint például, az 1426-ki junius 16-kán Aussignál, hol csapásaik alatt tizenötezer szász hullott el, sulyosan éreztették is néha karjuk sulyát ellenségeikkel: e belviszályok által mégis mindinkább meggyöngűltek. Zsigmond, miután a bomladozásnak indult német birodalomtól ellenök több országgyülésen sem nyerhetett segedelmet, fi-

---

[1]) Dlugoss: i. h. 474.

[2]) U. o. 482.

[3]) Zsigmondnak a Rozgonyiak javára 1430-ban kelt levele. Fejérnél X, 7, 190. és Chron. Austr. Peznél I, 733.

[4]) Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 26.

gyelmét maga is másfelé fordítá, vejére, Albertre és az uj szász választó fejedelemre, a meisseni Fridrikre hagyván azontúl a husszitákkal való küzdelmeket.

VIII.

A ragaszkodás hiánya, melyet Zsigmond, — kivált mióta tőle a neki elébb oly jó szolgálatokat tett, s általa azok jutalmául a brandenburgi határgrófságra emelt Hohenzollerni Frigyes is elpártolt, — a birodalmi rendek részéről mindinkább tapasztalt, oly bosszuságot ébresztett benne a német birodalom iránt, hogy ezentúl több évig feléje sem ment; annak ügyeit a mennyire a velök foglalkodást el nem kerülheté, Magyarországból intézte. E hosszabb tartózkodása az országban, melynek, mióta császárrá lett, mind belső, mind keleti érdekeit igen elhanyagolta, nagy hasznára válhatott volna az országnak, ha emitt átalában helyesebb, nemzetiebb politikát, a kormányban több erélyt, gondosabb, gazdálkodóbb háztartást fejt vala ki. Erre pedig mind nagyobb szüksége lett az országnak, melynek határaihoz mind közelebb és közelebb fészkelte meg magát a hódoltató török, ki már Bolgárországot s Bosznia déli részét egyenesen maga alá vetette, Szerb és Oláhországnak pedig évi adófizetés mellett is csak akkor engedélyezett békét, midőn őt czéljaiban nem háborgatták. Konstantinápolynak 1422-ben egy ujabb heves ostromot kellett kiállnia II Murad uj szultántól, s végre is csak az Ázsiában kitört lázadás szabadítá meg tőle II Mánuel császárt, s az enyészetéhez minden nappal közelebb jutó görög birodalmat. Mánuel 1423 végén Budára jött, hogy Zsigmondot, kinek a törökkel még az 1419-ben kötött öt évi békéje a következő esztendő folytában letelendő vala, hadjáratra birja a török ellen. De bár majdnem két hónapig időzött Budán, sem Zsigmondot, sem a főrendeket, kik körülötte voltak, nem nyerhette meg czéljára [1]). Mi akadályozta megegyezésöket, bizonytalan : talán, mivel nem akartak fegyvertársaságba lépni az oly ellenséges indulatu Velenczével, melynek Mánuel terve szerint, szinte részt kell vala venni a hadjáratban; talán, mivel a husszitákkal különben is eléggé el-

---

[1]) Windeck Cap. 119 kövv.

foglalt Zsigmond nem akarta ingerleni a törököt most, midőn tőle szinte békekövetséget várt udvarába. Annyi bizonyos, hogy Mánuel siker nélkül tért vissza, s nemsokára bekövetkezett halála után VII János, ki őt az enyésző trónon fölváltá, nagy áldozattal kényteleníttetett békét vásárolni a szultántól [1]).

A görög császár távozta után a török követség csakugyan nemsokára megjelent Zsigmond előtt, a fegyverszünet meghosszabbitásának ajánlatával, mi aztán két évre meg is erősíttetett [2]). Az oláh és szerb fejedelmekkel már elébb megkötötte volt a békét Murad, kit most testvérének lázadása Ázsiában tartott elfoglalva [3]). De Havasalföldön Dán fejedelem nem sokáig örvendhetett a békének : testvére, Radul, ellene föllázadván, a törököket hivta be bátyja ellen, s őt azok segedelmével országából el is űzte. A földönfutóvá lett Dán 1426-ban Zsigmondhoz folyamodott segedelemért, s még a király udvarában tartózkodott, midőn ott a béke megszegése által aggodalomba ejtett öreg Lazarevics István, szerb fejedelem is megjelent unokaöcscsének, Brankovics Györgynek és számos szerb urnak kiséretében. A vén Lazarevics, maga gyermektelen, öcscse sorsát a mind belebb nyomuló török ellen biztosítani ohajtván, a királylyal, s a magyar főrendekkel oly szerződést kötött, hogy egyrészről Brankovics György Magyarország főnemesévé, s mint ilyen, az országtanács tagjává avattassék, Szerborszäg neki s férfiutódjainak a magyar korona fenhatósága alatt biztosíttassék, s annnak megtartásában a török ellen magyar erővel segíttessék; másrészről, a szerb fejedelem, Zsigmond s az ország iránt hűséget esküvén, megigérte, hogy a maga halála után némely, Magyarországra nézve fontos várakat, melyekre a magyar királynak részint magszakadás, részint elébbi huzamosabb birtok következtében különösebb joga volt, minők Nándorfehérvár, Macsó, Galambócz, Szokol, Szomszédvár, Brodar stb. a magyar kormány alá, melytől nem rég szakadtak el visszaessenek; továbbá, hogy a fejedelem az anyaországot szükség idején egész haderejével segítse, és végre,

---

[1]) Ducas Cap. XXIX. 109.
[2]) Windeck i. h. és 123.
[3]) Ducas Cap. XXVIII. 105.

ha György családja kihal, a tartomány a magyar korona rendelkezése alá szálljon [1]).

Ezen, az országra nézve hasznos szerződés az 1426-ki ősz elején Tatán megköttetvén, Zsigmond Erdélybe utazott, s miután ott Dán vajda visszahelyezésére hadat gyüjte, azt Maróthy János vezérlete alatt még az év végén Havasalföldre indította. A szerencse kedvezett Maróthy fegyverének: Radult, a törökök pártfogoltját elűzte, s Dán vajdát 1427 elején tartománya birtokába visszahelyezte [2]). Maga a király az egész telet Erdélyben tölté, s innen adta ki marczius 17-kén azon hadi szabályzatot, mely által a mozgásban lévő vagy táborozó seregek élelmezését, fegyelmét, kihágásaik s kártételeik megtorlását rendszerezte, az élelmi tárgyak árát részletesen meghatározván [3]). Tavasz nyiltával maga is átrándult Havasalföldre, s annak sikeresebb védelme végett a török ellen a Duna mellett Szentgyörgy várát építé föl.

Az év nyarán meghalt az agg Lazarevics István, minek következtében a mult évben vele kötött szerződésnek is életbe kelle lépnie. Az átengedendő várakért Zsigmond Brankovics Györgynek, hogy őt szorosabban a korona érdekeihez kapcsolja, Magyarországban roppant birtokot, névszerint Budán egy diszes házat, Szalankemén, Kölpény, Becse, Világosvár, Tokaj, Munkács, Tálya és Regécz várakat, Szatmár, Böszörmény, Debreczen, Túr és Varsány városokat adományozta kárpótlásul [4]). Történt azonban, hogy mielőtt a szerb várak a magyar őrségeknek átadattak, Galambócz várát annak hűtlen szerb kapitánya a töröknek 12 ezer aranyért elárulta. Zsigmond, miután a többi várakat átvétette, Nándorfehérvárt, melynek kapitányává Thallóczy Mátét

---

[1]) Cod. Dipl. X, 6, 809. kövv.

[2]) Zsigmondnak a Maróthy János és Kállay János javára 1427-ben kelt levelei u. o. 876. 886 kövv.

[3]) Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Comit. I, 328. Cod. Dipl. u. o. 878. Az árjegyzék nagy olcsóságra mutat: egy köböl rozs, zab s árpa 25—30 denár, egy napra való széna egy ló számára 1 denár, egy adag kenyér két emberre 1 denár, egy lúd 5-, egy tyúk 3-, egy csibe 2-, egy malacz 5-, egy bárány 8-, nyolcz tojás 1 denárra taksáltatott.

[4]) Thuróczy Chron. IV. Cap. XX; de az évet hibásan teszi 1425-re, valamint Timon is (Imago Nov. Hung. Cap. VII.) egy ezen adományra vonatkozó okmányban.

nevezte, ujabb védelmi művekkel is megerősíttetté; Galambócz visszavételére pedig készületeket tétetett: egyebek közt a Duna balpartján, Galambóczczal szemközt, egy várat építtete, melyet Szent-Lászlóvárának nevezett, s olasz tüzérekkel látott el. A következő évben már aprilban Galambócz alatt táborozott Zsigmond mintegy 25 ezernyi sereggel, melybe Dán oláh vajda is körülbelül hatezer fegyverest, a Fekete Zaviss pedig Vithold lithván herczeg részéről egy lengyel dandárt hozott segedelmül. A szárazföldi hadakat egy hajósereg is támogatta, melyben egy gályát a fővezérré nevezett Rozgonyi István neje, a hős lelkű Szentgyörgyi Czeczilia vezérle. Mindenekelőtt a törökök hajóhada támadtatott meg, melyet a Morava folyamból hoztak a Dunára. „Czeczilia grófné, — ugymond Zsigmond egy későbbi levelében — . . . egyéb hölgyeknél bátrabb . . . . . daczára gyönge és félénk neménck, hősi lélekkel egy gályára lépvén, azzal a megkezdett barczba elegyedett, s a Dunán ide s tova evezvén, számos hősi tetteket vitt véghez. Gályájával több izben megközelítette Galambócz várát is, és abba . . . keményen lődöztetett a törökökre [1].“ A török hajóhad rövid idő alatt részint felgyujtatott, részint elsülyesztetett [2]), s aztán május elején a vár ostroma is mind vizen, mind szárazon megkezdetett. Rozgonyi a vár falait keményen törette ágyuival, melyek közöl egy nagyobbal saját igazgatása alatt nagy dulást okozott a védművekben. A királyi had már-már rohamra készüle, midőn hírül érkezett, hogy Murad szultán egy roppant sereggel közeledik a fontos vár védelmére. Zsigmond a háromszorta erősebb ellenséggel megütközni nem bátorkodván, a szultánnal fegyverszünetet kötött, melynek föltételei szerint Galambócz török kézen vala maradandó, a magyar sereg pedig háboríttatlanul átkelhetett a Dunán. De midőn a sereg átkelőben vala, a törökök hitszegően rárohantak a még hátramaradt dandárokra. Maga a király is veszélyben forgott, mígnem őt Rozgonyi magával egy csolnakba ragadta, s a magyar parton biztosságba helyezte. A zavarhoz képest, melyet a magyar táborban a meglepetés okozott, a veszteség aránylag csekély volt, a magyarokból alig maradtak két szá-

---

[1]) Zsigmondnak Czeczilia grófné számára 1435-ben kelt adománylevele Fejérnél: Cod. Dipl. X, 7, 628.

[2]) Erzsébet királyné 1438-ki okmánya Cod. Dipl. XI, 150.

zan a csatamezőn; mi leginkább annak vala köszönhető, hogy Szent-Lászlóvár ügyesen kezelt ágyui a törököket nem igen engedték a Dunához közeledni; a vakmerőbbeket pedig a derék Zaviss egy kis csapattal mindaddig feltartóztatta, míg a magyar sereg hátramaradt része is át nem kelt a folyamon; maga a hősies lengyel, csapatával együtt összevagdaltatott. De annál károsabbak lőnnek a vereség következményei. A győztes Murad hadaival pusztítva járatta be Szerbországot, mely alkalommal számos szerb család vándorolt be Magyarországba; — hol aztán a Sz. Endre és a Csepel szigetén nyertek telephelyet. Brankovics György csak azon igérete által nyert a szultántól kegyelmet, hogy neki 50 ezer arany évi adót fizet, őt háborúiban a maga haderejével segítendi, s Magyarországgal minden összeköttetését megszakasztja. Hasonlókép Dán vajda is csak hódolattal s évi adó fizetéssel engesztelhette meg a szultán haragját [1].

Zsigmond e vereség után, ugylátszik, attól tartott, hogy a győzedelmes török Magyarországba is át talál csapni, mert még azután is több hónapig Galambócz vidékén táborozott, s annak megrongált falait állíttatá helyre. Ez volt oka, hogy Zsigmond is az évnek egészen végeig az alvidéken időzék, s nemcsak a sereget együtt tartá, hanem Nándorfehérvárt is szorgalmasan erősítteté. E közben mindazáltal, Brankovics György közbenjárását használva, fegyverszünet végett is alkuba bocsátkozott a törökkel; és mivel ez iránt némi nehézségek támadtak: hogy a törököt más felé vonja, az ellene Moreaban háboruskodó Velenczével is békét kötött, ezt ideiglen Dalmátország birtokában hagyván [2]. De végre mégis sikerült a törökkel megkötni a fegyverszünetet, melynek föltételei közől azonban egyebet nem tudunk, mint hogy annak tartama három évre szabatott. És ily káros végre vezette Zsigmondnak könnyelmű gondatlansága e háborút, melyhez annak elején oly sok remény csatlakozott: Szerb- és Oláhországban épen akkor gyöngíttetett meg a magyar korona fenhatósága, midőn azokat több erélylyel s

[1] Erzsébet királyné 1438-ki okmánya Cod. Dipl. XI, 150. és Zsigmond 1436-ki okmánya Cod. Dipl. X, 7, 773. Schlick Gáspár levele Cod. Dipl. X, 6, 929. Turóczi Chron. IV. Cap. XIII. Dlugoss Lib. XI, 503. Engel: Gesch. von Serbien 373.

[2] Schlick Gáspár levele i. h.

erőkifejtéssel a birodalom bástyáivá lehetett volna tenni. A török Galamb ócz ban, melyet csak a Duna választott el a magyar földtől, tőszomszédjává lett az országnak. A nemzetnek azonban ennek daczára is elég oka volt most óhajtani a békét, mert több évi szűk termés után nagy drágaság, sőt némely vidéken éhség is sanyargatta az országot [1]. E fölött a husszitàk is annyira elhatalmasodtak, hogy már Magyaország is szenvedni kezdett tőlök. Mialatt ugyanis a király a török ellen táborozott, az ugynevezett árvák egy haddal az országba törtek s Pozsonytól kezdve, melynek külvárosát fölégették, Szakolczáig pusztítottak [2].

Az alvidékről a szünetlen mozgalmat kedvelő király Lengyelországba utazott, hol az 1429-ki januárban Ulászló királylyal és Vithold lithván nagyherczeggel Luczkban öszszejövetelt tartott. Zsigmond itt szemrehányásokat tőn szomszédjának, hogy őt a török háborúban sem maga nem segélyezte, sem a moldvai vajdát, kinek az 1412-ki szerződés szerint a magyar királyt a török ellen viselt háborúiban minden erejével kell vala segíteni, nem küldötte táborába. Kivánta ennél fogva, hogy Sándor vajda ama szerződés értelme szerint tartományától megfosztassék, s ez Magyar- és Lengyelország között felosztassék; mit azonban Ulászló állhatatosan ellenzett. De Zsigmondnak is más volt tulajdonképen főügyekezete. Vithold nagyherczeg felette hasznossá válhatandott neki a husszita háború bevégzésére, melyben őt csakugyan igérte is minden erejével támogatni, ha Lithvániában királyi czimmel adományoztatik meg. Zsigmond annál hajlandóbb volt ebben teljesíteni kivánságát, minthogy egy lithván királyság megalapítása által a kapocs Lithvánia és Lengyelország közt megtágíttatván, emez sokat vesztett volna erejéből. Zsigmond tehát ezen kérdést, melyben már a mult év alatt is folytak némi tárgyalások, most egyenesen szőnyegre hozta. Természetes, hogy a terv sem Ulászlónak, sem a lengyel nagyoknak nem volt inye szerint, s hogy ennél fogva a gyülés eredmény nélkül oszlott széjjel. De bár az ellen Ulászló még a pápa segedelmét is kikérte, — s V Márton nem is mulasztá el Zsigmondot arról lebeszélni; ez mégis áll-

---

[1]) Lásd erről Zsigmondnak egy, ez évi october 19-kén kelt levelét. Cod. Dipl. X, 6, 920.

[2]) Chron. Bartossii Dobnernél : Monumenta I, 157.

hatatosan megmaradt szándékánál, s Vitholddal e tárgyban nemcsak követségeket váltott, melyeket viszont Ulászló részben el is fogatott, hanem már a koronázás napját is kitűzte. A viszonyok e miatt annyira elkeseredtek a két király között, hogy már-már a háború kitörésétől lehetett tartani, midőn Vitholdnak 1430-ki octoberben történt halála a surlódás fő okát megszüntette [1]).

Luczkból a király Pozsonyba sietett, hol marczius 27-kén (1429.) a husszitákkövetek követeivel intézett egy összejövetelt. Prokop a husszitákfeje késznek nyilatkozott a békére, ha Zsigmond nekik vallásgyakorlati szabadságot és a történtekért teljes bocsánatot biztosít. Emezt örömest megadta volna a király; de a vallásügy elintézését a baseli zsinatra kivánta halasztatni, miben viszont a zsinat türelmességében nem bízó husszitáknem akartak megegyezni; — s a tanácskozásnak csak két hónapi fegyverszünet lett eredménye, melynek letelte után a háború ismét megeredt, s a husszitákLuzsiczát kegyetlenül pusztították.

Köszvényes bajai a királyt 1429 folytán jobbára Pozsonyban marasztották. Itt tartott april végén a bajor öröködési viszályok elintézése végett német birodalmi törvényszéket is, melyben, a német urak nem kis boszuságára, több egyházi s világi magyar urat is alkalmazott birákul. Innen keltek továbbá több rendbeli levelei a német-rend nagy mesteréhez, kit, miként már két évvel elébb is, az iránt sürgetett, hogy a kereszténység védelmére az aldunai tartományokba telepet szállítson le a szerzet lovagjaiból [2]); minek azonban, bár egy csapat lovag Szörény vidékére valóban leküldetett, nem lett nagy eredménye, ugylátszik, a miatt, mivel e tartományok népsége, oláhok, szerbek, a keleti egyházhoz tartozván, a lovagok által szintugy, mint a török, Róma ellenségének tekintetett.

Pozsonyból hívta meg Zsigmond a német birodalmi rendeket is Bécsbe, a november 1-jére kitűzött országgyülésre. De minthogy a királyt szenvedő állapota Pozsonyból távozni nem engedé, néhány héti várakozás után a rendek is Pozsonyba jöttek által, s igy Magyarországban tartatott meg a

---

[1]) Dlugoss Lib. XI, 513. kövv. Zsigmond levele Bártfa városához Wagnernál : Diplom. Sáros. 105. V Márton pápa levele Dlugossnál 533.

[2]) Voigt : Gesch. Preussens VII, 527. 535.

birodalmi gyülés, melynek eredménye azonban a királyt egyátalában nem elégítette ki. A rendeket, kik már Pozonyba is rosz kedvvel jöttek volt, igen érzékenyen sérté, hogy Zsigmond a tanácskozások vezetésére Albert osztrák herczeg mellé Garay Miklós nádort és János zágrábi püspököt nevezte ki biztosokul, s tudtára adták neki, hogy a birodalom ügyeiről, csak a birodalom határaiban kivánnak végezni. De e miatt viszont a király indult fel s kijelenté az ellenzéknek, hogy ő a mult években már elég időt töltött Németországban a nélkül, hogy a rendekkel valami üdvöset végezhetett volna s kárára Magyarországnak, melyet távolléte alatt a törökök pusztítottak; hasonló veszély nélkül nem távozhatik minduntalan az országból. Ha a német urak több haza- és rendszeretetet nem fejtenek ki, s magánviszályaikkal föl nem hagynak, és a birodalom békéjének helyreállitásán buzgóbban nem működnek, „ám ő kész lemondani a római birodalomról; hiszi, hogy a nélkül is lesz mit ennie Magyarországban [1].“ A rendek igéretei mindazáltal, hogy a legközelebbi országgyülésen buzgóbban járnak el kötelességökben, s ugy a husziták megfenyitésére, mint egyéb közügyekre is czélszerű végzéseket alkotandanak, végre mégis reávették Zsigmondot, hogy a jövő évi tavaszra Nürnbergbe egy más országgyülést hirdessen ki.

A rendeket azonban megelőzte ott Prokop, ki 1430 elején egy nagy husszita sereggel Németországra tört, Szász- és Bajorországot széltében s hosszában pusztította. Maga Nürnberg városa is csak tizenkét ezer arany lefizetése által menthette meg magát pusztításaiktól. Kevéssel husvét után egy husszita sereg, szám szerint mintegy tiz ezernyi, Velko kapitányuk vezérlete alatt Magyarországba is betört, s Nagyszombatig tüzzel, vassal dúlakodott. Zsigmond Stibor vajdát és Mathis Jánost küldé ellenök vegyesen magyarokból, morvákból s ráczokból szerkesztett sereggel, hogy őket a Nagyszombatnál felütött szekértáborukban két oldalról egyszerre támadják meg. Stibor emberül megfelelt a feladatnak; de Mathis, irígység s gyülöletből vezértársa ellen, mint látszik, szándékosan elkésett, s a csata egész súlya Stiborra háramlott. A királyi seregben mintegy hatezeren maradtak a csatame-

---

[1]) Wencker : Apparatus et instructus Archivor. 924.

zőn; de a hussziták is két ezer emberöket vesztették, s maga Velko is elesett; minél fogva a rablók nagy zsákmányukkal nemsokára ki is takarodtak az országból [1]).

IX.

A hussziták betörései miatt Zsigmond csak a nyár végén indult meg Németországba. Előre látá, hogy a baseli zsinat miatt, melynek valahárai egybehivását nem szünt meg sürgetni a pápánál, és császárrá koronáztatása miatt, mire a német urak iránt több ízben tanusított lenézés daczára is igen vágyódott, — hosszabb ideig tartand távolléte: ennek idejére tehát Garay Miklós nádort, Paloczy György esztergami érseket, Rozgonyi Péter győri püspököt, Palóczy Máté országbirót és Rozgonyi János kincstartót nevezte ki helytartókul. Borbála királyné is az országban maradt. Tarkövi Péter főtárnok-, Hedervári Lőrincz főlovász- és Tamásy László főajtónálló-mestert magával vitte kiséretében [2]).

Sept. elején Straubingenben hadat ügyekezett gyüjteni a még egyre pusztító hussziták ellen; de rendeletei eredmény nélkül maradván, kénytelen lőn bevárni a nürnbergi országgyülést, melynek megnyitását a következő 1431-dik évi februárra halasztotta el. A gyülés elején Vlád, a néhai Mircse vajda fia, egy oláh követséggel jelent meg a király előtt, s tudtára adván neki, hogy Dán vajdát, mivel a törökökhöz hajolt, legyőzte s megölte, kéré őt, ruházná reá a vajdai méltóságot. A király örömmel kapott az alkalmon, mely az elszakadt tartományt ismét befolyása alá helyezé, s Vládot nemcsak vajdává, hanem a sárkány-rend lovagjává is kinevezte, sőt visszatértében némi hadat is rendelt segedelmére Magyarországból [3]).

A birodalmi rendeket a husszitáktól szenvedett csapások, s a pápa ösztönzései, ki a husszita ellen az év elején keresztes háborút hirdetett, nagyobb buzgalomra látszának gerjeszteni. Törvényt alkottak, melynél fogva a birodalomban másfél évig minden belső villongás szigorúan eltiltatott; a husszita ellen pedig jelentékeny sereget ajánlottak, mely-

---

[1]) Chron. Bartossii, Dobnernél I, 164. Pray : Annal. II, 296.
[2]) Kovachich : Supplem. ad Vest. Comit. I, 423. *) alatt.
[3]) Windeck Cap. 174. Engel : Gesch. der Walachey 167.

nek vezérévé Hohenzollerni Fridrik, brandenburgi határgróf neveztetett ki. Zsigmond mindazáltal, míg a had fölkészült, újabb békekisérletet tőn a husszitáknál, s e végett május elején Prokoppal s néhány más vezéreikkel személyesen találkozott Egerben. De ezen ügyekezete nemcsak semmi eredményre nem vezetett, hanem mind a német uraknál, mind a husszitáknál gyanut ébresztett : ezeknél, mivel oly színben tűnt fel, mintha az nem volna egyéb, mint cselfogás, melylyel csak készületeiket halasztja, míg a német sereg táborba gyűl; amazoknál, mivel rosz néven vették, hogy olyanokkal alkudozik, kik ellen a pápa kereszthadat hirdetett. Az egyezkedésnek tehát néhány nap mulva vége szakasztatott, s a seregek a nyár derekán egymás ellen megindultak. A német haderő, számára nézve jóval meghaladta a husszitákét. De míg a husszitákat e veszély nagy összetartásra birta, a német urak ismét viszályokba keveredtek, melyeknek az lett vége, hogy a tábort közőlök többen, végre maga a fővezér, Fridrik határgróf is odahagyta; a bomladozó sereget pedig a hussziták szétverték, s benne tizezernél többet leölvén, összes hadszereitől s ezek közt százötven ágyujától is megfosztották.

A husszíták e győzedelmének Magyarországra nézve is károsak lettek következményei; mert Németországból nem lévén többé mitől tartaniok, hazánkba is betörtek, s miután Likava várát Sz. Mihály-nap táján, egy éjen csellel megvették [1]), Nyitra, Nagyszombat és Léva vidékét kezdték zsákmányolni, mi végett több száz szekeret hoztak magukkal. Az elszilajult kelyhesek ugyanis, miután hazájokat a hosszu háború alatt elpusztították, már élelmöket is a szomszéd országokban szokták megszerezni. Most azonban Rozgonyi Miklós, kit a királyi helytartók ellenök küldöttek, nem hagyta boszulatlanul a rablók merészségét. Szerencsére, a husszíták serege két részre oszlott, a taboriták is, az árvák is külön vidéken űzvén rablásaikat; mi Rozgonyinak nem kevéssé megkönnyitette a győzedelmet. Elébb Prokopot és Kolowrát Hanuszt, kik a táboritákat vezették, támadta meg az ügyes vezér, s őket Morvába visszaszorította. Azután az árvák hadára fordult, s azt Illava táján, november 9-kén egy véres

[1]) Borbála királyné levele Katonánál XII, 563.

ütközetben megverte. A hét ezernyi árva hadból alig menekült két ezer hazájába; 300 szekerökből pedig mintegy 250 az ágyukkal együtt a győzők kezébe jutott [1]).

A birodalmi seregnek megverettetése után Zsigmond a husszitik lecsöndesitése s ősi országának békés birtokolhatása iránt minden reményeit már csak a baseli zsinatban helyezte, melyet az uj pápa IV Eugen julius 23-kán valahára megnyittatott. Zsigmond e végett minden ügyekezetét oda fordította, hogy követek küldésére a husszitákat is reábirja. Nemcsak felette kegyes leveleket intézett hozzájok, melyekben nekik minden méltányos kivánataik teljesitését megigérte; hanem, nehogy őket Hussz halálának emlékezete visszarettentse, biztonságukról is kellőleg gondoskodott, megengedvén, hogy követeik oly kisérettel mehessenek, minőt bátorságuk igényelhet. Ügyekezete nem is maradt sükeretlen; mert bár az árvák felekezete, a Ziskától hátrahagyott szabályokhoz ragaszkodva, mitsem akart hallani a zsinatról, a táboriták, számra erősebbek, egy gyülekezetökben elhatározták, hogy közőlök követek menjenek a zsinatra.

E határozat nagy megnyugtatására szolgált Zsigmondnak, s ő azontúl római utjának és császári koronáztatásának végrehajtására fordítá törekvését. Előre látván, hogy Velenczével a két évi fegyverszünet letelése után újra meggyűlend a baja, De la Scala grófot, Tamásy László főudvarmesterét, Hédervâry Lőrincz főlovászmesterét és Mátyás alcancellárát julius 2-kán kelt levelében a Velenczével háborúban lévő Visconti Fülep milanói herczeghez teljes hatalmu követeivé nevezte, kik vele szövetséget kötnének; mi aztán aug. 1-jén valóban létre is jött [2]). Egy hónap mulva nyolczszáz magyar lovas kiséretében Nürnbergből maga is utnak indult a Bodentóhoz, honnan a fegyverszünet letelte után a háborút Velenczével megkezdette, mintegy öt ezernyi hadat küldetvén a magyar kir. helytartók által Friaulba. E háborúban Fülep milanói herczegen kivül, még Savoya grófja is szövetségese volt a királynak [3]); Florencz ellenben Velenczével tartott. Azon tilalmakat, melyekkel Zsigmond Velencze kereskedését Magyar- és Németországban már elébbi háborúiban is suj-

---

1) Chron. Bartossii Dobnernél I, 171. Aeneas Sylv. Hist. Bohem. 48.
2) Fejérnél Cod. Dipl. X, 7, 328. 330.
3) Ludvig Cod. Dipl. Ital. II, 2285.

totta volt, most ismét megújitá, részben a genuai, részben a magyar s erdélyi kereskedőkre ohajtván átszállítani a keleti kereskedelem kezelését, noha már elébb is tapasztalhatá, hogy a kereskedelemnek fejedelmi hatalomszó nem képes irányt adni. Mi alatt e háború mind a két részről nagy elkeseredéssel folyt, Zsigmond november 22-kén Milanóba ment, s három nap mulva ott fejére tétette a lombard királyság vas koronáját [1]). De római koronáztatását illetőleg nagy nehézségek támadtak. IV Eugen velenczei származásu lévén, mindaddig nem akarta azt végrehajtani, míg Zsigmond Velenczével békét nem köt; s ezen felül még azt is feltételül szabta, hogy szűnjék meg pártolni a baseli zsinatot, melytől félni kezdett, hogy a reformkérdés tárgyalásakor nagyon megtalálja nyirbálni a pápai hatalmat. De Zsigmond Piacenzából kijelenté, hogy készebb lemondani császári koronáztatásáról, mint a zsinat szétoszlatásába beleegyezni. Utóbb Visconti ösztönzéseire april elején, 1432-ben, daczára a pápa tiltakozásának Luccába [2]), juliusban Sienába ment magyar lovas csapatának kiséretében. A város nagy fénynyel fogadta őt, s egész kilencz hónapig vendégszeretőleg látta el udvarát [3]); mert a mind sulyosabbá vált körülmények őt innen nem engedték kimozdulni. A fölött, hogy viszonyai Visconti Füleppel is mind feszültebbekké lettek [4]), a pápával folytatott alkudozásai sem vezettek czélra. IV Eugen oly konokká lőn, hogy a baseli zsinatot, mely az ő felsőbbségét elismerni nem akarta, egy bullája által feloszlatottnak nyilvánitá. Hiában sürgette őt Zsigmond, vonná vissza e bulláját;

---

[1]) Annal. Bonincontri Muratorinál XXI, 138. és Joannes Simoneta Lib. II. U. o. 221. A Chronicon Eugubinumban, mely egyébiránt hibásan helyezi a milanói koronázást a következő évbe, ezeket olvassuk Zsigmondról : „L' imperadore Sigismundo — — — fu valente principe, la persona del quale era bella, la faccia gioconda, et allegra, proveduto uomo nel mestiere del armi, ed era da alcuno biasimato di troppa larghezza, che tanto aveva bene, quanto poteva donave; di modo che il piu delle volte egli aveva necessita. Muratorinál XXI, 970.

[2]) Vita Nerii Capponi Muratorinál XX, 489.

[3]) Magno Senensium sumptu pluribus mensibus apud eos fuit. Annal. Bonincontri Muratorinál XXI, 140. Ugyanezt mondja maga Zsigmond is a Kanizsay Lászlóhoz irt levelében.

[4]) Audivi ego (Bonicontri) saepius illum (imperatorem) dicentem, cum Senis essem : ego ulciscar de illo perfidissimo tyranno, qui me Senis tanquam belluam collocavit. Muratorinál XXI, 140.

hiában idézte meg őt a zsinat is april 29-kén kelt végzésében : a pápa majdnem egy évig daczolt a zsinattal; Zsigmondot pedig, bár leginkább ő tartóztatta vissza minden erőszakosabb lépéstől a baseli atyákat, a florencziek által Sienában oly veszélybe ejtette, hogy a király már személyét sem láthatá bátorságban; s a legsürgetőbb kifejezésekben kényteleníttetett kérni a magyar urakat, egyebek közt Kanizsay László sopronyi főispánt, küldenének mennél elébb némi hadakat Sienába [1]). De miután a pápa Zsigmondot egyházi átokkal is fenyegette, ha nem szűnnék meg pártolni a zsinatot, végre ez is erélyesebben lépett fel, s a pápát pörbe fogatta. Ez végre megtörte a pápa makacsságát : V Márton a zsinat törvényességét az 1433-ki febr. 16-kán kelt nyilatkozatában elismerte, s most viszont ő kérte a királyt, védené őt a zsinat ellen. Zsigmond ezt neki örömmel meg is igérte, feltételül szabván, hogy koronázását végrehajtsa, Velenczével pedig békét eszközöljön. Az egyesség ekként helyreállott a király s a pápa között; mivel pedig ezt a baseli atyák némi gyanúval fogadták, mintha ez a zsinat szabadsága ellen volna irányozva : Zsigmond april 15-kén irt levelében kijelenté, hogy a pápa irányában, kivévè azon egyet, hogy őt székében fentartani kivánja, semmire sem kötelezte magát, mi a zsinat céljaival ellenkeznék.

A pápa közbenjárására april 7-kén Velenczével is megköttetett a béke öt esztendőre. Velencze ezután is birtokában maradt a dalmát városoknak, melyekért fölötte csekély kárpótlásul, a királynak költségei fedezésére némi öszveget fizetett. A pápa utóbb egészen kiengesztelte Zsigmondot a köztársasággal [2]). — Rómában május 21-kén tartá Zsigmond ünnepélyes bemenetét; 31-kén pedig, épen pünkösd vasárnapján, császárrá koronáztatott. Három hóuapi mulatása után Rómából megindulván, az ősz elején Baselba érkezett.

A királynak ezen hosszú, már a negyedik évre fordult távolléte alatt a bajok nem kevéssé meggyűltek Magyarországban. A husszittákat az 1431-ben Illavánál szenvedett vereségök nem rettenté vissza betöréseiktől az országba. Az 1432-ki juniusban az árvák felekezetének egy hada, bizonyos

---

[1]) Katonánál : XXII, 598. kövv.

[2]) Venetorum amicus discessit, quum eius adventu his inimicissimus esset, — mondja a szemtanu Bonincontri, Muratorinál i. h.

Blasko vezérlete alatt betörvén, Nagyszombatot egy éjen csellel hatalmába ejtette, s onnan az egész Mátyusföldét elárasztotta, szinte a Dunáig űzvén rablásait s pusztításait. Midőn pedig értesűltek, hogy a szomszéd vármegyék nemessége ellenök Pozsony táján táborba gyűlt, zsákmányukkal kitakarodtak; Nagyszombatban mindazáltal valamint Szakolczában is őrséget hagytak hátra [1]). Utóbb, az ősz beálltával még egyszer ismételték rabló kalandjokat; de ekkoron a Vágnál nagy vereséget szenvedtek [2]).

A husszitűk ezen évi betörésével egy időben a törökök is háborgatták az alvidéket. Egy sereg török, a sárkány-rend díszjelének daczára is árulóvá lett Vládtól vezettetve, Szörény várát megtámadta s annak védőit, az 1429-ben oda telepített német-rendi lovagokat levágta, a várat megvette, s aztán Erdélybe törvén, a Bárczaságot, Brassó vidékét s a székelyek néhány székeit rabolva s tűzzel vassal pusztítva kalandozá be. Egy más török had meg Szerbországra ütött, Krusováczot megvette és Szreberniket kezdé ostromolni. Brankovics György csak azáltal mentette meg tartományát további pusztításaiktól, hogy leányát, a szép Marát, a szultánnak nőül adta [3]).

Ezen ellenséges beütésekhez járult, hogy az uj rosz pénz, melyet Zsigmond kevéssel az országból távozta előtt, mindenkor üres kincstárán némileg segítendő, veretett, a közéletben számtalan bajoknak lett forrásává. Zsigmond e pénz kibocsátásakor akként rendelkezett volt, hogy mig a régi, nagyobb denárokból száz megyen egy arany forintra, az újakból négyszász tegyen egy forintot; mely ennélfogva Kartingnak (egy jó denár negyedének) neveztetett. A rosz pénzt mindazáltal senki sem akarta elfogadni a kiszabott becsben, s a közélet ezt annyira leszállította, hogy egy régi denárért az ujból tiz, egy forintért ezer kivántatott; miből aztán „sokféle pörlekedések és viszályok ... különféle kellemetlenségek s károk, egyebek közt nagy drágaság, támadtak“ [4]).

---

[1]) Chron. Benessii Dobnernél IV, 73. Chron. Bartossii u. o. I, 174. Turóczy: IV, Cap. 21.

[2]) Balbinus: Epit. Rer. Boh. Lib. IV, 477.

[3]) Lásd a brassói feliratot Schwandtnernél: I, 886. Windeck Cap. 195.

[4]) E pénzügy már egy elébbi, 1432-ki január 20-kán tartott nagy tanácsban, melyben az urakon, s több vármegye követein kivül a kir.

Mind ezen bajok arra birták a királyi helytartókat, hogy az 1432-ki aug. 10-dikén Budán azok orvoslata, kivált pedig az ország védelmének czélszerűbb szabályozása végett egy nagy országtanácsot tartanának. Az ugynevezett banderialis honvédelmi rendszer, melyet kivált Nagy-Lajos hozott divatba, a nélkül, hogy azt törvény által is szorosabban meghatározta volna, a nagy kiraly halálát követett belzavarok korában bomladozásnak indult. A főnemesek, kiknek dicsőségvágya s hiusága Zsigmond dicstelen kormánya és szerencsétlen hadjáratai alatt táplálékot, mint elébb, Lajos korában, már nem nyert, zászlóaljaikat, banderiumaikat igen hanyagul állíták ki. E mellett a nemesség fölkelése is a megyei zászlók alatt mind rendetlenebbé lőn; nem egyszer történt az utósó évek alatt, hogy a szegényebb nemesek, más fegyverök nem lévén, csak bunkós botokkal gyűltek a kitűzött megyei zászló alá. A honvédelem ismét oly gyöngévé sülyedt, mint volt az Anjou-királyok előtti zavarok idejében. Sietteté e hanyatlást az is, hogy e királyok, mig egyrészről seregöket a főnemesség zászlóaljainak rendezése, a banderialis rendszer kiképzése által oly hatalmassá tették, hogy Lajos néha százezrekből álló hadakat vezetett csatáiba, másrészről nemcsak ezen uj rendet mulaszták el biztositani czélszerű törvények által, hanem a honvédelem hajdani rendszerének még fenmaradt egynémi elemeit is fel hagyták oszolni, a még létező várjószágokat, a hadi szolgálattal járó bérbirtokokat stb. elpazarolták, örök és szabad birtokul adományozták el; söt még a nemesség személyes táborozásának pénzül megváltása is szokásba jött. Nagy Lajos alatt mind ez nem volt érezhető kárára a honvédelemnek. Ő nagyszerű egyénisége, a nemzetet mindenre reábirni tudó ügyessége által az urak banderiumaival minden hiányt fölösen kipótolt. De Zsigmond alatt, az oligarchia zavargásai s a király többszöri huzamos távolléte következtében eláradt hanyagság mind érezhetőbbé tette a honvédelem gyöngeségét. Ezt ügyekeztek tehát most orvosolni a Budán összegyűlt urak. A tanácskozások azonban nem vezettek eredményre : a jelenlévő urak mindenek fölött szükségesnek látták a megyei nemesség fölkelésének rendezését; s mivel

---

városok követei is részt vettek, rendeztetett, a közéleti divat törvényesíttetvén Cod. Dipl. X, 7, 428.

ezt csak teljes országgyülés tehette sükeresen, megkérendőnek határozták a királyt, hirdetné ki azt mennél elébb.

Mig az urak e fölött tanácskozának, követség érkezett hozzájok Ulászló lengyel királytól, ennek nevében előadó, hogy miután a poroszok nem szűnnek meg háborgatni Lengyelországot, Ulászló ellenök s minden németek ellen szövetséget kötött a csehekkel; de a magyarokkal, kiket többféle szövetségi és sógorsági kötelék kapcsol össze a lengyelekkel, folyton barátságos viszonyban kiván maradni. A magyar urak ezen üzenetre, melynek czélja volt őket meghasonlásba hozni királyukkal, semmi választ sem adtak; János zágrábi püspök azonban, ki a gyülésen szinte jelenvolt, nem mulasztá el Zsigmondot arról mindjárt értesíteni [1]).

Zsigmond a püspök levelét, s a helytartóknak a gyülés lefolyásáról irt tudósitását Sienában vette. A lengyel király ügyekezeteiről vett értesités arra ösztönözte őt, hogy a pápával mennél elébb megegyezvén, a zsinat által valahára a cseheket is lecsöndesítse; a gyülésről szóló tudósitás következtében pedig egy hadszabályzati javaslatot intézett a helytartókhoz, hogy az általok minden megyéknek megküldetvén, s ezek gyülésein meghányatván, a tartandó országgyülésen királyi előadásul, s tulajdonképen alapjául szolgáljon a honvédelmi rendszer törvényes szabályozásának.

Bár az országgyülés a király távollétében nem tartatott meg, e javaslat még is alkotmányunk egyik fő alkrészére, a honvédelem rendszerére nézve oly nagy fontosságot nyert az utóbbi időkben, hogy méltó azt kissé bővebben megismertetnünk. Főbb pontjaiban a javaslat oda megy ki, hogy a király, a királyné, a főpapok s a főnemesek a maguk zászlóaljait a szokott mód szerint rendesen és teljes számmal vezessék ki; a birtokos nemesek mindnyájan személyesen kötelesek fölkelni; a szegényebb nemesek pedig, kiknek fölkelése az e körül támadt rendetlenségek s kivált a készületlenség, kellő fegyverek hiánya miatt majdnem egészen haszontalanná vált, közönséges, személyes fölkelés helyett kebelökből bizonyos számu, jól fegyverzett vitézt küldjenek a táborba; ezeknek számát e szegény nemesek száma s értéke szerint minden vármegye külön határozná meg. Továbbá, a birtokos nemesek jószágaik arányában jobbágyaikból is állítsanak a megyei

---

[1]) Farlatusnál : Illyr. S. V. 466. Katonánál XII, 591.

zászlók alatt táborozandó vitézeket; kiknek eltartására a többi jobbágyoktól külön adó szedessék. Ezeknek számát szinte minden megye határozná meg a maga kebelében, hogy aztán tudassék : minden megye mennyi fegyverest küldhet mind a szegény, mind a birtokos nemesekből s ezek jobbágyaiból a táborba. Az ekként meghatározandó megyei dandárt, miként hajdan szokásban volt, mindig a főispán vezesse a derékhadba. Az ezen elemekből alkotott derékhad aztán ne mondja, hogy tizenöt napon túl nem akar vesztegleni a határokon, hanem, miután a szegény nemesek abban személyesen nem szolgálnak, mindaddig köteleztessék fegyver alatt maradni, mig a vezérek azt szükségesnek látják. Végre, mivel a magyar birodalom, nemcsak a szoros értelemben vett Magyarországot, hanem Dalmát-, Horvát-, Ráma-, Szerb-, Bosnya-, Halics-, Ladomér- és Bolgárországot is magában foglalja, aminthogy e tartományok Lajos király idejében tényleg a magyar koronához tartoztak, s az ország derékhada ezen tartományokat is köteles volna védelmezni: ennélfogva meg kellene határozni, mit tekint a nemzet a birodalom azon határainak, a meddig a fölkelt derékhad saját költségein menni tartozik, akár ama határok védelmére, akár az elvesztett részek visszafoglalására? Mind ezek fölött még az iránt is tesz javaslatot a király, miként kellene felosztani az ország összes haderejét, hogy a határok mind a törökök, mind a husszitákstb. ellen kellőleg megvédve legyenek [1]).

A vármegyék e királyi javaslat fölött 1433 folytában valóban meg is tarták tanácskozmányaikat : a javaslat pontjai átalában elfogadtattak, s minden vármegye meghatározta a maga dandárának létszámát. E határozatok aztán, bár országgyülés nem tartatván, törvényes erőre nem emeltettek, az utókorban is szabályozóknak tekintettek a nemzeti derékhad létszámára nézve [2]). Az országgyülést hihetőleg azért

---

[1]) Kovachich : Suppl. ad Vestig. Comitior. I, 374. követ.

[2]) E létszám, az ország külön határai közt felosztva következő volt:

a) Az adriai tenger s Dalmátország felé táboroztak a török és társai ellen:

A királyi dandár, számszerint		. . . .	1000	lovas	
A horvátországi bán	1 banderium	. . . . .	500	„	
A Corbaviai gróf	1 „	. . . . .	500	„	
A cetini gróf	1 „	. . . . .	500	„	
A segniai gróf.	1 „	. . . . . .	500	„ . .	3000

nem lehetett megtartani, mivel Garay Miklós nádor 1433 nyarán meghalálozott, a husziták pedig Lengyelországon

---

Horvát- s Tótország, az ott lakó oláhokkal (számok alább fordul elő)		áttétel	3,000
b) Szint a török ellen az Unna folyam felé:			
A tótországi bán 1 banderium	500	lovas	
A vránai pörjel 1 „	500	„	
A zágrábi püspök 1 „	500	„	
Tahi (a varians szerint Tóth) Lőrincz 1 band. .	500	„	
A Blagay urak 1 band.	500	„ . .	2,500
c) Ozora felé hasonlóképp a török ellen:			
A szerb despota	8000	lovas	
A pozsegai főispán	100	„	
A pécsi püspök 1 band.	500	„	
Bolgárország	4000	„	
A bosnyai püspök.	100	„	
A Bothos urak	100	„	
Garay János 1 band.	500	„	
Lévai Cseh Péter 1 band.	500	„	
A macsói bán	400	„	
Gergelyfi János 1 band.	500	„	
Maróthy János bán	1000	„	
Thallóczy Matkó Szrebernik fejében	1000	„	
Wajdafy Henrik	100	„	
Herkei Lorand György	100	„ . .	16,900
d) Dalmát-, Horvát- s Tótország rendei; továbbá Bosnyának fenmaradt részei és Sz. Szavó herczegsége (Herczegovina)	9000	„	
Verőcze vármegye dandára	200	„	
Somogy „ „	500	„	
Szala „ „	600	„	
Baranya „ „	500	„	
Bács „ „	500	„	
Pozsega „ „	300	„	
Valkó „ „	200	„	
Bodrog „ „	300	„	
Szerém „ „	200	„	
Tolna „ „	200	„ . .	12,500
e) A Temesköz felé szint a török ellen:			
A kalocsai érsek 1 bander.	500	lovas	
A váradi püspök 1 „	500	„	
A királyi dandár	1000	„	
A csanádi püspök	200	„	
Az oláhok, kunok és jászok	200	„	
Temes vármegye dandára	200	„	
Keve „ „	100	„	
átvitel	2700	lovas .	34,900

keresztül egy nagy sereggel ismét betörtek az ország északi részeibe, Késmárkot megvették, kirablották s felgyujtották;

áttétel	2700	lovas .	34,900
Zaránd „ „	300	„	
Arad „ „	100	„	
Csanád „ „	300	„	
Torontál „ „	100	„	
Krassó „ „	100	„	
Csongrád „ „	200	„ . .	3,800
f) Erdély felé:			
A királyi dandár	1000	lovas	
Az erdélyi püspök 1 bander.	500	„	
Az erdélyi vajda 2 „	1000	„	
Az oláh és moldvai vajdák	10000	„	
A székelyek és szászok	4000	„	
Az erdélyi nemesség	3000	„	
Bihar vármegye dandára	600	„	
Békés „ „	200	„	
Szatmár „ „	200	„	
Szabolcs „ „	200	„	
Ugocsa „ „	100	„	
Marmaros „ „	50	„	
Bereg „ „	100	„	
Kraszna „ „	100	„	
Külső s belső Szolnok	400	„ . . .	21450
g) Németország felé a husszíták ellen:			
A király személyesen	4000	lovassal	
Az esztergomi érsek 2 bander.	1000	„	
Az egri püspök 2 „	1000	„	
Szentgyörgyi gróf 1 „	500	„	
Stibor gróf 2 „	1000	„	
Széchenyi László	100	„	
Derencsényi Imre	50	„	
Palóczy Imre	100	„	
Kalmai Miklós	50	„	
Berzenczei Henrik és Dömötör	50	„	
Czudar János	50	„	
Czudar Simon	50	„	
Sós Miklós és György	50	„	
Agárdy György	50	„	
Széesy Frank	100	„	
Pethő László	50	„	
Herkey Eustach	50	„	
Gyarmathy Miklós	50	„	
Thari Robert	50	„	
Aranyi István	50	„	
átvitel	8400	lovas .	60,150

pusztitva s rabolva lehatottak egészen Körmöczbányáig, mig végre, 3 — 4 hétig tartott dulásaik után a Szepességen ke-

---

áttétel	8400	lovas	60,150
Jakabfy János	100	„	
Széchenyi Osvát	50	„	
A Homonnai urak	200	„	
Kompolt Pál	100	„	
Perényi János	200	„	
A Pelsőczi urak	200	„	
Derghy Sebestény	50	„	
A tárnokmester	50	„	
Sáffár István	50	„	
Ernyey Mihál	50	„	
A Noffry fiak	50	„	
Czobor	50	„	
Forgách Péter és János	50	„	
Miklós, a Galgóczi bán fia	100	„	
Soprony vármegye dandára	100	„	
Győr „ „	100	„	
Veszprém „ „	100	„	
Pilis „ „	50	„	
Mosony „ „	25	„	
Nyitra és Thurocz vármegye dandára	600	„	
Liptó és Szepes „ „	200	„	
Zemplény és Borsod „ „	300	„	
Gömör és Heves „ „	400	„	
Vas és Fehér „ „	1000	„	
Esztergom és Komárom vármegyék dandára	200	„	
Pozsony, Trencsény és Árva „ „	300	„	
Zolyom. Sáros és Abaujvár „ „	600	„	
Tolna, Nográd és Pest „ „	1000	„	
Hont és Bars „ „	100	„	14,775
h) A pozsonyi vár védelmére:			
A győri püspök 50 lándzsa	500	lovas	
A veszprémi „ „ „	500	„	
A pannonhegyi apát 25 lándzsa	250	„	
A Hedervári urak 100 „	1000	„	2250
		Összesen:	77,175.

Ezen, összesen 77,175 fegyvereshez hozzájárulnak még a tiszti banderiumok, melyek közöl e lajstromban több kihagyatott, továbbá számos, innen szintén kihagyott uraknak — minők a Rozgonyiak, Palóczyak, Losonczyak, Kanizsayak, Báthoryak stb. stb. — banderiumai; a birtokos nemesek, a jászok, kunok és a városok fegyveres népei stb., miket a fentebbi öszveghez adva könnyen kijő a 120 ezer fegyveres, mennyire az egykoru Sanutó Magyarország összes haderejét számítja. Ld. erről Horváth Mihály: A honvédelem történetének vázlata a magy. academ. évkönyveiben és Bartal György: Comment. ad histor. status jurisque publici Hungariae III, 139.

resztül, honnan György prépostot magukkal foglyul vitték, nagy zsákmánynyal tértek vissza hazájukba [1]). A török ez évben, szerencsére, nem háborgatta az országot. Zsigmond már sienai időzése alatt alkudozásba ereszkedett velök [2]); utóbb pedig Murad szultán ünnepélyes követséggel s gazdag ajándékokkal tisztelte meg őt Baselben, mely alkalommal hihetőleg a béke is megköttetett [3]).

Zsigmond Baselbe megérkezvén, főleg a husszíták ügyét törekedett jó végre vezetni. A husszíták még az év (1433) elején küldöttek volt oda követséget, melynek Prokop és Rokiczana János, a husszíták nagy tekintélyű papja is tagjai valának. Az egyesség megkötése Baselben nem sikerült ugyan, s a csehek haza tértek; de utóbb a zsinat küldött követséget Prágába, mely aztán Rokiczana által, kinek a prágai érsekség biztosíttatott, a husszíták azon felekezetét, mely a kelyhesek nevét viseli, november 30-dikán megbékitette; az egyesség utóbb Zsigmond sürgetéseire az 1434-ki februárban a zsinat által is megerősíttetett. De az engedmények, melyek e békekötés négy pontjában a husszitáknak adattak, s melyeknek egyike az, hogy az ur vacsoráját mind két szín alatt vehessék, korántsem elegített ki minden husszita felekezetet. A táboriták s az árvák árulásról vádolták a kelyheseket, s újabban is megkezdték pusztitásaikat. A zsinat tehát elhatározta, hogy valahára elegendő fegyveres erő vezettessék a békétlenek megfenyítésére s e végett az egész keresztény világon husszita-adót rendelt szedetni. Ezen adó fejében, melyet Zsigmond az 1434-ki april 8-dikán kelt levelében tudatott az ország rendeivel, az egyháziak tizedeik s egyéb jövedelmeik huszadát, a világiak jövedelmeik ötvenedét, nem gyümölcsöző vagyonuktól minden ezer forint érték után egyet, a vagyontalanok pedig személyenként hat denárt köteleztettek fizetni. A király levelének vétele után Budán összegyűlt egyházi s világi főrendek elfogadták ugyan ezen adózást, de csak

---

[1]) Zsigmond levelei Kézsmárk javára Fejérnél : Cod. Dipl. X, 7, 452. 455. 460. Chron Bartossii, Dobnernál I, 180. Chron. Leibiczerianum Wagnernál : Annal. Scepus, II, 48. u. o. 105. 346. Dlugoss : Lib. XI, 625.

[2]) Zsigmond fentebb idézett regestumának 35-dik czikkében olvassuk : Habentur etiam tractatus de Treugis ineundis cum Turcis. Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. I, 440.

[3]) Krantz, Fleuri folytatója XXVII, 125.

egy évre; miben viszont a király annál inkább megnyugodott, minthogy azt a zsinatnak sem volt szándokában több évre kiterjeszteni [1]).

Az egyesség, melyet a kelyhesek a zsinattal kötöttek, nagy viszályba bonyolítá őket a husszitiák többi felekezeteivel. De most az összes cseh nemesség s a városok is a kelyhesekhez csatlakoztak; kik aztán pénzzel a zsinat részéről is segíttetvén, a táboritákat és árvákat május 30-dikán egy fölötte véres csatában széjjelverték. A két Prokop tizenkét ezernél több husszitával maradt a csatamezőn. És igy végre is csak miután önmaguk gyilkolták le egymást, szabadulhatott meg a világ e fanaticus vallási felekezettől, mely annyi éveken keresztül ostora volt a szomszéd népeknek, Csehországot pedig majdnem sivataggá változtatta. A megfogyott s vezéreiktől megfosztott táboriták s árvák ezentul megszűntek veszélyesek lenni.

1434 nyarát Zsigmond a német birodalomban töltötte, annak rendeivel több izben tanácskozván. A magyar rendek e közben mindinkább sürgették őt, térne valahára vissza az országba, hol, kivált Garay nádor halála óta a helytartók gyönge tekintélye nem volt képes a rendet eléggé fentartani: az urak egymással viszályokba keveredtek, melyek nem egyszer hatalmaskodásokká, fegyveres összecsapásokká mérgesedtek el; a hatalmasok a gyöngébbeket elnyomták, javaikat elfoglalták, személyeiket sérelmekkel illették. Zsigmond tehát, miután a regensburgi országgyülést bevégezte, october közepén a Dunára szállt s Pozsonyba hajózott, hol őt, az uj császárt, az egyházi s világi urak nagyszámu s fényes gyülekezete fogadta [2]).

X.

Zsigmond, hogy a négy évi távolléte alatt Magyarországban fölmerült bajokat orvosolhassa, de egyszersmind Csehországot is, — hol királyi hatalma a táboriták és árvák mult évi veresége után sem birt még egyhamar erősebb alapra vergődni, szemmel tarthassa, nem csak 1434-ben, hanem a következő esztendőben is huzamosabban Pozsonyban idő-

---

[1]) Zsigmond levelei Kovachichnál : Suppl. ad. Vest. Comit. I, 452.
[2]) Thuróczi Chron. IV, Cap. 23. Schwandtnernél I, 236.

zött. Mindenekelőtt a belviszályokba bonyolódott urak között ügyekezett a békét helyreállítani. Majd a fiatal II Ulászló követségét fogadta, ki atyjának Jagyello Ulászlónak még a mult évi májusban történt halála után, lépett a lengyel trónra. A lengyelek ifju királyuknak Albert osztrák herczeg leányát, Zsigmond unokáját óhajták nőül eljegyezni, s e végett most magának a császárnak közbenjárásához folyamodtak. De ez mindenekelőtt ama viszályokat kivánta teljesen kiegyenlíteni, melyek a mult években közte s Lengyelország között támadtak volt; mi végre mind a két részről egy biztosság kinevezését hozta javaslatba [1]).

Ama belviszályok, melyek lecsöndesítésével a király hazatérte után leginkább foglalkodott, mélyebb gyökereket vertek volt már, mintsemhogy azokat újabb törvényes intézkedések nélkül kiirtani remélhette volna. Mind e végett tehát, mind pedig hogy a honvédelem rendszerét ama, Sienából beküldött javaslatok szerint törvény által is szabályozza, az ország rendeit már a tél végén közönséges gyülésre hívta meg Pozsonyba. A tanácskozmányok eredménye két törvénykönyv lett, melyeknek egyike márczius 8-dikán, másika 12-dikén (1435) kelt.

Az első törvénykönyv több czikkelye azon erőszaktételek, jószágfoglalások, rablások, önkényes bebörtönzések s más hasonló törvénytelenségek ellen van intézve, melyeket a hatalmasok a király hosszú távolléte alatt a gyöngyébbek ellen elkövettek; s a módot határozza meg, mely szerint a különféleképp elnyomottak vagy megsértettek maguknak elégtételt szerezhetnek. Továbbá némi újabb szabályok alkottattak magszakadás esetében a királyi kincstárra szálló jószágok tekintetében, egyebek közt rendeltetvén, hogy mig a királyi főtörvényszék által eldöntetnék, valjon a fiscusnak van-e e joszágokhoz joga, vagy az elhunyt rokonainak, a megyei gyülés azokat valamely közép birtoku, ne pedig főnemes gondviselésére bizza. Alkottattak végre némely átalános közigazgatási törvények is; minő például az: hogy a szolgabirák a jó birtokuak közől az egész megyei nemesség által választassanak; az elválasztott, ha más közszolgálatban nincs, 25 gíra büntetés alatt tartozzék a hivatalt legalább egy évig viselni. E szolgabirák a főispánnal együtt jogositva legyenek

[1]) Dlugoss: Lib. XI, 671.

a megyei szék sértőire 25 —, a kamarai adót megfizetni vonakodó helységekre három —, a jobbágyai szabad költözését gátoló, vagy mások jobbágyait erőszakkal magukhoz vonó birtokosokra szinte három gírányi birságot vetni stb.

A másik törvénykönyv a honvédelem rendszerének szabályozását fogta czélul, mire nézve, jobbára az említett királyi javaslatok szerint következő törvények alkottattak: Elismeri a király, hogy a végvárakat, sőt a mennyiben ereje engedi, egész országot saját hadával s költségein védelmezni, tiszti kötelessége; de midőn nagyobb veszély fenyegeti az országot, mintsem azt a királyi had elháríthatná, kötelesek azon főpapok is, kik az illető részek ótalmára megbizattak, a maguk banderiumaival, és azon megyék főispánjai, melyek szintazon részek védelmére rendeltettek, a zászlós urakkal, a birtokos s egyéb nemesekkel s ezek fegyveres népeivel a királyi zászló alatt, derékhad módjára összegyűlve, segedelmet nyujtani az ellenség visszaverésére. Azon esetre, midőn átalános fölkelés hirdettetik, az egytelkes, jobbágyokkal nem biró nemesség fejenkinti fölkelése,—mit Zsigmond az említett javaslatban az e nemesek által kiállítandó bizonyos számu vitézekkel akart pótoltatni, jövőre is meghagyatott oly módon, hogy a kik más uraknak szolgálnak, ezek banderiumaiban, a többiek pedig a főispán vezérlete s a megyei zászló alatt saját költségeiken táborozzanak; az osztatlan testvérek közől mindazáltal csak egy köteles felkelni. Továbbá, az ily közönséges fölkelés alkalmával a fő és más jobbágyokkal biró nemesek minden 33 jobbágyuk után egy jól fegyverzett lovast állítsanak, a zászlósok saját, a nem olyanok a megyék zászlai alá; kiknek pedig ennyi jobbágyuk nem volna, más hasonló kisebb birtokuakkal együtt állítsák ki e kulcs szerint telekkatonáikat; mi végre egy, a megyei közönségtől választandó nemes, a szolgabiróval egyesűlve, irja össze a jobbágyokat szintugy a király, mint az urak s nemesek jószágain, s a lajstrom egy példányát a főispánnak adja által. Azon nemesek, kik a király vagy az urak banderiumaiban díjért szolgálnak, a maguk birtokaitól szinte kötelesek a megye zászlója alá küldeni jobbágyaik száma s az említett kulcs szerint reájok eső telekkatonákat. — És igy lőn a telekkatonaság, melynek már Lajos király alatt is találunk némi nyomára, törvényesen megállapítva. Ez által pedig új elem vétetett föl a honvédelem rendszerébe: a személyes

szabadságot és birtokjogot nélkülöző parasztság. Ezen intézkedés nem volt öszhangzásban az alkotmány azon elvével, mely eddigelé a honvédelem kötelességét a személy- és birtokjogtól föltételezte. Érezte ezt a nemesség; s bár e telekkatonaság élelmezésére azontul adót is szedett jobbágyaitól: hogy az igazságnak legalább némi külszinét megőrizze, s ne látszassék a parasztságra, melynek személy- és birtokjogot adni elmulasztott, uj sulyos terhet rakni, a parasztságot nem mint néposztályt, mely a maga nevében, külön kötelességczímmel táborozna, hanem csak mint a nemesi jószágok járulékát vette föl a honvédelembe. A törvény kifejezése szerint, nem a parasztság állított ki a maga kebeléből, hanem a nemesség adott jószágainak nagysága, jobbágyainak száma szerint katonákat. Mi alatt pedig a parasztokra ily teher tétetett, az egyházi s világi uraknak az is megengedtetett, hogy nem csak váraik őrizetére, hanem családjaik szolgálatára is honmaraszthassák nemes szolgáikat. — Végre még néhány fegyelmi szabály is alkottatott: azokra, kik a táborban meg nem jelennek, vagy készakarva későn jönnek, vagy engedelem nélkül távoznak, jószágvesztési büntetés szabatott. Rendeltetett továbbá, hogy a sereg ne a falukban sem a vetéseken, hanem szabad mezőn táborozzon, s vízen, fán és kaszálatlan füvön kivül ingyen semmit se követelhessen a földnépétől.

Zsigmond a nyár elején Albert herczeg társaságában Brünnbe utazott, alkudozásait a cseh rendekkel bevégzendő. De ott még nem sikerült mindent végképen elintéznie, s miután Magyarországba visszatért, cancellárát, Schlik Gáspárt hagyá hátra a további értekeződésre a csehekkel, kik egy nagy országgyülést tartottak Prágában. Itt a béke és Zsigmond elfogadásának feltételei véglegesen meghatároztatván, 1436 elején egy követség küldetett azokkal a királyhoz Székesfehérvárra, ki ott a magyar főrendekkel gyűlést tartott. Zsigmond itt, a cseheknek mind a zsinattal s mind a mult évben Schlikkel kötött szerződését külön okmányokban megerősítvén, a hosszu viszálynak valahára szerencsésen véget vetett [1]). De ezen engedményeken felül még ajándékok által is ügyekezett Zsigmond biztosítani magának a csehek jó

[1]) Chron. Bartosii Dobnernál I, 193. Az okmányok Praynál: Annal. II, 317. kövv.

indulatát. A husszita adóból jelentékeny öszveg szedetett be az országban. Ebből most Zsigmond hatvanezer aranyat osztogatott el a csehek között, midőn őket hazájokba visszaküldötte [1]). A cseheket ekként kiengesztelve látván, a tavasz végén maga is megindult Csehország felé, hogy ott a rendek hódolatát fogadja. Junius 7-dikén Iglóban a cseh rendek küldöttsége által fogadtatván, nemcsak az eddig kötött szerződések pontjait újra esküvel is megerősítette, hanem egyéb kivánságaikat is — egyebek közt, hogy az egyházi javakat azoktól, kiknek kezén vannak, váltság nélkül vissza nem veszi, hogy az elűzött szerzeteseket klastromaikba vissza nem helyezi stb. — színleg készséggel megigérte teljesíteni. Prágában augusztus 23-kán tartá ünnepélyes bemenetét, hol aztán a rendek s a városok küldöttei vetélkedve újitották meg hódolatukat; végre még a táboriták is engedelmességet fogadtak. A következő év elején Zsigmond Borbála nejét is megkoronáztatta cseh királynévá. A megelégedést, az örömet a béke helyreálltán azonban nemsokára ismét panaszok s a kedélyek újabb forrongása váltá fel a husszíták felekezetében; mert Zsigmond nem csak minden módon elárulta idegenségét irányukban, s nem csak az Iglóban tett igéreteket nem teljesítette, hanem a békeszerződés pontjait is több izben megsértette. Egyebek közt Rokiczana prágai érsek, nem csak méltóságától fosztatott meg általa, hanem már életét sem látta Prágában bátorságban s bujdokolni kényszeríttetett, egyedül azért, mivel nem szűnt meg az urvacsoráját mind a két szín alatt osztogattatni.

A husziták, természetesen szintén nem nézték tétlenül a békeszerződés ezen és hasonló megsértéseit, s mindinkább villongni kezdének.

Mialatt Zsigmond 1436 s a következő év folytában részint ezen önokozta bajokkal, részint a német birodalmi ügyekkel foglalkodott, Magyarország sem örvendhetett teljes nyugalomnak. Zsigmond 1435 végén, midőn a cseh követséget várta magához Székesfehérvárra, a szentség hírében lévő Jakab ferenczi szerzetest Bosnyából, hol ő, mint a szerzet főnöke, az eretnekek kiirtásában működött, magához hívta, hogy a várt husszita követeken is megkisértse teritő

[1]) Bonfini: Dec. III. Lib. III. 429.

buzgalmát [1]). A király szándéka azonban nem sikerült, s a követek távozta s a királynak Csehországba utazta után a vakbuzgó szerzetes Magyarországban s Erdélyben kezdte meg téritéseit. A husszita tanok néhol itt is találtak követőkre, kik az erdőkben, barlangokban, pinczékben s a helységektől távolabb eső malmokban, tarták éjjenkínt összejöveteleiket, hogy az urvacsoráját mind a két szin alatt magukhoz vehessék. „Az ur vérét — u. m. egy levelében a kalocsai káptalan, — szurokkal bevont zacskokban vitték magukkal e rejtekeikbe s... avval magukat és ruházatukat megöntözték. . .“ Egyébiránt pedig, mint tudjuk, az országnak számos lakosa a keleti egyháznak volt híve, kik, szinte kárhozatos eretnekek voltak a térítő szemében. Már Tvartko királyt is bevádolta volt Zsigmondnál, ki aztán a hűbéres királyt az év elején Székesfehérvárra maga elébe idézvén, ünnepélyes okmányban megigértette vele, hogy tartományányában nem gátolja többé a téritést [2]). Most, ugylátszik, a husszitákon kivül az óhitűekre Magyarországon is kiterjeszté Jakab atya térítő buzgalmát [3]). A pápa őt ez évi augusztusban Magyarországon az eretnekség inquisitorának nevezte ki [4]); s azóta nem ismert határt Jakab atya szeretetlen vakbuzgalma, kivált miután némely püspököktől is nyert pártolást. Bejárta Erdélyt, a nagyváradi, kalocsai s több más egyházi megyéket, s hol a tévelygő nép szónoklataira nem hajólt, ott fegyveres erőszakkal is működött. Az országtanács ugyanis ez év folytában pénzül rendelte szedetni az egyházi tizedeket, hogy a püspökök e hittévelygés kiirtása végett banderiumaikat annál könnyebben kiállítsák [5]). Ezen banderiumok kiséretében barangolta be tehát frater Jakab az országot; s hogy lángbuzgalmának számosan áldozataivá is lettek a szerencsétlen népben, több egy-

---

[1]) Koller : Histor. Episcopat. Quinqueeccles. III, 350.

[2]) Katonánál : XII, 735.

[3]) U. o. 749. Circa conversionem eorumdem haereticorum et etiam multorum schismaticorum . . .

[4]) Katonánál u. o. 741.

[5]) Quod nos eo propensius et commodius gentes nostras exercituales nostrumque banderium contra et adversus nefandissimos haereticos Huzitas levare possimus, qui . . . regnum hoc, fidemque orthodoxam . . . perturbare non desistunt. Fejérnél : Cod. Dipl. X, 7. 815.

házi ur levelei tanúskodnak [1]). Ez lehetett oka, hogy Henrik pécsi püspök a kiméletlen téritőt, midőn 1437-ben az ő megyéjét is meglátogatá, abból kikergette. De Fr. Jakab a pápa tekintélyéhez folyamodott, kinek közbenjárására aztán Zsigmond az 1437-ki aug. 23-kán Prágából kelt levelében keményen ráparancsolt a püspökre, hogy ne gátolja tovább megyéjében Fr. Jakab működését [2]).

Ezen inquisitori zaklatások s kivégeztetések a nép közt több helyt nagy forrongást támasztottak. Legveszedelmesebb volt ez Erdélyben, a Nyirségben és a Szamosközön, hol a nép, szabad költözködésének gyakori önkényes meggátlása s azon szigor miatt, melylyel 1436-ban a tizedek szedettek, különben is igen elégedetlen volt. Zsigmond mielőtt Csehországba távozott, az egyházi s világi urak tanácsából Székesfehérvárott oly rendeletet bocsátott ki, hogy a Marchiai Jakab atya működéseinek támogatása végett kiállitandó fő papi banderiumok tartására a tizedek pénzül szedessenek oly módon, hogy minden kereszt buza nyolcz nagyobb, vagy ezekkel egy értékű 80 kisebb, karting nevü, denáron váltassék be [3]). E rendelkezés nagy ellenszegülésre talált nemcsak a nép, hanem a birtokos nemesség részéről is, kivált Erdélyben, hol Lépes György püspök még a pár év óta hátralékban maradt tizedeit is ezen rendelet szerint kivánta behajtatni. A püspök ennek következtében a királyhoz folyamodott segedelemért; mire Zsigmond avval fenyegette september elején (1436-ban) Prágából kelt levelében a tartomány rendeit, hogy rendeletet bocsátott légyen a hatóságokhoz, miszerint a mely birtok a reá eső tizedet megfizetni vonakodik, az arra egyházi tilalommal kényszerittessék; és ha egy hónapon túl még ezután is vonakodnék fizetni, arra a megyei ha-

---

[1]) Olvassuk egyebek közt János váradi püspök levelében IV Eugen pápához : Qui — F. Jacobus de Marchia — in dioecesi mea Varadiensi similiter per suae inquisitionis adhibitionem . . . . plurimos, ipsa haeretica pravitate infectos per interitum supplicii reprobavit condemnatos. Katonánál XII, 746. Hasonlót ir a pápához a kalocsai káptalan : Alios etiam non modicos errores (a husszitai tanokon kivül) fidei catholicae contrarios comperit manifeste; quos quidem haereticos habita superinde deliberatione praematura, dignam demeritorum suorum subire fecit ultionem; sicque ipsos et eorum fautores taliter iam contrivit stb. U. o. 747.

[2]) Koller : Hist. Episcopat. Quinqueeccles. III, 329. 359.

[3]) Fejérnél : Cod. Dipl. X, 7, 815.

tóság által szoríttassék, mely e fölött minden makacs helységre három gírányi birságot vessen[1]). A király e fenyegetése, ugylátszik, több helyt végre is hajtatott; de a szigor nemcsak meg nem törte az ellenszegülést, hanem a kedélyek izgatottságát, melyet a költözködés gyakori meggátlása, s az egyházi tilalom folyton ébren tartott, lassanként egészen a lázadásig felfokozta. A nép, magyarok és oláhok, „elkeseredett szívvel látták miként halnak el rokonaik a szentségek kiszolgáltatása nélkül, miként kénytelenek halottjaikat egyházi szolgálat nélkül a temető helyeken kivül eltakarítani, gyermekeiket, testvéreiket egyházi áldás nélkül házasítani össze.“ 1437 nyáran tehát Bábolna hegyén, Alparét határában, Belső-Szólnok vármegyében, nagy számmal gyűltek össze s követeket küldének sérelmeik orvoslata végett uraikhoz. De Csáky László, erdélyi vajda e követeket elfogatta s lefejeztette, s a maga és Lépes Loránt alvajda, Tamásy Henrik és Kusali Jaks Mihály székelyispánok fegyveres népével az összegyűlt népet megtámadta. A csata, bár véres volt, nem lett elhatározó; egyik fél sem tartván magát legyőzöttnek, s utóbb egyezkedésre került a dolog. E szerint az urak s jobbágyok közti viszony addig is mig a király által szabályoztatnék, következőleg állapíttatott meg : a püspök a tized fejében minden husz kereszttől egy forintot szedjen; a földes urak kilenczedet ne vegyenek, jobbágyaik szabad költözködését és végrendelkezését ne gátolják. A jobbágyok Sz. István-napon minden háztól tíz denárt fizetni, a három sátoros ünnepen a szokott ajándékokat — egy köböl zabot, két-két kalácsot s egy tyukot — megadni, s a malmok kijavitásához járulni kötelesek. Nehogy pedig e szerződési pontokban ezután sérelmet szenvedjenek, szabadságukban áll, évenként menybemenetel ünnepe táján, néhány megbizottat küldeni Bábolna hegyére, kik a jobbágyság állapotát megvizsgálják és netalán támadandó sérelmeiknek orvoslatot szerezzenek [2]).

A béke azonban nem volt tartós. A parasztság Budai Nagy Antal és Kardos János vezérlete alatt ismét fegyvert fogott. A zendülés most még veszélyesebb szint öltött mint

[1]) Fejérnél : Cod. Dipl. X, 7, 784.

[2]) Gr. Teleki József : A Hunyadiak kora Magyarországon. X, 3. Oklevéltár 1-ső sz.

elébb, mert átterjedt a Nyirségbe is, hol egy Márton nevű volt annak vezére. A lázadók nagy csoportokban barangolták be a vidéket; az urak lakjait feldúlták, kifosztották, magukat irgalom nélkül konczolták fel; a városokban és falukban véres kardot hordoztatának körül, azoknak lakosait magukhoz csalatkozniok szólítván. A mely helységek hozzájok állani nem akartak, bosszujok áldozataivá lőnnek [1]).

A nemesek, százok és székelyek egyaránt megrémültek a kegyetlen pórhad dúlásainak s vérengzésének hirére, s Lépes Loránt alvajda Kusali Jaks Mihály és Tamásy Henrik székelyispánok elnöklete alatt számos nemes ur, a kilencz szász és valamennyi székely szék september közepén Kápolnán a Fejér-Körös mellett gyülést tartván, egymással az ország s a maguk oltalmára és kölcsönös segélyezésére szövetséget kötöttek, s egyszersmind Lépes György püspökkel is megbékűltek. Ez első példája Erdélyben a kiváltságos három nemzet utóbb több izben megújitott szövetségének. A gyülés után nyomban fegyvert ragadtak a szövetségesek és Csáky László erdélyi vajda vezérlete alatt a lázadókat megtámadták. Erdélyben mindazáltal a harcz most sem vezetett eredményre; de a szatmári fölkelt nemesség szerencsésebb, a lázadókat szétverte, elfogott vezéreiket kivégeztette, másokat kiszurt szemmel, levágott orral, vagy kézzel küldött haza. Tán ez birta reá az erdélyi lázadókat is, hogy újabban is alkudozásra lépjenek az urakkal. October 6-kán tehát Apátiban egy újabb szerződés köttetett, mely szerint a király itéletére bizatott az ügy eldöntése. De az egyesség, nem tudjuk mi okból, kevéssel utóbb ismét felbontatott, s Nagy Antal Kolozsvár táján kezdett megint dúlni a pórhaddal; itt azonban elhagyta őt a szerencse: Csáky vajda által megveretett. A főbb czinkosok, köztök Antal vezérök is, elfogatván kivégeztettek, mások megcsonkíttattak. Egy csapat a megmenekültek közől Enyedbe vette magát, de a győztesek által onnan kiszoríttatott és szétveretett [2]).

---

[1]) Gr. Kemény, Kurznál : Magazin. II, 3-dik füz. 372. l.

[2]) Turóczi Chron. : IV. Cap. 22. Bonfin : Dec III, Lib. III. 288. A brassói templom falán talált felirások Schwandtnernél I, 886. Gr. Kemény, Kurznál : Magazin II, 3-dik füz. 365. és köv. 372. Eder Observationes ad Felmer 70. kövv. A három nemzet szövetségi okmánya Kato-

Még mielőtt Erdélyben s határain a pórlázadás kitört, Brankovics György szerb fejedelemtől is aggasztó hír érkezett Zsigmondhoz s az elmult évi marcziusban, Palóczy Máté halála után nádorrá lett Hederváry Lőrinczhez, hogy a török Szendrő vára ellen készüleket tesz. A király nem késett némi magyar és morva hadakat leküldeni a nagy fontosságu vár segedelmére, melyek aztán Szentmiklósi Pongrácz vezérlete alatt a várat ostromló törököket jul. elején megverték. A győzedelem leginkább Hunyady Jánosnak volt köszönhető, ki, a husszitàk elleni harczokban magát több izben kitüntetvén, ekkoron már egy erdélyi dandár vezére volt, s avval Pongrácz zászlaihoz csatlakozott [1]). A dicső hős, kit az Isten kegyében adott a hazának, hogy azt a hóditó ozmán ellen megvédje, hihetőleg ezen szolgálata jutalmául neveztetett ki a következő évben szörényi bánná s az ország zászlósává.

Mialatt ezek a magyar birodalomban történtek, Zsigmondnak is felette meggyültek bajai Csehországban. Testi szenvedésein kivül, melyek a 69 éves férfiut már ritkán hagyták el, családi fondorlatok is keserítették napjait. Borbála neje, kit az ezen évi februárban koronáztatott meg cseh királynévá, közeledni látván férjének halálát, testvérével Czillei Fridrikkel s a husszitákkal titkon oda működött, hogy Zsigmond halála után vejét Albertet, az öröködésből kizárván, azt magának biztosítsa. Igen alkalmasan tervébe vágott egy lengyel követség Prágában megérkezte Ulászlótól olyféle ajánlattal, hogy miután a császárnak sem nejétől sem Erzsébet leányától nincsenek fiörökösei, fogadná őt, Ulászló királyt és Kázmér öcsesét a maga fiainak, s adná nekik nőül a maga unokáit, Albert leányait, s velök együtt országai örökségét. Zsigmond, tán épen Borbála reábeszélései következtében, nem adott határozott választ a követeknek. A 48 éves nő ezután titkon oly ajánlatot tett a követeknek s a husszitàk néhány nagyainak, hogy Zsigmond halála után Ulászló (ki még csak 14 éves volt) őt vegye nőül, és Csehország Lengyelországgal egyesíttessék. A terv

nánál : XII, 793. A gyülés helye, Kápolna, a Schwandtner gyüjteményében (I, 784) létező földabroszon a Fehér-Körös mellett volt.

[1]) Chron. Bartossii Dobnernél : I, 198. Engel : Gesch. des Ungr. Reiches II, 369.

ugy látszik, már igen megerősödött volt, midőn arról Zsigmond értesült. Tüstént utra kelt tehát Prágából, hol magát nem érzé biztosságban, Magyarország felé, hogy annak rendeit a netalán köztök is bujtogató Borbála fondorlataitól megóvhassa. De Znaymnál oly bágyadtság fogta el őt, hogy tovább nem utazhatott. Fő kivánsága lévén, országait halála előtt Albert vejének biztositani, nem sokára Znaymba érkezte után parancsot adott ki Borbála s testvére Fridrik elfogatására. De Fridrik idején értesült a rendeletről s megszökött; Borbálát Albert vette őrizete alá. Zsigmond, miután a cseh rendeket megintette, hogy halála után Albertet fogadják el királyuknak, s a kiséretében lévő magyar urakat is ugyanarra kérte, december 8-kán, mások szerint 9-kén, magyar királyságának 51-dik évében, megszűnt élni. Holt teste, kivánsága szerint első hitvesének, Máriának hamvai mellé, Nagyváradon, Szent-László lábaihoz temettetett [1]).

XI.

Emlékeink tanusága szerint Zsigmond, félszázados kormánylata elején oly népszerűtlen, hogy az ellene felzudult viharokban koronáját is majdnem elvesztette, a magyaroktól „bőségesen megsiratva“ tétetett sírjába. E tény főbb okait alkalmilag beszőttük ugyan történetébe; jellemének és kormányának rajzát mindazáltal még ki kell egészítenünk néhány átalánosabb vonással.

Az ő kormányának két, egymástól némi tekintetben igen különböző korszaka, leginkább jellemének, környezetének s kormánymodorának változásában találja megfejtését. A könnyelmű, ledér, indulatos pártkirály, ki e fölött vezéri tulajdonok híjában még a nemzet hadi dicsőségére is homályt borított, midőn trónjáról börtönbe taszíttatott, a viszontagságok iskolájában sokat tanult; s onnan kiszabadulván, magán, környezetén, kormánymodorán sokat változtatott. Ha nem alakította is át jellemének alapvonásait, de kétségkivül higgadtabbá, mérsekeltebbé lőn; nem engedte magát fölgerjedt vére által oly gyakran önkényre, zsarnoki tettekre

---

[1]) Turoczi Chron. IV, Cap. 24. Chron. Bartosii Dobnernél I, 199. Dlugoss, Lib. XII, 699. Windeck Cap. 219. kövv. Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 53.

ragadtatni, mint az előtt. E mellett az ifjukori szeleskedést, elbizottságot korának haladtával több komolyság és szerénység váltotta fel jellemében. Könnyen megközelíthető lévén, emberséges bánásmódja és hívei szolgálatainak hálás elismerése, egész a pazarlásig menő bőkezüsége és kegyelemosztásai által mindinkább megnyerte alattvalói sziveit. Külföldi kegyenczeit sem szűnt meg ugyan pártolni; s a Czilleiek, kik Magyarországban 24 várat birtak, a Stiborok, Ozorai Pipo, a Ragusából eredt Thallócziak, a Hohenczollerni Frigyes, — kinek vagyonát ő gyarapította annyira, hogy a Brandenburgi határgrófságot megvehesse s alapitójává legyen a mai porosz uralkodó háznak — stb. azontul is dicsekedhettek kegyeivel; de ezek mellett a magyarokból is mind többeket édesgetett magához s kötelezett le, hogy trónjának gyámolaivá legyenek. A régi oligarchákból, kiktől oly megaláztatást szenvedett, kevesekkel éreztette ugyan különösebb kegyelmeit; de a középsorsu nemes családok kitünőbb egyéniségeiből, kiket gazdagságra, méltóságokra emelt, annál többeket gyűjtött maga köré. Igy emelkedtek a főnemesek rangjába a Palóczyak, Rozgonyiak, Országok, Maróthyak, Perényiek, Tamásiak és többen mások, kik mind megannyi támaszai lettek trónjának. E mellett a nemzeti szokások, erkölcsök és viselet fölvételével is ügyekezett kedvét keresni a nemzetnek. „A magyarok kedvéért, kik hosszu szakált hordának, ő is azt eresztett magának“ — ugymond Turóczi [1]).

Azonban több népszerűséget kivált 1410 óta, midőn a német birodalom koronája is reászállott, szerzett magának Zsigmond a magyarok között. Ő volt első királyaink közől, ki a magyar korona mellett a császárit is viselte; mi annál inkább hizelgett a nemzet hiuságának, mivel ő, mint magyar király kereste a német királyságot. Hohenzollerni Fridrik, kit e végett a frankfurti gyülésre küldött, a magyar király követéül mutatta be magát a birodalom rendeinek, s e czím különösen figyelembe is vétetett megválasztásánál. És miután czélját érte, sem mulasztá el Zsigmond éreztetni a magyarokkal, miképen ő a magyar név és királyság fényének emelésére fordítja új méltóságát, s mint német király is legtöbbre becsüli magyar alattvalóit. Nemsokára megválaszta-

---

[1]) Chron. IV. Cap. 24.

tása után, az 1411-ki urnapi ünnepély alkalmával a német birodalmi mellé a magyar birodalmi czímert is kifüggesztette Frankfurtban [1]). Mint császár is rendesen Magyarországban tartá udvarát, s egypárszori huzamosabb távollétének sem a német birodalmi kormány, hanem az egyházi szakadás megszüntetése s a husszíták felekezetének megbékéltetése volt tulajdonképeni oka. És midőn a birodalomban időzött is, jobbára a magyar urak fényes kiséretében járt-kelt, őket ügyekezett minden módon kitűntetni. Fentebb említők, hogy 1428-ban a bajor öröködési ügy elintézése végett tartott birodalmi törvényszéken Garay Miklós nádort a birák közé ültette; a következő évben pedig, midőn a Bécsbe kihirdetett német országgyülést Pozsonyba tette át, Albert herczeg mellé ugyanazon Garayt és János zágrábi püspököt nevezte ki a maga biztosaivá a tárgyalások vezetésére; sőt midőn e miatt a német rendek közt erősebb ellenzék fejlett ki, tudtára adatá nekik, hogy ő kész lemondani a német koronáról, teljesen meglévén elégedve a magyarral. Mind ez nem kevésbbé hizelgett a magyar nemzet büszkeségének s hiuságának, mint ama tény, hogy általa a magyar név tekintélye a nyugati népek közt annyira emelkedett, hogy a magyar nyelv ismerete az európai míveltség kellékének tekintetett [2]).

Mi kormányának eredményeit illeti : nem tagadhatni ugyan, hogy Zsigmond jellemében volt több dicséretes tulajdonság, melyek a jelesebb fejedelmekben nem hiányozhatnak, és szükséges feltételei a sükernek. Ő felette élénk, mozgékony, munkavágyó természetű volt; röst gondatlanságot, hanyagságot, tunyaságot senki sem vethetett volna szemére. De ezen szép tulajdonságokat oly más jellemsajátságok ellensulyozták benne, melyek minden munkássága mellett is igen gyakran megfosztották őt a kivánt eredménytől. Ingerlékeny, minden benyomásnak könnyen engedő természetétől űzetve, ugyanazon időben sok dologba ártotta magát, minélfogva mindenre kellő időt s figyelmet nem fordíthatott. Szintén nyughatatlan kapkodással fogott a legkülön-

---

[1]) Lásd erről Wenczel Gusztáv értekezését Hohenzollerni Frigyes viszonyairól Magyarországon, az Uj Magyar Muzeum 185½ ki folyamának VII-dik füzetében 237. l.

[2]) Szintén Wenczel, Hormayr történelmi zsebkönyve után. Uj M. Muzeum 1856. XII füz. 419 l.

szerűbb dolgokba; hadi tervek, egyezkedések, békealkudozások egymást űzték agyában, melyek miatt életének nagyobb részét uton tölté. Legártalmasabb volt azonban vállalatai sükerére nézve ama szeszélyes, lepkeszerű állhatatlanság a megkezdett ügy végrehajtásában, melynél fogva kitűrni, az elébe gördült akadályokkal huzamosabban megküzdeni mind kedve, mind szilárdsága hiányzott. Ő a pillanat benyomásának embere volt: minden eszme, minden terv, mely agyában megvillant, késznek találta őt, bővebb érlelgetés nélkül megkezdeni annak létesitését; de, ha azt, a dolog természete szerint, csak huzamosabb, gondos ápolás, nem ernyedő kitartás és erőfeszités érlelhette meg, azonnal felhagyott vele, kivált ha sulyosabb akadályok merültek fel utjában, s másban kereste munkavágyának kielégitését: mintha eleitől fogva nem annyira a czél elérése miatt, mint csupán időtöltés, foglalkodás után vágyodva fogott volna tervébe. Kivételt erre nézve egyedül azon munkálkodásában találunk, melyet az egyházi szakadás megszüntetésére, nála szokatlan kitartással, fordított. De az egyházi reformot keresztűlvinni, bár azt is felette sürgető szükségnek látta s eleinte nagy hévvel fogta is fel, mivel nehézségekre akadt, melyeket csak ernyedetlen, állhatatos erélylyel lehetett volna legyőzni, már nem volt kitürése. Változékony, kapkodó, szilárdságtalan, minőnek magát teljes életében tanusította, gyönge sajka volt ő az események hatalmas árján, kormányosi erő nélkül.

Külpoliticájában hiányzott az egyenesség, a lelkiismeretes becsületesség. Diplomatiai működéseiben fő törekvése a pillanatnyi süker volt: szerződéseinek állandóságára nem ügyelt sokat. Ha fondorlat, kétszinűség által czélt érhetett, perczig sem habozott reászedni az ellenfélt, igérni, minek megtartására sem akarata sem gondja nem volt többé. Ezen színezet vonul keresztűl csaknem mind azon egyezkedésein, szerződésein, melyeket Venczel bátyjával, Józsa és Prokop rokonaival, Ulászló lengyel királylyal, a német-renddel, a husszitákkal stb. kötött. Törekvése e tekintetben jobbára csak oda irányzott. hogy találjon elég mentséget, melyeknél fogva a szó-, a hitszegés vádját magától elhárithassa. Csodálnunk valóban nem lehet, ha aztán az ily szándokkal kötött szerződésekben állandóságot nem találunk, s a szerződés megkötése után csakhamar ismét felsarjazni látjuk a viszályt.

Beligazgatását tekintve, igaz ugyan, hogy alig van a közügyeknek ága, melyben nyomára nem találnánk az ő hatásának, mi oly tevékenységi hajlam mellett, minő benne létezett, félszázados uralkodás után, oly mozgalmas időben, másként nem is történhetett. De e sok oldalu hatás egyszersmind ide s tova habozó állhatatlanságának, a kezdetet jó végre vezetni nem tudó változékonyságának s kitartáshiányának nyomát is magán hordja. Egy történetirónk kormányának eredményeit épitéseihez hasonlítja, melyeket Budán kezdett. A királyi lak, kertjeivel, halas tavaival, fedett sétányaival csak félig készült el, belül butorzatlan, lakhatatlan volt; a Dunán franczia és belgiumi kézművesek által építtetni kezdett hidnak csak partoszlopai emelkedtek fel a föld szine fölött. Ezen s hasonló vállalataiban állhatatlanságán kivűl esztelen pazarlása fosztá meg őt legtöbbször az eredménytől. A mindig pénz szűkében szenvedő, midőn akár rendes jövedelmei, akár a korona javainak nagyban űzött elzálogositása [1]) által pénzre tett szert, azt csakhamar a legnagyobb könnyelműséggel tékozlá el. Az egykoru, s utóbb pápává lett Aeneas Sylvius beszéli, hogy midőn egy ízben 40,000 arany hozatott be kincstárába, a sokféle terv miatt, hogy mire fordítsa e szép öszveget, nem tudott elaludni; előhivatá tehát udvarnokait s a pénzt köztűk osztá fel mondván: „menjetek és vigyétek, hogy nyugton alhassam; mert a mi álmamtól megfosztott, veletek együtt megy ki.“ Az adományozásra oly nagy volt a hajlama, hogy midőn nem volt mit ajándékoznia, puszta nemesi czímet és czímert osztogatott. Az armalista-nemesek tőle veszik eredetöket.

Sok baja volt neki a zavargó, féktelen oligarchiával, mely őt uralkodása első felében még fogolylyá is tette. Ennek korlátozását és ellensulyozását tehát mind a királyság mind a többi országlakosok érdekében, egész uralkodása

---

[1]) Elzálogosítá egyebek közt a városok évi adóját is. Igy tőn, például Soprony város 400 arany ftnyi évi adójával, melyet Walpurga asszonynak, Gutgesell pozsonyi polgár özvegyének és István fiának 3204 arany forintért adott zálogba. A városi adót Zsigmond mindaddig a zálogtartóknak rendelé fizettetni, mig bajmóczi Noffry Lenárt kamara-gróf, — Comes Tricesimarum et Cusionis Monetae — vagy más erre különösen megbizandó által másként nem fog intézkedni. Datum Wyenne fer. 2-a post fest. Ascens. Dom. a. c. 1436. Soprony városi levéltár.

alatt egyik fő feladatának tartotta. Eleinte irtó háborut kezdett ellene viselni : kivégeztetések által akart tőlök szabadulni; de miután e miatt szabadságát s trónját is majdnem elvesztette, utóbb czélszerűbb eszközökhöz nyult. E végett emelte a városokat országrendi állásra, s részben legalább e végett szélesítette a megyei helyhatóságok alapját, a várjobbágyok maradványait s másokat is a nemesek sorába igtatván; e végett fejtette is ki bővebben a vármegyék szerkezetét, s vétetett gyűléseiken többször oly közügyeket is tanácskozásba, melyek az egész országot illették. De következetes ebben sem volt mind végiglen : a különben czélszerű eszközöket maga gyöngítette meg hatásukban, midőn teljes országgyülések tartása helyett csak az egyházi s világi urak tanácsából bocsátott ki egynémely rendeletet; midőn a ritkán kihirdetett országgyülésekre sem hívta meg mindig az országrendi állásba emelt városokat [1]) : az uraknak pedig kiváltságokat osztogatott a megyei hatóságok alól. S igy történt aztán, hogy czélját az oligarchia korlátolásában sem érhette el : ennek féktelensége nőttön nőtt, rabló várai, kihágásai szaporodtak stb., miként az 1435-ki, ugynevezett nagyobb, törvénykönyv bizonyítja, mely a vagyon és személy biztonságát egy új alaku törvényes eljárás által ügyekezett növelni. E törvénykönyv ugyanis az ugynevezett kikiáltott törvényszékeket hozta gyakorlatba, melyeken az elkövetett hatalmaskodásról az egész megyei nemességnek eskü kötelezése alatt kellett tanuskodnia; a vallomások és tanutételek azután a vádlottal együtt a király vagy a nádor elejébe

---

[1]) A városokkal egyébiránt, jobbára a reájok vetett adózás tárgyában, külön több ízben tartatott gyüléseket Igy 1437-ben april végén, az ország nyugati részében fekvő városokat Weyden helységbe, a Fertő tava mellett, hívta meg gyülésre. Ugyanezen okmányból tudjuk, hogy a császár Pozsony és Soprony városokra ez évben 1000 arany ftnyi adót vetett, melyet azonban Soprony vonakodott fizetni. Pozsony levele Sopronyhoz. Geben zu Presburg am Freitage nach S. Georgentag a. d. 1437. Zsigmond egy más leveléből (Dat. Prage fer. 3-a prox. p. Domin. Ramispal a. d. 1437.) meg azt látjuk, hogy ez évben 2000 ftnyi adót vetett Sopronyra. Felét a város megfizette; másik felének fejében Zsigmond 12 hajót (Hochnawr) kivánt a várostól vétetni Bécsben, s azok mindenikét 3 hajóssal fölszereltetni, — in quibus, u. m. Capitaneus Taboritarum cum suis Taboritis et gentibus per Danubium usque ad Nándoralbam .... conducatur. Mind a két okmány eredetije a Soprony városi levéltárban.

küldettek, kik aztán azok nyomán mindjárt kötelesek voltak kimondani az itéletet. S e törvénymenetet senkinek, magának a királynak sem volt szabad elhalasztani vagy meggátolni. Egyébiránt maga a honvédelem banderialis rendszere, melyet, mint fentebb láttuk, Zsigmond bővebben kifejtett, természeténél fogva nevelte az aristocratia hatalmát s tág utat nyitott minden gyönge király alatt az oligarchiai féktelenségre.

Az anyagi érdekek kezelőinek, a városoknak, Zsigmond már azért is kedvezett, mert pazarlása miatt mindig üres kincstárának bőséges forrását látta bennök. Az árumegállitó s lerakó helyek jogainak egyedűl a külföldi árukra szoritása által a belközlekedést egy káros nyűgétől szabadította meg. Ő, mint említők, boszúból Velencze ellen, az átmeneti kereskedésnek a keletre új irányt szándékozott törni Magyarországon s Erdélyen keresztűl. De ha ebben egy állhatatosabb akaratu fejedelem czélját érhette volna is talán némileg, huzamosabban az nem válhatott volna hazánknak kincsforrásáva: az Aldunának s a Feketetengernek mindinkább urává lett török fanatismusa egyátalában nem kedvezett a forgalomnak, s a keleti kereskedelem e miatt lassanként a Jóremény foka felé tört magának utat. Nyugat felé mindazáltal, kivált Bécscsel, Prágával, Boroszlóval és Nürnberggel, — mely városok közlekedését Magyarországgal Zsigmond lehetőleg ápolta, élénk volt az áruk kicserelése. A belföldi gyártás e korban sem örvendhetett nagyobb gyarapodásnak: ama 200 s nehány különféle kézműves, kiket Zsigmond Francziaországból s Belgiumból telepitett le az országban, jelentékenyebb lendületet nem adhatott az iparnak; s tán csak az egy kocsigyártásban tünt ki hazánk más országok fölött: a magyar kocsival csínra, könnyüségre a külföld hasonló gyártmányai nem versenyezhettek. A lő-fegyver és por gyártásának kezdete honunkban e korszakba esik. Az üvegablakok használata már közönségesen el volt terjedve. A festészetnek és szobrászatnak gyönge nyomait találjuk; az ezekkel foglalkodók is czéhekben egyesültek [1]).

Zsigmond, maga is mívelt levén, kedvelte s pártolta a

---

[1]) Ld. erről bővebben: Horváth Mihály, Az ipar és kereskedés története czimü munkáját a magy. academiától kiadott történeti pályamunkák közt II, 284. 288.

tudományokat és müvészeteket. Mennyire becsülte a tudósokat, müvészeket, mutatja ama mondása, hogy lovaggá ezret is tehet egy napon, de tudort egész életében sem teremthet; valamint azon tette is, hogy 1433-ban, midőn Sienában időzött, maga tűzte fel Beccadelli Antal költő fejére a borostyánkoszorút. Hogy ő Budán, versenytársául a Nagy-Lajos által alapított pécsi egyetemnek szinte állított fel egyetemet, bár arról bővebb tudósitásaink hiányzanak, onnan tudjuk, hogy a konstanczi zsinaton, mint már fentebb is megjegyeztük, hat tanár, köztök két jogtudor, egy hittudor egy orvos, képviselte ezen egyetemet. De a tékozló Zsigmond elmulasztá azt megalapitani; s ennek tulajdonítható, hogy az igen rövid ideig maradt életben [1]).

MÁSODIK FEJEZET.

Albert és I. Ulászló országlata 1437—1444.

I.

Midőn Zsigmond hullája, s a fogoly Borbála Znaymból Pozsonyba szállíttatott, ez utóbbik városban számos egyházi s világi urak és nemesek gyűltek össze a közelebb fekvő vármegyékből, s december 18-kán tartott tanácskozásukban az elhunyt király leányát, Erzsébetet, kinek örökösödési joga minden ellenmondás nélkül elismertetett, s ennek férjét, Albert osztrák herczeget, királyukká választották. Egyszersmind közönséges országgyülést hirdettek Székesfehérvárra, hol aztán Zsigmond eltakaritása után a választás megerősíttetvén, Albert az esztergami érsek Palóczy György által, Erzsébet pedig Rozgonyi Simon veszprémi püspök által az 1438-ki év első napján ünnepélyesen megkoronáztattak [2]). Az ország rendei, kik Zsigmond országlata alatt bőven tapasztalták, mily kárára van a hazának a király hosszas tá-

---

[1]) Toldy Ferencz : A magyar nemzeti irodalom története 133 kövv. l.

[2]) Aeneas Sylv. Hist. Boh. 53 és köv. fej. Senging, Peznél : Thesaur. Anecd. VI, 3-dik rész 232. Chron. Austr. Peznél I, 734. Bonfin. Dec. III. Lib. IV. 409. Chron. Bartossi, Dobnernél I, 200. Albert levele Teleki Józs. Hunyadyak kora X, 10. Oklevéltár II. sz. György érsek lev. Fejérnél : Cod. Dipl. XI, 30.

volléte, Alberttel koronáztatása előtt megigértették, hogy idejét egészen a magyar birodalom ügyeire fordítandja, s megegyeztök nélkül a császári koronát nem fogja elvállalni [1]); miért viszont ünnepélyes okmányban kötelezték magukat, hogy Albert halála esetében, örököseinek Erzsébet királynét és gyermekeit fogják elismerni [2]).

A koronázás után Albert Budára ment az urak egy részével. Itt fölötte kellemetlen jelenetnek lőn tanúja az új király. Zsigmond uralkodása alatt a gazdag német polgárok Budán minden módon túlsulyra ügyekeztek jutni a magyarok felett [3]), egyebek közt arra törekedtek, hogy a régi szokás ellenére, mely szerint a város birája egy évben a magyar s másban a német polgárságból vala választandó, mindig közőlök választassék; miből igen kellemetlen nemzetiségi surlódások fejlettek ki a magyarok és németek közt. A magyarok jogainak legerélyesebb védője volt Ötvös János, tekintélyes polgár, kit e miatt a németek mindenek felett gyűlöltek. A német származásu Albertnek királylyá választatása a német polgárokat most oly féktelenekké tette, hogy Ötvöst titkon elfogták, különféle kínzásokkal megölték s hulláját a Dunába vetették. A büntett nem sokáig maradt titokban: a viz a testet, bár nyakára követ kötöttek, nyolczad napon a várostól nem messze felszinre vetette. A lelkes polgárnak eltűnte miatt eleitől fogva a németek estek gyanúba, kiktől életében sokféleképp üldöztetett; most azonban, midőn a megtalált hullán az erőszakos halálnak bizonyos nyomai látszának, a tettesekről nem lehetett többé kétség. A szörnyű hír hallatára felbőszült magyar polgárság boszút kiált, s majd, midőn a király tiszteletére jött nemesek közől is sokan hozzájok csatlakoztak, a leggyanúsabb német polgárok házainak esnek, azokat feltörik, feldulják, lakóikat felkonczolják. Az egyre növekedő zaj mind többeket gyűjt össze a csőcselék népből is, kik rablóvágytól indíttatván, minden különbség nélkül megtámadják, kifosztják s feldulják a németek boltjait s lak-

---

[1]) Aeneas Sylv. Hist. Boh. Cap. 55. Dlugoss. Lib. XIII, 700. Arenpeck, Peznél I, 1246.

[2]) Erzsébet levele Kollárnál: Analect. Vindobon. II, 919. Fejérnél XI, 34.

[3]) A város törvénykönyve, melyet Michnai Endre és Lichner Pál 1845-ben kiadtak, tanuskodik, hogy a magyar polgárság jogai sokféleképp megszoríttattak.

jait. Hiába ügyekezett őket lecsillapítani Marchiai Jakab, a híres ferenczi szerzetes, ki keresztet ragadva, futott közéjök; s végre is csak több órai dúlás után sikerült őket a helyszinére lovagolt Garay László bánnak lecsöndesíteni [1]).

De egyéb tekintetekben is többféle gond s aggodalom nehezedett Albertre országlása elején. Az erdélyi parasztság lázadása még nem volt teljesen elfojtva. A török becsapási szándékainak híre is minduntalan megújult; mitől indíttatván, Albert Losonczy Dezsőt erdélyi vajdává nevezte, Vlád oláh vajdát hűségre, a szászokat vigyázatra intette. Ezekhez járult az is, hogy a cseh husszitàk egyátalában nem viseltettek iránta jó indulattal, s míg a katholikus urak Zsigmond végrendeletét elfogadni hajlottak, ők egy más király választásán fondorkodának.

Hogy ezeket közelebbről tarthassa figyelemmel, s tán mivel marczius 18-kán történt német királylyá választatásáról is értesült, april elején Albert Budán királyi helytartókat rendelvén, Bécsbe utazott, hol aztán a választást tudtára adó német követség is nemsokára megjelent. A lelkismeretes fejedelem szeme előtt tartván a magyaroknak tett igéretét, eleinte vonakodott elfogadni a császári méltóságot, kivált miután azt a mellette lévő magyar urak is ellenzeni látszottak. Majd azonban több magyar urat is hívatott fel e végett maga mellé, kik aztán engedve a német urak s püspökök, és a baseli zsinatról érkezett követek kérelmeinek, s indíttatva attól is, hogy a birodalmi követség még abban is megegyezett, hogy Albert rendesen Budán lakjék, őt igéretétől fölmentették. Albert ezután elfogadta a német királyságot; kikötötte mindazáltal, hogy két év lefolyta előtt ne legyen köteles megkoronáztatása végett a birodalomba utaznia [2]).

Mitől Albert Csehországban tartott, valóban megtörtént. Míg a Rómához szító rendek őt május 6-kán Zsigmond

---

[1]) Turóczi : IV, Cap. 25. Schwandtnernél I, 236. Aeneas Sylvius Albert életrajzában e tényt 1439-re teszi. Fejérnél XI, 392. Bonfin Dec. III. Lib. IV. 410. Haselbach, Peznél II, 853.

[2]) Chron. Austr. Peznél I, 462. A mölki évirat u. o. 257. Ephemerid. coaevi Kovachichnál: Script. Min. I, 12. Reminiscere vasárnapra, azaz martius 9-re hibásan teszi a választást; hogy az 18-kán történt, kétségtelen a birod. rendek leveléből, ld. Peznél : Cod. Dipl. Epist. III, 235. Fejérnél Cod. Dipl. XI, 44. hol több ide vonatkozó levél is közöltetik. Windeck Cap. 212.

örökösének elismerték, a husziták ugyanazon napon, Táborban tartott gyülésökön Kázmért, Ulászló lengyel király öcscsét választották királyukká. Albert megelőzni akarván versenytársát, jun. elején néhány ezer magyar lovassal Csehországba menvén, a hónap 29-kén magát Prágában megkoronáztatta. De a 13 éves Kázmér mindemellett sem akart lemondani igényeiről, s a dolog fegyverre került. A háborúban Magyarország nemcsak azon hadak által vett részt, melyeket Albert Csehországba magával vitt s utóbb többekkel is szaporított, hanem Felső-Magyarországon is, melyet lengyel hadak háborgattak. A szerencse azonban mindenütt kedvezett Albert fegyverének: a csehek Tábor várába szoríttattak; Kázmérnak utóbb megjelent hadai visszaverettek; azon lengyelek pedig, kik a Szepességből Felső-Magyarországra törtek, Rozgonyi István által három ütközetben szétverettek [1]).

De mialatt az ekként megvert csehek és lengyelek alkudozáshoz folyamodni kényszeríttettek, a déli részeken nagy veszedelem érte az országot. A törökök hasznukra fordítván a királynak másfelé elfoglaltatását, a hütlen Vlád Drakul oláh vajdától vezettetve, Erdélybe törtek, és miután Szebent egy hétig sükeretlenül ostromolták, Medgyest, Szászsebest, Brassó külvárosait feldulták, fölégették, és hat hétig tartó rablás és pusztítás után 70 ezer szerencsétlen fogolylyal takarodtak ki az országból. Losonczy vajda mindjárt a betörés hirére fegyverre szólítá a tartomány véderejét; de a csak nem rég bevégzett pórháborúban elfáradt tartomány lakosaiból csak kevesen gyűltek a zászlók alá; minél fogva Losonczy egyedül arra fordítá gondját, hogy a lakosokat s marháikat a déli részekről elhajtassa [2]). A török kivonulta után a vajda, jószágaik vesztésével példásan meg akarta büntetni mindazon urakat s nemeseket, kik a fegyverre szólító rendeletnek engedelmeskedni vonakodtak; de Erzsébet királyné, ki Csehországból hazatérvén, a kormány élére állott, nekik

---

[1]) Albert adománylevele Rozgonyi István részére Katonánál: XII, 908.

[2]) Ducas. Cap. 30. Script. Byzant. XII, 91. A brassai egyház felirata Schwandtnernél I, 886. A mölki évirat Peznél I, 257. Eder: Observ. 103. Hammer: I, 343. Egy névtelen szemtanu, ki akkoron Szászsebesen tanuló volt és szintén fogságra vitetett, melyből csak húsz év mulva szabadult meg, gr. Kemény József az Uj Magy. Muzeum 1857-ki foly. I. füz. 47. l.

megkegyelmezett s jószágaikat visszaadatta[1]). A vett hírek szerint azonban a törökök nem elégedtek meg e betöréssel, s egy ujabbra készültek. Albert ennélfogva Hunyady Jánost, ki magát a husszitàk elleni harczokban mindenek felett kitűntette, az alvidék védelmére leküldvén, szörényi bánná nevezte [2]).

Albertet magát a hosszan nyuló alkudozások, s a Boroszlóban szenvedett lábtörése még az egész télen künn tartották. Mihelyt azonban e bajából valamennyire felgyógyult, a magyar királyi helytartók sürgetéseire hajolván, az 1439-ki marczius végén visszatért az országba. Itt ugyanis nagy aggodalom terjedt el a törökök ujabb betörési szándoka miatt. Brankovics György szerb fejedelem nem menekült meg a veszélytől az által, hogy Mara leányát Muradnak nőül adta. Az 1439 elején újabb fondorlatok szövettek ellene a szultán udvarában, melyeknek következtében Murad őt fiával együtt maga elébe idézte. Brankovics, minden rosztól tartván, Szendrő várát hamarjában lehetőleg megerősítette, s idősbik fia védelmére bizta; maga pedig ifjabb fiával s kincseivel Magyarországba menekült, és segedelmet sürgetett az ország kormányzóinál. Hasonló módon az új szörényi bán, Hunyady János is segedelmet kért, hogy a nagy készületeket tevő töröknek ellentállhasson.

Igen kellemetlenül hatott e körülmények közt Albertre, hogy Borbála özvegy királyné, kinek évdíjul ő a mult évben, elvett uradalmai helyett, 12 ezer frtot tartására, a Csehország kormányzójává nevezett Czilley Ulrikkal ujabb ármányon törte fejét, s midőn az kitudódott, Lengyelországba szökött, és Ulászlót, kitől igen jól fogadtatott, minden módon izgatta a háború folytatására. Részben legalább ennek tulajdonítható, hogy a magyar s lengyel megbizottak, kik a békealkudozás végett pünkösd napján újabban Lublyón találkoztak, fegyverszünetnél egyebet, mely Sz. Mihály napjáig vala tartandó, ki nem eszközölhettek [3]).

---

[1]) Praynál : Annal. II, 329. Fejérnél : Cod. Dipl. XI, 130.

[2]) Teleki Józs. A Hunyadyak kora I, 110.

[3]) Ulászló felhatalmazó levele követei számára Fejérnél : XI, 234. és a fegyverszünetet megerősítő lev. kivonatban Fejérnél ugyanott 259. egész terjedelmében Telekinél, Hunyadyak kora. Oklevéltár X, 38. Dlugoss. Lib. XII, 716. Sommersberg II, 83.

De most e fegyverszünet is hasznos volt arra nézve, hogy a király nyugodtan tanácskozhassék a hon védelméről az ország rendeivel, kiknek május közepére Budára országgyülést hirdetett. A lábtörésből szenvedett sínlődése, melyből teljesen még most sem gyógyult meg, figyelmeztethette a királyt halandóságára, s a trónörökösödés meghatározásának szükségére; s hihetőleg ez volt annak oka, hogy a király pünkösd napján (máj. 24.) egy okmányt adatott ki az egyházi s világi urak által, melyben az ő halála után a trónörökösödés Erzsébet királynénak s gyermekeinek biztosíttatott [1]). Ezen oklevél aztán az országosan összegyült rendeknek is bemutattatott megerősítés végett. A rendek nem ellenzették ugyan a király kivánatának teljesítését; de egyszersmind ők is ünnepélyesen megerősíttetni kivánták a királytól a maguk kiváltságait, az ország jogait és szabadságait, mit aztán Albert, a sulyos körülményektől is indíttatva, május 29-kén valóban teljesített.

Az ekként szerkesztett törvénykönyv, mely első példánya a nemzet s királya közt létre jött formaszerinti szerződésnek, s mely a későbbi királyaink által koronáztatásuk alkalmával kiadatni szokott felavatási okmányoknak alapjául szolgált, egyike törvényhozásunk s alkotmányunk legnevezetesebb okmányainak. Főbb pontjai ime következők: a király, leányait az ország rendeinek tanácsával házasítsa ki, s maga az országban lakjék. A nádor, kit eddig egyedül a király nevezett ki, — miután a király, s a nemzet közt mintegy közbenjárói tisztet visel, ezentúl az egyházi s világi urak és nemesek által, de a király befolyásával, választassék. A többi tisztségeket s hivatalokat a király tetszése szerint osztogathatja, de csak belföldieknek; s ezek közől is egyre egynél több hivatalt ne ruházzon; a külföldieket pedig minden országos és udvari hivataloktól mozdítsa el. Az ország védelme s határainak kiigazitása tárgyában mindig az ország rendeinek tanácsával éljen. A papságnak minden eddig törvénytelenül szokásba jött adóztatását szüntesse meg; a megürült püspökségeket mennél elébb töltse be; világiaknak egyházi tisztet s jószágot ne adjon; a papság a törvényszékek előtt a nemesekkel egyenlő legyen. Az érdemes nemeseknek a királyi fiscusra visszaesett nemesi jószágok ne pénzért, ha-

[1]) Erzsébet 144-ki levele Kollárnál: Analecta Vindobon. II. 220.

nem ingyen adományoztassanak; a papi tized fizetésétől minden nemes ment legyen; személye itélet előtt le ne tartóztassék; ha pedig joga valamely birtokára nézve a kir. fiscustól megtámadtatnék, ez, követeléseit be nem bizonyíthatván, büntetésül a jószág becsárának lefizetésére szoríttassék; birtokjogi pörökben a király és a királyné ügyvédeinek ezentul ne a birák, hanem a pörös felek közt legyen helye. A király a pénzügyet az ország rendeinek tanácsa nélkül ne változtassa; az esztergami érsek és a tárnokmester a pénzverdékben ellenőröket tartsanak; az adó a Lajos alatti lábra állíttassék vissza stb. A honvédelem tekintetében is több intézkedés tétetett; egyebek közt: hogy a király a saját dandáraiban szolgáló fegyvereseknek, s a tiszti (nádori, vajdai, báni stb.) banderiumoknak, nehogy a vitézek rablásra vetemedni kényteleníttessenek, zsoldot fizessen. Míg saját dandáraival, s a tiszti banderiumokkal az ellenségnek ellentállhat, a derék hadat fel ne szólítsa; ha azonban ezt a szükség parancsolná, akkor a nemesség, régi kiváltsága ellen, a határokon kivül táborozni ne kényszeríttessék. A hadi foglyok, — kivéve a jelesebbeket, — s a szerzett zsákmány a vitézektől el ne vétessenek stb. A rendek ezen törvényekkel való megelégedésöket más nap — máj. 30-kán, egy külön okmányban jelentették ki, biztosítván a királyt, hogy újabb kérelmekkel nem fognak nála alkalmatlankodni [1]).

Az országgyülés eloszlása után nemsokára Murad szultán az engedetlen Brankovics György tartománya ellen egy roppant — mint mondják, 130 ezernyi hadat vezetett, és Szendrőt körültáborolta. Albert ennek hirére a nemességet közönséges felkelésre szólította, az Al-Tisza vidékét tűzvén ki táborhelyül. De a nemesség igen késedelmes volt a fölkelésben, s Brankovics Gergely, kit atyja a vár védelmére hátrahagyott, majd négy hónapi hősies védelem után azt eleség hiánya miatt septemberben végre is feladni kényteleníttetett. Murad őt, bár sógora volt, azon ürügy alatt, hogy a Magyarországban segedelmet sürgető atyjával üzeneteket vál-

---

[1]) E törvénykönyv a Corp. Juris-ban azon példányból adatott ki, mely a király nevében s aláirásával kelt; egy másik példány, melyet a rendek irtak alá, a bécsi csász. levéltárban létezik. Ld. erről Kovachich: Vest. Comit. 226. kövv.

tott, a már elébb fogságra jutott öcsésével együtt, megvakíttatta és Ázsiában börtönbe vettette [1]).

A magyar sereg még Szendrő eleste előtt összegyült ugyan az Al-Tiszánál, de mivel száma a 24 ezeret meg nem haladta, Albert azt nem vélé sükerrel vezethetni az oly nagyszámu ellenségre, többeknek megérkeztét várva, majdnem az egész augusztusban Szegednél és Kisdinél időzött, s csak september elején jelent meg a titeli táborban. A király itt rémséges zavart és fegyelmetlenséget talált; boszuságára, a sereg a helyett, hogy növekedett volna, naponként fogyott, míg végre némi csatározások után a Dunán átkelt kisebb török csapatokkal, egy napon annak nagyobb része, különösen a megyei zászlóaljak, farkast kiáltva a tábort elhagyták, ugy hogy 6000-nél többen alig maradtak a király mellett. Szerencsére Murad szultán, Szendrő alól, melyet kevés nappal utóbb megvett, Bosnya felé fordult, s annak fejedelmét évi adójának megnagyobbítására kényszerítette; Magyarország e szerint megszabadult a veszélytől [2]).

A magyar sereg e dicstelen magaviseletét menteni lehet ugyan némileg avval, hogy Albert a mindenütt vele lévő királynénak maga felett tulságos uralmat engedett, és sem az élelemről kellőleg nem gondoskodott, — minélfogva az eleségnek és italnak nagy hiánya volt a táborban; sem a fegyelmet erélyesebb kézzel nem tudta fentartani, — minek következtében oly nagy volt a rendetlenség, hogy még a királyné hálószobájába is berohantak a féktelenek [3]). Menteni

---

[1]) Dukasz Cap. 30. Script. Byzant. XII, 93. Chalkokondylas u. o. X, 103. Bonfin Dec. III. Lib. IV. 414.

[2]) Turóczi IV. Cap. 27. Schwandtnernél I, 239. Bonfin Dec. III, Lib. IV. 414: Arenpeck Peznél: I, 1250. Chalkokondylas Script. Byzant. X, 103. A magyar sereg magaviseletéről leghitelesebben tanusit maga Albert a még Titelben kiadott okmányában: . . . Pausantibus nobis per aliquot dies in hoc descensu nostro. . . . tempore intermedio, antequam scilicet ipse noster exercitus cum antelatis Turcis mutuo convenire commode potuisset, major pars eiusdem exercitus, qui scilicet ex parte Comitatuum venerat, sese ad propria contulit, castrum etiam praetactum (Zenderew) paucissimis post hoc diebus elapsis ad manus. . Turcorum traditum exstitit. A *farkas* kiáltás még Kálmán király idejéből eredt, midőn ő Oroszországban táborozott s Monok kun vezér által, ki magának a farkasok orditásából győzedelmet jósolt, csakugyan meg is veretett. Ld. e munka 1-ső kötetét a 224. l.

[3]) Az Aeneas Sylviusnak tulajdonított Vita Alberti Fejérnél: Cod. Dipl. XI, 393.

lehet avval is, hogy a kellő táplálat hiánya, s a rendkivüli hőség miatt veszélyes vérhas ütött ki a táborban, sokakra halált hozó; de azt teljesen kimenteni még sem lehet. Az e miatt elkeseredett király a híven mellette maradt egyházi s világi nagyokkal september 17-kén tanácsot tartott, s miután közönséges volt a vélemény, hogy az oly kicsinyre olvadt sereggel kezdeni ez évben mitsem lehet, azt végezte velök, hogy a jövő tavaszon mennél nagyobb zsoldos had vezettessék a török ellen, s annak kiállítási és élelmezési költségeire nemcsak valamennyi jobbágyok, hanem minden szolgálatban lévő vagy jobbágyokkal nem biró nemesek is száz denárnyi adót fizessenek új pénzben, melyből 150 tett egy arany forintot. Albert a maga részéről igérte, hogy a sereget maga fogja rendezni s vezérleni. A jelenvolt urak ellenben kötelezték magukat, hogy a királyt ezen adó beszedésében egész erejökkel támogatják, s azokat, kik ellenszegűlni merészkednének, fej és jószágvesztéssel büntetendik [1]).

Albert, miután a végvárak őrségeit megszaporította, Budára ment, már maga is vérhasban szenvedve. Itt lengyel követek várakoztak reá Ulászlótól Csehország ügyében békeföltételeket hozók. De mivel Ulászló egyebek közt azt is kivánta, hogy Borbála királynénak elfoglalt jószágai visszaadassanak, Albert boszuságában válasz nélkül bocsátá el a követeket. Majd azonban megbánva e különben szokatlan heveskedését, Palóczy László és Berzeviczy Pohárnok Istvánt küldé Ulászlóhoz alkudozni a béke fölött [2]). Ezen intézkedést már bécsi utjában, Esztergamban tette volt, mert nyavalyája egyre sulyosbodván, születése helyének levegőjére vágyódott. De betegsége, melyet szomjának csillapitása végett vigyázatlan dinnyeevés által még inkább öregbített, utközben rajta annyira elhatalmazott, hogy Neszmélyben meg kellett állapodnia. Halálát közeledni érezvén, végrendeletet alkotott, melyben azon esetre, ha várandós neje, — kit szeszélyesnek, gyöngének, s e mellett mégis cselszövőnek, s igy a kormányra alkalmatlannak ismert, — fiu gyermeket

---

[1]) Datum in descensu nostro exercituali iuxta portum Tydewrew fer. 5-a prox. ante fest. b. Mathei ap. et ev. 1439. A bécsi csász. levéltárban levő eredetiről, melyen 31 függő pecsét van. Kiadta már Teleki Józs. is Hunyadyak kora. Oklevéltár X, 70.

[2]) A meghatalmazó levél Fejérnél : XI, 320.

szülne, annak gyámokat, s a reá szállandó országoknak kormányzókat rendelt. A szavatartó, becsületes, harczban vitéz, de különben lágyszivű, erélytelen fejedelem october 27-kén megszűnt élni; eltemettetett Székesfehérvárott [1]).

II.

Albert halála után az oligarchia uralma állott be nagyravágyó törekvéseivel, féktelen hatalmaskodásával, irígy önzésével, szünetlen fegyverzajával, s közben-közben nagyszerű tetteivel. A nemzet tömegéből hatalmas egyéniségek emelkednek ki, melyek egyrészről nagyság- s hatalomvágytól űzetve, önző czéljaik valósitására irányzott fondorlataikkal és cselszövényeikkel — , másrészről a vészben forgott haza szeretetétől áthatva, annak megmentésére magasztos lelkesedéssel törekedve, áldozatteljes hazafiságuk nagyszerű tetteivel foglalják el a nemzet történelmének lapjait.

Az özvegy Erzsébet joga a királyi székre többször elismerve, s megerősítve volt már a nemzet által, mintsem hogy arról kétség támadhatott volna. És a mellette lévő egyházi s világi urak, egyebek közt Benedek győri püspök, Báthory István országbiró, Szécsy Tamás kincstartó, Garay László mácsói bán stb. nem is késtek, ezen elismerésök jeléül, Albert eltakarítása után átadni neki a visegrádi várat, s a koronát, hol azt Pálóczy György esztergami érsek halála óta György bazini gróf őrzé [2]). De Erzsébet nem feledhette el, hogy anyjáról a Czilley ház ivadéka, s részrehajló eljárása által mindjárt az első napokban hatalmas ellenségeket támasztott maga ellen. Nem maradt titokban, hogy ő anyját, a feslett élete miatt gyűlölt Borbálát, Lengyelországból visszahívni szándékozik. E mellett hirtelenkedő kedvezéseivel hamar elárulta, hogy a Czilley házzal rokonságban állók lesznek kegyenczei s meghitt emberei a kormányban : a Czilleyeknek maguknak a mind fekvésére, mind jövedelmeire nézve fontos Kosztajnicza várát s urodalmát adományozta [3]);

---

[1]) Bonfin. Dec. III. Lib. IV. 414. Turóczi. Cap. 27. halála napját de hibásan oct. 28-ra teszi. A végrendelet u. o. 321. ld. ennek hitelességéről Teleki : Hunyadyak kora I. 150.

[2]) Az oklevél Katonánál : XII, 924.

[3]) Az oklevél Katonánál : XIII. 14.

Visegrád s benne a korona őrzését a kevélysége, gőgje, s a Czilleyekkeli rokonsága miatt, népszerűtlen Garay Lászlóra bizta, az esztergami érsekségre Széchy Dénest, ki anyja, Garay Ilona által szinte rokona volt a Czilley háznak, nevezte ki, mellőzvén Rozgonyi Simon veszprémi püspököt, ki arra felette vágyódott, s kit mások is örömestebb láttak volna a primási székben. Mindezen adományozások s kinevezések arra mutattak, hogy a hatalma miatt már is veszélyes, több oknál fogva méltán gyűlölt Czilley ház és rokonsága váland mindenhatóvá a királyné mellett.

E fölött több hazafias érzelmű urat, s köztök Hunyady János szörényi bánt is, aggálylyal tölté el nem kevesbbé az oligarchia féktelenségétől, mint a hódítani vágyó ozmánok mindinkább növekedő hatalmától fenyegetett hazának jövendője egy gyönge, szeszélyes, kegyenczeitől függő nő kormánya alatt. Még élénk emlékezetben volt Mária kormánya; még sajogtak a sebek, melyeket az akkor támadt féktelen zavargások a hazán ejtének. E jobbak tehát, hogy mind a luxenburgi nemzetséget megtartsák tett igéreteik szerint a királyi széken, mind a hazától eltávolítsák egy erősebb férfikar kormánya által a fenyegető veszélyt: a még fiatal királyi özvegyet egy szomszéd fejedelemmel ohajták összeházasítani.

Ausztriában és Csehországban még borúsabbak valának Erzsébet kilátásai. Amott a rendek, mellőzvén Albert végrendeletét, azon esetre, ha a királyné leányt szülne, Fridrik stájer herczeget választák fejedelmökké [1]); emitt a december 13-kán Prágában összegyűlt rendek, bár a királyválasztásban megegyezni nem tudtak, s azt egy későbbi gyülésre halasztották; a királyságot mindazáltal a számüzetéséből előbujt Rokiczana érsek izgatásaira, megürültnek nyilatkoztatták.

Ily körülmények közt nyilt meg Budán 1440 év elején az országgyülés. Azon aggodalmakat, melyektől indíttatva a buzgóbb hazafiak egy erélyes férfikormányt ohajtának, nem kevéssé felfokozta annak híre, hogy Murad szultán nemcsak maga nagy készületeket tesz a háborúra, hanem követei által Ulászló lengyel királyt is szövetségre hívta fel, miszerint

---

[1]) Aeneas Sylvius, Hist. Frider. III. Kollárnál Analecta Vindob. II, 113.

míg ő maga Magyarországot támadandja meg, Ulászló Csehországra üssön [1]). Senki sem hitte ugyan, hogy Ulászló e szövetséget elfogadja; de már a török ellenséges készületei is elégségesek voltak arra, hogy a többséget a női kormány mellőzésére indítsák. Mindenek közt leghevesebben sürgette ezt Rozgonyi Simon. A királyné, hogy az esztergami szék betöltésénél mellőzött, boszús főpapot megengesztelje, őt a gazdag egri püspökségbe helyezte át; de Rozgonyi mindemellett sem feledte el mellőztetését. Ama szavát, melyet akkoron barátai közt mondott: „hogy míg ő él, Erzsébet nem fog uralkodni [2])“, — most nagy tüzzel ügyekezett beváltani, egy erélyes férfiunak királylyá választatását mulhatatlan szükségesnek hirdetvén. A nagy többség véleménye oda hajlott, hogy Ulászló, az ifju lengyel király hivassék meg a trónra oly feltétel alatt, hogy Erzsébetet nőül vegye; s ennek elfogadására a királynét minden módon ügyekeztek reávenni. Még Széchy Dénes érsek és Garay László is meggyőződtek, hogy itt haszontalan minden ellenzés, és a közkivánat elfogadására maguk is rábeszélni ügyekeztek a királynét [3]). Erzsébet, hogy unszolásaiktól meneküljön, Visegrádra távozott, hihetőleg, hogy a szinte oda érkezett Czilley Ulrikkal tanácskozzék. De utána mentek a magyar urak, és újra sürgették megegyeztének kimondását [4]). Erzsébet hasztalan vonakodott az egyenlőtlen házasságtól — (ő 31, Ulászló csak 16 éves levén), hasztalan követelte, váratnék be nemsokára történendő szülése: a főrendek sürgetéseitől egyre ostromoltatván, sirás, zokogás közt végre kijelenté megegyezését, de azon feltétel alatt, hogy ha fiut szülne, a trón öröksége ezé maradjon [5]).

---

[1]) Bonfin. Dec. III. Lib. IV, 416. Callimachus: De Reb. gest. Vladislai Lib. I. Schwandtnernél I, 449. Dlugoss Lib. XII, 719.

[2]) Bonfin u. o. 422.

[3]) Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottanerin 15. l. Kiadta Endlicher 1846-ban. Ilona, a királynénak bizodalmas udvari hölgye, elébb Gelusch Péter sopronyi tanácsos neje, ennek halála után Kottaner János bécsi városi kamaráshoz ment nőül,—mint Türs Vilmosnak, a bécsi sz. István prépostjának a Soprony városi levéltárban őrzött levele (Geben ze Wienn an Mittichen vor der h. dreyer kunigtag a. d. 1432) tanusítja, a sopronyi város-tanács engedelmével. Eredetiről.

[4]) Kottanerné 16. l.

[5]) Turóczi IV. Cap. 28. i. h. 240. Aeneas Sylv. Frehernél Script. Germ. II, 39. Kottánerné e. h.

Az ország rendei kinyervén valahára Erzsébet megegyeztét, János zengi püspököt, Tallóczy Matkó horvát bánt, Perényi János tárnok-, Palóczy László főudvarmestert több más urakkal Ulászló meghivására Lengyelországba küldötték. A követek, kikhez még Kassa, Lőcse és Bártfa városok követei is csatlakoztak, már január 24-kén Krakóban voltak; de míg ott a föltételek iránt folyt az alkudozás, Magyarországban a dolgok egészen megváltoztak. Erzsébet Czilley Ulrik tanácsára mindjárt az urak eltávozta után Pozsony felé indult; de Komáromban megállapodván, Kottaner Ilona udvari hölgyét Visegrádra visszaküldi, s általa a koronát febr. 20-ka éjjelén, szekrényéből lopva kivételi s magához viteti. A drága kincs birtokába jutván, utját azonnal folytatni szándékozott. Már a szekerek is fölkészülve vártak reá febr. 22-kén; de a vajudástól meglepetvén, helyben maradni kényszeríttetett, s még az napon fiat szült, kit aztán Széchy Dénes esztergami érsek által Lászlónak kereszteltetett [1]).

Ha már a korona elsikkasztása is nyilván bizonyítja, hogy Erzsébet, Czilley Ulrik s a febr. 2-kán német királylyá választott osztrák Fridrik tanácsaira hallgatva, azonnal megbánta, hogy Ulászló meghivására megegyeztét adta, most egy perczig sem habozott többé, adott szavát visszavonnia. Tüstént futárt küldött tehát a követekhez, s tudtokra adván fia születését, őket az alkudozások félbenszakasztására s hazajövetelre intette. De Ulászló a magyar koronát ekkoron már elfogadta volt, s bár a feltételek teljesen még nem állapíttattak meg, az ellenzéki magyar uraktól kitartásra ösztönzött követek nemcsak fel nem hagytak az alkudozás folytatásával, hanem azt még inkább siettetvén, az egyességet marczius 8-kán következő feltételek alatt megkötötték: 1. Ulászló az ország rendeinek jogait koronáztatásakor hittel fogadandja; 2. Magyarországot a török ellen lengyel haderővel is védelmezendi; 3. Halics birtokjoga fölött magyar és lengyel megbizottak által újabb vizsgálatot tartand; 4. a szepesi városokat Magyarországhoz váltságdíj nélkül visszakapcsolandja; és végre 5. Borbála királynét az országba be

---

[1]) Kottanerné: Denkwürdigkeiten 17 s kövv. l. l. Dlugoss Lib. XII, 730.

nem fogadandja [1]). A házasság tekintetében igérte Ulászló, hogy Erzsébetet még koronáztatása előtt nőül veszi; de a menyekzőre a gyászév eltelte előtt nem kényszerítendi; és ha e házasságból fiörökös nem születnék, az ország birtoka Lászlóra essék vissza [2]).

Az Ulászló pártján lévő magyar urak e szerződésről futár által értesűlvén, azt már négy nappal utóbb, marczius 12-kén megerősítették; Erzsébet azonban Tallóczi Matkót és Marczaly Imrét, kiket Ulászló a szerződési okmányokkal hozzáküldött, miután tőlök ezeket átvette s rólok a pecséteket haragjában letépte, Czilley Ulrik által elfogatta, s mint hitszegőket Sopronyban elzáratta; majd midőn értesűlt, hogy Ulászló Magyarországban megérkezett, a magához szító urakkal, — kik közt Dénes érsek, a veszprémi és győri püspökök, Ujlaky Miklós, Tamásy László és Henrik, Kanizsay Imre és László, Széchy Tamás, Frangepán Bertalan voltak a leghatalmasabbak, Székesfehérvárra ment, s a gyermek Lászlót május 15-kén megkoronáztatta [3]). Innen Erzsébet Győrbe ment fiával, s a várat erősíttetni kezdvén, brandeisi Giskra Jánost némi cseh hadakkal magához hívatta; utóbb pedig, mivel Győr eléggé biztosnak nem látszék, azt Czilley Ulrik védelmére bizván, a kis királyt Sopronyba küldé, maga pedig a koronával, Giskra kiséretében Pozsonyba ment, ott várandó be a Csehországból s Ausztriából berendelt felesebb hadakat.

A polgári háboru koczkája evvel el lőn vetve; mert a királyné e lépése sem Ulászlót, sem a pártján lévő magyar urakat nem rettenté vissza. Ezek Ulászló megindultáról értesűlvén, elejébe mennek, s őt Kézsmárkon nagy fénynyel fogadván, Budára viszik, hova már elébb országgyülést hirdettek volt. Még ennek határnapja előtt megérkezett Budára Hunyady János szörényi bán, erényei s híres vitézsége által már ekkor is kitünő az ország nagyai közt. A jeles férfiut Erzsébet atyja és férje emelte a zászlósi polczra; de ő minden személyes tekinteteket mellőzött, midőn a haza sorsát

---

[1]) Dlugoss Lib. XII, 721. Bonfin. Dec. III. Lib. IV. 416. Callimachus, Schwandtnernél I, 449. kövv. Az egyesség okmányai Katonánál : XIII, 23. és 37.

[2]) Chmel : Gesch. Fridrich des IV. 2-dik köt. 729 l.

[3]) Turóczi IV, Cap. 29. Kottanerné e. h. 35 köv. Callimachus e. h. 456. Bonfin e. h. 417.

látta kérdésben forogni, s egy perczig sem habozott, a fenforgó veszélyes körülmények közt, egy derék ifju királyt elejébe tenni egy nőnek és csecsemő fiának, kiket már is a gyáva, fondor, önhaszonleső Czilley befolyása alatt látott. Hunyady példája számos urat s ezek közt a kalocsai érseket, a veszprémi, pécsi, zagrábi, csanádi, nyitrai, váczi és váradi püspököket, — a világiak közől, hogy másokról hallgassunk, Ujlaky Miklóst is Ulászló pártjára vonta. Junius közepén — meghívatva-e, vagy, egyezkedni kivánván, önszántukból? bizonytalan [1]), — biztosító menevéddel, Dénes érsek és Garay László is Budára jöttek; de ha krónikánknak hihetünk, alighogy megérkeztek, azonnal elfogattak és szabadságukat nem is nyerték elébb vissza, mig nem esküvel igérték,— Garay, hogy Visegrádot, hol a koronát őriztetni hitték, Ulászlónak átadni, a cardinál pedig, hogy őt megkoronázni fogja [2]). Az országgyülés, mely ezután a nagyszámmal összesereglett urak, nemesek s városi követek jelenlétében megnyittatott, a Krakóban készült feltételeket megerősítvén, Ulászlót újra királynak kiáltotta, s arról ünnepélyes okmányt adott ki, melyben László koronáztatása érvénytelennek nyilvánittatott [3]). — A jelenvolt rendek ezután Ulászlónak hűséget esküdtek.

Ulászló és pártja ezután a koronázáshoz készültek; de mivel az ünnepélyt Czilley Győrből könnyen megzavarhatta volna: mindenekelőtt ezt szándékoztak hatalmokba keríteni, s Hunyady Jánost és Rozgonyi Simont egy magyar-lengyel haddal annak ostromára küldék. A vár ugyan vitézül ellentállott, miért azt hosszabban körülfogva kellett tartani; de Czilley, midőn abból egy kirohanás alkalmával titkon megfutni szándékozott, Rozgonyi Simontól elfogatott, s Budára vitetett. Ulászló, ki a békés megegyezést Erzsébettel még mindig remélylette, az őt avval biztató álnok urat, hogy e végre hűségesen fog Erzsébetnél munkálkodni, kezesség alatt nemsokára szabadon bocsátotta [4]).

---

[1]) Amazt Aeneas Sylvius (Europájában, Opera : l. 389), emezt Callimachus (e. h. 458) mondja. A menlevelet kiadta Kovachich Suppl. ad Vest. Com. I, 492.

[2]) Turóczi IV, Cap. 30. Aeneas Sylvius Hist. Frid. Frehernél II, 455.

[3]) Az okmány Katonánál XIII, 70.

[4]) Callimachus e. h. Dlugoss 736. Chron. der Grafen von Cilly Hahnnál II, 703.

E közben az ország rendei Visegrádot Garaytól átvévén, a korona szekrényét jun. 30-kán Budára hozatták. A szekrény állapota mindjárt első pillanatra gyanut ébresztett, mert az erőszaknak több jeleit viselte magán. Midőn pedig az felnyittatott, s a korona benne nem találtatott, az indulatok vihara Garay Lászlóra csapott le, kit, mint volt koronaőrt, annak elsikkasztásában legtöbben részesnek hittek. A felbőszült rendek szentségtöréssel, hazaárulással vádolták s a legkiméletlenebb kifejezésekkel halmozták el őt, s fejére halált kiáltozának. A király, magát közbevetvén, megmentette ugyan a főurat, de azt ő sem gátolhatta, hogy börtönbe ne vettessék. Hederváry nádor, Rozgonyi egri püspök és Ujlaky Miklós azonban, kiknek őrizetére bízatott, a szenvedélyek csilapodtával őt, miután becsületére fogadta, hogy az Ulászlónak esküdt hűségét nem szegi meg, néhány nap mulva szabadon jószágaira bocsátották [1]). A koronázás azonban mind e mellett sem maradt el : a rendek a sz. koronát avval határozták pótlandónak, mely a székesfehérvári sírboltban Sz. István ereklyéjét ékesité, s melyet ezen esetre jul. 17-én Székesfehérvárott kelt oklevelök által teljes erejűnek nyilvánítottak. Ugyanaz napon ment végbe a koronázás is az urak, nemesek és városi képviselők nagyszámu gyülekezetében. Más nap, jul. 20-kán, Ulászló a nemzet szabadságait, melyek II Endre arany bullájában, III Endre 1298-ki és I Lajos 1351-ki törvénykönyveiben foglaltatnak, ünnepélyesen megerősítette [2]).

III.

Mialatt a magyar urak a királyválasztással s koronázással foglalkodának, Murad szultán Nándorfehérvárt ostromlá. De vitézül védte azt Tallóczy János vránai pörjel, a vár kapitánya. A török sem a több hónapi elzárással, sem a falak megrongálásával s az újra meg újra ismételt rohamokkal, sem tűzaknáival nem törhette meg az aránylag cse-

[1]) Dlugoss. Lib. XII, 739. Révay : De Monarch. Schwandtnernél II, 663.

[2]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. I, 66. II. Endre arany bullájából az ellentállási záradék, hihetőleg azért, nehogy avval Erzsébet párthivei visszaéljenek, kihagyatott. A hosszu okmány zárszavai u. o. 224.

kély, de honszeretettől lelkesített várnagy és őrsége kitartását s vitézségét, melylyel a megrongált falakat éjente kijavítá, az ostromlókat naponkint visszaverte, tűzaknáit ellenásásaival meghiusította. A török végre is tetemes, — mint mondják 20,000 emberének veszteségével kényteleníttetett elvonulni a vár alól, avval fenyegetőzve mindazáltal Ulászlónak őt békére intő követei előtt, hogy ha a vár neki jószerével át nem adatik, még nagyobb erővel térend vissza annak ostromára [1]).

Valóban szerencse volt az országra nézve, hogy a szultán, a várat elhagyván, az országba nem tört, mert itt mind erősebben lobogott a polgári háboru tüze. Erzsébet mind több és több csehet hozott az országba, kiket hogy fizethessen, rokonától, Fridrik római királytól elébb a véglesi uradalomra s házi koronájára, utóbb Sopronyra s több magyar és osztrák birtokra mind több pénzt szedett fel; végre pedig, midőn magán evvel sem segíthetett, csecsemőjét is annak gyámsága, Ausztriát pedig kormánya alá adta. Giskra, kit Zolyommal adományozott meg és cseh hadainak fővezérévé nevezett, a bányavárosokban, Axamith a Szepességben, Talafuz Kassán, Ribald, Kerszky s mások más felső városokban fészkelték meg magukat, s Bártfát, Eperjest és Lőcsét is hatalmokba ejtették. E kelyhesek számos apró favárakat, mindmegannyi rabló fészkeket épitettek a felvidéken, melynek aztán számos éveken át valóságos ostorai lőnnek. Rablás, zsarolás lévén egyetlen czéljok: a szegény népet, kivált Ulászló pártosait, oly kegyetlenül üldözték, pusztitották, hogy e várak vidékein a városok, helységek elnéptelenedtek; lakosaik részint békésebb vidékre költöztek, részint az erdőkben s hegyekben kerestek előlök menedéket. Ulászló e rablók ellen Perényi Miklós, késmárki kapitányra bizta e vidék védelmét. De bár a vitéz ur velök gyakran hadakozott,

---

[1]) Dlugoss Lib. XII, 748. Callimachus e. h. 465. Turóczy Cap. 35. Dukasz Script. Byz. XII, 93. Brankovics György megunván a hoszszú számüzetést, már fondorkodni kezdett a törökkel, miért is Ulászló Munkács uradalmát Palóczy Lászlónak adományozta. — Pro eo quod ipse Despotus predationum et vastationum regni... per Turcos... factarum conscius et consenciens fuisse suspicatur,... et quod tempore ingressus nostri... ipse Despotus... de hoc regno in aliorum terras se conferens contumacie et rebellionis... prebuit argumentum... Dat. Bude die dom. prox. p. fest. b. Jacobi ap. 1440. A leleszi Convent levéltárából.

ereje nem volt elégséges dühöket megfékezni [1]), kivált miután az említett városok és főleg Kassa is velök tartottak. September közepén, midőn a csehek és a kassai polgárok egyebek közt a jászai convent kastélyát is körültáborolták, Palóczy Lászlót és Simont, Pelsőczy Imrét, Miklóst és Istvánt, s Tornay Silvestert más urakkal együtt felszólítá a király, mennének e vidék védelmére [2]); de mivel pártjának ereje többfelé is igénybe vétetett, sem nagyobb sem állandóbb segélyt nem küldhetett a felvidékre.

Mert mig Giskra és többi husszita társai a felvidéket nyomorgatták, délszakon Garay László, mihelyt fogságából szabadon bocsáttatott, megfeledkezvén hűségi esküjéről s az uraknak, kik szabadságát kieszközölték, adott becsület-szaváról, azonnal kitűzte a lázadás zászlaját; és Koroghi Filpes Jánossal, Bothos Andrással, Tamásy Henrikkel és más Erzsébet-párti urakkal szövetkezve, Tót- és Horvátországban s a dunántuli részeken háborgott. Másrészről megszegte hűségét Széchy Dénes érsek-cardinál is, ki miután Erzsébet maga is lejött Esztergomba, a maga dandárait a királyné hadaival egyesitvén, testvére, Széchy Tamás vezérlete alatt Budát fenyegette. Ugylátszék, Garay, ki Szegszárdnál táborozott, és Széchy egyesíteni akarják hadaikat, hogy aztán Budát közösen támadják meg. Ezt minden áron meg kelle gátolnia Ulászlónak, különben trónja is veszélyben forog. Ő tehát Hunyady Jánost és Ujlaky Miklóst a vele tartó urak zászlóaljaival s egy lengyel dandárral haladék nélkül Garay ellen küldé. Hunyady lehetőleg kimélni akarta a polgári vért s találkozásra szolítá fel ellenét, hogy vele békésen egyezkedjék; de miután a büszke ur azt el nem fogadta, őt Szegszárdnál megtámadta s keményen megverte, seregét széjjelszórta. Bothos a csatamezőn maradt, Tamásy elfogatott, Koroghy és Garay magok is csak lovaik gyorsaságának köszönhették menekülésöket [3]). Ulászló a két győzedelmes vezért, Hunyadyt és Ujlakit szolgálataik jutalmául erdélyi vajdákká nevezte.

---

[1]) Dlugoss Lib. XII. 754. Turóczi IV, Cap. 34.

[2]) Ulászló levele Dat. Bude d. dom. prox. prox. post fest. Nativ. b. Marie Virg. a. d. 1440. Jászai levéltár.

[3]) Turóczi IV. Cap. 32. Bonfin Dec. III. Lib. 425. Callimachus Lib. II. e. h. 472. köv.

E győzedelem egészen megváltoztatta a dolgok állását. A királyné tüstént visszatért Pozsonyba; Ulászló pedig miután az, egészen Budáig előrenyomult s annak külvárosát fölégetett Széchy Tamást visszanyomta, Esztergamot táborolta körül; majd az érsekkel ott megbéküllvén, Szalába vezette hadait, — hol, ugylátszik, a Czilleyek szítogatták a lázadást; és Páka s Kigyós várakat megvévén, azt is lecsöndesítette. A Czilleyek most, attól tartának, hogy Ulászló egész hatalmával ellenök fordul miért, békegondolatokat kezdének forgatni elméjökben. Czilley Fridrik, a tél beálltával Ulászlótól menevédet kér s azáltal fedve Budára megy és alkudozni kezd a királylyal. De a kisérlet nem vezetett sikerre; sőt mivel visszatértében személye ellen a Rozgonyiak cselt készitettek, melyből csak gyors futással menekülhetett meg, még mint dühösebb ellenség tért haza, s hadnagya, a vitéz Vitovecz János által Tót- és Horvátországban már a tél folytában megkezdte a háborút, kegyetlenül üldözvén Ulászló híveit s pusztítván javaikat. Ezeknek védelmére Ulászló Bánffy Istvánt küldé le egy magyar-lengyel haddal; de Bánffy marczius 1-jén Szomobornál megveretik s elfogatik; minek következtében a Czilleyek hada majdnem Budáig kalandozott [1]). A király ezután, mihelyt a tavasz nyiltával némi sereget gyűjthetett maga mellé, személyesen állott annak élére [2]), s mivel a Czilleyek visszavonultak, Szombathelynél ütötte fel táborát [3]). De derekas ütközetre egyik

[1]) Turóczi C. 33. 34. Bonfin. e. h. 426. Hahn : Chron. d. Grafen v. Cilly 698 köv.

[2]) Vele voltak Rozgonyi Simon, Hedervárý nádor s más 11 egyházi s világi ur, kik egy levelökben (Dat. in descensu nostro exercituali sub Castello Márwánkw fer. 3-a p. p. fest. b. Gregorij pap. a. d. 1441.) fejvesztés alatt intik a sopronyi polgárokat, hogy a királyné által elzálogosított városukba semmiféle idegent be ne bocsássanak, különben azt végképen feldúlják. Soprony városi levéltár. Az urakat e levél írására az indította, hogy Erzsébet ez évi febr. 25-kén ismét 8000 frtot vett fel Fridrik királytól a városra. Kollár : Sylloge Dipl. in Analecta Vindobon. II, 869.

[3]) Ulászló itt Kottrer Péter egyházi jogtudort s Albert osztrák herczeg cancellárát a Marczaly Imre megszabaditásában szerzett érdemeiért magyar polgárrá és zágrábi püspökké nevezte, biztosítván őt, hogy a jövő karácsonyig neki a püspökség javait is átadja, melyeket most Talióczy Matkó horvát bán az ország védelme végett tart elfoglalva. Datum in descensu nostro exercituali campestri iuxta Oppid. Sabariae 2-o die festi pascae domini (april 17.), a. e. 1441. A bécsi csász.

félnek sem volt kedve, s némi csatározások után békealkudozások kezdettek. A Cilleyek most, Erzsébetre boszusak, mivelhogy ez magát egészen Fridrik német király karjai közé vetvén, befolyásuk alól kisiklott, igen elfogadható feltételeket adtak elő; minek következtében april 19-kén az egyesség meg is köttetett. A Czilleyek Ulászlót, mint magyar birtokosok, királyuknak elismervén, s neki hűséget fogadván, Erzsébet pártolásától egészen elállani igérkeztek; a király pedig őket kegyelmébe fogadta [1]); s egyszersmind az Ulrik ur budai fogságát, s kezességre szabadon bocsáttatását illető irományokat visszaadta [2]).

A Czilleyek e békekötése Erzsébetet is mind hajlandóbbá tette a békére, kivált miután fiának ügyét Csehországban is még mindig kétesnek szemlélhette, ama reményét pedig, hogy Fridrik király nejévé válhatik, elvesztette. Felszólítá tehát Ulászlót, küldene hozzá követeket a béke fölötti alkudozás végett. Ulászló örömmel hajlott a felhivásra, s hogy a feltételek a rendék által meghatároztassanak, september elejére országgyülèst hirdetett. Követekül innen mind a király, mind a rendek felhatalmazásával, Simon egri, Péter csanádi püspökök, Kusali Jaks Mihály, Rozgonyi György országbiró, Báthory István, Samotuli Vincze, visegrádi várnagy és Tary Rupert hevesi főispán, sept. 10-kén küldettek fel Pozsonyba [3]). De az értekezlet Erzsébet tulságos követelésein, kit a csehországi ügyek jobbra vál-

---

titk. levéltár eredetijéről, melyen a királyén kivül az egri, váradi és csanádi püspökök, Ujlaky, Tallóczy Matkó, Palóczy Simon, Ország Mihály és Marczaly Imre függő pecsétei léteznek. — E püspökség kegyuri jogát Erzsébet egy mult évi levelében (Dat. in Novacivitate in festo b. Nicolai ep. et conf. a. d. 1440) Czilley Fridrik és Ulrik grófokra ruházta, ugy mindazáltal. hogy az idő szerint kinevezendő püspököt elébb neki, a királynénak, felterjeszszék. Hasonlókép a bécsi csász. titk. levéltár eredetijéről.

[1]) Praynál: Annal. II, 352.

[2]) Ezen pont egy külön levélbe foglaltatott. Dat. in descensu nostro exerc. Campestri prope Opp. Sabarie fer. 6-a p. p. fest. Pasce dom. a. e. 1441. . . . Universas et quaslibet literas in facto captivitatis praetacti Comitis Vlrici et fideiussionis pro eo facte emanatas ad statim velle restituere. A csász. titk levéltár eredetijéről.

[3]) A király felhatalmazása sept. 9-kén, a rendeké 10-kén kelt Budán. Mind a kettő eredetije a bécsi csász. titk. levéltárban. Kiadta Teleki József is : Hunyadyak kora, Okmánytár X, 104. kövv.

tozta ismét elbizottabbá tőn, hajótörést szenvedett, s a felek ismét fegyverhez nyultak.

A háborut Erzsébet kezdette meg, Kézsmárkot, melyet eddig Perényi Miklós derekasan megvédett, vétetvén ostrom alá Giskra által. Perényi János, Miklós rokona, hogy az ellenséget a város alól elcsalja, Kassát kezdé háborgatni; de Giskra őt megvervén, ismét visszatért Kézsmárk alá, s azt még erősebben kezdé vívni. Ulászló, a város veszedelméről értesűlvén, Czapek János vezérlete alatt egy nemrég beérkezett lengyel dandárt külde segélyére. Mielőtt azonban ez megérkezett, Giskra a fontos helyet egy városi polgár árulása következtében éjnek idején meglepte s hatalmába ejtette. Az őrség jobbára fogolylyá lett; de Perényinek sikerűlt futással megmenekűlnie [1]). Kevesbé kedvezett a szerencse Ulászlónak, ki Kézsmárk elvesztéseért magának kárpótlást szerzendő, Kassát elébb maga, majd Perényi János által hosszan, de süker nélkül ostromoltatá [2]).

Erzsébet, e siker által felbátorítva, Pozsonyvárát is vívatni kezdi vala, melyet, nagy alkalmatlanságára, Rozgonyi István még mind eddig megtartott Ulászló hűségében. A király Rozgonyi sürgetéseire Thanczin Endre alatt idején egy lengyel hadat küldött a vár segedelmére. A lengyel vezér utközben Nagyszombatot elfoglalván, onnan Pozsony vidékét is pusztítá, majd annak külvárosait is fölégeté, s a várat eleséggel s egyéb szükségletekkel pár hónapra ismét elláta [3]). De alighogy a lengyel had eltávozott, Erzsébet a polgárok s az Ausztriából érkezett hadai által a várat újabban is szorongatni kezdé. Most tehát, 1442 elején, Ulászló maga sietett annak megsegélyezésére, s a városnak megszállására. A hadjáratnak azonban nem lett más eredménye mint, hogy a vár szükségletekkel ismét ellláttatott; mert a téli hideg, a táborban kiütött nyavalyák s a takarmány hiánya őt nemsokára elvonulni kényszerítették a város alól [4]).

Ulászló Budára husvét táján tére vissza s a lengyel urak egy részét hadaikkal együtt hazabocsátotta. Talafuz, Erzsébet kassai kapitánya, hallván, hogy urak, katonák gaz-

---

[1]) Dlugoss Lib. XII, 761. Wagner: Analaeta Scep. I, 60. és II, 105.
[2]) Bonfin Dec. III. Lib. V 435. Callimachus, 476.
[3]) Dlugoss 762.
[4]) U. o. 764. Callimachus e. h. 477. Bonfin e. h. 436.

dagon megajándékozva váltak el a királytól, zsákmánylásra megy ellenök, s őket Egerben, hol Rozgonyi Simon püspök által megvendégeltettek, egy hajnalban meglepi, s mielőtt észrevennék, számos lovaikat elszedi, majd a zajra előfutottakból is többeket, köztök Odrovász lembergi várnagyot is elfogja, s midőn látá, hogy magyarok és lengyelek már nagyobb csoportokban készülnek ellentállni, mint jött, hirtelen ismét távozik a gazdag prédával. De a rablók nem maradtak büntetlenül. A püspök és a lengyelek, látván mily csúful játszattak meg, dandáraikkal rögtön lóra kapnak, s utánok erednek. A csehek, kik a mult éji uttól fáradt lovaikon futással tovább nem menekűlhetének, harczrendbe sorakozva várják üldözőiket, de vesztökre : nagyobb részök leöletik, a többiek maga Talafuz is, fogságba kerűlnek [1]). A püspök és a lengyelek e győzedelem által felbátorodva, azonnal a bányavárosokra indulnak, Selmeczet megveszik s feldulják és gazdag zsákmánynyal térnek vissza [2]). Majdnem ugyanazon napokban Komorovszky, podolini s javori — és Csaika, berzeviczi lengyel várnagyok viszont Eperjest lepték meg, s azt kifosztván, tovább álltak. De rögtön értesűlt erről Giskra, ki épen Perényi Miklós Richnó várát készült megszállani, s utánok robogván, őket megverte s elfogta [3]). A győzedelmes Giskra ezután Richnót is megvette. E várnak segedelmére ment ugyan Rozgonyi Simon püspök, de már későn; minek következtében, hogy a hatalmas csehtől mind magának, mind barátainak nyugtot szerezzen, vele megbékült, s a maga unokahugát is nőül adta neki. De Giskra még azután sem szűnt meg Ulászló egyéb hívei ellen folytatni a háboruskodást [4]).

E pártharczokban Hunyady Jánosnak, mióta Garayt a mult évben Szegszárdnál megverte, semmi része sem volt többé : ő azóta a déli részeken állott őrt a török ellen. Murad szultán az országban dúló polgárháborut hasznára fordítani szándékozván, az 1442-ki marczius elején Mezidbéget mintegy 80 ezernyi sereggel Erdélybe zsákmánylani küldé. Hunyady a törökök betörésének hirére, azonnal fegyverre

---

[1]) Dlugoss. 764. Callimachus 479. Bonfin Dec. III. Lib. V. 437.
[2]) Bel : Nov. Hung. IV, 576.
[3]) Dlugoss : 766.
[4]) Dlugoss : 767.

szólítja vala a tartomány védcrejét, s míg ez összegyűlne, Lépes György erdélyi püspökkel szerencsét próbálva, egy kis sereggel a Sz. Imrénél zsákmányló törököket megtámadja. — De ezeknek csakhamar segedelmére siet a közelében lévő egész ozman tábor, s megsemmitéssel fenyegeti a kisded magyar hadat. Hunyady ezt észrevévén, idején visszavonul a csatából, Lépes püspök azonban, a nyert előnyök után hevétől elragadtatva, dandárával mindaddig vigyázatlanul űzi az ellenséget, mignem minden oldalról körülfogatik s vitézeinek nagyobb részével együtt levágatik. — Mezidbég ezután ismét zsákmánylásra ereszté szét csapatait, utóbb pedig Szebent szállotta meg. De mig ennek polgárai vitézül ellentállanak, Hunyady időt nyer összegyűjteni a tartomány fegyveres népeit, s vajdatársával, Ujlaky Miklóssal együtt a város védelmére siet. Mezidbég, elbizottan a szent-imrei diadaltól, új győzedelem reményével jött a hősnek ellenébe; s leirván legbátrabb szipahiai előtt annak lovát, fegyverzetét, meghagyá nekik, hogy élve vagy halva mindenekfölött őt, a már is híressé lett vezért, ügyekezzenek kézre keríteni. A magyar vezérek, kémeik által értesűlvén a nagy férfiu élete ellen készitett cselekről: azok egyike, Kemény Simon, nem nyugodott, mignem a sokáig vonakodó Hunyadyt reábirja, hogy vele fegyverzetet cseréljen. — Az ütközet megkezdődvén, a török lovasok mindegyike, magának óhajtva megszerezni a rettegett vezér elfogásának vagy levágásának dicsőségét, csak azt nézi, arra rohan, hol lobog Hunyady sisakjának forgója. De Hunyady gondoskodott Kemény védelméről, az ütközet előtt ötszáz válogatott vitézt rendelvén melléje. E csapatka mindazáltal, bár a vitézség csodáit míveli, az ellenség nagy számu lovasságától, melylyel sokáig majdnem egyedül s még is állhatatos kitartással küzd vala, végre még is elnyomatik, s Kemény és vitéz társai a fegyvercsere dicsőségét hősi halállal fizetik meg. De ezalatt Hunyady a vakon rohanó ellenséget néhány dandárral, melyeknek egyrésze tűzfegyverrel is el volt látva, s néhány ágyujával oldalba fogja, s rémitő mészárlást tesz benne. A törökök végre észrevették tévedésöket, de már későn; mert mig Hunyady soraikat oldalt ritkítá, Szeben őrsége is kitört, s a megszabadított s hamarjában felfegyverzett foglyokkal hátulrul csap reájok. Husz ezer török, s köztök Mezidbég fiával együtt, maradt a csatatéren, vagy esett el futtában; az utak, melye-

ken a megvert had űzetett, egészen az oláhországi havasokig halottakkal voltak elborítva. Hunyady, midőn az ellenséget űzve e havasok közt elhaladt, azok egyikén a győzedelem s elesett 3000 vitéze emlékének megörökítésére oszlopot, utóbb pedig a nyert tömérdek zsákmányból a tövisi völgyben a pálos remeték számára klastromot építtetett. A győzedelmes vezér a dicső diadalnak gyümölcseit sem mulasztá el leszedni : a futamlókat űztében leereszkedett Havasalföldre, s annak vajdaját Vlád Drakult, szintugy mint István és Illés moldvai vajdákat is hódolatra kényszerítette a magyar korona iránt [1]).

Alig tért vissza tűzhelyeihez a vitéz erdélyi had, már is újabb vészkiáltás verte fel azt nyugalmából. Murad a szenvedett vereség miatt boszúra gyulva, Szehabeddin basa vezérlete alatt, egy újabb, számszerint körülbelül szinte 80 ezernyi hadat indított Erdélyre. Hunyady csak 15 ezerrel ment elébe a Vaskapu felé, de elszánva győzni vagy halni, mert az ütközettől Erdély, s a haza sorsa függött. A nagy férfiu ismét megfelelt a nemzet reményeinek; győzedelme tán még fényesebb, az ozmánok vesztesége még nagyobb volt mint elébb : 200 zászló, 5000 fogoly lőn a diadal tanuja; a török vezér, számos ezer vitézével maga is a halottak közt számláltatott [2]).

E dicső győzedelmek, közvetlen eredményeiken kivül, miszerint t. i. a hazát nagy veszélytől mentették meg, az oláh és moldvai vajdákat pedig ismét szorosabban a koronához fűzték, még az által is javára váltak az országnak, hogy a polgári viszályokba merűlt elméket ismét komolyabban a török hóditó szándokaiból eredő veszélyre fordították, s a korona felett versengő feleket a békére hajlandóbbakká tették. — IV. Eugen pápa, ezen érdekeket szivén hordván, az 1442-ki juniusban követét Cesarini Julián bibornokot Magyarországba küldé, hogy Ulászló és Erzsébet közt békét szerezzen. Az ügyes bíbornok miután Erzsébetnél megfordult, s vele és pártfeleivel tanácskozott, a következő békeföltételekkel jelent meg a király előtt : Ulászló mondjon le a ma-

---

[1]) Turóczi IV, Cap. 37. Bonfin, Dec. III. Lib. V. 432. kövv Hammer I, 346.

[2]) Turóczi Cap. 38. Bonfin e. h. 440. Chalkokondylas e. h. 106. Hammer e. h.

gyar koronáról; az országot azonban László 15 éves koráig teljes hatalommal kormányozza; sőt, ha ez magtalanul hal meg, azt teljes királyi joggal örökölje; kárpótlásul lemondásáért a Szepességet, Moldvát és Halicsot Lengyelországgal örökre egyesítse; e szerződés biztositásául ő maga Annát, Erzsébet idősb leányát, Kázmér öcscse pedig a királyné hasonnevű ifjabb leányát vegye nőül; Annával ő 200 ezer aranyat, s mig az lefizettetnék Sleziát, Kázmér pedig a kis Erzsébettel 120 ezer aranyat kapjon jegyajándokul [1]).

Ulászló és a mellette lévő lengyel urak örömest elfogadták volna e föltételeket; de a magyar uraknak nem tetszettek, mert az ország épségét sértették. — Még Hunyady János is, bár mennyire óhajtá különben a békét, hogy aztán egész erővel a török ellen lehessen fordulnia, midőn véleménye a királytól kikéretett, készebbnek nyilatkozott a legnagyobb veszélylyel is megküzdeni, mintsemhogy a Szepesség s az említett tartományok a koronától örökre elszakasztassanak. A pápai követnek, miután e föltételek módosítva sem találtak elfogadásra, ugylátszék, a király s a királyné, ha személyesen találkoznának, maguk legkönnyebben el fognák oszlathatni a nehézségeket, s odavitte az ügyet, hogy a jövő évi (1443) junius végéig tartandó fegyverszünet köttetett, egyszersmind pedig Ulászló s Erzsébet személyes találkozása is elhatároztatott [2]). És nem is csalatkozott Julián bíbornok. Midőn a felek, némi ujabb nehézségek legyőzése után, november 25-kén Győrött végre találkoztak, a köztök eleinte mutatkozó kölcsönös bizodalmatlanság csakhamar elenyészett, s Ulászló nyilt őszintesége, lovagias magaviselete anynyira megnyerte Erzsébet szivét, hogy három héti együttlét után a végbéke is megköttetett s pedig, mint látszik, — mert a föltételek nem jöttek napvilágra — azon alapon, hogy Ulászló a királynét nőül vegye, s a kis Lászlót és a koronát

---

[1]) Dlugoss : Lib. XII, 769. Callimachus e. h. 484. Bonfin e. h. 438.

[2]) A fegyverszünet feltételeit kiadta Gyurikovics György, Hormayr Archivjában 1825 foly. 388. l. A többi körülményeket feljegyzé Dlugoss Lib. XII, 770. Bonfin e. h. 439. Callimachus 486. Aeneas Sylv. Hist. Frid. Kollárnál II, 116. Ld. meg Erzsébet lev. Katonánál XIII, 201. Teleki : Hunyadyak kora Oklevéltár, X, 116 kövv. Julián lev. Chmelnél : Materialien. I, 113.

Fridrik kezéből kiszabadítsa [1]). Erzsébet azon igérettel bocsátotta el magától a távozó Ulászlót, hogy őt Budán az ünnepekre meglátogatja. De a sors másként határozott: Erzsébet három nappal utóbb, december 19-kén, már nem volt az élők között, s az új menyegzői nyoszolya helyett a fehérvári sírboltba első férje, Albert mellé fektettetett [2]).

IV.

Mióta az egyességre Ulászló és Erzsébet közt remény mutatkozott, Julián bíbornok a béke végleges megkötésén kivül azon tervvel foglalkodott, hogy a török ellen egy nagyszerű hadjáratot indítson meg. Ez volt tulajdonképen az ő fő feladata a pápától, ki miután a görög császárral és papsággal a római egyházba térésök iránt szerződést kötött, nekik a háborúra is tényleges segélyt ígért, s erre vonatkozólag 1443 első napján a keresztény népeket a török ellen közönséges hadjáratra szólította, az egyházi jövedelmek tizedrészét mindenütt arra rendelvén fordíttatni [3]). Magyarországban ily hadjáratra nagy kedv mutatkozott; Hunyadynak kettős dicső győzedelme a nemzetben átalános lelkesedést ébresztett. Maga az ifju király is osztozott ebben, s hogy az iránt kellő intézkedések tétessenek, ugylátszik, még mielőtt Erzsébethez megindult, 1443 elejére országgyülést hirdetett Budára.

Azonban Erzsébet halála rögtön megsemmisíteni látszék a nagy tervet, mert a békét, mely Győrben létre jött, de melynek még feltételei sem tétettek irásba, ismét nagy veszély fenyegette. Fridrik római király a kis László gyámja s a korona zálogtartója alig értesült Erzsébet haláláról, s Farkas Lászlót és Kollár Pétert, Győr kapitányait, már is reávette, hogy e várost neki általadják. — Az alku 3000 arany

---

[1]) Dlugoss c. h. Callimachus c. h. Turóczi IV, Cap. 39. Aeneas Sylvius. Hist. Frider. Kollárnál II, 116.

[2]) Rövid betegsége, váratlan halála, némelyekkel már akkor is mérget gyanittatott, mint Dlugoss és Aeneas Sylv. e. h. h. mondják, de ha nem volna is az valószinütlen, e gyanuval a nemes lelkü Ulászlót terhelni nem lehet.

[3]) Raynald: Annal. Eccl. XVIII, 284.

ftban történt meg [1]); s Fridrik a várba német katonákat küldött őrségül, mi egyátaljában nem mutatott békés szándokára. Nem kevesbbé lehetett félteni a belbékét Giskrától és társaitól, kik számos vár birtokában lévén, mint előre is látható vala, nem könnyen fognak lemondani a kis László pártolásáról, melynek ürügye alatt a gazdag martalékot nyujtó országban maradhatnak, s kényök szerint folytathatják váraikból rablásaikat. Giskra, mint az elhunyt királyné hadainak főkapitánya, mindjárt Erzsébet halála után sietett Kassa, Eperjes és más, hatósága alá tartozó városokkal oly egyességre lépni, hogy ezentul is híven megmaradjanak László király pártolásában [2]). Végre még az elhunyt királynénak bár igen csekély számra olvadt híveiben sem volt annyi hazafiság, hogy hiuságokról, önhaszonlesésökről a közjóért lemondjanak. Széchy Dénes érsek-cardinál, és Garay László Giskrával s más pártfelcikkel mindjárt Erzsébet eltakarítása után összejöttek tanácskozni, mit tevők legyenek a jelen körülmények között; — s abban állapodtak meg, hogy László jogainak fentartása végett Fridrik királyhoz folyamodjanak segedelemért [3]).

Ily kilátások közt nyilt meg 1443 elején a budai országgyülés. A lelkesedés, melyet Hunyady győzedelmei ébresztettek, még nem hűlt meg a rendek kebelében. Julián bíbornok s pápai követ háborúra tüzelő ékesszolása sem maradt hatás nélkül; mit még az országát elvesztett Brankovics György is ügyekezett nevelni, előadván, hogy a törökön, ki most egyrészről a már Zsigmonddal is némi összeköttetésben állott Karamani fejedelem lázadása által Kis-Ázsiában, másrészről Moreában van elfoglalva, soha sem volt könnyebb, mint most, a teljes győzedelem. A király s a rendek tehát egyaránt hajlandók voltak a háborúra; s azon feltétel alatt, ha Fridrikkel béke vagy csak hosszabb fegyverszünet is köttethetik, a török háborut elhatározták, a vármegyékben jelentékeny adót rendelvén szedetni annak költségeire [4]). Midőn

---

[1]) Ld. az 1447-ki győri békeokmányt Kollárnál: Analecta Vindob. II, 1294.

[2]) Eperjes városának általam közlött levele, a Magy. Történelmi Emlékek Okmánytári osztályában I, 2.

[3]) Aeneas Sylv. Hist. Frid. Kollárnál e. h. II, 116.

[4]) Például Tolna 10,700 arany ftot tartozott adni. Teleki Hunyadyak kora X, 125.

az országgülés széjjel oszlott, a váczi püspök s a krakói főesperes a király részéről Julián bíbornokkal Fridrik királyhoz utaztak, hogy őt a béke ügyében egyezkedésre, a török elleni háboruban pedig részvételre birják [1]. Hunyady addig is szokott erélyével készült a hadjáratra [2].

De a király és a rendek, midőn Fridrik jóakaratára számitottak, még nem ismerték annak izgága, kötekedő, önző jellemét. Ő, bár nála Julián minden lehetőt megtett, nemcsak segélyét a háborúra megtagadta, hanem még a béke megtartása tekintetében is igen kétes választ adott [3]. Az ország rendei mindazáltal, kik hihetőleg e válasz meghallása s a háborúra és a belbékére vonatkozó bővebb intézkedések végett juniusban ismét összegyüjtettek, egyaránt feltüzelve Julián buzditásai és Brankovics esdeklései, mint ama hírek által, melyek Murad szultánnak Kis-Ázsiában szenvedett vereségeiről szárnyaltak, a háborút ujabban is elhatározták [4]. A hadjárat, természete szerint, támadó lévén s külföldre intéztetvén, nem a nemesség szólittatott közönséges felkelésre, hanem, miben Hunyady már az év eleje óta fáradozott, egy, számszerint 24 ezernyi zsoldos had rendeltetett kiállittatni.

Mialatt ez felkészült, Julián újabban is megfeszité erejét, hogy Fridrikkel legalabb is a fegyverszünetet fogadtassa el; mert miután Giskra a felvidéken, s a győri német kapitányok a dunántúl tényleg megkezdték az ellenségeskedést, senkinek sem lehetett kedve ily bizonytalan körülmények közt haderejétől megfosztani az országot. És az egy ideig folytatott éles levelezés után [5] végre nagy nehezen sikerült is reávenni Fridriket, hogy Budára követeket küldjön, kik aztán a fegyverszünetet két évre meg is kötötték [6]. Giskrát azonban csak később, september első napján sikerült Rozgonyi Simon egri püspöknek egy évi fegyverszünetre birnia [7].

---

[1]) Dlugoss : Lib. XII, 775. Aeneas Sylv. epist. 81.

[2]) Teleki e. h. Okmánytár X, 125

[3]) Ld. ezt Chmelnél : Materialien zur Österr. Gesch. I, 112.

[4]) Bonfin e. h. 445 kövv. Az országgyülésről ld. Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. I, 503.

[5]) Chmelnél : Materialien I, 116.

[6]) Aeneas Sylv. epist. 63. és 81.

[7]) A szepesi káptalan sept. 18-kán (fer. 4-a prox. p. fest. Exalt. S. Crucis 1443) kelt hiteles levelében irta át a szerződést (Dat. in desc. n. campestri prope Oppid. Iglow in festo b. Egidij abb. a. d. 1443)

A keresztes hadjárat, melyet, mint emlitők, a pápa még az év elején kihirdetett, bár azt Julián minden módon igyekezett előmozdítani, nem fogadtatott a hitábrándból mindinkább kivetkező nyugati népek által oly lekesedéssel, mint a minővel Európa két századdal előbb tolongott a szent föld felé. Julián alig hozott pár ezernél több keresztest a király zászlai alá, ki aztán azokkal, néhány magyar s lengyel urak zászlóaljaival s az országban gyüjtött zsoldos hadával julius 22-dikén indult meg Budáról. Fölösebb haddal várta őt az alvidéken Hunyady, melyet részint az ország által adókint kivetett, részint a Brankovicstól országának megszabaditására felajánlott öszvegeken gyűjtött. Az egyesült hadak Szendrőnél a Dunán átkelvén, újabban Brankovics György és Drakul oláh vajda dandáraival szaporodtak, minél fogva számuk összesen mintegy 40 ezerre emelkedett. A nikápolyi csata óta annyiféle nemzet nem egyesült a magyar király zászlai alatt, mint ez évben: német, lengyel, cseh, morva, rácz és olák vitézek pótolták a magyar nemességet, melynek, azonkivűl hogy a határokon tul támadólag táborozni nem szokott, már azért sem lehetett az országot elhagynia, mivel a fegyverszünet daczára is pártviszály háborgatta az országot.

Ezen, ugynevezett hosszu hadjárat, mely Hunyady hősi koszorujának egyik legfényesebb levelét teszi, egy kisebb csatával kezdődött a Morava vize mellett, hol a végszendrői várnagy megfutamíttatott [1]). Majd e folyón is átkel a sereg, s mig annak tulpartján Ulászló a sereg nagyjával táborba szállt, Hunyady 12 ezernyi, harczedzett lovassal, s ezek közt a betegsége miatt honmaradt Ujlaky vajdatársa dandárával előre roboga, s november 3-dika éjjelén egy 20 ezernyi török hadat meglepvén, azt megveri, s miután benne két ezret levágott, négy ezret elfogott, a többieket széjjelszórja [2]). E szerencsés kezdet után a hős Nisszának fordul, s azt meg-

---

Giskra felhatalmaztatott a tőle függő részeken szabadon beszedni minden királyi jövedelmeket. A Kassa város levéltárában iróhártyán létező eredetiről. Kiadta gr. Teleki is Okmánytár X,

[1]) Callimachus, Schwandtnernél I, 488. Bonfin. D. III, Lib. V. 448.

[2]) Callimachus e. h. Aeneas Sylv. ep. 44. Ezen győzedelemre vonatkozik Hunyady maga is nov. 8-kán Ujlakyhoz irt levelében. Katonánál XIII, 251.

veszi és feldúlja. Mialatt serege az égő város alatt pihent, kémei hirűl hozzák, hogy három basa, három külön irányban siet Nissza felé, ott egyesűlni szándékozván. Hunyady azonnal lóra ülteti legényeit s a legközelebb eső Ezebéget egy heves, de rövid csatában megtöri s megfutamítja, s haladék nélkül a másik basára fordul; és miután az is megveretett s megfutamlott, még ugyanaz napon a harmadik sereggel érkező Turhambég ellen vezette győzedelemittas vitézeit, s azt is hasonló módon széjjelveri. A futamló hadak romjait egészen Sophiáig űzte a győzedelmes vezér, s ezen várost is megvette. Mig azonban hadait itt pihentette, kémei hírül hozzák, hogy Murad szultán egy roppant sereggel Philipopolynál táborozik; ő tehát, hogy az utána jövő királyi hadakkal egyesűljön, haladék nélkül visszafordul. Azonban még nem messze távozott Sophiától, midőn egy völgyben az ellenségnek egy nagy seregére bukkana, mely az anatoli beglerbég s tizenkét basa vezérlete alatt a Morava felé tartván, Ulászló seregét megkerűlni szándékozott, „Az ellenség száma oly nagy volt e mezőn, — mond maga a szerény hős, — hogy azt megpillantván, egy kissé megindult vala.“ De csakhamar összeszedvén magát, s lelkesitő szavakkal buzdítván az ellenség nagy számától szinte meghökkent vitézeit, egy dandárral oly hevesen rohan a törökök egy osztályára, hogy az a lökést ki nem állhatván, futásnak ered. A dicső példa lelkesítve hat a magyarok valamennyi dandáraira, s mindnyájan oly erővel támadják meg az egész harczvonalon a törököt, hogy ez, többszörte számosabb voltának daczára, rendetlen futásban keres menedéket. Az ütközet estenden kezdődött, s a győzök a holdvilág fényénél éjfélig űzték, vagdalták a futamlókat. A basák közől többen elestek, egy foglyul hozatott a hős elébe, ki, miután hada a táborba viszszatért, avval együtt földre borúlva, adott hálát az istennek a dieső győzedelemért [1]).

Az ötszörösen győzedelmes vezér ezután visszatért az őt követő király táborába; s a hadjárat eddigi eredményeit vajdatársának, Ujlaky Miklósnak megirván, őt barátságosan felszólítá, hogy miután egészsége, mint leveléből érté, helyreállott, jőne mennél elébb a sereg után s venne ő is részt

---

[1]) Hunyady János említett lev. Ujlakyhoz és Turóczy IV. Cap. 40.

annak dicső tetteiben. A sebes futár hamar megvitte e levelet Ujlakynak; s ő kevés nap mulva meg is jelent, magával újabb dicsvágyó csapatokat hozván. Ezeknek megérkezte nagy öröm tárgyává lett a királyi táborban [1]), melyre még több bajnoki munka is várt; mert Murad csak három napi járatra táborozott a Balkán hegység szorosaiban, s ütközet nélkül visszatérni nem volt volna tanácsos a még mindig nagyobb számu seregei előtt.

Az egymást nyomban követő hat vereség azonban nagy csüggedést terjesztett el a török táborban. Az óvatosabb basák a szultánnak azt tanácslák, vonulna vissza seregével s pusztítaná el a vidéket, melyen a magyar tábor jövend: az eleség hiánya s a növekedő hideg igy nem késendik visszavonulásra kényszeríteni az ellenséget. De azok tanácsa győzött, kik a könnyen védhető szorosokat torlaszokkal megerősíteni s azok mögött ellentállni javasolták [2]). E tájon csak két szoros ut vezetett át a meredek hegylánczon Philippopoly felé, hol a szultán táborozott, s ezeket most annál könnyebb lőn megvédeni, minthogy, mire a magyar sereg azokat december utósó tizedében megközelítette, az utakat már hó boritá. A törökök ezek használatát még nehézebbé teendők, a havat vizzel öntözték meg, minek következtében a lovasság csak nagy bajjal, nyergéből leszállva, s a lovakat kézen vezetve, haladhatott előre a mindig emelkedő sikamlós utakon. De ez sem Hunyady, sem a győzedelmek által föllelkesedett had kitartását nem ernyeszté meg; s végre az egyik szoros torkulatáig felkapaszkodván, azt ostromlani kezdik. De itt már egyrészről a meredek sziklák, más részről az erős torlaszok, s ugy az azok mögöl, mint a magaslatokról a magyarokra röpített kö- és nyilzápor meggyőzhetlen akadályokat vetének a vívók elébe. Hunyady erről a többször megújitott, de mindig eredménytelen ostrom után meggyőződvén, nem is akarta tovább makacs erőködéssel fogyasztani vitézeit, s inkább a sikra kivánta lecsalni az ellenséget. Miután tehát rendeleteit e végre kiadta, s cseleit is elhelyezte, egy újabb ostromkisérletet tőn, majd szinlelt futamlással visszavonula. A terv teljesen sikerült. A törökök, rej-

---

[1]) V. Lászlónak Ujlaky javára tiz évvel később kelt levele Kaprinay. H. D, I, 371.

[2]) Chalcocondylasz, Script. Byz. X, 127.

tekeikből leereszkedvén, nagy móhon utána erednek; de Hunyady, midőn a kitűzött helyre ér, seregeit megfordítja, s a király és a lengyel segélyhad által támogatva, oly hevesen támadja meg a magát már győzőnek tartott ellenséget, hogy az némi ellentállás után elébb megzavarodik; majd rendetlen futásnak ered, a holtak ezerjeit hagyván hátra maga után.

De végre a győzedelmekbe is belefáradt a vitéz sereg; s a fáradtsághoz még a szigorú tél sanyarai, s a seregnek e miatt sokat szenvedett egészségi állapota, eleség és takarmány hiánya is hozzájárulván, a király és a dicső vezér megelégelték a nyert babérokat, s nem hallgatván Brankovics sürgető kérelmeire, ki, ha a harcz addig folytattatnék, mig fejedelemsége a török alól egészen fel nem szabadul, a költségek fedezésére újabban is száz ezer aranyat igért, — karácsony után visszatértek. A nyert zsákmány oly nagy volt, hogy annak csak értékesebb részét tarthatták meg; a többit megégették. A ifju király február elején számos, köztök több előkelő fogolylyal s nagy diadalpompával tért vissza Budára; s az ellenségtől nyert zászlókat és a harczokban részt vett főbb urak s jelesebb vitézek czímereit, neveit a boldogságos szűz templomának falaira függeszteté; Hunyadyt ezen felül két nagy uradalommal adományozta meg [1]).

A nagyszerü hadjárat s fényes eredményeinek híre hamar befutotta egész Európát, s a külfejedelmektől tisztelgő követségek érkezének Budára, az ifju királynak nyert győzedelmeihez szerencsét kivánni, őt a hadjáratnak folytatására ösztönözni, e végre neki segedelmöket is igérvén. Paleologosz János, görög császár, egész erejével támogatni ajánlkozott őt, ha hadjáratát megújitja; a pápa, kinek a császár, sükeresebb megsegélyeztetésének esetére, a római egyházba térését fogadta, annak ügyekezeteit elősegítve, a maga részéről pénzsegélyt, Velencze, Genua s a burgundi fejedelem részéről jelentékeny hajóhaddal való támogatást igére. E buzditások annál ingerlőbben hatották a dicsvágyó ifju Ulászlóra, minthogy a körülmények is olyanok valának, hogy

[1]) Callimachns Schwandnernél I, 488 kövv. Bonfin Dec. III. Lib. V. 448 kövv. Chalkokondylasz Scripr. Byz. X, 127. Turóczi IV. Cap. 40. Hammer: Gesch. des Osman. R. I, 347. Dlugoss, Lib. XII, 776. Hunyady adománylevele a magát megkülönböztetett Marnavich György javára Kerchelichnél: Not. prol. 272.

még a legmerészebb remény, a töröknek egész Európából való kiüzése, sem látszék alaptalannak föltüzelt képzeletében. A karamani fejedelem Kis-Ázsiában ismét fellázadt; Europában pedig egy hatalmas ellensége támadt a töröknek Castriota Györgyben, kit a törökök Skanderbergnek neveztek. Ö, kinek atyját, János epiroszi fejedelmet s hét bátyját a török megölette, magát mozlemmé neveltette, boszuterveit mindaddig érlelgeté, mig végre Hunyadynak imént bevégzett hadjárata alatt megszökvén, ősei székhelyét, Krója várát, csel által kezére kerítheté; ezután csakhamar az egész tartományt föllázitotta a török ellen. Julián bíbornok mind ezen körülményeket csábitó ékesszólással ábrázolgatá az ifju király előtt. Mellette Brankovics György szerb fejedelem siránkozó kérelmeivel ostromolta a királyt a háboru folytatására. Maga Hunyady János is felhasználandónak vélte a nyert előnyöket, a törökök megfélemlését, a rettegést, melyet neve a törökben ébresztett s a többi kedvező körülményeket [1]). A háboru folytatása tehát a királyt környező lengyel urak ellenzése daczára elhatároztatott, s e végett april elejére országgyülés hirdettetett, melyre a belbéke helyreállitása végett Giskra s a Lászlót pártoló urak és városok is meghivattak.

Giskra, ki már a Rozgonyi Simonnal kötött mult évi fegyverszünetének egy pontjában is megegyezett az iránt, hogy vele a béke ügye ezen évi februárban újabban tárgyaltassék, megjelent ugyan a gyülésre; de nemcsak hogy békét nem lehetett vele kötni, hanem oly heves viszály fejlett ki közte s a rendek közt, hogy élete is veszélyben forgott, s ebből csak Ulászló menté meg, őt álruhában Budáról megszöktetvén, s lengyel lovasok fedezése alatt Győrbe kisértetvén [2]). E kellemetlen jelenet, ugy látszik, a rendek kedvét a török háborura egészen megrontotta. Attól tartának, hogy a boszus cseh a polgári háborút újabb lángra szítandja, és minden ügyekezetöket a belbéke megerősitésére fordították. Erre vonatkozik majdnem az egész törvénykönyv, mely a király s a rendek által april 18-kán kihirdettetett. Meghagyatott ugyanis minden urnak és nemesnek, hogy magát Ulászló hűségére irásban kötelezze; hogy a király a hivata-

---

[1]) Dlugoss e. h. 780. Callimachus 497.
[2]) Dlugoss 784. Bonfin. e. h. 455.

lokat tetszése szerint ugyan, de csak magyaroknak adományozza; hogy minden elidegenített királyi jövedelmek visszaadassanak; a kik a jövő pünkösdig Ulászló király hűségére meg nem térnek, javaikat veszitsék; minden hatalmaskodás még e gyülés folyama alatt megvizsgáltassék s elitéltessék; a rablóvárak lerontassanak; a ki a király törvényes parancsainak nem engedelmeskedik, mint hatalmaskodó marasztassék el stb [1]).

Azonban, Julián bíbornok buzgalma, Brankovics siránkozó kérelmei, a velenczei és burgundi követek ösztönzései a törvénykönyv megalkotása után még is oda vitték az ügyet, hogy a török elleni hadjárat ismét szóba hozatott s el is határoztatott. De hogy a fenforgó körülmények közt, midőn a meggyöngült török által a hazát fenyegettetni különben sem látták, ezt is csak kelletlenül tették a rendek, eléggé mutatja az, hogy a főrendek közől egyedül Rozgonyi Simon, egri János nagyváradi és Herczeg Rafael bosnya püspökök ajánlkoztak kiállítani zászlóaljaikat [2]); a többiek pedig, valamint a nemesség is eleget véltek tenni a kereszténység ügyének azáltal, hogy egy nagyobb számu királyi dandár kiállitására, s a nevezett három püspök zászlóaljainak szaporithatására rendkivüli adót ajánlottak; egyébiránt minden szükséges készületek megtételét Hunyadyra bizták [3]). A nagy férfiun, bár, mint látszik, nehezteléssel látta a rendek buzgalomhiányát, nem is mult semmi, hogy mennél számosabb zsoldos álljon a zászlók alá; de Julián azon nagyszerű tervében, mely szerint ez a töröknek egész Europából való kiüzését tűzte ki a hadjárat czéljává, mint kivihetetlenben, ő sem osztozott, s elégnek tartá, oda irányozni a kiállitandó hadi erőt, hogy a még török kézen lévő szerb várak visszavétessenek. De miután a pápa a magyar papság tizedjövedelmeinek huszad részét, Lengyelországban pedig a curia számára szedetni szokott, ugynevezett Sz. Péter pénzét a keresztesek zsoldjára fordíttatni rendelte; e fölött pedig hírűl jött, hogy Ferencz-Albert florenczi bíbornok vezérlete alatt hetven gálya gyülekezik, nemsokára a Helleszpontba vitorlázandó: ő sem ellenzheté tovább, hogy Julián bíbornok

[1]) Kovachich Jos. Monum. Vet. Legisl. H. 30. és Sylloge Decret. 74.

[2]) Dlugoss : e. h. 795.

[3]) U. a. 785. és Callimachus 499.

nagyralátó terve tüzessék ki a hadjárat czéljává. Míg ezután a király a moldvai, havasföldi és bosnyai fejedelmeket, a törökön nem rég szép győzedelmet nyert Skanderbeget, a görög császárt, a német rendet s más európai hatalmakat segélyküldésre kérte fel, Hunyady szokott erélyével gyűjté a fegyveres erőt, melyre ismét 64 ezer arany ftot fordított saját erszényéből [1]).

A hadak Szeged táján már gyülöngeni kezdének; de a külfejedelmek igért segedelme hasztalan váratott. Ezek helyett Murad szultantól érkezett egy követség békeajánlatokkal. A nagy készületektől megijedt s Azsiában is elfoglalt szultán tette-e az első lépést Brankovicsnál, közbenjárását kérvén a magyar királynál? — vagy a ravasz fejedelem kezdett alattomban alkudozni Muraddal, midőn látá, hogy a hadjáratnak nem egyenesen az ő fejedelemségének teljes helyreállitása, hanem egy elérhetetlen czél tűzetett ki, feladatául, mely ha, mint előre is látható, megbukik, ő ismét számüzötté válhatik, bizonytalan [2]). Azt egyhanguan állitják a kutfők, hogy midőn a király, országtanacsától környezve, a követséget Szegeden, aug. 1-jén meghallgatta, s megértette hogy a szultán mind azt, mit Bolgárországon innen elfoglalt, egész Szerbországot, Chulmiat, Herczegovinát visszaadni, a mult hadjáratban elfogott sógoráért, Cselebi natoliai basáért váltságdíjt fizetni ajánlkozik, — a minden áron háborut javasló Juliánt kivéve, mindnyájan a békeajánlat elfogadására hajlottak. Maga Hunyady is, látván, hogy az ország végvárai a Dunán túl, Galambócz, Szendrő stb. kardcsapás nélkül fognának visszaesni a koronára; meggondolván azt is, mily háborgó még a felső vidék, hol Giskrával békét kötni mindeddig nem sikerült, mily kétes még a béke Fridrik királylyal is, minden habozás nélkül a béke elfogadására szavazott. Ez tehát tíz évre megköttetett, s a szerződést mind a király maga, mind a követek esküvel pecsételték [3]).

De alig távozott el a török követség, tudósitás érkezett

---

[1]) Minthogy e hadjárat gyümölcseit leginkább Brankovics vala szedendő, ő, Hunyady e költségeinek megtéritéséül a világosvári uradalmat adományozta neki s örököseinek. Az okmányt közli, de megcsonkitva, Katona : XIII, 269.

[2]) Amazt állitják Callimachus e. h. 500. Bonfin 456. Ducasz Scrip. Byz, XII, 97.; emezt pedig Chalkokondylasz, Scrip. Byz X, 131.

[3]) Turóczy IV, Cap. 41. Dlugoss 788. Bonfin Dec. III, Lib. VI, 456. Callimachus Lib. III, e. h. 501.

az olasz-burgundi hajóhad vezérétől, hogy ő a Hellespontba megérkezett, s a szultánt, ki hadai nagyobb részével a lázadó karamani fejedelem ellen működik, Európától elzárta; most volna tehát ideje a törököt egész Európából kiűzni. Hírek jöttek, más európai hatalmasságoktól is, hogy buzgón készülnek és segedelmök rövid időn megérkezik. És ime, sokan bánni kezdék, hogy a kedvező alkalom a töröknek egész Európából való kiüzésére elmulasztatott; mind többen kezdék mondogatni, hogy a fellármázott s már nagyban készülő szövetségeseket cserben hagyni a becsülettel nem férhet meg. És mi még a kedélyek és vélemények hangulatának teljes megváltozására hiányzott, megtette azt Julián bíbornok ékesszólása, ki nyilván hirdeté, hogy a hitlenek irányában mondott esküt megtartani nem kötelesség; sőt állitá, hogy a kereszténység közös ellenségével, a többi keresztény fejedelmek s a pápa megegyezte nélkül, békét kötni joga sem volt Ulászlónak. A bíbornok okoskodása meggyőzőleg hatott a királyra s az urakra; s ezek aztán véleményökre hajlították az esküt megszegni vonakodó Hunyadyt is, kinek, mint mondják, a sükert erősen reménylő Ulászló Bolgárországot külön királyságul igérte. A békekötés felbontásában mindnyájan megegyeztek, s a király aug. 4-kén meg is esküdött a bíbornoknak, hogy a budai országgyűlés határozata szerint mennél elébb megindítja a hadjáratot [1]).

Ezen határozat a külfejedelmeknek azonnal tudtára adatott, és miután a görög császártól és Skanderbegtől buzdító és segélyt igérő levelek érkeztek, Ulászló sept. végén 10—12 ezernél alig több sereggel Orsovánál átkelt a Dunán, azon reménytől kecsegtetve, hogy miután a szultán Europától el van zárva, Skanderbegnek igért 30 ezernyi hadától s a görög császár összes erejétől támogatva, e csekély had is elegendő leszen teljesen legyőzni Európában a török hatalmát. Brankovics, szerb fejedelem, miután várait a békekötés szerint átvette, nemcsak segélyt nem adott, hanem némelyektől arról is vádoltatik, hogy ő értesítette volna legelébb Murad szultánt a veszélyről; utóbb pedig Skanderbéget is akadályoztatta a királylyal való csatlakozásában. Hunyady, Erdélyből jövén, Bolgárországban mintegy öt

---

[1]) Dlugoss 790. Turóczi Cap. 42. Bonfin e. h. 457. Callimachus e. h. 504. Aeneas Sylv. ep. 81.

ezernyi dandárral s utóbb Drakul vajda is négy ezernyi hadakkal csatlakozott Ulászlóhoz; Drakul, látván a királynak csekély, mindössze is alig 20 ezernyi hadát, őt a hadjáratról lebeszélni ügyekezett, s kéré őt, ne tegye ki magát a nyilvános veszélynek ily csekély sereggel, melynek száma, ugymond, a szultán vedászkiséretét sem haladná meg: de végzete ellentállhatatlanul vonta az ifju királyt, kit Julián sem szűnt meg buzdítani. Drakul, látván hogy tanácsa el nem fogadtatik, Hunyadyval különben is ellenséges viszonyban lévén, segédhada vezérletét fiára bizta s maga távozott. Octob. 16-kán Nikápolynál táborozott a királyi had; majd tovább haladván, a Kamdsik folyamon talált 28 gályát elégette. A király innen octob. 24-kén hadizenetet iratott a törököknek, levelét három török fogoly által küldvén át Mahoracz, Petrecz, Várna Galata és egyéb várak nagyjaihoz, kiket váraik feladására szólított. E várak közől kettő ostrommal vívatott meg, s a bennök talált öt ezernyi őrség kardra hányatott; mire azután Várna s még két más erősség is megadta magát.

Már Gallipoli felé indult volt az ezen eredmények által fellelkesített királyi had, midőn az olasz hajóhad vezérétől, a florenczi bibornoktól Juliánhoz levél érkezik, hírül adó, hogy Murad szultán összes hadával átkelt a tengeren. Murad ugyanis, a békeszegésről értesűlvén, a karamani fejedelemmel nyomban békét kötött és bosszutól lángolva sietett a tengerhez; itt a genuai s velenczei hajók kapitányait megvesztegeté, egy aranyat adván azoknak minden átszállitott fegyveresért. Majd Adrinápolyban magához vonván többi haderejét, százezernyi sereggel siete Várna alá, hová a király és Hunyady, jöttének hirére visszavonultak, s alkalmas helyen szekértáborba szállottak.

November 10-kén a nap keltekor mind a két részről harczrendben álltak, egymással szemben, az ellenséges hadak. A szultán táborának közepén hosszu póznára függeszteté ki a szegedi békekötés oklevelét. A magyar sereg harczrende Hunyady lángeszének újabb remeke volt. Balszárnyát a nagyváradi püspök alatt a devini tónak vetve, jobb szárnyával, melyet Rozgonyi Simon egri püspök és Tallóczy Ferencz, a horvát bán öcscse, vezérletére bizott, a völgy magas sziklaihoz támaszkodott; középen a királyt helyezé el dandárával, mig maga a kevésbbé biztos oláh haddal az

elővédben foglalt helyet. Az ütközet a jobb szárnyon kezdődött, hevesen és öldöklőn. A törökök azsiai lovassága ismételve nagy tömegekben intézett rohamot a mieinkre; de a vitéz egri püspöktől s Tallóczytól mindannyiszor visszaveretett. A futamlók üzésében mindazáltal Rozgonyi, tüzétől elragadtatván, az ellenség közé igen messze rohant, ugy hogy midőn hibáját észrevette, szárnyára többé vissza nem térhetett, és csapatával Galata felé vágatott el. A törökök jobb szárnyunk meggyöngűltét észrevevén, harmadszor is reá rohannak, s bár a harczban tapasztalt Tallóczy lökésöket vitézül felfogá, a nagy sokaságnak hosszabb ideig ellentállni képes nem volt volna. De hamar észreveszi azt a gondjait minden részre kiterjesztő Hunyady, s ő az oláhokkal, a király a maga dandárával az ellenséget oldalba fogva nemsokára megállítják, majd egy dühös vagdalkozás után rendetlen futamlásra kényszerítik. Mig azonban jobb szárnyunkon ekként kedvez a szerencse, bal szárnyunkat éri veszély. János váradi püspök, e szárny vezére, észrevevén, hogy a jobb oldalon miénk a győzedelem, daczára csekélyebb erejének, melylyel erős helyzetében nagyobb had támadását is bizton kiállhatta volna, abból előre nyomulva, szintén megtámadja a szemközt lévő európai szipahikat, de általok visszaüzetik, s a tó felé vettetik. E szerencsétlen roham nagy zavarba hozza az egész balszárnyat; s az mármár a mocsárokba szorítatott, midőn a vészt megpillantó Hunyady egy vasas csapattal — mert az oláhok már rablásnak eredtek, — segedelmére robog, s kemény küzdés után az ellenséget itt is visszanyomja, elszéleszti.

Midőn Hunyady az azsiai lovasság üzéséből a királylyal visszatért, ezt buzgón kéré, ne mozdulna a középből, mig az ellenség másik szárnyát is, melyre épen menendő vala, meg nem futamítja, hogy aztán összes erővel rohanhassanak az ellenség derekára, melyet a jancsárok magának a szultánnak vezérlete alatt képeztek. De a tüzes ifju nem fogadta tanácsát a tapasztalt vezérnek: mig ez a balszárnyon küzd, ő lengyel környezetétől s a vezér irigyeitől ingereltetvén: ne engedne át minden dicsőséget Hunyadynak, venne ő is részt a mármár kivívott diadalban, — a lengyelekkel s egy kicsiny, mintegy 500 főnyi magyar csapattal, a jancsárok hadtestére rohan, s egyenesen azon emelkedettebb hely felé tart, honnan Murad a csatát intézé. A szultán látván szár-

nyai megfutamlását s jancsárai sorainak a király heves rohanása által történt zavarodását, már maga is futni készült, s csak basái egyikének, ki kantárszárába kapott, kérelmeire maradt veszteg. Ekkor tért vissza a balszárnyról Hunyady, s látván a történteket, egy csapattal, melyet hamarjában összeszedhetett, a király után indul, hogy őt, ki mindig mélyebbre hatolt be a jancsárok sorai közé, s mind nagyobb tömegektől vétetett körül, a veszélyből kivágja. Némelyek szerint el is jutott volna hozzá, de a mindinkább neki hevült ifju nem hallgatott szavára, s kisded csapatával még elébbre tolongott, mig nem lova megsebesíttetvén, elbukik, s vele együtt maga is a földre terűl, és mielőtt segedelme érkeznék, egy öreg jancsár által lenyakaztatik. Hunyady a királyt többé nem látván, vészt gyanit, s a jancsárok sorain keresztül még egyszer hozzá jutni törekedik; de hasztalan már minden erőködése : a király feje egy lándzsára tűzve új lelkesedést öntött a jancsárokba; a király kisérete nagy részben levágatott, a többiek, kiket Hunyady nem szűnt meg lelkesíteni, a király eltűnének hirére elcsüggedve, futásnak eredtek. A vezér minden erejével hasztalan ügyekezék megállítani a futamlókat, s végre meggyőződvén, hogy a mellette elszántan megállott kis csapattal a jancsárok tömegeinek előre nyomulását meggátolnia lehetetlen, maga is futással menté meg drága életét.

A harcz estenden végződvén, sokan a megerősített táborba menekűltek; mert Murad, kinek lovassága már elébb megfutott, s egész serege iszonyu veszteséget szenvedett, s ki egyébiránt is alig hitt győzedelmének és cselt gyanított, nem merte űzetni a futamlókat, hanem csak más napon dúlatta föl a tábort s vágatta le az oda menekűlteket. Ezek és a harczban elestek között volt Julián bíbornok, az eskütörés fő oka, Rozgonyi Simon egri, Dominis János nagyváradi püspökök, Báthory István, ki a Sz. György zászlóját az elébbi napon vitézül megvédte, s többen mások. De a törökök is drágán szerezték a győzedelmet. A szultán, látván elhullott katonáinak tömérdek számát, mondják, felkiáltott volna, hogy igy nem óhajt többé győzni !

Hunyady kis csapatával a harcztért odahagyván, két nap mulva a Dunán átkelt, s Havasalföldön át szándékozott hazatérni. De alighogy oláh földre ért, Drakula vajdától, régi ellenségétől elfogatott. Mi szándékból tette ezt a vajda, nem

tudjuk. Néhány nap mulva mindazáltal, hihetőleg megijedvén Hederváry nádor izenetétől, ki, a történetekről érsesülvén, őt az ország egész erejével megtámadni fenyegetőzött, foglyát a vajda szabadon bocsátotta s egész Erdélyig elkisérte [1]).

[1]) Turóczi IV. Cap. 42. Schwandtnernél I, 255. Dlugoss : Lib. XII, 798. kövv. Callimachus : De Reb. Vladislai, Lib. III. Schwandtnernél I, 509 kövv. Chalkokondylasz : Scriptor. Byz, X, 134, kövv. Bonfin Dec. III. Lib. VI. 460. kövv. Aeneas Sylvius epist. 52. és 81. és Frehernél II, 47. V. ö. Hammer : Gesch. des Osman. Reichs I, 353. kövv. Hunyadyt a lengyel Dlugoss arról vádolja, hogy szándékosan hagyta elveszni a királyt. De ezen alacsony vádat, mely csak a lengyelnek a Hunyady-ház iránt minden alkalommal kitüntetett gyüleletéből eredt, bőségesen megczáfolja nemcsak a nagy férfiunak teljes életében tanusított jellemtisztasága s feddhetetlensége, hanem valamenyi mind honi mind görög s más egykoru irónak részrehajlatlan elbeszélése is ugyanannyira, hogy az czáfolatra sem érdemes.

KILENCZEDIK KÖNYV.

Nemzeti visszahatás; a Hunyadyak kora.

ELSŐ FEJEZET.

V. László király és Hunyady János kormányzósága. 1444—1457.

I.

Nagy szerencse volt az országra nézve, hogy Hunyady János a várnai veszélyből s Drákula kelepczéiből megszabadult. Hogy a török a maga győzedelmét, s az országnak a király elestéből támadt zavarát hasznára fordítandja, alig lehetett kételkedni; annak híre legalább nemsokára mindinkább kezde szárnyalni : ez esetben pedig csak Hunyady hős karja mentheté meg a fenyegetett hazát. Voltak ugyan ennek akkoron több kitünő, hatalmas, részben jeles férfiai : élt Héderváry Lőrincz, az éleseszű nádor, Ujlaky Miklós, Hunyadynak az erdélyi vajdaságban, s több győzedelmeiben osztályos társa, Rozgonyi György, országbiró, Garay László, Ország Mihály főkincstárnok, Palóczy Simon és László, a Pelsőczyek, a Marczalyak, a Tallóczyak, a Lindvayak, és többen mások. De ezek legtöbbjeiben, ha nem hiányzott is a tehetség, hiányzott az önzetlen hazafiság, a tiszta polgári erény s az akarat, mindenekfelett a haza közjavát tenni törekvéseik czéljává. A hatalmat, melyet személyes tulajdonok, magas születés, rang, gazdagság adott kezökbe, majdnem mindnyájan inkább személyes emelkedésökre, hatalmok, kincseik szaporitására, többen garázda hatalmaskodásra és rablásra, mint a közjó eszközlésére fordították. Az oligarchia féktelen erőszakoskodását, cselszövő fondorlatait teljes működésben találjuk az elárult, fejetlen hazában. „Az igazság — ugymond egy levelében Vitéz János, — elnémult; a szemérem, minden féke összeszakíttatott; . . . az önkény hatalma minden jogot összezavart; a törvények és kötések ereje

sírba omlott. A magán-gyülölségnek, rablásoknak, fegyveres villongásnak tág kapu nyittatott; . . . a jog mértéke az erőhatalom lett, s a kedélyeket veszthozó nagyravágyás szállotta meg. Vakon rohannak a közveszélybe; nincs a bűnnek büntetője, de annál több az elkövetője. Összezuzva van a hit, eltűnt a nyugalom, megtágultak a vérség kötelékei [1].“ Annyiak közt az egy Hunyadyn kivül alig találtatott férfiu, ki a fejetlenség e szomoru következményeit nem önzése, nagyravágyása kielégítésére ügyekezett volna kizsákmányolni. Némelyek arról kezdének beszélni, hogy a jelen körülmények közt, midőn a gyermek László Fridrik király hatalmában létezik, s ennek befolyása ártalmas volna a hazára nézve, a magyar urak közől kellene egyet a trónra emelni : s ezek jobbára önmaguk vágyódtak a koronára; mások, kiknek erre semmi kilátásuk nem lehetett, de hatalomvágyok szinte telhetetlen vala, egy oligarchiai köztársaságról álmodozának, melyben a főhatalom többek közt lenne megosztandó.

A László-pártiak mindjárt a várnai vereség és Ulászló veszedelmének első hirére mozogni kezdének, hogy a gyermek-király jogait érvényre juttassák. Ez birhatta reá a törekvéseiket meghiusítani vágyó Hedervàry nádort, hogy mindenfelé azt hiresztelje, hogy Ulászló nem veszett el az ütközetben, hanem Lengyelországba távozott [2]. Tette légyen ezt önző czélból, hogy időt nyerjen a maga pártját szaporitani, vagy csak hogy még nagyobb zavarnak vegye elejét : a fogás sikerült; az álhír nemcsak a népben, hanem a rendek közől is sokaknál hitelre talált. Végre, és hihetőleg Hunyady ösztönzéseinek következtében, a nádor az 1445-ki február 6-kára nagy országtanácsba hívta meg az urakat Székesfehérra [3]. Az urak itt, nehogy Fridrik király László gyámságának szine alatt az országlást magához ragadja, mindenekelőtt a kormányhatalom gyakorlatát állapították meg, Erdélyt és a tiszántúli részeket Hunyady, a Duna felső vidékét Hedervàry, az alsót Ujlaky, a felső részeket Palóczy László, Tót- és Horvátországot Tallóczy Máté bán, mint az ország főkapi-

---

[1]) Epistolae Joannis de Zredna, Schwandtnernél : II, 10. És az 1445-ki törvénykönyv előszava.

[2]) Aeneas Sylvius ep. 81. Dlugoss Lib. XIII, 4.

[3]) Jvanics jegyzetei Vitéz leveleihez Schwandtnernél II, 27. A későbbi országgyülés végzéseinek 12-dik pontja, Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. II, 28.

tányainak gondjaira bizván. Egyszersmind országgyülés is hirdettetett Pestre, husvét nyolczadára, melyen valamennyi rendek megjelenni tartozzanak, az ország kormányának elintézéséről tanácskozandók.

Az országgyülésen, mely april végén nyittatott meg, a minden felekezetből nagy számmal megjelent országrendek mindenekelőtt a trón betöltésére fordították figyelmöket, mert a török nagy készületeiről szárnyaló hírek minden kedélyt aggodalommal töltöttek el. A vélemények azonban e tárgy iránt sokfelé ágaztak el: számosan nem tudtak még megválni ama külföldön is igen elterjedt hiedelemtől, hogy Ulászló még életben van, s megjelenését bevárni kivánták; a kis László párthívei ennek jogait sürgették elismertetni; mások egy, a nemzet kebeléből választandó király szükségét vitatták, ki képes legyen az országot a török ellen megvédeni, — s ezek közt nemcsak azon nagyravágyók számláltattak, kik saját személyök felmagasztaltatását nem tarták lehetetlennek, hanem azon számosak is, kivált az alsóbb nemességből, kik a hős Hunyadyra vetették szemeiket, s miként Bihar megye rendei a pápához nem rég irt levelökben [1]) nyilatkoztak „isten után benne láták az ország őrangyalát“; — mások végre, a hatalomszomjas oligarchák és czimboráik, a főhatalom megosztásáról, egy köztársasági kormányról ábrándozának [2]). E különböző véleményeket, ugylátszik, Hunyadynak, a szintoly szerény, mint önzetlen hazafinak, sikerült valahára egymással megegyeztetnie. Hosszu, heves viták után május 7-kén határozattá lőn: küldessék egy követség Lengyelországba bizonyosabb hírt hozni Ulászló életéről vagy haláláról; és ha Ulászló a Sz. Háromság ünnepének nyolczadáig vissza nem tér, vagy legalább életéről a követ kétségtelen tudósitást nem hoz, mindnyájan kötelezik magukat, hogy Lászlót, Albert fiát ismerik el élete folytára királyuknak, ugy mindazáltal, ha Fridrik római király őt és a kezében lévő koronát az országnak tényleg s azonnal visszaadja; mi ha nem történnék, tekintvén az ország állapotát, más királyról fognak gondoskodni, ki azt a külveszélytől, s a bel-

---

[1]) Epist. Joan. de Zredna e. h. 26, ep. IX. Bihar rendei, Hunyady inditványára, Zrednai Vitéz Jánost, az ő titkárát kérték a pápától e gyülésökből püspökükké, ki azzá nem sokára ki is neveztetett.

[2]) Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 9 kövv.

zavartól egyaránt megóvni tudja. Addig is az ország kormánya, s a közbéke tárgyában a következő törvények alkottattak : Erdélyben, s a tiszántuli kerületben Hunyady, a tiszáninneniben és a dunántuliban Ujlaky, a felvidéken Giskra, Rozgonyi György és Pelsőczy Imre, a Mátyusföldén, végre Ország Mihály és Szent-Miklósy Pongrácz főkapitányi minőségben ügyeljenek fel az ország biztosságára, s a közrend fentartására; Hederváry Budán az ország pecsétjét őrizze és igazságot szolgáltasson. Az említett hét főkapitány tisztéül tétetett, hogy az eláradt féktelenséget s rablásokat meggátolják; az uj, jobbára rabló várakat lerontassák; a királyi jövedelmeket a leendő király számára összegyűjtsék, a törvényes rendet a kereskedelem, s a parasztok szabad költözése tárgyában fentartsák. A török betörésének esetére közönséges fölkelés rendeltetett.

Hunyady, a rendek szétoszlása után, május 11-kén kelt levelében [1]) a pápát s egyéb európai fejedelmeket is felszólítá segélynyujtásra a török ellen, ki ugymond, közös ellenségévé lett a keresztényeknek, s ki ellen ő nem szűnik meg harczolni, míg a várnai vereséget meg nem boszulja, s a nemzet hadi dicsőségén ejtett foltot le nem mossa. Nyilt is erre nemsokára némi alkalom, habár nem olyan is, minőt a hős ohajtott. A Száva vidékén már a tavasz eleje óta kalandoztak némi török rabló csapatok. Hunyady tehát mindjárt az országgyülés után összegyűjtött némi hadat, s egy éjen nagy sebességgel reá csapván az ellenség Sarnó melletti táborára, azt nagy részben összevagdalta [2]).

E közben a Lengyelországba küldött követ Ulászló halálának hírével térvén meg, az országos tanács a pesti végzések értelmében Fridrik királyhoz Szécsy Dénes esztergami bibornokot, Mátyás veszprémi püspököt, Ujlaky Miklóst, Garay Lászlót és Marczaly Imrét nevezte ki követekké; kik azonban, mivel Fridrik Kőszeg városát a polgároktól Ausztriában űzött rablás ürügye alatt megtámadta s megvívta, és a polgárok közől nyolczvanat minden vizsgálat nélkül felakasztatott [3]), — csak september végén mentek fel Bécsbe.

---

[1]) Epist. Joan. de Zredna e, h. 17. ep. I.
[2]) Bonfin Dec. III, Lib. VII, 467. Dlugoss Lib. XIII, 5.
[3]) Aeneas Sylvius epist. 81. és Hist. Frid. III. Kollárnál : Analecta Vindob. II, 109.

A fényes követséget, mely ötszáz lóval és huszonnégy négy fogatos kocsival vonult be, Fridrik a város kapuinál fogadta; a büszke Ujlaky azonban csak lova hátáról köszönté a királyt, mi eleve is értésére adhatá Fridriknek, hogy a követséggel meggyűlendik a baja. Az alkudozások valóban mindjárt eleinte megakadtak. A követek utasításuk szerint azt kivánták, hogy Fridrik azonnal adja nekik át Lászlót és a koronát, melylyel őt Székesfehérváron megkoronázzák. Fridrik eleinte mind a gyermek, mind a korona átadását kereken megtagadta, állítván, hogy László neveltetése anyjától reá bízatott, s újabban is megkoronázni őt, ki már meg van koronázva, szükségtelen. Ugyanezt vítatta a császár által az értekezletre szinte meghívott Giskra, mi miatt Ujlakyval öszsze is veszett. Utóbb nem ellenzé ugyan Fridrik, hogy László megkoronáztassék, de kenet nélkül, nehogy első koronáztatása teljesen érvénytelennek látszassék; s e fölött biztosíttatni kivánta magát, hogy neki aztán mind a gyermek-király, mind a korona visszaadatik, s azokkal együtt Pozsony is kezére eresztetik, hol Lászlót neveltetni s a koronát őriztetni fogja, igérvén a maga részéről, hogy Pozsonyt s a koronát László halálának esetében minden nehézség nélkül viszszaadja. A követek azonban Pozsony átengedésében megegyezni egyátalában nem akartak; azt mindazáltal nem ellenzették, hogy Székesfehérvárt a koronázás alatt Fridrik rakja meg a maga őrségével, a gyermeket pedig és a koronát aztán ismét kivihesse s Hainburgban tarthassa. De a magyarok ezen engedékenysége Fridriket nem hangolta hasonló engedékenységre; ő azt hivén, hogy kivánata végre is elfogadtatik, attól eltérni egyátalában nem akart. Az alkudozás e szerint eredménytelen maradt: a követek, kik magukat Pozsony átengedésére felhatalmazottaknak nem érezék, eltávoztak. Fridrik a kis Lászlót ez alkalomra Lachsenburgba hozatta volt, azt remélvén, hogy a szép, egészséges gyermek látása hajlékonyakká teszi a követeket. Ezek néhányai valóban meg is látogatták őt; de Ujlaky, midőn erre felszólíttatnék azt felelte, hogy még nem tudja, lesz-e királya László, s mielőtt a gyermeket urának ismerné, hódolni sem fog neki [1]).

Míg a követség Bécsben járt, Hunyady János az országos tanács megegyeztével Oláhországba intézett hadjára-

[1]) Aenéas Sylvius ep. 81.

tot, hogy Drakulán a személye ellen elkövetett méltatlanságért, s a törökhöz való pártolásáért boszút álljon. Mielőtt a hűtlen vajda ellentállásra készülhetett, Hunyady már a tartományban volt seregével, és őt Törökországba szalasztván, az elhunyt Dán fejedelem hasonnevű fiát helyezte vissza atyai örökségébe [1]). Ez megtörténvén, Nikápoly felé nyomult hadaival, hogy Ferencz bíbornokkal, az olasz hajóhad vezérével, és a burgundi hajóraj kapitányával, kik a Fekete-tengerről néhány hajóval a Dunába eveztek, a török elleni hadjáratról tanácskozzék [2]). A körülmények azonban erre most nem voltak kedvezők: Murad, ki a várnai ütközet után magányba vonult s országát fiára bizta, a jancsárok zavargásairól értesülvén, hirtelen ismét Európában termett, s a zendülést még kezdetében elfojtotta. E körülmények közt Hunyady nem tehetett mást, mint hogy a pápát, mind a bíbornok, mind külön levele által biztosítsa, hogy mihelyt az európai fejedelmek a kereszténység ellenségének megtörésére segedelmet nyujtanak, őt egy nagyobb hadjáratra mindenkor késznek találandják [3]).

Dandárát Erdélybe visszavezetvén, Székesfehérvárra készült Hunyady, mert közeledett azon gyülés megnyitásának ideje, mely a Bécsben járt követek meghallgatása végett decemb. 8-ra volt kihirdetve. Az urak néhányai Fridrik király ellenszegülése miatt a gyermek-király s a korona kiadásában oly boszusak valának, hogy László teljes mellőzésén kezdének munkálkodni. Hedervary, mióta a burgundi hajóseregnek Magyarországon átutazott kapitányával értekezett, komoly szándékkal-e? — vagy mint látszik, inkább László ügyének halogatása miatt, a burgundi fejedelem fiát hozta szóba; de süker nélkül [4]). Ujlaky is egy ideig minden módon oda törekedett, hogy Lászlót mellőztesse; de miután a rácz despota, az esztergami bíbornok, Garay László, Rozgonyi György országbiró, Giskra és többen mások állhatatosan Lászlóhoz szították, szinte nem boldogult ügyekezetében [5]). Hunyady, kinek főleg az ország védelme forgott szeme előtt,

[1]) Chalkokondylasz e. h. 140.
[2]) Hunyady levele a pápához, és Ivanics jegyzetei Schwandtnernél II, 20.
[3]) Hunyady levele a pápához Schwandtnernél II, 20.
[4]) Aeneas Sylvius epist. 63.
[5]) U. o.

látván, hogy az e végett oly igen szükséges belbékét s egységet László elfogadása nélkül helyreállítani lehetetlen, maga is végleges határozatot kivánt annak örökülése iránt; de egyszersmind biztosítani akarta az országot is Fridrik befolyása és cselszövényei ellen. E végre legalkalmasabb eszköznek látszék neki, hogy László királysága elismertetvén, felnőttéig a főhatalom gyakorlata egy vagy két kormányzó kezében összpontosíttassék. A maga véleményére hajlítá Ujlakyt is, kit a kormányzói méltóságra való kilátás hamar lefegyverzett[1]; s aztán tudtára adá Fridriknek, hogy mind maga, mind Ujlaky készek pártolni a gyermek-királyt, ha Fridrik a kormányzóság fölállítását nem ellenzi.

Igy álltak az ügyek, midőn a Székesfehérvárra kihirdetett gyülés ideje megérkezett. Hunyady, ki Fridriktől megnyugtató választ nyert, azon biztos reménynyel indult útra, hogy az egyességet valahára sikerülend helyreállítani. Azonban Hederváry, valamikép tudomására jutott a Hunyady és Ujlaky közt történt egyezésnek, mely őt a hatalomtól elütendő vala, s azt most felbontani, a két oligarchát egymással viszályba keverni szándékozott. Kéz alatt meginté tehát Hunyadyt, ne jőne a gyülésre, mert Ujlaky tőrt hányt ki ellene. Az egyenes lelkű, gyanutlan Hunyady hitelt adott a fondor intésnek, s útjából megfordult. Majd azonban Ujlaky is nyomára jő, miért késik megjelenni Hunyady, kinek távollétében ily fontos ügyről végezni senki sem akart. A bár büszke, de becsületes Ujlaky tehát egyszerre szétszakítani kivánta a fondorlat hálózatát : azonnal fölkeresi Hunyadyt, annak megingatott bizodalmát helyreállítja, s vele együtt tér vissza Székesfehérvárra[2].

Az országgyülés megnyitása Hunyady távolléte miatt, csak az 1446-ki márcziusban történt. A rendek nagy zúgolódással hallák itt a Bécsben járt követek jelentését; mielőtt azonban mind a király, mind a kormány ügyében véglegesen intézkednének, még egy kisérlet tételére újabban is követeket küldöttek Fridrikhez[3]; s junius 5-kére Pestre egy kö-

---

[1]) E kilátásból köthetett a Cilleyekkel is védszövetséget 1446-ki januar 6-kán; ld. ennek okmányát [Chmelnél : Gesch. Fridr. des IV. II. 738.

[2]) Aeneas Sylvius ep. 63.

[3]) Fridrik menvéde a követek számára Telekinél : Okmánytár X, 182.

zönséges országgyülést hirdettek ki, melyben László, s a kormányzóság ügye elhatároztatnék. A rendek addig is megbizták Hunyadyt, szedne össze egy sereget, s büntetné meg a Czilleyeket, kik a mult év végén Horvátországra törvén, ott több várat elfoglaltak, az utjokat álló Tallóczy János vránai pörjel hadát megverték, magát megölték és egy Zolio nevű papot erőszakkal helyeztek be a zágrábbi püspökségbe [1]). Hunyady april és május havaiban szokott gyorsaságával járt el megbizatásában: Szent-Györgyöt, s a vránai pörjelség elfoglalt várait visszavette; Pettau mellett a Dráván átkelvén, a Czilleyek hadát megszalasztotta, s a harczot birtokaikra vitte által. Ezek Fridrik király birtokai között lévén, ennek marburgi és gréczi kapitányait, mivel utját állták s csak háromezer gírán akartak neki szabad átmenetet engedni, szinte visszanyomta; ezután pedig mindaddig dulta a Czilleyek javait, mígnem ezek békét kértek, s az elejökbe szabott föltételeket elfogadták. Ezek szerint Hunyady minden elfoglalt birtokaikat visszaadta, a két gróf ellenben, Fridrik és fia Ulrik, magukat az ország rendeinek alávetették, esküvel igérvén, hogy rendeleteiket magyarországi birtokaikra nézve teljesítik, hírök s megegyeztök nélkül semmit sem cselekednek [2]).

A győzedelmes vezér a Drávától Pestre sietett, hol reá a királyság, s a kormányzóság fontos ügyeinek végleges elhatározására összegyült országos rendek junius eleje óta nagy számmal várakoztak, s őt valóságos diadalmenetben vitték be a városba. Az országgyülés ezután, a jelenlevők nagy száma miatt a Rákoson szabad ég alatt megnyittatván, mindenekelőtt meghallgattattak a Fridriknél járt követek, s bár jelentésök nem fogadtatott megelégedéssel, hogy mindazáltal a pártoskodásoknak valahára vége szakadjon: az árván született Lászlót királyuknak közakarattal elismerték, végezvén egyszersmind, hogy magyar szellemű neveltetése végett Fridriktől visszakéressék, s vonakodása esetében kezeiből erőhatalommal is kiszabadíttassék. Ez meglevén, elhatároztatott, hogy kormányzó választassék, ki az országot a király felnőt-

---

[1]) Chron der gr. v. Cilli, Hahnnál II, 707. Ivanics Schwandtnernél II, 35.

[2]) U. o. és Hunyady lev. Fridrikhez Schwandtnernél II, 34. Bonfin. Dec. III. Lib. VII. 468.

téig annak nevében teljes hatalommal igazgassa; mi végett, hogy a választás teljes szabadsággal történhessék, a zászlós urak mindnyájan tüstént tegyék le hivatalaikat, melyek aztán az uj kormányzó által fognak kiosztatni; továbbá szint ezen czélból, megsemmisíttettek az urak közt eddig történt minden kötések és szövetségek, melyek az ország javával s e gyülés további végzéseivel ellenkeznének; az egyházaktól vagy akárkitől elfoglalt javak még ezen országgyülés alatt visszaadassanak, a városokból pedig a bennök lévő őrseregek kivezettessenek; és végre mindezen, mind egyéb alkotandó végzések szentül megtartására magát mindenki az e végre kiszabott esküvel kötelezze le.

Ezen előzmények után junius 5-kén, pünkösd napján, a kormányzó választásához fogott az országgyülés. És találhatott volna-e az ország e hivatalra méltóbbat, képesebbet a polgári erényekkel nem kevésbbé, mint a hadi dicsőséggel tündöklő Hunyady Jánosnál? A választás tehát nem lehetett nehéz. Nem hihető ugyan, hogy a nagyravágyó Hederváry, Ujlaky és Garay szinte nem vágyódtak volna e kitűntetésre, de ők is elhallgattak a nemzet akaratának nyilatkozatára, mely egy szivvel, lélekkel, az öröm és hála rivalgó kitörései közt Hunyadyt kiáltotta ki az ország kormányzójának. Kielégíttetett ezután Ujlaky nagyravágyása is : azon esetekre, midőn a hős kormányzó az ország védelme végett távol leend, ő neveztetett ki helytartójává. A szerény, lelkismeretes Hunyady, ki a mit magára vállalt, pontosan és buzgón is szokta volt teljesíteni, eleinte vonakodott elfogadni a nagy feleletteherrel járó, kényes tisztet; miután azonban emlékeztetett, hogy esküvel fogadott engedelmességet a rendek végzései iránt, megnyugodott ugyan, de utasítást kivánt magának adatni, melyet tisztje gyakorlatában szeme előtt tarthasson. A rendek örömmel teljesítették kivánságát, s némely pontokat irattak össze a kormányzó hatóságának meghatározására. Ezek szerint királyi hatalom ruháztatott reá, minél fogva minden királyi várak és városok rendelkezése alatt álljanak; a derék-hadat szükség esetében fölkelésre szólíthatja s az ellenségre személyesen vezesse; a törvényes időszakokban igazságot szolgáltasson, a törvényszéken a nádor, az országbiró, két főpap, két főnemes és az országgyüléstől e végre kinevezendő hat nemes ülvén alatta birákul; a törvényszékeken kivül egy főpap, egy zászlós ur és két nemes alkos-

sa külön tanácsát. Hatalma ellenben megszoríttatott a következőkben: a magszakadás, honárulás, oklevél- és pénzhamisítás következtében a koronára szállott jószágokból csak olyakat adományozhat, melyek 32 telket meg nem haladnak; a többiek a korona birtokában maradjanak; a nagyobb egyházi javadalmakat csak az országtanács meghallgatásával tölthesse be; hűtlenségi bűnre országgyülés nélkül nem mondhat itéletet, s az országgyüléstől kimondottat megváltoztatnia nem lesz hatalmában. A királyi jövedelmeket, a mennyiben azok az ország védelmére, a királyi s tiszti banderiumok fentartására teendő költségeket meghaladják, az elzálogosított várak és városok kiváltására fordítsa. Végül e törvények megtartására esküvel köteleztetett.

Betöltettek ezután az országos tisztségek: nádorrá ismét Hederváry Lőrincz, erdélyi vajdává Ujlaky Miklós, országbiróvá Palóczy László, tótországi banná Garay László, kincstárnokká Ország Mihály, végre Székely Tamás vránai pörjellé neveztetett. A király ügyében Fridrikhez új követség küldetése rendeltetett. Hosszabb tanácskozásokra az ország ügyeiről nem volt idő, mert híre futott, hogy Drakul a török segedelmével Oláhországra ütött és Dánt fejedelemségéből elkergette; minélfogva a kormányzónak az alvidékre kellett sietnie. Mielőtt azonban a rendek szétoszlottak, Hunyadynak a kincstár üres voltát bepanaszló előadására azon nevezetes határozatot alkották, hogy a török háború költségeinek fedezésére a papi, nemesi s városi jobbágyoktól minden öt telek után egy—, s minden jobbágytalan négy nemestől egy forint szedessék adóul, minek ha valaki ellenszegűlne, jószágát veszítse [1]).

II.

A rákosi országgyülés és Hunyadynak méltányossága, melynél fogva az ország főhivatalaiban a különböző pártbelieket is részeltette, az országnak egy időre visszaadta az oly rég számüzött belső békességét [2]); a kormányzó tehát minden aggodalom nélkül fordíthatta gondjait a töröktől fe-

[1]) Kovachich: Vest. Com. 253. Suppl. ad Vest. II, 41. kövv. Ivanics, Schwandtnernél II, 34. A pozsonyi követek jelentése Telekinél X. 183. oklev. 81. sz; Turóczi: Chron. IV. Cap. 44. de az évet hibásan teszi 1445-re. Katona XIII, 468. kövv.

[2]) Ivanics e. h. 37.

nyegetett alvidékre. Az országgyülés szétoszlása után Erdélybe sietett, s onnan villámsebességgel támadta és verte meg Havasalföldön Drákulát és török segélyhadát. A fejedelemségébe visszaállított Dán a megvert Drákulát elfogta s fiával együtt megölette. — A kormányzó egyuttal István moldvai vajdát is, ki Legyelország fenhatósága alatt létezett, szorosabban az ország érdekeihez kapcsolta, s vele a török ellen szövetséget kötött[1]).

Midőn Hunyady az ősz elején Budára visszatért, a Fridrikhez küldött követek is megjöttek volt, válaszul hozván, hogy Fridrik a királyi gyermek s a korona kiadására most sem volt reábirható. Az országtanács tehát egyező akarattal elhatározá, hogy a nemzet igazságos követeléseinek fegyverhatalommal kell érvényt szerezni. A kormányzó haladék nélkül megindult egy sereggel a határozat végrehajtására, s útközben, sárvári táborából, Bécset szinte szövetségre szólítá fel Fridrik ellen. A város eleinte kétesen válaszolt, a maga elhatározása előtt szükségesnek állítván az ügyet elébb az osztrák rendekkel is közleni; majd ezekkel együtt akként nyilatkozott, hogy a magyarokat, nem pedig Fridriket tartják a viszály okának. Hunyady erre Rozgonyi Rajnáld társaságában november közepén Stiriába vezette hadait, s dúlva, pusztítva nyomult az osztrák határok felé, és Neukirchennél táborba szállván, újra meginté a bécsieket: ne fognák pártját Fridriknek, kit ő csak közös fejedelmök érdekében támadott meg; táborát pedig ezután Bécs-Ujhely alá szállította. A megrettent Fridrik, s a bécsiek erre Czilley Ulrikot, Schlick Gáspárt s néhány más urakat a bécsi biróval egyetemben békeajánlatokkal küldötték a magyar táborba. Hunyady a fegyverszünetet megadta ugyan, de azon előleges föltétel alatt, hogy Győr, mely nem zálogul, hanem árulás által jutott Fridrik kezére, Czilley kezessége mellett azonnal visszaadassék, a békealkudozás pedig tüstént megkezdessék. Fridrik egy ideig még fondorkodott ugyan, hogy a Győr iránti föltételt valamikép kijátszhassa; de miután Hunyady Fischamendig nyomult táborával, végre megegyezett, hogy Győr febr. 2-káig az országnak visszaadassék, s az alkudozások az épen Bécsben időző pápai követ, Carvajal János bibornok

[1]) Vitéz János nagyváradi püspök lev. Schwandtnernél II, 40. Turóczi c. h. Cap. 44.

elnöklete alatt megkezdessenek. Hunyady, minthogy a zordonul beállott tél a további hadviselést különben is igen bajossá tette, ebben megnyugodott, és nagy zsákmánynyal terhelt seregét december végén visszavezette[1]).

Ezen alkudozások, melyekkel Széchy Dénes érsek, János váradi, Péter váczi és Ágoston győri püspökök, Palóczy László országbiró, Ország Mihály és Garay László voltak megbízva[2]), az 1447-ki februárban Bécsben kezdettek meg. De mindjárt eleinte nagy boszusággal látták a magyar követek, hogy Fridrik mindig csak régi nyilatkozatai mellett marad, s nincs is más czélja, mint időt nyerni az alkudozások hoszszura nyujtásával. Sőt értesültek arról is, hogy Fridrik már az alattomos bujtogatás aláváló eszközéhez is nyult, a városokat a kormányzó, s a főrendek ellen lázadásra ösztönzendő[3]). A követek tehát Bécset odahagyták; a kormányzó pedig hazatértök után marcz. 12-kére országgyülést hirdetett.

A rendek itt bármily boszusággal hallották is Fridrik fondorlatait, nehogy azonban a belbéke megzavartassék, sőt hogy a királyság ügyében minden habozásnak vége vettessék, Lászlót a királyságban újra megerősítették, s hűtlenségi büntetéssel fenyegették mind azokat, kik őt elismerni nem akarnák. A Fridrikkel létező viszonyokban a már elébb alkotott rendeletek is megújíttattak, s a kormányzó az alkudozás folytatására utasíttatott. — Egyébiránt e gyülésen még több más törvények, és némely helyesek mellett olyanok is alkottattak, melyek nyilván elárulják, hogy a nagyravágyás, az irígység már mozgásba tette fondor cselszövényeit a kormányzó ellen. — Amazok közé tartoznak azon törvények, melyek szerint a főkapitányi tisztség czíme, — mit Giskra még mindig bitorlott, — teljesen megszűntetett; a kormányzó felhatalmaztatott, hogy az ország jövedelmeit szabadon használja, a főispánokat az országtanács befolyásával nevezze ki, s az egyházi hivatalokat is hasonló módon, de csak hazafiakkal töltse be; továbbá a papoknak hűtlenségi

---

[1]) Arenpeck, Chron. Austr. Peznél I, 1256. Turóczy IV. Cap. 45. Bonfin Dec. III. Lib. VII. 469. Aeneas Sylv. Kollárnál Anal. Vindob. II, 130. Az ide vonatkozó levelek Kollárnál : Syll. Dipl. in Anal. Vindob. II, 1252. kövv. Pray : Annal. III, 50. kövv.

[2]) Ivanics Schwandtnernél II, 41.

[3]) Az országtanács levele Bártfa városához Suppl. ad Vest. Comit. II, 50.

büntetés alatt megtiltatott az egyházi hivatalok, püspökségek keresésében, vagy egyházi törvényes kérdésekben az illető egyházi törvényszékek mellőztével egyenesen Rómába a pápához folyamodniok. E helyes törvények közé tartozik még egyebek közt az is, hogy idegen katonaságot váraiba befogadni senki se merészeljen; hogy az ifju király felnőttéig pünkösd táján évenkint tartassék országgyülés, melyen minden egyházi s világi urak, s a nemesek közől is mind azok, kiknek husznál több jobbágyok van, megjelenni tartozzanak. — De, mint érintők, ezek mellett oly törvények is alkottattak, melyeket utóbb némely nagyravágyó oligarchák önző céljaikra terveztek kizsákmányolni. Ezen oligarchák, ugylátszik, pártot akartak maguknak szerezni a kisebb nemességben, s ezt nemcsak azon törekvésében pártolták, hogy az adófizetéstől ezután ment legyen, hanem bár az országot egyrészről a török, másrészről Fridrik király fenyegette, még azon törvény hozatalában is megegyeztek, hogy a kormányzó az országot csak a királyi jövedelmekből, s a papi tizedek e végre szánt részéből tartandó zsoldosokkal, s az egyházi s világi urak zászlóaljaival védelmezze; a nemesség ellenben, ha rendkivüli esetekben fölkelésre szólíttatik is, az országon kivül ne vezettessék. Hova céloztak ezen urak e törvénynyel, világosan kitűnik ama más törvényből, mely szerint rendeltetett, hogy az ország minden főhivatalnokai, még maga a kormányzó is, minden országgyülés alkalmával mondjanak le tisztségeikről, s igy azok évenkint új választás által töltessenek be. Szerencsére az utóbbi országgyülések rendei átlátták e czélzást, s ezen törvény soha sem ment teljesedésbe [1]).

Az ország rendei, midőn az alkudozásokat Fridrikkel újabban felfogni határozták, egyszersmind azt is kivánták, hogy azok ne Bécsben, hanem Budán folytattassanak; miért is Hunyady a gyülés szétoszlása után megkérte a pápai követet, jőne le Budára [2]). A követ ugyan szívesen engedett a kivánságnak, de, ugylátszik, Fridrik nem volt rábirható, hogy leküldje biztosait; miért is a kormányzó, ki e viszálynak mennél

---

[1]) A törvénytárunkban hiányzó ezen nevezetes törvényeket is a szorgalmas Kovachich közlötte : Suppl. ad Vest. Com II, 52.

[2]) Levele a pápai követhez Schwandtnernél II, 44. a kelet ideje hibás.

elébb végét érni ohajtá, s az új pápa V Miklós által is sürgettetett a megbékülésre [1]), május végén ismét átküldé Fridrikhez a követeket, kikhez most még Hederváry nádor és Széchy Tamás is csatlakozott. Fridrik, ki császárrá koronáztatásával kezdett volt foglalkodni, most maga is hajlandóbb lőn az egyességre, s Czilley Fridrik közbenjárása mellett junius 1-jén Radkersburgban (Regedén) a következő szerződést irta alá: junius 8-kától számítva két évig béke legyen; Győr a püspöknek háromezer forint váltság mellett jun. 24-kén átadatik; Soprony, Kőszeg, s a kezén lévő többi várak és városok az állandó béke megkötéseig, s a rajtok fekvő zálogpénz lefizetéseig Fridrik birtokában maradnak; a két fél követei, mindegyik részről nyolcz-nyolcz, a jövő novemberben ismét összejőnek, a pápai követ elnöklete alatt az állandó békéről értekezni, mely ha létre akkor sem jöhetne, a viszály elintézése a pápára, s a cardinálok testületére bizatik [2]). Részint e fegyvernyugvásnak országul megerősítése, részint nádorválasztás végett, a fegyverszünet megkötése után nemsokára meghalt Hederváry Lőrincz helyébe, a kormányzó 1447 folytában, septemberben, még egy országgyülést tartott, melynek végzéseiről azonban semmi mást nem tudunk, mint hogy nádorrá Garay László választatott; Buda pedig, mely eddig a nádor, s annak halála után Imre fia kezén volt, a kormányzónak adatott át őrizetül [3]).

---

[1]) A pápa három rendbeli levele (Dat. Romae ap. S. Petrum a. inc. d. 1447. 13-a Cal. jun.) máj. 20-ról, egy az ország egyházi s világi uraihoz, másik Dénes érsekhez, harmadik a kormányzóhoz. Bécsi titk. levéltár.

[2]) Chmel. Material. I, 3-dik füz. 239 Kollár: Anal. Vindob. II, 1292. — Ágoston győri püspök két rendbeli levele, melyek egyikében (Geben zu Rakerspurg an Phintztag nach dem heil. Phingstag nach Christi geb. im 1447 j.) kötelezi magát, hogy ha Győr neki jun. 24-kén Fridriktől átadatik, ő azon adosságlevelet, melyet Fridrik a város és vár átadásáért Nagyszombati Lászlónak, Koler Péternek és Kassai Józsának adott volt, ezektől kiváltja, s a várost annak számára tartja fen, kit az a német király s az ország közt kötött szerződés szerint illet; — a másikban (Geben zu Rab an S. Johannistag zu Czimbenden— Sonnwenden — a. d. 1447) ugyanazon püspök és káptalana bizonyítják, hogy Fridriktől a várat s várost átvették, s kötelezik magukat, hogy azt László királynak fentartandják. Mind a kettő eredetije a bécsi titkos levéltárban; a második iróhártyán a püspök és káptalan pecsétcivel.

[3]) Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 103. és Bél: Not. Hung. Nov. III. 207. Katonánál XIII, 545.

Ezután Hunyady, míg az alkudozásokat az állandó béke, s a gyermek-király nevében vagy másként elfoglalt határszéli városok és várak iránt a minduntalan új és új fogásokhoz nyuló, fondor Fridrik királylyal követei által de siker nélkül, folytattatá, maga idejét s gondjait kiváltképen a török ellen intézendő hadjárat készületeire fordította, mire, miután Murad a hős Castriota György, más néven Skanderbeg, epirusi fejedelemmel folyton háboruskodék, legjobb alkalom kinálkozott. Követeket küldött tehát a pápához [1]), Alfonz siciliai királyhoz [2]) és más európai fejedelmekhez, hogy őket segélynyujtásra birja; de a követek csak szép szavakkal tértek vissza. A pápa ezek mellett még herczegi czímet s egy arany lánczról függő mellkeresztet küldött Hunyadynak. De a dicsőséget hazafiui nagy tettekben s nem czímekben kereső hős, midőn azokat udvariasságból megköszönte, tudtára adá a pápának, hogy ez igen mellékes dolog, s ő a kereszténység fejétől segedelmet vár a kereszténység ellenségének megtörésére. Nyujtson tehát neki alkalmat ő szentsége, hogy ezen ellenség ellen végrehajtandó vitéz tettei által érdemesíthesse magát a neki szánt kitüntetésre [3]). A szerény férfiu a herczegi czímmel soha sem élt, a keresztet pedig a gyulafehérvári káptalannak ajándékozta.

Látván, hogy külföldön hasztalan sürget segedelmet; a török megtámadását pedig, ki szövetségesét, a hős Skanderbéget, fővárosában, Krójában keményen ostromolta, elhalasztani nem lehet: a magyar karok és rendek harczvágyát akarta megkisérteni Hunyady, s e végett az 1448-ki májusban országgyülést tartott [4]). De mivel a török most közvetlen nem fenyegette az országot, Giskra pedig cseheivel nem szűnt meg féktelenkedni a felvidéken, sem az urak, sem a nemesek közt nem talált nagy buzgalomra, hogy akár fölkelni, akár tetemesebb pénzsegélyt nyujtani hajlandók voltak volna; s mindössze is csak néhányan, ezek közt Pelsőczy Imre, erdélyi vajda és testvére László, Marczaly Imre, Széchy Tamás, Tallóczy Ferencz, Rozgonyi Rajnáld, Losonczy Benedek, Bánfy István, Székely János, a kormányzó unokaöcscse és

[1]) Ivanics Schwandtnernél II, 50.
[2]) Hunyady levelei. Epist. Joan. de Zredna Schwandtnernél II, 45. 47.
[3]) U. o. 49.
[4]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. II, 108.

tótországi bán, Csáky György, Széchy Imre s László ajánlkoztak a nevesebb urak közől a hadjáratra. A nagy többség léha közönynyel nézte a nagy férfiunak a közjóra szentelt törekvéseit; Czilley Ulrik pedig, személyes gyűlölet s irígységből a hős iránt, nemcsak ennek szándékait elárulta Murad szultánnak, hanem a kormány dolgaiban is mindent megtőn, mit csak ármányos lelke sugallott, hogy kormányzói tisztének teljesítését megnehezítse. A tótországi rendeket már rég izgatta alattomban, hogy őt magát, s ne az országtól választott Székelyt ismerjék el bánul; hasonló módon a kormányzó s tanácsa által kinevezett Csupor Dömötört sem bocsátá be a zágrábi püspökségbe. Osztozott vele ezen árulásban rokona, Brankovics György szerb vajda is, ki Hunyady felszólításaira nemcsak segélynyujtással nem válaszolt, hanem, miképen Czilley, ugy ő is a kormányzó minden készületeit elárulta a szultánnak [1]).

De mind ez nem volt képes lehangolni buzgalmát a nagy férfiunak, ki helyesen itélte, hogy Skanderbeg hősies erőködéseit segélylyel nem támogatni, annyi volna, mint benne a kereszténységnek egyik vitéz előharczosát elesni hagyni. Miután tehát követe által a pápát újabban is megkérte, nyujtson neki legalább némi pénzsegedelmet, minden további habozás nélkül összegyűjté seregeit s a vele menni ajánlkozó urak dandárait, és azokat augusztus végén a Dunához vezette. Itt még azon boszuság is érte őt, hogy midőn Kevénél a folyamon átszállandó vala, a kért pénzsegély helyett, a hadjárat elhalasztását tanácsló levelet hozott vissza követe a pápától. „. . . Az intés már későn jő — válaszolt neki, sept. 8-kán (1448.) nem minden neheztelés nélkül Hunyady [2]) — Isten nevében már felkészültünk s megindultunk, ... nem várhatván tovább a jövőben is bizonytalan segélyre . . . s elhatározva, meghalni inkább, mint tovább is tétlenül nézni nemzetünk veszedelmét. . . . Szentséged feladata marad a kezdetet gyámolítani.“ Ment tehát, kivéve mintegy háromezer német és cseh keresztest, minden külsegély nélkül, bízva egyedül Istennek segedelmében.

A Dunán átkelvén, Skanderbegnek megizente, hogy míg

[1]) Bonfin: Dec. III. Lib. VII, 470. Chalkokondylasz e. h. Lib. VII, 146. Aeneas Sylv. Frehernél II, 49.
[2]) Schwandtnernél II. 50. és 52.

maga elől működendik, ő hátmögül támadja meg a közös ellenséget. — Az áruló Brankovicsot megbüntetendő, tartományát irgalom nélkül pusztíttatá; azután pedig magához vonván Dán oláh vajda nyolczezernyi hadát, melylyel seregének száma 24 ezerre szaporodott, Bolgárországba nyomult. Itt vette hírűl, hogy Murad Krója alól elvonulván, Szerbország felé siet. Nehogy tehát Magyarországtól elvágassék, a törököt megelőzve, maga is Szerbiába tért át, és Kossovon, azaz Rigomezőn, táborba szállott. Alig készült el ennek megerősítésével, Murad már is ott termett 150 ezernyi seregével. A magyar táborszemek nemsokára egy török kémet fogtak el; Hunyady őt, mint egykor Scipio tőn vala, táborában körülvezetteté, s hogy a látottakat urának megvigye, szabadon bocsáttatá. Valóban megijedt-e Murad Hunyadynak alkalmas helyen, mesterileg készült és ágyukkal jól megrakott táborától? — vagy csak, hogy őt kedvező helyzetéből kicsalja, — bizonytalan, mindjárt a kém megtérte után visszavonult a Szitnicza folyamon, s az utána eredt Hunyadynak békét ajánlott, százezer aranynyal még hadi költségeit is megtéríteni igérvén; de követeit a győzedelemben bízó Hunyady nem hallgatta meg. Murad e miatt haragra gyúlva, harczra rendezi roppant seregét. October 18-dikán korán reggel kezdődött meg a magyar történelem egyik legnevezetesebb ütközete, melyhez hasonló a világtörténelem lapjain is csak gyéren fordul elő. Ott a roppant szám anyagi ereje, itt a vitézség, erkölcsi erő s a vezér lángeszének hatalma egész estig kétessé tették a diadalt. A vér, mint történelmünk följegyzé, patakokban folyt a gyilkos viadalban. A török lovasság estenden már mind a két szárnyon megszalasztatott; de a jancsárok nagy tömegei makacsul helyt álltak, s csak az éj vetett végett az öldöklő harcznak, mikor aztán mind a két sereg fáradtan vonult vissza táborába. Hunyady, vitézeinek csak étkezésre s rövid pihenésre engedett időt, s a beállott éjjel, a meglepés hatására számítva, újabb rohamot intéze a jancsárok táborára, mely azonban nem sikerűlt. Más nap reggel mind a két fél ismét a csatatérre sietett; és az öldöklő harcz ismét estig tartott. Murad, kinek időközben sikerűlt összeszedni az első napon szétvert lovasságát, annak egy részét a magyarok háta mögé küldvén, őket két tüz közé szorítja. De Hunyady hirtelen két homlokra fordítja táborát, s a támadó lovasságot kevés idő alatt ismét megszalasztja. Több dolgot

adtak a jancsárok, s az európai lovasság sokszorosan nagyobb tömegei, melyek a csel sikerűltének reményében minden ponton egyszerre rohamot intéztek a magyar hadra. Azonban ez, bár megfogyva s kifáradva, de a legveszélyesb helyeken megjelenő vezér lelkesitő szavai által megedzve, mindenütt vitézül ellentáll, s már-már kicsikarja a nagyobb számtól a győzedelmet, midőn egyrészről Székely János, a lovasság vezére, hevétől elragadtatván, az ellenség soraiba igen mélyen benyomul, s körülfogatván elesik; másrészről a győzedelemben bizodalmát vesztett Vlád oláh vajda, Chalil nagyvezérrel alkudozásba ereszkedik, s a szultán kegyelméről biztosíttatván, estenden egész dandárával a törökhöz pártol. Ezen árulás végre eldönté az ütközet sorsát; a magyar lovasság annak láttára bátorságát veszté s rendetlen futásnak eredt; mire aztán a veszteségei után különben is igen megfogyott gyalogság is a táborba menekült. Hunyady, miután meggyőződött, hogy az elszélyedteket összegyűjteni lehetetlen, az éj beálltával maga is futással mentette meg a hazának oly szükséges életét. Kik a táborba menekűltek volt, harmad napon több órai kétségbeesett ellentállás után, mind egy szálig elhullottak. Kilenczezer magyar, a nemesség virága, s köztök a fentebb megnevezett urak mindnyájan, hatezer oláh és kétezer idegen zsoldos fedte a harczmezőt, vagy öletett meg a futamlókra esett rácz rabló csapatoktól. De Muradnak is 30, mások szerint 34 ezer emberébe kerűlt a győzedelem; s e nagy veszteségе okozhatta, hogy a futamlókat nem űzette.

Hunyady a könnyebb menekülhetés végett, mindjárt eleinte megvált csekély számu s ezért védelemre elégtelen kisérőĺitől; más nap pedig igen megfáradt lovát is kénytelen volt elhagyni. Midőn ekként ismeretlen utakon, magányosan bolyonga a szerb földön, egy zsákmányoló török csapat hatalmába esett. A törökök foglyuk becsét nem ismerve, s még több martalékra vágyódva, tovább száguldának, Hunyady őrzését két társukra bizván. A hős szerencséjére, őrei a nyakán talált arany láncz felett összevesznek s birokra kelnek, mit látván Hunyady, egyiknek kardját hüvelyéből kirántja s őt avval levágja, a másikat megszalasztja. De alig szabadult meg e veszélyből, ismét másba esett. A szerb paraszt, kihez éhségtől ösztönöztetve betért, Nándorfehérvár helyett, hova magát kalauzoltatni kivánta, Brankovics eleve kihirde-

tett parancsa szerint, őt Szendrőbe kisérte. Mások szerint, útközben ismertetett fel s fogatott el György fejedelem embereitől, ki őt aztán börtönbe vettette. Mondják, az áruló fejedelem foglya fejére a szultánnal alkudozni is kezdett, de ez nagylelkűbb, mint ő, az ajánlatot el nem fogadta, vagy a felett vele nem jöhetett egyességre. Végre a csatavesztés hírére Szegeden összegyűlt rendek fenyegetései és Marnavich György bosnyák úr fegyveres segedelme, két hónap mulva megszabadították Hunyadyt. Ő mindazáltal, mielőtt szabadon bocsáttatott, kénytelen volt esküvel fogadni, hogy Brankovicsnak a hadjárat előtt, hűtlensége miatt lefoglalt magyarországi jószágait visszaadja, a gyűlölt, aláváló Czilley Ulrikkal nemcsak megbékül, hanem annak Erzsébet leányát a maga kisebb fiával, Mátyással elvéteti, idősb fiát Lászlót pedig mind ezek teljesítésének biztosítására tuszul Szendrőbe küldi [1]).

Hunyady Szegeden, hova Karácsony előtti napon érkezett, a csatavesztés daczára is nagy örömmel fogadtatott a rendektől. A tisztelet és ragaszkodás e nyilatkozatainál azonban nagyobb vigasztalására szolgált a hősnek, hogy őket maguk közt egyességben és saját szándékaival is megegyezőknek találta. Őt magát, miként néhány nap mulva a pápánál volt követéhez irta, a veszteség nem verte le; isten fenyítését tekinté abban, mely őt a jövőre csak vigyázóbbá teendi. Midőn tehát látá, hogy a rendeket is inkább boszura gyujtotta, mintsem megtörte a vereség; minélfogva általok a hit és haza védelmével újabban is megbízatott : ő is szentül fogadta, hogy addig nem nyugszik, míg vagy boszut nem áll az ellenségen, vagy halálát nem leli a vívandó harczokban. Alig oszlott tehát szét a szegedi gyülekezet, ő követeinek mind Rómában, mind Nápolyban, haladék nélkül megiratta, hogy miután a szenvedett veszteség miatt a siker iránt nemcsak kétségbe nem esett, hanem inkább felfokozott törekvésre érzi magát ingerelve, készületeit egy ujabb hadjáratra már is megkezdette, csak aztán a segedelem se hiányozzék; ügye-

---

[1]) Hunyady levelei és Ivanicsnak ezekre tett jegyzetei Schwandtnernél II, 50 kövv. Chalkokondylasz, Script. Byz. X, 146 kövv. Leunclavii Annal. Turc. u. o. 257. Bonfin. Dec. III. Lib. VII. 470 kövv. Turóczi IV. Cap. 46. 47. V. ö. Hammer : Gesch. der Osman. R. I, 366. kövv.

kezzenek tehát azиránt kedvező választ eszközölni a pápától s a siciliai királytól [1]).

De a nagyszerű építkezésekbe, egyházi s tudományos kincsek gyűjtésébe merült V Miklós pápának nem volt pénze a török háborúra, s Hunyady követének oly választ adott, hogy ügyekezzenek a magyarok inkább a csendet s belbékét helyreállítani hazájokban, mint a töröknek egy újabb megtámadását tervezgetni, — a szerb és bosnyák fejedelmekkel pedig ugy elintézni viszonyaikat, nehogy ezek a törökkel szövetségbe lépjenek, s Magyarországot is újabb háborúba keverjék. A kormányzó a pápának ezen, épen nem várt s kedvetlenül fogadott levelét vévén, a tavasz végén (1449-ben) Budára országgyülést hirdetett [2]). A levél itt felolvastatván, leverő hatást gyakorolt a rendek kedélyére; ily tanácsot a szent széktől, mely gyulasztani s nem eloltani szokta volt eddigelé a nemzet tüzét a török ellen, nem vártak az ország rendei; s nem is titkolták el méltó kedvetlenségöket. — „ . . . Midőn szentséged nekünk egyetértést, egyességet javasol, — igy hangzik jun. 24-ről kelt válaszuk [3]) — készséggel fogadjuk tanácsát, azt tartván magunk is jólétünk alapjának. Midőn szentséged résztvevőleg fájlalja szenvedett megverettetésünket, köszönetet mondunk atyailag kegyes indulatáért : mi bizonyára inkább hitünkért remegünk, mint hazánkért. . . . De midőn szentséged arra int bennünket, hogy e vereségünk után határainkon belül maradjunk fegyvereinkkel: ezt mire kelljen magyaráznunk, valóban nem tudjuk. Ugylátszik, nyugalmat akar tanácsolni, — s vajha lehetne az keresztényhez illő nyugalom! De félni lehet, hogy e nyugalom tespedéssé ne váljék, kivált, ha e veszélyes időben a kellő segélytől megfosztatunk. A nyugalom, szent atya, magunknak is kedves dolog, de csak azon nyugalom, mely hazánknak békét szerezhet. Eddig is határaink védelme volt harczunk főczélja; azért kerestük fel az incselkedő ellenséget, hogy őt messze űzzük határainktól. Most pedig határaink közt bevárni őt, nem annyi volna-e, mint őt készteni a becsapásra? . . . Bátorságra, vigyázatra, tettre és segélyre is

---

[1]) Hunyady lev. e. k. 57. 61.
[2]) Kovachich : Vestig Comit. 272. és Suppl. ad Vest. II. 110.
[3]) Zrednai Vitéz János levelei Schwandtnernél II, 62.

nagyobb szükségünk van most, hogy czélt érhessünk, az ingadozó, mint volt a kedvező szerencsében. . . .“

De bár ily erélyesen válaszoltak is a pápának, kedvet magukban a török háborúra nem éreztek többé szenvedett csapásaik után a minden külsegélytől megfosztott országrendek; s a többség akaratában a kormányzó is kénytelen lőn megnyugodni. A törökkel kötendő béke tehát ismét szőnyegre hozatott. Murad szultán, minthogy hadai a rigómezei ütközet után a derék Skanderbegtől ismét megverettek, maga is békét ohajtott Magyarországgal; s aziránt ajánlatot is tőn a szerb fejedelem által. Ennek folytában Brankovics a mult év végén Szegeden összegyűlt rendektől is nyert megbízást a közbenjárásra [1]; s kevéssel ezen országgyülés előtt Garay és Ujlaky, mint Magyarország meghatalmazottjai Szendrőbe menvén, meg is állapították a békeföltételek javaslatát [2]. E föltételek tehát most tanácskozás alá vétettek; de minthogy általok a török fenhatósága Bosnya-, Szerb- és Oláhországra nyilván elismertetett, nem tetszettek a rendeknek, s Brankovicshoz utasitás küldetett, hogy más alapokra ügyekezzék fektetni az alkudozást [3].

Egyébiránt, az igazat megvallva, a pápának a török háborút elhalasztani, s a belbékét megszilárdítani javasló tanácsa a létező körülmények közt nem is volt oly igen helytelen, mint talán a rendek idézett válasza látszik mutatni; mert a fölött, hogy eddigelé Fridrik királylyal sem sikerült megkötni az állandó békét; a csehektől sem volt nyugta az országnak. Giskra, daczára a mult évi törvénynek, mely a főkapitányságokat eltörűlte, még mindig bitorolta a főkapitányi czímet és hatalmat, s mitsem hajtva a törvényekre, kényekedve szerint gazdálkodott a felvidéken. Csehei pedig kivált a kelyhesek, nemcsak a törvénynek, hanem már neki sem engedelmeskedtek, s a Szepességben és Sáros megyében összecsoportozván, s magukat testvéreknek (brátrik) nevezvén, féktelenül dúltak; a papokat pedig az urvacsorájának mind a két alakban való kiszolgáltatására kényszerítették. A cseheknél nem kevésbé zabolátlan volt a lengyel Komorovszky Péter,

---

[1]) Ivanics jegyzete Vitéz János 49-dik leveléhez, e. h. 68.

[2]) Teleki : Hunyadiak kora Okmánytár X, 243.

[3]) Kitűnik ez az alkudozásnak utóbbi bár Brankovics rosz akarata miatt sükeretlen folytatásából. Ld. Vitéz János 49-dik levelét e. h. 67.

s a magyar Szentmiklósi Pongrácz: amaz Liptó, emez Turócz vármegyét egészen maga alá vetette és függetlenül zsarnokolta, nem ritkán Morvába és Lengyelországba is űzvén zsákmánylásaikat [1]). A rendek tehát most a törökök helyett Giskrát és a cseheket határozták megtámadni, s rendre és engedelmességre szorítani. E határozat aztán oly utasitással adatott tudtára Miklós krakói dékánynak, ki mint az ország követe, még a mult évben küldetett Rómába, hogy e végre pénzsegedelmet eszközöljön ki a pápától, „ki — ugymondának — ha már bennünket megunt is, legalább a hit fentartásában ne legyen késedelmes [2]).

Az országgyülés szétoszolván, miután intések s fenyegetésekre az erős váraiban bízó büszke Giskra mitsem hajtott, Hunyady Székely Tamásnak, a maga unokaöcscsének vezérlete alatt hadat küldött ellene; miután pedig ez Somosnál, Kassa mellett vigyázatlanul táborozván, sept. 5-kén meglepetett s megveretett, Hunyady maga indult a féktelen cseh úr megalázására. De Giskra most nem szállt a síkra erős váraiból; miért is Hunyady mindenekelőtt Szepsi várát a csehek egyik főrablófészkét vívta ki, az elfogott rabló őrséget kéz- és orrcsonkitással büntetvén meg. Innen Körmöcz alá robogott, melynek polgárai titkon értésére adták, hogy készek neki megnyitni kapuikat. De a szándékairól idején értesült Giskra megelőzte őt a városban, s a polgárokat meggátolta városuk megnyitásában. A kormányzó azt lődöztetni nem akarván, Szepes megye felé indult, a csehek ott lévő várait ostromlandó. De már útközben lengyel követek, — köztök Dlugoss kanonok, a történetiró, jövének elébe, hogy közte és Giskra közt békét eszközöljenek, s a háború pusztításait a lengyelek birtokában lévő szepesi városoktól eltávolítsák. Minthogy egyrészről a Fridrikkel kötött két évi fegyverszünet is letelt volt, másrészről pedig Szerbország foglalta el újabban figyelmét, Hunyady maga is ohajtá a békét Giskrával megkötni, s igy az előleges fegyverszünet december 5-kén létre is jött; utóbb pedig, az 1450-ki marczius folytában Mezőkövesden, Hunyady és Giskra személyes jelenlétében, több ur, megyei s városi követek befolyásával tartott érte-

[1]) Turóczi IV. Cap. 49, Kollár. Syll. Dipl. 1351. A rendek lev. Ep. Joan. Zredna. Schwandtnernél II, 63.

[2]) A rendeknek most idézett levele.

kezletek a végleges békét is megállapították. Kassa, Lőcse, Eperjes, Bártfa, Körmöcz, Selmecz és Zolyom városok továbbra is Giskra kezei közt hagyattak; némely más csehek bizonyos összeg lefizetése mellett távozásra birattak az országból. Hogy a béke állandóbb legyen, Hunyady ez alkalommal a maga özvegy hugát is nőül igérte Giskrának [1]).

Ezen, az ország belbékéjének hozott áldozat után, a kormányzó több fontos tárgyak végett junius folytában országgyülést tartott Pesten. Mindenekelőtt a Giskrával kötött béke vétetett vizsgálat alá, s nyert a rendektől is megerősitést. De csakhamar rendkivüli felindulásba hozta a rendeket egy, az egyházi kegyuraságra vonatkozó kérdés. Egy Bálint nevű pálos szerzetes, pápai követ s gyontató, még a mult évben egy pápai brevével jelent meg az országban, mely őt Dömösön prépostta nevezte ki. Az országtanács akkoron nem fogadta el a királyi kegyuri jogot sértő brevét és István esztergami prépostnak gondviselésére bizta a dömösi prépostságot. A mellőzött Bálint ennek következtében egyházi átkot eszközlött ki a pápától István ellen, ha a kérdésben forgó prépostságot át nem adja. E tárgy most szőnyegre hozatván, a rendek indulatosan törtek ki az olaszok, s a szentszék ellen; s kijelentvén, hogy Bálintot befogadni egyátalában nem akarják, a pápának megiratták, hogy bármit készebbek tűrni, mintsem az ország jogait megsértetni engedjék [2]).

Ezután a Fridrik királylyal létező viszonyok, melyek a fegyverszünetnek mult évben letelt ideje óta függőben valának, vétettek tanácskozás alá. A többszöri sikeretlen kisérletek után, semmi remény nem maradván fen az iránt, hogy Fridriket az ifju László, s a letartóztatott várak és városok kiadására birni lehessen, a rendek ezirant jun. 15-kén kelt

---

[1]) Dlugoss Lib. XIII, 51. kövv. Giskrának egy levele (Dat. in Civit. Cassoviensi fer. 3-a post Dom. Ramispalm. a. d. 1450). A Kassa városi levéltárban iróhártyán létező eredetiről, melyet kiadott Teleki is, Okmánytár X, 256. Hunyadynak s a többi békebiztosoknak Nógrád megyéhez irt levele. Tudománytár X füz. 128. A békekötés helye iránt ellenkezés van az okmányokban: mig Giskrának említett kassai levele egykoru kéztől e hátiratot hordozza magán : Litera indempnitatis super observatione pacis in Kewes ordinate,— s a többi idézett okmányokban is Kövesd áll, egy 1451-ki erre vonatkozó oklevélben, melyet Pray (Annal. III, 82) Kaprinay közléséből kiadott, Rimaszombat emlittetik.

[2]) Vitéz levelei, Schwandtnernél II, 75. kövv.

levelökben a pápát szólították fel közbenjárásaért: eszközölné ki ő szentsége, hogy Fridrik király fogadja el valahára a méltányos föltételeket; mert türelmöket a mindenféle fondorlat és halogatás már kimerítette, s végre is kénytelenek lesznek fegyverhez nyulni [1]).

Valamint a Fridrikkel való viszonyok elintézése leginkább Garay nádornak volt érdekében, hogy ekként ő is megszabaduljon valahára azon szerződés terhétől, mely szerint János öcscsét már négy év óta kezességben kényteleníttetett maga helyett Fridriknél hagyni: ugy Hunyadynak meg az feküdt leginkább szivén, hogy megsemmisítse azon magára nézve nem kevésbbé terhes, mint megalázó szerződést, melyet tőle, mint foglyától, csikart ki Brankovics fejedelem a rigomezei ütközet után, s melynek erejénél fogva fia Hunyady László, tuszképen még mindig Szerbországban volt letartóztatva. A két oligarchát ezen érdekek, s e czélok elérése közelebb hozták egymáshoz ezen országgyülés alatt. Hozzájok csatlakozott még, nem tudjuk, mi külön érdektől indíttatva, Ujlaky Miklós is; igy aztán jun. 17-kén mind a hárman szoros szövetséget kötöttek egymással, örökös barátságot, testvéries összetartást s kölcsönös ótalmat esküvén egymásnak, életük mind magán, mind nyilván viszonyaiban [2]).

Ekként a két leghatalmasabb úr támogatásáról biztos lévén Hunyady, szőnyegre hozta végre a tőle Brankovics által kicsikart méltatlan szerződést, melynek, mint kierőszakoltnak megtartására magát kötelezettnek nem érezé, s melytől már elébb a pápa által is fölmentette volt magát. A rendek többsége különben is boszusággal viseltetett a rácz fejedelem iránt, mert ő volt leginkább oka, hogy a közbenjárása alatt megindított török békealkudozás sikeretlen maradt [3]). Bár tehát a Hunyady-ház fényének és hatalmának néhány irígye ellenzette, a rendek minden nehézség nélkül elfogadták a kormányzó indítványát, mely szerint ama szerződést megsemmisíttetni kivánta, s egyszersmind felhatalmaztatni kérte magát, hogy György fejedelem magyarországi jószágait, részint a török háborúra tett s még fizetetlenül maradt költségei fe-

---

[1]) Vitéz levelei Schwandtnernél II, 89.

[2]) Közli gr. Teleki: Hunyadyak kora Okmánytár X, 262.

[3]) Vitéz János 47-dik levele és Ivanics jegyzete Schwandtnernél II, 68.

jében, részint büntetésül Györgynek a törökkeli czimboráskodása miatt lefoglalhassa, s fegyverrel is kényszeríthesse őt Magyarország felsőségének elismerésére [1]).

A végzés meghozatván, Hunyady nem késett annak végrehajtásával. Munkácsot, Szatmárnémetit, Nagybányát, Debreczent, Böszörményt, Tokajt, Túrt és György több más javait katonái által azonnal lefoglaltatta; és minthogy e fenyités még csak makacsabbá tette Brankovicsot, dandárával Szerbországra csapott, s azt dulni kezdé. A megrettent fejedelem most követeket s ezekkel a nála tuszul volt Hunyady Lászlót dazdagon megajándékozva küldötte a boszuló atya elébe s békéért könyörgött. Hunyady, fia elbocsáttatása által némileg megengeszteltetvén, s az urak néhányaitól, kik házának irígyei, Brankovicscsal és Czilleyvel titkon egyet értének, békére intetvén, seregét visszavezette [2]).

A kérelem, melyet a kormányzó s az ország rendei V Miklós pápánál a Fridrik király mellett teendő közbenjárása iránt tettek, nem maradt eredménytelen : a király az alkudozásra hajlandónak nyilatkozván, october folytában a felek követei Pozsonyban találkoztak. Minthogy azonban a magyar biztosok a békét csak László s az ország részeinek visszaadatása mellett kivánták megkötni, s e miatt köztök és Fridrik biztosai közt igen heves viták támadtak, melyek az összejövetelt már-már minden sikerétől megfosztani látszának [3]), megjelent ott maga a kormányzó is [4]); mert tapasztalván, mennyire szaporodnak a fényében, hatalmában a rácz fejedelem javainak lefoglalása által is tetemesen emelkedett házának irígyei, felette érdekében állónak látta, hogy Fridrikkel a béke valahára megköttessék. S igy lőn aztán, hogy az egyesség megtörtént, s a kormányzó october 22-kén ez iránt következő tartalmu okmányt irt alá : megegyezik benne, hogy László 18 éves koráig Fridrik gyámsága alatt Bécsben neveltessék ; ezen ideig Fridrik a kezén lévő magyar városo-

---

[1]) György levele Katonánál XIII, 734.

[2]) Bonfin Dec. III, Lib. VII. 476. Turóczi IV, Cap. 47. e. h. 262.

[3]) Ebendorfer, Peznél II, 863.

[4]) Ottlétét a kiadott békelevélen kivül tanusitja egy más levele is (Datum Pozsony 3-o die festio b. Emerici a. d. 1450) melyben Soprony városát tudosítja, hogy a sopronyi, pozsonyi és budai harminczadot a pozsonyi polgároknak adta haszonbérbe. A Soprony városi levéltár eredetijéről.

kat és várakat is békében birja. Fridrik ellenben megigéré, hogy Hunyadyt Magyarország kormányzójának elismeri, s őt tiszte végrehajtásában sem maga nem gátolja, sem mások által nem gátoltatja, sőt neki ellenségei megfékezésére segítséget nyujtand. Midőn Fridrik az ifju királyt, mint már törvényes korut szabadon bocsátani akarja, Hunyadyt eziránt eleve értesítse, s tudta nélkül ezt ne is tehesse. Ugyanezen alkalommal Garay László is teljesen visszanyerte szabadságát, s a Fridriknél tuszul lévő János öcscse hazaeresztetett [1]).

Ezen szerződés még több ellenséget szerzett Hunyadynak, kit arról vádolának, hogy azt csak önérdekből, miszerint kormányzói tisztét még számos éveken át megtarthassa, kötötte légyen meg Fridrikkel. Hogy ő a kormányzói tisztet nem örömest bocsátotta volna ki kezeiből, a szerződés okmánya kétségtelenné teszi ugyan; de ki fogja ezért bűnös nagyravágyásról vádolhatni azon férfiut, ki az eláradt önzés, oligarchiai féktelenség és pártfondorlatok ezen idejében tiszta, hazafias lelkének öntudatában találhatta legjobb bizonyitványát annak, hogy a főhatalom senkinél sem lehet oly önzetlen, erélyes és igazságos kezekben, mint az övéiben? És ki nem tudja, hogy épen az oligarchiai kevélység és önzés sérti meg türelmetlen uralkodási vágyában legtöbbször az igazságot, ügyekszik sárba rántani, irígysége tajtékával bemocskolni a maga fölött tündöklő erényt, érdemet, nagyságot, kivált midőn az alsóbb rangból emelkedett az állam legfőbb polczaira? Hogy a nagy emberek e sorsában ő is osztozik, elég alkalma volt tapasztalnia Hunyadynak már elébb is, de még inkább 1451 óta.

A Fridrikkel való béke megkötése után személyének, emelkedő házának ellenei, kivált Czilley Ulrik, hevesebben kezdének ellene fondorkodni, mint bár mikor eddigelé. E gonosz embernek szinte főtörekvése volt, Lászlót Fridrik gyámsága alól mennél elébb kiszabadítani, hogy aztán rokonsági kötelékeinél fogva a főhatalmat ő bitorolhassa a gyermekkirály mellett az országban. Most e békeszerződés által czéljától számos évre elüttetvén, régi gyűlölete még nagyobb dühösségre fokozódott Hunyady ellen, s őt megbuktatni tűzte ki főczéljává. Garayt, Ujlakyt a maga részére vonván,

[1]) Ebendorfer e. h. A szerződés okmánya Katonánál XIII, 727. Fejér : Auth. Diplom. 149.

újabban ármánykodni kezdett ipájával, Brankovics despottal, s a hatalmas Giskrával; s ezek nem késtek újabb kellemetlenségeket késziteni Hunyadynak. Mi által bántá ezt most Brankovics, bizonytalan; csak azt tudjuk, hogy a régi sérelmeit feledni még mind nem tudó Hunyady őt ez évben (1451) ismét haddal készült megtámadni, s e végett a tavaszon tetemes erőt gyűjtött össze az alföldön. Házának irígyei azonban, kik bizonyosan nem várták, hogy ily gyorsan emeli fel boszuló karját, közbeveték magukat s egy békealkudozást hoztak inditványba. A kormányzó most annál hajlandóbb volt azt elfogadni, minthogy Giskra időközben még inkább fölingerlette haragját, s az országnak is még inkább érdekében állott a zavargó cseh kapitányt megfenyíteni. Elvégeztetett tehát, hogy Garay László nádor, Ujlaky Miklós erdélyi vajda és Palóczy László országbiró, Vitéz János nagyváradi püspökkel, Bükk Jánossal és Orbovai Lászlóval, mint Hunyady megbizottaival, az értekezletek végett Brankovicshoz Szendrőbe menjenek.

A kormányzó, ezen oldalról ekként megnyugtatva lévén, az alföldön felkészitett hadainak egyrészével a nyár folytában Giskra ellen indult. A hatalmas cseh kapitány, daczára a mult évi békekötésnek egyátalában nem akart simúlni a rendhez, s tűrni maga fölött a kormányzó felsőségét. Ő még mindig László főkapitányának czímezte magát[1]), s mint ilyen nem szűnt meg a hatalma alatt lévő országrészekben bitorolni a főhatalmat[2]). Most azt sugdosák neki Hunyady ellenei, hogy ez a hugával tartandó menyekző alkalmával őt megölni szándékozik. Giskra hitelt adott a durva rágalomnak, s nem is késett elárulni ellenséges indulatát. Még több

[1]) Igy czímezi magát már azon fentebb említett okmányban is, melyet a kövesdi egyezés után néhány nappal adott ki Kassán a szerződést aláirt városok biztositására.

[2]) Ennél fogva adta a kassai pénzverést és beváltást Modrár Pál nagy-idai kapitánynak és Gremczer Ágostonnak egy évre 5000 ftért haszonbérbe. A nevezetes okmányt, melynek másolatát a Kassa városi levéltárból magunk is vettük volt, bennünket megelőzve közlé Teleki: Hunyady-kor, Okmánytár X, 297. Szintezen főhatalmat bitorolta Giskra, midőn 1451-ki jun. 18-kán kelt levele szerint, a körmöczi kamarához tartozó bányatizedet, a király nevében s mint annak főkapitánya Flohel Péter körmöczi birónak és Jung Péter kamaragrófnak 3450 vörös ftért egy évre haszonbérbe adta. Ld. az általunk közlött brüsseli okmányokat, Magy. Tört. Emlékek Okmánytár I, 3.

husszita csapatokat híván az országba, egy kolostort Losoncz mellett elfoglalt, megerősített, s a vidéket abból zsákmányolni kezdé. Hunyady, ki most kormányzói tiszte érdekében még kevesbé akarta tűrni e zavargást, a rabló-fészket egy 16 ezernyi sereggel, melynek nagyobb részét az urak zászlóaljai alkották, táborolta körül, s oly keményen szorongatá, hogy az 500 főre menő őrség azt szabad elmenetel feltétele alatt feladni ajánlkozott. De Hunyady a rablókkal nem akart alkudozni, s feltétlen hódolatot kivánt. Majd azonban Giskra is megjelent a várda megsegélésére; minek következtében a kormányzó seregének egyrészét a vár körül hagyván, másrészével Giskra ellen siete. De alig kezdődött meg a csata, s ime azon urak, kik csak azért jelentek meg táborában, hogy őt elárulhassák, eleve koholt tervök szerint, mind a vár alól, mind táborából gyalázatosan elfutottak. Az ekként cserben hagyott s az árulás által zavarba hozott hívei, egyrészről a várbeliek, másrészről Giskra által két tüz közé jutván, rövid csatározás után futásnak eredtek. Számos mások közt Kompolthi János a csatamezőn maradt halva. Hedervárу László egri püspök pedig többekkel együtt fogságba kerűlt. De az árulók közől is elvette méltó díját egy kósza golyótól Pelsőczy István a tárnok fia, ki halála előtt bűnbánva vallá meg a gyalázatos összeesküvést.

A könnyű győzedelemhez jutott Giskra, miután csaknem az egész felső Magyarországot hatalma alá vetette, püspök foglyával Eger alá szállott, s azt felkérte; de a hazafias lelkű várnagytól mind a mellett is elutasíttatott, hogy a püspök a maga váltságául szinte sürgette a vár feladatását. — Azonban Hunyady, nem sokáig hagyta a féktelen kapitányt ekként gazdálkodni a felföldön. Boszura gyulva az aláválό csíny miatt, sietett le alföldi zsoldosai táborába, s avval nemsokára ismét a felföldön termett, s minthogy Giskra síkra szállni nem mert, annak várait kezdé vívni. Rosnyót, Szepsit, Derencsényt rövid idő alatt megvévén, Zólyomot, Giskra főfészkét táborolta körül, s miután a várost felégette, hamar meg nem vehető fellegvárával szemközt, annak féken tartására, egy várdát emeltete, s azt őrséggel ellátván, ismét Giskra szorongatására indula. De ellenei ekkoron már a maguk részére vonták az országos tanácsot, s ennek közbevetésére egy új békeszerződés készült a felek között, mely szerint a kövesdi, vagy mint az ekkor kelt okmányban áll, rimaszombati

béke oly módon újittatott meg, hogy Hunyady az elfoglalt várak birtokában maradjon ugyan; de a kövesdi béke szerint a cseheknek kötelezett öszveg maradékát, 10,600 frtban lefizesse; Giskra viszont minden további terjeszkedéssel felhagyván, a kormánynak s a törvényeknek engedelmeskedjék [1]).

E közben az országtanács és Hunyady fentebb említett biztosai által Brankovicscsal is megköttetett az egyesség, s erről aug. 7-kén Szendrőben főpontjaira nézve, oly értelmű levelet adtak ki a biztosok, hogy a kormányzó, a rácz fejedelem és a Czilley Ulrik közt létezett kölcsönös gyűlölség kiirtása végett, a házasság Hunyady Mátyás és Brankovics unokája, a 10 éves Czilley Erzsébet közt 1453 végén valóban végbemenjen; a kormányzó Brankovics lefoglalt jószágai közől Munkácsot, Szatmárnémetit, Nagybányát, Debreczent és Böszörményt sajátjául tartsa meg; ellenben Becsét, Becskereket, Száva Sz. Dömötört, Kölpényt, Szalankemént, Zimonyt, Érd-Somlyót és Világosvárt Brankovicsnak adja vissza; de ha ez unokáját a mondott időben át nem adná, ezen jószágok is a Hunyady-nemzetségre szálljanak [2]). — Ez alkalommal, ugylátszik, a török béke iránti közbenjárással is újra megbizatott Brankovics fejedelem; mert a meghalt Murad utódával II Mahommeddel, még ez évben három évi fegyverszünet köttetett, melybe László havasalföldi vajda is be lőn foglalva [3]).

Fridrik királynak régi terve volt Rómába menni, s magát ott császárrá koronáztatnia. Főleg ez indította őt arra is a mult évben, hogy Hunyadyval békét kössön, mert az ifju Lászlót is magával akarta vinni Olaszországba. Miután tehát Lászlónak, mihelyt nagykoruságra jut, kiadása iránt a cseheket és osztrákokat is megnyugtatta, s koronáztatása iránt a pápával is mindent elvégzett volt, az 1451-ki novemberben útnak indult. Most azonban Eizinger Ulrik, Albert királynak egykoron kedves embere s nagy befolyásu taná-

---

[1]) Turóczi IV. Cap. 48. Dlugoss : Lib. XIII, 81. Bonfin Dec. III. Lib. VII, 477. Chalkokondylasz Lib. VII. e. h. 140. Haselbach Peznél II, 863. Az országtanács és Giskra levelei Praynál : Annal. III. 82. kövv.

[2]) György deszpot levele Katonánál XIII, 788. Garay lev. Telekinél : Okmánytár X, 305.

[3]) Hunyady levele a brassaiakhoz. Teleky : Hunyadykor, Okmánytár X, 322. Dukas : Script. Byz. XII, 104.

csosa, kit érdekeiben Fridrik többféleképp megsértett, nagy ellenzéket támasztott ellene az osztrákok között. Az urak és városok általa fölizgatva, tűrni egyátalában nem akarták, hogy Fridrik az ifju Lászlót is magával vigye, s kiadatását követelték. Fridrik azonban a magyarok és csehek megnyugvásában bizva, sürgetéseikre mitsem hajtott, s útját tovább folytatta. De a boszura gyult osztrákok, kivált miután Lászlót, hogy mellette uralkodhassék, minden áron megszabadítani vágyó Czilley Ulrik is hozzájok csatlakozott, most nem hagyták magukat oly könnyen elutasíttatni, mint eddigelé. December közepén Bécsben gyülést tartottak, a Fridrik által kinevezett tisztviselőket letették, s Eizingert a tartomány főkapitányának választották, 12 kormányzó tanácsost rendelvén melléje; a magyarokat és cseheket pedig követeik által felszólították, egyesüljenek velök közös fejedelmök kiszabaditására Fridrik gyámsága alól.

Hunyady kétségkivül maga is örömestebb látta volna, hogy László az országban, jóra való magyar urak felügyelése alatt nevekedjék; de miként a körülmények álltak, ezt alig látta kivihetőnek; sőt bizonyosnak tarthatá, hogy László, Fridrik kezéből kiszabadulván, Czilley Ulriknak, anyjáról rokonának, jutand főleg befolyása alá. Örömestebb látta ennélfogva, hogy a fejedelem, míg felnő, maradjon Fridrik gyámsága alatt, — kinek visszavonult, fölötte mértékletes életmódja mellett a gyermek is legalább romlatlan férfiuvá növekedhetik, mintsem az alacsony jellemű, gonosz Czilley Ulrik befolyása alatt, lélekben és testben megromolva üljön fel majd az ország trónjára. E tekintetből tehát a kormányzó nem volt hajlandó pártolni az osztrákok és Czilley törekvését. De fájdalom, annyira növekedett már a nagy férfiu irígyeinek száma, hogy nem mindig az ő nézetei birtak többséggel az országos tanácsban; most pedig még Czilleynek is volt reá gondja, hogy Garay, Ujlaky s mások az ő törekvéseinek szerezzenek érvényt. Kénytelen volt ennélfogva megegyezni, hogy Fridrik után Magyarország részéről is követség küldessék a kis király kiadatását sürgetendő. De ezen követség is oly sükeretlen maradt Fridrik mellett, mint az osztrákok sürgetései [1]). Minthogy azonban Ausztriában nőttön nőtt az ellenzék, a magyar országtanács sem elégedett meg többé Fridrik ha-

---

[1]) Aeneas Sylvius Kollárnál e. h. II, 220.

logató válaszával, s az 1452-ki február 12-re Pozsonyba országgyülést hirdettetett [1]). Az urak s több megye s város követei innen marczius elején Bécsbe mentek át, közösen tanácskozandók az ott összegyült osztrák, cseh és morva rendekkel. Itt a négy nemzet marczius 5-kén egymással szövetséget kötvén [2]), elhatározta, hogy Lászlót és mind azt, mi országaitól elszakasztatott, ha másként nem lehet, fegyvererővel szabadítsák ki Fridrik kezéből; László azután atyjának végintézete szerint Pozsonyban neveltessék. Azután, még egy kisérletet teendők, követeik által leveleket küldének a pápához, kérvén őt, vetné magát közbe a nála megfordulandó római királynál, igazságos követeléseik teljesitése iránt, — és magához Fridrikhez is, őt fenyegetve szólítván fel, hogy közös fejedelmöket, a magyar szent koronát, s a letartóztatott várakat és városokat adja vissza [3]). A magyar rendek pedig, miután a fentebbi végzést az országban kihirdették, Giskra ellen, kit meg nem jelenése miatt már a pozsonyi gyülés elitélt, Czilley Ulrikkal oly értelmű szövetséget kötöttek, hogy miután a boldogult Erzsébet királyné meghagyásából ő adta át Giskrának Kassa, Lőcse és Bártfa városait, ezeket most László megszabadultáig szintén ő vegye Giskra ellen védelme alá [4]). Mindezek fölött némelyek, még László nevelőjével is összeköttetésbe lépvén, az ifju fejedelmet általa megszöktetni is megkisérlék, mi azonban idején elárultatván, nem sikerűlt [5]).

A követek, kiket a Rómából már visszatérőben lévő Fridrik maga elébe sem bocsátott, a pápánál sem találtak kedvezőbb fogadtatásra; sőt ez egyházi átokkal sujtotta mind azokat, kik a császárt gyámfia végett háborgatnák. De az osztrákok és Czilley már szintén nem hallgattak a pápa fenyegetéseire, s a visszatért Fridriket Bécsujhelyt addig ostromolták, mig az nekik s Eizinger mellőztével, különösen Czilley Ulriknak Lászlót sept. 4-kén ki nem adta [6]).

---

[1]) Hunyady meghivó levele Szabolcs vármegyéhez Telekynél, Okmánytár X, 320.

[2]) Praynál Annal. III, 89.

[3]) Teleki, Okmánytár X, 323. 325.

[4]) U. o. 328.

[5]) Aeneas Sylvius epist. 409.

[6]) Turóczi IV, Cap. 51. Aeneas Sylvius Hist. Frider Kollárnál e. h. 350 kövv. Hist. Boh. Cap. 40.

Az osztrákok e működéseiben a bécsi gyülés óta semmi részt nem vett többé Hunyady, nem annyira azért, mivel őt mind a pápa megintette, tartózkodnék e zavargásoktól [1]), mind a császár megnyerni ügyekezett hizelgő levelei által [2]), mint inkább azért, mivel meggyőződött, hogy ha László Czilley Ulrik kezeibe jutand, mit pedig megakadályozni alig lehet, annak mind az ifju király, mind az ország kárát vallja. Bár tehát a császárnak sem adta meg a kivánt segedelmet, másrészről az osztrákokat sem pártolta, hanem mivel látta, hogy a magyar urak többsége az osztrákokat legalább erkölcsileg támogatja [3]), maga az egész ügyben közönyösen viselte magát, s a felvidékre ment hadaival, hogy azt a mult országgyülési itélet miatt békétlenkedő Giskra ellen védelmezze [4]). Ez volt kétségkivül oka annak is, hogy Bécsbe sem ment a király üdvözlétére, hova az megszabadulta után vitetett, hanem csak László fiát küldé fel az esztergami érsek, a váradi püspök, Garay, Ujlaky s azon más urak kiséretében, kik az ifju királynál tisztelgének, s őt az országba meghívták.

Nagy örömére vált ezen uraknak, hogy László, midőn hallaná, hogy velök az osztrák nagyok azon vitatkoznak, hol lakjék a király, a vitának azon nyilatkozattal vetett véget, miképen „ő Magyarországban született, ott kellend tehát laknia is“ —; de már ekkor is aggodalommal láthaták, miként törekedik Czilley Ulrik az ifju fejedelmet egészen a maga hatalma alá hajtani, tőle minden más befolyást eltávolítani; és miként ügyekszik a 12 éves király jellemét megrontani. Első gondja volt ugyanis Czilleynek eltávolítani Lászlótól mindazokat, kik a fejlődő gyermeknek jó irányt adni, s őt magát ellensulyozni képesek lehettek volna. Igy a derék Eizingert mindjárt az első napokban megfosztva találjuk minden befolyástól [5]). Hogy pedig e kizárólagos hatalmat

---

[1]) Praynál : Annal. III, 111.

[2]) Engel : Gesch. des U. R. III, 1, 167.

[3]) Chmel : Material. II, 21. Némelyek fegyveresen is részt vettek Neustadt ostromában ld. Kovachich : Form. Sol. Styli No. 133. 532.

[4]) Dat. in Descensu n. exerc. prope Civit. Crempniciens. fer. 3-a p, post fest. b. Stephani. R. a. d. 1452. Meghagyja Majtényi Györgynek, hogy fegyveres népét, s a vidékbeli földnép harmad részét ásókkal, fejszékkel — etcetera attinentia . . ad laborandi fortalicy sub Civitate Crempniciensi fiendi — táborába hozza. A bécsi csász. könyvtár irataiból.

[5]) Bizonyitja ezt Eizinger egy levele (Geben zu Wien am Samstag

magának a jövőre is biztosítsa, oda fordítá minden törekvését, hogy a gyermekből kéjenczet, árnyék királyt neveljen, lelkében minden munka s komoly foglalkodás iránt undort, gyűlöletet ébreszszen. Egyik mulatságból a másikba ragadta őt, alig engedve neki időt nem hogy tanulásra, mívelődésre, hanem csak nyugvásra is. Hogy pedig őt minden komolyabb foglalkodásra, ha tán jőne is valaha kedve ilyesmire, képtelenné tegye, szellemét s kedélyét, tehetségeit s hajlamait ügyekezék szeszes italok s kora szerelmek által elölni; szóval, kiszámolt rendszerességgel fogott a gyermek lelkének, erkölcseinek megrontásához [1]); és bizonyára nem rajta mult, ha gonosz szándoka még sem sikerült egészen kivánsága szerint.

Még könnyebb volt a bizalmatlanság és gyanu mérgét becsepegtetni a gyermek szivébe a távollevők iránt, mint eltávolítani tőle minden jobb befolyást. És e tekintetben kivált Hunyady Jánost, kitől méltán legtöbbet tartott, tűzte ki áldozatává az aláváló Czilley. A királyt csak bérenczeivel környeztetvén, ugy festeté le ezek által László előtt Hunyadyt, mint a kitől trónját s életét egyaránt kell féltenie. „Ő már két nagy sereget s az egész magyar nemességet elárulta a töröknek, — igy szólának a fondorlatot még át nem látó gyermek előtt az alávalók, — maga Ulászló király is az ő hűtlenségének lett áldozatává; ő ki a királyi hatalmat még mindig bitorolja, a királyi jövedelmekből csak párthíveit gazdagítja és sajat hatalmának épületét rakja, semmitől sem fog visszaborzadni, mi nagyravágyó terveiben utját állja [2]).

Czilley ármányai nem maradtak elrejtve Hunyady előtt: a Bécsben járt követség néhány szemes tagja híven értesítette őt az ellene készülő cselszövényekről. A kormányzó ezek hallatára eleinte ellentállni szándékozott Czilleynek, s nemcsak háza barátaival szorosabb szövetséget kötött, hanem még a Bécsben történtekkel szinte elégedetlen Giskrához is közeledett s vele oly egyességre lépett, hogy egymást minden

---

nach d. heil. Kreutztag Exaltationis anno 1452) Soprony városához, melyben ennek tudtára adja, hogy azon ügyet, melyben őt megkeresték, miután magának már semmi hatalma, a király és Czilley ur elébe vigyek. A Soprony városi levéltár eredetijéről.

[1]) Aeneas Sylvius Hist. Frider. III. Kollárnál, Analecta Vindob. II, 396.

[2]) U. o. 404.

erőszak ellen segítsék, s a hatalmokban lévő várakat és városokat senkinek, — kiskorusága alatt, mig Czilley vezetéke alól ki nem kerűl, magának a királynak se adják ki [1]). De hamar átlátta Hunyady, hogy ily módon csak irígyeit szaporítaná, s az ellene elhintett rágalmak hitelét erősítené; ezeket tehát csirájokban elfojtandó, elhatározta magát, lemondani kormányzói tisztéről. E végett azon követséggel, melynek a korona s az ország letartóztatott részei iránt Fridrik biztosaival kellett alkudoznia, november 11-kén személyesen felment Bécsbe.

Míg itt az alkudozások a sokat követelő császár biztosaival folytak, és végre is siker nélkül szakasztattak félbe, Hunyady feltett szándokát valóban végre is hajtotta: az 1453-dik év elején, egy ünnepélyes gyülekezet alkalmával kormányzói tisztéről lemondott. László, a lemondást elfogadván, őt érdemei jutalmául Besztercze örökös grófjává s az ország főkapitányává nevezte, egyszersmind az ország jövedelmeinek kezelését is kezein hagyván [2]).

III.

Czilley Ulrik, mióta látta, hogy mindenható befolyását a királyra féltenie nincs oka a vele ebben versenyezni nem akaró Hunyadytól, a maga terveit egészen megváltoztatta ennek irányában. Meg lévén győződve, hogy Magyarországon hatalmának senki sem állhat utjába, ha Hunyadyval barátságos viszonyban él, s tudván azt is, hogy ezt nem fogja oly módon háttérbe szoríthatni, mint Eizingert Ausztriában: ugylátszik, azon dolgozott, hogy őt maga iránt lekötelezze, barátságát megnyerje. Őt minden alkalommal a legnagyobb tisztelet jeleivel halmozta el; s kétségkivül az ő tanácsára történt az is, hogy a király Hunyadyt a beszterczei grófsággal megadományozta, az ország jövedelmeinek kezelésében meghagyta, s nagy becsű ajándékokkal tisztelte meg. Szinte ily kegyelmesnek mutatta magát iránta a király Pozsonyban is, hova a magyarok kérelmeitől indittatva, az 1453-ki január végére országgyülést hirdetett. A király itt nemcsak a

[1]) Aeneas Sylvius e. h. 405.
[2]) U. a. Frehernél II, 60. Turóczi IV. Cap. 51. Bonfin Dec. III. Lib. VII. 480. Arenpeck, Peznél I, 1259. stb.

beszterczei grófságról és czímere bővitéséről szóló okmányt kiadatta Hunyadynak [1]), hanem őt még a görgényi és dévai uradalmakkal s Temes és Körös megyékben több más javakkal is megadományozta [2]); fiát pedig, az alig 20 éves Hunyady Lászlót Horvát- és Dalmátország bánjának méltóságára emelte [3]). És ha tudjuk, hogy Czilley oly aggodalmasan őrzötte az ifju királyt, hogy őt szeme elől egy perczig sem veszté el, s ez annyira függött tőle, hogy az ő tanácsa, helyeslése nélkül egy lépést sem tett: nem fogunk kételkedhetni, hogy mind ez Czilley befolyásával, egyenes akaratával történt. És az országgyülés menetében is minden Hunyady kivánsága s akarata szerint folyt [4]); mi Czilley megegyezte nélkül alig történhetik vala. László bár 13-dik életévét is csak néhány nap mulva volt betöltendő, az uralkodást tényleg átvette, s annak jeléül az ország törvényeinek és szabadságainak megtartását hittel fogadta, s viszont az ország rendei által is hűségeskűt tétetett le maga iránt [5]). Végeztetett továbbá, hogy a király külföldiekre országos tisztet, méltóságot ne ruházzon; az ujabban emelt várak, melyek csak az ország belbékéjének háborgatására szolgálnak, lerontassanak; a volt kormányzó adományai érvényesek maradjanak [6]). Bár törvénybe nem ment, végeztetett az is, hogy Giskrának a kezén lévő várak és városok átengedéseért bizonyos pénzöszveg fizettessék, s e végett minden jobbágytelektől egy forintnyi adó szedessék [7]). Giskra ezután nemsokára el is hagyta az országot.

Miután Hunyady már Bécsben, a kormányzói tisztről történt lemondásakor az ország főkapitányává neveztetett, s a közjövedelmek kezelésével is megbízatott, újabb rendelkezés most nem tétetett az igazgatás tekintetében. Czilley mindazáltal a király tudtával oly egyességre lépett vele, hogy a közjövedelmekből a királyi udvar tartására évenként 24,000,

---

[1]) Praynál Annal. III, 125. Telekinél : Hunyadyak kora Okmánytár X, 347.

[2]) Telekinél e. h. 356. kövv.

[3]) U. a. II, 277. a 3-dik jegyzet alatt.

[4]) Aeneas Sylvius : Hist. Boh. 132. (a baseli 1571-ki kiadás szerint) Res ibi pro voluntate Huniadis ordinantur.

[5]) Ez első nyoma a KK. és RR. által mondott hódolati eskünek.

[6]) Corpus Juris I, 207.

[7]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. II, 119.

neki magának pedig a király melletti szolgálataiért 12,000 forintot adjon, a többit szabadon fordíthatván, mint annak előtte, az ország szükségeinek fedezésére [1]).

De bár ekként jó egyetértésben volt is ekkor Czilley Hunyadyval, kitől a maga hatalma tekintetében, annál több oka volt tartania, mennél inkább tapasztalta az országgyülés folytában is, hogy a főrendek többsége, s az egész nemesség, néhány ur minden fondorlatainak daczára is, meleg ragaszkodással viseltetik a nagy férfiu iránt : őszinte barátság s bizalom nem létezhetett a két, egymástól jellemre oly különböző, férfiuban egymás iránt : csak tűrték egymást, Hunyady Czilleyt a közbéke —, ez amazt hatalmának fentartása végett. Czilley azonban, a nagy férfiu jellemét felfogni képes nem lévén, s őt magához hasonló önzőnek tartván, míg barátságot színlele, egyszersmind éreztetni is akarta vele, hogy számos ellenei közt az ő barátsága nélkül Hunyadyt is oly sors érné, mint minő Eizingert érte. Ezen kivül pedig, nehogy Hunyady Eizingerrel ellene valaha egyesüljön, a gyűlölet magvát is el akarta hinteni a két férfiu között. A magyarok, maga Hunyady is, azt ohajták, hogy a király hosszabban időzzék köztök, s beljebb is menjen az országba, mi azonban nem volt Czilley terve szerint. Hunyadynak tehát, ki a király vonakodásának okát kérdezé, azt hazudta az ármányos ember, hogy Eizinger tette félénkké, bizalmatlanná a királyt, azt sugdosván neki, hogy ő, Hunyady, élete ellen törekedik. Hunyady erre szembesíttetni kivánta magát Eizingerrel, s a király Czilley szavára, ki jól tudá, hogy Eizinger megjelenni nem fog, többször is meghivatá, de mind hasztalan, a cseltől félő urat. — Czilley még ezáltal sem ingathatá meg ugyan a hitet Hunya-

---

[1]) A Hunyadyak korának nagy érdemü irója az állitja, (II, 283) hogy Czilley csak kelepczébe akarta ejteni Hunyadyt, ki ellen most sem szünt meg fondorkodni, midón őt a kormányzóság átvételével a szövegben említett föltételek alatt megkinálta, s hogy Hunyady az ajánlatot visszautasitván, a közdolgoktól ekkoron egészen visszavonult. Ezt mi tévedésnek tartjuk. Hogy Hunyady az igazgatás kezelésében megerősíttetett, oly világosan mondják, Aeneas Sylvius, Turóczi és Bonfin, hogy abban kételkedni nem lehet; s maga a nagyérdemü szerző is közöl (Okmánytár X, 395) egy oklevelet, mely szerint Hunyady Erdélybe távozván is intézkedett a kormány ügyeiben, s pedig in persona Regiae Maiestatis. Hogy pedig a királyi udvartartásra valóban 24,000 ft. adatott Hunyady által, szinte kétségtelen Aeneas Sylviusból. Hist. Frid. III, Kollárnál 448. és epist. 162. Opera 713.

dyban Eizinger becsületessége iránt, de azon czélját legalább elérte, hogy Hunyadyval újabban is láttatá, mennyire hatalmában áll a gyermek-király, s mily veszedelmes lehet ő arra nézve, kire cselszövényei hálóját kivetette [1]).

A király, minden kérelmek daczára, még februárban oda hagyta Pozsonyt, miután Hunyady Lászlót a Szepességben és környékén zavargó csehek ellen intézendő hadjárat fővezérrévé nevezte ki. Giskra távozta után ugyanis kapitányainak egyike, Axamith, a gazdag zsákmányt nyujtó hazát nem akarta elhagyni, s több ezer csehet gyűjtvén össze maga kökül, rablással rettegteté a felvidéket. A király utóbb még Perényi Jánost, a Homonnay urakat, Szentmiklósy Pongráczot, Rozgonyi Osvátot is felszólítá, támogatnák zászlóaljaikkal az ifju vezért; ki aztán némileg meg is fékezte a rablókat [2]).

Hunyady János maga az országgyülés szétoszlása után Erdélybe utazott, ugylátszik, családi ügyeinek rendezése, az uj királyi adományok birtokba vétele végett [3]). Az évet részint ezekben, részint Temesváron töltötte a hős, mindig szemmel tartván a törököt, s várván míg az Konstantinápolyt megveszi, — mert egy igen elterjedt s közönségesen hitt jóslat, ennek elestéhez kötötte a keresztény fegyver szerencséjének újabb feltünését. Itt, az alvidéken érte őt azon nagy érdekű hír is, hogy Eizinger Ulrik az osztrák rendek jobbjaival összeszövetkezvén, Czilleyt megbuktatta, ugy hogy ez életét is csak bajosan menthette meg az ellene fölingerült bécsi polgároktól [4]). László ezután több magyar egyházi s világi urak kiséretében Prágába utazván, a husszitákhoz hajló, s e miatt a pápától még meg nem erősített Rokiczana érsek mellőztével, magát Dénes esztergami cardinal-érsek által, october 28-kán cseh királylyá koronáztatta [5]).

Jelen volt a koronázáson Hunyady János is, és még a koronázást megelőző napon Podjebráddal, a Sternbergekkel

---

[1]) Aeneas Sylv. Kollárnál e. h.

[2]) U. a. ep. 162. Oklevelek Katonánál : XIII, 907. kövv. A löcsei templom felirata Schwandtnernél I, 885. Teleki : Okmánytár X, 386. kövv.

[3]) Teleki : Okmánytár X, 399. kövv.

[4]) Aeneas Sylvius Kollárnál II, 450. és Hist, Boh. 134.

[5]) Dubravius : Hist. Boh. Lib. XXIX, 272. l. Dlugoss Lib. XIII, 124.

és Eizingerrel egymás segedelmére s illető hazáik javának eszközlésére szövetséget kötött [1]). De ezután nem sokáig mulatott itt Hunyady, mert Konstantinápolynak még május 29-kén történt eleste után, — minek híre azonban csak a nyár folytában lett bizonyossá a kereszténységben, — Magyarország egén is vészfellegek gyűlöngének. Szebeni és bártfai kereskedők, kiknek keleten széles kereskedelmi összeköttetéseik valának, hirűl hozták, hogy II Mohammed a keleti birodalom elfoglalása után azt mondta volna, hogy „valamint csak egy isten van a mennyben, ugy a földön is csak egy urnak kell lenni“; s e mondatának valósítását Magyarországon kezdendő, nagy készületeket tesz az országot a következő évben megtámadni. Mielőtt Hunyady Prágából távozott, a király őt a közdolgok igazgatásában, s az ország jövedelmeinek kezelésében egy nagy országos tanács alkalmával újra is megerősítette [2]); mindenki érzé, hogy csak az ő hős karja fordíthatja el a vészt az országtól, s a kereszténységtől.

A török szándokairól szárnyaló hírek a nemzetet, — melyben a hosszu oligarchiai zavargások a polgári erényt igen meggyéritették, s a haza szent szerelmét önzés, az áldozatkészséget önhaszonlesés, a közszellemet magánérdek, meghasonlás, pártviszály váltotta fel, — félelemmel töltötték el, s figyelmét az oly rég elhanyagolt, bomladozó honvédelem rendszerére fordították. Az 1454-k év elejére országgyülés hirdettetett, melyen Hunyady a rendek által is kineveztetett az ország főkapitányává, s az egyházi és világi urak, és a nemesség részéről hat-hat adatott melléje, kik megvizsgálnák, hány zászlóaljat lehet felállítani a királyi jövedelmekből, s gondoskodnának, hogy ezen jövedelmek a királyi kamrába pontosan beszolgáltassanak, s a zászlós urak is rendesen megkapják azon díjakat, melyek nekik a tiszti zászlóaljak felállitására kijárni szoktak. Végeztetett továbbá, hogy az említett országos bizottmány ügyeljen fel arra is, hogy a papok, jövedelmeik arányában oly módon járuljanak a honvédelemhez, mint Zsigmond király alatt rendeltetett. A világi urak s birtokos nemesek mindnyájan személyenkint tartozzanak megjelenni a táborban, váraik őrizetére csak egy várnagyot hagyván otthon. A telek-katonaságot és a jobbágytalan kis nemességet

---

[1]) Chmel: Fontes rerum Austr. II, 31.
[2]) V László levele Praynál : Annal. III, 152.

illetőleg, minden megyében biztosok neveztessenek, kik a szolgabirákkal a telkek számát összeirván, minden száz telek után négy lovast s két gyalogot jól telfegyverezve állítsanak ki, a kiket a megye által választandó kapitány vezessen a fővezér zászlai alá; a jobbágytalan kis nemesek, kik koruk szerint szolgálatra alkalmasok, fejenkint keljenek fel. Ezek mindazáltal, valamint a telek-katonaság is csak az ország határain belöl kötelesek szolgálni. A királyi és királynéi városok, a rácz fejedelem és Czilley szabaditékos városai, Tótország, a jászok és kunok hasonlókép minden száz telek után négy lovast és két gyalogot állítsanak a táborba. Ki ezen szabályokat megsérti, a tábort idő előtt elhagyja, jószágvesztéssel lakoljon, az urak s birtokos nemesek pedig, ha a reájok eső fegyvereseket hiányosan állítanák ki, minden lovasért 16, s minden gyalogért 10 arany forintnyi birságot fizessenek.

E gondoskodás az ország védelméről nem volt fölösleges: Brankovics György már kora tavaszszal, személyesen felkereste Hunyadyt, segedelmet kérvén tőle Mohammed ellen, ki országát megtámadta. Hunyady, ki az országgyülés szétoszlása után, mindjárt nagy buzgalommal látott a hadgyűjtéshez, mihelyt felkészült, Brankovicscsal együtt átkelt a Dunán. Mohammed ekkoron Osztroviczát már megvette volt és Szendrőt ostromolta. De Konstantinápoly megvívója nem mert szembeszállani a nagy hírű vezérrel, ki atyjára, Muradra annyiszor oly sulyos csapásokat mért volt. Hunyady jöttének hírére Szendrő ostromával felhagyott és Drinápolyig vonult vissza, Firusbéget hagyván csak hátra Szerbiában, mintegy 30 ezernyi sereggel. Hunyady Krusolicznál találkozott szemben Firusbéggel, és miután őt megverte, s magát számos előkelő törökkel egyetemben elfogta, futamló hadát pedig megsemmisítette, egész Pirotáig és Bodonig lehatott győzedelmes seregével, s e városokat fölégette. Itt értesült, hogy Mohammed egész haderejével kiindult ellene Drinápolyból. Ő tehát, mivel a zászlai alatt álló sereg csekélyebb volt, mintsem az egész török haderővel megütközni tanácsosnak láthatta volna, Nándorfehérvárra vonult vissza, hogy ott a határokon kivül táborozni nem köteles nemességgel egyesülve, várja be a török támadását. Innen szólítá fel aztán Fridrik császárt is, hogy mint a kereszténység világi feje, egyesítse a keresztény fejedelmeket: most igen alkalmas az idő, megalázni a törököt; de ha ez nem történik meg, az

elbizott ellenség nemsokára nagy veszélyt hozhat a kereszténységre [1]).

E kérelemnek most jó sikerét várta Hunyady, mert Konstantinápoly eleste nagy hatást tett a kereszténységre, s Európa fejedelmeiben mutatkozott is némi hajlandóság a török elleni hadjáratra. De Fridrik nem azon ember volt, kiben az ily vállalatra szükséges erélyt s tevékenységet föltalálni lehetett volna. Ő ugyan mindjárt a tavaszon összehívta Regensburgba a birodalom rendeit; de maga sem ott, sem Frankfurtban nem jelent meg, hol a rendek september folytában még egyszer összegyűltek; minek következtében, bár a hadjárat Aeneas Sylvius, császári biztos, és a hatalmas szónoklatu s a pápa megbiztából Németországban kereszthadjáratot hirdető Capistrán János ferenczi szerzetes sürgetéseire végzésssé lett is, megindítása idejére nézve a rendek nem tudtak megegyezni. E közben, miután a török Sophia melletti táborában nyugton maradt, s utóbb Konstantinápolyba tért vissza, Hunyady is szétbocsátá a felkelt hadat. — Brankovics György pedig a külfejedelmek segélyében többé nem bízva, harminczezer arany évi adó igéretével békét eszközlött ki magának.

A török hadjáratról még a télen is folytak az értekezletek, mind Magyarországban, — hol e végett a király Vizkereszt napjára, Budára országgyülést hivott egybe [2]), mind Neustadtban, hol az 1455-ki februárban a pápa s több fejedelmek követei gyűltek össze, a magyar országgyülésből kiküldött követekkel tanácskozandók [3]). De V Miklós pápának marczius végén történt halála, Czilley Ulriknak Lászlónál ismét kegyelembe jutása és Fridrik császár hanyagsága mindezen készületeket megakasztotta. A magyar követek üres biztatásokkal bocsáttattak el Neustadtból.

A dolgok e fordulata annál kellemetlenebb volt Hunyadyra nézve, minthogy ezután kedvencz foglalkodása, a török háboru, helyett alacsony fondorlatokkal kellett egy

---

[1]) Hunyady levele a császárhoz Praynál : Annal. III, 145. U. a. a szászokhoz Teleki X, 430. Turóczi IV. Cap. 50. V. ö. Hammer : Gesch. des Osm. R. I. 433.

[2]) V László király levele a szászokhoz Fejér : Authent. Dipl. 158. Több ur levele ugyanazokkoz, u. o. 163 és Hunyady levele a császárhoz : Tudom. Gyüjtemény 1835. III. füz. 39. l.

[3]) Aeneas Sylvius Praynál : Annal. III, 154.

ideig bajlódnia. Czilley Ulrik nem állhatott ellen az egyszer megizlelt hatalom csábingereinek, s mindaddig nem nyugodott, míg viszont ő is meg nem buktatta vetélytársát, Eizinger Ulrikot. Nem tartozik hozzánk, elbeszélni azon alávaló fondorlatokat, melyekkel végre czélját érte. Elég mondanunk, hogy Czilley az ifju király, az Eizinger erélyes kormányát megunt osztrák urak, s az elcsábitott bécsi nép által az 1455-ki aprilban diadal menethez hasonló ünnepélylyel fogadtatott s kisértetett be Bécs városába. És az ármányos ember azon elhatározott szándokkal lépett fel most a király mellé a trón lépcsőire, hogy Hunyadyt is megbuktassa, kiről azt hitte, hogy elébb a maga megbuktatásában Eizingerrel egyetértett; kitől félhetett, hogy a mult évben, a török hadjárat alatt Horvátországban elkövetett féktelenkedéseiért, s a törökkel folytatott összeköttetéseiért kérdőre vonathatik; kiről tudta, hogy alacsony czéljainak soha sem lesz közönyös elnézője; ki ellen fellépni a nagy férfiu irígyei, kivált a maga rokona Garay nádor által is buzdíttatott [1]).

A fondorlatok kezdetének idejét egy szövetség jelöli, melyet Czilley Garay nádorral s Ujlaky vajdával mindjárt Bécsbe visszatérte után, april 7-kén (1455) kötött, melyben kötelezte magát, hogy e két urat mind a kormányt illető, mind magán ügyekben a király előtt mindenki ellen támogatandja [2]). Majd az erdélyi szászokat bujtogatta fel Hunyady ellen, hogy a királynál ellene panaszt emeljenek; s fölmelegítette mind azon rágalmakat, melyekkel őt már elébb is terhelte volt a király előtt. „Ő, Hunyady, az országban s nem László a valóságos király, — sugdosá a gonosz ember a hiszékeny királyi ifjúnak, -- ő szedi be az ország jövedelmeit, az ő hatalmában vannak az ország legerősebb várai s egész fegyveres ereje. Semmi kétség, hogy a koronára áhitozik, mit ha másként nem, végre is a török segedelmével kezébe fog keríteni, kinek már a magyarok két nagy seregét is elárulta. Nyilván a török ellenségének színleli magát, de alattomban annak barátja. Már kétszer megszegte hitét: Erzsébet királynét elhagyta; a behivott lengyel Ulászlót a

---

[1]) A gyülölet főokául Bonfin azt mondja, hogy számüzetése alatt Hunyady nem fizette neki a 12 ezer aranyat. Ezt látszik érteni Aeneas Sylvius is midőn irja (Hist. Boh. Cap. 64.) Locum eius optabat, nec post lectionem (tán ejectionem?) promissum acceperat aurum.

[2]) Teleki, Okmánytár X, 437.

várnai ütközetben elárulta. Ha, mit ismét sürget, az országba megy László, erőszakkal vagy méreggel kétség kivül elvesz az ő keze által; mert már ki vannak a cselek élete ellen hányva. Meg kell tehát előzni, ellene kell visszafordítani az általa tervezett merényletet. Igérje meg a király, hogy nemsokára visszatér az országba, de elébb a közügyek színe alatt idézze őt udvarába; ha feljő fogassa el s ölesse meg: csak igy fog László atyai örökségében békével uralkodhatni.“ [1])

A vészborn ekként mind sűrűbben torlódott a hős feje fölött, mi azonban csak arra szolgált, hogy jellemének nagyságát s tisztaságát egész fényében kitüntesse. Az elcsábított ifju király Czilley terve szerint őt Bécsbe hivatá. De ő ekkor már értesitve volt az ármányról Vitéz János püspök s kir. kanczellár által s azt válaszolá, hogy az országban mindenütt jobbágyi hűséggel teljesitendi királya parancsait, de külföldre menni nem köteles. E válasz Lászlóval még inkább elhitette a hallott rágalmakat; s újabb parancs megy Hunyadyhoz: jelenjék meg tehát Köpcsényben, az ország határain, hol vele Czilley tudatni fogja a király akaratát. Határozattá lőn hogy, ha onnét őt a Bécsbe menetelre reávenni nem lehetend, helyben ölessék meg. Hunyady engedelmeskedett; de ismervén a cselt, kétezer lovas kiséretében méne fel s a vár előtt egy nyillövésnyire megállapodék. Czilley ez által meglepetve, hogy őt kiséretétől elszakaszsza, kiüzen: hogy ő a király személyeben jő, illő tehát, hogy felkerestessék; rangja olyan, hogy nem válhatik kisebbségére Hunyadynak, ha őt a városban meglátogatja; itt kényelmesebben is végbe mehet az értekezlet. Czilley van hozzá küldve, — lőn a válasz, — s nem ő Czilleyhez; a rang-elsőségről feleselni sem hely, sem idő; Magyarországban a Czilley grófok az ország főkapitánya után állanak; s elvégre nincs kedve a gróffal várban találkozni, ha abban elébb szintannyi őrsége nincs, mint a grófnak. A találkozás tehát nem jött létre.

De Czilley nem akarta elszalasztani a kelepczéhez egyszer már oly közel csalogatott martalékot, s harmadszor is parancs megy hozzá a király nevében, jőne fel mennél elébb, a királynak felette fontos ügyekben, mulhatatlanul

---

[1]) Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 64. Opera 136. és Hist. Frider. Kollárnál II, 458.

kell vele szólnia; személyét menevéd biztosítandja. Hunyady hogy még azon irígyeit is elnémitsa, kiktől előbbi meg nem jelenése miatt a király iránt engedetlenséggel vádoltatott, visszaüzen, hogy azonnal megindul Bécs felé, de a menevédet a saltzburgi érsek, Károly badeni fejedelem és Podjebrad által is aláiratni, s elejébe küldetni kivánja. Minden meg lőn igérve. Ő tehát ezer lovas kiséretében átlép a határokon s pár mérföldnyire Bécs előtt megállapodik, várván a menevédet. Nemsokára Lamberg lovag jő elébe, hírül hozó, hogy maga a király fényes kiserettel jő elébe : sietne tehát; a levelet a találkozásnál veendi majd Czilleytől. Hunyady kiséretével együtt lóra ül s Bécs közelćig halad; de midőn a nyílt tágas mezőn senkit sem látott, egy közel faluban megállapodék. Most Czilley maga vágtat elejébe negyven lovassal s inti őt, folytatná utját s ne hagyná a királyt oly sokáig váratni magára. „A mező nyílt, mondá neki a hős, de senkit sem látok közeledni magam felé“. „A király a hőség miatt a szőlős kertek árnyában várakozik“ — felelé Czilley. „Jó, monda Hunyady, megyek; de add át a bátorságlevelet“. „A királynál feledtem“, hazudta amaz, elfogulatlanságot mesterileg színlelve. „Hazudtál lovag“, mondá ekkor Hunyady Lamberghez fordúlva. „Csak a gróf parancsát teljesítém, válaszolá Lamberg, őt gáncsold, ha nem adja át a menevédet“. És most Hunyady sem fojthatá el tovább haragját. „Igy akartál-e megcsúfolni, aláváló lélek?“ dörgi a megszeppent Czilleyre. „Tőrt vetettél nekem? De magad estél a verembe, melyet számomra készítettél. Hatalmamban vagy, s megölhetnélek, gaz tetteid méltó jutalmáúl. De tisztelem a királyt, neki, ne magadnak, köszönd életedet; hanem óvakodjál velem még egyszer így találkozni“. Ezt mondván, ellenét az aláválóság és a vallott kudarcz szégyenérzetének hagyván hátra, csapatával az országba visszaszáguldott [1]).

Az ifjú király és csábítója Czilley, kik a nagy ember jellemét felfogni képtelenek, annak tetteit, elhatározásait a magokéihoz mérték, polgári háborútól tartottak. A félelem nem is volt egészen alaptalan; mert a honfiak nagy része, a haza nagy emberében, kinek vesztesége kipótolatlan hiányt okozott volna, magát a hazát látta oly gyalázatosan megtá-

---

[1]) Aeneas Sylvius : Hist. Boh. Cap. 64 Opera 136 kövv. l. Bonfin Dec. III. Lib. 7. 484.

madtatva, és zajlongani kezdett. Czilley szorultságában Giskrát hívta ismét az országba.

E viszályok közt nyílt meg junius folytában Győrött az országgyűlés, melyre Brankovics fejedelem is megjelent, segélyt kérendő a török ellen, ki országát a tavaszon ismét megtámadta. Ennek a török készületeit s ezekből Magyarszágot is fenyegető veszélyt ábrázoló előadása s igérete, hogy az ország seregéhez tiz ezernyi jól felkészűlt haddal kész csatlakozni, valamint Capistrán Jánosnak, ki a keresztahdjárat hirdetése végett nem rég jött volt be az országba, békére, egyetértésre buzdító hatékony beszédei némileg lecsilapították az ingerűltséget, mely a király, Czilley s pártjok ellen támadt volt, midőn a gyűlésre szinte megjelent Hunyady, nehogy személye miatt a haza szenvedjen, hivatalairól lemondott [1]). Még inkább a közügyekre fordúlt a rendek figyelme, midőn junius 21-kén sebes futár érkezett a rácz fejedelemhez, hírűl hozó, hogy Mohammed szultán Novoberdót gazdag arany- s ezüst bányáival, melyek uroknak évenként 120 ezer aranyat termeltek, elfoglalta, s több más várat s várost körültáborolt. Hunyadyban a közveszély ismét háttérbe tolta magán sérelmeinek emlékezetét, ismét fölébreszté benne kedvencz eszméjét, a török elleni hadjárat előkészítését, s példája által másokban is lelkesedést költendő, saját költségein tíz ezernyi hadat ígért kiállítani a csatatérrre. És ha ezekhez, ugymonda, a király 20 ezerre emelhető dandára, a burgundi fejedelemtől igért szintannyi segélyhad, a frankfurti gyűlésen megajánlott s a pápától és Olaszország államaitól várható sereg hozzácsatlakozik, a keresztény sereg könnyen megütheti a százeret; ennyi haddal pedig, ha az csak három hóra láttatnék el zsolddal, (utóbb majd megszerezné azt maga az ellenség földén), nemcsak Európából, hanem még a szent földről is kiűzi a törököt [2]).

Az országgyűlés, nem tudjuk mi okból, juliusban Budára tétetett át. Innen írtak aztán az ország rendei az új pápának, III Calixtnak, szerencsét kívánván neki felmagasztaltatásához s kérvén őt, hogy koronáztatásakor tett igéretéhez képest ne késsék segélyét nyujtani a török ellen. „Még

---

[1]) Ugy látszik, fia, Hunyady László is ekkor mondott le Horvát- s Dalmátország bánságáról.

[2]) Capistrán János lev. a pápához, Praynál : Annal. III, 157.

most mindenki közőlök azt hiszi, hogy lehetséges a törököt kiűzni Európából; de ha a segély elmarad, e reményről rövid idő mulva le kellend mondani. Ők maguk, mennyire tőlök telik, szokott állhatatossággal készek önvédelmökre kiállítani minden erejöket; elhatározták mindazáltal bevárni ő szentségének is segedelmét“ [1]).

A nagy eszme annyira megragadta Hunyady hős lelkét, hogy annak valósíthatása végett még ellenségeivel is kész volt, hihetőleg Capistrán János közbenjárására, kibékülni. A királylyal kötött egyessége szerint Hunyady átadta a kezén lévő legtöbb királyi várat, s ezek közt Budát is; az ország déli részének kormányát s védelmét ismét magára vállalta; s hogy a király lelkéből minden gyanút kiirtson, a maga kisebbik fiát Mátyást, a király udvarába, annak udvarnokai közé küldötte [2]). A Czilleyvel kötött szerződésben, mely aug. 1-jén kelt a felek őszinte barátságot és kölcsönös védelmet igértek egymásnak, s kikötötték, hogy necsak a hitszegés, hanem a király s korona elleni hűtlenség büntetése, tehát jószág és fejvesztés büntetése érje azt, ki e szerződést megszegi [3]). Egy más levélben Mátyás fiának jegyese Czilley Erzsébet nászajándokának meghatározását is egészen ennek atyjára Ulrik grófra bízta [4]). Kibékült végre Garay László nádorral is; minek jeléül, ugy látszik, ekkor lőn a házasság is elhatározva Hunyady László és Garay leánya közt. A nagy férfiu jelleme kezeskedik, hogy e kibékülése őszinte volt; de Czilleyét, Garayét most is színleltnek bizonyíták a bekövetkezett események.

Az ország rendei még augusztus havában is együtt voltak Budán, de a török hadjáratra nézve még sem tudtak megegyezni; minek részint az volt oka, hogy Brankovics, gyorsabb segedelmet nem remélvén, hazatért s magát a szultánnak kegyelemre megadván, ezt kiengesztelte s arra birta, hogy országából kivonúljon; részint az, hogy a külföld segélyében nem nagy volt a bizodalom. S ezen felül, bár Hunyady kibékült is ellenségeivel, a pártok egymással s a királylyal

---

[1]) Prāynál : Annal. III, 159.

[2]) Bonfin : Dec. III, Lib. 7, 486. Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap 64. Opera 137.

[3]) Chmel : Material. II, 82.

[4]) U. o. 83.

még azután is viszálkodtak. A pápa erről Capistrán János által értesülvén, sept. 1-jén kelt levelében Széchy Dénes esztergami érseket nevezte ki követévé, meghagyván neki, hogy a török hadjárat sükerítése végett minden módon ügyekezzék a belbékét helyreállítani [1]. Utóbb, sept. végén, más bíbornokokat is küldött követekül mind Magyar- és Németországba, mind a franczia és angol királyokhoz, a keresztes hadjárat előmozdítása végett. De a hadjáratból 1455 folytában már semmi sem lett. Az említett körülményeken kivűl ezt még az is akadályozta, hogy a török sereg mirígyhalált hagyott hátra Szerviában, mely aztán Magyarországra s Erdélyre is átterjedt [2]; minek következtében senkinek sem volt kedve hadba menni a török ellen, ki Szerviából visszatérvén, ez évben úgy sem fenyegette többé az országot.

A tudósitások azonban, melyek az ősz és tél folytában a keletről érkezének, semmi kétséget sem hagytak fen az iránt, hogy Mohammed 1456 tavaszán egyenesen Magyarországot szándékozik megtámadni. E hírek s a pápai követ, Carvajal János bíbornok sürgetései arra bírták László királyt, hogy már Vízkereszt nyolczadára országgyűlést hirdessen Budára, mi azonban utóbb februárra (1456) halasztatott. A király e hónap 6-kán érkezett meg Czilley kiséretében Budára. Megjelent ott Hunyady is, — ki időközben a császárt, az aragoniai és burgundi fejedelmeket segélynyujtás végett nem szűnt meg ösztönözni [3], — de bátorsága végett nagyobb kiserettel és számos barátainak, különösen Székely Tamás vránai pörjel, Rozgonyi Sebestyén, Kanizsay László s több más urnak s Vlád oláh vajdának társaságában [4]; mert hogy ellenei a mult évi frigykötés daczára sem szűntek meg ellene agyarkodni, e frigykötésnek az országyűlés folytában történt megújítása is nyilván bizonyítja [5]. A tanácskozások megnyittatván, a pápai követ, Carvajal bíbornok, biztosítá a rendeket, hogy az olasz hajóhad már megkezdte készületeit, az év folytában minden bizonynyal hadjáratot intézendő a

[1]) Raynald : Annal Eccl. XVIII, 439. Pray : Annal. III, 162.

[2]) Kovachich : Script. Min. I, 14. E ragályban halt meg Mátyás jegyese is, Czilley Erzsébet, ki az eljegyzés óta Hunyadyné gondjai alatt nevekedett.

[3]) Capistran János levele. Praynál : III, 168.

[4]) Turóczi IV. Cap. 53. Bonfin Dec. III. Lib. VII. 486.

[5]) Chmel : Material. II, 105.

Hellesponton; tudtokra adá azt is, hogy az aragoniai és burgundi fejedelmek tetemes segélyhadakat igértek. E kedvező tudósitás, Hunyady János ösztönzései s példája, minélfogva hét ezer lovast igért felfegyverezni saját költségein és Capistrán Jánosnak a kereszt fölvételére buzdító s kedélytrázó beszédei a rendeket arra bírták, hogy aratás utánra (mert a mult évben kivált Szerbiában felette szűk volt a termés) hadjáratot határozzanak a török ellen. Azonban april 7-kén híre érkezik, hogy a szultán roppant seregeivel már megindult, Nándorfehérvár ostromát, s ennek megvétele után Magyarország megtámadását tűzvén ki czéljává [1]). E rémítő hír vételére elhatároztatott, hogy a sereg, mihelyt csak felkészülhet, táborba szálljon; a pápa pedig követe által megkéretett, hogy az igért segedelmet tüstént állítsa ki, s az olasz hajóhadat küldje a török vizekre. A pápai követ a hadjárat sükerítésére átalában a legnagyobb buzgalmat fejté ki, nemcsak III Callixtot sürgetvén az ügy erélyes megindítására, hanem a külfejedelmeket is felhíván, hozzanak vagy küldjenek mennél elébb segedelmet a fenyegetett kereszténység védelmére [2]); Capistrán János mellé pedig több szerzetest, ezek közt a Mátyás király alatt nevezetessé lett Veronai Gábort, adván társul a kereszteshad hirdetésére [3]). De maga a király is szivére látszék venni az ország veszedelmét, s april 7-kén kelt levelében sürgetve szólítá fel a német fejedelmeket, hogy frankfurti végzésök szerint ne késsenek megküldeni az igért segélyhadat [4]), s ugyanaz napon a pápát is buzgón kérte igéreteinek teljesítésére [5]).

De e buzgalom nemsokáig tartott, mert mellette volt s minden jobb gerjedelmet hamar elfojtott benne Czilley Ulrik. A gonosz ember, attól tartván, hogy Hunyadyt egy újabb fényes győzelemre á nézve még veszélyesebbé tehetné, megveretését óhajtá, ha bár az az ország nyilvános vesztére történnék is. E végett nemcsak a királyban, ki egészen tőle függött, elölt minden jobb szándékot, hanem pártja embereinek titkon meg is hagyta, hogy Hunyadyt zászlóaljaikkal ne

---

[1]) A pápai követ levele Katonánál XIII, 1045.

[2]) Egy levelét Zsigmond osztrák hghez közli Teleki : Okmánytár X, 499.

[3]) Katonánál : XIII, 1049.

[4]) Chmelnél : Fontes rer. Austr. II, 19.

[5]) Katonánál : e. h. 1041.

támogassák; végre pedig, midőn híre érkezett, hogy a török Nándorfehérvárhoz már közeledik, a gyönge királyt, midőn annak jelenléte a készületek sürgetése végett legszükségesebb volt volna, egy vadászat alkalmával Budáról Bécsbe szöktette [1]. A király megszöktetésében Czilley teljesen czélját érte: az urak nagyobb része, példáját követve, jószágaira távozott, s a fejetlenné lett országban oly zavar áradt el, hogy még a budai várnagy is őrseregével együtt odahagyta a gondjaira bizott várat, s a nemesség sem gondolt többé a felkelésre.

De mennél nagyobb veszély fenyegette e körülmények közt a hazát, annál fényesebben tűnt ki Hunyadynak és néhány lelkesebb barátainak buzgalma, hazaszeretete. A nagy férfiu Nándorfehérvárat László fia, Szilágyi Mihály sógora, Ország Mihály és a spanyol Bastida alatt őrséggel, eleséggel s védelmi szerekkel lehetőleg ellátván, fáradhatlanul, s nagy részben saját költségein gyűjté a hadakat. Értesülvén, hogy a török hajóhadat is küld felfelé a Dunán, avval a várat minden segélytől elzárandó: maga is mintegy 200 hajót gyűjtött össze a Dunáról és mellékfolyamairól Szalánkemén táján. A nagy hazafi mellett még két férfiút tűntetnek ki különösen emlékeink, kik az ország védelmének eszközeit e válságos napokban lángbuzgalommal készítették elő. Ezek egyike a pápai követ, Carvajal bibornok, másika a szent életű, hatalmas szónoklatu s lángbuzgalmu Capisztrán János. Amaz némi kereszteseket összegyűjtvén, azokkal maga is lement Hunyady táborába melyet Szeged táján gyűjtött; de onnan őt Hunyady a király mellé küldé vissza, részint, hogy Czilley ármányait ellensúlyozza, részint hogy a szomszéd tartományokban is gyűjtsön kereszteseket [2]. Emez a hitábránd lelkesedésével járt városról városra, faluról falura hirdetve a keresztet, osztogatva bűnbocsánatot mindennek, ki a kereszt ellenségei ellen fegyvert ragad: és elragadó szónoklatának tüze ezereket gyulasztott fel a keresztnek halálba menni kész bajnokaivá.

Mohammed szultán ez alatt julius első napjaiban, több mint 150 ezernyi sereggel s 300 ágyuval, melyek közől

---

[1] A pápai követ levele Capisztránhoz Praynál: Annal. III, 170.
[2] Praynál: Annal. III, 169. kövv.

huszonkettő óriási nagyságú, 27 láb hosszu volt, Nándorfehérvárhoz érkezett, mig 200 gályából álló hajóhada Zimonyon felül zárta el a Dunát. Az óriási ágyuk nem sokára éjjel nappal kezdének működni a város falai ellen: tompa morajokat a deli szél, mondják, egészen Szegedig felhozta, hol Caprisztrán a keresztteseket gyűjté, s hol gyűlni kell vala az urak és nemeseknek is, de a kik közől csak felette kevesen jelentek meg [1]. Maga Hunyady Temesváron, majd Kevében gyűjté zsoldozsait, sürgeté a szászokat a gyors megjelenésre [2]; de minden ügyekezete mellett is csekély maradt serege: emlékeink csak Koroghy János macsói bánt, Kanizsay Lászlót s a Rozgonyiakat nevezik meg a hős segedelmére jöttekül. Ezekkel indult meg tehát végre Hunyady, életének legdicsőbb tettére, mig Capisztrán János a Tisza mentében vezette le átalában a köznépből s tanulókból és barátokból álló, jobbára csak kaszákkal, vasvillákkal, szekerczékkel s ólmos botokkal fegyverezett kereszteseit.

A török ágyuk e közben iszonyú pusztítást tőnnek a város falain; és Hunyady üzenetet vőn Szilágyitól, hogy ha segélye nem érkezik, a várost csekély számu őrseregével pár napnál tovább lehetetlen megtartani. A segély-nyújtás csak a Dunán vagy a Száván keresztűl történhetvén, a vezér haladék nélkül lebocsátja naszádait, s miután azokat keresztesekkel, egy nagyobb hajóját pedig gyakorlott katonákkal megrakta, a várbelieknek tudtára adja, hogy julius 14-kén intézendi támadását; ők is szedjenek tehát össze minden hajót, s ugyanazon időben hátulról támadják meg a török hajóhadat. Ennek gályái lánczokkal egymáshoz kötve, széltében az egész Dunát elállották, s legénységök gúnynyal fogadta a feléjök közeledő apró magyar naszádokat. De a Capisztrán János buzdításai által lelkesedésre gyulasztott keresztesek s a városból 40 naszádon háttámadást intéző polgárok csodát míveltek: öt órai heves harcz után a török gályasorok több helyt megszakasztattak, három gálya mintegy 500

---

[1]) Turóczi IV Cap. 55. Hungariae Domini quadam desidia, quasi gravi somno laborantes, perituræ arci auxilium ferebant minime. Ugyanezt mondja Tagliocozzo, Kapisztrán János társa. Práynál: Ann. III, 175.

[2]) Telekinél Okmánytár X, 526. kövv.

fegyveressel elsülyesztetett, négy elfogatott, a többiek annyira megzavartattak és megrongáltattak, hogy a harczot többé nem folytathatván, rendetlenűl megfutamodtak. A megmenekült gályákat, nehogy a győzők kezébe essenek, a szultán utóbb fölégettette.

A dicső vizi győzelem után, a közlekedés megnyílt a várossal, s Hunyady a maga fegyvereseit, s a keresztesek egy részét haladék nélkűl a városba teszi át; a többieket, kiknek száma egyre szaporodván, mintegy 60 ezerre növekedett, zimonyi táborukban gyakoroltatja a hadakozásra. De erre nem sokáig engedett időt a török szultán; mert bár Hunyady a vár falait mennyire lehete, kijavíttatá, de az éjjel nappal bömbölő rémséges török ágyúk azokat néhány nap alatt ismét több helyt rommá lődözték, s a szultán julius 21-kén estenden közönséges ostromot parancsolt; Hunyady, a török hadoszlopok mozgalmait észrevévén, a maga fegyvereseivel, más felől Kapisztrán János a keresztesekkel, kiknek közepén egy Péter nevű nemes vitte a kereszttel jelölt zászlót, a külsánczok előtti térségen fogadták az ellenséget. A nagy vezér jelenléte s példája által élesztett katonaság harczkedve, s a szentnek tisztelt Kapisztránnak Jézus nevét kiáltozó szava által felgyulasztott keresztesek lelkesedése a harczot rendkívűl hevessé, több óráig kétessé tette. Kétszer nyomul be a török a városba, kétszer űzetik ismét vissza a mieinktől. De újabb és újabb pihent csapatai, melyek a fáradtakat felválták, végre erőt vettek a keresztényeken; s több oldalról a városba hatottak, azt hosszú, véres utczai harcz után elfoglalák, s a keresztények egy részét a város külső bástyáira, más részét a várba szorítván, ezt is vívni kezdék. Szilágyi s az őrség többi tisztjei mármár kétségbe estek megtarthatásán, s becsesebb vagyonukat hajókra hordaták. De megtörhetlenűl áll még Hunyady egy, Kapisztrán János másfelől, ki hogy buzdító szavát mindenfelé hallhassák, közel a bástyákhoz egy toronyból lelkesité a kereszteseket. Leghevesebb a harcz a híd körűl, mely a városból a várba vezetett; de néhány török az árkon is áthat s a falakra kapaszkodik. Ezek egyike fel is jutott a bástyára s épen török zászlót készüle kitűzni a fal ormára, midőn őt egy vitéz magyar, Dugovics Titus megpillantá. A két vitéz kemény tusára kél; de erejök egyenlő, győzni egyik sem tud. Ekkor a hős Dugovics magát halálra szánva, ellenét átöleli, s az oromról magá-

val együtt a mélységbe rántja [1]. Azonban egy lesujtott nyomán százak teremnek a pihent ozmánok közől, és Hunyady már maga is kételkedni kezd a vár megmenthetésén; de azért ernyedetlenűl tartja fen a harczot a dobogó körül, melyen át a törökök a várba jutni törekedtek.

Igy hullámzott a harcz az egész éjen át, s midőn a hajnal felvirradt, a keresztények réműlve látják, hogy a városnak már minden utczáin hemzseg a török, s a város árkait is sűrüen lepik el csapataik, a város előtti síkon pedig újabb, pihent dandárok törekednek a kapuk felé. Ekkor a város külső falain s bástyáin az ellenség alant levő tömegei közt elszigetelve küzdő keresztesek, kiket a jámbor Kapisztrán nem szűnik buzdítani, „mintegy a szentlélektől megszállva,“ — mond a szemtanu Tagliocozzo szerzetes — ama nagy mennyiségű rőzse-kötegeknek estek, melyek a rések kiigazítása végett hordattak volt eleve a falakra; ezeket szurokba, kénkőbe mártják, s meggyujtván, az ellenség sűrűen hullámzó tömegeire hányják. A tűz nagy sebességgel terjed el a törökök lebegő ruháin, s őket rövid időn tűztengerbe meríti. A zavar, melyet e jelenet előhozott, s a félig elégettek kínos jajgatásai rémülettel tölték el az ozmanokat, s hogy a pusztító elemtől meneküljenek, mindnyájan a kapuk felé tolonganak. A magyarok a várból s a város bástyáiról utánok eredve űzik a futamlókat. Rövid idő mulva egy élő török sincs többé az utczákon s az árkokban, és csak a fegyver és tűz miatt elesettek ezrei fedik azokat; a megfélemlett ellenség, táborának sánczai közt keresett menedéket.

Hunyady e győzelem után sem tartván még tanácsosnak nyilt harczra kelni az erősebb ellenséggel, s nem kételkedvén, hogy az ujabban is intézend rohamot, katonáit s a kereszteseket a város falain, s azok réseinél és kapuinál helyezte el, és szigoru tilalmat hirdetett ki mindenfelé, ne merészelné senki elhagyni a maga helyét, s ingerelni az ellenséget. De a fegyelmetlen keresztesek közől nehány vakmerőbb, esti hat óra tájban, e tilalom daczára is kiszökött a síkra, mely a város és a tábor közt létezett, s az ott lévő törököket megtámadta. Példájok és fegyverök szerencséje mind többeket vont utánok; s a török táborból hasonlókép mind többen jövének a síkra,

[1]) Ld. erről a Tudom. Gyüjtem. 1824-ki folyamának 8-dik füz. 18 és kövv. l.

társaik védelmére, és ekként mind hevesebbé, mind terjedtebbé válék a harcz. Eleinte Kapisztrán János tartóztatni ügyekezett a keresztteseket, de látván, hogy a különben szentül fogadott szava, engedelmességre most nem talál, a nép harczvágyában az isten intését sejti, s hosszu keresztjét megragadva, s Jézus nevét és segítségét egész erejéből kiáltozva, többi keresztteseivel is a harcztérre siet. A már egész éjen át küzdött s még is ily ernyedetlen népnek harczvágyában Hunyady a győzelem biztos jelét látja, s egész hadával szinte az ellenség táborára rohan, s ekként az ostromlottak támadókká lévén, a harcz az egész vonalon nagy lelkesedéssel megújult. A tábor sánczai egymásután bevétetnek, az ágyuk őrsége levágatik s elűzetik. Mohammed ágyuit veszélyben látván, maga is harczra kél, harczra vezetteti minden erejét. De hasztalan; a magyarok rohanása ellentállhatatlan: a szultán maga is megsebesíttetik, egész serege rendetlen futásnak ered. Minthogy az éj beállott, Hunyady cseltől tartva, a mult éji s napi harcztól különben is fáradt seregével nem űzte az ellenséget, s annak ágyúit részben beszegeztetvén, részben magával vivén, a városba visszavonult. Ezen elővigyázat azonban felesleges volt. A megvert török had a legzavartabb módon futott egész Sophiáig, s itt is csak nagy szigor, számosak leöletése által sikerült azt a szultánnak megállítania. A keresztények csak más nap reggel látták, mily roppant győzedelmet nyertek: 24, mások szerint 40 vagy ötven ezer török s köztök több előkelő basa hullája, a martalékká lett 300 ágyu, 23 hajó, számtalan fegyver stb. hirdette annak nagyságát [1]).

---

[1]) Hunyady, Kapisztrán János és társa, Tagliocozzo levelei Praynál: Annal III, 171 175. kövv. Egy névtelen levele (Ex Wienna .. in die S. Stephani pape et mart. a. d. 1456.) mely a bécsi csász. könyvtár kéziratai közt találtatik (Cod. 4498. l. 186.) — Welche György lev. a soproni polgárokhoz (Datum Wyenne fer. 2-a prox. p. fest. ad vinc. b. Petri ap. a. d. 1456) Sciatis quod die hesterna venit quidam homo domini Gubernatoris de Castro Nándoralbensi, qui retulit, quod trina vice Turci receperant idem castrum. sed semper per D. Gubernatorem fuerunt expulsi. Ultimatim adeo fuerunt prostrati, .. quod solum ipsi equites cum maximis dampnis, et ipse imperator solus evasit, pedites omnino sunt prostrati et occisi in campo, pauci ex ipsis fugam dederunt. Lucrati etiam sunt 12 Bombardas magnas, quarum longitudo 32 palmarum, latitudo ... 7 palmarum, parvas autem pixides 140 ... cum maximis ingeniis bellicosis Turcus Imperator cum equitibus usque ad sex milliaria sunt prostrati.

De a nemzet örömét a dicső győzedelmen, mely Nándorfehérvár falai alatt Magyarországot mentette meg, kevés nap mulva mély gyász váltotta fel. A táborban kiütött ragály Hunyadyra is átterjedt, kinek erejét a mult napok rendkívüli fáradalmai különben is kimerítették. Az egyaránt nagy hős és hazafi, Zimonyba átvitetvén, miután fiait, Lászlót és Mátyást a maga példáinak követésére, a becsület és erény bár tövises, de egyedül biztos pályáján való tántoríthatatlan haladásra, — a körülötte álló urakat pedig egyetértésre, a török elleni háborunak ernyedetlen folytatására intette, auguszt. 11-kén, életének 68-dik évében, utósó diadalának hű társa s részese, Kapisztrán János karjai közt megszűnt élni. Tetemei más nap saját kivánsága szerint a gyulafehérvári sírboltba vitettek vég nyugalomra. — Ő a magyar történelem legnagyobb hőse s egyik legszebb, legtisztább jelleme. Mint ember feddhetetlen: vallásos túlság nélkűl, igazságos, nagylelkű, könnyen engesztelhető, kit boszúra személyes sérelem nem könnyen ragadt. Mint honpolgárnak, kebellázító sérelmek s bántalmak, kisszerű bizalmatlanság s a leggonoszabb ármánykodás daczára, keblét felmagasztalt kötelességérzet s lángoló honszerelem melegíté, mely az erénytelen oligarchiai korban kétszeres fényben tündöklik. Mint kormányférfi, idegen volt az ő udvaronczok sima fondorkodásaitól; s igazságszeretetben, és szeplőtlen becsületességben, mit józan itélettel, ügyes tapintattal egyesített, helyezte ő a kormányzás legelső, legszükségesebb tulajdonságát. Törekvése a lázongó pártoktól szétzilált hazában a törvényességet helyreállítani oly buzgó volt mindenha, hogy a korabeli irók sajátságos kifejezésekkel jellemzik igazságszeretetét: „Ülve és állva — mond egyik [1]) járva és lovagolva, mindenütt törvényt mondott, igazságot szolgáltatott". De, önvallomása szerint is, [2]) a török elleni harcz volt lelkének kedvencz eszméje, mert az által vélt legtöbbet használhatni szeretett hazájának. És e tekintetben is megelégedéssel tekinthetett vissza, halálos ágyán, lefutott pályájára, s öntudattal mondhatá

A Soprony városi levéltárból. — Turóczi IV. Cap. 55. Bonfin Dec. III. Lib. VIII. 488. Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 65 Opera 137. Arenpeck Peznél I, 1262. Chalkokondylasz Lib. VIII. Script. Byz. X, 174. Hammer: Gesch. des Osm. R. I, 441.

[1]) Bonfin. e. h.

[2]) Hunyady lev. a pápához Schwandtnernél II, 22.

halála előtt az őt környezőknek: hűségesen szolgáltam az élet minden viszontagságai között, s becsületesen ügyekeztem teljesíteni a nekem jutott feladatot". Tizenkét nagyobbszerű ütközetből, melyet vívott, tízben aratott diadalt, a mindig többszörte számosabb ozmán hadak ellen. A töröknek ostora, félelme, még ellenségét is tiszteletre, bámulásra gerjeszté maga iránt. Mondják, hogy a szultán, midőn halálának hirét vette, méla gondolatokba merűlve, sokáig szótlan, nézett maga elébe s végre e szavakra fakadt: ellenségem volt, de fájlalom halálát; a világ legnagyobb emberét vesztette el benne. — Két hónappal később követte őt a halálban a szent életű, agg Kapisztrán János is, kit az életének alkonyán, Nándorfehérvár falai alatt hazánk védelmében kifejtett elszántsága igen is méltóvá tett arra, hogy a maradék ujlaki (ma illoki) sírját hálás emlékezetben tartsa.

IV.

A közgyászban, melyet nagy emberének halála a nemzetre hozott, Czilley örömünnepet ült. Hunyady Jánossal együtt eltűnt a gát, mely eddig nagyravágyó, gonosz terveiben utját állá; most már akadálytalanul zsarnokolhatá az elcsábított, gyönge királyt, fék nélkűl bitorolhatá mellette a főhatalmat. De elbizottságában a hős halálával már nem elégedett meg a gonosz ember, s nyilván dicsekedék, hogy addig nem nyugszik, mig „az egész ebfajt ki nem irtja" [1]). Tanácslá a királynak, jönne az Ausztriában összegyűlt keresztes haddal az országba színleg, hogy a minapi megszökés gyalázatának lemosása végett a háborút folytassa, valóban pedig, hogy a királyi várakat, melyeket halálakor a hős, a király rendelkezéseig László fiára s barátaira bizott, tőlök elvegye, őket magukat megrontsa [2]). A szavára, mindenben hajló király, a kereszteseket s egyéb hadait előre küldvén, sept. közepén Budára, onnan octob. elején Futakra ment, hova országgyűlést hirdetvén, az urakat és a nemeseket fegyveres megjelenésre szólította [3]). Hunyady László, mielőtt a gyűlésre megjelennék, nyugtatványt, biztositást kért a király-

---

[1]) Turóczi IV. Cap. 58.
[2]) Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 66. Opera 139.
[3]) Oklev. Telekinél: Okmánytár X, 548. kövv.

tól, hogy a számadás nélkül kimúlt atyja helyett a királyi jövedelmek kezeléseért sem maga, sem Mátyás öcsese nem fognak kérdőre vonatni. Czilley, úgy látszik, a pénzkezelés miatt akarta legelőször is megtámadni a Hunyady-nemzetséget; de minthogy László ur, kérésének teljesitése előtt Futakon megjelenni nem akart, kénytelen volt neki az oldozványt kiadatni.

Az oszággyűlés megnyittatván, a király újabb hódolati esküt vőn a rendektől, Czilley Ulrikot pedig királyi helyettessé vagy kormányzóvá, s az ország fő kapitányává nevezte, s a jelen volt országos hadakat iránta is esküvel kötelezte engedelmességre [1]). Czilley ekként vágyainak czélját érvén, elhatározá, nem késni tovább a csapással, melyet a Hunyady-nemzetségre sujtani szándékozott. Hogy azonban Hunyady Lászlót eleve biztonságba ringassa, vele színleg kibékült, őt fiává fogadta. A szerződésben, mely ez elkalommal a két nemzetség közt köttetett, Czilley a Hunyadyaknak minden birtokaik megtartására védelmet igért; ezek pedig a királyi várak átadására kötezeleztettek [2]).

A király a török háborura vonatkozó némely tanácskozások után a rendeket haza bocsátván, Nándorfehérvárra utazott, azt Hunyadytól átveendő, s a nevezetes ütközet helyét megtekintendő. Hunyady László előre ment, hogy a király elfogadására előkészületeket tegyen. Czilley terve szerint itt kelle végrehajtatni a merénynek Hunyady ellen, miért is nemcsak a zsoldosokat, kik jobbára osztrákok valának, hanem a kereszteseket is utnak indítá. Mindent oly jól elintézve hitt tervének sikerére, hogy egy levélben ipjának, Brankovics fejedelemnek azt vélte irhatni, hogy nemsokára két golyót (a Hunyadyak fejeit érté) fog neki átküldeni, melyekkel kénye szerint játszhatik. De Hunyady László és házának barátai előtt sem maradtak elrejtve az ellenök szőtt cselek; tudták, hogy Czilley a legármányosabb módon ingerelte fel a gyönge királyt az elhunyt nagy hazafi gyermekeinek elvesztésére; s annak idején megtették készületeiket a csel meghiusitására. Hunyady és Szilágyi, midőn Futakra mentek egy erős őrséget hagytak Nándorfehérvárban. Még nagyobb szerencsé-

---

[1]) Chronik der Graf. v. Cilly Hahnnál II, 219. Annal. Styriae 103. 115. kövv. Aeneas Sylvius ep. 253. Opera. 785. l.

[2]) Chron. d. Gr. v. Cilly. e. h. Pray : Annal. III, 188.

jökre Czilleynek Brankovicshoz küldött levele elfogatott, s hozzájok vitetett. Mit elébb Czilley szándékairól gyanitának, e levél teljes világosságba helyezett; s látván, hogy mig a szintoly gonosz, mint hatalmas ember él, a maguk élete nincsen bátorságban, végre ők is egyértelemmel elhatározták megölését, ha ármányainak más módon elejét nem vehetnék. Maga Vitéz püspök is azt válaszolta volna a tanácsát kérőknek, hogy a megtámadást nem javasolhatja ugyan; de a tettet, ha végrehajtatott, mint isten itéletét, nem fogja kárhoztatni [1]).

A király ezalatt Nándorfehérvárra érkezett. Hunyady László a vár kapuja előtt fogadta őt, s annak kulcsait térdre ereszkedve nyujtá át neki, miket azonban a király hizelgő kifejezések közt adott neki vissza. A magyar dandárok, melyek az előcsapatot képezték, s utánok a király Czilleyvel akadálytalanul áthaladtak a vár kapuján, de hátuk mögött a kapu bezáratott, s Czilley fegyveres cselédei, ugy az idegen zsoldosok és keresztesek is kint szorultak. Hunyady a király előtt, ki e miatti felindulását el nem titkolhatá, avval igazolá tettét, hogy a haza törvényei szerint idegen hadaknak tilos bemenni a határszéli várakba. És Czilley bár mennyire boszankodott is az esemény miatt, egyéb engedményt nem nyerhetett, mint hogy szolgái fegyvertelenül bocsáttassanak a vár belsejébe; a keresztesek és idegen zsoldosok a váron kivül szállták táborba [2]).

A megrettent, bizodalmatlanná lett királylyal, most nem lőn nehéz elhitetni Czilleynek, hogy a Hunyadyak valóban élete ellen törekednek, utat nyitandók maguknak a koronára, melynek elnyerése nekik meg volna jósolva. A remegő király megegyezését adta elvesztésökre, s a tett végrehajtását Czilleyre bizta, mit ez rövid napok mulva teljesíteni igért. Azonban Hunyady László s barátai valamely módon tudomására jutottak a titkos végzésnek, s azonnal tanácsot tartván, azt megelőzni határozták. Hunyady László harmad napon a király megérkezte után, midőn ez misét hallgatott, Czilleyt országos ügy örve alatt magához kéreté, s a belépőt szemrehányásokkal illeté azon ellenséges indulata miatt,

[1]) Bonfin e. h. 495.
[2]) A czillei évkönyvek, és ee. hh. Aeneas Sylvius Hist. Boh. Cap. 66.

melylyel elébb üdvezült atyja, most maga s öcsese ellen viseltetik. Czilley gőgösen és sértőleg válaszolt; mire Hunyady a Brankovicsnak szánt uriáslevelet tartá elébe, s követelé, ha ezért büntetlen akar maradni, mondjon le tisztségeiről, s távozzék Magyarországból. Czilley erre még sértőbb lett; Lászlót honárulónak, felségsértőnek nevezi, ki a királyt most is mintegy fogva tartani merészkedik. A heves ifju e gyalázatot nem tűrhetvén, kardot ránt; de megelőzi őt Czilley s oly hatalmas csapást mér László feje felé, hogy bár ez azt kardjával felfogja, kardmarkolatának vértét is áttöri s csak ujjgyürűjén tompul meg, kezén és fején mégis könnyű sebet ejt. De ujabb csapásra már nem volt ideje Czilleynek: a zajra berohant urak, Hunyady barátai őt, daczára a pánczélingnek, melyet ruhája alatt viselt, leszúrják s fejét veszik [1]).

Hunyady László, még sebeiből vérezve, tüstént a királyhoz sietett s előadá, miképen a gróf halála csak önvédelmének következése. Előmutatá a Brankovicsnak szánt levelet, s fölfedé mindazon ármányokat, melyekkel a megölt gróf családja vesztére törekedett. A király mindenekről bőven értesülvén, ugylátszék, szivből megbocsátott Hunyadynak; sőt oly nagy befolyást engedett neki maga felett, hogy miután a sereget, melylyel e beállott télen munkálkodni többé nem lehetett, hazabocsátotta, annak kérelmére kevés nap mulva hajlandó lett, Temesvárra, szinte a Hunyadyak birtokában lévő várba utazni. Szilágyi Erzsébet, Hunyady János özvegye, itt gyászruhában ment elébe s vigasztalhatatlan volt mindaddig, míg László király ünnepélyes esküvel, kezeit az ur testére, mások szerint az evangeliomra téve, meg nem igérte neki, hogy fiain Czilley miatt nem fog boszut állni. A király e nemes lelküek körében valóban egészen feledni látszék csábitó nagybátyját: az özvegy Hunyadynét anyjává, fiait Lászlót és Mátyást testvéreivé fogadta; őket bíbor öltönyökkel ajándékozta meg, kivánván, hogy gyászruháikat azokkal váltanák fel; a számára készitett vigalmakban nagy megelégedéssel mulatott [2]).

Hunyady László mind erősebben megfészkelte magát a

---

[1]) A czillei évkönyvek e. h. Bonfin e. h. Arenpeck, Peznél I, 1266. Aeneas Sylvius e. h. Turóczi IV. Cap. 58.

[2]) Turóczi IV. Cap. 59. Bonfin. e. h. 496. Aeneas Sylvius Hist. Boh. Cap. 67. Opera 139. l. Ranzan Schwandtnernél I, 391.

király kgyelmében, mind nagyobb befolyást nyert annak gyönge kedélyére. Ugylátszik, még itt Temesváron nevezte ki őt a király főtárnokmesternek is [1]), a nándorfehérvári kapitányságot Szilágyi Mihályra bizván. A Hunyady-ház ellenségei az országban már azt híresztelték, hogy a király a Hunyadyak hatalmába esett, melyből nem egy könnyen fog kiszabadulni [2]); de e hír még az (1456.) év vége előtt megczáfoltatott, midőn a király Hunyady László társaságában Budára visszament. Oda gyűltek az urak közől számosan, kivált a Hunyady-család ellenségei. Köztök volt Garay László nádor, ki bár a maga leányát Hunyady Lászlónak nőül jegyzette volt el, nem szűnt meg legnagyobb irígye lenni a beszterczei grófok fényes házának; köztök Ujlaky Miklós, Bánffy Pál főajtonálló, Buzlay László főpohárnok, Csernin Henning fölovászmester, Holtzer Konrád osztrák kincstartó s néhány más urak; ezek a Hunyady-nemzetség kivesztésére összeesküvén, eselszövényeiket azonnal nagyban megkezdették. Mindenekelőtt föleleveníték a király lelkében nagybátyja Czilley Ulrik halálának emlékezetét, csodálkozásukat nyilvánitván, hogy annak gyilkosai büntetlen maradnak; majd a bizodalmatlanság és gyanu mérges nyilait lövöldözék a Hunyadyakra. „Uram, te vagy a király, mondák egyebek közt, s mégis Hunyady Lászlóra függeszti szemét, őt pártolja az egész ország. A kevély ifju oldalad mellett merészkedett megölni rokonodat; valjon nem nyujtja-e ki reád is végre gyilkos kezét? Hasztalan ékesíti fejedet a korona; míg ő él, addig biztosan nem fogsz országlani [3]).“ „Már atyja, Hunyady János is vágyott a koronára, s hogy azt fejére nem tette, csak a bátorság, nem az akarat hiányzott benne; fiában az akarat mellett a bátorság is megvan; vakmerőségének elég tanúja Czilley halála, s ha őt a király meg nem előzi, rövid idő mulva önvesztével látandja nagyravágyó terveinek foganatba vételét [4]).“

---

[1]) Igy fordul elő egy levélben, melyet 1457-ki mart. 4-kén Bakos Pál tokaji várnagynak irt. (Katonánál XIII, 1146.) Meggondolván, hogy ellenségei Budán mindjárt oda érkeztekor megkezdték fondorlataikat, nem valószinű, hogy ezek daczára nyerte volna el a nevezett főméltóságot.

[2]) Chron. d. Gr. v. Cilly, Hahnnál II, 731.

[3]) Turóczi IV. Cap. 60.

[4]) Aeneas Sylvius : Hist. Boh. Cap. 68. Opera 140.

A gyönge lelkű király nem látta be, hogy a Hunyadyak ily féle tervet, ha valaha szándékukban állott volna, soha és sehol könnyebben nem hajthatnak vala végre, mint Temes váron; s ama rágalmak s gyanusitások többször és többektől ismételve mind mélyebb gyökeret vertek szivében, míg végre trónjáért s életéért remegve, megegyeztét adta a Hunyady-nemzetség kiirtására, ha az óvatosan, veszély nélkül hajtathatik végre. Az összeesküdtek eddig haladván, mielőtt tervöket foganatba vennék, az ifjabb Hunyady Mátyást is Budára kivánták csalogatni. Ebben maga Hunyady László gondatlansága is kezökre játszott. Híre szárnyalt, hogy a török Szerbiába készül törni, Hunyady László tehát atyja példájára hadakat kezde gyűjtetni, hogy azokkal az alvidékre menjen. Azonban ármányos ellenei, a barátság színe alatt megsugák neki, hogy a király gyanakodni kezd ellene; mielőtt tehát az udvarból távoznék, hozassa fel öcscsét, hogy benne mind hűségének kezesét, mind a gyanu eloszlatóját birja távol léte alatt a király előtt. A könnyelmű ifju, ártatlanságának öntudatában, gyanutlanul bele ment a kelepczébe; s Mátyás öcscsét, daczára haldokló atyja intésének, ki neki meghagyta volt, hogy egyszerre soha se legyenek mind a ketten az udvarnál, daczára anyjok könyeinek, Budára hozatta [1]).

Csak ezt várták a hős faj ellenei. Alighogy Mátyás Budára érkezett, bátyja László, marczius 14-kén [2]) 1457-ben tanácskozás ürügye alatt a királyhoz hivatik, s midőn a palotába lép, Bánffy Pál, Giskra János, Turóczi Benedek és Lemberger által a király nevében elfogatik. Ugyanazon időben Mátyás és a Hunyadyak számos barátai, névszerint Vitéz János püspök, Kanizsay László, Rozgonyi Sebestény, Bodó Gáspár, Modrár György, Horváth Pál, s többen mások is fogságba ejtettek. A törvénytelen erőszak okául a városban az híresztelteteett, hogy összeesküvésen érettek, mely szerint a királyt három nap mulva megölni szándékoztak volna. A király ezután tette tanácslóival törvényszékbe ült, s Hunyady Lászlót minden védelem s törvényes formák mellőztével halálra itélte. Harmad napon, az 1457-ki márczius 16-kán, nehogy a Hunyadyakat szerető nép azt meggátolhassa, szokatlan idő-

---

[1]) Turóczi e. h.

[2]) Az elfogatás ezen napon történte világos a király e napon kelt levelébõl, melyet Teleki : Hunyady-kor, Okmánytár X, 545. közöl.

ben, este felé, az ugynevezett fris palota előtt hajtatott végre az országszabadító hősnek nagy reményű, ártatlan fián a borzasztó véritélet. Háromszor csapott le a bakó a szánandó áldozatra; de szánakozásból-e, vagy mint mások mondják, parancsra? — mind a háromszor félrecsapott. Hunyady ekkor felálla térdeiről s hangosan kiáltá, hogy ő ártatlan, s hogy a bevett szokás még a bűnösöknél is tiltja a negyedik vágást, s a körülálló nép felé indult, mely zugva és zokogva nyilvánitá roszalását. De midőn néhányat előre lépett, hosszu köntösében, talán épen abban, melyet a királytól vett Temesváron ajándokul, megbotlott s elesett; mire aztán a bakó, a végrehajtó birák parancsára, a negyedik vágással a földön vetett véget reményteljes, fiatal életének [1]).

A munkás nép este a szőlőhegyekről hazatérvén, a kivégeztetés hírére mind nagyobb csoportokban gyülönge az utczákon s lázongani és kiáltozni kezdé, hogy Hunyady László ártatlanul öletett meg, s végre is csak katonai erővel vala szétverhető. Tudta a király s felbujtói, hogy e szávak fognak az országban is hangzani; de az eszköz, melyhez tette igazolásául nyult, épen nem volt alkalmas a forrongó kedélyek lecsillapitására. Néhány nap mulva egy oklevelet bocsátott ki, melyben Hunyady Jánost, a megdicsőült honszabadítót, gyalázva, fiaival együtt felségsértőknek rágalmazta, a Nándorfehérváron s Temesváron Czilley megöléseért adott bocsánatot kierőszakoltnak állította s Garayt, Ujlakyt, Bánffyt, Buzlayt, Csernint, Holtzert, s Hunyady László kivégeztetésének egyéb okozóit minden bántalom ellen királyi pártfogásával biztosította [2]). A saját erejök által is hatalmas czinkosok el is kerülték ugyan életökben a méltó büntetést, de valamint már kortársaik, ugy haláluk után a maradék is máiglan undorral, megvetéssel említé s említi neveiket.

A király és tanácsosai, hogy a forrongó kedélyek figyelmét másfelé fordítsák, april 10-re országgyülést hirdetének, melyen a melléktartományokat háborgató török elleni hadjá-

[1]) Turóczi IV. Cap. 60. Ranzan, Schwandtnernél I, 392. Arenpeck, Peznél I, 1267. Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 68. Opera 140. Bonfin Dec. III. Lib. VIII. 497. Chron. der Grafen v. Cilly, Hahnnál II, 731.

[2]) Teleki, Hunyady-kor, Okmánytár X, 546.

ratról tartatnának tanácskozások [1]). De hasztalan : a nemzet jobb s nagyobb része végkép elfordult az igazságot és szabadságot lábbal tapodó, a nemzeti érzetet a haza legnagyobb emberének családjában megsértett királytól. Az országban mindenütt hangosan kitört az elégületlenség; a gyülésre alig jelent meg néhány nemes; ellenben számosan sereglének öszsze a fájdalmában boszut esküdött özvegy Hunyady Jánosné testvére Szilágyi Mihály, Székely Tamás, s a fogságukból megszökött Kanizsay és Rozgonyi zászlai alá. Szilágyi Erdélyt kevés idő alatt majdnem egészen elfoglalta; Hunyadyné zsoldosai már egészen Budáig száguldozának, s csak egy gyorsan behívott osztrák had Ujlaky és Giskra vezérlete alatt gátolta meg annak elfoglalását; Szentmiklósy Pongrácz, kivel a Hunyady-ház szövetséget kötött, a felső vidéken lázadt fel a király ellen [2]); szóval az országban mindenfelé lázas forrongás terjedt el.

Valószinű, hogy a király a Hunyady-ház ellenségeinek sürgetéseire Mátyást is halálra itélte; de a nőttön növő mozgalomban sem neki, sem tanácsosainak nem volt bátorsága az itéletet végrehajtani. Sőt május végén Esztergamba rándulván, a Hunyady-ház párthiveinek, s a szinte igen boszus papságnak megengesztelése végett, Vitéz János püspököt, kit az esztergami érsek őrizetére bizott volt, szabadon is bocsátotta. „Míg Budán valék — igy szóla hozzá — tennem kelle, mit az urak akartak; elfogatásod az ő mívök, szabadon bocsáttatásod az enyém [3]).“ Tett e Vitéz János püspök lépéseket a kibékülésre nem tudjuk; annyi mindazáltal bizonyos, hogy midőn a király magát az országban bátorságban többé nem látván, Bécsbe utazott, hova Hunyady Mátyást is foglyul vitette, Albert csanádi püspököt Erdélybe küldé, hogy közte, s a Hunyady-párt között békét eszközöljön [4]). A nyár folytában, ugylátszik, a fiát mennél elébb szabadon látni ohajtó Hunyadyné rá is állott ugyan egy szerződésre, mely szerint a Hunyady-párt a kezén lévő királyi várakat visz-

---

[1]) Ld. Kovachich : Vest. Comit. 288.

[2]) Ranzan, Turóczi, Aeneas Sylvius Arenpeck c. h. Kaprinay : Hist. Dipl. 195. 197. 199. Eder : Observ. in Felmer. 134.

[3]) Aeneas Sylvius : Hist. Boh. Cap. 68. Opera 140. Arenpeck Peznél I, 1268.

[4]) Batthyány : Episc. Csanád. 101.

szaadná, a király pedig ennek megtörténte után Mátyást szabadon bocsátaná, s atyai birtokában megerősítené [1]); de Szilágyi Mihály azt nem fogadta el, s hadait Erdélyből az országba vezetvén, Ujlaky Miklós és más ellenséges urak jószágait tüzzel, vassal pusztította [2]).

Míg ekként a belháború mind szélesebben elterjedt, László király september végén Prágába utazott, a fogoly Hunyady Mátyást is maga után vitetvén a guttensteini várba. Midőn azonban ott jegyesének VII Károly franczia király leányának megérkeztére várakozik, november 22-kén megbetegedett, s 36 órai kínos hasrágás után a következő napon meghalt, mint sokan állítják, Podjebrád György kormányzó és Rokyczana husszita érsektől megmérgeztetve [3]).

MÁSODIK FEJEZET.

I Mátyás király 1458—1490.

I.

V László király halálának híre Podjebrád György csehországi kormányzó tudósításából november végén az országba jutván, az egyházi s világi urak, kikre László a kormányt bizta volt, köztök Dénes érsek, Garay László, Ujlaky Miklós és többen mások, Budáról az 1458-ki január 1-jére Pestre királyválasztó országgyülést hirdettek [4]). A megürült trónra az elhunyt király rokonai és sógorai közől többen vágytak, mindnyája közt leginkább Fridrik császár s Kázmér lengyel király; de pártja egyiknek sem volt az országban. Itt Garay és Ujlaky —, mindegyik nemzetségök érdemeire, gazdagságuk, magas állásuk sulyára, párthíveik számára támaszkodva, terjeszték ki vágyaikat a koronára. De egymástól tartván, egyiköknek sem volt elég bátorsága igé-

---

[1]) Közli a szerződést Kaprinay I, 207. Lételét bizonyitja Dlugoss Lib. XIII. 202.

[2]) Turóczi IV. Cap. 61.

[3]) Chron. der gr. v. Cilly e. h. Aeneas Sylv. Hist. Boh. Cap. 71. Opera 142.

[4]) A Bártfa és Kassa városához intézett meghivó levelet közli Kaprinay Dipl. I, 318. II, 110.

nyeikkel nyiltabban föllépni, azok sikeritését erélyesebben előkésziteni. Mind a kettőnél gyorsabban kezde működni Szilágyi Mihály, ki mihelyt László haláláról értesült, az özvegy Hunyadynéval s ennek háza meghittebb barátaival egyesülve, azonnal elhatározta magát, hogy unokaöcsesének, Hunyady Mátyásnak trónra emelése végett mindent megkisértsen. Első gondja volt, Mátyás öcsesét fogságából kiszabadítani, s egy hatalmas sereget gyűjteni, mely által elleneinek minden fondorlatait meghiusíthassa. Vitéz János váradi püspököt azonnal Prágába küldé Podjebrádhoz, a fogoly kiváltása végett egyezkedni; maga pedig az alföldön, hol a Hunyady-ház iránt legmelegebb volt a ragaszkodás, oly erélylyel szaporítá seregét, hogy mire az országgyülés határnapja megérkezett, 20,000 vitéz állott zászlai alatt.

Nem csekély aggodalommal nézte ezt a ravasz Garay, ki miként legbűnösebbnek érzé magát Hunyady László meggyilkoltatásában, ugy leginkább félhetett a boszu sulyától is, ha a véráldozat öcsese emelkedik fel a trónra; s ez okból közeledni kezdett a mind félelmesebbé váló Szilágyihoz. Másrészről Szilágyi is átlátta, hogy öcsesének, ha őt a trónra emelnie sikerülend, csak ugy remélhet békés országlást, ha megválasztásában nem egyedül fegyverhatalom határoz, hanem a Hunyady-nemzetség ellenségei is megegyeznek. Engesztelődést javaslott neki Carvajal sz. angyal bibornoka s pápai követ is, ki örömest látta volna az elhunyt nagy hazafi minden reményre jogositó fiát az ország trónján. Igy történt, hogy a némileg elhalasztott országgyülés megnyitása előtt január 12-kén, egyrészről az özvegy Hunyady Erzsébet s bátyja Szilágyi Mihály, macsói bán s nándorfehérvári kapitány, másrészről Garay László nádor, és Alexandra neje közt oly szerződés köttetett meg Szegeden, hogy Czilley Ulrik és Hunyady László halála miatt a két család közt támadt meghasonlásnak vége szakadjon; ennek bebizonyitására Garay Hunyady Mátyás királylyá választásában megegyez, sőt azt elősegíti s neki, akár lesz királylyá, akár nem, Anna leányát nőül adja; s végül, hogy e szerződésbe Miklós pécsi püspök, Bánffy Pál, Pethő Mihály és Gergely, Buzlay László, Véglesi Józsa és Posafy István is befoglaltassanak [1]).

---

[1]) Ld. a szerződés kivonatát e munka első kiadásában II, 191. Egészen közlé Teleki, Okmánytár X, 565.

De Garay, mintha e szerződés által csak elámítani szándékozott volna ellenfelét, azután sem szűnt meg fondorkodni, s minden módon gátolni Mátyás megválasztatását. Midőn Szilágyi január második felében seregével Pestre érkezett, mely a Hunyady-házhoz ragaszkodó nemességgel 40 ezerre szaporodott, Garay a maga s Ujlaky pártjához tartozó urakkal Budán gyűlt össze, s mindenekelőtt a trónkövetelő külfejedelmek követeit akarta kihallgattatni, mindamellett is hogy a Pesten összegyűlt urak és nemesek egy szívvel, lélekkel Hunyady Mátyást, a nagy atyának nagy reményű fiát kivánták királylyá nevezni. Szilágyi az ellenpártot inkább jó szerével, mint erőszakkal birandó egyezésre, annak tagjait Pestre hívta, esküvel is biztositván őket mind személyeik bátorsága, mind a királyválasztás szabadsága felől[1]). Szerencséjére a Duna január 23-kán virradóra keményen befagyott, minek következtében Garay és Ujlaky pártjaikkal együtt kénytelenek lőnnek elfogadni Szilágyi meghivását és Pestre költözni; a királyválasztás a következő napra tűzetett ki. Bár a városba gyűlt s az utczákon hullámzó tömérdek nép kora reggel óta Mátyás nevét kiáltozva, nyilván kijelentette, kit ohajt királyul a közvélemény, Garay és pártja, ha nem egyenesen ellenszegülve is, de minden módon halogatni, gátolni ügyekezett a közkivánat teljesültét s különféle fogásokkal egész estendig kinyujtá a tanácskozást. Ekkor azonban a Duna partján és jegén, — mint Szilágyi az urakat biztositá, a tanácskozás szabadságának fentartása végett — kiállított katonaság a dermesztő hidegben végre türelmét veszté, s hogy az urakat valahára határozatra birja, Hunyady Mátyást királylyá kiáltotta ki. A sereg kivánságát a nép is hatalmasan támogatván, a zaj a tanácsházba is elhatott, s a Hunyadyház barátainak, Vitéz püspöknek, Kanizsay Lászlónak, Rozgonyi Sebesténynek, Székely Tamásnak, Szentmiklósy Pongráczнak, mindenekfelett pedig Szilágyi Mihálynak szónoklatai, rábeszéllései végre megtörték a Garay-párt ellenzését, s Hunyady Mátyás, a 15 éves beszterczei gróf királylyá —, Szilágyi pedig annak 20 éves koráig kormányzóvá választatott. A nép, mely e választásban Hunyady János halhatatlan érdemeit megjutalmazva, s a pártfondorlatok véráldozatául

[1]) Ld. Szilágyi levelét Kaprinaynál: Hist. Dipl. II, 118. Ezt bizonyitja Turóczi is IV, Cap. 63.

esett Hunyady László árnyát megengesztelve látta, szűnni nem akaró örömzajjal hirdette megelégedését [1]).

A Garay-párt magát ekként legyőzetve látván, legalább megnehezíteni kivánta a kormányt az ifju királynak s nagybátyjának; miért még az napon oly törvényeket fogadtatott el a rendekkel, melyek a királyi hatalmat nem kevéssé korlátolták. Egyebek közt végeztetett, hogy a király az országot saját zsoldosaival védelmezze, s az urak dandárait csak különös, a nemességet pedig a legnagyobb szükség idejében szólítsa fölkelésre; a nemesség jobbágyaitól semmi szín alatt adót ne szedessen; pünkösdkor évenként országgyülést tartson; a pénzlábot, mely szerint kétszáz fillér, vagy 400 batka számíttatik egy forintra, soha ne változtassa [2]).

A gyülés után Szilágyi Mihály, hugával, az özvegy Hunyadynéval s az országos követséggel, az ország határaihoz sietett Mátyást Podjebrádtól a vele Vitéz püspök által már előbb kötött szerződés szerint átveendő. Podjebrád a véletlenből, mely az ifjut hatalmába ejté, hasznot huzni kivánván, 40 ezer aranyat kötött ki annak váltságául; Mátyást pedig reávette, hogy igéretet tegyen neki leányának nőül vétele iránt. Hunyadyné örömében, s mivel cselektől félt, Podjebrád azon szolgálatáért, hogy Mátyást sereggel kisérte a Morva vizéig Sztrazniczba, még 20 ezer aranynyal szaporította meg amaz öszveget; Mátyás pedig február 9-kén kelt okmányában nem csak barátságát, hanem házassági igéretét is megújitotta Podjebradnak, 100 ezer arany bánatpénz lefizetésére kötelezvén magát, ha Katalin leányát egy év multa udvarába nem hozza, s mihelyt 12-dik évét betölti, nejéül nem veszi [3]). Podjebrád három héttel utóbb, marczius 2-kán, maga is megválasztatott, s Mátyás követei Ágoston győri és Vincze váczi püspökök által koronáztatott meg cseh királylyá.

A korona Fridrik császár kezeiben lévén, mindenek előtt ezt igyekvék Mátyás visszaszerezni, mi végett Vitéz János püspököt két más követtel nem is késett Fridrikhez küldeni. De a császár, maga is trónkövetelő, annál kevesebbé volt haj-

---

[1]) Turóczi IV, Cap. 63. Ranzan, Schwandtnernél I, 393. Bonfin. Dec. III. Lib. IX. 505. kövv. Dlugoss Lib. XIII, 220.

[2]) Törvénytár.

[3]) Turóczi Cap. 64. Bonfin e. h. 510. Az okmány Kaprinaynál I, 440.

landó azt visszaadni, minthogy Garay, Ujlaky, Bánfy, Palóczy László és Szentgyörgyi Zsigmond szavukat megszegvén, vele már titkon összeszövetkeztek, s az országot neki igérték. Ő tehát nem csak hogy Mátyás alacsony születését gúnyolva utasítá vissza a követeket [1]), de nemsokára még Czilley Ulrik tótországi jószágait Varasdot, Medvedet, Szomobort, Kameniczet stb. is elfoglalta, az özvegy grófnénak 2,000 forintnyi nyugdíjt kötelezvén [2]).

De egyéb tekintetekben is sok nehézségekkel kelle az ifju királynak küzdenie, mindjárt trónra lépte után. Giskra, bár elébb Podjebrád közbenjárására a királynak hódolt, csak hamar felmondta az engedelmességet; a kezein lévő számos felföldi városokban s váraiban kénye szerint parancsolt; Kázmér lengyel királyt a trón elfoglalására bejönni ösztönözte; rablásból élő husszitái pedig csaknem Pestig zsákmányoltak s pusztítottak [3]). Még nagyobb veszély fenyegette az országot a töröktől, ki a szerb fejedelmi családban az öreg Brankovics Györgynek ez év elején történt halála után kitört viszályokat hasznára fordítván, nem csak e tartományt elfoglalta, hanem a temesi bánságba is becsapkodott. Mindezek fölött még a fejedelmi hatalomnak a királyválasztásnál történt megszoritása, sőt magának is az inkább harczhoz, mint ily bonyolult körülmények közt a politicához értő kormányzó nagybátyjának tulságos óvatossága s hajthatatlan konoksága, melylyel az ifju, de lángeszű királyban minden bátrabb, önállóbb lépést gátolni, minden merészebb szellemröptet korlátolni törekedett, — mind ez fölötte megnehezíté Mátyás országlásának kezdetét.

III Callist pápa, ki alig győzte szavakban eléggé kifejezni Mátyás királylyá választatásán érzett örömét, indíttatva kivált azáltal, hogy Ilona, Lázár fejedelem özvegye, országát a szent széknek ajánlá, marczius 14-kén kelt válaszában mindenekelőtt egy török hadjáratra ösztönözte az ifju királyt [4]). De Mátyás, bármily igen ohajtá is fentartani egy-

---

[1]) De Roo: Hist. Austr. VI. k. 236. l. Pray: Annal. III, 219. Bonfin e. h. 513.

[2]) Chron. d. gr. v. Cilly, Hahnnál II, 738. Chmel: Material. II, 151.

[3]) Bonfin e. h. Lib. X, 519. Dlugoss Lib. XIII, 225. és Mátyás levelei Kaprinaynál II, 157.

[4]) A pápa levele Kaprinaynál I, 413.

részről a szentszéknek reá nézve sulyos körülményei közt nagybecsü jó akaratát, másrészről pedig koronája fenhatóságát e tartományra : a török háborut elhalasztani kénytelennek látá magát, helyesen itélvén, hogy mindenekelőtt a belbéke helyreállítását, s a pártoskodás megszűntetését kivánja mind saját biztossága, mind országának jólléte és sulya a külviszonyok tekintetében. E végett tehát Rozgonyi Sebestényt egy rögtön összegyűjtött haddal, melyhez Hederváry László egri püspök is hozzá csatlakozott, april közepén a cseh rablók megfékezésére küldötte. A vezérek emberül megfeleltek a király várakozásának. Mindenekelőtt Vadnát és Galgóczot, Giskrának Borsod megyében nem rég épített két várát vették meg, s az azokból kiszorított Valgatát és Komorovszkyt Szécsnél megverték, amazt el is fogták; majd miután hadaikat Magyar Balázs egy újabb dandárral, a vidék népsége pedig mintegy ötezer keresztes paraszttal szaporította, Mislyét és Gálszécset vívták ki, s aztán hirtelen Sárospatak felé fordulván, Talafuz és Axamithnak ott tanyázó mintegy harmadfél ezernyi seregét egy véres csatában verték széjjel. A csehek közől hatszázan maradtak a csatamezőn s köztök Axamith; a többiek részben elfogattak, részben a feltámadt vidéki néptől verettek agyon. Ezután Jászó és Berzevicze is megadta magát a győzteseknek. A megrettent Giskra fegyverszünetet kért, mely alatt a béke Podjebrád közbenjárása mellett állandóul megköttetnék [1]).

Míg ekként a cseheken nyert győzedelmek a király erkölcsi sulyát gyarapíták, a régóta meggyökerezett pártoskodást s féktelenséget korlátolák, maga a Vitéz János püspök s egykori tanitója által tanácsolt fiatal ugyan, de rendkivüli érettsége által korát messze tulhaladó, lángeszű király azon volt, hogy erélye, szilárdsága által az igazgatás ügyeiben mindjárt eleitől fogva megalapítsa amaga tekintélyét. Nem kerülheté el az éles eszü ifju figyelmét, hogy az ország nagyjai őt jobbára csak mint tapasztalatlan gyermeket tekintik, ki mellett maguk fogják egy ideig gyakorolni a hatalmat. Különösen éreztette vele ezt kormányzó nagybátyja, ki tőle már azon hálánál fogva is, melylyel iránta öcscse tartozott, mindenben vak engedelmességet követelt. Mátyásra nézve annál tűrhetetle-

[1]) Bonfin Dec. III, Lib. X. 524. Mátyás levelei Kaprinaynál II 163. 168. 179. 202.

nebb lőn e viszony, minthogy lángesze világosan átlátta, hogy nagybátyja egyátalában nem bir azon kormányzói tehetséggel, melyet annyi bel- és külellenség között a helyzet kényessége s nehézsége igényel. Ez őt mindjárt az első hetekben arra birta, hogy daczára Szilágyi ellenzéseinek és zsörtösködéseinek a fontosabb dolgokat a maga feje szerint intézze el, s ha szóval ki nem jelentette is, éreztette vele, hogy nincs szüksége kormányzóra [1]). Midőn pedig nagybátyja e miatt mind kiméletlenebb, indulatosabb lett irányában, bár eltűrte is a heves öregnek nem rosz indulatból származott kifakadásait, tőle mindazáltal mennél elébb szabadulni, eleitől fogva egyik főczélja lőn ügyekezetének. A kormányzó nagybátyja akaratosságánál nem kevesbbé korlátolva érezte magát Mátyás ama törvények által, melyeket Szilágyi a királyválasztás alkalmával oly meggondolatlanul elfogadott. Mert hogyan felelhessen meg annyi ellenségnek egyedül a királyi zsoldos hadakkal, holott ezek szaporitására a nemesség jobbágyaitól adót szedni tiltatik ama törvények által? Ezeket tehát eltörültetni, vagy legalább módosíttatni, másik főczélja volt törekedésének. E két czél forgott szeme előtt, midőn pünkösd ünnepének nyolczadára Pestre országgyülést hirdetett. Ugyanezen időben, hogy a zsémbes, mellőztetése miatt boszus nagybátyját megengesztelje, őt beszterczei gróffá nevezte ki [2]).

Az országgyülés rendeit Mátyás nem találta ugyan azon hangulatban, hogy tanácsosnak látta volna előttök a januári törvények egyenes megsemmitését sürgetni, sikerült mindazáltal azokat némileg módosíttatnia. Az ország védelme most is kiváltképen a királynak tétetett ugyan kötelességévé; rendeltetett azonban, hogy a királyi hadat az egyházi s világi urak zászlóaljai, s a kisebb papság tizedeiből állítandó fegyveresek is gyámolítsák, a nemesség fölkelése csak nagyobb veszély idejére szoríttatván. Még kedvezőbb volt a királyra nézve azon törvényczikkely, melyben rendeltetett, hogy a királyi várak, bárki kezében volnának, Sz. Mihály napjáig a királynak átadassanak; a lázongók ellen pedig, ha a szükség ugy kivánja, az egész nemesség köteleztessék felülni. Egy czikkely biztositá a királyt, hogy minden egyház

---

[1]) Ranzan Ind. XXX. Schwandtnernél I, 396.
[2]) Mátyás beigtató parancsa Edernél, Append. ad Schesaeum 242.

s világi méltóság az ő kinevezésétől függjön. Végre az adózás tekintetében is sikerült oly törvényt alkottatnia, hogy Magyarországban a kamarai nyereség, Erdélyben az ötvened, Tótországban a nyestadó oly módon szedessék, mint az Lajos király idejében divatozott. A többi törvények az igazság kiszolgáltatására, a törvénykezés gyorsitására, a belbéke biztositására vonatkoznak [1]),

E törvényekben, s ugylátszik, még inkább azon szives ragaszkodásban, melyet e gyülés folytában a nemesség részéről maga iránt tapasztalt, elegendő támaszt látott Mátyás arra, hogy tettre vágyó lelkének egész erejével, önállólag ragadja meg az ország kormányát, attól egészen elmozdítván zsémbes nagybátyját, kinek aggodalmas óvatosságát, rokoni szabadsággal hozzá intézett feddéseit, s a tanácskozásokban is katonás nyerseséggel kitörő hevességét tovább nem tűrhette. Reábirta tehát Szilágyit, hogy elégedjék meg a kincstár, s a királyi várak felügyelésével, s ha a czímet megtartja is, mondjon le kormányzói igényeiről [2]).

Garay, Ujlaky, s a többi büszke oligarchák, kik mindjárt az első hetekben bámulva látták, hogy az ifju király nem leend akarat nélküli báb a mellé rendelt gyönge kormányzó kezében, Mátyás e tettéből nem kis ijedtséggel győződtek meg, hogy az ifju király már is nyakukra nőtt, s ha elejét nem veszik, maholnap kénytelenek lesznek neki vakon engedelmeskedni. Ennek meggátlása végett a ravasz urak mindenekelőtt Szilágyit ügyekeztek átvonni pártjokra, ki bár engedett is Mátyás akaratának, de elégedetlenségét a dolgok menetével minden módon elárulta. A gyönge, boszus öreg ur hamar kelepczébe került. A király őt egy sereggel küldte volt le az alvidékre, szemmel tartani a törökök mozgalmait. Itt fogta őt körül Garay és Ujlaky. A három oligarcha már julius 26-kán oly szerződésre lépett Simontornyán, mely által mindenki ellen kölcsönös segedelmet igértek egymásnak [3]). Szilágyi e szövetség megkötése után elhagyván állomását, melyre a királytól küldetett, tán épen e két szövetségesétől

[1]) Kovachichnál : Vest. Com. 298. kövv.

[2]) Rex ad evitandum majus malum cum dicto suo avunculo hoc modo convenit, videlicet, quod praeter . . . regni thesaurum et primaria fortalicia . . . Comitatum Bestizzae (Bistriciae) possideret. A pápai követ tudositása Kovachichnál : Script. Min. rer. Hung. II. 25.

[3]) Telekinél, Okmánytár X, 593.

ösztönöztetve, Erdélybe siete boszut állani a beszterczei polgárokon, kik őt a mult évben, midőn a várost Hunyady László halála után Mátyás részére birtokába venni szándékozott, falaik alól csúfosan elűzték volt. A boszus öreg most nagyobb erőt vitt a város ellen s azt megvevén felgyujtotta, a polgárok közől többeket megöletett, másoknak szemeiket szuratta ki, vagy kezeiket vágatta le [1]). S ez épen akkor történt, midőn a többi szászok egy Erdélybe tört török csapatot vitézül kivertek.

A király már azt is felette rosz néven vette nagybátyjának, hogy midőn a kalandozó török csapatok a határszéleket minden órán betöréssel fenyegették, kitűzött állomását odahagyta; s a hibát helyrehozandó, részben pedig az alföld ügyeit is közelebbről megtekintendő, augusztus végén maga ment le az alföldre. Még nagyobb lőn haragja, midőn itt a beszterczei kegyetlenségekről, s a többi szászoknak ezek következtében kitört lázongásáról, s tán a simontornyai szövetségről is értesült. Az erőszak bűne, mivel azt nagybátyja követte el, kétszeresen sérté Mátyás igazságérzetét, s elhatározta annál szigorúbb példáját adni a törvény kiszolgáltatásának Szilágyi bűnhesztésében, hogy az másoknak is szabályul, óvásul szolgáljon. Őt tehát Szegedre tüstént magához hivatá, s a megérkezőt szigorú szavakkal illetvén, fogolyként Világosvárba viteté. Mondják a büszke öreg ur még elfogatása perczében is csipős gúnynyal sértette volna a királyt, azt mondván neki, hogy ha nincs bilincse, melyre őt veresse, vétesse le azt az ő szekeréről, melyet hálátlan öcscse számára hozott magával; s a heves ifju királyt e felségsértés annyira kivette volna sodrából, hogy megöletése végett azonnal parancsot iratott légyen Lábatlani Gergely világosi várnagyhoz; mit csak azután vont vissza, midőn Lábatlani az irásnak hitelt nem adván, személyesen Szegedre rándult, hogy saját füleivel hallja a király akaratát [2]). Mások szerint a pápai követ engesztelte meg haragját [3]). A szászok, a multakért bocsánatot, szabadságaiknak pedig biztositást nyervén, lecsöndesedtek. De Szilágyi majdnem egy egész évig Világosváron ült fogságban.

---

[1]) Aeneas Sylvius : Historia de Europa. Cap. II. Opera 391.

[2]) Bonfin e. h. 527. Révay : De Monarchia, Schwandtnernél II, 673. Mátyás levele a szászokhoz Katonánál XIV, 161.

[3]) Kovachichnál : Script. Min. II. 25.

II.

A király szigora nagybátyja irányában, félelemmel töltötte el a Hunyady-család régi elleneit. — Bűnös öntudatuk nem találhatott megnyugvást, Szilágyinak a királyválasztáskor esküvel pecsételt azon igéretében, hogy a multakért boszu őket nem érendi. Kötelezőnek tartandja-e azt magára nézve Mátyás is? Várhatják-e, hogy irányukban nagyobb kimélettel viseltessék, mint nagybátyja iránt, kinek mégis koronáját köszönheté? A merész s már mindent önfeje szerint intéző királyi ifjutól annál kevesbbé várták a multak teljes feledését, minthogy magukat irányában bűnösöknek érezték. Garay László, Ujlaky Miklós, Bánfy Pál a négy Szentgyörgyi, György, László, János és Zsigmond a két Kanizsay, László és Miklós (kiket valószinűleg a barátjokra, Szilágyira mondott itélet tőn Mátyás elleneivé), Vitovecz tótországi bán s Czilley Ulrik némely magyar birtokainak örököse, Baumkircher András pozsonyi gróf, monyorókeréki Elderbach Bertold a Frangepán grófok, s többen a dunántuli nemességből, titkos gyülekezeteket tartának, melyekben határozattá lőn, hogy Mátyást, ki még megkoronázva sincs, megbuktassák, s helyébe Fridrik császárt hívják be a magyar trónra [1]). Ez volt oka annak is, miért hogy Fridrik a korona kiváltása végett hozzá küldött újabb követséget azon rövid válaszszal utasítá vissza, hogy elébb az ő követeléseinek kell teljesíttetniök. Fridriknek és párthíveinek bátorságát tervök foganatba vételére nem kevéssé nevelhette azon körülmény is, hogy a Mátyást pártoló III Callist pápa aug. 6-kán meghalt, s helyébe II Pius név alatt Aeneas Sylvius, a császárnak számos éven át meghitt tanácsosa emeltetett pápává. Ő Mátyást azon levélben, melylyel neki felmagasztaltatását tudtára adta, királynak czímezte ugyan; de azon császárpártiaknak, kik neki e miatt szemrehányást tőnnek, nem kételkedett akként válaszolni, „nyugodnának meg; ő csak addig nevezi Mátyást királynak, mig őt a királyság csöndes birtokában hagyják [2]).“

Nehéz idők álltak be a még csak 16-ik életévét töltő, de

---

[1]) Bonfin e. h. 520. Révay e. h. 673. Ld. a Fridrik királylyá választásáról szóló levelet Kaprinaynál II. 249.

[2]) Campanus: Vita Pii II. in Oper. Select. 462.

már a legbonyolodottabb ügyekben is bámulatos könnyűséggel s biztossággal intézkedő királyra nézve, melyekből őt csak lángeszének hatalma lőn képes diadalmasan kiragadni. Értesülvén a titkos tervekről, melyeket az összeesküvők közől néhányan a király parancsai iránt mutatott engedetlenségök által is elárultak [1]), Mátyás őket Vitéz János püspök tanácsára hivatalaiktól haladék nélkül megfosztotta, s helyeikbe a maga híveit nevezte ki : nádorrá Ország Mihályt, erdélyi vajdává Rozgonyi Sebestényt, kincstárnokká Pongrácz Jánost, tót- és horvátországi bánokká Losonczi Lászlót és Bodó Gáspárt. És mivel nem kételkedett, hogy e lépése kitörésre ingerlendi az összeesküdteket, magát ellenök megerősitendő, december 6-kára 1458-ban Szegedre országgyülést hirdetett, rendelvén, hogy arra minden megyéből, s a szászok székeiből négy-négy, a városok által pedig annyi követet küldessék, a mennyire a város pecsétjét illendően bizhatják [2]). A meghivó levelekben Mátyás a gyülésre szinte megjelenendő István bosnya fejedelem ügyeit, a korona kiváltása iránt a császárnál megfordult követek jelentését, s a török elleni készületeket tűzte ki a tanácskozás tárgyaivá; főczélja mindazáltal az volt a gondos királynak, ki a császárrali háborut már elkerűlhetlennek, s a pártos urak lázadó kitörését is igen valószinűnek látta, hogy a régóta bomladozó honvédelmi rendszert szabályozza. Ezt foglalja magában kizárólag az e gyülésen alkotott törvénykönyv, melynek főbb pontjai következők :

A királyi dandárok oly számra emeltessenek, mint csak a királyi jövedelmek megengedik; a királyi jószágok telekkatonasága (minden 20 telektől egy vitéz) is ezen dandárokhoz kapcsoltassék, kivéve a városokat, melyek a tüzéri szolgálatot kötelesek teljesíteni. Az egyházi és világi urak zászlóaljaikat a Zsigmond király alatt hozott rendeletek szerint állítsák föl, telekkatonaságukat (szinte husz telek után számítva egy vitézt) ők is zászlóaljaikhoz kapcsolván. Ellenben az ország zászlósai (a királyi főtisztviselők), kik tiszti banderiumaikra a királytól díjat kapnak [3]), — valamint azon ne-

---

[1]) Ld. ennek egy példáját a Szentgyörgyi gróftól Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 145.

[2]) Kaprinay : II, 217. Kovachich : Vest. Com. 331. Teleki : Hunyady-kor, Okmánytár X, 604.

[3]) Ld. az ezen kori tisztviselők salariumait s az általok kiállitandó vitézek számát Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 305.

mesek is, kik az urak szolgálatában állanak, a saját jószágaiktól járó telekkatonákat, ne azon zsoldos csapatokba, melyeket megbizóik számára szedtek, hanem a vármegyék zászlai alá küldjék. A jobbágytalan nemesek tizen küldjenek egy jól fölfegyverzett vitézt a megye dandárába. A derékhadat a király, midőn szükségesnek látja, de évenkint csak egyszer szólíthatja fölkelésre, kivéve azon rendkivüli esetet, ha az ország ugyanazon évben másodszor is megtámadtatnék, s a királyi, főpapi és tiszti banderiumok az ellenséggel szembeszállni elégtelenek volnának. A fölkelt derékhadat a király (nem mint Szilágyi törvénykönyvében rendeltetett 15 napig, hanem) három hónapig tarthatja táborban; ha azonban a háboru az ország határaitól messzebb vonul, a nemesség régi jogai szerint, csak a határokig menend; telekkatonasága mindazáltal az országon kivül is köteles a megyei kapitányok alatt táborozni a királyi sereggel [1]). A törvénykönyvet Mátyás január 5-kén 1459-ben erősítette meg, pár hétig azonban még Szegeden időzött, az alvidék s az erdélyi szászok ügyeinek rendezése végett.

Miként előre is gyanítható vala, pár héttel e gyülés után a hivatalvesztésök miatt még hevesebb boszura gyult Garay és Ujlaky, pártjokat Németujvárott összegyűjtvén, a királyi széket V László halála óta üresnek nyilatkoztatták, s annak rokonát, Fridrik császárt királylyá választották [2]). Mátyás a pártos urak szándokairól még végzésök előtt értesülvén, a hű országnagyokat azonnal Budára hivatá; II Pius pápát pedig, ki őt a török ellen hadjáratra sürgette, s ennek elintézése végett a mantuai gyülésre hivta volt, mindenekről tudósítá, kijelentvén neki, hogy a kereszténység ügyét a császártól ápolt lázadás miatt, nem szolgálhatja [3]). A király szavára 12 főpap, 19 zászlós ur és 17 főbb nemes több másokkal gyűlt össze Budán. Mátyás ezeket szabad és őszinte nyilatkozatra szólítá fel : akarnának-e megmaradni elébbi választásuknál, s őt, ki a koronát sem nem kereste, sem nem igényelte, ezután is királyuknak ismerni? Különben, ugymonda, a honpolgárok bizodalma nélkül el volna határozva, az ily

[1]) A törvénykönyv Kovachichnál : Vest. Com. 335. kövv.

[2]) A pártosok végzését közli Kovachich : Vest. Comit. 348. Anonymi Mellicens. Breve Chron. Austr. és Lankman : Hist. Desp. et Coron. Frider. Peznél II, 464. 605.

[3]) Ld. a pápa levelét Kaprinaynál II, 279.

körülmények közt magának csak terhére, az országnak kárára válandó királyságról önként lemondani. A gyülés erre egyhangulag hűségesküvel válaszolt, kijelentvén, hogy királyának soha mást nem ismer, s őt minden pártütő s bitorló ellen életével, vérével kész oltalmazni. Mátyás e nyilatkozatot vévén, a maga részéről is esküvel fogadta az uraknak, hogy őket jogaik, szabadságaikban fentartandja, s ha az ország java az alkotmányos törvények és szokásokban némi változásokat kivánna, azokat tanácsuk s megegyeztök nélkül tenni nem fogja [1]).

A pápa, ki ekkoron minden ügyekezetét a török ellen egy közönséges hadjárat előkészitésére fordítá, nagy kedvetlenséggel értesült a történtekről, s azonnal meginté Fridrik császárt, ne akadályozná a lázadók pártolása által Mátyás készületeit a török háborúra. „Magyarország, ugymond egyebek közt, eddig az egész kereszténység paizsa volt, s annak harczai alatt mi henye bátorságban élhetének. Fölötte nagy bajt okozna tehát, ha most az a pártoskodás miatt a török hatalma alá jutna, vagy annak ifju királya, hogy magán segítsen, vele megbékülne. E kárhozatos tény sulya valóban nem Mátyásra, hanem azokra fogna nehezedni, kik őt arra kényszerítették [2]).“ A pápa egyszersmind követét, a sz. angyal bibornokát felhatalmazta, hogy a pártosokat egyházi átokkal sujthassa, a fejedelmek közt pedig békét eszközöljön [3]).

De a pápa közbenjárása, ki jóltevője, a császár ellen erélyesebben fellépni nem mert, sikeretlen maradt. A pártosok Fridriket az 1459-ki marcz. 4-kén Németujhelyt magyar királylyá koronázták, mi által a háboru koczkája el lőn vetve. Mátyás, Fridrik és pártfelei támadó szándokairól értesülvén, Nagy Simon macsói bánt egy hirtelen összegyűjtött sereggel az ország határaihoz küldé, kit azonban Graffenek a császár vezére, Ujlaky Miklós és más pártosok nagy számu hadával egyesülve, april 7-kén Körmendnél megvert. Ujlakyban és a Szentgyörgyiekben még volt annyi nemzeti érzés, hogy Nagy Simon megfutamlott hadát űzetni nem engedték; miért utóbb a császár meg is hidegedett irányukban. Nagy Simon és hada szomorúan, szégyenkedve tért vissza Mátyáshoz, ki időköz-

---

[1]) Mátyás levele Kovachichnál : Vest. Comit. 352.
[2]) A pápa levele Praynál : Annal. III. 230.
[3]) U. o. 233.

ben egy újabb sereg gyűjtésével foglalkodott. A szerencsétlen vitézek az elvesztett csata büntetéseül megtizedeltetni kivánták seregöket. „Sőt inkább győzedelemmel rójátok le hibátokat,“ válaszolá nekik az ifju király, és Nagy Simont az újabb hadakkal együtt visszaküldé az ellenségre [1]), A becsületének helyreállítása végett harczvágytól égő sereg, most szerencsésebb, nemsokára egy szép diadallal örvendezteté meg az ifju királyt, s ez már april 14-kén irhatá Sáros vármegyének, hogy az ellenség egy kemény ütközet után nagy veszteséget szenvedve, megveretett, soraiból számosan elfogattak, mig a magyar seregből csak kevesen maradtak a csatamezőn [2]).

A győzedelem első gyümölcse volt, hogy a két Kanizsay, László és Miklós Mátyáshoz néhány nap mulva bűnbánva visszatért [3]); Fridrik pedig a magyar urak, kivált Ujlaky iránt, bizodalmát elvesztette. Alig értesült erről a szemes király, azonnal még inkább meggyöngíteni ügyekezett Fridrik pártját. Garayval és Ujlakyval, ugylátszik, a Kanizsayak által, nemsokára alkudozásba lépett, amannak nádori méltósága visszaadását igérte, emennek, hogy nagyravágyása kielégíttessék, a bosnya királyságra nyitott kilátást, ha hűségére visszatérnek. Garay, a fösvény, lassu, határozatlan császárt már különben is megutálván, azonnal megtért [4]); és bár ő néhány nap mulva meghalt [5]), példáját Ujlaky, Frangepán s többen mások is követték, s Mátyással megbékültek.

És most annál könnyebb lett volna Mátyásnak a szerencsével megkezdett háborut folytatni, s a császárt békére, s a korona kiadására kényszeríteni, minthogy az ellenséges had főerejét elébb a magyar urak képezték. De a magát békebiróul felajánlott pápa s annak követe, Carvajal bíbornok

---

[1]) Bonfin Dec. III. Lib. X. 521.

[2]) Wagner után Katonánál : XIV, 227. De Roo : Hist. Austr. Lib. VI, 238. A pápai követ tudósitása, Kovachichnál : Script. Min. II, 25. kövv.

[3]) Oklev. Kaprinaynál II, 294.

[4]) U. o. 369. Mátyás őt ezen,kelet nélküli levelében nádornak nevezi, s magasztalja, hogy leginkább az ő ügyekezete vetett véget a pártoskodásnak.

[5]) Neje, Alexandrina, tescheni herczegnő, már egy 1459-ki april 19-kén kelt levélben özvegynek mondatik. Közli ezt az anspahi levelek közöl Teleki ; Okmánytár X, 616.

békés elintézést sürgetett, mit aztán Mátyás is annál hajlandóbb lőn elfogadni, minthogy a csehek ismét háborgatták az országot, a törökök pedig Szerbországot fenyegették. Mátyás tehát, miután a magyar uraktól elhagyott Fridrik is hajlandónak jelenté magát a békére, a pápai követ ösztönzéseinek engedve, Vitéz János püspököt az alkudozások megkezdése végett még májusban Bécsbe küldé. A császár oly jól fogadta a követet, hogy ez a legjobb reménynyel kecsegtetheté magát küldetésének sikere iránt [1]). De csakhamar kitűnt, hogy a fösvény császár követeléseinek, a korona s a kezén lévő magyar javak váltságöszvegének meghatározásában, nincs határa; s Vitéz eredmény nélkül tért vissza. — Pár hónappal később Brünnben, Podjebrád békebirósága mellett újabban is megkezdettek az alkudozások, de nem több sikerrel; mert a császár még azok megnyitása előtt egy személyes találkozás alkalmával, azáltal hogy Podjebrádnak a hűbéri adománylevelet Csehország birtokára kiadta, s az őt királyul elismerni nem akaró boroszlóiakat, iglóiakat s más pártosait vele megbékéltetni igérte, annyira megnyeré a cseh király szivét, hogy ez békebiróból a császár pártosává lett. Egy titkos szerződésben lekötelezte magát, hogy ha a békés alkudozás czélra nem vezet, fegyverrel is segítendi őt Mátyás ellen Magyarország birtokának megszerzésében; a császár viszont oly igéretet tőn neki, hogy Magyarország jövedelmeinek felét három évig neki adja, azontul pedig holtáiglan évenkint 60 ezer forinttal jutalmazza szolgálatait [2]). Fridrik tehát e szerződésekben bizva, egy hajszálnyit sem akart engedni követeléseiből; minélfogva Vitéz püspök és Rozgonyi Osvát, Mátyás király követei, egyebet sem tudtak kieszközölni egy fegyverszünetnél, mely az 1460-ki junius 24-ig tartson, s melynek folytában az alkudozások is megújittassanak [3]).

E közben Mátyás gondjait egyrészről a cseh rablók, kiket alattomban szinte a császár izgatott újabb nyugtalanságokra, másrészről a törökök mozgalmai és Ráczország sorsa

---

[1]) A pápa levele Kaprinaynál II, 308.

[2]) Több rendű oklevél Kurznál: Gesch. Friedr. des IV. I, 234. és 290. Pray: Annal. III, 241. Teleki: Hunyadykor, Okmánytár X, 627. 629. kövv.

[3]) Haselbach, Peznél II, 898. Kaprinay: II, 341 Teleki, Okmánytár X, 636.

vette igénybe. A cseh rablók ellen Palóczy László és Ónodi Czudar Simon vezérlete alatt már a tavasz nyiltával megkezdé munkálatait, a kassai polgárokat is fölszólítván, hogy segedelmökre legyenek [1]). Majd a mult évben oly szerencsésen munkálkodott Rozgonyi Sebestényt is ellenök küldé egy dandárral; midőn pedig ez Pata várát Heves megyében sikeretlenül ostromolná, maga Mátyás is megjelent a táborban, és jelenléte által annyira feltüzelte vitézeit, hogy azok nemcsak a makacsul ellentálló Patát, hanem utóbb Sajót, Sajó-Németit, Derencsént, Gömört, Osgyánt több más rablóvárral együtt megvették [2]).

Ilonának, a meghalt Brankovich Lázár szerb fejedelem özvegyének azon lépése, hogy a kormányára maradt tartományt a szent széknek ajánlotta fel, szintoly kevéssé volt képes megmenteni Szerbországot, mint Thomassevich István a bosnya király fia, ki miután Ilona leányát nőül vette, a mult évi szegedi országgyülésen Mátyástól is megerősíttetett Szerbia birtokában. A kath. egyházzal való uniotól idegenkedő szerb nép maga hívta meg országába Mohammed szultánt, ki aztán a tartományt Szendrővel, Galambóczczal együtt, minden ellentállás nélkül elfoglalta. Thomassevich Bosnyába menekült, s azt a meghalt, vagy mint némelyek állítják, általa megfojtott atyjának kimulta után birtokába vévén, a szultánnal békét kötött. A törökök Szerborszság elfoglalása után, melyből még csak Nándorfehérvár maradt magyar kézen, Magyarországba is átcsaptak, s egész Csanádig és Aradig zsákmányoltak. Ez alkalommal szabadult meg végre világosvári fogságából Szilágyi Mihály is. Mig az őrség egy portyázó török csapat ellen a várból távozott, Mihály ur hű és körmönfont szakácsa a vár alatti helységnek megnyert jobbágyaival a ben maradt őröket lefegyverzé, s a várat elfoglalván, urát szabadságba helyezte, ki aztán a visszatért őrséget a várból kizárta. Ennek híre a törökök becsapásával egy időben érkezett a királyhoz, ki aztán nagybátyját Várkonyba találkozóra híván, vele megbékült, s őt Erdély kormányzójának s az alvidék kapitányának nevezte. Szilágyi nem is késett átvenni az alföld védelmét a törökök ellen; de minthogy ezek Szerborszság elfoglalása után a határokat többé nem há-

---

[1]) Kaprinay : H. Dipl. II, 280.
[2]) Bonfin Dec. III. Lib. X. 528.

borgatták, ő is csak arra szoritkozott, hogy Nándorfehérvár és Keve várait jobb védelmi állapotba helyezze [1]).

A török hatalom e terjeszkedésétől indíttatván, Mátyás nem mulasztá el segedelmet sürgetni a pápától, ki az 1459-ki őszön épen a végett tartott Európa fejedelmeivel egy gyülekezetet Mantuában, hogy azokat a török ellen közönséges hadjáratra indítsa. De bár itt a szép igéretek nem hiányoztak, a congressus eredményeivel maga a pápa sem lőn megelégedve [2]); Mátyás pedig annak menetéből eléggé meggyőződött, hogy a veszélyt, melylyel a szomszéddá lett török az országot fenyegeti, végre is csak saját erejével kellend elhárítania. Ennélfogva tehát még inkább óhajtá, mennél elébb véget vetni a Fridrikkeli viszályoknak. Követei Vetési Albert veszprémi püspök és Rozgonyi János tárnokmester, a mult évi egyezés szerint az 1460-ki februárban ismét megjelentek Olmüczben, Podjebrád békebirósága mellett alkudozandók a császár követeivel. De sem ezek, sem Podjebrád nem hozott jó akaratot az egyezkedésre, s Carvajal bíbornok ügyekezetei daczára, a gyülésnek csak azon határozattal szakadt vége, hogy május elsején újabb összejövetel tartassék [3]). Erre Carvajalon kivül a pápa még Bessarion bíbornokot is elküldé, oly utasitást adván neki, hogy ha szükségét látja, az egyház fegyvereinek alkalmazásával is eszközölje a béke megkötését.

De mind hasztalan : buzgalmukat most is meghiusította Fridrik makacssága, ki a koronáért százezer aranyat, s ezenkivül a magyar királyságnak, még Mátyás él, czimét, s ennek halála után örökösödését, addig is pedig Soprony, Kismárton, Fraknó, Németujvár, Rohoncz, s a kezén lévő többi várak és városok békés birtokát követelte a béke díjául; — oly feltételek, melyeket nemcsak a pápai követek, hanem még Podjebrád is elfogadhatlanoknak tartottak. S igy e congressusnak sem lett más eredménye, mint hogy a fegyverszünet az 1461-diki február 1-ig meghosszabbíttatott [4]).

A császár e huzavonása nemcsak Mátyást boszantotta, ki most, midőn a török Görögország meghódításával volt el-

---

[1]) U. o. 527. Engel : Gesch. von Serbien 414.

[2]) Ld. levelét Carvajal bibornokhoz Kaprinaynál II, 387.

[3]) A pápa levele Podjebradhoz U. o. 405. Gobelin, Praynál Annal. III, 249.

[4]) Kaprinaynál u. o. 406. Pessina : Mars Morav. 711.

foglalva, legjobb alkalmat látott arra, hogy őt legalább Szerbiából ismét kiszorítsa, de a császárrali béke megkötése előtt sem maga ily nagyobbszerű háborut nem kezdhetett, sem a külfejedelmektől nem nyerhetett segedelmet; sajnosan vette azt a pápa is, ki e miatt mind továbbra halasztatni látta kedvencz tervének foganatba vételét, a török elleni közönséges hadjáratot. Sőt, miután értesült, hogy a török Mátyásnak békét ajánlott, már attól is tartani kezdett, hogy végre kénytelen lesz e tervéről egészen lemondani, ha Mátyás Fridrik elleni boszuságában, s hogy fegyvereit ellene fordíthassa, az ajánlatot elfogadná. Nehogy tehát Mátyásban ilyféle szándok támadjon, hozzá intézett leveleiben nem szűnt meg őt figyelmeztetni azon dicsőségre, melyet atyja magának a szent háboru által szerzett, s ugy állítani elébe minden egyezkedést a törökkel, mint valóságos bűnt, melylyel lelkét terhelné. — Midőn pedig értesült, hogy a békeajánlatot Mátyás a töröktől nem fogadta el, őt magasztalásokkal halmozá, s neki a jövőre is ily jó indulatot ajánlott. Sőt, mivel híre szárnyalt, hogy az ajánlat el nem fogadása miatt, a boszus török a nyár folytában az országot megtámadni szándékozik, 40 ezer aranyat küldött Magyarországon lévő követéhez, a török ellen, védelem költségeire fordítandót [1]).

Ama hírek a törökök mozgalmairól csakugyan megvalósultak. Szilágyi az ősz folytában ugy értesült, hogy egy török had zsákmánylás végett az ország határai felé indult. A vitéz öreg, becsapásukat megelőzendő, Lábatlani Gergely társaságában elejökbe sietett. De sorsa itt végre elérte őt. Tőrbe csalatván, egy sokkal nagyobb török had által körülvétetett s kétségbeesett ellentállás után, Lábatlanival együtt elfogatott. Szilágyi Konstantinápolyban a szultán parancsára lefejeztetett; Lábatlani azonban, társánál szerencsésebb, egy basának magyar fogságban lévő fijáért kicserélve, nemsokára fogságba most is, mint már elébb, a várnai ütközet után, hol szinte esett volt, visszanyerte szabadságát [2]).

Szilágyi szomorú sorsa a pápai követben még inkább élesztő a buzgalmat arra nézve, hogy Mátyásnak mind a császárral, mind a csehekkel, kik ellen a harcz 1460-ban is

---

[1]) Pray : Annal. III, 252. Kaprinay II, 395.

[2]) Bonfin : Dec. IV. Lib. I. 543. kövv. de hibásan az évre nézve. A brassai templom felirata Schwandtnernél I, 886.

folyton folyt, valahára békét szerezzen, s őt képessé tegye, erejét a török ellen fordítani. E végett Podjebrádnál kezdett most különösebben munkálkodni s nem is sikeretlenül. Podjebrád, mióta a hűbéri oklevelet Csehországra a császártól kinyerte, több más viszonyoknál fogva is mindinkább elhajlott Fridriktől, s Mátyás felé közeledett. Inditványára, Mátyás 1460 végén Trencsénbe, ő maga pedig Olmüczbe utazott, hogy követeik által egymással gyorsabban egyezkedhessenek. Mindenekelőtt a házasság ügyét vették fel, s 1461-ben jan. 25-én erre nézve oly szerződést kötöttek, hogy Podjebrád a maga leányát Mátyásnak, vagy követeinek május 1-jén Trencsénben átadassa; Mátyás ellenben gazdag jegyajándékot kötött ki Ó-Budán, Diósgyőrön, s a Borbála királyné által birt egyéb javakon kivül, évenkint még 7000 aranyat kötelezvén neki udvartartására [1]). Felvétetett ezután a béke ügye is mind a császárral, ki Olmüczbe szinte követeket küldött, mind Giskrával; de eredményt egyikben sem lehetett kieszközleni: a császár régi követeléseitől most sem akart elállni, sőt Giskrát megint szorosabban a maga részére vonta, és utóbb szolgálatába is fogadta [2]).

Mátyás, ezen újabb tapasztalásából is teljesen meggyőződött, hogy végre is mind a császártól, mind Giskrától csak fegyvereinek győzedelme által fog magának békét szerezhetni. E végett tehát Albert osztrák herczeggel, ki a császár ellen régóta háboruskodék, szövetséget kötött, mely szerint Ország Mihály, Rozgonyi Rajnáld és Palóczi Péter alatt, mintegy 4000-nyi lovas hadat küldött segedelmére [3]). Mátyás maga, miután Katalin jegyesét nagy fénynyel Budára hozatta, s menyekzőjét megülte [4]), a cseh rablók ellen fordítá figyelmét, kiket most annál könnyebben legyőzhetni remélt, mivel Giskra a császár zsoldjában az osztrák Albert ellen harczolt. Szapolyay Imre, ki a mult 1460-ik évben lett nagybányai kamaragrófból kincstartóvá [5]), s alatta öcscse, Szapolyay István, elébb esztergami várnagy, és Upor László már a mult

[1]) Kaprinay: Hung. Dipl. II. 459. 476. Teleki, Okmánytár XI, 4.

[2]) Pray: Annal. III, 262. Giskra levele. Geben zu Gretz am Eritag nach dem Suntag Oculi in der Vassten 1461. A bécsi csász. titk. levélt. lévő eredetiről.

[3]) U. o. és Pessina: Mars Morav. 723. kövv.

[4]) Pessina e. h. 722. Bonfin Dec. III. Lib. X.

[5]) Az volt már 1460-ki novemberben. Ld Telekit, Okmánytár X, 641.

év végével meg voltak bizva a csehek elleni háboru folytatásával. De bár őket a király parancsára a felvidéki városok is segítették, a siker nem felelt meg a király várakozásának; különösen Sárost és Richnót nem birták megvívni; sőt a Sárosból kiütött csehektől Szebennél vereséget is szenvedtek. Mátyás tehát a háborut személyesen intézendő, a nyár folytában maga is felment a felvidékre, minek következtében a régóta körültáborolt Sáros és Ujvár, éhség által kényszeritve, magát végre megadta [1]).

De alig kezdett e jobb sikernek örvendeni az ifju király, egyrészről ipa, a ravasz Podjebrád, másról a nagyravágyó Ujlaky, s a Marothyak, Szentgyörgyiek, Bánfy Pál s házának más régi ellenei újra megkezdették alattomos fondorlataikat. Podjebrád a császártól ismét megnyeretvén, Albert herczeget vele Mátyás tudta nélkül megbékéltette; a nevezett magyar urakkal pedig oly terven kezde dolgozni, hogy idősb fia Victorin, Ujlaky leányát nőül vévén, Mátyás helyébe magyar királylyá emeltessék. A cseh király fia valóban meg is jelent Ujlakynál; ennek leánya pedig az eljegyzés után a prágai udvarba vitetett [2]). Mátyás e fondorlatokról értesülvén, a csehek elleni hadjárat folytatását Szapolyay Imrére s Istvánra bizta; maga pedig azonnal visszatért Budára. Meggyőződve lévén, hogy mindaddig nem számolhat békés országlatra, mig a szent koronát fejére nem téteti, elhatározta magát, hogy annak visszanyerése végett Fridrikkel bármi áron megbéküljön. Ezt a császár makacsságán felül eddigelé leginkább maga a ravasz békebiró, Podjebrád gátolta; most tehát az ő mellőztével a császárnál közvetlen kivánt tenni kisérletet, s e végett 1461 vége felé Vitéz János váradi püspököt titkon Gréczbe küldé. A szintoly ügyes, mint hű püspök ügyekezeteit most végre siker jutalmazta: 1462 elején a következő, bár sulyos, de mégis elfogadható föltételekben egyezett meg a császárral: a koronáért és Sopronyért Mátyás 60 ezer aranyat fizet váltságul; a többi magyarországi javakat, melyek kezén vannak, és a magyar királyi czímet Fridrik holtáig birja, halála után amazok 40 ezer aranyon váltatnak ki örököseitől; ha Mátyás fimagzat

[1]) Bonfin: Dec. III. Lib. X. 529. kövv. Okmányok Kaprinaynál: Hung. Dipl. II, 492 kövv.

[2]) A pápai követ tudósitása Kovachichnál: Script. Min. II, 28.

nélkül halna meg, az ország öröksége Fridrikre és fiaira száll. Némelyek szerint Fridrik, hogy ezen örökségről annál bizonyosabb legyen, még azt is kikötötte volna, hogy Mátyás, Katalin nejének halála után, ne lépjen második házasságra [1]. Mivel e föltételek közől különösen az ország örökségéről szólót Mátyás olyannak látta, hogy azt helybenhagyás végett az ország rendeinek is elejébe kell terjeszteni, május 10-re Budára országgyülést hirdetett [2].

Még mielőtt ez megnyittatott, végre Giskrával, s a Szentgyörgyi grófokkal is, kik eddigelé mindig Fridrik pártján voltak, szinte meglett az egyesség. Szapolyay Imre Sáros és Ujvár megvétele után még Richnóból, Szepesből és Késmárkból is kiszorítá a cseheket; minek s tán még inkább a császárrali egyezkedésnek következtében Giskra is hajlandónak nyilatkozott a békére. Mátyás ennek megkötése végett az országgyülés előtt Váczon nagy országtanácsot tartott az urakkal, s kimélve a vitéz férfiut, kinek a hadi ügyekben való jártasságát a török ellen magának biztosítani ohajtá, nemcsak kegyelmébe fogadta, hanem Lippa és Solymos váraival is megadományozta őt. Giskra a még kezén lévő várakat 25 ezer aranyért adta át a királynak, s harczedzett legénységével együtt a király zsoldjába állott, iránta azontul mind haláláig hűségben maradandó [3].

Váczról a király Budára ment az urakkal, hová a rendek már mind számosabban gyűlöngének. Az itt alkotott törvénykönyv, szép bizonysága a rendek szives készségének derék ifju királyuk iránt, átalában a belbéke s a királyi tekintély szilárdítását fogta czélul : felhatalmazta a királyt, hogy az azok ellen vétőket rendes törvénykezési időn kivül is pörbe fogathassa; meghatározta a hűtlenségi vétséget s annak büntetését, és kijelölte az egyházi törvényszékek hatóságának korlátait. E tárgyakon kivűl azonban még más fontos ügyek is vétettek tárgyalás alá, melyek nem irattak be a

---

[1]) Bonfin e. h. 532. Mátyás levele Albert herczeghez Epistolae Mathiae Corv. I, 112. Ugyanott (2 és kövv. l. l. Mátyás több levelei Landus Jeromos krétai érsekhez s pápai követhez, melyek, mint Teleki József (Hunyadyak kora III, 246) helyesen itéli, nem 1490-re, hanem ezen évre teendők. A titkos feltételt, Mátyás többszöri nem házasulása iránt közli Bauclaire : Comment. Rer. Galliae. Lib. X, 21. sz.

[2]) Epist. Mathiae Corv. I, 57.

[3]) Bonfin e. h. 530. és Epist. Math. Corv. I, 112. II, 60.

törvénykönyvbe. Vlád oláh vajdával a török ellen szorosabb frigy köttetett; Velenczével és Raguzával pedig ugyazon ügyben alkudozás kezdetett; és, mi mindenek közt legfontosabb volt, a császárral kötött békeszerződés megerősíttetett. Terheseknek látszottak ugyan Fridrik feltételei mind a királynak, mind a rendeknek; de mivel a török terjeszkedései s fenyegető készületeinek híre mind nagyobb aggodalmakat okozott, végre még is csak elfogadtattak [1]). A koronáért járó váltságbér összegyűjtése végett, — minthogy a csehek elleni hadjárat, a kincstárt kiürítette — az urak önkéntes ajánlatokat tőnnek; a nemesség fejenkint egy-egy arany forint fizetésére kötelezte magát. De megigérnie kelle Mátyásnak, hogy a nemesség szabadságaira nézve ezen adóból semmi káros következtetés nem vonatik a jövőben [2]). A királyi városok e gyűlésen képviselve nem lévén, a királytól tehetségeik arányában adóztattak meg [3]). — Végre e gyűlésen még Thomassevich István bosnya király követei is meghallgattattak. Mátyás őt hűtlensége s a törökkeli egyetértése végett annyival inkább megfosztani szándékozott országától, mivel arra, mint említők, már 1459-ben reményt nyujtott Ujlaki Miklósnak, kit, mint legújabban is tapasztalta, ezen igéretének betöltése nélkűl soha sem fog teljesen megnyugtathatni. E végett Mátyás a mult tavaszon már készületeket is tőn a hadjáratra István ellen. De a megrettent fejedelem a pápához folyamodott pártfogásért, ki aztán Mátyást meg is engesztelte. István, követei által az ország rendei előtt a korona iránt hűségeskűt mondott, és szentül igérte, hogy azt a török ellen mind pénzzel mind fegyverrel segítendi, s a Száva mentében fekvő várait a király kezére ereszti; minélfogva meg is erősittetett királyságában [4]). Ujlakinak Mátyás ideig óráig még az országgyűlés előtt Tótország bánsága által adott némi kárpótlást.

A törökök nagy készületei, melyeknek híre tavasz óta szárnyalt, nem Magyar- hanem Oláhországot illették. Mohammed Vlád vajdára ennek a török foglyokon elkövetett

---

[1]) A pécsi püspök levele a pápai követhez Epist. Math. Corv V-dik lev. I, 13, s onnan Katona XIV, 536.

[2]) Mátyás lev. Katonánál e. h 541.

[3]) Kassát p. o. öt ezer fttal adóztatta meg. Datum Zegedini in fest. b. Laurentij mart. a. d, 1462. A kassa városi levélt. eredetijéről.

[4]) Epist. Math. Corv. I, 70.

borzasztó kegyetlenségei s a Magyarországgal kötött szerződése miatt boszus, egy roppant sereggel özönlötte el tartományát, s magát Erdélybe űzvén, öcscsét Radult nevezte vajdává. Mátyás ekkoron már szinte Erdélyben volt hadaival, az elűzött hűbérest helyreállítandó. De mihelyt a török sereg a tartományból visszavonúlt, megjelent nála Radul is számos bojárral, kérvén őt, ne pártolná Vládot, kit iszonyu kegyetlensége miatt mindenki utál. Hasonló panaszt hallott Mátyás ezen emberi szörny ellen az erdélyiektől : miképen egyebek közt egy ízben több száz erdélyit egy csűrbe záratott s megégetett, a Barczaságon és Fogarasföldön pedig, több izben űzött pusztitásai alkalmával, a kit csak foglyává ejthetett, valamennyit karóba vonatta. — Mátyás iszonyattal hallá a legborzasztóbb kegyetlenségek hosszu sorát, melyekért őt alattvalói czepelusnak, azaz bakónak, a törökök karóvajdának nevezték; s az oláhok kérelmére hajolván, Radult a vajdaságban megerősítette, Vládot pedig fogolyként Budára vitette s 10 évig börtönben lakoltatta [1]). Még Erdélyben vette hirűl Mátyás, hogy a szultán Havasalföldről visszatértében egy hadat Szerbországon keresztűl a Szerémség pusztítására küldött, melyet azonban Szokolyi Péter és Mihály, midőn a Száván nagy martalékkal és számos fogolylyal hazatérendő vala, majdnem egészen megsemmisitett [2]).

A Budára visszérkezett királyhoz hiteles tudósitások érkezének Tomassevich bosnya királytól, hogy a szultán őt az adó megtagadása miatt 1463-ban nagy erővel szándékozik megtámadni. Mátyás e híreket vévén, nem késett megtenni ellenkészületeit. Egyrészről a pápánál s Velenczénél sürgetett segedelmet [3]), másrészről az ország haderejét ügyekezett jó rendbe állítani. A nemesség fölkelése s a banderiumok felállítása az 1458-ki országgyűlésen szabályozva volt már ugyan; de nagy hiánya volt eddig a magyar seregnek, hogy a gyalogság, a parasztokból jobbára csak a hadak ellenségre indultakor szedetvén, gyakorlatlan s rosz fegyverzetű volt. Mátyás ezen némileg segítendő, a váraikat a mult évben szerződésileg átadott csehekből állított fel egy

---

[1]) Bonfin : Dec. III, Lib. X, 532. Chalkokondylas Lib. X. e. h. 213. Engel : Gesch. der Walachey. I, 178.

[2]) Turóczi IV. Cap. 65. Bonfin e. h,

[3]) Epist. Math. Corv. I, 118. kövv. és Teleki, Okmánytár XI, 78. kövv.

gyalog dandárt, mely aztán alapja lőn az idővel annyi szolgálatot tett, oly híressé vált fekete seregnek. E dandárt rokona, dengelegi Pongrácz János vezérlete alatt haladék nélkül az alföldre küldötte [1]). Mivel továbbá az 1458-diki magyar had-szabályozás Erdélyre ki nem terjedt, a vajda által mind a három nemzet számára gyűlést tartatván, ott is új hadrendet alkottatott, mely szerint veszély idején minden nemes, jobbágy és székely, jószág és fejvesztés alatt köteles volt a haza védelmére felkelni s a derékhadba menni, a nemeseknek csak negyed, a jobbágyoknak ötöd, a székelyeknek harmadrésze maradván hon a várak és határszélek őrizetére [2]).

E készületek nem is voltak feleslegesek: Mohammed 1463 tavaszán 150 ezernyi haddal indult meg az Alduna felé. Mátyás erről értesülvén, de a török szándokait még nem tudván, Rómába küldött követe által újra is sürgette [3]) a pápa segedelmét. Midőn pedig II Piust elébbi igéreteinek ellenére, abban most vonakodónak tapasztalná, boszuságában követét Rómából visszahivatá s a pápának kijelenteté, hogy ezután ne csodálkozzék, ha a törökkel való viszonyait ezentúl csak saját érdekei szerint fogja elintézni; ha, mitől Isten mentsen, valamely baj történnék, a magyar királynak az nem fog beszámíttathatni, kin bizonyára nem mulik, hogy necsak a kereszténység épségben maradjon, hanem maga Mohammed vallása is kiirtassék [4]). A pápa, e határozott hangtól megdöbbent s bár szűken, utóbb még is megnyitá erszényét, ezer lovasnak egy évi zsoldját ajánlván meg [5]). Bőkezűbb volt Velencze, 20 ezer aranyat küldvén Zeno János által Mátyásnak a háború szükségeire [6]).

A király, mivel csak ily csekély segedelmet nyert, a rendeket még marcziusban Tolnára gyűjtötte, részint, hogy a haza sürgetős védelméről, részint a császárral kötött békeszerződésről véglegesen intézkedjenek. A szerződés a rendektől elfogadtatott, s a korona átvétele és váltságdíjának lefizetése végett Várady István kalocsai érsek, Vitéz püspök, Ujlaky

---

[1]) Epist. Math. Corv. I, 128.
[2]) Kovachich: Script. Min. II, 384.
[3]) Epist Math. Corvini I, 141. kövv.
[4]) U. o. 149.
[5]) Raynald. Annal. Eccl. XIX, 117.
[6]) U. o.

Miklós, Palóczy László, Szapolyay Imre, Lamberger és Turóczy Benedek követekül neveztettek a császárhoz [1]). A honvédelemre nézve, egy az eddigieknél sokkal terjedtebb fölkelés rendeltetett, mely szerint minden nemesnek, kinek 10—20 jobbágya volt, egy, kinek 20—30 jobbágya volt két lovast, s így tovább, kelle magával vinni pünkösd napjára a a péterváradi táborba [2]). Midőn e törvények megalkottattak, (marcz. 19-kén) még nem tudatott a törökök hadjáratának czélja. Miért, ugy látszik, a rendek felhatalmazták a királyt, hogy azon esetre, ha értesül, hogy Mohammed csak Bosnyát szándékozik megtámadni, minthogy az ország határain kívűl a nemesség táborozni nem köteles, annak fölkelése helyett minden öt kapu után egy arany ftot szedethessen, hogy a Bosnya védelmére küldendő királyi dandárt jelentékenyebb számra emelhesse [3]).

Mig ezután seregeit a király nagy buzgalommal gyűjté s e végett május s junius hónapokat Bács vármegyében tölté, Mohammed szultán, ki czéljait eddig nagy titokban tartá, roppant seregét junius derekán nagy sebességgel Bosnyába vezette. Szokolyi Péter, kit a király egy dandárral a Szávához küldött, azt tanácslá a bosnya fejedelemnek, vonulna vissza minden erejével a hegyek közé, mig az alakulóban lévő magyar sereg segedelmére érkezik. De ő e tanácsra nem hajtva, fiával együtt Kliuts várába zárkozott; midőn pedig az a törököktől körültáboroltatott, magának bántatlanságot kötvén ki, negyed napra azt is feladta. A török azonban csak addig volt embére irott szavának, mig a fejedelem neki valamennyi várait átadatta; mi megtörténvén, István király lefejeztetett [4]).

Mátyás a tartomány elfoglalását, ha különben volt volna is arra elegendő ereje, egyátalában nem gátolhatta meg; mert az védelem hiánya miatt oly gyorsan történt, hogy megtámadtatása s hódolatának híre egyszerre érkezett az országba. S ezenfelül a szultán, midőn maga Bosnyába tört, hogy a

---

[1]) A rendek levele a császárhoz Ep. Math. Corv. I, 153. Revay : De Mon. et S. Cor. Schwandtner. II, 674.

[2]) Kovachich Jos. Monum. Vet. Legisl. Segm. I, 55. l. és Syll. Decr. Com. I, 178.

[3]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. II, 161.

[4]) Chalkokondylas Lib. X. e. h. 222. V. ö. Engelt : Gesch. v. Servien 423. és Hammert. I, 478.

magyarok figyelmét a tartománytól elvonja s annak megsegéllésében meggátolja, Alibeg szerb szandzsákot egy erős haddal a Száva balpartjára küldé. De a török vezér most sem lőn szerencsésebb; két izben megveretvén, csak kevesed magával szabadult át néhány csolnakon a Száván. Mig ezután a győzedelmes magyar sereg Szerbországba tört s ezt tüzzel, vassal pusztitá, több kalandozó török csapatot széjjel vert, s mintegy 15 ezer keresztény foglyot megszabadított [1]), Mátyás maga értesülvén, hogy Mohammed Bosnya meghódolása után, annak váraiban őrségeket hagyott, s Herczegovinán keresztül visszavonult [2]), maga is Budára sietett, hogy a Fridrik császárral valahára bevégzett egyezkedést megerősítse, a békeokmányt aláirja [3]), s a koronát, mely 24 évi száműzöttsége után Budára nagy ünnepélylyel visszahozatott, átvegye.

E nemzeti ünnepélyt [4]) azonban a király be sem várta Budán, s a békeokmány kiadása után mindjárt ismét az alvidékre sietett, hol hadai egyre szaporodtak. September elejét részint Nándorfehérváron, részint Péterváradon tölté; emitt kötött e hónap 12-kén Velenczével is szövetséget, mely szerint a felek arra kötelezték magukat, hogy a török ellen azonnal, s egyszerre megkezdendik hadi munkálataikat: Mátyás Bosnyát támadja meg; Velencze pedig a Peloponnesusba küld hajóhadat; békét pedig egyik fél a másik megegyezte nélkül nem fog kötni [5]). Az ifju király nemsokára be is váltotta szavát: september végén már Jaiczánál állott mintegy 25 ezernyi seregével, s a várost oct. 1-jén megvívén, Harambég török vezért a belső várba szorította. De itt kétségbeesetten védte magát a török vezér; s Mátyás csak számtalan nehézségeken keresztül, melyeket a téli idő is nem kevéssé sulyosbított, három hónapi kemény ostrom után lett a vár urává; Harambég decemb. 25-kén kegyelemre adta meg ma-

---

[1]) Epist. Math. Corv. I, 165.

[2]) Leunclav: Annal. Turc. Scrip. Byz. X, 257.

[3]) A békeokmányt Fridrik és a magyar követek julius 19-kén, Mátyás jul. 26-kán irták alá. Kollárnál: Auctor. Diplom. ad Hist. Ursini Velii de bello Pannonico 204. kövv, Legujabban kiadta Teleki, Okm. XI, 63.

[4]) Bonfin Dec. III. Lib, X, 533. Revay: De Monar. et S. Corona. Schwandtnernél II, 674.

[5]) Pray: Annal III, 300. Katona: XIV, 649.

gát a hétezerből 400-ra olvadt őrségével. A főváros megvétele után Bosnya népsége is, melyet Sz. Ferencz szerzetesei mindenütt felkelésre izgattak, tetemes segedelmére lőn a magyar seregnek; rövid idő alatt mintegy 60 város és erősség jutott a király kezére. A háboru további folytatását azonban lehetetlenné tette a rögtön beállott rendkivüli hideg; miért is a király, miután Szapolyay Imrét a tartomány kormányzójává, Székely Jánost pedig Jaicza kapitányává nevezte, Harambéget és őrségét is magával vivén, az 1464-ki febr. közepén diadalmenetben tért vissza Budára [1]). — Neje, Podjebrád Katalin, kevéssel megérkezte előtt aszkórban halt meg.

Az ország rendei néhány hét mulva Székesfehérvárra gyültek, hova őket Mátyás még január 28-kán Dombróról hívta volt meg koronáztatására [2]). Az ünnepély fényét Velencze, XI Lajos franczia király s több más európai fejedelmek követei emelték jelenlétökkel, szerencsét kivánók a királynak, ki Európát már 20 éves korában is betölté nevének hírével. A koronázást az agg Széchy Dénes esztergami érsek és cardinál virágvasárnapján (marczius 29-kén), a nemzet őszinte örömnyilatkozatai közt hajtotta végre; maga az agg főpap is, ki most negyed izben koronázott királyt, sirt megindulásában. Mátyás, mielőtt a korona fejére tétetett, az ország szabadságainak megtartását esküvel fogadta; april 6-kán pedig azoknak biztositására II Endre arany bulláját, I Lajos és Zsigmond királyok megerősitő leveleivel együtt ünnepélyesen kiadta, szentül fogadván, hogy azok szerint fogja népét kormányozni. Egy külön czikkely ezen igéretet Erdélyre és Tótországra is kiterjeszti. Egyébiránt még több más törvény is alkottatott, melyek szerint egyebek közt rendeltetett, hogy a király, az oly bajosan visszaváltott nemzeti kincs, a korona őreivé a rendek tanácsával alkalmas férfiakat nevezzen; hogy a király ellenére az 1462-ki törvénynek, a hűtlenségi bűnökben az egyházi s világi urak tanácsa nélkül itéletet ne mondjon, sem a rendes törvényszéki időszakon kivül rövid határidőre senkit maga elébe ne idézzen; hanem a bűnösöket a kikiáltott megyei gyüléseken az ország rendes biráinak egyike által bűnhesztesse, s a maga követeléseit is minden kivétel

---

[1]) Epist. Math. Corv. I, 161. Turóczi IV, Cap. 65. Bonfin Dec. III. Lib. X, 534. Dlugoss XIII, 323.

[2]) Katonánál : XIV, 675.

nélkül a törvény rendes utján keresse. V. Lászlónak s magának Mátyásnak adományai is érvénytelenek, ha egy év lefolyta alatt meg nem erősíttetnek stb. Budára visszatérvén, Podjebrádnak a koronázásra jött követeivel a két ország közti békét, mit némi határszéli zavargások megzavartak, helyreállitotta [1]).

III.

Mohammed szultán értesülvén Jaiczának s vele majdnem az egész Bosnyaországnak oly gyors visszafoglalásáról, haragra gyuladt, s a kelet minden erejét talpra állítá, hogy a tartományt visszavegye. Egy erős hadat már a tavasz végén előre külde a kisebb várak megvívására, majd maga is megjelent rémitő táborával, s Jaiczát nagy faltörő ágyukkal kezdé lődöztetni. A király, mihelyt a török szándokairól hitelesen értesült, sürgetve szólítá fel Pius pápát, birná valahára Európa fejedelmeit hadjáratra a kereszténység ellensége ellen. A pápában nem hiányzott a jó akarat; de Európa fejedelmeinek, kiket levelei által [2]) a kereszténység védelmére buzdított, nem volt kedvök a hadjáratra. Az olasz hatalmak, s ezek közt Velencze is igértek ugyan egy hajóhadat; minek következtében a pápa tudtára adá Mátyásnak, hogy e hajóhad juniusban Anconából kiinduland; halasztaná tehát addig ő is szárazföldi hadjáratát. De az igért hajók lassan gyűltek; leginkább késedelmeskedett Velencze a maga gályáival. A pápa, bár betegen, maga is Anconába utazott, s hogy a készülődést siettesse, naponként zsellyeszékben viteté magát a kikötőbe. Végre megérkeztek a velenczei hajók is; de a pápának betegségét e közben az aggodalom és boszuság halálossá tette, s augusztus 14-kén történt halála ismét mindent annyira szétbomlasztott, hogy a keresztes hadjáratból semmi sem lett.

Mátyás ezalatt nagy buzgalommal készité fel seregét, s augusztus közepén Futaknál táborba szállott. Az olasz hajóhad kiindulását s egyéb igért segedelmek mennél elébbi meg-

---

[1]) Sommersberg : Siles. rer. Script. Diplomatarium 1045.

[2]) Ld. a burgundi fejedelemhez irt levelét. Aeneas Sylvius Epist. 382. Opera 856.

küldetését újabban is sürgette [1]), keservesen panaszkodván a pápának a hanyagság és gondatlanság miatt, melylyel Európa fejedelmei a kereszténység ügye iránt viseltetnek. De e levelek már halva találták II Piust, s nem is érkezett más segedelme, mint ama 20 ezer arany, melyet Velencze —, s azon 40 ezer arany, melyet a haldokló pápa végrendelete szerint a cardinálok küldtek neki [2]). Mátyás ekként magára hagyatva sem veszté el bátorságát, szembeszállni a sokszorta számosabb ellenséggel. Értesülvén, hogy Mohammed ágyui Jaicza falait már annyira megrongálták, hogy azok sokáig ellentállni képtelenek, augusztus végén seregét Bosnyába indította. Már csak pár napi járatra volt Jaiczától, midőn Mohammed az ifju király jöttének hírére oly igen megfélemlett, hogy az ostromot azonnal félbeszakasztván, sietve visszavonult, s még ágyui és podgyászai nagy részét is hátrahagyta [3]). A király ekként harcz nélkül győztes, Bosnyaországot Ujlaky Miklós kormányára bizván, Szrebernik alá szállott, s miután azt rohammal megvette, Zvornikot táborolta körül. De az erős sziklavár őrsége keményen védte magát; a vívókat pedig a korán beállott hideg két hónapi sikeretlen ostrom után annyira elcsüggeszté, hogy midőn Mahmud basát a vár felmentésére közeledni hallák, a fegyelem minden fékeit szétszakítva, az ostromszerek nagy részének hátrahagyásával rendetlenül visszavonultak [4]). Mátyás a sereget Bácsra vezetvén, az engedelmesség megtagadásának főokozóit példásan megbüntette; de evvel még nem elégedvén meg, igyekezetét azontul főleg oda fordította, hogy egy jól fegyelmezett, s akaratától korlátlanul függő állandó zsoldos hadat alakítson.

Nem hihette Mátyás, hogy a büszke Mohammed a Jaiczánál szenvedett gyalázatot boszulatlanul hagyja; miért az ellenkészületek megtétele végett, a főrendeket 1465. elején Szegedre hívta [5]); s a velök tartott több napi tanácskozások után Czezinge János pécsi püspököt, ki Janus Pannonius irói nevén még ismeretesb, és Rozgonyi Jánost követekül Rómába küldé, hogy II Pál uj pápát üdvözlenék, s

[1]) Epist. Math. Corvin. I, 173. 183.

[2]) Campanus : Vità Pii II. Muratorinál III, 2, 90. Teleki, Okmánytár XI, 124.

[3]) Bonfin Dec. III, Lib. X, 535.

[4]) Ugyanaz Dec. IV, Lib. I, 537.

[5]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Comit. II, 171.

egyszersmind nála a török ellen is segedelmet sürgetnének [1]). Még tán Szegeden időzött a király, midőn hírül vette, hogy a szultán mind Velenczének békét ajánlott, mind hozzá követeket kiván e végett küldeni, s ezek már a határszéleken várják tőle a menevédet. De ugyanazon időben kémeitől is vett tudósitást a király, miképen a szultán minden eddigieknél nagyobb készületeket tesz, Magyarország vagy Bosnya ellen. Ő tehát a török követeket be sem bocsátá országába, s a velenczei herczeget is megintette, ne higyjen a törökök ajánlatainak, melyekkel csak meghasonlást akarnak eszközleni a keresztények között, hogy azokat egyenkint annál könnyebben legyőzhessék [2]). Marczius vége felé, midőn Beszterczére rándult, hogy a lengyelekkel, kifejlett némely határszéli villongásokat kiegyenlítsen, újabb hiteles tudósitást is vőn Mátyás, hogy Mohammed szultán a prófétára megesküdött, miképen addig az élet örömeit sem akarja élvezni, mig Jaiczát és Belgrádot meg nem veszi [3]). E miatt a király újabban is sürgette mind Velencze, mind a pápa segedelmét, kihez e végett Márk knini püspököt küldé ismét követségben [4]), s maga is minden lehető készületeket megteendő, junius folytában Budán országgyülést tartott [5]); a nyár végével pedig Tótországba vezette dandárait. De Mohammed ez évben nagyobb erővel nem háborgatta az országot, mi annál kivánatosabb volt a királyra nézve, minthogy a nagy igéretek, melyeket a török segély iránt vett volt a külföldről, kivéve a pápától s Velenczétől küldött néhány ezer aranyat [6]), egyátalában nem teljesíttettek, s a török helyett más ellensége támadt az országnak.

Svela, mások szerint Dzvela cseh kapitány, ki nem tudni, mi okból, épen akkor hagyta el a király szolgálatát, midőn ez a nyáron a Drávához ment táborával, összeszedvén mintegy 7 ezer kóbor husszita katonát, kik elébb Albert osztrák herczeg szolgálatában voltak, s kiket a nép zsebrakok-

---

[1]) A követség utasitását ld. Mátyás levelében a velenczei hghez. Epist. Math. Corv. II, 45.

[2]) U. o. 124.

[3]) U. o. II, 1.

[4]) Epist. Math. Corv. II, 14.

[5]) U. o. 29. és 144.

[6]) A pápa 7500 aranyot adott követeinek ld. Teleki Okmánytár XI, 124.

nak, vagy is koldusoknak nevezett, segedelmökkel megvette Kosztolányt, Nyitra megyében, s azt a lehető legjobban megerősítvén, onnan az egész vidéket rablással, pusztítással sanyargatta. A rablók egy izben már Nagyszombatot is ki akarták zsákmányolni, és csak Podmaniczky Balázs által gátoltattak meg szándékukban, ki, mig Ausztriában és Morvában rablának, társuk, hazájában velök tartani nem akart, s maga is segíté a város védelmében annak polgárait. Mátyás e rablók feltüntéről értesülvén, nehogy megerősödjenek, seregének egy részét haladék nélkül Kosztolány alá vezette. Szerencsére az erős vár nem volt eleséggel eléggé ellátva, miért Svela egy szinlett kitörés alkalmával, őrserege nagyobb részével szökésben keresett menedéket. De az utánuk eredt Magyar Balázs a mindenfelé föltámadt földnép segélyével őket nagy részben levágta, Svelát pedig mintegy két századdal elfogván, felakasztatta. Nemsokára éhségtől kényszerítve, a Kosztolányban maradt 300 rabló is megadta magát. Mátyás őket a budai csonka toronyba vettette; de Czobor Mihály a zordon budai várnagy, hamar megunta kelletlen vendégeit, s éjente hetenkint, nyolczankint fojtatta őket a Dunába [1]).

A törökök nyugalma a mult évben egyátalában nem ringatta gondatlanságba az ifju királyt. Már midőn az elmult 1465-ki ősz végével a Drávától Budára visszatért, az utközben Tolnaváron tartott nagy országtanács végzése szerint, az 1466-ki februar 23-kára országgyülést hirdetett, melyen a rendekkel a jövő nyári török hadjáratról tanácskozzék [2]). Midőn pedig april második felében kémei által értesült, hogy Mohammed szultán ez évben Nándorfehérvár megvételét tűzte ki czéljává s már Szofiánál táborozik, tudtára adá az ország rendeinek, hogy az ellenségnek elejébe menendő, május 3-kán Budáról megindul, s felszólitá őket, hogy az ország-gyülés végzése szerint május 8-kán ők is jószág s fejvesztés büntetése alatt minden fegyveres népökkel Nándorfehérvár alatt legyenek [3]). De a szultán készületei nem Mátyás, hanem a hős Castriota György (Skanderbeg) ellen voltak irányozva, ki annyi győzedelmei után a mult évben ismét érzékeny csapást sujtott a törökökre, de kit most azon okból végre hatal-

---

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. I, 539. Turóczi IV Cap. 66.
[2]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. II, 176. kövv.
[3]) U. o.

mába ejteni remélt, mivel az agg hős végelgyöngülésben sínlődött, melyet a következő év elején halála is követett. A király tehát, miután az országot veszély többé nem fenyegette, maga is haza bocsátotta a fölkelt nemességet.

Mátyás figyelmét ezután egy új ügy kezdé komolyabban magára vonni, mely aztán több éven keresztül majdnem kizárólag igénybe vette munkásságát. Podjebrád, trónra lépte előtt Rokiczana prágai husszita érsek híve, midőn 1458-ban a királyi széket elfoglalta, magát abban megerősítendő, a római egyház iránt a koronázása végett hozzá küldött Ágoston győri és Vincze váczi püspökök, kezébe hűséget esküdött [1]). De szivében folyton a husszitákhoz szítván, római vallásu alattvalóinak vallásos érzését többféleképen megsértette, minek következtében a római udvarral mind kellemetlenebb surlódásokba bonyolódott. Pius pápa ezek folytában 1462 nyarán De Valle Fantint követéül küldé Prágába, kit Podjebrád, mivel egy nyilvános gyülésben élesebb szavakban hányta volt szemére, hogy a magyar püspököknek koronázásakor adott hitét megszegte, a rendek végzése szerint elfogatott [2]). Podjebrád azonban elhirtelenkedett tettéért azonnal bocsánatot kért a pápától, s Mátyást közbenjárásáért kérte meg a curiánál, mit az neki meg is igért [3]). Mennyire teljesítette Mátyás ezen igéretét nincs tudomásunkra; azt tudjuk, hogy a pápa, boszuságában pártfogása alá vette, s hűségesküjöktől fölmentette a királyukkal épen nyilt háboruban lévő boroszlói polgárokat [4]). De a pápa e szigora csak konokká tette az eddigelé alázatos Podjebrádot. Egyebek közt egy követséget küldött XI Lajos királyhoz, s őt, mint több más fejedelmet is, arra ügyekezett birni, eszközölne ki egy újabb közönséges egyházi zsinatot. A külföldi ügyekbe avatkozni szerető franczia király, midőn Mátyás koronázására követet küldött, meghagyta volt ennek, térne be elébb Podjebrádhoz; s igy lőn aztán, hogy a követ, bár Mátyás előtt kijelenté, mikép ura az újabb egyházi zsinatot nem pártolja, a cseh király ajánlatára mindazáltal szívesen szövetségbe lépne Podjebráddal és Mátyással. Az éles eszű Mátyás azonban rögtön átlátta, hogy az ajánlatnak nem más a czélja,

[1]) Kaprinay : Hung. Dipl. II, 163.
[2]) Müller : Reichstags-Theater II, 247.
[3]) Epist. Math. Corv. I, 125.
[4]) Aeneas Sylvius Epist. 401. Opera 933.

mint őt Podjebrád részére megnyerni a pápa ellen; miért is azt válaszában nagy diplomaticai ügyességgel visszautasította. Csodálkozását jelenté a követnek, hogy urával Podjebrád a magyar király nevében is látszik alkudozni, mire egyátalában nincs felhatalmazva. Ő ugyan veje Podjebrádnak, kit mint atyát tisztel, de egyszersmind egy szabad, független országnak királya, ki szövetségeiben ennek érdekeit köteles szem előtt tartani. Ő nagyrabecsüli a franczia király barátságát s ohajtja szövetségét; de mielőtt ezt tenné, kénytelen a tárgyat közleni mind országa tanácsával, mind szövetségeseivel, különösen Velenczével, s a kereszténység fejeivel, a pápával és a császárral [1]).

A viszonyt Podjebrád és a római curia közt egészen a szakadásig feszültekké tette II Piusnak az 1464-ki junius 14-kén kiadott bullája, melyben a cseh királyt, mint a kereszténység ellenségét 180 nap lefolyása alatt maga elébe idézte [2]). A nemsokára meghalt Pius utóda, II Pál, a Podjebrádtól rablásai miatt üldözött s Rómába szökött Lichtenberg Hinkó által ösztönöztetve, még komolyabban fogta fel az ügyet, s elődе példáját követve, a cseh királyt újabban Rómába idézte; Mátyásnál pedig kérdést tőn: hajlandó volna-e az egyház ezen ellenségét, ha a szükség ugy kivánná, fegyverrel is engedelmességre szorítani? A pápának e levele az 1465-ki ősz elején drávai táborozásában találta a királyt, ki aztán arra october 2-kán következő választ irt: „Felhív levele által szentséged, hogy az apostoli széknek a cseh király elleni intézkedéseit támogassam, s birodalmamban azokat végrehajtassam. Miután én magamat országommal együtt a római egyháznak és szentségednek egyszer felajánlottam, sem az Istennek e földön helytartója, sem maga az Isten nem parancsolhat nekem oly nehezet, oly veszélyest, mit elvállalni szentnek, üdvösnek nem tartanék, mit félelem nélkül meg nem kisértenék, kivált midőn a kath. hit szilárdítása és a hitetlenek árulásainak megfenyitése forog szóban. Ebben engem az idők viszonyai szerint kötött régibb szövetségeim sem gátolhatnak, melyeket az apostoli szék, mint jól tudom, különben is könnyen feloldhat; sem nem ijeszt vissza bár

---

[1]) Epist. Math. Corv. I, 129, mi nyilvánosan ide tartozik s a kiadó által hibásan soroztatott 1463 alá.
[2]) Pessina : Mars Morav. 734.

kinek is hatalma. — A cseheknél sokkal erősebb ellenségekkel szálltam én már szembe szentséged és elődei ösztönzéseire. Akár a csehek, akár a törökök ellen van tehát szükség, készen áll Mátyás és vele Magyarország. A mennyire csak a magam és országom ereje terjed, az mindenekfelett szentségednek s az apostoli széknek van és lesz örökké szentelve [1]."

Hogy Mátyás, ki egyébiránt kormányában, midőn nemzete, koronája jogai forogtak szóban, annyi önállóságot szokott volt mutatni, e kérdésben oly vak engedelmességgel viseltetett a pápa iránt, oly határozottan ajánlkozott fellépni ipája ellen, kétségkivül több fontos okai voltak. Ő Podjebrádot, bár meghalt nejének atyja volt, soha sem szerette, s nem is szerethette. Az a gyöngédtelenség, melylyel Podjebrád, midőn még történetesen foglya volt, aszkóros leányát reá köté, s tőle azonfelül két hónapi tartásáért — mert őt fogolyként őrizni joga nem lévén, csak is ez jöhet tekintetbe — 60 ezer aranyat csikart ki, nem engedhette szivében kifejleni az őszinte szeretet s tisztelet érzelmeit. De azután is számos sérelmet szenvedett ő ipjától, midőn ez, mint békebiró közte és Fridrik császár között oly önzőleg járt el, s alattomban még maga is gátolta az egyesség létrejöttét; midőn a császárral titkos szövetséget kötött, mely szerint ezt Mátyás megbuktatásában segíteni igérkezett; midőn utóbb Ujlakyval s pártjával a végre fondorkodott, hogy Mátyás megbuktatásával a maga fia Viktorin emeltessék a magyar trónra. Azon ravasz, fondor nem egyszer egészen az alacsonyságig önző politica, melyet Podjebrád mindezen, mind egyéb viszonyaiban is követett, lehetetlen, hogy ellenszenvet ne ébresztett volna Mátyásnak nyilt, egyenes, mindig igazságos, mindig nagylelkű kedélyében. A mennyi személyes sérelem boszantá pedig őt a cseh király részéről, annyi jótétemény ösztönözte őt hálára a sz. szék iránt. Mátyás soha sem feledhette el azt, hogy midőn ellenére az öröködési rendnek, daczára a hatalmasabb nemzetségek ellenszegülésének, trónra jutott, valamennyi hatalmasságok közt a szentszék volt az első, mely őt királynak ismerte; ez mutatott iránta egyedül őszinte jóakaratot, s ön személyes erején kivül a pápa pártfogásának köszönhette, hogy a császári vetélytárs és a pártos urak ellen királyi székében megerősödhetett. És mig ez szivét hálára ébresztheté,

---

[1]) Epist. Math. Corv. II, 70.

lehetetlen volt nem éreznie, hogy a jövőre is leginkább a sz. szék jóakarata által hiusíthatja meg rosz indulatu szomszédjainak romlására irányzott fondorlatait; annak pártfogása által alapíthatja meg dynasztiáját, mi nagyratörő lelkének kétségkivül hő vágya volt. Ezekhez járult, hogy a vallásos atyától, s a buzgó Vitéz János püspöktől vallásosságban nevelt, s mint a pápához s másokhoz irt számtalan levelei bizonyítják, az egyházhoz s annak fejéhez buzgón ragaszkodó ifju király szintugy jogosnak láthatá a pápa tettét, melynél fogva a baseli compactatákat eltörűlte, mint bűnösnek Podjebrád ellenszegülését az egyház feje irányában, s türelmetlenségét azok iránt, kik a kelyhesek felekezetéhez nem tartoztak. A husszita tanok iránt végre, melyeknek hívei dulásaik, fosztogatásaik által negyven év óta annyi nyomort árasztottak az ország felső részeire, elég oka volt Mátyásnak ellenszenvvel, gyűlölettel viseltetnie. E husziták pedig most Podjebrádban tekintették fejöket, főtámaszokat; s Mátyás valóban nem egyszer Podjebrád kezét vélte rejleni a csehek dúló, rabló betöréseinél, s nem is tartózkodott nyilván kimondani, „hogy ezek, miként több jelekből látszik, a cseh királynak, ha nem is parancsára, vagy izgatására, de bizonyosan elnézéséből történnek [1]).“

Kétséget nem szenved, mindezen okok nagy befolyással lehettek Mátyásra, midőn az egyház zászlótartójaként fellépni ajánlkozott. De hozzájok kell még adnunk, hogy ő ekkoron tán még azt is hivé, miképen Podjebrád, mielőtt mindent koczkára tenne, megalázza s aláveti magát a pápa itéletének; miből Mátyás, mint a maga fellépése által eszközlött eredményből, nem kevesebb előnyt látott magára háramlani a sz. széknél. Azon esetre pedig, ha Podjebrád, az eszély szavára nem hallgatva, a pápa itéletét daczczal fogadná, mindenekfelett legnagyobb erővel birhatott az ifju, dicsőségszomjas király elhatározására ama tekintet, hogy alkalma leend korának leghíresebb kapitányával megmérkőznie, s mire több királyunk örökösödés utján jutott, személyes ereje, fegyverhatalma által egyesíteni a cseh koronát a magyarral. Mert a harcz díjául ő a cseh koronát igényelte; s miként látni fogjuk, nem is lépett elébb a harcztérre, mig azt neki mind a pápa, mind a császár oda nem igérte. Nagy királyok mindig

[1]) Pessina : Mars Morav. 773.

hajlandók voltak a hóditásra. És Mátyásnak itt szebb s fényesebb koszoruk kinálkoztak, mint a barbár török elleni harczokban. Áttekintvén ezen okok hosszu sorát, méltányolván azok sulyát, épen nem csodálkozhatunk, hogy azok Mátyásra is elhatározólag hatottak. Ha mindazáltal az ország legközelebbi jövőjére vetjük szemeinket, lehetetlen nem fájlalnunk, hogy Mátyás ezen okok által rábiratva, eltért azon politicától, melynek irányát nagy atyjának példája, s a nemzet természetes érdekei, mondhatjuk égető szüksége számára kitűztek, s mely az országnak a hódoltató török elleni biztositásában állott. Az egyháznak lehettek s voltak is okai, inkább félni az eretnekségtől, szakadástól, mint a pogány töröktől; de a fényes tehetségű Mátyásnak, a haza veszélyes körülményei közt, szomszédságában egy, hóditásaiban telhetetlen hatalomnak, melyről leveleiben önmaga is elégszer bevallá, hogy a hosszu harczaiban elfáradt nemzet egymagára hagyatva, neki határt szabni elégtelen, nem az volt hivatása, hogy e természetes ellenséget mellőzve, országlásának nagy részében az egyház előharczosává, zászlótartójává legyen.

Podjedbrád a pápa itéletéről értesülvén, még az őszön alázattal válaszolá, hogy kész ugyan engedelmeskedni a sz. széknek, de tartományainak kormányzása nem engedi azoktól hosszabb időre távozását. Kéri ennélfogva a pápát, jelölne ki egy, Csehországhoz közel fekvő várost, hol mentségeit kifejthesse, s a compactatákhoz való ragaszkodását igazolhassa. Ennyi engedékenységet a kath. vallás iránti érdemeinek tekintetéből méltán várhat ő szentségétől [1]). De sem magának az idézettnek könyörgése, sem a császárnak, s a bajor fejedelemnek az ő érdekében irt levelei nem voltak képesek megkérlelni a pápát. Sőt ez, tán épen Mátyás ajánlata által bátorítva, meg sem várta a határnap leteltét, hanem 1465 végén, s a következő évben kelt több bullájában, Podjebrádot eretneknek nyilvánitja, alattvalóit pedig a neki mondott hűségeskü alól föloldozza, s az engedelmességtől iránta egyenesen eltiltja. Podjebrád még ezután is több irataiban ügyekezett a pápát megengesztelni; midőn pedig törekvését hasztalannak látná, a világi fejedelmeknél keresett pártolást. Irt egyebek közt Mátyásnak, hosszan igazolván előtte magát a pápa kemény eljárása ellen, s kérvén őt, ügyekeznék ő is, a többi

---

[1]) Klose: Dokumentirte Gesch. v. Bresslau III, 346.

fejedelmekkel kezet fogva, reávenni a pápát, hogy illő helyen meghallgattassék [1]). Mátyás e levelet nem késett megküldeni a pápának, kérvén őt, engedne időt a cseh királynak a maga igazolására [2]).

Egyébiránt Mátyás már azért sem akart mélyebben bereszkedni e viszályba, nehogy részrehajlónak látszassék, miután ez időben magának is kellemetlen surlódásai voltak a cseh királylyal azon dúlások és fosztogatások miatt, melyeket ennek alattvalói Lippa Henrik, Csehország főmarsalja és Sternberg Máté a Nagyszombat mellett épített két várból Magyarország felső részeiben elkövettek, s melyekért elégtételt szerzendő, az ősz elején egy sereggel maga is a felvidékre ment [3]). Podjebrád, ki most minden módon igyekezett megtartani Mátyás barátságát, az elégtételt teljes készséggel megigérte, s e végett Brünnbe a morva rendeket is egybehívta, meghagyván Viktorin fiának, hogy ezekkel tanácskozván, találjon módot e becsapások meggátlására. Viktorin ennek folytában oly szerződésre birta Sternberget, hogy ama két várat Mátyás kezeibe adja át, vagy ha ez ugy kivánná, rontassa le, a viszály egyéb okai pedig két magyar és két cseh biztos megvizsgálására bizassanak. De Mátyás ezen eljárással egyátalában nem volt megelégedve, nemcsak mivel Sternberggel, mint rablóval, alkudozásba ereszkedni nem akart, hanem mivel a cseh király más alattvalói ellen is volt panasza, „kik minden igaz ok nélkül bebetörnek országába, s itt nemcsak tüzzel, vassal, zsákmánylással és gyilkolással pusztítanak, hanem a törökök példájára férfiakat, asszonyokat, leányokat is fogságba visznek magukkal.“ A két király közt e miatt mind élesebb és sértőbb levelezés fejlett ki, mely egészen az 1467-ki februárig tartott [4]). De bár e levelek az elkeseredést mind a két részről növekedőben tűntetik elő, komolyabb ellenségeskedésig nem ment a dolog, s utóbb magától is megszűnt: csend lőn a nemsokára kitörendő vihar előtt. A husszita testvéreket azonban, kik magukat Nagyszombat körül két várban megfészkelték volt, Mátyás 1467

[1]) Dobnernél: Monum. II, 418. s belőle Katona XV, 179—199.
[2]) Eschenloer: Chronik von Bresslau I, 327.
[3]) Pessina: Mars. Morav. 774. kövv.
[4]) Közli e levelezést, melybe a Szécsi Dénes halála után a mult évben esztergami érsekké lett Vitéz János is belévegyült, gr. Teleki József Okmánytár XI, 174. kövv. 183. kövv. 191. kövv. 229—251.

elején e várakból kiverte, s az országból kikergette [1]). E közben a pápa Podjebrádot 1466 végén forma szerint egyházi átokkal sujtotta, s a császárt, a lengyel királyt és Mátyást az itélet végrehajtására szólitotta.

Mátyás előre is látván, hogy ez, tett igérete szerint is, az ő föladata leend, a másik két hatalom, nem mervén a sulyos háboruba ereszkedni, a már alig mellőzhető összecsapásra készületeket teendő, az 1467-ki marcziusban Budán országgyülést tartott. Mivel a cseh háboru, ha valóban kitörnék, mint támadó, egyedül a királyi zsoldos sereg által lenne viselhető, mindenekelőtt a kincstárt kelle jobb karba állítani. — E gyülés eredménye alkotmányunk történelmében sokkal fontosabb, mintsem hogy kissé bővebb előadást ne igényelne. Kár, hogy e törvénykönyvnek eddig csak töredékeit birjuk. Ezekből annyi tűnik ki, hogy Mátyás a régi kamarai nyereség és harminczad helyébe új adó- és vámrendszert alkotott, amazok a számos kiváltságok, szabaditékok miatt, melyeket elődei az egyházi s világi uraknak jobbágyaik, — s a városoknak kalmáraik számára adtak volt, már igen szűken jövedelmezvén [2]). A rendszerrel együtt magát a nevet is megváltoztatta, s az eddigi harminczadot koronavámnak, a kamarai nyereséget pedig kincstáradónak nevezte. Emezt illetőleg, következők rendeltettek: A régi kamarai nyereség megszűnvén, minden telek 20 uj veretű denárt, vagyis 5 telek egy aranyat fizetend adóul. Ettől ezentul csak az országos nemesek majorsági jószágai vétetnek ki; alájavettetnek ellenben minden a kamarai nyereségtől eddig kiváltságolt egyházi s világi urak jobbágyai, s minden még létező vár- s egy telkes és egyházi nemesek, kik nem a királyoktól nyerték nemességöket; továbbá minden eddig kiváltságos testületek: a jászok, kunok, oláhok, valamint a szabad királyi szászvárosok is; ezeknek királyadója azonban eltörültetett. Megszüntettek mindazon szerződések, melyek szerint a régi kamarai nyereség zálogba volt adva, a zálogtartók kárpótlása egy bizottmány kidolgozására hagyatván. — A koronavám a régi harminczadnál leebb szállíttatott ugyan; de miután az, a nemességet kivéve, minden bel- s külföldire kiterjesztetett, a kincs-

---

[1]) Gr. Teleki József Okmánytár XI, különösen 241. 245.

[2]) A királyi jövedelmek mennyiségéről e korban ld. a pápai követ tudósitását Kovachichnál: Script. Min. II, 30 kövv.

tárnak mégis bővebben vala jövedelmezendő, egyszersmind pedig a forgalom emelésére is jótékony hatást gyakorlandó. A királyi városokra nézve szabadságában hagyatott a királynak azokkal a vám megváltása iránt külön szerződéseket köthetni. Egyébiránt a vámjövedelmek a magyaroktól Hampónak nevezett Erneszt János, Svábországból származott nemes igazgatására bizatván, elidegeníthetetlen államjavaknak nyilváníttattak [1]). Ugyanez rendeltetett egyéb királyi javakról is; Fogaras, Radna és Omlás Erdélyben oly moldvai vagy havasalföldi vajdák számára tartattak fen, kik a magyar korona iránti hűségükért fosztatnának meg tartományuktól a török által [2]).

Még e gyülés rendeleteinek végrehajtásával foglalkodék a király, midőn hírűl vette, hogy Erdély Vörös Benedek, Suky László s mások által, az új adó miatt felbujtatván, föllázadt, s a vajdát, János szentgyörgyi s bazini grófot, Magyarországtól független fejedelemmé kiáltotta ki. A lázadásban a szász városok közől Szeben és Beszterczе, s velök együtt az oláhság s majdnem az egész nemesség is részt vőn. De Mátyás villámsebességgel lepte meg a lázadókat, s mielőtt ezeknek eszökbe jutott volna a szoros hegyi utakat elfoglalni, a nyár vége felé, Kolosvár előtt termett 12 ezernyi seregével. Megjelenésére ijedtség fogta el a lázadókat: a nemesség letette fegyverét, s a vajda több másokkal együtt bűnbánva s kegyelemért esdve veté magát a király lábaihoz. Ő a megtérteknek megkegyelmezett; de a makacsokat, kik megfutottak, elfogatta, s közőlök a főbb czinkosokat kivégeztette. Vörös Benedeket és Suky Lászlót, kik Lengyelországba menekültek, javaiktól fosztotta meg [3]). A nemességet végre azáltal büntette, hogy a nemes meggyilkolásáért járó vérdíjt 200 forintról 66-ra szállította; mi azon korban, midőn a személybeesnek e vérdíj volt egyik mértéke, gyalázatnak tartatott [4]). Erdély uj vajdáivá Csupor Miklós és Pongrácz János neveztettek.

[1]) A Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 182. lévő töredékeket kiegészíti némileg Mátyás levele az Eperjesiekhez Vest. Com. 373. kövv; és egy másik Kassa városához gr. Teleki: Okmánytár XI, 260.

[2]) Epist. Math. Corv. III, 11.

[3]) Turóczi IV. Cap. 66. Bonfin: Dec. IV, Lib. I, 543. Pray: Annal. IV, 34. Ranzan, Schwandtnernél I, 397.

[4]) Verböczi Tripartit. III rész, 3-dik cz. „Hogy — u. m. utóbb Verancsics — a parasztokhoz közelebb esvén, szűnjenek meg királyaik ellen fondorkodni." Katonánál: XX, 1459. l.

A lázadókkal egyetértésben állott Bogdanovics István, moldvai vajda is, kire Mátyás részint azért, mivel a tartományt a magyar korona pártfogása alatt volt Péter vajdától erőszakkal foglalta el, hódolatát pedig megtenni mindeddig elmulasztá, részint mivel Erdélyben többször dúlt és zsákmányolt, különben is boszus vala. Ennek megbüntetésére indult tehát késő őszön. Lengyel csapatokkal erősödve, harczra készen fogadta őt a hűtlen vajda, s hogy a hegyek közé csalja, seregével visszavonult. A király a Szeret és Moldva folyamok közt fekvő Baja városig nyomult utána a nélkül, hogy ellentállásra talált volna; de itt a vajda őt egy sötét éjen megtámadta. Ha Mátyás a támadásról eleve nem értesül, nagy veszély érheti vala a magyar hadat; de igy teljesen elkészülve fogadhatta az ellenséget. A harcz mindazáltal, mely a felgyujtott város lángjainál vívatott, az ellenfelek számra nézve egyenlőek lévén, rendkivül heves volt. Mátyás személyesen is belévegyült a csatába; Bánfy Miklós több reá irányzott csapást szerencsésen felfogott; de egy őt mégis megsebesítette. A magyarok, királyukat veszélyben forogni hallván, még nagyobb hévvel támadták meg az ellenséget, mig az végre több ezer halottat hagyván hátra, az erdőkben széjjel futott. Mátyás a szép győzedelem után, részint sebe, részint a növekedő hideg miatt, mindjárt visszavezette seregét, a tavasz nyiltával szándékozván folytatni a háborut. De megelőzte őt hódolatával a vajda; és Mátyás, ekkor már a cseh háboruval lévén elfoglalva, örömest kegyelmébe fogadta a bűnbánót [1]).

IV.

Az erdély-moldvai hadmenettel végződik Mátyás országlatának első korszaka, mely élet-, fény-, dicsőségteljes időszak. Főtörekvése volt eddig a hazát és a kereszténységet a hódoltatásaiban telhetetlen török ellen megvédeni; amazt a magukat negyven év óta megfészkelt, dúló s fosztogató cseh rablóktól megtisztítani; a rendet, törvényességet az igazság szigoru kiszolgáltatása által megerősíteni; az alkotmányt az idő szükségeihez képest kifejteni, az ezt veszé-

---

[1]) Bonfin, Turóczi, Ranzan e. h. A lengyel irók, Dlugoss, Cromer e hadjárat leirásában igen részrehajlók.

lyeztető oligarchia féktelenségének korlátokat vetni; egy jobb adó- s vámrendszer által királysága erejét gyarapitani. És e törekvést szép siker követte. Az előtte oly sokáig zajlongott országot lecsöndesité, erejében megszilárditá, a kereszténységnek a török barbarság rohanó árja ellen erős védfalává tette; magának pedig fényes, hervadhatlan dicskoszorut füzött homlokára. Az 1468-dik évtől fogva azonban kissé különbözik a történelem itélőszékének véleménye a nagy királyról. Országlata ugyan e korszakban még fényesebb, hadi tettei még nagyobbszerűek s egyéniségében a hős és lángeszű kormányférfi még ragyogóbb vonásokban tűnik előnkbe; de dicsősége már nem oly tiszta, nem oly szeplőtelen; s legfőbb feladatának, mi a török elleni harcz volt volna, szemből vesztése egyfelől —, szenvedélyszülte tettek másfelől egynémi foltot ejtenek homloka dicsfüzérén.

A pápának, mint említők, már szavát adta volt Mátyás, hogy kész megtámadni Podjebrádot, ha az egyház érdeke ugy kivánja; s eddig csak azért időzött, mert részint magának is viszálya lévén a cseh királylyal, a részrehajlás vádját mellőzni kivánta, részint meg akarta várni, mily fordulatot ad az ügynek a Podjebrádra sujtott egyházi átok, s a pápai követnek izgatása a cseh tartományokban; végre pedig még a haszonról is biztosabb kivánt lenni, mely a minden előrelátás szerint hosszas háboruból reá áradand.

Mire Mátyás a moldvai háborut bevégezte, az ügy már határozottabb alakot vőn magára. Bár nem hiányoztak a cseh-morva kath. alattvalók között, kik a pápa szigorát helyben nem hagyták, a többség mégis a pápai követ izgatásaira hajolva, Sternberg Hinko vezérlete alatt, Boroszlóban szövetséget kötött királya ellen. A császár pedig, kinek biztosai Podjebrád követeit a nürnbergi országgyülésről kiutasították, utóbb meg minden módon azon voltak, hogy a német rendeket a cseh király ellen keresztes háborura birják, emevvel végkép meghasonlott. Kázmér lengyel király, kit a pápa, s a szövetséges cseh-morva rendek a cseh koronával, melyre neje után különben is jogot tartott, megkinálának, ezt szívesen fejére tette volna ugyan, de Podjebrádot megtámadni nem bátorkodott, s békés kiegyenlítést javaslott. A császár innen segélyt nem várhatván, több német fejedelemmel lépett szövetségbe, saját tartományaiban pedig keresztes eseket gyűjtött Podjebrád ellen, ki az ő ellenséges indulata miatt elkesered-

ve, Viktorin fia által 1468 elején neki háborut izent, s Ausztriát nyomban meg is támadtatta.

Igy álltak az ügyek, midőn Mátyás Erdélyből visszatért, s utközben az ország főrendeivel Egerben nagy országtanácsot tartott. Itt találkoztak vele a pápa, a császár, s a boroszlói frigyesek harczra felhivó, s a szultánnak békét ajánló követei. A pápai követ, Roborella Lőrincz ferrarai püspök, felhívta a királyt, váltaná be adott szavát s hajtaná végre a sz. székitéletét, a háborura tetemes pénzsegélyt igérvén, miből 50 ezer aranyat mindjárt le is fizetett [1]). A boroszlói frigyesek követe, Protász olmüczi püspök, azon igérettel lépett a király elébe, hogy a kathol. cseh-morva rendek őt azonnal királyukká választják, mihelyt tőle Podjebrád ellen sükeres védelmet nyernek [2]). A császár végre az 1463-ki szerződés erejénél fogva segedelmet sürgetett Podjebrád ellen, kinek fia Viktorin már Bécset fenyegette, igérvén, hogy mihelyt Podjebrád Csehországból kiüzetik, azt Mátyásnak adja birodalmi hűbérűl, addig pedig hadi költségei fejében Ausztria esztendei jövedelmét engedi át, s a háboru folyama alatt ezer lovagot tartand táborában. — Azok, kik szerint az 1462-ki szerződésben az is kiköttetett, hogy Mátyás második házasságra ne lépjen, állítják, hogy a császár most e kötelezéstől is fölmenté őt [3]).

Az okokat, melyeknél fogva Mátyás a pápának oly határozott igéretet tőn Podjebrád ellen fellépni, most még azon kellemetlen viszályok is szaporították, melyek a két király közt a mult őszön a cseh testvérek rablásai miatt kifejlettek. Podjebrád ugyan, midőn a vészt feje fölött tornyosodni látá, igen megváltoztatá Mátyáshoz irt levelei hangját; s különösen egyen, melyet február 9-kén irt [4]), nagyon meglátszik, miképen arra van számítva, hogy a barátságos viszonyt megújítsa. De ez sem azon keserűséget nem irthatta ki Mátyás szivéből, melyet ama gyanu keltett, hogy a csehek rablásait Podjebrád szándékosan elősegíti, sem azon okokat nem gyöngíthette meg, melyeknél fogva Mátyás az egyház zászlótar-

---

[1]) Bonfin: Dec. III. Lib. I. 548.
[2]) Eschenloer. Chronik von Bresslau II, 117. Dokument. Gesch. von Bresslau III, 2-dik rész.
[3]) Pessina: Mars. Morav. 820.
[4]) U. o. 819.

tójának szerepét átvenni ajánlkozott Podjebrád ellenében. Ő tehát egy perczig sem habozott az említett követek felhivásának engedni; s még csak az urak hozzájárulását kivánta. És ez sem maradt el. Midőn a kérdés az országtanácsban tárgyalásba vétetett, voltak ugyan többen a világi urak közől, kik a minden előrelátás szerint hosszu és költséges háboru megkezdését ellenezték, attól tartván, hogy az országot azalatt a töröktől érheti veszély; de miután tudtokra adatott, hogy a török követek békeajánlattal jöttek, ezek is elhallgattak: és a többség, melyet Vitéz János esztergami érsek kéz alatt már elébb a király kivánságára hajlított, a cseh háborut elhatározta [1]).

A követek e válaszszal haza küldetvén, Mátyás Budára —, s ott hadi készületeit gyorsan megtévén, Pozsonyba ment seregével. A boroszlói frigyes rendeket innen biztosítá újabban is védelméről; innen adta ki april 8-kán manifestumát, melyben Európának tudtul adja, hogy nem önző czélokból, hanem egyedül az egyház védelme végett kezdi meg a háborut, melyet szintoly kegyesnek tart, mint a török ellenit [2]); innen izente meg végre a háborut is Viktorinnak, ki akkoron épen készülőben vala Steiereknél a Dunán átkelni. A háboruizenet után néhány nappal Mátyás 16 ezernyi seregével a Morva folyón általkelvén, Laa városa mellett táborba szállt; minek következtében Viktorin azonnal visszavonult Ausztriából, s alkalmat nyujtott a császár vezérének Pottendorfernek, némi osztrák haddal szaporítani a magyar tábort. De nemsokára ott termett Podjebrád is egy gyakorlott sereggel, és szemben a magyar táborral szállott szekérvárba, ugy hogy csak a Taya folyam választá el egymástól az ellenséges seregeket. Nagyobb ütközetre azonban nem került a dolog; Podjebrád az ifju hős szerencséjétől, s a fürge magyar lovasságtól, Mátyás az agg hadvezér tapasztaltságától és a hadban jártas husszita gyalogságtól tartván [3]), mindegyik az alkalmat leste, melyet ellenfelének hibája nyujtana a támadásra. E helyett a királyok egy napon véletlenül személyesen találkoztak a Taya partjain, s Podjebrád, némi szemrehányások

---

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. I. 549. Dlugoss : XIII, 421. Mátyásnak egy 1475-ki lev. Kovachichnál : Vest. Com. 394.

[2]) Epist. Math. Corv, III, 87.

[3]) Bonfin Dec. IV. Lib. II, 554,

után békét ajánlott. Mátyás arra hajlandónak nyilatkozott, ha a csehek, az eretnekségről lemondva, magukat a pápának alája vetik, a császárral megbékélnek, a Magyarországon tett károkat megtérítik, és ezek teljesitését Spielberg zálogba adása és tuszok állítása által biztosítják. Az alkudozás azonban, mely e föltételek fölött folyt, s melyet a pápai követ is mindenképen nehezített, nem vezetett czélra [1]. A pápai követ e helyett Protász olmüczi püspök által Kázmér lengyel királyt szólíttatá fel, lépne a császárral s Mátyással szövetségbe, s ennek szilárdabbá fűzése végett adná leányai egyikét Mátyásnak, másikát Fridrik fiának Miksának feleségül. De Kázmérnak egyátalában nem volt kedve háboruba bonyolodni Csehországgal, melynek örökségére igényt tartott; utóbb pedig egészen Podjebrád részére vonta őt ennek máj. 16-kán tett azon igérete, hogy a maga halála után Kázmér fiainak egyikére szálland Csehország öröksége [2].

Az alkudozás félbeszakasztatván, Podjebrád nemsokára visszavonult táborával, mely azon okból, mivel a portyázó magyar lovasság minden élelmiszer szállítását meggátolta, mindenben hiányt szenvedett. Mátyás ennek következtében Znaimba tette át táborát; és miután a cseh-morva és sleziai katholikus rendeket felhívta, hogy minden erejökkel hozzá csatlakozzanak [3], a pápát pedig Rómában lévő követe által az igért pénzsegély megküldésére szólíttatta [4], egy ügyes fordulata által Viktorint Trebics városába szorítá, s nyomban körülfogá. A város nem állhatott sokáig ellent a magyarok rohamának. — Midőn azonban ezek a városba hatának, Viktorin az őrség nagyobb részével, elébb egy közel fekvő megerősített klastromba, abból pedig néhány nap mulva egy kitörés alkalmával a segedelmére jött Henrik öcsesének táborába menekült [5], evvel együtt atyjok táborába huzódott vissza.

Trebicsből a király Brünn alá vezette seregét, hova őt a polgárok maguk hívták volt meg; de a város mellett fekvő hatalmas sziklavár, s Spielberg kapitánya hallani sem akart a

---

1) Bonfin. e. h. Epist. Math. Corv. III, 67. 70. Pessina 824.
2) Dlugoss Lib. XIII, 422.
3) Epist. Math. Corv. III, 66. 70.
4) U. o. 84.
5) Pessina 823. Dlugoss Lib. XIII, 424. Bonfin 555. Epist. Math. Corv. III, 26.

megadásról; miért is azt Mátyás jun. 23-kán körültáborolta. Pár nappal utóbb Podjebrád is megjelent ott táborával, de nem annyira, hogy a várat felmentse, mint hogy Mátyásnak ismét békét ajánljon. A királyok e végett többször találkoztak s ebédeltek is egymással; de az alkudozásnak most sem lett sikere. Sőt kevésben mult, hogy a felek egy ily lakomából véres fejekkel nem váltak el egymástól. Sternberg Zdenko ugyanis poharazás közben indítványt tőn, döntse el a két király közti viszályt udvari bolondjaik párbaja. A tréfa köztetszést nyert, s a bolondok birkozni kezdének. De midőn a magyar a szálasabb csehet fölemelé s már-már a földhöz sujtá, s egy cseh udvarnok ezt némileg gyámolítaná, a néző urak, kik a hosszas birkozást mind növekedő érdekkel kisérék, maguk is összevesztèk, s nagy bajjal lehete csak meggátolni, hogy a már villogó kardok össze ne csapjanak. Podjebrád az alkudozás sükeretlensége miatti bosszuságában maga is párbajra hívta fel Mátyást, mit ez el is fogadott ugyan, de nem gyalog, mint a cseh király akará, hanem miként fejedelmekhez illenék, lóháton, mire ismét a testes, potrohos Podjebrád nem akart ráállani [1]. A cseh király czélját az egyezkedésben el nem érvén, meg visszavonult táborával. Mátyás pedig, miután Spielberg vívásának folytatását Magyar Balázsra és Kinizsy Pálra [2] bizta, Olmüczbe ment, hogy ott a fölkelt szövetséges rendekkel a háboru nagyobb mérvben való folytatásáról tanácskozzék. A rendek, kik eddigelé nagyon kevés buzgalmat mutattak, a király felhívására most 20 ezernyi sereget igértek zászlai alá állítani [3]. E közben a lengyel királytól is követek érkeztek, Mátyást arra birni ügyekezők, hogy egy hosszabb fegyverszünetre lépjen ellenével, mely alatt aztán mind vele, mind Rómával megujítassék a békealku. De törekvésök sükeretlen maradt. Mátyás, miután még Csehország királyi helyettesének czimét fölvette,

---

[1]) Bonfin. e. h. 556.

[2]) E nevezetes férfiu, kit kortársai magyar Herculesnek neveztek, ifjuságában molnár legény volt. Magyar Balázs vele rendkivüli erejének híre után — mely szerint atyja malmát egymaga is elhajtá, egy malomkövet vállán tova vitt, egy akós teli hordót szabadon szájához emelt s ugy ivott belőle stb. megismerkedvén, őt seregébe vette föl, hol aztán a nemsokára nagy hirre s vezérségre jutottnak leányát is nőül adta. Bonfin. e. h.

[3]) Dokument. Gesch. v. Bresslau III, 2, 24.

és Sternberg Zdenkót Morvában helytartójának nevezte, Hradistye városának megszállását pedig elrendelte [1]), szeptemberben Pozsonyba utazott, hova a magyar rendeknek e hó 8-kára országgyülést hirdetett.

Mátyás attól tarthatott, hogy Kázmér királyt, Csehország örökösödésének reménye nyilt fellépésre birja Podjebrád mellett. Hogy tehát seregeit oly számra emelhesse, miszerint ennek is megfelelhessen, mindenekelőtt kincstárát kivánta jó karba állítani; s ez volt főczélja az országgyülésnek. A rendek, miután biztosíttattak, hogy abból a király jogot magának a jövőre nem képezend, a kincstáradón felül még rendkivüli pénzsegélyt is szavaztak, amavval együtt kapunkint beszedendőt; az egy telkes nemesek azonban ugy ezen rendkivüli, mint a kincstár-adó alól is fölmentettek. A király viszont avval jutalmazta a rendek e kedvezését, hogy őket a fölkelés terhe alól, kivéve, ha az országot rendkivüli veszély fenyegetné, egy évre fölmentette; s a koronázási oklevelét is sértetlenül megtartani s megtartatni igérte [2]).

A kivánsága szerint végzett gyülés után a király szövetségét Fridrikkel novemberben megujítván, 1469 elején némi haddal ismét Morvába sietett, hol valamint Sleziában is a háboru idő közben szerencsésen folyt részére. Mert bár maga Podjebrád a Csehországba tört s kegyetlenül pusztító német kereszteseket széjjel verte [3]); Morvában mindazáltal Viktorin hadai több izben jelentékeny vereséget szenvedtek, Sleziában pedig néhány vár a szövetséges rendek kezébe jutott [4]). Jelenléte és czélszerű intézkedései Spielberg vívásába is újabb élénkséget hoztak, minek következtében ez febr. 12-kén (1469.) magát végre meg is adta, mit örömteljes levelei hirdettek az országban [5]). A nevezetes várral szinte egész Morva hatalmába jutott; s most már Csehországban akarta fölkeresni a nagyobb ütközetre eddigelé bátortalan ellenséget. E hadjárat alatt azonban, melyre február végével indult meg, nem szolgált Mátyásnak a szerencse. Alig szabadult meg ugyanis Chrudin táján, melyet sikeretlenül víva-

---

[1]) Eschenloer : Chronik von Bresslau II, 138.

[2]) Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 196.

[3]) Pessina 837. Eschenloer e. h. 135.

[4]) Pessina 839. Eschenloer. 140.

[5]) A Kassa városát erről tudósító levelét közli gróf Teleki, okmánytár XI, 371.

tott, egy vakmerő kémszemle alkalmával az elfogatás veszélyéből, midőn Willamovnál még nagyobba jutott. Chrudin alól elvonulván, Kutna felé tartott seregével, midőn hírül vette, hogy Podjebrád egy- s ennek Henrik fia másfelől erős hadakkal közelednek feléje. Ő tehát látván, hogy e hegyes vidék szűk völgyeivel nagyrészben lovasságból álló seregének igen alkalmatlan hely volna az ütközetre, Willamov felé fordult. De rövidebb utakon megelőzte őt az országában jártasabb Podjebrád, s utját egyfelől hadaival, másfelől a szénégetők által megfürészelt s ledöntött fák torlaszaival annyira elvágta, hogy Mátyás a kelepczéből semerre sem szabadulhatott, s legfőllebb csak hada nagy részének vesztével vághatta volna ki magát. Mátyás e veszélyes körülmények közt fegyverszünetet ajánlott ellenének, mely alatt a békéről újabb alkudozás kezdetnék meg. Podjebrád még e kétes helyzetben is veszélyesebb ellenfélnek tartá Mátyást, a békét pedig sokkal inkább ohajtá, mintsem hogy azon feltétel alatt, hogy Mátyás a pápát is ügyekezzék megengesztelni, el nem fogadta volna az ajánlatot. A fejedelmek maguk is több izben találkoztak, s végre abban egyeztek meg, hogy az alkudozás april elején Olmüczben kezdessék meg, s e végett maga Podjebrád is e város közelébe, Sternbergbe jőjön. Podjebrád fiainak kizártával, s a Kázmérnak tett igéret megmásitásával Mátyásnak igérte megszerezni országa örökségét, ha a pápától magának a békét, felekezetének a kehely használatát kieszközli [1]). Az ellenek oly barátságosan váltak el egymástól, hogy Podjebrád fiai Mátyást biztositó levél nélkül Olmüczig kisérték, hova ez az alkudozás megkezdése végett a kathol. rendeknek gyülést hirdetett. A pápai követ, Roborella Lőrincz, váltig ingerlé itt Mátyást, tenné fogolylyá a két herczeget; de ő boszusággal utasitá el magától a méltatlan tanácsot [2]).

Mátyás, ugylátszik, most őszintén hajlott a békére; de a pápai követ erről mitsem akart hallani, s tiltakozott az apr. elején tartott tanácskozások ellen. Azt hivén, hogy a király csak azért ohajtja most annyira a békét, mivel ennek jutal-

---

[1]) Pulkava folytatója Dobnernel IV, 187. Dlugoss, Lib. XIII. 439. Podjebrád által téteti a békeajánlatot. Pessina és Eschenloer e. h, s mások, több nevetséges mesékkel is vegyítve adják elő ezen eseményt.

[2]) Cureus : Annal. Siles. 176. Galeotus Martius : De Mathiae regis dictis et fact. Cap. I. Schwandtnernál I, 535.

mául Podjebrád neki koronája örökségét igérte volt, ő is Mátyás nagyravágyásának kielégitését ragadta meg eszközül a békekisérlet meghiusitására. Tanácsa szerint a szövetséges rendek, Rudolf boroszlói püspök inditványára Mátyást királyukká választották. A királynak azonban most több bizodalma lehetett Podjebrád igéretében, ki a béke jutalmául részére a kelyhesek hajlamát is megnyerni fogadta, mint a katholikus felekezet egyoldalu választásában, melyet nemcsak a kelyhesek ellenzése, hanem azokkal kapcsolatban a lengyel király törekvése is meghiusíthatna. Ő tehát a választást nem fogadta el, hanem inté a rendeket, hajóljanak az ő akaratára, ki örömest eszköz lesz kibékéltetésökben Podjebráddal. A rendeket Mátyás e szilárdsága hamar meggyőzte, hogy az ohajtott békét sokkal elébb elérhetik általa, mint makacson ragaszkodva a pápai követhez : s az alkudozások megkezdését tovább nem ellenzék. E szerint, bár a lengyel király mind a rendeknél, mind Podjebrádnál oda törekedett követei által, hogy az egyességet meggátolja, mégis a legszebb kilátás nyilt a békére. Az alkudozások a királyok személyes jelenlétében az Olmücz előtt felvont sátorokban kezdettek meg, és sikerrel is folytak mindaddig, mig a baseli compactatákra került a sor. Ezekre nézve Podjebrád kijelenté, hogy népe az urvacsorájának két szinben vételétől elállni nem hajlandó; minélfogva azt kivánta, hogy a pápa megegyeztével részrehajlatlan birák által vizsgáltassék meg ama kérdés : van-e joga a sz. széknek eltörűlni oly engedményt, melyet egy közönséges zsinat adott? De ezt a pápai követek még csak feljelenteni sem akarták; s igy aztán az alkudozás megakadt, s Podjebrád az egyesség lehetetlenségéről meggyőződvén, Sternbergből hirtelen eltávozott, meghagyván fiainak, hogy egy évi fegyverszünetet eszközöljenek ki a magyar királytól; mi aztán meg is köttetett [1]).

Podjebrád távozása annál inkább aggodalmat ébreszte Mátyásban, mivel értesült, hogy a cseh király ezután a lengyel követekkel tanácskozott, s ezek tőle nyomban Rómába utaztak. Nem lehetett többé kétsége, hogy Podjebrád ismét közeledett a lengyel királyhoz, s általa kivánja megkisérteni kibékülését a pápával, és hogy akár sikerülend e kisérlet, akár nem, Kázmér igényei a cseh koronára mindenesetre

---

[1]) Eschenloer II, 153. kövv. Dlugoss Lib. XIII, 440.

nagy támaszt nyerendenek Podjebrádban. E tekintetek, melyekhez még a pápai követ előterjesztései, a szövetségesek kérelmei, s az alkudozásokat szinte megrontani kivánó Fridrik császár épen akkor érkezett követeinek ösztönzései is járultak, végre arra birták Mátyást, hogy cseh királylyá választatását, mely a szövetséges rendek által az olmüczi székesegyházban, a pápa és a császár követeinek jelenlétében május 3-kán ünnepélyesen megujíttatott, végre elfogadja. — Még azon hónap folytában a morva és sleziai rendek is hódoltak neki Boroszlóban, csak azt kötvén ki, hogy tartományuk Csehországtól el ne szakasztassék, s Mátyásnak netalán örökös nélküli halála esetében szabadon választandó királyuk Margyarországnak e tartományokért 400 ezer aranyat fizessen kárpótlásul [1]).

Podjebrád e választás hírét vévén, oly boszura gyult Mátyás ellen, hogy a kelyheseknek egy, Prágában tartott gyülésén saját fiainak mellőztével Ulászlót, Kázmér lengyel király fiát örököséyé választatta, s a maga leányát neki nőül jegyezte el [2]); azután pedig a fegyverszünetet, a nélkül hogy azt felmondta volna, megszegvén, a háborut ismét megkezdette; maga Sleziára tört, s azt tüzzel, vassal pusztította, — Viktorin fiát pedig Morvába küldötte. Ezen ellenséges föllépés nem csekély zavarba ejté Mátyást, ki a hosszu fegyverszünetben bízva, seregének nagy részét elbocsátotta, vagy haza küldötte volt. Szokott erélyével mindazáltal rövid időn annyi erőt sikerült összevonnia, hogy legalább Viktorint előnyomultában nemcsak megállíthatta, hanem egy véres ütközetben Hulinnál meg is verte, és serege maradványaival Hradistyébe szorította; utóbb pedig őt, midőn onnan távozott, Weszele körül utólérvén, magát is elfogta s Visegrádra vitetvén, tisztességes őrizet alá tétette [3]).

---

[1]) Bonfin. Dec. IV, Lib. II, 557. Eschenloer II, 160. Pessina 838. Cureus : Annal. Siles. 177. Balbin : Epitome 556. Ezek ellenében hiában mondja erőszakoltnak a választást Dlugoss. Lib. XIII. 442. Mit maga Mátyás levele is a Kassaiakhoz eléggé megczáfol, Kaprinaynál I, 480.

[2]) Dlugoss. Lib. XIII, 445. Cureus e. h. 177.

[3]) Pessina 845. Bonfin e. h. 558. szerint Weszelében ostromolta és fogta el Mátyás a herczeget. Ezt látszik mondani Mátyás maga is Kassához irt levelében. (Dat. in descensu nostro exercituali sub fortalicio Wezele feria 6-a prox. post fest. b. Matris Mariae a. d. 1469.). . . . Victorinus filius Georgy Podebrath heretici in civitate Wezele captivitati

A nyert előnyök után Mátyás örömest Csehországba tette volna át a háboru terét, mielőtt Podjebrád Kázmértól, — mi Ulászló megválasztásának föltételéül szabatott [1]), tetemesebb segélyt nyerne. De e végre nagyobb erőt láta szükségesnek, mint a minővel rendelkezhetett. Eddigelé sem a pápa, sem a császár, sem a szövetséges rendek — bár ezek megválasztatásakor 20 ezernyi sereget igértek zászlai alá állítani, — nem váltották be adott szavokat, s a háborut jobbára saját kincstárából, saját zsoldosaival viselte. Különösen boszus volt e hanyagság és fösvénység miatt Mátyás a császárra, kihez is e miatt Mihály esztergami olvasó kanonokot s oldala mellett lévő titkárát küldé követségben. Ennek sürgetéseire a császár újabban is megigérte ugyan átküldeni Austriának kikötött egy évi jövedelmeit, s az ezer lovast; de a pénz most is csak igéretben maradt, az ezer lovas pedig, kiket valahára átkülde, oly csőcselék nép volt, hogy Mátyás azokat boszusan visszautasítá, azt üzenvén a császárnak, hogy helyettök csak azon öszveget küldje meg neki, melybe tartások kerűlne [2]). Maga a pápa is szemlátomást meghidegülni kezde, mióta Ulászló Prágában Csehország koronaörökösévé választatott, s bár Mátyás a veronai Rongoni Gábor ügyes szerzetest, ki még Capistrán Jánossal jött volt be az országba, s kinek Mátyás már több izben hasznos szolgálatait tapasztalta, újabban is Rómába küldé, a pápa egyátalában nem vala reábirható, hogy ama kérdésben: Mátyást illeti-e a cseh korona, vagy Ulászlót? határozatot mondjon. Mindezekhez járult, hogy pillanatnyilag a hadi szerencse is elpártolt Mátyás zászlaitól. Henrik, Podjebrád György második fia, october végén egy erős haddal váratlanul megint Morvában termett, s Mátyást Hradistye vívásával felhagyni kényszerítvén, egy véres ütközetben, melyben ezer magyarnál több maradt a csatamezőn, megverte, s hadát a Kárpátokra vetette vissza. A visszavonulásnál, melyet a király kopjás testőreivel ügyekezett fedezni, ő maga is csaknem elfogatott, s egyedül személyes vitézségének és testőrei önfeláldozásának köszön-

---

nostre mancipatús stb. Kassai levéltár. A herczeget Madácsi László és Jánosi Gáspár fogták el, kiket e tettökért Mátyás meg is adományozott. Teleki okmánytár, XI, 426.

[1]) Dlugoss Lib. XIII, 445.

[2]) Bonfin e. h. 558.

hette menekültét [1]). E csorbát ugyan hamar helyreüté Mátyás, mert hadait Brodnál összeszedvén, s Magyarországból magához újabb pihent csapatokat vonván, ismét oly erővel jelent meg Morvában, hogy Henrik nem mert újabb ütközetet adni, s Mátyás annak elvonulása után, ismét visszatérhetett Hradistye vívására. De minthogy sem a Kázmér által fenyegett szilezektől, sem a többi szövetséges rendektől az igért hadakat meg nem nyerhette, a háborut kivánsága szerint nagyobb mérvben még sem folytathatá.

A király e körülmények közt ismét csak Magyarország bővebb segélyzését vette tehát igénybe, s e végett november közepén, miután hadai vezérletét Hradistye alatt Csupor Miklós erdélyi vajdára bízta, maga Budára sietett, s oda az év végére a rendeknek is országgyülést hirdetett. A gyülés czélja pénzsegély volt, melylyel az ország déli határait a törökök ellen, kik Horvátországot fenyegették, védelemállapotba helyezhesse, s egyszersmind a cseh háborut is erélyesebben folytathassa. Voltak, kik a hosszu s az országra semmi hasznot nem hajtó háboru ellen szót emeltek; de az ügyes király, ki ezen ízben sem mulasztá el biztosítani a rendeket, hogy akaratjok ellen őket ezentul sem fogja megadóztatni, mégis oda vitte az ügyet, hogy a segedelem, s pedig minden eddiginél bőségesebben, minden telektől egy arany, a rendes kincstáradó tehát ötszörözve, megajánltassék [2]).

A magyar országgyüléssel majdnem egy időben Fridrik császár is gyülést tartott Bécsben a birodalom rendeivel. — Mátyás oda a maga részéről is küldött követet Rozgonyi János személyében, részint hogy a német urakat is segélyre indítsa a csehek ellen, részint hogy a császárral megbomlott jó egyetértését helyreállítsa; majd, hogy ezekben czélt érjen, az 1470-ki február közepe felé személyesen is fölment Bécsbe. Mind a két fejedelemnek volt egymásra panasza : Fridrik vádolta a királyt, hogy a mult évben lázongó Baumkircher és más stájer urak mozgalmait kéz alatt ő szítogatta, s a törököknek Tótországon keresztűl az ő tartományaiba végrehajtott becsapásait meg nem akadályoztatta; Mátyás ellenben a cseh háborúra kötelezett segély elmaradását vetette Fridriknek szemére. Majd a német rendek vették át köztök

---

[1]) Pessina 847. Eschenlver II, 188.

[2]) Pray : Annal IV, 61. Kovachich : Vest. Com. 383.

az egyeztetői szerepet, s a béke állandósága végett házasságot hoztak indítványba Mátyás és a császár Kunegunda leánya között. Mátyásnak tetszék a szűz, de hogy a házasság megkötésével az egyenetlenségek minden oka is megszűnjék, jegyajándok helyett azt kivánta a császártól, hogy a még kezénél lévő magyar javakat eressze vissza, követeléseiről a magyar koronára mondjon le, Baumkircher Andrásnak pedig, kit Mátyás a maga védelmébe fogadott, elvett jószágait 40 ezer arany forintnyi kárpótlással adja vissza. A fösvény császárt e föltételek annyira felboszantották, hogy haragjában Mátyásnak még alacsony származását is szemére vetette, sőt, ha egy bécsi polgár igazat mondott, még élete ellen is cselt hányatott. Mátyás erre bucsuzatlanul távozott Bécsből Czobor és Bánfy Miklós társaságában, többi kiséretét hátrahagyva [1]).

Mátyás ezután Baumkircher s más pártos osztrák urak váraiba magyar őrséget küldött, s mivel Podjebrád nagy hadi készületeiről, majd Igló megszállásáról értesült, újdon szervezett fekete-seregével máj. elején maga is Morvába sietett, s Iglót fölmentette, Gödingnél Podjebrádnak 800, s utóbb Tobischaunál ezer emberét s több száz szekerét elfogta. Nagyobb ütközetre mindazáltal ezen évben nem került a dolog, minthogy sem Podjebrádnak szekérváraiból nyilt csatába ereszkedni, sem Mátyásnak a szekérvárakat megtámadni nem volt kedve. E közben a diplomatia is mozgásban volt. Mátyás nemsokára Bécsből hazatérte után, egy újabb követség által sürgette a pápánál Olmüczben történt elválasztatásának megerősítését. II Pál pápa ilyféle lépés következtében újabb bonyodalmaktól tartván, a király kivánságának teljesitése helyett Kázmér lengyel királyhoz külde követet, ki őt arra birni ügyekeznék, hogy Kázmér Sleziával megelégedve, önként mondjon le Cseh- és Morvaországról, melyet Mátyástól megtagadni nem lehetne, sőt Mátyással kezet fogva támadja meg Podjebrádot, s e szövetség megerősitése végett adná Hedvig leányát is hitvesül Mátyásnak [2]). A pápai követ működését azonban, mely különben sem talált Krakóban viszhangra, egészen eredménytelenné tette Fridrik császár, ki mihelyt arról értesült, hogy Rómából követ megy Kázmérhoz, a maga részéről is tüstént követet külde hozzá, s őt a Mátyással

---

[1]) Dlugoss Lib. XIII. 445. Pulkava folyt. Dobnernél IV, 189.
[2]) Dlugoss. 454.

való szövetségről minden módon lebeszélvén, felszólítá, küldene Bécsbe teljes hatalmu követeket, kik vele kötnének szövetséget. Kázmér hajlott a felszólításra, minek következtében a szövetség közte és a császár közt létre is jött, a pápai követ pedig utóbb kitérő válaszszal bocsáttatott vissza Rómába [1]).

Mig a császár, s a lengyel király ekként fondorkodának Mátyás háta mögött, ez és Podjebrád, ki a nyilt csatát gondosan kerülte, eredménytelen menetekkel fárasztották egymást, mignem a cseh király azokat megunván, s egészségét is mind inkább hanyatlani érezvén, békeköveteket intézett Mátyáshoz. Ezekkel egy ideig keserűen folyt ugyan a levelezés, némely morva uraknak azonban mégis sikerült oda vinni a dolgot, hogy a felek közt aug. 10-kétől november 1-ig tartandó fegyverszünet köttessék [2]), s majd a valóságos békealkudozások is megkezdessenek. Mátyás, ki a törökök mozgalmai miatt az őszön Magyarországba tért vissza, a következő békeföltételekkel küldötte Polnára követeit: Csehországot, mig él, Podjebrád birja, de utódául még a maga éltében válasszassa meg Mátyást, ki aztán Viktorint fogságából díj nélkül elbocsátván, Morva herczegévé nevezi, ha pedig örökös nélkül halna meg Csehországot is reászállítja [3]). Podjebrád oly méltányosaknak találta e föltételeket, hogy azoknak elfogadtatása végett az 1471-ki jan. 20-ra Prágába országgyülést hirdetett, s azon mindent elkövetett, hogy a rendek Ulászló választatását megsemmisítvén, e békeföltételeket fogadják el. A dolog nem ment ugyan könnyen: a kelyhesek nagy része semmi jót sem várt a buzgó vallásosságu, erélyes Mátyástól; de Podjebrád ügyekezete már-már legyőzte az ellenszenvet a magyar király iránt, midőn a lengyel követek megjelentek, s azon igéretökkel, hogy a pápánál, kihez küldve vannak, mindent jó végre vezetendenek, oda hajlították a rendek többségét, hogy visszatértökig minden további határozat felfüggesztessék. Igy állt az ügy, midőn Podjebrád, korának egyik legkitünőbb fejedelme, az 1471-ki mart. 22-kén meghalálozott.

---

[1]) Dlugoss. e. h.
[2]) Eschenloer II, 202. Pessina 856.
[3]) Dlugoss és Pessina. e. h.

V.

Mátyás Podjebrád György halála után, melyet maga is megkönyezett, azonnal Brünnbe siete, s a boroszlói származásu Bekensloer János egri püspököt és Csupor Miklós vajdát, fényes kisérettel, haladék nélkül a cseh rendek királyválasztó gyülésére küldötte; mert bár egynémelyek azt javaslák, hogy haddal menjen Prágába, ő nem akarta erőszakolni a nemzeti akaratot, melyet a januári gyülés eseményei után önként is maga felé hajlani reménylett. Reményét még az is nevelte, hogy az őt ellenző kelyhesek, a vágytársak, Ulászló, Albert szász herezeg és a vitéz Podjebrád Henrik közt megoszolva valának, mig a kathol. rendeket, kevés kivétellel mindnyáját, magához szítani hitte; másrészről pedig a császár követei is ugy nyilatkoztak előtte, hogy az ő megválasztatását elősegíteni mennek a gyülésbe [1]. Midőn a gyülés május 19-kén Prágából Kutnába áttétetett, valóban jól is látszának állani Mátyás ügyei: Sternberg Zdenko, Neuhaus Henrik és Rosenberg János az ellenzékből is többeket megnyertek részére. Ekkor azonban hirtelen megfordult a koczka. Ellenségei megijedvén pártjának e szilárdulásától, fennen hirdették, hogy Mátyás egy nagy sereget von össze Brünn táján, és szenvedélyességgel izgatták a rendek nemzeti érzelmét: ne hajólnának meg az erőszak előtt, ne engednék megszoríttatni a nemzet szabad választási jogát. Ezek ügyekezetének még Roborella pápai követ s Rudolf boroszlói püspök helytelen buzgalma is támogatására szolgált, midőn mind azokat egyházi átokkal fenyegették, kik Mátyás ellen, másra szavaznának. S majd közönségessé lőn a kelyhesek közt a kiáltás, hogy hitök, nemzetök főellenségét soha sem fogják elismerni királyuknak. Többeket elfordított Mátyástól a császár követeinek fondorkodása is, kik mig nyilván a magyar királyt látszának pártolni, kéz alatt Kázmér fiának szerzének barátokat. De tán mindenek közt legtöbbet ártottak Mátyásnak Vitéz esztergami érsek, s a többi elégedetlen magyar urak követei, kik Kutnában titkon megjelenvén, men-

---

[1]) A pápai követ levele Raynáldnál: Annal. Eccl. XIX, 226. Bonfin Dec. IV. Lib. II. 560. Imperatoris legati aliud dicebant et aliud inferre nitebantur.

nél váratlanabbul, annál nagyobb hatással intették a cseh rendeket, óvakodnának oly királyt választani, ki önkénye, zsarnoksága által hazájában is minden szivet annyira maga ellen ingerelt, hogy az egyházi s világi urak eltökélték légyen magukat, őt megbuktatniok, s a lengyel király második fiát emelniök az ország trónjára. Szavoknak nagy hitelt szerzének a Lengyelországból érkezett legújabb hírek, melyek szerint a magyar urak már valóban alkuba ereszkedtek Kázmér királylyal második fiának Magyarországba küldése iránt. — Mindez összehatva, végre győzedelmet szerzett a lengyel pártnak : a 15 éves Ulászló május 27-kén királylyá választatott; Mátyás követei, kik az ellenök hányt cselektől már életöket is félthették, méltatlanságokkal illetve, Kutnát harmad nappal elébb odahagyták [1]).

Mátyás a történtekről értesülvén, haragjában Iglóról Prága felé indult, s az országot tüzzel, vassal pusztítá, majd oda ismét visszatérvén, jogainak békés uton kivívása végett a lengyel királyhoz, és a regensburgi birodalmi gyüléshez külde követeket; a hozzá szító morva és sleziai rendeket pedig Iglóba gyűjtötte. Itt a már elébb érkezett s Mátyást a cseh királyságban megerősitő pápai bulla, melyet csak azért nem tett nyilvánossá, nehogy a közvéleményt általa erőszakolni látszassék, ünnepélyesen kihirdettetett [2]), s végzéssé lőn, hogy miután a király a cseh háborúra eddigelé már harmadfél millió aranyat költött, tovább is folytassa azt jogainak kivívása végett [3]). Mátyás ezután a morva-szilézi hadak vezérletét Sternberg Zdenkóra bizván, maga julius vége felé Magyarországra sietett, hova őt sürgetőleg hívta egy újabb bonyodalom.

Mig ugyanis Mátyás a cseh koronáért küzdött, a magyart is csaknem elvesztette. Már a mult évben is tudósíták őt hívei, hogy mind nagyobb elégedetlenség s egy naprólnapra terjedő forrongás létezik az országban. A cseh háboru, miként az említett iglói gyülésen kiszámíttatott harmadfél milló aranyba kerűlt. A szűken folyt pápai segedelem, az adó-

---

[1]) Eschenloer II, 217. Pessina : Mars Morav. 862 és Phosphorus septicornis III, 292. Bonfin Dec. IV. Lib. II. 559. Dlugoss : Lib. XIII, 466. Pray : Annal. IV, 71. kövv.

[2]) Pray Annal. IV, 73.

[3]) Eschenloer II, 223.

ból gyűlt öszvegek korántsem voltak elegendők a költségek fedezésére. A világi urak, bár az ő megegyeztökkel kezdé meg Mátyás a háborut, hamar megunták dandáraiknak kiállítását; a cseh-morva és sziléz szövetséges rendek sem feleltek meg soha tett igéreteiknek: s igy jobbára zsoldos haddal kelle folytatni a háborut. E költségek megszerzése végett tehát Mátyás a pápai követ segedelmével a főpapságot gyakrabban megadóztatta; nevezetesen az esztergami érseknek a pénzverésből járó tizedét, pisetumát, egészen lefoglalta; kölcsönvett 7000 aranyát vissza nem fizette. Ilyfélékre a király annál inkább feljogosítva érzé magát, minthogy az egyház ügye forgott szóban, s épen Vitéz érsek és a többi főpapok ösztönözték őt kezdetben leginkább a háboru megkezdésére, banderiumaikat kiállítani pedig nemsokára mégis késedelmeskedének. Ama pénzzsarolásoknál nem kevésbbé sérté Vitéz érseket az is, hogy mióta a cseh háboru megkezdetett, a király őt mindinkább elhanyaglá, s megszűnt élni tanácsával. Hasonló panasza volt az érsek öcscsének, a költői Janus Pannonius nevén ismeretesebb Czezinge János pécsi püspöknek, ki bátyjával egyetértve, boszuságában a királyt, zsarlásai miatt, a pápánál be is vádolta. A király erről a krétai püspök által értesülvén, s ügyekezetét meghiusitván, még inkább éreztette velök kegyvesztésöket. Az érseket a béli és sz. jobbi apátságoktól, a sági és bozóki prépostságoktól, melyeket előbb reáhalmozott volt, megfosztotta, őt és öcscsét végkép elmellőzte, s általában még kiméletlenebbül adóztatta a főpapságot. Az ekként érdekeik- s nagyravágyásukban egyaránt megsértett főpapok a világi urak közől is mind többeket vontak a maguk pártjára, mi annál könnyebben sikerült, minthogy a többször, bár országgyülésileg, kivetett rendkivüli adó, a királynak az igazságszolgáltatásban kicsinyre, nagyra egyaránt kiterjedő szigora, s önállósága, melynélfogva jobbára önfeje szerint rendelkezett, ezek közt is szaporítá a kormánynyal elégedetlenek számát. Első volt ezek közt Ujlaky Miklós, ki a bosnya királyság elnyerésére maga a király által ébresztett reményeit teljesedve még sem látta. Egy idő óta a nem rég főtárnokmesterré lett [1]) Rozgonyi Rajnáld

---

[1]) Nemsokára kineveztetése után hívja meg egy levelében (Dat. Budae 2-a die Circumcisionis dom. a. e. 1471. — Kassa városi levéltár) Kassát a vizkeresztkor tartandó tárnoki székre.

is megneheztelt valamiért a királyra; és mióta az erdélyi s moldvai hadjárat alatt a királylyal összeveszett, bár aztán megbékült is, Szapolyai Imre sem viseltetett iránta többé szíves indulattal. Mialatt pedig ezen egyházi s világi urak az elégedetlenséget saját körükben egyre terjesztették, a mult év óta a nemességben is mind sürűbben hallatszék a panasz, hogy a király a cseh korona elnyerése miatt védetlenül hagyja az ország déli határszéleit, minélfogva a kalandozó török csapatok mind sürűbben átcsapongnak [1]).

Figyelmét a király egészen a cseh ügyekre fordítván, ha értesült is a mindinkább terjedő elégületlenségről, nem vette azt kellő tekintetbe; azt hitte, csak néhány egyházi s még kevesebb világi ur van a játékban, kiket bár mikor is megfenyíteni elég erőt érze magában. Az elégedetlenek ekként a király gyakori s huzamos távolléte alatt háboríttatlanul működhetének s működtek is oly sikerrel, hogy midőn Mátyás a cseh királyválasztás előtt Morvába ment, a főpapok, a kalocsai érseket és az egri püspököt kivéve mindnyájan, a világi urak Ország Mihály nádoron s néhány máson —, a vármegyék pedig kilenczen kivül valamennyien hajlandók voltak fellázadni a király ellen, hogy őt megbuktatván, a lengyel király második fiát, Kázmér herczeget, ki nagyanyja, Erzsébet magyar királyné után a koronához ugyis igényt tartott, helyezzék a királyi székbe. Az alkudozások e végett meg is kezdettek a lengyel udvarral, mely miután Ulászló cseh királylyá választatott, örömmel megegyezett az ajánlatban, s a nap is meghatároztatott, melyen a magyarok Kázmér táborában, a Rákoson, megjelenjenek [2]).

Mátyás a lázadók tervének ennyire haladtáról az esztergami kanonokok által értesíttetvén, mihelyt Csupor vajdát seregének egyrészével a felvidékre küldötte, hogy ott Szapolyay Imrével közre működve, a városokat hűségökben megerősítse [3]), s a betörni készülő lengyeleknek utját állja, maga egy kicsiny, de próbált hűségű haddal Budán terem. Jöttének

---

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. III. 564. Dlugoss Lib. XIII, 470. Turoczi IV. Cap. 67. Ranzan, Schwandtnernél I, 399.

[2]) Bonfin, Dlugoss e. h. Kázmér hadizenő levele Katonánál XV, 496.

[3]) Ugylátszik, attól tartott, hogy a városok is elpártolnak gyakori megadóztatásuk miatt. Kassától 1470-ben 2000 aranyat, 1471-ben 1200 aranyat vett adó fejében, mint Kassa város levéltára bizonyitja.

híre oly remegésbe ejté az összeesküdteket, hogy azok majdnem mindnyájan váraikba siettek, s csak néhányan várták be őt Budán a tántoríthatlan hűségű Ország nádorral. Az emberi szívet nem különben, mint nemzetét ismerő király, jól átgondolt terve szerint, inkább színleléssel s kegyességgel, mint szigorral és fegyverrel kisérlé meg a kedélyek kiengesztelését. September elejére Budára országgyülést hirdete. Az összeesküvés főbbjeihez, s a megyékhez irt meghivó levelekben színlelve, hogy őket ártatlanoknak tartja, védelmét igéré nekik a még, mint állítá ismeretlen pártosok, s a lengyel király ellen. Ujlaky Miklósnak, ugylátszik, ekkor küldé meg a bosnya királyi czimet, s hírnöke által kérdést tőn nála: „mit vél, elejébe menjen-e már az ellenségnek, vagy még várjon, s erejét növeszsze?“ „Várjon a király — ez volt Ujlaky válasza — mert naponkint több, ellene fordított fegyver álland mellé s leend segedelmére.“ Ujlaky szavai teljesedtek. Az urak örűlve, hogy a király ellenök semmi gyanut nem mutat, naponként mind többen gyűlöngtek Budára; s a kegyes nyájasság, melylyel Mátyás az érkezőket fogadá, az adományok, melyekkel közőlök többeket megajándékozott, félelem helyett valamennyiök szivét bizodalommal tölté, ugy hogy az országgyülés megnyitása előtt Mátyás az egész uri rendet maga körül láthatá, s egy nagy országtanács alkalmával, mosolyogva kérdezheté tőlök: ki fogná tehát Kázmért megvendégelni? A megszégyenült urak egyhangulag Vitéz érseket vádolták, s a vádat annak távolléte is igazolta. Mátyás ennek következtében az esztergami érsekség minden javait lefoglaltatta [1]).

A rendekkel az országgyülésen szintoly módon bánt a király, mint elébb az urakkal: megada mindent, a mit kivántak; de e mellett királyi hatalmát oly záradékokkal oltalmazta meg, melyek neki minden esetre szabad intézkedést engedének. Megigérte, hogy rendkivüli adót az országra ezentul nem vetend a rendek megegyezte nélkül; a főpapságot sem terhelendi pénzadóval; de ezek viszont banderiumaikat a Zsigmond alatti szabályok szerint állítsák ki; a nemeseket itélet nélkül el nem fogatja, hanemha szolgálatában volnának és szerződéseiket nem teljesítenék. Megszüntettek továbbá a nádori törvényszékek, melyek az adó beszedését

---

[1]) Bonfin e. h.

gátló urak ellen szoktak volt tartatni, s minden pörök a rendes törvényszékre utaltattak. Rendeltetett még, hogy Rómába panaszkodni senki se menjen, különben javadalmát, ha ez nincs, fejét veszítse; főispánokká egyedül magyar nemesek tétessenek stb [1]). Végre, még ezen lázongó körülmények közt is, melyek nagyrészben a szokatlan adóztatások miatt támadtak, oly hatalmat gyakorlott Mátyás erőteljes egyénisége, az emberek gyöngeségeit felhasználni értő ügyessége által, a rendek fölött, hogy azok, daczára minden rendkivüli adó elleni óvásaiknak, ismét 80 denárt, tehát a rendes adónál négyszerte többet, ajánlottak meg minden kaputól [2]).

Az országgyülés után juthatott Mátyáshoz a 13 éves Kázmér herczegnek sept. 6-kán kelt, piszkolódásokkal teljes hadizenő levele, melyet aztán octoberben maga is követett mintegy 12 ezernyi hadával, s mivel Csupor és Szapolyay Kassába erős őrséget vetettek, azt elkerűlvén, Eger és Hatvan városokon keresztűl tartott Pestnek, hol a pártfeleknek, igéret szerint, hozzá csatlakozniok kell vala. De nem csekély lehetett a lengyelek meglepetése, midőn hírűl vették, hogy párthívek helyett, Rákoson Mátyás táborozik 16 ezernyi seregével, s kiket várt, a párthívek is mind ott vannak, de már mind ellenségek, kivéve Rozgonyi Rajnáldot, s a két Perényit, Istvánt és Miklóst, kik még a felföldön csatlakoztak hozzájok dandáraikkal. Kázmér tehát sietve Nyitra felé csapott át, melyet Vitéz érsek neki megnyittatott, s hol őt Czezinge pécsi püspök fogadta. Mátyás távulról követte a lengyel királyfit, s csak miután az érseket Esztergamban, nehogy Kázmérhoz csatlakozzék, körűltáboroltatá, közeledett Nyitra felé. Kázmér hada ekkoron már tetemesen megcsökkent, mert nemcsak magyar pártfelei s köztök Czezinge János, hanem a zsoldjok meg nem fizetése miatt háborgó németek is, kik hada jobb részét alkották volt, odahagyták őt; miért is Mátyás közeledtének hírére, a városból a várba vonult [3]).

De a beállott kemény téli időben Mátyásnak sem volt kedve sok embert áldozni fel a várért, melyet a dolgok e for-

---

[1]) Törvénytár.

[2]) Ennek nincs ugyan nyoma az alkotott törvénykönyvben, de világosan kitünik az a királynak Vitéz érsekkel utóbb megkötött egyességi okmányából Pray : Annal. IV, 80.

[3]) Bonfin : Dec. IV. Lib. 566. köv. Dlugoss Lib. XIII, 472.

dulata után elébb-utóbb ugy is megszabadulandónak hitt, miért azt serege egyrészével bekeríttetvén, maga Esztergam alá ment a makacs érseket megalázni. De miután az érsek javait, zsoldosainak zsákmányul adván, elpusztíttatá, Vitézzel is nemsokára kibékité őt Gábor kalocsai érsek, János egri püspök, Ország nádor és Szapolyay Imre, kik közbenjárói szerepet vállalva, a király s az érsek közt decemb. 19-kén következő egyességet hoztak létre: az érsek ellenmond minden összeköttetéseinek Kázmérral, s újra hűségeskűvel kötelezi magát a király iránt; várait oly magyar kapitányokra bízza, kik magukat a király iránt is hűségre kötelezik; Nyitrát a lengyelektől visszaveszi. A király ellenben az érseket kegyelmébe visszafogadja, jogaihoz s jövedelmeihez ezentul nem nyul, a tőle kizsarlott 7000 aranyat neki megfizetteti; a rágalmazók s bujtogatók szavainak egyik sem fog hitelt adni [1]). Czezinge János Horvátországba futott s egy régi barátjánál elrejtőzvén, a büntetést elkerűlte.

Ezen végső támaszainak elvesztése után néhány nappal Kázmér herczeg is elhagyta Nyitrát, négyezer lengyelt hagyván benne őrségül. Pár hét mulva, 1472 elején, szerződésileg ezek is kivonultak; de elkövetett rablásaik miatt részint a föltámadt parasztságtól leölettek, részint az utánok küldött királyi hadaktól kiszalasztattak [2]). Ez lett vége Kázmér trónkövetelő hadjáratának. De Mátyás és Vitéz közt a szerződés daczára sem állott többé vissza a bizodalom és barátság. Sőt az 1472 tavaszán, nem tudjuk, mi oknál fogva, újra felébredt az érsek ellen Mátyás gyanúja, minek következtében őt Budára hivatván elfogatta és Visegrádon elzáratta. A pápai követ, s az egyházi és világi urak közbenjárására Mátyás őt april 1-jén visszaereszté ugyan Esztergamba, de Bekensloer János egri püspököt felügyelőjévé rendelte, mig a béke a lengyelekkel megköttetnék [3]). Vitézt a bú és szégyen négy hónap mulva sírba vitte. Még ugyanazon évben halt meg unokaöcscse, a pécsi püspök is zágrábi száműzöttségében; a pécsi papság őt visszahozatta ugyan me-

---

[1]) U. o. A szerződési okmány Praynál: Annal. IV, 79. Katonánál XV, 511.

[2]) Bonfin és Dlugoss. e. h. Turóczi IV. Cap. 67. Mátyás levele Sternberghez, Tannernél: Die Sternberge 388.

[3]) Praynál: Annal IV, 84.

gyéje székhelyére, de a király haragjától félvén, díszesen eltemetni nem merte. Mátyás erről, midőn egy izben a várost s annak székestemplomát meglátogatá, értesülvén, fájdalommal hallá a még fiatal kitünő férfiu halálát, s' őt azonnal szokott díszszel tétette le a székesegyház sírboltjába. E két férfiuban legszebb diszét — amabban az uj pozsonyi egyetemnek hű gondnokát, igazgatóját, emebben a hazának a külföldön is becsült, kellemes latin költőjét, vesztette el a honi tudományosság.

A lázadás e szerencsés elfojtása nem kevéssé elősegítette Mátyás ügyeit Csehországban; kedvezett azoknak az új pápa IV Sixtus is, ki Csehország birtokát neki itélé, a császárt és lengyel királyt pedig komolyan meginté, állanának el Ulászló és a cseh eretnekek pártolásától, hogy Mátyás a mind veszélyesebbé váló török ellen fordulhasson; a cseh és morva rendeket végre egyházi átokkal fenyegette, ha Mátyást királyokul elismerni vonakodnának [1]). Kázmér lengyel király ennek következtében az 1472-ki marcziusban követeket küldött Budára, hol Mátyás ekkoron a mult zavarok káros következményeinek megszűntetése végett az ország rendeivel gyülést tartott [2]). Ezeknek közbejöttével egy évre fegyverszünet köttetett [3]), melynek folytában az állandó békéről is tanácskozások tartatnának. Mátyás már a visszatérő lengyel követtel is küldött át némi békeföltételeket, melyek azonban Krakóban nem fogadtattak el. Sőt itt még a fegyverszünet körül is emelkedtek némi nehézségek. Barbo sz. Márk bibornoka mindazáltal, kit a pápa oly utasitással küldött követéül Krakóba, hogy a békét minden módon, s ha másként nem lehet, Csehország megosztásával is ügyekezzék létrehozni, oda vitte mégis a dolgot, hogy a fegyverszünet megerősíttetett, s az 1473-ki februárra Neissebe összejövetel rendeltetett, melyen Mátyás, Kázmér és Ulászló közt a végbéke tárgyaltatnék [4]).

---

[1]) Pápai levelek Praynál : Annal IV, 82. köv.

[2]) Lásd ennek végzeményeit Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 213. köv. A rr. itt megint ajánlottak, nem tudjuk mennyi rendkivüli adót. Hogy azonban az adózás megujitásának még alkalmát is elzárják a király előtt, — ki ujra igérte, hogy megegyeztök nélkül, azt nem fog kivetni, — végezték, hogy két évig ne tartassék országgyülés.

[3]) Dogiel I, 62 s onnan Katona XV, 578.

[4]) Eschenloer II, 270. Dlugoss. e. h.

Az év (1472) második felét addig is különféle, részint bel-, részint külügyeire vonatkozó intézkedésekkel tölté a király. Amazok tekintetében említést érdemel, — mert azt mutatja, hogy Mátyás a mult évi lázongás után nem egyhamar nyerte vissza bizodalmát a magyar papokban, — hogy a megürült püspöki székeket csupa idegenekkel töltötte be. Az esztergami érsekségre Flans, vagy Bekensloer János eddigi egri püspököt tette át, a pécsi püspökségre Ernuszth másként Hampó János kincstartójának fiát Zsigmondot, az erdélyire a veronai származásu Rongoni Gábort, kit még mint ferenczi szerzetest több izben használt római küldetésekre —, a váradira végül a morva születésü Pruisz Jánost nevezte ki. Külügyei tekintetében, bár látta, hogy a pápa és annak követe, sz. Márk bíbornoka minden lehetőt megtesznek ugyan a béke helyreállítására, de ismervén a lengyel királynak habozó, magát elhatározni nem könnyen tudó, s e mellett igényteljes, gőgös jellemét, nem sokat bízott a megindítandó alkudozások sikerében, s ennélfogva egyéb módokról is gondoskodott, melyek által Csehország birtokát magának biztosíthatná. Ez volt főindoka annak, hogy a nyár folytában Viktorinnal Podjebrád György vitéz fiával, kit lovagias jelleme miatt igen megkedvelt, oly szerződést kötött, mely szerint Mátyás őt fogságából minden váltságdíj nélkül szabadon bocsátotta; Viktorin ellenben kötelezte magát, hogy Mátyást cseh királynak elismeri, az örökségéhez tartozó Kollin várát neki általadja, s ha a háboru Mátyás és Ulászló közt megújulna, öt ez ellen minden erejével segítendi [1]). Főügyekezetét azonban Csehország tekintetében arra fordítá Mátyás, hogy Fridrik császárt nyerje meg a maga részére. És ez nagy nehézségekkel ugyan, de Roborella sz. széki követ buzgó működése következtében mégis sikerült. Fridrik császár egy szerződés által igéretet tőn a királynak, hogy az 1473-diki aprilban német országgyülést tartand Augsburgban, s ott Mátyást választó-fejedelemnek elismeri, a cseh koronát reáruházandja [2]). A pápa pártolása, s a császár és Viktorin szövetsége által annyira megerősödve látta Mátyás a maga ügyét Csehországban, — kivált miután másrészről értesült, hogy a tunya s gyönge eszű Ulászlót a csehek már megun-

---

[1]) Dlugoss Lib. XIII, 479. 482. Eschenloer II, 293.
[2]) Dlugoss e. h. 485. De Roo Lib. VII, 300.

ták, — hogy bizvást mondhatni vélte meghittjei körében, miképen a kopasz Kázmért, ha a békét vele meg nem kötheti, még jobban megkopasztja [1]).

Ily körülmények közt nyilt meg végre az 1473-ki február végén Neisseben az alkudozás. A pápai követ, sz. Márk bíbornoka, azt hitte, legkönnyebben létrehozhatja a békét a felek közt, ha oly föltételeket hoz javaslatba, melyek szerint mind Mátyás, mind Kázmér, mind Ulászló igényeinek egyrésze megadatnék, s ezt azáltal vélte elérhetni, hogy Mátyás Morvát, Kázmér Sleziát, Ulászló Csehországot nyerje osztályrészül; e fölött Kázmér adja Hedvig leányát nőül Mátyásnak s vele jegyajándokul díjnélkül ereszsze vissza a szepesi városokat. De a javaslat egyik rész által sem fogadtatott megelégedéssel. Mátyás a császár igérete és Viktorin szövetsége mellett fegyver által könnyen elűzhetni vélte most a csehek által nem kedvelt Ulászlót. — Kázmér pedig, kinek dölyfös neje Mátyást vejéül kicsinyelte, a házasságban meg nem egyezett [2]); s általában halasztani ohajtá a dolgot, miután a császártól titkos igéretet vőn, hogy az augsburgi gyülésen nem Mátyást, hanem Ulászlót ismerendi el cseh királynak [3]).

Mátyás az alkudozás e megakadásáról értesülvén, april közepe felé hirtelen Morvában termett egy sereggel, s az ottan lévő hadaival és Podjebrád Viktorinnal egyesülvén, Kollint ettől átveszi, s bele erős őrséget helyezvén, beljebb nyomul Csehországba [4]). De utjában nemsokára megállítá s viszszatérésre indítá őt a neissei gyülésnek azon határozata, hogy aug. 15-kén (1473.) egy újabb gyülés tartassék Oppelnben, hol mind a három fejedelem teljes hatalommal felruházandó követei 40 nap alatt tartozzanak megegyezni; mi ha meg nem történnék, Károly burgundi fejedelem, vagy ennek halála esetében XI Lajos franczia király, mint békebiró 4 hónap alatt határozzon, s az itéletet mind a csehek, mind a fejedelmek elfogadni tartozzanak [5]). Az oppelni gyülés, bár a

---

[1]) Dlugoss. e. h. 487.
[2]) U. a. 489.
[3]) Cureus : Annal. Siles. I. 322.
[4]) Dlugoss e. h. Pessina 570. ki azonban 1472-re teszi Kollin elfoglalását.
[5]) Dlugos e. h. 491. Eschenloer Chron. von Bresslau II, 279.

kitűzött napnál egy hónappal később, meg is tartatott ugyan, de az elébbinél nem több sikerrel. Mátyás, miután irányában a császár megint szószegő lett, Csehország ügyét az augsburgi gyülésen elő sem hozván, s Kázmérral különben is fondorkodván, — most engedékenyebbé lett, és követei, a kalocsai, veszprémi s erdélyi főpapok, a nádor és országbiró és az osztrák Gravenecker által kijelenteté, hogy kész Ulászlót cseh királynak elismerni, ugy mindazáltal, hogy maga Morva, Slezia és Luzsitza birtokában maradjon, e tartományokat azonban Ulászló tőle, másfél millió forinton megválthassa; Kázmér leánya Mátyás nejévé legyen, s a szepesi városokat hozza magával jegyajándokul. A pápai követ maga is méltányosaknak találta e föltételeket; de a lengyelekkel nem lehetett boldogulni, szerintök elég engedmény volt urok részéről, hogy ez Mátyást Magyarország birtokában, mely neje után szinte őt illetné, háborgatni többé nem kivánja. Meglátszék a lengyel követek e viseletén, melyet Barbó bibornok is rosszalt, hogy királyuk erősen fondorkodik a császárral Mátyás ellen [1]).

A lengyel király e rosz akarata mellett a burgundi fejedelem békebirósága sem vezethetett volna czélra; s Mátyás ilyetén újabb kisérlet helyett fegyvert ragadt. Mindenekelőtt Hradistyét táborolta körül Morvában, mely e tartományban egymaga mindeddig daczolt hatalmával [2]). Majd annak további vívását Szapolyày Imrére bizván, Csupor Miklóssal ama felső-magyarországi várak vívására ment, melyek Kázmér herczeg bejöttekor jutván lengyel kézre, a neissei gyűlés végzése ellenére, még most sem adattak vissza, s a vidéket sanyargató, rabló- fészkekké lettek. Sztropkó, Homonna, Nagy-Mihály egymás után megvétettek: de ezen utósó vár alatt egy a várból kirepűlt kő által a derék Csupor megöletett. A király maga ezután Budára ment, hova decemb. 8-ra országgyülést hirdetett; de hadai Tarczy Tamás vezérlete alatt Galicziába törtek, s ott több várat megvevén, mindaddig tűzzel, vassal pusztítottak [3]), mignem Kázmér 1474 elején békeköveteket küldött. Az alkudozások Mátyás részéről az erdélyi és zágrábi püspökök, Szapolyay Imre és Pon-

---

[1]) Eschenloer II, 292. kövv. Dlugoss XIII, 493. köv.
[2]) Pessina 875.
[3]) Bonfin Dec. IV. Lib. III, 578. Dlugoss XIII, 503. 506.

grácz János által Ófalun folytak. Február végén a béke Magyar- és Lengyelország közt meg is köttetett, mely szerint Mátyás a Galicziában elfoglaltakat visszaadta; Csehországra nézve pedig háromévi fegyverszünetben egyeztek meg a hatalmak [1]).

E fegyverszünetre a királyt leginkább ama veszély indítá, melylyel a török pár év óta gyakrabban, s különösen ez időben ismét fenyegeté az alvidéket; ideje, hogy mi is vessünk reá egy futó pillanatot. Miután Mátyás a török békekövetet az egri országtanácsból, melyben a cseh háboru elhatároztatott, 1468-ban azon válaszszal bocsátotta haza, hogy a békét mindaddig megtartja, mig a törököktől nem háborgattatik, ezek Negroponte vívásával elfoglalva, a magyar végeken 1470-ig nyugton maradtak; de az ezen évi jul. 12-kén Negropont megvételével hatalmukat a Peloponnesuson megalapitván, éjszak felé is háborogni kezdének. — Horvátországon keresztül több izben betörtek Krainba, Karinthiába és Styriába, onnan rendesen nagy zsákmányt és számos ezer foglyot vivén haza magukkal. Egy ily beütésük alkalmával, az 1470-ki septemberben Zágráb is majdnem kezőkre jutott, s azt csak a segedelmére siető káptalanbeliek mentették meg [2]). Nagyobb baj volt ennél az, hogy még ezen évben a Száva jobb parján egy várat építének, melyet Szabácsnak neveztek, mert látni való volt, hogy e várnak nem más a czélja, minthogy onnan biztosabban űzhessék becsapásaikat a Szerémségbe. A király Thuz János bánt ama hanyagsága miatt, melylyel e becsapásokat boszulatlanul tűrte és Szabács építését háboríttatlanul nézte, fogsággal bűnhesztété; s helyébe bánná Magyar Balázst nevezvén, a vár megvétele s lerontása végett pedig a kevéssel utóbb kalocsai érsekké nevezett Gábort és Ország Mihály nádort küldé le a bán segedelmére. De a támadás eredménytelen maradt; s a vezérek, hogy legalább az onnan megkisértendő becsapásokat meggátolják, a Száva balpartján Szabácscsal szemközt szinte várat emeltettek [3]). Magyarország ennélfogva még egy ideig mentve maradt pusztításaiktól, de Tótországon keresztül

---

[1]) Dogiel I, 71. s utána Katona XV, 666.

[2]) Farlatus: Illyr. Sacr. V, 491. Dlugoss: Lib. XIII, 476. Freher II. 151.

[3]) Bonfin Dec. IV, Lib. II, 562.

1472-ben ismét betörtek Fridrik császár déli tartományaiba, s azokat feldúlván, 12 ezer fogolylyal tértek haza [1]. Még nagyobb csapás érte e tartományokat a következő évben, septemberben, midőn mintegy 25 ezer török csapott azokba Horvátországon át, s Kollonics Kristófot rögtön összeszedett fegyveres népével Klagenfurtnál megvervén, egész Cillyig minden további ellentállás nélkül dúlt, s 20 ezer fogolylyal és gazdag zsákmánynyal hagyta el a tartományt [2]. A törökök e rabló hadjárataik alkalmával rendesen nagy sebességgel haladtak ugyan keresztül Bosnyán, Horvátországon, nehogy a magyar király ellenök felingereltetvén, e zsákmánylásaikat az osztrák tartományokban is meggátolja; de elképzelhető, hogy a szilaj csapatoktól a magyar tartományok is mindig szenvedtek többet, kevesebbet. Mohammed szultán ama nagy vereségei után, melyeket Uzunhasszántól, a fehér ürüről nevezett turkoman dynastia nagy uralkodójától, ki szerencséje tetőpontján Chorazantól Karamanig, Perzsia nagyobb része fölött uralkodott, 1473 folytában szenvedett [3]), attól tartván, hogy ezen alkalmat Mátyás, és a többi európai fejedelmek annál kevesebbé fogják elmulasztani a törökök pusztító becsapásainak megboszulására, minthogy ugyanazon időben egy siciliai ifju Gallipolinál az egész török hajóhadat fölégette, követséget küldött Budára. A szultán nemcsak örök békét, hanem szövetséget is ajánlott Mátyásnak, mely szerint neki egész Szerb- és Bosnyaországot átengedni igérte, ugy mindazáltal, hogy a magyar király a török csapatoknak, midőn más keresztény tartományokra zsákmánylani mennek, a maga déli tartományain szabad átmenetet engedjen. E követség híre még Rómába is elhatott, s a pápa tartott is tőle, netalán Mátyás ama bajos körülményei közt, melyeket Fridrik császár és Kázmér király fondorkodásai idéztek elő, az ajánlott szövetséget elfogadja; miért is arról minden módon lebeszélni ügyekezett a királyt. De Mátyás, ki csak is ellenségeinek ijesztése végett bocsátá maga elébe a követséget, ugylátszik, már a pápa levelének vétele előtt

---

[1]) Cureus: Annal. Siles. I, 331.

[2]) U. o. 322. Dlugoss Lib. XIII, 499. Ide tartozik a pápa levele is Epist. Math. Corv. IV, 7. Legbővebben Valvasor: Chron. Carinth. V, 372. V. ö. Hammert: Gesch. d. Osm. R. I, 520. köv.

[3]) Ld. erről Hammert Gesch. d. Osm. R. I, 504. kövv.

visszautasította a török ajánlatát [1]). A békét azonban most, hogy annál nyugottabban működhessék a császár, a lengyel király és ennek fia a cseh király ellen, ugylátszik, mégis megkötni kivánta a szultánnal, s e végett az 1473 őszén követeket is küldött hozzá. Ezeknek eljárásáról nincs ugyan tudósitásunk; de annyi bizonyos, hogy a béke nem köttetett meg a szultánnal, ki épen ekkor tért vissza az Uzunhasszán fölött nyert nagy győzedelméről; mert egy dúló hada nemsokára ezután ütött be Magyarországra.

Mig ugyanis Mátyás a csehekkel s lengyelekkel, Mohammed szultán pedig Uzunhasszánnál vala elfoglalva, István, a harczias moldvai fejedelem, Radul oláh vajdát 1473-ban tartományából elkergette. De ez a törökhöz folyamodék segítségért, mit meg is nyert. Bali Oghli szendrői basa, egy erős haddal még az 1473-ki év végén Oláhországra üt, azt visszafoglalja, s Radult a vajdaságban helyreállítja [2]). Ezután, — a szultán parancsából-e, vagy csak rablásvágytól ösztönöztetve, bizonytalan, átkél a Dunán és a Maroson, s az egész alföldet Nagyváradig tűzzel, vassal irgalmatlanul feldúlja, és miután e virágzó s gazdag várost, február 6-kán hajnalban szinte meglepvén, két napig fosztogatta s fölégette, lakosait felkonczolta, roppant zsákmánynyal és számos, mindkét nembeli fiatal fogolylyal, minden ellentállás nélkül takarodott ki az országból [3]).

Mátyásra a törökök e becsapása nagy hatást gyakorlott, s alig lehet kételkedni, hogy leginkább azért fogadta el, pár héttel később az ó-falusi egyezkedést, mivel a törökök ellen szándékozott fordítani boszuló fegyverét. E föltételét azonban még csak megérlelni sem engedte a szószegő császár és a nálánál semmivel sem őszintébb lengyel király. Ez ugyan is mialatt Mátyás fegyvereitől féltében vele Ó-falun örök békét kötött, ugyanazon időben a császárral is alkudozott egy szövetség fölött Mátyás ellen, mely szerint a császár Ulászlót

---

[1]) Ld. a német birodalmi gyülésre küldött magyar követek beszédét 1479-ben Frehernél Rer. German. II, hibásan az 1481-dik év alá sorozva. V. ö. Pray : Annal. IV, 88. kövv. Fleury folytatója Mátyásnak tulajdonítja, de hibásan az első lépést az alkudozásra XXIX, 453.

[2]) Engel : Gesch. der Wallachey u. Mold. II, 137. kövv.

[3]) Egy névtelen Kovachichnál : Script. Min. II, 11. Dubniczi Codex, a bécsi Jahrbücher der Literatur XXXIV-dik köt.

cseh királynak ismerné el, s vele és Kázmérral egyszerre támadná meg a magyar királyt. Az egyesség köztök valóban létre is jött. Fridrik császár Ulászlót marczius elején a regensburgi gyülésen cseh királynak és birodalmi választó-fejedelemnek ünnepélyesen elismerte, s néhány nap mulva a szövetséglevelet is aláirta, mely szerint Mátyás, „mint a kereszténység veszedelmes pestise," Fridrik, Kázmér és Ulászló hadai által egyszerre megtámadtatnék és kiirtatnék [1]).

Mátyás e hűtlenséget távolról sem gyanítva, az ó-falusi békekötés után a Liptóban és vidékén féktelenkedő Komorovszky Péter ellen vezette hadait, s miután Oravát, Likavát, Sz. Miklóst, s a rabló ur egyéb fészkeit részint fegyverrel, részint pénzzel megvette, legénységét pedig fekete-seregébe sorozta, az 1474-ki aprilben Budára ment, hol reá az országosan összegyült rendek várakoztak. Első dolga volt itt, a rendek által is megerősíttetni az ó-falusi békekötést [2]). Majd a hosszu béke reményében valahára a családi örömökről is kezde gondolkodni, s az egyházi s világi urak tanácsából követeket küldött Nápolyba, kik számára Ferdinánd Sicilia s Aragonia királyától Beatrix leányát nőül kérnék. Ez idő tájban eshettek tudtára Mátyásnak a császár, és a lengyel király hitszegése, s emennek roppant készületei a háboru megkezdésére. Mátyásban a boszuvágy megkettőztette szokott erélyét. A Nápolyba küldött követeknek utasitásul adá, hogy utközben a milanói herczeget, a császár régi ellenét, ez ellen fellázítani ügyekezzenek. Kevéssel utóbb egy zsoldos hadát, tán épen azt, mely elébb Komorovszky zászlai alatt állott Ausztriára küldötte, s azt széltében pusztíttatá; a vakmerő lovasok egész Augsburgig kalandoztak, hol a császár a birodalom rendeivel épen gyülést tartott, s ennek külvárosában több házat fel is gyujtottak [3]). Maga julius végén Trencsény mellett ütött tábort fekete-seregével; ott vårá be Ujlaky Lőrincznek, — kit, mióta atyja bosnya királylyá lett, herczegnek czímeztek, s más uraknak dandárait; onnan intén Morva és Slezia rendeit is a felkelésre. — Ezután hadaival

---

[1]) Dlugoss XIII, 500. Kurz : Gesch. Österr. unt. Frid. IV. II, 247. Chmel : Regest. 665. Dogiel : Cod. Dipl. I, 168.

[2]) Ezeknek megerősítő levele sz. György napjáról, Dogielnél I, 72. Katonánál XV, 676.

[3]) Dlugoss XIII, 514.

Morvába majd Sleziába menvén, a rabló urak közöl, kik váraikból az iparos nép verejtékének gyümölcseit távolléte alatt prédálták, többeket váraik megvívásával s halállal büntetett [1]).

Ezen a szorgalmas néptől s a városiaktól nagy tetszéssel fogadott müködése között Magyarországról sem feledkezett meg a király. Nehogy távolléte alatt a török az alvidéket büntetlenül pusztíthassa, a nádor által september végén országgyülést tartatott. Itt a török beütésének esetére a nemesség fölkelése elrendeltetvén, a királynak is minden kaputól egy arany ajánltatott segedelmül, ugy mindazáltal, hogy e pénz csak a török elleni védelemre fordíttassék. De a török ez évben nyugton maradván, a nemességnek fölkelnie nem kellett; a pénzre azonban annál nagyobb szüksége volt Mátyásnak.

Kázmér ugyanis hadait nagy lassan felkészítvén, october elején 40 ezer gyaloggal és 20 ezer lovassal, kik közt számos tatár, pusztítva s rabolva tört be Sleziába. Mátyás Boroszlónál vonta össze hadait, és miután az ellenség nagy számáról értesült, melyet még Ulászló cseh hada is növelendő vala, arra határozta magát, hogy 10—12 ezernyi seregét ne tegye ki nyilt mezőn a szerencse esélyeinek, hanem a város falai mögött várja be az ellenséget, hol azt száma daczára is tönkre tenni remélheté. Táborozása tervét a lengyelek féktelen dúlásaira építve, szigoru parancsot bocsátott ki egész Sleziában, hogy a vidéki nép mindenütt a legközelebbi városokba vonuljon, oda vivén magával minden marháját s élelmi szereit, mi pedig el nem vihető, azt, nehogy az ellenség kezére jusson, rontsa, semmisítse meg. És mig e rendeletét egy futó csapat által végrehajtatá, maga Boroszló külvárosában árkokkal, földhányásokkal megerősített táborba szállott, és azt szintugy, mint a várost élelmi és tüzelő szerekkel bőségesen ellátttatá. De Boroszló polgárait nagy félelem szállta meg városuk, családjaik sorsa felett, és Erneszt szász herczeggel együtt, — ki a nem rég megszerzett sagani herczegségért 600 fegyveressel jött a király táborába — nem nyugodtak addig, mig Mátyás követséget nem küldött Kázmér elébe, őt az ó-falusi béke megtartására szólítandót. A követek, miként előre látható vala, elutasíttattak. A szász herczeg a ma-

[1]) Eschenloer II, 202. köv.

ga részéről még egyszer ismétlé a kisérletet, de nem több sikerrel; minek következtében utóbb el is hagyta a tábort. Mátyás e közben lankadatlan erélylyel folytatta védelmi készületeit; erre az ellenség elég időt engedett neki, mert az utjába eső Oppelnt akarta elébb megvívni. Mátyás az oppelni herczegnek 600 fegyverest küldött kérelmére segélyül; ugyanakkor Brige, Grottgau, Ohlau, Neumarkt őrségeit is megszaporította néhány száz fegyveressel; Szapolyay Istvánt és Kinizsy Pált pedig egy dandárral az ellenség háta mögött Lengyelországba küldé, hogy azt pusztítsák, s minden élelmi szállítmányt elfogjanak.

Kázmér hada 12 napig sükeretlenül vívta a vitézül védett Oppelnt, s végre is tetemes veszteséggel vonult el alóla. Nem kevesebbet szenvedtek hadai Brigenél, hol october 24-kén Ulászló is egyesült vele 20 ezernyi seregével. Igy aztán Kázmér, veszteségei után is, mintegy 70 ezernyi roppant sereggel szállott Boroszló alá, hol Mátyásnak ama kisebb csapatok szétküldése után alig volt 7—8 ezer vitéze. De a számerő egyenetlenségét bőségesen helyreütötte a megszállottak páratlan vitézsége és királyi vezérök lángesze; mig a megszállókat a magyar fegyveren kivül a mindennemű szükség és éhség is egyre tizedelte. Mihelyt az ellenség táborba szállott, a vakmerő király azt bővebben megszemlélendő, paraszt ruhában, egy gyors lovon rajta keresztűl vágtatott, s midőn a városba visszatért, ennek remegő tanácsát avval bátoritá, „ne félnének, ő jót áll minden verébfészekért, mely városukban létezik.“ Kirándulásában meggyőződött a király, hogy a cseh-lengyel had, melyben semmi rend, semmi fegyelem, s az eleségnek már is nagy hiánya létezik, a téli fagyot s fekete-seregének kitöréseit nem sokáig állandja ki táborában. Ennek bizonyságát adá mindjárt october 27-ke, midőn Kázmér, mintegy 15 ezernyi lengyellel rohamot szándékozott intézni a külvárosra : a 40 ágyu, a czélszerűen elhelyezett puskások s az ágyuk megett fal gyanánt álló 1,000 pánczélos gyalog, annyira megrettenté a lengyeleket, hogy lehetetlen volt őket támadásra birni; midőn pedig Mátyás jól irányzott ágyuiból rájok lövetni kezde, valamennyien rendetlen futásnak eredtek. Ugyanez történt oct. 30-kán, midőn Mátyás Nápolyba küldött követeitől a Beatrixxal való eljegyzéséről hírt vévén, azt a városban kihirdetteté. A polgárok harangozással, örömtüzekkel ünneplék az eseményt. A lengyelek ezt

kiütött tüzvésznek tartván, újabb támadást akartak intézni a városra, de mielőtt azt megkezdették, az ágyuk és lövészek által ismét megfutamíttattak. Kázmérnak és hadának ezután nem is volt kedve több rohamot intézni, hanem részint egyenes felhivás, részint csel által ügyekezett Mátyást kicsalni erős fekvéséből; de mind hasztalan : bár serege, némely magához vont csapatokkal 10 ezerre szaraporodott, ő nem tért el jól kiszámitott tervétől. És hogy erről az ellenséget is meggyőzze, lehangoltságát növeszsze, egy emelkedettebb helyen, hogy az ellenségtől is láttassék, tánczteremeket készíttetett, melyekben katonái a boroszlói nőkkel kedvökre mulatának. E mellett a fekete-sereg naponkint majd egy, majd más oldalon kicsapásokat intézett az ellenség táborára, és sokakat leölt, sokakat foglyokul hozott magával. A börtönök nemsokára mind megteltek; miért is a kitörő csapatok azontul csak a szebb és előkelőbb foglyokat hozták be magukkal, a többieket pedig kardvágással jelölték meg arczukon, és szabadon eresztették, hogy haza érve elbeszélhessék, miképen Mátyás seregével harczoltak. Még többet szenvedtek a lengyelek és csehek az éhségtől. A lengyeleknek már akkor sem volt eleségök, midőn Brigehez értek, mert az eleséggel terhelt 600 szekeret, melyek Lengyelországból jöttek utánok, Szapolyay és Kinizsy elfogta. Ugyanezt tették a többi akár Lengyel-, akár Csehországból jövő szállítmányokkal az ellenség háta mögött lévő városok őrségei, melyek futó csapatokká alakulva, minden szállítmányt lefoglaltak; az eleve néptelenné tett, vagy maga az ellenség által feldult vidék pedig nem sokáig nyujthatott élelmet. Az éhség s ennek nyomán a ragályos betegségek, miket a rögtön beállott kemény hideg is nevelt, s ezekkel együtt a zúgolódás, rendetlenség, lázongás minden nap rémségesebbek lőnnek az ellenség táborában; s Kázmér és Ulászló királyok seregeik romjainak megmentésére nem láttak más módot a békénél; e végett tehát követet küldének Boroszlóba. De Mátyás teljesen meg akarta törni az elébb oly gőgös királyokat, s azt kivánta, hogy a békét tőle Kázmér és Ulászló személyesen kérje. Sanyarúan esett nekik a megaláztatás, de a szükség parancsolá, s nov. 15-kén Kázmér végre csak eljött Mátyásnak a két tábor közt e végre emelt sátorába. Mátyás azonban, ki az egyszerű fekete czobolyöltönyben megjelent Kázmért egy könnyű s gyöngyökkel s gyémántokkal hímzett zöld zekében fo-

gadta, kijelenté, hogy mindaddig nem ereszkedik alkuba, mig Ulászló is el nem jő; de Kázmér ama kérelmét készséggel teljesíté, hogy éhen haló serege a szomszéd városokból eleséggel elláttassék. Más nap a magyar király még számosabb és fényesebb kisérettel fogadta az ekkor már fiával együtt megérkezett Kázmért. A magyar urak fényüzése bámulásra ragadta a lengyeleket; Ujlaky Lőrincznek például egy 60 ezer arany értékű kard csillogott oldalán. Az értekezés egész estig tartott, mely közben Mátyás fényesen megvendégelte mind a királyokat, mind kiséreteiket. Mindenekelőtt egy rövid fegyverszünet köttetett, mely alatt a további egyezkedés Boroszlóban megbizottak által folyjon. Ennek végét Kázmér és Ulászló be sem várhatták táborukban, mert ez nov. 18-kán egy esettleg kiütött gyuladás alkalmával nagy részben elégett, s a királyok másnap tovább álltak hadaikkal. December 8-kán végre befejeztettek az alkudozások, melyek szerint a következő pontokban történt meg az egyesség : a fegyverszünet az 1477-ki május 25-kig tart, melybe, ha akar 90 nap alatt a császár is beléphet; Csehországot addig a két király, Mátyás és Ulászló által kerületenként választandó két-két tisztviselő igazgatja; a foglyok mind a két fél által szabadon bocsáttatnak. Egyébiránt az állandó béke megkötése végett a jövő évi februárra halasztattak a tanácskozások [1]).

Mátyás még ezeket is bevárta, részint Sleziában, részint Morvában töltvén a telet, s fényesen jutalmazván hiveinek a háboru alatt tapasztalt hasznos szolgálatait és szigorúan büntetvén azon, kivált szilez urakat, kik őt Kázmér nagy hadának közeledtekor veszve hivén, elhez pártolának. Hosszabb tanácskozások után, melyeket Mátyás részéről most is Rongoni Gábor egri püspök és Sternberg Zdenko vezetett, a következőkben egyeztek meg a prágai biztosok : Ulászló Csehországot, Luzsitzát és Sleziából a schweidniczi és jauerni herczegségeket, Mátyás pedig Slezia többi részeit és egész Morvát birja, ugy mindazáltal, hogy Ulászló azokat pénzen megválthassa. Ha Ulászló elébb s magtalanul halna meg, minden tartományai Mátyásra szállnak; ennek halála esetében pedig Morvát és

---

[1]) Eschenloer. Chron. v. Bresslau II, 303. kövv. Turóczi IV. Cap. 67. Bonfin Dec. IV, Lib. III, 570. kövv. Cureus : Annal. Siles. I, 337. Dlugoss XIII, 518. kövv.

Sleziát Ulászló örökli, de 200 ezer aranyat köteles fizetni örököseinek. De Mátyás, bár nem vetette is el végkép, meg sem erősítette e föltételeket, azt remélvén, hogy Fridrik, ki most a burgundi fejedelemmel veszett volt össze, a neki nyujtandó segélyért tán mégis hajlandó lesz reá ruházni Csehországot, hol a nép és az urak már különben is egyaránt megunták, s gunytárgyává tették a tunya, gyáva Ulászlót. Mátyás küldött is e miatt követet Fridrikhez; de hasztalan, a makacs császár újabban is Ulászlót igérte felruházni a cseh hűbérrel [1]).

Mig Mátyás a cseh ügyekkel Boroszlóban foglalkodott, a magyar fegyver Bogdánovics István moldvai vajda társaságában a török ellen is fényes ütközetet nyert. Radul oláh vajdának visszahelyezésével, mit fentebb elbeszéltünk, Mohammed szultán nem volt megelégedve, hanem annak ellenét István moldvai vajdát is megbüntetni szándékozott, kivált miután ez adóját megfizetni nem akarta. Az 1474-ik év vége felé Chadim Szulejmán rumeliai basa 120 ezernyi haddal indult Moldva ellen. A fenyegetett István vajda, a magyar király iránt hódolatot igérvén, Magyar Balázs erdélyi vajdát hívá segítségül, s ez a király meghagyásából, mintegy 20 ezernyi haddal — melyben 5000 székely számláltatott, sietett Moldvába. Az egyesült magyar-moldvai sereg aztán a hegyek s erdők közé csalt török hadat majdnem egészen megsemmisíté [2]). István vajda részint hálából a nyert segélyért, részint további segélyeztetése végett, Mátyásnak be is mutatta hódolatát, s általa a magyar korona pártfogásába vétetett [3]).

Mátyás e fényes győzedelem hirét február közepén vette Boroszlóban, és mivel nem kételkedett, hogy a szultán azt megboszulni ügyekvendik, 1475 tavaszán Sleziából, hol Szapolyay Istvánt nevezte volt ki kormányzónak, Magyarországba indult, hol a török elleni készületek megtétele végett az ország rendeinek april 24-re országgyülést hirdetett. A rendek itt ismét egy arany foriutot ajánlottak minden telektől; de világosan kikötve, hogy az egyedül a török ellen

---

[1]) Dlugoss XIII, 534.

[2]) U. a. 526. Epist. Math. Corv. IV, 15. Pray : Annal. IV, 96. Hammer I, 522. A magyar hadak részvétéről ezen ütközetben ld. gróf Teleki : Hunyadyak kora III, 422. [6]) jegyzet alatt.

[3]) Gróf Teleki József Okmánytár XI, 540.

fordíttassék, a nemesség pedig ez évben fölkelni ne tartozzék, hanemha a szultán maga támadná meg az országot; a jövőre pedig minden rendkivüli adó megszűnjék, s az ország védelme annak törvényei és szokásai szerint intéztessék [1]).

Mihelyt a pénzsegély beszedve, hadi készületei megtéve voltak, Mátyás az ország kormányát Szapolyay Imrére bizván [2]), az 1475-ki octoberben 10 ezernyi válogatott sereggel indult az alvidékre. Hadjáratának czélja Szabács várának megvétele vala, mely az ozmánoknak főtámaszul szolgált a Tót- és Horvátországba intézett becsapásaiknál. A vállalat nem volt könnyű; mert a szultán Mátyás terveit sejtvén, őrségül öt ezer válogatott vitézt küldött a várba, kiknek lelkesedését még inkább feltüzelendő, a forgót saját kezeivel tűzte turbánjokra. De Mátyás hadi tudományának, cselekben kifogyhatatlan eszének és bátorságának [3]) ezek sem állhattak ellent. Bár a vitéz őrök egy hónap lefolyta alatt több ostromot visszavertek, de miután kétségbeesett ellentállásukban jobbára elhulltak, a vár végre az 1476-ki február elején a király kezére jutott [4]).

A tél és tavasz folytában a király még nagyobb készületeket tőn Szendrő ostromára, melyeknek elősegítésére a pápa és Velencze mintegy 90 ezer aranyat küldöttek neki. Tervét azonban megzavarta a szultán, ki a nyár derekán tömérdek sereggel támadta meg István moldvai vajdát. A harczias fejedelem ellentállásra eltökélve, Mátyástól és Kázmértól sürgetett segedelmet. De emez nem akará ingerelni a szultánt, mig a nála járó követei meg nem térnek, s csak arról gondoskodott, hogy István neki hűségesküt mondjon. — Mátyás a segély igéretével s azon tanácscsal küldé vissza követeit, hogy mig hada megérkezik, főütközettől tartózkodva, erdei közé vonuljon. De a szultán is követte a vitéz vajdát, s őt, miután a kelet-éjszak felől reá küldött tatár hadat meg-

---

[1]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Comit. II, 240.

[2]) Mátyás lev. a kassaiakhoz oct. 28-ról. Kassai levéltár. Kiadta Teleki is XI, 546.

[3]) Egy izben egy kis csolnakra ült, hogy a várnak a vizre néző oldalát megvizsgálja. A törökök azonnal minden tüzcsövet a csolnakra irányoznak; egy golyó a király kisérőjét sodorja el; de ő a szemlét mindamellett is hideg vérrel végrehajtá.

[4]) Bonfin : Dec. IV. Lib. III. 578. Turóczi. IV. Cap. 67. Dlugoss XIII, 539. Heltay : Magyar Kron. II, 142.

verte s kiüzte, julius 16-kán a segély megérkezte előtt ütközetre kényszeríté, mely vitéz ellentállás után a vajda meggyőzetésével végződött. Csak ekkor jelent meg Báthory István országbiró, Oláhország határain, ki azonban a sietve viszszavonuló szultánnak csak utóhadát érhette el, s verhette meg. Annyiban mindazáltal Báthory mégis hasznára lőn István vajdának, hogy ellenségét, Bazarád Radul oláh vajdát, ki a törököket minden erejével segítette, elűzvén, a tiz év óta Nándorfehérvárban foglyul őrzött Vládot tette helyébe. Radul Brassóba futott, de ott elfogatván, István vajda kezébe került s általa megöletett [1]. Báthory elkésténak az lehetett oka, hogy ugyanakkor, midőn a szultán Moldvában járt, a Mihaloghli testvérek, Ali és Iszkender a temesi bánságba törtek, s azt lehete hinni, hogy ők csak a török főhad előcsapatai. De miután kitűnt, hogy czéljok csak zsákmánylás, a temesvári s nándorfehérvári kapitányok a három Dóczy testvérrel, Péterrel, Imrével, Lászlóval s néhány más urakkal űzőbe vették őket, és seregöket Iszkenderrel együtt nagy részben levágták; Ali csak bajjal szabadulhatott a Dunán keresztűl [2].

E közben Mátyást magát folyton egy nagyobb hadjárat gondjai s előkészületei foglalkodtatták, melynek, ugylátszik, nemcsak Szendrő visszavétele, hanem a déli melléktartományok teljes felszabadítása volt volna czélja. Érzé a magas lelkű király, mily hibát követett el, midőn az ország érdekei által kimutatott feladatát mellőzve, magát a cseh háborúba bonyolittatni engedé; most tehát, valahára időt nyervén, e hibát helyreütni lőn egyik legbuzgóbb törekvése. Ez volt czélja már ama három várdában, melyet mindjárt Szabács megvétele után építtetett Szendrő közelében, ennek vívását azok által előkészíteni kivánván. Utóbb, a nyár folytában, különféle vívó gépeket, fenyű talpakon uszó fatornyokat s egy nagy naszád-hadat építtetett, melylyel szárazföldi hadmunkálatait a Duna mentében támogatná; s ezek mellett

---

[1] Turóczi IV, Cap. 67. Dlugoss e. h. 545. Mátyás adomány levele Báthory javára Teleki : Hunyadyak kora, Okmánytár XII, 22. egyrészét kiadta már Pray is : Dissert. in Annal. Vet. Diss. VII, 148. Báthory levele Szeben városához gr. Teleki : Okmánytár XI, 575. Engel : Gesch. d. Walach. u. Mold. I, 181. Hammer : I, 527.

[2] Bonfin Dec. IV. Lib. IV. 581.

hadait is egyre szaporítá, s nagy mennyiségű mindenféle fegyvert készittetett, tárait pedig eleséggel rakatta meg [1]).

A háboru megkezdésére azon idő volt volna legalkalmasabb, midőn Moldvából a szultán győzedelmesen ugyan, de hadaiban mind Bogdanovich István vajda vitézsége, mind az utána eredt Báthory István által sulyos veszteségeket szenvedve, haza tért, a Temes vidékére betört Ali pedig kiveretett. De minthogy e háboru minden kilátások szerint hosszabb ideig vala tartandó, menyekzője pedig Beatrixxal, az alkudozások befejezése után, october 16-ra már meg volt határozva, nehogy hadi munkálatait félbeszakasztani kényteleníttessék, azoknak megkezdését a jövő évre halasztván, gondjait most egészen menyekzőjének előkészületeire fordítá.

Mátyás, különben az egyszerűséget szerető, midőn szükségét látta, példátlan fényt és pompát szokott kifejteni. Helyét látta ennek most is, nemcsak azon magas tekintélynél fogva, melyben ipja Ferdinánd, Sicilia és Aragonia királya az európai fejedelmek közt állott, hanem azért is, hogy némileg megboszulja magát Fridriken és Kázméron, s éreztesse velök, mily szerencsét fogtak el leányaiktól, midőn őt a nem királyi vérből származottat, vejöknek fogadni kicsinyelték. Már a követség is, melyet Beatrixért küldött, oly fényes volt, hogy aligha irígységet nem ébresztett a császárban és a lengyel királyban. A főkövetek, Gábor kalocsai érsek és Bánfy Miklós pozsonyi főispán, oldalán ugyan is, kik az alkudozások végett hosszabb idő óta Nápolyban valának, a következők jelentek meg Ferdinánd király udvarában : János váradi, Rudolf boroszlói püspökök, Hinko münsterbergi, János ratibori herczegek, Pongrácz János erdélyi vajda, a két bazini gróf, és Sternberg s Rosenberg, kiket a Szabácsnál királyi szolgálatba állott 22 török, több százra menő lovag, számtalan inas, cseléd, udvari szinészek és bolondok kisértek [2]). A mit e fényes követség küldése —, ugyanazt akarta Mátyás azáltal is éreztetni Fridrikkel és Kázmérral, midőn őket követei által személyesen is meghívta lakadalmára. Ők ugyan, mint előre látni volt, különfélekép mentegetőzvén, nem jöttek el; de azért nem kevesbbé fényes volt a nászünnepély,

---

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. IV. 580.
[2]) Gr. Teleki József : Hunyadyak kora, III, 453.

melyet Kristóf bajor herczeg személyesen, Otto és Lajos bajor herczegek pedig, valamint a szász és pfalczi választók, Velencze és más fejedelmek követeik által diszítének. Menyasszonyát a király Székesfehérváron várta, hova decemberre — mert a menyekző ekkorra halasztatott — a főrendeket, a nemességet, és a királyi városokat is országgyülésre hívta meg. Beatrix, kit szépségéről, a tudományok szeretetéről s a régi classicusokban való jártasságáról dicsérnek az egykoruak [1]), bátyja Ferdinánd herczeg, s a nápolyi érsek, és a magyar követség kiséretében, december 10-kén (1476.) érkezett Fehérvárra. A király Ujlaky Miklós bosnya királytól, a fejedelmek követeitől, az ország nagyaitól s az akkori mívelt világ majd minden részeiből megjelent vendégeitől környezve, a város előtt egy órányira pompás sátorok alatt fogadta az érkezőt. A koronázás decemb. 12-kén nagy ünnepélyek közt hajtatott végre. Más nap az egész vendégsereg Budára indult, hol aztán díszmenetek, lakomák, lovagi játékok, s a kornak minden egyéb mulatságai közben, az ifju pár decemb. 22-kén menyekzőjét is megtartotta [2]). Más nap az udvar gyászt öltött, mert a király rokona Pongrácz János, erdélyi vajda, már az esküvő alatt halva feküdt. Gyász váltotta fel az országban is a vigasságot, mert a törökök észrevévén, hogy itt minden a menyekzővel van elfoglalva, 40 ezernyi sereggel a Szendrő mellett emelt várdákra törtek, s miután azokat megvették, Erdélybe csapván, annak nagy részét feldúlták és tömérdek zsákmányt és számos ezer foglyot vittek ki magukkal [3]).

VI.

Az események logikájában fekszik, hogy a politicában szintugy, mint az erkölcsi világ egyéb viszonyaiban, az elkövetett hiba gyakran újabb hibát von maga után. A körül-

---

[1]) Galeotus Marcius : De dictis, factis stb. Math. Reg. Schwandtnernál I, 536. és Bonfin 584.

[2]) E mulatságokat s lakomákat az azokon uralkodó fényt, a ruhák s más készületek csillogó pompáját részletesen leirja gr. Teleki : Hunyadyak kora III, 481—492. Ezen ünnepélyekről egyébiránt a pfalczi követnek elbeszélése is elég érdekes, Schwandtnernél I, 519. kövv.

[3]) Bonfin e. h. 584. Dlugoss. e. h. 548.

ményekből, melyekbe hibánk által jutottunk nem egyszer csak valódi érdekeink föláldozása, tehát új hiba által leszünk képesek becsülettel menekülni. Mátyás, a lángeszű, nagy király története is próbát szolgáltat ennek igazolására. Hiba volt az ország valódi érdekeinek mellőzésével, a török háboruk teréről a cseh háborúra menni át; az országnak a török elleni biztositására fordítandó erőt a cseh korona megszerzésének mulékony dicsőségéért pazarlani el; s hibájának következményei Mátyást újabb hibába ragadták : a cseh háboru osztrák háborut vont maga után.

Fentebb láttuk, hogy Fridrik császár, midőn Podjebrád Györgytől nemcsak háboruval, hanem azon veszélylyel is fenyegetteték, hogy általa végre tán a császári méltóságból is kiszoríttatik, mindaddig fondorkodott, mig a pápa György királyt az egyházból ki nem átkozta, Mátyás pedig a cseh korona reáruháztatásának feltétele alatt a pápai itélet végrehajtására nem ajánlkozott. A császár ezen igéretet utóbb szerződésileg is megújította Mátyás irányában. De a ravasz, irígy, kapzsi, gyanakodó, fösvény császár, — minőnek őt az egykorúak ábrázolják [1]) — soha sem feledheté, hogy Mátyás előle a magyar koronát elragadta; s e miatt sokkal inkább gyűlölte őt, sokkal inkább félt a nagyra termett, lángeszének ereje által hatalmassá lett királytól, sokkal inkább irígylé a világtól bámultnak dicsőségét, mintsem igéretét valaha teljesíteni, s halántékait egy újabb korona fényével körül övezni akarta volna. Mig Mátyás nem kevésbbé az ő, mint az egyház érdekében küzdött, Fridrik nem szűnt meg alattomban ellene fondorkodni; s utóbb ünnepélyes igéretei daczára, Csehország hűbérét a tunya s gyáva Ulászlónak igérte oda, s legújabban, még 1475-ben is, az andernachi gyülésen, igéretét Ulászló iránt megújitván, Mátyásnak ebbeli kérelmét kereken visszautasította.

Mátyás nem azon férfiu volt, ki ily sérelmet boszulatlan tűrni tudott s akart volna. Azonban a török háboru, melyet el nem kerülhetett, elhalasztatta vele a boszuállást. — Számított tán arra is, hogy Fridrik örökös bonyodalmai lázongó osztrák alattvalóival, kiket maga Mátyás sem mulasztott el kéz alatt bátorítani, végre oly körülményekbe hozandják őt, melyekben ismét reászorulván, mégis csak hajlandó

[1]) Egyebek közt Bonfin a 4-ik tiz. 4-ik könyvében 587.

lesz reáruházni a cseh hűbért. Egyébiránt is ösmervén Fridriknek óvatos, félénk, mindent halasztani szerető természetét, nem hitte, hogy egyhamar teljesítse Ulászlónak Andernachban tett igéretét. És igy történt, hogy 1476-ban, mióta Szabácsot megvívta, mind komolyabban készült Mátyás a török háborúra, melyet országának érdeke, alattvalóinak közkivánsága tovább halasztani nem engedett.

De csak hamar újabb kellemetlenségek fejlettek ki a császárral, melyek a kedélyeket fokról-fokra oly igen elkeserítették, hogy Fridrik, tétovázásával felhagyva, Ulászlót Csehország hűbéri birtokába valóban beigtatta. Mátyás ezóta ismét egészen fölhagyott a törökök megtámadásának szándékával, s irányukban csak védelemre szorítkozván, Fridrik ellen határozott háborut. E dolgok eképen történtek.

A boroszlói származásu Beckensloer János, ki ügyessége s ravaszsága által a király kedvét annyira megnyerte volt, hogy általa Vitéz János halála után az ország első magnásává, esztergami érsekké magasztaltatott, nem tudjuk mi okból, de, ugylátszik, egyenesen Fridrik alattomos izgatásai következtében, ki őt a salzburgi érsekséggel biztatá, ura, királya iránt árulóvá lett. Mig a király Szabács alatt harczolt, ő azon szín alatt, hogy Aachenbe, a boldogságos szűz csodaképéhez bucsútjárni megyen, a császártól nyert utlevéllel, 60 lovag kiséretében, 300 ezer arany forint készpénzzel és sok drága arany s ezüst edénynyel az országból megszökött [1]). A táborozásából visszatért király annál hevesebben kívánta megbüntetni a hűtlen alattvalót, minthogy ez az országtanács titkainak elárulása által tetemes kárt okozhatott az országnak; de kiadatását hasztalan követelte a császártól. A ravasz érsek, hogy magát ennél még inkább behízelegje, Mátyás ellen szórt hazug rágalmaival mindinkább szítogatá a viszály tüzét, minek következtében kölcsönös vádakkal terhes, éles levelezés támadt a fejedelmek között. A császár vádolta Mátyást, hogy a török háborúra nyert pénzsegélyt másra költé, s a törököknek megengedé, hogy Tót- és Horvátországon keresztűl tartományaiba törjenek. Mátyás viszont még alaposabban veté a császár szemére, hogy általa ke-

[1]) Bonfin Dec. IV, Lib. IV. Lichnovszky : Gesch. d. Haus. Habsburg. VII, Regest. CCCCXLIV.

vertetett a cseh viszályokba, hogy Fridrik a török visszanyomására soha semmit sem tett, s ő, Mátyás, egyátalában nem tartozik a császár tartományait még a törökök ellen is megvédeni, mint azokat megvédte a csehek ellen [1]. Ehhez járult, hogy miután a császár Beckensloert kiadni nem akarta, Mátyás is pártfogásába vette amannak háborgó alattvalóit, különösen a Lichtensteinokat, állítván, hogy a boroszlói békébe, melyet Fridrik szinte elfogadott, azok is be vannak foglalva.

A császár, ki szövetségét Kázmérral még 1476 végén megújította, ettől, és Ulászlótól sürgetett segedelmet. Emez küldött is neki négyezernyi hadat, melylyel aztán Fridrik nemcsak engedetlen alattvalói ellen működött, hanem Magyarország széleit is háborgatta [2]. Mátyás ezen előzmények után, és miután még a pártfogásába vett osztrák urakkal is hasztalan ügyekezett megbékéltetni a császárt, a háborut elkerülhetetlennek látván, hogy a lengyel királyt elfoglalja, az 1477-diki marczius 12-kén a német renddel Esztergamban szövetséget kötött, mely szerint ez Mátyást ismerte el pártfogójának, s kötelezte magát, hogy őt a lengyel király ellen minden erejével segítendi. Ezek után történt, hogy Ulászló junius 9-kén hatezernyi sereggel Bécsbe jött, s a császár őt más nap Csehország hűbéri adományával ünnepélyesen felruházta [3].

Mátyás a háborúra ekkoron már el volt határozva, de minthogy arra az ország s különösen az urak segedelmét tetemesebben igénybe venni ohajtá, csak megegyezésökkel akarta azt megkezdeni. Az országtanácsban, melyet e végett tartott, Báthory István országbiró s vele a főpapság, hihetőleg, nehogy erszénye a király által megint annyira ostromoltassék, mint a cseh háboru alatt, határozottan ellenzé a háborut; de Kinizsy Pál előadására, melyben az ország becsületét vitatta szóban forogni, az urak majdnem mindnyájan a háborúra szavaztak [4]. És junius 12-kén Mátyás azonnal el is küldé Fridrikhez hadizenő levelét [5] egy más, az osztrák

---

[1]) Lichnovszky e. h. Regesten CCCCLXXXVIII.

[2]) Bonfin e. h.

[3]) Az adománylevél olvasható Goldastnál: Erbfolge in Ungarn u. Böhm. 231.

[4]) Bonfin Dec. IV. Lib. IV. 588.

[5]) Pray: Annal. IV, 108.

rendekhez intézett nyilt levél kiséretében, melyben előadja, hogy miután a császár a boroszlói békébe befoglalt osztrák urakat háborgatja, s attól az ajánlott békeföltételek után sem állott el, sőt Magyarországra ütött, itt raboltatott s őt különféle bántalmakkal illetvén, a török háboru folytatásában is gátolja, neki háborut üzent légyen [1]). Irt azután még a szász és bajor herczegeknek, s a német birodalmi rendeknek is, ezen utólsóknak kijelentvén, hogy ő velök ezentul is békességben s barátságban kiván maradni, s reméli ennélfogva, hogy a császárt ellene nem segítendik [2]). Fridrik e levelekre jun. 26-kán a magyar rendekhez intézett hosszu levélben pontonkint czáfolja a királyt, állítván egyebek közt, hogy háborgó alattvalóit ő izgatta föl, hogy a török ellen csak színre viselt háborut, annak ürügye alatt a pápa s mások segélypénzeit fölszedendő, s alattvalóit kizsarolandó stb [3]).

Mátyás a hadüzenet után nem sokáig késett tényleg megkezdeni a háborut. Mihelyt hadai Győrnél összegyűltek, azokat julius közepén haladék nélkül Ausztriába vezette. — Haimburg ellentállott ugyan három napi vívásának; de aztán rövid idő alatt hetvennél több vár és város részint megvíva, részint önként hódolva jutott hatalmába. A császár, kit még Ulászlónak fizettetlenség miatt szétbomlott segélyhada is cserben hagyott, másik szövetségese pedig, Kázmér, a német rendtől félve, segíteni nem mert, Bécsből Linczbe menekülvén, csak most kezdett védelemről gondolkodni, de sem alattvalóitól, kik őt nem szerették, sem a német fejedelmektől, kik őt rég megunták s mostani zavarát is kárörömmel nézték, nem nyerhetett segedelmet, s minden erejét Bécs, Németujhely, Krems és Stein védelmére pontosítá össze; mert a többi Alsó-Ausztria már jóformán egészen Mátyást uralta. Augusztus közepén a király Bécset is megszállá, s e hó végéig azt minden oldalról oly szorosan bekerítette, hogy a polgárok nagy éhséget kezdének szenvedni [4]). Utóbb Krems és Stein városokat is vívatni kezdé egy hadosztálylyal Kinizsy vezérlete alatt [5]). A császár minden segedelemtől megfoszt-

---

[1]) Praynál e. h. 107. Kiadta azt gr. Teleki is XII, 47.

[2]) Pray e. h. 108. Lichnovszky e. h. CCCCLIX.

[3]) Praynál e. h. 109.

[4]) Tichtel, Rauchnál : Script. Austr. II, 533. Bonfin : Dec. IV. Lib. V, 592. kövv.

[5]) Urbis Crems et Stein Acta, ugyanott 274.

va a pápát ostromlá kéréseivel, tiltaná le Mátyást a háboru folytatásától; végre pedig, midőn arról értesült, hogy már az éhségtől gyötrött Bécs és Krems is föladásról gondolkodik, büszkeségében megtörve, maga is békét kért a királytól. Mátyásnak nem volt szándokában, tartományaitól megfosztani Fridriket : ő csak megalázni kivánta a gőgje mellett is tehetetlen császárt; s ezt elérvén, annál hajlandóbb volt a békére, minthogy a pápa őt ez iránt nemcsak több izben megintette, hanem miután a törökök septemberben Dalmatiát s Friault feldúlván, egy velenczei hadat megvertek, s egész Udinéig tüzzel, vassal pusztítottak, — a szentszék és Velencze segélypénzeinek megtagadásával is fenyegette, ha fegyverét a török ellen nem fordítja. A fegyverszünet megköttetvén, az alkudozások is megkezdettek nov. közepén Gmundenben, s Gábor egri, Pruisz János nagyváradi püspökök, Szapolyay Imre és Bánfy Miklós decemb. 1-jén főbb pontjaiban következő szerződést kötöttek a császár biztosaival : Fridrik és Mátyás közt ezentul oly viszony fog létezni, minő az apa és fiu közt létezni szokott; a császár Mátyásnak Csehországot azon módon, mint azt Ulászlónak adta volt, hűbérűl adja; hadi költségeit 100 ezer arany lefizetésével téríti meg; mihelyt e kárpótlás az osztrák rendek által elfogadva, s a csehországi adomány-levél Mátyás kezében lesz, ez seregeit Ausztriából azonnal kivezeti; a Mátyás által pártfogolt osztrák urak javaikba visszahelyeztetnek, de ezután Fridriknek engedelmes jobbágyai lesznek [1]). Titkos föltételül kiköttetett még, hogy a császár Milano hűbérét Mátyás sógorára Ferdinánd siciliai herczegre ruházza, s neki Kunegund leányát is nőül adja [2]). A békeokmányokban nincsen nyoma, de egykoru irók tanuskodnak, hogy Fridrik ez alkalommal a magyar királyi czimről, s az eddig Magyarországban birt városokról is lemondott [3]).

A cseh királysági felruházmányt kezéhez vévén, Mátyás, miként a magyar rendeknek, kiket az 1478-ki február 14-kére országgyülésre hívott egybe, tudtára adá, személye-

---

[1]) Praynál : Annal. IV, 114. A császár által kiadott békeokmányt kiadta gr. Teleki XII, 39.

[2]) Kollár : Auctar. Dipl. ad Ursinum Velium. 320.

[3]) Dlugoss XIII, 562. Cureus : Annal. Siles: 198. (A 1571-ki Wittembergi kiadásban).

sen szándékozott átmenni Csehországba, hogy valahára annak ügyeit is rendbe hozza [1]). De utóbb, hihetőleg, hogy a csehek érzelmeit eleve kitudhassa, szándékát megváltoztatván, csak biztosai által küldé át Csehországba és annak tartományaiba a felruházmányi oklevelet. A megijedt Ulászló Mátyással kikötni nem mervén, alkudozással kisérlé meg magát megerősíteni ingadozó trónján. Mátyás, valósziníüleg, hogy erejét a török ellen fordíthassa, szinte nem volt idegen a békétől; s ennek következtében a két fél követei az 1478-ki marcziusban Brünnben találkozván, készíttettek is egy szerződést, melyet azonban Mátyás főleg azon okból nem akart megerősíteni, mivel ennek alapjául szinte az tétetett, hogy Csehországot ezután is Ulászló tartsa meg, Mátyás pedig, kit Ulászló cseh királynak nevezni nem köteles, Morvának és Sleziának csak zálogképen maradjon birtokában, mig azt Ulászló 400 ezer aranyon kiváltaná [2]). Ily békealapotot Mátyás sem a maga, sem országa méltóságával nem vélt megférhetőnek. De bár azt elvetette is, a jelen körülmények közt, midőn a törökök mult évi becsapása őt az ország legfőbb érdekeire ismét oly komolyan figyelmeztette, másrészről pedig a pápa és Velencze is megtagadta volt a pénzsegélyt, nem

---

[1]) Kovachichnál : Vest. Comit. 399. A rendek itt a távollevő királynak, biztosai előadására a következő öt év mindenikére külön egy-egy aranyat ajánlottak minden kapu után, kikötvén egyszersmind, hogy maguk személyes táborozásra ezen idő alatt ne kényszeríttessenek, kivéve, ha nagyobb ellenség támadná meg az országot. — Nevezetes még Fridrik császárnak az országgyülés rendeihez intézett egy levele, melyben irja, hogy előadta neki Zsigmond sz. györgyi és bazini gróf, miképen ez Mátyás király, választó fejedelem s kedves fia előtt bevádoltatott azon okból, mivel a mult (1477.) évben nála Bécsben volt, s neki igérte, „ut si annueremus, quod ipse Castrum Hardegh et alia bona, quae a nobili, fideli nostro dilecto Michaele Comite de Maidburg pignori tenet, pleno jure sibi conquireret, et jus nobis in eisdem bonis competens ei largiremus, ipse nobis adversus prefatum regem assisteret et opem praeberet.“ A vád, ugymond alaptalan, mert Zsigmond grófot az 1477-ki pünkösd táján ő maga s csak azért hívta meg Bécsbe, hogy őt a maidburgi gróffal a nevezett zálog iránti viszályában megbékéltesse; de mivel e czélját nem érte, elbocsátá őt, „neque nos cum eo, nec is nobiscum de factis ipsius Regis verbum ullum habuit, nec quidquam in detrimentum ipsius Regis practicavit.“ Kelet-hely és nap nélkül, de az év, melyet egyébiránt a tartalom is igazol, ekként van kitéve : 1478. A bécsi császz. titkos levéltár eredetijéről.

[2]) E szerződést közli németül Eschenloer II, 373.

akarta magát újabb háborúba bonyolítani a makacs csehekkel, kiket a közérzelem kikémlése végett, de más szín alatt Prágába küldött követei még mindig ellenséges indulatúaknak, tőle idegeneknek tapasztaltak [1]). Czélravezetőbbnek látá őket, kik Ulászlót sem kedvelték, idő folytával magához édesgetni, s bevárni, mig azok a tunya, s gyakran gúnytárgyul szolgáló, „lengyel disznónak" csúfolt Ulászlót annyira megunják, hogy aztán maguk is hajlandóbbak lesznek őt elismerni királyokul. Ehhez járult, hogy a törökök észrevevén, miképen Mátyás a Dalmátország szélein őrködő hadait, tán hogy Velenczét a segélypénzek fizetésére megint reábirja, visszavonta, e tartományon keresztűl ismét betörtek Friaulba, onnan pedig a karantán és stájer földre, s iszonyu dúlást és zsákmánylást követtek el [2]). Mindez nem kevesbbé tette Mátyást hajlandóvá a békére Ulászlóval, mint ama vonakodás, melyet Fridrik a béke némely pontjainak, kivált a Milano hűbéri adományának, s a kikötött 100 ezer arany lefizetésének végrehajtásában mutatott. Ezektől indíttatva tehát, nem ellenzé Mátyás, hogy az alkudozások Ulászló kérelme szerint megujíttassanak, s oly szerződés köttessék, mely ha birtokában hagyja is Csehországot Ulászlónak, a maga jogait mindazáltal meg ne sértse. Ulászló követei a főbb pontokra nézve már septemberben megegyeztek a királylyal, minek következtében ez a még függőben maradt részletek meghatározása végett a meghalt Gábor helyébe választott György kalocsai érseket s főkanczellárát, Protáz olmüczi püspököt, Szapolyay István sleziai főkapitányt, csernahórai Boskovicz Venczelt és Széchy Miklóst novemberben Olmüczbe küldé [3]), kik aztán decemb. 7-kén a békét következő föltételek alatt kötötték meg: A cseh királyi czímet mind a ketten viseljék, s azt egymásnak is megadják; Mátyás egész Morvát, Sleziát, Luzsi-

---

[1]) Pruisz János váradi püspök és Báthory István e végett bucsújárás ürügye alatt mentek Prágába; kiséretökből azonban néhány magyart majd agyonvert a kelyhes nép, mivel a szentelt ostya előtt meghajólni nem akartak. Dlugoss Lib. XIII, 568.

[2]) Egy több ezerből álló csapatjokat, midőn Horvátországon keresztűl hazament, Geréb Péter megverte, foglyaitól és zsákmányától megfosztotta. Bonfin Dec. IV. Lib. V, 601. Hammer I, 543.

[3]) Mátyás felhatalmazó levele az említett követek számára. Datum in Wyssegrád die dominico prox. ante fest. b. Katharine V. et M. anno d. 1478. A bécsi csász. titkos levéltárban lévő eredetiről.

tzát, s'a hat várost, Ulászló egész Csehországot birja; ha Mátyás elébb halna meg, e tartományokat Ulászló vagy örökösei 400 ezer aranyon kiválthassák, ha pedig Ulászló halna meg elébb, a csehek Mátyást királyokul ismerik el, s ő valamennyi tartományukat díj nélkül egyesítendi, s a pápánál a vallás ügyének elintézését is eszközlendi; a jövő 1479-ik évi febr. 2-kán a fejedelmek Olmüczben személyesen találkoznak, s e békét mind ők, mind a tartományok rendei megerősítik [1]). A találkozást Mátyás, mással lévén elfoglalva, az 1479-ki juliusra halasztotta, mikor aztán Beatrix királynéval együtt páratlan fényűzéssel jelent meg s időzött Olmüczben, s a mult évben kötött békét is megerősítette [2]). Időközben Kázmérral is megbékült a király. Annak követei Budán apr. 2-kán fegyverszünetet kötöttek, mely szerint a két fél meghatalmazott biztosai még ez évi novemberben Ujfalun találkozván, minden eddig fenforgott nehézségeket kiegyenlítenének [3]).

Még mielőtt Olmüczbe, az Ulászlóval leendő találkozásra távozott, Zsigmond sz. györgyi és bazini grófot követéül Nürnbergbe küldé Mátyás, hogy az ott sz. Háromság napján megnyilandó német birodalmi gyüléstől a török ellen segedelmet kérjen. Velencze ugyanis miután, hihetőleg maga Fridrik által, értesüle Ferdinánd siciliai herczegnek Mátyás által is támogatott törekvéseiről Milano birtokára, érdekeit a felső Olaszországban is hatalomra vergődő nápolyi udvartól féltvén, számos évi háboruskodása után, az 1479-ki januárban a törökkel békét kötött. E béke átalános kedvetlenséget szült a kereszténységben, mert híre szárnyalt, hogy az önző signoria, kedvezőbb föltételek kieszközlése végett, bizonyos számu hadihajókat is igért légyen a töröknek Nápoly és Magyarország ellen viselendő háboruira. Mátyás, különben is eleve sejtvén, hogy a török, ki a mult években Velencze birtokaiba, Dalmatiába, Friaulba küldé leginkább dúló csapatait, ezentul Magyarországot, s a szomszéd német tartományokat fogja háborgatni, — most ismét komolyabban kezde gondolkodni a török elleni hadjáratról, és mivel már

---

[1]) Praynál : Annal. IV, 124. Eschenloer II, 388.
[2]) Bonfin : Dec. IV. Lib. V. 604. Turóczi IV. Cap. 67. Dlugoss Lib. XIII, 583.
[3]) Katona XVI, 187.

sem Velenczétől, sem a pápától nem várt segélyt, a birodalmi rendeknél sürgette azt, kiket a törökök betörései szinte veszélylyel fenyegettek. De bár mily élénken ábrázolta is előttök a veszélyt a magyar követ, a német rendek e kérdést, tárgyalásba sem vévén, más időre halasztották. Ezen apathia annyira felboszantá Zsigmond grófot, hogy egy jegyző kíséretében ment fel a következő gyülésre, s ott irásba tétette, hogy ha ezek után a kereszténységet veszély érné, azt a világ ne Magyarországnak és királyának, ki a hatalmas ellenséggel egymaga kikötni erőtelen, hanem Németország hanyagságának tulajdonítsa [1]).

A német rendek e hanyagsága annál sajnálatosabb volt, mivel Mátyás aggodalmai elébb teljesedésbe mentek, mintsem maga is várta volna. Alighogy Olmüczből hazajött, már is hírét vette, hogy egy török sereg Horvátországon keresztűl Stájerbe tört, s miután azt Radkerspurgig elpusztította, Magyarországba is átcsapván, Szala és Vas megyéket egészen Vasvárig dúlja. Mátyás, ki még a felvidéken időzött a királynéval, a hír vételére ezt Kassára küldn, Szapolyay Istvánt és Geréb Pétert, kiket a 100 ezer aralyat megfizetni vonakodó császár kényszerítése végett már e ébb az ország nyugati határaira küldött volt, a törökök ellen,fordítja ; majd maga is némi rögtön összegyűjtött hadakkal az alvidékre siet. — De az ellenség a magyarok közeledtéről értesülvén, zsákmányával és foglyaival sebesen kitakarodott. Egy elmaradt csapatjokat azonban Szapolyay és Geréb mégis utólérték s majdnem egészen levagdalták, ugy hogy a háromezerből kétszázan alig menekülhettek meg. Mátyás ezután a Szávánál még több erőt vonván magához, s Jaiczán tul a grebeni mezőkön táborba szállván, seregének egyrészét a török földre küldé, hogy a Magyarországból kivitt zsákmánynak s foglyoknak legalább egyrészét megkerítetné. E hadosztály eleinte szerencsével harczolt: Verbászt megvette, s az ottani basát a városból kiszorítván, az ott és vidékén felhalmozott zsákmányt hatalmába ejté. A martalék annyi volt, hogy a legénység avval nemcsak lovait, hanem magát is megterhelte, mi azonban majd hogy nem vesztökre vált. A basa ugyanis rögtön nagyobb erőt gyűjtött, s a gondatlanul hazatérőket ol-

[1]) Müller : Reichstags-Theater II, 723. köv. és 733. A követ beszédét ld. Praynál : Annal. IV, 130.

lalba fogá. Ezek a zsákmánytól gátolva, erejöket eléggé ki nem fejthetvén, rövid ellentállás után már-már futásnak eredtek, midőn szerencséjökre egy, alig 300 legényből álló horvát csapat érkezett a csatahelyre. A törökök ezeknek bátor megtámadásából azt gyanítván, hogy azok csak egy ellenök jövő nagyobb sereg előörsei, futamlásban kerestek menekülést; s igy a magyar had zsákmányával szerencsésen visszatért a táborba. A király ezután a török Bosnya és Herczegovina nagy részét egész Szerbországig feldúlatta seregével, s csak késő őszszel tért vissza Zágráb vidékére [1]).

Mi alatt Mátyás ekként a Szávánál táborozott, Erdélyt nagy csapás érte, de melyet Báthory István vajda és Kinizsy Pál temesi főispán hős karja dicsően megtorlott. Tizenkét basa, s a hűtlen oláh vajda 40, mások szerint 60 ezernyi sereggel october elején Erdélybe tört, s azt keresztűl-kasul dúlta, fosztogatta. A király a Szávánál kémei által már a betörés előtt értesült a törökök szándokáról, s Báthoryt és Kinizsyt sebes futárok által meginté, hogy hadaikat összeszedvén, ott, hol a betörés történni fog, egyik a másiknak segedelmére siessen. De Báthorynak már nem volt ideje annyi erőt gyűjteni, hogy a törököt betörésében, s a tartomány feldúlásában gátolhassa, miért is Kinizsynek a veszélyről hírt adván, s őt segélyére szólítván, hogy vele annál előbb egyesülhessen, hadaival a Kenyérmezőn Szászvárosnál szállott táborba. De mielőtt Kinizsy megérkezett volna, a törökök foglyokkal és zsákmánynyal terhelve haza felé készülének. Utjokat a Vaskapu tehát épen Báthory tábora felé választották, melyet october 12-kén egy mérföldnyire megközelitének. Báthory értesülve lévén Kinizsy közeledtéről, kedvező fekvésében bevárandónak határozta a törökök támadását. Más nap, october 13-kán hajnalban, a szintoly vallásos, mint vitéz hadvezér, misével s közönséges áldozással s ezután rövid étkezéssel készül a nap kemény munkájára. Az ekként lelkileg s testileg ellátott vitézeit harczrendbe helyezi, s lelkesítő szavai által oly elszántságra buzdítja, hogy azok mindnyájan megesküsznek győzni vagy meghalni. A jobb szárnyat a székelyek s néhány megye zászlóalja, a bal szárnyat a szászok és oláhok foglalták el; a vezér maga a vajdai dan-

---

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. V. 606. köv. Mátyás levele a pápához, és sógorához, az aragoniai bibornokhoz, Epist. Math. Corv. IV, 68. és 84.

dárral, mely jobbára pánczélos lovasokból állott, a középe
képezte. A harcz a balszárnyon indult meg. A szászok, kil
kivánságuk szerint az első rendben állának, az ellenség els
rohanását vitézül visszaverik; de utóbb a sokaságtól elbo
rítva, szintugy, mint az oláhok is, hátrálni kénytelenek; so
kan közőlök a Marosban találták halálukat. E közben a jobl
szárnyon is megkezdődött a harcz, de a sokszorta számosabl
ellenség, rohamait mindig pihent csapatokkal ujítván meg, a
székelyeket is visszanyomja, s a közép háta mögé kényszerít
menekülni. Ekkor Báthory, hogy a harcz tüzét a szárnyakon
gyöngítse, vasas dandárával az ellenségre rohan, s annak el-
ső harczrendét megfutamítja; de a török vezérek négy újabl
dandárt vezetnek ellene, s a harczot az eddiginél hevesebben
megujítják. A szárnyakról lassanként mindinkább a közép
felé vonul a harcz heve, mert Báthory rémítő pusztítást tesz
a sokszorta számosabb ellenségben. — De ennek számereje
végre mégis kicsikarni kezdi az elszánt, de kisdandártól a
győzedelmet; Báthory már hat sebből vérzik, s végre leszúrt
lovával a földre rogy: minden veszve látszék lenni. Ekkor, a
végső szükségben, vágtat le a hegyekről valahára megérke-
zett seregével Kinizsy, s a már-már diadalmas törököt oldal-
ba fogja. Hatalmas szava, melylyel Báthory nevét kiáltá s
hollétét kérdezé, fölülmulta a harcz zajos viharát, s új erőt
öntött a hat sebe daczára is küzdő, s inkább a török, mint saját
vérétől ázott vajdába, mig Kinizsy, miként szokása volt két
karddal harczolva, magának hozzá utat tör, s őt megszabadítja.
A meglepett ellenség száma daczára sem birja sokáig kiállani
a mieinknek minden oldalról megújult rohanását, s mindenfelé
rendetlen futásnak ered. Harminczezer török, köztök több
basa s más főember fedte a harczmezőt, vagy öletett le futá-
sában a mindenfelől föltámadt földnéptől. De a mieinknek is
nagy áldozatába került a dicső győzedelem, mert nyolczeze-
ren vérzettek el hazájokért. A harczban kifáradt magyar se-
reg a csatamezőn tölté az éjet, víg lakomát készítvén a sulyos
napi munka után. A kupák forgása közt, daczára a nyert se-
beknek, a jó kedv közönségessé lett, s Kinizsy a török hol-
tak közől, kiknek hullái asztalok gyanánt szolgáltak, a föld-
ről egyet fogai közt felkapván, vad kedvében ugy lejté vele
a harczi toborzót. A kegyes Báthory utóbb az elhullott ma-
gyarok sírja mellett kápolnát emeltetett, melynek romjai a
vidék népét századok mulva is emlékeztették a fényes dia-

lalra, „mig a hazai emlékekkel oly kevéssé gondoló újabb kor — ugymond a lelkes gróf Teleki József — annak utólsó nyomait más czélokra nem fordította [1]).“

VII.

Mátyásnak e szép győzedelmek után nagy kedve volt ovább is folytatni a háborut a török ellen. E végre Németországban nagy mennyiségű fegyverneműeket vásároltaott, s az 1480-ki január 28-kán irt levelében azt kivánta a császártól, hogy ama 24 hajót, melyek ezen, egyedül a kereszténység védelmére szánt fegyvereket a Dunán leszállíták, vámmentesen bocsáttassa át birtokain [2]). — De minthogy Velencze békekötése után a törökökkel ezek hatalmának suyát egymagának kellett felfognia, méltán kivánhatá, hogy a kereszténység közös ügyének védelmében legalább pénzzel gyámolíttassék a keresztény fejedelmek által. Azonban a nürnbergi birodalmi gyülésre e végett küldött követei, mint már fentebb láttuk, onnan még csak igéretet sem hoztak magukkal vissza. Még nagyobb panasza volt a királynak Velencze ellen. Ettől a törökkel megkötött békéje ellenére nem kivánta ugyan, hogy segélyzését folytassa; de azt méltán kivánhatta, hogy semleges maradjon. Már pedig világos nyomaira talált annak, hogy Velencze, ha tán, mint a hír szárnyala, nem nyujt is hadaival s hajóival anyagi segélyt a töröknek, ezt mindazáltal nem szűnik meg izgatni Mátyás és a nápolyi király ellen, kikre most Milanó ügye s átalában emenek Mátyás által is támogatott felső olaszországi terjeszkedései miatt fölötte boszankodott.

De nem kevésbbé volt oka Mátyásnak a pápára is neheztelni, ki ugyanazon okból, mint Velencze, evvel a nápolyi király ellen összeszövetkezett. A pápának e szövetkezését Velenczével még sajnosabban vette Mátyás, mint azon segélypénzek kimaradását, melyet neki IV Sixtus más fejedelmektől igért volt megszerezni, s nem is mulasztá el, neki e miatt

[1]) Bonfin : Dec. IV. Lib. VI, 612. Oláh : Hungaria Cap. 15. A gassai egyház felirata Schwandtnernél I, 886. Mátyás levele a pápához Katonánál XVI, 241.
[2]) Gr. Teleki : Hunyadyak kora. Okmánytár XII, 112.

szemrehányásokat tétetni sógora, az aragoniai bíbornok által ki most követi minőségben járt el ügyeiben a sz. széknél. — „Megmondók előre, mi az elfogott kém vallomásaiból nyilvánosan kitűnt, — igy irt Mátyás a nevezett cardinalnak mielőtt a bosnyai táborozásra megindult, — hogy Velencze mindenkép fondorkodik a törökkel, a miben csak a kereszténységnek, kivált pedig felséges közös atyánknak (a nápolyi királynak) árthat. . . . Nem győzünk eléggé csodálkozni ő szentségén, hogy annyira kedvez Velenczének, miképen miatta más fejedelmeket, kivált pedig felséges atyánkat Ferdinánd királyt megsérti. . . . Gyanítjuk, hogy irányunkban is ezt akarja tenni ő szentsége, azt hivén, hogy szigor és kegyetlenség által serényebbé tesz bennünket a sz. szék szolgálatában; de nem gondolja meg, hogy mi távolabb vagyunk tőle, mintsem hogy rosz akarata által nekünk árthatna. Ha arra kerűlne a dolog, hogy megmutassuk, ki árthat közőlünk többet a másiknak, mi bizonyára elébb megsérthetnők az ő birodalmát, mint ő a mienket. Ohajtanók tehát, hogy nagyobb kegyességgel viseltetnék irántunk és ipánk iránt: bennünket mások példája szerint hasztalan fogna ingerelni: mi az ő jó akaratát, mint keresztény fejedelem, szívesen kivánjuk; rosz akaratára és keménységére mitsem hajtunk [1]).“ Nem kevésbbé szabad folyást engedett e miatti panaszainak a pápa ellen Mátyás azon levelében, melyben 1479 végén a török ellen nyert győzedelmeit a Rómában követül lévő egri püspök, Gábor bíbornok által a sz. széknek tudtára adá, s melyet a követ Mátyás utasítása szerint egészen felolvasott a consistoriumban. — Midőn pedig a cardinálok gyülekezete egy, a királyhoz intézett levelében [2]) a pápát ezen vádak ellen védelmezné, Mátyás, ki idő közben értesült, hogy Sixtus Velenczével az 1480-ki april 20-kán formaszerint szövetségbe lépett, annál keményebben kikelt újra a pápa ellen, minthogy ez a modrusi püspök kinevezése által a királyi kegyuri jogot is megsértette. „Bizonyára fájlaljuk, ugymond, hogy a kereszténység védelméért tett annyi fáradalmaink után, ő szentségétől, kitől egyebet érdemelnénk, oly gyakran zaklattatunk. . . . Mi a modrusi püspökséget illeti. . . . Ugy hisz-

---

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 62.
[2]) U. o. 47.

szük, nem tenne ilyeneket ő szentsége, ha tudná, mily nagyon szivökre veszik az ilyfélét a magyarok. . . . Hogy tehát erről világos tudomása legyen ő szentségének, győződjék meg róla, hogy a magyar nemzet ama kettős keresztet, mely országunk czímere, inkább hármassá változtatja, mintsem abban megegyezzék, hogy a koronához tartozó főpapi javadalmak a sz. szék által töltessenek be. . . . Mit pedig Főtisztelendő Uraságaitok értésünkre adnak, hogy megbotránkozott gyülekezetök levelünk utósó pontján, melyben panaszkodunk, hogy ő szentsége szeretete irántunk megfogyatkozott, buzgalma a török ellen a velenczeiek pártfogása által megkisebbedett; és utána vetik, hogy ő szentsége nem egyesült a velenczeiekkel, mint a török barátjaival . . . : ám megjött most az idő, hogy ő szentsége tettel mutassa meg, . . . valjon akarnak-e a velenczeiek inkább segíteni fenyegetett szomszédjaikon, mint a hitetlen törökhöz ragaszkodni; ha ők arra nem birhatók, hogy a kereszténység ellenségétől elálljanak, . . . mindenki látni fogja, hogy ő szentsége azoknak barátságát, kik a törökkel tartanak, a kereszténység javának elejébe teszi s ennek ügyeit e szövetség miatt elhanyagolja [1]).“

Ily körülmények közt a magára hagyott, külföldről semmi segedelmet nem várható Mátyásnak minden kedve elmult nagyobb hadjáratot intézni, mint kivánta volna, a török ellen. De ha már e kellemetlen viszonyok is fölötte megnehezítették e szándéka teljesitését: Fridrik császár, ki a kötött béke daczára sem szűnt meg ellenséges indulatot táplálni szivében Mátyás ellen, őt abban egyenesen meggátolta.

Fridrik, kinek szokása volt, midőn megszoríttatott, mindent igérni, s mihelyt békét nyert, a kötött szerződéseket mindenféle fondorlatokkal megszegni, — már 1479-ben újabb okot adott Mátyásnak a háborúra. A 100 ezer arany lefizetésének második határideje is eltelt, s a fösvény császár, mind a mellett is, hogy e végett alattvalóit sulyos adókkal terhelte [2]), elmulasztá Mátyást kielégíteni. Még inkább növelte köztük a feszültséget az, hogy Fridrik a hozzá futott Beckensloer esztergami érseket nemcsak pártolni nem szűnt meg, hanem a salzburgi érseket is kényszeríteni akará, hogy javadalmát Beckensloernek engedje át, maga a bécsi

---

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 52.
[2]) Bonfin Dec. IV. Lib. V, 607.

székre menvén át. Rohr Bernát, a salzburgi érsek, ez ellen tiltakozott, mire Fridrik mind az ő, mind suffraganeusa, a seckaui püspök Ausztriában fekvő jószágait lefoglalta. A főpapok Mátyáshoz folyamodtak pártfogásért; s ez velök az 1479-ki novemberben oly szövetséget kötött, hogy a Fridrik birtokaiban fekvő erősségeikbe magyar őrséget vegyenek föl [1]. Fridrik azonban ezt avval boszulta meg, hogy mialatt Mátyás hadaival Bosnyában táborozott, ő egy rabló csapattal az ország nyugati végeit egészen Győrig pusztíttatá [2].

A fizetés elmaradása miatt nagy türelmet mutatott a király, e becsapást azonban már nem tűrhette boszulatlanul. Szapolyay Istvánnak és Székely Jakabnak az 1480-diki tél végén rendeletet küldött, Tótországban lévő hadosztályukkal Stajerországra törniök. Hadizenetet nem is bocsátott a császárhoz, mert a gmundeni békekötés fölhatalmazta őt a fizetés elmaradásának esetében kárpótlást szerezni magának Fridrik birtokaiban a nélkül, hogy a béke ezáltal fölbontottnak tekintetnék. A kiküldött vezérek Radkersburgot, Pettaut, Fürstenfeldet s több más várost megvívták [3].

A háborut azonban Mátyás csekély erővel folytatta, részint mivel nem annyira állandó foglalás, mint inkább az volt czélja, hogy a császárt még a hátralévő adósság lefizetésére, s a nála egyre fondorkodó Beckensloer pártolásától való elállásra kényszerítse; részint mivel kémeitől vett hírei oda mutattak, hogy Velencze nem szűnik meg ellene, s a nápolyi király ellen izgatni a törököt. Caffarelli, ascolei püspök sürgetéseire, kit a béke helyreállitása végett a pápa még a tavaszon követül küldött hozzá és Fridrikhez, két izben alkudozások is kezdettek, de a császár makacssága miatt, mind a kétszer sükeretlenül [4]. Mátyás e miatt megboszankodván, egyik hadnagyát Zelenit, ezer lovassal Ausztria pusztítására küldé, és készületeket tőn Stajerországban is nagyobb erővel megtámadni a császárt, mert értesült, hogy ez a nürnbergi gyülésen a rendek segedelmét sürgeti, s ezek igértek is neki 15 ezer fegyverest, ha a békét köztök, kiküldendő követeik által helyre nem állíthatnák.

---

[1]) Chron. Salisb. Pez : II, 433. Pray : Annal. IV, 137.
[2]) Bonfin e. h. 608.
[3]) U. o. Lib. VI, 611.
[4]) Bonfin. e. h. 610.

Ezalatt híre érkezett, hogy a törökök Velencze által felbujtva, Apuliában 20 ezernyi sereggel kikötöttek, s a gazdag és népes Otrantot néhány napi vívás után aug. 11-kén megvették, feldúlták, s onnan hallatlan kegyetlenséggel pusztítának a tartományban. Az esemény nagy remegést okozott Olaszországban; már a pápa maga is elhagyni készült Rómát. Mátyáshoz a levelek egymást érték Rómából és ipjától, őt segélyre fölhivók, s a pénzsegélyről biztositók. A pápa az olasz fejedelmek részéről 200 ezer, a maga részéről 50 ezer aranyat igért, ha a háborut a török ellen erélyesebben megindítja, s ezáltal őt Olaszországból eltávolítja. — A király Beatrix által is sürgetve, készségesen hajlott a kérelemre. Caffarelli pápai követ, s a birodalmi rendek követsége közbenjárását ajánlá a békére nézve Fridriknél. Mátyás tehát megegyezett egy fegyverszünetben, mely alatt a béke tárgyaltatnék, s aztán, az igért segélyben bízva, Zágrábba sietett, készületeit ott a török elleni nagyobb hadjáratra megteendő. Ipájának sürgetéseire Magyar Balázst egy 300 lovasból és 400 gyalogból álló dandárral haladék nélkül, utóbb pedig Nagy Jánost 1,300 vitézzel Zengbe küldé, hogy onnan hajókon Apuliába vitessenek, több hadat is igérvén neki, mihelyt annak fölszerelésére pénzt küld [1]). A Rómából megigért pénzsegély megküldésének reményében Mátyás az 1480-dik év végét, s a következő elejét folyton a Dráva és Száva vidékén, jobbára Zágrábban tölté, hadat szedve s egyéb nagyszerű készületeket téve a hadjáratra. Semmi áldozatot nem kimélt a király, hogy a kereszténység benne vetett bizodalmának megfeleljen. Annál nagyobb volt aztán boszusága, midőn magát reményeiben megcsalatva tapasztalta. „Mi többé nem küldjük követünket Rómába a pénzsegély sürgetése végett, — igy válaszol már 1480 végén a nápolyi királynál lévő követének, Leoncius Jánosnak, kitől ezirant megintetett. Nem annyira a magunk, mint az olasz fejedelmek ügye forog itt fen; eddig is nem magunk, hanem a kereszténység ügye miatt sürgettük a pénzek megküldését, de ezentul azt nem fogjuk sürgetni, s nem is küldünk e végett követet Rómába; ám lássák ők maguk, a kiket a dolog illet. Mi semmit sem

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 111. Ide tartozik azon levele, melyet a kiadó (a 262-dik lapon) hibásan tett 1480-ki marcz. 10-re. Ekkor a törökök még nem voltak Otrantóban. Bonfin Dec. IV. Lib. VI, 617.

mulasztandunk el saját országunk védelmére, s gondoskodni fogunk, hogy, ha veszni kell, elsők ne veszszünk el. Eddig Isten kegyelméből idegen segély nélkül is megvédtük nemcsak magunkat, de másokat is, és hiszszük erre a jövőben is lesz elég erőnk [1]." — Még keservesebben panaszkodik e miatt sógorának, az esztergami érsekké szánt aragoni bíbornoknak. „Ö ugymond, a pénzsegélynek csak hiu reményeivel, szép szavakkal tartatik. Ö valamint a mult évben, midőn Bosnyában járt, a pápa sürgetéseire, a kereszténység javának tekintetéből kezdte a háborut, ugy most is csak ezen ok által indíttatva tett annyi költséget készületeire; s fájdalommal kell látnia, hogy, midőn az erejét meghaladó terhek alatt kimerűlt, elhagyatik. Ezt tudva, nem bonyolította volna magát e dologba. — — Kedve sincs többé követet küldeni Rómába, hanem ezután saját ügyeiről fog gondoskodni, nehogy más segélyére várva még nagyobb kárt szenvedjen, mint eddig szenvedett. Ám gondoskodjanak mások is a maguk ügyeiről; ő bízik Istenben, hogy ha mások elvesznek is, ő magát s birodalmát megótalmazandja stb [2]."

Az igért segélypénzek valóban sehonnan sem érkeztek, s minthogy 1481 tavaszán a fegyverszünet is letelt Fridrikkel, Mátyás egyedül saját birodalmának védelmére szorítkozván, a török háboruról ideiglen lemondott; s hogy a makacs császárt békére kényszerítse, seregét ismét Stájerországba vezetvén, Marburgot megszállotta. A fegyverszünet azonban a pápa, s a birodalmi rendek közbenjárására ismét meghosszabbíttatott junius 11-ig [3]. Erre Mátyást azon újabb betörések indíták leginkább, melyeket a török egyrészről Horvátországon keresztűl Stiriába, másrészről Orsova táján intézett az országba; de emezek az ott tanyázó katonaságtól visszanyomattak [4]. Még inkább indíthatá erre a királyt azon ekkor tájban vett hír, hogy II Mohammed szultán május 3-kán meghalálozott és fiai, Bajazed és Dsem közt belháboru tört ki. E körülményt, — mely Otrantot és átalában Olaszországot is megszabadítá a pusztító törököktől, Mátyás felette alkalmasnak látta a déli tartománuyokat valahára megsza-

[1]) Gr. Telekinél, Okmánytár XII, 149.
[2]) Epist. Math. Corv. IV, 84. Kiadta azt teljesebben, s a kelet idejét is megigazítva, gr. Teleki, Okmánytár XII, 156.
[3]) Kollár, Auctar. Dipl. ad Ursinum Vel. 322.
[4]) Telekinél XII, 664. 173.

badítani a török járom alól, s még egyszer visszatérni ohajta hadjárati terveire, ha a külfejedelmektől némi segedelmet nyerne, vagy legalább kimerült kincstárát valamikép jobb karba állíthatná, Fridrikkel pedig a békét becsületes föltételek alatt megköthetné. Ezekre fordítá tehát, miután Budára visszament, minden ügyekezetét, hogy aztán a török ellen egész erővel s háboríttatlanul működhessék.

A pápa a keresztény fejedelmeknek, hogy erejöket a hit ellenségei ellen fordíthassák, három évre békét parancsolt, Mátyásnak pedig, szintannyi időre birodalmában teljes bucsút engedett, melynek jövedelme a szent háborúra fordíttatnék. A király örömestebb vette volna ugyan az elébb igért pénzsegélyt; de ennek elmaradtában a bucsú jövedelmét is köszönettel fogadta a pápától [1]). Minthogy azonban e forrásból elég költséget meríthetni nem remélt, fölszólítá Európa fejedelmeit, ne hagynák tétlenül elosonni a jó alkalmat, melyben a kereszténységet a hitetlen ozmánok tulterjeszkedésétől mindigre megmenthetik. E mellett saját országában is minden eszközt mozgásba tett, mely czéljának megközelítésére vezetheté. Gondja volt reá különösen, hogy a főpapok dandáraikat teljes számmal kiállíthassák, s ebbeli kötelességöknek meg is feleljenek. Komolyan meginté a Rómában lévő egri bíbornokot, hogy jövedelmeit ne, miként hallja, Olaszországnak védelmére, hanem dandárának kiállítására fordítsa [2]). És mivel értesült, hogy több püspök dézsmajövedelmeinek megfogytával menti magát arra nézve, hogy zászlóaljának törvényes számban való kiállitására elégtelen; az 1481-ki julius első felében Budán országgyülést tartott, melyen egyebek közt a dézsmaügyet is szabályoztatta. E gyülésen hihetőleg még némi pénzsegélyt is szavaztatott magának a rendek által [3]). Minthogy saját birodalmán kivül Németország volt leginkább kitéve az ozmán hadak dúlásainak, fölszólítandóknak vélte segélynyujtás végett annak rendeit is, és evégett, valamint a császárrali viszályainak elintézése végett is Pruisz János váradi püspököt és Boskovitz Venczel morva főbirót a nürnbergi gyülésre igen terjedt hatalommal küldé

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 108.
[2]) U. o. 119.
[3]) A végzeményt csak hiányosan ismerjük Corpus Juris Hung. I, 230.

követekül [1]). Nagy baj volt ezek eljárásának sükerére nézve az, a hogy pápa a jóakaratu s buzgó Caffarelli Prosper ascolei püspök helyébe még a tavaszszal Ursini theanói püspököt nevezte ki sz. széki követül a Mátyás és Fridrik közti viszályok elintézése s a török háboru sürgetése ügyében. Mátyás tovább is meghagyatni kérte ugyan küldetésében az ascolei püspököt, de kérelme nem vétetett figyelembe. Az új követet pedig a császár hamar a maga részére vonta; s igy történt aztán, hogy általa Mátyás ügye részrehajlatlanul s erélyesen nem védetvén, a követek a gyülésbe sem bocsáttattak, a rendek pedig a császár fondorlatai által reábiratva, nem a török ellen Mátyásnak, hanem Mátyás ellen Fridriknek szavazták meg a segedelmet [2]).

Mátyás büszkeségét érzékenyen sérté ugyan a méltatlan bánás követeivel; de most még főleg a nagy tervet forgatván elméjében, elfojtá boszuérzelmeit, s elégle csak anynyit kijelentetni a császár előtt a még Németországban időző Caffarelli által, hogy fondorlatait alacsonyságnak tartja [3]); a háborut egyébiránt, melyet a fegyverszünet eltelte után Fridrik, s a pártján lévő Beckensloer kezdett meg Marburg alatt, csak mint eddig, csekély erővel folytatta. A pápával mindazáltal, azon reményben, hogy még tán fordítand az ügyön, éreztetni kivánta neheztelését, hogy ily embert küldött követül, ki közbenjáró helyett, a császár fondorlatainak társává lett; elejébe akarta adatni, hogy gondolná meg, mi lesz a keresztényység ügyéből, ha ő az ozmánnal békét köt, kinek eddig is csak maga vetett gátot. „Mi ezen ellenünk tett készületektől nem sokat tartunk — ugymond a Rómában lévő egri bibornokhoz irt levelében — ; bízunk Istenben, hogy magunkat a császár és minden császáriak ellen emberül megvédjük a nélkül, hogy e végett akár ő szentsége, akár ki más segedelmére szorulnánk. . . . Mi a béke tárgyalását nem fogjuk koldulni ő szentségétől; de ha mégis küldene egy alkalmas bíbornokot a béke megkötésére, ám mi elfogadjuk. Ha nem küld, ő szentsége sem fogja nekünk vétkül tulajdonítani,

---

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 149. 167.

[2]) Müller: Reichstagstheater. II, 756. Epist. Math. Corvini IV, 135. 180. 182. 184. Chron. Bavar. Katonánál XVI, 423.

[3]) Epist. Math. Corv. IV, 164.

ha a török tekintetében mi is olyat teszünk, mit nemcsak a császár, s a birodalmi fejedelmek, hanem az egész kereszténység is megtalál sínyleni. Mert bizonyára, nem mulaszthatjuk el, hogy magunkat minden lehető módon ne védjük azok ellen, kik ellenünk összeesküdtek [1]." Utóbb azonban, midőn az ily hangu leveleitől megijedt pápa őt minden módon meggyőzni ügyekezett, hogy a békét közte és Fridrik közt helyreállítani kivánja, Mátyás is símulóbb lett a pápa iránt, s kijelenté, hogy ő, miként eddig, ugy ezután is kész lesz e viszálynak véget vetni, hogy, ugymond, egész erővel megragadhassa az alkalmat, melyet az Isten különös kegyelméből nyujtott a kereszténységnek a hitetlenek megalázására. S ennélfogva, bízván a pápa igazságszeretetében, kész magát ez ügyben feltétel nélkül alávetni a pápa itéletének. — De figyelmezteti őt egyszersmind, hogy a császártól egyenességet és becsületességet a szerződésekben várni nem lehet, szükség tehát, hogy a pápa Fridriket az apostoli hatalom egész erejével kényszerítse a kimondandó itélet teljesitésére [2]). De Fridrik most, a német rendek által igért segélyben bízván, a békebiróság alól különféle fogásokkal kivonta magát.

Mig Mátyás a pápa békéltetési ügyekezeteinek sükerére várakozék, s e közben hadi készületeit az alföldön egyre folytatá, ama jó alkalom is elosont a török hadjáratra: Bajazed szultán Dsem öcscsét Nissa vidékén az 1481-ki jun. 20-kán elhatározó ütközetben megverte, s Egyptomba, onnan pedig Rhódosz szigetére a kereszturakhoz futamította. Trónján ekként megerősödvén, még azon évben megkezdette a becsapásokat az éjszaki tartományokba. Iszkender basa, a meghódolt Szerborszag beglerbégje, miután Velenczét egy, Dalmatiába intézett betörése által a békekötés megújitására kényszerítette, october végén készületeket tőn Magyarországba is betörni. Mátyás alig hogy erről értesült, az új szultánnal mindjárt kormánya kezdetén éreztetendő fegyverei sulyát, Kinizsy Pál országos főkapitányt 32 ezernyi sereggel ellene küldé Temesvárból. A vezér november elején megindulván, Haramvárnál akart átkelni a Dunán, mi végre Vuk

---

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 218.
[2]) U. o. 203.

szerb despota s Rozgonyi László belgrádi kapitány által oda számos hajót szállíttatott. Történt azonban, hogy Tököly Miklós és Endre testvérek, midőn száz lovasra menő dandárukkal mellékutakon a mondott rév felé haladnának, lesben álló négyszáz törökre bukkantak. A Tökölyek a számosabb ellenséggel nyilt csatába ereszkedni nem bátorkodván, a magukkal vitt szekerekből rögtön várat készitének. De a török az erdőt rájok gyujtá, s midőn a tüz szekérvárukba is elharapózék, végre mégis kénytelenek lőnnek elfogadni a nyilt csatát. A harcz reggeli 9 órától estig tartott; a törökök nagy részben levágattak, a többiek majd mindnyájan megsebesíttetvén, végre elfutottak. — De a magyarokból is 50 vitéz maradt a csatatéren, a többiek, hármat kivéve, mindnyájan megsebesedtek. — A két Tököly is számos nehéz sebből vérzett, melyekben Miklós még az nap meghalt. — A despotnak és Rozgonyinak is kemény csatája volt Iszkender basával, ki a hajók szállitását meggátolni ügyekezett, de megveretett és Szendrőbe futamíttatott. — Kinizsy ezután hadait átszállítván, az ifjabb Jaksichot kémkedés végett egy hadosztálylyal előre küldé, ki aztán a Galambócz várából kitört mintegy ezer főnyi őrséget részben levágta, részben foglyává tette, magát az űzőbe vett basát is a vár kapuja előtt lefejezte. A foglyokat Kinizsy egyen kivül mind leölette. Rozgonyi és Vuk még utóbb is jeles győzedelmet nyertek hajóikkal a török hajóhadon, melyet részint elsülyesztettek, részint elfogták. Kinizsy ezután sehol sem találván ellentállásra, Krusováczig nyomult hadával, s miután ott 12 napig a tartományt tüzzel-vassal pusztította, visszatértében 50 önként hozzá csatlakozott szerbet és ezer török foglyot szállított be magával az országba [1]).

Mátyás, ki e táborozás ideje alatt maga is Belgrádba ment; mielőtt munkálatait a török ellen folytatná, még egy végkisérletet kivánt tenni a császárrali viszály megszüntetésére, s a nála megfordult pápai követnek némi békepontokat adott át, melyekre haladék nélkül választ kivánt a császártól, kijelentvén, hogy annak elmaradását is tagadó válasznak veendi [2]). De Fridrik, miután a birodalmi rendektől a nürnbergi gyülésen ajánlott segélyt megkapta, válasz helyett a

[1]) Mátyás levelei az egri bíbornokhoz és a pápához Epist. Math. Corv. IV. 208. 211.

[2]) U. o. 252.

hadakozást újra megkezdette. Most már végre kimerült Mátyás türelme, s eltökélve fegyvererővel törni meg makacs ellenét, neki formaszerint háborut izent [1]), és az 1482. év tavaszán Haimburgot körültáboroltatá. A szerencse eleinte nem kedvezett fegyverének. Értesülvén, hogy a császár vezérei e várost fölmentendők, tetemes erővel közelednek, Szapolyay Istvánt egy hadosztálylyal ellenök küldé. De ez a nagyobb számu császári had által megveretett, s rendetlenségben visszatérő serege a haimburgi tábort is oly zavarba hozta, hogy Mátyás avval kénytelen volt Pozsonyig visszavonulni. Azonban a király hű és serény kincstárnoka, Dóczy Orbán győri püspök néhány hét alatt helyreüté a hadban támadt csorbát, s Mátyás azt augusztusban ismét visszavezethette Haimburg ostromára, melyet aztán oly keményen szorongatott, számos ágyui, kivált az óriási nagyságu „Varga-mozsár" által oly élénken lövetett, hogy az magát sept. 30-kán (1482.) feladni kényteleníttetett [2]). Az örömet Ausztria e kulcsának megvételén nem kevéssé növelte a pár héttel elébb érkezett hír, hogy Kinizsy és Dóczy Péter a szendrői basán egy nevezetes győzedelmet nyertek, 3000 törököt vagdalván össze az ütközetben. Haimburg után St.-Veit, Feldkirchen s több más város megadta magát, s a király egy ideig Badenben ütötte föl táborát; hanem a megvett osztrák erősségeket őrséggel, eleséggel ellátván, az év vége felé, miután még Kőszeget is könnyű szerrel megvétette, Sopronba ment téli szállásra [3]).

A következő 1483-dik év nagy részében Mátyás csekély erővel és erélylyel folytatta a háborut Fridrik ellen, minek részint a törökök újabb mozgalmaiban, részint a békealkudózás ismételt megkisérlésében találjuk okát. Miután a pápa a Velenczével kötött frigyétől elállott, sőt a nápolyi udvarral szövetkezvén, politicáját Olaszországban megváltoztatta, Fridrik is kevesebbet számolhatott Velencze támogatására. E mellett, miután Mátyás a mult év végén a Bécs körüli városokat mind hatalmába ejtette, s ekképen a fővárost, bár még csak távol körben elzárta, annál inkább félteni kezdé azt, mivel híre szárnyalt, hogy a szultán ez évben a

---

[1]) Mátyás levelei az egri bíbornokhoz és a pápához Epist. Math. Corv. IV, 255.
[2]) Bonfin Dec. IV. Lib. VI, 618. köv. Chron. Mellic. Peznél II. 267.
[3]) U. o.

Dsem szultánfit pártoló egyiptomi basa ellen indul, s igy Mátyás is nagyobb erővel fogja Ausztriában viselhetni a háborut. Ettől indíttatva tehát, már a mult év végén Mátyáshoz küldé a béke ügyében a forli püspököt [1]). A pápa erről értesülvén, 1483 elején mindjárt irt a császárhoz, hogy őt a békegondolatokban megerősítse. Mátyás hajlamairól, azon mult évi igéretei után, hogy bármikor is kész ügyét a pápa itéletére bízni, nem kételkedett. Hogy tehát a béke ügyét valahára jó végre vezesse, a castellai püspök személyében egy részrehajlatlan, ügyes sz. széki követet igért küldeni a közbenjárásra. Nemsokára ezután a cardinálok collegioma is irt mind a császárnak, mind Mátyásnak, emezt a megváltó irgalmára kérvén, hogy ne késsék tovább megbékülni a császárral [2]).

Mátyásban nem is hiányzott e tekintetben a jóakarat. Mintha lelkismereti furdalásokat érzett volna magában a miatt, hogy Csehországért annyi időt s erőt pazarlott el, melyet országának, nemzetének biztositására a török ellen kell vala fordítania, — mint már ezen, Fridrikkel támadt viszálya alatt többször, ugy most ismét a török elleni hadjárat gondolatai, szándékai foglalkodtatták elméjét. Ha már ő maga is, ki, mint a pápához a mult évben irt s fentebb idézett leveléből láttuk, oly önérzettel nyilatkozott hadi hatalmáról, hogy ha kell, nemcsak a császárral, hanem az egész német birodalommal is szembeszállni bátorkodik, több levelében nem kételkedett kijelenteni, hogy a török hatalmának egymaga ellentállani elégtelen: könnyen elgondolhatá, mi sors várja hazáját, nemzetét egy, kevésbbé harczias, az ő erélyével s lángeszével nem biró király alatt a jövőben. Az események most e gondolatokat, ugylátszik, élénkebben fölébreszték elméjében. A törökök, daczára ama híreknek, hogy a szultán egyiptomi háborúra készül, ismét folytatni kezdék éjszak felé hódításaikat. Egy török had a tavaszon Herczegovinára csapott s annak fejedelmeit, Kosszarics herczeg fiait elűzte, a tartományt a szultán hatalmába ejtette. Az idősb herczeg, Ulászló, csakugyan Magyarországban keresett menedéket, s tán épen ő indította a királyt, hogy seregeinek egyrészét az alvidékre küldje. Ezen esemény is eléggé meggyőzhette Má-

---

[1]) Raynáld ezen évhez s utána Pray: Annal. IV, 159.
[2]) Epist. Math. Corv. III, 101.

tyást, hogy országának érdekei a török ellen kivánják fordíttatni fegyvereit. Erre most maguk a törökök igen kedvező alkalmat nyujtottak. A mult évben Bajazedtől megvert, s a rhodusi lovagokhoz menekült Dsem szultánfinak egy párthíve, előkelő basa, Magyarországba jött, s a Bajazed zsarnoki kormányával megbarátkozni nem tudó több basák megbiztából arra ösztönzé a királyt, segítené ki Dsemet a rhodusi nagymester fogságából, s aztán vele együtt támadná meg Bajazedet. A háboru sükere nem volna kétséges, mert a megutált szultán ellen sokan hajlandók Dsemhez pártolni, mihelyt őt Mátyás által segíttetni értesülnek; jutalmul Dsem Bosnya-, Szerb- és Bolgárországot fogná a királynak átengedni. Mátyásnak tetszék a terv, s azonnal tett is lépéseket a rhodusi nagymesternél a fogoly szultánfi kiadatása iránt[1]). E terv foroghatott Mátyás szeme előtt, midőn a német birodalom egyházi s világi fejedelmeihez irt leveleiben, előadván nekik a veszélyt, mely a kereszténységet az ozmántól fenyegeti, szivökre köti, ne segítenék ő ellene tovább a császárt, kinek vak dühe annyira megy, hogy a törököt mind maga, mind Velencze által izgatja Magyarország ellen, s nem átall olyakat mondani, hogy csak a magyarok kiirtása által lehet a kereszténység ügyén segíteni. A török, ekként izgatva, tesz is ellene készületeket. Ő isten segélyével nem mulasztja el országát megvédeni; kéri mindazáltal a fejedelmeket, ha már a császárt ő ellene segítették, adjanak neki is segélyt, ki a keresztény vallásért küzd, melyet bizonyára inkább kötelesek gyámolítani, mint a császárt, nehogy országát veszély érvén, az reájok, szomszédokra is kiterjedjen. Neki a török több izben nagy igéreteket tett, ha tartományain a török csapatokat Németországba bocsátja; de ő készebb volt bármi veszélynek tenni ki magát, mint azon ajánlatokat elfogadni. — Gondolnák meg tehát, ki méltóbb segélyökre, ő-e vagy a császár? Ha őt a többi keresztények nem segítik. a császár pedig háborgatja, könnyen oly állapotba jöhet, melyben kénytelen oly valamit tenni, mi mind rájok, mind az egész kereszténységre veszélyt hozhat [2]).

E tervek közt érkezett meg valahára october közepén (1483.) az új pápai követ, a castellai püspök Gräczből, hol a

---

[1]) Praynál: Annal. IV, 168.
[2]) Katonánál: XVI, 480.

császárt hasztalan ügyekezett méltányos békeföltételek elfogadására birni. Fridriket most ismét konokká tette azon remény, hogy Mátyás, kinek, mint híre járt, a törökkel ismét meggyűlend a baja, sok háborui által kimerűlve, végre is kénytelen lesz elfogadni az általa megszabandó békét. A követ maga is e Gräczben hallott véleménynyel jelent meg Mátyás udvarában. De mily nagy volt bámulata, midőn látá fegyvertárában a számtalan hadi gépeket, fegyvereket, ágyukat, mely utósók közől épen előtte vitetett Mátyás, ki hibás véleményét észrevette, tizenhetet Pozsonyba, melyek mindenikébe 18 egyenlő szinű ló vala befogva; s midőn a királyi palotában körűlvezettetvén, az aranynyal, gyöngyökkel s drágakövekkel terhelt ruháknak, szőnyegeknek, szebbnél, szebb mivű arany és ezüst edényeknek oly tömérdek sokaságát látta, hogy, mint mondá, 50 szekérre sem fértek volna. „Annyi itt, ugymond, a drága butor, drága edény, s oly nagy a teremek fénye, hogy ennél Salamon dicsősége sem lehetett nagyobb.“ De maga a király személye is nagyon meglepte a követet. „Ez, ugymond, egy bölcs, tudós király, kinek előadását tekintély, méltóság diszíti, ki soha sem mond többet, mint a mennyi szükséges. Bizonyára, tekintve elméjét, beszédét, magaviseletét, minden általam ismert fejedelmet — a követ pedig Európa udvarainak nagyobb részét látta volt már, — felülhalad eszélyben, bátorságban. Ez egy fáradhatlan munkásságu, ernyedetlen erélyű, harczias király, kinek lelke nagy tervekkel foglalkodik, ki nem hetvenkedik, de cselekszik.“ Ezeket látván, a követ nem talált jobb indokokat, melyekkel őt a békére ösztönözné, mint ama figyelmeztetést: gondolná meg a király, hogy oly fejedelemmel hadakozik, kit meggyőznie nem válandik dicsőségére. E harcz, ugymond finom mosolylyal az olasz, az oroszlán harcza az egérrel.“ Mondá aztán, hogy a császár kijelentette neki, miképen, ha a király elfoglalt tartományait visszaadja, kész irányában méltányosabb lenni, mintha ezer szerződéssel és hittel köteleztetnék le; az agg férfiu szavában pedig lehet bízni, ő szégyellend hazudni. A király erre nagy kaczajjal szakasztá félbe a követet : jól tudja ő, ugymond, hogyan kell hinni a császárnak, kitől annyiszor, oly ármányosan megcsalatott, s tudják azt maguk a német fejedelmek is. Kijelenté aztán a követnek, hogy ő kész a császártól elfoglaltakat ő szentsége kezébe letenni oly feltétel alatt, hogy azok a császárnak visszaadassanak,

ha ez s Németország őt a török ellen vezetendő tizezer lovassal három évig ellátandja. — Csak igy hajlandó a békére, hogy általa többé ki ne játszassék. A követ sürgeté a királyt, állana el e föltételtől, melyet a császár becsülettel nem fogadhatna el. De Mátyás szilárdan megmaradt kijelentésénél. mert, ugymond, a császárnak hinni egyátalában nem lehet. S aztán fülébe sugá a követnek: „ha én nem volnék, s e gonosz ember ellen e háborut nem viselném, ti papok, kiket gyűlöl, higyjétek nekem, már rég sulyosan megéreztétek volna azt." Erre a követ maga is kikelt Fridrik csalfasága s fondorkodó jelleme ellen, mi miatt senki előtt sem volna becsülete. Végre abban állapodának meg: hirdessen a pápa a német fejedelmeknek gyülést, melynek czéljául a hit véldelme, e czél eszközéül pedig a Fridrik és Mátyás közti béke helyreállítása tüzessék ki. A gyülés aztán mondja ki végzésül, hogy a német birodalom Mátyásnak a török ellen 10 ezer lovast állít ki három évre, Mátyás pedig a császár elfoglalt birtokait a pápa kezébe adja, mindaddig ott maradandókat, mig a végzés teljesítve nem lesz [1]). A király a távozó követ által arra is kérette a pápát, adatná ki neki Dsem szultánfit a rhodusi nagymester által, ki, mivel Bajazedtől a fogoly őrizetéért évenkint 45 ezer aranyat nyert, a király felszólításaira mindeddig nem hajólt. — De a pápának nem tetszék a terv, hogy Mátyás bármi módon szövetkezzék a törökkel; s nemsokára Mátyás is lemondott arról, midőn értesült, hogy Bajazed a száműzött basa állításainak ellenére teljes mértékben birja népe rokonszenvét [2]).

Mátyás jobban ismerte Fridriknek sem békét kötni, sem háborut viselni nem tudó egyéniségét, mintsem hogy a castellai püspök tervétől sokat reménylett volna. — Elfogadta azt, hogy a szentszéknek újabb bizonyítványát adja, miként nem rajta mulik, ha a békét a császárral helyreállítani nem sikerül. Ez volt oka annak is, hogy a török követet, ki előtte kevéssel a castellai püspök elutazása után békeajánlattal jelent meg, ennek visszatértéig magánál tartotta. A császár válasza ugy hangzott, mint eleve is várta; ő most is csak

---

[1]) A castellai püspök levele a pápához. Ex Vissegrado, paradiso terrestri, die 25-a oct. 1483. Praynál: Annal. IV, 162.

[2]) U. o. 168. A szerencsétlen szultánfi regényes történetét ld. Hammernél I, 609. kövv.

huzni-vonni akarta az ügyet, hogy időt nyerhessen. Mátyás ennélfogva a szultán ajánlatát, melyre a követeknek már első meghallgatásuk alkalmával is kedvező választ adott, végkép elfogadta, a fegyverszünetet öt évre megkötötte, föltételül tévén, hogy azalatt a szultán se háborgassa a hitünkön lévő országokat [1]).

A békealkudozás Fridrikkel nem szakadt meg mindjárt a törökkel való fegyverszünet megkötése után. A pápa leveleivel, a castellai püspök ékesszólásával, Beatrix kérelmeivel még azután is ostromolták Mátyást némi kedvezőbb föltételek elfogadása végett, de hasztalan: ő nem hitt a császárnak, s el volt tökélve a háborut 1484-ben erélyesebben folytatni. Várta ezt maga Fridrik is, mert családi kincseit Bécsből még az őszön Tirolba szállította. A háboru 1483 folytában az alkudozások alatt sem szűnt meg végképen; Mátyás vezére s rokona Geréb Péter, a karantán és krajnai földön több várat megvett; Dávidházy István pedig Bruckot a Lajtánál folyton körültáborolva tartá. A király most tetemesb segélyt küldött neki, s Davidházy a magát makacson védelmező várost az 1484-diki február 24-kén ostrommal megvette; két hét mulva a vár is megadta magát [2]). Davidházy ezután Klosterneuburgot —, s annak megvétele után Korneuburgot szállotta meg, s az annak fölmentésére jött császári sereget jun. 16-kán, egy kemény csatában, hol ezer osztrák esett el, visszaverte. A király más hadai pedig Bécset kerítették körűl.

E hadi munkálatok közt ama kedvetlen hír lepte meg a királyt, hogy Bajazed Moldvába tört, s ott Kiliát és Neszterfehérvárt (Akiermant) megvette. Mátyás ezért kemény szemrehányást tőn a szultánnak; de ez a békeoklevélre hivatkozott állítván, hogy Moldváról s a Fekete-tengerről, melynek partjain e városok fekszenek, abban nincs semmi említés; ő egyébiránt a barátságot fentartani kivánja, s azért kész is Moldvából kivonulni. A király megtekintvén a béke-

---

[1]) Epist. Math. Corv. IV. 1. köv. A föltétel igy áll az eredetiben: ita ut regnis fidem nostram observantibus nullibi noceatis. Ezt utóbb a szultán arra magyarázta, hogy csak a király hűségében lévő országokról szól.

[2]) Bonfin. Dec. IV. Lib. VI, 621. Tichtel: Diarium Rauchnál II, 538. De Roo Lib. IX, 347.

okmányt, Bajazed mentségét kénytelen volt igaznak ismerni. Most azonban a levél szerzőjére, Várday Péter kalocsai érsek cancellárra csapott le haragja : a különben is szabad száju, gyakran a nyerseségig őszinte, nehéz természetű érseket, első hevében pofoncsapta, s elébb Árva, azután Visegrád várába csukatta, honnan őt, ellene számos ellenségei, maga Beatrix által is folyton ingereltetvén, daczára a pápa minden kérelmei s intéseinek, mig maga élt, ki sem bocsátotta [1]).

VIII Incze pápa, ki a meghalálozott IV Sixtus után aug. végén foglalta el az apost. széket, a török e büntetésének hirét vévén, ösztönzé Mátyást, bontaná föl a törökkel kötött s általa ily hűtlenül megszegett békét. De a király most, főleg Bécs megvételére fordítá figyelmét; 1485 elején maga is megjelent a megszálló táborban, s a vívást keményebben megkezdette. Látván, hogy a nagy terjedelmű, mintegy 50 ezer embertől lakott, s vitézül védett várost csak nagy áldozatokkal lehetne kiostromolni, éhséggel akarta azt föladásra kényszeríteni, mi végett azt szorosabban bezáratta. A közép dunahidnál még a mult év végén két erősséget emeltetett. De sem ezek, sem a láncz, melylyel a Dunát elzáratá, nem gátolhatták meg, hogy a császártól küldött néhány eleséges hajó a városba ne jusson. Mátyás ezt a jövőre lehetetlenné teendő, Gumpendorfot vette meg, s a Dunán még egy hidat építtetvén, a folyamot a híd felett s alatt erősebb lánczokkal záratta el; s végre a Tábor-hidat is hatalmába ejté az előtte lévő s makacsul védett hidfőt elfoglalván. Ezen előnyök s intézkedések által a város ugy be lőn kerítve, hogy minden eleség-szállítás lehetetlenné vált. Az éhség ennek következtében rémitőleg nőtt a népes városban; a szegényebb osztályból mind több áldozatok hulltak. Májusban oly nagy lőn az eleséghiány, hogy ló-, macska-, egérhus nyalánkságul tekintetett, s egy mérő liszt száz rajnai forintnál drágábban árultatott. Tudta ezt a király, mert egy izben kerékgyártónak öltözködvén, maga előtt egy kereket hajtva, személyesen bement a városba. Az őrség s polgárság az éhséget tovább nem tűrhetvén, s meggyőződvén arról is, hogy segélyt a császártól hasztalan várnak, május vége felé alkudozásba eresz-

---

[1]) Bonfin e. h. 623. Epist. Math. Corv. IV, 4. Révay : De Monarch. et Coron S. Schwandtnernél II, 683.

kedtek, s a várost jun. 1-jén föladták. A király 8000 vitéz élén még az napon, a királyné pedig 5-kén nagy fénynyel ment be a városba. — A királyi pár ezen napon fogadta Sz. István templomában a hatóságok hódolatát. Az egyetem nevében Kreuznach Miklós tanár üdvözlé a királyt, ki annak ékes latinsággal válaszolt, igérvén, hogy gondja lesz reá, miképen főiskolájok azon állapotban tartassék fen, melyben azelőtt virágzott [1]). Jun. 24-re Alsó-Ausztria rendeinek is országgyülést hirdetett, hódolatuk vétele és az adóügy rendezése végett [2]). A császár, ki ezután Linczből Inspruckba vonult, tilalmat bocsátott ugyan a rendekhez, hogy megjelenni ne merészeljenek. De azok tanácsosbnak láták az új uralkodó rendeleteinek engedelmeskedni, s hódolatuk megtétele után a kivánt adót megajánlani; minek következtében Mátyás — ki Bécsben tartózkodása alatt a Karantán utczában foglalt lakást, — kérelmökre megengedte, hogy egy helyesebb adórendszert dolgozzanak ki, s terjeszszenek elébe. Az év folytában Mátyás Tulnot, Laxenburgot, és több más várost és várat foglalt el Alsó-Ausztriában, és miután egy száguldó csapatot Tettauer vezérlete alatt Felső-Ausztriába, egy más hadat pedig Geréb Mátyás horvát bán alatt Triest és Fiume felé küldött, az őrséggel jól ellátott s gondosan megerősített Neustadtot is körűltáboroltatá.

VIII.

Mátyás második házassága is terméketlen maradt. De mielőtt Beatrixxal egybekelt, azon fényes ünnepélyek alkalmával, melyeket cseh királylyá választatása után 1469 tavaszán Boroszlóban tart vala, Krebsz, mások szerint Krebil boroszlói polgármester bájos leánya, kinek a hagyomány Mária nevet adott, szerelemre gyulasztá az ifju király szivét, s e szerelem gyümölcse lett Corvin János [3]). A hagyomány sze-

---

[1]) Tichtel Diar. Rauchnál: Script. rer. Austr. II, 540. kövv. Bonfin Dec. IV. Lib. VI, 624. A bécsi egyetem egykoru irományai az 1842-ki „Austria“ 144 s kövv. l. l.

[2]) Acta urbis Krems et Stein, Rauchnál III. 331.

[3]) Eschenloer II, 169. Istvánfy Lib. IV, 32. Vannak azonban, kik az anyát austriai, mások magyar nőnek tartják.

rint a gyermek 1470-ben született, s atyjától négy év mulva elismertetvén, még a Beatrixxal kötött házassága előtt a budai udvarba vitetett, s Ugoletti Tádé és Galeotus Martius nevelők gondjaira bizatott. A gyermek, külsejére atyjához hasonló, és szellemileg is sokat igérő [1]), hamar kedvencze lett Mátyásnak, ki őt a büszkeség bizonyos nemével szokta volt mutogatni. Már a Beatrixxal tartott násza alkalmával is, midőn a magyar urak fényes környezetében a külfejedelmek követeit kihallgatta, a maga jobbjára ültette volt a hat éves fiut. Az atyai szív e gyöngédsége még inkább növekedett a gyermek iránt, midőn látá, hogy házassága Beatrixxal, bár ezt még hadjárataiban is mindig annyira oldalánál tartá, hogy asszonyosnak neveztetnék, magtalan marad. Ezóta egyedül a mind reményteljesebben fejlődő Corvin Jánosban teljesedhetett csak szivének azon igen természetes vágya, hogy általa alkossa meg az új nemzeti dynastiát, mely az ő dicsőségének s hatalmának örököse, nemzetének a maga példája szerint boldogítója legyen.

De látta Mátyás, mily sulyos akadályokkal kellend e czél elérésében küzdenie. — Ő ismerte nemzetét, mint senki jobban, s tudta, hogy dicső kormánya után is, mely által a magyar birtokot terjesztette, az országot fényesebb európai hírre, s föltételező hatalommá emelte, barátnak tisztelet-, ellennek félelem-tárgyává tette, — e nemzet nem egy könnyen fogja magát tultenni azon, hogy Corvin János, egyetlen fia, törvénytelen származásu. Ezen akadályhoz, mely a nemzeti közerkölcsi fogalmakból támadt, járult még az is, hogy az uralomra vágyó, fondor Beatrix mennél inkább korlátolva érezte uralkodási vágyát erélyes királyi férje mellett, annál inkább ohajtá annak halála után magára szállíttatni a főhatalmat. Ezek voltak a fő okok, miérthogy Mátyás, — mint a szemtanu Bonfin irja, — „gyakran kesergett magában a gyermek sorsa felett.“ De az atyai szív, melynek minden öröme, minden reménye ezen fiuban központosult, még sem állhatott ellent a kivánságnak, hogy az általa oly fényre emelt királyságot egykor e már is szép reményü gyermeke örökölje; a férfiu, a király szilárd akarata pedig nem rettent vissza a nehézségektől, melyek e kivánsága teljesitésében utját állták. Ő tehát eltökélte magát megküzdeni ezen akadályokkal, s kö-

---

[1]) Bonfin : D. IV. Lib. VII, 633.

rülbelül 1481 vagy a következő év óta, midőn az új házasságából születendő örökös iránt ápolt reménye mindinkább eltűnt, leggondosabb buzgalommal érlelt terve lőn, Corvin Jánosnak a királyi trónra utat készíteni, s őt abba maga mellé beültetni. E tervet ő azontul soha sem veszté el szemei elől; sőt, ugylátszik, életének utósó tizedében összes kormánypoliticájának is ez volt rejtett ugyan, de főczélja. A szemtanu Bonfin szerint, Mátyás gyakran mondotta volna, hogy a közte, s a császár közt folyt háborúnak belsőbb titkos okát a császáron s rajta kivül senki sem tudja. S e titkos ok aligha az nem volt, hogy a magyar trónra vágyó Fridrik igényeit megsemmisítve, fia örökösödését biztosítsa. — És mig e czélért küzdött, fokonként ügyekezett lerontani azon akadályt is, mely a gyermek születéséből származott: gazdagsága, anyagi hatalma által maga után elsővé akarta őt tenni a nemzetben, hogy evvel születését lassankint feledtesse. Ezért tette őt 1481-ben hunyadi gróffá, majd liptai herczeggé, ezért adományozta meg számos egyéb javak mellett 1482-ben a magvaszakadt Garay, utóbb pedig a szinte kihalt Maróthy nemzetség s elhunyt édes anyjának Szilágyi Erzsébetnek jószágaival; e czélból szerzett neki Sléziában is több herczegséget, és szánta neki az elfoglalt Ausztriát is.

E közben az ország egyházi s világi nagyjai közől is mind többeket nyert meg alattomban fia részére; de legerősebb támaszt, ha maga talán János kiskorusága alatt, s mielőtt, mint szándékozott, a koronát annak fejére tétethetné, találna meghalni, a nádori tisztségben, mely Ország Mihálynak pár év előtt történt halála óta üresen állott, s az arra választandó egyéniségben akart neki adni. — Hogy a leendő nádornak e czélra elég hatalma legyen, tisztét újonnan akarta szabályozni; és ez volt főczélja az 1485-ben, bizonytalan, mely hónapban, de, ugylátszik, Bécs megvétele után tartott nevezetes országgyülésnek [1]), mely közjogi tekintetben különösen megérdemli figyelmünket.

A nádori hatalom s méltóság tárgyában alkotott törvények következők: Ha a király törvényes örökös nélkül hal

---

[1]) Némelyek e gyülést egynek mondják avval, mely az év elején Váczon tartatván, minden kapu után, egy arany frt segélyt ajánlott a királynak, nekünk helyesebbnek látszik Kovachich (Vestig. Com. 403) és gr. Teleki (Hunyadyak kora V, 335.) véleménye.

meg, a királyválasztásban a nádoré az első szó. Ha a koronaörökös kiskoru, annak gyámja, az országnak pedig kormányzója a nádor legyen. Mind a király magvaszakadása, mind az örökös kiskorusága alatt országgyülést egyedül a nádor hirdethet. Ő az ország főkapitánya. Az urak közt támadt viszályokban ő biráskodhatik, a királyi hatalom s tekintély sértetlenül maradván. Ha a nemzet s királya közt valaha viszály támadna, a nádor leend a közbenjáró békebiró. Ha a király hanyag vagy arra nem képes, ő hallgatja meg az idegen hatalmak követeit. Ő az ország legfőbb birája a király után; s mint ilyen, a birtokjogi perekben is mondhat itéletet; az általa kiszabott birságot a király csak különös kegyelemképen engedheti el, mig a más biróktól mondott itéletet rendes uton is megszüntetheti. Az igazságtalan adományozások miatti panaszokat ő hallgatja meg, s viszi a királyhoz és eszközlendi azoknak orvoslatát. A király távollétében ő a kormányzó mindenben, egy melléje adandó tanácscsal; de adományt s kegyelmet nem osztogathat. Ő a kunok ispánja s birája, kiktől évenként 3000 aranyat huz díjul. Ő a birája Dalmátországnak is, miért némely szigetek jövedelmét kapja.

Ezen, ily széles hatalomkörrel ellátott méltóságot Mátyás nem gondolta jobbra ruházhatni fia érdekében, mint Szapolyay Imrére, ki nemzetsége fényét, gazdagságát jobbára neki köszönheté; kit, szintugy mint István öcscsét, kegyekkel, kitűntetésekkel halmozott el, s kiknek hálájától méltán várhatott fia számára hasznos szolgálatot. Fájdalom, Imre ur a király előtt halt meg; öcscse pedig árulóvá lett János herczeg iránt. — A nádort eddigelé kényök szerint nevezték ki a királyok; Mátyás most az ország rendeinek is befolyást engedett annak megválasztásában, és Szapolyay Imre az 1485-ki december 4-kén magát már nádornak irta [1]).

E gyülést folytatólag-e, —, de, miután a király s a nádor decemb. elején Bécsben volt, mindenesetre némi szünettel, — vagy újonnan összehíva, bizonytalan, az ország rendei 1486 elején is együtt ültek, s azon nevezetes törvénykönyvet alkották, mely Mátyás nagyobb rendeletének neveztetik, s több pontjára nézve a legújabb időkig alapja maradt az igazság kiszolgáltatásának. Ime belőlök néhány czikkely. A

[1]) Ld egy levelét Praynál : Hierar. III, 354.

hatalmaskodási pörökben Zsigmond király idejében szokásba jött rögtön itélő törvényszékek, az ugy nevezett kikiáltott gyülések, melyeken t. i. a pörös kérdés a megyei nemesség tanutétele szerint a főispán és szolgabirák által rögtön itéltetett el, valamint az ezekhez hasonló nádori törvényszékek is, a bennök történt számos visszaélések miatt eltörültettek, s a megyei rendes törvényszékek által pótoltattak. E rendes törvényszékek a király kinevezte főispánból, az ettől kijelölt alispánból, s a megyei nemesség által választott négy szolgabirából s 10—12 táblabirából valának szerkesztve. — Nehogy e birák félelemből vagy megvesztegetésből részrehajlókká legyenek, az előkelő s jobb birtokuakból választassanak, a ki e hivatalt elvállalni vonakodnék, a főispán által 50 gíra birságban marasztassék el. E megyei törvényszékek illetősége, a személyek tekintetében, kivéve az örökös grófokat, minden megyei lakosra, polgári ügyekben a papságra is, az ügyek tekintetében pedig, kivéve a király itélete alá eső hűtlenségi, honárulási és tized kérdéseket, minden polgári s bűnvádi pörökre kiterjesztetett; minden kiváltságok eltörültettek. Különösen a polgári pörökre nézve, melyek első folyamodásban kivétel nélkül e megyei székek alá tartoztak, évenként két törvényfolyam rendeltetett: egyik Sz. György, a másik Sz. Mihály napja után. Nehogy pedig a pörök, mint szokásba jött, a végetlenségig elhuzódjanak, rendeltetett, hogy e törvényszék a hatalmaskodási, zálog- és adóssági pöröket mindjárt az első —, egyéb jogi kérdéseket pedig a negyedik törvényfolyamon mulhatatlanul bevégezze. — Egy ügyész, nehogy különben a perfolyam lassuljon, 14 ügynél többet ne vállalhasson. A fölebbvitel e törvényszéktől az ország rendes biráihoz történjék. Valának pedig ezek a következők: a nádor, az országbiró, a királyi főcancellár, vagy ennek távollétében, helyettese, ki t. i. a királyi pecsétet őrzé. E főbirák mindegyikének legyen itélőmestere; kik azonban ne szállásaikon, hanem a törvényszéki teremben, a rendes főbiró előtt biráskodjanak stb. A többi törvények is jobbára mind az igazságszolgáltatással foglalkodnak s mind megannyi tanui, mennyire szivén feküdt Mátyásnak az igazság ügye. A más tárgyuak közől említésre méltó ama két törvény, melyeknek egyike a parasztság szabad költözési jogát biztosítja; másika pedig rendeli, hogy a lengyeleknek és velenczeieknek, kik annyira mesterkednek a szent korona alá tartozó földe-

ket magukhoz rántani, bármi fekvő birtokot eladni vagy elzálogosítani, hűtlenség büntetése alatt tilos [1]).

Az országgyüles után Ausztriának további meghódítása különösebben igénybe vette Mátyás tevékenységét; mert Miksa, Fridrik császár fia, — ki már elébb a melléknevén Vakmerőnek nevezett burgundi király egyetlen leányát, Máriát nőül vette, s kezével Alsó-Burgondot szerezte meg nemzetségének, — a német birodalmi rendektől az 1486-ki febr. 16-kán római királylyá választatott, s mindjárt azután a rendekkel szövetséget kötött és segedelmet is szavaztatott magának Mátyás ellen. E segélynek 300 ezer forintból, és szükség esetén 30 ezer emberből kell vala állani [2]); de az, mint a következés bizonyitá, csak a papiroson maradt. Mátyás ismervén a németországi viszonyokat, nem sokat tartott ugyan e segélytől, de mégis öremest elfogadta a szövetséget, melyet neki Ulászló cseh király ajánlott a feletti boszujában, hogy Fridrik által a királyválasztó birodalmi gyülésre meg nem hívatott. A fejedelmek e végett személyesen kivántak találkozni Iglóban, hova aztán september elején Mátyás, Beatrix és Corvin János kiséretében, nagy fénynyel jelent meg [3]). — Mi végeztetett e találkozáson, nem igen tudjuk; annyi bizonyos, hogy Mátyás, hadviseletében egyátalában nem támaszkodott szomszédja segélyére, s miként már a tavasz óta tette volt, ezután is erélyesen folytatta hódításait. Működésének tere most kivált a Dunának balpartján fekvő tartomány volt, hol még ez évben Feldsberg, Laa, Recz, Eggenburg, Aich, Zwettel több más várak s városokkal együtt megvétetett. — Becsületére válik az osztrák várnagyoknak, hogy, bár fejedelmöktől magukra hagyattak, váraikat mégis vitézül védelmezték; mi okból az ostrom mindenütt huzamosan tartott, s a foglalás csak lassan haladt előre. Az (1486-ki) év végéig mindazáltal a tartomány e része a Duna balpartján egészen Mátyás hatalmába került [4]).

Még Eggenburgot vívta Mátyás, midőn a franczia királytól követség érkezett hozzá, mely őt szövetkezésre hívta fel

---

[1]) Cor. Jur. Hung. I, 234. E törvénykönyv egyébiránt már Mátyás életében is háromszor kinyomatott. Toldy Ferencz : A magy. nemz. irodalom története II, 34.

[2]) Müller : Reichstags-Theater. III, 7. kövv.

[3]) Bonfin : Dec. IV. Lib. VII, 635.

[4]) Ugyanaz 634. köv.

Miksa római király ellen. Mátyás annál örömestebb fogadta az ajánlatot, mivel ez által a rhodusi lovagok egy francziá várába került Dsem szultánfit is kiadatni reménylette. 1487 elején Mátyás a franczia követtel Pruisz János váradi püspököt küldé Párisba. A püspök onnan, utasitása szerint [1]), Milanoba ment, megkötni a már elébb egy Fontana nevű olasz által előkészített házassági szerződést Corvin János és a milanói fejedelem huga, Galeazzo Bianca Mária között. — Galeazzo János fejedelem s anyja Bona, kik felett Sforza Lajos zsarnoki hatalmat gyakorolt, már annál fogva is örömest oda igérték a gazdag arát, mivel a hatalmas magyar király segélyével nyakukról elűzhetni reménylék Sforzát. Mig a püspök alkudozásai Milanoban folytak, Mátyás otthon is mindent ráfordított, mi által fiát, mielőtt örökösének fogadtatná, a közvéleményben lassanként emelheté, s neki barátokat szerezhete. Nyilvános megjelenéseinél őt mindig maga mellé rendelé s jobbjára ülteté; a királyi asztalnál, midőn idegen követeket, vagy országnagyokat vendégelt meg, gyakran egészségváltozást szinlelvén, az előülésben magát általa helyettesítteté. Nem egyszer alkalmat nyujta neki az urak ügyeiben magánál közbenjárói szerepet viselni, egy s más kegyelemért azok számára folyamodni, s gondja volt reá, hogy folyamádása ne legyen sikeretlen [2]).

Részben a fiáról való gondoskodás ösztönözte Mátyást arra is, hogy az ostrák háborut valahára befejezze. E végett 1487-nek mindjárt elején megindult táborába, mely Neustadtot márcsak nem másfél év óta elzárva tartotta. A király most szorosabban bekeríté a várost és keményebben megkezdé annak vívását. A külvárosok, melyek szinte meg valának erősítve, nemsokára hatalmába estek ugyan, de a belváros vívása igen hosszura nyult; mert bár ágyui a falakon több oldalról rést lőttek, s vitézei azoknál több izben nagy elszántsággal intézték rohamaikat, a nem kevésbbé vitéz őrség és városi polgárság oly makacsul állott ellen, hogy a király katonáit kimélendő, végre is fölhagyott a rohamokkal, s egyedül a már növekedő ébség által akarta a várost hatalmába ejteni. És ez nem sokáig késett megtörni a meg-

---

[1]) Ld ezt Katonánál XVI, 745.
[2]) Bonfin e. h.

szállottak makacsságát. Julius elején Wolfersdorfer a város hadnagya, ki eddig Mátyás minden felhívásaira avval felelt, hogy készebb a város falai közé temettetni, mint azt feladni, tán valamikép az érkező segélyről is hírt vévén, követeket külde a királyhoz, s a várost aug. 16-án feladni igéré, ha addig meg nem segíttetnék. A király ráállott, s a fegyverszünet megköttetett. [1]).

Mátyás ez időt sem akarta henyélve tölteni. Hadának egyrészét a város alatt hagyván, másrészével julius 12-kén Schottwient vette meg, s a Simeringen átkelvén, Stiria egyrészét is meghódította. Egy hónap mulva már ismét Neustadt előtt volt a király, mely, miután a várt segély a határnapig meg nem érkezett, aug. 17-kén kapuit csakugyan megnyitotta. Mátyás a királyné, s ennek unoka öcscse, az aragoniai bíbornok lemondása után nem rég esztergami érsekké nevezett tiz éves Hypolit herczeg, és számos magyar ur kíséretében diadalmenetben vonult be a városba; maga után pedig nagy mennyiségű eleséget vitetett be a kiéhezett lakosság számára [2]). Neustadt megvételével, melyet aztán nemcsak szabadságai megerősitésével, hanem számos nagybecsű adományokkal, ezek közt egy a városiak által maiglan dicsekedve mutogatott óriási, megaranyozott ezüst billikommal, ügyekezett magához csatolni a király, — Alsó-Ausztria meghódítása teljesen be volt fejezve, mielőtt a birodalmi rendektől a császárnak igért segély kiállíttatott volna.

Fridrik azonban nagy bajjal mégis gyűjtött némi hadat, s annak vezérletét a hadi tetteiért Bátor melléknevet nyert Albert szász herczeg vezérletére bizta, ki már aug. 9-kén hadat izent a királynak. Az ellenséges seregek egymással több izben szemben voltak; de a vezérek, kik egymást becsülték, egymás hadi szerencséjétől tartottak, nagyobb ütközetbe nem akartak bocsátkozni, s némi apróbb csatározások után, melyekben hol egyiknek, hol a másiknak kedvezett a szerencse, october 14-kén fegyverszünetre léptek, mely alatt aztán személyesen is találkoztak. Albert, ki a császártól sem hadat, sem pénzt eleget a háboru folytatására nem nyerhetett, s tétlensége miatt mégis mind élesebb levelekkel boszantatott,

---

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. VIII, 638. köv.
[2]) U. o. 643.

ezóta végkép elveszté kedvét e hadakozástól, s a császár ellenzése daczára decemb. közepén St. Pöltenben oly szerződést kötött a királylyal, mely szerint a császár és Mátyás közti viszály végeldöntése a pápára bízatott; ha a pápa itélete Mátyás részére dől el, s a császár azt elfogadni nem akarná, a birodalmi rendek őt többé ne segítsék; ha viszont Fridriknek kedvezne az itélet, ugy Mátyás ne nyerjen az ellen alattvalóitól és hűbéreseitől segedelmet; a fegyverszünet, mely alatt az itéletnek kimondatnia kell, az 1488-ki nov. 1-ig tartson; ha a pápa addig semmit sem végez, a szerződés kötelezései megszűnnek [1]).

E fegyvernyugvás alatt Mátyás ismét több időt nyert előmozdítani fia ügyét, mely ezentul összes munkásságának irányát jelölte. A nagyváradi püspök a házassági szerződést Biancával az 1487-ki nov. 25-kén oly föltételek alatt kötötte meg, hogy a menyasszony pénzben 100, ékszerek és ruhában 50 ezer aranyat hozzon jegyajándokul. Mátyás ellendíjul egy harmaddal többet kötelezett s annak fejében az ausztriai herczegséget, a hunyadi grófságot, a munkácsi herczegséget Debreczennel s minden tartozandóságaival, Gyula és Maróth várakat Gara várossal, Csereg várat Futakkal, Bajmócz várát minden hozzá tartozókkal, Turócz vármegyét Szklabina, s a többi hozzá tartozó várakkal s javakkal, Árva és Liptó megyét Likava és Árva váraival, Sleziában az oppelni, tosti, leobschützi, ratibori herczegségeket és a sagani herczegség öröködési jogát, Corvin János mind megannyi birtokait, kötötte le. Ugyanaz napon az eljegyzés is formaszerint végrehajtatott, a menyekző egy évre halasztatván [2]). De Sforza Lajos, a milanói fejedelem gyámja még azt is kivánta, hogy Corvin János addig magyar korona örökössé is kineveztessék; és valószinűleg ezért küldetett Oliva milanói korlátnok, az 1488-ki februárban Mátyáshoz [3]). A király ezt, mi-

---

[1]) Langenn : Herzog Albrecht der Beherzte 155. kövv. Tichtel, Diar. Rauchnál II, 554. Bonfin. e. h. 645. A szerződés, hosszu okmányát közli gr. Teleki József XII, 372. De ettől egy egészen különböző szerződés is olvasható Müllernél : Reichstags-Theat. II, 145. 151. és De Roonál Lib. X, 513. Annyi bizonyos, hogy ama szerződés életbe nem ment, a viszály a pápa elébe nem terjesztetett.

[2]) A szerződési okmányok Katonánál : XVI, 828.

[3]) Chmel : Archiv den kais. Academie der Wissensch. I. 92. köv.

előtt a rendeket arra bővebben előkészitené, nem tehetvén, ugylátszik, azt igérte a követnek, hogy a királyi czímet, ha még Magyarországban nem lehetne, Morva és Slezia birtoka után Csehországban adja meg fiának. De az említendő körülmények miatt ezt mindjárt ott sem eszközölhetvén, Fodor István szerémi püspököt annak kieszközlése végett, hogy a menyekző a meghatározott időn tul még egy évig elhalasztassék, Milanóba küldé, ki aztán a király teljes megelégedésére végezte el a reábizottakat [1]).

Az ok, mely miatt a király, fia házasságát elhalasztatni kivánta, abban állott, hogy a két oppelni herczeg, kiket Mátyás hűtlenségök miatt fogságba tétetett, abból kiszabadultak, és a herczegségének Corvin Jánosra tett átirását megbánt sagani herczeggel szövetséget kötvén, föllázadtak, s Podjebrád Henrik münsterbergi herczeget is részökre vonták. A király Tettauer, Haraszty és Haugwitz alatt mintegy nyolczezernyi hadat küldött a pártosok megtörésére. A háboru 1488-ban az egész nyáron és őszön nagy elkeseredéssel folyt, mig végre a sagani herczeg megveretett, s fővára Glogau, novemberben megvétetvén, az egész tartomány hűséget esküdött mind Mátyásnak, mind Corvin Jánosnak. Utóbb a münsterbergi Henrik is tartománya elvesztésével lakolt. — Frankensteint és Troppaut Podjebrád idősb fiától Viktorintól, némi tótországi javakkal cserélte be a király. És e szerint, miután az ölsi, ratibori és leobschützi herczegségeket már elébb megszerezte volt, majdnem az egész Slezia, közvetlen a király birtokába jutott [2]).

Mig ezek Sleziában történtek, a király, ki az 1488-ki évet jobbára Bécsben tölté, Fridrik császárral is tartatott némi értekezleteket, melyeknek következtében a fegyverszünet meghosszabbíttatott. A felső-ausztriai, stájer és karantán rendek ezen felül a maguk részéről is külön eszközlöttek ki némi összegért a királytól fegyvernyugvást. Fridrik ezért avval büntette meg alattvalóit, hogy tőlök a maga számára még nagyobb összegeket zsarolt ki. De a karantánok és stájerek még azután is sokat szenvedtek Fridrik fizetetlen zsoldosaitól, s hogy pusztításaiknak valahára véget vessenek, 1488 vé-

---

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. VIII, 648.
[2]) U. o. 646. Curaeus : Annal. Siles. I, 363. kövv. II, 139, kövv.

gén ünnepélyesen meghódoltak Mátyásnak [1]). — Béesben fogadta Mátyás a török követeket is, kik a szultán nevében a már-már végét érő fegyverszünetet újabb három évre megerősíttetni kivánták. Mátyás a sleziai háboruval s fia iránti gondjaival különben is elfoglalva lévén, az ajánlatot annál örömestebb elfogadta, minthogy egészségét a sok évi táborozások miatt mindinkább hanyatlani érzé [2]).

Köszvényes baja ugyanis a tél folytában annyira elsúlyosodott, hogy fia ügyének Magyarországon is biztositását nem vélte tovább halaszthatni, s 1489 tavaszán, miután Ausztria kormányzójává Szapolyay Istvánt nevezte ki, hosszu távolléte után visszajött Magyarországba. A nyavalya már annyira elvette volt erejét, hogy utját szokása szerint nem tehette meg lóháton, hanem hajón vitette le magát Budára. Az urakat fia részére megnyerni, és szándékát annak örököséül elismertetése iránt bővebben kifejteni, volt itt főczélja Mátyásnak, miután ezt neki őszinte hívei közől is többen javasolták. — Mielőtt a tárgyat országgyülés elébe hozatná, egyenként ügyekezett megnyerni a befolyásosabb urakat. Őket külön-külön magához hivatván, kivánta tőlök, támogatnák szándékait, ismernék el fiát örököséül, esküdnének neki hűséget. A törvényhatóságokhoz, kivált a városokhoz pedig levélben intézett eziránt felszólítást. A dolog eleinte a király kivánsága szerint haladt : az urak közől többen esküvel kötelezték magukat, hogy halála után János herczeget fogják elismerni királyokul; hasonló módon kötelezte magát több város is, például Segesvár, jun. 23-kán kelt levelében kijelentvén, hogy ha a királynak Beatrixtól törvényes utóda nem születnék, Corvin Jánost ismerendik el igazi örökös uroknak, rajta kivül senki mást nem fogadnak el fejedelmökül [3]). De e jó sikernek nem sokáig örvendhetett Mátyás.

---

[1]) Bonfin e. h. Unvest : Chron Aust. Hahnnál I, 733. Pray : Annal. IV, 198. A birtokaitól ekként megfosztott császár, ki jobb időkben emlékkönyvét teli irta az ismeretes öt betüvel: A. E. I. O. U. (minek sok magyarázatai közől legismeretesbek ezek : „Austriae Est Imperare Orbi Universo,“ és németül : „Alles Erdreich Ist Oesterreich Unterthan;“) most egyes városok segélyéből tengetve életét, azt irogatá lakának falaira : „boldog, ki megfeledkezik azon dolgokról, miket többé vissza nem nyerhet.“

[2]) Bonfin 647.

[3]) Gr. Telekinél, Okmánytár XII, 456.

Beatrix, ki már elébb megkezdé fondorlatait, melyek miatt irányában a király meg is hidegült, és párthivei, mihelyt Mátyás ezen ügyekezetéről értesültek, mindent elkövettek, hogy azt meggátolják. — És igy lőn, hogy az urak közől többen, mielőtt a királytól felszólíttatnának, az udvarból különféle ürügy alatt eltávoztak: igy tőn egyebek közt Báthory István erdélyi vajda; mások, a hűségeskű letételére felszólítva, azt különféle módon mellőzték, vagy legalább elhalasztották: a király még életének javát éli, mondák legtöbben, gondoskodása idő előtti, még Beatrix is megajándékozhatja őt örökössel [1]). Maga Beatrix a női ravaszság minden fogásait kimerítette, hogy férjét szándékától elmozdítsa, sőt arra birja, hogy halála esetére őt jelölje ki s fogadtassa el uralkodó királynéul. Sohajtásaival, siránkozásaival, kérelmeivel, sőt néha indulatától elragadtatva, még szitkaival is, egyre ostromolta, fárasztotta a betegsége miatt különben is mind szenvedőbb állapotba jutott királyt.

Mátyás, ki egyébiránt könnyen haragra gyuladt, bámulandó türelemmel ügyekezett legyőzni neje ellenzését, s őt lemondásra birni fenhéjázó vágyairól. Előadá neki, miképen kivánságát teljesíteni lehetetlen. Ha ő, a király, maga akarná is, a nemzet soha sem fogja őt uralkodójának elismerni; s ha Beatrix e lehetetlenséget tovább is sürgetné, nemcsak János herczeg, hanem saját jövendőjét is koczkáztatná. Ellenben, ha János kineveztetésében jó szerével megegyezik, a herczeg őt édes anyjának fogadja; maga pedig ugy fog intézkedni, hogy a nemzet őt királynéjának, nagy asszonyának tisztelje. E fölött bőségesen gondoskodandik jövedelmeiről, eddig birt javait újakkal is szaporítván [2]).

De mind hasztalan; az indulatos, nagyravágyó nő nem hallgatott a józan ész szavára, és midőn látná, hogy a királynál sem könyekkel, sem kérelmekkel, sem patvarkodással nem boldogul, egy más cselhez folyamodott. Ujabban siránkozva kéri a királyt, hogy ha már őt magát egyátalában nem akarja kinevezni örökösének, legalább a herczeg uralkodó társául ismertesse el a rendek által. Midőn pedig tapasztalná, hogy

---

[1]) Bonfin e. h. Nonnulli juramentum declinarunt diverticulum aliquod ex ingenii calliditate causati. Bonfin e. h. 651.

[2]) Instructio pro praeposito posoniensi ad Ducem Calabriae misso. Kovachich Script. Min. I, 345.

a királyt engedékenységre ebben sem birhatja, szüleit, a nápolyi királyt és királynét vette reá, hogy Budára mennél elébb követet küldjenek, ki őt igényeiben Mátyás előtt támogassa. Kivánsága nemsokára teljesedett, a nápolyi király Montano Ferenczet küldé át veje udvarába [1]). Ennek segedelmével Beatrix ismét és ismét megujította ostromait a királyra, s azoknak végre is lett annyi sikerök, hogy Mátyás az ősz folytában tartott országgyülésen nem is lépett fel erélyesen fia örökődésének tárgyában. Egy iró, az országban minttegy 60 évvel utóbb nevezetes szerepet játszott Verancsics Antal, azt állítja ugyan, hogy Mátyás ezt az országgyülésen valóban szőnyegre hozatta s pedig kedvező sikerrel. „Mind a fő, mind a többi rendek, ugymond, esküvel kötelezték magukat, hogy Corvin Jánost atyja halála után királyuknak fogják koronázni [2]).“ De ezen állítás, ugylátszik, tévedésen alapul.

Mátyás látván, hogy Beatrix makacsságát maga le nem győzheti, ennek testvére, a calabriai herczeg által ügyekezett czélt érni. A pozsonyi prépostot hozzá küldvén, előadatá neki, hogy bár számos ur azon kérelemmel járult elébe, hogy János fiát utódává neveztesse, azt mégis a királyné megátalkodott ellenzése miatt nem cselekedte. Kéreti sógorát, ügyekeznék ő is reábirni a királynét, hagyna fel annak sürgetésével, minek teljesitése egyátalában lehetetlen, a magyarok nem lévén hajlandók nőkormányt elfogadni. Makacssága által a királyné oda vihetné a dolgot, hogy a maga halála után olyanra essék a rendek választása, ki mind Beatrixet, mind Corvin Jánost kiűzheti az országból. Holott, ha Beatrix Corvin János elválasztásában megegyeznék, ebben a legengedelmesebb és szívesebb fiura találand, ki különben, ha fegyverrel kényszeríttetnék magát Beatrix ellenében a trónra emelni, — mit hatalma, gazdagsága, barátainak száma által kivívnia nem leend nehéz, bár különben szelíd és jó indulatu, könnyen megfeledkezhetik a tiszteletről, melylyel atyja neje iránt tartozik. Egyébiránt, bár nem örömest látja, de kénytelen meg-

---

[1]) Bonfin. e. h. 647.

[2]) Kovachichnál: Script. Min. II, 37. és az Academia által kiadott Történelmi Emlékekben 2-dik oszt. II, 4. Ugyanezt állítja emlékiratában Szerémi György. Cap. X. Magy. Történ. Emlékek. Másod. ozztály, Irók. I. 27. kövv.

vallani, hogy a nemzet nem szereti a királynét, ki magát vele megkedveltetni elmulasztá; miért is, a mit ő ohajt, a mit nemcsak kér, hanem könyei, sohajtásai, patvarkodásai által kierőszakolni akar, azt teljesíteni lehetetlen, azt ő, Mátyás, maga sem volna képes keresztűlvinni; még csak szóba hozni sem merné a királyné örökösödését, tudván, hogy a magyarok készebbek magukat megfojtatni hagyni, mint női kormányt tűrni; egyszer volt az ország asszonyi kormány alatt, s akkor is oly veszélybe esett, hogy máiglan szájokban van az ize [1].

Ugylátszik, Mátyás ezentul egészen fel is hagyott törekvésével Corvin Jánost még életében elismertetni örökösévé, vagy azt legalább alkalmasb időre halasztá. — Azon esetre mindazáltal, ha hosszabb életnek nem örvendhetne, fiát minden módon oly állatpotba ügyekezett helyezni, hogy a trónra magát saját hatalmávl is fölemelhesse. A nádor, kiben bízott, Szapolyay Imre, nem élt többé, s annak halála után Mátyásnak a főbb urak közől senkiben sem lévén teljes bizodalma, nem is volt többé kedve betölteni a nagy hatalmu hivatalt, mely fiának nagy támaszára lehete ugyan, ha hű kezekben van, de legnagyobb veszedelmére is válhatanda, ha annak birtokosa a háláról megfeledkeznék. A nádori tiszt támasza helyett tehát anyagi hatalmat kivánt adni fia kezébe, melylyel igényeit minden körülmények közt biztosítsa. Visegrádot a koronával, s a kir. kincsekkel, s az ország minden fontosabb várait az ő kezébe adta, azok kapitányait, a kincstár őreit, a fekete-sereg tiszteit a herczeg iránti hűségre esküvel kötelezte le. Bizodalmasabb híveit egyszersmind megintette, hogy a maga halála után Beatrixot jegybérének lefizetése mellett, azonnal küldjék vissza hazájába; fekete-seregét pedig tartanák együtt, a herczeg igényeinek, ha kell, fegyverrel is támogatására [2].

Fia érdekében Mátyás még Fridrik császárral is hajlandó volt megkötni a békét, mire egyébiránt most a birodalmi rendek is nyujtottak alkalmat. A fegyverszünet vége ugyanis közelgetvén, Fridrik a frankfurti gyüléstől segedelmet kért Mátyás ellen. A rendek csak hatezer fegyverest

---

[1]) Instructio legati ad duc. Calabr. Kovachich Script. Min. I, 343.
[2]) Zsámboki : Append. Ad Ranzanum.

szavaztak meg neki s azt is azon föltételhez kötve, ha Mátyás újabban felszólítva sem akarna méltányos békét kötni. E végett a gyülésből Otto bajor herczeggel követség is jött a királyhoz Budára, hol aztán a fegyverszünet meghosszabbíttatván, elvégeztetett, hogy a béke megkötése végett a két fejedelem sept. 13-kán Linczben személyesen találkozzék [1]. De mindig sulyosbodó betegségétől gátolva, Mátyás maga nem mehetett, és Pruisz János váradi püspököt küldötte oda, általa nagy ajándékokkal tisztelvén meg Miksa német királyt; ki Linczben atyját megelőzte. Követe által késznek nyilatkozott Mátyás Ausztriát, Stiriát, Karinthiát visszaadni Fridriknek, ha ez hadi költségeit 700 ezer aranynyal megtériti. De eliszonyodva hallá a nagy összeget a fösvény, ravasz császár, ki a Mátyás egyre sulyosbodó betegségéről vett hírekből annak közel halálára számítván, a fizetésről hallani mitsem akart, s még Miksa ellen is, ki a föltételt legalább alkudozási alapul elfoglalhatónak találta, gyanakodni kezde, hogy Mátyás ajándokai által megvesztegettetett; miért is őt a magyar követtel való érintkezéstől eltiltotta. A váradi püspök e szerint egy hat hónapi fegyverszünetnél több eredményt most sem hozott vissza; s a római király megizené általa Mátyásnak, hogy a császár makacsságát nem is reményli másként legyőzhetni, mintha, mihelyt egészsége engedi, személyesen találkozik vele Linczben [2].

Reményeit a császár arra nézve, hogy tartományait ingyen is visszanyerheti, ama jóslatokban helyezte, melyek szerint a csillagvizsgálók a jövő november vagy december hónapokat veszélyeseknek mondák a nagy király életére. És valóban nyavalyája mindinkább sulyosbodék; ereje annyira elveszett, hogy lábain is alig állhatott; köszvényes bajait az ősz beálltával még váltó-láz is öregbíté; minélfogva, bármint ohajtá is személyes találkozását a császárral, azt mind továbbbra kénytelen volt halasztani. — Mintegy 50 társzekér kincscsel, podgyászszal megrakva, három hónapig várakozott a királyi palota udvarán, mig végre Mátyás a karácsonyi ünnepek után azokat utnak indíttatá. A csillagászok jóslatai,

---

[1] Müller : Reichstags-Theater. III, 170. Bonfin e. h. 647.
[2] Bonfin e. h. 647. köv. Kurz : Gesch. Fridr. d. IV. II, 195. De Roo Lib. X, 380.

melyekben ő maga is fölötte hitt, s melyeket semmi fontosabb ügy megkezdése előtt nem mulasztott el megtudakozni, most nem teljesedtek : a veszélyes két hónap eltelt, s mivel lázától is megszabadult, ugy gondolá, a veszélyt szerencsésen elkerülte [1]. Mindjárt az új 1490-dik év első napjaiban megindult tehát Bécsbe, egy ruganyos hintóban, melynek találmánya neki tulajdoníttatik [2], vitetvén fel magát.

Utjának, a Fridrikkel való egyezkedésen kivül még az is volt czélja, hogy Corvin Jánost a Boroszlóban tartandó országgyülésen a tartomány uralkodó fejedelméül elismertesse, hogy aztán annak házasságát is végrehajthassa Biancával [3]. De bár egészsége a tél folytában mindinkább helyreállott, és — boszuságára Fridriknek és Velenczének, kik hirnökeik által lesették a király egészségi változásait, — köszvényét kivéve, marcz. végén az már átalában tűrhetőnek látszék, e terveket végzete már nem engedte végrehajtania. Apr. 4-én, virágvasárnapon, étlenül hat órát tölte isteni szolgálaton. Ebédhez hazatérte után sem ülhete mindjárt, mert a királyné még több templomot méne látogatni; éhségének csilapitása végett tehát fügét kért. De a gondatlan sáfár romlottakat tőn elébe, min fölötte nagy haragra lobbant. Némsokára fejszédülés fogá el, görcs és szélhüdés szavától, eszméletétől megfosztotta; fájdalmai nagyok lehettek, mert szinte ordított azok miatt. April 6-kán reggel, életének még csak 47-dik évében megszűnt élni a korának, nemzetének legnagyobb királya [4].

Halálos küzdelmében, midőn fájdalmai kissé enyhülének, szemeit elérzékenyülve jártatá nején és fián, mintha azokkal akarta volna őket szeretetre, egyességre inteni, mert nyelve a szolgálatot megtagadta. János herczeg megérteni látszott atyjának e szemjátékát, s mihelyt fájdalmának anynyira urává lett, hogy saját helyzetére eszmélhetett, a nagy halott ágyát körűlfogó egyházi s világi urak jelenlétében, a királyné lábaihoz borult és zokogva kérte őt, ne vonná meg

---

[1]) Bonfin u. o. 648. de hibásan teszi megindultát 1489. végére.

[2]) Currus Kochy rex primus inventor fuit. Liszti püspök jegyzetei Bonfinra, Kovachichnál : Script. Min. I, 336.

[3]) A házasság iránt 1489-ben több követet váltott a milanói udvarral. Ld. Chmel : Archiv der kais. Acad. I, 97. kövv.

[4]) Bonfin 649.

tőle anyai szeretetét, gyámolitását, igérvén viszont, hogy őt édes anyja gyanánt tisztelendi. Az érzékenyítő jelenet hatalma annyira megragadta az urakat, hogy mindnyájan könyekre fakadva, maguk is az ifju herczegéhez kapcsolták kérelmeiket. Beatrix szinte meghatva emelte keblére az ifjut, s őt megcsókolván, anyai szeretetéről biztosítá. A jelenlevő urak erre mindkettőjöknek hűséget esküvének [1]).

A nagy halott Bécsből a Dunán Budára szállíttatott. Ráskay Balázs budai várnagy, az érkező herczegnek hűséget esküdött, és a várat és kincseket, melyek mintegy 400 ezer aranyra becsültettek, rendelkezésére adá; kitől aztán azoknak őrizetében továbbra is megerősíttetett. Corvin ezután a meghidegült tetemeket, a nagy számmal Budára gyűlt urak kiséretében, Fehérvárra vitette, s mivel a sírbolt még bevégezve nem volt, ideiglen a boldogságos szűz egyházának közepén takaríttatta el [2]).

IX.

A harcz, mely a pápaság és császárság, a hatalomnak e két főképviselői közt Európában századokig tarta, még korántsem volt bevégezve, midőn Mátyás a magyar trónra ült, bár az akkori pápa és császár közt nem létezett is nyilt háboru. A pápák e hosszu harcz folytában már több izben kerestek támaszt a császárok ellen a magyar királyokban. A hagyományos vetélkedésnél s ellenzéknél fogva, mely a magyar és a német birodalom közt létezett, a pápák erre mindig számolhattak, valahányszor kitünőbb egyéniség ült a magyar trónon. Egy századdal elébb Róbert Károlyt, Nagy-Lajost épen azért pártolták a pápák ama törekvéseikben, melyek által birodalmukat éjszakon s keleten terjeszteni ügyekeztek, hogy általok a római császárokat ellensulyozhassák. Archiregnum-nak, főkirályságnak nevezték a magyar birodalmat, királyok királyának annak fejedelmét, hogy a

---

[1]) Bonfin 651.

[2]) Bonfin e. h. 652. Theobaldus Antal utóbb e párverset készítette sírjára:

Corvini haec brevis urna est, quem magna fatentur
Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem.

császárságnak benne vetélytársat támaszszanak, saját hatalmoknak a császáré ellenében támaszt, szövetségest nyerjenek.

E hagyományos politica indította most is a sz. széket, midőn Mátyást a nemzet választottát, a császár ellenében, ki vetélytársául lépett föl, daczára az öröködési jogelvnek, törvényes királynak azonnal elismerte. Élénk emlékezetében volt még a sz. széknek Zsigmond kora, midőn a császárság egy fő alatt egyesülve a magyar királysággal oly sulyosan, oly korlátlólag nehezedett a pápaságra; s nehogy e kor megújuljon, még II Pius, a császár pártfogoltja és személyes barátja sem kételkedett Mátyást királyul ismerni, daczára a császár minden törekvéseinek.

És miként a pápáknak nem egyszer előnyére vált a magyar király támogatása a császárok ellen, szintugy Magyarország is több izben hasznát látta e barátságnak, egyetértésnek, pártolásnak a függetlensége ellen mindig fondorkodó, hatalmát, gyarapodását irígy szemmel néző német birodalom ellen. A szövetség királyaink s a sz. szék közt e szerint közös érdeken alapult, s azért tartós, állandó vala.

Ezen érdek öntudata ösztönszerűleg élt magában a nemzetben is, midőn Mátyást, ellenére a császári vetélytársnak a trónra emelte. Zsigmond a német koronát csak mintegy függelékül kapcsolta a magyarhoz. Ő állandólag több fontosságot látszék helyezni a magyar koronában, ettől nyervén még a császári trónon is több anyagi eszközt hatalmára, melyet Európa ügyeiben gyakorolt. Tudjuk, hogy nem egyszer magyar urak által tárgyaltatott német ügyeket; Magyarországban tartott német országgyülést, s nem kételkedett az akaratára hajlani nem akaró német rendeknek kijelenteni, hogy ő a német koronát egyátalában nem tartja személyére nézve is nélkülözhetlennek a magyar mellett. A magyarok ily viszonyok közt örömmel láthatták királyuk fején a császári koronát; s ezért egyeztek is meg minden nehézség nélkül abban, hogy Albert király szinte elfogadhassa a német rendektől neki fölajánlott német koronát. De Albert halála után a viszonyok egészen ellenkezőre változtak. A méhben hagyott László kiskorusága alatt, s azután is, midőn a kormányt saját nevében igazgatta, sokkal súlyosabban érezte s békétlenebbül tűrte a nemzet a német befolyást, mintsem hogy a régi ellenzék s gyűlölet föl ne ébredt volna benne a németség ellen. Ez az oka, hogy ama kis számu nagyravágyó

pártosok, kik a Hunyady nemzetség boszujától félve, a koronát Fridriknek oda ajánlák, egyátalában nem voltak képesek nagyobb pártot alkotni választottjok mellett a nemzetben, sőt attól maguk is rövid idő mulva elhajóltak, hódolván a nemzeti közvéleménynek.

A közös érdek a sz. széket ismét egyesítette a nemzettel Mátyás megválasztásában és elismerésében. A kora érettségű ifju Mátyás az eszmét teljesen fölfogta, s annál szorosabbra fűzte ama hallgatag, de századokon tartó szövetséget a sz. székkel, mivel épen a császár lévén vetélytársa, kétszeres szükségét érezte a pápa pártolásának. És ez adja kezünkbe kulcsát Mátyás külpoliticájának. — Tagadhatatlan ugyan, hogy Mátyásnak minden, azon kori iróktól említett, s magától is elismert dicsőségvágya [1]), s az egy és más oldalról szenvedett sérelmek nem utólsó tényezők voltak háboruiban, melyeket elébb a husszita csehek, utóbb a császár ellen viselt; de bizonyos az is hogy, valamint ama teljes fiui, majdnem vak engedelmesség által, melyet a cseh háboruban a sz. szék iránt mutatott, s melynélfogva az egyház zászlótartójának szerepét elfogadva, hatalmas karját Róma érdekeinek támogatására fölajánlotta, ama szövetség megerősítését czélozta : ugy a császár elleni háborúnak nagy részben ama nemzeti érdek volt indoka, mely a német s magyar birodalom közti versengésből származott. És hogy az eszme, mely Mátyás külpoliticájának irányt adott, egyaránt élt a nemzet és királya öntudatában, nem fogunk kételkedni, meggondolván, hogy mind a cseh, mind az osztrák háborut az egyházi s világi urak többségének megegyezte, végzése szerint kezdette meg a király. Ha vegyült is ennél személyes érdek az indokokba : az ország rendeinél azonban a nemzeti visszahatás bélyegét látjuk mind a husszita cseh, mind a császár elleni háboru elhatározásán.

Azonban, ha a kiindulási pontot nem kárhoztathatjuk is Mátyás külpoliticájának irányában, lehetlen mindazáltal nem sajnálnunk, hogy az események hatalma által tovább ragadtatva, szomszédjai, kivált a császár által szünetlenül ingerel-

---

[1]) Gloriae usque infinitum avidus, — ugymond Turóczi IV, Cap. 64. — Gloriae plus aequo cupidus, ismétli Bonfin Dec. III. Lib. IX. — Hanc vocem crebro etiam inter pocula usurpabat : Principem nihil magis decere, quam famam et gloriam — állítja Tubero Lib. I, §. 4.

tetve, mélyebben bebonyolult a nyugat és éjszak viszályos ügyeibe, mintsem hogy elég ideje s ereje maradt volna birodalmát a török ellen biztosítani, s ezen még égetőbb nemzeti érdeknek kellőleg megfelelni. És bár elismerjük is, hogy azon hanyag gondatlanság s rövidlátó önzés mellett, mely ezen korban a közép és déli Európa hatalmait bélyegzi, Mátyás magára hagyatva nem lett volna is tán képes maga megtörni a töröknek egy II Mohammed alatt óriásivá nőtt hatalmát: azon erővel mégis, melyet a cseh és osztrák tartományok elfoglalására s mulékony birtokára pazarlott, legalább az ország déli melléktartományait biztosíthatja vala az erre több izben kinálkozott alkalommal. Sajnálnunk kell, hogy az ország oly különnemű érdekei, végzetszerűleg egyszerre merültek a felszínre, minélfogva valamennyinek, szűk erőforrásai mellett, Mátyás lángesze sem volt képes kellőleg megfelelni. — Mert tagadni nem lehet, hogy eszközei, erőforrásai igen korlátoltak valának; s e tekintetben kétséget nem is szenved, hogy a fény és dicsőség, melyben Mátyás alatt a magyar név künn ragyogott, sugárait leginkább a nagy király rendkivüli, hatalmas egyéniségétől kölcsönözte: az ország közép Európában ismét föltételező hatalommá lőn, mert királyában elég erő volt törvényt szabni a szomszéd fejedelmeknek. A hatalom, melyre alatta a magyar birodalom emelkedett, a nagy királynak volt tulajdona. Alatta à dicsőség templomának rakásához a nemzet még annyiban sem járult, mint Nagy-Lajos alatt. Ennek hadai, némely háboruiban 200 ezerre emelkedtek; de az nagyrészben az összes nemzet alkotmányos hadereje volt: Mátyás serege alig haladta meg a 30 ezeret, s ez csak királyi zsoldos had volt, — és csak evvel vitt ő véghez annyi nagy dolgokat.

Annak, hogy a pápa iránt csak külviszonyai érdekében viseltetett oly felette nagy engedelmességgel, kiáltó bizonyítványa az, hogy a belviszonyokra nézve nem ült még király a magyar trónon, ki hatalmára féltékenyebb volt volna, mint Mátyás. — A szent széket mindannyiszor korlátai közé tudta ő szorítani, valahányszor azt királyi hatalmának jogaiba látta avatkozni. Ezért ő, ki egy szavában azt mondta volt: „hogy miután magát országával együtt a római egyháznak és a pápának egyszer felajánlotta, sem az Istennek e földön helytartója, sem maga az Isten nem parancsolhat neki semmi oly nehezet, oly veszélyest, mit elvállalni szentnek, üdvös-

nek ne tartana, mit félelem nélkül meg nem kisértene. . . . . A mennyiben csak a maga és országa ereje terjed, az mindenekfelett az apostoli széknek van és lesz örökké szentelve [1]);" — ő, ki egy szavában igy nyilatkozott, midőn külviszony forgott szóban, királyi hatalomgyakorlatának függetlensége végett mindenkor kész volt kikötni a sz. székkel. „Köszönöm szentségednek, hogy engem kötelességem teljesítésére, az igazság kiszolgáltatására int," válaszolá a pápának, midőn ez 1468-ban pártfogása alá vette a maidburgi grófokat, kik a strigói és csáktornyai uradalmakhoz Czilley Ulrik özvegyének halála után jogot tartván, a pápához folyamodtak képzelt sérelmeik orvoslata végett. „A mennyiben pedig értenem adja, hogy ha intésére nem hajlok, ellenem föllépni akar, nem tudom, mire vegyem. Mert ha ez megtörténnék, védelmeznem kellend királyi jogaimat, egyátalában nem lévén hajlandó országom világi ügyeiről bárkinek felelni a római egyház törvényszéke előtt [2])." Még keményebb, határozottabb, mit ez alkalommal római követének irt, kétségkivül oly szándokkal, hogy azt a pápával is közölje: „Egyátalában nincs kedvünk a világiakban magunkat a sz. szék itélete alá vetnünk; sőt ezt alattvalóinkra nézve sem engedjük meg, s nemcsak városokra és várakra, de még egy házhelyre vagy szőlőkertre nézve sem. Magyarországnak megvannak saját szokásai s törvényei, melyekhez a külföldinek is alkalmaznia kell magát, midőn hazafit perel be. Ha ki pedig magunkat, személyünket akar törvénybe idéztetni, mint tudjátok, csak egy biránk van, a nádor, ki az összes országot képviseli. Készebbek vagyunk bármit inkább szenvedni, mint magunk és országunk ezen szabadságáról lemondani [3])." Sőt, miként fentebb előadtuk [4]), a koronának az egyházi javadalmak osztogatásában gyakorlott kegyuri jogait is oly erélylyel megvédte a sz. szék ellenében, minőt egy királyunk sem fejtett még ki.

---

[1]) Epist. Math. Corv. II, 70.

[2]) U. o. II, 80.

[3]) U. o. 82. Erre vonatkozik az 1471-ki 19-dik törvényczikk is, mely javadalomvesztést, sőt halált mond annak fejére, ki az ország rendes biráit mellőzve, panaszával közvetlen a római kuriához folyamodik

[4]) Ld. a VI. czikket.

De nemcsak az egyház gyámkodásától akarta ő függetlennek látni királyságát, az oligarchia ellenében is hasonló erélyt és szilárdságot fejtett ő ki. Alig 15 éves ifju, kinek nemzetségfája is csak az imént, országnagygyá szegény nemesből lett atyja alatt sarjazott föl az uri rangosztály magasságáig, egy hatalmas, féktelen, daczos oligarchia ellenében vette kezébe a kormányrudat, és azt oly erélyesen, annyi szilárdsággal igazgatta, hogy az elébb oly féktelen oligarchia, néhány év mulva meghunyászkodva simult a törvény, s a királyi akarat alá. Ő rettenetes ostora volt az oligarchiának, midőn azt hatalmával visszaélni tapasztalta. — Egyes urak megfékezésében néha még az alkotmányos törvényeket is tullépte, Szilágyit, Vitézt, Csuport, Bánfyt, Hampót, Várdayt vétségeik miatt per nélkül fogatta el; és bár az ezt sajnosan tűrt urak néha zugolódtak is, őt önkényről, zsarnokságról vádolták is; de szigorán, szilárdságán megtört minden hatalmaskodásuk: és a nemzet, mely ezáltal a maga javát látta eszközöltetni, magasztalta igazságszeretetét. Azonban erőforrásainak korlátozottsága mellett nagy terveinek, vállalatainak végrehajtásához hatalmas alattvalókra volt szüksége, kik által gyámolíttassék; s e miatt neki nem volt szándokában féktelenségének korlátozása mellett hatalmát is csökkenteni az oligarchiának; sőt magában elég erőt érezvén, annak, valahányszor szükségét látta, korlátolására, még maga is nevelte a törvények határai közt gyakorlandó hatalmát. Kiket híveinek hitt, kiktől maga, s a nemzet iránt hasznos szolgálatokat tapasztalt, azokat a gazdagság és hatalom még magasabb fokára emelte, a kihalt nemzetségek helyébe újakat magasztalt föl szegény sorsból a legmagasabb polczra.

Ő azonban, bár maga s a törvény iránt föltétlen engedelmességet kivánt az uraktól, és kiméletlenül sujtotta a hatalmukkal visszaélőket, megfeledkezett arról, hogy nem fog mindig hozzá hasonló egyéniség ülni az ország trónján; elmulasztotta a megállapított jó rendet a jövőre is biztosítani az oligarchiának most ugyan vas kézzel elnyomott, de halála után annál inkább kitörhető féktelensége ellen, s némi újabb intézményekben vetni ellensulyt hatalmának. Ha az államkormányzat tanában még gyarló kortól tán felette sokat nem kivánunk, ugy gondoljuk, a megyék polgári életének bővebb fejlesztése által lehet vala ezen czélszerűleg s legjobban segíteni. Igaz ugyan, hogy e tekintetben tett is egynémit

a nagy király, midőn az 1486-ki törvénykönyvében (1. cz,) a nádori közönséges birószékeket eltörűlvén, a megyéknek jogot ad, hogy a király előleges engedelmével a főispán, s a megyei törvényszék által irtassa ki a latrokat, zsiványokat s egyéb gonosztevőket; vagy midőn ugyanazon törvénykönyvben (21. t. cz.) mindazon szabaditékokat, kiváltságokat eltörűlte, melyek által a nagyobb birtokosok fölös része fölmentette magát a bánok, vajdák, fő és alispánok itélőszékei alól, s csak a királytól vehetett itéletet. De ezen törvények korántsem voltak elégségesek korlátot szabni az oligarchiának, sőt azt tulajdonképen nem is illették. Az említett 1-ső t. cz. csak a közönséges rablókra s más gonosztevőkre terjed ki; a 21-dikben pedig csak az ugynevezett jobb módu birtokosok fosztattak meg ama kiváltságtól; a tulajdonképeni oligarchák, az örökös grófok, minők az Ujlakyak, Frangepánok, Szapolyaiak, Zrinyiek, Báthoryak, Rozgonyiak, Perényiek, Losonczyak, Hederváryak, Medgyesaljayak, Országok, Lindvayak, Bakosyak, a sz. györgyi s bazini, a corbaviai s más grófok, tehát épen az oligarchák, egyenesen kivétettek e törvény rendelkezése alól, kiváltságaikat a megyei hatóság alól azontul is megtartván [1]. A megyéknek sz. István óta az volt rendeltetése, hogy az urak hatalmát ellensulyozzák, féktelenségeit korlátozzák; de épen a leghatalmasabb urakat mentette föl Mátyás is a megyék hatósága alól. A megyék polgári életének bővebb kifejlesztése, hatóságaiknak minden rangu hazafira kiterjesztése alatta is elmaradt, és e mulasztás okozta főleg azt, hogy mihelyt a nagy király a szinpadról lelépett, életével, gyáva utóda alatt, hatása is megszűnt e tekintetben: az intézmények által nem korlátolt oligarchia, hatalmának tetőpontjára jutván, féktelenkedése, pártoskodása, viszályai által a hazát sírja szélére vitte. És ekkor tűnt ki leginkább, hogy az erély, a szigoru igazságszolgáltatás, mely Mátyás belkormányát oly dicsővé tette, czélszerű intézmények hiányában csak alamizsnához hasonlított, melyből

---

[1]) Az sem bizonyit e tekintetben sokat, hogy Mátyás országlásának vége felé megyei gyülésekben vetette ki a népre, s általok hajtatta be az adót, mert ez csak kivételesen, s alig történt többször egyszernél. Való igaz, a megyéknek nem annyira a király, mint az urak hatalmának megszoritására kellett volna szolgálni; de az urakat Mátyás is kivette a megyék hatósága alól.

a nemzet nagy tömegére a kormánya aranykorát visszasovárgó emlékezeten kivül egyéb alig maradt fen, mert az ország-polgári népjog nagy tőkéje majdnem kizárólag a főpapság és főnemesség kezei közt hagyatott. Igy értjük a népnek ama nevezetes szavát : meghalt Mátyás király, oda az igazság! Ezen egyszerű szavak, melyek legjobban illenek vala síriratául, nagyon találólag jellemzik nemcsak a Mátyás halála után beállott inséges kort, nemcsak az igazságszerető királyt, hanem az intézmények hiányát is, melyek az eláradt féktelenségnek gátot vethettek volna.

Mátyás egyébiránt közmondásos igazságszeretete mellett az alkotmányos igazgatásnak nem volt nagy barátja. Ő ugyan nem egyszer elismerte az országgyülést összehivó, vagy az adóügyben a vármegyékhez intézett leveleiben, hogy „a közügyeket köztanácskozások utján kell elintézni;“ tartott is országgyülést oly gyakran, hogy a rendek a sok gyülésre (hihetőleg csak azért, mert egy gyülés sem folyt le az adó megnagyobbitásának kérése nélkül) reáunván, végre maguk kérték a királyt azoknak elhalasztásáért; sőt a nemzet akaratának is, legalább színre, szabad nyilatkozatot engedett e gyüléseken : de a megalkotott törvényeket nem tartá meg mindig elég szigorral, midőn azok királyi hatalomgyakorlatát korlátolták. Ő ismerte nemzetét, mint senki jobban; tudta mennyire féltékeny az szabadságaira, mily igen ragaszkodik alkotmányos formáihoz, melyeket szabadsága védfalainak tart, s azért óvakodott is megsérteni e formákat. Ő a királyi hatalmat, mely megválasztatásakor megszoríttatott, majd minden gyülésen szélesebbre terjesztette; de ügyes politicája által, melynélfogva az alkotmányos formákhoz ragaszkodott, s újitásait ugy intézte, mintha azok a nemzet kezdeményzéséből származnának, s az övé csak a megerősités volt volna, meggyőzte a nemzetet, hogy egyedül ennek érdeke, java, dicsősége fekszik szivén. Nem volt országgyülés, melyen a jobbágyai adóztatását elébb annyira ellenzett nemesség neki rendkivüli adót nem szavazott; de nem is mulasztá el mindannyiszor megigérni a nemzetnek, hogy adót önkényesen, a rendek akarata s megegyezte nélkül soha sem vetend az országra; s igy elismervén s tiszteletben tartván a nemzet jogát, mindig elérte czélját. — Ezen politica, mely szerint magát a nemzet gondolkodása módjához ennyire alkalmazta, színleg mindent annak akarata szerint intézett,

mind hajlékonyabb eszközzé tette kezében az országgyülést, mind nagyobb tulsulyt szerzett személyében a királyságnak, ugy hogy még akkor is ritkán akadt komolyabb ellenzésre, midőn a közjó, kivált az igazság kiszolgáltatásának tekintetéből a törvényektől egynémiben eltért. És ha a nemzet őt ennek következtében sürgette is a koronázási törvények szigorubb megtartására, ezt is készséggel beiktatta a törvénykönyvbe; de aztán az urakat is annál nagyobb szigorral szorította a maguk alkotta törvények pontos megtartására.

Valamint belkormányában a személyválogatást nem ismerő igazságszolgáltatás, minden rendbontásnak s hatalmaskodásnak szigoru megtorlása, igazgatási gond és pontosság szerzett személyének oly népszerűséget, hogy emlékezete századok mulva is él a nép szivében: ugy hírnevét, dicsőségét a külföldön leginkább nagy hadvezéri tulajdonai alapították meg. Jobbára támadó háborukat viselvén, melyekben a csupán védelemre szánt, alkotmányos haderőt nem használhatá, mindjárt országlása kezdetén egy jelentékeny állandó zsoldos hadat rendszerezett, melynek számát utóbb időnként mintegy 30 ezerre szaporítá; ennek körülbelül negyed részét alkotta a világhírű fekete-sereg. A lovasság részben nehéz vértes, pánczélos vitézekből, részben könnyű lovasságból, huszárokból állott. A gyalogság ötödét mindig tüzfegyveresek, puskások alkották; a többiek három nemre oszlottak: pánczélos, nehéz gyalogokra, kik az ütközetben fal gyanánt megállták az ellenség rohamait, készebbek mind egyig elveszni, mint kijelölt helyökről távozni; paizsosokra, kik egymás mellé állított nagy paizsaikkal mintegy várat képeztek, melyben a többi fáradt katonaság magát kipihenheté s rendezheté; miden pánczélos és paizsos vitéznek egy-egy fegyverhordója volt; és végre a könnyű gyalogokra, kik szükség s alkalom szerint használtattak [1]). Magából ezen osztályozásból is kitűnik, hogy Mátyás egyéb vezéri tulajdonain kivül nagy rendszerező tehetséggel is föl volt ruházva,

---

[1]) Lásd erről bővebben magának Mátyásnak egy levelét. Epist. Math. Corv. IV. 252. kövv. E levélből tanuljuk azt is, hogy egy nehéz lovasnak 15, huszárnak 10. pánczélos és paizsos gyalognak 16, könnyű gyalognak 8 arany forint volt egy évnegyedi díja. Maga a fekete-sereg 400,000 aranyba, az egész sereg mintegy millióba került évenkint. Epist. Math. Corv. IV, 263. Kovachich: Formulae Solen. Styli 509. 87. 89. sz.

mely által szintugy, mint harczsorainak rendezése, mozdulatai által jelentékeny újitásokat tett a hadműtanban. E katonaság, melynek felette nagy gondját viselte, melynek fáradalmai- s veszélyeiben megosztozott, melylyel oly gyakran társalgott, hogy minden vitézét nevéről szólíthatá, imádta győzedelmes vezérét, mindamellett is, hogy a fegyelmet nagy szigorral tartotta fen [1]. Mátyás a határszélek védelmére is új rendszert alkotott; kapitányainak, várnagyainak részint készpénzben, részint sóban fizetvén az összesen mintegy 130 ezer aranyra menő díjakat [2].

Hogy a nagy királynak e hadi intézményei halála után nemsokára dugába dőltek, egyedül gyáva, tunya utódának hibája. Mátyás hibája ellenben, hogy kormánya alatt a nemzeti, alkotmányos honvédelem majdnem teljesen elhanyagoltatott. Támadó háboruiban a nemzeti fölkelő hadat, melynek rendeltetése csak védelem volt az ország határai közt, nem használhatván, a nemesség hadi szolgálatát jobbára adóval váltatta meg, s állandó katonaságát is inkább a minden viszontagságot tűrni tanult, tűrni készebb paraszt osztályból, ráczokból és csehekből alkotta, mint a nemességből. Arra nem gondolt, nem számított a különben oly előrelátó király, hogy jól rendezett, de az alkotmánytól, s a kor szükségeitől még nem feltételezett állandó hada, gyönge kormány alatt, mely elég államjövedelmet teremteni nem tudand, könnyen elenyészhetik; a nemességben pedig, melyet gyakorlatlanul, folytonos nyugalomban hagyott, a hősi szellem kialszik, s ekkép a honvédelem meggyöngülvén, a haza veszélybe sülyed. És valóban alig telt el pár év halála után, s már nem létezett a híres sereg; a gyakorlatlan, a harczoktól elszokott nemesség pedig honát megvédeni képtelen, avval együtt sebes léptekkel sietett veszedelme felé. Azonban óvakodjunk, a hon e veszélyének okát Mátyásiglan felvinni; a gáncs csak a gyáva utódokat érheti, kik még a reájok maradtakat sem birták fentartani.

Az anyagi érdekeknek Mátyás kora nem volt kedvező. Gyakori, hosszas háboruskodása, vagy csak ellenséges viszo-

---

[1] Bonfin Dec. IV. L. 7. és 8.

[2] Ld. Salariatus Regni Hung. Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 305.

nya épen azon országokkal, melyekkel Magyarországnak legélénkebb volt közlekedése, iparra, kereskedésre lankasztólag hatottak. — A hódító ozmánok barbársága azon nyereséges közbenjáró kereskedést is fölötte megcsökkentette, melyet felvidéki és erdélyi városaink szorgalmas polgársága a keleten Kaffa és Konstantinápoly felé hajdan nagy élénkséggel űzött. De mennél mostohábbak voltak a körülmények, annál inkább ügyekezett Mátyás a maga részéről megtenni mind azt, mi által az ipart, forgalmat gyarapíthatta. Ez magának is fölötte érdekében állott, mert a városok adójára, s a vámok és harminczadok jövedelmeire nagy szüksége volt mindenha. Ő ezen városok szorgalmas foglalkodásait különféle kedvezményekkel, szabadalmakkal segítette elő; a belföldi nyomasztó, törvénytelen vámokat eltörűlte; a haminczadot, mint föntebb látók, czélszerűbben szabályozta. Nagy előnyére vált a belforgalomnak, hogy ama rabló várakat, melyeknek apró zsarnokai karvalyként csaptak le fészkeikből az utazó kereskedőkre, a békés városokra, egyenként megvívta, lerontotta, az utak bátorságát helyreállitotta. A külkereskedésnek Morvával, Sleziával, Milanóval, Florenczczel, amott foglalásai, emitt barátságos viszonyai által uj utakat nyitott; Florencznek, Boroszlónak stb. az országban szabadalmakat biztosított. A fényűzés, a nagyszerű építkezések által, mikre nézve az ország egyházi s világi uraiban is követőkre talált, nem kevéssé élénkíté az ipart és kereskedést. — Az iparnak ama számos kézművesek által, kiket Olasz- és Németországból behozatott, nem kevésbbé jó szolgálatot tett, mint ama czéhszabályok által, melyeket több város iparosainak számára újonnan, megjavítva kiadott, s melyek egynémelyike még a XVII-dik században is mintául szolgált más községek iparosainak [1]). — A földmivelő osztály is nem kevesbbé

[1]) Ld erről bővebben „Az ipar és kereskedés története a vegyes házakbeli királyok alatt“ czimű munkámat. Történet. tudom. Pályamunkák I, 296. kövv. Több város iparosainak czéhszabályai és szabadalmai ismeretesek már; de Varasd polgáraiéi, melyeket Mátyás az 1480-ki Sz. Ferencz ünnepének 10-dik napján, Budán kiadott, tudtomra még nem jöttek napvilágra. Ime tehát, közlöm azokat Soprony vármegye levéltárának egy másából, kivonatban. Az okmány a városbeli fényesitők (politores), vargák (pellifices) nyergesek, szíjgyártók, dárda-, iv-, paizsgyártók és kovácsok részére szól. Megengedi nekik, hogy czéhtársulatot alkossanak, évenként egy czéhmestert válaszszanak, ki a társulatot

dicsekedhetett Mátyás pártfogásával, védelmével a féktelen urak ellenében. Ebbeli gondoskodását számos törvényein kivül, melyekkel a parasztok szabad költözési jogát biztositá, alig fejezi ki jobban valami, mint amaz ismeretes tette, Gömör vármegyében. — Fényes lakoma után a megvendéglett urakkal egy szőlőhegyre sétált, s ott magának és azoknak kapákat adatott kezébe. A fáradalmakhoz szokott király serényen ment elől a munkában; de az urak csakhamar belefáradván, szünetért könyörögtek. „Jól van, mondá ekkor komolyan a király, de tapasztalástok után soha se feledjétek, mennyi verejtékébe kerül a szegény parasztnak megszerezni azt, mit ti könnyelműen éldeltek; bánjatok tehát vele kimélettel.“ A nagy király ily tetteire való visszaemlékezések csalták aztán a Mátyás halála után eláradt féktelenség korában a nép szájára azon szavakat : „Vetne bár Mátyás király évenként háromszoros adót reánk, örömest eltűrnők, csak állana hatalmunkban őt visszahozni sírboltjából [1].“

Mátyás dicsőségének nem utólsó tényezője a tudományok s művészetek szeretete s ápolása. A kor divatos tudományaiban, szintugy mint a régi latin irókban járatos, azokkal még hadjáratai alatt is foglalkodó, a tudományt országában is terjeszteni ügyekezett. A budai, Zsigmond alapította egyetem már megszűnt volt; a pécsi pedig, mely Lajosnak köszöné lételét, még teljes virágzatban állt ugyan, de csak jogtudósokat nevelt; Mátyás tehát, Vitéz érsek ösztönzéseire, II Pál pápától engedelmet eszközölt ki egy új egyetem alapítására, mely egyéb tudományokra, s különösen a theolo-

---

igazgassa, s a mesterségekre vonatkozó pereket megitélje, ezekre nézve egészen kivévén őket a város biráinak hatósága alól. Mesterré csak az lehessen, kit a czéh és annak mestere befogad; az új tag a czéhbe felvétetésekor két arany forintot, négy font viaszt, s a czéh többi tagjainak egy ebédet köteles adni. Ki a czéhbe felvéve nincs, mesterségét a városban nem űzheti; ha űzné, műveit a czéhmester elkobozhatja, valamint azon idegen műveket is, melyeket a kereskedők a városba hoznának. A városbiró a czéhmestert ebben semmikép ne gátolhassa. E szabadalmak élvezetében a czéhtársulatot a bán és a főispán pártfogása alá helyezte.

Ezen varasdi czéhszabadalom a dunántuli országrészben sok ideig példányul szolgált más városok iparosainak biztositására. Nádasdy Pál Vas megyei főispán is, Mátyás e levelét idézte, midőn az uradalmaiban lakó mesterembereknek 1617-ben czéhszabadalmat adott.

[1]) Bonfin Dec. IV, Lib. VIII, 655.

giára is kiterjedne. — E főiskola azonban, mely 1467-ben valóban megnyilt s külföldről behivott több jeles tanárral, dicsekedhetett, tulajdonképen Vitéz érsek teremtménye s alapítványa volt, és az érsek halálával ismét feloszlott. Mátyás maga ennél egy sokkal nagyobbszerü tudományos intézetet tervezett, melynek az összes hazai tanuló ifjuság nevelő intézetévé kell vala válnia. A roppant épületnek azonban, mely 40,000 tanulót s azok tanárait lett volna befogadandó, csak alapfalai készültek el a budai vár alján, a mai vizivárosban; Mátyás, az osztrák háboru által hosszasan az országon kivül lévén elfoglalva, a nagyszerű tervet be nem végezhette [1]) E nagyszerű intézet, ha elkészültét a király kora halála meg nem akasztja, méltó társa lett volna az általa gyűjtött, korában páratlan budai könyvtárnak, mely körülbelül 50 ezer selyembe, bársonyba kötött s arany és ezüst kapcsokkal ellátott, részint irott, részint nyomtatott könyvet foglalt magában [2]), s melynek szaporítására folyton harmincznál több másolót és festőt tartott, s évenként 33 ezer aranyat költött; 1470-ben pedig Geréb László budai prépost felügyelése alatt Hesz András által könyvnyomdát állított föl.

A tudományoknál nem csekélyebb szeretettel ápolta a művészetet, kivált az építészetet, s mi avval szorosabb kapcsolatban áll, a szobrászatot s festészetet. Országot, világot látott nevezetes férfiak, mint például, a castellai püspök s pápai követ, bámulatra ragadtattak a fénytől, mely Mátyás udvarában csillogott, a művészet mindennemű kincseivel fölékesített, szintoly nagyszerű, mint szép budai s visegrádi palotáktól. Az említett castellai püspök, ki egy levelében Visegrádot földi paradicsomnak nevezi, nem kételkedik állítani,

---

[1]) Schier. Memor. Acad. Istropolit. Horányinál : Memoria Hung. III, 116. Kaprinai : Hung. Dipl. I, 71. Wallaszky : Tentamen Hist. litt. 59. és Conspect. Hist. Litt. 106. Toldy Ferencz : A magy. nemz. irod. történ. II, 18.

[2]) Mily pazar fénynyel készültek e könyvtár számára az irott codexek, mutatja ama páratlan szépségü Missale Romanum, melyet II Lajos özvegye Mária királyné, Budáról Brüsselbe vitt, hol az máiglan főéke a burgundi könyvtárnak. Festésein, melyek müvésziek, gyönyörüek, a florenczi Attavanti öt évig dolgozott. Több lapját egészen képek töltik be. Egy ily lapon Mátyás, Beatrix, Corvin János és több magyar ur miniatür arczképei léteznek. Aligha ez nem legjobb arczképe Mátyásnak.

hogy valamint Mátyáshoz hasonló király, ugy a budainál fényesebb udvar sem létezett Európában.

A nagy király hatalmas egyénisége a hazafiakra sem mulaszthatta el termékenyítő hatását. Mig tudományszeretete, s a tudósok iránti bőkezűsége számos külföldit, kivált olaszt [1]), — hadvezéri hírneve több német, cseh, morva kapitányt vont szolgálatába; a hazafiaknak is egy fényes, tömött koszoruja fogta őt körül, mind az egyházi, mind a világi rendből, kik az ő hadtudományának s más hadvezéri tulajdonainak hatása alatt kitűnő kapitányokká, statusférfiui s kormányzói iskolájában jeles kormányférfiakká fejlődének, kiket tudomány- s művészet-szeretetének és pártfogásának szintugy, mint fényűzésének példája hasonlóra ösztönözött.

[1]) Mátyásnak számos olasz tudós pártfogoltja közé, kiknek nevei ismeretesek, tartozik még „nobilis Franciscus Cynthius de Dionysiis, Civis Anconitanus, eques auratus, et Poëta Laureatus", kinek Mátyás több évi hasznos szolgálataiért 1487-ben a magtalanul elhalt gróf Frangenpán Márton birtokaihoz tartozott Bekar nevü tengeri várat adományozta. Datum Soprony die dom. prox. p. festum b. Urbani pap. a. d. 1487. Az adományos statutiojáról a zágrábi káptalan ugyanazon évi aug. 25-kén adta ki hiteles levelét. A király privilegialis adománylevele kelt az 1489-ki jan. 13-kán. Mind a három levél megvan a bécsi csász. titkos levéltárnak két iróhártyán lévő másolatán.

TIZEDIK KÖNYV.

Az oligarchiai féktelenség által okozott nemzeti sülyedés korszaka.

ELSŐ FEJEZET.

II Ulászló kormánya 1490—1516.

I.

Mátyás halálának hirére a nemzet nagy tömege őszinte bánatkönyeket hullata : érzé, hogy a nagy időket hanyatlás váltja föl. De volt a nemzetnek egy osztálya, mely örömét alig titkolhatá a szigoru, erőteljes, nagy király halálán. Mátyás a hatalmas oligarchiának, ha a törvény korlátain tulcsapongott, sulyos ostora volt; s ez most szabadabban kezde föllélekzeni : nyilván hallatá panaszait, mennyire elnyomta az elhunyt király önkényes uralkodása az ország szabadságait, de eljött ideje azokat visszaszereznie [1]).

Beatrix, a mellette volt urak megegyeztével, május 17-kére, már utközben, Komáromból kihirdette a királyválasztó országgyülést a Rákos mezejére [2]). Corvin János, a mintegy 20 éves liptai herczeg, bízva azokban, kik iránta még atyja életében hűséget fogadtak [3]), bízva az urak többségének pártolásában, kiknek nagy része atyjának köszönheté rangját, gazdagságát, bízva abban is, hogy a legjelentékenyebb várak és városok, Budával, Visegráddal, a koronával és kincsekkel hatalmában vannak, bízva végre a nemesség, s a nép őszinte ragaszkodásában, eleinte nem látszék kételkedni ki-

---

[1]) Igy irt két héttel Mátyás halála után Bártfa városához a király kegyeltjeinek leghálátlanabbika, Szapolyay István. Wagnernál : Analecta Scepus. IV, 22.

[2]) Kovachich : Vest. Comit. 406.

[3]) Veráncsics : Magyar. Történelmi Emlékek II. oszt. II, 4.

rálylyá választatásában. Pedig az egyházi s világi urak nagyobb része, épen a kiknek hálájára legtöbb oka volt számolnia, háta mögött már ellene esküdött, már másnak szánta a koronát. Várday Péter kalocsai érsek, bár vele Mátyás tulságosan is éreztette szigorát, és sem a pápa közbenjárására, sem barátai kérelmére mindeddig nem nyittatta meg visegrádi fogságának ajtaját, — ő mégis, jól tudván, hogy ez Beatrix műve, állhatatos ragaszkodással viseltetett a nagy király fia iránt. Ő már april 27-kén meginté a herczeget [1]), ne bízzék sokat az urakban; mert épen a leghatalmasabbak, mig szemben hűséget színlelnek, határozottan ellenzik igényeit. Corvin a jó barátot azonnal szabadon bocsátá, eltökélve, ezentul leginkább az ő tanácsait követni. — Kedvetlenül látták ezt Beatrix, s Corvin egyéb titkos ellenei; és hogy a szabad száju, nyers főpapot az udvarból eltávolítsák, azt költék róla, hogy fogságában megtébolyodott. És czélt is értek. Az egykor oly hatalmas érsek s főcancellár ezen annyira elszomorodott, hogy Budát odahagyta, s látván, hogy az ő ideje már lejárt, hogy fogsága alatt más csillagzatok tűntek föl a közvélemény egén, érsekségében megvonulva, részt sem kivánt többé venni a közdolgokban [2]).

Várday intése nem volt alaptalan. Bár a nemesség átalában, s az urak közől is számosan, köztök Ujlaky Lőrincz, Kanizsay György, Székely Jakab, Keserű István, Szécsy Tamás, a gazdag pécsi püspök Erneszt Zsigmond, Beriszló Bertalan vranai pörjel, s többen mások pártolták a herczeget; de épen azok, kik az ország ügyeibe legtöbb befolyást gyakoroltak, Dóczy Orbán egri püspök, a nádori tiszt helytartója, Pruisz János nagyváradi, Bakacs Tamás győri püspökök, Báthory István erdélyi vajda, Szapolyay István szepesi gróf s Ausztria főkapitánya, Drágfy Bertalan, Bánfy Miklós, Kinizsy Pál stb. másfelé hajlottak. Ezen oligarchák megunván Mátyás erőteljes kormányát, oly királyt kivántak, „kinek — mint Báthory mondá — üstökét markokban tarthassák [3])“, s árnyékországlata alatt a Mátyás szabta korlá-

---

[1]) Praynál : Annal. IV, 207.

[2]) Lud. Tubero : Comment. de temporib. tuis Lib. I. Schwandtnernél : II, 128.

[3]) A székelyek levele Ulászlóhoz, Engelnél : Gesch. der Nebenl. d. U. R. III, 46.

tokat lerontván, a királyi hatalmat maguk gyakorolhassák [1]). Ilyennek ismerték mindnyájan Ulászlót, a tunya, gyáva cseh királyt, kinek kormánya már Csehországban is gúny s megvetés tárgya volt; vagy öcscsét, Albert lengyel herczeget. Mind a ketten különben is jogot tartottak a magyar koronára, mint Erzsébetnek, Albert király leányának fiai. Volt még egy negyedik trónkövetelő is Miksa, római király, ki az 1463-diki szerződésre alapítá igényeit, mely atyjának s ezáltal neki is biztosítá az örökösödést Magyarországon Mátyásnak törvényes fimagzat nélkül történő halála esetében [2]).

Ulászlót pártolták a fentebb említett urak legtöbbjei, kivált pedig Szapolyay István, ki vele mindjárt Mátyás halála után titkos alkudozásba ereszkedett, s máj. 8-kán készült szerződése szerint kiköttette magának, hogy pártolásáért Ulászló, mihelyt királylyá választatik, a lengyelektől kiváltandó szepesi városokat, s Lubló és Podolin uradalmakat, Morvában pedig Kremsiert örök birtokul adja neki [3]). Albert herczeg pártja leginkább az ország éjszak-keleti, Lengyelországgal határos részeinek birtokosaiból állott; ezek feje volt Báthory vajda és Prényi István. Miksát az Ausztria szomszédságában lakó urak és Beatrix pártolták, ki nem kevésbbé epedve férj után, mint vágyva uralkodásra, őt kezével s általa a koronával ohajtá megajándékozni. De miután Miksa őt egy levelében anyjának nevezte, s azáltal értésére adta, hogy a házasság nincs ínye szerint, a megsértett nő Ulászlóra veté szemeit, s annak pártjától a házasságra reménységet nyervén, nyilván hozzá állott; egyszersmind, hogy magát a nemzet előtt, mint Corvin János által üldözöttet tűntesse föl, s igy ennek ügyét rontsa, a királyi palotából Dóczy püspök házába ment lakni [4]).

Corvin János nem birt atyjának nagyratörő, erélyes lelkével. A szép míveltségű, szelíd indulatu, minden jóra, nemesre hajlandó ifju, a trónon kétségkivül egyike lesz vala, ha nem is a legdicsőbb, de bizonyára legjobb királyoknak. De hiányzott benne a nagyravágyás felfokozottabb indulata,

---

[1]) Veráncsics, Magyar. Tört. Emlékek. II. eszt. II, 4.

[2]) Miksa lev. a rendekhez Schwandtnernél II, 453. kivonatban h) jegyzet alatt; és egy másik Bártfához Kovachichnál: Vest. Com. 408.

[3]) Schedius : Zeitschrift, az 1804-ki foly. IV, 317.

[4]) Tubero : Schwandtnernél II, 127.

mely az emelkedését gátló akadályokon erőhatalommal is képes legyen keresztültörni; hiányzott benne az erély, hogy a kezében lévő eszközökkel a koronát, ha másként nem megy, fegyverrel is kivívja; hiányzott a ravasz, cselszövő lelkület, mely ügyesen szőtt tervek, vesztegetés s más hasonló módok által tudott volna czélra jutni. Mig pedig ő mindent atyja érdemei után békésen várt a nemzettől, ellenei erélyesen működtek ellene.

Az országgyülés határnapja bekövetkezett, s Dóczy Orbán, Báthory István s mások zászlóaljaikkal Pestre gyülöngének. Szapolyay, pártja terve szerint, Bécsben maradt. A dunántuli s horvát- és tótországi urak értesülvén, hogy János ellen nagy ellenzék készül, igényeinek gyámolítása végett hadszedéssel késlekedtek. — Báthory az alkalmat használva, kevéssel Pestre megérkezte után, Albert herczeget királylyá kiáltatta ki; de az Ulászló- és János-pártiak hevesen ellentmondának, s bevárni kivánták a még teljes számmal meg nem érkezett nemességet. Végzéssé lőn, hogy addig is a trónkövetelők követei s ügyvivői hallgattassanak meg.

Ez junius első napjaiban a pesti főtemplomban történt. A tapasztalatlan, másokról is saját lelkének egyenessége szerint itélő Corvin a ravasz győri és váradi püspökök által oly annyira körűlhálóztatni engedé magát, hogy őket fogadta el ügynökeiül az országos rendek előtt. De bármily lanyhán szónokolt is a herczegért a két püspök, az elhunyt nagy király emlékezetének fölelevenítése oly annyira meghatotta a jelenlevő nemességet, hogy az Ulászló részére összeesküdt oligarchák, kiknek számát és sulyát most a Beatrix által megnyert Báthory vajda is növeszté, annak szavazatától félve, a választás napjának kitűzését különféle ürügy alatt mindaddig halogatták, mig a nemesség a várakozásba beleunt s költségéből kifogyván, junius közepe felé a maga kebeléből 60 képviselőt rendelt, és hazament [1]). Csak ezt várták az összeesküdt oligarchák. Mindjárt akkor olyféle híreket terjesztének, hogy Miksa Alberttel oly szerződésben egyezett meg, mely szerint az ország köztök fölosztatnék, amannak a nyugati, emennek a keleti rész jutván részül. E

[1]) Bonfin : Dec. IV. Lib. IX, 659. kövv.

hír befolyása alatt többen közőlök csupa jóakarat színlelése mellett oly szerződést ajánlottak János herczegnek, melynek, mint ők mondák, nem volna egyéb czélja, mint őt a jövendő bizonytalanságának tekintetéből örökölt javainak birtokában mindenesetre biztosítani, mely azonban közvetve lemondást foglalt magában a koronáról. Maguk álnok ügyvivői, Bakács és Pruisz püspökök is javaslák neki az ajánlat elfogadását; s a jóhiszemű, tapasztalatlan herczeg, azt junius 17-kén elfogadta. Az okmányban 33 egyházi s világi ur, — köztök Hyppolit esztergami érsek, Dóczy, Pruisz, Bakács püspökök, Báthory, Kinizsy, Bánfy Miklós, Drágfy Bertalan stb. — biztosítá őt, hogy ha a gondviselés, vagy a hazafiak többsége ugy akarván, magyar királylyá más választatnék, János herczeg Bosznia királyává fog koronáztatni, mi mellett még a tótországi herczegséget, s a horvát bánságot is birandja. — Tótországban joga leend a koronára visszacső javakat, melyek 50 házhelynél nem nagyobbak, bár kinek adományoznia, a köztisztviselőket tetszése szerint választania. Mindazon javak, melyeket atyjától bárhol nyert, örökös birtokában biztosíttatnak, kivéve Komáromot, Pozsonyt, Tatát, melyeket a leendő király tőle 40 ezer aranyon visszaválthat. — Ha e birtokok valamelyikéből törvényes uton kiforgattatnék, a fölperest a korona köteles kielégíteni. Liptó és Oppeln herczegi czimét megtarthatja, de mit Ausztriában, Sleziában és Lausitzban bir, a koronának visszaadja. Magvaszakadta után javai a koronára szállnak; de azokról, melyeket boldogult atyja adományából bir, barátai javára rendelkezhetik. Ha más, mint ő, választatnék királylyá, az ezen szerződést, mielőtt az országba jő, köteles megerősíteni. A koronát a herczeg addig is az urak kezébe adja [1]).

E szerződés János ügyének felette sokat ártott: az öszszeesküdt urak mellőztetését azóta elvégzett dolognak tekintették, s Ulászlóval haladék nélkül bővebb közlekedésbe ereszkedtek, neki Szapolyain kivül még többen is drágán adván el szavazatukat. Belátta tévedését nemsokára János is, midőn őszinte barátai Ujlaky, Kanizsay György, Beriszló s többen mások mintegy 7000 fegyveressel —, s ezek jelenléte által fölbátorítva, az elébb nevetségessé tett Várday ér-

---

[1]) Pray: Epist. Pocerum I, 378. Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 271.

sek is, megjelentek, s lépésének következményeire figyelmeztették. Az ellenpárt, hogy ezeket elbátortalanítsa, Dóczy által kijelenteté nekik, hogy az országgyülés Ulászlót már királylyá választotta: csatlakoznának tehát ők is a többséghez. De Ujlaky s felekezete erre azt válaszolják, hogy a nálok nélkül történt választást el nem ismerik; s a gyülést boszusan odahagyván, Budát védelmi állapotba helyezik. A szövetséges urak ellenben ostromra készülnek; Kinizsyt, Báthoryt s helyetteséül Drágfyt vezérökké nevezik. A békésebb indulatúak azonban fegyverszünetet eszközlenek; majd Budán a sz. Zsigmond vizi városi egyházában újabb tanácskozás tartatik, hol aztán hosszu vita után végzéssé lesz: menjenek mind a két felekezetből megbizottak Bécsbe Szapolyay Istvánhoz: a kit ő javasol, azt mindnyájan kötelesek elfogadni királyokul [1]). Ujlaky s társa nem tudták, mi történt Ulászló és a szepesi gróf között, s bármit is elébb hittek volna mint hogy a méltóságaira, roppant gazdagságára esztergami hajdukapitányból Mátyás által emelt férfiu jótevőjének fia iránt árulóvá legyen.

A nagyravágyó ember, midőn a követség, mely a királyválasztást az ő kezébe tette le, Bécsbe érkezett, magát szerette volna föltolni; de ezt tenni mégsem merte; fia pedig még igen gyönge gyermek volt. „Volnál fiam már ekkora, — igy szóla, János fiát karjainál fölkapva s férfi-magasságra fölemelve, az oligarcha, — most magyar királylyá tennélek [2])". A nagyravágyó szavak termékeny földbe estek a gyermek szivében: mihelyt felnőtt, főczélja a királyság lett. A követeknek Szapolyay oly választ adott, hogy Corvin János, nemcsak születése, de a miatt sem lehet királylyá, mivel ugy három hatalmas ellent vonna magára az ország; Miksát az atyja s az ország közt létező nagy gyűlölség miatt nem lehet megválasztani; Albertet hiba volna tapasztaltabb bátyjának elejébe tenni; csak Ulászló cseh királytól várhatja az ország a maga javát: ha az ország rendei mást akarnának is, ő, egymagára maradva is csak Ulászlóra adná szavát. A követek egyike, Pruisz nagyváradi püspök, Bécsből azonnal Sléziába

---

[1]) Bonfin e. h. 665. Tubero e. h. 129.

[2]) Herberstein: Rer. Moscovit. Comment. Wagnernél, Annal. Scep. IV, 34.

ment, s az ott táborozó fekete-sereget a maga pártja, s igy Ulászló szolgálatába esküdtette fel [1]).

Szapolyay István itélete Budapestre hozatván, Corvin János barátai tanácsára elhatározta magát, hogy fegyverrel vívja ki igényeit. Az alföldön még több erőt gyűjtendő, miután Budát Ráskay Balázs hűségére bizta s erős őrséggel látta el, a koronával és kincseivel, melyeknek egyrészét a Dunán hajókra rakatá, hívei kiséretében jul. elején Tótország felé indula. De az urak rendeletéből Báthory István s Kinizsy Pál a maguk —, s Hyppolit esztergami érsek és Dóczy Orbán egri püspök fegyveres népével, s a királyné nehéz lovasságával jul. 4-kén utána siettek, s Tolna megyében, a Sárvizén tul, a Csonthegyen táborozót utólérték s megtámadták. Kis Mátyás, Dombay Ferencz, a herczeg alvezérei, mindjárt az első rohamban elestek; majd Kanizsay György, Beriszló pörjel hetvened magukkal foglyul estek; Ujlaky, Székely Jakab, Kis-Horváth, Zsigmond pécsi püspök, a csatát veszve látván, futásban keresnek menekülést, s a herczeget is magukkal ragadják. A győztesek üldözés helyett az utban talált társzekerekre rohannak, s azokat felprédálják. A martalékban még a barátok is osztoznak; a már elébb Pécs felé indított szekereket futtokban maguk zsákmánylák ki, nehogy, mint mondák, ellenség kezére jussanak. Corvin, Ujlaky s társaik csak Pécs falai közt jutottak lélekzethez, hol Zsigmond püspök által vendégszeretőleg fogadtattak. A viszály, egyenetlenség a balsorsban hamar felburjánoz: igy történt Pécsett is, honnan Székely, miután magával a herczeggel is összeveszett, Stiriába sietett és Miksához pártolt; Ujlaky s a többiek jószágaikra távoztak. Corvin pár nap alatt mindazoktól elhagyatva látván magát, kik őt fegyverfogásra leginkább ösztönözték, maga is a drávántuli javaiba vonult [2]).

Kinizsy, Báthory a martalékkal, s a foglyokkal már jul. 11-kén visszaindultak Budára, hol a foglyok békére hittel köteleztetvén, szabadon eresztettek. Dóczy Orbán egri püspök, s mint nádori helytartó az országgyülés vezetője, pártja győzedelméről értesülvén, Corvinhoz, Ujlakyhoz, Zsigmond pécsi püspökhöz azonnal követeket küld, s őket a multak fele-

---

[1]) Bonfin e. h. 666.

[2]) Tubero e. h. 130. kövv. Bonfin 667.

désére és békes egyezésre szólítja; és hogy ebben annál könynyebben érjen czélt, s a trón birtoka iránt minden további viszálynak elejét vegye, jul. 15-kén a trónkövetelők követeit, az urakat és a nemesség megbizottait Sz. György templomába gyűjti, s ott Ulászlót a rendek akaratából megválasztott királynak kiáltja ki [1]).

Miksa római király s Albert herczeg követei azonnal távoztak, s kétség nem volt benne, hogy e két fejedelem boszut álland a vallott kudarczért. E kilátásnál a kettős háborúra a győztes oligarchia mindenekelőtt János herczeget és pártját kivánta megengesztelni. Dóczy és Bakacs püspökök a királynéval vállat vetve, a herczeg két leghívebb emberét s főtámaszát, Zsigmond pécsi püspököt és Ráskay Balázs budai tisztartót ügyekeztek pártjokra hajlítani s rávenni, lépnének maguk is közbe a herczegnél, hogy a béketöltételeket elfogadja. Zsigmond püspök és Ráskay, a további ellentállást lehetetlennek látván, engedtek, s tanácsukra a szelíd indulatu Corvin sem habozott sokáig. Hazafiui érzelmeitől ösztönöztetve, nem ragaszkodott tovább igényeihez, melyeket csak polgári vérrel lehetne érvényesíteni : a békét, a jun. 17-kén kelt szerződés alapján elfogadta, s a koronát átadta [2]). A koronával együtt veszté el a herczeg Bianca jegyesét is; mert a milanói udvar csak koronás főnek szánta a gazdag arát. — Bianca utóbb Miksa király nejévé lett.

E közben Szapolyay István Bécset Upor Lászlóra bízván, épen a legveszélyesb időben hagyta oda, midőn azt Miksa király megtámadni készült. Az ő befolyásával irattak aztán a király elébe adandó koronázási föltételek, melyek a királyi hatalmat oly igen megszorították. Egyebek közt határoztatott, hogy az egy arany forintnyi adó eltörültessék, a király Magyarországban lakjék, az urak tanácsa nélkül a pénzügyben semmit se változtasson, a Mátyás halála óta hozott s még netalán hozandó végzéseket megerősítse; Morva, Slézia az 1479-ki szerződés szerint mindaddig Magyarországhoz tartozzanak, mig érettök a váltságdíj le nem fizettetik stb. Ezen okmánynyal siettek aztán az urak követei, köztök Szapolyay, Ulászló elébe, ki 15 ezernyi haddal várakozott reájok az ország határain. Ulászló őket Farkashidán jul. 31-kén örömkönyűk-

---

[1]) Bonfin e. h. 668.
[2]) Bonfin e. h. 669.

kel fogadta s egyenkint megölelte; a koronázási föltételeket, s a János herczeggel kötött szerződést még az nap megerősítette. Szapolyay s mások sürgetéseire titkon még azt is hittel fogadta, hogy Beatrixet nőül nem veszi, mig azonban a körülmények ugy kivánják, üres szavakkal biztatandja. A király ezután aug. 9-kén nagy pompával vitetett Budára [1]).

De egy nappal később már öcscse, Albert herczeg is a Rákoson ütötte föl táborát felekezetével. Néhány nap mulva mindazáltal sikerült Ulászlónak őt oly föltétel alatt fegyverszünetre birnia, hogy királyságuk ügyét atyjok, Kázmér lengyel király intézze el; minek következtében Albert Szerencsig visszavonult táborával. Mihelyt öcscsét legalább a főváros szomszédságából eltávolította, Ulászló, Miksa királyt is megengesztelendő, Fodor István szerémi püspököt és Schellenberg cseh cancellárt békeajánlatokkal küldötte hozzája. A követek őt már Bécsben találták; mert Miksa, mihelyt a pesti gyülés eredményéről értesült, néhány ezer fegyverest rögtön összegyűjtvén, Stiriába tört, a hozzá pártolt Székely Jakabtól több erősséget átvett, s Ausztriába sietett; aug. 10-kén Neustadt, néhány nap mulva pedig Bécs polgáraitól is tárt kapukkal fogadtatván, a megerősített fejedelmi lakot, melyben Szapolyay őrségül Upor László alatt csak 400 magyart hagyott volt, azonnal ostromolni kezdé. Upor néhány rohamot vitézül visszavert; de a hely megtartását lehetetlennek látván, azt aug. végén, szabad elköltözés föltétele alatt átadta. Bécs példáját nyomban követte a neustadti vár; a brucki erősség átadására maguk a polgárok kényszeríték a városban vigyázatlanul időző s elfogott Tarczay Jánost. E három erősség után, a többi is jobbára vívás nélkül került Miksa kezére: Mátyásnak annyi ember- és pénzáldozatba került több évi foglalásai néhány hét alatt elvesztek. Ulászló követeit a bécsi fejedelmi lak megvétele után hallgatta meg Miksa, s válaszul adá: elégedjék meg Ulászló Csehország, Morva és Slézia birtokával; ő az 1463-ki szerződés által biztosított s az ország rendeitől is megerősített jogairól Magyarország

---

[1]) Bonfin e. h. 669. Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 270. Corp. Jur. Hung. I, 255. Tubero e. h. 139. kövv. Istvánfy: Hist. de reb. Hung. 2. l. (Az 1622-ki bonni kiadás).

birtokára nem hajlandó lemondani. És hogy oda mindjárt meg nem indult, csak a várlak ostrománál vett sebe gátolta [1]).

E körülmények közt Ulászló koronáztatásában remélt s keresett királyságának legerősebb támaszt vetélytársai ellen. Az ünnepély sept. 18-kán nagy fénynyel hajtatott végre Székesfehérvárott. A koronát maga a szelíd, könnyen megengesztelődött Corvin János vitte a díszmeneten a király előtt, ki e váratlan, meg nem érdemlett szerencséje fölött bőségesen hullatta örömkönyeit [2]).

De a korona nem szerezte meg Ulászlónak a remélt békét; vetélytársai igényeikről azután sem mondottak le, s a tehetetlen királyra, ki a koronázási ünnepélyről nem a táborba, hanem Budára pihenni ment, sulyos idők állottak be. — Atyja, a hozzávitt békebiróságban közte és Albert között mitsem végzett; anyja pedig a kedveltebb Albertet ohajtá látni a magyar trónon. A háboru mindjárt a koronázás után mind Miksa, mind Albert által azonnal megkezdetett.

Albert, kit Magyar Balázs, Perényi Imre, Rozgonyi István, Homonnay, Tarczay s más urak most sem szűntek meg pártolni, miután Eger vidékét felprédálta [3]), Kassát szállotta meg. A polgárok octob. elején megizenték a királynak, hogy két hétnél tovább nem lesznek képesek védeni városukat, sietne tehát mennél elébb segedelmökre. Ulászló Istenre kéré őket, védenék magukat ne csak két hétig, de tovább is; ily erős várost feladni, mely a közvélemény szerint az ellenséggel évekig daczolhat, nem válnék becsületökre [4]). Küldött is aztán a felvidékre némi segedelmet; de Kassát ez szintoly kevéssé mentette volna meg, mint Ulászló kérelmei s ösztönzései, ha a polgárok, látván mily pusztítást követnek el a lengyel hadak a környéken mindenfelé, városukat hasonlótól féltve, vitézül meg nem ótalmazzák [5]).

A római király e közben még nagyobb veszélylyel fenyegette a tehetetlen Ulászlót. Seregei már ennek koronáz-

---

[1]) Istvánfy I, 3. köv. Tichtel. Rauchnál II, 559. kövv. Bonfin Dec. IV, Lib. X. 675.

[2]) Bonfin Dec. IV. Lib. X, 677. Koronaőrökké ez alkalommal Dóczy püspök és Báthory István neveztettek.

[3]) Tubero e. h. 150.

[4]) Datum Budae fer. 4-a prox. post. fest. b. Lucae evang. a. d. 1490. Kassa városi levélt.

[5]) Bonfin Dec. V. Lib. I, 689.

tatásakor átlépték az ország határait. Soprony oly föltétel alatt hódolt meg neki, hogy elégedjék meg egyszerű igéretökkel, miszerint Ulászlónak nemcsak segélyére nem lesznek, hanem általa megtámadtatván, védeni is fogják magukat [1]), Corvin János elébbi párthívei Székely Jakab, Kis-Horváth, Bánfy, Thallóczy stb. majdnem mindnyájan hozzá csatlakoztak. — A Kanizsay testvérek, László, János és István, már sept. 28-kán nála voltak Bruckban s levelökben bizonyíták, hogy királyuknak csak őt ismerik el, hittel fogadván, hogy őt minden erejökből pártolandják [2]). Részint ezeknek segedelmével történt aztán, hogy Miksa Kőszeget, Szombathelyt, Zágrábot s utóbb, nov. 8-án, a bécsi püspökség igérete által megnyert ifjabb Vitéz János püspöktől átadott Veszprémet, nov. 16-kán pedig rövid vívás után Székesfehérvárt is elfoglalta. Az önző oligarchák, s a gyáva király alatt annyira jutott az ország Mátyás halála után néhány hónap alatt, hogy még a nagy király sírját is feldúlta az ellenség [3]).

És pedig még fenállott, s Morvában, Sleziában feküdt a boldogult király világhírű fekete-serege; de Ulászlónak nem volt pénze, hogy azt onnan a haza védelmére levezettesse. Beatrix, ki most rokonánál Hyppolit érseknél Esztergamban tartózkodott, igért ugyan pénzt a királynak, de elébb biztosíttatni kivánta magát általa a házassági igéret teljesítése iránt; különben avval fenyegette Ulászlót, hogy felvidéki várait Albertnek adatja át. Ulászlónak mindenkép meggyűlt a baja, s nem tudott magán másként segíteni, mint hogy néhány hivével Esztergamba menjen, s azok előtt ünnepélyesen megujítsa Beatrixnak a házasság igéretét, föltéve mindazáltal, hogy azt előbb az országgyülés is megerősítse[4]). Beatrix utóbbi vallomásai szerint, Ulászló a puszta igéretnél

---

[1]) Miksa lev. Geben zu Prodersdorf im Veld am Sand Matheystag im 1490. A Soprony városi levéltárból. A polgárok ezen egyességöket mindjárt tudatták Ulászlóval, ki aztán oly választ iratott nekik, hogy „licet dispositio ipsa satis nobis gravis esse videatur; tamen quia... extrema compulsi necessitate . . . fecistis, vobis imputare non possumus. Dat. Budae die dom. p. p. fest. b. Dionysio mart. a. d. 1490." Szinte a sopronyi levéltárból.

[2]) Actum Pruck circa Flumen Leittaw 28-a mens. sept, a. d. 1490. A bécsi titk. levélt. ered.

[3]) Bonfin Dec. V. Lib. I. Istvánfy Lib. I, 8.

[4]) Bonfin Dec. V. Lib. I, 686. és Lib. II, 694. Istvánfy Lib. I, 7.

és szavaknál ez alkalommal még tovább is ment volna négy szem között Beatrixxal, hogy ennek férj utáni sóvárgását kielégítse [1]). — Igy aztán a némileg lecsillapított királynétól pénzzel elláttatván, a fekete-sereg lejöttét megrendelhette Ulászló.

De mire ez leérkezett, akár a csekély erősségű Budát is megvívhatta volna Miksa király. Szerencsére zsoldosai a zsákmány felett Fehérvárott összevesztek, s fizettetlenségök miatt is annyira lázangani kezdének, hogy Miksa, miután sem fösvény atyjától, sem az e miatt zaklatott dúsgazdag pécsi püspöktől pénzt semmi módon nem kaphatott, az elfoglalt városokban mindenütt őrséget hagyván, seregével decemberben visszaindult [2]).

Ulászló ennek hirére kissé fellélekzett, kivált miután a fekete-sereg is megérkezett, s a Fehérvár elveszte miatt megszégyenült urak közől is néhányan kiállították zászlóaljaikat. E haderővel Ulászló mindenekelőtt Kassát s annak vidékét akarta fölmenteni öcscsének amazt folyton vívó, emezt kegyetlenül pusztító hadaitól. A hadjárat 1491 elején indult meg. Mielőtt a király Kassához ért, Szapolyay a Szepességből ötödfélezer fegyverest hozott táborába, mely aztán Albertet némi csatározások után arra kényszeríté, hogy bátyjától békét kérjen. Az alkudozások tehát nemsokára megkezdettek. A baráttá lett Pruisz János váradi püspök unokaöcscse és utóda, Bálint és Bakács Tamás püspökök, kik Ulászló részéről némely más urakkal az alkudozásra kiküldettek, február 20-án a következő békét kötötték meg a lengyel Alberttel : Ez bátyját magyar királynak ismeri, s kárpótlásul Sleziában néhány herczegséget kap, a mennyiben pedig azok más kézen volnának, mig kiváltatnak, kész pénzben huzandja azok jövedelmeit. Ha a szerződő felek Miksát igényeiről a magyar koronát illetőleg lemondásra birhatják, s Ulászló örökös nélkül hal meg, a korona a rendek megegyeztével Albertre szálljon. Mig Albert a glogaui herczegség birtokába tényleg be nem jut, Eperjest és Kis-Szebent zálogul tartsa [3]).

E közben a római király minden módon oda működött,

---

[1]) VI. Sándor pápa lev. Ulászlóhoz Praynál : Annal. IV, 249.
[2]) Bonfin D. V. Lib. I, 689. köv. Istvánfy e. h. 11.
[3]) Bonfin 690. kövv. Istvánfy 13. A békelevél Praynál : Annal. IV, 219.

hogy hadjáratát ez évben megújítva, magát egész Magyarország birtokába behelyezhesse; de sem atyjától, sem a rendektől nem nyerhetett segedelmet s kénytelen volt tűrni, hogy mult évi foglalmányai 1491 folytában egyenként elvesztek. Mihelyt ugyanis Ulászló a tavasz elején Kassáról Budára visszament, az országtanács Fehérvár s a többi városok viszszafoglalására azonnal hadjáratot határozott. Szégyenlék az urak, hogy a királyok koronázási s temetkezési városa ellenség kezén van, ki e fölött még a szomszéd vidéket is háborgatja az elfoglalt városokból. Báthory István tehát tetemes erővel indult meg junius elején, és miután Kinizsy Pál is, ki a tavaszszal egy az országba tört és majdnem Nagyváradig zsákmánylott török hadat megvert, hozzá csatlakozott, Fehérvár német őrsége jul. végén megadta magát. E közben más dandárok Veszprémet és Szombathelyt vívták; emez rövid időn megvétetett, de Veszprémből csak az őszön lehetett eltávolítani a német őrséget. — Miksa király Corvin Jánost a mult évben nem szűnt meg csábítgatni a maga pártjára, miért Ulászló némi gyanúval is viseltetett a herczeg ellen, s őt Dóczy püspök által ügyekezett megerősíteni a maga hűségében. — Corvin, hogy a királyt meggyőzze, miképen semmi szándéka sincs elpártolni, elébb őt Kassa alá követte a maga dandárával; majd midőn Fehérvár vívása megindult, ő a zágrábi várat szállotta meg, melyet 600 német katona őrzött Miksa részére. A fontos várnak, mely az eleségszállítmányok elfogására s egyéb zsákmányoló kalandok intézésére különösen alkalmas volt, hamar segedelmére sietett Székely Jakab, a római király pártosa. Közeledtéről értesülvén, Corvin azonnal elejébe ment, s őt egy véres csatában megverte. Az erősség, melynek vívása ezután újabban nagy tüzzel megkezdetett, segedelmet sehonnan sem remélvén, kapuit a győzőnek nemsokára megnyitotta [1]).

Miksa király, kit a pénzhiány folyton tétlenségben tartott, már attól kezde félni, hogy a győzedelmes magyar hadak, miután őt foglalmányaitól egyenként megfosztották, Ausztriába teszik át a háborut, hol még egynémely erősségben fentartották magukat a magyar őrségek. Ő tehát, mihelyt Székesfehérvár megvételéről értesült, azonnal béke követe-

---

[1]) Bonfinius Dec. V. Lib. II, 695. Istvánfy Lib. II, 15. Pray: Epist. Proc. I, 25.

ket küldött Ulászlóhoz. Ez annál örömestebb hajlott a békére s küldé Pozsonyba, mely az alkudozások helyéül kitűzetett, a maga követeit, minthogy Albert, mivel a békekötés föltételei eddigelé nem teljesíttettek, ismét újabb hadat hozott az országba, Sztropkot elfoglalta, s pártfeleit, kiket a király sulyos betegségéről elterjedt hír megszaporított, Szerencsre gyülésbe hívta. De szerencséje most sem volt kedvezőbb. Értesülvén, hogy a király egészsége jobbra fordult, Szapolyay pedig erős haddal indult meg ellene, ezt be sem várá, hanem miután Tokay vidékét feldúlta, s onnan mintegy kétezer hordó bort elrablott, ismét visszavonult [1]).

Pozsonyban ezalatt Bakacs Tamás győri püspök s főcancellár, Báthory István, Ország László, Rozgonyi László és még négy cseh ur sokáig sikeretlenül alkudoztak a római király követeivel, kik erőnek-erejével a Fridrik s Mátyás közt 1463-ban kötött szerződést, mely által a magyar királyság örökösödési joga Fridrik nemzetségének igértetett, akarták a békekötés alapjává tenni. Novemb. 7-kén végre a következő pontokban egyeztek meg az alkudozók: A magyar korona Ulászló fején marad s halála után figyermekeire, de ha örököse nincs, Miksára s utódaira szálland. Ulászló ezen örökösödési szerződést országul is megerősítteti; sőt a királynak minden utóda, minden új püspök, nádor, erdélyi vajda, horvát bán, temesi és pozsonyi főispán és koronaőr stb. köteles azt esküvel megerősíteni. Ulászló Miksának mind azt visszaadja, a mi Ausztriában, Stiriában még magyar kézen van, viszont Miksa is kiüríttei mindazon helyeket, melyek Magyar- és Tótországban még birtokában léteznek, kivéve, melyeket még Erzsébet királyné zálogosított el Fridriknek; ezek csak a zálogbér lefizetése után esnek vissza Ulászlóra. Ez mindazáltal Fridriknek a még Mátyásról maradt százezer aranyról szóló kötelezvényét visszaadja, Miksának pedig hadi költsége fejében két év alatt szinte annyit fizetend stb [2]).

---

[1]) Oklev. Praynál: Hist. R. H. II, 506. Szirmay Not. Com. Zempl. 44. Bonfin e. h. 697.

[2]) A hosszu okmányt közli Kollár: Auct. Dipl. ad Urtin. Vel. 238. Pray: IV. 231. A magyar követek közöl Báthory, Ország, Rozgonyi saját kezeikkel nem tudták aláirni neveiket. Kollár azon példányról adta ki az okmányt, mely a magyar követektől iratott alá. A másik szinte nov. 7-kén kelt s Miksa követeitől aláirt példány bevezetése ezek nevét sorozza el. Ezen két példányon kivül még 3-ban létezik a békelevél,

Miksa királynak volt oka örűlni e föltételeken, melyeknél jobbakat, ha győzött volna sem igen kivánhatott; de Ulászló nem kevés gyávaságot árult el, midőn öt napra az alkudozás befejezése után körleveleiben a legnagyobb öröm kifejezéseivel, mint valamely rendkivül szerencsés eseményt hirdette a vármegyéknek a gyalázatos békét. A visszatért követeket azonban a Budán volt urak többsége nagy kedvetlenséggel fogadta, s közőlök csak 15-töt sikerűlt reábirni Ulászlónak, hogy azt aláirják; de ő azt, bár sokan árulásról beszéltek, s nyilván hallatták, hogy „készebbek ezerszer meghalni, mint a németek szolgaságába esni [1])“, december 6-kán mégis megerősítette [2]).

Albert, alig hogy hirét vette e békekötésnek, mely őt a trónöröklésből kizárá, boszuságában már ismét fegyvert ragadt s Eperjesről kegyetlenül pusztítá a szomszéd megyéket; de Szapolyay Istvántól decemb. 24-kén egy véres ütközetben megveretvén, kénytelen volt a mult évi békeföltételekkel megelégedni, és a zálogos Szebent és Eperjest is visszaadni [3]).

Az országgyülés, melynek a pozsonyi béke megerősítésül elébe terjesztendő vala, az 1492-ki febr. 2-kára volt kihirdetve [4]). A nemesség oly nagy számmal gyűlt össze az elhírhedt békeokmány meghallgatására, hogy terembe nem férvén, a gyülést a Sz. György terén kellett megnyitni [5]). Előre is zajos jelenetektől lehetett tartani az ingerűlt nemesség részéről. A király tehát a gyülésbe lépvén, inté a rendeket, hogy tekintetbe vevén az idők sulyát, fogadnák el a békeföltételeket. A király magyarul nem tudván, csehül szólott,

---

melyekben t. i. Ulászló — dec. 6-kán —, Fridrik Linczben az 1492-diki jan. 4-kén —, és Miksa Inspruckban az 1491-ki dec. 20-kán erősítik meg azt. Mind az 5 létezik a béesi levéltárban Miksa követei közöl kettő: Hohenecki Spawr Máté, és Kis Horváth János szinte nem tudtak irni.

[1]) Istvánfy Lib. II. 19. Bonfin e. h. 700.

[2]) Kollár e. h. 260. 262.

[3]) Bonfin e. h. 700. köv. Istvánfy L. II, 20. köv.

[4]) Kovachich : Vest. Com. 414.

[5]) E sz. györgy-téri gyülést ugyan mind Bonfin (700. l.), s mind — ugylátszik utána — Istvánfy mindjárt a követek megérkezte utánra teszik, de meggondolván, hogy a király e gyülésen trónbeszédet tartott, e gyülést egynek kell tartanunk az országgyüléssel. Istvánfy maga is „rendeknek“ nevezi a hallgatóságot.

s beszédét Bálint nagyváradi püspök, ki mint morva anyának fia, e nyelvet is érté, magyarázta meg a gyülekezetnek. Már e körülmény is nevelhette az ország rendeinek kedvetlen hangulatát; de még inkább elmérgesedett az, midőn Bakacs Tamás püspök és cancellár szólott a király után, egyelőre is a Mátyás király halála óta pártzajlongásoktól elárasztott, két ellenségtől egyszerre megtámadt s ellentől és baráttól sanyargatott ország állapotával ügyekezvén igazolni, vagy legalább mentegetni a békeföltételeket. E rajz nemcsak hogy czélját nem érte el, hanem megnyugvás helyett súlyosabb aggodalmakat ébresztett a jövendő iránt, s bizalmatlanságot a kormány ellen, mely alatt az ország már e rövid·korszak alatt is oly mélyen sülyedt Mátyás-kori hatalmából, jólétéből. Felolvastatott azután a békekötés okmánya; s az indulatok az olvasás közben fokról-fokra felgyuladtak. Az első pontok, melyekben Ausztria, s annak még magyar kézen lévő részei is, minden kárpótlás nélkül visszaadatni igértetnek, az elégületlenség zugásával fogadtattak. Midőn pedig azon czikkre kerűlt a sor, melyben a királyság örökködése Miksának biztosíttatik, a többé nem fékezhető indulat nagy zajban tört ki. A békeokmányt szolgasági szerződésnek, az azt megkötött biztosokat honárulóknak nevezték, s fejökre halált kiáltozának. Bakacs és a jelenvolt német követek, kik a nemzet megerősítését hazavinni jöttek, csak bajosan menekűlhettek a királyi palotába. A zajt utóbb a köztekintélyű Báthory valamennnyire lecsöndesítette ugyan; de az ingerűlt kedélyeket megnyugtatni ő sem volt képes. A nemesség a gyülésből szétoszlott s magán gyülekezeteket tartott, melyekben a kedélyek még inkább fölingereltettek. Az utczák szögleteire, a templomok ajtaira iratok ragasztattak, melyek által a rendek fölhivattak, inkább fegyverhez nyulniok és szabad nemzethez illő harczban veszniök el, mintsemhogy ily káros és gyalázatos békét fogadjanak el. — A királynak azon igérete végre, hogy a békeföltételek módosíttatni fognak, a nemességet valamennyire lecsöndesítette. — Nehogy pedig a zaj megújuljon, a békéről többé szó sem tétetett nyilvánosan; de alattomban mindent ráfordított Ulászló, hogy az urak közől mennél többektől nyerjen ki okmányokat, melyekben a békét elfogadják, megerősítik, mi aztán sikerűlt is néhányaknál. — A tizenöt uron kivül, kik ezirant még november 29-dikén adták ki okmányu-

kat [1]). Corvin János, Szapolyay István, Kinizsy, Ujlaky, a Frangepánok, Blagayak, Zrinyiek s többen mások, részint még a gyülés alatt, részint azután helybenhagyták a békekötést [2]).

A gyűlöletes tárgy mellőztetvén, a rendek a törvények alkotásához fogtak. Ezek közől némelyek igen nagy fontosságuak, s mint az ország állapotának, s a jövendő események okainak ismeretére kulcsul szolgálók, kissé bővebb előadást érdemelnek.

1. A királyi hatalom még inkább megszoríttatott. Azokon kivül, mik a királynak az országba jöttekor elejébe terjesztettek, s most újra megerősíttettek, rendeltetett: a király a főrendek befolyása nélkül hűtlenségi bűnben ne itéljen, s 400 teleknél többet egyszerre senkinek ne adományozhasson; az ország lakosaira, akaratjok ellen, ne szálljon. Mátyás adó- s harminczad-törvényei eltörűltetvén, a régi kamarai nyereség (egy-egy telektől 18 denár) —, Erdélyben az ötvened, Horvátországban a menyétadó —, a harminczadra nézve Lajos, Albert és Zsigmond törvényei s ezekkel együtt az urak és városok régi kiváltságai állíttattak helyre. Királyi jövedelmekül ezen kivül a koronai javak s azokban a kilenczedadó, a szászok és királyi városok adója, a só- és érczbányák tüzettek ki.

2. Az igazságszolgáltatás tekintetében: a rögtön-itéletek, t. i. az ugynevezett kikiáltott gyülések, s a nádori köztörvényszékek a megyékben eltörűltettek, szabadságában hagyatván a nemességnek, ha a rablások igen elhatalmasodnának, a nádori törvényszéket a királytól kikérni. Eltörűltetett továbbá a törvénykezési párviadal, s a háromszori kikiáltás. A nyolczados törvényszék Sz. György és Mihály napján mulhatlanul megtartassék, s azon az ország rendes főbiráinak ketteje jelen legyen, a többiek helyetteseiket küldhet-

---

[1]) Kollár e. h. 260. Ezen urak nevei következők: Osvát zágrábi, Bálint váradi, János csanádi, Miklós váczi, István szerémi, György nyitrai, Lukács bosnyai püspökök, a fehérvári prépost, János és Péter bazini és sz. györgyi grófok, Losonczy László tárnok-, Drágfy Bertalan ajtónálló-, Thuróczy György pohárnok-mesterek, Dóczy Péter, Gersei Pethőfy Miklós.

[2]) Mindezen okmányok Miksához küldettek, s a bécsi császt. titkos levéltárban máiglan megvannak. Ezek közt találtatik Kolozsvár, Szeben, Medgyes városok, és a hét szász szék okmánya is.

vén. Az 1486-ban rendelt, s a megyei közönségtől évenkint választott esküdtbirák, annyira meguntták már a helyhatósági hatalomnak ezen oly hasznos, szabad nemzethez oly igen illő gyakorlatát, hogy az 53-ik t. cz. ezen esküdtszékeket, mivel ugymond a nemességet nagyon fárasztják, eltörűlte, s a biráskodást ismét a fő- vagy alispánból és a szolgabirákból álló törvényszékre, a végrehajtást pedig a király és a káptalan emberére bízta. A főtörvényszék itéleteinek végrehajtói a fő- s alispánok és szolgabirák maradtak.

3. A honvédelem rendszerében is nevezetes változások tétettek. A főrendeket Mátyás több izben kötelezte az ország határain kivül táborozni olyankor is, midőn a derékhad föl nem kelt. Az urak ez ellen most óvást tőnnek s törvényül iratták, hogy az országon kivül táborozni sem maguk, sem telekkatonáik ne kényszeríttessenek, s az ország fegyveres ereje átalában csak akkor szólíttassék felkelésre, midőn a királyi s tiszti banderiumok (t. i. a nádoré, az országbiróé, az erdélyi vajdáé, a horvát báné, a székely és a temesi grófé stb., kik a királytól zászlóaljaikra zsoldot kaptak) az ellenség visszatorlására elégtelenek. Nevezetes azon törvény is, mely szerint a főpapokon, az ország zászólsain, s az örökös szabad grófokon kivűl minden más urak a vármegye közös zászlója alá köteleztettek állítani telekkatonáikat, egyet minden 20 telektől. A banderiumok létszáma 500-ról, 400-ra szállíttatott, mely felében nehéz, pánczélos, felében könnyű, huszár lovasságból álljon. — Az egy telkes nemesek közől 12 tartozott egy jól fegyverzett lovast állítani a megyei zászló alá [1]).

4. Méltó panasza volt a nemességnek az urak ellen, azon már szokássá vált fogásuk miatt, miszerint, hogy a legfontosabb ügyeket maguk dönthessék el, az országgyülésre annak határnapjánál 15—20 nappal is később jőnek, midőn a szegényebb nemesség, költség hiánya miatt, miként az utólsó királyválasztáskor is történt, haza menni kénytelen. Ez okból rendeltetett, hogy ezután négy napon tul senki se várassék, s akkor a jelenlevők bármi fontos ügyben is érvényesen végezzenek.

A gyülés végén a nádori hivatal is betöltetett Szapolyay István személye által. Még ezelőtt történt, hogy Várday

---

[1]) Ld erről bővebben: A honvédelem történetének vázlata, czimű munkámat az academia évkönyveiben.

Péter kalocsai érsek, a királynak Beatrixxal való házasságát is szőnyegre hozta; mert a királyné ismét igen sürgette az igéret teljesitését. Mint előre látható vala, a rendek Ulászlónak ezen magtalan, cselszövényes asszonynyal való házasságában már csak azért sem egyeztek meg, nehogy örökös nélküli halála Miksának nyisson a trónra utat. Beatrix igy elutasítva sem szűnt meg sürgetni a nápolyi király, s a pápa által a házassági igéret teljesitését; de vágya nem teljesedett a fondor nőnek, ki Mátyás tanácsait és rendelkezéseit megvetvén, egyik főoka volt, hogy a nagy király nagy reményű fia mellőztetvén, a tehetetlen Ulászló ült a trónba.

Mig a rendek a törvények felett tanácskozának, a király követeket küldött volt Miksához, hogy ezt, ha nem is a süker reményében, legalább igérete szerint, a békekötés föltételeinek módositására felhívja. A követek a törvénykönyv megalkotásakor még nem tértek vissza; miért a király, hogy a békeokmányt még egyszer a rendek elébe hozhassa, a törvénykönyv megerősítését a követek hazajöttéig akarta halasztani. Történt ezalatt, hogy More György két szekér török fejet hozott Budára azon csatából, melyben bátyja, Fülöp szörényi bán, egy a széleken kalandozó török hadat megvert volt [1]). Kivánt alkalom volt ez a nemességnek, mellőzni a pozsonyi béke újabb tárgyalását; s azon ürügy alatt, hogy a török az országot fenyegeti, daczára a király intéseinek, mielőtt a törvénykönyv formaszerint megerősítve kihirdettetnék, szétoszlott s felkelésre készült. E készület pedig újabb zavart támasztott; mert a nemesség azt kivánta, hogy mindazon egyházi s világi urak is, kik az új törvényben, mint külön zászlóaljjal birók nem említtetnek, a megye zászlója alatt állítsák ki telekkatonáikat; mivel pedig az érdekelt urak ellenszegűltek, a nemesség fegyvert ragadt, s azok jószágait pusztítani kezdé. A király ezért keserű szemrehányást tett a nemességnek, hogy igy hálálja meg jóságát, melylyel nemcsak régi szabadságait helyreállította, hanem azokat újakkal is szaporította, minőket soha egy királytól sem várhatnak. S e fölött „még békét is szereztünk számotokra, ugymond, minőnek ember emlékezete óta nem örvendhettetek.“ Igérvén aztán, hogy a homályos új törvényczikket (a 21-diket), mely e zavargásra okul szolgált, a jövő országgyülésen bővebben ér-

[1]) Bonfin D. V. L. II, 702.

telmezendi, minden további zavargást hűtlenségi büntetés alatt megtiltott [1]).

A csend végre helyreállt a megyékben, a nemesség mindenütt szétoszlott. De a veszély, melyet elébb a nemesség csak azért híresztelt, hogy annak ürügye alatt az országgyűlésről hazamehessen, nemsokára tényleg beállt. A török Szörény várát vívni, s onnét a temesi tartományt dúlni kezdé. Szerencsére az alföld nem vala készületlen. Czobor Márton, kit a kormány még a mult évben küldött volt a szultánhoz, hogy a lejáró fegyverszünetet meghosszabbittassa, miután Bajazedtől hosszasan letartóztattatott, juniusban azon hírrel tért meg, hogy az ország nemsokára megtámadtatást várhat a törököktől, mert Bajazed csak azon föltétel alatt volt volna hajlandó meghosszabbítani a fegyverszünetet, hogy a zsákmányló török hadak a német tartományokba bántatlanul mehessenek keresztül Tótországon. E hírt Szörény megszállása csak néhány hét mulva követvén, Kinizsy elég időt nyert a fekete-sereget az alvidékre vezetni; melylyel aztán a török hadat megvervén, s foglyait iszonyu kegyetlenséggel kivégeztetvén, a várat fölmentette [2]).

E diadal után azonban maga a Szeged tájára szállított fekete-sereg is nyugtalankodni kezdett, rég elmaradt zsoldja miatt. Pusztításaikról annyi panasz érkezett Budára, hogy a kormány végre rendeletet küldött Kinizsyhez, fenyitené meg a rakonczátlanokat. Kinizsy, mintha a török ellen készülne, egy erős hadat és nagyszámu kaszás népet gyűjtött össze az alföldi megyékben. A fekete-sereg azonban korán értesült szándékáról, s Halas mellett megerősített táborba szállott. De oda is követte őket Kinizsy, s miután kaszás népét jobbról s balról cselbe állította, lővészei s lovassága által addig ingerelte a feketéket, mig azok táborukból kimenvén, az előttök megfutamlott támadókat űzőbe vették. A futamlást mindaddig színlé Kinizsy, mig a feketehad jó messze eltávozott táborától; ekkor azonban futó hadát megállítá, s mig maga nehéz lovasságával a lázadók közé vágtatott, őket egyszersmind a kaszások által is minden oldalról körül fogatta. A lázadók, kiknek lovai a kaszásoktól igen sokat szenvedtek, mi-

---

[1]) Az oklevélben, melyet Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. II, 238. Katona XVII, 284. közöl az évszám 1492-re igazítandó.

[2]) Bonfin : Dec. V. Lib. III, 703. Istvánfy 25.

után közőlök négy, mások szerint hétszáz elesett, végre megadták magukat. Kinizsy ezután a bűnösebbeket fölakasztatta. A vert hadnak, melyet a király teljesen feloszlatottnak nyilatkoztatott, egyrésze a királyi, nádori s más tiszti zászlóaljakban lépett szolgálatba; a többiek, mintegy háromezeren nemzetiségökre csehek, morvák, miután esküvel fogadták, hogy e vereségökért boszut nem állanak, Haugwitz hadnagyokkal Ausztriába mentek, s Morva szélein emelt erősségeikből mindaddig űzték dulásaikat Ausztriába, mignem 1493 folytában ott is megveretvén, részben kivégeztettek, részben szétverettek [1]). Ez lőn sorsa Mátyás győzhetetlen, világhírű fekete-seregének, mely pontosan fizetve s kellő fegyelemben tartva, a királyi széknek az oligarchiai féktelenkedés ellen legerősebb támasza, az országnak a török becsapásai ellen állandó, biztos véde maradhatott volna.

II.

Ulászlónak, ki gyávasága, tunyasága miatt már a csehektől is nem egy izben gúnyt, megvetést tűrni kénytelenittetett, az új korona sem változtatta meg lomha természetét, nem támasztott erélyt tehetetlen lelkében. Miként előbb Prágában, ugy most Budán is csak Dobzse kedvencz szavával igazgatta az államgépet. Itt pedig még önfejűbb, féktelenebb alattvalókra talált, mint a csehek. Az urak, kik épen azért választották őt királyuknak, hogy alatta a fejedelmi hatalomtól nem korlátolva, széles uradalmaikban kényök, kedvök szerint élhessenek, hamar éreztették vele, hogy hódoló engedelmességökre ne tartson számot, s hogy királyi tekintélyét csak addig tartandják tiszteletben, mig őket szabadosságukban nem gátolja. Az urak e szellemének már 1492-ben is számos nyilatkozatait tapasztalhatta Ulászló. Erre mutat az, hogy miután atyja, Kázmér lengyel király, meghalt, a lengyel trónt nemcsak önként átengedte erélyesebb öcscsének Albertnek, hanem Budára jött követeivel dec. 5-kén (1492.) egy titkos szövetséget is kötött „azon féktelen alattvalóinak megzabolázására, kik kellőleg nem engedelmeskednének, vagy

[1]) Bonfin e. h. 704. Istvánfy e. h. 26. De Roo : Hist. Austr. Lib. X. Tubero, e. h. 184.

tán épen föllázadni, s a királyi korona jövedelmeit és jogait bitorolni merészkednének [1]).“

Gyönge királyok udvara rendesen színhelye a hatalomra vágyók fondorlatainak. Budán most hárman voltak, kik a renyhe király nevében gyakorolni vágytak a főhatalmat: Bakacs Tamás cancellár, s Dóczy Orbánnak az év elején történt halála következtében egri püspök, Szapolyay István nádor és Báthory István országbiró s erdélyi vajda. Az ura tehetetlenségét kizsákmányolni legjobban értő, ravasz, álnok Bakacs és a gőgös, indulatos Báthory közt nem sokáig állhatott fen a békesség. Bakacs, hogy vetélytársát megbuktassa, kéz alatt a székelyeket, szászokat bujtja fel, vádolnák be a király előtt a kegyetlen, zsarnok kormánya miatt különben is utált vajdát. Az izgatás ennélfogva könnyen czélt ért, s az erdélyiek, bár őket a vajda avval fenyegette, hogy két feje legyen annak, ki ellene szót mer emelni, hogy az egyiket elvesztvén, a másikat tehesse nyakára, őt végre mégis bevádolták. Bakacs most arra birta a királyt, rendelne Báthory mellé vajdatársat, nem kételkedvén, hogy a gőgös ur készebb lesz tisztéről lemondani, mint azt mással megosztani. Ebben maga a ravasz püspök is megerősíté Báthoryt, avval biztatván őt, hogy ha lemondását beadja, a király őt Erdélyben e veszélyes időben, midőn ott a török minden órán becsaphat, nem nélkülözhetvén, kénytelen lesz rendeletét megmásítani. A csel sikerült: Báthory e reményben csakugyan beadta lemondását, melyet aztán a Bakacstól vezérlett király azonnal el is fogadott. A kijátszott ur tombolt dühében, s hogy viszont Bakacsot megbuktassa, az országtanács tagjai közt hevesen kezdett izgatni, hoznának végzést, mely szerint a kormánytól valamennyi pap elmozdíttatnék. De ezt kivinnie nem sikerült, s mérgében, búvában nemsokára meghalt [2]). A kormányt ezóta majdnem kizárólag a király szivét egészen kezében tartó Bakacs igazgatta: legfölebb Szapolyay nádornak engedvén abban annyi befolyást, hogy őt maga ellen föl ne haragítsa. Hogy hatalmának a tartományokban is támaszt szerezzen, nemcsak Erdélyre, hanem Tót- és Horvátországra nézve is

---

[1]) Dogielnél I, 86. Katonánál XVII, 526.

[2]) Tubero : Lib. V. §. II. és III. Schwandtnernél II, 186. köv. Engel : Gesch. der Nebenl. III, 41.

azon rendeletet bocsáttatá ki a király által, hogy ezentul minden tartományi kormány két egyén által kezeltessék [1]); minek következtében Báthory példája szerint a régi bánok lemondván, mindenütt a cancellár barátaival pótoltattak. Erdélyben Losonczy László és Drágfy Bertalan, Tótországban a szinte lemondott Corvin János helyébe Derencsényi Imre és Lábotlani [2]) János neveztettek ki vajdákká és bánokká.

Még nem foglalták el az új vajdák Erdély kormányát, midőn a törökök az alkalmat felhasználva, s Radul havasali vajda által is segítve, az 1493-ki februárban a tartományra törtek. De Telegdy István alvajda emberül megfelelt tisztének. Mig ugyanis a török, martalékvágyától ragadtatva, a tartományba mind belebb nyomult, Telegdy hátok mögött a székelyeket és szászokat a verestoronyi szorosnál, merre a rablóknak visszamenniök kelle, nagy számmal összegyűjté, s a visszatérő Alibéget egy véres csatában megvervén, minden zsákmányától és foglyaitól megfosztotta [3]).

De a mily szerencsével itt Telegdy, oly szerencsétenül harczoltak az új bánok 1493 nyarán Horváthországban. Mig Derencsényi és Lábotlani a Frangepánokkal, kikkel már Corvin Jánosnak is sok baja volt, viszálkodának, Jakup bosnya bég nyolcz ezernyi lovassággal a tartományon keresztűl a karantán földre nyomult zsákmányolni. A közveszély egyesité a viszálkodó urakat, s a visszatérő török hadnak Ubdina mellett utját állták, de szerencsétlenül: ötezer magyar s horvát, köztök Derencsényi fia és testvére, Frangepán János, Blaskovics György s több más ur halva maradt a csatamezőn. Magát Derencsényit és Frangepán Miklóst fogva vitte magával a győzedelmes Jakup. A szerencsétlenség hirét vévén, a tartomány bánjává Kanizsay Lászlót nevezte ki Ulászló [4]).

Miksa római király, a mult 1492-dik évi gyülés után is

---

[1]) Spargitur fama regem universis regionum ac locorum praepositus collegam additurum; idque quibusdam in locis extemplo effectum est. Tubero e. h. 187. köv.

[2]) A Both és Labothlani nemzetség ugyanaz, mint Both Endre medveνári kapitánynak egy, az 1490-ki dec. 8-kán kelt, s a császz. titkos levéltárban őrzött leveléből látszik.

[3]) Bonfin e. h. 706. A brassai templom fölirata Schwandtnernél I, 887.

[4]) Bonfin e. h. 707. Istvánfy Lib. II, 29. köv. V. ö. Hammert I, 642. Szerinte a bán fia és testvére Jakup által fejeztetett le.

többször sürgette Ulászlót, ügyekeznék valahára a rendek által is megerősíttetni a pozsonyi békekötést, mely neki a magyar örökösödést biztositá. Fridrik császár az 1493-ki aug. 19-kén meghalálozván, eltakaritására Ulászló Bakacs Tamást és Bánfy Miklóst küldé Bécsbe követekül, mint látszik, egyszersmind azon utasitással, hogy Miksától kieszközlenék, egyeznék meg a pozsonyi béke megerősíttetésének elhalasztásában. De hasztalan : Ulászló kénytelen volt Sz. Mihály napjára gyülést hirdetni, melyen a rendektől a pozsonyi békekötés megerősítését kieszközölné. Ez roszabb időben nem történhetett volna Ulászlóra nézve, mint most, midőn az ubdinai csatavesztés, s a mind inkább eláradó oligarchiai zavargások az országot panaszszal tölték el a henye király munkátlansága ellen. Az összegyült rendek elégületlensége annál hangosabban nyilatkozott, mennél elevenebb volt még a Mátyás erőteljes kormánya alatt uralkodott rend és törvényesség emlékezete. A rendek ezen elégületlenségét titkon Szapolyay nádor és Ujlaky Lörincz is ápolta, kik egymással nem rég szoros szövetséget kötöttek, melynek föltételei közé tartozott, hogy ha valamelyikök fiu örökös nélkül halna el, annak minden javait az életben maradt örökölje [1]. E két ur most Ujlakynak a sz. György-téren létező nagy palotájában a rendek főbbjeivel gyülekezeteket tarta, melyeknek czélja volt egyrészről Miksa király örökösödésének elismerését, mit a király minden módon sürgetett, megtagadni, másrészről a királynál mindenhatóvá lett Bakacsnak egy erős ellenzéket alkotni. Ujlaky azonban, ki Ulászlót még a boroszlói táborozás idejéből gyülölte, ezen értekezleteket mindinkább maga a király ellen fordítja vala, ki ellen panaszkodni a hazai állapotok bőséges okot nyujtottak. Egy ily gyülekezetben keserű vád emeltetett a király ellen, hogy henyesége által, melyben az ország ügyeivel mitsem gondol s idejét hivalkodva tölti, az országot veszélybe sülyeszti; a közjövedelmeket haszta-lanságokra költi, Morvát, Sléziát, a szerződés sérelmére, nem magyarok által kormányoztatja stb. Jelen volt e gyülekezetben a nádor is, ki aztán a többiek által felszólítva, e vádakat maga adta elő a királynak. Ulászlót annál inkább sérté és haragitá a vád, mivel az épen azoktól származott, kik ellen féktelenkedéseik miatt ezer volt a panasz. Haragjában még

[1]) Kovachich : Scrip. Min. I, 44.

némi erélyre is fel birt emelkedni, s válaszában minden közbajok miatt az urakat okolta, kiket a haza védelmére egyesíteni már több izben hasztalan ügyekezett [1]), s kik e fölött még a királyi jövedelmeket is oly annyira megrövidítik, hogy mióta a magyar trónt birja, harmad év alatt 40 ezer arany alig folyt be az ország jövedelmeiből kincstárába, s nemcsak királyi udvarát, de még az ország védelmét is Csehország jövedelmeiből kénytelen annyira-mennyire ellátni. Ő kész a török ellen táborba szállni, mihelyt őt az ország rendei erre képessé teendik.

De az egyszer felbujtott rendeket nem lehetett oly könnyen lecsöndesíteni; és minthogy a király válasza ellen, melyet sok részben maguk is valónak, igaznak érezni kénytelenítettek, nem volt mit felelniök, Fodor István szerémi püspöknek és Báthory Endre Szatmár és Szabolcs vármegyék főispánjának estek, kiket a nem rég elhalt koronaőrök Dóczy Orbán egri püspök és Báthory István országbiró, még életökben rendeltek volt helyetteseiknek a korona őrzésében, — és követelték, mondanának le tisztökről, melyre nem a király s rendek által választattak, okul adván, hogy az országos tisztségek ilyféle átörökitése veszélyt hoz az alkotmányra. Fodor és Báthory engedtek a felhivásnak, s october 17-kén a koronát ama 400 ezer aranyról szóló kötelezvénynyel, melyek Morváért, Sléziáért és Luzsiczáért váltságul valának fizetendők, Visegrád várával átadták [2]). A korona Visegráddal most a két párt fejére Bakacs cancellárra és Szapolyay nádorra bízatott, kik aztán haláluk esetére a maguk helyetteseivé Bakacs Ferencz budai prépostot és a hat éves Szapolyay Jánost nevezvén, a Visegrádba behelyezett várnagyaikat oly esküvel kötelezték, hogy kettejök parancsa nélkül a koronát senkinek, még a királynak, s a rendeknek

[1]) Van egy levele Ulászlónak Soprony városához, (Dat. Budae Sabb. prox. ante dom. Quadrag. a. d. 1493.), melyben tőle 2000 frt segedelmet kér a török elleni hadjáratra, melyet, mivel a török császár maga készül az ország ellen, ő, Ulászló is személyesen szándékozik vezetni. Soprony városi levéltár.

[2]) Az ország rendeinek, s a királynak István püspök és Báthory Endre részére kiadott felmentő levele. Datum Budae Fer. 5-a prox. ante fest. b. Lucae evang. a. d. 1493. Lukács csanádi püspök itt még mint Summus Thesaurarius regis van aláirva. A csász. titkos levélt. eredetijéről, melyen az aláirók 36 pecsétje függ.

se adják ki [1]). A király válaszának azon pontja, melyben kijelenté, hogy mióta Magyarországon van, 40 ezer arany sem folyt be kincstárába, ugylátszik, nagyon elevenére talált az ország rendeinek; mert mielőtt a gyülés szétoszlott, a kincstárnokságról még Lukács csanádi püspököt is letétetni, s helyébe a dúsgazdag Zsigmond pécsi püspököt, a bányák bérlete által fejedelmi kincsek urává lett sváb Hampó fiát kivánták kineveztetni kincstartóul. A pozsonyi békekötés megerősítése, s evvel Miksa király örökösödésének elismerése most is végkép elmaradt; s a király kénytelen volt avval megelégedni, hogy az új tisztviselők: Drágfy erdélyi vajda, Kanizsay horvát bán és Czobor Márton nándorfehérvári bán titkon erősítették meg azt okmányaik által [2]).

A pártzajlongás, mely ekként az országgyülésen megkezdetett, azután mindinkább eláradt, s néhol nyilvános belháboruvá fajzott. Szapolyay nádor, hihetőleg boszuságból Corvin János ellen, hogy Bakacs pártjára állott, annak Zombor várát, Ozsvát zágrábi püspök pedig ugyanannak némely tótországi jószágait a király minden tilalmai ellenére erőhatalommal elfoglalták [3]). Ujlaky Lőrincz a maga pártfeleivel titkos gyülekezeteket tartott, melyek, ugylátszik, Ulászló megbuktatására voltak irányozva. A pártos főur beszédeiben nem egyszer ökörnek nevezte a királyt, kinek az utóbb fülébe is jutott. A gyönge Ulászló, e zavargásoktól megrettenve, az 1494-diki husvét táján Lőcsen Albert testvérével személyesen találkozván, vele a pártos alattvalók ellen kötött szövetségét megujította [4]). De a bajokon ez semmit sem segített, nem, különösen, a kincstár szegénységén, mit a lőcsei összejövetel költségei még nagyobbá tettek. Ulászló tehát, hogy kincstárán némileg segítsen, Lőcséről visszajövet, Kassán az urakkal gyülést tartott, s koronázási levele ellenére, minden jobbágytelekre egy arany forint adót vetett [5]). De a nemesség ezen adót, mely országgyülésen kivül vettetett ki, alkotmánysérelemnek kiáltozá, s annál inkább meggátolhatni vélte annak

---

[1]) Révay: De S. Corona stb. Schwandtnernél II, 458.
[2]) A gyülés eseményeit leirja Bonfin e. h. 709. Istvánfy Lib. III, 32.
[3]) Bonfin, Istvánfy e. h.
[4]) Bonfin Dec. V. Lib. IV, 714. Istvánfy Lib. III, 33.
[5]) Regestr. Proventuum regal. 1494. és 1495-ből Engelnél: Geschichte der Nebenl. I, 18.

behajtását, minthogy az egyedül az ő jobbágyait terhelte, az uraknak és a főpapoknak, kik az adót megajánlák, gondjuk lévén reá, hogy alóla a maguk jobbágyai kivétessenek. A zavargásban, melyet ezen adó behajtása támasztott, több adószedő agyonveretett; az erdélyi nemesség pedig egyenesen föllázadt. Ulászló e mozgalmak lecsillapítása végett Nagyváradról, hova a kassai gyülés után ment volt, személyesen megjelent Erdélyben. Látván, hogy a két vajda egymással megférni nem tud, Losonczyt főudvarmesterévé nevezte, vajdául magát a zordon Drágfyt hagyván. Ez aztán kegyetlen szigorusága által nemcsak a zavargást lecsillapította, hanem a tartományra kivetett 60 ezer aranyat is, még a király ott mulatása alatt beszedette [1]).

Ulászló ezután, hogy a mult évi országgyülésen szemére hányt munkátlanság vádját magától elhárítsa, s az adókivetés szükségét igazolja, Erdélyből Temesvárra, onnan pedig Péterváradra ment, és a mult évi szélhüdése által már szavától is megfosztott, vén Kinizsy és Drágfy vajda által Szerbországba betörést intéztetett. A kaland jól sikerült, a sereg nagy martalékkal tért meg. E kaland után a törökök ostora, a rettenetes Kinizsy, — ki Báthory István halála óta az országbirói tisztet is viselte, november 24-kén meghalt, s halála minden további hadmunkálatot félbeszakasztott. Erre azonban egyéb ok is indítá Ulászlót. Mig ő Erdélyben időzött, a törökök Tótországban kalandoztak, s Ujlaky Lőrincz a velök való egyetértésről vádoltatott. A vád annál könynyebben talált hitelre, mivel Ujlaky a mult 1493-dik évi országgyülésen zavargásai miatt a haza ellenségének itélt Kis-Horváttal összeszövetkezvén, a kalocsai, pécsi és szerémi püspökök jószágain többféle hatalmaskodást követett el, s a király parancsainak, kit rendesen ökörnek nevezett, engedelmeskedni átalában nem akart. Most tehát Ulászló példásan megbüntetni szándékozott a féktelen oligarchát. Mindenekelőtt maga elébe idézte őt, s mivel meg nem jelent, Drágfyt haddal küldé ellene; ki aztán több várát meg is vette. A király maga e közben Horvátországba ment, s annak rendeivel a tartomány védelméről tanácskozván, bánná ismét Corvin Jánost nevezte ki. A váraiból egymás után kiszorított Ujlaky ezalatt szövetségesét, Szapolyay nádort szólítá segélyre. És, annyira

---

[1]) Bonfin e. h. 718.

elenyészett már a királyi tekintély, hogy a büszke nádor csakugyan felhívni bátorkodott a királyt : hagyna föl a herczeg zaklatásával, s ha mi panasza van ellene, bocsátaná rendes törvényszékre. De Bakacs tanácsai némi erélyt adtak most Ulászlónak, válaszában Szapolyaynak is szemére hányta elkövetett hatalmaskodásait s tudtára adta, hogy tőle is más viseletet vár, ha kegyét megtartani kivánja. Ujlakynak pedig megizente, hogy az általa annyiszor emlegetett ökörnek már van egy nagy szarva, s a másik is nő naponkint, miszerint reméli, hogy elleneit ezentul két szarvval fogja megalázhatni. De Szapolyay jól tudta, honnan származik Ulászlónak ezen épen nem természetes erélye, s daczczal azt végre is megtörni remélvén, újabban is ráizen a királyra, szűnjék meg a háborutól; sőt midőn Ulászló, harczát a herczeg ellen az 1495-ben is folytatva [1]), az új temesi főispán Som Józsa által Németujvárban magát Ujlakyt is ostrom alá fogatta, a nádor még fenyegetőbb állásba helyezte magát, s néhány vármegyét is felbujtott a herczeg védelmére [2]). Bakacs nem tartá tanácsosnak még tovább is ingerelni a hatalmas nádort, minélfogva a király is hajólt a megtört Ujlaky kérelmére, s őt menevéddel ellátva, Pécsett maga elébe bocsátotta. A bünbánó Ujlaky minden zavar miatt Beriszló Bertalan vránai pörjelt okolta; miért az rögtön elfogatott, s miután reá több, valóban iszonyu bűnök bizonyodtak be, vasra veretvén, börtönbe záratott. Ujlaky kegyelmet nyert; de javainak visszaadása a jövő országgyülésre halasztatott [3]). — April elején Ulászló visszatért Budára, hol reá török követek várakoztak. — A király ugyanis a Szerborszägba intézett hadjárat után More Pétert békekötés végett Konstantinápolyba küldé. Bajazed, másfelé lévén elfoglalva, az ajánlatot örömmel fogadta, s Moreval maga is követeket küldött Ulászlóhoz. A megkötött béke három évre szólott.

A király mindjárt hazatérte után országgyülést hirde-

---

[1]) Január végén 1495-ben Sz. Mihályban idözött Ulászló, s onnan inté Soprony városát (Fer. 2-a prox. p. fest. Conv. S. Pauli ap. a. d. 1495.), hogy a jelen zavarokban városuk védelmére ügyeljenek, s ha mi ujat hallanak, azt rögtön tudassák Pogány Péter pozsonyi főispánnal, hogy ezáltal maga is tudósíttathassék. A Soprony városi levéltárból.

[2]) A király levele e megyékhez. Katonánál : XVII, 696.

[3]) Bonfin e. h. 711. kövv. és Dec. V. Lib. V, 725. Istvánfy Lib. III, 35. kövv.

tett máj. 9-re, szándéka lévén azon számot adni tetteiről, s különösen az Ujlaky ellen viselt harczáról, hogy ugymond, rágalmazóit elnémítsa. De Bakacs cancellár, Zsigmond kincstartó, s kire különösen hallgatott, Bornemisza János, nehogy a királyi tekintély, ha tettei a közönség itélete alá bocsáttatnának, még nagyobb csökkenést szenvedjen, őt e szándokáról lebeszélték. E helyett az adóról tétetett előadást, kivánván a rendektől, adnának neki minden telektől egy arany frtot. De evvel darázsfészekbe nyult a király. A nemesség képviselői — tizen minden megyéből — nagy zajt ütöttek, hogy a mult éven, egyedül a főrendek tanácsából kivetett adó által is megsértettek a törvények; a főnemeseket éles kifejezésekben vádolták, hogy jószágaikon a maguk számára szedik a közjóra fordítandó adót, a kir. jövedelmeket lefoglalják, a kincstárt kifosztják, a nemességet mindenkép zaklatják; a rendes adónál tehát (1 aranynál 5 telek után) egy fillérrel sem akartak többet adni, és követelték, hogy az 1492-ben félbeszakasztott gyülésen alkotott törvények újra vizsgálat alá vétessenek. A király s az urak, kitöréstől tartva engedtek, az adó ügyének újabb fölvételét akkorra halasztván, midőn majd a nemesség, a gyülésezésbe belefáradva, szokása szerint, nagyobb részben széjjeloszlik. Ezután a törvények alkotásához fogtak, melyek jobbára az 1492-kiekhez adalékul, vagy magyarázatul szolgálnak. Nevezetesbek a következők: hogy a király 100 teleknél többet egyszerre ne adományozhasson; a hűtlenségi bűnök felett egyedül az országgyülés mondjon itéletet, a hűtlenség fogalma átalában csak az alkotmány s a korona jogai ellen elkövetett vétségekre szoríttatván; hogy továbbá, az országgyülésekre a vármegyékből necsak néhány követ, hanem az egész nemesség hivassék meg; a gyülésen a szavazatokat a főajtónálló-mester szedje be, a főrendek pedig az ügyeket gyorsabban tárgyalják, nehogy a nemesség sokáig kényteleníttessék vesztegelni a gyülésen; hogy a vármegyék hatósága alól egy világi s egyházi ur birtoka se legyen kivéve stb. Mig ezen s több más törvények megalkottattak, egy hónap folyt le, s mint a király s urak előre látták, a nemesség jobbára szétoszlott; a még ott maradtak megvesztegettettek, s igy aztán az adó, — minden telekre egy arany — a király kivánsága szerint annál készségesebben kivettetett, minthogy a király az alól, országgyülési költségeik fejében, most is kivette az urak jószá-

gait. Ujlaky ügyében semmi sem végeztetett, az a jövő novemberben tartandó gyülésre halasztatván; de Beriszló pörjel holtiglan tartó fogságra, Poky Péter [1]) pedig — ki miután Corvin Jánostól bajmóczi várnagygyá neveztetett, nemcsak a várat magának eltulajdonítani, hanem magát a herczeget is megölni szándékozott, — megnégyeltetésre itéltetett [2]).

Ujlaky ügyében novemberben ismét összegyűlniök kellett volna az ország rendeinek; de az 1495 folytában dühöngő mirígyhalál miatt a gyülés elhalasztatott, a király pedig, hogy a ragályt kikerűlje, az ország külön vidékein tartózkodott, jobbára erdőkben, vadászva töltvén idejét. 1496 elején Valpóvárban időzött a király, s nem kis csodálkozással értesült, hogy a szelíd, jó indulatában minden eddig lefolyt zavargások közt sem változott Corvin János, oppelni és liptai herczeg, Lengyelországban hadat szed, s avval az országot megtámadni szándékozik. A tudósítás, ugylátszik, egyenesen Szapolyay nádortól érkezett a királyhoz, ki annak következtében útnak is indult Pozsony felé, a fenyegetett részek védelmét Szapolyayra bízván. A vád Corvin ellen nem volt egészen alaptalan; ő csakugyan szedett némi hadat Lengyelországban, de nem a végre, hogy hazáját támadja meg ellenségesen, hanem, hogy magának elégtételt szerezzen a nádortól ama rablásokért, melyek által ez őt árvai, liptói, turóczi s más felvidéki javainak nagyobb részéből kiforgatta [3]). Kétségkivűl csak ezek visszavétele, s a telhetetlen nádoron veendő boszu volt a herczeg czélja, mit azonban nem érhetett el. A király Szapolyay tudósításai után azt hivén, hogy a

---

[1]) Poky Péterről három eddig ismeretlen okmány létezik a szepesi káptalan levéltárában: 1. melyben Ulászló (ddo Budae die dom. p. p. fest. b. Francisci conf. 1490.) öt mivel Miksa pártjához állott, javaitól megfosztja, s ezeket Corvin Jánosnak adományozza. 2. Melyben Ulászló neki személyére s javaira kegyelmet ad ddo Budae fer. 3-a p. p. Dom. Quasimodo 1491. — 3. Melyben Turócz megye nemessége felszólítja öt, hogy miután hallják, quod in facto salium laborare velletis, ut sales polonicales libere vendere possemus — csak dolgozzék ez ügyben, készek lévén öt meg is jutalmazni. Dat. ad b. Virg. in Thurocz in f. b. Luciae Virg. a. d. 1493.

[2]) Bonfin Dec. V. L. V, 729. Istvánfy Lib. III, 42. És a registr. Proventuum.

[3]) Az említett Registr. Proventuum regal. (Engelnél: Gesch. der Nebenl. d. U. R. I.) több tételei mutatják, hogy Corvin javai az említett megyékben 1495-ben már mind Szapolyay kezén voltak.

herczeg ellene lázadt föl, a felvidéki városok és megyék haderejét Szapolyay zászlai alá parancsolá [1]), ki aztán nem is késett széjjelverni a különben is fegyelmetlen, gyűlevész népet. Csak utóbb Pozsonyban üdőzése alatt értesülhetett a király a dolgok valódi állásáról, s minden nehézség nélkül megbocsátott a herczegnek, ki lengyel zsoldosainak megverettetése után fel is hagyott minden további ellenséges lépésekkel.

A Pozsonyban töltött husvéti ünnepek után [2]) Budára ment a király, hova a mirígyhalál megszüntével országgyülést hirdetett. Főczélja most is az adó lévén, mivel tapasztalá, hogy azt a nemességtől, midőn ez a gyülésre nagyobb számmal jelenik meg, oly nehéz megnyernie, ellenére a mult évi törvénynek, minden megyéből csak két képviselőt hivott meg; de most még ezekkel sem boldogúlhatott. Mindenekelőtt Beatrix ügye vétetett tárgyalás alá, ki Ulászló házassági igéretének teljesítését sürgetendő, maga is átjött Esztergamból, hol unokaöcscsénél, Hyppolit érseknél tartózkodott. A gyülés végzése szerint a magtalan nő végkép elutasíttatott követelésével. Beatrix e végzésben, ha kissé mélyebb kedélyes-

---

[1]) Katonánál XVIII, 29. kövv.

[2]) Onnan kelt még husvét utáni szerdán (Dat. Posony fer. 4-a p. fest. Resurr. dom. a. e. 1496.) egy érdekes levele, melynélfogva „meggondolván, hogy Magyarországban még nincsenek olvasztók — vulgo Zagerhwthen — melyekben az ezüst a réztől elválasztatni szokott, mi mégis, a népnek munkát adván, javára válnék az országnak; azért tehát anyjának Erzsébet királynénak, és öcscsének, Albert királynak ajánlatára, Bethlenfalvi Thurzó János krakói polgárnak s polgármesternek azon érdemei fejében is, melyeket iránta s az ország iránt különféle módon szerzett, neki és György fiának s örököseiknek megengedi, hogy Beszterecze körűl, vagy a hol nekik alkalmasabbnak látszanék, olvasztókat állíthassanak, s az általok birt vagy birandó, bérlett vagy bérlendő bányákból nyert érczet azokban felolvaszthassák, és ezen választókat más örök birtokaik gyanánt birhassák. Minthogy pedig az ilyféle olvasztókban nyert ezüst sehol a világon nem szokott a fejedelmi kamarákba beadatni (?), nehogy idővel az ezüst tartalmu réz akár a királyok, akár a királynék, vagy mások által a nevezett Thurzó János és György vagy örököseik kárára lefoglaltassék : ezennel rendeli, hogy a kamara tisztjei őt és örököseit az általok igy nyert ezüst kiadására soha se kényszeríthessék, sem az ezüst tartalmu rezet le ne foglalhassák. (A bécsi csász. titk. levéltár eredetijéről.) Ezen adomány vetette meg a nemsokára oly hatalmassá lett Thurzó nemzetség roppant gazdagságának alapját. Mint alább látandjuk, ezen ezüst miatt nagy pöre támadt a Thurzóknak, s a velök társaságban volt Fuggereknek, II Lajos alatt, a kamarával.

séggel bir, Isten boszuját láthatta volna Corvin János ellen elkövetett bűnéért; de ő még azután sem nyugodott. Még azon évben Bécsbe távozván, a pápát kezdé újabban sürgetni, parancsolna reá Ulászlóra, hogy teljesítse ténylegesen is lekötött szavát [1]).

Ezután az adóra került a sor az országgyülésen. A király a végvárak jobb karba állíthatása végett ismét egy-egy aranyat kivánt minden telektől. Támogatta az adófölemelés mulhatatlan szükségét a főkincstárnok is, Zsigmond pécsi püspök, előadván, miképen a mult évben mindemellett, hogy telkenként egy arany frt szedetett be, a kiadás 3000 aranynyal haladta meg a bevételt; s aztán vihart sejtve, lemondását is beadta. A nemesség erre nagy zajt emelt a rosz kezelés, a közjövedelmeknek magán czélokra fordítása ellen; mert nem maradt előtte titokban, mi czélokra szivárog nagy része a közpénzeknek: hogy például, a nem rég meghalt Bálint nagyváradi püspök legénységének ruházata a közkincstárból fizettetett, hogy a nyitrai püspök a királytól egy infulára 120 aranyat csalt ki [2]), s átalában kormánypártiak s ellenzékiek egyaránt károsítják, fosztogatják a közkincstárt. E tékozlások ellen kikelvén, a nemesség szemrehányásokat tőn a királynak, hogy koronázási esküje ellenére, mindig fölemelt adót szedetett, mi hat évi kormánya alatt sok százezer aranyra megy; az ország pedig nem tudja, nem látja mire fordíttatott a tömérdek pénz. Midőn pedig a király erre hirtelen azt válaszolná, hogy az ő kezébe eddigelé alig jutott több 60 ezer aranynál, a nemesség indulata viharosan kitört; a kincstár kezelőit hűtlenségről, csalásról vádolta, s őket szigorú számadásra vétetni kivánta. Bakacs cancellár még nem volt ily sulyos körűlményekben, és nem is látott más módot a felingerűlt kedélyek lecsillapitására, mint a kincstárnokot, kire lemondása miatt ugy is boszankodott, feláldozni. A kincstári számadások tehát a váradi s nyitrai püspökök, Losonczy László zászlós ur és Bornemisza Ferencz megyei képviselő által megvizsgáltattak; és miután a rendetlen számadásban egynémi hiány, — mintegy 10 ezer aranyra menő — valóban találtatott, Zsigmond püspök, Dombay Imre alkincstartóval együtt elfogatott, s a nemesség rivalgó örömzaja közt bör-

---

[1]) Pray : Annal. IV, 332.
[2]) Registr. Provent. Engelnél e. h. I, 155.

tönbe záratott. A püspök aztán 400 ezer arany lefizetésére itéltetett; Dombay pedig, nem fizethetvén, Temesvárra vitetett fogságba. A nemesség nagyobb része e közben széjjeloszlott hangosan kiáltozva, hogy most van már igazi királyuk; a főrendek azután a még ott maradtakkal megajánlották a kivánt adót [1]). Fenforgott a gyülésen Ujlaky ügye is; de jószágait a megtört, megalázott ur, ugylátszik [2]), csak az év vége felé, egy országtanács végzése által s oly föltétel alatt nyerte vissza, hogy azok, ha magtalanul halna meg, ne Szapolyayra, mint a két ur magánszerződése tartá, hanem a koronára szálljanak.

Még az országgyülés folytában [3]) követség érkezett a királyhoz Csehországból, őt egyebek közt kérvén, jőne valahára cseheit is meglátogatni. A király e kérelmet csak 1497 tavaszán teljesíté [4]), távolléte idejére — mert Bakacs is vele ment — Szapolyay nádorra bízván az ország kormányát. Az oligarchiának most még tágasabb tér nyilt a féktelenkedésre [5]), s a nemesség és nép nyomorgatására. A nemesség, már a miatt is boszus lévén, hogy a főnemesek az adó- s több más fontos érdekű kérdéseket, melyeknek az országgyülésen kell vala tárgyaltatniok, egy idő óta csak az országtanácsban szokták eldönteni, midőn magát általok személy- és birtokjogaiban is sértetni érezné, még ingerültebb lőn ellenök, s a hatalmaskodásaikat tűrő gyönge kormány ellen. E körülmény annál nagyobb fontosságu volt, minthogy Szapolyay legalább alattomban, maga is a nemességgel tartott. A

---

[1]) Bonfin, ki e gyülés elbeszélésével be is fejezte történeti munkáját. Istvánfy Lib. III. 43. köv.

[2]) Ld. a kalocsai érsek ezen évi leveleit Praynál: Annal. IV, 270. Katona XVIII, 3. köv.

[3]) „Iisdem diebus" mondja az itt egyébiránt elég zavart Bonfin. 732. l.

[4]) Brutus, Praynál: Annal. IV, 280. Katona: XVIII, 85.

[5]) Ennek számtalan példái közöl álljon itt egy: Alsólindvai Bánfy Miklós két jobbágya, Demecz vajda és Igercsevics György négyes fogatu szekéren gyapjut vitt a gyümölcsföldi vásárra — az eset Kőrös megyében történt —; de midőn Dobru Rucha helység közelébe értek, Magas Miklós, Székely Jakab ur tiszttartója, őket a nyilvános úton fegyveresen megtámadta, szekeröket, lovaikat elvette, s nekik 50 arany forintnál több kárt okozott. Gyulay János és Bradách István albánok lev. Dat. Crisij fer. 4-a p. p. fest. b. Ladisl. reg. a. d. 1496. A bécsi titk. levélt. eredetijéről.

hatalmas oligarcha nem feledhette el, hogy az udvari párt az Ujlakyval kötött szerződését megsemmisítette; s mi több, már neki is tervében volt, János fiának, a még mindig nőtlen király halála esetére, utat törni a koronához, mit, miként egykor Mátyással történt, leginkább a nemesség által vélt elérhetni.

Ulászló a nyár vegén (1497) haza érkezvén, követeket küldött Bajazed szultánhoz, ki István moldvai vajdától segélyre hivatván, nagy hadat küldött volt Lengyelország pusztítására. Ulászló azt kivánta a töröktől, hogy miután Lengyelország őt, mint a boldogult Kázmér király első szülöttét még Albertnél is inkább illeti, a közte és Bajazed közt létező béke erejénél fogva, szűnjék meg háborgatni Lengyelországot, különben ő, Ulászló is kénytelen lesz hazáját védelmezni [1]). A követ útnak bocsáttatván, Ulászló novemberben országgyülést hirdetett, hogy a mind ingerültebbé lett nemesség panaszait meghallgassa. Keserűen vádolta itt a nemesség az urakat, hogy nem az ország javát, hanem csak magán érdeköket hordják szívökön, s mig a nemességet és a népet végkép elnyomorítani törekednek, a királyt is meggátolják a sérelmek orvoslatában. A kölcsönös vádak azonban az ingerültséget annyira felcsigázták, hogy a gyülés minden végzés nélkül oszlott széjjel [2]).

A következő 1498-ki év april 24-kén nagyobb sükerrel nyittatott meg s folyt le az országgyülés. A nemesség most mind számra, mind erélyre nézve hatalmasan lépett föl, s miként a megalkotott törvények tanusítják, a kedvét kereső Szapolyay nádor segedelmével teljesen győzedelmeskedett, szintugy az udvari párton, mint az oligarchián. Ime a törvények fontosabbjai :

Az ország meggyűlt bajos ügyeinek rendezésére a következő négy esztendő alatt évenként tizenöt napig országgyülés tartassék, melyre az egész birtokos nemesség mindig megjelenjen, az egy telkesek pedig tizen egyet küldjenek maguk közől; azontul minden harmadik évben tartatván meg az országgyülés. Azon törvény, mely szerint a király adományozási joga csak 100 telekre szoríttatott, mint a királyi felséggel meg nem férő, eltörültetik; de ő felsége javakat csak

---

[1]) Praynál : Annal. IV, 274.
[2]) Ld az 1498-ki törvénykönyv előszavát.

honiaknak adományozhasson. Az ország főtörvényszékén a rendes főbirákon kivűl két főpap, két zászlós és az ország négy kerületéből 16 nemes legyen jelen; ezen nemesek a kicstárból illő díjt huzván. Az országtanácsban valahányszor az fontosabb s az egész országot illető tárgyak felett intézkedik, e nemesek közől nyolczan mindig jelen legyenek. A koronát ezután világi urak őrzik [1]. Ha a király örökös nélkül halna meg, a királyválasztó gyülésbe idegen fejedelmek követei, kik a választók közt pártokat kelthetnének, be ne bocsáttassanak; a nemzet fogja tudni érdekét, s a szerint oly királyt választani, ki a trónon becsülettel megülhessen [2]. — Két vagy több javadalmat ugyanazon egyházi személy ne birhasson; kik már többet tartanak, egyen kivűl a többit bocsássák ki kezeikből [3]. Egyházi személyek világi jogu javakat se pénzükön, se királyi adományul ne szerezhessenek; sőt zálogba se vehessenek [4]. A püspökök főispánságokat ne viselhessenek, kivéve, kiknek püspöksége e jogot a szent királyoktól nyerte. Egyszersmind a tized, az egyházi perfolyam, s az egyházi és világi törvényszékek közti viszony is szabályoztatott. Továbbá rendeltetett, hogy minden megyének külön világi főispánja legyen, s többet egy megyénél senki, még a temesi gróf se birhasson. Végre a honvédelmi rendszer tekintetében is több czélszerű törvény alkottatott. Egyebek közt, nehogy valamely zavargásra még ezután is okul szolgáljon, mint 1492-ben történt, ama kérdés : kik táborozhatnak saját zászlaik alatt vagy a zászlósokkal, és kik kötelesek telekkatonáikat a vármegye zászlaja alá küldeni? — elhatároztatott, hogy banderiumot azontul csak a király, a nádor,

---

[1]. E törvényben Szapolyay befolyására ismerünk, ki azt részint Bakacs daczára, részint fia reményeinek szilárdítására alkottatta.

[2]) Ez ismét Szapolyay müve, fia érdekében, Miksa király igényei ellen intézve.

[3]) Ezt az ellenzék ismét Bakacs ellen alkotta, ki Hyppolit herczeget reá kényszeríté, hogy vele az egri püspökségért az esztergami érsekséget fölcserélje, s az érsekségen felül még mintegy 20 javadalmat birt; és mégis önkényes adót vetett az esztergami kisebb papságra, melyet, ugymond, az 1204-ki zsinat neki megenged, hogy esztergami palotáját újra befödesse, székes templomába új orgonát tétessen, s érseki bulláját kiválthassa — egyházi átokkal fenyegetvén a 12 nap alatt nem fizetőket. Dat. Strigonii 12-a decemb. 1499. A szepesi káptalan levéltárából.

[4]) Itt mondatott ki először határozottan a „lex amortisationis.“

az országbiró, az erdélyi vajda, a horvát bán, a székelyek ispánja és a temesi gróf, kik a királytól arra díjat huznak —, továbbá, az egyházi rendből egyedül a püspökök, s a sz. mártoni, pécsváradi, szegszárdi és zoborhegyi apátok, s a titeli prépost és az esztergami, egri, pécsi, fehérvári, bácsi és erdélyi káptalanok —, a világi rendből végre 42 névszerint megnevezett ur vezessen ki; a többi mind egyházi, mind világi rendek ezentul a vármegye zászlaja alá küldjék telekkatonáikat, a vármegyéhez szolgáltassák be az azok tartására rendelt adót is. A világi zászlósak banderiumaikat táborozásra köteles szabad jobbágyaikból és telekkatonáikból alkossák. Az egyházi zászlósak banderiumaikat jószág és tized jövedelmeik arányában [1]) állítsák ki. A nem-zászlós egyháziak necsak javaik, hanem tizedjövedelmeik arányában is állítsanak vitézeket a vármegyéhez, mi végett jövedelmeik összeirassanak. Minden más akár fő, akár közrendű nemesek jabbágyaik száma szerint 36, (az alsó, török határszélek felé eső megyékben 24) telek után egy lovast küldjenek a vármegye zászlója alá.

A nemesség ezen visszahatása a kapzsi főpapsáp és a féktelen oligarchia ellen, mint időnként látni fogjuk, hosszan folyt még azután is. Az országgyülések a következő években számos, jobbára igen czélszerű törvényeket alkottak a Mátyás halála óta mindinkább számüzött rend és törvényesség helyreállítására. De ezekről is el lehet mondani a római iróval, hogy a törvények sokasága a köztársaság beteg voltára mutat. A sok üdvös törvény csak megalkottatott; de a gyönge kormány azoknak tekintélyt, végrehajtást szerezni, s a hatalmas, féktelen oligarchiát azoknak intézkedései szerint korlátok közé szorítani nem volt képes. A nemesség, rendesen nagy számmal jelenvén meg az országgyülésekre, a törvényalkotásban jobbára győzött ugyan; de diadala csak irott áldás maradt, melyet a fékezetlen oligarchia az életben jobbára kinevetett.

---

[1]) Az esztergami és egri főpap két-két banderiumot (az az 800, felében nehéz, felében huszár lovast), a kalocsai, váradi, pécsi, erdélyi, zágrábi főpapok egy-egy bander., a győri, veszprémi, váczi főpapok 200 lovast, a csanádi 100, a nyitrai és szerémi püspökök 50, a sz. mártoni, pécsváradi apát 200, a szegszárdi 100, a zoborhegyi és titeli 50 lovast, az esztergami, egri, erdélyi pécsi káptalanok külön 200, a fehérvári 100, a bácsi 50 lovast tartozott kivezetni.

III.

A követ, kit Ulászló Lengyelország békéje végett a mult évben Konstantinápolyba küldött, sikeretlenül járt: a törökök újabban is betörtek Albert király birtokaiba. Ez tehát Zsigmond testvérének kiséretében követeket küldött Budára, kik Ulászlóval a török ellen szorosabb szövetséget kötnének. A föltételek részletesebb meghatározása végett Vitéz János veszprémi és bécsi püspök, Bánfy Miklós, Both Endre és Czobor Imre azután Krakóba mentek, s a szövetséget ott 1498-ki jul. 20-kán meg is kötötték, abba István moldvai vajdát is belefoglalván [1]. De bár e szövetség a következő évi aprilban újabb okmánynyal is megerősíttetett [2], az 1499-dik év is lefolyt a nélkül, hogy részünkről bármi ellenségeskedés történt volna. — Ez év végén, karácson napján fejezte be fényes életpályáját Szapolyay István, kit jeles hadvezéri tulajdonai, s a közdolgok nem mindennapi ismerete, éles, ravasz esze és erélye — mely a gyöngébbek irányában nem egyszer vált hatalmaskodássá — egyszerű esztergami hadnagyból szepesi gróffá, s az ország nádorává emelték. Hitvesétől, Hedvig született tescheni herczegnőtől, három kiskoru gyermeke maradt, János, György és Borbála. A haldokló apa ezek sorsát, örökségét a nyugtalan korban biztosítandó, végrendeletében Bakacs érseket, Ujlaky Lőrinczet, Szathmáry György veszprémi püspököt s alcancellárt, Geréb Péter országbirót, Som Józsa temesi főispánt és Raskay Bálint főtárnokot választotta gyámjaikul [3]. Megelőzte őt a halálban Thuz Osvát zágrábii püspök, kora főpapjainak egyik legjelesbbike, kinek hazafiu érzelmeit egyebek közt végrendelete is tanusítja, melyben Jaicza, Nándorfehérvár, Szörény és Szabács végvárak erősítésére 32 ezer aranyat hagyott, mintha előérzette volna a veszedelmet, mely e végvárakat a közel jövőben érendi [4].

A törökökkel való háboruskodás tekintetében 1500-ban ismét egy lépés történt. Velencze az ozmánok által nemcsak

---

[1] Az okmány Katonánál XVIII, 163.

[2] U. o. 179.

[3] Ld érdekes végrendeletét Wagner: Anal. Scep. I, 148. s utána Katona e. h. 189.

[4] Farlat. Illyr. S. V, 509.

moreai birtokaiban, de már Friaulban is háborgattatván, ez év elején Ulászlót is társul hívta azon szövetségbe, melyet a pápával, a spanyol és franczia királyokkal kötött a török ellen. A királyt a 100 ezer arany, melyet Velencze a háboru folyta alatt évenkint fizetni igért, Bakacsot a kilátás, mely e szövetség által a bíbornoki kalap megnyerésére nyilt, az eleinte ellenkező országtanácsot pedig a követ, Giustiniani Sebestény által busásan osztogatott velenczei arany végre hajlandóvá tette az ajánlat elfogadására [1]). Hogy az ország rendeinek hozzájárulása is megnyeressék, Sz. György napra országgyülés hirdettetett a Rákos mezejére. A háborutól a nemesség sem volt idegen; de segedelmét azon föltételhez kötötte, hogy szabadságának sérelmei orvosoltassanak, s a mult években megkezdett reformok folytattassanak. Igy történt aztán, hogy mind az igazságszolgáltatás, mind a honvédelem s egyéb közigazgatási tárgyakban ismét számos czélszerű törvény alkottatott; melyek közől, rövidség okáért, csak azon egyet emeljük ki, mely által az 1498-ki 2-ik törvény akként módosíttatott, hogy azon 16 nemes mellett, kik az ország négy kerületéből választandók, négy egyházi s négy világi ur üljön az országtanácsban és a főtörvényszékeknél, ugy hogy e 24 tanácstag fele mindig az udvarnál legyen, s egyszersmind az ország jogainak és törvényes szokásainak rendszeres összeirásával is foglalkodjék. — Nincs ugyan nyoma törvénykönyvünkben, de kétséget nem szenved, hogy a rendek ezután szinte megegyeztek a török háborúban; mert a szövetség a pápával s Velenczével már a tavaszon, XII Lajos franczia királylyal pedig juliusban csakugyan megköttetett [2]).

A kormány ennek következtében gondoskodott is ugyan némileg a végvárak kiigazításáról [3]); sőt a vármegyéket is megintette, szerelnék föl szép csendesen zászlóaljaikat, mert a király sz. Mihály nap táján személyesen szándékozik megindítani a hádjáratot [4]); de a fegyverszünetet még sem mondta föl a szultánnak. A királynak és Bakacsnak nem volt szándékában, komolyabban megindítani a háborut; ők legfölebb

---

[1]) Tubero: Lib. VIII, §. 1. Schwandtnernél II, 263.
[2]) Katona e. h. 245.
[3]) Engel Gesch. d. Nebenl. IV, 187.
[4]) Ulászló lev. Sáros megyéhez Katonánál e. h. 262. kövv.

a határszéleken akartak némi apró csatázást kezdeni, hogy Velencze a kikötött 100 ezer aranyat meg ne tagadhassa, Bakacsnak pedig a megigért bíbornoki kalapot kieszközölje; mit az érsek még ez év folytában csakugyan meg is nyert. A háborut azonban maga a szövetségről, s a végvárak készületeiről értesült törökök kezdették meg, Jaiczát az ősz elején ostrom alá fogván; kik azonban Corvin Jánostól nagy veszteséggel űzettek vissza [1]). Ulászló kétszeresen örült e győzedelemnek, mert általa ez évre leróva vélte Velencze iránti tartozását. Sőt még a következő 1501-ki évben is munkátlan vala, bár a pápa, őt a háboru komolyabb megkezdésére ösztönzendő, Magyarországba követet küldött, és számára Velenczében 40 ezer aranyat tétetett le [2]). A király, hogy ezen összeget fölvehesse, a tavaszon országgyülést hirdetett, melynek folytában még 12-kén nagy zajjal ki is hirdettetett a törökök elleni hadjárat [3]). De mihelyt a pénz Velenczéből megérkezett, és mihelyt a segélypénzek a papságtól, s a városoktól az országban is fölszedettek [4]), a király a háboru gondjait ez idén is félre tette. A helyett most, miután a pápa által a Beatrixnek adott házassági igéretétől a mult évben végre fölmentetett [5]), az ötven évhez közeledő férfiu vala-

---

[1]) Istvánfy : Lib. IV, 47.

[2]) Katonánál : XVIII, 275.

[3]) Bartal : Hist. Stat. R. H. III, 258.

[4]) Non dubitamus . . vobis cognitum esse — igy ir Ulászló Soprony városához, dd-o Budae fer. 6-a p. p. fest. b. Mathiae ap. a. d. 1501. quot et quantos tractatus pro defensione s. fidei cathol. quam . . . Thurcorum Tirannus . . . exstinguere quaerit, cum oratoribus diversorum principum et regum, hic apud nos in praesentiarum agentibus . . habemus; ad quae, et item ad conservationem castrorum finitimorum . . . pene intollerabiles expensas nos facere oportet Quod DD. Praelati et Barones considerantes in hoc praesenti anno iam bina vice nobis subsidium dederunt . . . (természetesen jobbágyaik erszényéből). A városra is tehát ezer arany forint adót vet. Soprony város levéltárából.

[5]) Kelt a pápa itélete : Dat. Romae 3-a april. a. d. 1500. A hoszszu levél egész történetét adja az Ulászló és Beatrix közt fenforgó házassági ügynek. Mondatik egyebek közt, hogy a pápa, Beatrix ama panaszára, hogy Ulászló, ki házassági igéretét etiam carnali copula consummavit, Ursus theani püspököt küldé a királyhoz, kit azonban ez elfogadni nem akart; sőt sürgette a pápát, mentené fel őt Beatrix iránti kötelezettségétől, hogy más házasságra léphessen. Mivel azonban a siciliai és spanyol királyok e házasságot fentartatni kivánták, a pápa sokáig nem hajlott Ulászló kérelmére, s az 1496-ki sept. 12-kén hozzá intézett levelében őt kötelezettségének teljesítésére újabban megintvén,

hára házasulásáról is komolyabban kezdett gondolkodni. E végett követet küldött XII Lajos franczia királyhoz, hogy egy távol rokonát, az udvarában nevekedett Candalei Annát magának nőül kéresse. A követ sükerrel járt. Miután a király Csehországból, hova 1501 végnapjaiban némi fontos ügyek miatt utazott [1]), az 1502-ki tavasz elején visszatért, a menyasszony is nemsokára megérkezett Velenczébe, honnan őt Ulászló fényes követség által hozatta Budára. A koronázást aug. 10-én Bakacs érsek és cardinál vitte végbe, melyet aztán Budán ünnepélyes menyekző követett [2]).

Házasságával, s a mindinkább növekedő belzavarokkal, melyekről mindjárt szólani fogunk, elfoglalva, nagyobb hadjáratról a török ellen ez évben sem gondolkodott Ulászló. Pedig, miután Velencze a tengeren ez év folytában nagyobb szerencsével folytatta a háborut, — minek következtében Bajazed, kinek Karamannal és Uzon Hasszánnal Ázsiában is meggyűlt a baja, Velenczével békealkudozást kezdett, attól lehetett tartani, hogy a török hadak Magyarországot ez idén sürűbben s nagyobb számmal fogják megtámadni. Miksa császár már maga is aggódni kezdett az ország sorsa felett, melynek haderejét, mint jól tudá, a gyönge és tekintélytelen Ulászló egyesíteni képtelen; aggódni kezdett, hogy Magyar-

---

igéré neki egyszersmind, hogy ha ebben engedelmeskedni hajlandó, azonnal fölmenti őt a brandenburgi Borbálával szó által kötött házasságtól, miért mind Ulászló, mind Borbála folyamodott. A pápai futár, De Miranda Bertalan, e levelet az 1496-ki nov. 17-kén adta át Tatán a királynak, még futári ezüst pálczáját — mastiam argenteam — is előmutatván, hogy őt személye hitelességéről meggyőzze. A király saját kezével vette át tőle a levelet, s azt mindjárt el is olvasta. Utóbb a pápa, midőn Ulászlót további is vonakodni tapasztalná, az ügy felett formaszerint törvényt tartott, és miután a király sok sürgetésekre Rómába követet küldött, ki által Beatrix állításait megczáfoltatta, a pápa őt a Beatrixxal való házasság kötelezettségétől ezennel itéletképen fölmenti. A bécsi csász. titkos levéltár eredetijéről. — A pápa fölmentésének ily soká elmaradta okozta tehát, hogy Ulászló, bár az ötven évhez közeledett, mindeddig nem gondoskodott a házasulásról.

[1]) Dat. Budae in vigil. festi Nativ. Dom. a. e. 1501. Cum propter certa negotia admodum ardua in ipso Regno nostro Bohemiae expedienda hoc biduo vel triduo ad ipsum Regnum nostrum Bohemiae proficiscemur, et brevi volente Deo revertemur . . . tudatja Soprony városával, hogy távolléte idejére Geréb Péterre, Szapolyaynak a nádori méltóságban utódára, ruházta a kormányhatalmat. Soprony városi levéltár.

[2]) Istvánfy Lib. IV, 49. Oklevelek Katonánál XVIII, 324. A királyné származásáról ld Kovachich : Script. Min. I, 32.

ország, belviszályai közt a töröktől elnyomatván, Németországra kerülend a sor. Ez okból nem is mulasztá el a Gelnhausenben összegyűlt választó fejedelmeket e veszélyre figyelmeztetni s őket követe, Stadion János által felhívni, tanácskoznának komolyabban ez ügy felett [1]). És valóban a magyar kormány is félni kezdett, hogy a végvárak nagyobb erővel fognának megtámadtatni; miért a király már Csehországban létekor szintugy, mint hazatérte után többször felszólítá a megyéket, küldenék zászlóaljaikat az alvidékre. — Aggodalmat ébresztett, kivált Jaicza állapota; mert a törökök leginkább Bosnya táján mozogtak, s e végvár nagy hiányt szenvedett élelmi és védelmi szerekben. Ennek megsegéllését a Dunán inneni megyéknek köté szivökre Ulászló. A megyéknek nem volt ugyan kedvök a fölkelésre; Geréb nádor s néhány urak zászlóaljai mindazáltal a fontos végvárat a szükségesekkel idején ellátták [2]). Ez volt tán oka, hogy

---

[1]) Instruction was vnnser getrewer lieber Hanns von Stadion, vnser Rat, mit vnsern lieben Neuen vnd Oheimen den Churfürsten so ytz jn Gelnhausen versamelt sein, handeln sol. Ulm 1502. julius 3-kán. Wir zaigen Inen — mond az utasítás egyebek közt — auch dise erschröckenliche new Zeitungen an, das die Türggen ganntz gegen die Christenheit vberhand nemen. Vnd wo die zwen heidnischen Kunig nemlich Chareman und Vssenkassan den Türggen nit so schwerlichen bekriegten, so hiet er auf disen tag die Venediger vberzogen, vnd als zu besorgen gewesen were, das Meer gewunnen. Aber dieselben haiden haben den Türkken dauon gewendet, dadurch die Türkk nu zumal auf die Cron Hungern zewcht, wo dann dieselben Cron khein hilff beschieht, es werden die haiden vnd türggen miteinander gericht oder nit, so ist Hungern verloren, dieweil des Türggen macht gros vnd baiden partheyn stark genug ist; darzu ligen der Kunig von Polan vnd die Littawer an einem vnd der Reyss vnd die Tattern an andern teil gegeneinander in Weld. . . . Nit destowider wie wol die Venediger durch der gemelts haiden entschüttung frid vnd Ru haben, wann die haiden vnd Turggen wiederumb vertragen, so werden doch darnach die Türggen vber die Venediger ziehen, vnd jnen das Meer abgewynnen, dann jn jren vermugen nit mer ist, jnen allain ferrern widerstand zutun. Solten dieselben drey Schilt, als Hungern, Polan, vnd der Venedigischen Mer also erobert werden, das got verhueten welle, mag meniclichen gedennckhen, das nit muglichen wir den Vngelawbigen einichen widerstand mer zutun (können). Deshalb die obligend not erfordert, vnuerzogenlich jn die hendl zusehen, des wir dann lange Zeit her mit erpietung vnser leib vnd gut darzustrecken begert haben stb. A csász. titkos levéltár ered. fogalmazatáról.

[2]) Ulászló lev. Geréb Péter nádorhoz. Datum Budae fer. 4-a prox p. fest. Visitationis b. Mariae Virg. a. d. 1502-o (jul. 6-a). . . . Non

a törökök ez évben nem bántották Jaiczát, hanem a Száván Malomfalvánál átkelvén, épen azon időben, midőn a királyi menyasszony Budára kisértetett, a Szerémséget, Valpót és Pozsegát dúlták és zsákmányolták. E betörés azonban a mi részünkről sem maradt boszulatlan. Corvin János herczeg, tót- és horvátországi bán, Péter bazini gróf s erdélyi vajda, Som Józsa temesi gróf, Kanizsay György nándorfehérvári, Tárnok Péter szörényi bánok, a maguk dandáraival és a Belmusovics és a Jaksicsok alatt szolgáló ráczokkal aratás után Haramvárnál a Dunán átkelvén, Bolgárországra törtek, Bodont, Kladovát több apróbb városokkal megvették, s Nikápoly külvárosait is fölégették; visszatértökben pedig a nagy zsákmányon kivül számos szerb családot hoztak magukkal és telepitettek le a temesi tartományban [1]). Velencze azonban már alkudozásban állott Bajazeddel, s az év végén a békét is megkötötte. Ulászló az évdíjtól ekként elesvén, nagy örömmel fogadta a békeköveteket, kiket a szultán az 1503-ki nyáron Budára küldött, s velök aug. 20-kán maga is hét évig tartandó fegyverszünetet kötött [2]).

IV.

A béke a törökkel helyreállván, a belvillongások is újra megkezdődtek, vagy helyesebben, gátolatlanabbul folytattattak, mert azokat a török háboru sem volt képes elfojtani. A tiszai vármegyék nemessége, a féktelenkedő urak ellenében a gyönge kormánytól védelmet nem nyervén, 1502 nyarán maga ügyekezett, mennyire teheté, magán segíteni, s magának kárpótlást szerezni. A nemesek egymással számosabban

praeterit Fidelitatem Vestram, quocies tam in absencia, quam praesencia nostra scripsimus et mandavimus universis comitatibus, ut gentes eorum ad defensionem huius regni mittant. Nunc intelligimus quod licet nostrae imprimis, ac vestrae et deinde aliorum dominorum Gentes missae sunt, tamen nullae ex comitatibus missae fuerunt praesertim ab ista parte Danubii, qui deputati fuerunt . . . ad succurrendum Jaycza; sed illae paucae Gentes, quae ut diximus congregatae fuerunt, propter periculi et necessitatis magnitudinem coactae sunt se periculo opponere atque morti, et victualia ad Jaycza importare. . . . A csász. titkos levéltár eredetijéről.

[1]) Istvánfy Lib. IV, 49.

[2]) Pray : Annal. IV, 305. Katona XVIII, 345.

egyesülve, a rajtok garázdálkodó urakat megtámadták, jószágaikat pusztították. Legnagyobb volt az efféle zavargás Bihar és a szomszéd megyékben; miért is Ulászló Czobor Imrét kir. biztosul a hely szinére küldé. A nemesség csak önvédelme végett nyulván fegyverhez, Czobor megjelenése után lecsendesedett, s követeket is küldött a maga kebeléből a királyhoz, hogy zavargásaik okát megfejtsék, s neki egyébiránt engedelmességet fogadjanak. Ulászló, haragjában eleinte szigorral akart föllépni e zavargások ellen; mert — ugymond, nagy naivsággal, a nádorhoz intézett levelében — ha ilyféle merényleteket meg nem torlunk, miattok bennünket okolhatnak és szégyenünkre is válhatnak a világ előtt.“ Utóbb azonban panaszaik alaposságát átlátván, megbocsátott ugyan nekik, de mégis fölötte röstelte a történteket, értesülvén, hogy azoknak híre még a pápához is, pedig oly annyira nagyítva hatott el, hogy ez az országot teljes lázadásban lenni vélte, s mivel a török háboru szívén feküdt, követet is küldött Budára, hogy a dolog felől bővebb értesítést nyerjen. De a dunai vármegyékben sem folytak jobban az ügyek. Föntebb említők, miképen ezek a királytól több ízben felszólítva sem akarták kiállítani zászlóaljaikat, mi miatt Jaicza majd veszélybe esett. „Tudjuk pedig, ugymond említett levelében a király,— hogy a szegényebb, alsóbb nemesek ebben nem bűnösek; ők a maguk javaitól hiány nélkül megfizették a hadi adót (pecunias exercituales); a bűn sulya leginkább a főbb, nagyobb nemeseket (pociores et majores) és a megyei tisztviselőket terheli.“ A király ezeket jószágaik elfoglalásával akarta büntetni; mert — nem tudjuk, honnan szállta meg lelkét ezen erély — „alattvalói ezen engedetlenségét és vakmerőségét, ugymond, ezentul nem akarja büntetlenül hagyni.“ Mielőtt azonban e dologban lépést tenne, a nádor véleményét kivánja meghallgatni [1]).

Mit tanácsolt neki Geréb nádor, nem tudjuk, hihetőleg törvényes vizsgálatra utalta őt, a hatalmas megfenyítés helyett, mely ellen számos törvény tiltakozott. De bármi volt is a tanács s annak eredménye, annyi bizonyos, hogy Ulász-

[1]) Ulászló említett levele Geréb Péter nádorhoz az 1502-ki jul. 6. Istos pociores et maiores pocius quam universitatem nobilium illorum Comitatuum . . . castigandos et bona eorum occupanda statuimus; sed in hac re nihil adhuc sine consilio vestro facere voluimus.

lónak e felvillanó erélye igen mulékony vala, s a közügyek, jobbra változás helyett, napról-napra zavarodtak, a rend, törvényesség mindinkább száműzetett, a viszályok és hatalmaskodások egyre szaporodtak. Menyekzője után a közügyekkel ő, ki élemedett korának daczára először élvezte a szerelem gyönyöreit [1]), s azontul csak nejének élt, napról-napra kevesebbet gondolt. Tunyaságából, melyben bármi ügy hozatott is elébe, azt szokásos „dobzse“ szavával fogadta, még nyomasztóbb szegénysége sem volt képes őt fölrázni, bár ez oly fokra hágott, hogy időnként már asztalát sem tudta illőleg elláttatni. E szegénység onnan származott, hogy miután a király az urak javait az adótól jobbára fölmentette, vagy inkább megengedte, hogy az urak azt jobbágyaiktól a maguk számára szedjék; s igy évenkint a szaporodó költségek mellett mind több hiány mutatkozott, melyet más királyi jövedelmekre, kamarai javak, vámok s harminczadokra felszedett előlegezések s ezeknek zálogbaadása által ügyekeztek fedezni; de a jövedelmi tőke végre oly annyira megcsökkent, hogy már nemcsak a közköltségeket, de még az udvartartást sem fedezhette. „Mi itt — igy ir 1503-ban Schlechta János, a király cseh titkára — közepette az arany és ezüst halmainak a királylyal szegénységben, inségben élünk s élendünk még tovább is. Mert ha ő felsége a maga ügyeiről másként nem gondoskodik, bizonyára félek, hogy miután e baj egyre nő s mind sulyosabban nehezedik reánk, rövid időn kénytelen lesz ezen országot velünk együtt elhagyni [2]).“

E nyomasztó szükségen az adó fölemelése által segítendő, 1503-ban máj. 25-kére országgyülést hirdetett a Rákos mezejére. De, ugylátszik, a nemesség ugy vélekedett, hogy a bajon segítve lesz azáltal is, ha a rendes adó pontosan beszedetik, s a királyi kincstárba hiány nélkül beadatik; és az adó fölemelése helyett azt sürgette, hogy az urak azon kiváltsága szünjék meg, melynél fogva az adót maguknak szedik jobbágyaiktól. Erre azonban a királynak már nem volt elég erélye. „Az országgyülésen — mond a most idézett

---

[1]) Giustiniani Sebestény velenczei követ 1500-ban irja egyebek közt a Signoriának Ulászlóról: „Nunquam habuit concubitum cum muliere. Sokat imádkozik, naponkint három misét hallgat, de egyebekben olyan, mint valamely szobor.“

[2]) Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 303.

levél — a király egyátalában semmit sem tett, nem rendelt a maga ügyeiben; pedig ha már magáról nem gondoskodik, legalább feleségéről és születendő gyermekéről kellene jobban gondoskodnia. Azoknak, kik a király ügyeit megzavarják s meggátolják, szemökbe mondatott s tanukkal is bebizonyíttatott ő felsége előtt, hogy ezt és ezt cselekedték; volt volna is módja őket megfenyíteni; de még csak száját sem akará megnyitni, hogy nekik valamit mondjon. S igy az országgyülés széjjel oszlott a nélkül, hogy a török békén kivül valami végeztetett volna.“

A pénzhiányon mindazáltal segíteni mulhatatlanul kellvén, Ulászló a gyülés után ismét törvénytelen módhoz nyult, hogy kincstárán némileg segítsen. Az urak s némely más befolyásosabb nemesek által, kiket a fizetés alól fölmentett, a megyékben külön-külön ajánltatta meg és szedette be a fölemelt egy forintnyi adót. Ez több megyében sikerült; de számos megye nemessége nemcsak megtagadta az igy kivánt adót, hanem azon megyékkel is viszályba keveredett, melyek az adót megajánlották, ezeket az ország szabadságai megrontójának gyalázván. Ily körülmények közt zajosan nyilt meg aztán az országgyülés, melyet Ulászló, hogy bajain valahára gyökeresebben segítsen, az 1504-ki Sz. György napjára a Rákosra egybehívott. Nem alap nélkül kelt ki itt a nemesség, hogy a király ezen részletes adóztatások által a belbékét s egyességet az országban megzavarja. S különben az ily adószedés alkalmával annyiszor járatja embereit a megyékbe, hogy az adóból várt jövedelmet azok maguk emésztik föl. Megróták azon urakat is, kiknek tanácsából a király ezt cselekszi, s kik önzésükben saját jószágaikat mindig kivételi az adó alól. Ezen eljárás, mondák, semmi hasznot nem hajt ő felségének, s csak az ország terheit neveli, s e mellett belviszályt, lázongást szül. Nehogy tehát a jövőben ily módon többször is megháboríttassék az ország nyugalma, mi közveszélyt okozhatna, elhatározták a rendek, hogy valahányszor az országot nagyobb veszély fenyegeti, mint a melyet a rendes adóból előállítható eszközök által el lehetne háritani, hirdessen a király a Rákosra országgyülést, s ott a rendek közmegegyezéssel vessék ki a szükséges adót, melynek fizetésétől aztán senki se legyen fölmentve. Ha pedig némely megyék önszántukból az ország akarata nélkül s országgyülésen kivül a rendes kamarai nyereségen felül bár-

mi pénzsegélyt ajánlanának meg a királynak, azon megyék nemesei a hitszegés büntetésében elmarasztva, mint becstelenek zárassanak ki az ország többi nemeseinek társaságából. — Hasztalan mutatta ki ezután Bornemisza János kincstárnok, miképen egyedül a végvárak, a királyi s tiszti banderiumok, s más az ország védelmére szükséges fegyveres csapatok ellátása is 144,878 aranyba kerűl [1]), mi a rendes kamarai nyereségből ki nem telik, számba sem véve még a királyi udvar ellátását. A rendek az adót egyátalában nem akarták fölebb emelni; s a kincstárnok ama kimutatásaira azt válaszolták, hogy miután a törökkel béke köttetett, a zsoldosok egyrészét a végvárakból bizvást el lehet bocsátani, mi által aztán a költségek is tetemesen megcsökkennek. Nehogy pedig a hazára ebből valamely veszély származzék, azt végezték, hogy a papság mindig készen tartsa ama zsoldos csapatokat, melyeket tizedjövedelmeiből köteles kiállítani. És miután még néhány, különben czélszerű törvényt alkottak, s a nem rég elhalt Geréb Péter helyébe Perényi Imrét nádorrá választották, a kincstárral többé mitsem gondolva, hazamentek.

Még ugyanazon évi (1504-ki) october 12-kén meghalt, 35 éves korában, a szelíd erkölcsei s a török háborukban szerzett koszorúi miatt közkedvességben állott Corvin János herczeg is, Frangepán Beatrix nejétől két gyermeket Kristófot és Erzsébetet hagyván maga után. A herczeg élete végszakában, ugylátszik, jó viszonyban volt a Szapolyay családdal, mert négy hónap mulva halála után özvegyének, és a Szapolyay családnak biztosai Budán egy szerződést kötöttek a két család között, mely szerint végeztetett, hogy Szapolyay György Corvin leányát Erzsébetet, ha ez testére nézve ép, nőül vegye, és ha Kristóf herczeg örökös nélkül halna el, annak minden várait és javait nővére Erzsébet örökölje. E házassági szerződésnek, meglehet, csak is az volt titkos indoka, hogy Kristóf gyönge gyermek volt, s előre is sejtett kora halála esetére a Szapolyay család birtokába jutni kivánt a herczeg még mindig nagy terjedelmű javainak. Kristóf 1505 folytában valóban meg is halt [2]), és miután a Szapo-

[1]) Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 310—320.

[2]) Ratkay György : Memor. Banor. r. Croat. czimű munkájának 110-ik lapján Corvin Jánosnak és Kristóf fiának síriratát közli, melyben egyebek közt ez áll : Aspice rem caram : bini hinc inde cingunt

lyay család biztosai Máriásy István, Szerecsen György, Dombay Pál és Tornallyay János, Erzsébet herczeghölgy testi épségéről, mint szemmel látó tanuk meggyőződtek, a két család közt még ugyanazon év folytán végzéssé lett, hogy mihelyt a most 9-ik évében lévő Erzsébet a 12-dik esztendejét betöltendi, György gróffal, bár a leánynál ez is csak 22 hónappal idősebb, Debreczenben találkozzanak, s a házasságot tényleg végrehajtsák. Ezen újabb szerződés egy pontja azt is rendeli, hogy miután a Corvin-féle javakra az 1490-diki szerződésnél fogva a király is igényt tart, ennek megegyeztét ama javaknak az ifju párra szállandása iránt kieszközleni a Szapolyay családnak álljon kötelességében. Ulászló azonban eleinte mitsem akart tudni e szerződésről, s az új tótországi bánokat, Both Endrét és Balassa Ferenczet oly utasítással küldé a tartományba, hogy a kérdésben forgó javakat is lefoglalják [1]). De az özvegy Beatrix ellenállott, s megegyeztével a Szapolyay család annak némely jószágait mindjárt kezéhez vette [2]). A többiekre nézve azután szerződésképen egyezett meg a király Beatrixxal, minélfogva a kérdéses javaknak csak egyrésze jutott a kir. kamarára [3]). Erzsébet, Szapolyay György jegyese azonban szinte nemsokára elhalt, és Beatrixet 1508-ban György brandenburgi markgróf, Ulászló nővérének fia vette nőül, ki aztán a gaz-

---

gloriae Virginis aram : dux Joannes, et filius eius Christophorus stb. Ezen mindenesetre 1505 után készült síriratból azt következtették történetiróink, hogy a fiu atyját megelözte a halálban. E hibás véleményt teljesen megczáfolják a szövegben említett házassági szerződés eme szavai : Ceterum ex quo inter cetera in articulis Budae confectis et conclusis id quoque ordinatum fuerat, quod si Illustrem D. Christophorum ducem, fratrem dictae puellae Elisabeth ab hac luce absque haeredum solatio decedere contingeret, ex tunc universa castella et quaevis Jura possessionaria ejusdem . . . in praefatam puellam Elisabeth, sororem suam condescendi deberent stb. E szerződésnek egy töredéke másolatban létezik a bécsi császz. titk. levéltárban. — Egyébiránt, mint már Kovachich is megjegyzé (Suppl. II, 329) hibásnak tartom azok véleményét is, kik ezen szerződés ama szavait : Ex quo inter alios articulos in prox. praeterita dieta festi Kathedrae b. Petri ap. novissima transacti, — országgyülésre magyarázzák, holott mint a szövegből világos, e szavak csak az egyezkedő felek gyülésére vonatkoznak, nem pedig országgyülésre, mi akkoron nem tartatott.

[1]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. II, 330.

[2]) Katonánál : XVIII, 411.

[3]) Ld Ulászló levelét U. o. 414.

dag hozományt nemsokára elpazarlá. Egyrészét, u. m. Varasdot, Medved, Rokonok és Lukovicz várakat 1524-ben Mária királyné 33 ezer aranyon váltotta magához [1]).

Az özvegy Szapolyayné ugyanazon időben, midőn 1505 folytában, György ifjabb fiának e gazdag házasságáról gondoskodott, idősb fia János tekintetében még sokkal fenhéjázóbb terven dolgozott. A nagyravágyó asszony, ki imádságát naponkint azon sóhajjal szokta volt végezni : vajha az Isten neki azon örömet megadná, hogy János fiát még maga is láthassa a királyi szeken, — hogy e vágyát mennél elébb teljesedve szemlélhesse, János fiának Annát, a király két éves leányát kivánta mindenekelőtt eljegyeztetni. Ulászló 1505 folytában oly sulyosan beteggé lett, hogy már életéhez sem maradt nagy remény. Szapolyayné ezen alkalmat ragadta meg tervével napvilágra lépni. Nagyszámu párthívei által ajánlatot tétetett a királynak, hogy miután felgyógyulása bizonytalan, fi örököse pedig nincsen, biztosítaná Anna leánya jövendőjét azáltal, hogy őt Szapolyay Jánosnak jegyezze el ; mely esetben, történhető halála után a fiatal pár fogna emeltetni a királyi székbe [2]). Hogy pedig Ulászlót az ajánlat elfogadására hajlandóbbá tegyék, kijelentették neki egyszersmind, hogy a nemzet a Miksa királylyal kötött örökösödési szerződést soha sem fogja elismerni [3]). A király azonban az ajánlatot oly válaszszal utasítá el, hogy neki nemcsak az élethez, hanem ahhoz is volna reménye, hogy a királyné őt még fiu örökössel is meg fogja ajándékozni. A hatalmas Szapolyay pártot, melyhez e kérdésben mindazok is hozzácsatlakoztak, kik Miksa örökösödését ellenzették, nagyon sérté a vallott kudarcz; s mivel azt leginkább a Miksához szító főpapság befolyásának tulajdonítá, ez ellen fordítá haragját. A papságot, hol csak lehetett üldözni, jószágait pusztítani, tizedeit megtagadni vagy lefoglalni kezdék [4]). Az igerűltség némely

---

[1]) Mária kötelezvénye: Geben zu Offen am 28-ten October 1524. A écsi csász... titkos levéltár eredetijéről. Pótlólag ide jegyezzük, hogy Corvin János beszterczei házát és bányáit 1490. oct. 9-kén Thurzó Jánosnak, ellenben Zsigmond pécsi püspök a Beszterczebányán birt javait 1500 junius 13-kán Corvin Jánosnak adományozta. Hatvani : Brüsseli Okmánytár. Magy. Tört. Emlékek. Okm. I, 12. 17.

[2]) „Zápolya nondum nato Ludovico per Annae puellae nuptias in regiam additum tentavit," mondja a még kiadatlan Brutus.

[3]) Miksa lev. Praynál : Ep. Proc. I, 53.

[4]) A pápa lev. U. o. 49.

vidéken oly nagygyá lett, hogy már nyilt lázadástól lehetett tartani [1]).

E zavarok lecsilapítása végett a király még ugyanazon 1505-ki Sz. Mihály napra országgyülést hirdetett. E gyülés diadalünnepe lőn a Szapolyay-pártnak, mely most magát nem alap nélkül nemzeti pártnak nevezheté. E párt, hogy czélját érje, mindenekelőtt az udvari párt néhány befolyásosabb tagját ügyekezett megnyerni; mi okból Szapolyay János és Ujlaky Lőrincz, Bakacs Tamás bíbornokkal, ki mióta a cardináli kalapot elnyerte, nagy közönyösséget mutatott Miksa király irányában, Perényi nádorral s még több más urral october 12-kén szövetséget kötöttek egymás védelmére. A szövetség azonban oda lévén irányozva, hogy az udvari pártot, sőt magát a királyt és a királynét is megnyerje, a szerződők azt is fogadták, hogy a király és királyné iránt feddhetetlen hűséggel ragaszkodnak, rendeleteik végrehajtását a mennyiben azok az ország szabadságaival nem ellenkeznek, minden módon elősegítendik [2]). És még ugyanazon vagy a következő napon az országgyülésen jelen volt valamennyi egyházi s világi urak és nemesek által egy nagy fontosságu okmányt irtak alá, melyben kijelentik: hogy az ország rendei, tekintvén azt, miképen az ország, mely nemzeti királyai alatt mindig a hatalom, jólét és dicsőség magas fokán díszlett, az idegen nemzetekből választott királyok alatt régi erejéről és dicsőségéről alásülyedt és gyalázatos pusztulásnak indult, közakarattal elvégezték légyen hogy, ha Ulászló király fiörökös nélkül halna meg, a királyságból minden idegen fejedelmek kizárassanak; és miként minden nemzet csak a maga kebeléből szokta királyát megválasztani, ugy ők is csak született magyart fognak uroknak, királyuknak választani és elismerni. Mivel pedig vannak külfejedelmek, kik, az ország birtokára vágyván, Ulászló halála után azt tán fegyverrel is ügyekeznének magukévá tenni, ezek ellen, ha a szükség ugy kivánja, az egész ország tartozzék fölkelni. Ha végre valaki az ország lakosai közől találkoznék, ki e határozat ellen eselekedni merészkednék, az, mint az

---

[1]) A kir. lev. (nem a már meghalt Gerébhez, hanem) Perényi nádorhoz U. o. 63.

[2]) Pray : Hist. R. Hung. II, 542.

ország ellene s hűtlene, örökös szolgaság igája alá vetve lakoljon [1]).

A határozat a gyülés után minden megyében kihirdettetett. Ulászló ezt is szokott egykedvűségével fogadta, azoknak, kik a végzést tudomására vitték csak azt válaszolván, „az Isten majd gondoskodik, róla s övéiről [2]).“ De másként vélekedett Miksa római király, ki ellen a végzés tulajdonkép hozatott. Ő, a pozsonyi szerződés e megsértését megboszulandó, s ennek érvényt szerzendő, azonnal háborúra készült [3]); Ulászlót pedig reávette, hogy vele hármas házassági szerződést kössön a maga gyermekei s az ő, Miksa, unokái között. Az egyik szerződésben Miksa, mivel, ugymond, a római sz. birodalomnak és Magyarországnak a kereszténység ezen védfalának és bástyájának, mely iránt nem közönséges indulattal viseltetik, javát eszközleni minden módon ohajtja, kötelezést vállal magára, hogy unokája Ferdinánd főherczeg, a maga fiának, Fülöp castiliai királynak fia, Ulászló leányát, Annát nőül vendi [4]); a másik okmányban kötelezi magát. hogy ha Anna herczegné kis korában halna el, és a jó reményben lévő magyar királyné ismét leányt szülne, Ferdinánd főherczeg ezt fogja nőül venni [5]); a harmadikban végre kiköti, hogy ha a magyar királyné figyermeket szülne, ez az ő unokáját Mária főherczegnét, szinte Fülöp király leányát vegye nőül [6]). Ulászló és neje Anna királyné e szerződéseket Budán marczius 27-kén kelt külön-külön okmányokban erősítették meg [7]); a következő napon pedig Ulászló Anna nejét és leányát, s a még csak születendő gyermekét a maga halálának esetére Miksa király védelmébe s gyámságába ajánlja, „nem lévén, ugymond, a világon senki, a kire őket biztosabban, bátorságosabban bízhatná [8]).“

[1]) Pray : Annal. IV, 313. Kotona XVIII, 425.

[2]) Istvánfy : Lib. IV, 53.

[3]) Pray : Ep. Proc. I, 53.

[4]) Datum in Nova Civitate nostra die 20-a mensis Marty a. d. 1506. A cs. titkos levéltár eredetijéről.

[5]) Ugyanazon kelet nap es helyen. Ugyanonnan.

[6]) Szinte azon kelet nap és helyen. Ugyanonnan.

[7]) Datum Budae 27-a m. Marcy anno Christi 1506. A fentebbiekhez hasonló 3 levele Ulászlónak és külön 3 levele Anna királynénak a hármas házasságról. U. o. Valamennyi a nagyobb királyi és királynéi pecséttel.

[8]) Datum Budae 28-a m. Marcy a. Christi 1506. Függő kis pecséttel. U. o.

Ugylátszik, megegyezett ekkoron a két fejedelem egymással abban is, hogy a római király haddal támadja meg az országot, s fegyverrel kényszerítse a rendeket elállniok a rákosi végzéstől [1]. Annyi bizonyos, hogy Miksa april 8-kán a magyar rendekhez intézett levelében jogait a magyar koronára nemcsak a szerződések erejénél fogva, hanem azon okból is fennen vitatta, mivel ő, mint a ki anyai ágon a magyar királyoktól származik, s Neustadtban a „magyar toronyban" született, valóságos magyar; minélfogva Ulászló fiörökös nélküli halála után őt lesznek kötelesek elismerni királyokul [2]. Május elsején pedig tudtára adá Ulászlónak, hogy részint azon adósság behajtása végett, melylyel neki a magyar korona a pozsonyi békekötés értelmében tartozik, részint a hűtlenek megfenyítése végett hadat küldött az országra, bízván abban, hogy Ulászló ezt neki rosz néven nem veendi, miután azt csak kényszerítve s becsületének védelme végett cselekedte [3]. Midőn pedig Ulászló e miatt legalább színre panaszt emelt, újabban is kijelenté, hogy ama méltatlanságot, melyet a mult országgyülésen néhány főlázadó rajta s utódain elkövetett, megtorlás nélkül nem hagyhatja [4]. Ulászló, színlelését folytatva-e, vagy az országtanács által reákényszerítve, bizonytalan, Miksát ezután a maga, s az ország ellenségének nyilatkoztatván, Székesfehérvárra országgyülést hirdetett, egyszersmind megküldé Szapolyaynak Miksa király fentebb említett leveleit, felhíván őt hogy, a

---

[1]) Igy magyarázható legalább Miksa többször említett levelének egynémely pontja Praynál : Ep. Proc. I, 53.

[2]) Horvát István és Bartal, Szalaynál III, 453.

[3]) Datum in Woythsperg 1-a die May a. d. 1506. Nos proxima Scripta Fraternitatis Vestrae, factum seu negotium debiti, quod nobis Corona Hungariae ratione tractatus Posony conclusi obligavit, tangentia intelleximus, et facimus scire Matti Vrae, quod . . . iam antea . . . copias nostras bellicas . . ad ipsam Coronam Hungariae ad requirendam et importandam unam partem dicti debiti ordinavimus, sive misimus. Et tandem illis contra infideles uti volumus. Et ex quo nos non dubitamus, quod vestra Dilectio pro se bene considerabit, quod nos exigente id honore et necessitate nostra facere coacti sumus : speramus et confidimus in Diletione Vestra, quod id nullo malo aut sinistro, sed praeditis causis attribuet. Et in quo nos Dilectioni Vrae amicitiam et fraternam complacentiam scimus aut possumus ostendere, essemus semper inclinati et dispositi. A csász. titkos levéltárból. A mint látszik, daczára a háborunak, a barátságos viszony nem igen bomlott föl a két király között.

[4]) Pray : Epist. Proc. I, 53. és Hist. R. Hung. II, 543.

többi urakkal együtt az ország védelmére siessen [1]). Ez valóban már naponként szükségesebbé lett, mert Miksa Sopronyt és Pozsonyt a Csallóközzel elfoglalván, junius 24-kén már Vasváron volt, s Ulászlót, ki, ugymond, kényszerítve nyilatkoztatta őt ellenségének, ismét felszólítá, hogy, miként a szerződéseknél fogva köteles, magyar örökösödési jogát elismertetni s fentartatni ne késedelmeskedjék [2]). De ezen napon már Ulászló és országtanácsa is kinevezte volt követeit Frangepán Gergely kalocsai érsek, György pécsi püspök, Péter bazini gróf s erdélyi vajda, és Buzlay Mózses főudvarmester személyében [3]), kik, miután Ulászlónak jul. 1-jén Lajos fia született [4]), s ennek következtében az ügy állása egészen megváltozott, a békét Miksával, ki különben is Rómába császári koronáztatására készült, jul. 19-kén megkötötték. E szerint végeztetett, hogy a hadak mind a két részről visszavonassanak, az elfoglaltak visszaadassanak. Frangepán Jánosnak és Kanizsay Jánosnak, kik Miksa pártjára álltak, valamint Pozsony és Soprony városoknak, melyek kapuikat a római királynak megnyitották, semmi bántalmok ne legyen. Az örökösödésre nézve, Miksa kikötötte, hogy mindazon jogait, melyeket Magyarországra eddigelé birt, a jövőre is fentartja [5]). Ugyanaz napon a követek egy külön okmányban Ulászló nevében fogadták, hogy „miután a magyar király Maximilian római királynak bizonyos öszveggel tartozni mondatik,“ ennek letisztázására Ulászló a jövő sz. Mihály napon 20 ezer aranyat fizetend; az adósság fenmaradó részéről pedig a fejedelmek később fognak egyezkedni [6]). A szerződést Ulászló aug. 5-kén erősítette meg [7]).

A béke még nem köttetett volt meg, midőn Ulászlónak rendkivüli örömét a fiörökös születésén az anyának nehéz szülésből származott halála búra változtatta. Az értelmes, erélyes nő nagy segedelmére volt eddig a gyönge lelkű ki-

---

[1]) Pray : Ep. Proc. I, 59.
[2]) Kovachich : Vest. Com. 450.
[3]) A király s az országtanács külön megbizó leveleit ld Kollárnál: Auctar. Dipl. 268.
[4]) Brutus Praynál : Annal. IV, 322.
[5]) Kollárnál e. h. 270.
[6]) Dat. in Civ. Viennensi die dom. 19-a m. julii a. 1506 négy függő pecséttel. Cs. titk. levélt. ered.
[7]) Kollárnál e. h.

rálynak; ő hozta rendbe egyebek közt az udvartartást, s a szük kincstár kezelését [1]) : a nő és kormánytárs halála tehát kétszeres veszteség volt Ulászlóra nézve. Halála oly igen meg is ragadta a gyönge ember kedélyét, hogy azóta mély búskomorságba esett, s budai palotájába zárkózván, gondját az ország ügyeitől végkép elvonta, s még csak azon egyetlen vágyat ápolta lelkében, hogy gyermekeit a Miksával kötött titkos szerződések szerint elláthassa, s Lajos fiának a királyságot megkoronáztatása által biztosítsa. Amarra nézve Miksa részéről Cuspinianus (Spieshammer János bécsi tudós, többször megfordult a budai udvarban; Ulászló viszont Pruisz János egykori nagyváradi püspököt, most ferenczi szerzetest küldé át Miksához [2]). A koronázás kieszközlése végett pedig az 1507-ki april 24-kére országgyülést hirdetett.

De a rendek, kik Miksát a viselt háboru miatt inkább gyűlölték, mint valaha, e titkos összeköttetésekről értesűlvén, nemcsak nem teljesítették a király kivánságát, hanem őt és tanácsosait keményen megrótták, az 1505-ki országos határozat megsértése miatt. Nehogy pedig ilyesmi a jövőben is történjék, törvényt alkottak, hogy a király az országos ügyeket ezentul egyedűl az országtanács megegyeztével intézze, annak tudtával töltse be a főbb hivatalokat, különösen az erdélyi vajdaságot, a temesi és székely grófságot, a tótországi bánságot, s a végvárak kapitányságait; a mit az országtanács tudta nélkül tesz, az érvénytelen legyen. Az országtanácsra nézve pedig határozták, hogy abban az országtól választott ülnökök mindig jelen legyenek; és ha a tanácsnak valamely tagja az ország szabadsága, java és végzései ellen valamit

---

[1]) Istvánfy Lib. IV, 53.

[2]) Pruisz János 1507 öszén két okmánynyal, s azon meghagyással tért vissza Ulászlóhoz, hogy tőle két hasonló okmányt eszközöljön ki, melyek aztán Polhaimi Farkas alsó-ausztriai főkapitánynál tétessenek le. Miksa lev. Polhaimhoz : Geben zu Ynsprugg den 13-ten October a. d. 1507. és Instruction, was vnser getrewer, lieber Johann Mratschgi Vnser Phleger zu Drosendorf (ezáltal kisértette Pruiszt s vitette Polhaimhoz a magyar királytól kieszközlött leveleket) von vnsern wegen handeln sol. Ugyanazon kelet. A csász. titk. levéltárból. Mratschginak az is utasításában volt, hogy a császárnak a mult évben lekötött 20 ezer aranyból fölmaradt 10 ezer aranyat hajtsa be. Az említett okmányokat, melyeknek egyike a két fejedelem gyermekei közti házasságot, másika a császárnak Lajos magyar herczeg feletti gyámságát illeti, kiadta Kollár : Auctar. Dipl. 277. és 325.

akár titkon, akár nyilván cselekednék, azt a nevezett ülnökök tartozzanak a legközelebbi országgyülésnek följelenteni, ki aztán, mint a haza és szabadságának árulója, személyében és javaiban vétsége szerint lakoljon. Továbbá Szapolyay János a nádor mellé az ország főkapitányának neveztetett, s neki és a nádornak s az országbirónak kötelességévé tétetett, hogy a birói itéleteket az igazságtalanul elfoglalt jószágok tekintetében, ha kell, fegyveres erővel is végrehajtsák; a főtörvényszékeken a választott ülnökök fele mindig jelen legyen; a királyi személynöki hivatal ezentul mindig világi egyénre ruháztassék [1]). A királyfi koronázása a jövő évi sz. György napi gyülésre halasztatott [2]).

A gyönge lelkű Ulászló e gyülés után még mélyebb búskomorságba merült. Lemondván az országlás gondjairól, magányában örökös sóhajok és fohászokkal tölté el teremeit; haját, szakállát megnöveszté, gyász ruháit soha sem változtatta, mig nem az országtanács, a cseh és morva uraknak is közbejöttével, kedélyét földerítendő, csecsemő fiának koronáztatása iránt, neki biztos reményt nyujtott [3]). E reményt az 1508-ki sz. György nap huszadára kihirdetett országgyülés változtatta valósággá, a kis herczeg koronáztatását azon feltétel alatt határozván el, hogy a király, ha fiának kiskorusága alatt elhalna, őt sem Miksa császár, sem más külfejedelem gyámságára ne bízza; Lajos pedig, mikoron nagykoruságra jut, az ország szabadságainak megtartását, mire helyette most atyja teendi le az esküt, személyesen is hit alatt fogadja. A föltételeket Ulászló elfogadván, a koronázás jun. 4-kén hajtatott végre a két éves herczegen [4]).

Ulászló, ekkép vágyai czélját érvén, Miksa császártól s XII Lajos franczia királytól Dalmatia visszanyerésének reményével könnyen reábiratott, hogy a Velencze ellen kötött cambrayi szövetséghez ő is hozzá álljon. De Ulászló megelégedett avval, hogy a köztársaságnak Budán lévő követét hadizenettel bocsátá el udvarából; a háborut tényleg megkezdeni nem engedé a kincstár üres volta, bár, mig frigyesei

[1]) Corpus Juris. A végzések kir. megerősítés nélkül maradtak.

[2]) Ld. Ulászlónak az 1508-ki országgyülést kihirdető levelét Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 344.

[3]) Istvánfy IV, 56.

[4]) Oklevelek Kovachichnál : Vest. Com. 455. Ungr. Magaz. I, 76. Istvánfy 57.

Velenczét zaklatták, nem kerűlt volna nagy áldozatba visszafoglalni a rég elveszett Dalmatiát [1]). E helyett Ulászló 1509-ben Csehországba utazott, s Lajos fiát ott is királylyá koronáztatta [2]).

Mig a király, a Magyarországban kitört mirígyhaláltól félve, ott mulatott, itthon többféle zavarok támadtak, kivált a kincstár körűl, melynek hűtlen kezelése miatt Batthyány Benedek kincstárnok börtönbe is vettetett [3]). Az ország rendei e miatt a király visszajöttét sürgették. Ulászló bár nem örömest, mivel ugy hallá, hogy a mirígyhalál az országban szünetlen pusztít, de mégis engedett kérelmeiknek, s az 1510-diki febr. végén utnak indult. Váratlanul lepte meg őt utközben, Kremsierben, Szapolyay János, ki a hét éves Anna herczegnének nagybecsű ajándékokat hozván, őt atyjától még egyszer jegyesül kérte meg. A király egyenes visszautasítással nem merte megsérteni a nagyravágyó ifjut, hanem csak az ügy mellőzése, s más időre halasztása által akarta vele tudatni leánya kezének megtagadását [4]).

Ulászló Csehországból hazatérvén, az ország rendeit az 1510-ki máj. 9-kére Esztergamba országgyülésre hívta, tanácskozandó velök a Velencze ellen megindítandó háboruról, melyre a cambrayi szövetség tagjai által újabban is felhívatott, s a törökkeli béke meghosszabbításáról, miért nem rég Bajazednek egy követe érkezett Budára [5]). A törökkel való békét király és rendek szívesen meghosszabbították újabb három évre [6]); de a Velencze elleni háboru tárgyára nézve több nehézség támadt. A királynak erre most is szintugy nagy kedve volt, mint a mult évben, midőn Prágában mulatása alatt a császár és franczia király követeitől sürgetve, julius 19-kén kelt levelében Kanizsay György és Hampó János horvát- és tótországi bánokat felszólítá, tanácskoznának mennél elébb a többi urakkal, s aztán egy gyorsan megindítandó hadjáratban vennék vissza Dalmatiát, a sz. korona e

---

[1]) Istvánfy Lib. IV, 54.
[2]) U. o. 58.
[3]) Pray : Annal. IV, 338.
[4]) Istvánfy IV, 59. Brutus Praynál, e. h. 337.
[5]) Az országgyülést egybehívó kir. levél Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 351.
[6]) Istvánfy Lib. IV, 59.

régen elhanyagolt tartományát [1]). De valamint akkor az országtanács, ugy most az ország rendei sem mutattak nagy kedvet [2]), az üres kincstár mellett, e háborúra, hanemha arra a szövetséges fejedelmek segedelmet nyujtanának. Ennek kieszközlése végett tehát Ulászló a gyülés után Beriszló Péter székesfehérvári prépostot s kir. titkárt és ákosházi Sárkány Ambrus pozsonyi főispánt, julius 25-kén, Tatáról követekül küldötte a császárhoz, és a franczia királyhoz. — Ezek october 1-jén Constanzban oly egyességre léptek a császárral, hogy Ulászló a jövő évi april 1-jén a háborut Velencze ellen tényleg megindítja; a császár s a franczia király Velenczét ugyanakkor minden erejökkel megtámadják, Ulászlónak pedig három hónapra 1000 gyalog fegyverest, 12 ágyut és 24 hadi s hat teherhordó hajót küldenek segedelmül [3]).

Követeinek e tudósítását Ulászló Morvában, Magyar-Bródon vette, hova a ragály újabb kiütése után távozott, az ország kormányát Perényi nádorra és Bakacs cardinál-érsekre bízván. Bródból 1511 elején Boroszlóba ment, hogy ott Lajos fiának Slézia rendei által is megtétesse a jobbágyi hodolatot. A király kiséretében lévő magyarok azt kivánták, hogy Slézia, melyért 1479 ben kikötött váltságdíj még le nem fizettetett, mint magyar tartomány hódoljon; minthogy pedig ebben a sléziai rendek megegyezni egyátalában nem akartak, a hódolat ez alkalommal elmaradt [4]). Még Boroszlóban időzött Ulászló, midőn egyrészről Szapolyay János, ki nem rég, nem tudjuk, mily befolyás következtében, erdélyi vajdává neveztetett, másrészről Tomiczky Péter krakói főesperes, Zsigmond király követe, is megjelent a király udvarában. Az özvegy Szapolyayné, a maga testvére, Kázmér teschení herczeg, s a már elébb egy magyarországi küldetése alkalmával megnyert Tomiczky és egyéb lengyel urak által reávétette Zsigmond lengyel királyt, hogy a bájos Szapo-

---

[1]) Praynál e. h. 336.

[2]) Egyes urak mindazáltal, például Frangepán Kristóf, a császár szolgálatában jelentékeny részt vettek e háboruban. Ld erről Wenczel Guszt. értekezését az Új M. Muz. 1851-ki VIII. füz.

[3]) A követek által kiadott szövetséglevél, melyben felhatalmaztatásuk s a császár által elfogadott szerződés is befoglaltatik. Dat. Constantiae 1-a die m. octob. a. d. 1510. Két függő pecséttel. A császz. titkos levéltár eredetijéről.

[4]) Istvánfy Lib. IV, 59. Cureus : Annal. Siles. 228.

lyay Borbálát, János gróf hugát, tűzze ki magának hitvesűl. Erre Ulászló megegyeztét kieszközleni volt most, némi nyilvános megbízások mellett, titkos feladata Tomiczkynak. A dolgot ügyesen kelle vinni, mert Szathmáry püspök s cancellár ellensége volt a Szapolyay családnak, s félni lehetett, hogy a királyt annál könnyebben tagadó válaszra birhatja, mivel föltehető vala, hogy maga Ulászló sem igen ohajtja a házasságot, mely Szapolyay János nagyravágyásának újabb támaszt volna adandó. És sikerült is egyrészről Tomiczkynak a budai lelkész s a király gyóntatója Hammel Mihály által, másrészről Kázmér tescheni herczegnek oda vinni az ügyet, hogy Ulászló e közbenjárókat Zsigmondhoz küldje, s általok maga ajánlja öcsesének a Borbálával való házasságot. Szathmáry cancellár a dologról utóbb értesülvén, Ulászlót is más véleményre birta ugyan, de már későn. A követek egyszersmind a házassági szerződést is magukkal vitték Krakóba, melyben a Szapolyay család 100 ezer arany jegyajándokot biztosított a menyasszonynak; minek következtében az eljegyzés azonnal meg is történt [1]).

Sléziából april utósó tizedében (1511) Budára tért vissza Ulászló, hova az ország rendei e hó 24-kére gyülésbe hivattak [2]). Végzéseit e gyülésnek, azon egyen kivül, mely szerint a király számára kijáró 20 denárnyi kamarai nyereségen felül a végvárak megerősítésére fordítandó egy arany forint ajánltatott [3]), még nem ismerjük, bár azon, mint látszik, fontos ügyek hozattak szőnyegre. Szóba kerűlt hihetőleg a király követeinek a császárral még a mult évi october 1-jén Constanczban a velenczei háboru iránt kötött szövetsége. De erre nézve, minthogy az ezen évi april 1-re határozott hadjáratnak sehol semmi nyomát nem találjuk, már a gyülés előtt megváltoztatta Ulászló véleményét Staphileo János, pápai követ. II Julius pápa azáltal, hogy a cambrayi szövetségből kilépvén, Velencze pártjára állott, oly nagyon maga ellen boszantá a császárt és a franczia királyt, hogy ezek az ő letételét elhatározván, s néhány bíbornokot a ma-

---

[1]) Engel: Actenmässige Skitze d. Unternehmungen Joh. Zápolya's. Schedius Zeitschrift von und für Ungarn. 1802. I, 163. Fessler: Gesch. d. Ung. V, 863.

[2]) Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 354.

[3]) U. a. Sylloge Decr. Comit. I, 446.

guk részére nyervén, ellene Pisába zsinatot hirdettek. A pápának, ki szinte hirdetett zsinatot Rómába, ennélfogva felette érdekében állott Ulászlót és Zsigmondot a császár pártjától elvonni s megakadályozni, nehogy a magyar és lengyel püspökök a pisai zsinathoz csatlakozzanak; miben czélját is érte. Bakacs cardinal, ugylátszik, az országgyülés végzésének közbejöttével, nemsokára Rómába utazott Simon modrusi püspökkel. — Ama viszály következtében, mely az év elején a magyar és szilézi urak közt Boroszlóban támadt, az ország jogai Morvára és Sléziára szinte szóba kerültek az országgyülésen. A tanácskozás folytában előkéretett ama kötelezvény, mely által Ulászló, midőn magyar királylyá választatván, az országos küldöttség által a határszéleken üdvözöltetett, ünnepélyesen biztositá a rendeket, hogy Morva, Slézia és Luzsitza a hat várossal mindaddig a magyar korona birtokában marad, mig azokért az 1479-diki békekötésben meghatározott 400 ezer arany váltságdíj le nem fizettetik. Mivel pedig ama zavarokban, melyek Ulászló első kormányéveiben kitörtek volt, ezen okmány is elveszett, Ulászló e kötelezvényt most újabban is kiadta, az ország jogairól ama tartományokra mind a maga, mind Lajos fia nevében biztosítván a rendeket [1]).

A házasság Zsigmond király és Szapolyay Borbála közt az 1512-ki február 8-kán mindamellett is megtörtént [2]), hogy azt Szathmáry püspök s cancellár Ulászló által meggátolni ügyekezett. Szathmáry eleve is sejtvén, hogy ennek következtében a Szapolyayakkal meggyűlend a baja, Perényi Imre nádorral, Drágfy Jánossal és Báthory Istvánnal ellenök titkos szövetséget kötött, melynek azonban elég nyilvános jele volt az, hogy a megürűlt horvát- és tótországi bánság is Perényire ruháztatott. De a Szapolyay-párt is hamar meg-

---

[1]) Datum Budae in festo Invent. S. Crucis (máj. 3-án) a. d. 1511. A csász. titkos levéltár eredetijéről. Az okmány elvesztét igy adja elő: Quia vero post obitum . . Mathiae Regis varia bella et discordiae in hoc regno ortae, domusque regia thavernicalis, in qua literae et literalia instrumenta huius regni servantur, per nonnullos violata, potioribus literis atque privilegiis huius regni nostri spoliata et expilata . . . fuerat: literae praemissam impignorationem tangentes in huiusmodi direptione, id quod nobis optime constat, abstractae et sublatae exstiterunt.

[2]) Wagner: Annal. Scep. I, 151. Decius u. o. II, 124. Istvánfy Lib. IV, 59. köv.

kezdte fondorkodásait. Tomiczky Péter már aprilban Budán volt, színleg némi más ügyek végett, de azok mellett oly titkos megbizással, mely egyenesen a Szapolyayak érdekét czélozta. Előadá ugyanis küldője nevében, mikép Zsigmond bizonyos forrásokból tudja, hogy ama pártot, mely az ő házasságát meggátolni törekedett, nem mást akar, minthogy Ulászló gyermekei egykoron a császár gyámkodása alá essenek, mi által azonban Lajos könnyen V László sorsára juthatna. Kéri azért bátyját intézzen vele, Zsigmonddal, személyes összejövetelt; addig pedig ne higyjen ama pártnak, mely fülét és szívét szünetlen ostromolja; hanem legyen bizodalommal a Szapolyayak iránt, kik gyermekeinek nagy hasznára lehetnek. Ne hallgasson a király ama rágalmakra, melyek Szapolyay János vajda ellen ellenségei által koholtatnak. Saját gyermekeinek érdekében kéri bátyját, nevezné ki Szapolyay Györgyöt horvát bánná, Frangepán Ferencz kalocsai érseket (a Szapolyayak barátját) pedig, minthogy Bakacs hihetőleg Rómában marad, esztergami érsekké s főcancellárrá. De az egyszer már kijátszott Szathmáry most résen állott, s a királyt is elkészíté Tomiczky fogadására, kit aztán oly válaszszal bocsátott el Ulászló, hogy ő egyátalában nem szándékozik gyermekeit külföldi gyámságára bízni; a vajdát, mint eddig, ugy ezután is kegyében tartja; de a horvát bánságról, s az esztergami érsekségről nem lehet másként intézkedni [1]).

A Szapolyay-párt azonban igy megveretve sem hagyott föl titkos működésével az udvari, vagy miként a császárhoz szításáról nevezhetni, osztrák párt ellen. A kalocsai érsek, Szathmáryra most azért is boszus, mivel általa a cancellári tiszt utáni sovárgása végett szemrehányásokkal illettetett, a királynak nemsokára előterjesztéseket tőn: gondolná meg, hogy Perényi nádor és Szathmáry cancellár színlelt ragaszkodása s maga a császár igényeinek pártolása is csak álarcz, mely alatt saját hatalmokat még a király halála esetére is biztosítani törekednek. Azon viszonyoknak, melyekbe a király magát, gyermekei s az ország jövője tekintetében, ezen önhaszonleső emberek által vezettetni engedi, az egész ország ellene fog nyilatkozni, mert ez gyűlöli a császárt. A király s gyermekeinek érdeke azt kivánja, hogy inkább testvére, Zsigmond király iránt viseltessék bizodalommal, kit erre kü-

---

[1]) Engel: Actenmässige Skitze stb. e. h. 163. köv. és 181.

lönben is annyi ok ajánlhat. Dobzse, dobzse, lőn Ulászló válasza; füle és szíve ezután is csak Perényinek és Szathmárynak állott nyitva [1]). Frangepán czélt így nem érvén, ismét a lengyel király közbenjárása által ügyekezett a dolgon fordítani. Zsigmond meghitt tanácsosához Szidloviczky Kristófhoz jul. elején irt levelében élénk szinekkel ábrázolá az udvari pártnak, kivált Szathmárynak fondorkodásait, miképen ő a király halála esetére a gyámkodást Lajos fölött csak azért kivánja a császárra bízatni, hogy annak neve alatt maga uralkodhassék; miképen a szegény származásu püspök fejedelmi kincseket gyűjt, melyek által e tervét sükerítse s magának bíbornoki kalapot szerezzen; miképen ő és pártja, Ulászló halála esetére, a lengyel királyt a moldvai és havasalföldi vajdákkal háborúba bonyolítani szándékoznak: mulhatatlanul szükséges tehát, hogy Zsigmond Ulászlót személyes találkozásra birja, mire a Bajazed megbuktatása következtében megváltozott török viszonyok legjobb ürügyül szolgálhatnának; akkor aztán meg kell buktatni Szathmáryt és Perényit, ha mindent veszve látni nem akar Zsigmond király [2]).

Szapolyay János e közben más módon ügyekezett emelni a maga tekintélyét és hatalmát. Szelim, Bajazednek legifjabb fia, a janicsárokat a maga pártjára nyervén, segedelmökkel atyját 1512 tavaszán megbuktatta [3]). E trónváltozási zavarokat a végekbeli basák használva, a magyar földön, ellenére a békének, zsákmánylást űztek. Ezek megbüntetése által kivánt János vajda magának hírnevet szerezni; s bár mennyire ellenzé is a király, 1513 nyarán egy pusztító betörést intézett a török tartományokba [4]). A vállalat szerencsés kimenetele még elbizottabbá tette a nagyravágyó ifjut, s felbátorítá őt, még egy kisérletet tennie Anna herczegné kezéért. Ezer lovas kiséretében ment fel Budára, s midőn annak kapuját maga előtt bezárva találta, azt betörette. Ulászló, mint mondják, elbujni szándékozott a büszke oligarcha elől; de aztán mégis, megtanítva Szathmárytól, előjött, s a vajdát igen barátságos, sőt hizelgő szavakkal fogadván, tagadó vá-

---

[1]) Engel: Actenmässige Skitze stb. e. h. 199.
[2]) U. o. 288.
[3]) Hammer: Gesch. d. Osm. R. I, 683.
[4]) Kerchelich: Hist. Eccl. Zagrab. 211.

laszszal bocsátá el várlakából [1]). Szathmáry ezentul oda fordítá működését, hogy Szidloviczkyt és Tomiczkyt vonja el a vajda pártolásától, mi nemsokára sikerűlt is neki, Ulászló pártfogása által amannak a cancellári hivatalt, emennek a przemiszlei püspöki széket, melyet Borbála királyné másnak szánt, szerezvén meg. Ezóta mind a ketten a Szapolyayak ellenségei, királyukat barátságosabb viszonyba ügyekeztek hozni Ulászlóval és Miksa császárral [2]).

IV.

A politicai pártvillongásoktól 1514-ben másféle, de még fontosabb események vonták el a hazafiak figyelmét. Mig a pártok, miként röviden ábrázolám, az országban küzdöttek, Bakacs esztergami érsek és bíbornok, Rómában fejedelmi fényüzéssel [3]) igyekvék a figyelmet magára vonni, s a II Julius halála által megürűlt pápaságra magának utat törni. De vágyai meghiúsultak: pápává János bíbornok, a híres Medicis Lőrincz fia lett, ki aztán X Leo nevet vőn fel. Bakacs kárpótlásul a pápai követ czímét és hatóságát nyerte a kelet és éjszak minden keresztény tartományaira [4]).

Ulászló e közben attól tartva, hogy Szapolyay hadi kalandja a törököket visszatorlásra ingerlendi, a végek kapitányait aggodalmasan inté, gondoskodnának a rájok bízott végvárak védelméről [5]). Egyszersmind követei, elébb Petánczi Felix és Zolthay János, majd Czobor Márton által a béke meghosszabbításán is működött az új szultánnál [6]). Mi sükerrel jár el Czobor, sokáig bizonytalan vala, mert Szelim szultán vérszomjazó, harczias jelleméről elég hír érkezett az

[1]) Thurnschwamb, Engelnél: Gesch' d. Nebenl. I, 196.

[2]) Engel: Actenmässige Skitze stb. e. h. 310. 317.

[3]) Hogy e fényűzést megbirja, számos egyéb javadalmai mellé még a milkovi püspökséget is Erdélyben, egyesítette az esztergami érsekséggel; egyszersmind pedig a szászok esperességeit is maga alá vetette, hogy a jövedelmes tized onnan is az ő pénztárába folyjon. A szász papságnak ezen újítás miatti elégületlensége nemsokára egyik főokává lőn a reformatio oly gyors terjedésének a szászok között. Ld Katonát XVIII, 665.

[4]) Jászay Pál: Az 1842-ki Tudománytár aprili füzete 254. lapján.

[5]) Katona e. h. 700.

[6]) U. o. 702.

országba. Nehogy tehát az üres kincstár mellett az őrségben s védelmi szerekben egyaránt hiányt szenvedő végvárakat veszély érje, kivált miután a bosnyai basa Horvátországba tört, Márton kalocsai kanonokot Bakacshoz oly megbízással küldé Rómába, ügyekeznék e várak fölszerelésére némi pénzsegélyt kieszközölni a pápától. Bakacs ettől indíttatva, mielőtt haza indult, hatalmat eszközle ki a pápától, melynélfogva a követi hatósága alá vetett tartományokban keresztháborut hirdethessen. Mire Bakacs Budára érkezett, a béke Szelimmel 3 évre már meg volt kötve. De a nagyravágyó bíbornok, ki képzeletében már előre éldelé a Capisztrán-féle diadal dicsőségét, mind a mellett sem akart fölhagyni tervével. A keresztbullát az országtanácsban fölolvastatván, nagy szavakban ábrázolá a hasznot, mely a bucsúlevél kihirdetésére összegyűlendő keresztes hadból a hazára áradand; igéré, hogy a háborut maga intézendi, s alkalmas vezérről is fog gondoskodni. Ulászló, földre szegezett szemmel, szótalanul hallgatá a sokat igérő beszédet; de az urak, „kiknek nagy része önhaszonleséstől megmételyezve, az országot martalék gyanánt tekinti vala,“ zajos tetszéssel fogadták a bíbornok előadását. Voltak azonban néhányan, kik a nemzetnek az eláradt belzavarok által fölforgatott állapotába mélyebben betekintvén, hiu reményekkel ámíttatni nem akartak, s a pápai bucsúlevél kihirdetését ellenzették. Ezek közől Telegdy István kincstartó élénken festé a parasztságnak Mátyás halála óta elnyomott, inséges állapotát s a veszélyt, melyet ily körülmények közt egy mindenképen sanyargatott s eltiprott néposztálynak fölfegyverzése az országra s különösen elnyomóira, a nemességre áraszthat, ha eszébe jutna a török ellen fogott fegyvert zsarnok urai ellen fordítani. Javaslá tehát, ha már a fegyverszünetet valóban meg kell szegni, szedessék a bucsúért inkább pénz, melyen zsoldosokat lehessen fizetni. De az előre látó hazafi szózata foganatlanul hangzott el a nemtelen szenvedélyek zajában [1]). A keresztháboru 1514-ben april 16-kán kihirdettetett, s evvel együtt oly csóva lőn elvetve az insége miatt elkeseredett parasztság közé, mely a fogékony anyagban lángra gyúlva, iszonyu vészt hozott a hazára.

A parasztság állapota, a gyönge kormány alatt eláradt féktelenségek e korszakában valóban nyomorult vala. Szabad

---

[1]) Istvánfy Lib. V, 63.

költözési jogát több rendű törvények védték ugyan; de miután a törvényt, némely záradékainál fogva könnyen ki lehetett játszani, és a parasztság fölött az uriszékeken maguk annak urai biráskodtak, a törvény nem nyerhetett igazságos végrehajtást. Mátyás erőteljes kormánya e törvények szerint a parasztságot sikeresen megvédte ugyan urainak hatalmaskodása ellen; de nagyobb biztosítást a jövőre ő sem adott jogainak. Mihelyt tehát ő szemeit behunyta, vele együtt halt meg az igazság is a parasztra nézve. Ulászló gyáva kormánya alatt a féktelen urak szabadon, büntetés félelme nélkül űzték, zaklatták, nyomorgatták a védetlen jobbágyokat. Az évlapok számtalan példákkal szolgálnak, miképen a birtokos osztály, melynek e korban pénzre még inkább, mint jobbágyi munkára volt szüksége, nem ismert határt követeléseiben, kiméletet fosztogatásaiban; mitől aztán el nem maradhatott a tulajdonát védeni merészkedő jobbágy elleni kegyetlenkedése, s az emberiségnek megsértése még olyanokban is, mikben a természet műveletlen gyermeke sem volt, nem lehetett érzéketlen. Védelmet az elnyomott osztály hasztalan keresett a gyönge kormány alatt: az oligarchia tulsulyú hatalma magát a királyt is szűk korlátok közé szorította, s ez gyöngeségében nem birt magának, s a törvénynek tekintélyt szerezni.

Ily körülmények közt a kereszt fölvételére kihirdetett fölhívás nem egyéb volt, mint a parasztság fölszólítása, a tűrhetetlen igából való szabadulásra, s ennek reménye hihetőleg még inkább csábítá a méltatlanul elnyomomottakat, mint maga a jutalmul kitűzött bűnbocsánat. És kevés idő mulva Pest, Fehérvár, Kalocsa, Nagyvárad és más, kivált püspöki székes városok alatt ezerenkint gyűlt a pórság, s vele számos alrendű pap, hogy kuruczczá legyen. E hadak fővezéreül Bakacs érsek a székely születésű Dózsa Györgyöt nevezte ki, ki nem rég Nándorfehérvár alatt egy zsákmányló török csapat hadnagyát párbajban megölte [1]), s most e bajnoki tettének jutalmát, negyven telkes jószágot, arany lánczot, nemesi czímert, elvenni jött föl Budára. Dózsa april 30-kán, sz. Zsigmond egyházában vette át a nagy vörös kereszttel jelölt fehér zászlót. A fővezér a maga helyetteséül

[1]) Tubero : Lib. X. Schwandtnernél II, 329.

Gergely testvérét nevezte ki; alhadnagyokká részint a papok, kik közt Mészáros Lőrincz czeglédi lelkészt, s Barabást nevezik emlékeink, részint más fegyverviselt pórok és szegény nemesek lettek; ezek közől Bagos Ferencz, aszalai Kecskés Tamás, Hosszu Antal s egy pesti polgár Száleres Ambrus nevét ismerjük.

Annak híre, hogy nem ur, hanem egy székely vitéz a kuruczok vezére, még több jobbágyot csalogatott a kuruczok táborába, mely rövid időn csak Pest alatt 40 ezerre szaporodott. Az urak, nemesek azonban nem nézhették közönyösen, hogy jobbágyaik a legnagyobb munka idején a mezőt odahagyva, csoportosan kuruczokká lesznek; és többeket erőszakkal tartottak honn, másokat a nejeikre s gyermekeikre szabott büntetések által akartak kényszeríteni a hazatérésre. Ez számtalan panaszt s nagy ingerültséget szült a kurucz táborban. A király és az érsek ennek hírére meghagyták Dózsának, ne vegyen föl táborába több parasztot, s a már összegyűlteket vezesse Horvátországba, melynek szélein a törökök zsákmányolnak. De a parancs már későn érkezett. Mészáros Lőrincz, Dózsának főtanácsosa, kinek lelkében tán a pórság fölszabadításának eszméje villant föl, s más kurucz papok emelvényekről hirdették, hogy maga a pápai követ eleve pártütőknek czímezte leveleiben mindazokat, kik a kereszt fölvételét netalán gátolnák, s lázító beszédeikben az urak kiirtását emlegették : az igerlékeny tömeg, melyhez a nemesség hatalmaskodásairól naponkint újabb hírek érkezének, nem kivánt egyebet. Dózsa lelkében, midőn a kuruczokat a nemesség ellen egészen a dühösségig fölingerelve látta, új eszmék, új vágyak támadtak, melyeknek létesítésére a szavát már vakon követő pórsereg száma és szelleme reményt is nyujtott. Ő tehát nem késett kitűzni a lázadás zászlaját. És a dühöngő nép szilaj tombolással áradt szét táborából a nemesek lakjaira, azokat feldúlta, lakóikat kegyetlenül leöldöste.

Bakacs érsek elrémült e hírek hallatára s egyházi átokkal sujtá Dózsát és társait, ha a király parancsának engedelmeskedni tovább is vonakodnának. De a kuruczvezér, Lőrincz pap tanácsain indulva, már az átokra sem hajtott. Ő magát a kuruczok fejedelmének nevezvén, a szegény sorsu köznemességet is fölszólítá, hogy a zsarnok urak kiirtására vele egyesűljön; és Száleres Ambrust a Pest alatti táborban

néhány ezerrel hátrahagyván, maga a többiekkel a Tisza felé vonult. Az országtanács most látta csak át Telegdy intéseinek helyességét, s mindenfelé kapkodott, hogy a naponként növekedő vészt elfojthassa. Rendeletek mentek a megyékhez s a városokhoz, kelnének föl haladék nélkül, és sietnének Pestre, vagy a fővezérré kinevezett Báthory István temesi gróf alvidéki táborába. Mihelyt pedig Budán, néhány megye zászlóalja összegyűlt, Bornemisza és Tomory Pál Száleres Ambrus táborát megtámadták, s annak részét egy szerencsés csata után kegyelem igéretével fegyverletételre birták; a többieket szétverték. E győzedelem hírére a nemesség több megyében fölbátorodván, a kuruczok apróbb hadait megtámadta s elszélyesztette : igy történt Sopronyban, Hevesben, Biharban és Zemplénben. Dózsa látván, hogy a roszul fegyverkezett gyülevész nép, a kisebb számu, de fegyverben gyakorlott s jól fölszerelt nemességnek még nem állhat ellen, mindenekelőtt valamely erősebb várat szándékozott megvenni, melyből aztán munkálatait biztosabban intézhesse. Először Szegedet kisérlé megvíni; de midőn ott a jól elsánczolt, s háromezer halásztól támogatott polgárságot, élethalálra ellentállani eltökélve látta, a Tiszán átkelvén, Csanád alá szállott, s az elejébe jött Báthory Istvánt és Csáky Miklós csanádi püspököt megverte s a várat könnyű szerrel elfoglalta. Báthory megsebesülve, csak bajjal tudott Temesvárra menekülni; de Csáky püspök elfogatott és iszonyu kínzások után nyársba vonatott. Szintoly kínzásokkal végeztettek ki a győzedelmök után szerte barangoló kurucz csapatok kezébe esett Telegdy István, Dóczy György és többen mások. Emlékeink négyszázra teszik az ily módon elfogott, vagy lakjaikban meglepett urak s nemesek számát, kik valamennyien kínósnál-kínosabb halállal multak ki.

A kuruczvezér, miután Csanád vidékén a nemesség javait földúlta, s kiket belőle kézre keríthetett, megölette, diadala után még merészebbé lőn, czéljait határozottabban kifejté : leveleket küldözgetett szét az országba, melyekben a főpapságra és nemességre szórt szitkok közt nyilván hirdeté, hogy azok kiirtandók, az ország többi lakosainak egyenlő jog és birtok adandó, a vallás ügyének igazgatása egy püspökre bízandó, minden méltóság, maga a királyság is eltörlendő. Csanádról a dühöngő pórsereg Temesvár alá szállott, s azt vívni kezdé. Báthory, Budáról hasztalan sürgetvén segélyt,

Szapolyay János erdélyi vajdához folyamodott. Kérte őt, feledkeznék meg régi viszályaikról és siessen a fontos, de roszul ellátott vár s vele a nemesség, és a haza megmentésére. A vajda ezt a legkedvezőbb alkalomnak látván, magának dicsőséget szerezni, a hazát, nemességet lekötelezni s nagyravágyó terveinek létesítésére utat törni, seregét tüstént megindítá, s az ostrom második hónapjában, a Vaskapun keresztűl a már nagy veszélyben forgott vár segedelmére megérkezett. Bortól hevűlten, tele a diadal reményével, az érkezőnek pihenést sem engedve, támadta meg őt a kuruczvezér; de sorsa végre elérte őt. A paraszthad, bár számra többszörte nagyobb, egy makacs, vérengző ütközetben megveretett; a csatamezőn s futás közben több ezeren hullottak el, sokan a Temes és Béga folyamokba vesztek, Dózsa maga Gergely testvérével s néhány más hadnagygyal együtt elfogatott; Lőrincz pap megmenekült. A győzők első dühökben még azon ártatlan nőket és gyermekeket sem kimélték, kiket a kuruczok, hogy uraik méltatlanságától megóvjanak, magukkal vittek a táborba. Kegyelmet, engesztelődést a győzedelmes nemesség most ugy nem ismert, mint elébb a pórság nem : midőn a mészárlásba bele fáradt, a vérítéletek kezdették a haza futottakon szomorú működéseiket.

De sehol sem vetkezett ki a nemesség annyira az emberiség minden érzetéből, iszonyu büntetéseiben kegyetlensége sehol sem volt leleményesebb, mint Szapolyay táborában. Dózsa negyvened magával több napig éhséggel kínoztatott; mert a vajda több napig tanácskozott a hadnagyokkal a foglyok büntetése neméről. És a hosszu tanácskozásnak borzasztó lett eredménye. A kurucz királyt meztelenül izzó vas trónba ültették, tüzes vas koronával megkoronázták, s miután tagjait izzó vas fogókkal megcsipkedték, kiehült czinkosait uszíták reá, hogy félig sült husából elégítsék ki éhségöket. Valóban méltán kérdi egy történetiró : „melyik részen van e történetben, melyben annyi borzasztó halmoztatott össze, a szilajabb embertelenség? [1]).“ És e kérdésre már rég megfelelt azon jellemző népmonda, mely szerint Szapolyay valahányszor a misében az ur teste fölmutattatott, ő, a szentséget látni méltatlan, pár perczig mindannyiszor

---

[1]) Wachsmuth : Aufstände u. Kriege d. Bauern im Mittelalter. Raumer : Histor. Taschenbuch 1834.

megvakult, s csak két év mulva, anyja és nővére kegyes tettei s imádságai által szabadult meg a csodás büntetéstől.

A kuruczok főhadának megveretése után nem volt nehéz föladat minden más kisebb hadaikat is széjjelszórni. De szinte jól esik olvasni, hogy a győzők több helyt emberiséges kimélettel viseltettek az elcsábított tömegek iránt. Egyebek közt Gosztonyi János győri püspök és Sükey Gotthárd pápai kapitány, golyó helyett fűvel, rongyokkal töltött ágyukból lődöztettek a gyülevész tömegre, és azt minden vérontás nélkül verték széjjel. És igy szakadt vége négy hónapi szörnyű dúlongás után a kurucz háborúnak, melyben negyven, mások szerint épen hetvenezer ember hullott el áldozatul [1]).

A pórlázadás elfojtása után a királyra és Bakacs cardinálra fordult a nemesség haragja: emerre, hogy esztelensége által ő ejtette az országot e veszélybe; a királyra, mivel tétlensége által azt oly nagygyá engedte növekedni. A megyékben gyüléseket tartván, Szapolyayt, mint az ország megmentőjét magasztalásokkal halmozták el, s királylyá emeltetéséről kezdének beszélni, mig ellenben a királyra és az érsekre gáncsokat és szitkokat szórának. A zajlongás több helyt oly fenyegető alakban tűnt föl, hogy Bakacs jónak látá megkettőztetni Esztergam örségét; a király s több meghittje pedig tanácsosnak vélé az országgyülés végéig, mely a pórháboru következtében szükségessé vált intézkedések végett october 18-kára kihirdettetett, Budán és környékén táboroztatni ama tizezer csehet, kiket a münsterbergi herczeg a kuruczok ellen, de már későn hozott az országba [2]). Még az országgyülésre is zajlongva jött fel a nemesség. Kevésben mult, hogy magát a király életét is nem érte veszély. Egy reggelen a király hálótermének ablakán két golyó repült be, s ágya fölött furódott a falba. Ulászló, szerencséjére, már nem volt a teremben; szokása szerint kápolnájában hallgatta három mi-

---

[1]) Istvánfy Lib. V, 65. kövv. és 83. Steph. Taurinus : Stavromachia 1519 scripta. Engel : Monum. Ung. 119 Tubero Lib. X, Schwandtnernél II, 329. kövv. Cuspiniamus, Belnél, Adparat. ad Hist. Dec. I, 281. Szerémi György : Magy. Tört. Eml. I, 57. Verancsics u. o. II, 5. kövv. Oklevelek, Katonánál : XVIII, 720 726. Praynál : Epist. Proc. I, 88. 90. Ld még Uj Magy. Muz. 1857. X. füz. 450. E pórháboru bővebb leirását ld az 1841-ki aprili Tudománytárban megjelent értekezésemben.

[2]) Jovius : Hist. sui temp. Lib. XIII. Istvánfy Lib. VI, 76.

séjét. A merényt a király meghittjei a Szapolyay-pártnak tulajdoníták; s Bakacs, Szathmáry és Bornemisza János sürgették a királyt, ragadná meg az alkalmat, lépne fel szigoru rendszabályokkal a párt ellen, ha nem akarja, hogy az egészen nyakára nőjjön. De a gyönge királynak erre nem volt bátorsága, s eléggé biztosítva hitte magát s gyermekei ügyét azon tanácskozások által, melyek Cuspinianussal és Szidloviczkyval, a császár és a lengyel király követeivel, épen most folytak [1]).

Az országgyülés gyászos emlékezetű lett a nemzet nagy tömegére, a jobbágyosztályra. A törvényeket itt a, való, nagy részben bűnös, de épen mivel egész néposztályról volt a szó, kiméletet igénylő jobbágyok ellen hasonló indulatosság és gyűlölet alkotta, minő az uri és nemesi rendnek iménti győzedelmét fertőztette meg. — Bár az uraik ellen fölkelt valamennyi parasztok megérdemlenék a halált, — mond egy törvényczikk — nehogy mégis annyi vér ontassék, s az egész parasztosztály kiirtassék, mely nélkül keveset ér a nemesség, azért csak főbb czinkosai végeztessenek ki; a többiek csak a leölt nemesek vérdíját fizessék, s az okozott kárt térítsék meg, mire ha kell, fegyveres erővel s minden vagyonuk elkobzásával is reászorítandók. Hogy mindazáltal ezen árulásuk emlékezete örök időkre fenmaradjon, s a büntetés utódaikra is kiterjedjen, és késő unokáik is lássák, mily szörnyű bűn uraik ellen föllázadni: mostantól fogva elvesztvén szabad költözési jogukat, földes uraiknak valóságos örökös szolgasággal legyenek alávetve. Minden jobbágy akár telkes, akár zsellér, urának évenkint egy arany forint fejadót fizessen; hetenkint egy napot szolgáljon; tizedet és kilenczedet mindennemű termékeitől évenkint minden tiz jobbágy egy hizott sertést, minden jobbágy két ludat, s hónaponkint egy csibét adjon, földes urának. A kunok és jászok hasonló módon adózzanak a királynak. Paraszt vérből származott pap püspökké, érsekké soha se lehessen; s ha a királytól még is kineveztetnék, tizedet neki senki se fizessen [2]).

---

[1]) Istvánfy e. h.

[2]) Egyes urak még ezen törvényes intézkedéseknél is tovább mentek. „Ez 1515 esztendőben, — u. m. Verancsics — hogy a keresztes had immár teljességgel leszállott vóna, igen megkegyetlenedének az magyari urak szegénység ellen, sokképen nyomorgatták az kereszteseket.

Ugylátszik, a király ellen is kikeltek a kurucz háboru alatti tétlensége miatt az ország rendei, s Ulászló magát avval mentette, hogy szegénysége által kötve vannak kezei. A rendek ennélfogva, „hogy a királyi felség udvara s ügyei kellő állapotba tétessenek,“ azt végezték, hogy minden elzálogosított királyi javak és jövedelmek, városok, bányák, harminczadok, bányahuszadok a királynak azonnal s oly módon adassanak vissza, hogy azok jövedelmeinek fele évenkint a rajtok fekvő adósságok lefizetésére fordíttassék. Szapolyay János vajdára nézve azonban, a kurucz háboru elfojtása által szerzett érdemeiért, oly kivétel tétetett, hogy az ő kezén lévő zálogok díjának letisztázására a hadi adóból minden telek után 20 denár fordíttassék. Ezentul pedig a király semmiféle jövedelmét ne vethesse zálogba az országtanács megegyezte nélkül; és hogy e javak s jövedelmek felett semmi kétség se támadhasson, azok ily sorban irattak törvénybe: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagy-Szombat, Bártfa, Eperjes, Soprony; továbbá Ó-Buda, Esztergam, Fehérvár, Lőcse, Szakolcza, Szeben és Szeged; valamennyi kunok és jászok, Visegrád a Csepel és Ros szigetekkel; Körmöcz, Besztercze, Zólyom s a többi bányavárosok; Nagybánya, Huszt az öt várossal és sóbányákkal; Magyar- és Tótország minden harminczadai és sókamarái; Munkács és Diósgyőr; Erdélyben a királyi szászok, minden sóbányák és kamarák, Kolozsvárral; minden huszad, ciment és ötvened; végre Görgény, Törcs és Déva várai. — E gyülésen adta be Verbőczy István, országbirói itélőmester is hármas-könyvét, melyben az 1507-ki törvény megbizásából az ország minden jogait, intézményeit és törvényes szokásait egybefoglalta. A király arra, miután egy rendi bizottmány által megvizsgáltatott, nov. 19-én kelt okmányában adta ki megerősítését.

Az országgyülés vége felé a császár és a lengyel király követeivel folytatott tanácskozások is bevégeztettek; eredményök az lett, hogy a jövő évi marcziusban Ulászló és Zsigmond királyok Pozsonyba, a császár Haimburgba menjen, s onnan aztán személyesen találkozzanak a fejedelmek. Szapolyay vajda az országgyülés szétoszlása után mindent rá-

---

Kenderesy András, Bács megyében nemes ember vas keresztet csináltatott vala, és az jobbágyit az homlokán azzal szílel őket sittette. Magy. Tört. Emlékek. Irók. III, 12.

fordított ugyan, hogy a lengyel királyt e találkozástól visszatartsa; de törekvése nem sikerült. Ulászló s vele gyermekei és az országtanács marczius 18-kán Zsigmond király egy héttel később érkezett Pozsonyba. A császár, birodalmi ügyek által elfoglalva, Lang Máté gurki püspököt s cardinált küldé oda maga helyett az előleges tanácskozmányokra. De ezek egyességre nem vezettek, s a császár megjelenése többször sügettetett s beváratni határoztatott. Meghívatott e tanácskozmányokra Szapolyay vajda is; de ő nem akart jelenlenni a gyülekezeten, melyen, mint tudatott, Anna herczegnő is, kinek kezét elnyerni maga hasztalan ügyekezett, eljegyzendő vala. A helyett hadi hírnevét, tekintélyét gyarapítani vágyván, juliusban Török Imre és Paksy Mihály nándorfehérvári bánok társaságában tizezernyi sereggel Szerviába ütött, s a Nándorfehérvár és Szendrő közt fekvő Sarnó várát, melynek őrsége a magyar birtokban gyakran pusztít vala, szállotta meg. De hadjárata nem ütött ki szerencsésen. A szendrői basától megtámadtatván, dicsőség helyett kudarczot valla s ágyuinak és táborszereinek elvesztésével kénytelenittetett visszavonulni [1]).

Ekkoron, negyedfél hónapi várakoztatás után, végre a császár is megérkezett, s a királyi testvérekkel Haimburgnál találkozván, őket magával — bármennyire ellenzé is ezt a magyar országtanács, Bécsbe vitte. Itt, miután a császár Lajos ifj. magyar királyt a maga fiának fogadta, s a birodalomban császári helyetteséül nevezte, a pozsonyi munkálatok nyomán, jul. 22-kén a következő szerződés köttetett: Anna herczegné, Ulászló leánya, a császár valamelyik unokájának, Ferdinándnak vagy az idősb Károlynak 1 év lefolyta alatt eljegyeztessék; mi ha meg nem történnék, az aggastyán Miksa császár maga veendi nőül a 12 éves herczegnét, különben neki 300 ezer aranyat fizet bánatpénzül. Lajos ifjabb magyar király Mária herczegnével, a császár unokájával jegyeztetik el. Mind a két királyleány jegyajándoka külön 200 ezer aranyban határoztatott meg, ugy azonban, hogy azt egyik fél se fizesse le, hanem a két hölgy az e végre kitűzött uradalmakból évenként 25 ezer aranyat huzzon. Egy titkos pontban biztosíttatott a két fejedelmi ház kölcsönös öröködése, ha az

---

[1]) Istvánfy Lib. VI, 80. Verancsics Magy. Kron. Történelmi Eml. II, 13.

egyik vagy másik kihalna, Magyar-, Cseh- és Osztrákországokban; különösen kiköttetett pedig Anna herczegné leendő férjének örökösödése Lajos halála esetére Magyarországban. Az eljegyzés Lajos és Mária közt még azon napon végrehajtatott Bakacs cardinál által [1]).

Mig ekként Miksa császár a maga fejedelmi házát e szerződés által Európában első hatalmassággá emelte, s vele együtt a magyar udvari párt diadalát ülte, János vajda pártja sem maradt munkálatlan. Sikerült neki a maga részére nyerni Perényi Imre nádort, ki különben is köszvényben szenvedő, Bécsbe sem ment át a többi urakkal. Ő, tudomására jutván a házassági és örökösödési szerződésnek, magát Pozsony utczáin zsellyeszékben körülhordoztatván, a bécsi végzéseknek az ország rendei nevében nyilvánosan ellenmondott. E tény eleinte nagy aggodalmat ébresztett ugyan a fejedelmekben; de utóbb megszűnt veszedelmes lenni. Siklós birtoka, melyet Ulászlótól —, s a herczegi czím, melyet a császártól nyert, nemsokára meghűtötte Perényi tüzes hazafiuságát: aláirt mindent, mi tőle kivántatott, de — mintha az mentségéül szolgálhatna — csak mint magános főnemes, nem mint nádor, mely tiszténél fogva kénytelennek érzé magát az országról annak megegyezte nélkül kötött szerződést azután is ellenzeni [2]). — Borbála, Zsigmond király neje, még az 1515-ki october 2-kán meghalt [3]), s benne János vajda Zsigmondnál utósó támaszát is elvesztette. Hasztalan folyamodott aztán hozzá Szapolyay az udvari párt ellen; Zsigmond őt e helyett engedelmességre és tisztének pontos teljesítésére intette, s figyelmét tőle egészen megvonta [4]).

A királynak Bécsből hazatérte után Szelim szultántól a fegyverszünet meghosszabbítása végett Budára követek érkeztek. De a pápa, kinek véleménye, mivel a török háborúra pénzsegélyt igért s küldött is néhány ezer aranyat, ez

---

[1]) Magyar Történelmi Eml. I-ső oszt. Okmányok I, 54. Kollár Auctar. Dipl. 282. Diar. Cuspiniani, Frehernél: II, 587. 672. Cuspinian: De Congressu Maximiliani stb. Belnél : Adparat. ad Hist. Hung. Dec. I, 282. Egy lengyel naplója Engelnél : Actenmässige Skitze stb. e. h. 329. Istvánfy Lib. VI, 77.

[2]) Istvánfy Lib. VI, 79. Miksa levele a siklósi herczegi czímről Katonánál XIX, 48.

[3]) Jodocus Decius, Wagnernál Anal. Scep. III, 128.

[4]) Engel : Actenmässige Skitze stb. e. h. 344.

iránt kikéretett, az európai fejedelmektől igért segély reményében ellenzé a békekötést [1]). Mig aztán ezen ügy Rómában s az országtanácsban tárgyaltatott, Ulászló súlyosan megbetegedett. Halálos ágyán kiskoru fiának gyámjául Bakacs Tamást, Bornemisza Jánost és nővérétől unokaöcscsét György brandenburgi határgrófot, rendelte. Pár nappal halála előtt, mind gyermekeit, mind a gyámokat a császár és a lengyel király védelmébe s pártfogásába ajánlotta [2]). Meghalt 1516-ban marczius 13-kán. Eltemettetett Székes-Fehérvárott.

MÁSODIK FEJEZET.

II Lajos országlata 1516—1526.

I.

Ulászló eltakaríttatása után fia, a már 1508-ban megkoronázott, tiz éves II Lajos ült a királyi székbe. Mátyásnak az 1485-ki törvénykönyve a király kiskorusága esetében az ország nádorát rendelé a koronaörökös gyámjává s az ország kormányában helyettesévé; minthogy pedig Ulászló más gyámokat rendelvén, e törvénytől eltért, s a vén és beteges Perényi nádor magát a kormányra különben is erőtlennek érzé : az új gyámok törvényesítése, s a kormányhatalom gyakorlatának elintézése végett, april 24-kére (1516) Rákosra országgyülés hirdettetett.

A nemesek nagy számmal, mintegy háromezeren jelentek meg a Rákoson, mert Szapolyay János vajdának s párt-

---

[1]) Leo pápa lev. Praynál : Epist. Proc. I, 109.

[2]) A császárhoz irt német levele. Datum Ofen Eritags vor Gregori a. d. 1516. A császári titkos levélt. ered. . . . So got der allmechtig vns von diser welt erfordert, vnd mit tode verschiden, so beuelhen wir Ewrer Maiestet erstlich vnser sele, vnd darnach Kunig Ludwigen vnsern liebsten Son, den wir zuuor auch beuolhen. Vnd wo Ewer Maiestet von Ime oder denen, die wir seiner Lieb versorgen Zugeben, vnd ditz vnser letzt schreiben vnd willen Ewer Lieb zu behendigen vnd eröffnen, angerueffen vnd ersuecht, Ewer Maiestet wellen Sy in nötten nicht verlassan, sondern . . . Inen in allen gebrechen hilflich, fürderlich vnd beystendig sein stb.

jának, melyhez a nemesség nagyobb része tartozott, az volt terve, hogy miután a gyámok közt, ellenére az 1508-ki törvénynek, külföldi (György brandenburgi herczeg) is találtatik, azokat kormányzókul elismerni nem lehet: Lajos kiskoruságának idejére oly hatalommal ellátandó kormányzó választassék, mint minő Hunyady János volt V László idejében; e kormányzó pedig János vajda legyen. De Bakacs cardinal-érsek és gyámtársa Bornemisza szinte nem maradtak tétlenek, hogy a gyámsággal a kormányhatalmat is egyesíthessék kezeikben. Perényi nádor s az urak nagyobb részének pártolását megnyervén, azon reményben, hogy a nemesség a hosszabb várakozást szokása szerint megunván, majd elszéledend, a helyett, hogy a Rákosra lementek volna, Budán tarták tanácskozásaikat, leizenvén a nemességnek és Szapolyaynak, — ki Budán Bornemisza cseleitől tartva, a nemességgel szinte a Rákoson maradt, — hogy mielőtt a gyámság és a kormány ügyeiről véglegesen intézkednének, további bonyodalmak mellőzése végett, be kell várniok a császár és a lengyel király követeit, mint a kiknek pártfogásába ajánlotta fiát a boldogult király. Most azonban, ugylátszik, Szapolyay erszénye kitartóbbá tette a nemességet, s az még a Rákoson tanyázott sátrai alatt, midőn végre a császár részéről Herberstein Zsigmond és Baroni Endre, a lengyel király részéről pedig Szidloviczky cancellár és Laszkó János gneznai érsek követekül Budára megérkeztek. E követek egyező akarattal azt sürgették, hogy küldőiknek, a császárnak és a lengyel királynak, mint a gyermek-király főgyámjainak szinte engedtessék befolyás Lajos nevelésére szintugy, mint az ország kormányára, melyet azok az országtanácsban üléssel és szavazattal birandó két-két biztosuk által gyakoroljanak; nem ellenzvén egyébiránt, hogy a kormány ügyeit hat tagból álló országos bizottmány igazgassa. A követek ezen kivánatát az országtanács azon inditványnyal együtt tudatá a Rákoson tanyázó nemességgel, hogy ama bizottmányba Bakacs érsek, Szathmáry György püspök, Perényi nádor, Szapolyay vajda, Péter bazini gróf és Buzlay Mózes volnának fölveendők.

De János vajda nem akart tagjává lenni oly bizottmánynak, melyben tán mindig elszigetelve állana véleményével. A nemesség tehát az indítványt visszavetette és zajosan vitatta, hogy a gyámságból a törvény szerint minden idege-

nek kizárandók az ország igazgatása pedig egy kormányzóra bizandó. Az udvari párt látván, hogy a nemességgel mindaddig nem fog boldogulni, mig az a Rákoson Szapolyay korlátlan befolyása alatt létezik, a király nevében rendeletet küld vala a Rákosra, mely szerint az országgyülés Budára tétetett át, s a nemesség felszólíttatott, hogy ott fegyvertelenül jelenjen meg. A nemesség engedett ugyan a felhívásnak; de fegyvereit letenni nem akarta, s midőn e miatt a vár kapuit elzárva találta, azokat ostromlani kezdé. Azonban Tomory Pál várparancsnok néhány ágyulövése, s a kapu alatt megjelenő őrség kirohanási készülete oly zavart hozott elő a dobogó hidra tolakodott s onnan most szabadulni vágyó nemesek közt, hogy többen az árokba hulltak.

A nemesség e kudarcz után csendesen letelepedett a vár alján; Szapolyay pedig értesülvén, hogy az országtanácsban őt árulással vádoló s elfogatását szükségesnek vitató szózatok emelkedtek, nem tartá tanácsosnak tovább is daczolni az urakkal, s a királyhoz intézett levelében kijelentvén, hogy fontos ügyek tartományába szólítják, 600 lovasa kiséretében Erdélybe boszusan robogott vissza. Szapolyayval együtt, ugylátszik, pártjának legtevékenyebb izgatói is távoztak, vagy megfélemlettek, mert a nemesség ellenzése azután nem tartott sokáig, s végre oly határozat alakult, hogy sem külföldi gyámok, sem kormányzó nem szükségesek a király mellett; annak további neveltetését Bakacs és Bornemisza befolyásával vezesse, kit az legközelebb illet, nagybátyja György határgróf, az országot pedig a király nevében igazgassa az országtanács. A cancellárságot Szathmáry folytassa. Szapolyay János kárpótlásul meghiusult reményeiért Perényi Imre nádor mellé koronaőrnek választatott [1]). Csehországba Szalkay László püspök és Ráskay Balázs követekül küldettek, birnák reá a cseh rendeket, hogy ők is egy bizottmányt küldenének Budára, mely a király oldala mellől intézné ügyeiket. De a csehek, morvák, bár egyébiránt Miksa császár és Zsigmond király főgyámságát elismerni hajlandók, czélszerűbbnek látták, Prágában alkotniok egy kormánytanácsot, mely országukat Lajos felnőttéig igazgatná. A ren-

---

[1]) Brutus elbeszélése szerint Praynál: Annal. V. Istvánfy Lib. VI, 83. Dubravius Hist. Boem. Lib. XXXIII, 336. Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 360. 395.

dek végre a határszéli várak erősitésére, melyek közől a törökök Jaiczát, Knint, Klisszát és Scardonát gyakran háborgatták, s bár kisebb erővel, jelenleg is körűltáborolva tarták [1]), még némi pénzsegélyt is rendeltek adóul szedetni. Átalában az udvari pártnak oly megelégedésére szakadt vége a gyülésnek, hogy Bakacs május utólsó tizedében dicsekedve irhatta az ország állapota felől aggódó X Leo pápának, miképen a gyülés teljes békében oszlott széjjel [2]),

A törökökkel való béke tárgyában, mely iránt Szelim szultán még Ulászlóhoz a mult évben küldött volt követet, a pápának e békétőli ellenszenve, s a keresztény fejedelmek segedelmével biztató igéretei miatt semmi sem határoztatott. Szelim, kinek az egyiptomi szultánnal sulyos háborúja támadt, a magyarok részéről a béke biztosítását ohajtván, őket annak elfogadására az által akarta szorítani, hogy 1516 tavaszán Jaiczát, s a többi nevezett várakat a bosnyai beglerbég által háborgattatá; egyszersmind pedig májusban újabb követet is küldött Budára a béke meghosszabbítása végett. A magyar kormány, bár éreznie kellett, hogy komolyabb háboru a török részéről vesztére lenne az országnak, még sem tudta magát mire határozni, s Bakacs érsek ismét a pápa véleményét, tanácsát kérte ki sebes futár által, a követet ideiglen letartóztatván. A pápa válasza [3]) most is akként hangzott, hogy miután a keresztény fejedelmeknél szünet nélkül működik Magyarország megsegíttetése iránt, s van is reménye azt végre kieszközölnie, a magyarok hosszabb békét ne kötnének a törökkel. S igy lőn, hogy a szultán követe csak egy évi fegyverszünettel eresztetett haza. Szelim e miatt boszus, Bélay Barnabást, kit még Ulászló küldött volt hozzá, inkább kémnek, mint követnek tartván, egyiptomi hadjáratára is magával hurczolta [4]).

---

[1]) A pápa levelei Katonánál XIX, 16. kövv.
[2]) U. o. 25.
[3]) U. o. 26.
[4]) Istvánfy Lib. VI, 87. és Verancsics : Magy. Tört. Eml. Irók III, 14. Említi ezt Schepper Cornel is, utóbb I Ferdinand követe a portához, de azon tévedéssel, hogy Bélay a perzsa hadjáratra vitetett, holott ez 1515-ben már be volt végezve, s 1516-ban az egyiptomi szultán ellen viselt háborut Szelim. Gévay Urkund. u. Actenstücke zur Gesch. der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII, Jahr. I. 53.

Az urak Magyarországon vigan valának: kényök-kedvök töltésében alig létezett más korlát a gyönge kormány alatt, mint mindenkinek saját erkölcsi érzete. A pártviszályoknak, féktelenségnek, gyöngébbek elnyomásának tágas tér nyilt;a közjövedelmeket, a kir. kincstárt, ki szerét tehette, jó martalék gyanánt fosztogatta. Az önkényben, rablásban nem ritkán maguk a törvények őrei, az ország igazgatói adták a példát. Bakacs cardinálnak legfőbb gondja volt a kincs- és jószágszerzés, hogy magával együtt szegény származásu testvéreit, kiknek maradékai aztán előnevökről Erdődyeknek hivattak, gazdag urakká tegye. Ez évben is panaszosan járultak a király elébe a szász székek követei, hogy egyházaik decánjait megfosztotta eddig gyakorlott egyházi hatóságuktól, s egyenesen maga alá vetette őket, kétségkivül nem más okból, mint hogy a szorgalmas szász nép tizedei is pénztárába folyjanak [1]). Szathmáry cancellár oda törekedett legbuzgóbban, hogy Szapolyay János hatalmát korlátolja, s e végett nem szűnt meg fárasztani leveleivel Zsigmond lengyel királyt [2]). A Thurzó testvérek, György és Elek, mint kamaragrófok, s az Ulászlótól nyert beszterczei olvasztó huták tulajdonosai, Elek e fölött Szathmáry sógora, évenként tömérdek ezüstöt vittek ki a rézérczczel, — melynek bányáit a Fugger tőzsér-házzal együtt haszonbérben tartották, — a nélkül hogy abból bármi kárpótlást adtak volna a kir. kincstárnak [3]). Az öreg Bornemisza a közjövedelmek hűtlen kezelésével mocskolta be kezeit [4]). Legártalmasabb volt hatása a király harmadik gyámjának s tulajdonképeni nevelőjének, György őrgrófnak, ki miután a Corvin János özvegyével, Frangepán Beatrixxal nyert javakat ennek halála után jobbára eltékozolta, most, mint a király nagybátyja s gyámja, határtalan kéjvadászatában a közjövedelmeket pazarlá, menynyire hozzájok férhetett; s mi legkárosabb volt, a minden komolyabb foglalkodástól, minden tanulástól elvont királyi

---

[1]) Ld a szászok követségének panaszait Katonánál XIX, 29. 33. és Bakacs végrendeletét u. o. 46.

[2]) Engelnél : Gesch. d. Ungr. R. III, 2, 190 *) alatt.

[3]) E nagyszerű kincstárrablásról, melyet a Thurzók a Fuggerekkel űztek, alább leend még szó.

[4]) Császár M. naplója, Horvát Istvánnál : Verbóczy. Emlékezetében.

gyermek kedélyébe is beszivárogtatá a maga kéjszomját, könynyelműségét s pazarlási hajlamát, egyetlen gondja lévén, miként tölthesse, királyi öcscsével mennél vígabban, mennél zajosabb mulatságok közt napjait [1]). „Bár a király udvara nagyon szegény — igy irt a gróf 1518-ban egy barátjához — mégis vígan töltém vele a farsangot, hadd lássák a komoly urak, miképen mi az udvarban még nem haltunk meg. Először is Stiebicz és Zettericz hatszor derekasan vívtak egymással. Azután én és Krabat lovon csaptunk össze; ha Krabat ördög, én vad ember valék, — mig az ördög végre lováról lepottyanva, arczra esett. A király is igen jól lovagolt; a város minden hölgyei s népei is jelen voltak. Utóbb a király s más urak a tobort (tánczot) járták; én tizennyolczad magammal álarczosan jelentem meg, mindnyájan rövid köpenyben, hegyes orru, vörös czipőkben, mint hajdan divatozott; az öreg atyus faczipőben, bottal kezeiben két különös tánczot járt el“ stb [2]). A gróf jobbára ilyféle mulatságok s vendégségek intézésén törte fejét; s a királyi gyermekben, ki eddigelé testi gyöngesége miatt tanulásra nem igen szoríttatott, nem is fejlődhetett ki a hajlam komolyabb foglalkodásra. Szathmáry cancellár azt irá ugyan 1517 tavaszán Zsigmond lengyel királynak, hogy Lajos, testére nézve napról-napra izmosodik, a tanulásban is előhalad, hogy mit eddig elmulasztott, szorgalommal pótolni látszassék [3]),“ de György grófnak imént idézett későbbi levele, s magának a felserdűlt királynak életmódja s tulajdonai egyátalában nem mutatnak arra, hogy a testgyakorlatokon kivül, — miben Lajos kitűnt, — magas hivatásához illő komolyabb foglalkodással töltötte volna gyermeksége éveit [4]).

Szelim szultán syriai s egyiptomi háborujával elfoglalva, 1517-ben újra meghosszabbíttatni kivánta a békét Magyarországgal; de mivel X Leo pápa a keresztény népek s fejedelmek egy közönséges hadjáratát tervezé, s e végett a keresztényeknek öt évre közbékét parancsolt, a magyar or-

---

[1]) Dubravius : Hist. Boiem. Lib. 33, 308.
[2]) Spiess : Aufklärungen 60.
[3]) Engel : Gesch. d. U. R. 194.
[4]) A Szathmáry oldala mellett Oláh Miklóssal kir. titkárrá lett Balbi Jeromos helyében 1516-ban az erdélyi származásu Piso Jakab lett Lajos tanitója.

szágtanács most sem sietett megragadni az alkalmat egy állandóbb béke megalapítására. A szultán e miatt megboszankodván, a zvorniki basa, Musztafa bég által Jaiczát ostrom alá vétette. A magyar országtanács, hogy a veszélyben forgó fontos várat megsegíttethesse, a szükséges költségek megszerzése végett május 3-kára országgyülést hirdetett [1]. A császár, s a lengyel király e gyülésen követeik által ismét oda törekedtek, hogy főgyámi tisztöket, melyet a cseh-morva rendek már elismertek, a magyarokkal is elismertessék [2]. De a nemességnek sem az adó, sem a gyámság kérdésével nem volt kedve foglalkodni, s ugylátszik, minden végzés nélkül oszlott széjjel [3]. Az országtanács aztán a városokat adóztatta meg [4], s némely királyi várakat zálogosított el, hogy Beriszló Péter horvátországi bánnak Jaicza felszabadítására némi segélyt küldhessen. A bán aztán meg is felelt tisztének: öcsesével Ferenczczel és Zrinyi Miklóssal a törököket Jaicza alól elűzte, vezéröket Musztafa béget megölte [5].

A pápa 1518 elején egy hadi tervet közlött Lajos királylyal, mely szerint a keresztény fejedelmek ez év nyarán több oldalról egyszerre, közös erővel támadnák meg a törököt; s felhívta őt, vizsgáltatná meg azt tanácsában, s közölné vele észrevételeit, ha Magyarország részéről abban tán némi módosítások volnának teendők [6]. A kormánytanács hihetőleg nagy örömmel fogadta a közlést, mert épen e tájban érkezett tudósítás Bélay Barnabástól, élénken ábrázoló a veszedelmet, melylyel a béke megtagadása által felboszantott s Egyiptomban és Syriában győzedelmes Szelim az országot fenyegeti [7]. Értesítése annál nagyobb benyomást tett az országtanácsra, minthogy a törökök Jaiczát valóban ismét körültáborolták s vívni kezdék. De a pártviszályok közt egységet nem lehetett eszközleni a kétszer is

---

[1] Pray : Epist. Proc. I, 121. Annal. R. H, V, 26.
[2] Katonánál XIX, 58.
[3] Szapolyay lev. Báthoryhoz u. o. 72.
[4] Wagner : Annal. Scepus. II, 136.
[5] Hammer : Gesch. d. Osm. R. I, 795.
[6] Pray : Annal. V, 31. Katona e. h. 63. köv.
[7] Verancsics : Magy. Tört. Eml. Irók, III, 14. azt állítja ugyan, hogy Bélay 1518 jött haza; de Verancsics időszámítása teli van hibákkal. Istvánfy szerint, de ugylátszik, szinte hibásan, Bélay 1519-ben tért meg Lib. VI, 87.

összegyüjtött s mindig eredménytelenül szétoszlott országos tanácsban. Végre az összes országgyülés hirdettetett ki Sz. György napjára. Szapolyay vajda külön felszólíttatott, jelennék meg ő is felekezetével, de ne mint szokott, egész haddal, hanem csak illő kisérettel, s az ország javát eszközleni törekvő szándokkal [1]). De Szapolyay akképen válaszolt, hogy Budán mindaddig nem fog megjelenni, mig a király szívét egészen elfoglalt Bornemisza János Buda várának kapitányságából le nem tétetik, s a fontos tisztség másra nem bízatik, hogy, ugymond, a királyhoz ő is szabadabban közeledhessék. Szapolyay ebben Perényi Ferencz váradi s Várday Ferencz erdélyi püspököket s Báthory István temesi grófot is a maga részére nyervén, igéretet vőn a kormánypárttól, hogy kivánsága teljesíttetni fog [2]); minek következtében megjelent ugyan, de oly szándékkal, hogy kormányzóvá választatása iránt még egy kisérletet tegyen.

A gyámok előtt, ugylátszik, nem maradt titokban a vajda e szándoka, s hogy azt könnyebben meghiusíthassák, a császártól, s a pápától is kieszközölték, hogy a gyülésre követeket küldjenek. A császárt ismét Herberstein, a pápát Schönberger Miklós, domokos barát képviselte, ki már az év elején az említett hadjárati tervvel jött volt Budára. A gyülésen mindenekelőtt az adó kérdése hozatott szőnyegre, mert a kincstár oly üres volt, hogy a király, az az kormánytanácsa még a gyülés megnyitása előtt kénytelen volt Eperjes városát világos törvény ellenére, elzálogosítani Perényi Imre nádornak, hogy az ostrommal szorongatott Jaiczát némileg megsegíthesse [3]). A kormánytanács egy arany frtot kivánt minden telekre kivettetni. A nemesség azonban ellenveté, hogy az elnyomorgatott jobbágyság e terhet most nem birja meg, s csak fél forintot akart kivettetni; de azt is csak ugy, hogy a kormánytanács, melynek rosz gazdálkodása, s a középénzek könnyelmű eltékozlása miatt hevesen kikelt, némely elejébe adandó szabályok megtartását esküvel fogadja; mire ismét az urak nem akartak reáállni.

---

[1]) Lajos lev. marcz. 14-ről Praynál : Prior. Auran. 71. Katonánál e. h. 67.

[2]) Szapolyay lev. Báthoryhoz marcz. 31-ről u. o.

[3]) Pray : Epist. Proc. I, 202. Ezen ide tartozó okmány hibásan tétetik 1526-ra. Herberstein csász. követ naplója Kovachichnál: Sammlung ungedr. Schriften I, 166. kövv.

A nemesség panasza, hogy a kormány élén álló urak, saját meggazdagodásuk után járva, az ország javát elhanyagolják, a törvényeket megsértik, nem volt ugyan alaptalan, mint egyebek közt Eperjesnek zálogba vetése is tanusítja; de ugylátszik, e vádak most különösen azért emeltettek a kormánytanács ellen, hogy egy teljes hatalmu kormányzó választatásának szüksége indokoltassék; mert időközben e kérdés is nagy hévvel hozatott szőnyegre. A pápai követ maga is pártolta a kormányzó választását, ugy mindazáltal, hogy a pápától függjön, ki szinte igényt tartott a főgyámságra. De a császár követei, az urak nagyobb részétől támogatva, azt egyátalában ellenzék, s hogy a kérdést kettévágják, elég meggondolatlanok valának kijelenteni, hogy küldőjök, a császár 4000 gyalog, s 500 lovas fegyverest készen tart az osztrák határszéleken a király segedelmére, ha a vajda pártja kormányzót akarna reá feltolni. A nemesség ezt megértvén, hevesen kikelt az országgyülés szabadságának e sérelme ellen, s miután végzést alkotott, mely szerint a jövő julius 15-kén Tolnán egy újabb minden külbefolyástól ment gyülés tartatnék, zajlongva oszlott széjjel. Az országtanács azonban számszerint 10 püspök, 3 prépost s 30 főnemes, a veszélyben forgó Jaicza, s a többi végvárak megsegéllését mulhatatlanul szükségesnek érezvén, a tanácskozást még azután is folytatta, s az egy arany forintnyi adót s beszedésének módját elhatározta, „remélvén, u. m. a végzés, hogy ezen, a közveszély elkerülése végett tett intézkedéshez a nemesség is hozzájáruland.“ Végeztetett ezenkivül, hogy az urak zászlóaljaikat jul. 2-ig a fenyegetett végekre küldjék; a király pedig a fontosabb ügyeket, a nagyobb egyházi s világi hivatalok betöltését, követek kiküldését s külkövetek fogadását ne egyes főtisztekkel, hanem az egész országtanácscsal intézze el, mi végett ez hetenként háromszor tartson gyülést [1]). E rendelet, ugylátszik, egyenesen Szathmáry cancellárt sujtotta, ki önfejétől szeretett intézkedni, s egyebek közt még a gyülés előtt is oly önhittséget árult el a lengyel kormányhoz irt egy levelében, mely által azt egy követ küldésére szólítá fel, hogy nem átallná irni, miképen a követnek csak egyszerű megbizás volna adandó, az utasítást pedig, mely szerint el-

---

[1]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. 398. kövv.

járnia kellend, Budán fogja vehetni. Az urak e rendelete boszantá-e fel annyira, vagy a beállandó nehéz idők sejtelme félemlíté meg Szathmáryt? — annyi bizonyos, hogy a gyülés után cancellári tisztét is letette, mely aztán Szalkay László váczi püspökre ruháztatott.

Az urak említett rendeletei kétségkivül igen hasznosak, czélszerűek valának; de, szokás szerint, most is jobbára papiron maradtak. Mihelyt a gyülés szétoszlott, a zászlóaljak kiállításáról többé senki, vagy csak igen kevesen gondoskodtak; az adó beszedését pedig a király még jul. 15-kén kelt levelében is hasztalan sürgette; „pedig a végvárak és határszélek mind súlyosabb veszélybe estek; mert a végvárak fizetetlen kapitányai azokat elhagyni fenyegetődzének, ha elláttatásukról mennél elébb nem lesz gondoskodva [1].“ A hazának a közjóról megfeledkezett, önzéstől elkorcsult fiai vakon rohantak a veszély felé, mely a hazát s vele együtt magukat is nemsokára elnyelendő vala. „Istenem, — ugymond, Herberstein, a császárnak e romlottságot szemmel látó követe — mily nagy fényűzés, sőt igazabban, mily kevély nagyralátás uralkodott akkoron Magyarországon! A főpapok és főnemesek nagy kiséretekkel, aranytól, ezüsttől födve, trombitaszóval jelentek meg az udvarnál; — királyuk pedig a mindennapi szükségletekben is hiányt szenvedett. . . . Ugylátszik, ez sokáig nem tarthat igy [2].“

E végromlás elháritását tette feladatává a nemesség tolnai gyülése. „Minden ország — mondják az itt összegyűlt rendek — két eszköz által igazgattatik és tartatik fen : törvény és fegyver által. A hazában ez idő szerint mind a kettő hiányzik; s ez oka, hogy a török számtalan országlakost örök szolgaságra foglyul vitt el, Bogács és Jesző végvárak elvesztek, és az azon részeken még egyedül fenálló Jaicza s Bányaluka is elvesz, ha őrséggel s eleséggel idején el nem láttatik. Ha pedig egyszer Jaicza az ellenség hatalmába esik, vége lesz nemsokára Tótországnak, vége Valkónak és Pozsegának; ezek veszedelme pedig az egész országét maga után vonandja. . . . Nehogy tehát a még fenlévő végvárak is elveszszenek végeztetett, hogy az urak és megyék zászlóaljai minden haladék nélkül leküldessenek; a jaiczai őrség kétszáz

---

[1]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. 396.
[2]) Herberstein, Kovachichnál e. h.

fegyveressel szaporíttassék és élelmi szerekkel kellőleg elláttassék. A jövő sz. Mihály napra Bácson mind az egyházi s világi urak, mind a nemesek összesen fegyverben jelenjenek meg, minden husz jobbágy után egy fegyveres lovast hozván magukkal. De jelenjen meg a király is dandára élén, mely hogy kellő számban kiállíttathassék, az egész országban, minden kivétel nélkül, telkenként fél arany frt adó a gyülés után mindjárt hajtassék be; a kincstárnok pedig hittel köteleztessék, hogy ezen adót egyedül a végvárak ellátására, s a királyi és tiszti banderiumok fölkészítésére fordítandja, s arról a bácsi gyülésen számot adand. A Bácson összegyülendő rendek kötelességében álland a királyi jövedelmek igazgatása, s az elzálogosítottak kiváltása iránt is akként intézkedni, hogy a különben is elnyomott jobbágyságot újabb rendkivüli adókkal terhelni ne kelljen. Végre a pápához, a császárhoz, s a lengyel királyhoz segély sürgetése végett követek küldessenek [1]).

A király és az országtanács ezen üdvös rendeletektől nem tagadhatta meg megerősítését [2]), s megegzezését abban, hogy a ritka szónoki tehetségü Ártándy Pál és Kenderesy Mihály, a rendektől vett utasításuk szerint követi utjokra Zsigmond lengyel királyhoz haladék nélkül meginduljanak [3]). A bácsi gyülésre mindazáltal sem a király, sem az urak többsége nem jelent meg. A kik összegyültek, kétségkivül jobb, önzetlenebb hazafiak, azon jámbor reménynyel s öntagadással fogtak ismét újabb törvények alkotásának hálátlan munkájához, hogy mi eddig nem történt, ezeknek mégis lesz tán némi eredménye. E törvényeket olvasva, lehetetlen el nem szomorodni a hazafinak; oly mély sülyedésben, oly nagy romlottságban tuntetik azok elő ama nemzedéket, hogy a szorongó szív kénytelen felkiáltani: valóban megérdemlette, hogy Mohácsnál sírját találja! „Eddigelé — igy kezdődik e gyülés végzeménye — soksor sok jó és üdvös törvények alkottattak, melyek az ország javát, békés állapotát s ő felsége országlásának gyarapodását illették. De mivel soha meg nem tartattak, soha végre nem hajtattak, mind haszontalanok maradtak. Számtalan végvár elveszett. A többiek falai rom-

---

1) Kováchich : Vest. Comit. 466.
2) U. o. Suppl. ad Vest. Com. II, 420.
3) U. o. 421.

má dőltek. A belviszályokban egymás öldöklése által elveszettek, vagy az ellenség által fogolyként elhajtottak sokasága megszámlálhatatlan. A királyi felségnek számos ízben nyujtott pénzsegély hasztalanul veszett el. Szóval, az ország, s a köztársaság minden ügye, légyen az a honvédelemre, vagy igazságszolgáltatásra vonatkozó, minden a legzavartabb s rendetlenebb állapotba jutott.“ A kincstartók a közpénzekről évek óta nem számoltak. Szalkay váczi püspök s fél év óta cancellár, két esztendei számadással maradt hátralékban. Pedig az időnként megajánlott adón kivül alig maradt már fel egyéb közjövedelem, minden egyéb magánosoknál zálogba lévén vetve. A trencsényi harminczadot, Szakolczát s Nagyszombatot Szapolyay János, Sopronyt bizonyos Gyuricsko, Esztergamot az érsek, Szegedet, Szebent, Eperjest a nádor, Sempte és Csókakő várát Kanizsay László, Diósgyőrt Both Endre özvegye, Csepel szigetét Szalkay püspök, Munkácsot az erdélyi püspök, Husztot a mármarosi sókamarákkal Perényi Gábor, Holics várát Czobor Imre, Gesztes várát Somy Gáspár, Tenyőt More László, Zsámbokot, Keszit a hozzájok tartozókkal Buzlay Mózes főudvarmester, Németujvárt János Jakab orvos, Sz. Gált és Németit a löveldi Karthausiak, Mezőkövesdet Kasztellánfy György fiai, a pozsonyi harminczadot Sárkány Ambrus és társai, a budai harminczadot ugyanaz és Keserű István, a tótországi harminczadot Széchy Tamás és Gyulay János, a kassai harminczadot a kassai polgárok, az erdélyi huszadot Mihály és Felix flórenczi kereskedők, a körmöczi kamarát Thurzó György, Ó-Budát Barber István, Szalmár várát Podmaniczky János stb. birták zálogban. Ezt tudva, méltán kérdezhetni : miből tartható fen tehát a király a maga udvarát, a királyi dandárt, a tiszti zászlóaljakat, a végvárakat s azok őrségeit, ha még az időnként megajánlott csekély adó is hűtlenül, vagy legalább könnyelműen, gondatlanul kezeltetett?

A bácsi rendek tisztán látták, hogy a közdolgok ily állapotban tovább nem maradhatnak, s épen azon hit, hogy erről mindenki meg van győződve, adott nekik reményt, hogy újabb rendelkezéseik annyi sikeretlen törvények után valahára mégis csak foganatot nyernek. E reményben, hogy a még fenmaradt csekély közjövedelmek czéljokra fordíttassanak, azt rendelték, hogy a királyi kincstárnok mellett az ország részéről állandólag két kincstartó legyen, minden vár-

megyében pedig egy esküdt nemes választassék, ki a szolgabirák segedelmével lelkismeretesen összeirja mind az egyházi s világi urak, mind a nemesek jobbágyait, s az azok után járó legénység számát s fizetendő adó mennyiségét. — Ezen összeirást a választandó esküdt a rendek két kincstárnokának kézbesítse; ezek pedig szigorúan felügyeljenek, hogy a szerint mind a legénység kiállíttassék, mind az adó teljesen beszedessék. A rendek kincstárnokai felhatalmaztattak, hogy a kötelességeiknek megfelelni nem akaró engedetleneket a szomszéd vármegyék fegyveres erejével fenyítsék meg, s kényszerítsék a törvények végrehajtására. Maguk e kincstartók hitet tegyenek le, hogy a király iránt hívek lesznek, a rájok bizottakat kűségesen végrehajtják; miben ha vagy hűtlenekké, vagy hanyagokká lennének, a következő országgyülésen halállal bűnhődjenek. A közügyek reformjának alapja ekként megvetve lévén, — folytatják intézkedéseiket a rendek — mindenekelőtt a királyi javak s jövedelmek hozandók rendbe. Ez iránt végzéssé lett, hogy az 1514-ki törvény intézkedése szerint minden, zálogban lévő javak a királynak azonnal visszaadassanak, s a rajtok fekvő zálogpénzek lassanként azok jövedelmeiből rovassanak le, kivéve a Szapolyay által tartott zálogokat, melyeknek kiváltására az adóból 20 denár fordíttassék. Mivel azonban a király adósságai oly nagyok, hogy azok letisztázására az ekként rendbehozandó királyi javak s jövedelmek sem elégségesek, végeztetett, hogy e végre mindazon prépostok, főesperesek és lelkészek, kik a honvédelem terhében nem osztoznak, jövedelmök tizedével adózzanak, e pénzeket szinte az említett megyei esküdt szedvén be. A honvédelmére két év alatt két forint, a király számára pedig ezen felül ugyanazon idő alatt 120 denár szedessék telkenként, ebből a király 20 denárt a Szapolyay kezén lévő zálogok kiváltására, más huszat egyéb adósságai lerovására, nyolczvanat udvarára fordítandván. A királyi udvartartásra ezen felül még több javak névszerint tűzettek ki oly módon, hogy azok egyenesen a budai tiszttartó gondviselésére bizassanak. Rendeltetett továbbá, hogy ezentul minden tékozlás meggátlása végett a királyi kincstartó mellé a kormánytanács nemes tagjai közől egy ülnök választassék, kinek tudta nélkül a kincstartó sem bevételt, sem kiadást ne tehessen, különben ha pap javadalmát, ha világi, jószágait veszítse el. Az urak, kik e gyülésre meg nem jelentek 800, a

nemesek 400 arany frt lefizetésére itéltettek. Megújíttatott végre a kormánytanács is, a papságból Bakacs esztergami, Frangepán kalocsai érsekek, Szathmáry pécsi, Várday erdélyi püspökök, a világi urak közől Perényi nádor, Ujlaky országbiró, Szapolyay erdélyi vajda s Báthory temesi gróf, a nemesek közől Zoby Mihály, Pakosy János, Bodó Ferencz, Maczedoniai Miklós, Pogány Zsigmond, Pernesy Miklós, Ártándy Pál, Glesány Miklós, Kenderesy Mihály, Faiszy János, Csányi Balázs, Turóczy Miklós, Kutasy Lukács, Derencsényi György, Amade István és Sittkey György választatván meg tagjaiul, kik mint a legfőbb végrehajtó hatalom, az ország mind politicai, mind pénzügyi, mind törvényszéki ügyeit igazgassák, s a törvényeket végrehajtsák [1]. — Mielőtt a rendek szétoszlottak, Verbőczy kir. személynököt, ki ugylátszik, e gyülésnek is szintugy, mint a tolnainak vezére volt, a császárhoz és a pápához küldendő követül jelölték ki, s hazafiui szolgálataiért neki minden telektől öt denárnyi adót rendeltek [2].

A kormánytanács nemes ülnökei nagy tüzzel fogtak a törvények végrehajtásához. Egy fenmaradt okmány tanusága szerint még Perényi nádor is kibocsátá kezeiből az eddig zálogban tartott Kis-Szebent [3]. És bár ez ügyben egyéb tudósításunk nincs, kételkednünk alig lehet, hogy az elzálogosított kir. javak nagyobb része visszaadatott. A nemes ülnökök, nagy részben Szapolyay pártjához tartozván, ennek elleneivel különösen éreztetni kivánták végrehajtó hatalmukat, mi köztök s Bornemisza János kir. kincstartó közt több heves vitára adott okot. A bácsi törvények 15-ik czikke szerint azon javak, melyek a királyi konyha ellátására kijelöltettek, közvetlen a budai tiszttartó gondviselésére valának bizandók. E javak közt volt Munkács, Tata és Komárom is, melyeket azonban Bornemisza és Korláthkövy Péter, azon ürügy alatt, hogy még Ulászlótól rendeletben vették, miszerint e várakat egyedül a nagykorúvá leendő Lajosnak adják által, kezeikből kiereszteni vonakodtak. Bornemisza a dolgon avval akart fordítani, hogy magát a király által budai tiszttartóvá neveztette, mi miatt a kedélyek egy tanácsülésben, mely 1519

---

[1]) Kovachichnál : Vest. Com. 475.
[2]) U. o. Suppl. ad Vest. Com. II, 427.
[3]) Katonánál XIX, 128.

elején Bakacsnál tartatott, annyira fölhevűlének, hogy a nemes ülnökök még kardot is rántottak Bornemiszára, s Bakacsnak őt csak bajjal sikerült dühöktől megmenteni [1]). Nem kevesebb ellenzést fejtett ki az alsó papság ama törvény ellen, mely szerint jövedelmeinek tizedét lőn köteles a kir. kincstárba szolgáltatni; s mindaddig nem is boldogult velök a kormány, mig ez iránt a pápától nem eszközlött ki egy rendeletet [2]).

Az urak többségének átalában nem tetszének ugyan a bácsi törvények, különösen pedig az, mely a végrehajtó hatalommal felruházott választmányt nyakukra tolta; „de vagy mivel e választmány erélyétől megijedtek, vagy mivel maguk is kénytelenek voltak átlátni, hogy, ha még e törvények is megsértetnek, az ország menthetetlenül veszedelmébe rohan: azokat nem merték megvetni [3]).“ De a ravasz, uralkodni szerető Szatmáry pécsi püspök nem tűrte oly könnyen befolyása megcsökkentét a közügyek igazgatásában, s módot keresett a kormányhatalmat gyakorló nemesi választmány megbuktatására. Az alkalmat erre meghozta Perényi Imre nádornak az 1519-ki február 5-kén történt halála, s a nagy hatásu tisztség betöltése körül támadt pártviszály. A választmány többsége Szapolyay pártjához tartozván, őt kivánta mennél elébb megválasztatni a magas méltóságra; az udvari párt ellenben, mivel magában nem bízott, hogy a maga jelöltjének megválasztását keresztűl vigye, betöltetlenül kivánta hagyatni a nádorságot. Azonban mig ez iránt a viták folytak, a ravasz Szathmáry, Báthory István temesi gróffal a tervben titkon megegyezvén, Szapolyaynak és barátjainak Frangepán kalocsai érseknek és Várday Ferencz erdélyi püspöknek, kik a választott kormánytanácsnak, mint említők, szinte tagjai voltak, előterjesztéseket tőn, miszerint az udvari pártnak megegyeztét is kieszközleni igérte Szapolyay János nádorrá választatásában, ha viszont Szapolyay lesz hajlandó velök egyesülni a nemesi választmány megbuktatására. Szapolyay s barátai a kelepczét nem sejtve, rááll-

---

[1]) Summa legat. Caroli ducis Münsterberg, coram Sigismundo Pol. R. Schedius : Zeitschrift III, 283. és Balbus Jeromos pozs. prép. s kir. titkár levele Kovachichnál : Suppl. II, 431.

[2]) Wagner : Annal. Scep. II, 191. 198.

[3]) Balbus em. levele Kovachichnál e. h.

tak, s márczius 8-kán a három főpap, Frangepán, Szathmáry, Várday, s a két ur, Szapolyay és Báthory egy okmányban kötelezték magukat a király érdekeinek védelmére, mindenki, s mi e szó alatt titkon értetett, a kormánytanács nemes tagjai ellen. Ez meglévén, és a király feletti főgyámság elismerésének igéreteivel Zsigmond lengyel király is a tervbe vonatván, a nemesi választmánynak kijelentetett, hogy reá ezentul semmi szükség, a kormányt, miként a bácsi gyülés előtt, az urakból álló országtanács fogván igazgatni. A nemesi választmány Szapolyaytól magát elhagyatva látván, s anyagi erővel a maga fentartására nem birván, Budát odahagyta.

De alig távoztak el ezen urak, Szapolyay is csakhamar belátta reászedetését. A nádorválasztásra most hajlandó lett ugyan a szabad tért nyert udvari párt; de nádorrá nem Szapolyay, hanem Báthory István tűzetett ki. Hasztalan emlékeztette ezután a vajda Báthoryt ama külön szerződésükre, mely szerint a kuruczháboru idejében egymásnak megfogadták, hogy egyik a másiknak megegyezte nélkül hivatalt nem vállaland : Báthory azt válaszolá, hogy ő a nádorságot nem keresi, de ha megválasztatik, annak viselésére magát képesnek érezvén, el is fogadja. A választás aztán meg is történt egy nagy országtanácsban, mely e végett tartatott Báthory. 57, Szapolyay csak 27 szavazatot nyert [1]); s juniusban Báthoryt már működni találjuk tisztében. „És ez volt oka — mondja Istvánfy — a vajda és Báthory közt kitört viszályoknak, s kezdete azon sulyos nyomoruságainknak, melyek által Magyarország békéjében, egyességében megzavartatván, szánandó módon megszakgattatott, s majdnem végveszedelembe sülyesztetett [2]).

Az udvari párt nehezen nyert volna ily könnyen diadalt Szapolyay fölött, ha ennek legelmésebb pártfele, Verbőczy István kir. személynök, ekkoron távol nincsen az országtól. Őt már a bácsi gyülés kijelölte volt azon követség

---

[1]) Bon velenczei követ tudósítása. Uj Magy. Muzeum 1856-ki foly. VII. és VIII. füzet 126. Wenzel közlem.

[2]) Summa legat. Caroli Ducis Münsterb. Schedius folyóiratában III, 283. — Balbus Jerom. említ. lev. — Kovachich : Vest. Com. 502. és Suppl. II, 440. Firnhaber : Fr. Guidoto's Gesandsch. am Hofe K. Ludvigs v. Ung. 1523—1525. Istvánfy Lib. VI, 85.

fejévé, mely a pápához, a császárhoz és Velenczéhez vala menendő a török elleni segély szorgalmazása végett. Azonban, midőn a követség 1519 elején már épen utra készült, híre érkezett, hogy Miksa császár január 12-kén meghalálozott. A követség elindultát a kormánytanács ennélfogva néhány hétig elhalasztotta, sőt utasításában is jelentékeny változást tett. A kormánytanács ugyanis értesülvén, hogy Ausztria a császárnak Spanyolországban lévő unokái Károly és Ferdinánd ellen föllázadt, a választó fejedelmek pedig a császárválasztásban I Ferencz franczia király és Károly spanyol király között megoszlottak, azon hiu reménynyel kezdé magát kecsegtetni, hogy tán még Lajos királynak is, kit az elhalt császár az 1515-ki bécsi congressuson a maga fiának fogadott, s a német birodalomban helytartójává nevezett volt, meg lehetne szerezni a német királyi koronát. Verbőczynek tehát és követtársainak, Fáncsy Imrének és Csallovisich Pálnak, mind a mellett is, hogy Károly király febr. 6-kán kelt levelében Lajost, mint cseh királyt s választó fejedelmet a maga pártolására kérte volt [1]), febr. 20-kán utasításul adatott, hogy a török elleni segély kieszközlésén kivül ezen ügyben is törekedjenek megnyerni a pápa és Velencze pártolását. Verbőczy marczius elején indult meg társaival s 70 személyből álló kiséretével, és azon hó 24-kén adta elő a tizek tanácsában megbízatását mind a török elleni segélyt, mind Lajos király császársága igényeit illetőleg. A tanács válasza mind a két tárgyra nézve színleg igen barátságos, de határozatlan volt [2]). A követség Rómában sem járt több eredménynyel. X Leo pápa a vitéz, lovagias I Ferenczet ohajtá felsegiteni a császári trónra, kitől bizton várhatá, hogy a török ellen, mire szavát is adta, komolyan s egész erejével megkezdi a háborut. Addig is azonban, mig a császárság

---

[1]) Károly spanyol király levele II Lajoshoz Datum in Monte Serrato die 6-a febr. a. d. 1519. Cum inter reliquos Principes christianos — irja egyebek közt — Seren. Vestram vehementer amemus, ac animo agitemus, ut aliquando concordibus armis atque animis Christi fidei hostibus et praecipue Selym turcarum regi Deo auspice infesta signa inferamus, et quod utrique nostrum Caes. Mattas fuerat, id alter alteri futurus, solamur non mediocriter.... Kéri aztán, hogy követe által a császárválasztó gyülésen reá szavazzon. A csász. titk. levélt. eredetijéről.

[2]) Ld Verbőczy e követségéről Wenczel Gusztáv érdekes értekezését a Magy. Muzeum 1851-ki folyamának X-dik füzetében.

ügye eldől, egy brevet adott a pápa a követeknek, mely szerint a honvédelem terhét nem viselő prépostok s lelkészek, a bácsi gyülés végzéseivel egyezőleg, jövedelmeik tizedével köteleztettek járulni a végvárak védelméhez, ez ügyben pápai biztosokul Paksy Balázs budai s More Fülöp egri prépostok neveztetvén [1]).

Verbőczy követségének, a fenforgó körülményekben, midőn az összeütközés a spanyol és franczia királyok közt a császárság miatt csaknem bizonyos vala, a török elleni segélyre nézve eredménye nem lévén, a kormánytanács a törökkel május utósó napján három évre békét kötött [2]). Lajos császárrá választatásának tervéről mindazáltal ezután sem mondott le a magyar kormánytanács; és bár Károly újabban követei által sürgette Lajost, hogy a birodalmi gyülésre küldendő követe által reá szavaztasson, a király nagybátyja, brandenburgi György mégis oly utasítással küldetett Frankfurtba a birodalmi gyülésre, hogy ott Lajos megválasztatását szorgalmazza; Károlynál pedig kieszközölje, hogy Anna herczegnét, a király nénjét nőül vegye. De megbizatásának főpontjára nézve György gróf nagyobb buzgalommal sem érhetett volna czélt, mint a mennyit kifejtett; mert miután a Károlytól megvesztegetett gróf küldője nevében a többi választókhoz csatlakozott, császárrá junius 28-kán (1519) egyértelemmel Károly választatott. A terv ez iránt meghiusulván, legalább azt sürgette a magyar kormánytanács, hogy nem tekintvén azon, a pápa által feloldható házassági kötést, melyet Ferdinánd herczeg a szerződések értelmében Anna herczegnével még az 1516-ki juliusban biztosa által végrehajtatott, a herczegnőt Károly vegye nőül [3]); mire azonban, minthogy többféle nehézség forgott fenn, V Károly azt felelte, hogy csak egy év leforgása alatt adhat határozottabb választ.

Azon törekvés, mely által Miksa császár és Zsigmond lengyel király magukat 1516-ban Lajos főgyámjaiul elismertetni akarták, akkor leginkább azon gyűlölet miatt

---

[1]) Wagnernál: Annal. Scep. II, 198. Katonánál XIX, 166.

[2]) Bon Alajos velenczei követ jelentése. Uj Magy. Muzeum az 1856-ki foly. VII. és VIII. füz. 127 l. Pray: Hist. R. H II, 585. Istvánfy Lib. VI, 87.

[3]) Pray: Epist. Proc. I, 129.

nem érhetett czélt, melylyel a magyar nemesség a császár iránt viseltetett. Ezen akadály Miksa halálával megszűnt, s a kormánytanács Zsigmond királyt annál inkább ohajtá felruházni a főgyámi tiszttel, mennél több oka volt, a nemesi választmánynak a kormánytanácsból kizáratása miatt tartani a nemesség visszahatásától. A terv sikerültére most az is reményt nyujthatott, hogy Szapolyay vajda népszerűsége a nemességnél nagyon megcsökkent a tavaszi események miatt. Balbi Jeromos pozsonyi prépost s királyi titkár tehát, ki e tárgyban nagy buzgalommal működött, Krakóba küldetett, Zsigmonddal ez iránt értekezni s őt reábirni, hogy Lajossal Pozsonyban személyesen találkozzék. A lengyel király e nyilatkozatot kedvesen fogadta, s a találkozás ideje az 1520-ki februárra lőn kitűzve [1]). E terv, ha teljesedésbe megy, nagy hasznára válhat vala az országnak : Zsigmond, mint főgyám, s az ország kormányának Lajos nagykoruságáig igazgatója, még elejét vehette volna talán azon szomoru pártviszályoknak, melyek nemsokára még inkább siettették a haza veszedelmét. De Zsigmond a német renddel időközben háborúba keveredvén, a terv dugába dőlt.

A királyt a csehek már 1519 eleje óta nem szűntek meg sürgetni [2]), látogatná meg valahára az ő országukat is, hol a pártviszályok már szinte polgári háboruvá mérgesedtek el. 1520 elején a csehek e kivánatának teljesítését még továbbra halasztani nem látszék lehetőnek. A kormánytanács azonban, mielőtt a király utra kelne, a szükséges költség megszerzése s részben a határszélek ellátása végett is adót kivánt volna szedetni, mert a rendek a nemesi választmánynak a kormánytanácsból lett kizáratása miatt boszusak, a bácsi gyülésen megajánlott adót megtagadták. De az országgyülést egybehívni, a pártviszályok újabb kitörésétől félvén, nem merte az országtanács; s csak a nyolczados törvényszékre megjelent megyei követek által kivánta czélját érni. Ezek, miután az országtanácstól a bácsi gyülés végzeményeinek megtartása iránt igéretet vőnnek, marcz. 1-jén kelt körlevelökben felszólíták a megyéket, szedetnék be a haza szüksé-

---

[1]) Legatio Hyeron. Balbi Engel közleményéből Schedius folyóiratában III. 287. és Engel : Gesch. d. Ungr. R. III, 2, 213.

[2]) Ld Balbi többször említett levelét Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 433.

geire az egy frtos adót, s küldenék a határszélekre a bácsi végzések szerint kiállítandó fegyveres népet [1]). De e felszólítás, ugylátszik, egészen eredménytelen maradt; mi annál sajnosabb volt, minthogy a szomszéd basák, látván végváraink elhagyatott állapotát, azokat a béke daczára is háborgatták. Egy ily becsapásuk alkalmával vesztette életét a derék Beriszló Péter veszprémi püspök s horvátországi bán is, ki több év óta nagy érdemeket szerzett magának a határszélek védelmében [2]).

E határszéli villongások okozhatták, hogy a király elutazását egész julius közepéig elhalasztotta. De ekkor is csak Pozsonyig ment, s onnan megizente a cseheknek, hogy mielőtt Prágába utaznék, királyi jövedelmeit ott jobb karba helyeztetni, a belbékét s rendet helyreállíttatni kivánja. A cseh rendek ellenben azt követelték, hogy a király minden föltétel nélkül menjen hozzájok. A prágai ut ennek következtében most végkép elmaradt; miért a csek rendek avval boszulták meg magukat, hogy octoberben tartott gyülésökön végzést alkottak, miszerint királyuk ezentul mindig csak elődje halála után koronáztassék meg, s akkoron a nemzet szabadságainak megtartását hittel fogadja, s az országban lakjék.

II.

Mig Lajos király Pozsonyban, mint a lengyel királynak maga irja, — nagy szegénységben s elhagyottságban időzék [3]), a követségben küldött Sárkány Ambrus, szalai főispán és Balbi Jeromos pozsonyi prépost által V Károlylyal is újra megkezdettek az értekezletek Anna herczegné házassága iránt, melyre nézve Károly császárrá választatásakor egy évi halasztást kivánt. Az év már letelt, s a császár mindeddig nem nyilatkozott. A követek tehát oda utasíttattak,

---

[1]) Pray : Epist. Proc. I. 134. kövv. és Hist. R. H. II, 588.

[2]) Istvánfy Lib. VI, 87. köv. Életirását Marnavichtól ld Magy. Tört. Eml. Irók III. 221. kövv.

[3]) A levél kelt aug. 7-kén 1520-ban. Közli Engel, Schedius folyóiratában III, 291. Ha Dubraviusnak hihetünk (Hist. Boh. Lib. 33, 309.) Lajos épen ez évben engedett volna el az Estei Hyppolit halála által megürült egri püspökség jövedelmei kezelőjének 40 ezer aranyat egy tőle elkért, jól betanított sólyomért.

hogy ez iránt a császár végválaszát sürgessék; mi ha tagadólag ütne ki, a magyar udvar Ferdinánd herczeget is elfogadja ugyan Anna férjéül; de ez esetben Károly köteles legyen Ferdinándnak adni által az osztrák tartományokat, Annának pedig biztosítani azon évenkénti 25 ezer aranyat, mi az 1515-ki szerződésekben udvartartására kiköttetett; meghagyatott végre a követeknek, hogy Mária herczegnét, Lajos jegyesét is magukkal hozzák az országba [1].

A követek Aachenben találták V Károlyt, kinek octob. 23-kán (1520) végbement császári koronáztatásán is jelenvoltak. Alkudozásaiknak az lett eredménye, hogy Anna herczegné a következő decemb. 11-kén Insprukban Ferdinánd herczeggel, ki Brüsselben lévén, magát biztosok által képviselteté —, Lajos király pedig, kinek képét a követek viselték, Mária herczegnével formaszerint megeskettetett [2]. A menyekző Anna és Ferdinánd közt az 1521-diki május 26-kán történt meg, miután Ferdinánd az osztrák tartományokat a bátyjával Károly császárral, april 28-kán kelt szerződésénél fogva örökösen általvette. Pár hét mulva Lajos menyekzőjének is meg kellett volna történni Máriával; de az akkorra halasztatott, midőn az ország megszabadúland a veszélytől, mely azt jelenleg fenyegette. Mária mindazáltal junius folytában Budára hozatott [3].

Szelim szultánnak 1520-ban, sept. 21-kén történt halála után fia, Szulejmán, vette át a roppant birodalom kormányát. Az ifju szultán nagy hadvezéri s uralkodói tehetségekkel lángoló nagyravágyást egyesített magában, s Bélay Barnabásnak a még mindig Konstantinápolyban idöző magyar követnek, midőn ez a béke meghosszabbítását nála szorgalmazta, azt válaszolá, hogy abban csak adófizetés föltétele mellett fog megegyezni. Ugyanezt üzente meg Szulejmán a magyar királynak is Behrum csausz követe által; s hogy ebben annál könnyebben czélt érjen, egyszersmind Jaicza vívására is egy hadat küldött. Ezt ugyan Keglevics Péter, a vár kapitánya, visszaverte; de a szultán ezen eljárása, kivált pedig

---

[1]) Actiones Regiae Sigismundi. Engelnél ; Gesch. des Ungr. R III, 2, 216.

[2]) A házassági okmány Kollárnál : Auçtar. Dipl. ad Hist. Ursini Velii 303.

[3]) Szerémi György Emlékirata : Magy. Tört. Eml. Irók I, 92..

az adó követelése annyira fölingerelte a magyar kormánytanács büszkeségét, hogy a csauszt, visszatorlásul Bélay oly huzamos letartóztatásáért, elébb Budán, utóbb Tatán fogságra vetette, végre pedig — ha Verancsicsnak hitelt adhatunk — Várday Pál püspök tanácsára orrát s füleit lemetszve, küldé vissza Szendrőbe [1]).

Az e miatt boszus Szulejmán már az 1521-ki februárban megkezdé hadi készületeit Magyarország ellen. Roppant hadait Szófiánál összegyűjtvén, Bélay Barnabást onnan hadizenettel bocsátá vissza. Majd Ahmet basát s romániai beglerbéget egy hadosztálylyal Szabács ellen, a nagyvezirt, Piri basát egy más sereggel Nándorfehérvár ellen előre küldvén, a főssereggel maga is megindult.

Lajos király s országtanácsa az új szultán ellenséges szándokairól Bélay által még ennek visszatérte előtt értesíttetvén, korán gondoskodtak ugyan külsegélyről. Követség ment Wormsba, a német birodalmi gyülésre, a lengyel királyhoz, s a pápához; de süker nélkül. A német rendeket Verbőczy István kir. személynök és Balbi Jeromos pozsonyi prépost, hasztalan figyelmeztette a nagy veszélyre, melylyel a török birodalmukat is fenyegeti [2]). Zsigmond lengyel király, bár a német renddel nem rég bevégzett háborujában magyar hadak, különösen a megürült, s a királyi kincstár javára lefoglalt kalocsai érsekség s egri püspökség dandárai által is segíttetett [3]), szinte kevés kedvet mutatott a segélyre. Rómából csak igéreteket s buzdításokat hozott Kajetán bíbornok, s pápai követ. A nemzetnek tehát saját erejét kellett volna lehetőleg megfeszíteni fenyegetett fő végvárainak védelmére; de itt meg viszály, önzés, pártfondorlat foglalkodtatá az elméket s kedélyeket.

A veszély hírétől megrettent kormányférfiak april 24-kére egy országtanácsot hirdettek. Szándék volt Nándorfe-

---

[1]) Verancsics : Az Landorfehirvár elveszésének oka. Magy. Tört. Eml. Irók. III, 125. A török források s későbbi követjelentésekben mindazáltal csak a követ fogságáról van szó, valamint Ibrahim nagyvezir az 1534-ki levelében is Ferdinándhoz; minélfogva Istvánfy állítását, hogy a követ a tatai tóba fulasztatott volna, bátran alaptalannak mondhatjuk.

[2]) Katona XIX, 243. Pray : Annal. V, 46. Verbőczy e követségéről ld. Uj Magy. Muz. 1857. 12-dik füz.

[3]) Engel : III, 2, 218.

hérvárba új bánokat nevezni; mert Hederváry Ferencz hanyagnak mutatkozott, Török Bálint pedig, ki atyja, Imre után vette át a bánságot, még kiskoru volt, s nagybátyjainak Sulyok István és Balázs szabácsi bánoknak gyámsága alatt állott. De Sulyok István, ki gyámfia képében a gyülésre szinte megjelent, semmi igéretekkel nem volt reábirható, hogy a várat átadja, mig a kormány a Török Imre által a várra tett költségeket meg nem téríti; sőt még arra sem állott rá, hogy az őrség a királyi zsoldosokból megszaporíttassék. Van ott, mondá, elég fegyveres nép, csak azt lássa el a kormány eléggé ágyuval, lőporral, eleséggel [1]). Hasonló módon nyilatkozott a maga nevében Hederváry Ferencz, kinek követelései voltak a kormányon, s Báthory Endrét, kit a király nándorfehérvári bánná nevezett, oda be sem bocsátotta. Az önző bánok, kiket ezen ellenzékre az udvari párt ellen maga Szapolyay vajda ösztönzött [2]), inkább elláttatlanul akarták hagyni az országnak gondjaikra bízott legfontosabb várait, mint békésebb időre halasztani követeléseik kielégíttetését. A bánokénál minden tekintetben sürgetőbb volt a naszádosok követelése, kiknek zsoldja már három év óta fizetetlen maradt. Ezek számtalanszor jártak volt a miatt Budára, s minthogy mindig üres kézzel utasíttattak el, rablásból tengették életöket. A király — ugymond a szemtanu Szeremi György — szívesen kielégítette volna őket; de mivel jövedelmei az urak által kezeltettek, a szegénynek magának is alig volt miből élnie. Asztalára rendesen csak egy tál étel adatott; többször pedig épen nem volt miből készíteni ebédjét s vacsoráját. Konyhamestere, Bosnyák Mátyás sokszor koldulni kényteleníttetett a főpapoktól s uraktól, hogy a királyi asztalt elláthassa. A naszádosok látván, hogy most is hasztalan sürgetik zsoldjaikat, két zászlójokat a királyi palota előtti kuthoz kötözvén, kijelenték, hogy ők a királyt tovább nem szolgálhatják; s le evezvén, szétoszlottak [3]).

Az országtanács, melyben a pártok most is jobbára viszálykodással vesztegették a drága időt [4]), e miatt, ugylátszik, semmit sem végezhetett; és bár a veszély napról-napra

---

[1]) Verancsics : Magy, Tört. Eml. Irók : III, 127. kövv.
[2]) U. o. 130.
[3]) Magyar Tört. Eml. Irók. I, 95. köv.
[4]) U. o. 93.

növekedett, a király s az urak nem sokat törődtek annak elháritásával. A gondatlanság oly fokra hágott, miszerint nem ritkán lehetett e könnyelmű szavakat hallani: „eb higye, hogy a török megvegye Nándorfehérvárat [1]).“ A királyt e vár veszedelménél sokkal inkább foglalkodtatá ifju jegyese Mária herczegné, ki, miután vele Linczben összeeskedtetett, junius folytában az országba hozatott. A király maga Pozsonyig ment elébe, s onnan őt, mig menyekzőjét vele ünnepélyesen megtarthatná, Budára kisérte. — Az udvarnokok, mintha a legbékésebb idők folynának, ezóta dinomdánommal töltötték el a királyné és udvari hölgyeinek teremeit [2]). Báthory István nádor is, kinek leginkább áll vala tisztében gondoskodnia az ország védelméről, e helyett inkább lakodalmával foglalkodott, melyet Zsófia maszovi herczeghölgygyel jun. 11-kén ült meg. Szathmáry György püspök gondjait az esztergami érsekség vette igénybe, melyre magát Bakacs Tamásnak ekkoron történt halála után neveztette ki. Szalkay cancellár pedig a gazdag egri püspökségbe tétette át magát. Ha mi jót az országtanács rendelt is a végvárak ellátása iránt, az oly hanyagul hajtatott végre, hogy Nándorfehérvár és Szabács, az országnak e két főbástyája, a védelemre felette gyarlóan volt felkészülve, midőn emezt Ahmed, amazt Piri basa körültáborolta.

Szabácsban, a bánok távol lévén, Logody Simon és Torma Endre [3]) albánok, intézték a védelmet. A két derék hazafi az ostrom kezdetén megesküdteté az őrséget, hogy mind halálig védendik a fontos várat. Esküjöket a vezérek s vitézeik egyaránt dicsően be is váltották. Ahmed basa jun. 20-ka óta keményen törette a vár falait s tizenötöd napon közönséges rohamot intézett. A csekély őrség hősies ellentállás után sem gátolhatta meg, hogy az ellenség a tátongó réseken be ne nyomuljon a külső várba; de egy ideig ott is

---

[1]) Magy. Tört. Eml. Irók I, 94.

[2]) Et isti aulici, videlicet Ladislaus More et Franciscus Batyáni et Lucas Rétházy et tales latrones pares . . . corizabant, simphonizabant, scortizabant cum puellis regine, quas duxerat secum de Germania, sub scamno et sub carpit. Szerémi György, Magyar Tört. Eml. Irók. I, 93.

[3]) Istvánfy csak Logodyt, Verancsics meg csak Tormát említi; az őrséget is amaz 100 lövészre s néhány lovasra, emez, ugylátszik, helyesebben, 500 vitézre teszi.

minden talpalatnyi földet drágán engedett át, mielőtt számában megfogyva, a belső várba vonult. A védelem itt már nem tarthatott huzamosan, mert poruk mind egy szemig elfogyott, ugy hogy egy lövést sem tehettek többé, s az ellenség az árkokat betöltvén, ennek falaira is felhatott. Az őrség maradványa még ekkor is könnyen átevezhetett volna a Száva tulpartjára, mert hajókban nem volt hiánya, az ellenség pedig egy hajóval sem rendelkezhetett. De a hős lelkű őrség esküjéhez híven, csak halálával akarta megadni a végházat. Julius 7-kén, mely a megszállás tizenheted napja volt, midőn az ellenség a falakra minden oldalról felhatott, a hatvan főre olvadt vitéz őrök, a vár piaczán gyűltek össze, s ott várták be az ellenség utólsó rohanását; ott hullottak el mind egy szálig a hazának hű fiai, az erénytelen korban kétszeresen méltók a dicsőség koszorújára [1]).

E közben valahára Budán is kezdtek gondoskodni a haza védelméről. Junius végén Budán egy rövid országgyülés tartatott [2]), melyből a király a pápát, a császárt s egyéb szomszéd fejedelmeket újabban is sürgetőleg felszólította, ne késnének segélyökkel, mert a török nemcsak Magyarországot, hanem az összes kereszténységet is fenyegeti [3]). — Az urak, s a vármegyék felszólíttattak, hogy zászlóaljaikat rögtön kiállítsák s Tolnára küldjék; és hogy ott dandárával a király is megjelenhessen, rendeltetett, hogy némi kir. jövedelmek zálogba vettessenek.

A gyülés után Báthory Endre a hajóhad kapitányává neveztetett, s kötelességévé tétetett, hogy a szerteszét ment naszádosokat szedje össze, azokkal Nándorfehérvár alá sietendő. Ö Budapestről három hajóval indult le a Dunán, melyekbe e városok hatszáz gyalogot állítottak volt. Néhány nap mulva Erdődnél kötött ki; de a naszádosokat összegyűjtenie nem sikerűlt [4]). A király, hogy az urak s a megyék fölkelését példájával siettesse Szabács elestének hírére, némi kevés fegyveressel s lassu napi menetekben maga is megindult Tolna felé [5]).

---

[1]) Verancsics, Magy. Tört. Eml. Irók III, 155. Istvánfy Lib. VII, 93. Hammer II, 21.

[2]) Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 501.

[3]) Pray : Epist. Proc. I, 142.

[4]) Szerémy, ki maga is Báthory Endrével ment, e. h. 97.

[5]) Jul. 16-kán Tétényben időzött; onnan inté Soprony városát,

Nándorfehérvárat Piri basa ekkoron már egy hónap óta ostromolta; de mivel hajóhada nem volt, abban a szárazföld felől nem sok kárt tehetett. A várban hétszáz őr létezett Oláh Balázs és Both János albánok alatt, kiket oda a még kiskoru Török Bálint gyámjai, a Sulyok testvérek helyeztek be. Hederváry Ferencz, bár a vár bővebb ellátására némi pénzt kapott Budán, de mivel az régibb előlegezéseit sem fedezte, sem azt nem fordítá a vár védelmére, sem maga nem ment be személyesen, hanem csulai More Mihályt nevezte ki albánul maga helyett. A várbeliek gyakori segélysürgetéseire a király, mihelyt Tolnán némi had összegyűlt, Báthory nádort küldé le avval megsegéllésükre. De ő már csak Száva-Sz. Demeterig haladhatott; mert Szabács megvétele után a szinte oda érkezett Szulejmán a Száván hidat veretett, s a bosnyai és herczegovinai basákat 17 ezer emberrel a Szerémségbe küldé. Báthory ezek előtt kénytelen lőn a Dráván visszavonulni. Ezután pedig nagyobb buzgalommal is, mint minőt az urak eddig kifejtének, bajos volt volna megsegíteni Nándorfehérvárt; mert Szulejmán, miután Szabácsot megerősítette, aug. elején egész hadával megjelent alatta, és Zimonyt is töretni kezdette. Itt a derék Szkublics Markó őrködött 350 főnyi fegyveres, jobbára városbeli néppel, s három hitvány taraczkkal. A töretés kilenczed napján Szulejmán rohamot parancsolt Zimonyra. A vitéz őrség százra olvadva, a várpiaczán makacs védelem után mind egy szálig elhullott. Szkublics súlyos sebekkel, félholtan vitetett a szultán elébe, ki őt egy hadi elefántja által ölette meg. Zimony ezután földig lerontatván, Nándorfehérvár is minden oldalról körülfogatott, s töretni kezdetett. A vitéz őrség azonban, Oláh Balázs és Both János vezérlete alatt, támogatva a benmaradt polgároktól és elébb oda menekült szerémi parasztoktól, számos ostromot derekasan visszavert. Szulejmán ezután a város legmagasabb tornya alatt tüzaknákat ásatott, s miután azt ezek segedelmével légbe röpíttette, közönséges ostromot parancsolt. De bár reggeltől estig mind újabb, pi-

---

hogy a hozzá tartozó faluk parasztjainak ötöd részét a megye zászlai alá állítsa, mennél elébb a kitüzött helyre indulandót; mert a késedelem miatt veszély érné az országot, s a kereszténységet. Dat. in castris ad Theten fer. 5-a p. fest. Divis. ap. a. d. 1521. Egy másik szinte onnan jul. 28-kán kelt levelében 1000 frt kér Soprony városától. Mind a két levél Soprony város levélt. eredetijéről.

hent csapatok rohantak a résekre, az elszánt őrség azokat mindig visszaverte; midőn az ostrom megszűnt, öt ezer török hullája borítá a harcztért. A vizi várat azonban, melynek falai gyöngébbek valának, utóbb mégis megvette a török, minek következtében a város tarthatatlanná lett; s az őrség a ráczság nagyobb részével együtt a felső várba vonult, elszántan azt mind halálig védelmezni. Az őrségből, a ráczokon kivül még négyszázan valának életben, kik Oláh Balázstól föllelkesítve, több ostromot visszavertek. Azonban More Mihály [1]), Hederváry bán helyettese, a török táborba szökvén, árulóvá lőn; s nemcsak a vár gyöngébb pontjait kijelölé, hanem egy főtörökkel a réshez jövén, Oláh Balázst is nagy igéretekkel ösztönözte a vár feladására. De Oláh nem tántorodott meg hűségében: készebb meghalni, válaszolá, mint feladni a hitére bizott fontos várat. A törökök más nap ismét közönséges rohamot intéztek. A magyarok, mig lőporukban tarta, keményen ellentállltak; de miután ez elfogyott, s maga Oláh is megsebesedett, némi török csapatok egészen a vár piaczáig hatottak; makacs, véres harcz után mindazáltal estenden mégis sikerűlt kiverni az ellenséget. Más nap szünet lévén, Móre ismét csábítani jött a vitéz őrséget, mely már csak 72 főre olvadott; biztosítá őket, hogy a császár megesküdött légyen, hogy nekik megkegyelmez, különben a még épségben álló két tornyukat s az erős palotát is tőből kitöreti. Oláh Balázs, bár megfogyott népe már eleségben is hiányt szenvedett, most is inkább a vár falai alá kivánt volna temetkezni, mint azt feladni. De szerencsétlenségre, némi vallási ügy miatt viszály támadt a magyarok, s a ráczok között, s ezek a feladást sürgették; az elsanyarodott, jobbára sebes legénység egyrészének is megtört kitartása. Oláh tehát végre föladni igérte a várat, ha a szultán a szabad s

[1]) Verancsics Morgay Jánost, ki a két albán és az udvarbiró után a várban második személy volt, nevezi annak árulójául. Szerémi György pedig Morgayn kivül még Oláh Balázst is annak, sőt épen őt mondja a főárulónak, ki Balimbég szendrői basával már rég egyetértésben volt volna. Ezen állítással mindazáltal, legalább Oláhra nézve, ki, ugylátszik, első volt a többi vezérek közt, ellenkezik a vár hosszu, makacs védelme. S Lajos királynak Hederváry Ferencz, Török Bálint s a Sulyok testvérek ellen kiadott kárhoztató okmányaiban világosan More Mihály, Hederváry helyettese bélyegeztetik árulónak. Kovachich: Astraea I, 426. Történelmi Tár VI, 7.

fegyveres kivonulást levél által is biztosítja. A levél némi bársony ruhák s más ajándékok kiséretében másnap elhozatott, s Oláh Balázs életben maradt 72 legényével a megszállás 60-dik napján aug. 29-kén, a várból kivonultlt. A török táborba érkezteket fényes igéretekkel csábíták lennének törökökké, s midőn arra nem hajóltak, a táborból, igéret szerint kivezettettek; de alig lépték át a tábor árkait, a nagyszámu fegyveres kiseréttől körülfogatván, mindnyájan leölettek. Ezután Barics, Kölpény és Anki várak is török kézre jutottak. Szulejmán, miután Nándorfehérvárat hamarjában megerősíttette, s kétszáz ágyuval és számos válogatott őrsereggel ellátván, Balibeg védelmére bízta, september vége felé visszament Konstantinápolyba [1]).

Nándorfehérvár vívása alatt Báthory nádor 17—18 ezernyi sereggel Péterváradjánál a Duna partján szállott táborba; Szapolyay pedig Lippánál még számosabb néppel táborozott. De a személyes gyűlölet e vezérekben erősebb volt a hazaszeretetnél; Szapolyay, bár a királytól s némely uraktól több izben kéretett, különféle ürügy alatt halogatta egyesülését a nádorral; sőt még arról is vádoltatik, hogy titkon már ekkor érintkezésbe lépett volna a törökkel [2]). Az ország e két kulcsának, Nándorfehérvárnak és Szabácsnak eleste és Szulejmánnak visszatérte után az urak, köztök Szapolyay vajda is, a betegsége miatt Mohácson maradt király mellé gyűltek. Nándorfehérvár veszedelme még a különben oly könnyelmű Lajost is annyira meghatotta, hogy Szathmáry és Szalkay főpapoknak, s a vén Bornemisza Jánosnak, kik őt eddigelé vezették, keserű szemrehányásokat tőn, hogy sem kormányzót, ki az ország védelméről gondoskodott volna, nem engedtek melléje választatni, sem őt magát nem nevelték komolyabb irányban, nem szoktatták hadi foglalkodásokra. Ha, a különben jelenlévő, Szerémi György

---

[1]) Verancsics : Az Landorfejérvár elveszésének oka e vót és így esött. Magy. Tört. Eml. Irók. III, 157. kövv. És Memoria rer. in Hung. a nato Ludov. gest. u. o. 16. köv. Szerémi György : U. o. I, 96. Istvánfy (Lib. VII, 95) ezen egykoruaktól a legtöbb részletben különbözve adja elő a vár ostromát s elestének okait. Hammer : Gesch. d. Osm. R. II, 20. kövv.

[2]) Verancsics e. h. 184. Hasonlót mond Massaro a velenczei követség titkára. Firnhaber : Quellen u. Forschungen 81.

udvari káplánnak hihetünk, haragjában Lajos a nevezett főpapokat még fel is pofozta volna [1]). Most tehát a király az ország sükeresebb védelmének elintézése végett Ujlakon gyülést szándékozott tartani [2]). A tanácskozások azonban mindjárt helyben, Mohácson, megkezdettek. Az ország veszedelmének érzete heves vitákban tört ki a kedélyekből, s a többség példásan lakoltatni kivánta Hederváry Ferenczet, Török Bálintot, a Sulyok testvéreket, mint az ország két legerősebb védbástyái elvesztének főokait. Török Bálint, ki közőlök egyedül volt jelen, bár ifjusága miatt, melynélfogva még gyámság alatt létezett, legkevesebb beszámítás alá eshetett, csak gyors lovának köszönhette, hogy a tanácskozásokról értesült tábori nép által azonnal fel nem konczoltatott; sátora mindazáltal feldulatott s kifosztatott [3]). A nádor azután törvényszéket tartván, a nevezett urakat, a végvárak árulóiról szóló törvények szerint, hűtleneknek s minden javaiktól megfosztottaknak nyilatkoztatta [4]). Egyebekre nézve mindazáltal ugylátszék az uraknak, hogy az ország veszélyes állapota áthatóbb intézkedéseket igényel, melyeknek meghozatala végett az ország egyetemes rendei egybehívandók; különben is lázas nyavalyák kezdének uralkodni a táborban, s a nádor maga is beteggé lett : az országgyülés tehát Budára, november 19-re kihirdettetett.

Az ország két fő végvárának veszedelme, melyekből a török ezentul minden órában betörhetett az országba, rémülettel tölte el mindenkit. A rendek is felhagyván most szokott viszályaikkal, s megfontolván, hogy e bajoknak legfőbb oka a kincstár szegénysége, oly bőséges rendkivüli adót ajánlottak, minőnek eddigelé nem volt példája a törvényhozásban. Rendeltetett ugyanis, hogy az országnak minden nemnemes lakosa, ki saját kenyerén él, legyen az városi, vagy falusi telkes jobbágy, vagy zsellér, kereskedő, vagy kézműves, füstpénzül egy arany forintot fizessen. Ezen felül min-

---

[1]) Szerémi György c. h. 100. Ha nem való is a tény, a közvéleményt fedezi fel.

[2]) Lajos levele Zsigmond lengyel királyhoz october 1-ről Schedius folyóiratában III, 295.

[3]) Szerémi György c. h. 99.

[4]) Kovachich : Astraea I, 426. Hederváry Ferencz perét legújabban egészen közli Wenczel Gusztáv a Tört. Tár VI-ik kötetében.

den hordó bortól, annak nagysága szerint 25, 50, 75 denár és egy forint; minden hordó sertől 10 denár; minden nagyobb marhától 5 denár, a kisebbektől, minő a juh, kecske, sertés, egy kas méh két denár szedessék adóul; mindennémű kézművesek, a mondott füstpénzen felül, műhelyöktől egy forintot —, minden boltos kereskedők áruik értékének huszadát —, a házalló kalmárok minden lovuk után 50 denárt —, a molnárok, huta- s hámorbirtokosok minden keréktől egy forintot —, a halászok minden nagy hálótól szintén egy forintot fizessenek. A lelkészek s más kisebb rangu egyháziak, kik sem katonát nem tartanak, sem barommal nem birnak, arany s ezüst szereik értékének tizedével adózzanak. A zsidóknak kicsinye-nagyja fejenként egy forintot fizessen. Mi több, még önmagát is megadóztatta a nemesség. Az utólsó hadjáratból eléggé kitűnt, hogy az urak s nemesek a felkelésben s telekkatonáik kiállításában minden törvények daczára is oly hanyagok, hogy a felkelő seregtől az ország sükeres megvédését várni többé nem lehet: a rendek tehát azt határozták, hogy a király nevezzen ki két főkapitányt, kik zsoldos haddal védjék az országot. Mivel pedig e zsoldos had kiállítására a nem-nemes országlakosok fentebb elszámlált adója elegendő nem lehet, végzéssé lőn: hogy az egyházi s világi urak és birtokos nemesek ezen egy izben egy évi mindennemű jövedelmeik felét tegyék le a haza oltárára; azon felül boraiktól s marháiktól is szintoly adót fizessenek, mint a nem-nemesek. Az egy telkes nemesek pedig a boraiktól s marháiktól hasonló módon fizetendő adón felül, ha netalán volna, egyéb jövedelmök fejében, egy-egy forinttal adózzanak. Nehogy azonban az ily módokon begyűlendő tömérdek kincs kezelése körül rendetlenségek s hűtlenségek történjenek, mint a királyi kincsárénál szokott történni, az ország kincstára a királyitól elkülönöztetett: a királynak a jobbágyok adójából kamarai nyereség fejében minden füsttől 25 denár rendeltetvén, mit saját kincstárnoka által kezeltessen, minden egyéb adó kezelésére az ország által két ur s két nemes választassék kincstárnokul, kik a hűséges kezelésre meghiteltetvén, a begyűlendő kincset az ország közepén egy erős várban őrizzék, és a kinevezendő országos kapitányokkal egyetértőleg czélszerűen fordítsák a haza védelmére; kettejök szakadatlanul a várban tartozván maradni. A rendek bőkezűsége még a királyi kincstárra is kiterjedt: a

felett, hogy mint említők, a kamarai nyereséget minden füst után 25 denárra emelték, a harminczadot is felrugtatták, az országból kihajtandó minden szarvas marháért és lóért 25 denár helyett 50-t rendelvén fizettetni. Sőt még azon káros financzintézkedést is megerősítették a rendek, melynélfogva a kikeresztelkedett zsidó üzérből alkincstárnokká lett Szerencsés Imre tanácsára a lefolyt táborozás alatt oly rosz új denárok kezdének verettetni, melyek a külbecs megtartása mellett a folyamatban lévő denároknál felényivel kevesebb értéküek valának. S ez iránt csak az volt a rendek kivánsága, hogy a király e rosz pénznek a szomszéd tartományokban is ügyekezzék folyamatot szerezni. Végre még a Nándorfehérvár és Szabács elvesztének okozóira mondott itélet is megerősíttetett, de azon záradékkal, hogy ő felsége az illetőknek 40 napot engedjen a maguk igazolására [1]). Török Bálint és a Sulyok testvérek e kedvezést hasznukra fordítva, barátjaik pártolása által csakugyan kegyelmet nyertek; de a makacs Hederváry Ferencz javait a király utóbb részint Korlátkövy Péternek, Sárkány Ambrusnak, Thurzó Eleknek, Mersics Simonnak és Kórody Albertnek adományozta [2]).

A rendek ezután Székesfehérvárra mentek át, s Mária királynét december 11-kén megkoronázták. Ez alkalommal Lajos király is, bár még csak 16-ik évét élte, magát nagykorunak nyilatkoztatván, s az ország jogainak megtartását hittel fogadván, a kormányt saját nevében vette által. Menyekzőjét Máriával a következő 1522-diki évi január 13-kán ülte meg [3]).

---

[1]) A törvénytárba e törvények hiányosan vétettek fel s hibásan soroztattak 1522 alá. Teljesen közli azokat Kovachich: Vest. Com. 513.

[2]) Történ. Tár. VI, 5. és 7.

[3]) Lajos levele Zsigmondhoz decemb. 27-ről, Engelnél, Gesch. d. Nebenl. des Ungr. R. IV, 200. A még 1515-ben létre jött házassági szerződésben Mária részére biztosított 25 ezer frt évi jövedelem fejében kikötött javak — névszerint Körmöcz, Selmecz, Besztercze, Baka-, Béla-, Libet-, Brezno-, Uj-Bánya és Korpona, arany s ezüst bányáikkal; továbbá: Zolyómvára, Ó-Buda, Csepel-sziget, a marmarosi sóbányák, Huszt, Szigeth, Visk, Munkács, Beregszász, Vári, Diósgyőr, Miskolcz, Mohy, Mezőkövesd, Keresztes, — az 1522-ki febr. 2-kán kelt kir. levél erejénél fogva adattak át, az országtanács végzése szerint Máriának, „kinek az országba jöttétől (már is nyilatkozó, s a könnyelmű királyra csak jó hatást gyakorolható erélyétől) felette sokat vártak.“ Hatvani: Brüss. Okmánytár. M. Tört. Eml. I, 22. Kollár: Auctar. Dipl. 317.

III.

Hogy a nemzetnek áldozatkészségét látván, a külhatalmak is fölbuzduljanak a fenyegetett kereszténység védelmére; a megalkotott törvények a pápához, a császárhoz, s a lengyel királyhoz is megküldettek. De fájdalom, az önzés, a pártviszályok annyira megvesztegették már a nemzet erkölcseit, hogy a veszély első pillanataiban fölébredt lelkesedés, melyről az említett törvények tanuskodnak, szalmatűzként csakhamar ismét kialudt; az áldozat, melylyel a hazát biztosítani lehetett volna, az ajánlat megtétele után jobbára papiroson maradt. A nemesség és a papság a megajánlott adót fizetni a nádor minden sürgetései daczára sem akarta [1]). Az adószedők, mig egyrészről dőzsölve lakmároztak a városokban, általok jobbára megvesztegetve, önkényesen vetették ki s felette hiányosan hajtották be az illető adót [2]). És ekként történt, hogy mig a megajánlott adónak, ha lelkismeretesen megfizettetik s pontosan beszedetik, több millió forintot kellett volna eredményezni az országos honvédelmi kincstárba, levonván a királynak a füstpénzből minden forint után járó 25 denárnyi illetékét, mindössze is csak 45,747 forint gyűlt egybe [3]). Hogy e csekélységgel az ország védelmét jobb karba állítani nem lehetett, mondani is fölösleges.

Pedig, mialatt a király a tavasz elején 1522-ben ifju nejével Csehországba utazott, hogy az ott régtől fogva eláradt zavaroknak valahára véget vessen, a kormányt ott is átvegye, s a királynét megkoronáztassa, — a törökök ismét mozogni kezdének. Balibeg, belgrádi basa Orsovát, a herczegovinai szandzsák pedig Scardona sziklavárat vívta ki.

---

[1]) Status ecclesiasticus et equestris nullas dicas solvit. Sperfogel, Wagnernál : Annal. Scepus. II, 141. Epist. Proc. I, 163.

[2]) Igy például Löcsére eleinte 400 frtot vetettek, de utóbb megelégedtek 225 frttal; később azonban ismét megjelentek Verbőczy parancsára, — mert ő volt az ország egyik kincstárnoka — s újabban 170 frtot vettek fel a várostól. De Budán ezt is keveselték, s a város megpöröltetett; Henzelfy István itélőmester azonban, általok hihetőleg megvesztegettetvén, a pört elnyomta. „Az adószedők felette kicsapongók valának; mindenütt ingyen, s tékozolva dőzsölének; kutyáikkal is a legnemesebb borokat itatták.“ Sperfogel e. h.

[3]) Suppl. ad Vest. Comit. II, 516.

Az innen származott félelem egy időre ismét a határszélek felé fordítá a figyelmet: Báthory nádor, kit a király Csehországba távoztakor a maga helyettesévé, s az ország főkapitányává nevezett, Szörényt, Titelt, Jaiczát és Bányalukát, mennyire a kincstár engedé megerősítette, őrséggel, lőszerrel s eleséggel elátta [1]). Mivel pedig a kincstár már ez által is kimerült, nehogy a többi végvárak védetlenül maradjanak, Lajos az országtanács megegyeztével több horvátországi várat, Zenget, Klisszát, Krupát, Szkradint, Likát, Osztroviczát sógorának, Ferdinánd osztrák herczegnek védelmére bízta, ki aztán azokat német őrséggel látván el, Katzianer János laibachi kapitány hatósága alá helyezte [2]). E rendszabály hasznos volt ugyan a délszaki osztrák tartományok védelmének tekintetében, de a magyar korona méltóságán sérelmes csorbát ejtett. Horvátország egyéb részeire nézve Batthyányi Ferencz és Karloviez János corbaviai gróf neveztettek bánokká. A vránai pörjelséget Tomory Pál helyett, ki azt kereste, s némi kitünő hadi tettei után meg is érdemelte volna, Baráty Mátyás a kir. éléstár felügyelője nyerte el. Tomory, kinek ez idő tájban második jegyesét is elvitte a halál, ebben Isten kezét sejdítve, nőtlenséget fogadott, s Esztergamban a cseri barátok közé lépett [3]).

Egy nagyobb török hadjárat félelmétől azonban nemsokára megmenekült az ország; mert biztos hírek érkezének, hogy Szulejmán ez évben Rhodus szigete ellen fordítá hadait. Jó alkalom nyilt ennélfogva Nándorfehérvár és Szabács viszszavételére kisérletet tenni; de bár senki sem kételkedett, hogy a török Rhodus megvétele után ismét Magyarország ellen fordítandja erejét; ama két fővár birtoka nélkül pedig alig lehetend az országot sükeresen megvédeni: ilyféle kisérlet helyett ismét zavargások, pártviszályok foglalták el az elméket. Szapolyay vajda nagyravágyását az udvar újabban is érzékenyen megsérté az által, hogy a mult évi törvény ellenére, mely szerint két főkapitány volt volna kinevezendő, azzá Báthory csak egymaga lett, s a király távollétében az ország kormánya is reábízatott. Ő ezért avval boszulá meg magát,

---

[1]) Pray: Epist. Proc. I, 149.

[2]) Istvánfy Lib. VII, 101.

[3]) Szerémi György 103. Istvánfy szerint Ujlakon lépett a zárdába.

hogy a nemességet, mely az adóról szóló mult évi törvények felforgatása végett különféle gyüléseket tartott [1]), az ellenszegülésre titkon bátorítá; s a horvát bánokkal maga is összejövetelt tartott. Báthory e miatt keserű szemrehányásokat tett neki [2]). Hihetőleg szinte a nádor ösztönzéseire történt, hogy Várday Ferencz erdélyi, Perényi Ferencz váradi, Csaholy Ferencz csanádi, Ország János szerémi püspökök, Drágfy János főtárnokmester, Palóczy Antal, Báthory Endre, Rozgonyi István, Perényi Péter, Kanizsay László, Ország Ferencz, Raskay Gábor, Bánfy Zsigmond és Homonnay Ferencz egymással szövetséget kötöttek, melynek czélja, bár azzá nyilván a király hűséges szolgálatát s egymás védelmét tűzték ki, ugylátszik, főleg Szapolyay János ellen volt intézve [3]). Szapolyay ezután visszament Erdélybe, s hogy tekintélyét az országban nevelje, a nála számos bojáraival segedelmet kereső havasalföldi Raduly vajdát egy erős had kiséretében tartományába visszavezette, s Mahomed béget elűzvén, helyreállította [4]).

Az ország védelme egyszersmind az egész, de kivált a német kereszténység védelme is lévén, külsegély keresetét már az 1521-ki országgyülés rendei szivére kötötték Lajosnak, s nem is rajta mult, hogy a szomszéd népek s fejedelmek nagyobb buzgalmat nem fejtének ki a kereszténység védelmében. Ez mind a rokonságnál, mind azon veszélynél fogva, mely a magyarok legyőzetése után Németországot is fenyegeté, valamint annálfogva is, hogy Magyarország többször felszólítva sem akart a töröknek szabad átmenetet engedni Németországba intézendő betöréseinél, — leginkább Károly császárnak áll vala kötelességében; de ő most hatalmának terjesztése végett háboruskodott I Ferencz franczia királylyal [5]), s Lajos kérelmeire csak azon csekély összeget engedé át segedelműl, melyet a birodalom rendei római koronáztatá-

---

[1]) Lajos levele Báthoryhoz és Szapolyayhoz Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 502. — [2]) Epist. Proc. I, 149. [3]) Katonánál: XIX, 381.

[4]) Engel: Gesch. der Walachey 204. Verancsics a vajda e hadjáratát későbbre teszi, s e jegyzetet veti utána: János vajda szemben lőn Ibrahim passával Targovistján, Havasföldben. Azt senki sem tudja, mit egymással titkon beszéllettenek, kit azért senki sem dicsért. Magy. Tört. Eml. III, 20.

[5]) Henrik angol királyhoz kivált azért irt Lajos és küldötte Balbi Jeromost, hogy a császárt a franczia királylyal megbékéltetvén, sükeresebb segélyre birja. Magy. Tört. Eml. V, 62. kövv.

sának utjára ajánlottak volt. Lajos utóbb a morvákkal, szilézekkel, s a csehekkel is értekezett segélynyujtás végett, s hogy a birodalom rendeit is bővebb segélyezésre indítsa, az év vége felé Nürnbergben tartott gyülésre követséget is küldött, melynek tagjai közt találjuk Gosztonyi János győri püspököt, Drágfy Jánost, Verbőczy Istvánt. Sikerült is ugyan ezeknek oly igéretre birni a rendeket, hogy a jövő tavaszra 100 mázsa lőport s hat hónapig díjjal is ellátandó 4000 gyalogot küldenek be; de hogy igéretöket teljesítették volna is, nyomára sehol sem akadunk [1]). Sikeresebb volt némileg Lajos közbenjárása nagybátyjánál, Zsigmond lengyel királynál, ki nemsokára Belgrád eleste után küldött be Szterecs hadnagy vezérlete alatt némi hadakat. Ezek ellen azonban Peterváradon, melynek védelmére rendeltettek, hatalmaskodásaik miatt számos volt a panasz. Egyebek közt hadnagyuk Batthyány Györgyöt, a kalocsai érsekség igazgatóját meggyilkolta, miért aztán elfogatván, Futakon harmad magával lefejeztetett [2]).

E közben egyrészről Báthory István nádor s kir. helytartó, másrészről Szathmáry György esztergami érsek itthon minden módon sürgették az urak, nemesek és papok javaira kivetett adónak behajtását [3]). Minthogy azonban az eredmény e tekintetben sem volt nagyobb, mint a külsegély keresésében; a határos határszéli török basák pedig a végvárakat nem szűntek meg háborgatni, sőt miután Szulejmán Rhodus szigetét 1522 végén iszonyu vérontással elfoglalta, nagyobb török hadjárattól is lehetett tartani: Lajos még az 1522-dik év folytában visszatérni szándékozott Csehországból, hogy az ország rendeivel a haza védelmének sükeresebb módjairól tanácskozzék. De a király visszatérte, Csehország zavaros állapota miatt, egészen az 1523-ki tavaszig elhaladt.

---

[1]) Lajos levelei Katonánál XIX, 363. 369. kövv. Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 522. Pray: Hist. R. H. II, 597. Verbőczy szük erszénynyel indulhatott követi utjára: a bécsi titk. levéltárban egy kötelezvényének eredetije létezik (Dat. Nuremberge in festo b. Thome ap. a. d. 1522), mely szerint Salamanca Gábortól, Ferdinánd főherczeg kincstartójától 300 magy. frtot vett kölcsön.

[2]) Verancsics: Magy. Tört. Eml. Irók III, 18.

[3]) A nádor levele Sáros megyéhez. Wagner: Dipl. Sáros után Katona XIX, 386. Az érsek lev. a Zemplén megyei papsághoz Dat. fer. 2-a p. p. fest. Inv. S. Crucis a. d. 1522. A bécsi titk. levélt. eredet.

s az országgyülést kétszeri elhalasztás után végre is csak sz. György napján lehetett megnyitni [1]).

A törvénykönyv, mely e gyülésen alkottatott, újabb szomorú bizonyítványát adja, mennyire kiveszett már a honszeretet a haza fiainak kebeléből; mily menthetetlen gondatlanság, mily alacsony önhaszonlesés áradt el a vesztére e miatt gyors léptekkel siető országban. Látjuk e czikkelyekből, hogy a megvesztegetés mételye az ország s a megyék hivatalnokai közt általában elharapódzott; hogy a fő és alispánok a nemeseket bizonyos pénzösszegért mind a fegyveres fölkeléstől, mind a jelen országgyülésre való megjelenéstől bűnösen fölmentették; hogy számosan közőlök az 1521-diki törvények által kivetett adót beszedték ugyan, de azt maguknak tartották meg; hogy sokan a zsoldot fölvették, de a szolgálatot megtenni elmulasztták; hogy többen, minden engedelem nélkül pénzt verettek. Most tehát rendeltetett, hogy mindezek ellen, s általában az adónak miként történt behajtása fölött a megyékben szigoru vizsgálat tartassék, s a bűnösök példásan lakoljanak. Számíttassanak össze a kir. jövedelmek, hogy kitessék, mennyit lehet azokból a haza védelmére fordítani [2]). Uj adóul minden nem-nemes országlakos két frt füstpénzt fizessen, mi egyedül a haza védelmére fordíttassék; az urak és nemesek ez uttal csak önkéntes ajánlatokkal igérkeztek járulni a közszükség fedezéséhez [3]). A király, a főpapok és zászlós urak dandárai haladék nélkül a végekre küldessenek; a nemesség pedig, ha szükség leszen, a király felszólítására fejenként keljen föl, s jól fölfegyverkezve és lóháton, ne pedig, miként szokássá válni kezde, s mintha menyekzőre mennének, kocsin jelenjék meg a táborban; a birtokosok személyes fölkelésen kivül minden tiz te-

---

[1]) Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 511.

[2]) Ezen összeirás vagy még a gyülés alatt vagy mindjárt utána valóban megtörtént. Szerinte a budai s körmöczi pénzverdéből, a budai, fehérvári, pozsonyi, tótországi, kassai harminczadokból, a szászok adójából, az erdélyi ötvenedből, a kir. városok, s a zsidók adójából összesen 189,709 forint folyt a kincstárba, — egyéb kir. javak el levén zálogosítva. A kiadás ellenben, a királyi udvarra, s a határszéli várak őrségeire 237,331 frtot tett; ezenkivül az erdélyi vajda, a temesi főispán, a horvát, jaiczai, szörényi bánok díjára, illetőleg dandáraik tartására 82,000 frt vala fordítandó. Engel, Schedius folyóiratában III, 100.

[3]) Lajos levele Katonánál : XIX, 416.

lek után egy vitézt állítsanak a megye zászlai alá, melyeket ezután ne a főispánok, hanem a királytól kinevezett kapitányok vezéreljenek. Minden végvárnak két kapitánya legyen, kik közől egyik jószág s fejvesztés alatt folyton a várban legyen. Szapolyay vajda befolyására mutat ama törvény, mely az urak hasonló szövetkezéseit, minőnek példáját fentebb említettük, megtiltja s megsemmisíti. Egy más törvényczikkből végre kitűnik, hogy Luther Márton vallásújítása már hazánkba is elhatott, tanai napról-napra terjedni kezdének. „Ő felsége — mond e törvény — mint katholikus fejedelem, a lutheranusokat, pártolóikat s követőiket, mint nyilvános eretnekeket, s a boldogságos szűz ellenségeit fej és jószágvesztéssel büntesse [1]).

Az ország rendei a kalocsai érsekséget is oly férfiuval ohajták betölteni, ki a hadviselésben jártas, az ország védelmében is hasznos szolgálatot tehessen az alvidéken. Senki sem látszék erre alkalmasabbnak, mint a mult évben baráttá lett Tomory Pál, ki hajdan Erdélyben a székelyek lázadásakor, mint egy lovas dandár vezére, utóbb, mint budai alvárnagy a kurucz háboruban, a hadi pályán is kitüntette magát; most pedig Esztergamban a cseri barátok zárdájában példánya volt a világról lemondott, önmegtagadó szerzetesnek. A rendek tehát őt kivánták kineveztetni az érsekségre. A király kérelmöket teljesítve, a vén Bornemiszát, ki vele régi barátságban állott, azonnal átküldé érte Esztergamba; de Tomory vonakodott elhagyni megkedvelt zárdáját, s utóbb is csak a rendek egyenes parancsára és Kajetán bíbornok s pápai követ unszolásaira fogadta el az érseki méltóságot. A király ezenfelül őt még az ország alvidéki részeinek főkapitányává is kinevezte, teljes hatalmat adván neki intézkedni mindenekben, mik az ország védelmére s biztosságára vonatkoznak. A köznép őt jobbára Cseri basának nevezte [2]).

Tomory a mily kelletlenül fogadta el a magas tisztséget, oly buzgólag ügyekezett abban eljárni. A végvárakat,

---

[1]) E törvénykönyvet is a nagy érdemű Kovachich közli. Suppl. ad Vest. Com. II, 515.

[2]) Szerémi György : Cap. XXX, 103. Brodarics : Descr. Clad. Mohács. Bonfin 1606-ki hanaui kiadása végén Zsámboki jegyzetei közt 758. Istvánfy Lib. VII, 103.

mennyire a rendelkezése alá adott pénzerőből telt, jobb karba állítá; a török martalóczok megfenyitése végett hadat szedett, s a hadi pályán kitünőbb férfiakat maga köré gyűjté. Ezek közt találjuk Bánfy Jakabot, Bárdy Istvánt, Kis Ferenczet, a szerb eredetű Radics Bosicsot, Bodó Ferenczet s több másokat. E gondoskodás még 1523 folytában megtermé gyümölcseit; Tomory s a nevezett alvezérek a kalandozó török csapatokat több izben levágták; Ferhát basát pedig, ki azok megboszulása végett ugyanazon év őszén 15 ezernyi haddal tört a Szerémségre, a nagy-olaszi mezőn egy nevezetes ütközetben megverték, seregének nagyobb részét megsemmisítették [1]). De egyebekben is nagy erélylyel ügyekezett Tomory jobb rendet alapítani az alvidéken, s megfenyíteni a kivált ott eláradt hatalmaskodásokat. Szigora e tekintetben oly kiméletlen volt, hogy a különben vitéz, de féktelen, s engedelmeskedni nem akaró Bárdy Istvánnak, mivel hogy Ujlaky Lőrincznek három faluját feldúlta, s Bosnyák Jakabot Redneken boszuból megölte volt, Péterváradon fejét vétette; s Török Bálintot is, ki a kobzáshoz korán kezd vala, hasonló büntetéssel fenyegette, ha rablásaival föl nem hagy [2]).

A Ferhát basán vett győzedelem után mindenki attól remegett, hogy Szulejmán 1524-ben nagyobb hadjárattal boszulandja meg a szenvedett vereséget. Ezért kéretett ismét az angol király, békéltetné meg a császárt és I. Ferenczet [3]). Ez birta reá VII Kelement is, ki Adrián VI halála után 1523 végén választatott pápává, hogy báró Burgio Antalt 1524 elején követéül Budára küldje. A követ által Kelemen pápa bizonyos pénzösszeget is küldött oly utasítással, hogy az nyilvános tudomásra Budán, a Fugger tőzsérháznál tétessék le, s utóbb maga a pápa vagy a Németországban működő Campeggio bíbornokkövet rendelete szerint legyen fordítandó a török elleni háborúra [4]). De ez évben erre nem lőn szükség: Szulejmán maga egyiptomi ügyeivel lévén elfoglalva, nagyobb hadjá-

---

[1]) Szerémi György Cap. XXXI, 106. Verancsics: Magy Kron. Magy. Tört. Eml. III, 19. Istvánfy Lib. VII, 104. Verancsics szerint Tomory, betegsége miatt ezen ütközetben nem vett részt, mint Istvánfy mondja.

[2]) Verancsics e. h. Szerémi szerint (l. 116.) Bárdy némely urak fondorlatának esett áldozatául. U. o. Istvánfyt 105. l.

[3]) Magy. Tört. Eml. V, 70. — [4]) Katonánál: XIX, 421.

ratot nem intézett Magyarország ellen; azon 20 ezernyi hadat pedig, melylyel basái által Jaiczát vívatá, a velenczei fogságából még 1519-ben megszabadult Frangepán Kristóf, kit a király a felmentő had fővezérévé nevezett, s a horvát bánok, Batthyány Ferencz és Karlovicz János nagy vereséggel visszaűzték [1]).

IV.

Szathmáry György esztergami érsek 1524-ben april 7-kén meghalálozott, végrendeletében 60 ezer aranyat hagyván ama várak kiváltására, melyek hajdan IV Fridrik császárnak elzálogosíttatván, az 1491-diki békekötés szerint Ulászló által is Miksa császár kezén hagyattak. Mig Szathmáry élt, az ő szava volt irányadó az országtanácsban [2]). Halála után Szalkay László egri püspök s cancellár már egy hónap mulva kineveztette magát érsekké; s azontul majdnem kizárólag ő birta a király bizodalmát, ő tartá kezében a kormányhatalmat. Mellette hivatalánál fogva, Báthory István nádornak volt legtöbb befolyása a közügyekre. A többi urak, kik még az országtanácsban, s az udvarnál némi befolyást gyakoroltak, ezek egyikének vagy másikának uszályához tartoztak. A két kormányférfi egymással jó egyetértésben élt, hogy ellensulyozhassák az országban mind a kettőjöknél nagyobb párttal rendelkezhető, s mindkettejöket, de kivált a nádort halálosan gyűlölő Szapolyay János vajda ellenzékét. De fájdalom, sem Szalkay, sem Báthory nem volt azon férfiu, ki a hazát veszélyes körülményei közől kiragadhatta, megmenthette volna. Sőt, kik a kormány legfőbb polczaira tolakodva, a felelősséget a hatalommal együtt magukra vállalták, épen ők vádolhatók a történelem birószéke előtt, — Szalkay, hogy indulatossága, a pártviszályokat egyre szítogató gőgös elbizottsága —, a boritalt mód felett kedvelő, gyakran ittas Báthory [3]), hogy hanyagsága, gondatlansága,

---

[1]) Istvánfy Lib. VII, 106. kövv.

[2]) Bon velenczei követ mondja róla követi jelentésében: Di grandissima reputazione e quello el vol in quel regno e fato. Sanuto után Wenzel G. Uj Magy. Muz. 1856. VII. és VIII. füz. 126.

[3]) A hatvani rendek arról vádolták öt, hogy „nagyobb gondja

mind a ketten pedig, hogy fondorkodásaik által az egyenetlenséget nevelve, a zavart öregbítve, leginkább siettették a haza veszedelmét.

Ez időben halt meg Ujlaky Lőrincz herczeg is. Magtalanul mulván ki, terjedelmes javaira az 1495-diki szerződés szerint, melyet a herczeg Szapolyay Istvánnal, János vajda atyjával kötött, s maga Ulászló is megerősített volna [1]), János vajda tartott öröködési igényt. De Szalkay tanácsára a király e jószágok egyrészét —, azon oknál fogva, hogy Szapolyay a kir. megegyezésért kikötött összeget le nem fizette, s jogától e miatt elesett légyen, azonnal elfoglalta. Az ügy a főtörvényszék elébe vitetvén, a nádor is szintoly értelemben mondotta ki itéletét. A király a lefoglalt javakból Németujvárt a Jaicza megmentésében szerzett érdemeiért Batthyány Ferencznek, Galgóczot pedig Thurzó Eleknek adományozta. A jószágok más részei Ujlaky özvegyének, Bakacs Magdolnának birtokában maradtak; kit aztán a Szapolyay nemzetség emelkedését minden módon gátolni törekedő Szalkay érsek More Lászlóhoz, a pécsi püspök testvéréhez adott nőül, a jószágok birtokjogát is reáruháztatván [2]).

Szapolyay János ezóta boszut forralt Szalkay érsek, Báthory nádor s átalában az udvari párt ellen; erre pedig elég alkalmat nyujtottak a mind bonyolultabbá váló közügyek, kivált a hanyagság vagy erélytelenség, mely a haza védelme körül a naponként növekedő veszly mellett is egyre mutatkozott. A kormány az 1524-ki tavasz elején nagy országtanácsot tartott, melyen Szapolyay vajda is jelen volt [3]). Hogy valami üdvöset végzett volna, sehol semmi nyomára sem akadunk. Ezen eredménytelenség lehetett oka, hogy a haza lelkesebb fiai az urak tanácsától, mely az udvartól, s a kormány élén álló férfiaktól vette irányát, a haza megmentésére többé semmi üdvöset sem várván, izgatni kezdének, hogy ezek befolyásán kivül a nemesség, s a függetlenebb egyházi

---

vóna az ő torkára és hasa töltésére, hogy nem tisztére és az ország gondjára és szükségére, és mindennap, ha nem kétször, de egyször szörét tenné, hogy többet innék kelleténél.“ Verancsics : Magy. Tört. Eml III 138.

[1]) Vigore . . . consensus regii exinde adhibiti 1525 : 34-dik t. cz.

[2]) Istvánfy Lib. VII, 105.

[3]) Kovachich : Vest. Comit. 551.

s világi urak Varsányban tartsanak gyülekezetet s tanácskozzanak a közügyekről [1]). E férfiak jelesbjei valának : Verbőczy István kir. személynök, „kinek mind az ország között, s mind a tanácsban, s mind a törvény itéletiben nagy auctoritása vót; Árthándy Pál, kinél nagyobb szószóló az ország között nem vót; és Tótországból Glessány Miklós, kinek mind az ország között, s mind az urak között nagy praktikája vót; és Nikolay Gergely, az időben director causarum, kinek udvarnál nagy szeretete és szava igen foganatos vót és nagyobb pörös-patvaros embör nálánál akkoron nem vót; és az urak rendéből is a király háta megöl titkon Korláthkövy Péter akkoron királynak hopmestere, kinek Szepesy (Szapolyay) Gyögygyel, az vajda öcscsével, nagy barátság-tartása vót mindenkor [2]).“

Ezekkel és számos más előkelő nemesekkel s megyei ispánokkal, kik a haza veszendő állapota miatt mindinkább elkeseredtek, szövetkezett most össze Szapolyay vajda, hogy a kormányon lévő férfiakat, kivált a nádorispánt megbuktassa. Felette sajnálnunk kell, hogy mind e mái napig nem jöttek napvilágra oly okmányok, melyekből e pártviszályokról bővebb s határozottabb ismeretet szerezhetnénk. A varsányi gyülésről sem tudjuk, létrejött-e az valóban, s mi volt légyen eredménye. Ugylátszik azonban, főkivánsága volt az összegyülteknek, hogy a király Hatvanban egy közönséges országgyülést tartson, melyre valamennyi ur és nemes fegyverben tartozzék megjelenni [3]). A király s az urak, ily fegyveres gyüléstől nem ok nélkül tartva, azt megengedni egyátalában nem voltak hajlandók; mivel azonban a török ez időben (augusztusban 1524-ben) Szörényt víni kezdte [4]), s mind annak megsegéllése, mind a többi veszélyben forgó végvárak ellátása végett nagyobb adóra mulhatatlan lett a szükség, az or-

---

[1]) Perényi Ferencz váradi püspök levele Báthory Endréhez Kovachichnál e. h.

[2]) Verancsics, Magy. Tört. Eml. III, 131.

[3]) Erre mutatnak Verancsics eme szavai : Midőn az országbeli köznemesség . . . nem akartak nyugonni, hanem minduntalan futnának és szorgalmaztatnáják mind a királyt, mind náderspánt, mind az urakat intvén és kérvén őket, hogy a (hatvani) gyülésnek engednének meglenni stb. És ismét : „Kibe ellentes tartván (a király s az urak) többig esztendőnél nem hatták s nem engették a gyülést lenni“ e. h. 136.

[4]) Perényi püspök idézett levele Báthory Endréhez.

szággyülést, de csak a szokott alakban, miszerint t. i. arra minden megyéből csak néhány követ jelenjen meg a többiek képében, sept. 8-kára Pestre mégis egybehívták.

A gyülés megnyittatván, a király inté a rendeket, hogy a határszélek, s a dunai sajkás had ellátására, mi rendes jövedelmeiből ki nem telhetik, nagyobb adót vessenek az országra. A rendeket erre báró Burgio pápai követ is ösztönzé, kijelentvén, hogy a pápától hozott pénzösszeg a Fuggereknél letéve, s mindig készen áll az ország védelmére, mihelyt a rendek a szükséges intézkedéseket e végre a maguk részéről is megteendik. A király ezután felhíván a rendeket, folytatnák buzgón és csöndesen tanácskozásaikat, a gyülésből távozott. És most Verbőczy István elragadó ékesszólással ábrázolá az ország szomoru állapotát, melyen ha mennél elébb segítve nem lesz, végveszélybe dűl a haza. Az izgató beszédnek nagy volt a hatása : a nemesség hevesen kikelt a kormányon lévő férfiak s általában az urak ellen : miképen amazok a törvényeket végre nem hajtva, erélytelenségök által mind nagyobb veszedelembe ejtik a hazát ; gondatlanul tűrik, hogy több fontos hivatal és a királyi jövedelmek számos forrásai idegenek kezében vannak; az ország kormányába az idegen fejedelmek követei jogtalanul avatkoznak; az urak pedig a közterhek alul magukat önzőleg kivonják. Határoztatott ennélfogva, hogy azon veszélyes rendetlenségek orvoslatára, melyek a polgári élet minden ágazataiban eláradtak, a jövő évi sz. Iván napon Hatvanban egy nagy országgyülés tartassék, melyre minden urak, nemesek fegyveresen jelenjenek meg, onnan a végzések megalkotása után mindjárt a török ellen indulandók. A király addig is a hazafiasabb érzelmű egyházi s világi urakból egy bizottmányt válaszszon maga mellé, mely az országtanács tagjainak, tehát Szalkay érseknek s Báthory nádornak véleményétől is függetlenül, a hatvani gyülésig teljes hatalommal igazgassa az ország ügyeit, viseljen gondot a király jövedelmeire, oszsza ki annak megegyeztével a hivatalokat, s hajtsa végre a törvényeket. A többi egyházi s világi urak is jelen lehetnek ugyan az országtanácsban; de a főhatalom e bizottmány kezében legyen. E bizottmánynak gondja legyen egyebek közt reá, hogy a Fuggerek, ki az ország zsirját kiszívják, kiűzessenek, Szerencsés Imre alkincstárnok, kinek kezelése alatt a kincstár mind szegényebbé válik, a közjövedelmek mellékes czélokra pazarol-

tatnak, hivatalából, az idegenek pedig a királyi udvarból elmozdíttassanak; a pápai követnek díj a kincstárból ne adassék; a császár és Velencze követe, kiktől semmi haszon sem várható, kik eddig a tanácsban mégis részt vettek, az országból kiküldessenek. Addig is, mig a hatvani gyülés a határszélek védelméről bővebben intézkednék, azok biztosítására egy forintnyi adó rendeltetett. Szóba hozattak az Ujlaky-féle jószágok is; de a határozat azokról s több más tárgyakról is a hatvani gyülésre halasztatott [1]). A király azonban Szalkay és Báthory tanácsára a gyülés határozatait nem erősítette meg, s minden a régi állapotban maradt.

Nemsokára e gyülés szétoszlása után híre érkezett, hogy Szörény vára, melyben Kállay János volt a kapitány, segedelmet sehonnan sem nyervén, a török hatalmába esett. Az udvari párt ebből alkalmat vőn boszut állani Szapolyay Jánoson: azon ürügy alatt, hogy a vár az ő hatósága alatt létezett, s az ő hanyagsága miatt veszett el, őt, mint hűtlent az országtanácsból kirekesztették. De Verbőczy, ki ekkoron már egészen a vajda pártjához szegődött volt, kimentette őt a vád alól, bebizonyítván, hogy Szörény, melybe mind maga Kállay kapitány, mind az őrség a király által tétetett, egyenesen ettől, nem pedig a vajdától függött [2]). Az udvari pártnak e lépése, s a gyülés határozatainak mellőzése még csak ingerűltebbé tette János vajdát s pártfeleit, kiknek száma a megyékben folytatott izgatások következtében folyton nőtt a nemességben. S most az urak közől is egy hatalmas társat nyert Szapolyay Frangepán Kristófban. A büszke, nagyravágyó grófot felette sértette, hogy bár Jaicza fölmentése, s a török hadon nyert győzedelem a mult évben, közelismerés szerint leginkább neki volt köszönhető, annak mégis mások vették hasznát: Batthyány Ferencz, mint mondók, az Ujlaky-féle javakból Németujvárt, a Baráthy Mátyás halála által megürűlt vránai perjelséget pedig, melyet a gróf igényelt, Tahy János nyerte el, s ez lett Karlovicz János corbaviai grófnak is utódává a horvát és dalmátországi bánságban,

---

[1]) E gyülés határozatait külön példányban nem birjuk, s csak is annyiban ismerjük, a mennyiben azok az 1525-ki rákosi határozatok közé némi módosításokkal fölvétettek. Ld erről Kovachich: Vest. Com. 549. kövv.

[2]) Szerémi György e. h. 110.

mig Kristóf urat csak e tartományok védőjének puszta czímével ruházta föl az iránta ellenséges érzelmű budai kormány.

Szalkay érsek, s a nádor bátorsága, melylyel Szörény elveszte miatt Szapolyay ellen felléptek, Frangepán Kristóf igényeit pedig mellőzték, ugylátszik, azon igéretekből nyerte táplálékát, melyeket Lajos király, Mária királyné sürgetéseire Károly császártól és Ferdinánd főherczegtől nyert az iránt, hogy a német birodalmi segély hadak a tavasz nyiltával már az országban lesznek. Az udvari párt ezen igéretekre támaszkodva daczolhatni vélt a vajdával, s a nemesség vezéreivel, kik nem szűntek meg sürgetni a mult országgyülés végzéseinek megerősítését, kivált pedig a hatvani gyülésnek a király által is kihirdettetését [1]). Azonban eljött az 1525-ki tavasz, s a német hadak, nemcsak hogy igéret szerint meg nem érkeztek; hanem, miután a császár s a franczia király közt a háboru felső Olaszországban újabb lángra gyult, s még Ferdinánd is minden osztrák hadait oda küldeni kényteleníttetett, még reménye is elenyészett a várt segélynek. E körülmény, s az országban növekedő ingerültség következtében az udvari párt is megváltoztatta véleményét; mert észrevette, hogy a nemesség vezérei, Verbőczy, Arthándy Pál, Zoby, Glezsány, Nikolay s mások már fenyegetéseket is hallatnak, hogy, ha az udvari párt a hatvani gyülést jó szerével nem engedi megtartatni, az ország azt ellenök is megtartandja, midőn aztán mindazokra, kik a gyülést ellenzik, „mind országul reá támadnának s megbüntetnék, mint afféle gonosz akaróját az országnak [2])." Azon reményben tehát, hogy egy tavalihoz hasonló gyüléssel mellőzendik a hatvani fegyveres gyülést, a király által május 7-kére egy közönséges országgyülést hirdettettek ki a Rákos mezejére, hol a nemesség részéről csak a szokott számmal s fegyver nélkül jelennének meg a képviselők.

E belviszályokon kivül a törökkeli viszonyok is szükségessé tették az országgyülést, melyen a nemzet valahára komolyabban intézkednék a maga védelméről. Még ugyan titok volt a magyar kormány előtt, hogy Ferencz franczia király a maga ellenét, Károly császárt, ez oldalról is foglal-

---

[1]) Verancsics, Magy. Tört. Eml. III, 136.
[2]) Verancsics e. h. III, 137.

kodtatni kivánván, Szulejmánt levelei s követei által Magyarország, s a császár ellen folytonosan ingerelte hadjáratra [1]); de már azon tudósítások is, melyeket Tomory a törökök nagy készületei felől irt a határszélekről, fölébreszthették a kormány figyelmét. Szalkay és Báthory a tekintetben is menthetetlen hanyagságról vádolhatók, hogy bár a török ellenséges szándékairól mindenki megvolt győződve, belviszályaikba merülve, sem az ország sükeres védelméről nem gondoskodtak, sem békekötés által nem ügyekeztek biztosítani a haza jövendőjét. És, igen feltünő, hogy mindazon gyülésekben, melyek ez évek alatt tartattak, az ország részéről sem emelkedett szó, mely a békekötést sürgette volna. Az ország erejének megfogyatkozását, évről-évre növekedő veszélyeit mindenki száján hordta; és mi azt elháríthatja vala, a békekötés szóba soha sem hozatott. Ugylátszik, mintha a nemzet, melynek a három tized óta letünt dicső multja még élénk emlékezetében állott, a béke kérése által szégyelte volna bevallani, különben eléggé érezhetett s valóban is érzett gyöngeségét, melybe saját bűnei által sülyedett; szégyelt volna békekövetséget küldeni az elébb annyiszor megalázott törökökhöz, kik azonban most nagy uralkodójok alatt oly hatalomra emelkedtek, hogy sem Velencze, sem a lengyel és a franczia királyok nem tarták méltóságukat sértő dolognak, a barátságot velök gondosan fentartani. Pedig, midőn a rendek a Rákoson összegyűltek, Szulejmán a franczia király ösztönzéseire már elhatározta volt a jövő évi hadjáratát; s az ország viszonyainak kikémlelése végett maga küldött egy követséget Budára, hihetőleg oly szándékkal, hogy megkisértse, nem volna-e hajlandó a magyar kormány a kötendő béke fejében, a török seregeknek szabad átmenetet engedni magyar földön Németország ellen. Az országtanács e föltételt el nem fogadhatván, a követség, mivel egyébiránt sem a béke, sem a háboru felől határozottabb üzenetet nem hozott, Budára érkezte után kevés idő mulva, a gyülés első napjaiban visszaküldetett.

A nemesség nagyszámmal s pedig, a kormány akarata ellenére, fegyveresen gyült össze a Rákoson. Néhány nap csöndesen folyt le : a nemesség Pesten a Sz. Péter templomában több ízben összegyült, s a közügyekről tanácskozott.

---

[1]) Marini Sanuto és török források után Hammer II, 45. 47.

De már május 10-kén, midőn híre futamodott, hogy a király fegyvereiket letétetni kivánja, elhatározták, hogy azt tenni nem fogják, s e határozatukat Podmaniczky István nyitrai püspök által, ki őket a fegyverletételre a király nevében csakugyan megintette, mindjárt tudtára is adták. Szalkay érsek s cancellár e válaszból eleve sejté a történendőket, s még azon napon irá báró Burgionak : „E gyülésnek kezdete elég zajos; nem tudom, hogyan fog végződni.“ Más nap a nemesség, tán hogy bátorságának még nyilvánosabb jelét adja, Verbőczy elnöklete alatt Budán, a Sz. János templomában tartá gyülekezetét. Kérdés támadt itt : ki volna oka, hogy a mult évi törvények végre nem hajtattak? És a többség szörnyű zajjal Szalkay érseket s az udvarnál lévő németeket vádolta. Szalkay, mondák, alacsony származásu lévén, a nemességnek ellensége; a fösvény varga-ivadék, kinek legfőbb gondja, kincseket halomra gyűjteni, kinek tanácsosa zsidó, nem méltó a magas méltóságra. Hevesen vádoltatott Báthory nádor is : ő az oka, kiáltozák, Nándorfehérvár elestének; innen származik pedig a veszély, melylyel a török az országot fenyegeti. Még kevésbbé kimélték a zsidó eredetű Szerencsés Imre alkincstárnokot, őt okolván a pénz-silányitás és mindazon bajok miatt, melyek abból a hazában eláradtak. A királytól e közben követség érkezett a gyülésbe, előadó, hogy miután a török követtel a békéről végezni semmit sem lehetett, a valószinűleg kitörendő háboru szükségleteinek kiállítására az adót mulhatatlanul föl kellend emelni. A rendek őket azon válaszszal bocsáták el, hogy ez iránt egy választmány által fogják a királynak tudtára adni véleményöket.

Május 13-kán a Rákosról, hova gyülésöket még az előbbi napon áttették, 60 tagból álló küldöttség következő négy ponttal ment a királyhoz : a király és a királyné udvarukból öt nap alatt minden idegent távolítsanak el, különben őket a nemesség erőhatalommal űzendi ki; a császári követ (Hardeck gróf), ki az ország ügyeibe kelletlenül avatkozik, s a velenczei követ (Guidotto), ki miután küldői a törökkel békét kötöttek, itt csak kémkedik, az országból küldessenek ki; Szalkay cancellár s egyéb mostani tanácsosai helyett a király másokat válaszszon, kiknek nem önérdekök, hanem az ország java fekszik szívökön; Szerencsés Imrét a pénzügytől mozdítsa el, és sáfárkodásáról szigorúan számoltassa.

A király e pontokra az országtanácscsal tartandó érte-

kezlet után igért választ adni. De a rendek észrevették, hogy csak halasztani akarják az ügyet, mig majd a gyülésre kiszabott két hét eltelvén, a nemesség többsége szokása szerint széjjeloszlik; és midőn még arról is szállongana hír, hogy a kormány a budapesti polgárságot fölfegyverzeni szándékozik: tudtul adták az uraknak, hogy a várost ezen esetben megszállják, s minden élelmi szállítást meggátolnak. A rendek május 15-kén újabban 120 tagból álló küldöttséget intéztek a királyhoz, mely a fennebbi pontok iránt válaszát meghozná. A császári követ, s a németek kiűzése, — lőn a válasz — eszélytelen sértése lenne a császárnak, s a német rendeknek, kiknek segedelme a török háborúban hasznos lehet az országnak. A cancellár és Szerencsés ellen kész a király törvényes vizsgálatot tartatni, s őket, ha bűnösök, lakoltatni. De e válasz már nem elégíté ki a fölingerült rendeket: ez csak Szalkay praktikája, — kiáltának számosan, midőn eljárásáról a küldöttség más nap számot adott, — huzni-vonni akarja az ügyet, mig a gyülésnek vége szakad. Kerekeren meg kell kérdezni a királyt: akar-e a rendek közé jőni, s pedig az urak nélkül? Ha akar, ám a rendekben engedelmes alattvalókat találand; különben ezeknek más módokról kellend gondolkodniok, hogy a hazát megmenthessék.

E kérdéssel máj. 17-kén ismét 120 tagból álló küldöttség ment a királyhoz. A rendek üzenetének híre megelőzte a küldöttséget; s mielőtt ez a királylyal szemben lőn, a lengyel követ volt nála kihallgattatáson. Tanácsot adott Lajosnak: csöndesítse le a nemességet a Rákoson való megjelenése által; nyerje meg Szapolyayt, az Ujlaky-féle örökséget neki átengedvén. Szalkay erre nem hallgathatá el megjegyzését, hogy ilyféle tanács csak magától a követ urtól, s nem a királyától jöhet; de miután a küldöttek az izenetet a királynak előadták, még sem volt bátorsága az ellen nyilatkoznia, s a pápai követ által tétetett előterjesztéseket Lajosnál, mily veszélynek tenné ki magát s méltóságát, ha a zajlongó tömeg közt megjelennék. A király azonban, ugylátszik, a nemesség vezéreinek, a lengyel követnek s tán a szinte hasonlót javasló királynénak ösztönzéseire tanácsosbnak látta, nem daczolni tovább a rendek akaratával, és szavát adta, hogy másnap a Rákosra menend. A kedvező hatást, melyet e válasz a rendekre tőn, Szerencsés Imre is fölhasználni ügyekezett, hogy a maga elleni közingerültséget csillapítsa. Néhány megnyert

szájasabb nemes által elhiresztelteté, hogy nem ő, hanem a Fugger-ház a kincstár bajainak főoka: e ház hordta ki, mióta a beszterczei bányákat 1494-ben haszonbérbe vette, s nemsokára azután Ulászlótól az olvasztó hutákra kiváltságot nyert, a rézzel együtt évenkint a tömérdek ezüstöt a nélkül, hogy azért csak egy fillér kárpótlást adna az országnak. Bizonyosan gondja volt rá Szerencsésnek, hogy több részlet köztudomásra jusson ama botrányos pörből is, mely szerint az ilyféle titkon kivitt ezüstért a kormánytanács a Fuggereket, s a velök társaságban lévő Thurzó Eleket a mult évben sok százezer frtnyi kárpótlás lefizetésére itélte, mit azonban a Fuggerek a császári követ közbenjárása által maguknak 200 ezer frtig a király által kegyelemkép elengedtettek. [1]) Ezen izgatásoknak mindazáltal csak az lett eredménye, hogy a közingerültség a Fuggerek ellen még inkább növekedett a nélkül, hogy az Szerencsés irányában csökkent volna.

A király máj. 18-kán a délutáni órákban csakugyan az urak kisérete nélkül jelent meg a Rákoson a rendek között, s általok tiszteletteljesen fogadtatott. És miután a rendek ama kérdésére: ki volna oka, hogy a mult évi üdvös határozatok végre nem hajtattak? válaszolá, hogy az nem az ő bűne: Verbőczy elragadó ékesszólással festé előtte az ország szomoru állapotát, s kéré őt, űzné el magától gonosz tanácsosait, kik az ő fiatalságával visszaélve, az országot ily nyomoruságos helyzetbe juttatták, rendezné újonnan az ország tanácsát, s ragadná meg maga a kormány rudját: a nemesség híven fogja őt gyámolítani a féktelen, önző urak ellen. Ismételvén utóbb az országnak már előadott négy kérelmét, azokhoz még némely újabb pontokat is kapcsolt: hogy a Fuggerek, kik az ország zsirját szívják, kiűzessenek; az elsilányított pénz jobb újjal pótoltassék; Tahy János tétessék le a horvátországi bánságból, melyet méltóbbak előtt foglalt el [2]); hogy végre az Ujlaky-féle örökség adassék át Szapolyay Jánosnak. A király ezekre a következő napon igért válaszolni; de a rendek, tartván az urak ellenző befolyásától, a választ nyomban kiadatni sürgették; mire Lajos elébbi nyilatkozatát ismételvén, magát őrcsapatától körülvétette, s távozott.

---

[1]) Hatvani: Brüsseli Okmánytár. Magy. Tört. Emlékek I. Oszt. I, 27. 33. Mária Emlékirata. u. o. II, 181.

[2]) A rendek Frangepán Kristófnak igérték oda a bánságot

A királynak ezen erélyes magatartása Szalkaynak is visszaadta bátorságát, s más napon az országtanácsból, — mely, miután a világi urak már nagy részben szinte a Rákosra szállongtak volt, jobbára az egyháziakból állott, — követség jött a rendekhez tudakolni, mi volna az oka, hogy a rendek a királyt az urak nélkül kivánták maguk közébe? Azért, válaszolák a rendek, mivel a királyt az urak egész éven át környezik; ők vele csak néhány óráig kivántak értekezni az ország ügyeiről. Egyébiránt most már szívesen látják maguk közt az országtanácsát is. Látván pedig, hogy kérelmeikre a király igért válasza nem érkezik, s e tétovázást az egyházi urak befolyásából származtatván, Verbőczy inditványára elhatározták, hogy a tized a papságtól elvétessék s a végvárak különösen Szalánkemén megerősítésére fordíttassék; és miután az urak most oly nagy befolyást gyakorolnak a királyra, hogy őt kedvező határozatra birni nem lehet, a mult évi gyülés végzése szerint, a jövő Sz. Iván napon az egész nemesség fegyverben jőjjön Hatvanba, s keressen módot az ország sulyos bajainak orvoslására. E végzést más nap küldöttség vigye tudtára a királynak.

A király személye iránt eddigelé tisztelettel viseltettek a rendek: de most, midőn tapasztalák, hogy tanácsosainak befolyása alól nem tud szabadulni, őt sem kimélték többé gúnyjaiktól. Egy királyi apród egy teljesen fölfegyverzett bábot csent el az udvarból, melyet Lajos unokaöcsesének, a lengyel király kis fiának készíttetett, s azt a Rákosra vitték. A fiatalabb nemesek e bábot gúnyos zajjal hordozták körül a nemesség csoportjai között: „Nézzétek — ugy mondának — ilyenekre költetik az ország pénze; ilyen katonákkal akarja Lajos király védelmezni az országot.“ A báb ezután éles gúnyok közt fölakasztatott.

A küldöttség, mely a rendek végzéseit a királynak tudtára adá, a pápai követhez a pár hét óta Budán lévő Campeggio bíbornokhoz is beszólott, hogy előtte a papi tizedek lefoglalását a haza sürgető szükségeivel kimentse, őt egyébiránt a rendeknek a sz. székhez való ragaszkodásáról biztosítsa. — A bíbornok rosszalá a rendeknek mind a tizedekre, mind a hatvani gyülésre vonatkozó határzatát, s egyéb kivánataik kieszközlésére közbenjárását igérte, ha e két ponttól elállanak; s utóbb a királytól megkérdeztetvén, neki valóban engedékenységet javasolt, föltéve, hogy a rendek is elálla-

nak a két ponttól. Ennek tulajdonítható nagy részben, hogy a király a rendeket fölszólíttatá, igtatnák kérelmeiket törvényczikk alakjába; Szerencsést pedig a csonka toronyba záratta. De a rendek máj. 21-kén kijelentették, hogy a tizedek letartóztatásától, s a hatvani gyüléstől, mik által egyedül a haza javát czélozzák, el nem állanak; más nap pedig, letelvén a gyülésre szabott két hét, szétoszlottak, 150 tagból álló választmányt hagyván hátra Budán, mely a végzéseket törvény alakjába igtatná, s azok megerősitését a királynál szorgalmazná [1]).

A rendek szétoszlása az urakat nagy zavarba ejtette; magában az országtanácsban is viszály támadt. Szalkay érsek egy ülésben Tahy János horvátországi bánsága miatt Frangepán Kristóffal hevesebb szóváltásba keveredvén, haragjában ennek a velenczei fogsága óta meghagyott tisztes szakállába nyult, miért őt Kristóf ur arczon csapta. A czivakodást a király megjelenése lecsillapította; de Frangepán a főpapság sürgetéseire három napig a csonka toronyban börtönnel lakolt [2]). Onnan kibocsáttatván Horvátországba sietett; s bár a következő hónapban Jaiczát egy had élén eleséggel elláttatá [3]), az udvari párttal azonban Kristóf ur nem tudott többé kibékülni, s Ferdinánd főherczeg szolgálatába állott.

Szalkay a nemesség erőteljes föllépésétől megrettenve, titkon Szapolyayhoz kezdett közeledni, s a királynak is engedékenységet javasolt. De annál inkább ellenzék azt az országtanács némely más tagjai, kivált Báthory István nádor, Sárkány Ambrus országbiró és Bornemisza János. A király több napig ingadozott a két párt között; végre azonban Báthory véleményére hajólva, junius 6-kán körlevelet bocsátott a vármegyékre, melyben eléadá, hogy az ország javára szolgáló törvényczikkelyeket megerősítette, s azoknak végrehajtásához német udvarnokainak elbocsátásával már hozzá is fogott; a hatvani gyülést azonban, melyre sem maga, sem az

---

[1]) Diarium Actor. in Comitiis Pestanis 1525. Báró Burgio leveleiből Praynál : Epist. Proc. I, 395. (Kovachich : Vest, Com. 558, mint utóbb Suppl. ad Vest Com. III, 3. maga is elismeri, csak hibás kivonatát közli.) Diarium Mich. Császár u. o. Istvánfy Lib. VIII, 110. Sperfogel : Engelnél : Gesch. der Nebenl. d. Ung. R. IV, 42.

[2]) Verancsics, Magy. Tört. Eml. III, 21. Szerémi György : Cap. XXXV, e. h. 117.

[3]) Frangepán levele, Firnhabernál : Quellen u. Forschung. 127.

urak megjelenni nem fognak, s a papi tizedek lefoglalását, melyekből a püspökök banderiumaikat tartják, szigorúan megtiltja; s az ország egyéb ügyeinek rendezése végett, Sz. Mihály napra Budára hirdet országgyülést [1]). Báthory és pártja azt is kieszközlé, hogy Szerencsés Imre a csonka toronyból kibocsáttassék. A királyné német udvarnokai némi ünnepélyességgel vezették haza Szerencsést; mi azonban annyira fölingerlé az ellenzéket, hogy annak fegyveres népe a megszabadultát vendégséggel megülő Szerencsés házára tört, s azt a hozzá csatlakozott gyülevész néppel feldúlta, s mintegy 60 ezer aranyát elrabolta. Maga Szerencsés Imre s vendégei a vár falairól kötélen leereszkedve menekülhettek csak meg a nép dühétől. A rendzavarók más nap a zsidók házait fosztogatták; sőt Szalkay érsek, György brandenburgi őrgróf, s a Fuggerek palotáit is kifosztani szándékoztak; de a Szapolyayaktól, kik a történteket az udvari párt megfélemlítésére elégelték, szétverettek [2]). Ezen esemény szorosabban Szapolyayhoz kapcsolta Szalkay érseket; az ő közbenjárása következtében pedig Mária királyné is kész volt Szapolyayval tartani, miután ez őt biztosíttatá, hogy ez esetben német udvarnokaitól nem kellend megválnia. A királyné és Szalkay aztán a nádor törekvéseit meghiusítván, a hatvani gyülés megtartására a király engedelmét, hozzájárulását is kieszközölték [3]).

Sz. Iván napján 14 ezer nemes gyült össze a hatvani mezőn, s lovagolt elejébe Lajosnak, midőn ez julius 3-kán reggel Szalkay, Báthory, Sárkány s több más urak és Burgio báró pápai követ kiséretében Hatvan határába érkezett. — Még az nap üdvözlő küldöttség hívta a királyt a rendek

---

[1]) Praynál : Epist. Proc. I, 190.

[2]) Thurnschwamb, Wagnernál : Annal. Scep. IV, 40. Katonánál XIX, 554.

[3]) „És ezenképen erre reábirva királyt és az urakat, azok, a kik a . . tanácsba tudósok vótak nagy örömbe lesznek, a kik pedig jövendő gonosztul tartottanak, nem kicsin bánatba esnek. Verancsics e. h. 137. Tota haec diaeta fuit prius cusa inter Strigoniensem, Vajvodam et Regem et Reginam ad feriendum Palatinum, Sárkányium et Agriensem, qui concitarunt plebem contra Strigoniensem . . . Rex per se ipsum parum videt et parum cognoscit; reginae palpum obtrusere . . . promissione facultatis retinendorum apud se germanorum. Burgio lev. Praynál : Epist. Proc. I, 199.

közé. A gyülés tere korlátokkal volt körülkerítve; közepén a király s az urak számára emelvény állott; a korlátok közé két kapu vezetett, melyeket, miként a korlátokat is a gyülevész nép betódulása ellen védő, s a rendet fentartó fegyveres nép őrzötte. Mihelyt a király s az urak az állványt elfoglalták, Verbőczy István, a gyülekezetet csendre intvén, szólani kezdett. Két óráig tartó beszédben fejtegette az ország sulyos bajait, melyek azt már veszte szélére vezették. Mind e bajok a rosz tanácsosoktól erednek, kik a királynak ifju, különben minden jóra hajlandó kedélyét tévutra vezérlék, s önhasznokat keresve, a törvények végrehajtását megakadályozák. Kéré ennélfogva a királyt, vegye szívére a veszendő haza sorsát, bocsássa el eddigi tanácsosait, s válaszszon másokat maga mellé, kik a közbizodalomtól támogatva, a haza javát eszközölhessék. Ezeknek vezetéke alatt a nemesség is tanuságát fogja adni, hogy apáinak hős szelleme, mely hajdan az ország elleneit annyiszor megalázta, még korántsem halt ki kebeléből. Beszédét végezvén, a nemességhez fordula s kérdezé : híven tolmácsolta-e értelmöket s kivánataikat. A nemesség zajos helyesléssel válaszolt a kérdésre, kérvén egyszersmind a királyt, mentené meg valahára magát s az országot a gonosz tanácsosok zsarnokságától. Szalkay, Báthory, Sárkány és Thurzó Elek nevei leghangosabban hallatszának ki a tömeg zajából.

A csend kissé helyreállván, Szalkay érsek emelt szót. Tanuságul hívta fel magát a királyt, miképen érsekké neveztetésekor fölmentetni kérte légyen magát a cancellári hivataltól; de kivánsága nem teljesíttetett; sőt most is, midőn a király Budáról megindult, lemondani akart, s ezennel le is mond hivataláról. Mindazáltal rövid idő mulva meglátandja a nemesség, mily hű és hasznos volt légyen az ő szolgálata. A nemesség őt csendesen hallgatta; s csak néhányan, kik a Szapolyayval kötött szövetségéről nem értesültek, kiáltozák beszéde végén : le a varga-ivadékkal, a nemesség ellenségével! — kiket azonban a többiek hamar lecsöndesítettek.

Utána Báthory István nádor kezde szólani. Méltatlannak mondá, hogy az ország főtisztviselői hivatalaiktól, s ekkép becsületöktől minden törvényes vizsgálat nélkül megfosztassanak. „Mint olyan megbúsult ember, sírva könyörög vala mind a királynak s az uraknak, s mind az országnak,... tekintenék az ő elei régi jó szolgálatjokat, kik mind éltig az

országnak híven és jámborul halálokkal is, vérek hullásával szolgáltanak, ő is kedig gyermeksége óta híven és jámborul szolgált vóna; törvény nélkül ne nyomorítanák meg, és ne kisebbítenék az ő jó régi nemzeti hírét meg, és ő rajta ne kezdenének új törvényt. Lénne törvény reá, és ha a törvény megterhesítené, ne csak tisztét, de fejét vennék, . . . ha kedig a törvény őtet megmentenéje, ne akarnák ok nélkül, időnek előtte megnyomorítani.“ A nemesség azonban zajosan szakasztá őt félbe. Ártándy Pál, Glessány Miklós, Nikolay Gergely s többen mások reá kiáltának, hogy ebben nem szükséges a törvénylátás, „holott szemökkel látnák, hogy nem elég ember vóna tisztére;“ addig az ország semmihez sem akarna látni; mig alkalmasabb egyéniség nem választatnék a nádorispánságra.

A zaj kissé csillapodván, Sárkány Ambrus országbiró állt fel, s hevében ugrándozva, hetykén szóla, hogy ő a királynak s már boldogult atyjának is oly híven szolgált, miképen az egész gyülekezetben ketten-hárman is alig vannak, kik érdemökre nézve vele mérkőzhetnének. „Hazudsz áruló — hangzott ellenébe a nemesség soraiból — hazudsz a fejedre, hogy marha- s bőr-kupeczkedéseddel, borméréseddel s afféle kalmárkodásoddal jobban szolgáltál mi nálunknál, kik vérünkkel ótalmaztuk a hazát, mig te a harminczadoknál a szegénységet nyúztad (Sárkány a pozsonyi harminczadot tartá elébb zálogban); csak ö felsége iránti tiszteletünknek köszönd, áruló eb, ha mindjárt össze nem vagdalunk.“ — Thurzó Elek, a nemesség e kitörése után óvakodott szólani; bár reá is számtalan szitkok szórattak. Szécsy Tamás és több más urak is tanácsosbnak vélték hallgatva mellőzni az ellenök emelt vádakat. A rendek ezután választ kértek a királytól; ki azonban azt más napra halasztván, az ülést föloszlatta.

De a nemesség még azután is együtt maradt. Vezérei kivált Báthory nádor ellen intézték izgató beszédeiket. Elmondák, mily szertelenség- s készületlenségben vannak a végvárak, mily rendetlenség s hanyagság uralkodik a törvényszolgáltatásban; s mind ez a gondatlan nádorispán bűne, „kinek sokkal nagyobb gondja vóna az ő torkára és hasa töltére, hogy nem tisztére, . . . ki mindennap, ha nem kétször, de egyször szörét tenné, hogy többet innék kelleténél.“ — „Nem vala sem piacz, sem utcza, sem udvar, sem szállás, holott mind csak arról nem szólnak vala, . . . hogy a náderspán-

rul levonják a náderspánságot, és mást válaszszanak reá. . . . Az ország között egyik leszáll, a másik föláll vala, és a mit az egyik eleget nem szidalmazhat vala az jámbor urfiun, azt a másik végzi vala el. . . . Árthándy Pál fölállván az székre nyilván megkiáltotta, hogy ebbe több halogatásnak nem kellene lenni, sem erre több tanácsot nem kellene várni, hanem más napra gyűlne be az ország, és a ki ő nekik tetszenék . . . választanák el és emelnék föl. . . . Erre a szóra mind az egész ország fölkiáltott, hogy úgy, úgy, úgy kell, úgy kell, és ha valaki ellentartó lenne, mind fejenkint rajta haljunk meg. — Báthory István menjen ki innét, ne tegyen visszavonást az országba; ha ki nem akar menni, ugyanottan szállásán hányják konczonként.“

Éjjelre kelve, a nemesség fegyveresen jár vala fel s alá az utczákon, mi az urakat még inkább megfélemlítette. Néhányan közőlök tanácslák a királynak, hogy mihelyt az utczák lecsöndesednek, menne vissza Budára; de Szalkay s mások biztosítva Szapolyay, s a nemesség vezérei által, ellenveték, hogy a király, kinek személye ellen semmi panasz, nincs mitől féljen; elég, ha szállása fegyveresek által őriztetik, mi végre az uratlan nemes népből is többen oda gyűjtettek. Báthory azonban és Sárkány, a többiek tanácsából is, éjfélkor amaz Cserép várába s onnan Ecsedre, emez Budára távozott Hatvanból.

Más nap jul. 4-kén, a nemesség összegyűlvén, újjongó örömmel hallá a két ur távoztának hírét; s az árulónak itélt Sárkány javait Paksy Gáspárnak és Bodó Ferencznek szánták. A király némelyek tanácsára még kisérletet kivánt tenni a nádor megmentésére, s Drágfy János és Szalaházy Tamás veszprémi püspök által megizente a rendeknek, miképen ő igazságtalanságnak tartja, valakit törvénylátás nélkül tisztétől megfosztani; legyen az ország bizodalommal iránta: ő mindazok felett, kikre az országnak panasza van, mihelyt Budára visszamegy, szigoru vizsgálatot tartand. Midőn a királyi válasz Verbőczy által kihirdettetett, mintegy háromszázan a rendek közől Kálnay János vezérlete alatt elfogadandónak vélték a király akaratát; de a nagy többség annál hevesebben kivánta a nádor letételét. Több szónoklat után négyen a királyhoz küldettek, őt az ország nevében kérendők, ne ellenzené tovább egy új nádorispán választását, mit mind az ország, mind ő felsége java mulhatatlanul szükségessé te-

szen. A király meggyőződvén, hogy hasztalan minden további ellentállás, mi csak a kedélyeket ingerelné, Várday Pál egri püspököt, Drágfy Jánost és Kanizsay Lászlót újabban a rendekhez küldi, izenvén általok, hogy szabadságot ad nekik új nádort választani, „csak hogy olyat választanának, ki elég lenne reája.“ Zajos öröm váltá föl a követség szavait, s új küldöttség megy a királyhoz, megvinni a rendek köszönetét. Mihelyt pedig az visszatért, „nem sok késedelemmel és tanácskozással“ Verbőczy Istvánt választották nádorispánná. „Kit tehetnénk . . . jobbat, kegyelmesbet, igazbat és vigyázóbbat, — igy szónoklának a nemesség vezérei, — kinek az ország . . . romlása inkább fájna, és ki inkább tudná az ország szabadságát és törvényét, mint Verbőczy uramat ő kegyelmét? Mi szükségünk olyanra, kinek még tanulni kell?... Válaszszunk valaha a mi tagunkból is, necsak mind az régi ur nemzetből naderspánt, kinek fájjon az szegény nemes nép gyermöki nyomorusága. Erre a szóra mind az egész országgyülése fölzendül nagy kiáltásokkal: úgy, úgy, úgy atyámfiai, tetszik, tetszik, őtet válaszsza kegyelmetek: megérdömli. Ez voks mind vármegyékből-vármegyékre megyen, és nem sok találtatik bennek, ki ellentartó vóna benne. . . .“ A nemesség ezután még tovább ment, s Várday egri püspököt cancellárrá, Drágfyt országbiróvá, Kanizsayt kincstárnokká kiáltá ki; s egy követség által kérte a királytól ezeknek is megerősítését; mit azonban Lajos határozottan megtagadott, kijelentvén, hogy e tisztek betöltése egyedül a koronát illeti.

Más nap a király az urakkal együtt a gyülésben megjelenvén, Árthándy és Glessány könyörgének a rendek nevében, erősítené meg választásukat, s Verbőczyt kiáltatná ki törvényesen nádornak. A király ezt Korláthkövy Péter udvarmester által végrehajtatván, Verbőczy maga lép a szószékre. Az érdemes férfiu, midőn az ország veszélyes állapotjától indíttatva, s János vajdával összeszövetkezve, az ország főhivatalnokainak letétele, s más gondosabbak, erélyesebbek választása, s általában a kormány átalakítása mellett izgatni kezdett, bizonyára nem gondolt arra, hogy a tömeg végre még őt magát emelje a nádori méltóságra; és most, bármennyire hizelget is tán különben hiuságának az iránta nyilvánult közbizodalom; meggondolván, hogy a nádornak nemcsak főbirónak, hanem főkormányzónak és főkapitánynak is kell lenni az országban, s hogy ezen felül neki, a szegény

nemesnek anyagi értéke sincs annyi, hogy az ország fényűzést kedvelő, külsőségekbe fontosságot helyező hatalmas dynastái közt az ország legfőbb világi méltóságát a szokott küldíszszel is viselhesse; s meggondolván azt is, mennyi ármánynyal, fondorlattal kellend majd küzdenie a most ugyan megalázott, de annál mérgesebbé leendő oligarchia részéről, mely az ő felmagasztaltatását egykedvűleg nem tűrendi: visszaborzadt a magas hivataltól. Alig birt néhány hálaszót rebegni királynak s országnak az irányában nyilvánult bizodalomért; zokogva tört ki kebeléből az érzelem, zokogva könyörög királynak s országnak, „tekintenék az ő jó, jámbor és hívséges szolgálatját, ne akarnák kisebbségét és nyomoruságát . . . hagynák őt az ő rendin s választanának az náderspánságra olyat, a ki arra elég vóna, és mind ő felségének, mind az országnak szolgálhatna. . . . Nem akarjuk, nem akarjuk! egyebet sem ő felsége, sem az urak, sem az ország nem választ!“ — hangzott most mindenfelől; s Verbőczy a szokott módon háromszor nagy örömzajjal fölemeltetvén, a király elébe vitetett, hogy ott az előtte felolvasott tiszti esküt letegye; s aztán a király s az urak részéről a hagyományos kézszorítással fogadtatván, a király jobbján a pápai s lengyel követek közt foglalt helyet.

És ezután felolvastattak a törvényczikkelyek, kevés változtatással ugyanazok, melyek a minap a Rákoson alkottattak, s most néhány újabbal toldattak meg. Legfontosabbak ezek közől a következők: az országtanácsba a nemesi rendből nyolcz ülnök választassék, kik a nádorral, az országbiróval, a cancellárral és a kincstárnokkal képezzék a tulajdonképen való igazgató kormánytanácsot a nélkül, hogy annak tanácskozásaiból a többi urak kizáratnának. Azon urak, kik saját jövedelmeikből legalább is 50 huszárt el nem tarthatnak, bár elébb az ország zászlósai közt táboroztak, ezentul csakugy, mint a többi nemesek, a vármegyére szolgáltassák be a javaik arányában jobbágyaik által fizetendő hadi pénzeket, melyeken aztán zsoldosok fogadtassanak és saját kapitányaik alatt azonnal a végekre küldessenek. A végek gondosabb ellátása végett meghagyatott a kormánytanácsnak, jelölje ki névszerint ama kir. javakat s jövedelmeket, melyekből a végvárak kapitányai s őrségei díjaztassanak, s e jövedelmek e czélra külön kezeltessenek. A huszárok havi zsoldja 3, a nehéz fegyvereseké 4 frtra emeltetett. Az egyházi s világi

uraknak hivatalvesztés alatt meghagyatott, hogy banderiumaikat a végekben teljes számmal tartsák fen, eltörültetvén egyszersmind ama rákosi határozat is, mely a tizedeket a püspököktől lefoglaltatni rendelte. Az új rosz pénzből aug. 10-kétől kezdve két denár számíttassék egy régi jó denárra; s ezentul csak ilyen jó pénz veressék. A rézbányák, melyek által a Fuggerek az országot oly igen megkárosították, tőlök elvétessenek, s magyaroknak adassanak haszonbérbe. Szerencsés ellen, kit a nemesség elébb annyira üldözött, most egy hang sem emelkedett a gyülésben. A ravasz ember azon igéretével, hogy a bányákból nagy jövedelmet állít elő Szalkay által megnyerte a Szapolyay-pártot; s a bányák csakugyan igazgatása alá adattak. Az Ujlaky-féle örökség iránt támadt viszály akként lőn kiegyenlítve, hogy e javakat a király a szepesi grófoknak engedje át; ezek viszont váltságdíj nélkül adják vissza a zálogban tartott királyi javakat s harminczad-jövedelmeket. Megkéretett azután a király, hogy miután Török Bálintnak és a Sulyok testvéreknek megkegyelmezett, hasonló kegyelmét éreztesse Hederváry Ferenczczel is Nándorfehérvár elvesztése miatt. Végül adó fejében telkenként egy arany forint ajánltatott a királynak; a nemesség ebből 25 denárt eleinte az új nádornak kivánt adni; de miután azt Verbőczy nem fogadta el, ezen összeg a királynénak ajánltatott, dandárának könnyebb kiállítására. A nemesség, a főbbekben czélját érvén, a király kivánatában szívesen megegyezett, hogy ama kinevezések s adományozások, melyeket az elébbi napon jó kedvében jogtalanul tett volt, megszűnteknek tekintessenek; sőt bár a rákosi törvényczikk, mely a németeket az udvarból kiküldetni rendeli, a többiek közt hagyatott, e tárgyban most szó sem tétetett, és Szapolyay kéz alatt biztosítá a királyt, hogy annak végrehajtása miatt nem szükség aggódnia. Miután végre a következő évi Sz. György napjára újabb országgyülés tűzetett ki, király s nemesség a hatvani gyepről jul. 6-kán hazatakarodott [1]).

---

[1]) Báró Burgio pápai követ levele jul. 11-ről Praynál : Epist. Proc- I, 199. Császár Mihály kir. titkár és Sperfogel naplói e. hh. Verancsics Antal : Az Landorfejérvár elveszésének oka. Magy. Tört. Eml. III, 136. kövv. Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. III, 5. kövv.

V.

A hatvani országgyülés, melyet néhány hazafi kezdetben az ország bajainak orvoslata végett indítványozott, de melyet aztán Szapolyay vajda pártérdekeinek eszközévé tőn, mint mindjárt szétoszlása után nyilvánossá lett, korántsem nyugtatta meg a pártokat, nem eszközölte a veszendő ország javát. Más kezekbe ment át a hatalom; de ezek sem gyakorlák azt erélyesebben a haza megmentésére. Verbőczy, a nagy jogtudós, nem értett a kormányhoz, vagy nem birt elég erélylyel, hogy az egyházi s világi urakat, kik most ama sérelmek miatt, melyeket osztályuk a hatvani gyülésen szenvedett, az új ember irányában nagy-uri gőgjöket minden lépten éreztették, legalább a honvédelemre vonatkozó törvények teljesítésére reá szorítani birta volna. Az országtanácsban ezután is az elébbi urak véleménye volt határozó; a király utóbb is, kivált Szalkay érsek tanácsait követte, bár ez a cancellári hivatalról lemondván, azt az elébb Rómában követül járt és szerémi püspökké lett Brodarics Istvánnak adta át. Szalkay pedig titkon Báthory a megbukott nádor, Bornemisza János, Thurzó Elek a főtárnokmester s kincstartó és Sárkány országbiró nézeteit pártolta; ha bár színleg Szapolyayval látszék is tartani, ki most az Ujlaky-féle örökség által is gyarapodva, roppant gazdaggá lett, s a pártjához tartozó nyolcz kormánytanácsi nemes ülnök, s a jobbára szinte szavától függő megyei kapitányok által a hatalom legtöbb eszközeit kezében tartá.

De Szapolyay e nagy hatalma nem csüggeszté el az urakat: ők titokban kevéssel a hatvani gyülés után megkezdék fondorlataikat. Nemsokára azon hír kezde szállongani, kétségkivül általok terjesztve, hogy Szapolyay a kezében lévő hatalmat önkénye szerint, s egyenesen a király megrontására akarja gyakorolni, hogy igy, vagy amugy történendő halála esetében a királyné kezével a trónt is birtokába ejtse [1]. Mig ilyféle módon a király szívében gyanut ügyekeztek ébreszteni, tervökben egyszersmind a királynénál is működni

---

[1]) Batthyány Ferencz levele Praynál: Epist. Proc. III, 146. Báró Burgio pápai követ levele u. o. I, 231.

kezdének, ki férjére nagy befolyást gyakorolt; másrészről pedig azon voltak, hogy a nemességben is, mely Szapolyaynak főtámaszát tette, pártot szerezzenek a győzedelem által a biztosság gondatlanságába ringatott vajda megbuktatására. Titkon egy kalandos nevű társulatot alkotának, melybe kevés idő alatt annál több előkelő nemcst sikerült megnyerniök, minthogy Szapolyay maga Erdélybe távozott, Verbőczy pedig erélytelensége, az urak kedvének keresése által a nemességnek, melyet elhanyagolni látszék, mind több okot adott az elégületlenségre. Még Árthándy Pál, a hatvani gyülés egyiknagy ékesszólásu hőse is a kalandosok közé szegődött. 1526 elején mintegy 2 százan gyűltek össze ezek közől Kecskeméten s esküdtek össze a Báthory-Thurzó-féle felekezettel Szapolyay, Verbőczy s pártfeleik megbuktatására.

A mint Sz. György napja közeledett, melyre a hatvani törvények országgyülést rendeltek, azon mértékben növekedett a kalandosok ármánykodása is. Thurzó Elek a királynét a Szapolyay-párt ellen tett előterjesztéseivel, a kincstár rendbehozása iránti fényes igéreteivel megnyervén, általa kieszközlé, hogy Lajos egy időre Visegrádra költözzék. És itt, távol az ellenpárt befolyásától, előadá Lajosnak, mily méltatlanul bánt légyen vele a mult évben Szapolyay pártja; mennyire megsértette királyi tekintélyét, s korlátolja még folyton hatalmát, hogy midőn az alkalmas időpercz megérkezik, őt attól végkép megfoszsza. Ő felsége hívei a királyi méltóság e lealázását nem tűrhetik tovább, s elhatározták kiragadni őt e méltatlan helyzetből, és a vajda veszélyes hatalmát megtörve, visszaszerezni királyi tekintélyét, hatalmát, kiszabadítani minden jövedelmeit. Az urak s nemesek nagy része e végre egy társulatot alkotott, s a király részéről e nagy czél valósítására semmi egyéb nem kivántatik, mint egy szava, melylyel e társulatot megerősítse. A szükséges költségeket maguk a kalandosok állítják ki, ők gondoskodnak arról is, hogy a jövő országgyülésen a velök tartó nemesség fegyverben jelenjen meg, a vajdától, ha szükség, erőhatalommal veendő el a bitorlott hatalmát. A fényes igéretek, a királynérábeszéléseitőlis támogattatván, megnyerték az ingatag ifju királyt: a kalandos társulatot megerősítette, annak Kecskeméten készült okmányát a királynéval együtt aláirta, mindent jóváhagyni s tenni igérkezvén, mit a társulat a nagy czél érdekében jónak látand.

Ennyire haladván, hogy a további lépéseket annál biztosabban intézhessék, Verbőczy nádort, néhány héttel az országgyülés előtt a király által a bányavárosokban támadt zavarok lecsillapítására küldvén, Budáról eltávolították [1]); pártfeleiket pedig újra Kecskemétre gyűjtötték, velök ott az országgyülésen végzendőkről részletesen tanácskozandók. A társulatnak az urtalan szegény nemesekből is számosan voltak tagjai, kik az uraktól díjat húztak. De bár mily titkosan ügyekeztek is intézni összeesküvésöket a kalandosok, báró Burgio a szemes pápai követ, annak mégis tudomására jutott. A derék férfiu, ki minden ügyekezetét a töröktől már sebes léptekkel közeledő veszély elháritására fordítá, s a maga buzgalmát másokba is örömest átöntötte volna, félvén, hogy e pártoskodás az ország védelmét még inkább háttérbe szorítandja, nem mulasztá el figyelmeztetni a királyt, miképen illetlen volna hozzá, összeesküvések által törekedni hatalma gyarapítására; inté őt, ne hordana maga fát a tüzre, mely ekként aligha nagyobb lángra nem gyul, mint maga is akarná : mert ha azok, kik ellen a csel szövetik, azt észreveszik, még szorosabban egyesülendenek a király ellen. De szavainak nem volt sükere azon igéretek ellenében, melyekkel a kalandosok a királyi párt oly reményekre ébresztették, hogy a 35 évi zavart és bajokat rövid napok alatt megorvoslandják, a nádort és a vajdát megbuktatandják, nagy adót nyerendenek, s a királyi jövedelmeknek új forrásokat nyitandnak [2]).

Jól tudta Thurzó, hogy a jövedelem szaporítás, a pénzkérdés bir legnagyobb sulylyal az oly szegénynyé lett király előtt, miszerint már asztali ezüst szereit is kénytelen volt elzálogosítani, hogy udvara mindennapi szükségeit elláthassa, s „estebédje mégis gyakran nem volt [3]).“ Most pedig, bár a török háboru már a küszöbön állott, a kincstár egészen üres vala. Hogy tehát a király buzgalmát a kalandosok czéljainak valósítására ébren tartsa, mindenekelőtt pénzt teremtett a királynak. A Fugger tőzsérház érdekei a mult évben, mi-

---

[1]) Ld erről Verbőczy oklevelét Katonánál : XIX, 579.

[2]) Burgio lev. e. h.

[3]) Scio sepius quod cenam non habuit, et proventum suum inter se dividebant optimates. Szerémi György 135. V. ö. Mária királyné emlékiratát. Hatvaninál : Brüss. Okmánytár. Magy. Tört. Eml. II, 181.

dőn annak budai ügyvivője a csonka toronyba záratott, s maga a ház a beszterczei rézbányák körül elkövetett nagyszerű lopásért a bányák haszonbéri birtokából kiűzetett s 200 ezer arany forint lefizetésére itéltetett, felette megsértettek. A bányatizedek azután Lengyel János, Bornemisza Péter és Cseh Bernátnak adattak haszonbérbe; a bányákat pedig Lajos az arany hegyeket igérő Szerencsés Imre felügyelése s kincstári kezelés alatt műveltette. Thurzónak most annál könnyebbé lett a királyt kibékéltetni a Fugger-házzal, mivel Szerencsés igéretei nem valósultak. Ő, ugylátszik, nagyobb gondot fordított a házának kirablásakor taval szenvedett kárának megtérítésére, mint a kincstár jobb karba állítására. Károly császár s Ferdinánd követeinek közbenjárása által tehát oda vitte az ügyet, hogy Lajos Fugger Antalnak a kétszázezer forintot elengedje, s a beszterczei bányákat és bányatizedeket 15 évre oly föltétellel adja ismét haszonbérbe, hogy a királyi kincstárba azokért évenkint 20 ezer forintot és 7,500 gíra ezüstöt, vagy ennek fejében 54,500 forintot szolgáltasson; s ezen összegből Fugger azonnal 50,000 ezer aranyat előlegezzen a kincstárnak [1]). Ezen összeg egy csep volt csak a király adósságainak és hadkészületi szükségeinek tengerében; de Lajos valahára pénzt látott, s nejével együtt buzgón pártolta a kalandosok ügyét.

E közben megérkezett april 24-ke, az országgyülés határnapja. A kalandosok a zsoldjokba fogadott számos szegény nemesen kivül, jobbágyaikból is sokakat fölfegyverezve hoztak magukkal. Más nap a sz. János templomában Budán előlegesen összegyűlvén, Verbőczy letételét elhatározták. — Árthándy Pál szót emelt Brodarics cancellár ellen is, mint a kit a pápa követe tolt légyen hivatalába; de viszhangra nem talált: a többség a pápát, ki imént is segélyt küldött az ország védelmére, nem akarta megsérteni. April 27-kén a nemesség a Rákoson összegyűlvén, szövetségöket a kalandosok nyilván kihirdették, czéljait, rendeleteit felolvasták. Ők a tanácskozás szabadságát akarják helyreállítani, melyet Hatvanban néhány pártos urak megsértettek, — mondák szónokaik; s felhívták az összes nemességet, csatlakoznának hoz-

---

[1]) II. Lajos és a Fuggerház közt 1526-ban kötött szerződvény. Történ. Eml. Okmányok I, 27. Lajos kötelezvénye a királynét illető 25,000 frtról 1526-ki máj. 3. u. o. 33. V. ö. Mária Emlékiratát u. o. II, 181.

zájok mindnyájan, kik a haza javát, megmentését szívökön hordják.

Verbőczy, ki csak néhány nappal elébb tért volt meg a bányavárosokból, bámulva vette észre az ügyek váratlan fordulatát, s ügyfelei által értesíttetvén, hogy a kalandosok életére törnek, ugyazon napon, midőn a Rákoson az első gyülés tartatott, fölméne a királyi tanácsba s nádori hivataláról, melyet különben is csak kényszerítve vállalt el, lemondott. Jól van, lőn a király válasza, menjen haza, várja be otthon a rendek végzését. De Verbőczy a kedélyek minden módon nyilatkozó ingerültségéből, Báthory s felekezetének gúnymosolyából vészt jósolt és ipjával Zoby Mihálylyal, a hatvani gyülés másik hősével együtt estenden megszökött s Erdélybe menekült; — szerencséjére, mert házát Báthory az éj beálltával fegyveres nép által vétette körül.

A király más nap követeket küldött a Rákosra, kik nevében előadták, mennyire megsértette királyi méltóságát, tekintélyét a mult évi rákosi s hatvani gyülés; de ő felsége szívesen megbocsát a nemességnek, mert tudja, hogy a történtek nem az ő bűnök, hanem azoké, kik által elcsábíttattak. Elmondák aztán a követek, hogy Verbőczy a nádorságról lemondott, Báthory pedig magát visszahelyeztetni kérte, ki is, miután Verbőczy a mult éjjel megszökött, s az által bűnös voltát maga is bebizonyította, a nádorságba visszahelyeztetett. A nemesség az előadást hangos tetszés-nyilvánitással fogadta: a királyt, Báthoryt magasztalta, Verbőczyre szitkokat szórt. A következő napon a nemesség Budán, a királyi palota előtt gyűlt össze, s miután a köztök megjelent, s visszahelyeztetését nekik megköszönt Báthoryt éljenekkel fogadta, Verbőczy házának lerontásához készült. Idején érkezett még meg a király parancsa, tartóztatnák magukat az ilyféle erőszaktól: Verbőczy házában boron s irományokon kivül egyebet ugy sem találnának; s a bor csak kicsapongásra vezethetné őket, az irományok feldulása által másoknak fognának ártani. A nemesség erre lecsöndesült, sőt fegyvereit is letette. Ezután a veszélyezett haza védelmére fordíttatván a szó, a nemesség hevesen kikelt a főpapok ellen, kik zászlóaljaikat a törvény szerint nem küldötték a végekbe, s határozattá lőn, hogy az egyházi urak dandáraikat személyesen vezessék a táborba, s a templomok kincseinek egyrészét is adják ki a haza védelmére. Más nap april 30-kán, a ne-

messég ismét a királyi palota terén tartotta gyülését, s a Báthory-felekezet inditványára elhatározta, hogy a nádori hivatal örökös legyen. Mivel pedig a tömeg jobbára a kalandosok által díjazott szegény nemesekből állott, s a fösvény urak, miután czéljokat érték, tovább költekezni vonakodtak [1]) : a nemesség a maga kebeléből 100 tagot választott, s megkérte a királyt, hogy a többi végzendőkről ezekkel tanácskozzék, magát pedig bocsássa haza.

A király azonban észrevévén, hogy a pénzt nem kimélő Szapolyay-pártja naponkint erősbödik, miért ellene egy szó sem hangzik a nemességben; a kalandosok pedig, miután czéljokat a nádorság iránt elérték, a király érdekeivel nem sokat törődnek, s az adók iránt a gyülés előtt tett fényes igéreteikről megfeledkeztek; s mind ezek, mind amazok tulajdonképen a királyi érdekek ellen kezdenek müködni : a nemesség szétoszlását legalább addig, mig az adó, s a templomok kincse iránt törvény alkottatnék, elhalasztotta. E végett a főpapokkal május 1jén külön tanácskozást is tartott, s a pápai követ által előadatta nekik, most volna ideje, hálájokat a vett jótéteményekért tényleg bebizonyítani. A püspökök mindent igértek, s a következő napon, midőn az urak a törvények felett a nemesség választmányával együtt tanácskoztak, a templomok kincseinek egyrészét fel is ajánlák; de a gyülésen csak fél forint szavaztatott meg adó fejében, s az is csak a kamarai nyereség betudásával s oly záradékkal, hogy a kincstár állapota az országtanács biztosaitól évnegyedenkint megvizsgáltassék. — E záradék az ajánlat csekélysége mellett oly haragra ingerlé a királynét, hogy tollat ragadván, azt kitörülte s fölibe irta : unus rex, unus princeps, egy a király, egy a fejedelem. A dolgok menete meggyőzte a királyt, hogy a nemesség tömegében hasztalan keres támaszt, miért is azt május 4-kén, miután előtte a Verbőczy és Zoby ellen hozott honárulási itéletet kihirdetteté, azon feltétel alatt, hogy a 100 tagból álló választmány még Budán maradjon, haza bocsátotta.

Lajos azt hitte, e választmánynyal, mely előkelő, értel-

---

[1]) Ubi deventum est ad faciendas expensas et sumtus, quilibet se subtraxit quantum potuit, et quidam compulsi fecerunt quod potuerunt, pauci tamen perseverarunt. Batthyányi eml. levele Praynál : Ep. Proc. III, 146.

mesebb nemesekből állott, többre menend, mint a mások eszköze gyanánt szolgáló tömeggel; de csalódott: ezeket is csak párérdekek vezérlék. A választmány ezután többnyire közösen tartá gyüléseit az urakkal; s Lajos — a királyné, vagy Burgio tanácsára-e, bizonytalan, május 5-kén előadá nekik, miképen már több ízben kéretett légyen, hogy önmaga vezesse a kormány ügyeit : ő tehát most ezen kérelmet teljesíteni szándékozik; de mivel a kormánynak mindenekelőtt pénzre van szüksége, kérte a rendeket, alkotnának törvényt, hogy minden jövedelmei, s ugy az adó és minden hadi pénzek is ezentul egyenesen kincstárába szolgáltassanak; majd ő maga fog a határszélek védelméről s általában a szükséges haderőről gondoskodni. Tán Mátyás király példája állott ekkor a jámbor előtt; de a rendek nem látták benne Mátyás egyéniségét. Előhivattaták Szerencsés Imrét, s előmutattaták maguknak a királyi jövedelmek jegyzékét. A bányák haszonbérlete iránt Fugger Antallal pár hét előtt kötött szerződés miatt, különösen nagy zaj támadt. Tudva volt hihetőleg, mit a szerződés megkötésekor folyt értekezlet alkalmával maga a Fugger-ház bevallott, hogy a bányákból mintegy 140 ezer frt kerül ki évenkint; s Thurzó Elek ellen, ki a szerződést a király nevében megkötötte, hevesen kikeltek. Tudva volt a pazarlás is, mely az udvarnál minden szegénység daczára uralkodott. A rendek tehát azt végezték, hogy a király ezentul is csak az esztergami érsekkel, a nádorral és az országbiróval igazgassa az ország kormányát. — Benyujtattak evvel együtt a többi törvényczikkelyek is, melyek szerint egyebek közt rendeltetett : mivel a tisztviselők hibája miatt a kincstár körül sok pazarlás történik, válaszszon a király egy gondos és feddhetetlen kincstárnokot, ki a kir. jövedelmekből mindenekelőtt a végházakat lássa el, s a királyi dandár fölállításának s ő fölsége udvarának költségeiről gondoskodjék, s a kincstár megkárosítói fölött szigoru vizsgálatot tartasson. A király a derék hadat személyesen vezesse; válaszszon mindazáltal egy vagy két főkapitányt is, s a hadjárat intézéséről a hadban jártas férfiakkal értekezzék. Az urak s nemesek is, ne csak a törvényesen kiszabott mértékben, hanem azon felül is tehetségeik szerint mennél nagyobb készülettel, fejenként keljenek fel a haza védelmére. A parasztok is felkészülve legyenek s ötöd részben, végszükség idején pedig fejenkint keljenek fel s gyűljenek össze a király által kitű-

zendő helyen. A tavali nagy részben behajtatlan maradt adó hátralékai szedessenek be; s új adó fejében telkenkint fél forint vétessék. Egyébiránt a hatvani czikkelyek nagyobb része most is törvénybe ment.

A király azonban nem akarta megerősíteni a törvénykönyvet, s egyáltalában megváltoztatni kivánta ama czikkelyt, mely hatalomgyakorlatáról szólott. A rendek kik, a 15 nap már eltelvén, nyugtalanul várták a gyülés befejezését, végre engedtek, s az első czikket akként módosították, hogy a király törvényes hatalmával az igazgatás minden ágaiban, minden korlátozás nélkül szabadon éljen, s az ország tisztviselőit, a nádoron kivül, ki a rendek hozzájárultával közösen választandó, teljes szabadsággal, tetszése szerint választhatja.

Midőn azután a törvényczikkek május 9-kén a külhatalmak követei jelenlétében felolvastattak, egy sajátszerű jelenettel záratott be a gyülés. A rendek választmányának egy tagja ünnepélyesen kijelenté, hogy az ország a megalkotott törvények által most már megtett mindent, mit a honvédelem tekintetében tehetett; a királynak erre nézve minden eszköz hatalmába adatott, s ha ő tekintélyével élni tudand, a nemesség részéről sem fog hiányozni az engedelmesség; ha az ország mindemellett is veszendőbe menne, a külhatalmak követei tanuskodhatnak, hogy a nemesség ennek nem leszen oka. A király viszont kijelenté, miképen ő minden lehetőt kész megtenni a királyi tekintély helyreállitására s az ország védelmére; erre azonban pénz volna szükséges, mi nincs a kincstárban: a rendektől kimutatott királyi jövedelmek nagy részben csak papiroson állanak, mint például, a budai és fehérvári harminczad jövedelme, mit a rendek 100,000 frtra számították, s 20 ezret is alig hoz be [1]. — Ő kész mindent megtenni; de kezei szegénysége miatt kötve vannak, s lehetetlent tőle senki sem várhat. És azután hasonlókép a kül követek tanuságára hivatkozva, ő is óvást tőn, hogy, ha az országot veszedelem éri, annak oka nem ő leend. „ És ily comoediát játszottak kölcsönös óvásaikkal a király és alattvalói, — ugymond a pápai követ. És ez oly időben történt, midőn a vészfölIegek a haza egén már tornyosultak, s annak

[1]) Egy 1525-ki okiratban csak 16,000 frtra tétetik Pray : Epist. Proc. I, 224.

határai felé Szulejmán roppant hadai már megindultak. — „Mondák, menjen a király hadaival az ellenségre, és a királynak néha nincsen jó saruja.“

A nemesség ezután szétoszlott a nélkül, hogy a törvénykönyv megerősítését bevárta volna; minek következtében az országtanácsban heves viták támadtak. Szapolyay-pártja, mely a kalandosok czélzatait végre is meghiusitotta, s a hatvani törvények legtöbbjeit az új törvénykönyvbe is fölvétette, ennek megerősítését sürgeté, mig Báthory s a többi kalandosok, kik a kormány élén maradtak, látván, hogy Verbőczy megbuktatásán kivül a törvényekkel nem sokat nyertek, boszuságokban azokat megerősíttetni sem akarták. A király e két párt közt nem tudta mit tegyen; gyöngesége e viszályokban teljes érzéketlenséggé fajult: „bár a veszély nagyobb volt, mint valaha, a király mégis, mintha kőből volna, semmin sem indult meg [1].“

VI.

I Ferencz franczia király, mióta Felső-Olaszországban V Károly császárral harczra kelt s legyőzetvén maga is fogolylyá lett, levelei s követei által nem szűnt meg ösztönözni Szulejmán szultánt, törne be Horvátországon keresztűl az osztrák ház birtokaiba, s foglalkodtatná e részről is a világuralomra törekvő császár haderejét [2]. A töröknek tetszék az ajánlat: s ugy látszik, már azon támadások is e czélra valának irányozva, melyeket a török basák 1523 óta Jaicza és a Száva vidéke ellen intéztek. A császár és testvére Ferdinánd herczeg előtt nem maradt titokban e szándok; s ez volt oka, hogy Ferdinánd, krajnai s istriai tartományainak védelme végett Lajostól 1524-ben több horvátországi várat átvett, azokba német őrséget helyezett; ez volt oka annak is, hogy Ferdinánd ugyanazon évi october 2-kán kötött szerződésénél fogva Zrinyi Miklóstól is átvette ennek Neuhauss más nevén Neugrad és Dobraniva várait, hogy azokból erősebb gátot készíttessen a törökök becsapásai ellen [3]; Mária királyné

[1]) Báró Burgio levelei s országgyülési naplója Praynál : Epist. Proc. 230. kövv. 410. kövv.

[2]) Sanuto és török források Hammernél II, 45.

[3]) Ne ipsis Turcis, ut consveverunt hucusque habere, tam securus

pedig György brandenburgi markgróftól Medved, Rokonok és Lukovicz várakat 22,000 s Varasd városát 11,000 arany forinton magához váltotta [1]). Ferdinánd utóbb egyéb módokról is intézkedett, melyek által e tartományait a török ellen biztosítsa. Egyebek közt az 1525-ki sept. 23-kán szerződést kötött Karlovith János corbaviai gróffal és Kobasicz Jánossal, miszerint Horvátország részéről egy kémrendszert alkossanak, mely által a török minden mozgalmai s hadi tervei idején tudomására adassanak a laibachi főkapitányságnak, évenként 1000 arany díjat kötelezvén nekik ebbeli szolgálataikért [2]).

A török becsapásai az osztrák földre ezen intézkedések által megnehezíttetvén, Szulejmán, mint már említők, 1525-ben követséget küldött Budára, s Lajosnak békét ajánlott, ha seregeinek Horvát- s Tótországon keresztűl szabad átmenetet enged az osztrák tartományokba. Az ajánlat most is, mint már elébb több ízben visszavettetett, s a boszus Szulejmán egyenesen Magyarország ellen határozott intézni hadjáratot, és arra az év folytában mind Konstantinápolyban, mind Serviában nagy készületeket tétetett. Ezekről 1526 elején biztos híreket hozott Tomory Pálnak s a budai kormánytanácsnak Bakics Pál, ki elébb Ferhád basának titoknoka, már több ízben némi jó szolgálatot tett híradásaival a magyar ügynek, most pedig családjával együtt az országba futván, a király szolgálatába állott. Ő bizonyosnak állítá, hogy Szulejmán a jövő tavaszon nagy haddal személyesen fogja megtámadni az országot [3]), mi végett a belgrádi és szendrői basák a naszádokat és ostromszereket nagy mérvben készíttetik. Híreinek hitelességét a moldvai és havasalföldi vajdák egyértelmű tudósításai is igazolták; de a magyar urak s királyuk, mint látók, pártviszályokkal foglalkod-

---

pateat accessus per fines Regni Croacie ulterius in nostras provincias irrumpendi. Dat. Vienne die 2-a oct. 1524. Bécsi császári titkos levéltár eredetijéről.

[1]) Mária kötelezvénye az említett összegekről. Geben zu Offen am 28-ten tag des Monats Octobris im 1524-ten Jahre. Bécsi titkos levéltár eredetijéről.

[2]) Actum in Civitate nostra Vienna Austrie 23-a die mens. sept. a. d. 1425. U. o. eredeti fogalm.

[3]) Praynál Epist. Proc. I, 210. Szerémi György 115.

ták, s ezekbe merűlve csak mellékes dolognak tekintették a veszendő haza védelmét. A kormány részéről e tekintetben semmi egyéb nem történt, mint hogy a pápa, a császár, a franczia s angol király a veszélyről tudósíttatott s megkéretett, ne hagynák segély nélkül a kereszténység eddigi bástyáját. A pápa, VII Kelemen, szívére vette az ügyet, s a budai udvarnál lévő követéhez újabban is 50 ezer aranyat küldött gyalog hadak fogadására; a császárt, a franczia és az angol királyokat pedig több ízben inté levelei s követei által, lennének haddal s pénzzel segélyére a veszélyben forgó országnak [1]). Ugyanazon időben Lajos maga is a legnagyobb aggály kifejezéseivel sürgette a franczia és angol király segélyét[2]). De hasztalan; igéret mindenfelől bőven, segély sehonnan sem érkezett.

Midőn az országgyülés máj. 9-kén széjjeloszlott, már tudva lehetett az országban, hogy Szulejmán, épen e gyülés megnyitásakor, april 23-kán, százezernél nagyobb sereggel, s 300 ágyuval indult meg Konstantinápolyból. És a szerencsétlen hazában mindeddig semmi készület az ellentállásra, sőt a kellő készületeknek még lehetősége is alig létezett a kincstár üressége miatt. Szulejmán minden hihetőség szerint Pétervárадot lévén megtámadandó, Tomorynak meghagyatott, hogy azt, s a Szerémség többi várait lehetőleg megerősítse. E végre még lehetett volna is tenni egynémit, mert Szulejmán gyakori s nagy esőzések által gátolva, roppant seregével fölötte lassan kelhetett át a Balkán szorosain. De Tomorynak semmi eszköz nem volt kezében: főkapitányi hada öszszesen csak ezer gyalogból s 500 lovasból állott, pénzt pedig nem kaphatott a kormánytól, bár annak tudtára adta, hogy a várak őrségei, s a dunai sajkáshad legénysége rég elmaradt zsoldjokat türelmetlenül követelik, s ha mennél elébb ki nem elégíttetnek, váraikat s naszádaikat odahagyni s elszéledni fenyegetőznek.

A pénz ily nagy szűkében a kormány végre azon módhoz nyult, melyet eddig nemcsak a főpapság, hanem Szapolyay pártja is ellenzett [3]) : a királyné és, ugylátszik, Burgio pápai

---

[1]) Pray : Annal. V, 92. 95. Katona XIX, 574. kövv.

[2]) Epist. Proc. I, 223. M. Eml. V, 73. köv.

[3]) Szerémi György szerint a királyné már 1525-ben is sürgette az ezüst beszedését; de Verböczy s más Szapolyay-pártiak azt ellenzették 112.

követ sürgetéseire rendelet bocsáttatott ki, hogy a templomi arany- s ezüst-szerek fele a haza védelmére mindenütt beszedessék és pénzzé verессék. E rendelet végrehajtására mindenfelé biztosok küldettek a városokba s klastromokba és az „executio“ főfelügyelése More Fülöp pécsi püspök [1]), Maczedoniai László pécsi prépost, Bornemisza Péter, Csáky Mihály, Gerendy Miklós, Dóczy Ferencz, és Serédy Gáspár gondjaira bízatott. Emlékeink ezek némelyikét, kivált Serédyt avval vádolják, hogy az egyházak ezen kincseiből magukat gazdagították meg [2]); sőt maga Mária királyné is sokat saját kincstárába sikkasztott volna belőle [3]). Bizonyos az is, hogy a papság több helyt ellentállott e szabálynak; s még junius végén is feleletre vonni s javadalmaik elvesztésével kellett fenyegetni a fehérvári s nagyváradi káptalanokat, mivelhogy a templomok ezüstjét előmutatni vonakodtak [4]). A kormány egyébiránt, hogy a papságot e rendelet végrehajtására hajlandóbbá tegye, jun. 23-kán kelt köriratában kihirdette, hogy ez a pápa jóváhagyásával történik, s a templomok által kiadandó ezüst értéke a hadjárat után a kincstárból megtérítendő lészen. A királyné e közben Bécsből 25 pénzverőt hozatott, kik aztán Budán s Visegrádon azonnal hozzá láttak a pénzveréshez [5]). A közönségben az híreszteltetett, hogy az új denárok oly vegyitékből veretnek, miszerint egy gíra (16 lat) új denárban 9 lat ezüst foglaltatik, mint Mátyás pénzeiben; s ettől indíttatva, az urak s más ország lakosok közől is sokan a pénzverdékbe hordták ezüstjöket, érette készpénzt veendők át; mindazáltal oly rosz vegyitékű pénz vertetett, hogy az nemsokára értékének két harmadát elvesztette a forgalomban, s 10 régi jó denár helyett az újból harminczkettőt kellett adni [6]). A fővároshoz közelebb eső

---

[1]) Qui erat exiquator (executor) de domo Dei vas argenteas (vasa argentea) Szerémi 118.

[2]) Casparus Serédi erat valde pauper, sed ex thesauro Ecclesiae fuit magnificus. Szerémi 115.

[3]) Szerémi 114.

[4]) Pray : Epist. Proc. I, 250. Katona XIX, 623. Engel : Monum. Ung. 235.

[5]) Szerémi 113. Liber Ration. Praynál : Annal. V, 97. és Monum. Ung. 188.

[6]) Szerémi Cap. 33, 113. l. Sperfogel, Wagnernál Scepus. II, 145.

helyeken hamar gyűlt be némi ezüst [1]); a távolabb vidékeken mindazáltal még augusztusban is szedetett az, midőn hasznát venni már nem lehetett [2]). Innen fejthetni meg, hogy bár a városokra is adó vettetett, a kincstárban még juniusban is oly kevés volt a pénz, hogy abból az ide s tova küldött futárok díja sem telt ki mindig, s több ízben a pápai követnek kellett azt kifizetni.

De e pénzetlenségnél talán még nagyobb baj volt az, hogy nem létezett az országban férfiu, ki e veszély idején erélylyel, lélekébérséggel tudta volna egyesíteni az országnak véderejét. Még május végén is fatumszerű gondatlanság fogta el az elméket. A király honvédelmi foglalkozás helyett lóversenyeket intézett, közönségesen délig aludt, s csak azután ment a tanácsba, hol semmi tekintélylyel nem birt. A kormánytanács majdnem naponkint összegyűlt ugyan; de a napot többnyire hasztalan vitákkal tölté s estenden még nagyobb zavarban oszlott széjjel. Nem csoda ennélfogva, hogy Budánál még egy hajó, egy tábori ágyu sem vala látható; lőszerekről, eleségről senki sem gondoskodott [3]). E zavarok közt még legtöbb erélyt fejtett ki báró Burgio pápai követ. Ő nemcsak nagy buzgalommal szedette Morvában, Sléziában a pápa pénzén a zsoldosokat, hanem junius elején a kormánytanácsban is megjelent, s előadá, hogy a kezénél lévő pénzeken felül kevés idő alatt újabb segély is érkezendik a pápától; de nagy ideje, hogy valahára már a kormány is erélyesebben gondoskodjék az ország védelméről. Az urak nagy hálálkodással fogadták a pápai segélyt, s maguk is készeknek ajánlkoztak mindenöket feláldozni a haza védelmére. De mily szomoruan ellenkezett ezen igéretekkel a legtöbbek hongyilkoló hanyagsága!

Juniusban mindazáltal, midőn Tomory Pál Ujfalusy Mátyást az esztergami érsek huszárainak kapitányát néhány török földről jött szerbbel Budára küldötte, s ezek a törökök közeledéséről határozottabb híreket hoztak [4]), valamivel

---

[1]) Igy került a pénzverdébe egyebek közt Sz. Gellért 219 gírás ezüst koporsója. Katona XIX, 623.

[2]) Lőcsére s a szepesi városokba csak Lőrincz napja táján mentek a kir. biztosok. Sperfogel Wagnernál : Scepus. II, 146.

[3]) Burgio lev. Epist. Proc. I, 243.

[4]) Lib. reg. ration. e. h.

mégis több tevékenységet látunk az országtanácsban. Urnapja után rendelet ment a vármegyékhez, hogy az összes nemesség fejenként felüljön, s julius 2-kán jobbágyai ötöd részével Tolnán legyen, hol a király is táborba szálland dandárával; a városoknak is meghagyatott, hogy bizonyos számu gyalog zsoldosaikat és ágyuikat a szükséges porral és golyókkal a mondott napig hűtlenség büntetése alatt szinte Tolnára küldjék [1]. Néhány nappal utóbb Nádasdy Tamás kir. titkár levelekkel Ferdinánd főherczeghez s a birodalmi —, Csurtay Bálint pedig a cseh és Baranyi Bernát a morva rendekhez küldettek segélyt eszközleni, kiktől azonban igéreteknél egyebet nem kaphattak. Pár nappal később Hardeck gróf Bécsbe indult, ágyukat, lőport s egyéb hadi szereket bevásárlani [2]. A nádor már junius elején a Drávához küldetett, hogy Eszéket, Valpót, s a többi várakat azon vidéken megerősítse, s a szükségletekkel ellássa. Ez idő tájban szólíttatott fel Salm Miklós gróf V Károly vezére is, vállalná fel a fővezérletet a magyar seregben [3]; mert a viszályokba elmerült urak annyira elszoktak volt már a bajnoki munkáktól, hogy az egy Frangepán Kristófon kivül, ki minapi sérelmei miatt Ferdinánd főherczeg szolgálatába állott, az egész hazában, a hadi dicsőségéről még csak 40 évvel elébb is Európa szerte híres magyar nemzet hazájában, nem találtatott férfiu, a hadi dolgokban eléggé járatos, kire bizalommal lehetett volna ruházni a fővezérletet. De Salm azt el nem fogadta; Frangepán Kristóf pedig, ki utóbb avval szinte megkináltatott, válaszával késlekedett. Még Tomory érsek is, ki a jó akarattal még legtöbb képességet egyesített magá-

---

[1]) A Soprony városához szóló rendelet Dat. Bude fer. 6-a p. p. fest. SS. Corpor. Christi a. d. 1526. E város 100 gyalogot s két taraczkot volt köteles küldeni. E rendeletekhez csatoltatott az élelmi szerek árjegyzéke is, melyben ezt olvassuk : Egy ökör 12, borjas tehény 6, tinó 2, üsző 1/2 frt, borju 34 dr., juh 20 dr., bárány 8 dr., csibe 1 dr., kappany 2 dr., lud 3 dr., hízott sertés 1 frt, egy mázsa szalonna 1 frt, malacz 4 dr., egy budai pint vaj 8 dr., egy adag kenyér 1 dr., egy véka liszt 25 dr., egy pint bor 3 dr., eczet 4 dr., sör 1 dr., egy véka zab 10 dr., aratás után 5 dr., egy véka árpa 11 dr., rozs 11 dr., mind jó pénzben. Soprony városi levéltár. A liber ration. szerint pedig 1 mázsa ágyupor 15, ugyanannyi puskafor 25 frt jó pénzben.

[2]) Liber reg. ration. e. h.

[3]) Epist. Proc. I, 244.

ban, mint némelyek mondják, mivel hiusága a mellőzés által megsértetett, de mi valószinűbb, mivel pénzt Budáról nem kaphatott, s a rég elmaradt zsoldjaikért nyugtalankodó naszádosokat s várőrségeket tovább összetartani képes nem volt, s igy hivatalának becsülettel meg nem felelhetett, szinte lemondott a szerémségi főkapitányságról; s csak nagy bajjal tudta őt a személyesen hozzá utazott Burgio pápai követ az által, hogy őt némi pénzösszeggel ellátta, reábirni tisztének folytatására [1]).

E közben mind fenyegetőbb hírek érkeztek a közeledő török erejéről és szándokairól. Junius 21-kén egy pár, török fogságból megszökött magyar, Bessenyi Gergely és Temesváry Gergely érkezett Budára, oly ijesztő tudósításokat hozván a török táboráról, hogy a kormánytanács jónak látá, más nap a vármegyékbe hírnököket küldeni, meghagyván a főispánoknak, hogy, miként hajdan nagy veszély idején szokásban volt, véres kardot hordassanak körűl, jelül mindenkinek a fölkelésre. Mert, mintha valamely átok hatalma fogta volna meg a nemzetet, oly könnyelműleg s gondatlanul hagyta a vészt tornyosodni feje fölött : hadi készületek helyett egy rész viszályait folytatta; mások vigalmakban kéjelegve élték le a drága pillanatokat és eddig sem zászlós ur, sem nemes nem igen mozdult. Zapka Tamás az esztergami káptalanhoz, Esztergam, Trencsény, Zólyom, Turócz, Árva és Liptó megyékbe —, Fodor Sebestyén Szepes, Abaúj, Sáros, Zemplén, Ung megyékbe és Palóczy Antal, Homonnay Ferencz, Tarczay Miklós urakhoz —, Kürthössy Balázs a győri püspökhöz s káptalanhoz, s a sz. mártonhegyi apáthoz —, Zalai Deák Bálint Nógrád s Bars megyékbe és Révay Zsigmond, Horváth Ferencz, Losonczy Antal, Balassa Ferencz urakhoz, s a váczi püspökhöz és káptalanhoz —, Szentiványi György Szala és Vas megyékhez, Csáktornyai Hampo János, Erdődy Péter, Szécsy Tamás urakhoz, Kanizsay László özvegyéhez és a veszprémi káptalanhoz —, Vethéssy Mihály Szathmár, Bereg, Szolnok, Kraszna, Ugocsa és Mármaros megyékbe és Perényi Gábor urhoz —, Bosnyák Antal Gömör, Torna, Borsod, Heves megyékhez, Bebek urhoz s az egri káptalanhoz —, Tapolcsányi Gergely Batthyány Ferencz horvát bánhoz, Ta-

[1]) Epist. Proc. I, 226. de hibásan téve május 1-jére. Hatvani : Brüss. Okmánytár. M. Tört. Eml. I, 36.

hy János és Bánfy urakhoz —, Bessenyey István Bodrog, Bács, Valkó megyékhez, a bácsi káptalanhoz és bosnyai püspökhöz —, Deák Balázs Somogy megyébe és Buzlay Mózesnéhez —, Komiaty Tamás Czobor Gáspár, Korlátkövy Péter, Sárkány Ambrus, és a bazini gróf urakhoz —, Bergyi Zsigmond Pozsony, Mosony, Soprony megyékbe —, Andorkó Ferencz Pozsega megyébe és More László, Beriszló István urakhoz, s a rácz deszpothoz —, Kissetinyi Deák Ferencz, Csongrád, Szabolcs, Csanád, Torontál, Arad, Külső-Szolnok, Zaránd megyékbe, s a csanádi püspökhöz és Báthory Endre, Szokoly János és Endre urakhoz másod ízben küldettek már a felkelést siettető, s a véres kardot körűl hordani rendelő parancscsal [1]). Ugyanazon napon rendelet ment Báthory nádorhoz, More Lászlóhoz, a pécsváradi apáthoz és más urakhoz, hogy tüstént menjenek dandáraikkal Eszékhez, nehogy a török a drávai átmenetet is elfoglalja; mert híre érkezett, hogy a török előhad már Belgrádhoz érkezett, a Száván tüstént átkelt és Száva-Sz. Demetert vívja [2]). De ő még jun. 30-kán is Pécsett vesztegle, s utóbb Budára tért vissza a királyhoz, okul adván, hogy azok, kiknek hozzá csatlakozni parancsoltatott, nem engedelmeskedtek, s küldetésének csupán parasztokból álló csekély és gyakorlatlan haddal meg nem felelhetett [3]). Panasz érkezett Tomorytól is, hogy midőn az alvidéki nemességet fölkelésre sürgeti, attól mindenütt azon választ kapja, hogy addig mozdulni sem fog, mig a király személyesen nem szálland táborba.

Ehhez járult, hogy Budán azon hír kezde szállongani, — kétségkivül alaptalan, s csak a vajda irígyeitől származó, de mely mégis sokaknál hitelre talált [4]), miképen Sza-

---

[1])) Liber ration reg. e. h.

[2]) U. o. és Pray : Epist. Proc. 226. Brodarics : Descript. Clad. Mohács. (Bonfin 1606-ki kiadása végén 761. l.).

[3]) Brodarics e. h. 762.

[4]) E szállongó hír szerint irhatta Verancsics : János vajda szemben lőn Ibrahim passával Targovistján, Havasalföldben. Azt senki sem tudja, mit egymással titkon beszélettenek, kit azért senki sem dicsért. Magy. Tört. Eml. III, 20. Szerémi szerint (l. 111.) levelet irt volna Szapolyay a szultánhoz, neki hűséget i gérvén, mivel igen megszomorodott, hogy a kalandosok, Arthándy, Glessány stb, őt Budáról kizárták; a szultán pedig kegyesen válaszolt volna neki. Szapolyayt a törökkel való egyetértésről vádolja Ferdinánd főherczeg is Margit nagynénjéhez

polyay a törökkel titkon egyetért. Egyszersmind pedig oly tanács érkezett a királyhoz valakitől, „ki a török szándokait s az ügyek állását jól ismerte," hogy Szapolyay a havasalföldi vajdával küldessék a török sereg háta mögé, azt ezen támadása által Magyarországtól elfordítandó. A tanács tetszett; de az udvar Szapolyay hűsége iránt ama hírek miatt gyanuval viseltetett. Közöltetett tehát a terv Szalkay érsekkel, s midőn azt ez is javaslaná, ama híresztelést alaptalannak mondván : meghagyatott Batthyány Orbánnak, ki épen Moldvába küldetett, tudná meg Erdélyben keresztűl utaztában, mi való ama hírekben, s igy szerzendő értesülése szerint intézkedjék Szapolyayval a havasalföldi hadjárat iránt [1]). Batthyány, ugylátszik, a gyanut alaptalannak tálálván, Szapolyaynak oly rendeletet adott által, hogy törjön be a török háta mögé [2]). De alig telt el Batthyány elutazása után két hét, somlyai Báthory István újabban azon rendelettel küldetett Szapolyayhoz, hogy minden más tervvel felhagyva, egyenesen a király táborába siessen [3]).

E közben megérkezett jul. 2-ka, a határnap, melyen az uraknak dandáraikkal, a nemességnek fejenként s jobbágyaik ötöd részével és a városok zsoldosainak Tolnán táborba kell vala gyűlniök. A városok azonban jobbára pénzül váltották meg a táborozási kötelezettséget; az uraknak s nemeseknek pedig még híre sem volt Tolnán. Szulejmán viszont julius közepén már Belgrádnál táborozott; mig az előre küldött Ibrahim nagyvezir a Száván átkelvén, Zimonyt, Sz. Demetert, Kölpényt, Szalánkeményt, Bánmonostort, Baricsot és a Szerémség több más várát, melyekből a fizetetlen s különben is csekély őrseregek jobbára elfutottak, vagy melyeket most védelem nélkül feladtak, majdnem kardcsapás nélkül megvette [4]), s jul. közepén Péterváradot vizen és szárazon meg-

---

az 1526-ki novemb. 24-kén irt levelében (Hatvani : Brüss. Okm. Magy. Tört. Eml.Okmányok I, 45. De mind e vádakat bővebb czáfolat nélkül is, mi nem volna nehéz, bízvást irígyei alaptalan híreszteléseiből eredteknek mondhatjuk.

[1]) Brodarics : Descr. Clad. Moh. e. h. 762. és Pray : Epist. Proc. I, 254.

[2]) Egy udvarnok, Kajdácsy György már jun. 25-kén a szászokhoz küldetett Erdélybe in secretis negotiis; s Batthyány ettől is nyerhetett tudósí.ást a vajda felől. Lib. rat. regiar. e. h.

[3]) Brodarics e. h. 762.

[4]) Szerémi 115.

szállotta. A dunai részt Tomory Pál 40 naszáddal védelmezte; de miután Ibrahim a csekély őrségű várost harmad napon ostrommal megvívta, a törökök nagyszámu hajóhadának ellent nem állhatván, a várban mintegy ezer gyaloggal s némi kevés lovassággal szaporítá az őrséget; maga pedig kétezerre menő lovasságával Bácsra vonult vissza. Ibrahim basa ezután a Duna mind két oldaláról éjjel nappal hevesen töretni kezdé a várat nagy számu ágyuiból.

Pétervárad ostromának híre s Tomory azon izenete, hogy 10—12 ezernyi sereggel még meglehetne menteni az ország kulcsául szolgáló várat, nagy hatást tett Budán; s minthogy Tolnán még senki sem jelent meg, s mint már kétségtelennek látszék, nem is fog megjelenni mindaddig, mig a király maga nem száll táborba: Lajos julius 20-kán Szalkay érsekkel s Brodarics cancellárral végre megindult Budáról, s még az nap Érdig haladt. A király és környezetének menthetetlen hanyagságára, vagy tehetetlenségére mutat, hogy királyi dandára, az érsek két banderiumával, s a királyné fegyveres népével egyetemben sem haladta meg a három ezret. Azon reményben, hogy az urak s nemesek példáját követendik, s utjában hozzá csatlakozandanak, azt lassan folytatá, s Érden is több napig időzött. 22-kén bucsúzott el tőle a Csepel szigetén Mária királyné, ki azután Szalaházy Tamás veszprémi püspökkel, Thurzó Elekkel és Bornemisza Jánossal Budán maradt [1]. Érdről Ercsibe haladt a király s ott is több napig várá az urak s megyék zászlóaljait; de Báthory Endrén kivül senki sem jelent meg. Duna-Pentelén találta őt Basy György, Szapolyay vajda követe, ki ura nevében előadá, hogy ő kész pontosan teljesíteni a király rendeleteit; de annyiféle egymással ellenkező parancs érkezett már hozzá, hogy nem tudja mit tevő legyen. A Dunán átkelni, s a törököt hátmögül megtámadni már késő, s azt különben sem tehetné biztosan, miután a havasalföldi vajdára, ki hűsége zálogául fiát Szulejmán táborába küldeni kényszeríttetett, számolni már nem lehet: új és határozott parancsot kér tehát a királytól. Lajos más nap Földvárról azon utasítással küldé vissza Basyt s vele Statileo János prépostot a vajdához, hogy hűtlenségi büntetés alatt tüstént utnak ered-

---

[1]) Epist. Proc. I, 263.

jen, s éjjel nappal siessen Tolnára, utjában magához vonván a netalán még vesztegló urak s megyék dandárait [1]. E parancs ily későn adva, miszerint az legjobb esetben is csak augusztus első napjaiban érkezhetett Szapolyayhoz, egymaga eléggé megfejti miért nem érkezett a vajda idején a királyi táborba.

Alighogy ezek a tanácsból sietve távoztak, midőn híre érkezett, hogy a török Péterváradot, miután annak őrségétől két izben vitézül visszaveretett, a harmadik rohammal az ostrom 12-dik napján jul. 28-kán megvette, a fenmaradt őrségből 500-nak fejét vétette, a többit foglyaivá tette [2]. Szulejmán ezután Belgrádnál egész hadával átkelt a Száván, s kikiáltatván, hogy hadjáratának czéljául magát Budát tűzte ki, lassan vonult Eszék felé, mig vezérei Ujlakot, Vukovárt, s a Szerémség egyéb várait, melyek közől csak Ujlak állott komolyabban egy hétig ellent, egymás után elfoglalták [3].

Az egymást érő vészhírek valahára sietésre inték az urakat. Levelek küldetnek Szapolyay Györgyhöz, ki hadaival már Fehérvárig érkezett, Batthyány Ferencz horvát bánhoz, Frangepán Kristófhoz, ki Ferdinánd herezegtől valahára visszajött és Horvátországban sereget gyűjtött. Macedoniai László gyorsan a királynéhoz utasíttatik : kérné bátyját Ferdinándot, indítsa meg már a megigért osztrák segélyt, küldjön kivált ágyukat, miben az ellenség igen erős, a magyar tábor pedig hiányt szenved; sürgetné azon cseh hadak megérkeztét is, melyek Mária zsoldjába fogadtattak. Sebes futár megy Nádasdy Tamáshoz is, ki a Speyerben gyülésező birodalmi rendekhez küldetett, adná ezeknek tudtára a veszélyt, melyben az ország forog, s kérné őket, ne hagynák el azt e nagy szükségben. A király maga augusztus első napjaiban mintegy négyezernyi haddal Paksra, onnan 5-kén Tolnára tette át táborát, hova a nádor már Ercsiből előre ment. Megérkezett utána nemsokára Szapolyay György 300 lovassal s 1,200 gyaloggal. Hannibal a pápa pénzén szedett 1,300 gyaloggal, s a szinte pápai zsoldban lévő Gnojenszky Lénárt

---

[1]) Brodarics e. h. 763.

[2]) Török források Hammernál II, 50. Verancsics szerint 1,100 vitéz vágatott le az ostrom alatt, s csak 81 maradt életben az őrségből, kiket a szultán szabadon bocsátott. Magy. Tört. Eml. III, 20.

[3]) Hammer e. h. Verancsics e. h. 21.

1,500 lengyellel. Gyűltek lassanként mások is: Várday Pál egri, Perényi Ferencz váradi, Csaholy Ferencz csanádi püspökök, s több más egyházi s világi urak; kik aztán a teendőkről naponkint tanácsot tartának. Aug. 10-kén híre érkezvén, hogy a török már Ujlakot is megvette, s Eszékhez közelget: a nádor rendeletet vőn, hogy Eszékre siessen, s ott a török átmenetét, mennyire lehet késleltesse, mig az ország egyéb hadai is megérkeznek; de az urak, kiknek hozzá kell vala csatlakozniok, állítván, hogy kiváltságaik szerint csak a király zászlaja alatt kötelesek hadakozni, vele menni nem akartak. A király, az urak ezen engedetlenségéről értesülvén, haragra gyúlva a következő szavakra fakadt az országtanácsban: „látom, hogy mindenki velem mentegetődzik: ám én azért hoztam fejemet e veszélybe, hogy azt az ország megmentése végett bármi esélynek kitegyem: nehogy tehát még valaki a maga gyávaságát velem mentegesse, s engem okolhasson, holnap Isten segedelmével veletek együtt személyesen megyek oda, hova mások nálam nélkül menni nem akarnak." És igy aug. 14-kén, ellenére Brodarics cancellár Tomory s mások tanácsainak, kik azt javaslák, hogy a töröktől, ha különben nem lehet, adófizetéssel eszközöljön békét, vagy legalább még a hiányzó hadakat várja be, Szegszárdra, onnan harmad nap Báthára ment. Itt végre a fővezérről is kezdének gondoskodni. A király azzá a szavazatok többsége szerint Tomory Pál érseket nevezte. Hasztalan vonakodott a szerény ember, hasztalan menté magát elégtelenségével ily nagy ütközet vezérletére, minőnek előestéjén álltak, el kellett fogadnia a nehéz feladatot, mellé mindazáltal addig, mig Frangepán Kristóf és János vajda megérkeznék, ennek öcsese Szapolyay György neveztetett ki társává.

A vezérek ezután a tábormesterré nevezett Gnojenszky Lenárttal Mohács mezején tábort mértek, melybe a király mellett volt hadak mindjárt be is költözének; a király maga, mivel sátra még nem érkezett meg, Székcsőn, Macedoniai Miklós házában maradt. Tomory Pál a kir. tábort elintézvén, visszament a maga táborába, mely mióta Török Bálinttal, Perényi Péterrel s más urakkal Kellődnél a Dunán átkelt, Mohácstól dél felé, mintegy két mérföldnyire, a mocsáros Karassó, vagy mint a ráczok nevezik, Karasicza folyamon tul állott. Tomory e hadat is, melynek száma mintegy hatezerre ment, a mohácsi táborba akarta vezetni; de a vitézek s had-

nagyaik hangosan kiáltozák, hogy az ellenség előtt, kinek inkább elejébeillenék menni, hátrálniok, annyi volna, mint gyalázatosan megfutamlani; a kik a királynak ezt javasolják, nem bátor férfiak; nyomuljon inkább a királyis előre s vezesse őket mennél elébb az ellenségre; a győzedelemről kételkedni sem lehet, mert bár az ellenség ágyuja számos, serege nagy, de a tizedik, vagy huszadik is alig van fölfegyverkezve. Kérik a vezért, hozza közéjök a papok s más harczkerülők félénk seregéből a királyt, kit azok szinte elkorcsítani, magukhoz hasonlóvá tenni ügyekeznek. De ezeknél, s a hozzájok hasonlóknál, kikről Brodarics mondá, hogy repülni akarnának szárnyak nélkül, helyesebb volt Frangepán Kristóf és Szapolyay János véleménye, kik e napokban a királyhoz érkezett követeik által gáncsolták azok tanácsát, kik a királyt idő előtt oly közel hozták az ellenséghez, holott neki Budán, vagy más távolabb helyen kellett volna maradnia, mig az ország egész hadi ereje s az igért külföldi segély is mind összegyűl; s inték a királyt, ne kelne addig ütközetre mig ők is meg nem érkeznének. Szapolyay e fölött izente még a viszszajött Statileo által, miképen oly nagy számu s vitéz hadat hoz Erdélyből, hogy abban a győzedelem biztos reményét helyezheti.

Nemsokára ezen üzenetek vétele után — aug. 22-ke lehetett, mely napon Szulejmán öt napig tartó átkelését a Dráván bevégezte, — az urak Podmaniczky Mihályt késő éjjel azon üzenettel küldték Szekcsőre a királyhoz, hogy a török a Dráván átkelt; az ütközetet ennélfogva elhalasztani nem lehet; kérik tehát őt, jőne haladéktalanul a táborba. A király a mellette voltakkal röviden tanácskozván, még azon órában a táborba küldé Brodarics cancellárt, terjesztené elő az esztergami érseknek, a nádornak, s a többi uraknak, miképen végveszély érné az országot, ha a király a nemesség virágával el találna esni az egyenetlen ütközetben; várnák be tehát az erdélyi vajdát, a horvát bánt, Frangepán Kristófot, a morvákat és sziléziaiakat, s mi egyéb segélyt az ország külföldről még várhat, és vezetnék vissza biztosabb helyre a sereget. Kisebb baj lenne, ha az ellenség Pozsonyig elpusztítaná is az országot, mint ha egy ütközetben a sereg, királyával s annyi urral és nemessel együtt oda veszne. Gondolnák meg, mi sors érné ez esetben az árva országot. De az urak egyrészét a győzedelem hiu reményei kecsegtették, mások féltek elhalasztani

az ütközetet, melynek vágyát mind hevesebbnek látták a vitézekben: az eszély szava sükeretlenül hangzott el közöttök. A király más nap reggel szinte Mohácsra méne, s a pécsi püspök házában szálla meg, maga is megkisérlendő, az urakat az ütközet halasztására s visszavonulásra birni. A tanácsban jelen volt Tomory Pál is a másik táborból. Ő, ki elébb még adófizetéssel is békét kivánt vásárlani, látván most, hogy mind a maga, mind a király táborában, a vitézek közt oly nagy a harczvágy, hogy őket már visszatartani is alig lehet, meggyőződött, hogy e vitézeket hátrálásra vezényleni lehetetlen, s a dolgot erőltetni annyi volna, mint őket lázadásra ingerelni; e fölött ugylátszik, a vitézek jó kedve s harczvágya, és a hírek, melyeket kémei az ellenség táborából hoztak, miszerint ott az ágyumesterek jobbára keresztények, németek, olaszok, kik ütközet esetében maguk is a török ellen fordulandanak, Tomoryt magát is megtölték a győzedelem reményével. Csodálkozva látá ezt Lajos király s kérdé az érseket; mire építi reményeit, mekkora a magyar, s mekkora a török tábor? Ugy véli, felelé Tomory, a magyarok száma mind a két táborban nem haladja meg a 20 ezret; a törököt 300 ezernek mondják kémei. Látván pedig, hogy az urakat az ellenséges hadak ezen aránytalansága megdöbbenté, sietett hozzáadni: hogy az ellenség e nagy számától nem kell megijedni, mert annak nagyobb része fegyvertelen; harczos alig van több benne 70 ezernél. De még igy is felette nagynak látszék az aránytalanság, kivált miután az ellenségnek hír szerint 300 ágyuja volt, mig nálunk 50 alig találtatott. Mig az urak ezek felett vitatkozának, egy küldöttség jelent meg Tomorynak, mint mondók, a Karasiczán tul levő táborából, mely miután elébb a királylyal titkon szólott, a tanácsban ekként adá elő megbízását: „ne beszéljék le az urak ő felségét az ütközetről; ők jól ismerik az ellenség erejét, s bár számos az, a győzedelmet bizonyosnak tartják, ha az alkalommal, melyet az Isten nyujt, mindnyájan serényen élnek: jőjjenek tehát a királylyal az ő táborukba; ez jobb fekvésű s közelebb is az ellenséghez. — A ki mást akar, azt kardra hányják, s ha hozzájok nem csatlakoznak, táborukat is feldulják."

E fenyegetés, a könnyen kitörhető viszály félelme azokat is elnémítá, kik eddig az ütközet elhalasztása, s a visszavonulás mellett szóltak, kivált miután híre érkezett, hogy

Batthyány Ferencz a tótországi haddal már Pécsnél áll, s nemsokára megérkezik. A végzés tehát kimondatott, hogy miután a visszavonulás az ellenség oly nagy közelében biztosan már ugy sem volna végrehajtható, az ütközetet, mihelyt az ellenség támad, el kell fogadni. Midőn az urak e végzés után szétoszlának, Perényi Ferencz a fiatal s elmés nagyváradi püspök, félig tréfából mondá a királynak : „a csata napját 20 ezer magyar vértanusága jelölendi, kik frater Tomory Pál vezérlete alatt Krisztus hitéért haltak meg; szentekké neveztetésök végett, jó volna Rómába küldeni Brodarich cancellárt, kit a pápa, s a bíbornokok követségeiből már ismernek.“ A jós szavak többeket megdöbbentének az urak közől. Más nap (aug. 24-kén) Tomory nagy bajjal reábirta a maga táborát, hogy a királyihoz csatlakozzék, mely fél mérföldnyire szállott meg Mohács alatt. Még az nap megérkeztek Budáról a hajók is, lőszereket s ágyukat hozók, melyek közől kilencz Bécsből küldetett: ágyuink száma ezekkel 80-ra emelkedett. Ezen, s a következő két napon még a sereg is tetemesen szaporodott: megérkeztek Thurzó Elek lövészei, számszerint 200-an néhány ágyuval; Batthyány Ferencz háromezer lovassal s némi gyalogsággal; vele jöttek Tahy János vránai pörjel, Bánfy János több más tótországi urakkal; Erdődy Simon zágrábi püspök s testvére Péter 700-nál számosabb dandárral; Aczél István 300 lovassal, kiket Bornemisza János néhány ezer aranynyal küldött gyámfiának utósó ajándokul; továbbá Szerecsen János 2000-nél nagyobb gyalog ijász dandárral, melyet a Dráva vidékén szedett a maga, s a pécsi káptalan jószágain; More Fülöp pécsi püspök, László testvérével, s többen mások, kikkel a sereg összesen 27—28 ezerre szaporodott.

Az ellenség előőrsei aug. 26-kán annyira megközelítették táborunkat, hogy az óta, s a következő két napon többször összecsaptak előőrseinkkel. Az urak e közben a harczi rend felállításáról vitatkoztak. Némelyek ohajták, hogy a király biztosabb helyen maradjon hátra. De mások ezt szintoly rosz hatásunak vélték a seregre, mint a mit némelyek szóba hoztak, hogy a királyi fegyver más valakire adassék. Végre abban egyeztek meg, hogy a király a sereg utócsapatában foglaljon helyet, s biztosságára Raskay Gáspár, Török Bálint és Kállay János ügyeljenek dandáraikkal. Gnojenszky Lenárt azt javaslá, hogy a megkerűltetés veszélyének elhárítása vé-

gett jó volna a táborban lévő számos szekereket a két szárnyon elhelyezni. A török harczmodorával ismeretes Radics Bosich és Bakics Pál is helyeslék a tervet; de abban csak 28-kán tudtak megegyezni; s igy ez is több más részlettel együtt végrehajtatlan maradt, mert a következő napon már ütközetre kerűlt a dolog.

Augusztus 29-kén egy derűlt szép nyári nap reggelén, minthogy az ellenség ütközetre látszék készülni, a harczot már türelmetlenül váró magyar had is csatarendbe állíttatott. Errenézve főelvül tűzetett ki, hosszan nyujtani el a sereget, nehogy a többszörte számosabb ellenségtől megkerűltessék. A csatatér a tábor alatt, Mohácstól egy mérföldnyire azon erdötlen síkságon nyult el, melyet keletről az itt szigetet képző Duna kisebb ága, délről a Karasicza, s a villányi szőlődombok környeznek. A sereg két hadtestre osztatott. Az elsőben a középet Paloczy Antal, Homonnay Ferencz, Perényi Gábor, Szécsy Tamás, Báthory Endre, Czibak Imre s többen mások foglalták el jobbára gyalog hadakkal; itt voltak felállítva az ágyuk is. A jobb szárnyon Batthyány Ferencz és Tahy János állott; a bal szárnyon Perényi Péter, a Kis-Dunától félmérföldnyire egy nádas mocsárra támaszkodott. E hadtestben volt a két fővezér is, Tomory és Szapolyay György. A második hadtest, mely az első mögött egy kőhajításnyira volt felállítva, jobbára lovasokból állott, s csak két szárnyán volt némi gyalogság. Az ország bárói, s a királyi udvarnokok ebben elől Tharczay vezénylete alatt három sort képeztek. A harmadikban volt a két udvarmester, Korláthkövy Péter és a lengyel Trepka András; továbbá Schlik István a csehekkel s morvákkal közvetlen a király előtt. A negyedik sor közepén a király maga foglalt helyet. A király jobbján az esztergami, zágrábi, váradi, pécsi, szerémi, nyitrai s bosnyai főpapok, a fehérvári prépost, a királyi titkárok s kamarások és a három testőr, Raskay, Török és Kállay —; balján a nádor, a győri s váczi püspökök, s néhány zászlós ur. Közvetlen a király mögött Czetricz, Majláth és Horváth lovászmesterek, mindegyik egy-egy csapat fegyveressel volt elhelyezve; az egész sereget ezer vértes pánczélos lovas zárta be, kiknek közepén Drágfy János országbiró a királyi zászlót lobogtatá.

A csatarend kevéssel napkelte után ekként fel lévén állítva, Báthory nádor, bár köszvényben szenvedő, a királyt osztályról-osztályra az egész seregben körülvezette, mert

voltak, kik kételkedének jelenlétén. „Ime, itt a király ő felsége közöttünk — mondá a sorok között, kész meghalni a hazáért, Krisztus szent vallásáért, hitveseitekért, gyermekeitekért. Emlékezzetek meg tehát ti is, hogy magyarok vagytok, utódai azon hősöknek, kik annyiszor fényes diadalt nyertek az ellenségen, melylyel ma harczolni fogtok. A győzedelmet nem a sokaság, hanem a vitézség dönti el. Isten maga is gyámolítani fogja a szent vallásáért harczolókat. — Kezetekben van ma nemcsak hazátoknak, melyet az ellenség elfoglalni jött, hanem az egész kereszténységnek is sorsa, üdve." Közben-közben maga a király is lelkesítő szavakat szólt a harczvágytól égő vitézeknek; s körutját bevégezvén, kirendelt helyére tért vissza.

De a nap nagyobb részét türelmetlen várakozásban tölté a magyar sereg a nélkül, hogy az ellenség mutatkoznék. Ez még ama dombok mögött késett, melyek a magyar sereggel szemközt a délnyugati láthatáron nyultak el, s melyeknek aljában létezett akkor Földvár helység. A magyar vezérek nagy hadtani járatlanságot árultak el, midőn ezeket nemcsak hogy el nem foglalták, de még előőrsökkel sem rakták meg. Sokan türelmöket vesztve, a táborba akartak már viszszatérni, midőn az ellenségnek némely csapatai mind a dombokon, mind ezek egy völgyében, mely a mohácsi térre nyilt, délután három óra tájban előtűntek. Szulejmán a tetőről a magyar sereget csatarendben állni látván, eltökélte magát az ütközetet azonnal elfogadni. Rövid tanácskozás után basáival a harcz tervét meghatározta, azután kezeit ég felé emelvén, seregének láttára fenhangon imádkozott : „Isten, nálad az erő és hatalom, nálad az ótalom és segély! Istenem, segítsd meg Mohammed hű népét!" — és könyek peregtek le arczain. A török hadat ennek láttára a hit és bátorság lelkesedése szállotta meg : a vitézek lovaikról leszállván, földre borulának, homlokaikkal a földet érintették, s újult erővel szöktek fel nyergeikbe, és harczra indulának. Az első osztályban Ibrahim nagyvezir a romániai, a másodikban Behram basa a natoliai hadakat vezette; mögöttök maga a szultán a jancsárok- és testőröktől környezve a dombok alján állapodott meg; az ágyuk lánczokkal egymáshoz kapcsolva, számszerint mintegy 400, a jancsárok hada előtt voltak fölállítva; Balibeg szendrői basa, mintegy ötvenezer lovassal egy völ-

gyön keresztűl a magyar sereg jobb szárnyának megkerülésére indult, hogy azt hátba fogja.

Az ellenség nagy száma mellett ettől eleve is féltek a magyar vezérek; azért nyujták el oly hosszan harczrendeiket. Tomory mihelyt ezt észrevette, a király sorába vágtat, s nehogy a harczrendet megzavarja, a testőrökül rendelt Raskayt és társait küldé ki dandáraikkal Balibeg ellen, reméllvén, hogy még idején visszatérhetnek a király mellé. — Pár percz mulva a tárogatók megriadtak; a király harczsisakot tétetett fejére, mi közben őt vész előérzete szállotta meg: arczát halálsápadtság borítá el. Mint villámförgeteg rohant ezután a bal szárnynyal Perényi Péter, a középpel Tomory Ibrahim hadosztályára, s azt heves harcz után a natoliai seregre űzték. Báthory Endre ekkoron a királyhoz vágtat: „fut az ellenség; mienk a győzedelem, — kiáltja lelkesülten s kéri a királyt, induljon meg ő is a győzedelem teljes kivívására a második hadosztálylyal. Lajos enged a felhivásnak s egyenesen a natoliai seregre rohan. De ennek sorai a heves, vakmerő roham előtt két felé nyilnak, s e pillanatban négyszáz ágyu és több ezer jancsár puskája dördül meg és szórja a halált az alig 10—20 lépésnyi távolságban vágtató magyar hadra. Nagy volt a csapás, de még nagyobb a zavar, melyet az ágyuk ismételt tüzelése okozott; mindazáltal egy ideig hevesen folyt a harcz. Egy csapat, — harminczháromnak mondják számát, még a jancsárokon is keresztűl vágott s egyenesen a szultánra tört. Már ennek testőrei közől is számosan halva terűltek el csapásaik alatt, midőn lovaik lábszárizmai elvágatván, mindnyájan elestek s összevagdaltattak. E közben mások egészen a tevetáborig, vagyis a podgyászokig hatottak előre; de épen ez lőn vesztök oka: a két felé nyilt török hadak minden oldalról körül fogák a magyarokat. Másrészről Balibeg, kit Raskay társaival visszatartóztatni gyönge vala, jobb szárnyunkat csakugyan megkerűlé s annak oldalába esvén, azt megfutamította. Ekként a magyarok, felbomlott harczrendeikben, a többszörte számosabb ellenségtől két tüz közé szorítva s elnyomatva, nem sokáig állhatták ki a harczot, s elébb egyes dandárok, majd valamennyien rendetlen futásnak eredtek. Az ütközet sorsa rövid másfél óra alatt el volt döntve. A futamlók közől sokan a magyar tábor bal oldalán elnyuló mocsárokba vesztek, s még többen találták volna ott halálukat, ha a török a fu-

tamlókat üldözi. De a győzők cseltől tartva, mozdulatlan tölték a nemsokára sürűn omló záporral beállott éjet, mi sokaknak alkalmat nyujtott a szabadulásra. Ezek közt volt Báthory nádor, Brodarics püspök s cancellár, e gyászesemény történésze, Erdődy Simon és Jozefics Ferencz püspökök, Perényi Péter, Batthyány Ferencz s többen mások. De Szalkay László, Tomory Pál, a jós Perényi Ferencz, Palinay György, More Fülöp, Paksy Balázs, Csaholy Ferencz főpapok —, Szapolyay György, Drágfy János, Ország Ferencz, Perényi Gábor, Korláthkövy Péter, Sárkány Ambrus, Szécsy Tamás, Horváth Simon, Batthyány János, Palóczy Antal, Frangepán Mátyás, Bánfy Zsigmond, Hampó Ferencz, Trepka Endre és Schlik István urak —; Balassa Ferencz, Tharczay Miklós, Paksy János, Istvánfy János, Várday Imre, Podmaniczky Mihály, Aczél István, Pogány Zsigmond, Tornalyay János, Kálnay János és István, Forgách Miklós és más főbb nemesek mintegy ötszázan, s velük együtt 20 ezer vitéz áldozatul esett. A király már akkor, midőn az ellenség ágyuzni kezdett, nem láttatott a harczrendben. Némelyek szerint előre vágtatott, s vitézül harczolt egy ideig; de megsebesíttetvén, udvarnokaitól környezve, a harcz zajából idején kifejtődzött s futásnak eredt; de midőn a záportól megáradt mocsáros Csele patakon átugratni akarna, fáradt lova által, mely a meredek tulpartra felkapni nem birván, hanyat esett, a vizbe temettetett [1]).

Szulejmán más nap az egész tábort minden ágyuval s podgyászszal elfoglalván, seregét a rablásra felszabadította. A száguldó martalóczok rövid idő alatt azon egész tartományt feldúlták, mely a Dráva, Balaton, Rába és a Duna közt elterűl. Maga Szulejmán több napig időzött veszteg táborában. September 3-kán vérparancs bocsáttatott ki a foglyok leölésére; török irók a levágott férfiak számát 4000-re teszik. A véres munka után Buda felé indult a török sereg.

---

[1]) Brodarics: Descriptio Clad. Mohács. Bonfin 1606-ki hanaui kiadása függelékében, Zsámboky jegyzetei közt 761. kövv. Verancsics Magy. Tört. Eml. III. 20 kövv. Pray; Epist. Proc. I, 263. kövv. Istvánfy Lib. VIII, 118. Török források, Hammernál II, 50. kövv. Szerémi elbeszélését Lajos haláláról (l. 133) bízvást a tudatlan nép mondái után irt mesének tarthatjuk.

A királyné, mihelyt a csatavesztésről s férje haláláról értesült, Szalaházy veszprémi püspök s Thurzó Elek kiséretében Pozsonyba futott [1]). Követték őt Pestnek, Budának legtöbb lakosai. A királyné, s a lakosok ingóságaikat a Dunán szállíták fel. És még e közveszély idején is találtatott oly elvetemült, ki a hajók rakmányának egy részét elrabolta. Ez Orbáncz Endre az esztergami várnagy volt, méltó, hogy neve az örök gyalázatnak adassék át. Az üresen maradt Buda kulcsai egész Földvárig küldettek a győző elébe, ki sept. 10-kén ütötte fel táborát a főváros alatt, s egy hadosztályt Osztrák- és Stájerország pusztítására küldött. Budát Szulejmán megakarta kimélni; de katonái azt két helyt mégis felgyujtották, s Mátyás palotáján kivül majdnem egészen hamuba borították. A had egyrésze ez alatt a Duna vidékét pusztítá; a mohácsi fogolymészárlás óta a szilaj török száguldók nyomait mindenütt vér, s felgyujtott városok s faluk üszkei jelölték. A vértes hegyek közt Maróth helységnél egy tó mellett mintegy 20 ezer lakos családostul szekérvárba zárkozván, egy ideig vitézül visszaverte az ellenséget; de végre legyőzettek, s mind egy szálig leölettek. Köztök volt a hős Dobozy Mihály is, ki midőn mindent veszve látott, szép nejét lovára emeli s vele futni akar; de a száguldók hamar utólérték a kettős teher alatt lankadó lovát: ekkor elébb nejét, nehogy török kézre jusson, saját kivánsága szerint keresztül szurta, s a boszu és kétségbeesés hatalmával ront üldözőire, mig nem maga is sebekkel borítva, ott lelte hősi halálát. Visegrádot a koronával néhány barát és paraszt mentette meg. Tata, Komárom, Esztergam, Fehérvár, szinte épségben maradtak, mert a török csak nyilt helységeket dúlt, várat nem vívott [2]).

A mohácsi ütközet gyászos napján Frangepán Kristóf egy jókora haddal már Zágrábig, némi cseh és morva sereg Győrig és Fehérvárig, Szapolyay vajda Szegedig érkezett. Ő az ütközetet megelőző napon könnyű kocsin sietett hada előtt Mohács felé, hogy az ütközetet késleltesse; de utközben értesülvén a csata, s a király elvesztéről, visszatért tá-

---

[1]) Gévay: Urk. u. Aktenst. zur Gesch. der Verhältnisse zwischen Österr., Ung. u. d. Pforte I, 9. és Urk. u. Aktenst. zur Gesch. von Ung. im J. 1526. Verancsics M. Tört. Eml. III, 25.

[2]) Brodarics és Verancsics e. h. Istvánfy Lib. VIII. 132.

borába s terveket koholt a királyság elnyerésére. Ha a török irók jól értesültek, a táborában volt urakat s nemeseket anynyira megnyerte, hogy september 17-kén közőlök többen azon kérelemmel jöttek volna Pestre Szulejmánhoz, adná nekik Szapolyayt királyul, mit Szulejmán meg is igért [1]). Jobb indulattal gondoskodott a közügyről Várday Pál egri püspök, kit a király még Bátáról külde vissza a királynéhoz. Ő és Bebek János, mihelyt a mohácsi vész hírét vette, Miskolczon több megyék elkésett zászlóaljait összegyűjtvén, a tiszamelléki vármegyék követeivel gyülést tartott s velök az ellenség további dúlásának meggátlása fölött tanácskozott. Felszólíttattak innen a felvidék városai, fel Szapolyay is, hogy hadaikat a megyék zászlóaljaival Verpeléten egyesítsék [2]). De süker nem követte az üdvös végzést, mert sem Szapolyay, ki a Tiszától Erdély felé, utóbb Tokajba vonult vissza, sem a városok nem küldötték hadaikat Verpelétre. Frangepán Kristóf volt az első, ki sept. 2-kán Zágrábnál értesülvén a mohácsi vészről, egy dandárral egész Fehérvárig a török után nyomult, mi oly ijedtségbe ejté septemb. 23-kán a pesti hidon átkelő utólsó csapatokat, hogy azok nyakra főre tolakodtak a híd felé, mely súlyok alatt le is szakadt, és sokan a hullámokba temettettek; foglyaik megszabadultak [3]).

Szulejmán, ki nem hódítani, hanem boszulni jött, miután a Dunán Budapest közt hidat veretett, hadait a pesti oldalra szállítottaa. Ez alatt a királyi lak kincsei s ritkaságai, köztök a Mátyás királytól Trawi Jakab által öntetett Hercules, Diana s Apollo szobrai, s a könyvtár nagy része hajókra rakattak s Konstantinápolyba küldettek. Sept. 25-kén Szulejmán, miután Pestet felgyujtatta, foglyai egy részét leölette, s Ibrahim nagyvezirt a sereg egy részével Szegednek, Szapolyay tábora felé küldötte, a Duna mentében magais visszaindult hadaival. Útközben a Duna s Tisza közt fekvő vidéket széltében, hosszában feldúlták a kivonuló hadak. Szabadka vitéz lakosai megerősített táborba vonulva, szerencsésen megvédték magukat.

---

[1]) Hammer: Gesch. d. Osm. R. II, 55.

[2]) Pray: Epist. Proc. I, 273. Katona: XIX, 733. Sperfogel Wagnernál: Scepus. II, 147.

[3]) Gevaynál: Urk. u. Aktenstücke zur Gesch. von Ungern, im letzten Drittel d. Jahres 1526. l. 14. köv. Jászay Pál: A magy. nemzet napjai a mohácsi vész után 28. l.

De Szeged kiraboltatott s felgyujtatott; Bács lakosai megerősített templomukban egy napig keményen ellentállták; de a török nagy áldozattal végre mégis erőt vett rajtuk. A száguldók Bács és Pétervárad között még egy mocsároktól környezett, árkokkal, szekerekkel megerősített táborra akadtak, melyben szintugy, mint Maróthnál sok ezer ember családostul keresett menedéket. Ennek megvétele is sok török vérbe került; vezéreik közől többen elestek, mint magában a mohácsi ütközetben. Ennyi vérontás, ennyi dúlás után Szulejmán Péterváradnál a Dunát áthidalván, az országból october 12-kén végre kitakarodott, miután legalább is kétszázezer lélekkel fogyasztotta meg az országot [1]).

És ily vége lőn a Jagyellók minden tekintetben kárhozatos kormányának; ily következése a féktelen oligarchák ama tettének, hogy Mátyás erélyes, dicső kormánya után oly királyt választának, kinek üstökét markokban tarthatták. Az ország, mely a nagy Mátyás király alatt a hatalom, virágzat és dicsőség addig még nem látott fokára emelkedett volt, 35 évi hanyag, tehetetlen, gyáva kormányuk alatt sírja szélére jutott. A királyság fénye elhomályosodott, tekintélye eltipratott, ereje jövedelmeivel együtt eltékozoltatott. Az igazgatás minden ágaiba zavar és rendetlenség, csalárdság és kötelesség-mulasztás fészkelte be magát, mi a nemzet életfáján öldöklő féregként rágódott. A személyállapot, a néposztályok egymás iránti viszonyai az eláradt törvénytelenségben felforgattattak, a jogok megsértettek: egyrészről a zsarnoki hatalmaskodás és hatalombitorlás, másról az elébb már megszűntetett szolgaság ismét életbe lépett, mi aztán egy átalános erkölcsi megromlásnak, elsülyedésnek lőn kútfejévé: az uri osztályban a haza szent szerelmét önzés, az áldozatkészséget önhaszonlesés, a közszellemet magány-érdek és szűkkeblűség, a békés polgári erényeket meghasonlás, pártviszályok, féktelen hatalmaskodás váltották fel; az alsóbb nemnemes osztályban pedig egy mélyen elágazó bizalmatlanság vert gyökeret, egy alig elrejthető boszuindulat, kárvágy s

---

[1]) Verancsics e. h. 25. l. Török irók Hammernál II, 55. Jászay e. h. 30.

irígység fészkelte magát a megsértett kedélyekbe. Szóval a nemzeti s társas élet minden jogi s erkölcsi kötelékei megszakadoztak : és a nemzet, s az ország nagy-léte Mohácsnál sírba szállott; erő, jólét, dicsőség eltűnt, százados szenvedések, kínos sorvadozás, végkimerűltség szomorú korszaka állott be.

Az ország politicai állapotának e sülyedése a Jagyellók alatt, az egyházat is szükségkép maga után ragadá; mert oly szoros kapcsolatban állott ez a politicai állammal, hogy ama belbajoknak, melyek ennek életforrását emésztették, lehetetlen volt az egyház, sőt maga a vallás állapotára is károsan nem hatniok. Mindazon csapásoknak, melyeket az oligarchia és a nemesség a királyságra mért, egyrésze szükségkép az egyházra esett, mely amannak frigyese volt. Ámbár némely főpapok kitünő egyéniségök által maguknak tudtak szerezni tekintélyt; az egyházat ezek sem menthették meg tekintélye általános sülyedésétől, melyről nemcsak számos tény, hanem maguknak az egyháziaknak keserű panaszai is tanuskodnak. „Egyházunk üldözése már rég óta tart, — ugymond egy levelében Várday Péter, kalocsai érsek . . . . Fájlaljuk az Isten egyházainak zaklattatását, fájlaljuk, hogy a püspöki méltóság annyira elhitványult, s ily sorsra jutott. . . . Hányszor nevettetének, gúnyoltatánk ki, midőn üdves intést adánk. . . . Midőn minap a felbőszült nép zajlongásaiból kimenekedvén, Budáról távozánk, mily kárörömmel gúnyoltatánk ! — pedig mi senkinek kincseit, méltóságát nem kivántuk; s bár mások se kivánták volna a mi s egyházunk javait s méltóságát : enynyi villongások az egyházi férfiak közt, melyek miatt már minden honfitól, magától a néptől is megvettetünk, soha sem támadtak volna.“ A rákosi s hatvani gyülésck kitöréseit a papság ellen nem szükség ismételnünk.

Az egyház ezen sülyedése s az ország zavargó állapota volt nagy részben oka, hogy a reformatio nálunk is oly gyorsan terjedt el. Legelébb az erdélyi és szepesi szászok közé szívárgott ez át, kik Németországgal nemcsak kereskedelmi kapcsolatban álltak, hanem sokan gyermekeiket is a német iskolákban neveltették s papjaikat is gyakran onnan hozták. Luther irományai s tanai 1520-ban már széltében ismeretesek voltak a szászok közt, s terjedtek mindinkább a nélkül, hogy a politicai viszályokba merűlt főpapoktól észrevétettek volna. Sőt magában az udvarban is korán elhintettek az új tanok. Brandenburgi György őrgróf s Thurzó Elek főtár-

nokmester azokat már nemcsak ismerték, hanem buzgóan pártolták is. Az első pártfogása által lett Henkel János, a reformatio titkos híve Mária királyné udvari papjává; az ő közbenjárására nyertek Grineus Simon és Winsheim Vitus is tanitói széket a budai főiskolában. Az urak közől legtöbben még csak híréből ismerték az egyházújitást; de 1523-ban, midőn a királyi udvar Csehországban időzött, Lajos kiséretéből is többen megbarátkoztak az új eszmékkel, mi Szalkay cancellár figyelmét is annyira magára vonta, hogy tanácsára a király még Csehországból kemény büntetést szabott az új tanok követőire. De daczára az ismételt tilalmaknak, s az új tanokat magukban foglaló irományok megégetésének, daczára Szalkay érsek buzgalmának, kit a pápa az új tanok kiirtására a bíbornoki méltóság igéretével is tüzelt, s daczára még azon szigoru törvénynek is, mely az új tanok követőit fej- s jószágvesztéssel fenyegette, lehetetlen volt már valamint keletkezését elfojtani, ugy gyors terjedését is gátolni az új eszmékben nyilatkozó korszellemnek.

(Vége a második kötetnek.)

TARTALOM.

HETEDIK KÖNYV.

Az Anjou nemzetségbeli királyok s az olasz befolyás korszaka.

ELSŐ FEJEZET.

Robert Károly, Venczel és Otto ellenkirályok 1301—1308.

MÁSODIK FEJEZET.

Robert Károly 1308—1342.

I. Gentilís bíbornok, pápai követ számos urat, magát Csák Mátét is megnyeri Károly pártjának. Rákosi gyülés. A pápai követ beszéde. A rendek Károlyt királylyá kiáltják, de a pápa igényei ellen óvást tesznek. Végzés a korona és a koronázás iránt. Apor a sz. koronát nem adja vissza s Károly egy uj koronát tétet a maga fejére. De ez nem ad erőt Károly uralmának. Csák Máté is elhajol tőle; Gentilis bibornok hasztalan törekszik őt ujra megnyerni, s mind őt mind Aport egyházi átokkal sujtja. Omode és Tamás érsek Aportól a sz. koronát valahára kikapják s avval Károlyt negyedszer megkoronázzák. De Csák ekkor sem hódol már neki, s függetlenül uralkodik Mátyus-földén. A királyság anyagi erejének megcsökkente miatt Károly nem bir neki parancsolni, kivált miután Omode nádor fiai is hozzászövetkeztek. Gentilis bíbornok minden békekisérletei sikeretlenek. Végre némi erőt gyüjt Károly; Csákot és pártfeleit a rozgonyi csatában megveri, emezeket meg is töri; de Csák folytatja kényuralmát. Károlyt a velenczei háboru Dalmatiába hivja. Zára Velenczének sokáig ellentáll; de Mladin bán árulása miatt végre kénytelen Velencze aláhajólni. Békekötés. Mladin zavargásai. Károly mindezt, mind Csák kényuralmát kénytelen türni; de Visegrádot és Komáromot ettől mégis visszaveszi, mig Máté a csehekkel visel háborut. Máté halála. A kalocsai zsinat. A főpapság elégületlen Károlylyal, őt a pápánál bevádolja s országgyülés tartására kényszeríti. Károly a luxenburgi Beatrixet nőül veszi. Viszonyok Velenczével, Uroz szerb fejedelemmel; belső lázongások. Ezeket is, Urozt is legyőzi; Fridrik római királylyal szövetséget köt; neki segélyt küld. Ujabb háboru Mladin ellen, kit végre elfogat s Horvátországot lecsendesíti. 19. l.

II. A király 1319 óta tevékenyen fog a kormányzáshoz; a zavargók ellen szigort fejt ki; a belállapotokat rendezni kezdi; a törvényes rendet megerősíti, s miként Horvátországot, ugy Erdélyt is lecsendesíti, a királyi tekintélyt helyreállitja; a pénz- és haderőt jobb karba helyezi. Financzmunkálatai. Az ipar és kereskedés emelése. Uj adórendszer. A papság megadóztatása. A honvédelem rendezése. 43. l.

III. A lengyel Erzsébettel második házasságra kél. Bent a rendet helyreállitván, királyi tekintélyét megerősitvén, befolyását a szomszéd országokra mind szélesebben kiterjeszti, dynastiája hatalmát megalapitja. Szövetségét Ausztriával megujitja, ezt Csehországgal kibékíti. Lengyelországban családja örökösödését előkészíti. 50. l.

IV. Visegrádra helyezvén át udvarát, azt egyikévé teszi Európa legfényesb udvarainak. De a fénynyel az erkölcsök is meglázulnak. Zács Klára. Az atyai s a királyi boszu. Szerencsétlen hadjárat Bazarád ellen. 53. l.

V. Diplomatiai munkássága, avatkozó politikája az osztrák, cseh, lengyel és porosz viszonyokba. Segélyt ad az osztrák herczegeknek a cseh János ellen; a lengyel Vladislavnak a németrend ellen. Vladislav

halála után Kázmért segíti a lengyel trónra. Diplomatiai munkássága Nápolyban. András fiának Johanna, Nápoly örököse kezét megszerzi, fiát Nápolyba viszi. Onnan visszatérvén, a lengyel korona megszerzése végett kezd működni. A lengyel, osztrák, cseh és porosz viszonyok kiegyenlitése végett e hatalmakkal Visegrádon congressust tart, s ott mindent jó végre vezet. Kázmérral, Jánossal szövetségeit megujitja. Emennek segedelmet nyujt az osztrák herczegek ellen, s a békét helyreállitja. Margit leányát János fiának, a morva Károlynak jegyzi el. Lajos fiát Kázmér által Lengyelország örökösének választatja. 58. l.

VI. Czélját érvén külpolitikájában, ismét a belügyek rendezésére forditá figyelmét. Viszonyai a papsággal, melyet önkényesen adóztat, s attól azért a pápánál is bevádoltatik; de siker nélkül, mert Károly a sz. széket collecták szedésére szabaditotta fel. Financzintézkedések. Károly halála. 69. l.

HARMADIK FEJEZET.

I Nagy Lajos kormányának első fele 1342—1370.

I. A nemzet reményei az ifju Lajosban trónraléptekor. Házassága Margittal elhalasztatik. Az atyja által kibocsátott uj financzintézkedés miatt Erdély fellázad; azt vérontás nélkül lecsendesíti. Bazarád Sándor is hódol. A nápolyi bonyodalmak kezdete. Endre veszélyei Nápolyban. Erzsébet anyakirályné ezek miatt Nápolyba utazik. Endre megkoronáztatását sükeretlenül sürgeti a pápánál; a viszályokat Endre és Johanna közt csak szinleg egyenlíti ki. Hazatérte után Endrét még nagyobb veszély fenyegeti a romlott erkölcsü nápolyi udvarban, kevéssel megkoronáztatása előtt megöletik Aversában. 73. l.

II. Lajos, kit ekkor a horvátok zavargása foglalt el, testvére haláláról értesülvén, boszut esküszik. Előleg a pápától kivánja megbüntettetni Johannát; de mivel kellő elégtételt nem nyer, mihelyt Velenczével, mely vele Dalmatiaért háboruskodék, fegyverszünetre lép, Olaszországon keresztül Nápolyba megy. Utközben sokan csatlakoznak hozzá; idegen zsoldosokat fogad szolgálatába. Aquila s több más város önként hódol. Az olasz urak fényesen fogadják. Közeledtére Johanna uj férjével, Tarenti Lajossal Avignonba fut. Lajos Aversába érkezik. A kir. herczegeket maga elébe idézi; Durazzói Károlyt lefejezteti, a többit Visegrádra fogságba küldi. Nápolyba bevonul; magát Sicilia királyának czimezteti; a rendek hódolatát fogadja; az ország birtokát a pápától magára ruháztatni kivánja. A pápa vizsgálatot igér Johanna felett. Lajos, Apor Lászlóra bízza a kormányt s haza indul. Béketárgyalás Velenczével. Johanna és Tarenti Lajos visszamennek Nápolyba. A magyar kormány nem kedveltetik Nápolyban, s Apor több győzedelmek daczára néhány várba szorulván, segélyért jő vissza Lajoshoz. A pápa Johannát elitélni nem akarja; huzza-halasztja az ügyet. Lajos másodizben megy Nápolyba. Harczai Canosa, Aversa, Melfi alatt. Nápolyt megszállja; maga Capuába megy, hogy Máriával, kit nőül ohajtott, találkozzék; de ezt Johanna Provencebe szállittatja. A pápa által átok alatt kényszerittetik elhagyni Nápolyt s a sz. szék itéletére bizni az

ügy eldöntését. A kormányt Laczfi Endrére bizza s maga hazamegy. A pápa Johannát felmenti. Lajos minden hadait visszahivja. 83.1.

III. Harczai a lithvánokkal. A nemességet nápolyi hadjárataiban tett szolgálataiért megjutalmazza; az aranybullát megerősíti; a birtoktörvényt azonban megváltoztatja s az ősiséget megalapitja. A jobbágyságot kilenczed-adóra kötelezi. Ujabb lithván háboru. Jegyese Margit meghalálozván. Erzsébetet, István bosnya fejedelem leányát veszi nöül. A menyekző után háboru a lithvánok és tatárok ellen Kázmér érdekében. Háborura készül a szerbek ellen; de fegyverét rögtön Velencze ellen forditja. Hadjáratának okai. Szövetséget köt Velencze elleneivel, s ennek szárazföldi tartományaiba vezeti hadait, s azokat nagy részben elfoglalja; Dalmatiat is visszaveszi. Velencze békét kér, s az meg is köttetik. Lajos ezután felfogja a szerb háboru elhalasztott tervét : Uroz kénytelen elismerni felsőségét. A keleti vallásnak téritése. 105. l.

IV. Károly császár irigyli Lajos dicsőségét s félti tőle koronáját: e miatt viszályok támadnak közöttük. Lajos szövetséget köt az osztrák herczegekkel, s már-már megtámadandó vala Károlyt, midőn ez a pápa által Lajost békére hajlitja, mely meg is köttetik. Lajos ezután az Al-Duna felé, az emelkedő ozman hatalom ellen forditja figyelmét. Bolgárország egy részét elfoglalja. Palaeologus görög császár által a török ellen segélyre szólíttatik. Ő nagyobb hadjáratot akar tehát előkésziteni: de a pápa lankasztja buzgalmát, Velencze pedig vonakodik adni hajóhadat. A nagy hadjárat ezek miatt elmarad; de kisebb ütközetekben vivtak vezérei a törökkel. Az aldunai tartományok Lajos téritő buzgalma miatt, melyet a pápa szítogat, minduntalan lázongnak. A zsidókat üldöző kor hibájában ő is részesül. 124. l.

NEGYEDIK FEJEZET.

I Lajos kormányának második fele 1370—1382.

I. Kázmér halála Lajos fejére juttatja a lengyel koronát, mit ő nem örömest fogad el. Csak rövid ideig mulat Lengyelországban, mert Velenczével ismét kitört a háboru. Laczfy István némi győzedelmek után cselbe kerül s elfogatik. Lajos fegyverszünetet köt, mert ujabb viszályai támadtak Karoly császárral, mely azonban békésen intéztetik el. Lajos egyik leányát igéri oda Károly fiának, Zsigmondnak. Lengyelországban Erzsébet anyakirályné részrehajló kormánya zavarokat támaszt. Lajos a lengyeleknek Kassára országgyülést hirdet; kivánságaikat ott teljesíti, s az örökösödést a maga leánygyermekeire is kiterjeszteti. 139. l.

II. A pápától török háborura ösztönöztetik; szivesen ajánlkozik: de mivel a magyar egyházi jövedelmek tizedét a pápa e hadjárat költségeire átengedni nem akarja, ő is lemond a háboruról, melyet csak nagyobb mérvben akart volna megkezdeni. Nápoly örökségét Johanna halála után a maga leányára Katalinra kivánja átruháztatni, ki az orleánsi herczegnek vala eljegyzendő; de Katalin halála a tervet meghiusitá. Ezóta Durazzói Károlyra akarta szállitani Nápolyt. Tvartko bosnya bánt királyi czimmel ruházza fel. Vladiszlav gnievkovi herczeg a lengyel trónért fondorkodik; de igyekezete meghiusul. Erzsébet oda

hagyja a nyugtalan Lengyelországot; Lajos annak kormányát három helytartóra bizza; maga a lithvánokat megveri. Hazatérvén, Mária leányát a brandenburgi Zsigmondnak, Hedviget az osztrák Vilmosnak jegyzi el, minden országai örökségét amarra akarván szállítani. 147. l.

III. A fondor Velencze ismét háborut szít fel Dalmatia miatt. Lajos szövetséget köt Genuával s Carrarával. Amaz a tengeren; ő és Carrara a száraz földön szorongatják Velenczét. Eközben VI. Orbán uj pápa Johannát Nápolyban trónvesztettnek nyilvánitja, s Nápolylyal Lajost kinálja meg, ki azt Durazzói Károlynak engedi át. Az egy ideig nagy előnyökkel folyt velenczei háboruban változik a hadszerencse; Genua a tengeren végkép legyőzetik. Durazzói Károly, hogy Nápolyba mehessen a békét sürgeti, mi végre meg is köttetik. Károly ezután Nápolyba megy, Johannát megfojtatja, Nápolyt elfoglalja. Lajos a lengyelekkel Zólyomban országgyülést tart, s az örökösödést Lengyelországban Mária leányának, Zsigmond jegyesének biztosittatja. Meghal. 156.

IV. Lajos jelleme, nagysága. Kormányának eredményei. A királyságot addig nem ismert erőre s fényre emelte. A honvédelmet uj alapokra fektette. A vármegyék szerkezetében nagy változást hozott elő. A közigazgatást javitotta. Ipart, kereskedést, tudományos nevelést előmozditotta. 168. l.

ÖTÖDIK FEJEZET.

I Mária, II Károly pártkirály és Zsigmond országlata 1382—1397.

I. Erzsébet anyakirályné Garay Miklós nádorral kormányoz. A déli tartományokban zavarok támadnak; Lengyelország Zsigmond kormányát megunta s Hedviget kivánja beküldetni. Erzsébet sokáig habozik; végre megigéri; de miután Horvátországban a lázongást személyes megjelenése által szinleg lecsilapitotta, igéretét nem teljesíti, és Zsigmondot haddal küldi be. De Horváthországban a Horváthyak és Palisnay ujra lázongnak, s végre kénytelen Hedviget a lengyeleknek átadni, kik őt Jagyel Ulászlóval házasitják össze. Erzsébet felbontja az eljegyzési szerződést Mária és Zsigmond közt, s amazt Lajos, orleansi herczegnek jegyzi el. De e közben a horvát lázadók Károlyt behozzák Nápolyból. Zsigmond is háboruval fenyegetőzik. Erzsébet e sulyos körülmények közt a házasságot Zsigmond és Mária közt mégis végrehajtatja. De Károlyt ez nem gátolja szándokában. Budára jő. A királynék szinlelt barátsággal fogadják a szinleg segélyt hozni jöttet. 177. l.

II. Károly hamar elveti az álarczot. Pártja által előbb kormányzónak, majd királynak kiáltatja s koronáztatja magát. Erzsébet és Garay cselt szőnek ellene. Forgách főbe sujtja. Károly halála. A királynék Zsigmonddal kibékülvén, a horvátok lázongását ismét személyes jelenlétökkel akarják lecsilapítani: De Horváthy János őket Garavárnál megtámadja, Garayt, Forgáchot levágja, a királynékat Gomnecs, utóbb Novigrád várába zárja, s ott Erzsébetet megfojtatja. Zsigmond Horvátországba megy. Velenczei követek jőnek hozzá. Velencze czirkáló hajói miatt a lázadók Máriát nem szállithatják Nápolyba, Károly özve-

gyének kezébe. Zsigmond a királyságot igyekszik magának megszerezni. 189. l.

III. A Horváthyak a lázadást egyebütt is terjesztik az alvidéken, a szerb Lázár a macsói bánságot, a lengyelek Halicsot igyekeznek elfoglalni. Zsigmond magát királylyá kiáltatja egy párt által; Velenczétől tengeri segélyt kér Novigrád vivása végett, mit meg is nyer. A lázadók a Szerémségben s a temesi tartományban legyőzetnek. Horváthy János elfogatik, de megszökik. Barbadico velenczei tengernagy Palisnayt Mária királyné szabadon eresztésére kényszeríti; Mária megszabadulván Zsigmonddal Zágrábban találkozik. De a lázadás elfojtására Zsigmondnak nincs ereje. Brandenburgot eladja, hogy sereget gyűjthessen, melylyel a Horváthyakat és czimboráikat Bosnyába űzi. Bosnyát, Szerb- és Bolgárországot a török fenyegeti. Harczok a törökkel s a lázadókkal. Tvartko Dalmatiát, Hedvig a lengyelekkel Galicziát elfoglalja; az oláh és moldvai vajdák elpártolnak. Zsigmond e vajdákat meggyőzi. A török Bolgárországot elfoglalván, a magyar birtokot is fenyegeti; a Szerémségbe többször betör, de mindannyiszor megveretik. Tvartko és Palisnay meghal; a lázadás bennök fejét veszti. Horváthy János többekkel elfogatik s kivégeztetik. Horvát- és Dalmátország visszaszereztetik. Bosnyában Dabissa meghódol. Kont István a 32 bujdosóval elfogatik s kivégeztetik. A trón ingadozik Zsigmond alatt; a pártok csak a beteges Mária halálát várják. Zsigmond Dabissával szerződik; Hedviggel Szandeczben találkozik; Bajezidtől visszakéri Bolgárországot. Ez megtagadtatván, Zsigmond hadjáratot készit a török ellen; Kanizsay Miklós által felszólitja a nyugati fejedelmeket: maga időközben Kis-Nikápolyt megveszi. Ezalatt Mária meghal. 197. l.

NYOLCZADIK KÖNYV.

A luxemburgi, habsburgi és a jagyelló nemzetségből származott királyok. Német- szláv befolyás.

ELSŐ FEJEZET.

Zsigmond egyedüli országlata 1395—1437.

I. Mária halála után egy párt Hedviget, más párt a nápolyi Lászlót akarja a trónra emelni. Zsigmond örökösödési szerződést köt Venczel bátyjával. A francziák, németek segélyt hoznak a török ellen. Az egyesült keresztény sereg Bodont, Orsovát megveszi; de Nikápolynál megveretik. Zsigmond Konstantinápolyba utazik. A király távolléte alatt a lázongás ujra feléled; Zsigmond azt adományok által igyekszik lecsilapítani. Országgyűlést tart. Itt némi törvények szabatnak elejébe; s a honvédelem rendeztetik. Zsigmond Laczkovicsot és Simontornyait megöleti. Az egyház-szakadás megszüntetésével kezd foglalkodni. Mivel a törvényeket sokban megsértette, tőle mind többen

elidegenednek, Budán elfogják s elébb Visegrádba, aztán Siklósba zárják. Szerencséjére a pártok nem tudnak megegyezni az uj királyválasztásban, s mig azok viszálykodnak, hivei őt egy compromissum után kiszabaditják. Czilley Borbálát eljegyzi. 217. l.

II. Fogsága kissé megjavitá. A birodalom ügyeivel kezd foglalkodni, hol őt Venczel császári helyettessé nevezi. Venczelt elzárja s magának igyekszik megszerezni a német királyságot; e végett az osztrák Alberttel szoros szövetséget köt, s Magyarországban egy párt által örökösévé nevezteti. De ez ismét elégületlenséget ébreszt. Az ellenzék Lászlót hivja meg Nápolyból, ki Zárába jövén magát megkoronáztatja. De Zsigmond hivei Lászlót Pápánál megverik, s visszaszoritják Horvátországba, párthiveit szétszórják. László Hervóját helytartójává nevezi, s visszamegy Nápolyba. 233. l.

III. Zsigmond szigorral lép fel a Lászlót pártolók ellen, s többet foglalkozik a belügyekkel. Az oligarchiát korlátolni szándékozván, a városokat országrendiségre emeli; de a czélszerü eszközöket következetesen nem viszi keresztül; sőt más részről maga is növeli az oligarchia hatalmát. A törökkel és nápolyi Lászlóval fondorkodó Tvartko Szurát megtámadja, megveri; Dobort s benne a 126 lázadót hatalmába ejti; emezeket kivégezteti. László, hogy költségeit megtéritse, Zárát a szigetekkel Velenczének eladja. A győzedelmes Zsigmond a Sárkány-rendet alapitja 242. l.

IV. Zsigmond a bosnya háboru után osztrák és lengyel ügyekbe avatkozik. Ruprecht német ellenkirály halála után, daczára Venczel ellenző törekvéseinek magát német királylyá választatja. A lengyel Ulászlóval megegyezvén ez és sok más fejedelem Budára jő congressusra. 252. l.

V. Velencze a megvett Zárából egész Dalmatiát hatalmába ejteni törekedik. Zsigmond e miatt Velenczét saját tartományában támadja meg. Ozorai Pipo Friault elfolgalja, Trevisot körültáborolja. A megrettent Velencze békét kér, de zászlójának meggyaláztatása miatt, boszúra gyulván, uj erővel s most szerencsésen harczol. Zsigmond öt évre fegyvernyugvást köt, mert a török ujra támadólag kezde müködni, az aldunai tartományokban és Bosnyában. Hervója a törökkeli czimboráskodás miatt birtokaitól megfosztatik. 256. l.

VI. Zsigmond az egyházszakadás megszüntetésére forditja gondjait. Constanczi zsinat. A pápák letétetnek. Zsigmond Spanyol-, Franczia- és Angolországba utazik. Husz János és Prágai Jeromos megégettetnek. V. Márton uj pápa a reformot meggátolja, a zsinatot feloszlatja. Concordatumok. 262. l.

VII. A király hosszu távolléte alatt zavarok az országban; Borbála vigan éli napjait. Zsigmond őt elzáratja. A birtokaitól megfosztott Hervója a törökök karjaiba veti magát; segedelmökkel Marothyt, Garayt, Csuport elfogja; az utolsót megöli; de nem sokára maga is meghal. A törökök Krajnába, Stajerországba csapkodnak, a Temesközt dulják; de megveretnek, s öt évre békét kötnek. Velencze a fegyverszünet letelte után mindjárt megujitja a háborut Dalmatiában. Zsigmond végkép megrontani szándékozik Velencze tengeri kereskedését, de sikeretlenül. A háboruban sem szerencsésebb; Velencze Dalmatiát elfoglalja. Zsigmond ezt türni kénytelen, mert elébb a lengyelekkel s

aztán a husszitákkal gyült meg a baja, kik Venczel halála után fellázadtak; Zsigmond szigorát Ziska vezérlete alatt több győzedelemmel boszulják meg. Zsigmond az osztrák Albertre bizza a háború folytatását, kinek Erzsébet leányát is nőül adta. A csehek Vithold lithván herczeget kiáltják királyukká. Zsigmond e miatt a lengyel királyi házzal alkudozik; és Vitholdot a királyság elfoglalásában meggátolja; de a husszitták mind az ő, mind a birodalom fegyverei ellen szerencsésen harczolnak. 270. l.

VIII. A törökök Konstantinápolyt vivják. Manuel császár ellenök Zsigmondtól kér segedelmet; de azt nem nyer. Viszályok az aldunai tartományokban. Lazarevics szerb fejedelem a maga országát, hogy megvédessék, ünnepélyesen magyar felsőség alá helyezi, több várát magyar kézbe adja, miért öcscse s utóda Brankovics György nagy birtokot kap Magyarországban. Galambóczvárát a török árulással megveszi, melyet Zsigmond sikeretlenül ostromol. Szentgyörgyi Czeczilia. Zsigmond a szenvedett vereség után 3 évre fegyverszünetet köt: a husszita háboru miatt a lithván Vitholdnak királyi czimet ad; de ez meghal. Magukkal a husszitákkal is alkudozik, de siker nélkül. A német rendekkel Pozsonyban tart birodalmi gyülést. A birodalom ügyeibe nagy befolyást enged a magyar uraknak; mit a német rendek nagyon rosz néven veszszenek. A hussziták Magyarországba törnek, Stibort megverik. 282. l.

IX. A hussziták ellen keresztes háboru hirdettetik; de Zsigmond azok vezéreivel is alkudozik; mi által mind a német rendeknél, mind a husszitáknál gyanut ébreszt maga ellen, s ezek amazoknak seregét megverik. Ezóta Magyarországba is többször becsapkodnak a hussziták. Rozgonyi Miklós két külön zsákmányló hadukat megveri. Zsigmond a husszitákat reábirja, hogy a baseli zsinatba követeket küldjenek. Maga mialatt Velenczével háboruja megujult, császárrá koronáztatása végett Olaszországba megy, hol Milanóban a vas koronával megkoronáztatván. Romába indul; de sokáig Sienában kénytelen vesztegelni, mig végre a pápát reáveheti, hogy őt megkoronázza. E közben Velenczével is helyreáll a béke. A husszitákat a baseli zsinaton nem sikerül kibékíteni, s azok ismét becsapnak Magyarországba, s néhol meg is fészkelik magukat. A török is háborog. Szörényt megveszi. Brankovics csak Mara leánya kezével képes békét szerezni. Mindezek felett még a rosz pénz eláradásából is sok baj támad. Zsigmond a honvédelem uj szabályozását inditványozza az országtanácsban. Az általa átküldött javaslat alapjává lesz a honvédelem rendszerének, mely felett országtanács és megyék sokat tanácskoznak. A baseli zsinat a kehely használatát megengedvén, a hussziták pártokra szakadnak s egymást ölik és gyöngítik. A király hosszu távolléte alatt sok zavar támad az országban; hazatérésre sürgettetik. Pozsonyba jő. 290. l.

X. A belviszályok lecsöndesitése és az uj hadszabályozás törvénybe igtatása végett országgyülést hirdet Pozsonyban, melyben két törvénykönyv alkottatik. Az uj honvédelmi rendszer az előbbinek elveit megváltoztatja, a jogtalan parasztságot is telekkatonák kiállitására szoritván. Zsigmond ezután a csehekkel is kibékül, Prágába megy, hódolatukat fogadja. Magyarországban Marchiai Jakab szerzetes a husszitiák és ó-hitüek ellen inquisitiót tart; a zaklatott nép, részint ez, részint a tizedek miatt Erdélyben s a Nyirségben sokáig lázong, mig

végre legyőzetik. A Szendrőt megtámadó törököket Szentmiklósy Pongrácz, Hunyady Jánossal megveri. 303. l.

XI. Zsigmond jelleme és kormányának eredményei. 313. l.

MÁSODIK FEJEZET.

Albert és I Ulászló országlata 1437—1444.

I. A Zsigmond temetésére összegyült rendek Erzsébetet és férjét Albertet királylyá választják; ezt lekötelezik, hogy tudtok nélkül a császári méltóságot nem fogadja el, miért viszont gyermekeinek örökösödést biztosítanak. A budai német polgárok a német királyban bizakodva Ötvös Jánost megölik; de kegyetlenül lakolnak. Albert császárrá választatik, a magyarok abban megegyeznek; de a csehek egy része a lengyel Kázmért hivja meg a trónra. Albert győz. Ezalatt a törökök Erdélyt dulják. Albert a honvédelem ügyében országgyülést hirdet. A nemzet s királya közt eddig szokatlan szerződés jön létre, mely a későbbi felavatási okmányok alapjául szolgált. Hunyady János szörényi bánná neveztetik. A török elleni hadjárat dicstelenül végződik. Albert betegen tér meg s Bécsbe készülvén, utközben meghal. 320. l.

II. Albert halála után az oligarchia uralma áll be. Erzsébet a kormányt átveszi, de a Czilley háznak s rokonságának mód felett kedvez, mi Rozgonyi Simont s másokat ellenzésre ingerel. A törökök készületeinek hirére ezek férfikormányt kivánnak, s reáveszik Erzsébetet, hogy a lengyel Ulászlóért követség menjen, kivel nászágyát s a trónt megoszsza. De Erzsébet ezt megbánva, a koronát elsikkasztja s miután fiat szült, a követeket visszahivja. Ezek azonban már megkötötték Ulászlóval a szerződést, melyet aztán az ellenzéki urak 'gyorsan megerősitenek. Erzsébet a szerződésnek ellentmond, az okmányt eltépi, fiát megkoronáztatja, Giskrát eseh hadakkal behivja. Ulászló az országba jó, a rendek hódolatát fogadja s a sz. István ereklyéjéről levett koronát fejére téteti. 329. l.

III. Murad szultán ezalatt Nándorfehérvárat vívja; de nagy veszteséggel kénytelen alóla elvonulni. Erzsébet mind több csehet hoz be, kik a felvidéken magukat megfészkelvén, sokáig ostorai lőnnek az országnak; rablásaik miatt a vidék elnéptelenedik. A délszakon Garay László túzi ki a lázadás zászlóját, de Hunyady János által megveretik. Ez jutalmul erdélyi vajdává emeltetik. Czilley Fridrik a béke iránt alkuszik, s azt Erzsébettől elszakadva meg is köti. E támaszának eleste után Erzsébet is hajlandóbbá lesz megbékülni: alkudozik; de tulságos követelései miatt sikeretlenül. A háboru ujra megkezdetik. Giskra Késmárkot is megveszi; egyéb pártharczok. Hunyadi ezalatt a déli határon őrködik. Mezid béget, ki Lépes püspököt sz. Imrénél levágta s Erdélyt dulta, Szebennél megveri s megöli: de kemény Simon is halállal fizeti meg a fegyveresere dicsőségét. A győzedelmes Hunyady az oláh és moldvai vajdákat hódolatra kényszeríti. Egy ujabban betört ozman hadat Vaskapunál ver meg. Cesarini Julian bíbornok a török háboru erélyesebb folytatása végett békét eszközöl Erzsébet és Ulászló közt; de amaz röviddel utóbb meghal. 335. l.

IV. Erzsébet halála után IV Fridrik német király veszi át a kis

László gyámságát; ő a békére nem hajlandó. Julian bíbornok, ki a török ellen nagy hadjáratot tervez, őt mégis fegyverszünetre birja. Hunyady a királylyal az ugynevezett hosszu hadjáratra indul, mely alatt hat nevezetes diadalt arat és zsákmánynyal terhelve tér vissza. E győzedelmek hirére a külfejedelmek is segélyt, Velencze és Genua a pápával hajóhadat igérnek, nagy hadjárat terveztetik. A hajóhadnak a Hellespontot kell vala elfoglalni, Hunyadynak és Skanderbégnek a szárazon előrenyomulni. De mivel Griskát békére birni nem lehetett, s a külsegély is késett, a nemességnek nincs kedve a háborura: a béke tehát az azt kérő török követekkel megköttetik. Ekkor jő a hir, hogy az olasz-burgundi hajóhad a Hellespontban van s a szultán haderejét Ázsiába szoritotta. Julian sürgetéseire a hadjárat elhatároztatik; Skanderbeg erről tudósittatik; Hunyady s a király 20-ezernyi haddal megindul; győzedelmesen halad Várnáig. De a török megvesztegeti a genuai hajóhadat, seregét átszállitja s Várnánál a csekély keresztény hadat megveri. Ulászló elesik; Hunyady megszabadul. 345. l.

KILECZEDIK KÖNYV.

Nemzeti visszahatás; a Hunyadiak kora.

ELSŐ FEJEZET.

V László király és Hunyady János kormányzósága. 1444—1457.

I. A pártok törekvései. Az országgyülés követet küld Lengyelországba, bizonyos hirt hozni, nincs-e életben, mint rebesgetik, a király? Végzés: ha sz. Háromság vasárnapig nem jő vissza, mindnyájan az árván született Lászlót ismerjék királynak. Az ország kormánya hét főkapitányra bizatik. Hunyady a Sarnó mellett megveri a törököt. Fridrikhez követség megy, Lászlót tőle visszakérni; de Fridrik őt nem adja ki. Hunyady Drakulát elűzi és Dánt helyezi be vajdává Havasalföldön; azután a garázda Czylleyt bünteti meg. Az országgyülés Hunyadyt, László nagykoruságáig kormányzóvá nevezi s hatalomkörét meghatározza. A többi hivatalok is betöltetnek. 360. l.

II. A kormányzó Havasalföldön Drakulát, ki török erővel tört be, ismét megveri. Hazatérvén Fridriket fegyverrel akarja kényszeríteni László kiadására. Carvajal pápai követ fegyverszünetet eszközöl két évre. Garay László nádorrá választatik. Hunyady külsegélyt sürget a török ellen; a pápa e helyett arany-lánczot és herczegi czímet küld neki, mit ő nem használ. Külsegélyt nem nyerhetvén, nehogy a török Skanderbéget legyőzze, saját erejével s néhány ur dandáraival indul a török ellen. Czilley és Brankovics feljelentik készületeit Muradnak. Evvel a Rigómezőn találkozik s három napig vívja óriási harczát: de a sokaságnak engedni kénytelen. A visszatérőt Brankovics elfogja s csak

az országtanács fenyegetéseire bocsátja szabadon, miután őt arra kötelezte, hogy László fiát tuszul nála hagyja, Mátyás fiával pedig Czilley Erzsébetet elvéteti. A megtért Hunyady ujabb hadjáratot tervez; de segélyt a pápától nem nyervén, sőt általa békére intetvén, Brankovics által békealkut kezdet. Ezalatt maga a garázdálkodó csehek ellen a felvidékre intéz hadjáratot; némi győzedelmei után a lengyelek közbenjárására Giskrával békét, Garay Lászlóval és Ujlaky Miklóssal szövetséget köt; az országgyülés által a Brankovicstól reáerőszakolt szerződést megsemmisitteti, annak javait lefoglalja, országát pusztitja, László fiát megszabaditja. Fridrikkel is egyességre lép László király gyámsága iránt. E szerződés még inkább szaporitja Hunyady irígyeit, kik azt hiszik, megörökíteni akarja magát a kormányzásban. Ezen irígyei őt, midőn az engedetlen Giskrát megfenyíteni akarja, a csatában elárulják, minek következtében hada megfut. De nem sokára zsoldos hadaival tér vissza, és Giskrát szerződésre kényszeríti. Az országtanács e közben Brankovicscsal is egyességre lépett. Fridrik Rómába megy, magával vivén Lászlót is. Most az osztrákok kivánják kiadatni az ifjut, s miután Romából hazajött, fegyverrel szabaditják ki Fridrik hatalma alól. László most Czilley Ulrik befolyása alá kerül, ki annak szivét gyanuval tölti Hunyady iránt. Ez leteszi a kormányzóságot s beszterczei gróffá neveztetik. 369. l.

III. Czilley ezóta barátságot szinlel Hunyady iránt, s őt oly szerződésre birja, hogy az ország jövedelmeiből, melyeknek kezelése még mindig nála volt, a királynak 24, neki 12-ezer ftot adjon. Czilley ármányai Eiczinger ellen. Ez őt egy időre megbuktatja. László magát cseh királylyá koronáztatja. II Mohammed Konstantinápolyt megveszi; büszke tervei. Hunyady az országgyülésen az ország védelméről való gondoskodást sürgeti, mi felette szükséges is, mert Mohammed megkezdi támadásait. Hunyady őt megszalasztja, Firus béget megveri; külsegélyt sürget. Capistrán János keresztes háborut hirdet. Czilley ismét hatalomra jut László mellett s Hunyadyt hadi készületeiben gátolja fondorlataival. Ármányai a király mellett, kit végre reávesz Hunyady elvesztésére. Bécsbe hivatik, de csak a határszélekig megy, megizenvén, hogy külföldre menni nem köteles. Czilley ujabb parancsot eszközöl ki, mely által felidéztetik. Hunyady most megy; de sereggel s Bécs közelében Czilleyt saját kelepczéjében megfogja. Brankovics a győri országgyülésre hirül hozza a török nagy készületeit és segélyt sürget. Hunyady megfeledkezik a sérelmekről s nagy hévvel készül az ellentállásra, az ország védelme miatt kész még Czilleyvel is megbékélni. De az ármányos Czilley mit sem gondol az ország veszedelmével, csakhogy Hunyadyt elveszthesse, s ő e miatt az egyenetlenséget ápolja. Ujabb hir, hogy a török Nándorfehérvárat akarja megtámadni. Országgyülés. Carvajal pápai követ, Capisztrán s mások keresztháborut hirdetnek. Hunyady hadat szed. Czilley megveretését ohajtva, a hadgyüjtést akadályozza; az urakat meginti, ne segitsék Hunyadyt. E közben a török körültáborolja Nándorfehérvárt. Czilley a királylyal kifut. Hunyady és Capisztrán védelmére sietnek. Vízi győzedelem. A vár nagy veszélyben. De Hunyady végre dicső diadalt arat. A nemzet örömét e fölött gyász váltja fel: Hunyady János meghal. 393. lap.

IV. Hunyady halála után Czilley nemzetsége kiirtására törekszik. A királyt ráveszi, hogy az osztrák keresztesekkel Futakra menjen, s oda országgyülést hirdessen. Czilley ott kormányzóvá s fökapitánynyá nevezteti magát; Hunyady Lászlóval szinleg kibékül; de Brankovicsnak megirja, hogy nem sokára hozzá küldi a két Hunyady fejét. Az országgyülés után a királylyal Nándorfehérvárra megy, ott akarván végrehajtani szándokát. De a Hunyadyak barátjai mindenről értesülve, halált esküsznek fejére; fegyvereseit a várból kizárják. Czilley ezt a király előtt lázadásnak magyarázza s megegyeztét nyeri ki a Hunyadyak elvesztésére. De ezek megelőzik. Hunyady László szemrehányásokat tesz neki, eleibe tartván elfogott levelét. Czilley sértőleg válaszol; s Hunyadyra kardot rántva őt megsebzi, de ennek berohant barátai által megöletik. A remegő király mindenről híven értesülvén, a Hunyadyaknak megbocsát; Temesvárra megy; ott az özvegynek esküvel igéri fiai bántatlanságát. De Budára visszatérvén, a Hunyadyak ellenségei által izgattatva, megegyeztét adja kiirtásukra. Most ráveszik Lászlót, hogy hozassa fel Mátyás öcscsét is; és mihelyt ezek együtt voltak, őket barátjaikkal elfogják; Hunyady Lászlót harmadnap lefejeztetik. A király egy, Hunyady János emlékezetét gyalázó okmánynyal tetézi igazságtalanságát. Az országban a szörnyü hir hallatára lázas forrongás terjed el; Hunyadyné boszut esküszik, barátai hadat gyüjtenek. A király féltében Prágába fut s ott meghal. 413. l.

MÁSODIK FEJEZET.

I Mátyás király. 1458—1490.

I. Fridrik és Kázmér királyok trónkövetelőkül lépnek fel. De Szilágyi Mihály 40 ezernyi had élén a pesti gyülésen Hunyady Mátyást választatja meg királylyá, magát pedig kormányzóvá, annak nagykoruságaig. Mátyás Podjebrádtól kiváltatik. Mátyásnak felette nehéz országlási kezdete. Fridrik nem mond le igényeiről; titkon Garay és pártja is hozzá áll; Giskra a felvidéken támogatja igényeit. E mellett a török is becsap a temesi bánságba; Szilágyi pedig minden lépten gátolja a korán érett ifju király lelkének szabadabb röptét. A pápa Mátyást elejétől kezdve pártolja. Mátyás a cseh rablókat Rozgonyi Sebestény által egy időre megfékezteti; Giskra fegyverszünetet kér, mely alatt a béke tárgyaltatnék. Mátyás a sulyos választási föltételek megmásitása végett országgyülést hirdet; miben nagyrészt czélt érvén, zsémbes nagybátyját a kormánytól elmozditja s a beszterczeieken elkövetett kegyetlensége miatt Világosvárba záratja. 421. l.

II. A király szigora nagybátyja iránt a megijedt Garay- Ujlakypártot összeesküvésre inditja. Mátyás őket hivatalaiktól megfosztja s országgyülést hirdet, melyen a honvédelmet szabályoztatja. Az összeesküdtek a királyi széket üresnek nyilatkoztatják s Fridrik császárt választják királylyá. Mátyás a többi urakat Budára hivja, s felszólitja, nyilatkozzanak : akarják-e őt tovább is királyuknak tartani? Különben kész volna lemondani. Az urak hüségesküvel válaszolnak. Bár a pápa is inti Fridriket, mondana le igényeiről, ő magát Németujhelyt megkoronáztatja s hadat küld az országba, mely a lázadókkal egyesülve, Mátyás

vezérét, Nagy Simont megfutamítja, ki azonban újabb haddakkal erősödve, az ellenséget megveri. A pártosok egyenkint megtérnek. A pápa békebiróul lép fel. Vitéz püspök Bécsbe megy alkudozni, de sikeretlenül jár. Utóbb Podjebrád is közbelép; de a császártól megnyeretve, békebiróból annak pártosává lesz, s csak fegyverszünet köttetik. A csehek több rablóvárait megveszi. A török Szerbországot elfoglalván Magyarországba csap, Aradig zsákmányol. Ekkor szabadul meg Világosvárból Szilágyi, kit aztán a király Erdély kormányzójának és az alvidék kapitányának nevez. Mátyás ujabban is sikeretlenül alkudozik a császárral. A török Mátyásnak békét ajánl, de ez azt nem fogadja el. Szilágyi és Lábatlani egy hadi kalandon esnek fogságba, amaz Konstantinápolyban lefejeztetik. Mátyás ezt megboszulni vágyván, a csehekkel a felvidéken s Fridrikkel annál inkább megkötni kivánja a békét; de Podjebrád, bár leányával Mátyás egybekelt, nem öszintén jár közben. A Szapolyayak Giskrával nem igen boldogulván, a király maga is táborba megy; de onnan visszahivják Podjebrád fondorlatai. Vitéz püspök Fridrikkel megköti a szerződést, minek következtében Giskra is nem csak megbékél, hanem legénységével együtt Mátyás szolgálatába áll. Az országgyülés a császárral kötött békét megerősíti. A török Vlád vajdát Havasalföldről elüzi; Mátyás öt vissza akarja állítani, de értesülvén iszonyu kegyetlenségeiről. Budán elzáratja. Értesülvén, hogy a török Bosnya ellen készül, ő is felkészíti fekete seregét, külsegélyt sürget, de sikeretlenül; a török tehát Bosnyát elfoglalja, királyát megöleti. Mátyás, miután a korona Fridriktől átadatott, Bosnyába vezeti hadait, Jaiczát a tartomány nagyobb részével visszaveszi. Ezalatt meghal Katalin neje. Mátyás diadalmenetben vonul be Székesfehérvárra, hol számos kül követ jelenlétében megkoronáztatik; a nemzet jogait megerősíti. 430. l.

III. Mohammed szultán Jaiczát vívni kezdi, de Mátyás által, bár ezt II Pius pápa halála után a külföld nem segíti, onnan elüzetik. Több várat megvévén, Mátyás Bosnyát Ujlaky Miklós kormányára bizza. A török boszujától tartván II. Pál uj pápától segélyt sürget, de siker nélkül; azonban a török sem háborgatja öt. Időt nyervén, a felvidéken garázdálkodó zsebrákokat kiirtja. Mátyás figyelme Csehország felé kezd fordulni. A pápa Podjebrádot országától megfosztani akarván, Mátyásnál kérdést tesz : akarja-e végrehajtani itéletét? Mátyás miért válaszol igenlőleg? De egyelőre még közönyösen viseli magát Podjebrád iránt, bár magának is sok panasza van ellene. Időközben az adó- és vámrendszert szabályozza; és az a miatt támadt erdélyi lázadást csöndesíti le. Moldvába is hadjáratot intéz. 448. l.

IV. E hadjárattal végződik Mátyás országlatának első korszaka, mely alatt a belügyeket jó karba állítá, a töröknek határt szabott; ezentul a cseh háboru foglalta el öt. A pápa Podjebrádot egyházi átokkal sujtja s a császárt, a lengyel királyt és Mátyást felszólítja, hajtanák végre az itéletet. Amazok nem mernek kikötni Podjebráddal. Mátyás, miután az egri országtanács a cseh háborut elhatározta, a törökkel békét köt, s mind a pápától, mind a császártól segélyigéretet s azon biztosítást vevén, hogy Csehország birtoka reáruháztatik, hadait Morvába viszi. Podjebrád a Taya partján találkozik vele s békét ajánl. Mátyás ettől nem idegen, ha a csehek a pápának magukat alája vetik s a Magyarországban tett károkért eleget tesznek. De az alku nem vezet

eredményre. Mátyás Victorint Podjebrád fiát megszalasztja s Brünnbe megy, és Spielberget körültáborolja. Podjebrád ismét békét ajánl; de az alku most is eredménytelen marad. Mátyás seregeinek szaporítása végett hazajő, Magyar Balázsra és Kinizsyre bízván Spielberg vívását, Podjebrád a német kereszteseket megveri, de a magyaroktól több vereséget szenved. Mátyás visszatérvén, Spielberget megveszi, vele együtt Morva szinte egészen hatalmába jut. De Willamovnál kelepczébe kerül s fegyverszünetet ajánl, melynek folytában a béke is komolyan tárgyaltatik. Podjebrád országa örökségét igéri Mátyásnak, ha őt a pápával kibékíti s felekezetének a kehely használatát kieszközli. De a pápai követ mindent elront, s a morva rendek által Mátyást királylyá választatja. Mátyás, a béke reményében azt el nem fogadja; de miután az alku eredménytelen maradt és Podjebrád a lengyel királylyal kezd értekezni, Mátyás is elfogadja a királyságot; a rendek Boroszlóban hódolnak. Podjebrád erre Ulászlót a lengyel király fiát választatja örökösének s Victorint sereggel Morvába küldi; de Mátyás őt megveri, elfogja, s Visegrádba viteti őrízet alá. Eddig sem a császár, sem a pápa nem segíté őt igéret szerint; emez azon kérdésben sem akart határozni : Mátyást illeti-e a cseh korona vagy Ulászlót; a császár pedig a lengyelekkel kezde fondorkodni. Mátyás ennélfogva Podjebrád békeköveteit szivesen fogadja. Az alkudozás sikert igér. Podjebrád maga a föltételekkel megelégszik; de midőn abban fárad, hogy azokat a cseh rendekkel is elfogadtassa, meghal. 460. l.

V. Mátyás reményeit cseh királylyá választatása iránt a kelyhesek meghiusítják; követei távozni kénytelenek Kutnából; királylyá Ulászló választatik. Erről értesülvén, Prága felé indul hadaival; majd Iglóba gyülést hirdet, honnan azonban egy új bonyodalom haza hívja. A főpapok, a cseh háborúra fordított adók—és számos ur szigoru kormánya miatt összeesküdt, s Kázmér lengyel herczeget hívja meg a trónra. Mátyás azonban itthon ügyes magaviselete által az urakat mind kiengeszteli, ugy hogy csak Vitéz érsek s öcsese a pécsi püspök fogadja a bejött Kázmért, ki magát elhagyatva látván, Nyitrába zárkozik, majd azt is feladni kénytelen. Mátyás Vitézt megbünteti, utóbb, némelyek közbenjárására kibékül vele. Vitéz és a pécsi püspök is, a hazai tudományosság diszei, nemsokára meghalnak. A király idegenekkel tölti be a püspökségeket. Visszatérve a cseh ügyekre, Viktorint, ki neki Kollin várát átadja, szabadon bocsátja s vele szövetséget köt; a császárral is megigérteti, hogy őt nevezi ki választó-fejedelemnek s reá ruházza a cseh korona birtokát, Ulászlóval is, kit a csehek már meguntak, alkudozik Neisseben, és Oppelnben, de sikeretlenül; miért egy hadat Lengyelország dulására küld. Kázmér lengyel király békét kér, mi meg is köttetik. Ezalatt Mátyás vezérei a törökkel is többször csatáznak, ki Horvátországon keresztül Krajnába és Stajerországba gyakran betör. A szultán békét ajánl, sőt Szerb és Bosnyaországot is átengedni igéri, ha Mátyás megengedi, hogy a török hadak tartományain keresztül büntetlenül járhassanak zsákmányolni Németországra; mivel pedig ezt a király el nem fogadja, egy török had Nagyváradig kalandozik. A császár szavát megszegvén, Ulászlóra ruházza a cseh királyságot; a lengyel király is megszegi a békét, s egy nagy sereggel támadja meg Mátyást boroszlói táborában. De kénytelen békét kérni, mely aztán

meg is köttetik oly feltétel alatt, hogy Morvát, Sléziát Mátyás, Csehországot Ulászló birja. Mátyás e tartományokat Szapolyay István kormányára bízván, ezentul többet foglalkodik a török háborúval. Magyar Balázs fényes győzedelmet nyer Moldvában. Maga Mátyás a nem rég épített Szabácsot veszi meg. A török, István moldvai vajdát támadja meg; ez vereséget szenved, de a segélyre jött Báthory István által megmentetik. Mátyás ezután fényesen üli meg menyekzőjét a nápolyi Beatrixxal. 474. l.

VI. Mátyás ezentul helyrehozni akarja ama hibát, hogy a cseh háboru miatt felhagyott a török elleni hadakozással, mit az ország érdeke kivánt volna, és komolyabban készüle a déli tartományok, Bosnya, Szervia visszafoglalására; de a cseh háboruból osztrák háboru származott. A császár őt a cseh háboru alatt sokfélekép megsértette. Legujabban a sziléz származásu Beckensloer János esztergami érseket magához szöktette. Mátyás viszont a császár elégületlen alattvalóit pártolja; midőn pedig a császár Ulászlót Csehország hűbéri adományával felruházza, neki egyenesen háborut izen; seregeit Ausztriába vezeti, a császárt Linczbe szalasztja; 70-nél több várost és várat megvesz s Bécset is megszállja. Fridrik békét kér, mely aztán meg is alakul. A béke más föltételei közt Fridrik a cseh királysággal is felruházza Mátyást: Ulászló ezen megijed, s alkudozni kezd Mátyással, minek következtében a béke véglegesen megköttetik, Mátyásnak Morva, Slézia, Luzsicza s a hat város, Ulászlónak Csehország jutván osztályrészül. Mátyás ezután ismét a török elleni háborura fordítá figyelmét; a német birodalmi rendektől egy nagyobb hadjáratra segedelmet kér; de azok teljes részvétlenséget árulnak el. A török Horvátországon keresztül Stajerbe tör, de Szapolyay István és Geréb Péter által megveretik. Mátyás maga is táborba megy, becsapást intéz Bosnyába. De mig ő a Szávánál táborozik, a török Erdélybe tör; Báthory István és Kinizsi a Kenyér-mezőn fényes diadalt aratnak, 497. l.

VII. Hogy még nagyobb erővel működhessék a török ellen, a pápától sürgetett legalább pénzsegélyt; de IV Sixtus, Velenczével frigyben, azt elmulasztá. Mátyás őt vádolja, hogy a török barátjának barátja. A pápa nem segíti, a császár pedig egyenesen gátolja a török elleni működésben. Mivel Fridrik a béke feltételeit nem teljesíti, Mátyás őt ismét haddal támadja meg. A törökök Velenczétől felizgatva Apuliát 20-ezernyi haddal meglepik s Otrantót feldulják, a tartományt pusztitják. A nápolyi király s a pápa Mátyás segedelmét sürgeti s kéri őt, béküljön meg a császárral. Mátyás hajlik mind a kettőre. Nápolyba hadat küld; maga a Szávánál készül egy nagy hadjáratra, csak az igért pénzsegélyt várja; de mivel ez sehonnan sem érkezik, ismét a makacs császár ellen fordítja fegyverét. II Mohammed meghal; Bajazed és Dsem fiai közt belháboru tör ki. E körülmény kedvező lévén a török megtámadására, hajlandó megbékülni Fridrikkel. Németország a töröktől szinte fenyegettetvén, Mátyás a nürnbergi gyülésre követeket küld segély kieszközlése végett; de a császár azokat oda be nem bocsátja s nem a török, hanem Mátyás ellen eszközöl ki segélyt. Mivel ezt a pápai követ meg nem akadályozá, Mátyás azzal fenyegeti a pápát, hogy a törökkel békét köt, mit meg fog sínyleni Európa. A pápa megijed s minden módon megbékéltetni akarja Mátyást a császárral.

TIZEDIK KÖNYV.

Az oligarchiai féktelenség altal okozott nemzeti sülyedés korszaka.

ELSŐ FEJEZET.

II. Ulászló kormánya 1490—1516.

II. Ulászló tunyasága, erélytelensége, az oligarchiának szabad tért enged a féktelenkedésre. A hatalom felett Bakacs, Báthory István és Szapolyay versenygenek. Bakacs Báthoryt megbuktatván, Szapolyait legyőzvén, magához ragadja a hatalmat. Az erdélybe csapott törököt Telegdi István megveri. Zajos országgyülés. Ujlaky, ki Szapolyaival örökösödési szerződést kötött, Bakacsnak s a királynak ellenzéket támaszt; a gyáva királyt megbuktatni szándékozik. Lázadás Erdélyben. Drágfy által elnyomatik. Ennek és Bakacsnak tanácsára a király Ujlakyt megtámadja, javait elszedi. Szapolyay a királyt fenyegeti. Ujlaky bocsánatot nyer. Az országgyülésen Szapolyay a nemességgel összeszövetkezve még inkább megkorlátozza a királyi hatalmat. Szapolyay Corvint javaiból kiforgatja, s őt, midőn lengyel haddal jő be, megveri. Az országgyülésen Zsigmond pécsi püspök és Dombay kincstartók hütlen kezelés miatt elfogatnak s elitéltetnek. A király Cséhországba utazik. A nemesség visszahatása a féktelen urak ellen. Az országtanácsba 16 nemes rendeltetik; a banderiumok szabályoztatnak. Az országgyülésen a nemesség győz, de az életben az oligarchia erősebb marad, s egyre féktelenkedik. 576. l.

III. A török ujabb betörése Lengyelországba szövetséget eredményez Ulászló és Albert királyok között. Szapolyay István halála s végrendelete. Thúz Osvát halála s hagyománya. Szövetség a török ellen Velenczével, a pápával, a spanyol és franczia királyokkal. A rendek azt csak a reformok folytatásának feltétele alatt fogadják el. A király a szövetség dijául évenkint 100-ezer aranyat, Bakacs érsek bibornoki kalapot nyer. Corvin János a törököt Jaiczától visszaveri. A király Candalei Annát nőül veszi. Miksa császár aggodalmai a török veszély miatt. Ujabb győzedelem a török felett. Békekötés. 592. l.

IV. A féktelenkedő urak ellen a nemesség Bihar és a szomszéd megyékben fegyvert fog. A király őket Czobor Imre által lecsöndesiti. A Dunántul is zajongnak az urak. A király eleinte erélylyel akar föllépni; de csakhamar visszaesik tétlenségébe. A király nagy szegénysége s annak okai. Ulászló az adó fölemelését sürgeti; a nemesség ellenben azt kivánja, hogy az urak kiváltsága, minélfogva javaikban a maguk számára szedték az adót, szüntessék meg. De a királynak erre nincs bátorsága; s a gyülés után a megyékben egyenkint szedeti a fölemelt adót. Ez veszekedést okoz a megyék közt. A következő országgyülés az egyes megyéknek megtiltja az adóajánlást: az urak kiváltságát pedig megszünteti; de az adót fölemelni nem akarja. Perényi Imre nádorrá választatik. Corvin János meghal; leányát a Szapolyay család György urfinak jegyzi el. De az ara elhal. Az özvegy, György márkgróf nejévé lesz. Az özvegy Szapolyayné fenhéjázó vágyai. János fiát királylyá tenni ohajtván, Anna királyleány kezét kéreti meg számára; kudarczot vall; pártja a papságot kezdi üldözni, ennek tulajdonitván elutasittatását. A Szapolyay-párt ezt ama fontos határozattal boszulja meg, mely minden idegen fejedelmet kizár az ország trónjáról. Ulászló erre hármas házassági szövetséget köt Miksa császárral, ki aztán a pozsonyi szerződés sérelmét okolván, a király titkos megegyeztével háborut indit az ország ellen. De Ulászlónak időközben fia születik; minek következtében ismét béke köttetik; de Miksa a maga és nemzetsége követelt jogait fenntartja. Ulászlónak Lajos fia születik; de Anna

hitvese meghal: mi mély buskomorságba ejti a királyt. Fia megkoronáztatását sürgeti; de a rákosi végzés megsértése miatt boszus rendek elhalasztják és kemény törvényeket alkotnak a király korlátozására. A király még nagyobb busulásba esik. A rendek végre megkoronáztatják Lajost, de kikötik, hogy gyámjául, ha az apa elhal, külfejedelem ne tétessék. Lajos Cschországban is megkoronáztatik. Miksa császár és Lajos franczia király Ulászlót a cambrayi szövetségbe állani inditják. Szapolyay János ismét megkéri Anna herczegnő kezét, most is elutasittatik. Szerződés a cambrayi szövetség tagjaival. A király Sleziába megy, hogy annak rendei is bemutassák hódolatukat Lajosnak. Szapolyay János erdélyi vajdává neveztetik. Ulászló megegyezését adja, hogy Szapolyay Borbála Zsigmond lengyel királynak eljegyeztessék. Ulászló kilép a cambrayi szövetségből; II. Julius pápa támogatása végett Bakacs Tamást Romába küldi. A Szapolyay-párt fondorkodásait Szatmáry cancellár meghiusitja, minek következtében Zsigmond király sem éri czélját, hogy Lajos gyámjává neveztessék. Török viszonyok. Szelim szultánná lesz. Szapolyay vajda szerencsés beütése a török földre. Harmadszor is sürgeti Anna herczegnő kezét. Szatmáry elvonja tőle a lengyel királyt. 597. l.

V. (A szövegben hibásan IV.) Bakacs törekvése, pápává választatnia meghiusulván, pápai követ czimét és hatóságát nyeri. Czobor Márton békéért jár a töröknél; de sokáig letartóztatják. Bakacs keresztháborura felhatalmazó bullával tér meg: azt némely urak, kivált Telegdy István tanácsa ellenére kihirdetteti. A parasztság elnyomott állapota Mátyás halála óta. A nyomás alul szabadulni vágyván, nagy számmal gyűl össze a keresztes zászlók alá. Bakacs kuruczvezérré Dózsa Györgyöt nevezi. A zászlók alá csoportosan gyűlő parasztokat uraik visszatartóztatják; a kuruczok e miatt nagy haragra gyulnak. Dózsa a király s érsek parancsait megvetvén, kitűzi a lázadás zászlóját. A kuruczok kegyetlensége az urak, nemesek ellen. A kurucz király a Tisza felé vonul. Száleres tábora Pest alatt szétveretik. Dózsa Szegedet sikeretlenül vivja; de Bátory Istvánt és Csáky Miklós püspököt Csanádnál megveri; a nemesség kiirtását kihirdeti; Temesvárt vívni kezdi. De a Báthorynak segedelmére jött Szapolyay vajdától megveretik, elfogatik; hada szétszóratik, maga iszonyu halállal mulik ki. A kuruczok mindenütt szétveretnek. A nemesseg a királyra és Bakacsra boszankodik. A király élete veszélyben. Az országgyülés kegyetlenül bünteti a paraszt-osztályt, földhöz kötött rabszolgákká alacsonyitván azt. A zálogba vetett királyi javak kiváltása megrendeltetik. Verbőczy hármaskönyve. Szapolyay csatavesztése Sarnó mellett. Ulászló a lengyel királylyal s a császárral Haimburgban találkozik. Onnan Bécsbe mennek, a házassági szerződést megerősitik, az örökösödést meghatározzák. Perényi nádor ellentmond; de hallgatásra biratik. Ulászló meghal. 616. l.

MÁSODIK FEJEZET.

II. Lajos országlata. 1516—1526.

I. A rákosi országgyülésen Szapolyay János vajda kormányzóvá kiván választatni, de az urak hosszu zavargás után gyámnokul Bakacsot, Borneniszát és György herczeget rendelik, a kormányt az országtanácsra bizzák. A törökkel egy évi fegyverszünet köttetik. A kormányzók önzése. György herczeg kéjvadászata; Lajos neveltetésének elhanyaglása. Szelim Jaiczát vivatja, de sikeretlenül. A török háborura való készület végett országgyülés hirdettetik. Szapolyay ismét kormányzóvá akar választatni; mivel czélt nem ér, a nemesség szétoszlik s Tolnára rendel ujabb gyülést. Az urak maguk rendelkeznek az adó és honvédelem iránt. De e rendeletek szintugy foganatlanok, mint a tolnai gyülés végzései, honnan Bácsba ujabb gyülés hirdettetik. A királyi jövedelmek mind el vannak zálogositva. A bácsi rendek ezeket visszaadatni rendelik, s egyebekre nézve is sok üdvös végzést alkotnak, melyeket a kormánytanácsba kinevezett nemesi választmány erélyesen kezd végrehajtani. Az urak ezt nem türik: s a megürült nádorság igéretével pártjokra vonják Szapolyayt is, azután pedig a nemesi választmányt a kormánytanácsból kiüzik. Nádorrá nem a kijátszott Szapolyay, hanem Báthory István lesz, miből a haza veszedelmére hosszu viszályok származnak. Verbőczy velenczei és római követjárása. A magyar országtanács hasztalan törekvése Lajost császárrá választani : azzá a spanyol Károly lesz. Béke a törökkel három évre. 627. l.

II. Anna herczegné egybekel Ferdinánddal, ki az osztrák tartományokat nyeri osztályrészül. Mária Lajossal eskedtetik össze s Budára hozatik. A menyekzőt el kelle halasztani, mert I. Szulejman, ki a békét csak adófizetés mellett akarja megerősiteni, Jaiczát vivatja. Ezt megmenti ugyan Keglevich Péter, de mivel Szulejman nagy készületeket tesz, a hadjáratra mindenfelé követség megy segélyért, de siker nélkül jár. Benn is semmi készület. Héderváry, Török és a Sulyok testvérek a gondjaikra bizott Nándorfehérvárról és Szabácsról nem gondoskodnak. Szabács, majd Zimony, végre Nándorfehérvár hősi védelem után török kézre jut. A megrettent rendek nagy adót rendelnek a haza védelmére. Mária megkoronáztatik. Lajos a kormányt átveszi s menyekzőjét megüli. 646. l.

III. De a nagy ajánlat csak papiroson marad : a papság, nemesség nem fizet. Szerencsére Szulejman Rhodus ellen intéz hadjáratot. Lajos Csehországba megy nejét megkoronáztatni. Külsegélyt sehonnan sem nyervén a várható ujabb megtámadtatás visszaverésére, országgyülést hirdet, mely a honvédelem tekintetében rendelkezik, a lutheránusok ellen törvényt hoz, Tomoryt a barát zárdából kalocsai érsekké s fökapitánynyá emeli. Tomory Ferhad basát megveri, Frangepán Kristóf Jaiczát fölmenti. 658. l.

IV. Szatmáry halála után Szalkay lesz érsekké. Ezentul ő és Báthory nádor tarták kezökben a hatalmat. Nem ily időhöz való férfiak. Ujlaky meghal; javait az örökösödési szerződés ellenére elütik Szapolyay kezéről. Ez boszut forral az udvari párt ellen; a nemességet

Varsányba gyüjti. Ez Hatvanba fegyveres, nagy országgyülést kiván. A király azt Pestre és szokott alakjában hirdeti ki. A rendek itt Verbőczitől felizgatva azt végzik, hogy Hatvanban a fegyveres országgyülés megtartassék, az országot a király mellett addig is egy bizottmány igazgassa; Szerencsés a kincstártól elmozdittassék stb. A király nem erősiti meg a végzéseket, és Szapolyayt a tanácsból, Szörény eleste miatt kizárja. Szapolyay boszut forral. Hozzá szegődik Frangepán Kristóf is, kinek Szalkay szakálába kapott. A király a hatvani helyett Rákosra hirdet közönséges, de fegyvertelen gyülést. De a nemesség fegyveresen gyült össze, s kivánja a királytól, hogy tanácsosait változtassa meg, az idegeneket küldje el udvarától. A király tagadólag válaszol. A rendek erre kivánják, jöjjön a király közéjök az urak nélkül. Lajos elmegy. Verbőczy elragadólag festi az ország sülyedését s kéri a királyt, változtassa meg az ország tanácsát. Lajos más napra igér választ; mivel pedig szavát be nem váltja, a rendek ezt a főpapság befolyásának tulajdonitván, a tizedeket tőlök elveszik s a végvárak fenntartására rendelik forditttatni. Gúnyok a király ellen. A nemesség szétoszlik, csak 150 tagot hagyván hátra a czikkelyek szerkesztésére. Szerencsés és a Fuggerek háza kifosztatik. Szalkay most Szapolyayval szövetkezik össze; a hatvani gyülésre a király engedelmét kieszközli. Azért ott ellene nincs is panasz; de Báthory a nádorságtól megfosztatik s helyébe Verbőczy választatik. Kikelések Sárkány. Thurzó stb. ellen. Végzések. Ujabb gyülés tüzetik ki a Rákosra. 665. l.

V. A megbukott Báthory Thurzóval összeszövetkezve a kalandos társulatot alkotja, melynek czélja Verbőczyt és pártját megbuktatni, magukat a hatalom birtokába visszahelyezni. A királyt és királynét megnyerik a bányák kibérlése s igéreteik által; a nemesség egy részét magukhoz csábitják. Rákosi gyülés. Verbőczy észrevévén a fondorlatot, a nádorságról lemond és Zobyval együtt Erdélybe menekül. Báthory a nádorságot visszaveszi. Verbőczy számüzetik; A templomok aranya ezüstje a honvédelemre forditttatni határoztatik. A nemesség ezután szétoszlik, csak 100 tagot hagyván hátra a törvények szerkesztésére. Most ismét Szapolyay kerekedik felül, s meggátolja, hogy a király kezébe adassék az egész kormányhatalom. A király és rendek kölcsönös óvással oszlanak szét, hogy ha a hont veszély éri, nem ők lesznek okai. 684. l.

VI. Ferencz franczia király izgatja a törököt, támadná meg Horvátországon keresztül a Habsburgház birtokait. Ferdinánd e miatt vesz több horvátországi várat védelmébe. A török Lajosnak békét ajánl, ha birtokain keresztül Németországba engedi vezetni hadait,; ez el nem fogadtatván, Szulejman Magyarországot határozza megtámadni. Midőn az országgyülés szétoszlik, már megindult hadaival. Az országban semmi készület az ellent állásra. Csak akkor kezdenek kapkodni, midőn a törökök már Péterváradhoz közelednek. A templomi arany s ezüstből rosz pénz veretik. A hazában nincs vezér, ki a véderőt egyesitené. Salm és Frangepán Kristóf a fővezérletet nem fogadják el. Követek küldetnek külsegélyért, s a megyékbe, hogy véres kardot hordoztassanak körül; közönséges felkelési parancs, melynek kevesen engedelmeskednek. Szapolyayhoz ellenkező rendeletek küldetnek. Pétervárad ostromának hirére a király Budáról kiindul. Pétervárad elesik. A király

jobb tanácsok daczára Mohácsnál táborba száll. Némelyek tanácsára visszahuzódni akar, mig minden had és külsegély összegyül. Tomory tábora ellentáll. Szulejmán Eszéknél a Dráván is átkel. A harcz-rend. Az ütközet. A győzedelmes török Budára indul; a dulók a dunántuli vidéket pusztitják; a maróthi tábor. Szulejman Budán. Átkel Pestre. Hadait visszavezeti. Az ország polgári állapotának sülyedése az egyházat is maga után vonja. E sülyedés következtében a reformatio gyorsan terjed. 692—715. l.

Nagyobb sajtóhibák.

Lap	sor	helyett	olvasd.
36.	1. felül	vesztette *el.*	*el*vesztette.
103.	26. „	győzne	győzn*é*
123.	5. alul	, *és* egy	, egy
192.	14. felül	tábor*ba*	tábor*t*
193.	3. „	nézve *is* veszélyessé is	nézve veszélyessé is
232.	1. alul	Garay *László*	Garay *Miklós*
240.	16. felül	maga*i*	maga
„	21. „	*Károly*	*László*
„	9. alul	*Károlynak*	*Lászlónak*
241.	2. felül	*Károly*	*László*
294.	12. „	V Márton	IV. Eugen
311.	6. „	csa*lat*kozniok	csa*tl*akozniok
324.	9. alul	ftot tartására	ftot *rendelt* tartására
338.	9. felül	fordul miért,	fordul; miért
427.	1. alul	egyház	egyház*i*
438.	21. felül	ellen,	ellen*i*
„	4. és 5. alul	*fogságba* most is, mint már elébb, a várnai ütközet után, hol szinte esett volt,	most is, mint már elébb, a várnai ütközet után, hol szinte *fogságba* esett volt,
464.	1. alul	sziklavár, *s* Spielberg	sziklavár, Spielberg
506.	19. felül	küld*n*	küld*i*
„	20. „	ara*ly*at	ara*ny*at
„	21. „	e elébb	*el*ébb
518.	10. alul	50 önként	50 *ezer* önként
531.	6. felül	nevezett burgundi	nevezett *Károly* burgundi
532.	11. alul	márcsak nem	már csaknem
597.	közepén	IV.	V.
600.	12. „	kivételeti	kivétetik
604.	16. „	irtak	ir*at*tak
642.	12. „	tartatott Báthory.	tartatott. Báthory
648.	a jegyzetben	nagyvezir az	nagyvezirnek
